Anul IV
nr. 182
5-11 iulie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

STAREA POEZIEI

© A. Ionescu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Se pronunță la chestiune medici și pacienți:

✗ Mariana CODRUȚ, Călin VLASIE (pag. 6)
✗ Simona POPESCU (pag. 7) ✗ Dan C. MIHĂILESCU, Răzvan RĂDULESCU (pag. 8) ✗ Adam SORKIN, Magda CÂRNECI (pag. 14) ✗ Mircea CĂRTĂRESCU (pag. 16)

Interes național, profil intelectual (VII)

Consecvența, coerența

Aș aduce în discuție două proprietăți, definitorii gîndirii unui intelectual: *consecvența* și *coerența*. (Mi s-a reproșat, în legătură cu paralela Funar-Tokes, că folosesc două unități de măsură distincte. De ce-i tratez diferit, pe cei doi, mi se pare inutil să mai argumentez). Dar ele sînt mai mult decît date ale minții: *chiar atribute ale persoanei. Coerența* mi se pare chiar o formă *adîncă de sinceritate*; sinceritatea în condiții variate subtile si (sau) dificile.

Din această cauză, nu o să fac niciodată o egalitate între două persoane care sînt solidare în jurul aceleiași ideologii dar au diferite standarde de consecvență. Nu o să pun niciodată egalitatea între părintele Galeriu, care a fost bătut de Securitate pentru apărarea ortodoxiei – chiar dacă a unei interpretări ortodoxe care mie mi se pare depășită – și patriarhul Teoctist, care propovăduiește acum contrariul a ceea ce propovăduia sub Ceaușescu.

Eu cred că pentru naționaliștii din România ar fi interesant să se aplice, ca exercițiu, un test privitor la consecvența și coerența principiilor pe care le folosesc.

Astfel, mă întreb de ce ei nu tratează la fel cazul Basarabiei, sau al ținuturilor din Ucraina, cu cel al Transnistriei. Acest ultim teritoriu a devenit parte a Republicii Moldova prima dată în istoria sa printr-un act arbitrar, în 1948. De ce se aplică două standarde oare? Naționaliștii noștri cer utilizarea criteriului istoric în cazul teritoriilor din Ucraina și salvarea integrității Republicii Moldova, în cazul Tiraspolului.

Pe de altă parte, valorile sînt ierarhizate iar situațiile, de o complexitate care se revoltă împotriva soluțiilor convenționale. Depășirea conflictelor pe cale pașnică mi se pare unul dintre principiile cele mai importante. Cînd situația dramatică din Tiraspol a fost "rezolvată" de către Mircea Snegur prin formula autonomiei Transnistriei – asigurînd integritatea Republicii Moldova și blocînd escaladarea violențelor, gest salutat de către OSCE și CE – am simpatizat, în sinea mea, această formulă. Atunci am văzut dintr-odată, cu alți ochi, invitațiile care se făceau în presa noastră, ca autoritățile de la Chișinău să folosească forța armată împotriva separatiștilor sprijiniți de Armata a 14-a. Autorii cereau sacrificiul altor oameni, în numele românismului, fără ca ei înșiși să fi fost gata să se sacrifice pentru acea cauză. Nu am văzut, printre ei, nici un nume de erou! Dacă, așa cum consideră naționaliștii noștri, Ceaușescu (comunismul în general) a distrus ființa noastră națională, de ce nu s-au revoltat atunci cei care doresc astăzi trimiterea pe cîmpul de luptă a tinerilor? Perorația eroică și grandilocventă, în numele valorilor colective conține această monstruoasă consecință: ea pune ființa umană în fața celor mai radicale sacrificii, pentru că obiectivele și urgența acestora depășesc importanța indivizilor. Trebuie acceptată sărăcia, trebuie să ne obișnuim cu renunțări, în sfîrșit, trebuie luată arma în mînă? Dar cum se face că ideologii stau mai întotdeauna în cabinet, și nu pe cîmpul de luptă ori în închisori?

Un alt exemplu de frapantă inconsecvență intelectuală mi se pare diferența pe care naționaliștii "cei mai buni" o fac între cazurile Tokes și Ilie Ilașcu. Ilie Ilașcu este un naționalist român care și-a asumat, politic, apărarea drepturilor românilor din Transnistria. A fost liderul Frontului popular din Tiraspol și, după puciul de la Moscova (august 1991) a participat personal la acțiunile echipelor speciale ale Republicii Moldova care încercau să-i aresteze pe separatiști. A reprezentat partea radicală a militanților români: majoritatea membrilor Frontului popular, spre exemplu, au luat distanță față de faimoasa Hotărîre nr. 6, din septembrie 1990, de condamnare și amenințare a separatiștilor (pe care Ilașcu a trebuit s-o prezinte drept o declarație în nume propriu; ea a constituit o piesă în dosarul procesului său).

Și, fără îndoială, dreptatea era de partea lui Ilie Ilașcu. Drepturile românilor erau și sînt violate în Transnistria. Separarea Transnistriei era contrară ordinii de stat din Republica Moldova. În timpul procesului și ulterior, Ilie Ilașcu s-a comportat ca un erou. A fost condamnat într-un proces în care s-au încălcat normele elementare de justiție; a fost închis în condiții umilitoare, a fost torturat psihic și fizic. Solidaritatea cu Ilie Ilașcu constituie o datorie.

Dar un erou este și Laszlo Tokes. A fost un oponent al regimului comunist. A devenit o referință istorică, cel de la care a pornit, întîmplător sau nu, revoluția din 1989; un luptător pentru drepturile comunității din care face parte. Ca și semenul său din Transnistria, unul dintre cei radicali. Și atunci, cum se poate, să-l propui pe unul pentru premiul Nobel iar pe celălalt să-l tratezi drept "turbat"? Din punctul meu de vedere, nimic nu arată, ca această disjuncție, efectul dezastruos pe care îl are, asupra intelectului și afectelor, atașamentul naționalist.

Apelul la istorie

Mi-au reproșat preopinenții mei că nu privesc spre istorie. Să nu privești prost spre istorie, acesta este principiul pe care îl apăr, de fapt.

Care este rolul referințelor pe care le-au făcut d-nii Octavian Paler și Alexandru Paleologu, în polemica anterioară? Repet: evocările lor sînt pur retorice. De ce să evoci nume, dacă nu știi ce să faci cu ele. Machiavelli? Dacă el este relevant pentru problematica naționalismului (oricum, fenomen *a posteriori*) atunci aceasta se întîmplă pentru că a revalorificat noțiunea de interes (dominată în Evul Mediu de ideea dreptului natural), revenind astfel la tradiția antică (în primul rînd, Tucidite) și, (o contribuție remarcabilă în istoria conceptului), a promovat principiul prudenței. Dar dacă ideea de "interes al prinților" se află la rădăcina "interesului de stat" și dacă o temă mai aproape de subiectul naționalismului decît acesta nu găsim în anii 1600, atunci nu Machiavelli (devenit nume comun) trebuie invocat, ci Ducele Henri de Rohan. El a preluat ideea "interesului" și a elaborat un sistem în care accentul cade pe urmărirea interesului ghidat de rațiune. Iată, rațiunea ca o referință fundamentală în problematica interesului de stat: "*În materie de interes de stat... nu trebuie să te lași condus de către... dorințe dezordonate..., pasiuni violente,... superstiții.*" Dacă acest lucru era evident încă din anii 1600, de ce oare nu este el evident astăzi? Cum poate rămîne discursul promovat de domnii Alexandru Paleologu, Octavian Paler ori Alexandru Zub la termeni de onoare pur declarativă, în problema concretă a interesului național? Aici d-l Alexandru Paleologu are dreptate să se simtă aproape de spiritul Evului Mediu. Domnia sa se reîntoarce la o mistică a valorilor abstracte care a făcut din acea perioadă istorică un exemplu al arbitrariului decizional și al impreciziei politice.

Dar să indic o altă referința istoric relevantă: Frederick cel Mare. Regele Prusiei a marcat două progrese conceptuale: trecerea de la "interesul «prinților» la "interesul de stat", gîndind interesul ca "raison d'état"; a acceptat ideea că marile puteri, servindu-și interesele, au obligația de a gîndi la interesele sistemului global, în care acestea au rol de leadership. Cît de importantă a fost schimbarea s-a putut vedea la sfîrșitul războaielor napoleoniene. La finalul războiului, pacea impusă Franței nu a fost o răzbunare, ci a avut în vedere echilibrul puterilor. Seria Congreselor europene dintre 1815 și 1822 a reușit limitarea interesului național al învingătorilor, luînd în considerare cît de "rezonabile" erau prevederile pentru ceilalți actori de atunci ai sistemului internațional.

De ce nu urmează liderii noștri de opinie aceste progrese de înțelegere, de acum 200 de ani, dacă fac apel la istorie? De ce se lamentează Ana Blandiana, Octavian Paler, Alexandru Paleologu, de cinismul și lipsa de interes a marilor puteri pentru România, învinuindu-le – fără nuanțe, fără contexte – că se gîndesc mai curînd la Africa de Sud ori Federația Rusă? Oare Statele Unite nu trebuie să aibă în vedere echilibrul balcanic, mai mult decît soarta unei țări, chiar dacă țara noastră are meritul să fie țara unde trăiesc Blandiana, Paler, Paleologu? Într-o astfel de situație, noi românii trebuie să facem un extraordinar efort național, pentru a demonstra că am fi parteneri credibili în structurile pan-europene. Ar trebui, în sfîrșit, să gîndim o nouă politică, una inteligentă, față de Moscova, nu amenințînd că mînia noastră pentru ceea ce am suferit va trăi veșnic, ci demonstrînd că România este capabilă să fie un factor de echilibru chiar și pentru Rusia; un partener cooperant. Așa se realizează, o politică cîștigătoare. Așa se împlinește interesul național, în plan concret. Uitați-vă la Ungaria! Țara vecină a adoptat în ultimii ani un impresionant pachet de legislație economică, pentru a se adapta la normativele Uniunii Europene; a acceptat un program draconic de ajustare cu același obiectiv (probabil, asta va duce la pierderea alegerilor de către actuala formațiune politică guvernamentală); a cooperat perfect cu NATO în procesul de control al spațiului ex-iugoslav. Împărțită în diferite tabere, clasa ei politică și intelectualii ei vor reuși, împreună, să convingă că Ungaria aparține civilizației europene. Cel puțin la fel de împărțită, clasa noastră politică și elita intelectuală par să fi reușit, împreună, să demonstreze că sîntem o lume pe care instituțiile europene nu au cum se bizui.

Să revenim! Pînă la urmă, absența referințelor istorice relevante în favoarea unora retorice constituie cel mai mic motiv de reproș care trebuie făcut. Preocupant este cum la scriitori și oameni de cultură atît de importanți pentru opinia publică de la noi funcționează un mod extrem de necritic de a face apel la istorie (istoria politică ori istoria culturii); cum ei înlocuiesc raportul cu istoria reală (atît cît are această sintagmă un sens) prin raportarea la imagistica istoriei. Ce funcție a avut istoria noastră și ce relevanță are ea pentru noi acum? D-l Alexandru Paleologu ne spune: *"În secolul al XVII-lea românii au dat o cultură mistică, teologică, sapiențială extraordinară, puțin cunoscută din păcate; în secolul trecut, într-o singură generație, noi am fost capabili să ne regăsim nivelul european"*. (Interviul din **Adevărul literar și artistic**). Cine erau acești teologi, ce limbă vorbeau, cu ce scriere notau gîndurile lor, într-un secol în care nici nu putem vorbi, în sensul de astăzi, despre ideea de românism?

Mitologia noastră istorică face legături cauzale între evenimente între care conexiunea este extrem de volatilă (las la o parte complicațiile pe care le ridică însăși conceptele de istorie și istorism – vezi spre exemplu critica lui Karl Popper ori critica postmodernă). Eu pot face o legătură strînsă între ce au gîndit și ce au scris părinții Americii și vitalitatea societății americane de astăzi. Istoria Americii a început tîrziu, dar ea arată compact; moștenirea istorică are un sens concret. O viață istorică relevantă pentru actualitate se poate recunoaște în marile societăți europene: Anglia, Germania, Țările de Jos și Franța, unde instituțiile politice și culturale de astăzi sînt, evident, prelungirea celor de acum cîteva sute de ani. Dar istoria noastră? Din păcate, în locul ei ni se oferă o mitologie: poporul român "care s-a născut creștin"(!), voievozi cărora li se sărbătoresc bătăliile pierdute drept mari victorii etc.

De o continuitate istorică putem vorbi, eventual, de abia în ultimii 150 de ani: o istorie care nu a avut cum "reveni" și "atinge" (adică, "regăsi" în exprimarea d-lui Paleologu) nivelul european, ci doar să se conecteze la civilizația occidentală. O direcționare istorică plină de merite, întreruptă brutal de ocupația comunistă. Dacă avem ceva exemplar de învățat din istoria ultimilor 150 de ani, aceasta este chiar radicalitatea (împreună cu eficacitatea) efortului de conectare la civilizația europeană, făcut în ultima parte a secolului trecut. Tonul disprețuitor cu care unii vorbesc astăzi despre "bonjour-iști", slăvind în paralel "vitejia poporului român în luptele cu turcii", arată cît de clișeizate le sînt referințele și cît de lipsite de semnificație sînt, pentru ei, procesele istorice. Dar ce înseamnă cultură istorică, și care este rostul ei, dacă nu capacitatea de a da sens informațiilor pe care le oferă cercetarea empirică?

În concluzie, ceea ce cred că trebuie reproșat felului în care fac apel la istorie naționaliștii amintiți nu este numai "vehemența", pe care am criticat-o și cu altă ocazie, ci faptul că referința istorică este, de cele mai multe ori, doar un instrument retoric, un substitut emfatic. Mai mult decît atît, acest apel se face prost. Am mai enumerat "citirea" necritică a istoriei, preluarea de clișee, confuzia istoriei cu mitologia ei. Dar cea mai evidentă chiar și pentru mine, un nespecialist, este incapacitatea de a utiliza informația istorică pentru a înțelege evoluțiile de astăzi, asupra cărora se fac judecăți. Am încercat să arăt analizînd logica apariției națiunilor (cu referire la Benedict Anderson, dar un întreg domeniu disciplinar se află alături de acest autor), erodarea acestui artefact în condițiile schimbate ale unei lumi audio-vizuale, în care indivizii sînt legați, dincolo de comunitatea cultural-politică căreia îi aparțin, prin mijloace care comunică instantaneu.

Gabriel ANDREESCU

Cincinal spiritual

Marele preot se poate transforma, lesne, în Marele Inchizitor. Cîteodată, la această transformare este ajutat de cîțiva ingineri ai sufletului omenesc locali sau centrali: aceștia îl trag de elitre, îi feresc antenele, îl moșesc îndelung, ajutîndu-l să iasă din noaptea ideologică. Nu e de mirare că rezultatele devin identice doctrinei oficiale. Traseul este bine delimitat și putem, vedea clar, în viitor. Biserica ortodoxă determină executivul să dea un document prin care comunitatea minoritară este interzisă. Însă, imediat se descoperă că această amputare nu este suficientă. Alături de anarhiștii religioși, mai sînt și alții care pun la îndoială cărți întregi din Biblie. Unii recunosc doar doctrina veterotestamentară, alții - pe cea neotestamentară. Unii cred în trei taine, alții - în cinci, alții - în nici una. Și aici mai e ceva de lucru. Vor fi interzise, în primul rînd, cultele care nu recunosc decît trei sfinte taine. În al doilea rînd - cele care recunosc doar cinci. Și, în al treilea rînd, celelalte.

Însă mare parte din insurgenți s-au refugiat în litere sau filosofie. Unii, celebri, și-au permis adăugiri la sfintele cărți. Alții, le-au dramatizat... Alții au ironizat imobilismul de ipistat al instituțiilor spirituale oficiale. Au fost obraznici. Cu aceștia trebuie să procedăm cu prudență. În primul rînd trebuie să reorientăm masa de credincioși către respingerea de plano a ereziilor. Cărțile care ard, în fapt, chiar de la scrierea lor, în focul satanic, trebuie puse acum, pe rug. Spinoza în primul rînd - și după el, toți socinienii, apoi Descartes - vorbește despre Dumnezeu mincinosul, Kierkegaard, Cioran, toată psihanaliza și epistemologia, hălci întregi din metafizică, ontologii și antropologii... Toate acestea nu doar că trebuie arse, dar, în primul rînd trebuie hulite. Ele bruiază predicile, rugăciunile și tulbură credința. Relativizează. Biserica ortodoxă trebuie să devină religie de stat. Patriarhul - un vice-prim-ministru. Trebuie epurate ministerele de protestanți, neoprotestanți, marcioniți, hemerobaptiști, monofiziți, adoniți, maniheiști, iudeo-masoni, brahmani, budiști, shintoiști, javaiți, sodomiști, sataniști, elitiști, anesteziști, lunateci - și toți ceilalți fundamentaliști, semne ale trecutului tulbure, ideologii strîmbe și parțiale, ofensatoare și imorale, atentînd la liniștea și siguranța națională. Singura șansă să ne păstrăm intacți malurile insulei noastre latine în marea slavă și străină care ne înconjoară este să le betonăm. Puritatea noastră traco-daco-geto-irano-ariano-romano-pelasgă. Spațiul nostru carpato-danubiano-pontic. Realitatea complexă în care trăim. Agresorii nenumărați care ne pîndesc slăbiciunile. Străinii interesați care ne cumpără copiii pentru a-i vinde băncilor de organe. Vînzătorilor de neam și de țară! Cumpărătorilor de neam și de țară! Antihriștilor!

Sorin ȘERB

Propuneri de Dilema pentru viitor:

- **Intelectualul și politica**
- **Grafitti**
- **Pragmatismul**

Trei scrisori de la Ioan Petru Culianu

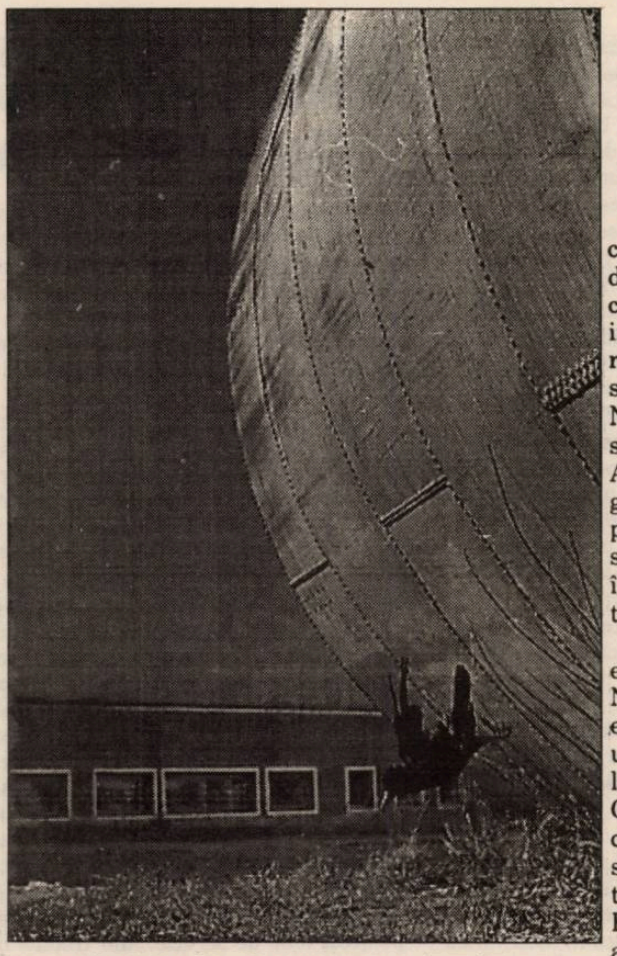

GRONINGEN, MAY 27 1977

Dragul meu Andrei,

Iartă-mă pentru lunga tăcere. Am socotit cum pot să fac să vin la Bonn. Din păcate nu am încă permis de conducere, altfel ar fi fost mai simplu.

Te voi suna în timp util pentru a-ţi spune dacă şi cînd pot veni. Evident, înţeleg bine că o deplasare pînă la Groningen este dificilă. Eu aş avea, e drept, mai puţine probleme, dar sunt într-o perioadă foarte ocupată.

Şi eu aş ţine la fel de mult să te văd. Perioada din str. Turda 200 a fost pentru mine poate cea mai bogată din viaţă. Din ea, natural, faci parte şi tu, şi iubirile tale de atunci, şi Victor (Ivanovici) şi iubirile lui de atunci şi alţii şi eu şi iubirile mele.

Este pentru mine deajuns de dureros să ştiu că ce-am gîndit şi scris atunci avea importanţă întru dezvăluirea fiinţei mele, dar este iremediabil îngropat (poate nu pentru totdeauna?).

Îmi permit să-ţi trimit cîte ceva din ce-am gîndit şi scris de cîţiva ani încoace. Nimic deosebit, dar să sperăm că lucrurile mai bune vor urma. În acelaşi timp te-aş ruga să-mi trimiţi ceea ce ai gîndit şi produs tu în acest timp. Mă interesează foarte mult. La Bucureşti îţi invidiam (dar, din fericire, cuvîntul invidie are la mine o nuanţă nesupărătoare – una din puţinele trăsături "bune" de caracter) claritatea de gîndire şi posibilităţile tale sistematice.

Regret că nu mi-ai dat deja de ştire mai de mult că eşti în Germania. Presupun că nu ţi-ar fi fost greu să afli adresa mea din Milano, fie în ţară, fie afară. Ar fi fost mai mult timp să punem ceva la cale. Dar şi aşa sper să te ajung, escatologic, la sfîrşitul perioadei tale occidentale.

În ultimul timp m-am gîndit mult cum să fac să trec pe la tine. Ar fi fost o ocazie în aprilie, dar din diverse motive a trebuit să amîn. Apoi am fost în "patrie" (Italia) pe cîteva zile, şi iar m-am gîndit să te vizitez, dar n-a fost posibil din cauza cursurilor de aici.

Azi închei cursurile. Voi coborî iar spre "casă" (Milano) după 20 iunie. Ar fi cea mai bună posibilitate să mă opresc pe la tine. Întrebarea este: mai eşti acolo ?

Te rog mult răspunde-mi în timp util. Apoi te voi chema oricum la telefon. Contează că după 20 iunie aş putea trece o zi sau două să te văd, şi eventual stabileşte deja datele (nu neapărat weekend), astfel încît să fiu pus în faţa "faptului împlinit".

(Scuză impersonalitatea scrisului la maşină; dar a devenit pt. mine mai natural, iar scrisul "natural" tot mai indescifrabil).

Cu mult drag,
NN

GRONINGEN, Juni 21 77

Dragul meu Andrei,

Îmi pare nespus de rău că întîmplarea face întîlnirea noastră cu neputinţă. Trebuie să plec de urgenţă în Italia, deoarece apoi editorul cărţii pleacă nu ştiu unde. Asta face, deci, ca planurile mele să cadă, deoarece pînă pe 24 trebuie să fiu aici pentru semnarea contractului de muncă, iar pe 25 dimineaţa zbor la Milano.

Nu ştiu cum să mă scuz pt. amînarea acestei călătorii pînă în clipa în care a devenit cu neputinţă. Poate a fost şi lene la mijloc, dar adevărul este că am avut un an deajuns de încărcat, trebuind să ţin şi cursuri care necesitau o pregătire suplimentară, şi într-o limbă pe care n-o ştiu nici acum bine etc.

Îmi pare rău că de la mine nu vei duce în România nimic mai "proaspăt" decît un maldăr de hîrţoage. Nu mă îndoiesc, totuşi, că întîlnirea noastră se va produce altădată, sub auspicii mai favorabile. Poate că acum nu a fost "scris" să se producă fiindcă eu nici n-aş fi la înălţimea ei. Sunt relativ obosit şi absent, iar "retragerea" mea la Groningen o simt ca pe o etapă necesară de odihnă înaintea cine ştie cărei "bătălii".

Regret că măcar nu ne-am scris mai mult, deşi, desigur, nimic nu poate înlocui o revedere.

Faptul că-mi spui că ţi-ai "schimbat" profesia mă bucură şi mă alarmează. Şi eu am convingerea că istoria religiilor poate aduce o contribuţie fundamentală la ermeneutica artistică. Dar "aici", în "Occident", istoria religiilor este cu totul altceva decît era în România: este *nu* rezultatul unei evoluţii individuale către o formă de deschidere ontologică (aşa cum a fost, cred, în cazul nostru), ci o disciplină de tip filologic şi arheologic fără nici o implicaţie existenţială. *Posibilitatea* cultivării ei atrage după sine vanificarea oricărei intenţii de cunoaştere mai profundă ori de deschidere spre fiinţă. *Imposibilitatea* face ca misticismul abstract, gnoseologic, să fie o formă necesară de subzistenţă în regimele totalitare, dar nu mai puţin legată de aceste regime înseşi, în timp ce misticismul orgiastic (confuzia valorilor) să fie mai propriu democraţiilor. Dorinţa mea, în momentul de faţă, ar fi să scap de aceste determinisme. Dar nu am ajuns încă la o "coincidentia oppositorum", şi tocmai de aceea sunt cam absent.

În fine, am fi putut *discuta* mult mai bine toate aceste lucruri. Dar poate este sortit să ne întîlnim doar în momentul în care entuziasmul tău şi absenţa mea vor atinge un nivel egal. Sper să nu fie prea tîrziu.

Cu mult drag şi urări,

P.S. Cele mai dragi gînduri prietenilor din ţară.
NN

GRONINGEN 28 oct. 83

Dragă Andrei,

A trecut deja aproape o lună de cînd am avut şansa şi bucuria de a-l întîlni pe Gabriel Liiceanu la Avignon, aflînd, cu aceeaşi ocazie, că te afli în Heidelberg.

Este de prisos a-ţi spune cît de mult aş dori să ne vedem în cursul şederii tale, cu atît mai mult cu cît am ratat deja, acum şase ani, posibilitatea revederii. Se vor împlini, aşadar, nu mai puţin de 12 ani de cînd veştile au circulat între noi prin persoane interpuse şi, uneori, prin literă - deşi eu n-am reuşit încă să primesc cartea ta, care a făcut atîta vîlvă, după cum n-am reuşit încă să primesc nici cărţile lui Liiceanu (traduceri incluse - dar *ce* traduceri !).

Deşi adevărat şi adînc ruşinat de ignoranţa mea - nevoită ci întîmplată - asupra mersului vostru înainte, ale cărui laude le-am auzit rostite nu de puţine voci vrednice de stimă, totuşi aş dori foarte mult să ne vedem, fie şi numai pentru a tăcea o vreme împreună.

Posibilităţile, din păcate, nu sunt multe. Imaginez că eu dispun de mai mari şi mai simple capacităţi de mişcare, astfel încît aş vrea să viu eu la Heidelberg. Or, acest lucru s-ar potrivi bine cu o perioadă itinerantă la începutul lui decembrie, care mă va duce şi prin Augsburg. Aş putea trece prin Heidelberg pe 7-8 decembrie, pe 9 dec. urmînd să fiu în Augsburg, pe 12 înapoi, pe 14 în Italia.

Toate acestea, recunosc, sună cam nesuferit: nu e vorba de o alternativă ci de o adevărată ameninţare: vin să vă văd pe 7-8 decembrie! Iată de ce mă gîndesc că s-ar putea ca iarăşi să trecem unul în apropierea celuilalt, fiindcă *dacă* această posibilitate nu vă convine, nu-mi vine în minte nici o alta ...

Fie că va fi să ne întîlnim acum, fie că vom mai întîrzia alţi şase ori doisprezece ani, te-aş ruga mult, după cum îl rog şi pe Gabriel Liiceanu, să-mi daţi prilejul să aflu ce faceţi, ce *scrieţi*, iar eu, în măsura posibilităţilor, voi *vorbi* despre asta. La rîndul meu - deşi asta poate părea curios, dar nu-mi pasă - voi strînge şi eu un pacheţel de scrieri, dîndu-ţi-le în primire pentru a şti că sunt în mîini bune.

Aştept cu nerăbdare veştile voastre şi - de ce să mint ? - sper din inimă să vă *pot* vedea pe 7-8 dec.

Cu mult drag şi cele mai bune salutări lui Gabriel Liiceanu.

NN

Mai democraţi, băieţi!

S-a petrecut, în urmă cu două săptămîni, un eveniment cu totul ieşit din comun: joi, 20 iunie, dl Adrian Năstase s-a răzgîndit public. După ce înainte cu două zile, într-o marţi, preşedintele executiv al partidului dominant afirmase că înfrîngerea suferită de formaţiunea pe care o conduce a fost provocată în bună parte de acţiunea incorectă şi corosivă a mass-media, joi dl Adrian Năstase a revenit cu scuza infantilă că n-a fost "prea explicit" în ce spusese. Şi, pe deasupra, ar fi fost şi cam rău interpretat. Nu, a fost de această dată "explicit" dl Năstase, conducerea superioară a PDSR n-are cu presa nimic, ba din contră. Altfel spus, dl Năstase este o victimă a subtilităţii sale de gîndire şi exprimare. În loc să fie "explicit", se dedă la păcătoase rafinamente stilistice, iar consecinţa, iat-o: vrea să spună că e încîntat de presă, dar gîndul cel bun se întrupează într-o formă atît de absconsă încît se înţelege taman pe dos. Riscurile subtilităţii sînt, cum se ştie, teribile.

Dar dacă dl Năstase are unele probleme cu exprimarea explicită, atunci e grav. E grav pentru PDSR, nu pentru dl Năstase, care ar putea face o frumoasă carieră de poet ermetic, de pildă. Incapacitatea de a fi "explicit" ar deveni un avantaj. S-ar pierde un politician, dar s-ar cîştiga un literat. În fond, nu este dl Năstase unul dintre patronii Congresului spiritualităţii româneşti? S-ar pune de acord conţinutul cu forma. Şi totuşi, la o analiză mai aşezată, s-ar părea că dl Năstase a fost de fapt mai puţin "explicit" tocmai cînd îşi recunoştea, spăşit, excesul de subtilitate. Fiindcă în culpabilizarea presei pentru insuccesul PDSR în alegeri, dl Năstase nu este singur. Aşa mai puţin "explicit" cum fusese, punctul său de vedere a avut, vreme de două zile, valoarea unui cuvînt de ordine pentru cei aflaţi în subordine: de la ziarele şi ziariştii care slujesc PDSR pînă la activiştii acestui partid. Intervievat de Radio România Actualităţi în seara zilei de miercuri, 19 iunie, o zi după ce dl Năstase nu fusese prea "explicit", deputatul PDSR Daniel George Costache aluneca şi el pe panta subtilităţii, afirmînd că "votul bucureştenilor a fost un vot influenţat de o presă ostilă PDSR-ului, presă care a arătat, a nu ştiu cîta oară, faptul că este aservită unor interese meschine şi străine faţă de cetăţeni". Lipsa de "explicit" făcea, iată ravagii în PDSR. Sau va fi fost efectul disciplinei de partid?! E dl Năstase în suferinţă de "explicit", se îmbolnăvesc şi deputaţii, brusc şi integral, de aceeaşi boală, ca la un semn. Dar cum se va fi însănătoşit dl Năstase? Ce tratament împotriva excesului de subtilitate va fi urmat? Miercuri seara, conducerea PDSR fusese chemată la Cotroceni. Din sumarele informaţii apărute în presă rezulta că preşedintele Iliescu ar fi spus că responsabil de eşecul PDSR este în primul rînd PDSR. A doua zi, preşedintele Iliescu îi felicitase pe toţi cei aleşi în funcţiile de primari şi de consilieri, indiferent de partidele din care fac parte. Dl Năstase a înţeles discretul îndemn - "Mai democraţi, băieţi, mai democraţi" - şi s-a răzgîndit. Adică s-a autoacuzat de subtilitate excesivă. Un defect totuşi minor, nu?

Mircea IORGULESCU

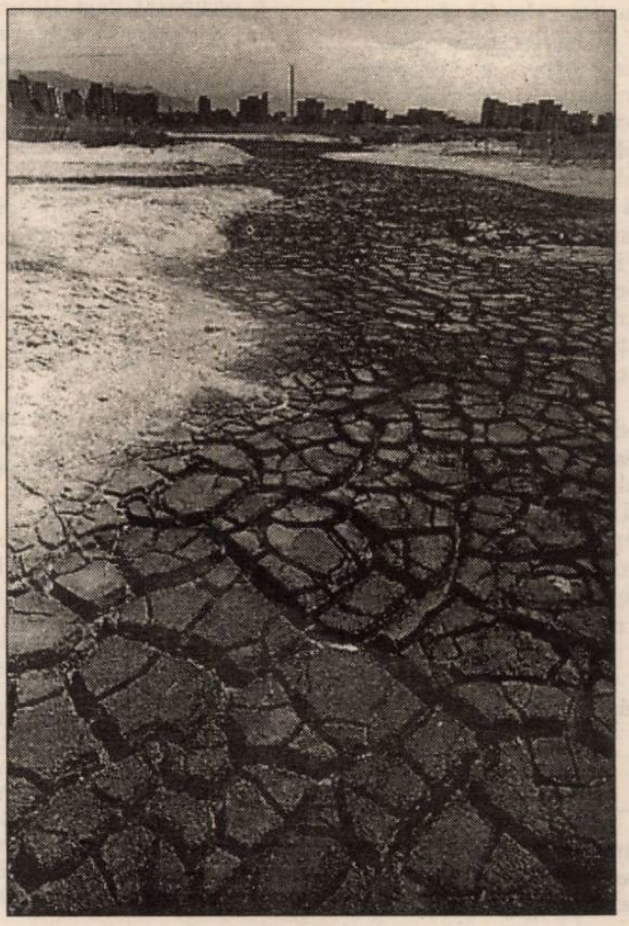

Acest număr este ilustrat cu fotografii de Cosmin Bumbuţ

Statul de drept

Căldură şi legi

Ecald! E, aproape, insuportabil de cald! Veştile despre statul nostru de drept (atît cît e) se succed tot mai rar. Toată lumea caută umbra şi aşteaptă generalele. Pentru cei dornici de noutăţi, străzile cetăţii par anoste, copleşite de un soare aprig şi sufocate de aglomeraţii. Omul caută soluţii, căci tot ce este în afara lui îi indică irespirabilul. Nu ştiu alţii cum sînt, dar pentru mulţi biblioteca poate fi o soluţie. Deci, să citim!

Cu gîndul la noul Parlament, care începînd din toamnă va legifera patru ani, reproduc cîteva din legile care ne-au rămas de la Pitagora*. Se vor vedea atît înţelepciunea cît, mai ales, geniul exprimării scurte şi cuprinzătoare pe care, neîndoielnic, misteriosul matematician şi legislator al Crotonei le-a avut.

"Omule de stat! Nu lăsa nimic între popor şi lege: legea să cadă asupra lui cu putere şi îndrăzneală".

"Legiuitori! Reveniţi cîteodată asupra propriilor paşi, dar nu priviţi niciodată în urmă."

"Legiuitorule! Rămîi în umbră: poporul să nu te cunoască niciodată! Judecîndu-te după desăvîrşirea legilor, să te creadă mai mult decît un simplu muritor."

"Să ştii să desfeţi poporul, dacă nu-l poţi stăpîni: fii măscărici sau legiuitor."

"Supune-te legilor, chiar dacă sînt proaste. Nu te supune oamenilor, dacă nu sînt mai buni decît tine."

"Legiuitorule! Alege! Nu poţi să placi deopotrivă şi înţeleptului şi poporului."

"Legiuitorule! Fii scurt la vorbă! Citirea unei legi trebuie să ţină atîta timp cît din clepsidră se scurg nouă picături de apă."

"Omule de stat! Dă legilor un caracter la fel de sacru ca acela al legilor religioase."

"Legiuitori şi magistraţi, monarhişti ori republicani! Folosiţi-vă de putere, cu atît mai cumpătat cu cît aceasta nu este la fel de îndreptăţită şi de sfîntă precum autoritatea taţilor asupra copiilor."

"Filosofi ori legiuitori, istorici ori poeţi! Nu înmulţiţi slova scrisă dacă nu este nevoie; urmaţi pilda lui Homer, acesta îşi făcuse o lege din a nu repeta nimic din ce spusese Hesiod."

"Dacă sînteţi întrebaţi care e simbolul unei legi bune, desenaţi o tangentă; o lege bună e asemenea unei linii drepte care atinge fără să taie."

"Legiuitorule! Aşază poporul între magistraţi şi lege. Magistraţii în faţă ca să-l conducă; legea în spate ca să-i îmboldească pe cei ce rămîn în urmă."

Sever VOINESCU

---

*Pitagora – "Legile morale şi politice", Ed. Antet, 1996, Trad. din franceză de Anca Pîntea.

TV (totul de vînzare)

Burghezie, aristocraţie şi geniu

Un telespectator din Bucureşti sau din unul din oraşele mai mari sau mai mici ale ţării s-ar putea întreba: cine se mai uită la TVR? Atît de mult s-a înnoit "peisajul" de televiziune românesc, actualitatea lui confundîndu-se, de fapt, cu însăşi actualitatea publică a societăţii noastre: ceva ce se vede, ceva ce aflăm şi ceva ce ştim, se vede şi există *ca* televiziune. Nimic nu pare a exista în afara "ramei" micului ecran; trăim, cu toţii, pe buza adevărului, într-o iminenţă a dezvăluirii totale, ultima, definitive.

Întrebarea "cine se mai uită la TVR?", care, probabil, stă pe buzele multora, constituie o ilustrare în plus a faptului că *televiziunea ia ochii*. Ar fi o naivitate să n-o punem. Căci încă foarte multă lume se mai uită la postul abuziv autointitulat "televiziunea română". Privindu-i programele, ai de cele mai multe ori senzaţia unei căderi în timp: desuetudinea, decrepitudinea chiar, "academismul" sînt atributele care par a-i conveni cel mai bine. Dar totul nu este decît efect de concurenţă. Poate că prezentul, actualitatea cea adevărată, ca semn, ca simptom ale prezentului istoric al societăţii noastre îl reprezintă nu cel înşelător-(post)modern al televiziunilor particulare - unele, la rîndul lor, căzute deja în "academism", altele cu un picior, deja, în secolul următor -, ci acela "cinstit" - desuet, rămas în urmă, oferit de TVR. Poate că măsura arierării noastre o dă nu chipul depăşit de evenimente al TVR, ci tocmai dualitatea, duplicitatea, complicitatea conform căreia există, de pildă, ProTV: o imagine de secol XXI *în paralel/placată peste* o realitate fără prezent, deci fără vîrstă. Ce e vechi şi ce e nou? Sau, mai exact: ce este învechit şi ce este actual, în aceste cazuri?

Deşi e vară şi, măcar acum, consumăm proaspăt, prin **Actualităţile** TVR-ului, mai eterne, în "egipţianismul" lor, decît însăşi eternitatea, mai bîntuie, din cînd în cînd, fantoma (lui) Cornelius Roşianu, semn nu atît al vechiului, cît al încăpăţînării cu orice preţ împotriva prezentului, al luptei cu actualitatea. Sau, deşi televiziunea este esenţialmente lumină asupra realităţii, bezna - la propriu - din studioul emisiunii despre (unele) cărţi a lui Cătălin Ţîrlea, studiou nu prost luminat, ci de-a dreptul neluminat, încît teama de fantome, în cazul Televiziunii Române, nu este doar o vorbă, este mai mult decît întemeiată. La ce să te aştepţi cînd însăşi figura realizatorului abia de se distinge?

Am petrecut, însă, săptămîna trecută, marţi şi joi, două seri pline, şi foarte instructive, în faţa televizorului. Marţi, emisiunea lui Mihai Tatulici, *Deşteaptă-te române!* (aşa a scris Andrei Mureşanu: fără virgulă) a constituit o auto-celebrare a televiziunii "interactive" care este Pro TV-ul. Majoritatea zdrobitoare a populaţiei din România duce lipsuri; prea puţini, mult prea puţini sînt cei cărora nu le lipseşte nimic; cel mai adesea, cei care pot spune cu mîna pe inimă că nu le lipseşte nimic, au mult prea mult decît ar avea nevoie: capitalizează nu averi, ci vieţi, ipostaze individuale. În România, "a avea ce-ţi trebuie" înseamnă a avea cît ar trebui să aibă - dar nu au! - foarte mulţi la un loc. Ceea ce lipseşte este, evident, măsura. Pe această constatare se bazează "pedagogia" ProTV: nenumăratele concursuri cu premii nu au cum să dea greş pe acest fond de sărăcie. Mai trebuie doar să şi *vrei* să ai şi să ieşi, *prin forţe proprii*, din starea de permanentă necesitate în care te afli. Cei mai mulţi, însă, aşteaptă "să le cadă din cer": adică nu fac nimic "special", nimic "în plus", ci-şi văd de viaţă aşa cum au început-o. Pe aceştia vrea să-i ajute să se trezească la viaţă acţiunea ProTV-ului, creîndu-le gustul pentru "cîştig", arătîndu-le că "se poate", numai să vrea.

Toate bune şi frumoase, perfecte chiar, dar nu are, oare, strategia aceasta a trezirii la viaţă a *individului* şi, indirect, şi a *societăţii civile* şi o latură de ocultare a adevărului? Pledînd *numai* pentru liberalism, nu-l uită ea, cumva, mascîndu-l, în felul acesta, pe "marele vinovat", statul, şi pe "marii vinovaţi", politicienii aflaţi astăzi la putere? Pledează ea, oare, fie şi indirect pentru libertarionism, pentru dispariţia statului? S-o spună! Cît de autentică poate fi o realizare de sine a persoanei în condiţiile existenţei unui stat spoliator? Excluderea lui din discuţie, după ani lungi de presă "de opoziţie", nu-l lasă oare în pace? Şi nu este toată această propagandă în favoarea progresului *şi* o politică *a statu quo*-ului de ansamblu? Sau, deşi centrată pe prezentul imediat, este vorba de o politică pe termen lung, conform căreia cei treziţi şi "realizaţi", luminîndu-se întîi de la micul ecran, pe ei înşişi, vor ajunge inevitabil să facă presiuni şi asupra moravurilor publice? E, veţi fi de acord, o problemă care merită discutată.

Joi seara, în schimb, mi-am petrecut-o cu TVR-ul. A fost o dovadă a ceea ce ar putea deveni televiziunea de stat (la aşa stat, aşa televiziune) ca serviciu public. Pe TVR 2, un extraordinar documentar despre Salvador Dali, iar pe TVR1, episodul cu numărul 50 al *Memorialului durerii*. Mi-am vizitat, prin intermediul televiziunii, secolul. După prezentul "burghez" - pe fond istoric, ca la începuturi, de "feudalizare" a societăţii - la care ne-a invitat ProTV-ul, o idee - ca să nu uităm - despre eternitatea aristocraţiei şi a geniului. Am navigat, astfel, în plină istorie, în plină actualitate perpetuă. Seri ca acestea sînt de aşteptat din partea TVR-ului! Aşa ceva ar trebui să ofere, seară de seară, TVR-ul! Cutia de rezonanţă a prezentului pe care se străduiesc să-l "construiască" posturile private, "burgheze". O imagine a Europei: Corneliu Coposu şi Salvador Dali! Zarurile cîştigătoare ale lui Dumnezeu. Un Dumnezeu pe care ar trebui şi noi să ni-l închipuim *uitîndu-se* la noi ca să *cîştigăm*.

Bogdan GHIU

Economie

Cele două feţe ale cursei leu-dolar

S-a petrecut un eveniment pe piaţa valutară interbancară: *leul a urcat*. Cu două unităţi. Într-una din zile, săptămîna trecută, Banca Naţională a afişat un curs de 3004 lei pentru un dolar. Asta s-a întîmplat marţi. După ce, luni, preţul mediu al dolarului fusese de 3006 lei. Şi chiar dacă, în ziua următoare, dolarul s-a răzbunat (miercuri a recuperat deja 16 unităţi: 1 dolar = 3020 de lei) merită să fie consemnată excepţia. Fiindcă întăreşte regula.

De cinci ani şi jumătate, de cînd s-a deschis la Bucureşti bursa valutară interbancară, leul aleargă (faţă de dolar) într-o unică direcţie: în jos. Primul curs, la 18 februarie 1991, a fixat şi primul prag psihologic: *1 dolar - 200 de lei*. O vreme, cursa leu-dolar ni s-a părut a fi chiar o cursă. Dolarul a urcat pînă a atins pragul de 225 de lei. Apoi a început să coboare. A revenit la nivelul iniţial: de 200 de lei. Fără să se oprească, însă. A continuat să coboare, treptat, pînă la pragul cel mai de jos atins în această cursă: de 160 de lei.

De aici, de la cota 160, a început cel dintîi mare picaj al monedei noastre naţionale. Un picaj neîntrerupt, din primăvara şi pînă în toamna anului 1991. Cînd au venit minerii, în septembrie '91, preţul dolarului era deja dublu: *300 de lei*.

Asta se întîmpla la bursa interbancară. În acelaşi timp, însă, opera şi un curs oficial: *1 dolar = 60 de lei*. Atunci, cursa leu-dolar nu-şi ascundea cele două feţe: una care favoriza marile monopoluri de stat şi alta care defavoriza micile întreprinderi private.

Marile companii de stat veneau la bancă şi cumpărau dolari pentru importurile lor. La cursul oficial: 1 dolar = 60 de lei. Banca le întreţinea astfel iluzia că 1 dolar poate să coste... 60 de lei. Era însă un preţ "politic", fără nici o legătură cu realitatea economică. Mai departe, respectivele companii făceau producţie pentru export. Pentru care încasau dolari. Aici era cheia. Dolarii erau vînduţi, la bursă, micilor întreprinderi private. Sau micilor întreprinderi de stat ori cooperatiste, ce nu aveau acces la valuta oficială. Şi iată cum "greii", protejaţi de stat, făceau o afacere excelentă: cumpărau dolari cu 60 de lei şi-i vindeau cu 300 de lei.

În noiembrie '91, Guvernul Stolojan, de comun acord cu Banca Naţională, a închis robinetul. Cele două cursuri au fost unificate. Cursul oficial rămînea în istorie. Fusese reactivat doar cursul pieţei valutare interbancare. Cotaţia de pornire: *1 dolar = 180 de lei*. De aici a început cea de-a doua mare cădere a leului. În vara trecută, dolarul a depăşit *pragul de 2000 de lei*. Acum l-a lăsat în urmă şi pe *cel de 3000 de lei*.

S-ar putea spune: iată, cursa leu-dolar şi-a lepădat cea de-a doua faţă, prin care favoriza marile monopoluri de stat şi defavoriza micile întreprinderi private. Eroare! Fiindcă n-a făcut altceva decît să şi-o ascundă. Mai mult chiar, să şi-o diversifice. Încet-încet, i-au fost conferite acestei feţe (ascunse) trăsături noi, nuanţe noi.

Acum cîţiva ani, cînd cursul de schimb leu-dolar a început s-o ia razna, emoţiile au fost mari. Toţi cei ce şi-au pierdut "dreptul de a cumpăra, de la stat, dolari cu 60 de lei (adică "dreptul" de a face "importuri ieftine" şi "exporturi competitive" datorită unui artificiu bugetar şi nu muncii lor eficiente), deci de a cumpăra "dolari ieftini", pe care îi revindeau scump (cu 300 de lei) întreprinderilor private, au început să ţipe. Invocînd lezarea... interesului naţional. Şi deplîngînd drama monedei naţionale. Au tot ţipat pînă cînd... s-au trezit. Şi-au dat seama că tot ei pot fi cîştigători.

De fapt, au înţeles că piaţa noastră valutară nu era tocmai piaţă. Şi nu era tocmai liberă.

Drumul către liberalizare s-a dovedit a fi lung. A fost un timp al fixing-ului. Pînă în iunie '92. Apoi, un timp al licitaţiilor valutare. Pînă în iulie '94. De la 1 august '94, a început procesul de liberalizare a cursului valutar, care nu s-a încheiat încă. Pentru că mai intervin şi acum decizii ce nu-s tocmai transparente. Se mai limitează şi acum, din motive ce nu-s tocmai clare, dreptul multor bănci de a opera pe piaţă în poziţii de dealeri şi, deci, de a face curs şi de a acţiona în nume propriu. Şi numărul necunoscutelor nu se încheie aici.

Cînd marile monopoluri şi-au dat seama că schimburile valutare continuau să aibă o faţă nevăzută, de care se puteau (şi se pot încă) folosi, au tăcut. Faptul că ţipătul lor, amplificat de porta-voci, îşi păstra totuşi ecoul nu le-a deranjat. Dimpotrivă, au considerat benefic fenomenul. Era în avantajul lor ca focul să fie întreţinut, de multe ori chiar înteţit (prin repetata aplecare a săbiilor pînă lîngă capul guvernatorului Băncii Naţionale), avînd convingerea că liberalizarea deplină a pieţei valutare se îndepărta cu atît mai mult, cu cît scandalul era mai mare. Noutatea intervenită, în noua etapă, constă în cooptarea unor mari monopoluri de stat. Şi să blocheze piaţa.

Dacă luăm aminte la istoria cursei leu-dolar, de la cota 180 pînă în prezent, vom observa mai multe etape de "îngheţare" a preţului dolarului. Toate au facilitat combinări şi recombinări. În folosul "greilor". Şi împotriva micilor companii. Deşi tocmai ele ar trebui protejate, dacă vrem ca societatea să prospere.

Adrian VASILESCU

Între "lista lui Răducanu" şi "martorii lui Iehova"

O campanie electorală fără "duşmani ai neamului" e greu de imaginat pentru strategii noştri politici. Manifestanţii bucureşteni şi minoritatea maghiară, homosexualii şi iudeo-masonii, elita antiguvernamentală şi proreformiştii din structurile puterii au jucat, pe rînd, rolul de paratrăsnet sau de colector al urii "de interes naţional". Acum, după şase ani de libertate, "răul absolut" începe să fie arătat cu degetul, concomitent, înspre "mafia ţigănească" şi "sectele păgîne". Dirijată în scopuri electorale, sărăcia materială poate lesne lua forma "sărăciei de duh": destui români sînt convinşi că apără ortodoxia şi principiile moralităţii străbune ieşind în piaţă să ceară interzicerea unui congres iehovist, deşi intoleranţa religioasă e doar în avantajul politicienilor care n-au (de mult) nici un Dumnezeu, oricît îşi strigă în public grija pentru credinţă, dispreţul pentru reacţii civilizate, duşmănia pentru străini; destui români sînt convinşi că scandalurile de corupţie iscate în prag de alegeri sînt rezultatul unei bătălii între "curaţi" şi "murdari", între protectorii "ţigănimii" şi "patrioţii neprihăniţi", deşi acuzatorii şi acuzaţii fac parte din aceeaşi tagmă, şi-au acordat credite bancare în schimbul creditelor politice şi viceversa, şi-au "înregistrat" convorbirile telefonice, şi-au împărţit între ei Justiţia, Poliţia, reprezentanţele comerciale, echipa guvernamentală şi consilierii de la Cotroceni. Dincolo de furia populară împotriva unei secte religioase (furie întreţinută nu doar de extremiştii naţionalişti, ci şi de ţărăniştii creştin-democraţi) ori de taifunul mediatic pe tema corupţiei "la vîrf" (menit să dezechilibreze sau să dezbine corabia formaţiunii majoritare), veghează profitorii de profesie, specialiştii în dosare de cadre şi "comploturi istorice". Pentru a valorifica încă o dată în interes propriu deruta şi frustrările (au făcut-o în decembrie '89, în mai '90, în septembrie '91, în octombrie '92 şi întreaga legislatură actuală), regizorii compromiterilor politice ridică pe o treaptă nouă metoda mineriadelor, a producerii conflictelor intestine din tabăra puterii şi a stimulării orgoliilor infantile din tabăra opoziţiei. În loc să înţeleagă încotro mergem şi de ce nu ne mai putem întoarce înapoi chiar dacă nu sîntem hotărîţi să alergăm înainte, protestatarii bucureşteni sînt "ajutaţi" să lupte cu iehoviştii. În loc să-şi recunoască eşecul alianţelor şi să-şi asume o strategie politică nouă, guvernanţii sînt "ajutaţi" să se denunţe unii pe alţii la Cotroceni ori să se înfricoşeze la gîndul că viitoarele alegeri i-ar putea "transfera" din posturile de controlori în situaţia de a fi controlaţi. **Refuzul normalităţii** în plan politic e mai nociv decît neştiinţa, afacerismul sau neputinţele de tranziţie: cum să provoci şi să administrezi o schimbare în bine dacă singura ta dorinţă e să rămîi neschimbat şi mereu la putere, cum să-i vorbeşti electoratului despre conştiinţă civică dacă - în opoziţie fiind - te simţi jignit de libertatea celuilalt, de dreptul său de a crede în idoli sau în politicieni diferiţi de ai tăi, ori de bogăţia celui de altă rasă?!

Pe fundalul urletelor împotriva sectanţilor, denunţurile pe bază de casete audio împotriva corupţilor pro-iliescieni deschid frontul electoral într-un mod care aduce aminte de "schemele" din campania precedentă. Deşi criza s-a adîncit iar puterea banului nuanţează, inhibă ori cumpără puterea politică, "marile" întrebări ale lui 1996 sînt uimitor de asemănătoare cu acelea de acum un cincinal: va fi şeful statului (re)disputat între grupările rivale din partidul majoritar? se vor (re)îmbăta liderii Convenţiei Democratice şi suporterii ei cu apa rece a victoriei la locale? reacţiile paradoxale ale electoratului vor (re)servi interesele nostalgicilor de toate culorile, sau vor împinge înainte angrenajul democratic începenit în ultimii patru ani în mocirla discursului patriotard şi al complicităţilor antinaţionale? Dacă liderii pricipalelor blocuri înscrise în competiţie vor răspunde şi "juca" exact ca în anii '90-'91, cu aceleaşi spaime, idiosincrazii sau iluzii, viitoarea majoritate parlamentară are toate şansele să semene cu actuala majoritate – indiferent cine se va situa în primul colţ al patrulaterului.

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Război, alegeri, război

Considerate începutul, dar şi piatra unghiulară a democraţiei, alegerile libere, echitabile şi corecte, chiar cînd respectă aceşti parametri, nu-i apropie foarte mult pe cetăţeni de exerciţiul alternanţei responsabilităţii. Chiar dacă se consideră cu totul atipică situaţia din Algeria, cînd procesul electoral a fost întrerupt cu acordul tacit al tuturor autorităţilor mondiale în materie de drepturile omului, pentru a stopa victoria formaţiunii islamiste fundamentaliste, rămîn destule situaţii cînd .verdictul urnelor mai mult încurcă decît desluşeşte. Recentele alegeri din Turcia şi India nu au izbutit să desemneze o formaţiune care să aibă acea majoritate cu care să poată şi guverna. Infima diferenţă cu care liderul dreptei din Israel Beniamin Netanyahu l-a învins pe rivalul său Peres îşi pune pecetea şi asupra înfăptuirii programului politic. Iar în Orientul Mijlociu programul politic se referă în primul rînd la pacea din zonă şi în felul acesta influenţează relaţiile dintre ţări aflate la mii de kilometri distanţă.

Alegerile din ţările paşnice şi prospere nu sînt lipsite nici ele de surprize: în Italia, obţine o pondere semnificativă partidul lui Bossi care pledează deschis pentru secesiunea Nordului, Nord unde nu trăiesc oameni de altă religie sau naţionalitate, ci o populaţie mai bogată şi mai harnică decît cea din Sud. Guvernul spaniol al domnului Aznar, pentru a fi guvern, a trebuit să se alieze cu partidul regionalist catalan al lui Jordi Pujol, satisfăcîndu-i o parte din pretenţiile de repartiţie locală a resurselor fiscale. Un referendum care n-a stîrnit mari ecouri mondiale, dar a fost considerat totuşi un simptom semnificativ a dat un răspuns negativ la iniţiativa de a uni landul Brandenburg cu Berlinul, "Germania tinzînd să devină tot mai federală", după cum spunea un celebru politolog. Acesta ar fi contextul în care se aşteaptă ca, pe 14 septembrie, alegerile din Bosnia-Herzegovina să dea naştere unui stat unit, multietnic şi multireligios, întemeiat pe domnia legii şi a toleranţei, după patru ani de război cumplit şi în timp ce un milion de refugiaţi îşi caută un loc în care să trăiască.

În condiţiile în care libertatea de mişcare nu există, cînd atît în Republica Srpska, cît şi în enclava croată Herzeg-Bosna partidele de opoziţie sînt reduse la tăcere (la Sarajevo situaţia e ceva mai bună, doar prin comparaţie), nu există presă sau televiziuni independente, victoria partidelor naţionaliste este ca şi asigurată. Precedentul alegerilor de la Mostar este semnificativ: cele două naţionalităţi şi-au ales reprezentanţii într-o atmosferă de calm relativ. Cît timp sînt supravegheaţi de trupele internaţionale, vor trăi alături, dar nu împreună. Comunitatea mondială ar fi mulţumită cu extrapolarea acestui rezultat la nivelul întregului teritoriu desenat la Dayton. Pionul care tulbură liniile este Radovan Karadzici. Acuzat de crime de război, el ba promite că se va retrage din viaţa politică, ba "cedează" solicitărilor de a continua. Carl Bildt, responsabil pentru aplicarea părţii civile a acordurilor de la Dayton încearcă cu ajutorul lui Miloşevici să evite această sfidare. Vocile care cer amînarea alegerilor susţinînd că termenul de 14 septembrie este util doar realegerii preşedintelui Clinton insistă asupra necesităţii unui start corect. Ceilalţi afirmă că pînă nu va exista o conducere legitimă nu are cine să stabilească regulile cursei. Acordul de pace a fost semnat de cei care au vrut şi au făcut războiul. Nu este exclus ca prin alegeri războiul să capete o nouă legitimitate.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Pantofii Primei Doamne, protestele clasice

La început de săptămînă, de lună şi de trimestru o ştire istorică îşi făcea loc în paginile cotidianelor noastre naţionale: "Hillary Clinton se va plimba prin Piaţa Revoluţiei din Bucureşti" (**Adevărul**, 1 iulie '96).Cum era şi normal, cîteva contingente de gazetari s-au pregătit pentru evenimentul cu pricina şi a doua zi am putut afla o sumedenie de întîmplări mai mult sau mai puţin imaginare despre cum a decurs întîlnirea dintre bucureşteni şi "nevasta şefului lumii" (**Ziua**, 2 iulie). Nemulţumirile au început, în opinia celor de la **Jurnalul naţional**, chiar de pe aeroportul Otopeni: "La un sfert de oră de la aterizare, timp în care jurnaliştii americani şi-au ocupat locurile în autocarele special pregătite, a coborît şi Prima Doamnă, însoţită de ambasadorul Alfred Moses. Către presa autohtonă, dna Clinton a fluturat amical mîna, apoi s-a întreţinut cu dl. Meleşcanu şi cu dl. Chebeleu. După ce a «terminat» cu oficialităţile, a vorbit cu cei şase copii care au aşteptat-o cu flori pe aeroport. Deşi ne aşteptam la cîteva cuvinte, domnia sa a făcut stînga împrejur, s-a urcat în maşină şi a plecat spre Piaţa Revoluţiei". Aici, "deşi a zăbovit doar un sfert de oră, Hillary Clinton a arătat că este foarte spontană şi prietenoasă. Lumea scanda numele ei. Era îmbrăcată într-un costum de vară roşu-deschis, cu jachetă lungă şi fustă. Avea la gît un şirag de perle, asortat cu pantofii." Ospitalitatea noastră tradiţională s-a făcut simţită şi prin declaraţiile "creştineşti" ale unui preot (în cazul de faţă, Vasile Răducă de la Biserica Kretzulescu): "Am văzut-o pe Hillary Clinton la Bucureşti, dar noi o aşteptăm şi pe dna Dole". Echipa Cotidianului a înţeles că reprezentanta Washington-ului a " fost întîmpinată cu «Jos Iliescu»!", dar n-a decodificat mesajul american pentru că nu i s-a acordat "un statut aparte": "După un control sever «anti-tero» la care au fost supuşi jurnaliştii din presa românească, aproape toţi reporterii şi fotoreporterii au fost, ulterior, închişi într-un fel de ţarc, de unde nu numai că nu au putut auzi, dar nici nu au putut vedea nimic, aşa încît, la sfîrşit, printre ziarişti domnea o confuzie generală în legătură cu alocuţiunea doamnei Clinton, care a putut fi auzită mai bine de către persoanele particulare prezente la manifestare". În ciuda acestui tratament discriminatoriu, trimişii speciali ai ziarului **Cronica română** şi-au dat seama că doamna Hillary Clinton l-a rugat pe "Dumnezeu să binecuvînteze România" iar cei de la **Ziua** au putut vedea că "pantofii pe care-i purta Prima Doamnă - bej, din piele întoarsă, tocul 5 centimetri - erau uşor tociţi". **Adevărul** şi-a plimbat obiectivul prin public: "În aşteptarea doamnei Clinton, se formaseră ad-hoc zeci de comisii de politică externă. Unii îşi făcuseră coifuri din ziare, alţii îşi puseseră pe cap pungi, mape şi serviete. Pe clădiri, trei persoane optaseră pentru cagule. Dispozitivul de securitate format din «ai noştri» făcea ordine în mulţime dînd vina pe «ai lor». Militarii în termen aveau vîrste de maiori. Erau în stradă şi bărbaţi grizonaţi, ce nu mai ieşiseră pe teren de cînd se mai asigura traseul pe Calea Victoriei". La sfîrşit, un "cetăţean priveşte pierdut. «Am văzut-o şi p'asta!», spune ca pentru sine." În lista curioşilor admiratori care "dădeau din coate şi se împingeau în faţă", Dorina Băieşu include "o femeie cu steagul american în mînă, hotărîtă să ceară ajutor pentru obţinerea unei vize, o alta care pretindea că seamănă cu ilustra vizitatoare şi voia cu orice chip să-i ofere un buchet de trandafiri ofiliţi, un bărbat care avea de gînd să-i spună primei doamne că Securitatea îi pune droguri în mîncare şi să ceară azil politic". Personalităţile n-au scăpat nici ele la numărătoare: deputatul George Stancov cu soţia şi fiica, profesorul Cezar Tabarcea amestecat în mulţime, tata Niţu, primarul Ciorbea însoţit de nevastă şi de Ion Caramitru ("S-a postat în mijlocul Pieţei. Cei de pe margine au început care să-l aclame, care să-i ceară casă, care să-i spună că are nevoie de bani pentru o soţie bolnavă. Ciorbea nu a stat de vorbă cu nimeni"), senatorul Oliviu Gherman. **Jurnalul naţional** a rezumat şi ultimul episod al "poveştii": "Hillary Clinton a fost primită de preşedintele Iliescu. Prima doamnă a SUA a participat ulterior la recepţia care a fost organizată în cinstea sa unde i-au fost prezentate peste 100 de personalităţi - parlamentari, membri ai Guvernului, actori". De la recepţie a lipsit, de bunăvoie şi cu explicaţii publice, "Radu Vasile, secretar general al PNŢCD, care a protestat în acest fel, în nume personal, împotriva deciziei luate de o persoană din anturajul primei doamne a SUA de a nu se mai vizita Biserica Kretzulescu, ca urmare a reacţiei studenţilor şi creştinilor ortodocşi faţă de desfăşurarea la Bucureşti a Congresului Martorilor lui Iehova". Lipsa de politeţe la "nivel înalt" e posibilă doar în opoziţie, pentru că atunci cînd eşti la putere politeţea faţă de oficialităţi americane e înscrisă, totuşi, în... protocol. Cum Prea Fericitul Teoctist nu i-a întors spatele doamnei Clinton, înseamnă că între creştini-ortodocşi şi biserica neamului s-a născut deja un conflict şi că un secretar general poate fi, din raţiuni electorale, "mai Patriarh decît Patriarhul"! (E.Ş)

Argument

Atunci cînd am gîndit structura acestui număr al **Dilemei**, am respins încă de la început ideea de a face istorie literară. Prin urmare, am neglijat din proiect abordarea marilor figuri clasicizate ale poeziei contemporane. Ceea ce m-a interesat a fost zona creaţiei poetice care se confruntă, dintr-un motiv sau altul, cu diferite şi omeneşti probleme.

Venerabilii poeţi ai literaturii actuale sînt tineri şi ferice. Ei îşi publică volumele în continuare, sînt aplaudaţi, iau premii literare şi, de fapt, îşi prelungesc starea privilegiată de locuitori ai nirvanei artistice, dobîndită cu mult înainte de 1989. Ei sînt îngheţaţi pentru eternitate în interiorul monumentelor statuare care-i reprezintă; nimic nu-i mai poate atinge.

Confraţii lor mai tineri, însă, nu au ajuns să se bucure de privilegiul ca, orice ar face, capitolul lor din "marea carte..." (cea care în imaginaţia multora seamănă cu brava întreprindere a lui Călinescu) să fie cu desăvîrşire încheiat. Ei trăiesc aici pe pămînt şi se confruntă, alături de ceilalţi muritori, cu inerentele greutăţi ale vieţii. Unii au cunoscut drama crizei de creaţie, alţii se războiesc cu mentalitatea artistică generală, unii clamează iminenţa apocalipsei, alţii sînt convinşi că de-abia de acum urmează o nouă şi fructuoasă etapă, unii se plîng de moartea poeziei, alţii găsesc cu dezinvoltură resurse de supravieţuire – şi, în general, cu toţii se zbat între viaţă şi moarte. Ca şi noi, ceilalţi – am putea completa cu înţelepciune.

(O singură excepţie am făcut în privinţa eludării "chestiunii clasicilor", şi anume interviul cu directoarea Editurii **Vitruviu**. Este o excepţie semnificativă. Editura **Vitruviu** îşi face un merit din a publica poezie, dar consideră că tot ce urmează după generaţia '70 este neant. În schimb, îi are la mare preţ pe poeţii N.Prelipceanu sau Nicolae Ioana.)

Formulez, în cele din urmă, o zicere memorabilă, care să surprindă - nu? - esenţa întregului meu *argument* (de aceea, cititorii mai grăbiţi pot să facă abstracţie de ce a fost pînă acum): cînd vrei să vezi dacă un corp are sau nu febră, nu te duci niciodată să iei temperatura unei statui. **(C.P.-B.)**

Cine mai are nevoie de poeţi?

Acum doi-trei ani, cînd poeţii afirmaţi înainte de '89 întîrziau să se manifeste ca poeţi, am întrebat o prietenă, acaparată, şi ea, de publicistică, dacă mai scrie poezie. Ea mi-a răspuns: "nu mă mai mulţumeşte să scriu o poezie. Pe noi, înainte, partidul comunist ne-a făcut poeţi"! Mai întîi, m-am simţit ruşinată că, uite, nici pe calea asta nu se poate "construi consensul" cu mine, eu bucurîndu-mă plebeian cînd îmi reuşea o poezie. Apoi, aş fi vrut să o asigur pe prietena cu pricina că mama mea a fost şi a rămas o fiinţă castă, nici prin cap trecîndu-i să-l înşele pe tata, şi mai ales cu un personaj ca P.C.R.-ul. Dar am tăcut – nu era de glumă! – ratînd astfel şi momentul unei explicaţii. Mi-am oferit-o ulterior singură: că, adică, noi scriitorii, neavînd pe atunci prea multă libertate de mişcare, ne-am refugiat în poezie, gen îngăduit; că poezia părea a fi la îndemîna tuturor, graţie încurajării de sus a autorlîcului, via "Cîntarea României" etc.; că poezia permitea, sub haina ei metaforică, şopîrlele necesare defulării noastre, interzise "în direct".

Afirmaţia mi s-a părut riscantă şi atunci, cum mi se pare şi acum. Pentru că, între timp, poeţii şi-au publicat nu doar poeziile interzise, antologii sau şi-au reeditat volume mai vechi, dar au venit şi vin cu lucruri inedite. E adevărat, nu mai scriu doar poezie ci apelează şi la memorii, jurnal, tablete, comentarii politice, roman etc., debuşee normale şi firesti. Dar nu au abandonat poezia.

Cei care au abandonat poezia sînt criticii, editorii şi cititorii.

Din cei vreo 40 de critici care scriau sub regimul comunist în revistele din Bucureşti şi din ţară (şi) despre cărţile de poezie, dacă au rămas pe baricade 3-4 (de departe l-aş aminti pe Gh. Grigurcu, un cavaler al poeziei de o fidelitate unică, la ora actuală probabil singurul care poate da seamă în detaliu despre starea întregii poezii româneşti postbelice). Abandonul are şi consecinţe bune, dar şi rele. Blaga spunea că "într-o mare cultură, pietrele de hotar sînt poeţii şi filosofii". Din nefericire, noi nu sîntem o mare cultură. O mare cultură are nevoie nu numai de poezie, ci şi de lucrări de filosofie, eseu, hermeneutică, studii comparate, sociologie, politologie etc. Nici unul din aceste genuri nu s-a putut desfăşura în voie sub comunism, regim care a condamnat la ruină, tăcere şi exil începuturile înaintaşilor. Obligaţi decenii întregi să se limiteze la poezie şi proză, criticii le-au abandonat cînd orizonturile s-au deschis. Să sperăm că au făcut-o pentru a reînnoda firele cu promisiunile marii culturi interbelice. Semne sînt, cel puţin că vor apărea instrumente de lucru (dicţionare, istorii etc.) fără de care o cultură normal articulată nici nu poate exista.

Consecinţele abandonării poeziei de către analiştii profesionişti se văd în totala harabaură din curtea genului. Proporţional cu scăderea audienţei acestuia, apar noi şi noi grupuri şi grupuscule, şcoli şi partide, la Buhuşi ori la Coarnele-Caprei, la Gura Ialomiţei ori la Popeşti-Leordeni, la Buzău şi Plumbuita care descoperă noi puncte cardinale, propun noi rezoluţii, emit noi manifeste, în esenţă negînd calul (generaţiile postbelice, cu deosebire generaţia '80) de care şi-au ataşat căruţa lirică. Nici independenţii nu rămîn mai prejos: gospodine şi parlamentari, pensionari şi ostaşi, ingineri reciclaţi, ori cîte o tînără speranţă, mînuind o limbă română de mai marele drag al inamicilor patriei, îşi tipăresc în regie proprie cărţi, fac festivaluri şi cenacluri, dau premii şi emit judecăţi de valoare cu termen de garanţie nelimitat. Poezia a ajuns (era deja) un gen inflaţionist. Văzînd-o curtată de te-miri-cine, îţi vine lehamite s-o mai citeşti şi chiar s-o mai scrii. Aceeaşi lehamite trăieşti şi cînd parcurgi cronicile unor cronicari improvizaţi ori chiar ale unor profesionişti, brusc sensibilizaţi de vreo apariţie – cronici de o previzibilitate înspăimîntătoare, care jigneşte orice bun-simţ al aventurii. Pentru că... da, stimaţi concetăţeni, în lumea noastră, unii n-au auzit de programul "Daciei literare" (1840), care spunea că trebuie criticată cartea, nu persoana. Acestora le-aş adresa îndemnul, bine intenţionat: înapoi la clasici!, dar cîţiva dintre sus amintiţii nesocotiţi sînt aşa de lăbărţaţi, încît nu au loc de întors...

Abandonarea poeziei de către profesionişti a lăsat în suspensie reintegrarea poeţilor din diaspora; îi condamnă pe cei din ţară la încremenirea într-o imagine depăşită de evoluţiile post-decembriste sau de tipărirea textelor interzise; îi împinge pe debutanţi la sufocare şi toată breasla la autism şi la o lentă dispariţie, ştiut fiind că, în poezie cel puţin, nu cititorii sînt cei care pot stabili ce e valoros şi ce nu.

În ce-i priveşte pe editori, cu cîteva excepţii ("Cartea Românească", în principal), s-au reorientat şi ei. Cărţile de poezie, din cauza tirajelor infime (în jur de 500 de exemplare), au un preţ de cost enorm. Editorii serioşi mai ţin încă la ideea că o carte de poezie trebuie să aibă un preţ de vînzare modic, astfel că pierderile lor financiare în cazul apariţiilor de poezie sînt deloc neglijabile. În plus, aceste apariţii nu sînt pentru edituri rampe de lansare, căi de *promotion*, după cum am văzut cronicarii abandonîndu-le. Perspectiva nu e roz, mai ales că forurile în drept să se implice în soarta poeziei române – Cultura naţională – nu se preocupă de cultura naţională, (ar fi şi tautologic, zău aşa!), adică să o subvenţioneze, să ajute editurile măcar cît să acopere drepturile de autor şi diferenţa între preţul de cost şi preţul de vînzare al aşa-ziselor cărţi nerentabile.

Şi, fiindcă veni vorba, deşi intrarea în vigoare a legii drepturilor de autor va modifica spectaculos, chiar dacă lent – cred eu – peisajul editorial, e puţin probabil că poeţii vor scăpa de spectrul mizeriei, al singurătăţii şi al dispariţiei. Cine mai are nevoie de poeţi?

Mariana CODRU

Poeţii în tranziţie

Cred că, pentru a ne da seama ce e cu poezia românească, trebuie să luăm în considerare ce s-a întîmplat în ultimii şase ani în România. Poezia românească nu poate fi detaşată de realitatea aceasta post-revoluţionară.

Pînă în '89, cînd exista un anume spaţiu cultural stabilizat, nu se punea deloc problema crizei poeziei. Atunci aveam de-a face mai mult cu un concurs de autenticităţi, cu identificarea unor euri; atunci exista o macro-structură destul de stabilă.

Ceea ce s-a întîmplat la noi în ultimii şase ani se datorează faptului că s-a schimbat ceva în mentalitatea noastră. În 1989 s-a produs o tăietură în istorie (o alta s-a mai întîmplat şi prin anii '45), or, această ruptură extraordinară a lăsat nişte urme. Una dintre acestea se înregistrează şi la nivelul poeziei: numeroşi poeţi care erau foarte activi pînă în '89 nu mai reuşesc deloc să mai scrie.

În cele ce urmează voi fi ceva mai confesiv. Dintre poeţii care nu au mai reuşit să mai scrie după '89, unul sînt eu. (Şi, pe lîngă mine, mai sînt încă mulţi alţii în situaţia aceasta – mă refer cu precădere la poeţii optzecişti). Pentru că am de-a face în primul rînd cu o criza personală, m-am întrebat în repetate rînduri care este cauza acestei stări de fapt.

Toată viaţa mea pînă în '89 era generată de dorinţa de a mă identifica poetic şi de a-mi întări eul meu artistic. Or, cu mine se întîmplă acum ceva care mi-a ieşit din calcule. Pînă în '89, eu aveam creată o anumită strategie faţă de întreaga realitate socială şi morală românească; această strategie îmi permitea să produc un anume gen de poezie. Situaţia existentă s-a fisurat brusc în '89-'90 şi cred că acest fapt a afectat întreaga poezie românească actuală.

Problema se pune cel mai acut la poeţii optzecişti, pentru că ei erau cu toate motoarele aprinse în anii '80-'90. Şaizeciştii îşi cam consumaseră experienţele şi mergeau mai mult pe auto-pastişă. Pe cînd noi, pe atunci, eram activi, comunicam între noi, simţeam poezia ca fiind forma noastră de existenţă şi orice altceva în afara ei nu avea nici un rost.

Probabil şi după '45 poeţii care erau în priză puternică pînă atunci n-au mai scris, pentru că şi atunci s-a petrecut o ruptură teribilă în mentalitate, în sensibilitate, în morală etc. Acum cred că se întîmplă acelaşi fenomen. Această izbitură în

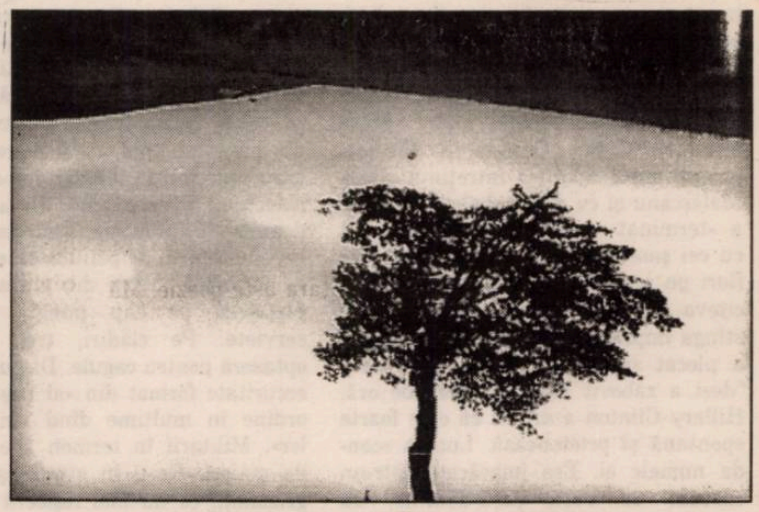

conştiinţa noastră, în fiinţa noastră socială nu poate să fie fără urmări. Trăim o criză de mentalitate, o vreme a reaşezării valorilor morale şi estetice. Această criză de mentalitate se poate detecta la toate nivelurile, de la revistele literare, la critica literară, de la nivelul grupurilor artistice la cel individual.

Călin VLASIE

(Din intervenţia sa la **Festivalul de poezie de la Sighişoara, 1996**)

Răzlețe

Poezia execrată...

Starea poeziei... Starea poeziei românești de astăzi? N-aș vorbi despre asta. Acum cîteva luni, o revistă îmi propunea să țin o rubrică de cronică de poezie. M-am gîndit mult ce să fac. Să-i fi lăudat inerțial pe inatacabilii consacrați ai momentului? Sînt făcuți alții pentru tămîieri conjuncturale. Să fi dat penițe, puncte și steluțe poeților? Nu-i treaba unui poet.

La Universitate, am apucat să fac cu studenții mei cîteva seminarii despre poezia contemporană. Am constatat cu stupoare că majoritatea lor, tineri foarte inteligenți de altfel și foarte receptivi, erau cu totul dezorientați, rămași pe undeva pe la etajul generației '60. Surpriza mea cea mare a fost să descopăr că *execrau* poezia. Cunoșteam prea bine această maladie. Le-am citit, înainte de a purta cu adevărat o discuție, din *Stanțele* lui Bacovia, pe care nu l-au recunoscut ca autor (mi-au spus că, oricum, trebuie să fie vreun poet actual, ceea ce mi-a confirmat o dată în plus actualitatea acestei zone nedreptățite a operei lui). Le-am mai citit din antologia poeților germani din România, care a fost un fel de revelație pentru ei. Neîncrederea și plictiseala lor inițială au fost niște bune stimulente pentru mine. Cu unii dintre ei, la cafeneaua de la subsolul facultății, am continuat să vorbim despre poezie, despre Lautréamont, despre Artaud, despre mecanismul poetic, al video-clipurilor muzicale (cele ale islandezei Bjork, de pildă) sau despre *Wall*-ul celor de la Pink Floyd, despre Greenaway sau Fellini, despre "filosofia" (poetică!) a genericelor MTV sau despre poeticitatea secvențelor de No Comment sau Clin d'Oeil de la Euronews. Toate astea, ca să-i conving că Frumoasa din pădurea adormită nu e chiar așa de adormită și bîntuie pe unde nici nu gîndești, că poezia trebuie scoasă din borcanele de formol ale istoriei literare, că e, înainte de toate, o formă a gîndirii, a cunoașterii, o stare de spirit care îi privește direct.

Poezia *execrată*: poezia lipicioasă, plîngăcioasă, abstractă, în divorț cu viața și cu ființa umană concretă, poezia scrisă parcă pentru ca să cadă pe bilet la examen și să n-ai ce să spui în cinci minute (doar cinci minute!) despre ea ceva elaborat de propriul tău creier. Cunosc senzația.

Păstrătorii focului

Mă gîndesc la adevărurile pe care le conține o carte cu care ar trebui să se întîlnească orice tînăr care vrea să scrie poezie: *Contra poeților* a lui Gombrowicz, pe care o citeam cu deliciu acum cîțiva ani. Tema conferinței sale din 1947 (!) era anunțată de la bun început și pornea de la o constatare care pare valabilă și astăzi: "Aproape nimănui nu-i mai plac versurile, și lumea versurilor este fictivă și falsă". Adăuga însă că, în schimb, "ca oricare muritor", e tulburat de poezia amestecată cu "elemente mai crude și mai prozaice", ca în dramele lui Shakespeare, în cărțile lui Dostoievski sau ale lui Pascal, sau "pur și simplu" în crepusculul cotidian". Îmi place să cred că genul de poezie cu care se răfuia Gombrowicz a fost deja depășit (cel puțin prin alte părți). A dispărut – din fericire – și mitul poetului adorat, ca și publicul mesmerizat, un public "în genunchi", obișnuit să aplaude inerțial, tembel, public infantilizat de Presigiul zeilor falși și inaccesibili. În sensul ăsta, trebuie bine înțelese cuvintele lui Lautréamont care, privind superior peisajul poeziei distrus de "femelete" (îmi place să-l păstrez așa, după franțuzescul femmelettes), declara că ar vrea să scrie o poezie pe care să o priceapă și o fetiță de paisprezece ani... Nu prea văd cine a luat locul acelui public la care se referea Gombrowicz, dar asta-i altă poveste.

Cred că astăzi, disprețuiți de omul cel nou, tratați cu indiferență sau folosiți doar pe post de blazoane inutile, ca recuzită, poeții merită (cei care merită!) respectul cuvenit oricărui apărător al gratuității lumii. În felul lor, ei sînt niște păstrători ai focului (înțelegeți prin "foc" tot ce doriți).

Nu știu cîți oameni mai citesc în țara asta poezie. Mă gîndesc cu groază că unii din ei (nu dau nume că nu-i frumos!) înțeleg prin asta cine știe ce. Mă gîndesc și la culturalii ignoranți, "inteligenții proști", cum le spune un prieten poet, aroganții funcționari literari sau chiar unii poeți care nu se mai citesc, anchilozați autiști, decît pe ei. Ca să nu mai vorbim de restul. Îmi vine să declar ca Aragon, pe vremea cînd era suprarealist: "Da, citesc. Am această slăbiciune. Îmi plac poemele frumoase, versurile care te dau peste cap și tot ceea ce-i dincolo de ele (...) Îmi place poezia. Sînt în măsură să o fac. Puteți voi să spuneți același lucru? (...) Vă aruncați privirea peste rînduri, încruntați din sprîncene, vă agitați neliniștiți. Încercați să spuneți: «Aș!» Gravitatea feței mele oprește ca un zid micul atelaj al glumelor voastre. Începeți să vă supărați. Atunci schimb cărțile etalate în fața ochilor voștri, pentru că vă știu închiși pentru totdeauna poeților".

Poezia – o categorie ontologică

Oare mai cred poeții înșiși în poezie ca o categorie ontologică, în forța lor? Impostorii își fac rost ușor de un ecuson de poet, de-o carte de vizită, publicîndu-și placheţele "sponsorizate". Alții primesc coroniţe oficiale și se mulțumesc cu atît, își văd de ronronul lor inutil. Mulți au obosit. Mă miră, pe de altă parte, inerția poeților, incapacitatea lor de a propune noi idei într-o cultură cam vlăguită. Intimidați și tratați cu indiferență, acoperiți de zgomotul dezordinii, poeții par să fi amuțit. Pe lume însă, s-au produs deja mutații semnificative. Poezia a început să cucerească alte domenii, muzele îi înconjoară acum pe matematicieni și fizicieni, de pildă. Dacă poeții au părăsit poezia (confundînd-o cu altceva), ea a început să fie curtată de oamenii științei, care par a o ține la mare preț, acordîndu-i prestigiul de dincolo de mode și timp pe care l-a avut întotdeauna. Citesc cu plăcere amestecată cu invidie și stupoare teorii științifice: despre haos, despre ordinea prin zgomot, despre fractali, despre dimensiunile iraționale, despre megatendințe, despre pulberile lui Cantor, sita (sau covorașul) lui Sierpinski, despre insula lui van Koch, despre o funcție matematică botezată "logos", despre cele șapte tipuri de catastrofe ale lui Rene Thom (care mi-au amintit de cele *Șapte tipuri de ambiguitate*, cartea din anii '30 a lui William Empson – care, nu întîmplător, studiase matematica). Nu pot să mă abțin să nu înșir aici diversele tipuri de catastrofă elementară: fald, cută, coadă de rîndunică, fluture, ombilic hiperbolic, ombilic eliptic, ombilic parabolic.

Scientiștii se ocupă azi de lucruri de care altădată se ocupau poeții: hazard, vid, haos, timp, univers etc. Vorbesc, ca poeții altădată, despre indeterminat, imprecis, aleatoriu, viziuni (matematice, de pildă), intuiție, dislocări ale realului, mit.

Una din lucrările lui Henri Atlan (doctor biolog) se numește *Entre le cristal et la fumée* – care, iar, nu se poate să nu aducă în minte definiția pe care o dădea Verlaine poeziei: "tulbure în cristalin". Teoreticienii științelor "tari" au învățat bine lecția seducției poetice, au preluat limbajul metaforic (pe care l-au golit de conținut poeții) și l-au făcut să catalizeze în jurul lui idei, viziuni, cu forța cu care altădată, în poezie, o făcea simbolul, să zicem. Felul în care vorbesc ei despre lume este fascinant, teoriile lor, dificile pentru un neofit ca mine, sînt puternic poetice (în măsura în care înțeleg prin poezie și nevoia de exprimare, de "geometrizare" a ininteligibilului, nevoia de structură, fie ea sau – mai ales – "disipativă"). Fizicienii nu mai sînt interesați de obiecte euclidiene, ci de obiecte fractalice, de vechiul și compromisul "inefabil" de care vorbea cîndva poezia. Ca poet, eu am nevoie de cărți ca *Plenitudinea lumii* a lui David Bohm pentru că trăiesc într-o epocă în care s-a vorbit prea mult despre fragmentarism, despre sciziune. *Plenitudine a lumii* – asta căuta poezia cîndva. Mă simt mai apropiată de un savant ca Prigogine, care vorbește despre știința nouă ca despre "ascultarea poetică a naturii", decît de poeții plîngăcioși ai vremurilor noastre sau de prestatorii divertismentului poetic. Le prefer un filosof al fizicii (dar și fost om de teatru) ca Paul Feyerabend care avertizează în legătură cu toți cei are încearcă "să elimine poezia". Sau un matematician ca Thom care declară că "nimic nu se apropie mai mult de matematica de nivel înalt decît poezia". Dacă poeții nu mai sînt de partea poeziei, lasă că sînt matematicienii și chimiștii și fizicienii sau – mai bine spus – cei care se consideră avangardiști, contrabandiști sau anarhiști ai științei (mă întreb de cît timp n-au mai fost folosite cuvintele astea în legătură cu literatura...).

Mă amuză și mă cucerește faptul că un profesor de astronomie care scrie despre originile universului folosește ca motto-uri ale capitolelor sale citate din Sherlock Holmes și declară că-și pune întrebări "pe care orice copil curios le-ar pune". Prefațînd cartea lui Stephen W. Hawking, Carl Sagan scrie lucruri de felul acesta: "Cu excepția copiilor (care nu știu destul pentru a nu pune întrebări importante) puțini dintre noi își petrec mult imp întrebîndu-se de ce natura este așa cum este". Iar un fizician ca David Bohm mărturisește că "încă din copilărie eram fascinat de dificultatea, mai bine zis de misterul, a ceea ce este natura mișcării". Scientiștii și copiii. Altădată s-ar fi zis: Poeții și copiii...

Oamenii de știință (cei care au și o dimensiune poetică) și-au declarat însă *neutralitatea ontologică*. Or, poezia este știința *angajării ontologice*. Poemele frumoase ("și ceea ce e dincolo de ele", vorba lui Aragon-suprarealistul) sînt ca apa și ca aerul pentru orice ființă care nu și-a pierdut instinctul poetic care-și mai aduce aminte, măcar din cînd în cînd, de misterul prezenței ei pe lume. Poezia este știința subiectivității, iar poetul, parafrazîndu-l pe Rimbaud, e "supremul savant" al subiectivității. Dacă "obiectivitatea" pare să o ia, într-un mod cît se poate de fascinant, razna, poate că n-ar fi rău să-i ascultăm pe cei care vorbesc despre "interioritatea" ființei umane ca despre cel mai redutabil mister, black-box cu cifru cunoscut doar de poeți (înțelegeți, sper, ce înseamnă asta). Poeții poeziei (sic!), poeții fizicii, muzicii, filosofiei, artelor.

Cît privește starea poeziei, poezia... Ca întotdeauna: și totuși, se mișcă!

Simona POPESCU

Negustori, tramvaiști și cîrciumari

Ce înseamnă pentru dumneavoastră poezia? O întrebare puțin hazardată, mai ales atunci cînd te gîndești să o pui unor oameni obișnuiți. Totuși, am pornit la treabă, în zona Pieței Buzești, printre *bube, mucegaiuri și noroi*. Și iată, la un colț de stradă, pe lîngă terasa numită **Annona**, aproape de intrarea la **Spitalul Clinic de obstetrică și ginecologie Polizu**, am găsit un vînzător mititel de ziare dornic să răspundă la întrebarea noastră.

"Poezia e ceva care atrage oamenii, îi face să gîndească, să reflecteze asupra lucrurilor. Din poezie omul înțelege multe, i se deschide mintea cum să spun... Citind sau ascultînd așa ceva, pot să-ți vină în minte tot felul de idei, să ai revelații, să te inspire. Eu mai citesc și acuma versurile lui Eminescu și cred că lumea care n-a citit niciodată poezii ar trebui să se apuce să facă asta fiindcă va constata că e ceva extraordinar. Cel căruia nu-i plac versurile cu nici un chip nu poate fi decît un insensibil, un prost sau un om rău."

*

Pe partea cealaltă a străzii, în fața casei unde odată a locuit Nicolae Iorga și unde a fost redacția revistei "Sămănătorul", la o tarabă, se vînd cărți. Vînzătorul susține că, de fapt, el este șofer de taxi. Mă rog..., dar cu poezia cum stă?

"Nu știu ce să vă răspund. E o poezie să privești natura primăvara sau să te întîlnești cu o fată. Însă despre poezia ca atare, despre cărți de versuri nu vă pot spune mare lucru. N-am mai citit din școală, ce oi fi citit și atunci... Pe taraba asta n-o să găsiți nici o singură carte de poezie. Nici nu s-ar vinde fiindcă... așa e lumea astăzi. Cine mai are timp, toți umblă după bani și-n treaba asta nu-i pic de poezie."

*

Mergînd mai departe pe strada Buzești ajung în dreptul unui atelier foto. Pentru pozarul bărbos, poezia nu mai există. A existat odată și avea efect de calmant. Acum nu se mai pune problema. Altceva nu mai are de zis. La o masă însă stau doi amici de-ai lui cu cîte un pahar de șpriț în față și pe care întrebarea mea îi stîrnește teribil. Începe o discuție grozavă din care nu lipsesc nume ca Dinescu, Păunescu și, desigur, Eminescu. Nu mă lasă să-i înregistrez spunîndu-mi că așa lucruri delicate nu se pot discuta cu reportofonul în față. "Ce are poezia cu unealta asta?" Pînă la urmă, în vorbă se prinde și bărbosul și cu toții ajung la problema definirii poeziei. Se rostesc banalități fundamentale. Observ cum de undeva de sub masă mai apare un pahar care, firește, mi-e destinat mie, ceea ce mă determină să mă strecor englezește afară. Aud cum dezbaterea continuă în urma mea cu aceeași tonalitate ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

*

La următoarea intersecție, lîngă zidurile în ruină ale unei foste case e o gheretă de tablă în care stă o schimbătoare de macaz. Meseria ei e următoarea: se uită la numărul tramvaiului care oprește în stație; dacă-i 24 sau 45, trage macazul la stînga, dacă-i 20, îl trage la dreapta. În restul timpului completează formulare pentru *loto*. Ce știe ea despre poezie? Îi place tot ceea ce e romantic. Nu suportă lucrurile moderne. Spune că, de fapt, singurul lucru romantic din viața ei a fost atunci cînd s-a îndrăgostit de vatmanul unui tramvai, "adică de-un manipulant" ține să precizeze, ca să fie înțeleasă mai bine. Ori de cîte ori trecea cu tramvaiul prin stație se dădea jos să mai schimbe două vorbe cu ea. Pe urmă pleca țîrîind din claxon. Nu i-a făcut niciodată propuneri rușinoase precum alți mîrlani. Dar, la un moment dat a fost mutat pe altă linie și idila lor s-a destrămat. M-am îndepărtat de gheretă cu imaginea lui Charles Chaplin în rolul duiosului vatman din București.

*

La intrarea în Piața Matache e o cîrciumă *La Omul Bun*. Înainte se chema *La Pomul lăudat*, dar patronului nu i se părea un nume potrivit. Așa că, mai întîi a schimbat *lăudat* cu *bun*, apoi nu i-a mai rămas decît să șteargă *p*-ul de la *pomul*. Dacă ar fi făcut schimbarea oficial, și în acte, ar fi fost nevoie de o mulțime de formalități. Astfel însă, a mers mai simplu. Dar care-i simțirea cîrciumarului bun față de poezie? "Hm!" Problema este pasată ajutorului său "că-i mai tînăr". Și acesta începe a vorbi:

"Eu zic că am avut vocația poeziei, dar mi-am ratat-o dracului. Îmi plăcea să citesc **Les Fleurs du Mal**(!). Sigur, acuma sînt cîrciumar, iar vinul poate fi o muză a poeziei, dar la bodegă e mult mai la îndemînă filozofia. Precupeții și ceferiștii care vin aici își descarcă sufletul unul altuia. Mai și analizează ce li se întîmplă. Sînt de prin toată țara (gara e aproape) și poți afla de la ei destule. Dar, din păcate, e vorba de o filozofie ieftină, o *filozofie senzorială*, bazată pe realitatea imediată, pe ceea ce tocmai li s-a întîmplat. Cu poezia însă, n-au ei treabă. Nu-i adevărat că tot românu' s-a născut poet."

O fi avînd dreptate băiatul de la cîrciumă, dar după toate cîte le-am auzit s-ar zice că, în orice caz, în chestiunea poeziei, tot românu' are ceva de spus.

Andrei MANOLESCU

Atîrnînd în gol

Multă vreme după '89 nici n-am observat. Abia prin '92 a apărut: revelaţia neputinţei de-a mai citi (şi de-a scrie despre) poezie. La început nu m-a îngrijorat deloc. O pauză normală, îmi spuneam, după sute de cronici la volume de versuri cu şopîrle ascunse după deget, după două cărţi despre poezie şi una despre teatrul poetic, după două postfeţe la cărţi de poeme ş.a.m.d. Foame de istorie şi politologie în primul rînd, poftă de adevăr memorialistic, de realism epic, de cifre şi documentare. Copleşitoare prin materialitate, realitatea spulbera pur şi simplu carcasa de idealism prin care fusesem obişnuiţi să respirăm ca la copcă. Din salvare, fie şi utopică, poezia devenise simplă recuzită; zeiţa războinică de ieri căpătase gust pentru farduri şi deghizări, se dovedise o iluzie manevrată cu skepsis, iar criticul literar trecuse brusc din starea de pacient în cea de terapeut.

În plus, o poftă generală şi chinuitoare de alte lumi, de literatură străină, de nume şi doctrine noi: pe scurt, simptomele dezgheţului, cele care-ţi solicită *idei şi atitudini*, şi nu spaţii imaginare şi elanuri evazioniste.

Pe urmă, odată trecută febra postludică, de vreo trei ani încoace am început să accept şi altfel decît cu zbîrlire invariabilele acuze ale amicilor-poeţi: dezertarea, fuga spre frivol, moartea reveriei, invazia prozaicului, egolatria critică, incapabilă să mai ancoreze în alte ape (lirice, în speţă) decît eseismul barochizant şi lipsit de organul "verdictului de direcţie". Mi-am adus aminte de un articol al lui Pierre Emmanuel, **Poésie, art moribond?** (cu semnul întrebării) - tare l-aş relua acum. Sigur, poetul lăsa deschisă portiţa din spatele semnului de întrebare, însă bănuiala poeziei pe post de... tatăl lui Hamlet pluteşte nu de azi, de ieri deasupra genului literar calificat de magistrul de la Cajvana drept: "lăbuţa lirică".

Şi dacă e aşa - e din cauza mea?

N-am să merg aşa departe ca Dan Petrescu şi să spun că inflaţia poeticească este, la noi, semn de subdezvoltare culturală, dar ceva adevăr *este* aici. Am preferat întotdeauna fluieratul "mioritic" pe dealuri în locul construcţiei durabile; filosofia lui "foaie verde", rudă cu "merge şi-aşa" şi cu "ce-am avut şi ce-am pierdut" nu se poate îmbrăca decît cu anteriul lui Arvinte faţă de care "straiele nemţeşti" nu-s bune decît duminica, atunci cînd, oricum, nu se munceşte...

Legată de "copilăria omenirii", infantilă la modul bun şi rău al cuvîntului, poezia exaltă auroralul, începutul perpetuu ca evazionist triumf al Subiectivului. Trăind poetic, adică într-o continuă levitaţie istorică şi morală, respirînd euforic aburii mitului, negi cu frenezie Realitatea, te proiectezi narcisiac prin delir de grandoare. Iar politic - firește că "şi nimica mişcă".

Nu alte forme, nu alt rost - decît *autoamăgirea* - a avut la noi inflaţia poetică. O cantitate uriaşă de poezie ocazională, de la versurile "la herbul ţării" sau "la Cişmea", pînă la "Academicianului Eugen Simion", din *Eminesciana*, publicaţia Concursului Naţional de limbă şi literatură română, Călăraşi, 26-31 martie 1995: "Chiar şi-n domoale bărăgane, /Academia poate să-nalţe un Olimp/ Dintre atîtea frumoase, vesele morgane, /S-alegeţi Fata-n stare să devină Timp". O cantitate uriaşă de otravă cu acţiune lentă - versul omagial, ocazional, butaforic, patriotard - de la grădiniţă pînă la reuniunile veteranilor de război. "Poezia patriotică" (interesant că de "proză patriotică" n-am prea auzit) - veşnicul nostru substitut pentru adevărul realităţii! Inutil să înaintez pe linia asta şi să mă întreb de ce găsim aici o cauză serioasă de atrofiere a simţului poetic, la cititori şi la critici deopotrivă.

O cauză serioasă este, însă, libertatea. Da, chiar aşa. Cîtă libertate, atîta inutilitate a poeziei! Să vă amintesc cum citeam înainte de '90 fiecare vers (din poezia de valoare, bineînţeles)? Cum orice cuvîntel - nu doar dintre cele oficial prohibite (moarte, întuneric, disperare, frig, frică, destin, sînge, etc. etc.) dar dintre cele mai banale ajungea pe buzele lui Virgil Ierunca, de pildă, un mesaj lugubru, de-o crîncenă, eroică şi derizorie totodată - ambiguitate? Din trei ciori pe-un cîmp îngheţat şi un singur vers: "Ninge tăcut" - se putea construi metafora tragicului absurd românesc, a degradării generale, dar şi a revoluţiei potenţiale.

După '89, toată disperarea cuprinsă atîta amar de vreme în subteranele infinite ale cuvintelor a explodat, apoi s-a evaporat încet. Încifrarea a devenit de prisos odată cu atît de vitalul cult al Deschiderii. Şi "gata" cu poezia. Prea ne-am lăudat zeci de ani cu *profunda anormalitate* a poeziei româneşti contemporane faţă de lumea normală! Prea am snobat Parisul în care un poet laureat Nobel jubila dacă atingea mia de exemplare tiraj, în vreme ce noi aveam poeţi care nu "ajungeau" nici în cincizeci de mii! Prea am cultivat acest Nimic euforic şi amăgitor în letargie, în dauna construcţiei culturale solide! Prea ne-am numărat poeţii cu miile, cu toate că abia doi, trei rămîn cu adevărat din fiecare generaţie! Prea a fost la noi *meserie* poezia, o afacere, un alibi, o şedinţă de partid, o carieră birocratică, un paşaport diplomatic şi-o sursă de nesfîrşite chiolhanuri, pentru a-i mai suporta surîsul-rictus de vădană gureşă. Şi prea ne-au invadat versificatorii de ocazie, valeitarii, impostorii şi grafomanii după '90! O armată de inşi dubioşi, paranoici, dipsomani, oligofreni dar ambiţioşi, cu sponsorizări de te miri unde, respinşi ca nonvalori înainte de '89 şi ieşiţi acum ca poeţi-revoluţionari-de-sertar. Apoi gospodinele lacrimogene, mămici siropoase şi bunicuţe prematur abonate la paranormal şi asiatisme de bîlci, başca eternele adolescente-blagiano-blandiene, foşti deţinuţi octogenari stimabili ca biografie, dar lamentabili păşunişti în stil - cu toţii au dat buzna pe piaţa cărţii, unii cu cinci, şase volume pe an, alţii cu, deja, "opere complete" trăgîndu-l pe critic de urecehe cum că "se vinde" traducerilor, în vreme ce biata "literatură naţională"... etc.

Asta în vreme ce şaizecismul a murit demult, şaptezecismul se împlineşte de vreo zece ani în orice alt domeniu, numai în poezie nu, optzecismul are cu totul alte meniri la ora de faţă, iar nouăzecismul prea e simultan actor şi spectator pentru a mai face şi-o regie viabilă.

În sfîrşit, cine-şi mai poate permite astăzi să fie poet pur şi simplu? Numai excepţiile *născute* excepţii şi cu *destin* pe potrivă, precum Cristian Popescu. Încolo - nedublat de prozator, gazetar, traducător şi profesor, de omul de idei, ferment cultural sau prezenţă mediatică - poetul e ca şi cînd n-ar fi. Să n-o luăm ca pe o criză a poeziei, cum spun criticii. Şi nici ca pe una a criticii, cum spun poeţii. Dreptul şi libertatea fiecăruia de-a fi ce vrea, a face cum doreşte şi-a avea ce nimereşte. Totuşi, prea sînt multe (în cultură, ca să nu mai zic de celelalte) cele pe care nu le ştim, nu le facem şi nu le avem, pentru a ne permite să uităm atît de pilduitoarea dorinţă a poetului naţional: "fir-aş cruce pe-un mormînt".

Dan C. MIHĂILESCU

Fişă de sănătate

După "Întîlnirile de Poezie" de la Sighişoara de anul acesta, cînd aud despre poezie nu mă mai pot gîndi, trebuie să vă mărturisesc sincer, decît la poeţi. Poezia lor îşi pierde pentru mine orice drept de existenţă autonomă, devine amorfă şi indiferentă. Ca şi cum toate diferenţele de generaţie, de stil, de umoare s-ar estompa în faţa unei comuniuni de un cu totul alt tip între cei care fac poezia. Să nu vă gîndiţi la o comuniune de breaslă, la o confrerie, nu, aici diferenţele de generaţie, de umoare, de stil s-ar reactiva pe loc. Gîndiţi-vă mai bine la un efort comun spre o ciroză colectivă. Alexandru Muşina opina cu delicateţe cum că poezia actuală ar fi bolnavă de ciroză, sau, oricum, de o boală perfidă care o mănîncă pe dinăuntru şi o lipseşte de vlagă. Am văzut optzeci de poeţi strînşi laolaltă la Sighişoara şi pot spune cu tărie: poezia română actuală nu are nimic, e sănătoasă tun, în schimb poeţii, în marea lor majoritate, sînt pîndiţi de ciroză. Ficatul celor mai mulţi e umflat, spongios şi vineţiu, mîinile lor sînt moi, ochii sclipicioşi, palmele le sînt ude şi pretenţiile disproporţionate. Substanţele care spaţiază şi duc la disfuncţie celulele lor hepatice sînt următoarele: vinul, berea, votca, secărica, rachiul de scoruşe, ţuica şi sora ei mai mare palinca, alcoolul etilic în combinaţie cu caramelul şi vîndut ca brandy, carmolul, frecţia galenică, spirtul medicinal albastru ca o noapte americană şi vermutul cel amărui.

În definitiv, vă puteţi întreba, ce am văzut eu aşa de îngrozitor la Sighişoara? Iată:

Am văzut autori de versuri pentru care cele trei zile de festival nu au fost decît o ceaţă lungă de şaptezeci şi două de ore, am auzit discuţii despre necesitatea poetului în vremuri de criză ţinute într-o mahmureală posacă, am ascultat o poezie cu schepsis, antistalinistă, scrisă în Iugoslavia de Ioan Flora la vreo cincisprezece ani după moartea lui Stalin, şi am văzut o cantitate mare de cafea servită pe bandă rulantă de organizatori şi băută de poeţi fără vreun efect vizibil.

I-am auzit pe Sergiu şi trompeta lui suflînd apocaliptic, unul în cealaltă, cu o oportunitate care a ieşit de vreo şase ani din discuţie.

L-am văzut pe tînărul Marian Boboc din Petroşani, cu o băscuţă pe cap, vînzînd ritos revista literară al cărei unic autor, editor şi colaborator este – Revista de literatură "Abataj" a Sindicatelor din minerit.

L-am văzut pe Gheorghe Iova vorbind măcăit şi cu subînţelesuri abisale şi privind la microfon cînd cu scîrbă, cînd zîmbind ca şi cum acel microfon ar fi fost instrumentul unei dulci agresiuni.

L-am auzit, în sfîrşit, pe Andrei Bodiu perorînd cu înţelepciune şi cumpătare, pentru ca apoi să înceapă să tune şi să fulgere împotriva *Echinoxului* din Cluj odată cu intrarea în sală a Ruxandrei Cesăreanu; aţi înţeles de ce?

Pe scurt, este limpede că între asemenea personaje nu este loc de poezie. Să nu credeţi că enunţul acesta este patetic, că, vezi Doamne, poezia ar fi cine ştie ce. Între asemenea personaje nu ar fi loc nici pentru proză. Nici pentru teatru şi nici măcar pentru epigrame. De altfel, realitatea nu mă dezminte: au fost foarte mulţi la Sighişoara care se bucură de o înaltă reputaţie de poeţi în urma unui singur volum de autor, lamentabil, şi apărut acum cincisprezece ani.

Felul în care îi judec eu ar fi păcătos din cale afară dacă m-aş ocupa de oameni, şi nu de nişte personaje. Pentru că poetul asta se simte, nu se înţelege de ce, obligat să fie: un personaj. Marian Boboc nu e Marian Boboc, ci "Marian Boboc şi băscuţa lui". Nici Paul Daian (Sergiu) nu s-a născut cu o trompetă într-o mînă şi o orătanie în cealaltă. Ele s-au adăugat pe măsură ce contactul lui cu lumea literară a devenit mai intens. Cînd era copil, Gheorghe Iova era probabil un băieţel sfrijit, dar simpatic, cu exprimarea clară şi necontorsionată. Pe fruntea Angelei Marinescu, la şase ani, nu pluteau în mod sigur neguri şi mohoreli nordice, şi probabil n-ar pluti nici acum, dacă viaţa asta literară nu ar fi aşa de grea. Alexandru Muşina nu este nici el Alexandru Muşina, el este farul modest al unei generaţii, şi aşa mai departe. Există şi poeţi/personaje de mai mică anvergură, fără acces la marea deghizare, mai aproape de anonimat. Un rol totuşi joacă şi ei: sînt boemi. Unii, lipsiţi de orice talent autentic pentru aşa ceva, practică viciul boem prin excelenţă şi anume băutul.

Firește, aceste personaje nu au vîrstă (aşa cum se spune despre romanţe şi tangouri că nu au vîrstă). Vîrsta actorilor care joacă este însă diferită. La Sighişoara am văzut actori între cincizeci şi douăzeci şi doi de ani, şi toţi se certau pe chestiunea generaţiilor poetice şi a unui noi tip de sensibilitate, ca şi cum despre asta ar fi fost vorba.

Există, în toată această ceartă, o preocupare serioasă pentru posteritatea literară, ceea ce mă face să bănuiesc că aceeaşi preocupare se află şi în mintea celor care se abandonează ca persoane pentru a deveni personaje. Posteritatea îl va uita poate pe poetul Paul Daian, dar trompeta lui va rămîne sigur pentru eternitate. Iar Sergiu, alias Daian, afectează a nici nu-şi dori altceva de la viaţa asta.

Personal, cred cîteva lucruri şi nu cred în alte cîteva: cred că judecata literară a posterităţii nu are nici o importanţă şi că pentru ce scriem, ca şi pentru celelalte fapte ale noastre, ne judecă Dumnezeu; nu cred în necesitatea prelungirii adolescenţei ca vîrstă existenţială, dar cred în neputinţa unora de a ieşi din ea pînă la adînci bătrîneţi; dacă tot e să stagnezi într-o vîrstă, atunci e mai bine ca aceasta să fie copilăria; cred că este o mare deosebire între a trece prin viaţă ca un bebeluş şi a-ţi confecţiona o faţă de adolescent revoltat la patruzeci şi cinci de ani. Nu cred că burlăcia e mai bună ca însurătoarea. Cred că alcoolul trebuie consumat cu moderaţie şi, cum am auzit la televizor, niciodată înainte de a te urca la volanul autoturismului. Cred că, atunci cînd scrii, cheia fericirii este să te ţii cît mai departe de viaţa literară.

Şi acum, mai întrebaţi-mă o dată ce am văzut eu atît de îngrozitor la Sighişoara. Mărturisesc că, abandonînd complet poziţia omului îngrijorat de posteritatea sa, nu am văzut nimic îngrozitor la acele întîlniri de poezie.

L-am întîlnit în tren pe Petru Maier, echipat ca pentru o expediţie de două luni în jungla amazoniană, sau ca mine, cînd eram mic şi mă trimiteau ai mei în tabere, cu briceag, termos de cafea şi sticlă de apă pe drum. Petru, după ce am trecut de Braşov, ne-a demonstrat că ştie fiecare tufiş de-a stînga şi de-a dreapta terasamentului, pînă la Sighişoara. Ajuns acolo, a scris a doua zi acasă la familie, iar vederea, sînt sigur, a ajuns după el la Bucureşti.

L-am văzut pe Alexandru Muşina asudat în ziua plecării, ducînd aproape de unul singur întregul tiraj al cărţii lui *Unde se află poezia?*, şi asta pentru că editura care l-a tipărit, aflînd că se află la Sighişoara, a preferat să-i trimită cărţile acolo, scutind restul de drum pînă la Braşov.

L-am cunoscut pe Dan Lotoţchi, figură culturală importantă în Sighişoara, mîndru pe tot timpul festivalului ca un crai de tobă, cu pletele lui de muşchetar fluturînd în vînt. În duminica plecării era foarte trist şi se învîrtea dezorientat printre mesele terasei la care stăteau toţi poeţii, cu bagajele la picior.

L-am văzut pe Andrei Bodiu pe aceeaşi terasă şi în aceeaşi zi, răsturnat într-un scaun, cu tricoul ridicat peste burtă ca să se bronzeze. Din perspectiva posterităţii, burta care se vedea era aşa-numita burtă de prestigiu. În realitate, eu spun că era burta unui om care nu disprețuieşte măruntele plăceri ale vieţii.

Am jucat table fără table cu Sergiu, care îşi lăsase din mînă trompeta şi făcea cu degetele semne prin aer, încercînd să vizualizeze nişte jetoane de lemn inexistente. "Deci am dat şase-trei, aveam la doi unul descoperit şi îl mut la patru peste tine şi te scot afară".

Acuma, se prea poate ca mai uşor să intre acea trompetă prin urechile acului, decît proprietarul ei în istoria literaturii române, cert este însă, daţi-mi voie să spun, că împărăţia cerurilor este deschisă tuturor.

Răzvan RĂDULESCU

Reaşezarea bibliotecii

– dialog cu Ioana Călina MARCU, director executiv al Editurii *Vitruviu* –

"n-o văd chiorii
şi n-o înhaţă cîinii
poezia!"
(Marius ROBESCU, *Nufărul invizibil*)

Cel fără armură

Din cele opt cărţi apărute pînă acum la *Vitruviu*, şase sînt volume de versuri. În caseta de pe pagina de gardă a acestei colecţii de poezie românească, descoperim editori cu vechime, în primul rînd pe regretatul Mircea Ciobanu sau pe dna Maria Graciov, nume de certă profesionalitate în domeniu. Figuraţi alături de ei, stimată dnă Ioana Călina Marcu, în calitate de consilier editorial. Cum aţi ajuns să lucraţi împreună?

Ioana Călina Marcu: Dacă vreţi, e un al doilea debut. Îi ştiam pe amîndoi de la *Cartea Românească* unde mi-a apărut în 1981 volumul de versuri "Vorbirea fîntînii". Am fost, dacă-mi aduc bine aminte, printre ultimele debuturi nominale; pe urmă, bieţii poeţi tineri se bucurau dacă puteau să apuce, trei-patru la un loc, un debut colectiv în volum. "La groapa comună", cum glumeau ei. Numele e un pseudonim, sugerat de Mircea Ciobanu. Lucram pe-atunci ca ingineră, specializată în automatizări hidraulice şi n-aş fi rezistat la atmosfera din birou dacă s-ar fi ştiut că scriu poezie. Ţineţi minte censemna pe vremea aia să ţi se spună că "eşti poet": un aerian, un dus de nas, un inadecvat. După '89, cînd Mircea Ciobanu şi Eugen Negrici au ajuns la editura *Eminescu* m-au chemat să lucrăm împreună dar am ezitat. Cred c-am făcut bine. Să ai buzunar comun cu alte edituri care puteau să nu aibă carte vandabilă sau un program de cotă mi se părea o treabă fără viitor. Energie pierdută. Vocaţia extraordinară a lui Mircea Ciobanu pentru lucrul cu scriitorii, cu manuscrisele mi se părea că se iroseşte pe un teren potrivnic. Ruptura totală care a intervenit a fost previzibilă. El era un om de programe îndrăzneţe, dar şi meticuloase, un om de zbor şi altitudine: însă eforturile lui n-au fost dublate de o echipă economică. A fost obligat pînă la urmă să-şi dea demisia, jignit pînă în fibră. Şi-atunci s-a gîndit să întemeieze *Vitruviu*. Aici, da, am simţit că e de făcut treabă, de încercat un risc superb. Sigla acoperă o editură, o agenţie literară (nu intru în amănunte, căci ideile bune sînt ispitoare... pentru alţii), o galerie de artă, posibilităţi de expoziţie. Încununarea proiectului - o fundaţie de literatură şi artă. Dar visul esenţial pentru *Vitruviu* a fost această colecţie de poezie românească. Un devotament faţă de vers, faţă de încărcătura misterioasă a textului poetic, înrudit, în orice caz dedus, din spiritul de credinţă care l-a animat toată viaţa pe Mircea Ciobanu. Făcuse la *Cartea Românească* acea colecţie *Hiperion*, de referinţă, chiar la *Eminescu*, în condiţii deloc uşoare, apucase să se ocupe de colecţia "Poeţi români contemporani", în care au apărut Leonid Dimov, Florenţa Albu, Miron Kiropol, Florin Mugur, ca să citez doar cîteva nume.

Volumele de versuri scoase la *Vitruviu* semnate de Ştefan Augustin Doinaş, Ileana Mălăncioiu, Virgil Mazilescu, Marius Robescu au apărut sub acelaşi titlu: Poezii. E titlul comun al colecţiei?

Numai pentru antologii. Nicolae Prelipceanu şi Nicolae Ioana au apărut cu titlurile "Binemuritorul" şi respectiv "O zi liberă".

În afară de excelenta prezentare grafică (Ileana Procheş), de o severă eleganţă, unele dintre volumele apărute la dvs. pot produce şi un alt gen de surpriză: încep cu un facsimil de manuscris şi se termină cu o reclamă de bancă (Bancorex, în speţă). Dau bancherii bani pentru poezie?

Dau.

Mult?

Rezonabil. Cît să acoperim cheltuielile cu tipografia sau măcar o parte din ele. E vorba, de fapt, de contraservicii. În străinătate asta se plăteşte foarte bine, unii bancheri ştiu asta. Cînd au înţeles că noua oportunitate depăşeşte reclama din presă sau de la TV, că sigla băncii rămîne într-o carte, care poate ajunge şi în străinătate, la Centrul Cultural de la Paris, la Academia noastră de la Roma ş.a.m.d. unii, mai nehotărîţi la început, au devenit sensibili şi cooperanţi. Cînd umbla după fonduri, directorul editurii a trebuit să facă audienţe, să bată la uşi la care nu mai ajunsese pînă atunci, să-şi întrerupă lucrul la opera vieţii lui – aşa numea el romanul *"Iov"* şi să se bată pentru poezia confraţilor. Zicea că se duce să "cerşească". În unele cazuri impactul a fost foarte important: a găsit cîteodată în bănci oameni care-i cunoşteau *toată opera!* Bancpostul, Banckoopul, Banca Ion Ţiriac, Columna, B.C.R. – Banca Bucureşti – imaginaţi-vă, în acest timp presat de telexuri, faxuri, de afaceri pe calculator, să fie antrenate, în limite, desigur, în lupta pentru durata poeziei române!

Pare, într-adevăr, ceva mai dificil de imaginat în clipa de faţă cînd banul este privit fie ca ideal absolut, fie ca etalon de sfidare, să spunem. În această optică, parcă nu volumul de poezie şi în general scriitorul ar reprezenta plasamente sigure.

Nici nu ne iluzionăm, ţinem dreapta măsură. Mircea Ciobanu credea în scriitor, mai ales în poet, ca în vizionarul cetăţii. Cînd scrie se supune *textului dictat* (pentru care trebuie să ai ureche, să fii atent şi să-i mulţumeşti lui Dumnezeu că-ţi îngăduie să-l auzi). Cînd termină o carte e vulnerabil, este cel rămas fără de armură.

Clădirea întregului

Din ce aţi spus pînă acum, se poate înţelege că avea o relaţie specială cu textul, aşa că gestul său nu poate fi însumat obişnuitelor reeditări de poezie românească la care s-ar îndemna poate şi alţii. Din acest unghi, credeţi că se vor ivi multe surprize în reaşezarea bibliotecii noastre de poezie?

Selecţia făcută pînă acuma este una operată după percepţia şi simbolistica lui Mircea Ciobanu. Există posibilitatea pe care o luaţi în calcul. O cred firească. Avem la *Vitruviu* liste întregi de poeţi care ar trebui să apară; am avea de lucru, dacă ne-ajută Dumnezeu, cîţiva ani buni.

Nu prea aţi anunţat debuturi, observ.

Vor fi. Dar mai avem recuperări pentru care timpul mi se pare mereu prea neîndestulător; urgenţe: Daniel Turcea, Ion Mircea, Cristofor Simionescu, Ioanid Romanescu. Generaţia '70, de pildă, mi se pare una frustrată. După golul care a însemnat poezia realismului socialist, generaţia '60 a apărut ca un miracol pentru cititorul neprevenit. Părea să se fi ivit ca o *mutaţie* numai ea contînd – dar pe ce teren? Adevărata continuitate cu poezia română de valoare s-a realizat în mare măsură de către generaţia '70, cred eu. Cei care au mai apucat să se dezvolte lîngă bărbaţi de "modă veche" ai familiei, oameni cu rigori, cu simţul responsabilităţii, capabili de trăire în spirit. Dar unii dintre cei mai dăruiţi din această generaţie n-au apucat să îmbătrînească. Au fost *generaţia vulnerabilă*, am putea spune. După '90, în libertate, într-o vreme în care scriitorii, în majoritate, s-au pomenit în mizeria străzii... nimic nu se arată încurajator. Cei ce umblă printre simboluri şi lucruri de finete nu mai sînt protejaţi.

***Vitruviu* e un nume care obligă. Stăruind asupra unui segment, nu există riscul de a încetini dezvoltarea întregului, de a amîna ritmul unei construcţii armonioase ce depinde şi de generaţia următoare?**

Nu cred, şi iată de ce. După moartea directorului nostru, am format un consiliu consultativ – cu dnii Doinaş, Paleologu, Negrici, juristul Eugen Vasiliu, autoritate recunoscută în materie de drepturi de autor, cu Ştefan Cîlţia, consultant pentru partea artistică, în scopul de a nu irosi nimic din ceea ce era valoros şi eficient în activitatea noastră. În ce ne priveşte, dorim să continuăm atmosfera de respect pentru autorul român, principiul de bază al acestei edituri, aşa cum a fost ea gîndită la întemeiere. S-a făcut rost de bani spre a fi avansaţi unor autori care să-şi scrie cărţile pentru editura noastră: s-au început trei lucrări, nu vă pot spune mai mult, vă asigur însă că proiectul e gîndit şi pentru poeţi. Există programe de concursuri pentru debuturi în poezie: în toamnă intenţionăm să lansăm concursul "Mircea Ciobanu", pentru poezie. Avem în vedere şi proza, mai puţin teatrul deocamdată. Se mai află în proiectele noastre şi concursul de poezie şi cel de proză, pentru autorii consacraţi. Atît la debutanţi cît şi la consacraţi se va asigura apariţia volumului asupra căruia s-a oprit alegerea juriului, plus un premiu substanţial care ar permite laureaţilor acestor concursuri să stea, fără prea mari griji, un an la masa de lucru. Chestiunea care se pune cu acuitate ţine de timp: cînd ar fi cel mai nimerit de lansat aceste idei pentru eficienţa promoţională? Tot mereu mai apare ceva care bruiază iniţiativele culturale; Tîrgul de carte, de pildă, unde noi am ieşit cu volumele de versuri de care am vorbit a coincis cu campania pentru alegerile locale. Între propaganda făcută propriilor candidaţi, cu asupra de măsură, uneori, şi ironiile la adresa contracandidaţilor, multe în limbaj excesiv (plus campionatul de fotbal!), cine s-a mai gîndit să comenteze faptul că, în ziua de azi, cu greutăţile specifice anului 1996, Editura *Vitruviu* a pus totuşi pe piaţă aproape 6000 de cărţi de poezie? (1000 de exemplare tiraj la antologiile de autori, un număr mai redus la volumele obişnuite. Mai mult credem că nu absoarbe, deocamdată, piaţa).

Puteţi să conturaţi profilul poetului român văzut de Editura *Vitruviu*?

Putem să facem cunoscute principiile noastre la care, aderă sau nu, cel care scrie, îndeosebi poetul: valoarea este valoare, de oriunde ar veni, numai ea stabileşte ierarhiile; limba română nu se bucură, pînă acum, de mari şanse de traducere, dar pentru naţia noastră poezia românească înseamnă limbajul de regăsire într-o sensibilitate comună, binefăcătoare, una de structură; asumarea condiţiei de român şi felul cum te situezi faţă de ceilalţi, în context local şi internaţional, nu este ceva uşor, la îndemînă. Presupune maximă trezie şi răbdare pentru lucrarea de durată.

A consemnat
Tita CHIPER

Să nădăjduim

Se ştie că românul e născut poet. Ivirea literaturii noastre moderne o datorăm, cu siguranţă, poeziei. Asta deşi, spre 1840, teatrul fiind mult gustat, scriitorii timpului l-au folosit cu pricepere, localizînd piese franţuzeşti sau începînd să scrie teatru original, cam lipsit, la început, de valoare. E simptomatic că Alecsandri, poetul, a preluat, împreună cu Kogălniceanu, conducerea teatrului ieşean. Apoi, lirica a cucerit locul întîi, ce i se cuvenea, pe scena literaturii. De altfel, şi miturile fundamentale ale *ethnosului* românesc sînt creaţii lirice. E suficient să amintim **Miorița, Meşterul Manole, Toma Alimoş, Mihu Copilul**. E, aici, probabil, o predispoziţie a sufletului românesc, care simte nevoia să se exprime liric. Unda lirică a fost atît de copleşitoare încît, tîrziu, în epoca sămănătoristă, a cotropit şi spaţiul prozei, moleşindu-l. Pînă a-şi fi găsit tonalitatea obiectivă, proza românească a avut mult şi greu de luptat. Iar această biruinţă a fost blamată de N.Iorga şi alţi doctrinari sămănătorişti, ei considerîndu-se purtătorii de cuvînt şi legatarii *ethosului* românesc. De prisos a spune că, cu rare excepţii, (Octavian Goga) acest tip de poezie-patriotardă, văietînd dezrădăcinarea, vaticinară, idilică şi păşunistă a sămănătorismului abia îşi merita numele. Şi cu toate acestea avea cutezanţa de a se revendica de la Eminescu, deşi se afla la distanţe astrale, negîndu-i modernitatea superbă. Se speculau zonele retorismului din poezia eminesciană, moştenirea **Doinei** (totuşi o poezie modestă) şi pe aceste dimensiuni se eminescianiza epigonic în ton minor. Din înfruntarea dintre tradiţionalism şi modernitate a învins, finalmente, cea din urmă. Dar greu şi după mari dispute. Chiar între războaie chtonismul gîndirist nu voia să cedeze terenul, pretinzînd o supremaţie pe care nu o avea. Sigur, au fost cel puţin două excepţii: Pillat şi Voiculescu. Dar chiar cu aceste mari excepţii, lirismul modern interbelic era reprezentat de poezia lui Arghezi, Blaga, Ion Barbu, Bacovia. Arghezi, se ştie, s-a impus tocmai la 47 de ani, cînd a debutat, în 1927, cu **Cuvinte potrivite**. De atunci, suişul n-a mai putut fi obstacolat, deşi încercări ale tradiţionalismului s-au făcut auzite. Blaga s-a impus penibil de greu. Pentru că după buna receptare din 1919, cu dublul debut (în poezie şi eseistică), pînă în 1929, cu **Lauda somnului**, în jurul operei sale stăruia un zid de negaţiune absolută. Şi principalul erou în respingerea şi a liricei lui Arghezi şi a celei a lui Blaga (considerate "literatură bolnavă") a fost N.Iorga, căruia i s-au asociat M.Dragomirescu şi Gh. Bogdan-Duică. ("Lăudate-ar Bogdan-Duică"). Ion Barbu trecea drept un ermetic de nepătruns (chiar şi după studiul lui Vianu din 1935) iar Bacovia n-a fost preţuit la valoarea lui decît tîrziu, tocmai în anii şaizeci ai secolului, adică la cîţiva ani după moartea poetului. În cazul poeziei lui Blaga, ea a fost adusă în prim plan, adică acolo unde îi era locul, atunci cînd marii critici interbelici (Călinescu, Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu, Vl. Streinu, Perpessicius) au căpătat destulă autoritate pentru a face susţinută critică de impunere. Sigur, istoria literară e necruţătoare. Ea, ca şi timpul, cerne nemilos. Din tot noianul de poeţi care au saturat spaţiul liricii timp de un secol şi mai bine, au rămas, fatal, foarte puţini. Cine îşi mai aduce aminte de cohorta poeţilor simbolişti, care au umplut cu larma lor ultimele decenii ale veacului trecut şi primele vreo două decenii ale celui pe care ne pregătim să-l încheiem? Şi, totuşi, zbaterea lor (chiar şi a celor din fundal) n-a fost zadarnică. De pe urma ei au rămas cel puţin patru nume importante: Anghel, Petică, Minulescu, Bacovia. E mult, e puţin? E foarte mult. Şi tot aşa despre creaţia atît de multor poeţi din deceniile interbelice. De pe urma trudei lor au rămas, alături de cele patru mari valori, şi altele, ale celor mai tineri, cu atît de clare daruri creatoare. Timpul nu le-a putut eroda, pentru că valorile, multpuţine, care au forţa supravieţuirii, înving. Nu e aici locul să întocmim liste de nume. E suficient să nu uităm că am avut o mare poezie.

Acelaşi fenomen e de constatat şi în ultimele patru-cinci decenii. După o perioadă întunecată (1948-

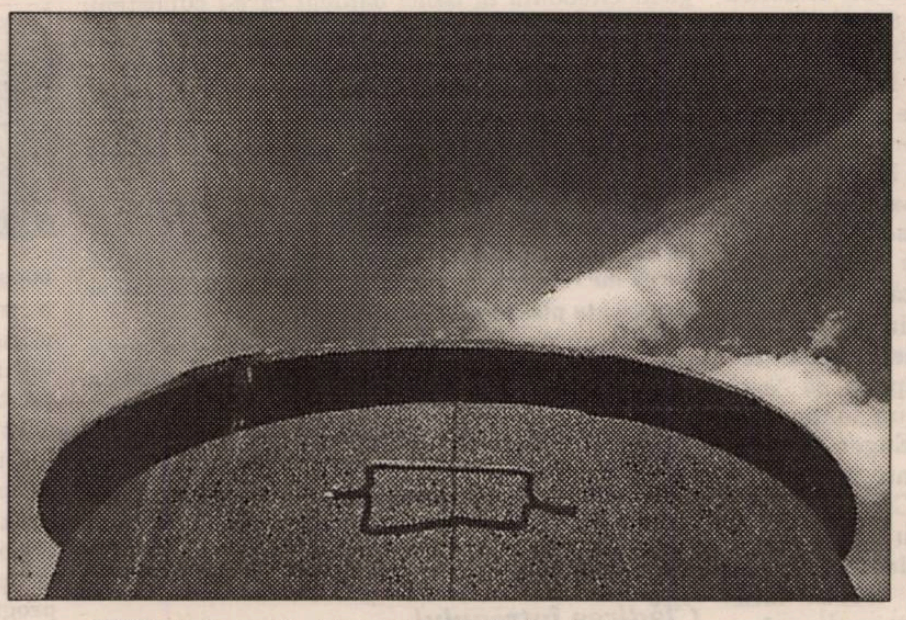

1960), cînd s-a tot cîntat voios şi adulator, lozincard şi rusinos, orizontul s-a limpezit. Marii poeţi ai timpilor mai noi au apărut şi s-au impus strălucitor, risipind nonvalorile. Ar trebui să mă feresc să dau nume. Dar e necesar să o fac. Gelu Naum, Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Ştefan Augustin Doinaş, Nichita Stănescu, Leonid Dimov, Marin Sorescu, Ana Blandiana, Cezar Baltag, Virgil Mazilescu, Ileana Mălăncioiu, Mircea Ivănescu, Petre Stoica, apoi noua generaţie, cea a lui Mircea Cărtărescu, Nichita Danilov, Marta Petreu, Elena Ştefoi sînt numele unor poeţi de mare valoare. În ani grei şi potrivnici, s-a creat o foarte mare poezie care, sînt sigur, va înfrunta timpul. Fără îndoială că ea este (ca şi a antecesorilor) necunoscută în lume. Ceea ce e un izvor de veşnică durere. Ar trebui să ne resemnăm, fără a retrăi exasperarea, din anii treizeci, a lui Cioran, care nu suporta această stare de fapt a unei culturi socotite unică. Realitatea este că avem o mare poezie. Şi acesta e singurul lucru important. Că nu e cunoscută în lume? E adevărat. Dar cine mai citeşte azi, pe mapamond, poezie? Şi de ce ar citi-o, atunci, pe a noastră, tradusă modest, la edituri periferice din Occident?

Să ne împăcăm cu această realitate, care e a societăţii de consum. Pentru că n-avem mijloace solide pentru a o modifica. Iar noi ne străduim să intrăm în acest tip de societate, care e, incontestabil, a viitorului. Cum ar putea fi strălucită condiţia poeziei de astăzi? Dintre numele menţionate mai înainte cei mai mulţi se află printre noi. Unii mai şi scriu. Alţii au obosit sau se caută pe sine, modificîndu-şi, cu efort, alfabetul liric (gramatica poeziei) şi registrul său. Se ridică, bătăios, o nouă generaţie de poeţi, cea a mult regretatului Cristian Popescu sau a îngînduratului Justin Panţa. Care e destinul lor? Ca şi al întregii literaturi, care a coborît din avanscenă pînă aproape în culise. Poetul, ca şi scriitorul în genere, va trebui să se mulţumească cu condiţia de marginalizat. E mai bine, e mai rău?.E normal să fie aşa. Tirajul unui volum de versuri e de două-trei sute de exemplare şi unul programat în colecţia "Biblioteca pentru toţi" se stabileşte undeva între 500-800 de exemplare. Tirajele de odinioară ale volumelor de poezie în această colecţie, care treceau şi de 10000 exemplare (unele dintre ele), sînt o realitate probabil definitiv apusă. De altfel, fenomenul se repetă şi în cazul prozei, unde rare sînt cazurile cînd se depăşeşte un tiraj de 6000-10000 de exemplare. Un tiraj normal de proză e între trei-cinci mii de exemplare. Nu e nimic alarmant în asta. Am intrat în normalitate şi trebuie să ne obişnuim cu cu ea. Asta nu înseamnă că poeţii vor înceta să scrie. Dimpotrivă. Dar s-ar cuveni subvenţionate debuturile şi chiar poezia în general. E o practică frecventă în ţările civilizate şi ar trebui să devină regulă şi la noi. Subvenţiile acordate, acum, de Ministerul Culturii sînt prea anemice, încît par neînsemnate. Nu numai pentru poezie, dar pentru cultură în general. Dacă aceste subvenţii s-ar acorda (pentru poezie ele nici nu sînt ponderoase, la tirajele de astăzi), cultura noastră şi-ar regăsi cadenţa suitoare. Poezia nu va face excepţie. Atît cît se pot face, în acest domeniu, prognoze, sînt încredinţat că viitorul e dătător de speranţă. Poezia română de azi nu e în pericol. După ce se va regăsi, va fi, probabil, tot atît de puternică precum a fost.

Z.ORNEA

Recuperări în cultura română: profesorul Eduard Pamfil*

S-a scris şi s-a vorbit foarte mult şi cu îndreptăţire despre şcoala de la Păltiniş. Ar fi de dorit să admitem însă că Păltinişul nu a fost singular în peisajul încercărilor de supravieţuire prin cultură în România dictaturii comuniste. La Timişoara, profesorul Eduard Pamfil a fost coordonatorul seminariilor de psihiatrie, dar şi al originalului cerc de antropologie. Lui i se datorează instituirea unui adevărat ritual al ideilor, şi tot lui, fecundele dialoguri şi teoretizări pe temele: comunicarea ca principiu fundamental al psihismului; co-participarea continuă a trei funcţii de conştiinţă EU – TU – EL la desfăşurarea fluxului vieţii psihice a Persoanei; critica psihanalizei; erosul – ca moment specific uman; singurătatea – un mod de pregătire pentru moarte; lumea paralelă a formelor, condiţia etică a geniului; specificul bătrîneţii şi pledoaria de a fi bătrîn. Pluralismul ideilor rezultat din interdisciplinaritatea studiilor, generozitatea umană exersată printr-o formidabilă dispoziţie a comunicării şi a risipirii prin comunicare sugerează portretul unui învăţat a cărui orientare europeană este memorabilă pentru istoria culturii române din ultima jumătate de secol.

Cartea cu Pamfil realizată de Ion Nicolae Anghel recuperează rezultatele ştiinţifice şi filosofice ale gînditorului. Ea sintetizează direcţiile de cercetare ale savantului; sistematizează reflecţiile profesorului pe temele enumerate mai sus şi pe multe altele înrudite lor. *Cartea cu Pamfil* prezintă în primul rînd filosoful avînd concepţii originale despre legile universale ale gravitaţiei afective, despre umanismul ca model de comunicare "în bine" al oamenilor, despre reforma morală pe care omenirea ar putea să o realizeze într-unul din secolele viitoare.

Dintre teoriile captivante ale lui E. Pamfil, excelent surprinse în acest volum, aş insista asupra aceleia privind triada triontică. Ea ar trebuie să reţină atenţia în pofida unei aparenţe excesiv speculative, pentru că referă asupra principiilor comunicării, respectiv, asupra relaţiei între EU – TU – EL. Ce propune Eduard Pamfil? Un mod de depăşire a gîndirii duale prin realizarea condiţiei întîlnirii a trei conştiinţe; posibilitatea de depăşire a poziţiei subiectiv – obiectiv (EU – TU) prin acceptarea includerii celui de-al treilea element, al "arbitrului de gîndire", adică al lui EL. Pamfil susţine că doar într-un asemenea caz e posibilă şi chiar se săvîrşeşte "sinteza plenară a Persoanei ai cărei poli interşanjabili alcătuiesc sistemul dialectic echilibrat ce transformă mişcarea psihismului nostru într-o continuă cercetare deschisă în care întrebările apar, se rezolvă şi dispar pe un plus de cunoaştere. De aceea e imposibil ca discuţia triontică să se termine indecis" (p. 218). Descifrarea valenţelor lui EU, TU şi EL, dezvăluirea importanţei lui TU ("această străveche formă de conştiinţă"), precum şi clarificarea rostului interşanjabilităţii polilor conştiinţei în triada triontică sugerează şansa depăşirii extremelor absolutiste, adică dobîndirea echilibrului. "De aceea – conchide E. Pamfil – putem spune că, moralmente, Persoana umană este avidă de cunoaştere ca Eu, este generoasă în comunicare ca Tu şi este echilibrată în concluzii ca El. Aceste trei pietre de sprijin ale piramidei de cunoaştere sînt distribuite esenţial în toate fiinţele omeneşti..." (p. 219). E aici conţinută provocarea menită să sugereze o nouă dimensiune în mişcarea psihismului, un model posibil de cunoaştere. Importanţa ei derivă din garanţiile ce le oferă cu privire la căldura similitudinii dintre Eu şi Tu; reperul valoric este cuprins în El, fără de care nu se realizează valabilitatea intrinsecă a comunicării. Complementaritatea dintre Eu, Tu, El, este un proces unde intervine nu doar componenta lingvistică, ci şi aceea afectivă. Capacitatea de înţelegere a naturii umane, mutaţia semnificativă de gîndire care conduce la o nouă evaluare a relaţiilor interpersonale depind de asumarea tuităţii şi a illeităţii. Or, ce este conştiinţa triontică în accepţiunea lui Eduard Pamfil, dacă nu cumva tocmai condiţia de normalitate psihică, acel echilibru dinamic ce face ca "întregul axiologic să fie împărţit în trei"?

Desigur, într-o analiză se pot formula rezerve faţă de o asemenea construcţie teoretică. Ceea ce atrage atenţia însă este faptul că meditaţiile se bazează pe îndelungate consideraţii rezultînd dintr-o experienţă de psihiatru cu totul excepţională. În pofida unor dezacorduri, *Cartea cu Pamfil* este exemplară prin faptul că aduce în atenţia cititorului, şi mai ales a învăţatului din România, opera unui gînditor original asupra creaţiei căruia va fi bine să revenim nu doar în sensul recunoaşterii sale şi deci al recuperării din nedreapta marginalizare, dar mai cu seamă, spre a "profita" de o nouă teorie a cunoaşterii. Fără parteneriatul, solidaritatea intelectuală şi afectivă, fără provocarea atent pregătită a lui Ion Nicolae Anghel n-am fi fost astăzi martorii unui eveniment editorial de excepţie. Să-i fim recunoscători, în mod egal, pentru rezultatul acestor convorbiri ce aduc în prim plan gîndirea profesorului Pamfil, una de o mare densitate şi autenticitate.

Victor NEUMANN

*Ion Nicolae Anghel, **Cartea cu Pamfil**, Editura "Amarcord", Timişoara, 1996, 501p.

BERNHARD WALDENFELS

Despre gîndirea dialogică

Gîndirea dialogică se află în centrul preocupărilor dumneavoastră. Încercaţi astfel să transformaţi conceptul de raţiune în direcţia inaugurată de Husserl?

Nu este întîmplător faptul că gîndirea dialogică mă preocupă atît de intens. Primul filozof la care am cercetat în mod serios această problemă a fost Platon. La el filozofia începe ca dialog, începe, aşadar, prin întrebări şi răspunsuri. Ceea ce au încercat Husserl cu fenomenologia intersubiectivităţii, Heidegger cu gîndirea coexistenţei (Mitsein) şi Buber prin teoria despre eu şi tu şi, de asemenea, ceea ce au urmărit Gadamer cu răspunsul la exigenţele tradiţiei şi Habermas cu examinarea pretenţiilor de validitate (Geltungsansprüchen) se înscrie în această tradiţie. Trebuie însă spus că *dia*-dialogului, deci distanţa dintre partenerii de dialog, a crescut după ce logosul sau raţiunea unică înţeleasă ca fundament şi spaţiu unic al ceea ce avem în comun a devenit problematică. Particule precum *inter-* din intersubiectivitate, *co-* din coexistenţă sau *dis-* din discurs trebuie considerate ca probleme, iar nu ca soluţii.

O problemă pe care aţi cercetat-o amănunţit este apropierea a ceea ce este străin (Aneignung des Fremden). Poate fi înţeles ceea ce este străin ca limită interioară a fenomenului?

Discuţia despre «ceea ce este străin» trebuie să pornească de la elucidarea sensului acestei expresii. Atîta timp cît se porneşte de la o raţiune atotcuprinzătoare sau de la o istorie universală a lumii, există numai alteritate *relativă* care provine din înstrăinarea a ceea ce este propriu şi care *nu este încă* însuşită. Apropierea poate avea loc pornind de la sfera individuală sau colectivă a ceea ce e propriu sau de la sfera a ceea ce este comun sau de la ambele deopotrivă. În fiecare caz alteritatea este subordonată sau înseriată şi dispare, aşadar, ca alteritate. Comportamentul imperialist faţă de culturile străine sau oprimarea străinului în propria casă se înscriu pe aceleaşi coordonate. Acestei relativizări a alterităţii (des Fremden), care etichetează ceea ce este străin ca pe o deficienţă, îi opun o formă *radicală* a alterităţii pe care o desemnez cu o expresie împrumutată de la Husserl ca fiind «accesibilitatea a ceea ce original este inaccesibil» («Zugänglichkeit des original Unzugänglichen»). Caracterul paradoxal al formulării, care reapare la Levinas în alt mod, semnifică existenţa unei experienţe autentice a ceea ce e străin şi faptul că alteritatea aparţine fenomenului ca atare. Ceva sau cineva ni se dezvăluie şi ni se sustrage în acelaşi timp. Dezvăluirea şi retragerea survin împreună. Odată cu aceasta experienţa alterităţii dobîndeşte caracteristicile unei xenologii. Experienţa alterităţii nu constă doar în experienţa a *ceea ce este străin,* ci se manifestă mai degrabă în faptul că *experienţa îşi devine sieşi străină (Fremdwerden der Erfahrung).* În cele din urmă alteritatea e o determinaţie de contrast. *Ceea ce este propriu* şi *ceea ce este străin* survin simultan, ele sînt originare în aceeaşi măsură, aşa cum limba maternă şi limba străină apar prin aceeaşi mişcare. Alteritatea nu-şi are originea într-o modificare a sferei proprii, aşa cum presupune Husserl în cele din urmă, ci mai degrabă ambele provin, conform unei alte expresii a lui Husserl, dintr-o separaţie originară (Urscheidung). Procesul separării, care nu se sfîrşeşte niciodată, presupune că alteritatea se află în sfera proprie şi invers. Între ele există o împletire (Verflechtung (entrelacs)), un chiasm, după o expresie din opera tîrzie a lui Merleau-Ponty. Freud exprima acelaşi fapt afirmînd că nu sîntem stăpîni în propria casă. Această alteritate radicală ne apare ca ameninţătoare şi periculoasă; ea ne ameninţă securitatea şi ne produce o profundă *spaimă de alteritate (horror alieni)* care este proprie istoriei noastre individuale şi colective. Dar alteritatea ne întîmpină şi ca ispită, îmbold şi provocare. Această ambivalenţă specifică fenomenului alterităţii am avut-o în vedere atunci cînd am ales ca titlu de carte expresia *Spinul alterităţii (Den Stachel des Fremden,* 1990).

În lucrarea Ordine în crepuscul (Ordnung im Zwielicht) *(1987) dezvoltaţi o concepţie deschisă asupra ordinii. Cum apare relaţia dintre obişnuit (das Ordentliche) şi extra-ordinar (das AuBerordentliche) din această perspectivă? Ce rol joacă arta în această relaţie?*

De ce extra-ordinar? Atîta vreme cît există o ordine atotcuprinzătoare a lumii şi a istoriei extraordinarul este ceva efemer. El poate fi asemuit unui eveniment nelămurit care îşi aşteaptă încă explicarea şi dominarea. În acest sens mitul fulgerului lui Zeus dispare odată cu paratrăsnetul lui Franklin. Dar dacă pornim de la presupunerea că orice ordine poate fi considerată contingentă, că ea poate fi şi altfel, atunci orice ordine, care se constituie prin selecţia anumitor posibilităţi ale experienţei, acţiunii şi gîndirii şi prin excluderea celorlalte posibilităţi, poartă cu sine umbra extra-ordinarului. Diferitele ordini nu se mai situează în lumina clară a soarelui, ci apar într-o lumină difuză (ins Zwielicht). Extraordinarul nu cuprinde doar posibilităţile care sînt excluse, ci afectează de asemenea evenimentul fundamental (Grundereignis) al ordinii înseşi. Cu Heidegger, Merleau-Ponty sau Foucault putem spune «există adevăr» («es gibt Wahrheit»), «există sens» sau «există ordine», dar nu «există adevărul, sensul sau ordinea în sine». După cum actul politic al votării constituţiei nu trece în textul constituţiei ca atare, la fel survenirea ordinii (Ordnungsgeschehen) nu este o parte a ordinii care este întemeiată prin ea. În acest sens oricărei ordini îi este specific un «afară» (ein AuBen).

În încercarea de a se juca cu graniţele dintre obişnuit şi extra-ordinar, fără ca să le anihileze, artei îi revine un rol deosebit. «Dereglarea simţurilor» de care vorbeşte Rimbaud, «deformarea coerentă» aşa cum apare la formaliştii ruşi şi la Merleau-Ponty, în fine, abaterea de la norme - toate acestea sînt mişcări care nu conduc *într-o altă lume,* într-o lume a aparenţei (Schein) frumoase sau «într-un domeniu autonom al ficţiunii», mai degrabă ele ne fac să vedem, auzim sau gîndim lumea *altfel,* cu alte cuvinte ne fac să întîlnim în mijlocul a ceea ce este obişnuit, normal, extra-ordinarul şi anormalul. Graniţele dintre ceea ce este obişnuit şi extra-ordinar se deplasează fără să dispară vreodată. În acest sens am considerat pictura modernă ca pe un «travaliu asupra referentului» prin care obiectele şi decorurile obişnuite sînt mărite, descompuse ori privite de la distanţă sau am denumit-o «un joc cu referentul» care eliberează atît excesul de posibilităţi, cît şi pe cel de imposibilităţi, aşa cum se întîmplă în jocurile cu forma la Escher şi Vasarely. De asemenea în muzica modernă întîlnim încercări asemănătoare de a menţine deschise graniţele dintre sistemul tonal şi zgomot. De pildă, zgomotul de fond al unui oraş poate fi transpus într-un tablou sonor. Unii vorbesc aici de o «estetizare a lumii vieţii». Eu aş spune mai degrabă că deja în «lumea cotidiană a vieţii» apar momente estetice. «Percepţia stilizează deja», afirma Merleau-Ponty în *Proza lumii.* Artele care se situează la graniţele normalităţii fac invizibilul vizibil sau inaudibilul audibil fără să elimine astfel invizibilul şi inaudibilul.

Cum poate fi corelată problematica a ceea ce este străin, a celuilalt, a extraordinarului şi a* între-*lui (des Zwischen) cu fenomenul limbii în general?

Există o filozofie a limbii extrem de elaborată - filozofia limbajului comun. Ea analizează formele obişnuite ale limbii, de care, în fapt, nu putem face abstracţie. Fără un anumit grad de ordine, normalitate şi normativitate, limba nu ne-ar permite să spunem ceva inteligibil pentru ceilalţi. Pe de altă parte, dacă limbii i-ar lipsi o dimensiune a extraordinarului nu am mai putea *spune* nimic care să nu fi fost *deja spus.* Caracterul extraordinar al limbii se referă la ceea ce nu e spus (Ungesagte) şi la ceea ce nu poate fi spus (Unsagbar) din spunerea a ceea ce este spus. Nespusul e înrudit cu negînditul (Ungedachten) heideggerian şi îşi joacă, ca nelinişte tainică, rolul său în sfera spusei. Orice act al rostirii creative şi inventive realizează ceea ce Merleau-Ponty numeşte, cu referire la Proust, «uimire» sau «paradox al expresiei»: ceea ce este exprimat, deşi premerge vorbirii şi scrierii, apare ca atare numai în măsura în care este spus sau scris. De aici nu rezultă nicidecum că totul este expresie lingvistică, cum se afirmă în mod repetat, ci, mai curînd, putem spune că *ceva capătă expresie (etwas zur Sprache kommt).* Dar ceea ce este exprimat nu sălăşluieşte în limbă. Renumita *cotitură lingvistică* nu este o chestiune rezolvată. Rubiconul care desparte experienţa de limbă nu-l traversăm niciodată pe deplin tocmai din acest motiv: exprimarea (Zur Sprache bringen) semnifică simultan privare de expresie (Zum-Schweigen-bringen). Aici limba prezintă un moment de violenţă care anulează caracterul nevinovat al actului vorbirii. Exprimăm permanent, aşadar, mai puţin decît ne oferă experienţa căreia îi rămînem astfel datori.

În ultimul timp acordaţi multă importanţă problematicii eticului şi politicului. Este această preocupare condiţionată de situaţia istorică a Europei de astăzi?

Este bine că vorbiţi cu prudenţă despre problematica eticului şi a politicului, şi nu de sisteme de morală şi de instituţii politice. De altfel preocuparea legată de problemele filozofiei practice nu este pentru mine aşa de nouă. Cînd, în anii şaptezeci, am organizat împreună cu colegii din est în centrul universitar din Dubrovnic, un curs intitulat «Fenomenologia şi marxismul» mă preocupa întrebarea referitoare la modul în care ar putea fi exercitată critica anumitor forme ale vieţii şi lumii vieţii fără ca acest demers să se sprijine pe o totalitate impusă şi iluzorie. În acest context vorbeam, pornind de la autori precum Merleau-Ponty, Foucault şi Derrida, de o critică marginală care poate fi exercitată dinspre periferia unei ordini. Între timp mi s-a accentuat acest gînd. Mă gîndesc la un etos care vine de altundeva şi care se originează în revendicările alterităţii (Ansprüchen des Fremden). Aceste revendicări nici nu sînt universalizabile, nici nu pot fi schimbate în mod arbitrar, dar sînt inevitabile. Perceperea unei revendicări străine, ca şi, kantian vorbind, supunerea la exigenţa legii, sau premerge oricărei argumentaţii sau nu mai înseamnă nimic. Kant se referă la această stare de fapt elementară atunci cînd constată că nu există o conştiinţă morală (Gewissen) secundă care să ne poruncească să avem conştiinţă. În revendicarea străină se originează o rezistenţă etică («ethischer Widerstand») cum obişnuieşte să spună Levinas, rezistenţă care îndeplineşte în mod eminent o funcţie politică, întrucît ea menţine un moment al apoliticului în interiorul arenei politice. Politica care se întemeiază în sine şi care trăieşte din sine însăşi devine, incontestabil, totalitară.

În ce priveşte politicul, este recomandabil să-l abordăm contextual, căci a trecut vremea cînd se întrebuinţa un ceas sincron al lumii pentru a indica ora istoriei. Astăzi nu numai diacronia diferitelor timpuri, ci şi diatopia diferitelor locuri îşi cere dreptul la recunoaştere. Mă limitez aici să evidenţiez un anumit punct de vedere asupra politicului care este apropiat într-o oarecare măsură de fenomenologie şi hermeneutică, ca şi de analiza discursului a lui Foucault. Întrebarea privitoare la modul în care sînt percepute, înţelese, interpretate şi pregătite (zurechtgemacht) de fiecare dată evenimentele publice, altfel spus întrebarea: drept ce trebuie considerat ceva?, nu este doar o problemă a aplicării sau întemeierii normelor, după cum nu este nici o simplă chestiune de realizabilitate pragmatică (pragmatischer Durchsetzbarkeit), reduşi fiind la tăcere de cursul implacabil al istoriei care, mai demult, era invocat de obicei atunci cînd trebuia luată o decizie. Aş dori să ilustrez cele spuse cu un exemplu familiar, poate prea familiar nouă, anume cu evenimentele războiului, care durează deja de 4 ani, din fosta Iugoslavie. Politica fundamental greşită, după mine, a Vestului (în care noi, germanii, ca naţiune ne-am ferit în mare măsură să ne implicăm profitînd de ipoteca care apasă asupra trecutului nostru) se bazează pe o înţelegere şi o interpretare simplistă (schlichte) a lucrurilor, interpretare a cărei simplitate este produsă de interpretul însuşi. Aprecierea problematică a lucrurilor constă în ideea, enunţată la tot pasul, că avem de a face cu un «conflict etnic», cu un conflict între două seminţii în cauză, se sugerează, combatanţii nu fac altceva decît să continue lunga istorie a «disputelor etnice din Balcani». Această schemă de interpretare, care este extrem de rar discutată, dar care, în de la sine înţelesul ei, este cu atît mai mult folosită, şi anume sub forma unei reguli autoimpuse de a percepe şi de a vorbi care funcţionează în comentarii, în ştiri, în comunicatele oficiale şi în măsurile politico-militare, această schemă, aşadar, exclude faptul că este vorba, de asemenea, de război de agresiune, de genocid şi de exilări în masă sau numai de dreptul la autoapărare. Într-un conflict, după această schemă nu există victime, ci numai «făptaşi». Cine îndrăzneşte să contrazică această logică hermeneutic-pragmatică se trezeşte catalogat de moralist de parcă o altă înţelegere şi interpretare a fenomenelor nu ar fi la fel de politică ca şi interpretarea dominantă. Opoziţia dintre politică şi morală este folosită în scopul imunizării deciziilor politice. Tăinuirea informaţiilor care ar impune decizii politice contrarii celor luate (de pildă, ţinerea secretă a pregătirilor care au condus la atacul Srebenicăi) este folosită mai mult decît e necesar. Astăzi, după prăbuşirea marilor bariere ideologice, care erau susţinute de serviciile secrete, filtre multiple au grijă să nu vedem şi să nu auzim ceea ce am putea vedea şi auzi dacă aceste filtre ar fi înlăturate. «Ideea stă aidoma unor ochelari pe nasul nostru», după cum observa Wittgenstein. În aceste condiţii tăinuirea informaţiei *nici măcar nu mai e* necesară; este suficient doar să se petreacă ceva într-un anumit loc sau moment în care să nu fie observat. Ponderea crescîndă a rolului memoriei de scurtă durată, care are drept consecinţă faptul că noi am pierdut deja din vedere războiul din Slovenia de parcă nu ar fi avut niciodată loc, consolidează rolul filtrelor de scurtă durată. De altfel, nu numai fanatismul, ci şi indiferenţa orbeşte. Teoreticienii formei au demonstrat că orice percepţie începe prin faptul că ceva sparge monotonia, se distinge de altceva, formează un «relief» şi dobîndeşte astfel «relevanţă». Acolo unde nu au loc aceste fenomene nimic nu poate fi văzut, auzit sau simţit. În lumina unor asemenea mecanisme care guvernează sau blochează desfăşurarea experienţei poate fi citită cu alţi ochi maxima mult citată a lui Husserl, anume de «a oferi experienţei aşa-zis încă mute expresia proprie sensului ei». Formula dobîndeşte astfel ca fundal al sensului său o estesiologie (Ästhesiologie) şi o hermeneutică politică, o «politică de jos» al cărei demers se desfăşoară în ordinea vizibilului şi a audibilului.

Interviu realizat de
Dean KOMEL
pentru revista **Phainomena** din Ljubljana
Traducere de Ion TĂNĂSESCU

Album

Scrisori întredeschise

Nu ştiu fac bine sau rău scriindu-Vă? N'aşi vroi pentru o lume întreagă să Vă supăr. Mi-am uitat cînd am plecat să Vă întreb n'aveţi lipsă să vă aduc ceva?

Cu ce Vă treceţi timpul? Voiu căuta să mă re'ntorc cît mai degrabă, peaici fiindu-mi foarte urît.

23/VII-921

Vă sărută mîinile,
Ionel

Gentilei Domnişoare Magda Elekeş, profesoară
Tîrgul Săcuilor, Jud. Treiscaune

●

Timpul rău şi năcazul m'a făcut să ies cu un grup de prietini la un pahar de vin, de unde mă gîndesc cu mult drag.

Ionel

Sărut mîinile: Velici, stud. în Ştiinţe
Vă sărută mîinile Aurel Tamlean
Respectuoase salutări, Profesor Stămătescu

Doamnei
Magda I. Olteanu, profesoară
Tîrgu Săcuiesc (Treiscaune)

●

Dragă Mică,
Sînt la un pahar de vin împreună cu vr'o cîţiva prietini.

Sărutări de mîini, Ionel

Doamnei Magda Olteanu, profesoară
etc.

Casa şcoalelor

- Ruxandra îţi mulţumesc pentru faptul că mi-ai încredinţat mie prima acest caiet de amintiri. Dacă vreodată vei voi să-ţi aduci aminte de mine, dacă după ce vor trece aceşti frumoşi ani de şcoală îţi vei îndrepta gîndul spre persoana mea, lipsită de interes pierdută în multitudinea acestui univers eu îţi voi mulţumi în gînd şi-ţi voi spune tot în gînd să iei, să ştergi de praf acest caiet şi să-i întorci paginile roase de vreme şi mîncate de prezent şi viitor şi-ţi garantez că vei intra într-o lume cu totul nouă, într-o lume în care totul se naşte din nou, în care vei vedea mutriţa mea de şcolăriţă şi vei vedea asemenea unui film ce se derulează imaginea anilor de şcoală, cu toată frăgezimea, prospeţimea, candoarea şi puritatea lor. Vei revedea atunci miile, sutele de pozne şcolăreşti ce amărau inimile profesorilor de altădată, vei revedea atunci tot ce ţine de trecut iar apoi, cînd vei deschide ochii vei zîmbi ca în urma unui vis frumos ce a trecut şi a lăsat în urma lui o amintire frumoasă.

→

În sfîrşit îţi urez o viaţă fericită, drumul tău să-ţi fie presărat cu roze, împlinirea celor mai minunate visuri ale tale şi în sfîrşit noroc.

Te-aş ruga să nu mă uiţi, păstrează-mă numai pe mine într-un colţ al inimii tale.

Ana-Maria B.

●

Dragă Ruxandra,

Ca de obicei încep şi eu cu următoarele cuvinte: "îţi mulţumesc pentru faptul că mi-ai încredinţat şi mie caietul tău de amintiri, considerîndu-mă o prietenă de-a ta..."

Despre anii de şcoală n-am ce să-ţi scriu; îi cunoşti şi tu. Acum la încheiere îţi urez multă sănătate, fericire, îndeplinirea tuturor dorinţelor şi cel mai mult îţi urez BAFTĂ LA EXAMEN!!!

Magda

Din viaţa unui extremist de centru...

Imprevizibilul popor

O pagină sintetică în cruzimea, caraghioslîcul şi prostia ei - o addendă valabilă, după 90 de ani, la studiul lui D. Drăghicescu: "Din psihologia poporului român" - s-a scris cu prilejul turneului final al campionatului european de fotbal. Merită s-o analizăm, avînd în vedere că fotbalul, în aceeaşi măsură ca politica, constituie o cutie de rezonanţă amplă a sensibilităţii populare şi a pulsiunilor ei. După o expresie genială a lui nea Mardare, responsabil al restaurantului de peste drum de biserica Sf. Ştefan, pe "român dacă-l scoţi din politică, cade-n fotbal, iar de-acolo în rahat".

Faptele au fost simple: în urmă cu doi ani, la campionatele mondiale din SUA, naţionala României, jucînd cele mai bune meciuri din cariera ei, s-a clasat printre primele echipe ale lumii; succesele - cu deosebire acelea obţinute în faţa unor echipe din America de Sud* - au creat o stare de spirit vecină cu nebunia, ca să ne exprimăm ceva mai popular; jucătorii români au fost consacraţi - de o presă şi ea în delir - ca ambasadorii cei mai expresivi ai neamului, iar căpitanul echipei a fost proiectat de mulţimile revărsate în stradă şi îngrămădite pe capotele şi portbagajele maşinilor ca preşedinte al ţării. Pînă şi ziarele cele mai dure ale opoziţiei l-au caracterizat pe antrenorul naţionalei drept "omul care ne trebuie"... Era imposibil să se analizeze strict sportiv cum şi de ce echipa României a obţinut acele rezultate glorioase, cu mult mai bune decît cele pe care şi le putea închipui un neam, în general, sceptic, cîrcotaş şi emotiv. Cert este că plecînd la turneul european, în urma unei calificări uşoare, echipa era susţinută de cele mai optimiste sondaje ale opiniei publice. Doar biserica şi armata se mai bucurau în România de prestigiul naţionalei fotbalistice. Optimismul fiind la fel de rapid ca pesimismul, mulţi vedeau România în sferturi şi semifinale, puţini se gîndeau că această grupă e mult mai dificilă decît aceea din America, după cum nimeni nu putea crede că echipa va pierde toate meciurile. Le-a pierdut jucînd mediocru, uzată fizic şi sufleteşte, incapabilă să poată da la cîte dorea, însoţită şi de-un ghinion pe măsura neputinţei, crispată, fără acea inspiraţie necesară în orice joc care are la bază un obiect atît de neserios ca balonul rotund. Povestea reacţiilor la aceste trei meciuri are cap, mijloc şi coadă, un crescendo şi un descrescendo, românii fiind şi un popor epico-muzical. Genul lui preferat - invadîndu-i logica şi simţirile - este melodrama, cu tot ce cuprinde ea ca furie, exasperare şi exagerare a nenorocirii.

După primul eşec, avînd la origine o greşeală monumentală a portarului Stelea, prima idee a fost "cui a vîndut meciul Stelea?", întrebare venită din obsesia naţională a trădării. Nimeni nu a luat în considerare jocul adversarilor care - după expresia crainicilor francezi - n-au atins balonul 25 de minute, pînă a gafat nenorocitul acela de portar; nimeni n-a acordat atenţie şocului, oamenilor, psihologiei; ghinionul nu intră în analizele acestei populaţii care acceptă lesne, altfel, că e nefericită; dacă rezultatul a fost prost, înseamnă "că sîntem proşti!". Cum nu se poate deosebi între ghinion şi noroc, aşa nu există nuanţa între mediocru şi prost. După al doilea eşec - caracterizat prin cea mai gravă greşeală de arbitraj - s-a "căzut" deschis în politică. Editorialul celui mai dur ziar de opoziţie e de pus sub pince-nez-ul lui Caragiale şi presse-papier-ul lui Drăghicescu: "Dezastrul românesc din Anglia a devenit problema naţională numărul unu... Joi seara, pe St.James Park din Newcastle, ne-a murit speranţa. A fost dată o lovitură la cămara românilor. Un popor întreg a rămas fără hrană. Fotbalul a fost răzuit cu cruzime de pe tartina românească. Cineva e vinovat şi trebuie să plătească!... În momentul în care i se ia şi fotbalul, poporul român devine periculos şi imprevizibil. Odată cu eşecul din Anglia, soarta Regimului Iliescu devine nesigură."

Al treilea eşec - cu o ceva mai bună primă repriză a românilor - prilejuieşte sinteza eticului, esteticului şi politicului în acuzaţia armonioasă şi previzibilă de corupţie. Plus lipsa de caracter: dacă tot nu mai aveam vreo şansă, de ce n-am jucat pentru fraţii bulgari şi ne-am lăsat mituiţi pentru a-i califica pe spanioli? Cel mai proaspăt partid politic a organizat o discuţie despre naţională în care cel mai bun economist al ţării, competent şi în fotbal, făcea praf echipa, iar cel mai bun cronicar sportiv susţinea că acesta "a fost meciul cel mai corupt din istoria fotbalului românesc"; mai rămînea doar ca preşedintele Uniunii Scriitorilor să pecetluiască maiorescean pe învinşi: "Naţionala n-are limbaj, n-are expresie!" Normal, s-a dezlănţuit prigonirea împăciuitoriştilor, a conformiştilor care cereau "iertarea" antrenorului, repede etichetaţi ca susţinători ai regimului; lamento-ul decepţionaţilor s-a transformat brusc într-un răcnet care chema la tăierea capetelor şi buboaielor din fotbal; deziluzionaţii au devenit intransigenţi, sărmanii doreau un judeţ crunt al celor de la Federaţie, Guvern şi Preşedenţie. Doar jucătorii întorşi acasă şi înţeleşi între ei, desigur, invocau, profesional, ghinionul, echilibrul meciurilor şi chiar unele păreri din presa străină care susţineau, suspect, că românii n-au fost deloc proştii proştilor; li s-a spus de la obraz: nu sînteţi de-ajuns de trişti, nu vreţi să faceţi o tragedie, ruşine vouă! Exasperarea şi exagerarea au dat în clocotul celui mai dîrz sentiment: exigenţa morală, cea care paralizează orice oportunism şi dă cuvînt melodramei fotbalistice ca să sublinieze în *bocet social* şi *mişto publicistic*.

Ea a înregistrat însă o scădere cînd măreaţa Italie a fost eliminată de nemţi (la capătul unui meci formidabil, adevărata finală); s-a mers cu microfonul la înţelepţii şi competenţii din Cişmigiu: "Cum a jucat echipa României?" "Cum să joace...? Dacă pînă şi Italia a fost eliminată..." Se lăsa uşurel cu toleranţă, cu ceva milă. Iar cînd Cehia s-a calificat în finală - nu mai puţin surprinzător şi norocos ca România, cîndva, în sferturi la Mondiale - imprevizibilul popor s-a bucurat din Titan pînă-n Berceni ca de-o victorie a lui, generos şi mulţumit că au fost eliminaţi "împuţiţii ăia de francezi şi italieni".

Radu COSAŞU

---

* care, tehnic vorbind, permit un joc mult mai deschis, convenabil românilor, niciodată dispuşi la meciuri de forţă fizică, precum nemţii, englezii, italienii...

Lecturi suplimentare

Bucureşti, sîmbătă 22 iunie 1996

tot în curte
tot cald
fond sonor: acorduri muzicale în surdină, sunet de zaruri aruncate tacticos – neobosiţi, grecii de vis-à-vis nu-şi găsesc nicicum liniştea interioară de înţeles.

aseară la Muzeul Ţăranului Român Sărbătoarea Muzicii. Spectacol cu 4 bande de ceteraşi din Maramureş, Oaş, Bihor şi Gherla. Au avut un succes nebun, fiecare trupă avînd cîte-o mutră fantastică.

Surpriza a fost însă "Întîmplarea" din "culise", adică în curtea interioară a muzeului, unde muşteriii, – spectatori mai adineaori, deveneau de-acum actori.

Mese lungi de brad, ca la nuntă, mititei, sarmale, sărmăluţe în foi de viţă, fasole bătută, ciolan afumat, cîrnaţi, nişte uriaşe pîini de casă, chiar şi prăjitură cu vişine. Doar cozonacii lipseau. Iar sub un alt cort, ţuică, vin şi pentru şoferii masochişti – apă. În timpul ăsta, de-a lungul meselor treceau bandele de muzicanţi, zăbovind la mese cu feţe oficiale sau foarte cunoscute şi îndrăgite. Orice s-ar spune, s-a chefuit în aceeaşi curte cu ministrul culturii, cu cîţiva ambasadori vrăjiţi de ţară şi de obiceiurile ei bune, cu Gheorghe Metea "a Metii" din Negreşti, cu Vasile Batin "Tompozel", din Trip cu Dumitru Moiş "a Pătrului din Moişeni", cu Mihai Covaci "Diavolul" din Hoteni şi cîţi alţii...

ca spre sfîrşit, după miezul nopţii într-un oraş somnoros, moţăind după arşiţa zilei, să se încingă o horă îndrăcită, la care pînă şi bucătarii au alergat, dezertînd senini cu boneţile în vînt (pînă atunci bătuseră pasul pe loc în fumul mititeilor).

Ca o victorie tîrzie, dar sigură şi salvatoare

Şi tocmai unde?

Într-un loc unde acum nici 10 ani se întîmpla cu totul altceva.

Sîntem pe calea cea bună în regăsirea spiritului şi tradiţiilor autentice.

P.S. Flash-uri:

unul din suflători, nu dintre cei în port – ţinea nonşalant în mîna dreaptă trompeta, iar în stînga servieta-diplomat, pe care o rezema între genunchi, ca şcolarii la colţul străzii, cînd trupa se oprea. Cine n-a venit a pierdut.

Ştiu că de data asta am întrecut măsura unei scrisori decente.

Iertare!

Dacă va fi socotită scandaloasă, n-o publicaţi.

Oana DAVIDESCU

Atîţia americani deodată!

"Bloomsday" cuprinde anul acesta şi România, iar nepotul lui James Joyce vrea să lucreze pentru Fundaţia Culturală Română

Fundaţia Culturală Română a organizat în perioada 23-27 iunie la Bucureşti şi Sinaia, simpozionul internaţional "Romanul secolului XX – James Joyce în România".

Manifestarea din România, în continuarea simpozionului de la Zürich al Fundaţiei Internaţionale "James Joyce" a reunit 23 de exegeţi ai operei joyciene, scriitori, editori, profesori universitari din Statele Unite, Monaco, Marea Britanie, Irlanda şi Elveţia, într-un dialog cu specialiştii români pe teme privind tendinţele actuale ale literaturii, în special ale romanului contemporan sub aspectul cercetării comparatiste.

Printre prezenţele notabile la simpozion s-au aflat Rosita Fanto, personalitate culturală complexă – sciitoare, critic literar, scenarist, unul din sponsorii simpozionului, alături de prof. Morris Beja de la Univeritatea din Ohio, secretarul executiv al Fundaţiei Internaţionale "James Joyce", Kenneth Monaghan, directorul Centrului James Joyce din Dublin, nepotul marelui scriitor, Lady Brenda Maddox, cunoscută scriitoare şi ziaristă din Marea Britanie, Ştefan Stoenescu şi Virgil Nemoianu din SUA, numeroase alte ilustre personalităţi ale vieţii literare şi academice internaţionale: Zack Bowen, Universitatea Miami, John Bishop, Universitatea din California, Derek Attridge, Universitatea Ohio, Ellen Carol Jones, Universitatea Saint Louis, Patrick McGee, Universitatea Louisiana, Rudolf Weber, Austin Briggs, Michael O'Shea, Marilyn Reizbaum, Bonnie Kime Scott, Carol Loeb Shlos, Robert Spoo etc.

Lucrările simpozionului s-au desfăşurat în cadrul a două mese rotunde avînd ca temă *"Romanul secolului XX"* şi *"James Joyce – limitele receptării"*, unde oaspeţii străini şi-au găsit în colegii români valoroşi parteneri de discuţii, dintre care Geta Dumitriu, Pia Brânzeu, Lidia Vianu, Dan Cristea, Daniela Crăsnaru, Bogdan Ştefănescu, Mircea Ivănescu, Denisa Comănescu, Ioana Ieronim, Mihaela Dumitrescu, Tudor Vlad, Mircea Anghelescu, Carmen Firan.

Evenimentul a fost considerat de către participanţii străini ca "istoric", pentru că din acest an Fundaţia Culturală Română a fost inclusă în circuitul internaţional al joycienilor, astfel şi specialiştii din România urmînd să fie invitaţi la toate conferinţele, simpozioanele şi festivalurile de literatură din SUA, Irlanda,

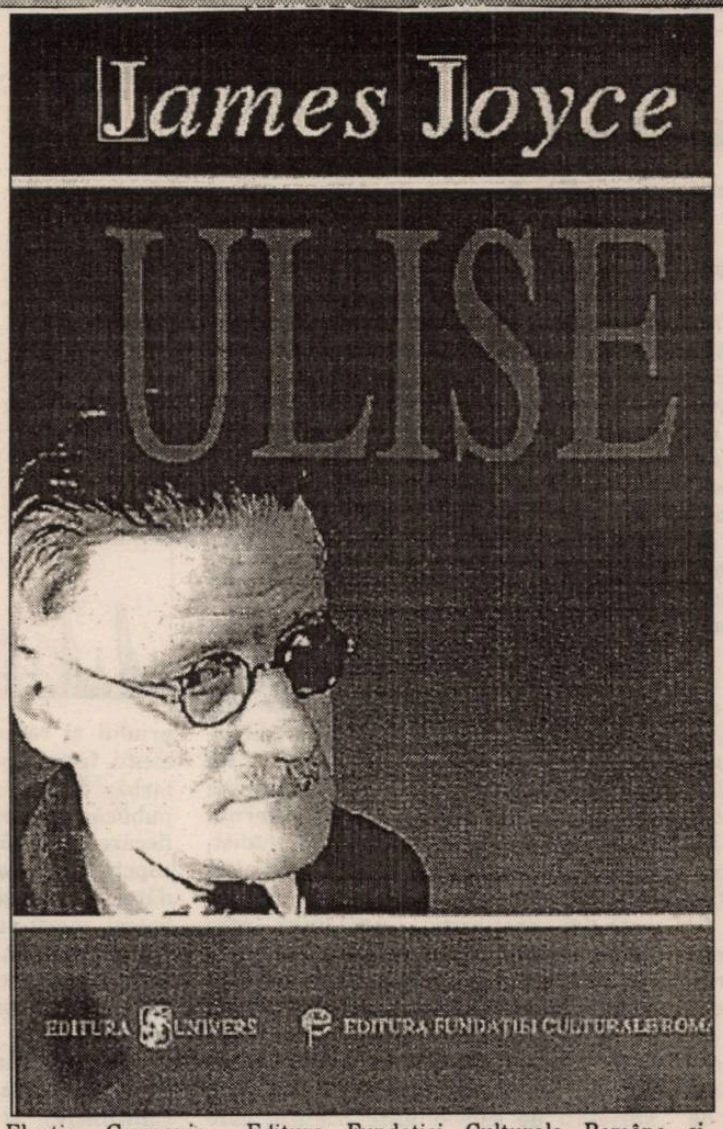

Elveţia, Germania... Editura Fundaţiei Culturale Române şi Editura Univers au lansat în cadrul simpozionului ediţia revizuită şi îmbogăţită cu o mie de note în traducerea lui Mircea Ivănescu, *ULISE*, volum prezentat de Augustin Buzura şi Mircea Martin.

Carmen FIRAN

Precizare

În calitate de director al "Clubului cinefililor" de pe lîngă Institutul Francez, mă văd nevoit să precizez următoarele:

Retrospectiva Zulawski de la începutul lunii iunie, găzduită de sala Institutului, nu a avut nimic în comun cu "Clubul cinefililor", a cărui politică - austeră, ostilă stridenţelor facile şi spectaculosului ieftin - nu o reprezintă. Fac aceste precizări întrucît a existat, se pare, o anumită ambiguitate legată de modul de prezentare a acestei retrospective, ce a putut induce ideea că ea s-ar fi desfăşurat "în continuarea" retrospectivelor Iosseliani şi Arrabal... Programarea filmelor lui Zulawski se datorează exclusiv celui care a făcut selecţia, şi al cărui gust îl reflectă.

În ceea ce îl priveşte, "Clubul cinefililor" va continua să promoveze un cinema de calitate, prezentînd - în luna iulie - cele două filme "interactive" ale lui Alain Resnais, **Smoking** şi **No Smoking**.

Alex. Leo ŞERBAN

Cronica literară de tranziţie

JURNALE:

5. Octavian Paler

Aşa cum Paler* se întreabă, la un moment dat, *"...care Americă...? A metropolelor în care te simţi ca în burta unei balene (...), sau a micilor oraşe care reprezintă, spun unii, adevărata Americă?"*, se cuvine să observ şi eu că există cel puţin doi Paler diferiţi ai jurnalelor: unul (să-i zicem, convenţional, Paler-"Radu-Petrescu") cogibund şi aproape indiferent la exterior, percepător sporadic al naturii în ipostazele ei cosmice şi eterne care joacă rolul de catalizator al meditaţiei pe teme mitologice sau, în orice caz, fără timp; şi unul (să-i zicem, la fel de convenţional, Paler-"Rebreanu"), intelectual retractil şi lucid, atent la persoane, ore, dimensiuni, nume, preţuri, obiecte, dar, firesc, mai abitir la comportamente şi idei. Cel dintîi închide ochiul "în afară" pentru a-l "deştepta înlăuntru", într-o lume ce gîndea în basme şi vorbea în poezii, un univers propriu de statui animate (animate, nu în sensul trucajului cinematografic, ci în acela de: pline de viaţă problematică, de capacităţi iradiante); acolo, Paler face interminabile călătorii în jurul craniului său, într-o armonioasă contemporaneitate şi "complicitate" spirituală cu Hermes, Pitagora, Zoroastru, Penelopa, Telemac, Praxitele, Minerva, Diana, Ulise, Alcibiade, Pliniu, Dedal, Aristotel, Oedip, Pericle, Poseidon, Tezeu, Apolo, Homer, Icar, Socrate, cu care peripatetizează cordial şi solitar. Bolta înstelată de la Neptun (mă refer la staţiunea de pe litoralul românesc!) face "emisferă de Magdeburg" cu bolta gîndurilor smulse tiraniei lui Cronos, astfel încît, din globul izolat de contingent, rumoarea mundană ori imundă e exclusă. Că mai vociferează unii cheflii noaptea, că vila lui Ceauşescu e tot *tabu*, că e aglomeraţie pe plajă - infime fire de praf lumesc, pătrunse cine ştie cum în nava spaţială plutitoare în liniştea infinită a eterului antichităţii.

Bineînţeles că trebuie să nuanţez: o antichitate uneori act-uală, gravidă de prezent (Epicur *"propagandist al plăcerii"*? Nu. *"Unul dintre gînditorii cei mai angoasaţi"*, p.79. *"Seninătatea era pentru greci, la fel ca pentru noi, o nostalgie. Încît înclin să cred că poţi căuta în lumea clasică şi ceea ce n-a existat. Important fiind ceea ce cauţi"*, id.). Mă şi mir că Paler nu-l citează nicăieri, cu gustul său limpede pentru ideile arteziene (cititorul va completa cu calamburul de rigoare), pe Croce cu adagiul său: Ogni vera storia e storia contemporanea.

În *Jurnal*-ul *la mare*, Paler e baudelaireian (*"vous êtes tous les deux ténébreux et discrets"*: el îşi aminteşte că l-a *"caracterizat Piru odată: prea **ombrageux**"*, p.148; cît despre discreţie, e chiar excesivă, iritantă: *"N-am făcut pînă acum nici o referire concretă la viaţa mea intimă. Şi nu voi face. Sunt lucruri prea personale despre care nu ţin să vorbesc"*, p.84), îşi contemplă sufletul şi spiritul prin care se preumblă ca printr-o bibliotecă, glyptotecă, pinacotecă, într-o atitudine pe care cei care-l cunosc doar din îndîrjita sa gazetărie (nu şi din *Drumuri*-le *prin memorie*) o vor găsi neobişnuită: ceva între apolitic şi apolinic...

Dar vorba lui Călinescu (de care-l apropie obsesiile greceşti şi aspiraţia tumultuosului-sumbru spre seninătate): îi pasă de Hecuba, dar şi de... Cuba!

Contrajurnal-ul *la mare* e net mai terestru; autorul - mai cu picioarele pe pămînt. O croazieră ocazională într-un grup internaţional de scriitori va da tîrcoale Greciei. Octavian Paler pleacă şi în căutarea "Greciei" din el, dar în paginile izvodite pe vas, extravertitul îl va echilibra pe introvertit, "romancierul" pe "cugetător"; se poate extrage de aici chiar o nuvelă thomasmanniană, cea a bizarului şi totuşi complexului "personaj" Theo. În rest, scriitorul priveşte (recte: consemnează) cu o curiozitate, nu foarte bine-dispusă, spre pitorescul levantin; cu îngăduinţă, spre năstruşniciile companionilor de voiaj, şi cu gravitate, spre filmul gîndurilor sale istorice (noi şi turcii, imperiul roman şi cel otoman, civilizaţia urbană *versus* rurală).

În aproximativ acelaşi spirit e şi *Jurnal*-ul american, care mi-a redeşteptat în amintire "tradiţia" noastră în domeniu: candidul dr. N.Lupu (*Jurnal american*), nervosul, modernistul, adaptabilul Petru Comarnescu (*Chipurile şi priveliştile Americii*), meticulosul Giurescu (*Jurnal de călătorie*), versatilul Ralea (*În extremul Occident*), politizantul pe-linie Brucan (*America văzută de aproape*), gospodărosul şi vagantul Rusan (*America ogarului cenuşiu*), pateticul Ioan Grigorescu (*Dilema americană*), reportericescul Viorel Sălăgean (*Meridianul Mississippi*), somptuosul şi picturalul Dan Grigorescu (*Marile canioane*). Totuşi, dacă ar fi să fac o apropiere cu Paler, aş alege ceva între *Jurnal - Statele Unite 1946* al lui Maurois şi *America* a lui Baudrillard, pentru nota moralistă comună. O prefaţă bine cumpănită precizează intenţia unei rute (atitudini) prudente, între Scylla americanolatriei şi Charybda americanofobiei. Paler duce cu el o îndelungă meditaţie despre europenitate şi destinele acestei *feldeinţe* spirituale. Psihologic, *"sentimentalul greoi şi lipsit de dezinvoltură"* (cum se proclamă) nu face priză cu aplombul yankeu standardizat. Reacţiile sale curente în faţa Americii nu sunt, s-o spun clar, de încîntare (Las Vegas: *"N-aş greşi prea tare, probabil, considerînd abjectă promiscuitatea strălucitoare din jur şi, totuşi, nu sunt sigur că ea nu e un fenomen normal..."*, p.243; *"Au cheltuit milioane de dolari pentru a obţine ceva de un prost gust monumental, luxos şi ostentativ "*, p.241; New York: *"un oraş în continuă fierbere, incapabil să se relaxeze, grosolan şi obscen, unde, cu excepţia eroilor şi a sfinţilor, e loc pentru oricine"*, p.253 etc.). Admiră rece, fără participare, excelenta funcţionalitate americană. Contemplativul raţional din el e crispat de cultul acţiunii şi al izbînzii lucrative. Stilul e mai mult behaviorist, ca o materie primă pentru eventuale reflecţii ulterioare. Oamenii descrişi în acest jurnal sunt aproape numai americani de origine română, şi scriitorul e atent cu predilecţie la dubla lor natură: dorul de mititei, foamea de hot-dogs.

Paler, vorba lui Sandburg, e (aici) un animal marin, care merge pe pămînt, dar de fapt vrea să zboare.

George PRUTEANU

P.S. La aniversară: Să ne trăieşti, Octavian Paler, întru multe cărţi!

---

*) Octavian Paler, *Aventuri solitare* (*Două jurnale şi un contrajurnal*), Ed. Albatros, Buc., 1996, 304 p., 7650 de lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Poezia românească de tranziţie

Scurtă trecere în revistă. Una peste alta, nu stăm tocmai rău. Cu toate că vremurile de indefinită "tranziţie" nu par a fi cele mai propice pentru gingaşul vers, în ultimii 3-4 ani au apărut după mine semne evidente de relativă normalizare. După ce în primii ani au fost tribuni, animatori şi agitatori sociali, după ce au intrat în partide, asociaţii, organizaţii, după ce au început să facă (şi mai fac) jurnalistică, sau şi-au asumat funcţiuni publice (de la ministeriat pînă la şefi de ziare, directori de institute sau consilieri judeţeni), poeţii s-au cuminţit şi s-au întors la uneltele lor tradiţionale.

Mecanismele instituţionale s-au refăcut. Trecute primele sperieturi în faţa rigorilor necunoscute ale "culturii de piaţă", editurile au început din nou să publice firave sau somptuoase volume de poezie, semn că situaţia lor economică s-a stabilizat, sau că prestigiul o ia uneori înaintea profitului (de pildă, "Cartea Românească" a lansat în 1994 simultan 7 volume de tineri poeţi, la preţuri simbolice). Nici editurile private care îşi găsesc curajul aparent nebunesc de a publica mici volume de debutanţi nu ne lipsesc (îmi amintesc de cazul unei edituri private din Iaşi care a lansat pe piaţă în 1993 cărţi de poezie cu preţul simbolic de 1 leu).

Revistele literare, şi ele, s-au adaptat în fugă la aceeaşi enigmatică economie de concurenţă. Cele vechi, cu puţine excepţii, au reuşit să supravieţuiască. Cele noi - apărute într-o veselă dar nerealistă proliferare după 1989, în capitală şi în provincie - au trebuit să înveţe să existe cu (adesea doar) contribuţii financiare şi culturale locale.

Pentru prima dată în spaţiul românesc post-belic avem chiar reviste dedicate în întregime poeziei: "Poesis" din Satu-Mare, şi mai nou "Poezia". Începe apoi să înflorească şi la noi fenomenul micilor publicaţii - editate pe computer, personale şi multiplicate în serii reduse - aparţinînd unor grupări literare sau studenţeşti bine delimitate (revista "Nouăzeci" pînă acum 2-3 ani, "ICS", "Aspro", etc.). Avem chiar şi o revistă avangardistă, "Intermedia" din Arad. Avem chiar şi o revistă despre cărţi - "Cartea" - care face publicitate şi unor volume de poezie. Au reînceput să prolifereze chiar şi colocviile de poezie organizate mai ales în oraşele medii şi mici, toate dotate cu (multe, bănesti) distincţii şi premii, semn al avidei dorinţe a comunităţilor locale din ce în ce mai ambiţioase de a-şi promova o nouă imagine culturală (Slobozia, Satul-Mare, Iaşi, Baia-Mare, Sighişoara etc.). Una peste alta, nu stăm tocmai rău.

Comentariu. În ciuda speranţelor fantasmatice din decembrie 1989, teritoriul poeziei de azi continuă - totuşi, desigur? - să evolueze, din inerţie sau obscură temeritate, pe liniile directoare anterioare. Ca într-o arcă a lui Noe încăpătoare, continuă să coexiste în el, ignorîndu-se paşnic, eternul nostru (şi autohton) filon tradiţionalist, alături de un deja clasic, înalt, stilat şi manierizat filon modernist (de factură ante şi post-belică), pe lîngă care direcţia postmodernistă, deşi cu state de vechime de vreo două decenii, continuă să facă dpdv cantitativ figură de (încă ?) excepţie. Deja, chiar înăuntrul acesteia, în ultimii 3-4 ani, au început să apară semnele unei alte varietăţi de sensibilitate poetică, care reia non-conformismul poetic avangardist într-o cheie pronunţat nihilistă, semnal că cea mai tînără promoţie literară care mijeşte acum se regăseşte ludic-entropic mai degrabă în anarhismul istoric dada şi suprarealist din anii '20-'30.

Una peste alta, nu stăm tocmai rău. Nu ştiu vreun poet afirmat înainte de 1989 care să nu-şi fi publicat (sau republicat) în ultimii 6 ani, măcar pe cont propriu, cel puţin o carte de poezie. Clasicii noştri în viaţă (Doinaş, Dan Laurenţiu, Ileana Mălăncioiu etc.) au continuat să lucreze harnic la opera magna. Cei desţăraţi şi-au văzut cu grabă şi uneori cu generozitate necritică publicate toate dorinţele (Ştefan Baciu, Ion Caraion, Horia Stamatu etc.). Optzeciştii şi-au consolidat individual, pe cît le-a fost cu putinţă, poziţiile şi s-au îngrijit singuri de ordonarea (antologică sau teoretică) a propriului şi recentului lor trecut. Debutanţii întru poezie sunt cîtă frunză şi iarbă: dacă nu-i publică editurile, se publică sînguri, iar concursurile din fiecare capitală de judeţ îi premiază pe capete. Chiar şi poeţii "partinici", "lăudători", chiar şi poeţii beţivi sau numai boemi, morţi sau în viaţă, îşi văd republicate producţiile sub stindardul "disidenţei ascunse" prin grija duioasă a rudelor sau prietenilor. De ce să ne plîngem.

Trăim o perioadă voioasă, o "veselă apocalipsă" nu a lipsei, ci a inflaţiei. Cantitativ, stăm bine. Dar altfel? Sîntem mai puţin izolaţi cultural, mai interesaţi de cursul mare poetic al restului lumii? Sîntem obsedaţi să fim la zi cu lecturile din alte zone poetice? Ştim noi cum arată harta reală a poeziei americane, engleze, germane sau franceze de azi? Mai traducem noi cu sistemă din marii poeţi ai lumii contemporane?

Nu cred. Am rămas la fel de marcaţi de vechiul nostru nombrilism provincial. Ne citim între noi - cînd ne citim -, marile noastre modele au rămas tot numai poeţii de succes din bătătură. Nu ne interesează cu adevărat restul lumii, nu ştim ce se întîmplă nici măcar la vecinii postcomunişti (mult mai activi, mult mai interesanţi), dar vrem să fim traduşi în toate limbile Terrei. Imaginea noastră despre poezia internaţională de azi ţine de aleatoriul întîlnirilor personale cu scriitori aduşi pe meleagurile autohtone de interes sau de întîmplare. Nu-i traducem decît pe cei care eventual ne traduc.

Modelul nostru interior a rămas, în linii mari, neschimbat. Cu rare excepţii, nu avem ambiţia poetului ca om de cultură complet (puţini traduc poezie, şi mai puţini scriu eseu sau se aventurează în genuri diverse). Postura de intelectual activ în cetate începe din nou să ne obosească. Nu mai avem nici ambiţia poetului "vates", nici pe cea a poetului "naţional". Ne întoarcem încetişor la vechile noastre tropisme - poetul de cîrciumă, intelectualul de cafenea.

Ne lamentăm nesfîrşit că nu mai avem public, că nu mai avem "aură". De fapt, nu avem curajul de a ne asuma în cea mai exigentă postură, de a ne compara cu vîrfurile poetice ale lumii, de a simţi cosmic şi a cugeta planetar. Avem de fapt ceea ce meritãm: cultura nu se mai face prin concesie ori diktat de la "centru", ci numai prin investiţie personală. La urma urmei, e o chestiune de imagine proprie, de auto-percepţie: cine nu e convins, precum Nietzsche, de "similitudinea naturală dintre cuceritor, făcătorul de legi şi poet, toţi împărtăşind acelaşi fel de a-şi transfera energia creativă în materie", trebuie să se mulţumească cu rolul greierului din fabulă. Adică a poetului de (eternă, ireductibilă şi structurală) "tranziţie".

Magda CÂRNECI

Un yankeu la curţile dorului

– interviu cu Adam SORKIN, traducător american de poezie românească –

De ce poezie? Şi de ce poezie românească?

Am ajuns să traduc în colaborare poezie românească oarecum din întîmplare, cu toate că înainte de absolvirea studiilor îmi dorisem să fiu poet şi nu profesor (cum am devenit). Prin 1980-81, pe cînd eram bursier Fulbright la Bucureşti, mi s-a cerut să văd nişte traduceri făcute de o colegă, Irina Grigorescu Pană, şi mi-am dat seama că lucrul mă atrăgea. Am început să citesc mai sistematic şi poezia românească contemporană m-a uimit prin forţa şi diversitatea ei, prin ceea ce a însemnat în ultimele trei decenii în cultura română. Cred că, pe lîngă valorile consacrate înainte de 1989, tinerii poeţi "postmoderniştі" afirmaţi în ultimii ani reprezintă o direcţie importantă, un fel de nou val al poeziei anilor '90, eclectică, individualistă, pluralistă, polifonică şi uneori anti-lirică, în direcţia deschisă de generaţia "în blugi" a anilor '80. În ceea ce are mai bun, poezia românească reprezintă, după mine, semnul unei certe libertăţi spirituale şi sufleteşti, al unei demnităţi afirmate în confuzia perioadei post-comuniste. Ea continuă să genereze voci pregnante şi sensibile, excelente modele de avangardă, stiluri şi perspective intertextuale transnaţionale şi trans-oceanice, care sînt semnele unei noi Românii a viitorului. Trebuie să adaug însă că m-ar mîhni o ruptură de tradiţiile literare locale, victoria unor tendinţe "globalizante" şi uniformizante care duc inevitabil la reţeta comercială televiziune + pop + realitate virtuală, etc. Cred că acolo unde exista o poezie cum este poezia românească actuală există şi germenii rezistenţei faţă de această avalanşă nivelatoare.

Aţi putea alcătui un "American's top ten" al poeziei româneşti a momentului?

Nu cred şi, de altfel, nu cred că problema se pune astfel... Sînt mulţumit că traducerile pe care le-am realizat în colaborare au apărut în reviste literare americane şi canadiene de prestigiu, printre care *American Poetry Review, Alea, New England Review, Poetry, Prism International, Another Chicago Magazine, The New Yorker, Sulfur, Kalliope, Michigan Quarterly Review, Prairie Schooner Portsmouth Review, Exquisite Corps* – în total peste 100 de reviste literare şi de poezie. Nu ştiu dacă e mult, dar poeţii români au astfel măcar şansa de a fi citiţi de colegii lor americani în revistele în care scriu aceştia. Datorez în mare măsură această reuşită talentului co-traducătorilor români, printre care se numără mulţi dintre poeţii traduşi. Un alt motiv pentru care îţi cere să "crezi" în fiecare poet de care te ocupi. Cere sinceritate şi dăruire. Desigur, tot ce pot să fac este să trădez originalul, dar chiar "trădările" acestea nu trebuie să fie neglijente şi stupide, asta e cea mai mare satisfacţie... Pot să vă spun însă ce poeţi au cucerit admiraţia publicului american, o scurtă listă de poeţi care recent au fost acceptaţi de editori – nu într-o ordine anume: Liliana Ursu (a cărei carte tradusă împreună cu poeta şi cu Tess Gallaher, *The Sky behind the Forest*, va apărea la *Bloodaxe Books* în toamna aceasta), Daniela Crăsnaru, Marta Petreu, Mihai Ursachi, Magda Cârneci, Mircea Cărtărescu, Dinu Adam, Ioana Ieronim, Virgil Mihaiu, Mariana Marin şi Marin Sorescu. Nu e, aşadar, un "top ten" ci un unsprezece românesc concurînd pentru cine ştie ce supercupă poetică, alcătuit cu concursul timpului şi al norocului.

Cum vă justificaţi opţiunile?

Selecţia mea porneşte de la ceea ce am citit, de la discuţiile avute, de la priceperea şi gustul colaboratorilor mei. Ce alte explicaţii sau justificări v-aş putea oferi? Gusturile mele nu vor coincide niciodată pe deplin cu cele ale cititorului român, în primul rînd pentru că trebuie să ţin cont în judecăţile mele de factori ca "traductibilitatea" în americană a poetului respectiv, de potrivirea sau nepotrivirea sau cu tradiţia poetică americană, uneori chiar înainte de judecata estetică propriu-zisă. În ultimă instanţă, calităţile unui poem – în traducerea pe care o dau eu – trebuie să vorbească de la sine, să se justifice intrinsec. Repet, cred că poezia românească este excelentă, şi dacă traducerea poate da acest sentiment cititorului american înseamnă că îi comunică ceva şi din felul românesc de a fi. Mărturisesc însă că motivaţia e una personală: traduc poezie în primul rînd pentru mine însumi. E o activitate creativă, implică mari bucurii, şi simt că participarea mea se concretizează în ceva nou, deosebit. Într-adevăr, cu toate că mă străduiesc să rămîn "credincios" textului, poemul odată tradus în "idiomul-ţintă" trebuie să capete autonomie, să fie – analogia vine de la sine – o re-creare, precum interpretarea violonistului sau pianistului care transpune în sunetele şi atmosfera momentului indicaţiile partiturii.

A consemnat
Delia VERDEŞ

Presa occidentală urmăreşte evenimentele politicii ruseşti într-o stare de permanentă gîfîială: mereu apar personaje noi, biografiile lor incerte nu se potrivesc cu popularitatea lor, nici cu puterea legitimă sau ocultă pe care o deţin. Dintotdeauna sistemele totalitare au avut darul de a scoate din neant indivizi oarecari, dotîndu-i apoi cu puteri şi calităţi divine, iar puţina lumină care a pătruns totuşi în mecanismele de selecţie ale ierarhiei permite dacă nu analiza şi previziunea, măcar o înregistrare mai corectă a raportului între oameni şi evenimente.

În acest context, mărturiile de la faţa locului au o valoare deosebită, şi cartea lui Oleg Popţov **Cronică din timpul ţarului Boris** prezintă un interes special. Oleg Popţov a fost numit de Elţîn, în 1991, director al canalului oficial de televiziune şi a fost demis din acest post în februarie 1996. Motivul oficial al dizgraţiei a fost războiul din Cecenia pe care dl Popţov îl înfăţişa pe micile ecrane în fiecare seară sub forma distrugerilor şi cadavrelor. Oricum, televiziunea nu putea filma victoria care nu exista. În schimb, în cartea sa domnul Popţov a observat ceea ce există. Desigur, îi este recunoscător lui Elţîn pentru numirea în înaltul post, dar în portretul fostului său stăpîn intră atît lauda intuiţiei, cît şi a felului cum ştie să se comporte în faţa mulţimilor, dar şi descrierea caracterului său capricios, al imposibilităţii de a duce un raţionament pînă la capăt ("Elţîn gîndeşte în panouri prefabricate") ceea ce face din el o pradă uşoară pentru un anturaj nu rareori suspect. Domnul Popţov îi descrie pe toţi sfătuitorii de taină ai preşedintelui Rusiei: Ghenadi Burbulis, Ruslan Hasbulatov, Alexandr Ruţkoi, Serghei Şahrai şi pe recentul demis Alexandr Korjakov. Primejdia cea mai mare pentru fostul său şef este "izolarea, triumful celor cu care merge la baie, la chef, sau la vînătoare."

Cărţi

Iuri Burtin, autorul cărţii **Noul sistem** este şi el un liberal, dar spre deosebire de Popţov, nu a fost un om de casă al Preşedintelui şi nu a circulat pe coridoarele puterii. El este de părere că după lovitura de stat ratată din 1991, Elţîn a încheiat un pact de neagresiune cu nomenklatura sovietică prin care se angaja mai mult sau mai puţin explicit să frîneze procesul de democratizare. Sub Elţîn procesul început ca "perestroika" a fost deturnat, s-a revenit la vechiul modul (exprimat poate mai haotic) în care societatea e inexistentă: "doar statul şi populaţia, autoritatea şi poporul." Acesta este principalul argument al autorului prin care el susţine că Elţîn nu trebuie să se bucure de sprijinul democraţilor iar evoluţia conflictului cecen, felul cum preşedintele s-a debarasat de reprezentanţii curentului democrat din conducere par să-i dea dreptate. Dar şi din cartea lui Iuri Burtin, ca şi din realitate, lipseşte numele omului sau al grupării care ar putea scoate Rusia din impas.

Impas care nu este chiar pentru toţi o surpriză. Istoricul Alexandr Ianov a fost obligat să emigreze pe vremea lui Brejnev. S-a stabilit în 1974 în Statele Unite şi în lucrările publicate acolo el a "profetizat" atît necesitatea reformelor, cît şi opoziţia ideologiei comuniste şi naţionaliste, a contra-reformei. Revenit în 1990 în Rusia, Ianov îşi continuă cercetările şi în recenta sa lucrare **După Elţîn** descrie din nou, cu argumentele istoriei, dar şi ale contemporaneităţii pericolele care pîndesc fragila democraţie rusă pe cale de a se naşte. Alianţa atît de bizară pentru observatorul occidental între vechea dreaptă şi noua stîngă are temei intelectual în gîndirea rusă, cuprinzînd "Euroasianismul" lui Lev Gumiliov şi naţionalismul antisemit al matematicianului Igor Şafarevici. În anii '20 un grup de intelectuali ruşi, anti-comunişti, i-au acceptat în cele din urmă pe bolşevici şi au lucrat pentru ei, considerînd că ei au păstrat şi întărit Rusia. Aceasta este moştenirea de la care se revendică Ziuganov, şi poate surpriza cea mai mare a cărţii lui Ianov o constituie demonstraţia că ideile periculoase, dăunătoare sînt arareori discursurile unor ţicniţi, ci puncte de vedere bine argumentate ale unor indivizi inteligenţi.

Mai aproape de realităţi decît confraţii lor occidentali, care tot nu găsesc răspunsul la întrebarea "Este Rusia altfel?", autorii ruşi explică acest altfel prin asemănările cu combinaţia de întuneric şi lumini de pretutindeni.

După **The Economist**, 15 iunie 1996

Cuvintele

Justiţia a decis: ziarele **Le Monde** şi **Libération** au fost obligate să găzduiască textele de propagandă ale Frontului Naţional, partidul lui Jean-Marie le Pen. Cotidianele au fost date în judecată pentru că au afirmat că partidul domnului Le Pen este de extremă-dreaptă. După cum observă şi comentatorii francezi, acest enunţ nu poate fi nici minciună, nici calomnie. Spune istoricul René Rémond: "denumirea de extremă-dreaptă nu este în sine o judecată de valoare; este o constatare, constatarea locului ocupat în cîmpul politicii de către un om sau de către o formaţiune. Ne-am obişnuit - în mod convenţional - să clasăm totul pe axa stînga/dreapta, deci nu se poate să nu existe o extemă-dreaptă. Acum, Frontul Naţional se află pe această poziţie. A contesta acest lucru, înseamnă a da dovadă de tot atîta inteligenţă, de cîtă a exprimat acel «inventator» care vroia să desfiinţeze ultimul vagon de metrou."

Grija lui Le Pen pentru o altă imagine a partidului său s-a declanşat după ce a trecut de bara celor zece la sută din sufragii. Pînă atunci a fost mulţumit să solidarizeze în jurul său electoratul radical-xenofob, adeptul măsurilor de forţă prin care Franţa să rămînă doar a francezilor (a francezilor cărora Le Pen le recunoaşte această calitate). Dar după alegerile prezidenţiale din 1995, s-a constatat că electoratul lui Le Pen s-a diversificat: din o sută de oameni care au votat cu el doar 30 se situează la extrema-dreaptă, 23 se consideră de dreapta... 29 la centru, 13 la stînga şi 5 de extremă-stîngă! Frontul Naţional a devenit un loc în care se întîlnesc nemulţumirile burghezilor şi ale proletariatului, ale cetăţenilor bine integraţi în societate, ale celor care îşi revendică o identitate de dreapta, alături de cei care n-au părăsit-o pe cea de stînga, rasişti şi oameni scîrbiţi de rasism. Pentru ca această tendinţă să continue, pentru ca procentul de voturi obţinute să poată creşte, pînă la nivelul la care el ar putea impune termenii dialogului, este nevoie de o schimbare la faţă. Prin faţă, în acest context, se înţelege vocabularul. Iată un extras dintr-un document intern al Frontului Naţional:

«Nu există cuvinte inocente. Se poate spune că vorbele sînt arme, deoarece în spatele fiecărui cuvînt se ascunde un subînţeles ideologic şi politic. Unul din succesele marxiştilor a fost că i-au obligat pe adversarii lor să folosească vocabularul lor. Şi orice om politic care-l utiliza se transforma într-un militant involuntar al marxismului. De asemeni trebuie evitat vocabularul abstract. Abuzul de cuvinte impersonale, administrative şi tehnice a declanşat profunda plictiseală cu care francezii tratează clasa lor politică. După ce dă cîteva reţete pentru captarea atenţiei, documentul are un capitol intitulat: "Să nu se folosească expresii jignitoare": "Pentru a seduce nu trebuie să înspăimînţi. În societatea noastră răsfăţată şi fricoasă, afirmaţiile excesive neliniştesc (...). În public, evitarea propoziţiunilor exagerate şi vulgare este o necesitate. Se poate spune absolut acelaşi lucru, cu tot atîta forţă, prin expresii bine cumpănite, acceptate de toată lumea." De exemplu în loc de "să-i aruncăm pe maimuţoii coloraţi în mare" se poate cere "organizarea reîntoarcerii emigranţilor din lumea a treia la ei acasă...»

După **Le Nouvel Observateur**
20-26 iunie 1996

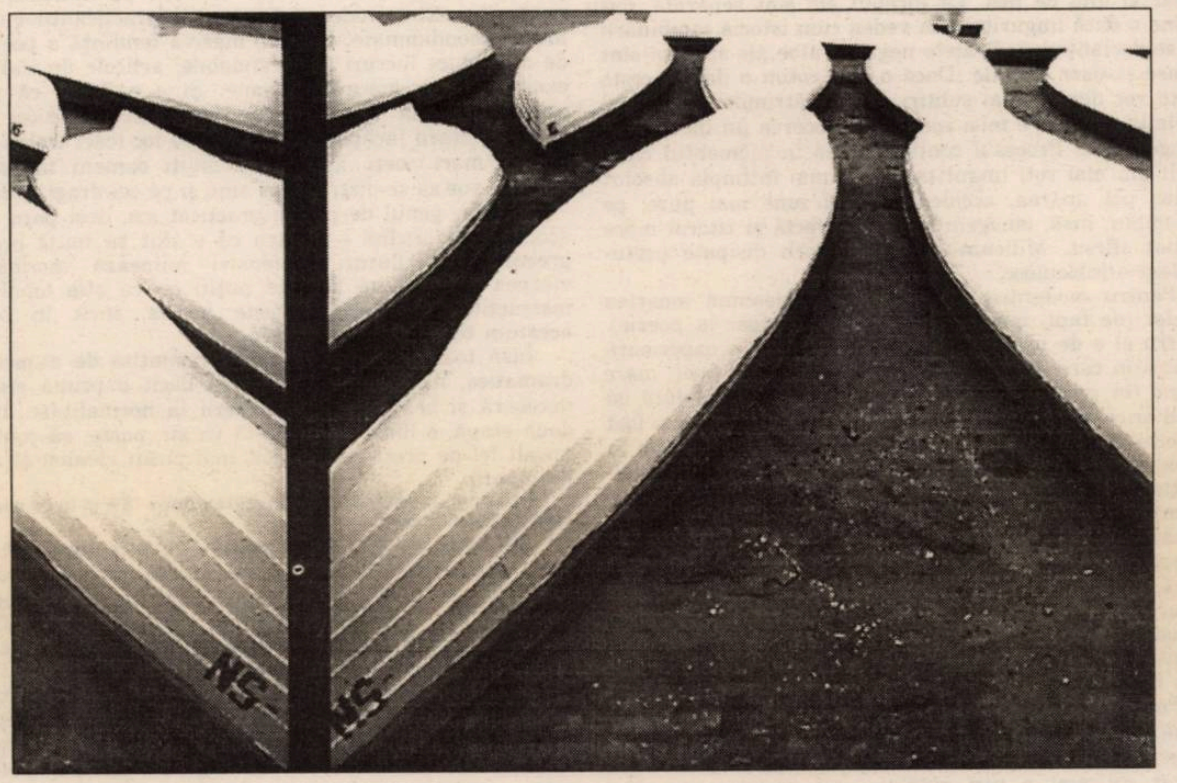

Cenzura

Doar 22% din populaţia lumii trăieşte într-o ţară în care informaţia circulă liber, susţine **Freedom House**, organism independent cu sediul la Washington, care publică în fiecare an un raport despre modul în care este respectată libertatea informaţiei. Pentru stabilirea rezultatului final sînt codificate următoarele criterii: textele de lege, deciziile administrative, influenţa politică şi economică asupra mijloacelor de informare. Ţara în care cenzura este atotputernică şi ocupă primul loc pe scală este China, urmată la mică distanţă de Turcia şi Singapore. Presa este considerată parţial liberă în Rusia, Columbia, Mexic, India şi Ungaria. Liberă ea este în (ordinea crescătoare este dată de revista **The Economist**) Brazilia, Franţa, Hong Kong, Africa de Sud, Taiwan, Canada, Marea Britanie, Germania, Japonia, Cehia, Spania, Statele Unite.

Şi ce armă periculoasă poate fi cenzura ne aminteşte ziarul britanic **Sunday Times** evocînd ziarele irlandeze care în perioada 1939-1945 nu au pomenit niciodată cuvîntul nazism, iar evenimentele legate de război erau evocate într-un mod care ar fi fost savuros, dacă n-ar fi fost sinistru. Un profesor universitar din Irlanda, Donald O'Drisceoil, care a şi scris despre această perioadă, a declarat că cenzura irlandeză "a fost o operaţie gigantică, imorală, grotescă şi bizară". Totul a început în anul 1939 cînd Irlanda a fost prinsă între două focuri: ţara trebuia să-şi afirme independenţa proaspăt dobîndită, să evite orice agitaţie internă şi să găsească un echilibru între "fostul duşman" - Marea Britanie - şi noul agresor - Germania (Irlanda a rămas neutră în timpul celui de al doilea război mondial).

Neutralitatea a impus o cenzură mai draconică decît orice partizanat. Astfel în timp ce în mai '40 se desfăşurau bătălii în Belgia şi în Franţa, în Irlanda se popularizau imagini de la Tîrgul internaţional de la New York, se vorbea despre victoriile echipei de polo, despre canonizarea papei şi cursele de iaht din Australia.

Cuvîntul "nazist" era interzis. Lui Hitler i se spunea Domnul Hitler. În 1943 un articol se referea la Bătălia pentru Anglia ca "la o luptă aeriană desfăşurată în Sudul Angliei şi deasupra Canalului Mînecii" şi la faptul că oraşul Stalingrad a fost bombardat de "avioane" neidentificate. Presa externă era oprită, filmele tăiate şi interzise.

Ca întotdeauna în asemenea împrejurări, autorii articolelor de presă găsesc modalităţile convenţionale pentru a-şi informa cititorii. Astfel, Bertie Smyllie, redactor şef al publicaţiei **Irish Times**, folosea expresia "intoxicări cu plumb" pentru rănile de glonţ; cînd un cuirasat britanic a fost scufundat, Smyllie a semnalat că un membru irlandez al echipajului a fost "implicat într-un accident de navigaţie".

Oricît ar părea de dificil, într-o ţară care se învecina cu Anglia - atît de dramatic implicată în conflict - războiul nu exista. Cu ajutorul foarfecilor se poate crea o realitate în afara realităţii şi acest imens avantaj cu implicaţii în prezent şi în memorie asigură supravieţuirea cenzurii.

După **Le Courrier International**
6-12 iunie 1996

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

MIRCEA CĂRTĂRESCU:

"Renunţarea la iluzii e o şansă, probabil singura"

Crezi că există astăzi o criză a sensibilităţii poetice/ a limbajului poetic?

Termenul de *criză* (a limbajului, a formelor artistice, a ideologiilor) a fost înalt semnificativ în toată istoria modernă a artelor, cel puţin din perioada romantică şi pînă în modernism: evoluţia artistică era imaginată ca o succesiune tot mai accelerată de crize (rupturi) şi dominanţe (zone de continuitate relativ stabile ale unui curent). Modernismul şi avangardele au banalizat însă ideea de criză, care a abdicat de la condiţia, interesantă artistic, de *accident*, pentru a deveni *normă*. Acesta e pragul de unde începe postmodernitatea: criza devine *establishment* şi, pe fondul ei, nici o criză autentică, nici o evoluţie, nici o noutate nu mai sînt cu putinţă. Sau, mai bine zis, cîmpul artistic arată astăzi ca o multitudine de crize punctuale care se anulează reciproc. Personal, sînt dintre cei care cred că istoria artelor a luat sfîrşit cu modernismul şi avangardele, şi că de-acum încolo va trebui să ne obişnuim cu ideea neliniştitoare a unei arte imobile, fără devenire istorică. Poate fi frustrant şi dureros pentru artistul care se simţea în siguranţă într-un sistem diacronic ce-l susţinea şi-i hrănea iluziile ("Dar cînd patru generaţii peste fruntea mea vor trece..."), dar e inevitabil. O imagine frumoasă ar putea ajuta la imaginarea modului în care se sfîrşeşte istoria: într-o ceaşcă se află o linguriţă de zahăr şi una de nes. La început ele sînt separate, dar rotind o dată linguriţa vom vedea cum istoria combinării lor se declanşează. Braţele negre şi albe ale spiralei sînt groase şi uşor vizibile. Dacă o mai rotim o dată, aceste braţe vor deveni mai subţiri şi vor pătrunde mai subtil unele în altele. Pe mici zone, vom observa un început de omogenizare. Procesul continuă pînă în momentul cînd, oricît am mai roti linguriţa, nu se mai întîmplă absolut nimic: pot apărea, accidental, mici zone mai pure; pe ansamblu, însă, omogenitatea e perfectă şi istoria mare a luat sfîrşit. Milioane de mici istorii disipate pretutindeni o înlocuiesc.

Pentru modernist, situaţia asta înseamnă moartea artelor (de fapt, mă voi referi de-acum doar la poezie). Pentru el e de neînţeles cum ai putea trăi o experienţă poetică în care fraze ca *istorie literară, mare poet, mare poezie* (în general, tot ce e *mare*), *valoare absolută* îşi pierd orice sens. Oricît de mărunţi, de marginali am fost în colţul ăsta de lume, ne-am găsit mereu consolarea în ideea că, dacă am stat, într-adevăr, mai prost cu civilizaţia, am "făurit" în schimb o mare cultură. Cît de mare ni se părea poezia anilor '60, de exemplu, pentru ca astăzi să înţelegem că ea a fost un fenomen absolut analog cu marile combinate siderurgice din aceeaşi epocă: pe cînd în Silicon Valley se produceau primele cip-uri, noi făceam oţelării. Sigur, pe atunci oţelăriile şi industria grea păreau mai grandioase decît flecuştele de silicon, iar metafora, "regina poeziei", surclasa anodina metonimie...

Pentru o gîndire lucidă, renunţarea la iluzii e o şansă, probabil singura. Poezia de azi nu mai poate fi mare şi poeţii nu mai pot fi VIP-uri. Ceea ce merită azi apărat nu mai e nici măreţia, nici importanţa, nici pretenţiile metafizice, nici istoria poeziei, ci *demnitatea* ei, mai modestă şi mai funcţională. Ca toate artele, poezia, folosind simultan limbajele mai vechi sau mai recente şi generînd altele, are şansa de a deveni *entertainment* într-o lume estetizată, de a se reîntoarce, adică, la condiţia ei anterioară romantismului. Şansa de a abandona cursa epuizantă a genialităţii cu orice preţ (de pildă cu banalizatul preţ al distrugerii fizice a poetului, încă sursă de mit şi adulaţie pentru mulţi semidocţi) şi de a reveni la ceea ce ar trebui să justifice poezia: *plăcerea de a scrie şi a citi versuri*. Nimic altceva.

Există schimbări semnificative în receptarea poeziei?

După 1989 s-au petrecut, evident, schimbări mari în zona sociologică a poeziei. Ca să le înţelegem trebuie să comparăm, fie şi doar în cîteva rînduri, situaţia poeziei în perioada comunistă cu cea de azi. Poezia adevărată care s-a scris din 1960 pînă în 1989 a avut un prestigiu social înalt. Sursa lui, dincolo de circumstanţele politice evidente care au tolerat şi uneori chiar au încurajat poezia "bună", trebuie căutată în imaginea poeziei ca păstrătoare a bunului uman cel mai de preţ: *libertatea interioară*. Apăsate de totalitarism, elitele refuzau să renunţe la viaţa interioară şi găseau în poezie, ca şi în celelalte arte, un refugiu, fie şi iluzoriu. Cum societatea tăcea, vocea subţire a poeziei se făcea auzită. Pe de altă parte, tipul de poezie practicat, modernismul, cu "pivotul" său, lirismul, avea destulă căldură animală ca să susţină iluziile spirituale ale publicului mediu: preaplinul sufletesc din care izvorau versurile compensa prea-golul intelectual şi moral al unora dintre celebrii poeţi ai vremii... După 1989 societatea românească a cunoscut un *rebound* extraordinar al discursului: liniştea sinistră de dinainte a devenit brusc un vacarm apocaliptic. Cu frumoasa expresie a unei prietene, *tăcerea asurzitoare* a devenit urlet mut. Zgomotul social este într-adevăr alb, anihilant în lumea românească de azi. Cu atît mai puţin se aude vocea poeziei.

Pe de altă parte, nimeni nu mai are ce face cu presupusa zonă de libertate interioară a poeziei. Lumea liberă, fiecare a simţit-o pe pielea lui, e departe de a valoriza interioritatea. Faimosul *privacy* nu înseamnă o lume interioară, ci o substituie de multe ori cu forme comportamentale la fel de standardizate ca şi viaţa la birou. Poezia s-a văzut, deci, despuiată deodată de cea mai importantă sursă de prestigiu. În consecinţă, a devenit o marfă fără căutare pe piaţă, aşa încît "privilegiile" din trecut ale poeţilor, cel de a găsi editor şi cel de a cîştiga ceva de pe urma artei lor, s-au ruinat cu desăvîrşire. Umilinţa de a te vedea refuzat de edituri şi de a rămîne sărac nu e puţin lucru, căci poetul e un profesionist ca oricare altul şi vrea să trăiască din munca lui. El se vede azi în situaţia practicanţilor unor meserii condamnate. De-aici, masiva tendinţă a poeţilor de a produce lucruri mai vandabile: articole de ziar, de exemplu. Sau măcar romane. Şi e o iluzie că prin migraţia asta a "mercantililor" rămîn în poezie cei mai puri: veleitarii încăpăţînaţi rămîn pe loc (căci trebuie să devină mari poeţi...), pe cînd mulţi oameni talentaţi, care nu vor să se distrugă pe sine şi pe cei dragi, pleacă.

În fine, genul de poezie practicat azi, deşi pare mai accesibil ca oricînd – pentru că e silit să imite proza, precum unii fluturi inofensivi mimează morfologic viespea – seamănă atît de puţin cu ce ştie omul de instrucţie rezonabilă că este poezia, încît în ochii acestuia textul e perfect opac.

Însă toate aceste schimbări, resimţite de autori ca dramatice, nu reprezintă altceva decît o primă etapă, necesară şi benignă, a întoarcerii la normalitate. În a doua etapă, o lume mai bogată va şti, poate, să confere un alt fel de prestigiu artelor, mai puţin idealist şi mai pragmatic.

Percepi o modificare în scrisul tău după '89, şi în ce constă această modificare?

Am scris tot mai puţin poezie, nu atît după '89, cît după vîrsta de 30 de ani. În istoria mea personală, cunoscuta *revuluţie* n-a însemnat mare lucru. Nu pot să cred că un eveniment exterior, social, a modificat vreodată scrisul cuiva: cel mult l-a făcut să se lase de scris. În schimb, mi se pare că genul ăsta de text cu marginea din dreapta zdrenţuită nu mai stă tocmai bine cuiva care a depăşit o anume vîrstă. Vezi uneori hippies la 50 de ani, cu pletele cărunte în vînt: unii îi admiră pentru "sufletul lor tînăr". Eu îi găsesc patetici. Poezia este o activitate care cere un creier tînăr, nu pentru că acesta ar fi mai puternic, ci pentru că e mai prostuţ, mai naiv, mai intuitiv, mai puţin dominat de emisfera stîngă. Numai în tinereţe, cînd viaţa nu ţi-a lovit încă viscerele şi iluziile, poţi scrie cu adevărat liber. Mai tîrziu înţelegi că n-are rost să mai adaugi un poem peste cele 100 pe care deja le-ai scris, iar dacă, înţelegînd lucrul ăsta, continui s-o faci, ajungi în cea mai tristă poziţie: a scriitorului de carieră, care comite din cînd în cînd cîte-un volum ca să nu-l uite lumea, ca să nu-i scadă cota şi prestigiul... E de o mie de ori mai bine să te laşi, e şi o şansă asta, rămîi disponibil pentru altceva, pentru un lucru pe care îl mai poţi face cu adevărată pasiune. De asta, mi se pare penibil şi ipocrit să te lamentezi, cum am auzit atîţi autori în ultima vreme, că nu mai poţi scrie. Oameni care au ajuns prosperi şi cu autoritate în alte domenii se mai lasă uneori copleşiţi de melancolie: da, e adevărat, mă umplu de bani, dar nu-mi mai scriu eu hîrţoagele literare cu care făceam odată gaură-n cer... Adevărul e că, dacă vrei să te laşi de scris, nu există epocă mai favorabilă decît cea de azi. O recomand tuturor poeţilor de peste 30 (hai, 40!) de ani. E lucrul cel mai bun pe care-l au de făcut.

Care e locul şi importanţa *Levantului* în poezia ta?

Chiar despre asta era vorba. Am scris *levănţica* mea în momentul în care mă săturasem cu desăvîrşire de propria mea poezie, ca şi de cea a *contimpuranilor* mei. Cînd mă reciteam mă apuca o scîrbă, cum se zice, organică. Dumnezeule, atîtea imagini, atîtea rime, atîtea nobile simţiri... Un maaare pohet mi se revela pe fiecare vers şi mă soma să-l respect. Şi brusc mi-am dat seama că individul acela mă-ncălecase, că nu mai puteam respira din cauza lui. Trebuia să scap de el, să fac un lucru atît de pervers şi de stupid, pînă la urmă, încît să-l anihilez cu totul. Şi cea mai trăznită idee care mi-a venit în legătură cu asta a fost să scriu o epopee! Chiar una naţională! Să dau, ceara mă-sii, un Budai-Deleanu... M-am pus pe treabă mai mult în glumă, şi pîn-la urmă, în doi ani furtunoşi, am mîntuit povestea lui Manoil, Zoe&Co. E singura carte a mea pe care-o recitesc din cînd în cînd fără să-mi fie ruşine că am scris-o şi fără să-mi pară rău că nu mai pot s-o scriu încă o dată. Îmi place, îmi place cu adevărat! Nu-i atribui însă nici o importanţă. E doar o jucărie pe care mi-am dăruit-o singur de ziua mea...

Care este motivul pentru care în ultima vreme te-ai orientat tot mai mult către proză?

Astăzi mă ignor ca poet. De la *Dragostea* n-am mai scris decît un volum de versuri, unele dintre ele îmbucurător de proaste (căci ce a devenit cu adevărat insuportabil în poezie sînt poemele bune), volum care poartă binemeritatul nume *Nimic*. În schimb mă distrează foarte tare să scriu texte ale căror rînduri sînt duse pînă la capăt în partea dreaptă a paginii. Stimez (şi cred că am făcut-o întotdeauna) mai mult proza decît poezia. În proză e mult mai greu să trişezi, personalitatea ta, cu părţile ei bune şi cu cele penibile, este mai bine scanată. Pentru că nu mai depinzi atît de mult de inspiraţie, ai o satisfacţie mai mare cînd îţi iese o pagină bună: ai scris-o *cu puterile neajutate nici de leul, nici de taurul, nici de vulturul...* După *Nostalgia*, care are meritul de a cuprinde cel mai bun text scris de mine vreodată, povestirea *REM*, am avut mai multe eşecuri în proză. Din fericire, nu le-am publicat. Am îndrăznit, de fapt, să public ultimul dintre ele, o povestire numită *Travesti*, dar acesta cred că e doar un semi-eşec, sau măcar un eşec important, care mi-a dat curaj să intru într-o zonă la care nu credeam să am acces vreodată. Fără experienţa *Travesti*-ului, aşa imperfectă cum a fost ea, nu m-aş fi apucat niciodată de *Orbitor*, primul meu roman. Pentru că e o carte care-mi va lua zece ani din viaţă (dar patru, iată, au şi trecut), *Orbitor* ar putea fi o mare şansă pentru mine: aş putea să înţeleg mult mai bine ce se întîmplă cu mine pe măsură ce-l voi duce la capăt. Dar la fel de bine aş putea să mă mistific cu totul. După acest prim roman voi scrie altul, mult mai cuminte (dar deja atît de drag mie!), *Theodoros*.

Nu ştiu dacă am răspuns la întrebare.

Te mai consideri un optzecist? Cum arată generaţia '80 în anii '90?

Mi-e odioasă tendinţa de instituţionalizare a optzecismului. Nu-nţelg de ce colegii mei, cu care am croit atîtea planuri literare din cuţite şi pahară, cu care m-am vînzolit prin oraş şi am băut bere pe terase prăfuite, s-au apucat acum să se poarte ca oamenii mari. Nu pricep de ce scot reviste, fondează societăţi şi se-ntîlnesc anual în meciuri de old-boys. Oare nu asta au făcut şi cei dinainte? Şi mai ales, de ce-şi fac un titlu de glorie din a fi (fost) optzecişti? OK, am fost şi eu optzecist, dar îmi place să cred că am mers mai departe. Nu vreau să încremenesc în proiect, nici măcar într-un proiect grandios. Prefer, sincer, să fiu omul neînsemnat de azi, fără apartenenţa (politică) la vreun grup literar, decît să fiu la fel de optzecist ca unul şi ca altul din maaarii poheţi din provincie, fiindcă şi noi, nu doar alţii, *puţini am fost, mulţi am rămas...* Nu, de mai bine de zece ani nu mă mai consider, categoric, nici prin scrisul meu, nici prin legături sentimentale, un optzecist.

Pentru ca generaţia mea să reajungă să se respecte pe sine ar trebui să facă altceva decît să-şi tot afirme superioritatea faţă de cei dinainte şi de după: să se privească lucid. Să încerce să înţeleagă la rece ce s-a întîmplat la *Contrapunct*, de exemplu, pentru că acei vreo doi ani, rămaşi încă tulburi şi dureroşi în mintea noastră, apasă şi acum peste noi toţi. Au fost anii unei maturizări rapide şi, pentru unii dintre noi, urîte, dezamăgitoare...

Dar, oricum ar fi, teribila frază a avangardiştilor rămîne adevărată, şi cu ea găsesc potrivit să-nchei cele cîteva cogitări înşirate aici: *Este inadmisibil ca un om să lase o urmă a trecerii lui pe pămînt...*

Interviu realizat de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 - e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru orice nereguli, rugăm adresaţi-vă redacţiei la tel. 212.23.84, dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

● Anul IV ● Nr. 182 ● 5-11 iulie 1996 ●

Anul IV
nr. 183
12-18 iulie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

INTELECTUALUL ŞI PUTEREA

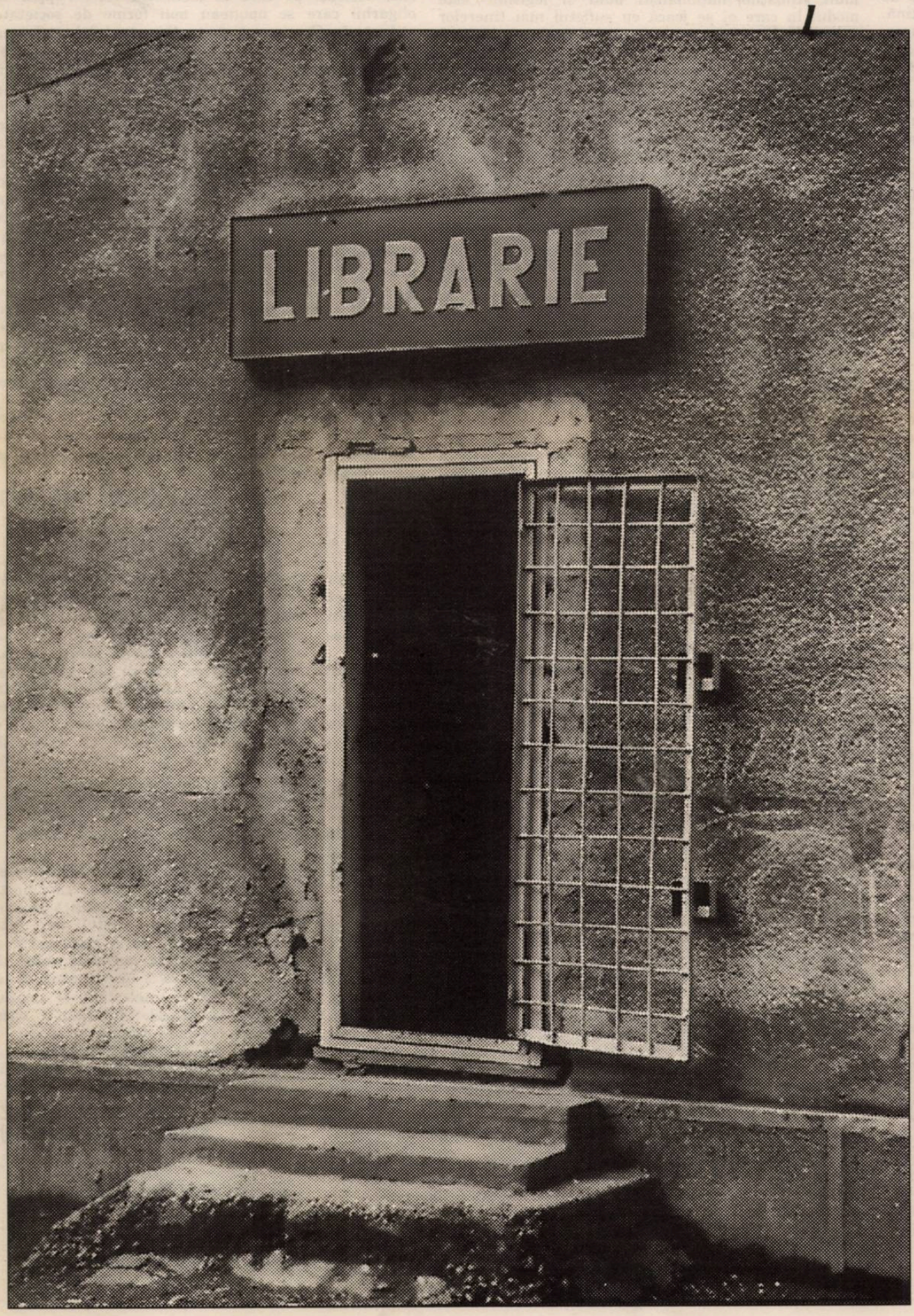

© S. Ghetie

În acest număr:
❖ Gabriel ANDREESCU (pag. 2)
❖ Ştefan Aug. DOINAŞ, Livius CIOCÂRLIE (pag. 6)
❖ Ion VIANU, Daniela CRĂSNARU, Mircea VASILESCU (pag. 7)
❖ Vladimir TISMĂNEANU, Virgil NEMOIANU (pag. 8-9)
❖ Z. ORNEA, Norbert DODILLE (pag. 10)
❖ Teodor BACONSKY (pag. 11)
❖ Sanda GOLOPENŢIA, Ilie TECUŢĂ (pag. 14)
❖ G. M. TAMÁS (pag. 15)
❖ C-tin BĂLĂCEANU STOLNICI (pag. 16)

"Misiunea intelectualului este să caute adevărul şi apoi să-l prezinte cît de complet şi cît de clar este cu putinţă. Politicianul operează cu jumătăţi de adevăr. Chiar cuvîntul partid implică parţialul, o anumită parte. Firește, partidele de opoziţie prezintă cealaltă parte, cealaltă jumătate de adevăr. Dar sîntem în faţa acelui caz ciudat cînd două jumătăţi de adevăr nu alcătuiesc întregul."

Timothy GARTON ASH,
The New York Review of Books, ianuarie '95

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Interes naţional, profil intelectual (VIII)

Laşitatea

O altă problemă a intelectualilor noştri este laşitatea. O problemă veche, sau chiar mai bine, endemică. Datoria intelectualilor noştri, sub Ceauşescu, ce să mai vorbim... Dar după revoluţie, s-a schimbat ceva? Cu siguranţă, dar să nu ne facem iluzii. A avea astăzi curaj, ca intelectual, nu înseamnă să-l condamni public, oricît de acid, pe Ion Iliescu. Amuzant ori nu, asta face parte din normalitate. A fi curajos înseamnă astăzi să te opui curentului general, să accepţi ingratitudinea criticii venite deseori de la prieteni... Să tratezi aşa cum se cuvine, drept obscurantişti, pe cei care folosesc formula "liber cugetător" ca formulă de ocară. Eu cred că o mare parte din poziţia faţă de chestiuni cum ar fi naţionalismul ori responsabilitatea clerului pentru colaboraţionismul cu regimul comunist sînt explicabile nu prin lipsa de înţelegere, ori absenţa spiritului de observaţie, ci prin teama de oprobriul public. Aici atingem sensul cel mai propriu al sintagmei "laşitate intelectuală".

O demonstraţie de laşitate este, după părerea mea, tăcerea aşternută peste neruşinarea cu care sînt acaparate evenimente sau personalităţi de către naţionalişti şi ortodoxişti. De nenumărate ori am auzit – din nou, **România liberă** este aici un cap de pod – că revoluţia română a fost o revoluţie creştină. Nici o zecime din sloganurile cu care copiii şi oamenii aceia au întîmpinat gloanţele nu a strigat sloganuri cu caracter creştin. Erau, aproape toate, împotriva lui Ceauşescu, împotriva comunismului. Se striga **"Libertate!"**; adică respingerea pînă la sacrificiu a oricărei înregimentări fanatice. De unde această a doua crimă faţă de victime, de a le mula după chipul tău?

Un exemplu de viol simbolic este, printre personalităţi, Petre Ţuţea. Şi mie, Petre Ţuţea mi se pare un personaj fascinant. În egală măsură, supradimensionată măsură, manipulat. În dialogurile lui Ţuţea înregistrate în ultimii săi ani de viaţă poţi găsi orice: o afirmaţie şi negaţia ei (*"Dacă nu sînt român nu sînt nimic"* dar şi *"Mă cac pe poporul român"*; după el, *"cea mai democratică societate din lume este Uniunea Sovietică"* deoarece *"Democraţia este sistemul social în care fiecare face ce vrea şi în care numărul înlocuieşte calitatea"* ş.a.m.d.). Din Petre Ţuţea, fiecare va putea selecta orice.

M-am întrebat de multe ori cum se poate defini, cum se poate prinde esenţa discursului său, amestecul de forţă, de ciudăţenie, sentimentul acela de a te afla în faţa unei inteligenţe şi, mai ales, a unei supreme libertăţi interioare? Există mai multe portrete, unul este al lui Andrei Pleşu: *"un gentilom valah, un Chesterton cîmpulungean, un ţăran imperial, fără frică şi fără fineţuri psihanalitice"*. Dar semnul sub care trăieşte Ţuţea este – şi spun aceasta fără nici o urmă de nuanţă peiorativă – **delirul**. Am în vedere un discurs liber de constrîngerile realului..., urmînd logica unui mister...

Delirul – pentru care îţi trebuie un cod complicat să-l înţelegi –, revelaţie sublimă la şamani, devine o hrană teribilă în mîna fanaticilor, habotnicilor, impostorilor de tot felul. La Petre Ţuţea se întîmplă ca în cazul unor tehnici tantrice, unde maestrul foloseşte droguri, în cadrul unor exerciţii cu scop spiritual. Dar ceea ce merge la maestru, ar fi fatal pentru neofit. (Nu pot să nu mă gîndesc aici la decrepitudinea intelectuală în care a căzut, urmînd calea "delirului obscurantist", un artist talentat ca Sorin Dumitrescu.)

Ţuţea era un personaj fascinant, dar vorbele sale, rupte de el, rupte de context, umplu amfiteatrele Universităţii Bucureşti pentru a răspîndi obscurantismul. Sînt intelectuali care au făcut enorm pentru promovarea prestigiului lui. Din păcate, cînd Ţuţea a fost "capturat" de către extremismul naţionalist, nu s-au grăbit să explice, la fel, confuzia. Dacă atîţia intelectuali lucizi şi inteligenţi, a căror părere în acest sens cel puţin o bănuiesc, au tăcut, aceasta ţine, cred, de laşitate.

Un reproş şi o întrebare finale

Ceea ce le reproşez, în final, mai mult şi mai mult, stimaţilor naţionalişti "buni" şi "legitimi", este modul în care ei se joacă cu sufletul mai tinerelor generaţii. Ei, care nu au avut atîta fanatism încît să fi fost gata de a-şi dărui viaţa pînă la sacrificiu, insuflă tot felul de colectivisme care cer fanatism. Ei hrănesc, la cei mai nobili dintre cei tineri (la cei care nu au ştiinţa pe care mentorii lor o cunosc atît de bine, ştiinţa de a se dedubla), **hrănesc premeditat** încrîncenarea valorilor absolute. Ei au uitat că marea înţelepciune pe care trebuie să i-o dăruieşti unui tînăr este bucuria de viaţă. Cum se poate ca un intelectual al cărui scepticism rafinat a încîntat atîtea suflete, cum este dl Alexandru Paleologu, să devină băiatul de trupă al Fundaţiei Anastasia? (Ori agentul electoral al unui semidoct agresiv precum Marian Munteanu? Poate nu o să vă vină să credeţi, dar dumneavoastră militaţi astăzi, stimate domnule Paleologu, pentru o lume fără pic de umor). Cum este posibil ca Ana Blandiana, pe care natura a dăruit-o cu o prezenţă atît de luminoasă, să poarte sub stindardul ei clişee şi sloganuri? (Ori să prezinte peste tot limbajul drepturilor omului ca pe o nouă formă a limbajului de lemn – Ana Blandiana fiind, paradoxal, lidera PEN-clubului român?) Ceea ce îi reproşez d-lui Alexandru Zub, lui, capabil să fie **Profesorul** distincţiei şi al rigorii, este că-şi conduce studenţii pe drumul acestei fantasme ignorante a "identităţii etno-culturale". Cît despre populismul egolatru al domnului Paler, savant temperat, nu era mai fericit să slujească el îndoiala activă, pragmatismul atît de necesar în lumea inertă în care trăim?

Arătîndu-şi faţa obosită spre lume, naţionaliştii pomeniţi pretind, celor tineri, că în spatele ridurilor se află spiritualitate. Nu există spiritualitate acolo unde certitudinea nu este precedată şi urmată de îndoială.

* * *

Închei, în sfîrşit, această polemică, cu întrebarea următoare: ce fel de model uman propun naţionaliştii noştri cei mai buni şi cei mai legitimi?

Ei îmi apar, la capătul acestui conflict de idei, ca aparţinînd unei comunităţi spirituale mult mai diferite decît o puteam bănui la început. Nu aspir nici la destinul lor, nici la *forma mentis*, nici la sensibilitatea lor narcisiacă. Mă simt pînă în adînc solidar doar cu cei pentru care *"cruzimea este lucrul cel mai rău care li se poate întîmpla să-l facă"*. Autoarea Judith Shklar îi definea, prin formula de mai sus, pe liberali. Dacă definiţia îi identifică corect, sau nu, pe "liberali" – ori pe democraţi, ori pe umanişti etc. – acest lucru are prea puţină importanţă.

Prin teoriile lor depăşite naţionaliştii noştri contestă, **în substanţă**, spiritul abia mijitei societăţi deschise din România. Deloc surprinzător, ingredientele la care fac apel oamenii de cultură numiţi aici: Octavian Paler, Alexandru Paleologu, într-o anumită măsură Ana Blandiana şi Alexandru Zub dar şi mulţi alţii, la fel de decenţi dar la fel de naţionalişti, sînt aceleaşi pe care le identifica Karl Popper la oligarhii care se opuneau noii forme de societate apărute în Grecia antică: **tradiţia**, apelul la **apărerea virtuţilor strămoşeşti** şi (cu corectura de rigoare) **biserica naţională**. Nu mă mir, în acelaşi context, că intelectualii care ar fi trebuit să apere democraţia sînt gata să se solidarizeze, în numele acestor valori, cu politicieni mediocri, ori cu oameni care fac din religie o afacere. Nu au fost oare oligarhii din Atena gata să deschidă inamicului poarta propriei cetăţi, pentru a primi un sprijin împotriva democraţilor din interior? Astăzi, ca şi atunci, ne aflăm în faţa aceleiaşi surprinzătoare trădări a intelectualilor. Iată cît de precisă, cît de tulburătoare este asemănarea: *"Nevrînd sau nefiind în stare să ajute omenirea pe drumul ei anevoios spre un viitor necunoscut pe care singură trebuie să şi-l făurească, unii dintre cei «cultivaţi» au încercat s-o convingă să se reîntoarcă spre trecut. Incapabili să meargă în frunte pe un drum nou, nu le-a rămas altceva de făcut decît să devină liderii «revoltei perene împotriva libertăţii». Pentru ei a fost cu atît mai necesar să-şi afirme superioritatea luptînd împotriva egalităţii, cu cît erau (ca să folosim limbajul lui Socrate) mizantropi şi misogini – incapabili de acea generozitate simplă şi obişnuită care insuflă încrederea în raţiunea şi libertatea umană!"* [1]

Gabriel ANDREESCU

---

[1] Karl Popper, *Op. cit.*, pp. 213-214

Capul pe buturugă

Cu ce ochi sînt priviţi astăzi intelectualii din ţara noastră, la şase ani după ce, în stradă, s-au strigat lozinci împotriva lor? Pentru a afla cîte ceva în această privinţă, i-am întrebat pe bucureşteni, **ce aşteptau de la intelectuali după revoluţie şi cum privesc implicarea sau neimplicarea lor în politică.**

Ruse Constantin (gravor): Mi-aş dori ca ei să devină mai oameni, că au ajuns intelectuali şi cu ajutorul celorlalţi, şi să-şi pună în slujba tuturor capacitatea pe care o au. Unii dintre ei au devenit cam mercantili. Cei care au intrat în politică pînă acum au făcut lucruri bune pentru ei, dar pentru alţii nu ştiu dacă au făcut ceva.

Andreea Kepsima (contabilă): Nu s-au implicat aşa cum ar fi trebuit. Cel puţin în colectivul în care lucrez, oamenilor le este încă teamă şi se abţin să spună deschis ce au de spus. Încă mai sînt atenţi la cei din jur: cutare are nu ştiu ce relaţii, cutare e soţia nu ştiu cui, cu acela nu trebuie să mă pun rău ş.a.m.d. Nu sînt hotărîţi pe cine să voteze, cine le-ar aduce mai multe avantaje, dar asta numai prin prisma unor relaţii mărunte, de felul celor pe care vi le spuneam. E păcat că avem oameni bine cotaţi din punct de vedere intelectual, dar încă stăm în umbră. Ar trebui ca ei să se implice mai ferm în treburile societăţii şi să se vadă ceva practic în urma lor.

Lupuleac Mihai (absolvent - Fac. de Drept): Deocamdată sînt puţin dezamăgit de rezultatele pe care le au intelectualii în politică. Sper să se unească între ei şi efectele să fie mai bune, fiindcă pînă acum s-a făcut prea puţin. Eu n-aş crede că politica poate merge înainte fără intelectuali.

Radu Sorin (revoluţionar cu o firmă care nu funcţionează): Este bună implicarea lor în politică dar e rău cînd aceştia sînt cumpăraţi de partidul de guvernămînt. Pe de altă parte însă, nu toţi intelectualii se pricep la politică. Toată lumea vorbeşte, toţi spun "hai să facem, hai să dregem" dar nu trec şi la fapte. Aş vrea să văd o implicare mai activă nu numai la nivelul vorbelor. Să dea bineînţeles şi sfaturi dar şi exemple, că nu-i aşa mare lucru.

Ion Dumitran (frezor): A fost foarte bine că intelectualii s-au implicat după '89 în politică. Problema e să nu fie traşi pe sfoară. Aşa a păţit de exemplu Halaicu, a fost tras pe sfoară de alţii mai puternici şi în loc să facă ce trebuie, a dat cu piciorul lumii care aştepta ceva de la el. Intelectualii puteau să facă mai mult dar nu şi-au dat interesul. Toţi luptă pentru buzunarul propriu şi nu-i interesează restul ţării.

O pensionară: Greşeli fac şi intelectualii, ca toată lumea. Nu ştiu dacă cei de acum mai au aceeaşi cultură ca generaţiile mai vechi dar, oricum, există o mare tradiţie culturală în România. Nu ştiu cît se pricep ei, în general, la politică dar e adevărat că nu ştiu nici cît se pricep ceilalţi. Eu aştept o implicare în politică nu numai din partea intelectualilor ci din partea tuturor cetăţenilor.

Virginia Lenghen (expert în Ministerul de Finanţe): Consider că intelectualii aveau obligaţia morală să se implice în politică. Dar cei care s-au implicat nu au făcut-o dintr-o filozofie a vieţii lor ci pentru un avantaj material. Şi asta a dus la o pierdere de credit în ochii celorlalţi. Greşeala cea mare e că nu s-au implicat adevăraţii intelectuali. Noi avem oameni de această factură şi care ar putea ridica şi nivelul moral al societăţii noastre dar, din păcate, sînt prea puţin şi mi se pare că nu sînt nici motivaţi.

Radu Antohi (pensionar): Să dea dovadă că merită diplomele pe care le-au primit. Comuniştii i-au făcut oameni mari timp de 50 de ani. Să dea acum dovadă că pot scoate ţara din impas şi să nu plece din România, că avem nevoie acum şi aici de ei. S-au băgat destui în politică dar nu prea sînt serioşi. Noi avem nevoie în primul rînd de oameni cinstiţi, nu de prea mulţi deştepţi. Poporul are nevoie de oameni capabili, cinstiţi, curaţi. Pînă acum nu i-a interesat decît să se pricopsească. E nevoie de intelectuali în stare să pună capul pe buturugă pentru ţară, asemeni lui Constantin Brâncoveanu. Nu mai avem aşa ceva.

Aurelia Nistor (inginer chimist): Nici nu mă aşteptam ca intelectualii să nu intre în politică şi sigur că asta a adus şi lucruri bune. Păcat însă că nu sînt destul de mulţi. De acum înainte aştept să văd mai mulţi. Din nefericire o parte din ei pleacă din ţară. Nu mă aştept ca politica să fie făcută de oameni lipsiţi de cultură, de educaţie şi instruire, nici n-ar fi normal. În toată lumea politicienii au o pregătire specială. Altfel n-ar avea cum să aibă o privire de ansamblu şi să discearnă ce-i bine şi ce nu-i bine pentru un popor. Păcat că poporul român, la ora actuală, n-are o prea mare consideraţie pentru intelectuali. Am ocazia să constat asta chiar acolo unde lucrez.

Aproape ca un laitmotiv al anchetei întreprinse, apare ideea că mulţi intelectuali au intrat în politică pentru avantaje personale. Faptul este blamat, cum se vede, de o mare parte a intervievaţilor, care consideră chiar că fenomenul prin care un om poate fi în acelaşi timp şi intelectual şi imoral este una din cauzele impasului în care ne aflăm. Trebuie desigur să avem în vedere şi ambiguitatea termenului *intelectual*, pe care nu toată lumea îl înţelege în acelaşi fel.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Grafitti**
- **Pragmatismul**

Să vezi şi să nu crezi

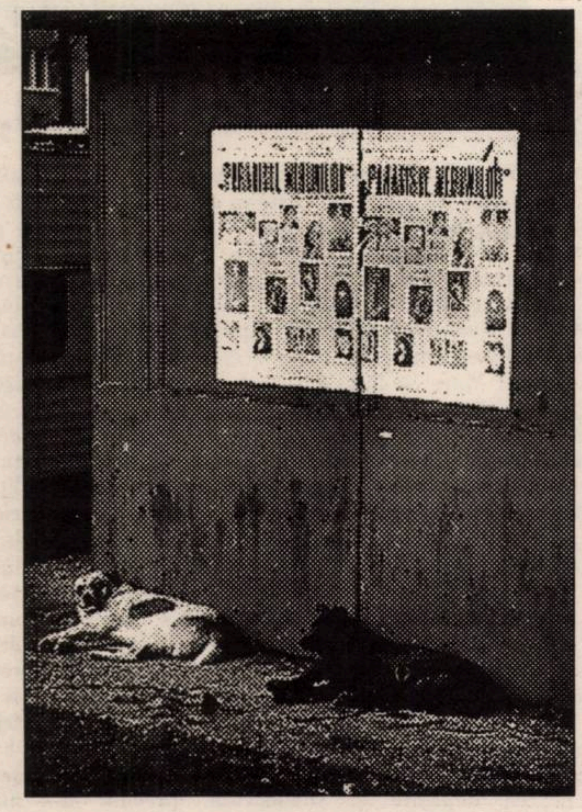

Acest număr este ilustrat cu fotograffii de Silviu Gheţie

Luat repede, nu ştiu să spun despre fundamentalism decît două lucruri. Mai întîi că îşi extrage substanţa vitală din ceea ce detestă. Fundamentalismul are nevoie de ură, tot astfel cum credinţa adevărată are nevoie de iubire. El trăieşte prin excluziune, prin refuz, iar cînd optează nu o face în numele libertăţii, ci în numele unei sumbre suficienţe. Fundamentalismul nu cunoaşte bucuria decît ca experienţă neîmpărtăşită, ca privilegiu solitar, de care toţi ceilalţi sînt nedemni. Al doilea lucru pe care îl pot spune, spontan, despre fundamentalism este că el disprețuieşte lumea şi vrea, prin urmare, să instituie o realitate paralelă, mai pură, mai riguroasă, mai abstractă. Pentru fundamentalist, ceea ce există trebuie fie să accepte tiparul unei ordini monocolore, fie să înceteze a mai exista. Aş spune că fundamentalismul tinde să înlocuiască creativitatea prin pedagogie, şi că gestul aflat la antipodul mentalităţii fundamentaliste este Întruparea. Întruparea înţeleasă ca îmbrăţişare sacrificială a lumii, ca salvare şi "reînviere" a ei. În vreme ce credinţa canonică, firească, preferă să asume experienţa morţii, după modelul propus de Christos, fundamentalismul înclină să distribuie moartea, să ucidă, cu moartea pe viaţă călcînd...

Cum se poate reduce valul de fundamentalism care tinde să asfixieze planeta? Zilele trecute, am dezbătut acest subiect cu un amic din străinătate şi am ajuns amîndoi la concluzia că "soluţiile" născute în spaţiul european odată cu "epoca luminilor" nu numai că n-au şubrezit virusul feluritelor fundamentalisme, ci dimpotrivă, l-au consolidat, i-au sporit eficacitatea. Raţionalismul "luminist" - spunea amicul Yehuda - n-a făcut decît să-i scoată din minţi pe fundamentalişti, tot astfel cum discursurile internaţionaliste îi scot din minţi pe naţionalişti. Iritate pînă la isterie de retorica voioasă a gîndirii seculare, plictisite de "umanismele" festive ale unor indivizi care nu credeau decît în ceea ce se poate pipăi, spiritele halucinate de metafizică s-au refugiat, cu un fel de ostentaţie, în toate speciile de "mister" pe care le-au găsit la îndemînă: ocultism, hermetisme exotice, intransigenţă bigotă. Obtuzităţii faţă de transcendenţă i s-a răspuns cu exaltarea juvenilă a transcendenţei. Ateismului - care nu e decît un fundamentalism al raţiunii - i s-a răspuns cu o religiozitate de tip fundamentalist. Cît despre "spiritul de toleranţă", el a evoluat atît de prost, încît din disponibilitate faţă de libertatea spirituală a individului, el a devenit curînd simplă indiferenţă faţă de spirit. Credinţa se simte frustrată cînd "elitele" şi "societatea" în genere o "tolerează", ca pe un atavism, ca pe un pacient muribund, ca pe un non-sens venerabil. Dimensiunea religioasă a omului nu e un ornament oarecare, o invenţie romanţioasă a literatorilor. Ea are, în alcătuirea noastră fundamentală, un rost precis, un contur bine decupat. Problema nu este, deci, a o "tolera", ci a îi recunoaşte legitimitatea şi anvergura. Sîntem, în chip natural, religioşi, aşa cum sîntem, în chip natural, verticali, inteligenţi şi manufacturieri. Toleranţa înţeleasă ca drept al fiecăruia la fantasmele proprii e un mod inadecvat de a înţelege structura omului. A spune că religiozitatea trebuie tolerată e la fel de inept cu a spune că trebuie tolerate gîndirea, afectele, sau instinctele. Nu de toleranţă e nevoie în aceste cazuri, ci de înţelegerea unor funcţii vitale, de cultivarea lor firească, de situarea lor corectă în sistem. Ideea "toleranţei" nu face decît să excite intoleranţa fundamentaliştilor. Pentru a nu se trezi în postura de "toleraţi", ei o aleg pe aceea de teroriști.

Fundamentalismul nu este, prin urmare, un delir autonom, o pură drăcovenie sufletească (chiar dacă nu e străin de "artizanatul" abil al "adversarului"). În el se oglindeşte o dublă patologie: patologia gîndirii secularizate, incapabilă să mai priceapă sacrul, şi patologia Bisericii instituţionale, incapabilă să-l mai administreze cum se cuvine. O ilustrare a acestei din urmă patologii ne-a fost oferită, în vremea din urmă, de scandalul "Martorilor lui Iehova". Să vezi şi să nu crezi! Vom reveni săptămîna următoare.

Andrei PLEŞU

Dispariţia unei specii

În urmă cu cîteva săptămîni, Andrei Pleşu a publicat în **Dilema** un răsunător articol despre "singurătatea lui Nicolae Manolescu". Prezentat într-o melancolică lumină crepusculară, preşedintele PAC era văzut în ipostaza unui ins ce şi-a sacrificat pentru politică vocaţia şi condiţia de intelectual eminent, fără a reuşi să obţină însă recunoaşterea şi statutul pe care le avusese în viaţa culturală. Singurul intelectual român proeminent livrat integral politicii, Nicolae Manolescu ar fi rămas, se înţelegea din articolul lui Andrei Pleşu, foarte singur şi printre politicieni. Trecut el însuşi prin politică, de care nu s-a lăsat totuşi sedus, Andrei Pleşu sugera soluţia unui abandon, a unei posibile întoarceri a *intelectualului* Nicolae Manolescu la domeniul şi uneltele "sale". Am simplificat un pic, inevitabil, acest frumos şi emoţionant articol, în care puteau fi citite şi multele dezamăgiri aduse de lumea politică lui Andrei Pleşu însuşi.

Un articol frumos şi emoţionant, ca orice confesiune indirectă, dar nu şi foarte convingător. Nicolae Manolescu nu este singur printre politicieni decît în măsura în care modul lui de a face politică se deosebeşte de al altora. Andrei Pleşu însuşi se referă la lungile turnee prin ţară făcute de preşedintele PAC, la mitingurile şi întîlnirile electorale pe care le-a avut în perioada campaniei pentru alegerile locale, la hărţuielile şi confruntările, nu totdeauna foarte cavalereşti, pe care le-a avut de suportat. Este adevărat că un intelectual nu face obositoare turnee electorale, nu ţine cinci discursuri pe zi, nu bate satele, comunele, oraşele pentru a se întîlni cu potenţiali alegători. Acestea sînt însă obligaţii şi ocupaţii curente pentru un politician de profesie, iar Nicolae Manolescu este unul dintre puţinii politicieni români care au abandonat stilul de "ştab", descins cu pompă de la Centru, în favoarea unei "campanii de proximitate", aşa cum se face curent în ţările europene cu obişnuinţe democratice un pic mai vechi. Ceea ce lui Andrei Pleşu i se pare a fi fost o corvoadă ori un supliciu este de fapt un admirabil exemplu de profesionalism. Puţini şefi de partide au bătut ţara în lung şi în lat cum a făcut-o Nicolae Manolescu - iar pentru asta nu trebuie compătimit, ci elogiat.

În acelaşi timp în care Andrei Pleşu îşi publica articolul despre "singurătatea lui Nicolae Manolescu", revista **Dilema** tipărea şi serialul polemic al lui Gabriel Andreescu intitulat "Interes naţional, profil intelectual". Într-unul din cele mai crude episoade, Gabriel Andreescu avea să noteze că, din perspectiva lui, intelectualii cu care s-a confruntat sînt defazaţi, "nu au, practic, acces la principalele idei care se confruntă pe mapamond". Dincolo de duritatea observaţiei, explicabilă, poate, şi prin caracterul polemic al discuţiei, Gabriel Andreescu remarca în fond perimarea unei anumite specii de intelectual. Fenomenul nu există doar în România. Cu vreo două luni în urmă, fostul disident rus Vladimir Bukowski, care trăieşte în Marea Britanie, se întreba, dramatic, dacă disidenţii au devenit "oameni de prisos"; în perioada alegerilor prezidenţiale din Polonia, despre fostul disident Bronislaw Geremek, deşi membru al parlamentului, deşi o figură istorică a opoziţiei din ţara lui, deşi invitat de marcă la numeroase colocvii, simpozioane, conferinţe internaţionale, mulţi polonezi credeau că ar fi... mort demult; or, "omul de prisos" este (a fost) o realitate, o invenţie cultural-psihologică specifică. Rusiei secolului al XIX-lea şi altor cîtorva ţări din Est, iar această formulă era parţial sinonimă cu termenul "intelectual". Avînturi generoase, visătorii prelungite, revolte înăbuşite, senzaţie de neputinţă, refugiu în lumea ficţiunilor, înnobilare prin suferinţă, sentiment al neînţelegerii cu lumea şi sistemul ei, aproape întregul bagaj al "omului de prisos" a fost preluat în perioada comunistă de intelectualii "umanişti", cum îi numeşte Gabriel Andreescu. Este de altfel grăitor că atunci cînd disidenţii români au fost oameni de ştiinţă, ca Vlad Georgescu sau Mihai Botez, acţiunile lor nu au avut acelaşi ecou ca ale "intelectualilor umanişti". Însă atît "omul de prisos" cît şi o anumită specie de intelectual aparţin din ce în ce mai mult istoriei. Dispare, sub ochii noştri, o specie de intelectual. Nu însă şi intelectualii.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Lungul drum către justiţie

Nu ştiu dacă încetineala, ca medie între lene şi dezinteres, este o trăsătură ontologică a românului. Dar ştiu că încetineala, ca rezultat al dezastruoasei organizări a justiţiei, este o trăsătură a muncii oricărui magistrat român. Ar fi interesant să calculeze cineva cît timp durează, în medie, soluţionarea definitivă a unui proces. Cu siguranţă, cel puţin un an. Spun "în medie" pentru că sînt cauze, nu neapărat foarte complicate, a căror judecare definitivă se produce la 3-4 ani de la introducerea cererii de chemare în judecată. Efectele acestor întîrzieri sînt catastrofale pentru justiţie şi numai cine nu vrea nu le vede. Justiţia are numai de pierdut: de la încrederea oamenilor la aglomerarea condicilor, de la diluarea efectului terapeutic al actului jurisdicţional la iritarea magistraţilor şi părţilor.

De curînd, un grup de experţi de pe lîngă Curtea de Justiţie Europeană avertiza că, după edificarea legislaţiilor democratice, problema principală a sistemelor jurisdicţionale din răsăritul Europei este eficienţa. Nu poate aparţine Comunităţii Europene, aşa cum a fost ea desenată la Maastricht, un stat în care celeritatea judecării cauzelor (cerută, de altfel, de textele de lege) este literă moartă.

Soluţii există. Procedurile ar putea fi dinamizate prin stabilirea unor termene înlăuntrul cărora ar trebui ca instanţele de judecată să îndeplinească acele lucrări în dosare care le sînt stabilite prin lege. De pildă, nimeni nu poate face nimic conform legii în a grăbi redactarea unei hotărîri judecătoreşti. În afara unor intervenţii personale, partea nu se poate apăra împotriva prejudiciului ce îi este adus prin întîrzierea excesivă a redactării hotărîrii judecătoreşti. Am avut ocazia să constat, stupefiat, că la una din instanţele de fond bucureştene, o hotărîre pronunţată în februarie era, în iunie, neredactată. Este una dintre multele situaţii în care magistraţii uită că, în ultimă instanţă, prestează un serviciu public. Statul este dator să dezvolte acele strategii care să excludă complet capriciul din procedurile oricărei autorităţi, deci şi din procedurile autorităţii judecătoreşti. Iar magistratul va trebui să-şi conştientizeze poziţia socială: el este în serviciul oamenilor. Privilegiile care îi sînt acordate de societate (şi e firesc să fie aşa) se justifică numai în măsura în care ele, privilegiile, îi sînt necesare magistratului spre a-şi îndeplini datoria.

Scriu, nu fără durere, aceste rînduri într-un colţ de pagină care a apărat întotdeauna magistratura. Dar tocmai din respectul aproape necondiţionat pe care îl port acestei înalte demnităţi, înţeleg să arăt că dacă în afara zidurilor tribunalului există dezinteres faţă de justiţie, acelaşi lucru se regăseşte (vai!) şi în interior.

Sever VOINESCU

Eram pe punctul de a-mi lua permisiunea, pentru o dată, să încalc protocolul rubricii de faţă, al cărei obiect îl constituie televiziunea şi televiziunile, şi să vorbesc despre altceva. Nu ar fi fost foarte elegant, ar fi fost, chiar, de-a dreptul ne-gazetăreşte. M-am salvat, ca să spun aşa, în ultimul moment.

Dar ce s-a întîmplat? Pur şi simplu am lipsit, vreme de o săptămînă, din interiorul graniţelor actuale ale României. Am fost, altfel spus, în Basarabia, pe teritoriul a ceea ce poartă, în momentul de faţă, denumirea de "Republica Moldova". Am fost acolo alături de o mînă de scriitori, din mai multe generaţii şi din mai multe centre culturale ale ţării, care, majoritatea, aveau în comun faptul de a se afla, ca şi mine, pentru prima oară în teritoriul românesc de dincolo de Prut. Revenind la Bucureşti, una dintre primele întrebări pe care le-am adresat a fost, firesc, ce s-a mai întîmplat pe la televizor? Nu, evident, cu scopul de a scrie din auzite despre ceea ce nu poate fi decît văzut şi observat cu ochii proprii, ci dintr-o curiozitate devenită, din interes profesional, firească. Mi s-a citat emisiunea **La puterea a doua** de acum două duminici, şi cam atît. Este o emisiune la care am avut plăcerea de a fi fost invitat o dată, alături de George Pruteanu, înainte ca acesta să fi devenit omul de televiziune de astăzi. Oricît ar părea de ciudat, mă văd silit să constat că este, totodată, o emisiune de care nu m-am ocupat niciodată în cadrul rubricii de faţă. O emisiune care nu a încetat să crească în performanţă, graţie, înainte de toate, iniţiatorului şi realizatorului ei, Gabriel Giurgiu, dar şi, în ultimul timp, "perechii" domniei sale, doamna Virginia Gheorghiu.

Invitaţii de duminică, 7 iulie, ai emisiunii **La puterea a doua** au fost, pentru a doua săptămînă consecutiv, H.-R. Patapievici şi Sorin Antohi. Prin cel puţin unul din punctele atinse în discuţie, emisiunea cu pricina s-a întîmplat a veni în prelungirea unor probleme asupra cărora fusesem obligat să mă pronunţ la Chişinău, în timpul discuţiilor dintre scriitorii din România şi cei din Basarabia. Este vorba despre definiţia pe care noi, astăzi, se cuvine să o dăm, aici, *patriotismului*.

TV (totul de vînzare)

Patriotismul, duminica

La Chişinău, discuţiile s-au iscat din pricina includerii în programul rezervat delegaţiei din România a tot felul de ocazii festiviste legate, în principal, de numele lui Mihai Eminescu şi de acela al lui Ştefan cel Mare. A fost, din partea noastră, o revoltă, care i-a obligat pe o parte dintre confraţii de peste Prut să-şi recunoască limitele şi specificul. Ei, faţă de noi, sînt, dacă se poate spune astfel, într-o situaţie mai confortabilă: *nu şi-au pierdut duşmanul*. Întotdeauna, în istorie, pierderea duşmanului a fost o nenorocire. Pentru românii, în epoca modernă, identificarea, codificarea *politică* a inamicului a fost mediată de instanţa *naţională* şi *etnică*. Din punct de vedere *social* sau pur *politic*, inamicul - în sensul lui Carl Schmitt - a însemnat, pentru noi, mult prea puţin. Lucrurile acestea se văd cu deplină claritate la Chişinău, unde nu sînt resimţite ca depăşite şi inadecvate, precum la Bucureşti. Pe teritoriul actual al României, "românii au fost ocupaţi de români", cum a spus Paul Goma, nu (doar) de sovietici (ruşi). Noi, aici, am fost comunizaţi *prin intermediul* naţionalismului. Ştefan cel Mare, de pildă, a fost o unealtă-armă în mîinile "lor", îndreptată *împotriva* noastră. Iată de ce figura marelui domnitor nu ar avea cum fi, dincoace de Prut, o armă politică de eliberare şi o unealtă imaginar-colectivă de identificare. "Monetizarea" ei politică din anii de vîrf ai comunismului autohton a dus la demonetizarea ei istorică. Iată un diferend între Bucureşti şi Chişinău: o *graniţă mentală* care, din păcate, este dublată şi susţinută de o *graniţă politică*. Politicul, însă, este pe cît de inert, pe atît de fragil. Mentalul, în schimb, e mult mai îndărătnic, dat fiind că este (mai) autentic. Din acest punct de vedere, nu văd o diferenţă mai mare între Bucureşti ("polul nihilismului") şi Chişinău decît între Bucureşti şi Cluj, de exemplu. Pretutindeni *miturile* sînt mai mult sau mai puţin altele. Un spaţiu cultural naţional este un spaţiu de controversă, este spaţiul unor diferenţe, al unor graniţe culturale-istorice care nu se cer resorbite, anihilate cu orice preţ. Patriotismul, din acest punct de vedere, ar trebui să constea în discutarea diferendelor şi în apărarea lor de politic. Politicul mizează pe graniţele interioare, poate căuta să profite de ele, să şi le subsumeze, să le "traducă" pe "limba" lui. *Patriotismul interior* ar trebui, aşadar, să constea în menajarea şi în cultivarea unui *spaţiu de controversă*, în apărarea lui de *politic*. Cîtă vreme nu vom simţi diferenţele decît din punct de vedere *naţional* şi *etnic*, nu vom putea fi cu adevărat patrioţi.

La Chişinău, scriitorul Serafim Saka, şeful filialei locale a PEN Club-ului Internaţional, a recunoscut că scriitorii basarabeni "răsclocesc acelaşi ou". Am ţinut să-l asigur că şi în România "clocirea" şi "răsclocirea" reprezintă modul naţional de preparare a bucatelor, numai că "ouăle" pot fi, eventual, de dată mai recentă.

Discuţia de duminică noaptea, din cadrul emisiunii **La puterea a doua**, a fost mai mult decît instructivă. Am putut vedea la lucru un spirit critic şi un autor devenit el însuşi obiect de mitologizare. Spiritul public românesc, cu cele două direcţii fundamentale ale lui, a fost prezent pe ecran. O diferenţă pe unde nici o graniţă politică nu are ce căuta. Diferenţele trebuie capitalizate, nu exploatate. Cum ar fi, printre altele, diferenţa dintre nevoia de mituri colective şi necesitatea spiritului critic.

Bogdan GHIU

Economie

Preţurile cresc, banii se împuţinează

Nu peste mult timp vom fi martori la rectificarea bugetului pe '96. Printr-o ordonanţă guvernamentală, desigur. Parlamentul, plecînd în vacanţă, i-a lăsat Guvernului cheia reglementărilor de ordin financiar şi fiscal. Centralismul birocratic va mai sufoca o dată economia, care în locul baloanelor de oxigen necesare, în vederea adaptării la cerinţele pieţei a motoarelor sale supraîncălzite de zelul creşterii pentru creştere, se va trezi în faţa unui nou şir de ordonanţe. Una dintre ele va amenda bugetul, devenit inactual după numai trei luni de la adoptare. Veniturile şi cheltuielile, raportate iniţial la o rată prognozată a inflaţiei de numai 20 la sută, sînt deja ameninţate să rămînă simple ficţiuni dacă nu va fi luată în calcul noua cotă inevitabilă a inflaţiei. Acum este clar că în 1996 creşterea generalizată a preţurilor de consum va depăşi 30 la sută.

Un necaz nu vine niciodată singur: scumpirea energiei şi carburanţilor anunţă un nou val inflaţionist. De altfel, reaşezările de preţuri la mărfuri şi servicii au şi început.

Guvernul ne dă asigurări că plusul de creştere generalizată a preţurilor nu va fi mai mare de 2 la sută. Probabil că finanţiştii Executivului sînt fascinaţi de cifra 2. Pentru că şi în alte împrejurări asemănătoare, cînd s-au scumpit produsele inflamante, populaţia a fost încurajată cu cifra 2. Piaţa, însă, i-a contrazis. Cum o va face şi acum.

De ce cresc preţurile? Două mari cauze sînt determinante. Acţiunile lor, cumulate, fac să sară acul inflaţiei de la 20 la peste 30 la sută. Între aceste cauze nu se află însă nici nivelul dobînzilor bancare şi nici cursa leu-dolar, nominalizate recent de premierul Văcăroiu între "motivele obiective" ale scumpirii vieţii. Atît dobînzile mari, cît şi dolarul scump sînt doar efecte ale dezechilibrelor din economie. Şi chiar dacă, prin jocul interferenţelor produc şi ele inflaţie, o astfel de participare nu este *determinantă*, ci doar *determinată*. Evoluţia acestor indicatori din sistemul economiei monetare, chiar dacă aparent are autonomie, reflectă mişcările din sistemul economiei reale, unde toate cele cinci mari fluxuri (consumul, producţia de bunuri economice, producţia de servicii, importul şi exportul) au grave probleme de sănătate. Se adaugă, aici, şi bolile sistemului economiei fiscale, între care furturile de la buget, ce se menţin la nivelul cunoscut: peste 60 la sută.

Prima dintre cauzele cu adevărat obiective este nevoia de rectificare a facturării carburanţilor şi energiei. Spre a restabili adevărul între *cît plătim* şi *cît costă* aceste produse. Pentru că diferenţa între preţul de facturare şi preţul real nu se evaporă, nu se poate ascunde şi nici nu se şterge. Se suportă de la buget. Iar bugetul sîntem noi. În relaţie directă, tot noi plătim diferenţa, fie că banii îi încasează cititorul de contor trimis de RENEL, fie că-i încasează perceptorii ministrului de finanţe Florin Georgescu. Numai că, în relaţie indirectă, se produce un lucru extrem de grav: benzina de 25 de cenţi litrul şi kilowatul/oră de 1,5 cenţi induc în economie şi în gospodăriile populaţiei un semnal fals: că aceste produse sînt ieftine, în comparaţie cu nivelul pieţei interne, dar mai cu seamă cu cel al pieţei internaţionale. Şi, normal, se consumă mai mult decît ne ţine punga în realitate, atît la nivelul populaţiei, cît şi la cel din economie. Iar diferenţa dintre *cît plătim* şi *cît costă* devine atît de mare, încît dezechilibrează sistemul economic.

Veţi întreba, poate de ce facem calcule în cenţi, că doar la noi în ţară plăţile se fac în lei. Aşa este. Numai că ţiţeiul din care producem benzină şi electricitate este în cea mai mare parte importat. Şi nu ni-l vinde nimeni în lei. Toţi vor dolari. Mai mult chiar, vor banii pe loc. Şi dacă plătim în dolari, e normal să calculăm în dolari. Tot aşa cum este normal să aliniem facturile interne pentru aceste produse la nivelul preţurilor internaţionale. Din acest motiv admitem că scumpirea benzinei şi luminii constituie o necesitate obiectivă. Mai departe, influenţele acestor scumpiri asupra celorlalte preţuri, determinînd o scumpire generalizată, sînt şi ele un factor obiectiv. Problema este: cît de mari pot să fie aceste influenţe? Poate că, în această privinţă, dl. Văcăroiu are dreptate. Plusul de creştere generalizată a preţurilor n-ar trebui să depăşească 2 la sută.

De ce creşterea e mult mai mare? Pentru că interferenţele sînt mult mai mari. Încercînd să-i asigure populaţiei o umbrelă de protecţie, Guvernul stabileşte compensări şi indexări. Dincolo de faptul că sumele acordate nu pot să asigure o protecţie reală, ele sînt şi inflaţioniste. Pentru că noi nu avem o economie antrenată să reacţioneze normal şi să absoarbă imediat sumele în cauză printr-un surplus corespunzător de productivitate a muncii. Nu avem nici un indiciu şi nici o speranţă că măcar unu la sută din această umbrelă de protecţie va fi rodul creşterii productivităţii muncii. Şi atunci? E de la sine înţeles că vor fi umflate costurile de producţie. Şi mai departe preţurile de producţie. Ultimul şoc îl vor suporta preţurile de consum, umflînd pînzele inflaţiei.

În timp ce preţurile cresc, banii populaţiei se împuţinează.

Adrian VASILESCU

Final de stagiune

Alegerile locale au trecut lăsînd în urmă o încîlceală de calcule politice în fiecare din tabere, de speranţe şi spaime, dar şi de semne că după schimbarea de macaz dictată de electorat urmează, vînd-nevrînd, o schimbare a psihologiei clasei politice. Minerii l-au votat pe candidatul Alianţei Civice, dovedind că au uitat şi lozinca "Moarte intelectualilor" şi dragostea lor (luminată doar de lămpaşe) pentru deţinătorul "puterii absolute" în Valea Jiului. Nu e sigur că prin opţiunea lor pentru contracandidatul celui care dorea să devină primar pe listele partidului de guvernămînt, petroşenenii au dorit să-şi arate respectul faţă de Nicolae Manolescu şi decizia de a sancţiona excesele stilistice ale lui Adrian Năstase ori lipsa de stil politic a lui Nicolae Văcăroiu. E sigur însă că ortacii n-au vrut să-l mai urmeze pe Miron Cozma, considerînd că n-au cîştigat nimic urmîndu-l pînă acum şi că e cazul, dacă o fi să greşească din nou, măcar să greşească fără "indicaţii de sus". Chiar şi pentru cei care văd în rezultatul votului de la Petroşani doar o întîmplare sau o dovadă în plus că pentru primării se alege omul şi nu partidul, pierderea "naturală" a autorităţii cu care mineriadele îl învestiseră pe celebrul lider sindical are, de fapt, o semnificaţie politică: fără comploturi gîndite la centru şi fără manifestaţii zgomotoase în Piaţa Universităţii, electoratul a evoluat într-un an cît partidele noastre în şase.Iar dacă minerii, ieşenii, locuitorii oraşului Focşani, populaţia judeţului Suceava şi majoritatea cititorilor "României Mari" nu mai au aceleaşi convingeri, idiosincrazii şi iluzii ca în 1992, clasa politică şi partidele parlamentare nu mai au încotro: ele trebuie să evolueze, să renunţe la diversiuni de stradă şi la intrigi de palat, să accepte schimbarea pe care s-au prefăcut, din direcţii opuse, că o construiesc programatic, o apără şi o folosesc pentru consolidarea poziţiei României şi pentru integrarea în Europa. Adversarii partidului de guvernămînt l-au supra- sau subevaluat în diverse etape, şi-i contestă, în general, dreptul de a supravieţui şi după ce ar pierde puterea prin alegeri libere şi corecte. O asemenea raportare la viitorul politic al celor care s-au aflat deja la guvernare e de două ori periculoasă: o dată pentru că, astfel, opoziţia nu îşi acordă onoarea de a învinge un competitor valabil, a doua oară pentru că refuză normalitatea trecerii de la putere în opoziţie. După ce au susţinut timp de două legislaturi că România a optat definitiv pentru democraţie şi integrare, liderii PDSR ar trebui să poată recunoaşte, mai uşor decît liderii Convenţiei Democratice, că a venit momentul intrării într-un nou ciclu istoric, deci al unui transfer natural de roluri între fosta majoritate şi fosta minoritate parlamentară. Cu un Ion Iliescu preşedinte al formaţiunii organizate pînă acum de tandemul Gherman-Năstase, n-ar putea obţine oare actualii majoritari un procent parlamentar care să le garanteze rolul de balanţă a puterii legislative şi, în consecinţă, dreptul de a demonstra că se poate face opoziţie constructivă, în interes naţional şi în cunoştinţă de cauză? De ce ar fi ruşinos pentru un fost şef de stat cu aptitudini antitotalitare să fie şef de Senat într-o perioadă în care şi puterea şi opoziţia au la fel de mare nevoie de ridicarea prestigiului instituţiei parlamentare? Onoarea şi stabilitatea unui partid se pot salva - într-un sistem politic normal - şi altfel decît prin cîştigarea pentru veşnicie a prerogativelor prezidenţiale. De fapt, la această oră, PDSR e singura formaţiune parlamentară care poate juca în interes naţional şansa unor mutări-surpriză pe propria tablă de şah: el şi numai el are posibilitatea să formeze un nou guvern înainte de alegeri, să propună un alt candidat pentru funcţia supremă decît cel la care se aşteaptă adversarii, să-şi realeagă liderul modificîndu-şi în acelaşi timp criteriul de selecţie al listelor pentru Parlament. Ar fi păcat ca majoritarii să-şi irosească aceste atu-uri pentru a perpetua clientelismul, stagnarea, suspiciunile internaţionale şi starea de lehamite a electoratului. În fond, numai răuvoitorii mai susţin că România de azi nu e complet diferită de cea din 1990. Mai rămîne doar ca Puterea şi Opoziţia să se vindece de ultimele complexe, să-şi schimbe faţa, caracterul şi partiturile. Tabăra antiguvernamentală este deja altfel, nu doar mai diversificată, ci şi mai puternică, mai coagulată şi mai flexibilă decît în campania precedentă. De ce n-ar fi şi formaţiunea care s-a uzat inevitabil în exerciţiul guvernării mai înţeleaptă, mai preocupată de viitorul ţării decît de privilegiile oportuniştilor, mai matură decît acum patru ani şi deci aptă de noi alianţe?

Elena ŞTEFOI

De jur împrejur

Democraţi şi semi-democraţi

Este ciudat cum scandalurile care copleşesc Casa Albă influenţează într-o măsură atît de mică indicele de popularitate a preşedintelui Clinton: după ce în timpul campaniei Hillary şi-a ţinut de mînă la televiziune soţul acuzat (se pare nu fără motiv) de aventuri extraconjugale, comportarea cuplului prezidenţial a devenit un non-subiect. Americanii se identifică uşor cu aceşti doi oameni nevoiţi să se descurce într-o lume adeseori ostilă şi care au învins: complicaţiile financiare ale afacerii Whitewater sînt prea subtile pentru a putea furniza dovezi certe despre necinstea cuplului prezidenţial, iar celelalte vini care li se pun în cîrcă nu fac decît să dovedească cum se modifică America profundă, cum generaţia Vietnam înlocuieşte generaţia celui de-al doilea război mondial. Pare ciudat, dar între Kennedy şi Reagan exista o legătură mai profundă decît între acesta din urmă şi Clinton. Într-o recentă carte scrisă de un agent FBI - recrutat încă de J.Edgar Hoover - care lucrează la Casa Albă, detestîndu-l pe actualul ei locatar principal, este foarte bine descrisă schimbarea produsă nu atît de măsurile legislative ale administraţiei Clinton, cît de oamenii care se agită pentru adoptarea lor. Echipa lui Clinton, tînără, diletantă, alcătuită din bărbaţi obraznici, lipsiţi de respect, îmbrăcaţi neîngrijit, cu cercei şi păr lung, femei bizare care pretindeau că se pricep la toate, i-a şocat pe funcţionarii vechilor administraţii, încheiaţi la toţi nasturii. Şi echipa lui J. Kennedy reprezenta o noutate faţă de cei pe care îi înlocuia, dar la suprafaţă comportamentul lor mima clişeele clasei politice. Oamenii lui Clinton au coborît puterea la nivelul solului şi, dincolo de plăcerea de a-l vedea pe preşedinte cîntînd la saxofon şi pe soţia lui încolţită de adversari, privirea îndeaproape scoate în evidenţă amatorismul şi incompetenţa cu care sînt abordate - şi uneori şi rezolvate - probleme de primă importanţă. Ocupantul celui mai înalt post din ierarhia serviciului public seamănă pînă la identificare cu publicul pe care îl reprezintă şi probabil astfel se explică marele procent cu care Clinton conduce în sondaje. În felul său neserios şi lipsit de dramatism, în Statele Unite se petrece o revoluţie. Schimbarea generaţiei de la putere poate fi mai spectaculoasă decît spectacolele străzii, cu terorişti sau fără. Revoluţie care nu se poate observa în Rusia, chiar dacă acolo fiecare gest politic este însoţit de un ceremonial dramatic, sfidînd şi ocultînd în fapt orice încercare de analiză. Dar ceea ce se vede este o singură echipă, jucînd într-adevăr extrem de dezordonat: Elţîn, Ziuganov, Lebed, Cernomîrdin, Graciov, Korjakov, Tihamirov, ba chiar şi Jirinovski sînt elevii aceluiaşi antrenor: ceea ce lasă să se vadă din programele lor economice este teribil de asemănător, extinderea NATO le repugnă în egală măsură, rezolvarea conflictului cecen nu depinde - pentru nici unul dintre ei - de numărul victimelor. În perioade electorale ei îşi lipesc etichete: comunişti, naţionalişti, reformişti, generalul Lebed se declară "semi-democrat". Adevăraţii reformişti, despre care se poate bănui că sînt democraţi pe de-a întregul - Ciubais, Gaidar, Iavlinski - se ceartă între ei obţinînd procente nesemnificative de voturi: deşi dacă în Rusia s-a schimbat ceva în bine, acest lucru li se datorează lor, şi nu lui Elţîn care obţine majoritatea voturilor.

Observatorii străini la alegerile din Rusia nu încetează să se mire cum oamenii care au trăit pe vremea represiunii staliniste votează cu comuniştii, iar cei pe care reforma i-a coborît sub pragul sărăciei votează cu Elţîn. În Rusia, oamenii nu aleg, ci votează. Pentru analistul occidental, acest reflex de a asigura continuitatea unei puteri opresive este greu de perceput şi este şi mai greu de luat în calcul pentru o analiză prospectivă. Este considerat un om puternic insul care îşi impune cu brutalitate capriciile şi nu cel care are convingeri ferme şi ambiţia de a şi le expune într-un dialog liber. Este greu de presupus că echipa de la Kremlin va coopta consultanţi cu cercei în urechi şi părul lung legat la spate. Ruşii încă nu sînt convinşi că pe coridoarele puterii pot să circule oameni care seamănă cu ei, chiar şi cu cei mai bizari dintre ei. Cît timp "democratul" Elţîn va bate palma cu "semi-democratul" Lebed, cît timp puterea rămîne un tîrg între comunişti pensionari şi generalii în rezervă, haosul care duce la dictatură e mai aproape decît orice altă ideologie sau formă de guvernămînt.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Doi preşedinţi în exerciţiul funcţiunii

Cine e suficient de atent şi destul de iubitor de Caragiale pentru a şti că, la o adică, şi nimica mişcă, putea să vadă un semn prevestitor încă de marţi, 2 iulie, în cele două titluri alăturate pe prima pagină a **Curierului naţional**: "Ion Iliescu va fi prezent la Biroul Executiv Central al PDSR" şi "Elţîn a contractat o răceală". Cele două scurte ştiri care urmau nu făceau decît să sugereze că, pentru următoarele cîteva zile, cei doi şefi de stat, unul reales, celălalt încă nu, vor fi personajele principale ale mediilor de informare.

"Deşi Boris Elţîn a cîştigat alegerile, noul stăpîn al Rusiei este Aleksandr Lebed" - titrează pe prima pagină **Evenimentul zilei** din 5 iulie. În interiorul ziarului, titlul şi tema sînt reluate pe două pagini întregi - de fapt, una şi jumătate, dat fiind că cea mai mare parte a biografiei generalului este povestită de două ori cam cu aceleaşi cuvinte, schimbînd doar ici-colo, în punctele esenţiale. Ion Cristoiu lasă, de astă dată, politica mondială pe seama trimisului special la Moscova, cuprins fiind, în editorialul său, de "O mirare constituţională". Cauza? "Reuniunea Biroului Executiv Central al PDSR s-a desfăşurat la Cotroceni. Sub conducerea sultănească a preşedintelui Ion Iliescu". Acesta, ne reaminteşte editorialistul, "nu e membru PDSR... Din acest punct de vedere, domnia sa respectă cu sfinţenie Constituţia. Numai că de aici începe tărăşenia, adică acea situaţie care provoacă românului bine cunoscuta expresie a nedumeririi: scărpinatul în cap. Contrar tuturor regulilor politice, la şedinţa B.E.C. al PDSR a participat şi şi-a dat cu părerea un intrus: Ion Iliescu". Fără mirări - constituţionale sau nu - Dumitru Tinu intră direct în miezul problemei (în **Adevărul** de vineri, 5 iulie): "Aşadar, ce le cere preşedintele viitorilor candidaţi PDSR? *Corectitudine, cinste, modestie, credibilitate, charismă* şi - colac peste pupăză - *cunoaşterea a cel puţin unei limbi străine!*" (...) "Dacă n-ai recunoaşte în aceste indicaţii frazele tipice limbii de lemn, ai crede că preşedintele e cinic. Nu e cinic, este doar depăşit de situaţie. Domnia sa este *prizonierul PDSR*-ului, al celor pe care i-a crescut la sîn şi acum sînt puternici. Puternici nu moral, ci *financiar*. Dacă ar fi avut curajul să-i înfrunte cu adevărat, ar fi făcut-o la scenă deschisă, la televiziunea naţională, în faţa ţării". Şi, vorba unui alt director de ziar, la o oră de maximă audienţă. Cît despre celălalt preşedinte, Corina Drăgotescu transmite de la Moscova (şi acelaşi **Adevăr** informează) că "Lui Saşa Lebed i se mai taie oleacă macaroana". **Libertatea** crede că "Victorios, Elţîn devine un alt om", şi anume "prizonierul propriilor promisiuni şi concesii electorale", mai ales al celor făcute "spectrului dur, naţional-autoritar", care au început prin epurările înfăptuite de Lebed. La noi, însă, este vorba doar de o "epurare de catifea", şi pe deasupra inutilă, după părerea lui Mihai Valentin Neagu (**Libertatea**, 5 iulie): "Pentru a-i face pe plac preşedintelui, ostaşii guvernării au purces la o autodecimare, aparent drastică, dar, de fapt, de faţadă". **Curierul naţional** face ordine în evenimente şi personaje, astfel încît, în ziarul de sîmbătă, 6 iulie: 1) reuniunea PDSR este prezentată şi comentată în pagina 3, fără a se mai aminti cine a prezidat-o; 2) în pagina 1 apar din nou alături, purtaţi de fluviul neobosit al ştirilor, Ion Iliescu şi Boris Elţîn (fiind publicat mesajul celui dintîi către cel de-al doilea); 3) este reprodus, din **Washington Post**, un comentariu a cărui idee principală e că la Moscova bătălia politică decisivă se va da în culise (faptul că au aflat şi americanii ceea ce pe-aici pe la noi se ştia de mult, iar acum noi re-aflăm de la ei, ne umple de linişte: liniştea că, iată, sîntem prezenţi în marea circulaţie a ideilor).

Între timp, Ion Cristoiu a avut revelaţia că "Ion Iliescu e pentru PDSR un fel de Sfîntul Duh" (**Evenimentul zilei**, 6 iulie) şi a mai uitat astfel de mirarea-i constituţională. Dar chestiunea e reluată de Roxana Iordache în **România liberă**, mai întîi prin afirmaţia că preşedintele încalcă Constituţia chemîndu-i la ordine pe liderii PDSR, apoi printr-o lungă serie de întrebări care încep cu "de ce": "...de ce preşedintele Iliescu, dacă e aşa justiţiar, nu i-a chemat la ordine de la început pe liderii PDSR şi nu le-a cerut să-şi schimbe radical politica, să renunţe la corupţi şi incompetenţi, de care brusc se declară nemulţumit, dar, de ce oare, nici măcar acum nu-i numeşte?". Celălalt preşedinte-personaj principal al ziarelor din săptămîna trecută este, practic, absent din **România liberă**, care spune că "au început luptele pentru succesiune între Cernomîrdin şi Lebed". La noi, pentru succesiune se pregăteşte, aflăm din acelaşi număr al **R.l.**, şi candidatul unic al CDR, care ne cheamă, "reclădind speranţa, să construim acest viitor împreună" etc. Ideea de a "reclădi împreună speranţa" a fost prezentă, cu succesul cunoscut, şi în sloganul electoral din 1992 al prezidenţiabilului CDR. Cum între timp biata de ea (speranţa, adică) a mai suferit oarece stricăciuni, pentru a o reclădi va fi nevoie - vorba limbii de lemn - de o "muncă mai susţinută"... (M.V.)

Argument

Infantilismul şi victimizarea, de care vorbeşte Pascal Bruckner în volumul "Tentaţia inocenţei" tipărit anul trecut la Grasset - considerîndu-le trăsături ale omului modern -, se potrivesc foarte bine pentru a caracteriza,în bloc şi din unghi critic, comportamentul postcomunist al intelectualităţii româneşti.

Mai întîi, intelectualii au considerat că nu e datoria lor să se înregimenteze politic, că nu sînt responsabili, că nu pot face nimic şi că opera lor din anii dictaturii e atît de importantă încît le poate conferi pentru totdeauna poziţii privilegiate într-o societate de tip nou. Suferinţe de tot felul, eroisme inventate, conflicte morale şi demisii ţîfnoase au însoţit, în primii doi ani de libertate, evoluţia celebrităţilor cultural-artistice. Alături de ele, elita tehnico-ştiinţifică a trăit complexul marginalizării, profesoarele de liceu şi medicii s-au declarat "apolitici", avocaţii cu simţul ridicolului şi-au văzut de propriile interese, iar fostele cadre de partid şi de stat - **înlocuitorii** care substituiau clasa politică aşa cum nechezolul substituia cafeaua - au avut culoar liber pentru a-şi demonstra inteligenţa adaptativă, devenind pionii de neînlocuit ai postcomunismului, adică perpetuînd tradiţia nomenclaturii atotputernice ori atotştiutoare. Între timp, mulţi dintre cei care se retraseseră, jigniţi, din faţa "valului murdar al politicii", au sărit din mers în cîte-o barcă partinică, şi-au creat propria formaţiune civică sau **alternativă**, se zbat să intre sau să reintre în Parlament, să ofere soluţii, să demonstreze că talentul politic poate fi, la români, direct proporţional cu cantitatea de cunoştinţe literar-filosofice acumulate în tinereţe.

Intelectualul a fost obligat, timp de patruzeci şi cinci de ani, să se rupă de realitate.Toate marile noastre personalităţi umaniste de dinainte de '89 au urmat aproape acelaşi traseu:-cu cît studiau, comentau sau creau în domenii mai îndepărtate de planul social, cu atît ele deveneau mai "importante" în sistemul valorilor culturale ale epocii; poezia, parabola, eseul universitar, teoria artelor au fost încurajate şi lăsate în seama "talentelor civile" chiar şi atunci (sau mai ales atunci) cînd psihologia, sociologia şi analiza politică fuseseră luate în stăpînire de oamenii de încredere ai regimului. Nu-i de mirare că, după dispariţia lui Ceauşescu, intelectualii şi-au dat seama cu greu pe ce lume trăiesc,deşi ştiau o sumedenie de lucruri din cărţi şi credeau sincer că în virtutea culturii lor se pricep automat la oameni, la mecanismele schimbării şi la programele economiei de piaţă. Cîţi dintre scriitorii noştri n-au visat să ţină pasul cu Havel sau cu Michnik, după ce, ani de zile, se străduiseră să înveţe "lecţia Noica" ori să se salveze cu "ajutoare" suprarealiste, stucturaliste, postmoderniste? Cîţi dintre ei au ajuns oare la concluzia că intelectualul nu e nici dator să facă politică, şi nici obligat - prin statutul său -, să stea deoparte de structurile puterii compromise sau de structurile opoziţiei care-şi propune să ajungă la guvernare, deci să "se compromită"?

La noi, agramaţii cu diplomă, cu doctorat sau cu vechime în cîmpul muncii se simt la locul lor în echipa guvernamentală, în staff-ul prezidenţial, în fotoliile camerelor parlamentare, în delegaţii europene. În schimb, cavalerii vorbelor meşteşugite, ai discursului subtil şi lecturilor profunde, ai eleganţei relaţionale şi toleranţei principiale continuă să trăiască o stare de disconfort dacă li se întîmplă sau li se cere să se angajeze, să contribuie la schimbare, să arate că politica se poate face şi altfel, că ea trebuie făcută altfel şi de alt fel de oameni decît cadrele specializate în iureşul luptei de clasă sau la "Ştefan Gheorghiu". Intelectualul de bună calitate nu e, a priori, un politician infailibil. Dar politicianul, care nu e întîi şi-ntîi un intelectual de bună calitate, are şanse să fie, din perspectiva istoriei, altceva decît "un personaj de tranziţie"? (E.Ş.)

La ce bun intelectuali în politică?

Întrebarea "La ce bun intelectuali în politică?" este, în acelaşi timp, justă şi falsă. Ea este justă în măsura în care - asemenea vestitei întrebări a lui Hölderlin "La ce bun poeţi în vremi de restrişte?" - îşi capătă un răspuns categoric şi pe măsură: tocmai "în vremi de restrişte" e nevoie de poeţi; aşadar, tocmai în politică este nevoie de intelectuali.

Pornind de la cea mai simplistă şi ordinară definiţie a intelectualului - aceea a unui "om care lucrează cu mintea" - şi pînă la nivelul de intelectualitate pe care îl poate prezenta un filosof - ca "specialist în problemele esenţiale ale omului şi ale lumii" - locul civic al intelectualului este, indiscutabil, în politică. Dacă politicul este locul geometric al treburilor publice (ale cetăţii, ale societăţii), omul chemat să aducă rezolvări în acest domeniu - domeniu care îmbină inextricabil generalul cu particularul - este tocmai omul care, prin formaţia sa, are o privire cuprinzătoare a datelor problemei, combinată cu o competenţă anume, care-l face indispensabil în domeniul său de activitate. Odată ce nimeni n-a pus niciodată întrebarea "La ce bun în politică ingineri, arhitecţi, medici, avocaţi, profesori etc.?", considerîndu-se că aceştia se află la locul lor în dezbaterea şi rezolvarea treburilor obşteşti, cu atît mai mult mi se pare a fi la locul lui în politică intelectualul pur şi simplu, adică exact categoria care-i însumează, la nivel logic superior, pe cei de mai sus.

Adevărul este că îndoiala cu privire la locul intelectualului în politică apare atunci cînd prin "intelectual"se înţelege "artist" sau "poet", adică un om considerat în general fără simţul realităţii, obsedat doar de fantasmele sale şi prizonier al limbajului său particular. Şi - *nota bene* - dezinteresat faţă de valorile materiale. Pentru că, deşi nu se spune niciînd pe faţă, se subînţelege că un om politic ar fi, în primul rînd, sensibil la aceste valori. De aici pînă la presupunerea tacită că politicianul ar fi omul intereselor proprii nu mai e decît un pas, pe care de altfel opinia publică îl şi face, pentru că cei mai mulţi dintre politicieni îl confirmă.

Dar întrebarea devine falsă, de îndată ce admitem că există intelectuali şi... intelectuali! Adică de îndată ce această noţiune generică se colorează în funcţie de trăsăturile morale ale omului care o reprezintă. Parlamentul României din aceşti ultimi patru ani a fost viciat în nobila sa misiune nu pentru că a fost alcătuit din intelectuali pur şi simplu, ci pentru că în componenţa sa se aflau falşi intelectuali, precum Văcaru, popa Tatu, Gavra, Vadim, Dumitraşcu etc., etc., adică intelectuali care, prin calitatea lor umană, compromit această categorie. Încît întrebarea justă este următoarea: "la ce bun văcarii, văcăroii, vadimii etc. în politică?"

Fără îndoială ei nu se situează la nivelul fîrtaţilor solidari întru bîtă şi lămpaş, care "au făcut ordine" şi "au plantat flori în faţa Teatrului Naţional" - expresiile aparţin intelectualului Ion Iliescu - acum cîţiva ani, şi care - surprinzător simţ autocritic! - se defineau ei înşişi ca fiind oameni care "nu gîndesc", ci "muncesc". Dar personajele politice citate mai sus rămîn totuşi exponenţi ai unei categorii de intelectuali care fojgăie îndeosebi prin spaţiul operei lui I.L. Caragiale. Că Parlamentul actual al României s-a învrednicit de prezenţa lor este, oare, o caracteristică a timpurilor de azi, sau o realitate permanentă a vieţii politice? În fond, ca orice reprezentant al poporului, intelectualul - adevărat sau fals - nu accede în Parlament decît în urma unui vot, responsabilitatea prezenţei faunei parlamentare apăsînd mai mult asupra celor ce aleg, decît asupra celor aleşi.

Deşi m-am referit cu predilecţie la bărbaţii politici din Parlament, l-am plasat alături de aceştia şi pe premierul Nicolae Văcăroiu, care aduce un spor de culoare categoriei. Care a fost contribuţia tuturor acestora la politica românească din ultimii patru ani? Răspunsul meu vine din trecut.

Pe vremea studenţiei mele sibiene, prin anii '40, era la modă dezbaterea "problemei intelectualului". Încercînd o definiţie a intelectualului, colegul şi prietenul meu, marele scriitor Ion D. Sârbu a ajuns la următoarea formulă: "Intelectualul este omul capabil să-şi justifice orice acţiune". Etichetată, *illo tempore*, ca o definiţie de un cinism desăvîrşit, ea acoperă perfect astăzi comportamentul şi acţiunile politice ale unor personaje precum cele citate mai sus. Ce-au făcut altceva toţi aceşti bărbaţi politici, decît să-şi justifice în fiecare zi, toate faptele comise în ajun "în slujba celor ce i-au ales", cum le plăcea unora să argumenteze, fapte care, treptat, au adus poporul român în situaţia actuală?!

Dacă mi se permite o caracterizare a *adevăratului intelectual angajat în politică*, aş zice că trăsătura sa esenţială constă în practica şi promovarea unei moralităţi speciale: o moralitate care începe să iradieze, mai întîi, la nivelul deontologiei profesiunii pe care o exercită - competenţa sa limitată - pentru a urca în zonele mai largi ale comportamentului politic, ca mişcare responsabilă într-un orizont de idei generale de utilitate publică. Adevăratul intelectual a înnobilat întotdeauna politicul, fie că s-a numit Carp, Brătianu sau Maniu. În sensul acesta, intelectualul politic este singurul factor benefic şi eficace al unui patriotism luminat. Ceea ce-l defineşte este moralitatea aparte a intelectualităţii sale.

Ştefan Aug. DOINAŞ

Intelectualul şi puterea

Ca unul care, vorba unui prieten, nu sînt în stare să conduc nici o bicicletă, n-am altă şansă de a mă situa activ faţă de putere decît ca intelectual. Cu asta, am şi subînţeles distincţia pe care o propun. Se spune în general că este intelectual omul care în profesiunea lui se foloseşte cu precădere sau exclusiv de facultăţile minţii. Definiţia e foarte largă şi, cum se întîmplă cu tot ce e prea cuprinzător, se operează greu cu ea. Pentru a-i da noţiunii un conţinut specific, l-aş defini ca intelectual pe omul capabil să reflecteze asupra experienţei lui, ceea ce înseamnă, între altele, şi asupra vieţii politice care-i influenţează viaţa.

Aşa definit, intelectualul nu poate să fie la putere. Puterea se exercită tot timpul, ea n-are răgaz şi nici interes să se întrebe asupra performanţelor ei. (Excepţii, totuşi, există, dar ele întăresc regula. Domnul Mircea Coşea, ministru de Stat, a publicat un *Jurnal de tranziţie*. Mesajul său se poate formula socratic: "Ştim că nu ştim nimic". E mult, e remarcabil şi atît). În *La tentation d'exister*, Cioran spune că ceea ce-i deosebeşte pe europeni de evrei este faptul că o parte a energiei lor, a europenilor, se foloseşte pentru punerea în cauză a tot ceea ce fac, în timp ce evreii îşi investesc toată energia – inclusiv intelectuală – în "meseria" lor care, după Cioran, este Viaţa. Efectul în durată al acestui proces a fost că vitalitatea europenilor, iniţial la fel de mare ca a evreilor, s-a consumat treptat, încît, începînd din secolul al XVIII-lea, ar fi intrat în declin. Nu ştiu cît e de adevărat, dar constat că omul de la putere se fereşte instinctiv de acest avatar, astfel că, potrivit ipotezei de mai sus, el nu se examinează, nu este intelectual. În schimb, puterea se serveşte de profesionişti din varii domenii, dintre care unii sînt chiar profesionişti ai puterii. Toţi aceştia au, bineînţeles, înzestrări intelectuale, dar nu sînt, în mod specific, intelectuali.

Lucrurile nu stau foarte diferit în opoziţie. Aceasta exercită, la rîndul ei, contra-putere, iar restul de energie şi-l cheltuie în efortul de a accede la puterea propriu-zisă. Poate că un om ca Nicolae Manolescu, intelectual prin vocaţie, nu reuşeşte să intre cu totul, fără a-şi păstra o marjă de ezitare şi de reflecţie, în acest efort. E drept că întregii opoziţii îi rămîne un răgaz mai mare şi chiar un imbold de a se examina, determinat de frustrarea de a nu fi izbutit încă să schimbe locul cu puterea în exerciţiu, însă frustrarea induce subiectivitate, fatală necesarei lucidităţi.

Ajung la concluzia, la prima vedere abuzivă, că intelectualii trebuie căutaţi printre cei neîncadraţi în viaţa politică. Pentru a nu lăsa să se prelungească senzaţia de abuz, fac imediat precizarea: încerc să spun cum stau lucrurile, nu cum ar fi bine să stea. Nu afirm că ideal ar fi să rămînem toţi pe margine şi... să medităm. Cu atît mai puţin vreau să spun că toţi cei de pe margine sînt intelectuali. Dintre ei, numeroşi, indiferent cu cine votează şi avînd tendinţa să nu voteze deloc, numeroşi, deci, sînt nepăsători. Cel mult, îşi drapează nepăsarea într-o "idee" despre oamenii politici: "Toţi o apă şi un pămînt!"

Nepăsător e omul care se crede liber de orice contact cu politica, fiind în realitate unul care a decis să-i suporte consecinţele, bune sau rele, fără să reacţioneze nicicum. Aşa sînt, de pildă, tinerii noştri, din toate categoriile profesionale, azi. Viaţa lor e în joc, lor nu le pasă. Ciudat.

Ceilalţi, mulţi, care nici politică nu fac, nici nepăsători nu rămîn, sînt susţinătorii cutărui sau cutărui partid şi spectatorii, mai mult sau mai puţin aprobatori ori critici, ai acţiunii puterii. Aici e miezul chestiunii. Intelectual în raport cu puterea e orice om neîncadrat în politica activă care, filosof, inginer sau ţăran (din poiana lui Iocan), examinează cu luciditate felul cum se exercită puterea asupra vieţii lui. Cea mai dificilă misiune a unui astfel de intelectual este aceea de a-şi controla subiectivitatea. A fi subiectiv în relaţie cu politica înseamnă a fi ales înainte de a fi cîntărit. Înseamnă ca, odată alegerea făcută, să nu mai cîntăreşti ce ai ales.

Regimul comunist a fost o lungă şcoală de neintelectualitate politică. A structurat minţile pe liniile limbii de lemn, le-a golit de memorie şi le-a umplut cu informaţie falsă. A strîmtat orizontul cît a putut mai mult. Un om astfel format n-a mai înţeles mare lucru din ce se întîmpla cu el. A absolvit această şcoală atunci cînd n-a mai ştiut nici măcar de ce anume era lipsit. Sigur, a resimţit lipsurile materiale, deşi nici pe acelea nu le mai raporta la o adevărat prosperitate, ci numai la mai binele relativ pe care el însuşi îl cunoscuse cu cîţiva ani înainte. În schimb, pentru marea majoritate, carenţa de ordin mai înalt, frustrarea de libertăţi, nu s-a mai perceput. Neştiind că ar fi trebuit să se bucure de drepturi, oamenii nu-şi mai propuneau decît să facă faţă, să se descurce cumva, *oricum*. Expedientele la care au trebuit să recurgă i-au stricat din ce în ce mai mult. Într-un rînd, cînd încă situaţia nu se degradase de tot, Marin Preda ne spunea că nu mizeria era, la noi, lucrul cel mai grav. Există locuri în lume, spunea, unde se trăieşte şi mai greu. Grav este ce s-a petrecut cu omul. Sîntem în măsură astăzi să apreciem justeţea acestei păreri.

Cea mai mare vină a puterii actuale constă în aceea că n-a închis şcoala de neintelectualitate. Dimpotrivă, a adăugat materii noi, printre care, e trist s-o spun, religia. Înainte, tocmai fiindcă era îngrădită, religia reprezenta un suport moral şi spiritual. Astăzi, tratată în spiritul "Cîntării României", îşi diluează acest rost. Întregul discurs al puterii ţinteşte jos, cît mai jos, din convingerea că acolo se găsesc cei mai mulţi. Nu e fatal ca ei să fie acolo, dar e greu să se ridice dacă li se vorbeşte astfel.

Judec cu asprime prestaţia puterii, dar o şi înţeleg. Aşa cum a condus lucrurile, ea nu-şi poate menţine poziţia decît pînă cînd o majoritate a românilor va dispune de o minimă intelectualitate politică, aceea care le-ar permite să-şi identifice interesele şi să înţeleagă de ce anume sînt lipsiţi. Procedînd astfel, puterea şi-a luat un mare risc. Dacă ar fi pregătit democraţia, care nu se consfinţeşte decît prin alternanţă la guvernare, şi-ar fi pierdut temporar poziţia, iar după cîţiva ani, greutăţile inerente tranziţiei fiind generatoare de nemulţumiri, ar fi fost readusă de alegători. Aşa, preferînd ca, în continuarea celei dinainte, să se vrea inamovibilă, e ameninţată ca atunci cînd îşi va pierde majoritatea să dispară definitiv. Alegerile recente sînt dătătoare de speranţă. Parcă, electoratul s-a trezit, măcar în parte, din neintelectualitate. A făcut un pas. Dînd propria mea luciditate pe speranţă, îmi place să-mi închipui că la toamnă vom face pasul decisiv.

Livius CIOCÂRLIE

Un rol ingrat şi periculos

Substantivul «intelectual» exprimă, la început, mai puţin un statut social cît un aspect al spiritului. «A fi un intelectual» presupune nu numai o dedicare lumii ideilor, ci şi o calitate superioară a obiectului rezultat din munca prestată.

Aflat în slujba ideilor, un intelectual este un ins care renunţă să exercite o putere directă în societate. «Voinţa de putere» se exercită pentru el în forme mai oculte, în încercarea de-a influenţa spiritele oamenilor politici, fără să fie asociat direct la luarea deciziilor.

Dar ce e «politica»? - Exerciţiul direct al puterii, lupta pentru a o obţine şi păstra. Toate mijloacele sînt bune pentru a atinge şi ţine în mîini puterea. Un sistem democratic bine pus la punct limitează arbitrarul şi corupţia, loviturile pe la spate şi poftele de ucidere; cu toate acestea persistă măcar *gîndul* lor, intenţia. Politica *ucide*.

Demersul subiectiv al intelectualului este diferit: pentru el, soluţia politică este rezultatul unei deliberări interioare, se învecinează cu rezolvarea abstractă a unei probleme. Asta nu înseamnă că intelectualul este lipsit de voinţă de putere; ambiţia lui este de o natură mai ocultă; el aspiră la o influenţă asupra spiritelor, fie că este vorba de opinia publică, fie că se visează sau chiar ajunge consilierul de taină al principelui.

O anumită *virginitate* caracterizează pe acest intelectual ideal, care, ne grăbim s-o spunem, este o *rara avis*. Dacă s-a amestecat în politică, va reveni la demnitatea dezbaterii pur intelectuale numai după o perioadă de purgatoriu. Aceasta nu înseamnă, firește, că intelectualul rămîne un martor impasibil al peripeţiilor politice. Angajamentul lui este de un alt tip decît cel al acţiunii directe. Distanţa pe care şi-o acordă pentru a lua măsura evenimentelor, faptul că se sustrage de la inevitabila corupţie pe care o implică orice formă de putere politică (care devine grotescă într-un sistem în care frînele controlului democratic nu sînt reglate) îi acordă o anumită superioritate morală care îi aduce şi prestigiul, ascultarea. (Tot aşa, poate fi urît, dispreţuit). De aceea, intelectualul care ia poziţie în politică poate fi bănuit de pasiunea vanităţii.

Aflat la distanţă de putere, sărac, intelectualul are o obligaţie fără de care virtutea nu i-ar sluji la nimic: onestitatea intelectuală Dreptul de-a vorbi îi este dat atunci cînd cunoaşte realităţile despre care se exprimă. Pe drept, i se poate cere o documentare pe măsura bunelor lui intenţii. Afirmaţiile emoţionale nu-i stau bine aşa cum nu i se potrivesc aproximaţiile. Şi nici respectînd aceste dificil de realizat condiţii, mesajul lui către opinia publică nu va avea valoare dacă face raţionamente care, părînd corecte, suferă de greşeli logice, cu alte cuvinte dacă se face vinovat de sofisme. Sofismele sînt perversiunea intelectualului, de care prea des va fi ispitit.

Ar fi greşit să ne închipuim că poziţia acestui intelectual ideal este comodă; şi nici nu-l pune în afara primejdiei. Dimpotrivă, istoria a arătat cu prisosinţă că toţi cei ce apără principii sau îndrăznesc să înfrunte puterea fără să deţină măcar o mică parte de contra-putere suscită cele mai mari uri şi, nu arareori, plătesc scump, chiar cu viaţa, o îndrăzneală care uneori se învecinează cu orgoliul. Şi totuşi, se găsesc oameni care acceptă să înfrunte acest rol ingrat şi periculos.

Julien Benda, în «La trahison de clercs», un eseu apărut acum vreo şaizeci de ani, susţinea că intelectualul trebuie să fie, obligatoriu, de stînga, omul ideilor generoase. Această tendinţă a fost, înainte de război, minoritară dar semnificativă în România, exprimată, de pildă, de cercul din jurul «Vieţii Româneşti». Dar tendinţa de dreapta, tradiţionalistă şi, mai tîrziu, ostilă ideii de progres social, fie ultra-conservatoare, fie anti-democratică a fost predominantă. Mai este relevantă dihotomia stînga-dreapta, azi, cînd de pretutindeni se vesteşte sfîrşitul istoriei, adică neputinţa forţelor sociale de-a se sustrage mecanismelor economice, ipostază modernă a lui *Nemesis*? Interogaţia aceasta e paralizantă pentru că prea puţini sînt aceia care ar îndrăzni să înfrunte enigma noului Sfinx. Totuşi mi se pare cu neputinţă ca un intelectual, adică un om care se întemeiază pe raţiune, numai pe raţiunea sa, să nu fie, ca o condiţie minimă a demersului său, de partea deschiderii, a liberei examinări a tuturor posibilităţilor şi, mai ales, un om al păcii, căci proiectul «păcii eterne» ţine de însăşi esenţa raţiunii. Pacifismul firesc al intelectualului nu exclude, firește, poziţiile tranşante şi, mai ales, îndrăzneala. Curajul îi stă bine intelectualului; însă, fiindcă este prin esenţă o fiinţă problematică, va şovăi adesea – aceasta este marea lui contradicţie.

Pur, înzestrat cu cea mai mare bunăvoinţă, maniac de riguros în informaţia şi raţionamentele lui, intelectualul nu este scutit, nici pe departe, de greşeală. Istoria se însărcinează cîteodată să demonstreze că a comis erori de apreciere, sau chiar că tezele lui au mers pe o cale eronată. Dacă există inşi care îşi asumă riscul acestei ratări, trebuie să acordăm suficient credit naturii umane pentru a nu atribui angajamentul intelectual numai vanităţii ci şi, mai ales, pasiunii pentru adevăr şi dreptate.

Prevăd obiecţia pe care mi-ar putea-o adresa un cititor: dacă o astfel de creatură ar apărea la noi, ar fi rapid atacat şi dizolvat în *acidum balcanicum*, înecat în sarcasm, prins în mrejele şmecheriei. Fără îndoială că trebuie, cel puţin în parte, să-i dau acestui cititor dreptate. Cu toate acestea au apărut şi aici oameni curajoşi şi lucizi. Dat fiind că nu sînt foarte numeroşi ei ar trebui să recunoască în acest portret ideal un anumit îndemn.

În zilele noastre, mulţi intelectuali sînt ispitiţi de activismul politic. Nu este nimic reprobabil în asta, dimpotrivă. Deseori intrarea în politică indică o depăşire a vanităţii intelectuale (sau înlocuirea ei cu alte aspiraţii, mai «impure»), o mai dreaptă măsură a ceea ce poate şi vrea cineva, dorinţa de-a schimba sfera activităţii, un semn al oboselii, toate astea la un loc sau numai una din ele. E vorba de o alegere, ca multe pe care ţi le impune existenţa, de un act de libertate. Cu toate acestea, nu sînt sigur că lupta politică, care aduce cu sine puterea (chiar dacă nu *toată* puterea) este un stimulent pentru mai multă luciditate. Ceva se pierde din ascuţimea analizei, ceva care rezultă din obligaţia, inerentă oricărui act politic, de-a accepta *contingentul şi oportunul*. Această pierdere de substanţă poate fi considerată un sacrificiu şi de aceea e stimabilă. Mi se pare important totuşi ca «rasa» intelectualului care nu vrea să fie şi să rămînă altceva decît un intelectual să nu piară şi să rămînă o categorie reprezentativă.

Ion VIANU

Trei întrebări pentru DANIELA CRĂSNARU, poetă, preşedinte al Consiliului Naţional PL'93

1. Poate fi intelectualul om de partid?
2. Pe cine a reprezentat Grupul de Dialog Social?
3. Sînteţi în acord cu rolul pe care vi l-aţi asumat după '89?

1. Mărturisesc că întrebarea m-a descumpănit peste măsură. E ca şi cînd ai întreba: poate fi struţocămila personaj de roman? Uite că poate, zice Cantemir, care însă ne şi cam spune ce e o struţocămilă. Pe cînd un intelectual ce-o fi azi? Pînă în 1990, ni s-a spus că intelectualii sînt o pătură (o păturică). Ca să fii intelectual îţi trebuia o diplomă universitară şi gata. Dicţionarele ideologizante predecembriste au căpătat *după*, o confirmare orală binecunoscută, sintetizată în "Noi muncim nu gîndim". Cei care "au gîndit" această lozincă "au muncit" la ea, din greu vreo 50 de ani. Rezultatul se vede. Gîfîind sub povara doctoratelor, a diplomelor de toate felurile, armate tăcute dar perseverente de turici, raveici şi vonici ne conving de vigoarea intelectualităţii române care a ocupat paşnic guvern şi partide, parlament, preşedinţie şi SRI, hoteluri şi bulevarde şi ce-o mai urma. De sub mormanul de diplome, definiţia predecembristă iese cînd nu te aştepţi la lumină îndemnîndu-te să-ţi spui: putem fi liniştiţi, nu munceşte mai nimeni. Şi totuşi, care ar fi azi substanţa vie a cuvîntului intelectual? Cred că bunul simţ (şi etimologia) ne scot din încurcătură. Pentru mine intelectual este cel care îşi foloseşte intelectul, cel care se străduie să înţeleagă ce e cu el şi cu lumea aceasta, indiferent de cîte patalamale are la mînă.

2. De ce vreţi să vorbesc cu păcat despre ceva ce mă depăşeşte? Probabil că nu m-au băgat în seamă pentru că nu era cazul. Am înţeles că dînşii se ocupă cu dialogul social. Asta e o muncă dificilă. Să dialoghezi cu societatea nu e de colea! Întrebaţi societatea. Şi apoi, trebuie să recunosc că nici eu nu mă prea las reprezentată cu una cu două.

3. După '89 trăiesc tot mai mult în afara mea şi tot mai puţin în interiorul meu, pierzînd uneori chiar contactul cu mine. Cuvîntul *rol* mă duce, vrînd nevrînd, la ideea de teatru, mască, vorbe ale altuia (autorul), aplauze, fluierături. Ca să fiu în acord cu *rolul* trebuie să fiu neapărat *autorul*. Uneori sînt.

Iluzii păstrate

Acum cîţiva ani, una dintre cele mai aprige "dezbateri" româneşti era: de ce fac scriitorii politică? Atît adepţii implicării, cît şi cei ai "autonomiei esteticului" veneau cu argumente şi contra-argumente, cu interpretări proprii ale textelor lovinesciene şi maioresciene, cu exemple din celelalte ţări din Est etc. De la preşedintele ţării pînă la pensionarii din Cişmigiu, fiecare cetăţean avea, în chestie, opinia lui. A fost, probabil, una dintre cele mai sterile "polemici" postdecembriste, pentru că toată lumea ocolea cu dibăcie esenţa problemei: ceea ce îi deranja pe adversarii implicării în politică a scriitorilor era nu meseria în sine a acestora (nimeni nu s-a întrebat de ce fac inginerii politică, într-un moment cînd industria ţării are nevoie de etc.), ci *notorietatea* lor, care putea crea curente de opinie. La rîndul lor, cei implicaţi şi-au făcut multă vreme iluzia că chiar *fac politică* scriind în ziare sau participînd la mitinguri; de fapt, n-au făcut decît discurs politic; plus un fel de lobby pe jumătate, într-un mod dezordonat şi fără ţinte bine stabilite.

Dacă extindem ideea de la scriitori la intelectuali în general, observaţiile rămîn valabile. Cu excepţia celor integraţi în viaţa partidelor şi în practica politică propriu-zisă, intelectualii noştri de vîrf au trăit cu iluzia că, fiind împotriva guvernului, pot avea o influenţă în viaţa politică. N-au avut. În primul rînd, pentru că societatea noastră de tranziţie nu funcţionează deloc după criteriile şi valorile intelectului, dimpotrivă: noile relaţii sociale instaurate după '89 dau la o parte, ca pe un lucru de prisos, orice farafastîc intelectual. Apoi, intelectualii înşişi s-au dovedit incapabili de o abordare concretă şi practică a noilor realităţi: nu şi-au fixat obiective concrete de atins, ci doar "cauze mari" şi imposibile, de tipul "să cadă Iliescu", "să vină regele", "Basarabia" ori "Europa". Principiul "cine nu-i cu noi, e împotriva noastră" a funcţionat mult mai acut între vîrfurile intelectualităţii decît în celelalte straturi ale societăţii. Chiar şi azi, cînd dihotomia fesenist - antifesenist a încetat să mai fie criteriul fundamental în categorisirea oamenilor, mai există scriitori, filozofi ori universitari care se uită cu suveran dispreţ şi profundă mînie la colegi de-ai lor care "s-au dat cu puterea" ori "sînt de-ai opoziţiei". (Că aici "criteriul" politic e un mod de a ascunde / justifica invidii şi orgolii, e perfect adevărat, dar nu despre asta e vorba acum).

Dar probabil că dezamăgirea cea mai mare provocată de "prezenţa" intelectualilor în politică este constatarea lipsei totale de pragmatism şi a imposibilităţii de a realiza, cînd scopurile o cer, o minimă solidaritate *intelectuală*. Cu un ochi la bursa următoare şi cu celălalt la cel mai recent "apel" pentru rezolvarea nu ştiu cărei probleme de bază a ţării, mulţi dintre intelectualii noştri reprezentativi n-au fost în stare să-şi fixeze ţinte mai apropiate şi posibil de atins. Cu gîndul la suspendarea din funcţie a preşedintelui ori la alungarea Armatei a XIV-a dincolo de Volga pe bază de protest scris şi semnat, aruncarea banilor pe fereastră prin intermediul unui mamut numit "Cultura Naţională" n-a reuşit să mobilizeze energii protestatare, ci cel mult să genereze reacţii dezabuzate ("ăştia, dragă, n-ai ce să le faci..."). Ori, ca să luăm exemplele-limită, în timp ce un mare număr de oameni inteligenţi şi rafinaţi credeau că "fac politică", politica culturală a rămas în mîinile ideologice ale unor nostalgici, iar un personaj ca Vadim Tudor şi-a făcut de cap cît şi cum a vrut, mulţi dintre cei ponegriţi de el neputînd depăşi, în numele statului de drept şi al normelor civilizaţiei, mentalitatea lui Jupîn Dumitrache ("nu se făcea, mă-nţelegi, să mă pui în public c-un coate-goale..."). În multe dintre situaţiile în care era nevoie de o atitudine exclusiv *intelectuală*, şi-au făcut apariţia toxinele simpatiilor şi antipatiilor politice care au blocat totul. Intelectualii români de vîrf, tocmai pentru că sînt intelectuali români de vîrf, reacţionează pe bază de sentimente şi "nu fac compromisuri", au tăria opiniunilor lor şi, cînd au apucat să fie contra, aşa rămîn, indiferent de urmări.

Problema e că, deşi în uzul ultimilor ani mediile noastre culturale suprapun peste cuvîntul "intelectual" categoria de "elită", nu este aşa: există clasa intelectuală "medie", miile de profesori, doctori, arhitecţi, ingineri de prin oraşele de provincie, adică "baza" intelectuală a societăţii, care e de dorit să fie cît mai ridicată, pentru că numai astfel poate fi asigurat accesul la civilizaţie al unei naţiuni. Între "vîrfuri" şi "bază", la noi este o distanţă foarte mare, de care puţini par preocupaţi. Atîta vreme cît se va menţine această distanţă, clasa intelectuală românească nu va putea face un lobby eficient în apărarea şi promovarea propriilor interese (pe care, de altfel, nici nu le-a identificat foarte precis). Deocamdată, vîrfurile vor continua să scrie şi să semneze proteste, iar baza le va recepta cuminte, ca pe nişte chestiuni foarte depărtate, făcîndu-şi între timp treburile zilnice. Eficienţa va lipsi în continuare, dar micile narcisisme şi marile pretenţii, nu. Evident, vor continua să existe excepţiile de la regulă - intelectualii care chiar fac politică, în partide, şi care cu timpul nici nu mai sînt percepuţi ca intelectuali, ci ca profesionişti ai politicii. În rest, pentru mulţi iluzia că "fac politică" va continua, pînă cînd vor înţelege că apărarea, în orice împrejurare, a valorilor intelectuale este cel mai curajos act politic pe care îl pot face.

Mircea VASILESCU

CE POATE ŞI CE NU POATE FACE INTELECTUALUL ROMÂN DIN

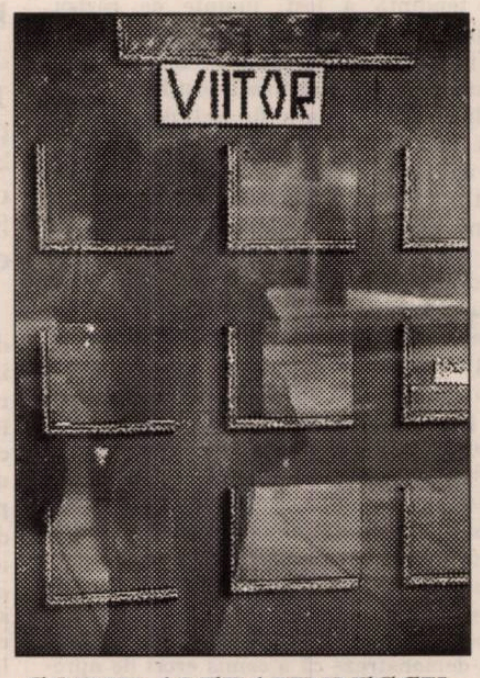

VLADIMIR TISMĂNEANU

Avantajul distanţei

Primul lucru ce trebuie, cred eu, spus în privinţa a ceea ce poate face intelectualul din exil este să se informeze cît mai exact asupra situaţiei din ţară, să se ferească de generalizări uniformizante şi de manicheisme îngheţate. Acest lucru implică desigur timp şi resurse, elemente care nu ne sînt întodeauna la dispoziţie. Apoi, odată informat, acest intelectual, în măsura în care simte o atare vocaţie, poate interveni în dezbaterile politice şi culturale din ţară. Nu însă ca "sfetnic" presupus bine plasat undeva în Vest, bine conectat, ci ca partener capabil să propună repere comparative, puncte de referinţă pentru eliberarea de complexele de tot soiul drapate în mitul "excepţionalismului" românesc. Intelectualul din diaspora devine astfel un participant, conjugînd în gestul său situaţia de *outsider* şi de *insider*: ceea ce deţine el în plus faţă de mulţi colegi din ţară s-ar putea defini drept avantajul distanţei. Ceea ce, mă grăbesc să adaug, nu este totuna cu o înşelătoare echidistanţă: valorile noastre politice sînt de aşa natură încît ne colorează şi ne influenţează loialităţile şi opţiunile. A nega acest lucru ar dovedi nu doar naivitate, ci şi o oarecare doză de ipocrizie.

Intelectualul din diaspora poate deci insista asupra experienţei sale de cetăţean al unor societăţi deschise şi poate contribui la decrisparea şi depolarizarea jocului politic din ţară. Aceasta însă nu prin forme abile de complicitate cu deţinătorii actuali ai puterii, ci prin menţinerea unui punct de vedere critic şi demistificator.

Ce nu poate face acest intelectual din exil este să schimbe radical anumite mentalităţi, să se situeze pe poziţia de actor în confruntările şi conflictele din ţară. Este însă dreptul său să se pronunţe asupra situaţiei din ţară. Spun acest lucru îndeosebi în legătură cu tendinţa de a contesta valoarea unor accente critice formulate de asemenea voci precum Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Emil Hurezeanu, Paul Goma, Dorin Tudoran sau Liviu Cangeopol. Insistenţa lor asupra necesităţii de a nu uita trecutul dictatorial mi se pare cît se poate de legitimă, chiar dacă pentru unii deranjantă. O cultură politică matură nu se poate lipsi de memorie, iar intelectualii din diaspora, între care atîţia foşti disidenţi ori critici ai regimului comunist, pot menţine vie amintirea a ceea ce s-a petrecut întradevăr în această ţară. Nu vreau să idealizez rolul acestor intelectuali, cu atît mai mult cu cît intervenţia mea are un manifest caracter *pro domo*. Pe de altă parte, ca şi în cazul altor societăţi post-comuniste (Polonia, Ungaria, Rusia) intelectualii din diaspora joacă un rol de prim rang în constituirea noului spaţiu politic. Vorbind strict despre mine, cred că lucrul cel mai important pe care l-am reuşit în ultimii ani a fost să contribui, împreună cu un număr de entuziaşti colegi din ţară, la geneza unei veritabile politologii româneşti. Or, o ştim prea bine, o democraţie modernă nu poate funcţiona atîta vreme cît gîndirea politică este dominată de amatorism, iluzii, imprecaţii şi interminabile reglări de conturi.

SORIN ALEXANDRESCU

De ce diaspora? Pentru depăşirea unui (prim?) eşec

Întrebarea redacţiei pleacă, cred, de la două presupuneri: intelectualul român din diaspora (dar cine este de fapt acesta?) manifestă interes, cunoaştere a situaţiei din ţară şi implicare în aceasta; "cei din ţară" (dar cine sînt de fapt aceştia?) manifestă şi ei suficient interes, dacă nu chiar stimă, pentru intelectualul din diaspora, pentru a asculta şi, eventual a pune în practică, sfaturile, sugestiile sau dorintele acestuia.

O mulţime de presupoziţii, deci, dintre care puţine sînt conforme cu realitatea. Mai întîi, termenul "intelectualul" român din diaspora nu reprezintă o entitate globală omogenă. Puţini dintre intelectualii români din diaspora sînt intelectuali şi în sensul propriu al cuvîntului, desigur cel intenţionat de **Dilema**, anume acela de-a se simţi responsabili fie pentru comunitatea (profesională, ori de alt fel) în care trăiesc, fie pentru aceea românească, de unde provin. În al doilea rînd, dintre aceştia ultimii şi mai puţini sînt aceia care au, pe lîngă interes şi cunoaştere a situaţiei din România, şi dorinţa, chiar hotărîrea, de-a se implica activ în ea. În fine, să vedem şi termenul "cei din ţară", grupul de referinţă al intelectualului român din diaspora. Cine formează acest grup? Colegii, prietenii din aceeaşi profesie, prietenii politici, politicienii de profesie (dintr-unul, sau mai multe partide politice), instituţiile sau chiar eventual electoratul român? De decis de la caz la caz.

Nu neg în nici un fel *existenţa* unui asemenea grup pentru că am avut plăcerea să-l cunosc, fie din auzite, fie din experienţa altora, fie, şi mai ales, din experienţa mea. Mă întreb numai în ce măsură are destulă greutate un asemenea grup, în mediul respectiv, pentru a provoca formarea unui *interes general* pentru părerile celor din diaspora. Aproape toate exemplele cunoscute indică, dimpotrivă, că un asemenea grup a avut iniţial, adică în momentul angajării cuiva din diaspora în România postdecembristă, o mare influenţă asupra celor îndrituiţi să ia deciziile în mediul respectiv, dar că această influenţă a scăzut după aceea, astfel încît, finalmente, persoana din diaspora ori a părăsit postul în care se angajase iniţial, ori a părăsit chiar ţara. Fără a intra în detalii, mi se pare suficient a reaminti trista curbă, întîi ascendentă şi apoi dramatic descendentă, a interesului din România pentru oameni ca Radu Câmpeanu, Ion Raţiu, Mihai Ursachi (la Teatrul din Iaşi), Andrei Şerban, printre cei care s-au şi stabilit în România, ca să nu mai spun de o mulţime de muzicieni, savanţi şi specialişti, doctori, profesori universitari etc. invitaţi la început cu insistenţă pentru turnee, conferinţe, cursuri etc., primiţi cu demonstraţii de mare admiraţie şi simpatie, şi... ignoraţi după aceea (aş aminti numai exemplul lui Mihnea Berindei, cel care ca nimeni altcineva din diaspora s-a angajat total în anii optzeci pentru apărarea dizidenţilor urmăriţi de Securitatea lui Ceauşescu, pentru a fi după aceea contestat în chiar mediile democratice din România). Mai ales contrastul dintre succesul imediat al performanţei celui din diaspora, şi tăcerea care se instaurează după aceea, ridică multe semne de întrebare. A fost această performanţă dezamăgitoare? S-ar putea, nu toţi intelectualii români din diaspora reuşesc o performanţă profesională ridicată; ba chiar, aş îndrăzni să zic, dimpotrivă. Dar, dacă aşa este, de ce nu apare nimic din acest dubiu în mod *public*, aşa cum se obişnuieşte într-o discuţie dintre specialişti? Este aceasta atunci o probă de linguşeală din partea gazdelor, sau de aroganţă din partea invitaţilor? Este acesta un exemplu al acelui, pentru mine insuportabil "ne-am jenat să-i spunem că..., tocmai lui care...", auzit de altfel în legătură şi cu slabele performanţe ale unor invitaţi non-români, prezentînd colegilor lor români, în ţară sau la aşaise programe de training în străinătate, incredibile banalităţi? Este aceasta o chestiune de politeţe, sau de invidie abil ascunsă sub politeţe, sau de – iarăşi pentru mine insuportabilă – lipsă de siguranţă de sine a românilor, specialişti ori nu, gata oricînd să conceadă, jenaţi, că n-au citit ultimele articole în materie, deşi cunosc excelent lucrările de bază?

Să revin la subiect, însă. Întrebarea **Dilemei** se referă la relaţiile politice ale diasporei cu ţara, nu la cele profesionale. Sînt gata să admit că numele date ca exemple mai sus nu constituie o paradigmă, pentru că eşecurile respective se datorează fie unor greşeli obiective, ori stîngăciei celor din diaspora, fie doar împrejurărilor, dar în nici un caz unei atitudini antidiaspora de principiu în mediile româneşti. Aşa mi s-a răspuns, e drept că de către prieteni, întrebărilor de acest fel pe care le-am pus, uneori, de ce n-aş spune-o, şi în legătură cu mine însumi. Aşa să fie. Rămîne însă faptul stînjenitor că, pe cîte ştiu eu cel puţin, nu se cunoaşte nici un caz, în care părerea "diasporei", indiferent a cărui individ ori grup al ei, să stea astăzi la sorgintea unui curent de opinie, sau a unui program de acţiune în România! De ce? Un răspuns posibil ar putea localiza cauza în diaspora însăşi: ea nu a reuşit să producă nici un curent de opinie, nici un program de acţiune viabil în ţară datorită, pur şi simplu, propriei ei mediocrităţi. Vina, dacă se poate spune aşa, este a mesajului, nu a (lipsei de interes a) publicului ascultător din ţară. Iar dacă diaspora n-are nimic competitiv de oferit, de ce mai pretinde să aibă şi public?

O variantă a acestui răspuns este următoarea: diaspora a avut ceva de spus la început, adică imediat după revoluţie, din cauza eradicării de către regimul Ceauşescu a unei *opoziţii instituţionalizate* în România. Pînă ce s-a constituit această instituţie, şi

→

"Nu cred că intelectualul poate fi, în esenţă mai uman, moral, înţelept, responsabil şi drept decît oricare alt om.

Nu cred că intelectualul este mai rezistent la capcanele şi atracţiile puterii ca oricine altcineva.

Nu cred că un intelectual constituie, în esenţă, o garanţie pentru ceva anume, inclusiv pentru inteligenţă.

Nu cred că un intelectual trebuie să fie mai prevăzător decît alţii, mai bine informat asupra lumii şi mersului său, asupra regulilor după care se conduce societatea în care el trăieşte; ca atare, intelectualul nu poate fi numai dezamăgit, ci şi dezamăgeşte şi, din motive cît se poate de nobile, poate trişa sau spune minciuni.

Dar întîi de toate, cred că un om de litere, un cercetător ştiinţific, un scriitor sau un artist - fiind foarte bun în domeniul său şi un posibil geniu - n-ar putea fi, din punct de vedere politic, un analfabet.
(Pavel TIGRID, Ministrul Culturii din Republica Cehă)

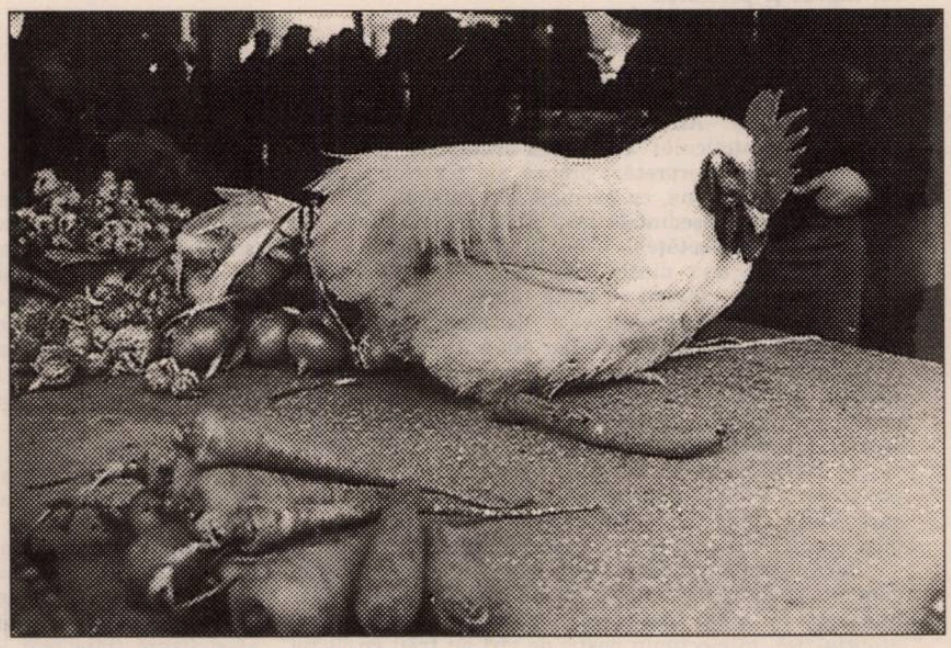

DIASPORA PENTRU EVOLUȚIA VIEȚII POLITICE DIN ROMÂNIA?

→

poate ar trebui să acceptăm tristul adevăr că ea s-a constituit ca instituție *după* decembrie 1989 - deci nu ca indivizi: dizidenți de mare curaj au fost destui, dar strict individuali, și deci izolați - diaspora a avut un rol de jucat pur și simplu din lipsă de concurență. Cînd s-a (re)constituit opoziția din țară, ca partide, grupuri de discuții (de exemplu GDS), presa, edituri, televiziune, forțele intelectuale locale de mare valoare - și s-au dovedit, trebuie spus, de-o excepțională valoare - au

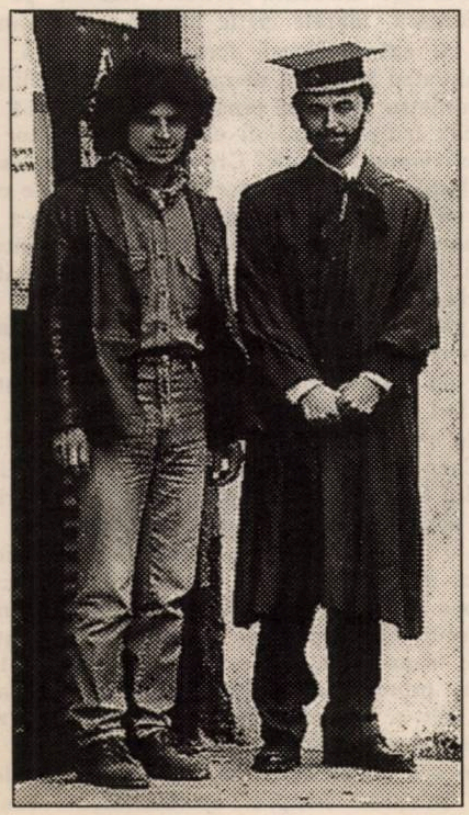

învins pur și simplu în competiția cu diaspora. Iarăși o altă variantă ar fi aceea în care intelectualii din țară au considerat la un moment dat, în afara oricărei competiții dar nu și fără o anumită, poate, inconștiență, gelozie cu colegii din diaspora ce stau destul de siguri pe picioarele lor pentru a-și rezolva singuri problemele. În ambele cazuri însă, opinia și/sau acțiunea diasporei a fost repede considerată mai puțin importantă, ba chiar, practic, neglijabilă.

Mi-e teamă că cel puțin una din aceste variante, deși nu știu care, este adevărată. Oricare ar fi aceasta, ea reprezintă un *eșec istoric*; *diaspora nu s-a reconectat țării, din decembrie 1989 și pînă acum*. Politic nu, profesional din cînd în cînd, iar sufletește... Sufletește cred că da, dar numai atît.

Dar dacă așa stă situația, mai are rost să ne întrebăm care poate fi rolul politic al intelectualilor din diaspora în țară? Mai bine zis, din ce motiv adînc - pentru că sînt convins că nu este vorba la **Dilema** de o retorică de circumstanță - se simte nevoia de-a discuta acest posibil, sau dezirabil rol?

Aș vedea un răspuns nu în faptul că intelectualii din România au nevoie acum (neapărat) de un *partener* în cei din diaspora, cum au avut poate nevoie la început, ci că au nevoie de un *observator* presupus non-partizan, sau chiar de un arbitru, dacă nu chiar de o *autoritate* indiscutabilă "din afară". Mi se pare a distinge aici același reflex de apel la un arbitru imparțial pe care l-au avut tradițional politicienii români de după Cuza: apelul la un monarh străin. Numai acesta, nefiind legat de grupuri de interes locale,

> De fapt, n-a existat pînă azi o societate fără elită, și cine ar putea juca rolul noii elite atunci cînd (sau dacă) birocrația dispare de pe scena istorică? Intelectualitatea e unicul candidat serios.
>
> (*Intelectualii și dominarea*, George KONRAD și Ivan SZELENYI)

putea juca rolul de arbitru. Nu alta este funcția pe care și acum mulți politicieni și intelectuali o acordă monarhiei, și nu alta este funcția de care vorbește și Mihai însuși. Admițînd analogia de raționament, putem admite și că funcția intelectualilor de calitate din diaspora este realmente comparabilă? Teoretic, indiscutabil că da. Nu cred că intelectualii din diaspora ar putea da sugestii politice la care specialiștii cutărui partid (democrat) să nu se fi gîndit deja. Problema n-ar fi însă *ce* se spune, ci (doar, sau mai ales) *cine* spune. Cutare idee lansată de CDR, sau de PAC, poate fi imediat susceptibilă de bănuială: "știm noi" ce tot învîrt domnii de-acolo. Aceeași idee formulată la Paris ori New York sau, mai știi, chiar la... Amsterdam, capătă deodată (o mai mare) credibilitate.

Nu vreau desigur să spun că în orașele respective n-ar fi posibil să se formuleze ceva complet nou, original în raport cu cele spuse în țară, dar sînt sigur că chiar atunci ceea ce ar frapa în primul rînd ar fi locul în care acestea sînt spuse. *Credibilitatea* este deci prima eventuală calitate a intelectualilor din diaspora. (Spun "eventuală" pentru că nici aici nu putem generaliza; nu orice membru al diasporei se bucură automat de această calitate). Rămîne totuși întrebarea cea mai importantă: are diaspora respectivă și *autoritatea* necesară, pe lîngă credibilitate, pentru a lansa respectivele idei? Și, mai ales, acceptă publicul din țară această autoritate? Greu de decis în principiu, răspunsul variază evident de la caz la caz. Dacă trăia, poate că Mircea Eliade, pentru a da un exemplu, putea avea această autoritate. Ar fi avut-o însă și Eugène Ionesco, ori Cioran (dacă ar fi vrut-o)? Mă îndoiesc. Rămîne deci stăruitoarea, dureroasa întrebare: cine are din diaspora intelectuală actuală o asemenea credibilitate și autoritate încît să poată influența realmente mersul lucrurilor în țară?

Nu pot răspunde la această întrebare. Aș putea doar sugera terenuri de lucru pe termen lung, precum elaborarea de doctrine politice, sau de proiecte de colaborare, dintre partide românești și partide vest-europene. Nu că aceste partide nu pot colabora direct între ele - o și fac, de altfel - dar anumiți stimuli de la intelectuali români de prestigiu din diaspora pot întări asemenea colaborări. Aș mai adăuga și o anumită cultură și experiență politică, ori de management, ori de analiză politică, pe care intelectualii din diaspora au acumulat-o în țările de adopțiune și care ar putea fi utilă colegilor din țară. Aș dori însă să atrag atenția asupra unui teren *imediat* de acțiune asupra căruia intelectualii din diaspora și-ar putea încerca "autoritatea": trecerea în surdină, sau chiar *suspendarea* temporară a nesfîrșitelor

> Dacă imbecilul agresiv ar trebui să guverneze într-o bună zi societatea fără să împartă puterea cu nimeni, atunci ființa cultivată va face figură de idiot, de specimen ciudat al acestui trib pe cale de dispariție care venerează cărțile, rigoarea și spiritul reflexiv.
>
> Pascal BRUCKNER, *Tentația inocenței*, Grasset, 1995

disensiuni dintre partidele democratice (măcar) pînă la alegerile parlamentare și prezidențiale. Așa cum am spus-o și într-un eseu recent din ***22***, anul 1996 este un an crucial nu numai pentru democrația românească, dar și pentru poziția intelectualilor în această democrație. Ei pot și trebuie să contribuie la victoria partidelor democratice. Nu știu însă dacă, voind-o, nu se gîndesc, fiecare, la alți actori și beneficiari ai unei asemenea victorii. Ar putea oare intelectualii din diaspora să exercite atunci un rol în aceeași încercare de suspendare a ostilităților? Nu știu, dar o pot încerca. Dacă nu cumva sînt și ei prea divizați pentru a putea acționa în comun. Poate că înainte de-a se întreba ce pot face ei pentru țară, intelectualii din diaspora ar trebui să se întrebe ce pot, sau ce vor să facă ei pentru propriul lor rol în Occident și/sau în România. Reflecția despre sine, iată probabil lucrul cel mai urgent pentru intelectualii din diaspora.

VIRGIL NEMOIANU

„Coloana a cincea"

Răspunsul este dublu. Primul, cel mai realist (ba nu, nominalist!) și mai cinic este că "intelectualul din diaspora" este o creatură himerică și atîta tot; există puzderie de indivizi - nostalgici care aprovizionează bănește diverse foițe de extremă dreaptă (nu de mult la Sibiu am văzut una din acestea grijuliu așezată de tînăra vînzătoare de magazin printre coperte lubrice de publicații porno și ne-am amuzat împreună amical și complice), există pasionați ai tărîmului de origine, pururi dornici să intervină cu înțelepte sfaturi, există dimpotrivă indiferenții care și-au găsit o nouă patrie mai ales în propria meserie, există (iarăși dimpotrivă) parazitarii recepțiilor de ambasadă, oricînd gata să se ploconească la ștabii strîmbi la chip ce se perindă inutil prin capitale celebre - și mai sunt încă vreo cîteva duzini de categorii.

Al doilea răspuns este mai obscur, mai întortochiat și mai puțin credibil, mai adevărat totuși. El ține de zona lui *a fi*, iar nu (precum cel de mai sus) de zona lui *a face*. Intelectualii aceștia plecați spre alte meridiane acum 20, sau 30 de ani, sau 40 de ani (și nu numai "intelectualii", dar și ceilalți români de acest fel) sunt ca un fel de avangardă involuntară: ei, vrînd-nevrînd (și mai ales *nevrînd*) au devenit ceea ce vor fi și ceilalți români peste un deceniu sau două, tot vrînd-nevrînd și mai ales nevrînd; iată-i azi frămîntați ca aluatul, prelucrați și schimbați de un *alt* mod de existență sau/și producție socială, iată-i redefiniți prin discursuri diferite ale imaginarului, prin alte relații cu oamenii. Uitați-vă la ei cu ciudă dacă vreți, dar cu pasionată curiozitate, puneți-i sub lupă: vă vedeți în oglindă pe voi înșivă într-un viitor nu chiar așa de îndepărtat, cu toate păcatele și meritele respective. Da, din chiar această examinare vor decurge influențe politice: ele nu vor fi însă ale celor observați, ci ale observatorilor înșiși.

Acești intelectuali nu sunt numai o avangardă socioistorică ci și, metaforic vorbind, o "coloana a cincea". Ce vreau să spun? Că autoritățile cheltuiesc nu știu cîți bani pentru "informații" și "contrainformații" mai mult sau mai puțin legal obținute pentru a afla ce mai e și cu Occidentul ăsta. Dar ignoră că au la îndemînă fără nici un cost, o sursă incomparabil mai bună. Categoria aceasta mare de intelectuali, buni-răi, isteți sau nătîngi, fericiți sau ba, reprezintă *prin ei înșiși* răspunsul la întrebările cu pricina: îl poartă în ei înșiși. Și-au internalizat o puzderie de lucruri, le știu (fără să vrea, fără să-și dea seama): modurile de a judeca, de a reacționa, de a simți ale apusenilor, adică tocmai ce e esențial, iar nu cutare mărunțică dată informativă despre vreo mașinărie militară. O aplecare neutră și realmente implacabil *atentă*, asupra acestei categorii de oameni ar da roade infinit, dar infinit mai bogate decît orice spionaj deliberat și nu ar putea să nu schimbe politica românească.

Într-un cuvînt: nu țineți seama prea mult de ceea ce spun intelectualii din diaspora, deslușiți însă cu atenție și cu curiozitate ce și cum *sunt*. Impactul politic va veni atunci de la sine.

Opţiunile politice şi politica

Ideea intelectualului abstras din cotidian avea circulaţie spre sfîrşitul secolului trecut şi n-a recoltat unanimităţi comode. Realitatea e că intelectualul e om al cetăţii şi, de aceea, preocupat de politică. La urma urmei, chiar oamenii politici profesionişti sînt, în timpurile moderne, tot intelectuali, unii chiar foarte dotaţi, strălucind într-un domeniu anume. Scriitorii, ca intelectuali, trebuie să facă politică? Sau, altfel zicînd, e bine, e necesar ca scriitori să se angreneze, activ şi cu roluri proeminente, în activismul politic? Aş spune că răspunsul nu poate fi dat dintr-o singură linie. Totul, întotdeauna, depinde de epocă şi de vocaţia omului. În epoca paşoptistă (înainte, în timpul şi după revoluţie) scriitorii, animaţi de idealuri reformatoare, s-au situat în primele rînduri ale activismului politic pentru înnoirea structurilor româneşti. Bălcescu, Heliade-Rădulescu, Bolintineanu, Alecsandri, Kogălniceanu, Const. Negruzzi, Gr.Alecsandrescu, C.A. Rosetti, Ion Ghica, fraţii Voinescu, Alecu Russo, Constantin Negri şi încă alţii au devenit oameni politici. Mai mult sau mai puţin revoluţionari, ei au constituit, la început şi după aceea, contingentul noii clase politice, în dispută cu boierimea tombateră. Unii n-au încetat militantismul după reîntoarcerea din exil, fiind foarte activi în încleştările pentru Unire. Ion Ghica, reîntors în ţară tîrziu în 1858, după episodul guvernării insulei Samos, şi nutrind ambiţii de a deveni domnitor, era cu totul mirat de rolul important pe care îl ocupa, pe scena politică, poetul Bolintineanu, devenit şi conducătorul ziarului **Dîmboviţa**. Cine ar fi crezut că autorul volumului **Cîntec şi plîngeri** (1852) avea vocaţie de om politic, cu înţelegere atît de pătrunzătoare a evenimentelor? Şi şi-a păstrat vocaţia pînă mai tîrziu, fiind şi ministru într-un guvern de sub domnia lui Cuza şi condamnînd, apoi, după răsturnarea domnitorului, actul de la 11 februarie 1866. Apoi, bolnav iremediabil, după 1866 părăseşte definitiv scena vieţii politice. Dintre foştii paşoptişti scriitori doar doi se menţin în prim plan: M.Kogălniceanu şi Ion Ghica (Alecsandri s-a mulţumit, destul de retras, cu posturi în diplomaţie). Kogălniceanu îşi păstrase fibra politică, fiind unul dintre sfetnicii importanţi ai lui Vodă Cuza, asumîndu-şi chiar responsabilitatea (ca prim-ministru) a loviturii de stat din 2 mai 1864, fără de care nu s-ar fi putut realiza reforma agrară. I s-a imputat mereu, în parlament, acest act, strigîndu-i-se "omul de la 2 mai". Va continua să fie mai mult de un deceniu în primul plan al vieţii politice, fiind ministru de Externe, în 1877, atunci cînd România şi-a declarat independenţa. Aşa se întîmplă că M.Kogălniceanu şi-a legat numele de momentele fundamentale ale României moderne (revoluţia de la 1848, Unirea din 1859, reforma agrară din 1864, independenţa de stat a ţării). E un privilegiu de care au avut parte puţini. Apoi, a tot fost deputat sau senator, ministru nemaiizbutind să fie deşi ar fi vrut. Dar, să nu uităm, în momentul cînd s-a consacrat activismului politic proeminent, a încetat de a mai fi scriitor. Ion Ghica va fi ministru şi prim-ministru sub domnia lui vodă Cuza apoi şi sub domnia lui Carol I. Ultimul său prim-ministeriat s-a sfîrşit în martie 1871, cînd a fost demis, cu larmă, de domnitor care era cît pe aci să abdice pentru manifestarea antigermană din sala Slătineanu din Bucureşti. Va fi, apoi, numai ambasador sau director al teatrelor. Să fie această renunţare silită la activismul politic preţul reluării scrisului? E drept că ştiutele **Convorbiri economice** (în care aflăm şi portrete de mare artă) încep să fie scrise din 1865, apărînd în volum în 1875. Dar vestitele **Scrisori către Vasile Alecsandri** apar în volum (mai întîi în **Convorbiri literare**) în 1884, cînd Ghica ieşise cu totul din scena politică. Dar nu uit că Ghica a fost un mare scriitor ocazional, un diletant cu har (observaţia e a lui Ciocu-lescu). De n-ar fi aşa, e probabil că aceste daruri native nu s-ar fi putut valorifica. Pînă la urmă, din toată pleiada de scriitori – oameni politici paşoptişti, a învins, cu adevărat, pragmatismul şi vocaţia autentică pentru politică. Acest pragmatism şi această vocaţie autentică le-a dovedit Ion C.Brătianu, coleg întru paşoptism şi unionism dar nescriitor. El a avut energia necesară de a înţelege politic lucrurile, el l-a adus în ţară, cu riscuri mari, pe Carol I (după ce a fost în conjuraţia care a dus la abdicarea lui Alex. Ioan Cuza), el a format, în 1875, Partidul Liberal, el a fost prim-ministru la declararea independenţei României, el a condus ţara în cea mai lungă guvernare din istoria ei (1876-1888), cînd, de fapt, s-au pus bazele României moderne. Scriitorii din acea epocă a paşoptismului au îndeplinit funcţiuni importante în viaţa politică. Dar omul cu adevărat politic din acea generaţie a fost, de fapt, Ion C.Brătianu. Avea bază politică şi a creat nu numai un mare partid ci şi o clasă politică. Aceasta, oare, pentru că n-a fost scriitor? E probabil. Oricum, n-a fost dominat (ca, de pildă, Kogălniceanu) de prejudeăţi doctrinare şi nici de radicalism politic (ca, de exemplu, prietenul său de o viaţă, C.A.Rosetti, de care s-a despărţit în 1884). Brătianu, dintre toţi paşoptiştii, a ştiut să se plieze pe conjuncturalul mereu schimbător, fără precon cepte, admiţînd chiar, pentru că nu se putea altfe pînă şi actele de corupţie. A fost, aşadar, omu politic care a învins şi a triumfat, chiar dacă ultim trei ani de viaţă (1888-1891) i-a trăit în opoziţi mereu înjurat nu numai de conservatori, dar şi d unii liberali dizidenţi.

O altă generaţie de scriitori care au intrat î viaţa politică au constituit-o junimiştii. Cu Junime întemeiată în martie 1864 şi cu aproape toată bătă lia ideologico-estetică desfăşurată, în 1871 junimişt acceptă propunerea conservatorilor de a intra î politică. Dintre toţi junimiştii care au început s facă politică (deputaţi, primari, prefecţi) doar tre vor ajunge miniştri şi prim-miniştri: P.P.Carp Th.Rosetti, T.Maiorescu. Carp, devenit ministr încă în 1870, încetase de a fi scriitor, de fapt tra ducător, încă de la începuturile Junimii - Theodo Rosetti n-a fost niciodată scriitor. Rămîne pe ro Titu Maiorescu, marele critic literar, estetician ş prozator cu extraordinară forţă portretistică. V deveni ministru în 1874, demnitate mereu reluată şi prim-ministru din 1912 pînă în ianuarie 1914. Şi a sacrificat criticul Junimii cariera de scriitor p altarul activismului politic? Cred că da. Dar o sacri ficare în bună măsură şi datorită avocaturii pe car a înţeles să o practice pînă spre 1910, pentru a s rostui financiar. Fapt este că politica şi avocatur (activităţi cronofage) i-au diminuat efortul creator producîndu-i mari amărăciuni. Toată viaţa sa de om politic a plasat-o, deliberat, sub şefia lui P.P.Carp S-a emancipat tîrziu, abia în martie 1912, cînd a preluat, din mîna lui Carp, prim-ministeriatul nerespectînd, apoi, înţelegerea cu prietenul său de o viaţă de a-i reda înalta demnitate publică. Îl va lăsa pe Carp (ceea ce acesta nu i-o va ierta nici la moartea lui Maiorescu), devenind, în 1913, ca prim-ministru al României, preşedintele Conferinţei de pace de la Bucureşti. Acum, spre sfîrşitul vieţii (Maiorescu a murit în iunie 1917), fostul critic al Junimii s-a demonstrat a fi un om politic mai aplicat decît P.P.Carp. Dar timp de peste patru decenii se lăsase condus de Carp, deşi în 1901 îl dezamăgise profund. A meritat sacrificiul lui Maiorescu om politic, în dauna creaţiei? Întrebarea e rău pusă. Aceasta a fost opţiunea, liber aleasă, a lui Titu Maiorescu, chiar dacă, în epocă şi astăzi, destui s-au întrebat asupra oportunităţii acestei opţiuni, judecînd-o în fel şi chip.

Pînă la urmă, s-a demonstrat că scrisul nu face casă bună cu politica, din principiu acaparantă. Dar că intelectualul are, trebuie să aibă opţiuni politice, pe care, adesea, le exprimă public, e contestabil.

Z.ORNEA

În cine să te încrezi?

În ţările capitaliste, intelectualul se bucură de un anumit prestigiu în ochii poporului. Cel puţin aşa era la Paris, cînd eram eu mic. Luam adesea metroul, dimineaţa, spre liceu, şi muncitorii care erau în vagon aveau toţi ghiozdane, serviete, valize-diplomat, mape. Şi stilouri care le depăşeau vizibil marginea buzunarelor. Unii erau în costum, ba chiar cu cravată, şi le puteai vedea mîinile groase, cu unghii negre, ieşind de sub cîte o pereche de manşete. În serviete aveau desigur o gustare, dar şi revistele intelectuale pe care le citeau pe drum: *Historia*, de exemplu.

Ştiu toate astea cu atît mai bine cu cît fratele meu, propriul meu frate, era muncitor. Familia mea nu era una de muncitori, nici una de intelectuali de altfel, dar fratele meu era muncitor. Nu era o vocaţie, aşa se întîmplase, nu se descurcase cu şcoala, nu voia s-o mai ajute pe mama la magazin şi-o făcea pe muncitorul undeva la periferia Parisului. Avea mîini chinuite asemenea adevăraţilor muncitori şi - ca şi ei - un diplomat în care îşi strecura dimineaţa obişnuitele sandvişuri.

Bineînţeles, e greu de stabilit cărui tip de actor social i se adresau toate aceste ghiozdane, stilouri şi cămăşi albe. Poate cadrelor din întreprinderi sau jurnaliştilor, vînzătoarelor sau profesorilor universitari. A fi intelectual, sau cel puţin a arbora unele din emblemele respectivei categorii, însemna pur şi simplu - în ochii acestor muncitori, navetişti sau meseriaşi care luau metroul cu mine - a-ţi cîştiga viaţa altfel decît obosindu-ţi corpul cu munci care cereau mai puţină materie cenuşie.

Nu era, de altfel, nimic ridicol în aceste serviete doldora de sandvişuri, şi greşeam ironizîndu-mi fratele de fiecare dată cînd se pregătea să plece la drum. Poate că nu se găseau în magazine destule sacoşe potrivite pentru căratul gustării de prînz. Proletariatul era în curs de dispariţie sub ochii mei, cu falsele lui străluciri cu tot, şi, fără s-o ştiu, din ce în ce mai puţini intelectuali doreau să se îmbrace ca muncitorii, în acele costume care se găseau doar la subsolul de la Samaritaine.

Mai tîrziu, pe cînd îmi pregăteam lucrarea de diplomă, la ţară, la bunicii soţiei mele, care erau ţărani veritabili, convins că acolo, în natură, era locul ideal pentru a mă concentra asupra unor subiecte serioase şi profunde, mi-am dat seama că mă deranjau foarte tare muştele, vecinii şi întrebările bunicii. La ce îmi folosea, oare, să citesc de dimineaţa pînă seara? O să mă doară capul. Şi începea ancheta: cartea aia, de colo, despre ce vorbeşte? Surîdeau, batjocoritori, cînd încercam, bîlbîindu-mă, să le descriu regulile complexe ale foneticii istorice. Mă lăsau să spun şi mă băteau pe spate înainte de a se reîntoarce la porci.

Cît despre socrii mei, ei erau muncitori autentici la Courneuve. N-am făcut-o dinadins. Pe vremea cînd mi-am cunoscut viitoarea nevastă, nu-mi păsa deloc din ce mediu vine. O iubisem şi, într-o bună zi, am descoperit că părinţii săi locuiau într-un bloc în plin banlieu roşu. Dar tatăl, în ceea ce-l priveşte, era mai degrabă de extremă dreapta, pe cît îmi putusem da seama. Nu vorbea despre politică decît duminica, după aperitiv. Era un om de obicei mai degrabă sobru, dar duminica, după aperitiv, începea să emită teorii despre putere, economie, societate, şi punea tot felul de întrebări esenţiale pentru care avea soluţii gata pregătite. În ochii săi eu nu eram decît un simplu intelectual şi nu puteam înţelege toate aceste lucruri. De fapt, nu înţelegeam totdeauna ce-mi spunea şi mă mulţumeam să-l abrob repetînd mecanic regulile mele de fonetică istorică.

Soacră-mea era femeie de serviciu la şcoala municipală: era foarte avantajos, fiindcă toată familia beneficia gratuit de spălatul rufelor, de detergent pentru vase, duşumele, veceuri ş.a.m.d. Ea o aproviziona chiar şi pe nevastă-mea şi pînă la divorţ n-am plătit niciodată vreun produs pentru curăţenie. Încercasem să-i explic odată că nu era tocmai moral (n-aş fi îndrăznit să zic onest) şi să fac o paralelă cu un şef de serviciu public care ar deturna în interes propriu bunurile sau serviciile destinate în mod normal colectivităţii. Îmi răspunsese cu condescendenţă, cum se face de obicei cu un băiat bogat care se amestecă în conversaţia adulţilor săraci, explicîndu-mi că trei pachete de detergenţi de ici şi trei de colo n-aveau să ruineze nici într-un caz municipalitatea, care, dacă încă nu-mi dădusem seama, se afla totuşi deasupra acestor mărunţişuri. Soacră-mea n-avea, de altfel, prea mare consideraţie pentru mine. Îmi amintesc că într-o zi îi lăudasem un film pe care ea nu-l văzuse dar despre care Edgar Faure spusese, la televiziune, cele mai rele lucruri. Era, pentru ea, o demonstraţie că nu pot fi la înălţime.

L-am revăzut pe fratele meu mulţi ani mai tîrziu (eram deja cu a doua soţie). Devenise extrem de dezamăgit în ce priveşte politica, şi în special în ce priveşte democraţia. Mi-a spus cu un aer foarte serios că, în fond, era mare păcat să-i laşi pe imbecili să voteze şi că ar fi trebuit instituit un fel de areopag format din înţelepţi, din marile creiere, din premianţi Nobel, şi să-i laşi să guverneze. Eu priveam marea, căci eram pe plajă, şi luna se reflecta în valuri.

Fratele meu nu se înşelase: am citit în *Le Monde*, cîteva zile mai tîrziu, un atac virulent al redacţiei împotriva experţilor americani în materie de economie care îndrăzniseră să declare că evoluţia mondială era una pozitivă. Aceşti bieţi naivi, susţinea de fapt *Le Monde*, aceşti tehnocraţi abrutizaţi de capitalismul sălbatic ale cărui jalnice produse sînt, încearcă să ne păcălească, dar degeaba: recent, laureatul Nobel în biologie animală, specialist incontestabil în domeniul ouălor de fluturi australieni, afirmă contrariul. Şi, ţineţi-vă bine: confratele său, răsplătit cu marele premiu internaţional de micro-mecanică a fusibilelor erectile, a susţinut acelaşi punct de vedere.

"Ei, vezi?!", mi-ar fi zis, fără îndoială, fosta mea soacră.

Norbert DODILLE

În româneşte de E. ŞTEFOI

SFADA ELITELOR

Starea de fapt

Parcurge-i presa şi vei constata că Biserica Ortodoxă catalizează, făţiş sau difuz, majoritatea exegezelor actuale pe tema situaţiei noastre geopolitice. "Cea mai veche instituţie românească" joacă rolul unui argument flotant, în jurul căruia se construiesc şi se deconstruiesc proiectele de societate. Cu toate acestea, întrebările rămase în suspensie revin obsedant: "Ne aflăm în centrul lumii ortodoxe, sau la periferia celei catolice şi protestante? Rămînem în Balcani, de dragul dreptei credinţe, sau ne "integrăm" în Europa, neglijînd fără scrupule Tradiţia Răsăritului? Sîntem români pentru că sîntem ortodocşi, sau invers?"

E limpede că la orizontul acestor frămîntări patetice se profilează Biserica Ortodoxă. Unii o iubesc din cale afară, alţii nu o iubesc deloc, dar toată lumea a luat poziţie, cu toate că o teologie politică şi o adevărată politică religioasă întîrzie să apară. O mulţime de clivaje semnificative s-au agravat în anii din urmă în funcţie de atitudinea liderilor de opinie faţă de natura, vocaţia, ponderea şi viitorul Ortodoxiei în sînul societăţii româneşti. Or, iertată-mi fie vorba, mari trebuie să ne mai fie păcatele pentru ca Biserica Ortodoxă, care ar fi putut cîştiga pînă acum pariul reconcilierii, să se transforme într-un asemenea măr al discordiei!

Clasa noastră intelectuală este scindată în materie de ecleziologie, exact acolo unde uniformitatea tradiţională a mărturisirii de credinţă nu admite excepţii. Pentru elitele intelectuale "secularizate", Biserica este un aşezămînt ai cărui membri ocupă doar *o parte* a corpului social. E o viziune reducţionistă, în pofida obiectivităţii sociologice de la care se reclamă. Pentru elitele clericale, organismul tainic al Bisericii îmbrăţişează virtual, graţie unui proiect misionar global, *ansamblul* societăţii. Viziunea lor are temeiuri "totalitare", pentru că suprapune graniţele Bisericii peste cele ale comunităţii naţionale. În cîmpul dezbaterii se instalează astfel tensiunea dintre două terminologii divergente, dar şi conflictul dintre două filosofii aparent ireconciliabile. Teza mea este că dacă şocul acestor concepţii nu va fi amortizat, el va determina în timp apariţia unei societăţi cu două viteze, în care polemica se va radicaliza incontrolabil.

Intelectualii care oficiază cultul modernităţii reduc omul la dimensiunea lui individuală şi civilă: viaţa de aici implică buna socializare a unui egoism superior, iar pragmatismul ei perfecţionist ruşinează ipotetica viaţă de apoi. Teologii, care se prezintă, *grosso modo*, drept adversarii modernităţii, văd omul ca pe o persoană a cărei vocaţie publică se estompează în raport cu urgenţa psihodramatică a mîntuirii. Chiar dacă recuză, în numele postmodernităţii, ereditatea Luminilor, primii se erijează în educatori obşteşti, pledînd pentru o cultură politică matură, la care indivizii, în sfîrşit lucizi şi competenţi, urmează să participe democratic. Intelectualul "laic" ar fi deci pedagogul generos care predă lecţii de europenitate unui popor retardat. Nici celălalt grup – ierarhie şi cărturari îmbisericiţi – nu se lasă mai prejos, de vreme ce abordează democraţia ca pe o referinţă ornamentală, preferîndu-i retorica valorilor ancestrale sigure. Din cauza lor, Biserica şi Neamul sînt absolutizate, prefăcîndu-se, din mijloace, în scopuri ultime. Garant al unui finalism desuet, preotul apare atunci ca specialist al exorcismului vaticinar, chemat nu atît să relativizeze provocările modernităţii, cît să codifice o soteriologie a supravieţuirii în condiţii istoriceşte ostile.

Un profetism bolnav

Sper că nu am nici o vină dacă poziţiile mai sus evocate degajă un aer caricatural. Diformitatea lor provine dintr-o cronică fantasmă a puterii, dintr-o cultură carentă, ca şi din exerciţiul impenitent al unui profetism bolnav. La noi, Europeanul şi Naţionalistul, Liberalul şi Conservatorul, Agnosticul şi Misticul sînt tot atîtea ficţiuni partizane antrenate într-un zadarnic război de uzură. Figurile generice ale Noului şi Vechiului (concretizate în funcţie de accentul politic, social sau religios) folosesc "poporul" ca pe o sursă inconştientă de autoritate, ca pe o trambulină către nişte visate demnităţi obţinute prin fraudă ideologică. Fiecare ar vrea pentru sine întreaga putere, rămînînd în continuare de partea cealaltă a unei baricade imaginare. Arhitecţii societăţii civile îşi rezervă automat cele mai bune locuri din amfiteatrul acesteia, tot aşa cum apărătorii societăţii tradiţionale doresc să rămînă hegemonii unei realităţi încremenite. Unii aproximează viitorul ţării prin amputarea trecutului ei răsăritean, învinovăţit de germenii unui antioccidentalism endemic. Alţii, complexaţi în faţa aceluiaşi trecut, nu-şi pot închipui viitorul decît în ritmul eternei întoarceri. Îmi iau precauţia de a preciza că nu denunţ aici vreo alteritate condamnabilă, ci doar inconsistenţa acelor puncte de vedere care atribuie românilor şi respectiv occidentalilor o abuzivă esenţă negativă.

Ştiu foarte bine că e nerealist să diabolizăm voinţa de putere. Nu este viaţa politică însăşi arena în care fantasma puterii se materializează într-o ierarhie acceptată? Ştiu de asemenea că generalizările neatente şi clasificările rigide rămîn cel mai adesea paralele cu dinamica unor structuri complexe, aflate, pe deasupra, în plină mutaţie. Mi-ar displăcea însă ca discursul meu să fie confundat cu acela, străin mie, dar reprezentativ, pe care tocmai încerc să-l analizez aici. În fond, obiectul acestui eseu priveşte distribuţia maniheică a rolurilor simbolice, verdictul fără apel care inspiră mitologia succesiv agresivă şi defensivă a "bunului român".

Falsa împăcare

Departe de mine gîndul de a substitui actualelor controverse identitare viziunea paradiziacă a unei armonii obţinute graţios sau providenţial. Dacă nici măcar societăţile tradiţionale, reputat "organice", nu izbuteau să depăşească "politeismul valorilor", cum am putea spera să eliminăm astăzi pluralismul centrifugal al opiniilor şi de ce ne-am dori-o? Există, ce-i drept, ispita - masiv formalizată - a unei bune înţelegeri bazate pe concesia reciprocă. Pe acest plan, dacă nu cumva pe această pantă uşor demagogică, elitele celor tabere ("ortodocşii" şi "cosmopoliţii") ar urma să se împace "luînd ce e bun de la fiecare". În principiu, s-ar cuveni să celebrăm aici victoria bunului-simţ. Problema e că nu te poţi împărtăşi din "bunurile" celuilalt dacă nu le cunoşti cu adevărat.

Potrivit amintitei strategii conciliante, Ortodoxia ar fi menită să ofere cadrul etic al unei occidentalizări moderate. Redusă la puterea de persuasiune morală şi la vocaţia controlului comunitar, Ortodoxia ar ţine locul "celor şapte ani de acasă", după care s-ar retrage, pentru ca restul mizelor (modernizarea, concurenţa, selecţia şi profitul) să poată fi atinse. Pe cale de consecinţă, Noul Testament, adică iconomia lui Hristos ca Apocalipsă, ar regresa către Vechiul Tèstament: a fi credincios, nu ar mai implica, în fond, decît respectarea acestui arhetip al codurilor penale moderne care este Decalogul. E clar însă că ortodocşii nu pot accepta viziunea descrisă mai sus, în măsura în care ea nu este decît surogatul cripto-protestant al unui creştinism înţeles după ureche.

Necruţarea de sine

Mie mi se pare mult mai eficientă o altă cale. Mă gîndesc la datoria fiecăruia de a se apropia de celălalt prin intermediul unei judecăţi a sinelui. Ce înţeleg prin aceasta? Înţeleg evidenţa potrivit căreia lucrurile nu se pot ameliora din afara sistemului lor de referinţă. E deplasat ca un ortodox îmbăiat în patristică, fermecat de misterul Liturghiei şi cultivat la şcoala teologiei isihaste să veştejească un Occident unde se prea poate să nu fi călcat niciodată. Un astfel de om se raportează la o realitate nu doar ignorată în datele ei fundamentale, ci şi - mai mult ca sigur - perimată: cititor al apologeticii de secol XIX, el îşi inventează propriul Occident, după chipul Conciliului I Vatican, dacă nu cumva după acela al unei scolastici de mult apuse. La fel de neavenit este şi "cosmopolitul" care pricepe creştinismul răsăritean cu ochii lui Durkheim sau Weber, care descoperă în opera lui Guénon suprema soluţie hermeneutică şi care crede că poate epuiza Revelaţia cu ajutorul unor stufoase bibliografii cogniviste. Asemenea evaluări decalate, asemenea unghiuri de atac improprii nu pot decît spori o confuzie deja considerabilă.

Iată de ce socotesc că fundăturile respective po. fi străpunse numai printr-o severă, perfect asumată şi simultană repliere autocritică. Prea încrezător, poate, în bunătatea originară şi eshatologică a urmaşilor lui Adam, sper ca, nu peste multă vreme, fiecare dintre cele două "tabere" să nu-şi mai extragă legitimitatea din execuţia sumară a celeilalte. Nu de coliziunea a două necunoaşteri avem trebuinţă, ci de confruntarea onestă a două imagini de sine necomplezente.

Intelectualii ortodocşi ar căpăta un plus de credibilitate dacă ar lepăda triumfalismul şi psihologia "cetăţii asediate", regăsindu-şi, odată cu smerenia, apetitul pentru lecturile aşa-zicînd "eretice". S-ar cuveni ca ei să nu mai dispreţuiască psihanaliza fără să fi citit un rînd din Freud sau Lacan, să nu mai suspecteze antropologia înainte de a-i cerceta rădăcinile creştine, să nu mai privească ordinatorul ca pe o "drăcie nemţească" şi mai ales să priceapă că paseismul extrem alimentează inevitabil excesele înnoirii. În ce-i priveşte, intelectualii filo-occidentali ar deveni pesemne mai autoritari dacă ar înceta să trateze "intoleranţa" celorlalţi printr-o identică necruţare, dacă ar dezminţi stereotipurile ostile printr-o aprofundare simpatetică a Ortodoxiei şi dacă ar izbuti să înţeleagă că o societate pacificată le-ar fi lor înşile de cel mai mare folos. Lor, celor umblaţi prin lume şi şcoliţi în universităţile apusene, lor, celor care navighează printre referinţe la modă, lor, celor care ar trebui să salveze dimensiunea europeană a culturii româneşti scriind mai mult şi sfădindu-se mai puţin, lor li se cere acum înţelepciunea de a nu traumatiza "România profundă" printr-o hiper-modernitate indigerabilă.

O să mi se aducă aminte că discursurile îndrăgostite sînt oarbe şi că nimeni nu-şi poate denigra amorul fără suferinţe greu de consimţit. Le-aş aminti însă acestor avocaţi ai dreptului de a te înşela glorios că nu pentru denigrarea masochistă de sine am pledat aici, ci doar pentru disiparea iluziei cosmetice din pricina căreia defectul propriu e valorizat, în vreme ce defectul celuilalt e privit ca fatalitate. Sînt convins că, mai presus de facţiuni şi etichete, *meritocraţia* e singurul teren pe întinderea căruia creativitatea şi fidelitatea faţă de tradiţie servesc laolaltă nevoia unei patrii.

Teodor BACONSKY

Album

Cuvente den copii

Autobiografie

Mă numesc Iordache Marian şi m-am născut în anul 1984, luna iulie, a 25-a zi la ora 10 dimineaţa.

Într-o zi cînd aveam doi ani pe la sfîrşitul lunii august pe cînd mama şi fratele meu Mihai mîncau pepeni, eu care stăteam într-un mic pat începusem să plîng. Însă fratele meu crezu că îmi este foame, luă o bucată de pepene, veni lîngă patul meu şi mi-a aruncat-o drept în faţă. Peste puţin timp patul începu a mirosi a pepene, iar cearceaful, pătura şi perna se înroşiră. Şi apoi prin tot apartamentul se simţi cum pute pepenele.

Pe la vîrsta de cinci ani am plecat la mare cu trenul. Apoi ne-am urcat într-un titicar şi am început să ne plimbăm. Însă acesta ne zguduia.

Peste ceva timp titicarul a oprit şi ne-am dat jos. Apoi am intrat într-un magazin de jucării. Atunci mama mi-a cumpărat un ceas de jucărie. Dar eu credeam că este un ceas adevărat. Cînd mă plimbam pe plajă mi-am dat seama că limbile nu se învîrt şi nu ticăie. Atunci l-am lovit cu pumnul de cîteva ori. Apoi am dat ceasul jos de la mînă, şi cum eram eu furios am luat o cărămidă şi l-am lovit. Cînd am deschis ochii ceasul era fărămiţe, atunci mi-am dat seama că era un ceas de jucărie. Iar părinţilor mei le-am spus că l-am pierdut în mare.

După aceea am luat salteaua şi am intrat în apă. Tata prindea nişte meduze mici care erau ca gelatina şi ni le dădea. Eu care nu aveam prea multă minte, cum le aveam în mînă le strîngeam de le săreau capacele.

Cînd eram la bunica la Vaslui, m-am trezit dis-de-dimineaţă şi un om băga araci în car. După ce umplu carul cu araci dădu bice boilor şi plecarăm la deal. Mergeam la vie să punem araci. Şi căţelul unui om care venise cu noi ne însoţea.

După ce s-au apucat ceilalţi să muncească, eu am luat o sapă şi am făcut o gură în pămînt, mi-am băgat picioarele în ea, şi mi-am acoperit picioarele cu pămînt. În acest timp cîinele îmi fura mîncarea şi mi-o mînca. Cînd m-am repezit la el nu l-am putut prinde din cauză că picioarele mele era îngropate. După ce mi-am scos picioarele am început să fugăresc cîinele. Şi l-am fugărit pînă ce am căzut pe jos. Cînd m-am sculat mi-am dat seama că am alergat foarte mult şi mă rătăcisem. Acum eu eram cel care avea nevoie de ajutor pentru că mă împiedicasem tocmai la o intersecţie şi erau trei drumuri. Însă căţelul m-a condus înapoi la vie. Şi de-atunci căţelul nu mi-a mai furat pîinea, şi nici eu nu l-am mai fugărit.

Cu cîţiva ani în urmă am fost la munte în staţiunea Voineasa. Într-o zi pe la ora 10 dimineaţa m-am trezit, am ieşit afară şi mi-am cumpărat o îngheţată, apoi am găsit un mic drum, dar era foarte abrupt. Cînd am coborît am văzut că stăteam lîngă un rîu. Iar pe deasupra rîului era un pod. Am traversat rîul şi pe pod şi pe pietre. Apoi am început să mă joc în apă, dar nu ştiu cum am alunecat şi am căzut direct în apă. Am încercat să mă urc, dar am alunecat şi din nou am căzut. Am mai încercat să mă ridic de două ori dar degeaba. A patra oară am reuşit dar eram ud leoarcă.

După aceea m-am dus repede la hotel fără să mă vadă nimeni şi mi-am schimbat hainele.

Şi cam atît am scris autobiografia.

Din viaţa unui extremist de centru...

Trăim într-o lume marxistă!?

Trăim într-o lume marxistă şi nu ne dăm seama:

la Moscova, Elţin dă o lovitură de palat în propriul palat;

la Ierusalim, după ce refuză postul de ministru al externelor fiindcă Ariel Sharon nu deţine şi el un portofoliu în noul guvern, politicianul David Lévy se răzgîndeşte şi-l anunţă pe noul prim-ministru că s-a răzgîndit şi vrea;

Gorbaciov obţine un milion de voturi (0,5%) în alegerile libere din Rusia care n-ar fi fost de conceput fără perestroika lui (şi toastează, seara, între ultimii săi prieteni, pentru ca Rusia să nu cadă în nebunie);

cei din satul bulgăresc Iasno Pole de lîngă Plovdiv înaintează o cerere preşedintelui Jelev ca să se schimbe numele satului în "Stoicikov", începînd să ridice şi o statuie fotbalistului genial, iar prin Bucureşti vagabondează 500.000 de cîini, sterilizarea lor fiind posibilă - la ritmul de 300 pe lună - în următorii 150 de ani;

există socialismul cu caracteristici chinezeşti, dar Parlamentul European discută excluderea Albaniei pentru frauda electorală prin care forţele anticomuniste au obţinut victoria asupra forţelor comuniste;

într-o altă ţară balcanică, opoziţia anticomunistă nu poate denunţa mult aşteptata fraudă electorală a guvernului neo-comunist, fiindcă tocmai ea cîştigă alegerile locale;

la Bucureşti, în faţa Teatrului Naţional, un om tînăr, îmbrăcat în uniformă "de leopard", solicită atenţia arborînd pe piept două chemări: "sînt comunist, dar mă tratez!" şi "dacă eşti şi tu, hai să ne tratăm împreună!", lumea omenindu-l cu sume mai mari sau mai mici;

la Ierusalim, ministrul de externe David Lévy se răsgîndeşte şi anunţă că îşi va da demisia, dacă Ariel Sharon nu capătă şi el un minister;

la Bucureşti, cea mai grea problemă a ecarisajului este mila cetăţenilor care se bat cu hingherii pentru eliberarea animalelor, în timp ce unuia dintre cei mai străluciţi intelectuali ai ţării, recunoscut lesne într-un resturant pe cînd mînca liniştit şi obosit o friptură, i se spune, de la obraz, de la o masă alăturată: "domnule, fii atent - o ţară care nu e condusă de elite, mă c...c pe ea!";

în sfîrşit, dacă există un sfîrşit în această permanentă revoluţie a sensurilor răsturnate de propriul lor nonsens, la Atlanta, în preajma deschiderii Olimpiadei, un ofiţer al FBI-ului, din grupul celor care organizează apărarea Jocurilor de orice atacuri teroriste, dezvăluie la o conferinţă de presă că el e plătit "ca să gîndească în termenii şi la nivelul unui paranoic, pentru a preveni acţiunile paranoice."

Nu ne dăm seama în ce lume marxistă trăim fiindcă ne uităm la toate prostiile, în loc să revedem, luînd notiţe, da, notiţe, ca la un seminar cu tema: "deriziunea ca emanaţie a inteligenţei", filmul acela, din 1933, "Supă de raţă"

în care Groucho (Marx) e preşedintele statului Fredonia şi cînd ia frîiele puterii face din ele noduri, duşmanul lui fiind Tretino, preşedintele Silvaniei, care vrea să cotropească Fredonia căsătorindu-se cu văduva fostului preşedinte, îndrăgostită însă de Groucho (Marx),

Groucho care conduce Fredonia astfel: i se dă un document la semnat şi este întrebat dacă problema e clară: "Clară? Şi un copil de 4 ani ar înţelege-o...", el aplecîndu-se imediat spre secretarul său şi şoptindu-i imperios: "Caută-mi imediat un copil de 4 ani - sînt pierdut...",

Chico (Marx) fiindu-i ministrul de externe, altfel spion dublu în slujba lui Tretino, demascat şi deferit justiţiei, la proces Groucho (Marx) fiindu-i şi acuzator şi avocat,

iar atunci cînd începe războiul între cele două ţări, Groucho (Marx) bate telegramă pe front: "Există vreun răspuns la mesajul meu?", tot el ordonînd imediat: "Dacă nu există, nu-mi răspundeţi!", unui general atacat cu gaze, poruncindu-i prompt ce trebuie să facă: "să ia o lingură de bicarbonat şi un pahar cu apă!",

exact, filmul acela al fraţilor Marx, "Supă de raţă", fiindcă nu se putea intitula "Supă de găină", iar "Supă de gîscă" ar fi creat confuzii la fel de mari ca acelea de peste 63 de ani cînd - după cum a lămurit Viaceslav Nikonov, membru al staffului electoral al lui Elţin - "agenţiile ruseşti au anunţat că preşedintele suferă de «anghină», ceea ce, după cum ni s-a explicat (!?), este similar cu «faringită», dar numele bolii a ajuns în traducerea engleză - «anghină pectorală», aceasta avînd, se pare (!?), legătură cu suferinţe localizate în zona toracică..."

Radu COSAŞU

Casa şcoalelor

Cartea de citire pe scurt

În oracole pot fi întîlnite ecouri din aproape întreaga literatură română, de la poeţii Văcăreşti pînă la simbolişti. (Este ştiut faptul că între diferitele forme de cultură nu există graniţe foarte ferme şi, prin urmare, "schimburile" nu trebuie să surprindă pe nimeni). Influenţele dinspre literatura cultă înspre cea a oracolelor sînt multiple şi se realizează pe mai multe niveluri; un prim nivel ar presupune simpla citare a poeziilor - cum se întîmplă mai ales în cazul simboliştilor, care nu au fost încă asimilaţi -, apoi ar fi integrarea unui citat semnificativ (format dintr-un vers sau două) într-un context nou, cerut de realitatea oracolelor, pentru a se ajunge în cele din urmă la forma desăvîrşită a asimilării, cea în care sînt preluate modurile de frazare, sintaxele poetice şi algoritmii discursivi ai scriitorilor consacraţi.

Cum e de aşteptat, cei care se bucură de cea mai mare popularitate - şi, deci, de o priză directă la poezia lor - sînt poeţii adulaţi de sistemul de învăţămînt. (Aici ar trebui făcută precizarea că există două mari tipuri de influenţe: cele transmise prin calea regală a învăţămîntului şcolar şi cele care provin dintr-un fel de subconştient colectiv melodramatic - cum este cazul ecourilor din poezia Văcăreştilor şi a altor poeţi minori autori sau nu de romanţe.)

Pe primul loc în ierarhia preferinţelor se află, desigur, Eminescu. Aproape că nu există oracol care să nu amintească, într-un fel sau altul, de poezia lui: "Vreme trece, vreme vine / Amintirea mea rămîne", "A fost odată ca-n poveşti / A fost ca niciodată / A fost o viaţă de elev / Ce nu va fi uitată"; "Cînd vei deschide aceste foi / Zîmbind la gîndurile sfinte / Te vor cuprinde-n vraja lor / Aducerile-aminte" etc. Iată structura prozodică din **Luceafărul**: "Deschide ochii tăi frumoşi / În culmea disperării / Întinde mîna să ţi-o strîng / Şi nu mă da uitării." Iată mecanismul anamnetic din **Şi dacă...**: "Cînd va bate vîntul / Peste părul tău / Să-ţi aduci aminte / De numele meu." De altfel, Eminescu este efigia poetului în general şi nu puţine *amintiri* fac referire directă la el: "Nu sînt Eminescu / Să-ţi scriu poezii / Dar sînt fericită / Că te pot iubi"; "De-aş fi eu ca Eminescu / Un poet cutezător / Ţi-aş tot scrie amintiri / De dragoste şi de amor.// Dar nu sînt decît o fată / Şi n-am minte de poet / Şi îţi las ca amintire / Cel mai scump al meu secret: / TE IUBESC."

Următorul poet în ordinea forţei de influenţare a literaturii oracolelor este Coşbuc. Coşbuc, emblema *cărţilor de citire* şi a serbărilor şcolare, deliciul învăţătorilor, părintele alcătuitorilor de culegeri de maxime şi cugetări. Iată două ipostaze oraculare ale bravului poet: (Coşbuc - serbare şcolară) "Afară-i vînt şi e-nnorat / Şi noaptea e tîrzie / Oracolul ţi-e minunat / Iar mîna mea mai scrie"; (Coşbuc - florilegiu de gîndire) "O luptă grea e viaţa / Şi-i greu să lupţi cu ea / Şi-i greu să faci pe plac / La toţi precum ai vrea."

Literatura oracolelor nu neglijează - cum nici *cărţile de citire* nu o fac - nici motivele fundamentale ale spiritualităţii poporului român. **Mioriţa**: "Pe-un picior de plai / Pe-o gură de rai / Iată vin şi eu / În albumul tău." **Zburătorul**: "Aseară cînd m-am culcat / Eu pe tine te-am visat / Că veneai la patul meu / Şi mă sărutai mereu" (scrisă de o fată); "Dă-mi Doamne aripi să zbor / La Laura-n dormitor / Să îi dau o sărutare / Înainte de culcare" (scrisă de un băiat).

În toate exemplificările de pînă acum, cauza influenţării se poate deduce foarte simplu, toate modelele avute în vedere fiind puncte esenţiale ale mitologiei create de sistemul nostru de învăţămînt. Care să fie, în schimb, explicaţia preluării unor texte de o cu totul altă factură, cum ar fi, de exemplu, **Psalmul 41**? Influenţele să se datoreze oare vremurilor cînd exista o tradiţie solidă a predării religiei? Aceasta ar putea fi o explicaţie, mai ales că *amintirea* care face trimitere la psalmul respectiv este foarte veche (eu am întîlnit-o chiar şi în oracole de la începutul secolului).

Iată primul verset al **Psalmului 41**: "Cum doreşte cerbul izvoarele apelor, aşa Te doreşte sufletul meu pe Tine, Doamne." Corespondentul din literatura oracolelor este, bineînţeles, desacralizat: "Cum doreşte căprioara / Apa rece de izvor / Aşa îţi doresc eu ţie / Mult succes în viitor." Vechimea acestei *amintiri* a determinat existenţa unui mare număr de variaţiuni pe tema respectivă: "Cum doreşte iepuraşul / Morcov dulce, gălbior, / Aşa îţi doresc eu ţie / Mult succes în viitor"; "Cum doreşte primăvara / Un ghiocel înflorit / Aşa îţi doresc eu ţie / Un examen reuşit"; "Cum doreşte bebeluşul / O plimbare-n cărucior / Aşa îţi doresc eu ţie / Mult noroc în viitor"; "Cum doreşte ursuleţul / Miere dulce de albine / Aşa îţi doresc eu ţie / Mult succes şi numai bine"; "Cum doreşte Dan Spătaru / Premiu-ntîi la festival / Aşa îţi urez eu ţie / Mult succes în ideal." Literatura oracolelor relativizează şi tratează în felul ei propriu valorile celorlalte culturi, astfel încît - de exemplu -, în cadrul ei, distanţa de la poezia imnică la Dan Spătaru este cu mult mai scurtă decît ne pare la prima vedere. (C.P-B)

Reîntîlnindu-l pe Liviu Ciulei

Aflîndu-mă într-o vizită de documentare la New York University (1000 de studenţi la Departamentul de Teatru şi tot atîţia la cel de Film şi Televiziune, cum avea să-mi spună directorul Catedrei Undergraduate, dl Ken Dancyger) am căpătat permisiunea lui Liviu Ciulei să asist, o întreagă după-amiază, la repetiţia de lumini cu studenţii săi din anul II "scenografi" de decor, costume şi lumini. Se pregătea actul II din piesa lui Pirandello **Cum mă vrei**. Perdele negre drapau scena, creînd o încăpere şi două coridoare de intrare-ieşire. Evident, negrul intens absorbea altfel lumina ce provenea doar de la cîteva lampadare intens colorate în roşu-galben-verde. Tensiunea dramatică se năştea treptat din felul în care Ciulei creştea sau scădea - doar cu cîte un punct - intensitatea fascicolelor de lumină, creînd reliefuri acolo unde nu erau şi sculptînd chipurile actorilor, şi ei studenţi în anul II. Indicaţiile regizorale începeau cam aşa: "Mi se pare...; cred, nu sînt sigur...; impresia mea ar fi...; ar fi posibil să luminăm acel colţ...", totul rostit pe un ton scăzut, cu un timbru calm. Fermitatea şi siguranţa sa se ascundeau astfel sub o maximă delicateţe, dezvăluind arta de a te impune fără să ofensezi, fără să stăvileşti elanul creator al celor aflaţi la primii paşi pe scîndura scenei. Iar ei, învăţăceii, cu o jumătate de secol mai tineri decît maestrul, îl priveau şi ascultau cu evlavie, deşi cînd lucrau unii îi spuneau pe nume.

După trei zile a avut loc premiera la care am putut asista. M-am bucurat să întîlnesc printre fervenţii admiratori ai teatrului lui Ciulei pe Nina Cassian, care mi-a spus că e nelipsită de la orice spectacol Ciulei. Şi de ce să lipseşti, dacă poţi să iei parte la o întîlnire magică.

Sub luminile şi bagheta lui Ciulei, actorii deveneau şi ei "făpturile lui Ciulei" şi nu mi-a fost greu să detectez în mişcările şi gesturile tinerei Teri Lamm, interpreta "Doamnei misterioase", o Clody Berthola de acum ani şi ani.

Liviu Ciulei nu mai dă interviuri. Din discuţia amicală avută îmi permit să citez doar două dintre remarcile sale. Întrebîndu-l care este diferenţa dintre lucrul cu actori consacraţi şi cu cei ce se află la început de drum, mi-a spus cu aceeaşi delicateţe care-i caracterizează tot comportamentul: "Tinerii ascultă mai mult". Cît despre viitorul acestor talente în devenire mi-a spus: "Majoritatea devin chelnerițe. La o audiţie se prezintă şi cîte 300 pentru rol!"

Succesul este neîndurător, iar talentul depinde atît de mult de şansă şi perseverenţă încît drumul spre glorie este cel mai adesea dezolant.

În **The New York Times** din 1 aprilie, Ben Brantley făcea cronica turneului Royal Shakespeare Company cu **Visul unei nopţi de vară**. Apreciind cu oarecare rezerve spectacolul, el scria: "Dl Nobel (regizorul) ştie că este practic imposibil să mai montezi **Visul unei nopţi de vară**, fără să ţii seama de ce s-a făcut înainte. Astfel decorul ce se oferă spectatorului la intrarea în sală este o referire directă la interpretarea dată de Liviu Ciulei în 1986 - camera ca o cutie de culoarea sîngelui; a doua referire era la montarea lui Peter Brook: trapezul agăţat din tavan." Dacă spectacolul Pirandello ar fi fost destinat marelui public, ar fi lăsat de asemenea un reper pentru punerea în scenă a pieselor pirandelliene.

Adina DARIAN

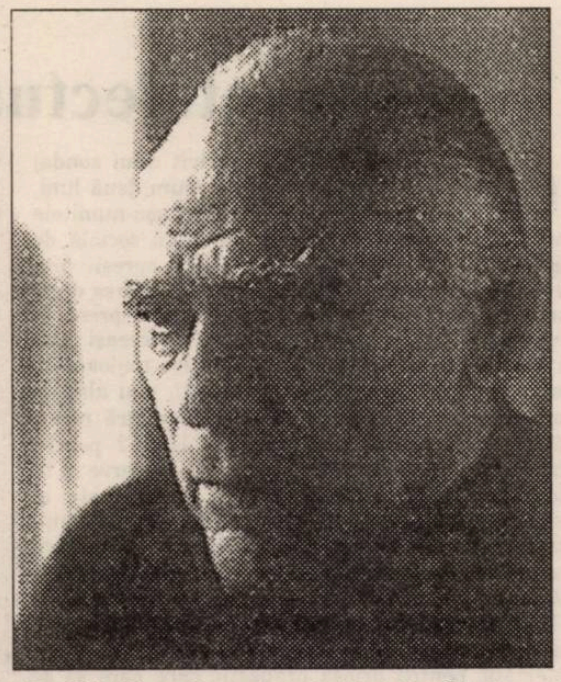

Pe 7 iulie a fost ziua lui Liviu Ciule. La mulţi ani!

Prezența franceză în România în timpul primului război mondial

Sub acest generic s-au desfăşurat la Cluj-Napoca, în zilele de 27-28 iunie a.c., lucrările colocviului româno-francez de istorie, care a beneficiat de prezenţa unor reputaţi specialişti din Franţa şi din România. Semnificaţiile recentei manifestări sînt multiple, depăşind cadrele unui simplu colocviu ştiinţific. În primul rînd, colocviul reprezintă prima manifestare franco-română cu caracter istoric organizată la Cluj după al doilea război mondial. În al doilea rînd, Franţa a fost implicată în toate marile momente ale renaşterii naţionale a românilor în epoca modernă (1848, 1859, 1866, 1918). Au rezultat astfel durabile legături politico-diplomatice, culturale şi economice între cele două ţări şi popoare. Conjugarea strădaniilor mai multor instituţii în vederea organizării acestui colocviu, demonstrează excepţionala importanţă acordată temei propuse pentru dezbateri. Astfel, Universitatea "Babeş-Bolyai" prin Facultatea de Istorie şi Filosofie, Fundaţia Culturală Română prin Centrul de Studii Transilvane şi Academia Română prin Institutul de Istorie, au depus eforturi consistente pentru buna organizare a întregii manifestări.

Deşi limitate strict tematic la prezenţa franceză în România în timpul primului război mondial, în cadrul colocviului au fost prezentate comunicări variate, care au adus un spor informaţional deosebit la cunoaşterea perioadei. S-au remarcat în acest sens lucrările istoricilor francezi: Jean Delmas, **Alianţa franco-română faţă cu revoluţiile ruse**; Jean Nouzille, **Generalul Berthelot şi Misiunea Militară Franceză în România între 1916 şi 1918**; Thierry Sarmant, **Monarhia română văzută de ataşaţii militari francezi (1917-1918)**; Jean-Noel Granâhome, **Viaţa cotidiană a ofiţerilor francezi în România, 1916-1918**; Anne Marie Cassoly, **Călătoria lui Saint-Aulaire în Transilvania**. Interesante au fost şi comunicările specialiştilor români: Mihai Timofte, **Misiunea militară Franceză văzută de autorităţile române din Iaşi şi de societate**; Ion Bulei, **Aspecte diplomatice ale relaţiilor româno-franceze în timpul primului război mondial**; Vasile Vesa, **Disputa dintre generalii L.M. Berthelot şi L.F. d'Esperey**; Gheorghe Iancu, **Ofiţeri superiori francezi în misiune în Transilvania (1918-1919)**; Dumitru Preda, **Misiunea Militară Franceză şi reorganizarea Armatei Române în vara anului 1919**; George Cipăianu, **Zona de ocupaţie militară franceză din Banat (1919)**.

Comunicările dar şi discuţiile ce au urmat au relevat sprijinul constant al Franţei în refacerea armatei române în anii 1916-1917, aportul politic francez la realizarea unităţii naţional-statale româneşti. Nivelul elevat al lucrărilor şi intervenţiilor, dat de participarea unor reputaţi universitari şi istorici militari francezi şi români, a fost remarcat de toţi cei prezenţi, specialişti dar şi reprezentanţi ai mass-media. Una dintre concluziile colocviului a fost necesitatea permanentizării unor asemenea întîlniri ştiinţifice, tematice româno-franceze. De asemenea, profesorul Jean Nouzille de la Universitatea din Strasbourg a propus înfiinţarea în România a unei fundaţii Louis Mathias Berthelot, pentru impulsionarea legăturilor franco-române şi pentru promovarea cercetărilor de istorie militară comparată.

În ultima zi a colocviului a fost inclusă o vizită la mănăstirea Rîmeţ (Jud.Alba), important monument al artei medievale româneşti din Transilvania (sec.XIV). Potrivit aprecierilor oaspeţilor străini şi din ţară, manifestarea a constituit o reuşită deplină din toate punctele de vedere.

Centrul de Studii Transilvane – Cluj-Napoca

Cronica literară de tranziţie

JURNALE:

6. Costache Olăreanu

De fapt, trişez. Această carte nu este un jurnal. Este o autobiografie. O "completare" la autobiografie. Autobiografia e îndeobşte un gen solemn: îţi pui pe tavă viaţa ta aşa cum a fost cînd te afli (sau socoţi că te afli) pe pisc şi priveşti de-a lungul văii, de la izvor, pîn'la vărsarea în mare. Dar autobiografia a fost şi un gen "de cadre". Cei de o anumită vîrstă, printre care se află şi Costache Olăreanu, ştiu cît de cultivat era acest gen de către administraţia comunistă. Una-două ţi se mai solicita o operă autobiografică. Apoi un addendum; şi încă unul... Şi erau al dracului de camilpetrescieni şi de baudelaireieni comuniştii, puneau un accent pe autenticitate şi pe sinceritate de-ţi stătea mintea-n loc şi nu mai ştiai cum să-ţi faci tatăl, din puşcăriaş PNL, funcţionar CFR. Multe au nenorocit bolşevicii noştri, dar nu se poate spune că n-au contribuit la dezvoltarea imaginaţiei.

(*Cetăţene Olăreanu. Mai întîi că dumneata ai un statut neclar. Dumneata eşti un tîrgoviştean... din Moldova. Ceea ce cam contravine. Dumneata aparţii în mod clar grupului anti-realist-socialist zis "din Tîrgovişte": Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu, Tudor Ţopa. De altfel, în paginile pe care ni le-ai oferit, mărturiseşti că te-ai dedat, împreună cu numiţii, la activităţi duşmănoase (cf.f.47), la lecturi burgheze (a se vedea fila 59 din dosar), la comentarii tendenţioase. Dumneata, ca şi complicii de mai sus, ai debutat voit tîrziu, amînînd intrarea în rîndurile condeierilor care serveau cu devotament cauza. Ceea ce nici n-ai servit-o. Pe Florin Mugur, care s-a angajat plenar la început, îl ironizezi (v.fila 17). Ai practicat o proză evazionistă, paseistă, ignorînd realităţile din jur (trimitem, în acest sens, la filele 86, 87). Totul sub deviza prin care te demaşti la fila 33 din dosar - bine-nţeles că nu pe româneşte, limba strămoşilor nu e bună, noi îl citim clandestin pe Renard (v.fila 30, coroborată cu declaraţii similare ale lui R.Petrescu şi M.H.Simionescu) - şi ne credem vulpoi mari: **Bene qui latuit, bene vixit**, cine se ascunde bine, trăieşte bine, numai că de ochiul nostru vigilent nu te poţi ascunde, cetăţene Olăreanu).*

Atunci, de ce comentez eu acest text sub frontispiciul "jurnale"? Pentru că toată povestea îşi trage sevele dintr-un jurnal. Jurnalul este o prezenţă freatică, e ca un personaj principal, dacă nu chiar ca un coautor.

Ani lungi (mai negri, mai pestriţi), jurnalul i-a fost autorului şi un soi de meserie ("*-În fond, cu ce se ocupă? Aici veni răspunsul stupefiant al fetei: - Mamă, scrie jurnal! -Şi asta-i ocupaţie?*", p.104. La aceeaşi întrebare, venind de această dată din partea lui Lucian Blaga, junele Olăreanu răspunde la fel: "*I-am spus... că ţin jurnal. Poetul a clătinat uşor din cap*", p.78. În coşmarurile sale, această, ei, da, ocupaţie îl poate salva şi de atacurile contondente ale rivalilor în amor: urmărit, în vis, de un "campion naţional de greco-romane", naratorul crede că "*formula magică ce ar fi putut opri acea dezlănţuire nebună*" era "*-Domnule, domnule, dar eu scriu jurnal!*", p.107).

Piesa de bază a cărţii de faţă (şi cea cu adevărat validă), autobiografia *Lupul şi chitanţa*, este betonul epic turnat pe armătura unui fost jurnal. Ce a zidit meşterul Olăreanu în el? O tinereţe boemă, desfăşurată sub lumina acră a stelei roşii de pe Casa Scînteii (şi de pe multe alte case, că nu puteai avea încredere în oricine), dar şi sub buna stea a libertăţii interioare, suficient de incandescentă ca să aureoleze lecturi frenetice, iubiri pasagere, prietenii definitive. Anii '50, din Bucureşti şi din Cluj, sunt resuscitaţi într-o notă de melancolie senină, nonşalantă (ici-colo, chiar exuberantă; oricum, se aude, parcă, mereu, Aznavour, "On ètait jeune, on ètait fou!... Nous ne mangions qu'un jour sur deux!"), cu toată încărcătura lor de frustrări şi de mici biruinţe contra curentului, din mediile artistice, literare, universitare. Memoria (servită şi de eminenţa cenuşie jurnalul) aduce la rampă figuri notorii din vremea cînd erau încă *in nuce* (Paul Gherasim, Dem. Savu, Marin Constantin, Ioana Pavelescu ş.a.) sau, altele, la apogeu, dar în felurite derive (Blaga, Călinescu, Murnu, Ralea). Printre altele, ar merita citat, de pildă, portretul Ralucăi Ripan, "*femeie solidă..., bătoasă, foarte severă, oricînd gata să facă morală, chiar şi profesorilor..., în pofida purtărilor ei de modă veche, R.R. a fost un fel de prototip, prototipul viitoarei activiste aprige, neînduplecate, compensîndu-şi deficienţele genetice printr-o purtare jumătate femeiască, jumătate bărbătească... Părul făcut coc, taioarele sobre, călcătura soldăţească sau de raţă pusă la îngrăşat, făceau din ea o sperietoare de temut..., ţin minte cum mai tremuram. Rostea cuvintele de parcă ar fi avut în mînă un pistol încărcat cu apă, din acelea pentru copii, aţintindu-ne pe fiecare, pe rînd, cu cîte un jet rece*" (p.71).

Costache Olăreanu, os de tîrgoviştean prin alianţă, are din spiritul moldovean o bonomie sprinţară, o naturaleţe în povestire care, asociate cu isteaţa înclinaţie spre auto-ironie, dau ceva ataşant paginilor sale. E în acest spectacol al replonjării în "mon oisive jeunesse", al bunei-dispoziţii care scotoceşte voioasă prin meandrele timpului pierdut, şi în care "odiosul eu" ocupă un loc modest, de copil de trupă alergînd şi el pe lîngă batalioane de figuri obiective, interesante (unde coloneii sunt, evident, apropiaţii M.H.Simionescu, R.Petrescu, Petru Creţia, Tudor Ţopa, remarcabil creionaţi), şi cîte o doză de "halal de mine, sunt orfan", de "universităţile mele", filtrată prin La Rochefoucauld, Călinescu, Kirkegaard, Urmuz, un mizerabilism dulce, candid, optimist. Memorialistul nu priveşte înapoi cu mînie, el se desparte de trecut rîzînd inteligent, de sine cînd e cazul, şi de imbecilităţile şi insanităţile vremilor.

Nu ştiu alţii cum sunt, dar eu, cînd mă gîndesc la aceste amintiri, la sarabanda lor de întîmplări şi chipuri şi locuri pe care (unele) le-am prins şi eu cînd începusem a merge copăcel, parcă-mi saltă şi acum inima plină de o domoală plăcere estetică.

George PRUTEANU

---

*) Costache Olăreanu, *Lupul şi chitanţa (şi alte încercări)*, Ed. Albatros, Buc., 1995, 232 p., 2500 de lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Intelectuali de cursă lungă

Autor al unor volume de critică culturală de răsunet larg, acum ar fi **Orientalismul** sau **Cultură şi imperialism**, Edward Said a publicat recent, la Editura Vintage Books/Random House, Inc. din New York, sub titlul **Representations of the Intellectual*** (Reprezentări ale intelectualului), o serie de şase conferinţe ţinute în 1993 în cadrul prestigioaselor "Reith Lectures" ale BBC-ului. Conferinţele Reith, iniţiate în 1948 de Bertrand Russell, îi numără printre vorbitorii americani de pînă acum pe Robert Oppenheimer, John Kenneth Galbraith şi John Searle.

În viziunea lui Said, a fi intelectual înseamnă a subscrie la condiţia de exilat, a revendica statutul de amator şi a asuma ca vocaţie esenţială pe aceea de a spune adevărul puterii.

Condiţia de exilat pe care o are în vedere Said este metaforică şi metafizică. Intelectualul care se ia în serios ca atare va fi şi va rămîne deliberat un marginal, tensionat însă, iar nu prudent sau indiferent, un *outsider* fericit de nefericirea lui (iar nu amar sau cinic), fie că trăieşte în altă ţară decît cea în care s-a născut, fie că rămîne în spaţiul natal. Datorită acestei asceze, el sau ea va avea o perspectivă multiplă asupra faptelor (dinăuntru şi dinafară), le va percepe în flux iar nu ca date odată pentru totdeauna, le va judeca istoric universalizînd crizele.

Etern amator, susträgîndu-se sistematic rutinei succesului, intelectualul are de luptat, după Said, cu ispite printre care cele mai importante sînt acelea ale specializării, expertizei şi puterii. Pentru intelectualul de astăzi, primejdia falsificării ţine nu atît de societatea de masă, cît de fascinaţia contagioasă pe care riscă s-o exercite asupra lui *insider*-ii, experţii, coteriile, profesioniştii care modelează opinia publică. Numai chestionînd permanent naţionalismul, gîndirea corporatistă şi privilegiile de sex, rasă, clasă sau categoriile şi stereotipurile reductive în curs, îşi îndeplineşte intelectualul funcţia majoră în şi între societăţile în care se pronunţă.

Spunînd adevărul puterii, neacceptîndu-se înregimentat, intelectualul lui Said nu consideră că "istoria s-a încheiat" (cum a susţinut, nu demult, Fukuyama), că "marile naraţiuni" au dispărut (cum spune Lyotard) şi nu acceptă ca premise de reflecţie "Noua Ordine Mondială" sau "înfruntarea civilizaţiilor". Există în continuare guverne care oprimă, justiţie coruptă, cooptări ale intelectualilor de către putere şi devieri ale acestora de la rostul lor care este şi rămîne în mod esenţial acela de a confrunta ortodoxiile şi dogmele, iar nu de a le produce.

Prima trăsătură evocă biografia de exilat palestinian în Statele Unite a lui Edward Said. Trăsătura a doua e în parte formulată sub influenţa marxistului italian Antonio Gramsci care surprinsese, în **Însemnările din închisoare**, scrise între 1926-1937, apariţia intelectualului "organic" (format pentru a spori autoritatea puterii şi a o legitima) şi îl opusese intelectualului "tradiţional". A treia trăsătură reia, în largă măsură, viziunea religios eroică, înclinînd spre dreapta, a lui Julien Benda care, în **Trădarea intelectualilor** (1927) îi cita ca intelectuali realizaţi pe Socrate, Isus, Spinoza, Voltaire şi Renan. Benda vorbise despre felul în care Fénelon şi Massillon au criticat războaiele purtate de Ludovic al XIV-lea, despre denunţarea de către Voltaire a distrugerii Palatinatului, despre denunţarea violenţelor lui Napoleon de către Renan, a intoleranţei engleze faţă de revoluţia franceză de către Buckle, a violenţei germane faţă de Franţa de către Nietzsche.

În felul acesta, sinteza încercată de Said depăşeşte poziţia politică şi nişa naţional-culturală în care s-a situat şi se desfăşoară precumpănitor acţiunea lui specifică. Ea alătură şi adînceşte căutările intelectualilor europeni (de la Virginia Woolf la Sartre sau Walter Benjamin), americani (insistînd asupra lui Noam Chomsky, Gore Vidal, Susan Sontag), islamici (de la Ali Shariati la poetul sirian Adonis sau la Kamal Abu Deeb), africani (Frantz Fanon) sau japonezi (Masao Miyoshi), cubanezi (Jose Marti), indieni (Tagore) etc. Într-o continuare a analizei, sinteza s-ar putea extinde profitabil la Luce Irigaray, Marguerite Duras, Luc Ferry şi Alain Renaut în Franţa, Ana Blandiana sau Octavian Paler (printre mulţi alţii) în România, intelectualii unguri, bulgari, cehi, sîrbi, croaţi pe care-i cunoaştem atît de puţin.

Cartea lui Said se cere citită şi gîndită la noi. Ea ridică problemele cu care se confruntă aici şi acum intelectualul dornic să fie util fără a-şi nega sau încălca vocaţia şi exterioritatea de martor în raport atît cu cultura din care provine cît şi cu cele de care biografia ei (sau a lui) nu s-a ciocnit. Cum să eviţi adevărul parţial, tăcerea aburit profitabilă, scenariile virînd spre caricatură, solidarităţile şi consensurile nescrutate, neinterogate şi nedomolite prin meditaţie? Cum să aplici acelaşi standard atunci cînd judeci sau cîntăreşti fapte sau principii ale comunităţilor cu care comunitatea căreia-i aparţii a fost sau este în conflict? Cum să eviţi opoziţia de dragul opoziţiei, fără a omite migăloasa readucere în memorie a tuturor aspectelor care tind să fie neglijate atunci cînd se preconizează acţiuni colective şi consensuri entuziaste?

Identitatea naţională, culturală, de grup, nu e nici naturală, nici dată de Dumnezeu spune în esenţă Said. Ea se construieşte violent, se reinventă şi se menţine prin acte tulburi care se cer permanent şi lucid chestionate. Solitari şi nedomolibili, intelectualii au de cernut prezentul şi trecutul în cursa lungă, nicicînd încheiată, către înţelegeri mai largi ale nedreptăţilor, mereu altele, la care umanitatea devine, treptat, capabilă să renunţe creator.

Sanda GOLOPENŢIA

Brown University, USA

---

* Pe marginea cărţii Edward W.Said. **Representations of the Intellectual**, New York: Vintage Books/Random House, Inc., 1996

SUA: intelectualul şi politica

O opinie publică tentată, potrivit unui sondaj realizat nu mai departe de acum două luni, să încline tot mai mult spre aşa-numitele valori fundamentale şi principii de viaţă socială de "dreapta", adică tocmai spre acele valori agresiv promovate de majoritatea republicană din Congres după seismul electoral din 1994; concomitent, o presă în care, potrivit unui alt sondaj efectuat în aceeaşi lună mai în rîndurile celor mai reprezentative mijloace de informare, peste 90 la sută din ziarişti, mai ales de la marile reţele de televiziune, recunosc fără nici o jenă că au votat la prezidenţialele din '92 pentru Clinton şi că părtinesc, fără prea multe rezerve şi în pofida mult-trîmbiţatului spirit de obiectivitate al breslei, politica socială de "stînga" a actualei administraţii, ignorînd sau lăsînd de multe ori şi fără prea multe menajamente mesajul părţii adverse să cadă în gol...

Unde se situează intelectualii americani în acest scenariu al extremelor, schematic trasat aici, dar emblematic pentru uriaşa prăpastie care pare să se fi creat ca urmare a unei polarizări politice a societăţii americane, care pare fără precedent de la războiul din Vietnam încoace? Răspunsul îl ştiam dinainte, dar am profitat de prezenţa unora din cei mai reputaţi specialişti americani în literatura irlandeză la recentul simpozion "James Joyce in Romania" organizat de Fundaţia Culturală, pentru a face un mic sondaj personal. La întrebarea: "Cine aţi prefera să cîştige alegerile prezidenţiale din noiembrie?" răspunsul a fost aproape unanim: "Decît republicanii, mai bine din nou Clinton, deşi"...

Mai bine din nou Clinton... Cu alte cuvinte, încă o dovadă că în pofida scandalului Whitewater, care-l urmăreşte încă din timpul campaniei electorale trecute, în pofida mai-noului scandal al celor peste patru sute de "dosare" ale republicanilor cerute FBI-ului de Casa Albă, evident, în scopuri nu tocmai clare sau curate, în pofida dezvăluirilor aproape zilnice care compromit şi erodează - oricît ar susţine exponenţii administraţiei că ar fi vorba doar despre diabolice maşinaţiuni politice ale adversarilor - imaginea de "democrat nou", integru campion al "schimbării" cu care Clinton a cîştigat alegerile din '92 şi vrea să se prezinte din nou acum electoratului, intelectualii americani tind, ca şi cea mai mare parte a confraţilor lor europeni, să dea credit, din motive uneori nu uşor de înţeles, oamenilor politici sau platformelor politice cu orientări de "stînga".

Pe de altă parte, transformările care au avut loc în lume din '89 încoace au sporit în cel mai înalt grad confuzia conceptuală sau de terminologie dintre "dreapta" şi "stînga", dintre "conservatorism" şi "liberalism" care, chiar şi fără acestea, întotdeauna au avut în America alte conotaţii decît echivalenţele lor europene. Prăbuşirea sistemelor comuniste în lume, explozia, în America şi în alte părţi ale lumii, a unor fenomene sociale aparent incontrolabile ca urmare a revoluţiei cibernetice şi informaţionale care atrag atenţia, unii intelectuali americani sugerează oribile imagini orwelliene sau favorizeaxă criminalitatea electronică la scara mondială, emanciparea (unii îi spun disoluţie sexuală), în paralel cu afirmarea tot mai agresivă a filosofiilor radical-conservatoare sau fundamentaliste de natură a genera devastatoare acte de terorism psihologic sau politic, nu au făcut decît să distrugă puţinele certitudini pe care intelectualii americani le mai puteau avea, astfel încît se poate spune fără teama de a greşi prea mult că DERUTA este cuvîntul-cheie, definitoriu pentru starea de spirit a celor mai mulţi intelectuali care nu fac altceva decît să tragă în continuu neputincioase şi deznădăjduite semnale de alarmă. În cele mai multe cazuri, fără a se angaja direct în lupta politică desfăşurată prin intermediul partidelor, intelectualii americani mai ales cei pe care i-am putea defini de stînga, democraţi sau republicani, (contradicţia în termeni este doar aparentă) se grupează, fără a-şi declina identitatea de partid (care oricum nu are nici o importanţă) în acele faimoase "think-tank"-uri, rezervoare de materie cenuşie sau institute de cercetări de pe lîngă marile şi cele mai prestigioase universităţi de genul Harvard, Yale sau Boston, adevărate citadele ale gîndirii "liberale", unde dezbat, polemizează, uneori în termeni nu tocmai academici, sau elaborează diverse programe şi propuneri de acţiune social-politică, toate inspirate de o aproape patologică teamă de viitor, pentru că lipsa de ordine şi confuzia de valori care caracterizează prezentul nu oferă nimănui motiv de mulţumire. O Americă gata să continue, la peste două sute de ani de la întemeierea ei, căutarea de sine, încercînd să-şi decopere adevărata identitate, să-şi vindece rănile războiului civil şi ale sclavagiei, să-şi definească un loc mereu parcă pus sub semnul întrebării în lume, în acest proces auto-sfîşiindu-se şi auto-contestîndu-se uneori cu o înverşunare aproape paradoxală. În acest context, evaluările şi re-evaluările istorice, nostalgia dureros-melancolică după acea Americă a simplităţii, a optimismului şi generozităţii umane despre care ne vorbeau cărţile de altădată, capătă tonuri din ce în ce mai sfîşietoare, în timp ce limitele dezbaterilor intelectuale, morale şi politice par să fie împinse (de un geniu al Răului?) la extremităţi greu de imaginat chiar pînă şi acum cîţiva ani. Un caz de "molestare sexuală" ca acela al Anitei Hill, asistenta lui Clarence Thomas – a cărui numire la Curtea Supremă de Justiţie a reuşit să o blocheze timp de cîteva luni în 1992 –, a devenit simbolul unei adevărate cruciade, al unei dezbateri care a readus în discuţie aproape întreaga istorie politică şi intelectuală a Americii, condiţionînd de atunci încoace comportamentul politic şi social în măsură disproporţionat de mare în raport cu gravitatea incidentului. Cu toate icoanele lui scoase de la naftalina anilor '60, Kate Millet, Betty Friedan, Gloria Steinheim, feminismul american s-a impus, nu în ultimul rînd, şi prin prezenţa la Casa Albă a lui Hillary Rodham Clinton, ca o constantă a vieţii politice americane căreia orice intelectual trebuie să-i plătească un tribut onest pentru a fi, cum se spune aici, mai în glumă mai în serios, "politically correct"... Aşa cum trebuie să o facă şi atunci cînd este vorba despre dezbaterea (mai întîi politică şi intelectuală, şi abia apoi morală) care continuă să facă ravagii pe marginea drepturilor homosexualilor şi lesbienelor într-o societate modernă sau pe marginea moralităţii avortului, care ameninţă să devină unul din principalii, dacă nu chiar principalul, "cal de bătaie" la prezidenţialele din noiembrie. La fel, "politically correct" este, pentru intelectualul american, să susţină, teoretic sau în postul de comandă unde îl plasează Puterea, programele iniţiate de democraţi în anii '60 sub numele generic de "affirmative action" sau "discriminare pozitivă" în favoarea minorităţilor: afro-americani (corect din punct de vedere politic, nu mai pot fi numiţi după culoarea pielii - adică negri!), hispanici, imigranţi ilegali, veterani de război şi alte categorii de dezmoşteniţi faţă de care societatea americană vrea, prin aceste forme de favoritism social, să se spele de păcatele din trecut. Tot astfel, intelectualul de "stînga" - adică cei mai mulţi - TREBUIE să sprijine - chiar dacă bugetul statului este falimentar - aplicarea în continuare a programelor de "welfare", asistenţa socială de care, din spirit de solidaritate umană, beneficiază cu sau fără deplină justificare milioane de americani de generaţii încoace. "Cazul O.J.Simpson" a readus în actualitatea politică şi intelectuală întreaga problematică a mişcării pentru drepturi civile din anii '60, punînd sub semnul întrebării şi fundamentele sistemului juridico-legal din America, în timp ce atentatul de la Oklahoma şi capturarea fostului profesor de matematică la Universitatea Harvard, Theodore Kaczinsky, suspectat de a fi teroristul cunoscut sub numele de Unabomber au declanşat interminabile dezbateri intelectuale şi politice pe marginea principiilor de existenţă însăşi a statului american, fiecare tabără politică acuzîndu-se, prin "intelectualii de serviciu", fie de exagerata laxitate morală şi socială, fie de înclinaţii spre rigorism totalitar. Iar deasupra tuturor, planează în acest moment avertismentele de foc ale unui tînăr intelectual creştin ca Ralph Reed, care la inspiraţia misionarilor "dreptei creştine", (pînă la un punct aliata republicanilor), tună şi fulgeră ca un modern Savonarola împotriva corupţiei şi decadenţei societăţii americane contemporane.

...Am semnalat doar cîteva din tipurile de ulceraţii care par să ameninţe societatea americană contemporană în măsură atît de mare încît să-i determine pe intelectuali de prestigiu, precum istoricul Arthur Schlessinger să vorbească, dacă nu despre un fenomen de adevărată dezintegrare, cel puţin de "dezunificare" a Americii într-o carte tipărită acum cîţiva ani şi care poartă tocmai acest titlu. Lista de lucrări inspirate de această problematică ar putea continua pe multe pagini, mai ales că fără a fi avut vreodată înclinaţia spre sistemele rigide de doctrină sau ideologie, una din formele de predilecţie ale intelectualilor care vor să aducă un punct de vedere personal în marea şi perena dezbatere politică americană este, de mai multe decenii încoace, eseul, articolul de presă, tableta publicistică sau interviul, poate tocmai pentru a sublinia urgenţa, imediateţea şi caracterul tot mai presant al numeroaselor întrebări la care Politica trebuie încă să dea un răspuns. Pragmatici cum sînt, şi încercînd cu onestitate să nu facă prea multe compromisuri cu Puterea, intelectualii autentici îşi duc, mai degrabă solitari şi fără a se angaja sau înregimenta în "curente" sau tendinţe, cruciadele lor didactice personale de moralizare a vieţii politice din Statele Unite. Ceea ce ne face să conchidem că este greu, dacă nu imposibil, de prevăzut în ce măsură vor reuşi ei să influenţeze implacabilul curs al istoriei...

Ilie TECUŢĂ

Bucureşti, iulie 1996

G.M.TAMÁS

Director al Institutului de Filozofie din Budapesta

Lipsa de responsabilitate politică a intelectualilor

De obicei, se consideră că responsabilitatea este ceva în care te poţi afla angrenat în timpul unei obligaţii contractuale asumate conştient. Exercitarea multor activităţi comerciale implică responsabilitate, cel mai adesea asimilată ideii de promisiune: livrarea mărfurilor la timp, respectarea parametrilor din reclame sau alte lucruri de acest fel. Multe activităţi comerciale se definesc, într-adevăr, prin standarde foarte exacte. Calitatea, de pildă, poate fi definită - şi adesea chiar aşa se şi întîmplă - atît de exact încît nerespectarea ei de către un comerciant poate fi considerată un caz care se rezolvă în instanţă sau se acoperă prin sistemul de asigurări.

Activităţii noastre însă îi lipseşte în mod evident acest tip de standarde clar circumscrise. Într-un fel, nevoia de standarde este mîndria noastră: o aspiraţie misterioasă şi unul dintre argumentele principale împotriva cenzurii. Intelectualii moderni, cu excepţia unor solitari cu faimă nu tocmai bună, ca Dostoievski, vor susţine, fără ambiguitate, că sînt lipsiţi de responsabilitate. Aducerea în instanţă a celor spuse sau scrise de ei, orice fel de imixtiune sînt considerate o violare a unui drept fundamental, o gravă îngrădire a libertăţii. În mod obişnuit pretindem libertate nemărginită pentru declaraţii ce cheamă în mod deschis la revoltă. Cunoaştem cu toţii obişnuita dilemă: pamfletele care apără terorismul sînt forme de manifestare a libertăţii cuvîntului, deci privilegiate, în timp ce actele de terorism sînt pedepsite de lege. Va răspunde deci în faţa legii omul cu minte puţină care pune bombe, şi nu demagogul cu şcoală. Nu voi discuta acest paradox pentru că şi eu tind să cred că intelectualii, în ansamblu, sînt lipsiţi de responsabilitate şi de aceea, probabil, este mai bine să nu se ia în consideraţie ceea ce spun.

Mai degrabă, problema este de ce oamenii din epoca modernă au ajuns la concluzia că, dincolo de orice, intelectualii ar trebui să fie, în cele din urmă, responsabili. De asemenea, aş vrea să ştiu dacă această - presupusă - responsabilitate morală se poate reconcilia în vreun fel cu libertatea cuvîntului.

Să spun mai întîi că nu neg faptul că intelectualii ar trebui să fie responsabili. Ar fi frumos, într-adevăr, să fie responsabili întotdeauna. Faptul de a fi responsabil ţine de demnitatea individului, de maturitatea lui morală, de **Mundigkeit**. Responsabilitatea politică este rodul în timp al culturii spirituale. Şi totuşi, această pioasă dorinţă nu mă poate face să-mi schimb credinţa că, din păcate, acest lucru este imposibil.

Pare evident că unii pot crede că intelectualii sînt, într-un fel, responsabili pentru activitatea lor, dacă aceştia sînt înclinaţi să creadă că au găsit criterii solide şi independente pentru stabilirea standardelor de funcţionare a activităţilor intelectuale; altfel spus, dacă aceştia cred că ştiu, sau cel puţin vor să descopere, ce sînt adevărul, frumosul şi binele. Nu este deloc surprinzător că aceia care sînt gata să-i persecute pe intelectuali pentru opiniile lor sau măcar să se alăture cu orice preţ celor care îi condamnă pe intelectuali pentru lamentabila stare de lucruri sînt sceptici sau relativişti. Să-i numim, conform uzanţelor, dogmatici. (...)

Nu cred că munca asiduă de căutare a adevărului obiectiv, universal (chiar şi în etică) este o încercare nebunească. Dar dacă această direcţie este doar tolerată în contextul unor abordări emoţionale şi subiective, atunci trebuie să ne punem în gardă. Nimeni nu e mai suspicios decît omul tolerant.

S-ar putea spune că acele consecinţe evident negative ale susţinerii şi propagării unei teorii compromit în mod inevitabil teoria care le-a generat. Dar cunoştinţele noastre despre cauzalitatea socială ne permit această explicaţie? Se repetă vechea întrebare: este Houston Stewart Chamberlain responsabil pentru Auschwitz? Este Karl Marx responsabil pentru Gulag? Toţi acei pe jumătate uitaţi reprezentanţi ai unei doctrine enumeraţi de Hannah Arendt în **Originile totalitarismului** sînt vinovaţi de ororile secolului al XX-lea? Oamenii cred că nici chiar complicitatea deschisă, viaţa publică alături de criminali nu au putut distruge *opera* unor figuri ca Lukács, Bloch, Brecht, Maiakovski, Pound, Jünger, Heidegger, Gentile, Priestley, MacDiarmid sau Upward. Credinţa curentă este că aceste vicii sînt ale persoanelor particulare, ca în cazul cetăţenilor obişnuiţi, cu alte cuvinte, că intelectualilor în calitate de intelectuali le lipseşte responsabilitatea. Poate fi Merleau-Ponty scuzat pentru explicaţiile viclene şi perverse, mai mult, pentru apărarea proceselor pline de teroare şi a cîmpurilor morţii din Uniunea Sovietică doar pentru că nu au avut consecinţe în cărţile lui? Nu cred. Nu vrem să cenzurăm scrierile acestor oameni lipsiţi de gust pentru că nu vrem să folosim cenzura în nici o împrejurare. Preţuim libertatea cuvîntului mai mult decît onestitatea intelectuală, la ale cărei criterii de evaluare consimţim cu greu în această lume lipsită de credinţă. Dacă aşa stau lucrurile, mai este posibilă critica morală a unui exerciţiu de autodegradare atît de îngrozitor cum este lucrarea lui Sartre **Les Communistes et la paix**? Relativiştii culturali sînt pregătiţi să apere sistemele centralizate şi planificate de ucidere prin înfometare şi să le eticheteze ca o manifestare *pur et dur* a ceva ce îşi are rădăcinile în lumea a treia actuală - categorie previzibilă, rea sau inocentă? Răspunsul rămîne: oricare ar fi adevărul în această problemă, să-i lăsăm să vorbească. Să inversăm, pentru moment, direcţia argumentaţiei. Să zicem că intelectualii, cărora, aşa cum am spus înainte, nu le pasă de nimic, chiar se simt responsabili. De ce? Pot răspunde la această întrebare doar indirect, printr-un exemplu care mă uimeşte de foarte multă vreme. Toţi cei care sînt la curent cu istoria intelectuală a acestui secol ştiu că documentele care atestă autocritica şi remuşcările comuniştilor ocupă kilometri în rafturile bibliotecilor, în timp ce naziştii, în general, nu se citesc. De ce? În cartea mea **L'Oeil et la main** am spus că naziştii sînt sinceri, iar bolşevicii nu. Ce înseamnă asta? Ideologiile politice de tipul celor la care m-am referit mai sus fac un fel de promisiune mesianică. Promisiunea comunistă urmează unei Mari Tradiţii: are caracter universal prin noţiunea de unitate "conştiinţa de sine a individului" (pentru a-l cita pe Kolakowski), prin repudierea oricărei medieri instituţionale sau raţionale, prin perspectiva milenară asupra omului pe care o implică, redescoperită fără eforturi printr-o schimbare în natura lucrurilor, generată de o acţiune eroică. Este posibil, presupun cutremurîndumă, să mai existe comunişti nutrind cele mai bune sentimente pentru toată lumea. Promisiunea mesianică a comunismului nu este doar o speranţă vulgară de fericire; ea propune autodepăşirea, se adresează comunităţii şi vorbeşte despre libertatea interioară şi socială îngemănate pe tărîmul iubirii perfecte a muritorilor. Comunistul poate fi un fanatic rătăcit şi, desigur, un călău, un birocrat, un cinic - dar nazistul este, cel mai probabil, pur şi simplu un *ticălos*. Naţional-socialismul sugerează că totul va fi în ordine pentru noi, pentru ai noştri, că ceilalţi nu au interese demne de a fi respectate pentru că pur şi simplu sînt *ceilalţi*, deci aproape deloc oameni; că trebuie să încetăm a mai gîndi, trebuie să primim ordine şi să le îndeplinim; că trebuie să-i îngrozim pe ceilalţi. Aceasta este o ideologie pentru **Landsknechte**, nu pentru intelectuali. Cei dintîi, comuniştii care se căiesc, demonstrează adevărul unei celebre remarci făcute de La Rochefoucauld despre ipocrizie: este curtoazia viciului faţă de virtute. Foştii comunişti care au remuşcări, oricît de plicticoşi ar fi în cele din urmă, sînt o mărturie a forţei sociale a ideilor. Sentimentul lor este că dacă unele credinţe au fost cauza unor fapte rele, atunci cineva trebuie să fie responsabil, fie pentru că a interpretat greşit o idee raţională în esenţa ei, fie pentru că a fost atît de idiot încît a crezut într-o idee pe care ar fi trebuit să o înţeleagă corect de la început. Bolşevicii intelectuali s-au considerat responsabili şi ruşinaţi de faptul că nu au recunoscut demagogia, intenţiile ucigaşe, structura internă vicioasă a doctrinei, altfel spus de lipsa onestităţii intelectuale şi a abilităţii lor.

Această epocă a fost una fanatică, nu sceptică, o suspendare a judecăţii: renunţarea voluntară la metodă, la raţiune, la a asculta *et eltera pars* ş.a.m.d. Aceşti oameni au crezut că penitenţa a fost invocată nu doar în numele faptelor rele în sine, dar şi al greşelilor intelectuale care le-au făcut posibile. Acei comunişti care se căiesc sînt dogmatici (în opoziţie cu scepticii) şi cred că există Adevăr în Marea Tradiţie (tradiţia greco-iudeo-creştină) şi că acest adevăr a fost trădat. Pentru că ei cred că acel adevăr cere mai mult decît dovada unei refutaţii; cere fidelitate; loialitatea memoriei; amintirea unui adevăr deja găsit, inerent gîndirii noastre europene. Aparent ei cred că mai degrabă uitarea decît simpla greşeală metodologică e cea care a făcut posibilă confundarea socialismului revoluţionar cu ceea ce se considera a fi umanismul radical. Ei bine, infidelitatea nu mai este considerată reprobabilă; în zilele noastre, acolo unde individul nu este constrîns de obligaţii contractuale clare, păstrarea credinţei este considerată a trece hotarele obligaţiei morale în sens strict. Totuşi, aici ar putea fi vorba de responsabilitate, dacă există sau a existat cu adevărat ceva căruia să-i fi fost credincios. Totul depinde, se pare, de credinţele noastre.

Comunismul, spre deosebire de fascism, nu s-a rupt de Marea Tradiţie. Din punct de vedere intelectual, deci, nu are deschidere spre relativismul eroic al lui Nietzsche sau al lui Sorel. De aceea este deschis conversiei morale, dar în acelaşi timp asta explică de ce, în cele din urmă, este infinit mai periculos: pentru că pur şi simplu poate fi îmbrăţişat de oameni buni şi de bună credinţă. Şi să nu uităm că aici nu e vorba despre lucruri lipsite de importanţă, ci chiar de cazuri de genocid. Această fidelitate hipocritică şi morbidă le-a permis foştilor comunişti dezamăgiţi şi ruşinaţi să se simtă *răspunzători*. Această capacitate a lor ţine de un cadru de gîndire morală, de o credinţă puternică susţinută de tradiţie care, confruntată dramatic cu propria-i versiune distorsionată, s-a dovedit suficient de puternică pentru a depăşi reţinerile şi inhibiţiile specifice lumii moderne.

Capacitatea de a te simţi responsabil se sprijină pe opţiunea morală subordonată tradiţiei şi credinţei. Ne permite să renegăm, să denunţăm faptele rele comise într-o stare mentală compatibilă cu cadrul spiritual - dacă printr-un sacrilegiu este poluat - atunci cînd este evident (în cadrul structurii interne a acestei tradiţii) că acţiunile au trădat cu adevărat cuvintele şi că înseşi cuvintele au fost satanic distorsionate; atunci cînd însăşi logica gîndirii morale poate descoperi eroarea materială din acele deducţii cu rezultat fatal. **Dar nu mai mult.**

Aceia care au crezut că valorile morale nu sînt decît un bastion pentru escroci laşi din clasele de jos nu au fost capabili să treacă prin această schimbare morală. Ceea ce au făcut cînd şi-au văzut păcatele expuse n-a fost decît apărare searbădă şi disperare iraţională - vezi memoriile lui Speer sau regretabila carte **Kaputt** a lui Malaparte sau **Strahlungen** a lui Jünger sau **Doppelleben** a lui Benn.

Toate acestea probabil înseamnă că Pyrrhonismul nostru contemporan nu poate suporta un conflict moral serios. Dacă Pyrrhonismul este cu adevărat principala caracteristică a intelectualului modern, garanţia împotriva intoleranţei sălbatice şi a persecuţiei nu sînt altceva decît o doctrină extremă a libertăţii cuvîntului, o doctrină care ne absolvă de orice am putea spune sau de orice am putea deduce din ceea ce au spus alţii sau am spus noi înşine.

Dar dacă nu sîntem capabili să ne asumăm răspunderea pentru ceea ce spunem, atunci care mai poate fi scopul faptului de a spune?

(Din **Political Responsibility of Intellectuals**, Cambridge University Press, 1990)

În româneşte de

Andra ŞERBĂNESCU

Ispita şi refuzul tribunei

– de vorbă cu prof. dr. Constantin BĂLĂCEANU STOLNICI –

Să facă astăzi intelectualul politică sau să nu facă: iată întrebarea. Toţi cei care imaginează "binele instantaneu" îi cer implicarea decisă în soarta cetăţii şi anume neapărat la tribună, ca unică soluţie. Cei care au de făcut reproşuri, simplificînd lucrurile, găsesc imediat vinovaţii principali ai stării de fapt în care ne aflăm: dacă s-au băgat în treabă toţi intelectualii...

Viaţa politică postdecembristă pare să-i adreseze intelectualului un mesaj capricios: "du-te-ncolo, vino-ncoace, lasă-mă şi nu-mi da pace". Stăm de vorbă pe această temă controversată cu dl. prof. dr. ***Constantin Bălăceanu Stolnici.***

Cuiele şi cartea

Stimate dle profesor, de ce credeţi că imaginea curentă a intelectualului la noi este cea a unui personaj firav, neajutorat, puţin destinat succesului?

Constantin Bălăceanu-Stolnici: Aş spune că nu e noţiune mai ambiguă şi mai confuză la noi decît cea de intelectual. În timpul comunismului, ani de zile imaginea lui a fost concepută ţinînd exclusiv de o anumită clasă, opusă celei muncitoare. Asta s-a întîmplat (se mai întîmplă încă) în ciuda faptului că omul simplu – ţăranul, muncitorul ştie perfect despre ce este vorba. În raport cu intelectualul, el se consolează, îşi creează un fel de statut propriu, atunci cînd zice: "da, domnule, or fi ştiind *aia* carte, dar nu-s în stare să bată un cui". Însă, idealul fiecărui ţăran sau muncitor este să-şi dea copiii la şcoală, măcar unul dintre ei s-ajungă la facultate. Omul simplu are clar percepţia axiologică a valorii intelectualului, ca un ideal social spre care tinde.

La un prim nivel, intelectual este considerat omul cu studii superioare, "diplomatul universitar" cum se punea înainte pe cărţile de vizită. În principiu, atributul s-a dat în funcţie de dimensiunea culturală şi spirituală a preocupărilor omului respectiv. Sigur că în cazul acestei accepţiuni s-au făcut apoi nişte ierarhizări, uneori discutabile. De pildă, inginerul care inventa un dispozitiv nou nu era/este considerat un autentic intelectual, aşa cum e un gînditor, un autor de eseuri, un filosof care face o anumită sinteză sau chiar un jurist care prezintă o formulă de drept într-o formă mai generalizatoare. Conceptul n-a fost legat de bunăstare, reuşita intelectualului n-a fost privită la fel cum era privită reuşita omului pragmatic. De unde tentaţia opiniei comune de a avea în vedere doar un segment al categoriei, socotind intelectuali ce-şi merită cu adevărat numele doar pe cei cu preocupări spirituale, tendinţă de meditaţie, capacitatea de a opera cu abstracţiuni etc. În Franţa a apărut la un timp noţiunea de *intelectualocraţie* care desemnează elitele tuturor profesiunilor bazate pe calificare universitară, din care se selectează apoi "vîrfurile"; adeseori "intelectocraţii" sînt acuzaţi că ar cultiva un spirit de comunitate închisă şi promovează pe cine vor, resping pe cine vor potrivit unor criterii exclusiviste. Nu ştiu dacă reproşul este pe de-a-ntregul întemeiat; fiindcă, pînă la urmă, nu poţi să defineşti intelectualul fără să adopţi, în bună măsură, o concepţie elitistă.

În cazul nostru, nu vi se pare că imaginea intelectualului ca tip inadaptabil, e o moştenire mai veche *(Sărmanul Dionis, Dan, Ladima ş.a.)*, **fără legătură prea mare cu realitatea?**

Poporul român a avut respect faţă de intelectual şi deşi el n-a fost asimilat automat cu noţiunea de "domn", fiindcă asta însemna clasă, statut social, cred că a fost totdeauna plasat într-o zonă mai specială. Aş bănui că de aici vine şi acea "aură" de inadaptabil, transmisă şi prin literatură. Deşi, o cît de sumară privire asupra dezvoltării societăţii româneşti i-ar reda omului cu carte locul ce i se cuvine cînd e vorba de înfăptuiri pozitive şi durabile.

Tradiţii

Care consideraţi că ar fi explicaţia opiniei potrivit căreia, în general, intelectualul şi politica ar trebui să stea, cum se spune, "în hotare deosebite"?

O slabă cunoaştere a istoriei naţionale. Aş putea amenda această prejudecată, luînd numai cîteva exemple din familia Bălăcenilor, a cărei istorie m-a preocupat. Ioan (Iancu) Bălăceanu cunoscut diplomat, care s-a bucurat de longevitate (1825-1914), a fost participant la revoluţia de la 1848 şi un luptător tenace pentru Unirea Principatelor. Acţiunile lui nu-l arată deloc ca pe un inadaptabil, statura intelectuală nu-l îndepărtează de politică, dimpotrivă. Urmărind istoria familiei noastre am văzut că marea majoritate a membrilor săi s-a îndreptat spre profesiunile militare – acesta era idealul; apoi s-a remarcat în diplomaţie şi în ştiinţele umaniste. Unii mari boieri, oameni activi politici sînt şi scriitori, istorici, cronicari (Costinii), deci intelectuali străluciţi şi, nu mai puţin, politicieni abili. Dimitrie Cantemir, domnitor şi unul din întemeietorii literaturii române, e un exemplu care n-ar mai avea nevoie de subliniere cînd e vorba de vocaţia de intelectual împletită cu activitatea omului politic, una pragmatică. De altfel, lucrul s-a spus, aristocraţia românească a fost una care a dovedit o dimensiune pragmatică importantă, depăşind exploatarea agricolă tradiţională, face crescătorii de animale, comerţ, depune bani în bănci etc., iar după secolul al XIX-lea nu evită nici profesiunile aşa-zise burgheze, drept, medicină, mai puţin ingineria. În frămîntările veacului n-a rămas, ca aristocraţia franceză, în marea ei majoritate, într-un fel de superbă nostalgie a unei epoci apuse. Mă gîndesc, iarăşi, la o figură din neamul Bălăcenilor, Constantin, marele Ban al Ţării Româneşti de numele căruia se leagă întemeierea învăţămîntului în limba naţională şi sprijinirea directă a lui Gheorghe Lazăr. L-a convins pe Vodă Caragea că e neaparat nevoie **atunci** şi nu mai tîrziu, de învăţămînt în limba română, în ciuda opoziţiei profesorilor greci, de mare autoritate în acea vreme, care pretindeau că filosofia, teologia şi ştiinţele nu se pot preda decît în "limbile mari" – greaca veche sau latina, n-ai cum să foloseşti limba română pentru "pardosirea epistemelor". Constantin Bălăceanu, boier autodidact – posesor al uneia dintre cele mai mari biblioteci aflate atunci în Ţara Românească – şi om politic de prim plan, nu s-a lăsat înfrînt de argument şi a pus bazele Colegiului Sfîntul Sava. Pe cei trei fii ai săi i-a trimis la Universităţile din Apus, în Franţa şi în Austria, să înveţe Dreptul, – "ţara noastră n-are jurişti, de ei este acum nevoie". Reveniţi în patrie ei au contribuit la Codul Caragea, şi la legislaţia ulterioară. Spiritul său antirus şi opoziţia la "articolul adiţional" al Regulamentului Organic, larg cunoscute, l-au făcut pe Karl Marx să susţină că Banul Constantin Bălăceanu ar fi fost omorît de ruşi pînă la urmă; de altfel, a fost un patriot care nu şi-a ascuns niciodată sentimentele, în Divan nu accepta, de pildă, să se vorbească limba greacă. La un moment dat, ca figură proeminentă a opoziţiei, a şi fost exilat de Caragea, în Macedonia, timp de un an. Nepoţii săi, fiii juriştilor, au făcut carieră diplomatică. Văd aici un plan de continuitate pentru afirmarea românilor, pe care străMoşul meu din secolul trecut l-a îndeplinit în etape cu legătură organică între ele: întîi şcoala, apoi legile, apoi pledarea intereselor politice şi diplomatice ale ţării noastre în lume. Bunicul meu patern a fost atras de tehnică fără a avea studii în domeniu; ca un soi de Edison, autodidact, a creat un obiect zburător, înainte de Vuia şi Vlaicu, un planor a cărei fotografie se află la Muzeul Armatei. Generaţia tatei se afirmă în diplomaţie şi apoi începe o operă de exploatare agricolă modernă pentru acel timp, construieşte mori sistematice, introduce pe scară largă cultura cartofului, se preocupă de educaţia sătenilor, face şcoli etc. Sînt singurul din tot neamul care am ales medicina. Dar la fel ca majoritatea Bălăcenilor, nu ocolesc politica. Înţeleg s-o fac în felul meu, însă. De pildă, nu văd de ce prezenţa mea ar fi mai utilă în Parlament decît la catedră sau ca autor de cărţi, participant la activităţi culturale, scriind articole etc – pentru a-mi promova opţiunea liberală.

Ipostaze contemporane

Stimate dle profesor, ce credeţi că aşteaptă acum politicienii de la intelectuali? Dar aceştia de la politicieni?

Politicienii ar dori să nu-i aibă pe intelectuali ca adversari. Sînt gata să-i capteze spre a-i folosi ca imagine. De consultat nu prea-i consultă. Iar dacă îi consultă, nu-i ascultă, deşi eu cred că a venit şi la noi timpul ca ei să fie exploataţi nu numai ca nişte stindarde atrăgătoare ci şi ca factori operaţionali. Cultura oferă şi un cîştig politic pe care politicienii noştri îl ignoră. Cît îi priveşte pe intelectuali, teoretic, ei aşteaptă de la politicieni ca aceştia să-şi desfăşoare o activitate managerială competentă pentru ţară. Dar ceea ce se vede acum pe terenul politicii, – un spectacol lamentabil oferit de Putere, ca şi de Opoziţie de altminteri, – îndeamnă pe fiecare individ să adopte o anumită doctrină, să se înscrie într-un anumit partid în funcţie de o oarecare strategie personală, avînd mai puţin de-a face cu o concepţie politică clară cît cu posibilitatea de a ajunge la putere şi de a-şi face astfel o situaţie personală. În trecut, politicianul sacrifica o parte a averii sale intrînd în activitatea de partid, el nu venea în Parlament spre a cîştiga neapărat o situaţie materială sau relaţii profitabile pe care să le exploateze apoi în scop personal. Familiile Ghica, Bălăceanu, Băleanu, Lahovary ş.a. au sacrificat moşii şi averi pentru politică, Maniu a intrat în politică fără avere, dar cu o aură morală, pe care a păstrat-o pînă la sfîrşit etc.

De ce se reproşează intelectualilor că n-au priză la real şi dincolo de centrul Capitalei mesajul lor n-ar avea ecou?

Sînt generalizări grăbite, fără suport. Preşedintele PAC a pregătit, în calitate de cadru universitar, timp de trei decenii, serii şi serii de profesori de limba română. Dinu Patriciu – deşi este privit în special ca om de afaceri – a contribuit la formarea multor arhitecţi, ce-şi desfăşoară acum munca peste tot în ţară. Exemple mai sînt, am luat numai două. De ce ar fi mai prizabili ca intelectuali dnii Dumitraşcu, R.Luca sau alţii care au un limbaj inflamat, adesea trivial, de ce să credem că numai mesajul lor ţine seama de real şi merge la inima electoratului? Alegerile locale au demonstrat că nu.

Mulţi acuză prea repedea trecere de la ceauşistul "muncipiu" de pînă în dec. '89, la "achiesarea", "derularea", etc. – termeni cu care a fost împănat discursul postdecembrist, atribuind intelectualilor un limbaj inadecvat.

Sigur că imediat după '89 intelectualii s-au lansat într-un limbaj ce părea unora ezoteric, valoros în sine dar fără ecou. Şi atunci s-a trecut în cealaltă extremă: spre a cîştiga publicul, presa a dezvoltat în general un limbaj simplist, neocolind totodată nici calomnia, nici minciuna, iar accesibilitatea a fost confundată cu vulgaritatea. Asta canalizează şi gîndirea multor oameni spre anumite forme şi opţiuni aculturale, de pe urma cărora suferă societatea în întregul său. Intelectualizarea presei ar fi un scop care ar atrage multe energii. Fiindcă politica se face nu numai la tribună, aşa cum mulţi sînt obişnuiţi a crede. Presa, fundaţiile, televiziunea sînt tot atîtea poziţii importante din care se poate desfăşura o adevărată operă de reculturalizare a opiniei publice, absolut necesară la noi. Reîntemeierea unei lumi a valorilor numai intelectualii pot s-o facă. Deocamdată, "politicianul vizibil" cu care se confruntă privitorul de televiziune, omul comun, face figură de sforar. Deşi s-au mai rostit în Parlament şi discursuri cu miez, de ţinută intelectuală, ori s-au dezbătut şi probleme de interes major, ceea ce i s-a arătat populaţiei pe micul ecran a fost numai imaginea unor politicieni certăreţi pe AGA, pensii, maşini cu sau fără girofar. Deliberat, cred eu. Cu alte cuvinte politica este doar pentru cei *tari*, agitaţi, cu gură mare şi limbaj nesupravegheat, dornici de profit imediat. Ce să caute acolo "nişte intelectuali" pe care politica - aşa cum este ea prezentată - pare să-i refuze, mai evident decît refuză intelectualii politica? De altfel, se poate lesne observa că, în mod insidios, Parlamentul este prezentat ca un organism care nu merită cine ştie ce consideraţie, fiindcă actuala putere are ca ideal o republică prezidenţială nu una parlamentară. Cred că se practică un fel de "conspiraţie la imagine" la care Parlamentul însuşi s-a pretat - cît de conştient de efect, mă întreb.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus.bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CĂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 184
19-25 iulie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

GRAFITI

Pereţii vorbesc

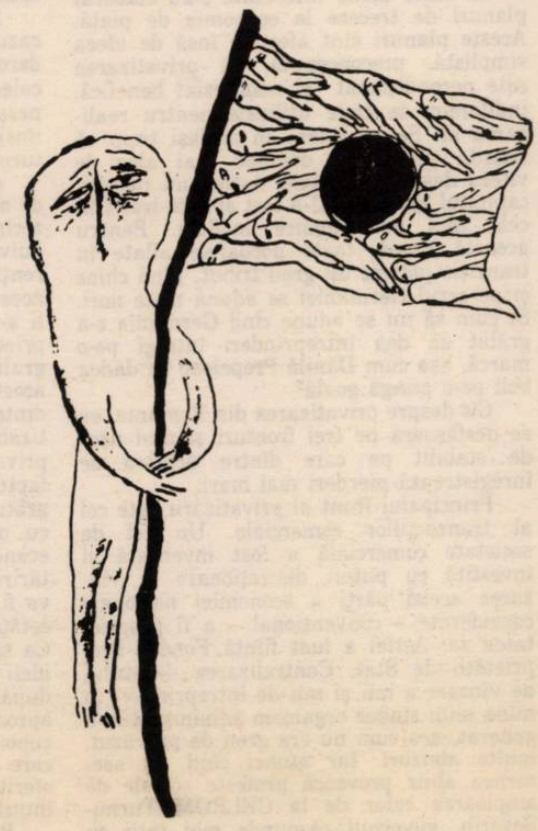

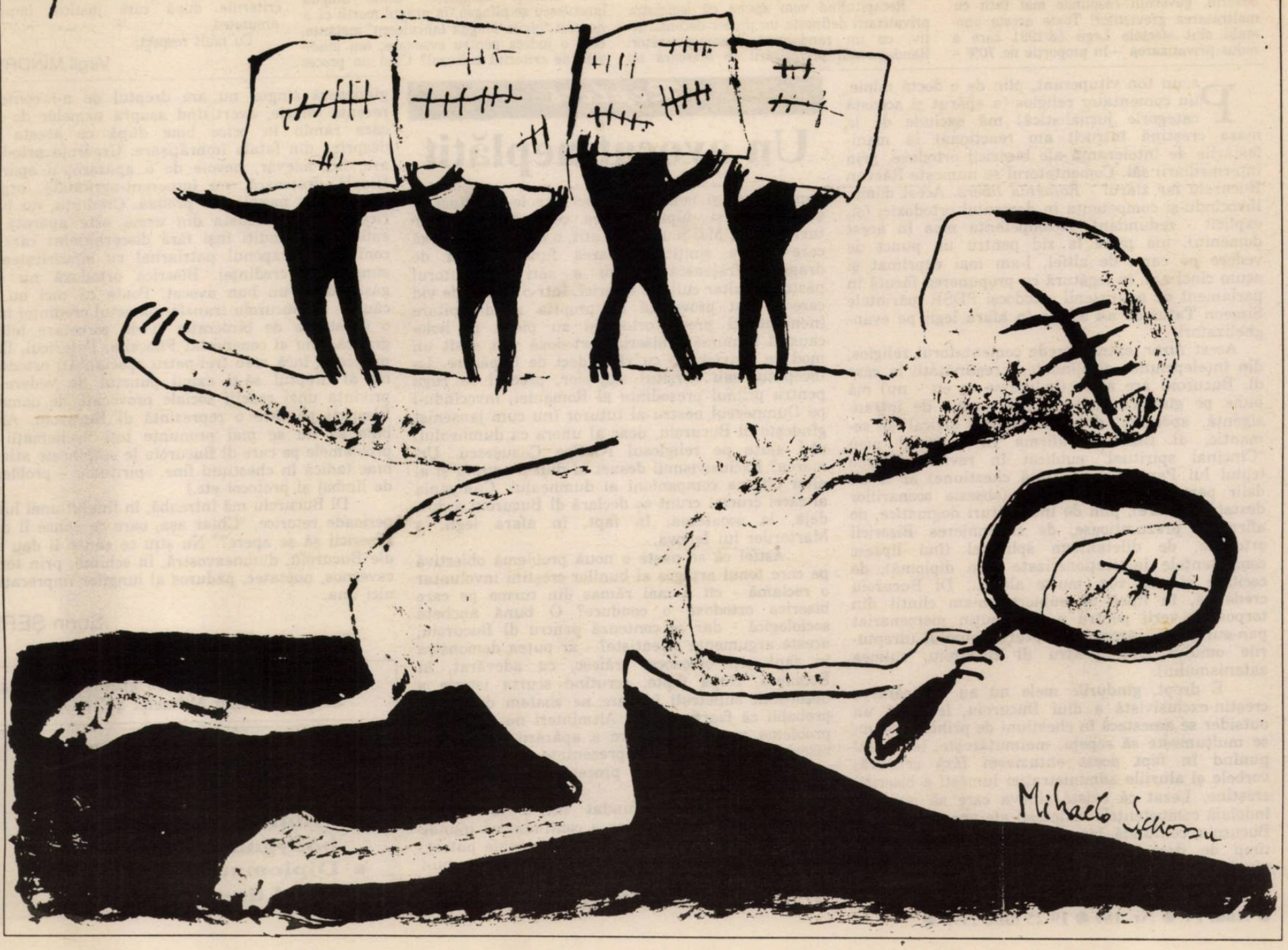

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Aduse cu poşta

Privatizarea, încotro?

Privatizarea nu este o simplă operaţiune comercială, ci este un proces politic complex, cu profunde implicaţii sociale, al cărui scop nu poate fi decît acela al îmbunătăţirii performanţei economice. Dar performanţa se obţine cu bani. Şi noi nu dispunem în acest moment decît de o singură sursă certă: valorificarea capitalului privatizabil. Dacă valorificarea acestui capital este infestată de partizanat politic, este obstrucţionată de tutelări birocratice sau este compromisă de reglementări neviabile, privatizarea poate deveni un adevărat calvar.

În toate ţările interesate s-au elaborat planuri de trecere la economia de piaţă. Aceste planuri sînt afectate însă de ideea simplistă, preconceputâ, că privatizarea este necondiţionat şi neîntîrziat benefică, indiferent de căile utilizate pentru realizarea ei. Se consideră în acelaşi timp că reuşita procesului depinde mai ales de viteza desfăşurării sale. Astfel, nu rareori, capitalul privatizabil a fost şi este irosit în cele mai neeconomice moduri. Pentru această risipă, toate popoarele aflate în tranziţie plătesc un greu tribut. Pînă chiar şi pe cerul Germaniei se adună nişte nori. Şi cum să nu se adune cînd Germania s-a grăbit să dea întreprinderi întregi pe-o marcă, aşa cum Dănilă Prepeleac îşi dădea boii pe-o pungă goală?

Cît despre privatizarea din România, ea se desfăşoară pe trei fronturi şi nu-i uşor de stabilit pe care dintre acestea se înregistrează pierderi mai mari.

Principalul front al privatizării este cel al tranzacţiilor comerciale. Un fel de societate comercială a fost inventată şi învestită cu puteri discreţionare în vînzarea acelei părţi a economiei naţionale considerate – convenţional – a fi proprietatea sa. Astfel a luat fiinţă Fondul Proprietăţii de Stat. Centralizarea dreptului de vînzare a mii şi mii de întreprinderi în mîna unui singur organism administrativ a generat, aşa cum nu era greu de prevăzut, multe abuzuri. Iar atunci cînd un asemenea abuz provoacă proteste sociale de amploarea celor de la CELROM Turnu-Severin, guvernul răspunde mai întîi cu maltratarea greviştilor! Toate aceste anomalii sînt efectele Legii 58/1991 care a redus privatizarea – în proporţie de 70% – la o simplă operaţiune comercială în contul statului.

Al doilea front de acţiune este cel al Metodei MEBO. Această metodă nu este nimic altceva decît un caz particular de comercializare a capitalului privatizabil în care clienţii FPS-ului sînt chiar salariaţii societăţilor comerciale. Cumpărarea se face "pe datorie", cu toate riscurile legate de neachitarea la termen a ratelor. Prin Metoda MEBO salariaţii cumpără acţiuni la o societate comercială dar plătesc valoarea acţiunilor la FPS. Cum ar veni, ei îşi "răscumpără" propriile locuri de muncă! Scoase de sub umbrela statului şi lăsate pe picioarele lor, dar cu un sac de datorii în spate, ce viitor mai au aceste societăţi?

Strategia MEBO este aplicabilă în cazul unor colective de salariaţi. Cu derogare, ea se aplică şi în cazul unor colective formate... dintr-un singur nesalariat. Astfel au fost "valorificate" unele dintre cele mai redutabile obiective turistice ale ţării!

Al treilea front este cel al "Privatizării de masă". Cu ocazia acestei privatizări, trei zecimi din economia privatizabilă au fost pulverizate printr-o împroprietărire nediferenţiată a întregii populaţii adulte. În felul acesta, de fapt, cetăţenilor nu li s-a dat, ci li s-a luat. Dreptul constituţional de proprietate se referea înainte vreme la integralitatea economiei naţionale. Astăzi, acest drept s-a diminuat cam la un sfert dintr-o valoare incertă a părţii privatizabile. Sensul negativ al acestui tip de privatizare, prin împroprietărire, rezidă în faptul că pentru fiecare leu-acţiune acordat gratuit, capitalul privatizabil se micşorează cu un leu-fizic. Pierderea înregistrată de economia naţională datorită împroprietăririi este inutilă dar mai importantă decît va fi eventualul cîştig pe care-l vor obţine cetăţenii din vînzarea acţiunilor gratuite. Ca să nu mai vorbim despre bagatelizarea ideii de privatizare datorită "cuponiadei", după ce, pînă la termenul legal stabilit aproape toată ţara refuzase să-şi preia cupoanele. Merită subliniat acest gest prin care populaţia – în ciuda avantajelor oferite – nu s-a implicat, din conştiinţa inutilităţii acţiunii!

Recapitulînd vom spune că legislaţia privatizarii defineşte un proces neconstructiv, cu un randament necorespunzător. Randamentul privatizării se măsoară nu prin numărul de societăţi declarat privatizate ci prin gradul de valorificare al capitalului privatizabil. Nouă, acest randament nu ne este cunoscut. Tot ce cunoaştem este că doar Metoda Dublei Privatizări poate oferi un randament maxim. Atîta vreme cît aportul privatizării este negociat şi colectat în cel mai centralist mod posibil, cu un randament şi cu o finalitate dintre cele mai incerte,

Nu-i nici o mirare, ba-i chiar natural
Să meargă Reforma... ca apa la deal!

C. PÎSLARU

Criteriul cultural

Scrisoarea celor 11 prestigioşi reprezentanţi ai culturii noastre, dar mai ales articolul d-lui Sever Voinescu publicat în nr. 180 al revistei dv., solicită justiţiei ca, în deciziile sale, să introducă pe lîngă criteriile juridice şi altele, în cazul în speţă, criteriul cultural. Fără discuţie că înfiinţarea casei memoriale Eugen Lovinescu este perfect îndreptăţită şi tot atît de adevărat este că această casă se poate institui, în acelaşi spaţiu, indiferent de proprietar (inclusiv de primăria municipiului), cu condiţia de a asigura locatarilor o locuinţă convenabilă. Aşa se procedează şi pentru înfiinţarea caselor memoriale Nichita Stănescu sau Octavian Goga, oferind locatarilor sume echivalente locuinţelor pe care ei le cedează.

Fără a fi jurist, am înţeles că recursurile în anulare declarate de Parchetul General nu vizează (nici în acest caz) numele celor implicaţi în acţiunile judecătoreşti, ci dreptul instanţelor în cauză de a se substitui legii, rezultînd de aici posibilitatea de a infiinţa casa memorială E. Lovinescu şi după casarea sentinţelor.

Susţinînd şi eu că instanţele justiţiei ar trebui să analizeze cauzele pe rol şi după criterii pe care le-aş numi "parajuridice", îmi permit să adresez atît celor 11 semnatari ai scrisorii adresate procurorului general cît şi d-lui S. Voinescu cîteva întrebări:

Oare numai Parchetul General are obligaţia de a lua în considerare criteriul cultural, iar instanţele inferioare nu au, şi ele, aceeaşi obligaţie? Cînd Magda Ianculescu se plîngea, în pragul morţii că a devenit "pîrîta Magda Ianculescu" instanţa, care o judeca pentru evacuare, era absolvită de criteriul cultural? Cînd un proces similar scurta viaţa lui George Constantin, sau cînd o doamnă, artist plastic, s-a sinucis de frica de a fi evacuată, a vestejit careva din oamenii de cultură instanţele vinovate de omiterea criteriului cultural?

În opinia mea alături de criteriul cultural şi poate înaintea sa poate sta criteriul moral. Faptul că foştii proprietari (inclusiv d-na Monica Lovinescu) îşi pot revendica azi proprietăţile (sau cel puţin despăgubiri), că cei 11 oameni de cultură pot publica un protest, că dl. S. Voinescu îşi publică liber opiniile, se datorează celor care în decembrie 1989 şi-au riscat efectiv viaţa. Un număr dintre aceştia, şi anume cei care locuind în imobile naţionalizate nu s-au înghesuit să obţină spaţii în "centrul civic", sînt azi tîrîţi în procese de evacuare. Vor cere adepţii criteriului cultural adoptarea, pentru aceste cazuri, şi a unui criteriu moral?

În procesele de evacuare intentate locatarilor, noii proprietari, condamnînd regimul care i-a deposedat de imobile, invocă cu obstinaţie în favoarea lor şi în dauna chiriaşilor o lege ceauşistă (5/1973) care stabilea ca normă locativă, 8m²/persoană. Va pleda ca jurist dl. S. Voinescu pentru respingerea pe criteriul moral de către judecători a invocării acestei legi?

Pădurile de blocuri-cazărmi construite pînă în 1989, au fost finanţate din fondurile populaţiei prin repartiţia impusă a venitului naţional, (incluzînd şi contribuţia celor care locuiau în imobilele naţionalizate). Această realitate a condus la vînzarea locuinţelor respective la preţuri simbolice, inclusiv foştilor proprietari ai imobilelor pe care le revendică azi. Cum privesc cei 11 semnatari şi dl. S. Voinescu ideea (care mie mi se pare morală) ca acei proprietari care se vor întoarce în casele lor, să aibă obligaţia de a le restitui statului la preţul de achiziţie (bineînţeles indexate), pentru a fi apoi vîndute, în aceleaşi condiţii, unor locatari siliţi să părăsească spaţiile anterior folosite?

În ipoteza că scrisoarea mea va fi publicată (eventual ca ecou la DILEMA nr. 148), cred că răspunsurile solicitate vor fi citite cu mare interes nu numai de cei implicaţi în problemele ridicate, ci şi de numeroşi alţii care sînt frămîntaţi de criteriile după care justiţia împarte dreptatea.

Cu mult respect,

Virgil MÎNDRUŢ

Replici

Un avocat neplătit

Pe un ton vituperant, plin de o doctă mînie, un comentator religios (a apărut şi această categorie jurnalistică) mă exclude de la masa creştină întrucît am reacţionat la manifestările de intoleranţă ale bisericii ortodoxe, prin intermediarii săi. Comentatorul se numeşte Răzvan Bucuroiu iar ziarul - *România liberă*. Acest domn, invocîndu-şi competenţa în domeniul ortodoxiei (şi, explicit - redundant, incompetenţa mea în acest domeniu), mă pune la zid pentru un punct de vedere pe care, de altfel, l-am mai exprimat şi acum cinci ani, în legătură cu propunerea făcută în parlament de politicienii ortodocşi PDSR (părintele Simeon Tatu) de a-i scoate în afara legii pe evanghelizatori.

Acest *furor*, extras, crede comentatorul religios, din înţelepciunea şi blîndeţea creştinătăţii la care dl. Bucuroiu are acces (în vreme ce eu - nu) mă pune pe gînduri. Într-o lungă reacţie de intransigenţă, sporadic, doar, controlată lexical şi semantic, dl Bucuroiu afirma că articolul meu "Cincinal spiritual" publicat în revista *Dilema* (cuiul lui Pepelea în această chestiune) ar fi un delir personal sau comandat (obsesia scenariilor destabilizatoare), plin de încurcături dogmatice, de afirmaţii prezumţioase, de calomnierea Bisericii ortodoxe, de diletantism spiritual (îmi lipsesc competenţele instituţionalizate prin diplomă), de cecitate şi, mă rog, multe altele... Dl Bucuroiu crede că, în lipsă de subiect, m-am clintit din torpoarea verii pentru a face puţin mercenariat pan-european, invocînd drepturile omului (drepturile omului sînt, pentru dl Bucuroiu, culmea satanismului).

E drept, gîndurile mele nu au înflăcărarea creştin-exclusivistă a dlui Bucuroiu, lezat că un outsider se amestecă în chestiuni de principiu şi nu se mulţumeşte să repete, maimuţăreşte, (eventual punînd în fapt acest entuziasm fără cenzură) vorbele şi aluziile administraţiei lumeşti a bisericii creştine. Lezat că există cineva care să pună la îndoială competenţele sufleteşti ale unei biserici (dl Bucuroiu confundă biserica cu credinţa) pierdută timp de decenii în lucruri lumeşti, o biserică nicicînd revoltată (nici măcar în abstractul pe care mi-l reproşează dl Bucuroiu) de afronturile nenumărate şi nemăsurate pe care le-au suportat şi înainte, şi după căderea comunismului, oile turmei sale. Mai mult decît atît, o biserică ortodoxă care nu a simţit chemarea fundamentală de dragoste frăţească pentru a sări în ajutorul păstorilor altor culte şi biserici. Într-o oroare de vid care a fost provocată de propria sa decapitare (nenumăraţi preoţi ortodocşi au pierit în holocaustul comunist), biserica ortodoxă şi-a găsit un mod de convieţuire cu răul, deci de împăcare. La începutul sau sfîrşitul slujbelor, preotul se ruga pentru primul preşedinte al României, invocîndu-l pe Dumnezeul nostru al tuturor (nu cum jansenist gîndeşte dl Bucuroiu, doar al unora ca dumnealui) să-l ajute pe religiosul Nicolae Ceauşescu. Urmarea? Exclusivismul desuet al dlui Bucuroiu şi al altor cîtorva companioni ai dumnealui. Campania al cărei cruciat crunt se declară dl Bucuroiu a dus, deja, la scoaterea, în fapt, în afara legii, a Martorilor lui Iehova.

Astfel că se naşte o nouă problemă obiectivă pe care tonul arţăgos al bunilor creştini involuntar o reclamă - cît a mai rămas din turma pe care biserica ortodoxă o conduce? O bună anchetă sociologică - dar ce contează pentru dl Bucuroiu, aceste argumente scientiste? - ar putea demonstra în fapt cîţi ortodocşi trăiesc, cu adevărat, în România. După fapte, scrutînd scurta istorie a dezordinii sufleteşti în care ne zbatem de 6 ani, probabil că foarte puţini. Altminteri nu s-ar pune problema cu atîta apăsare a apărării unei cetăţi bisericeşti atît de bine reprezentate (actele oficiale vorbesc despre 85 de procente, realitatea, în schimb...)

Biserica s-a scufundat într-o luxurianţă intens mediatizată. Biserica a continuat să inunde festivităţile televizate, acreditînd şi actuala putere, după cum a făcut-o şi cu trecuta. Pentru că, nu-i aşa, biserica preafericitului Teoctist este legalistă, nu contestă statul. Iar individul care încearcă să gîndească singur nu are dreptul de a-i contesta recenta istorie, avertizînd asupra urmelor de rău care rămîn în orice bine după ce acesta s-a desprins din fatala îmbrăţişare. Credinţa ortodoxă are, într-adevăr, nevoie de o apărare; o apărare simplă, frăţească, nu incoerent-agramată, orgolioasă (păcat moral) sau prolixă. Credinţa, nu biserica, întrucît aceasta din urmă este apărată de suficient de mulţi inşi fără discernămînt care să confunde paraponul patriarhal cu sinceritatea şi simplitatea credinţei. Biserica ortodoxă nu şi-a găsit, însă, un bun avocat. Poate că nici nu l-a căutat. Dl Bucuroiu transformă actul credinţei într-o chestiune de birocraţie şi de cercetare bibliografică - nu ai conspectat Filocalia, Patericul, Dogmatica şi încă vreo trei-patru specialităţi ortodoxe, nu ai dreptul să-ţi expui punctul de vedere în privinţa unei reacţii sociale provocate de oamenii Bisericii pe care o reprezintă dl Bucuroiu. Ar fi bine să nu se mai pronunţe toţi nechemaţii în problemele pe care dl Bucuroiu le stăpîneşte atît de bine (adică în chestiuni fine, spirituale – probleme de limbaj şi protocol etc.)

Dl Bucuroiu mă întreabă, în finalul unei lungi perioade retorice, "Chiar aşa, oare ce şanse îi daţi Bisericii să se apere?" Nu ştiu ce şanse îi dau eu, dle Bucuroiu, dumneavoastră, în schimb, prin tonul cavernos, noptatec, păduros al lungilor imprecaţii - nici una.

Sorin ŞERB

Ilustraţia şi prezentarea grafică din acest număr aparţin Mihaelei ŞCHIOPU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Pragmatismul sau bunul plac**
- **Miliţieni, poliţişti, bodyguarzi**
- **Diplomaţi şi diplomaţie**
- **Jocul de-a vacanţa**

Să vezi şi să nu crezi (II)

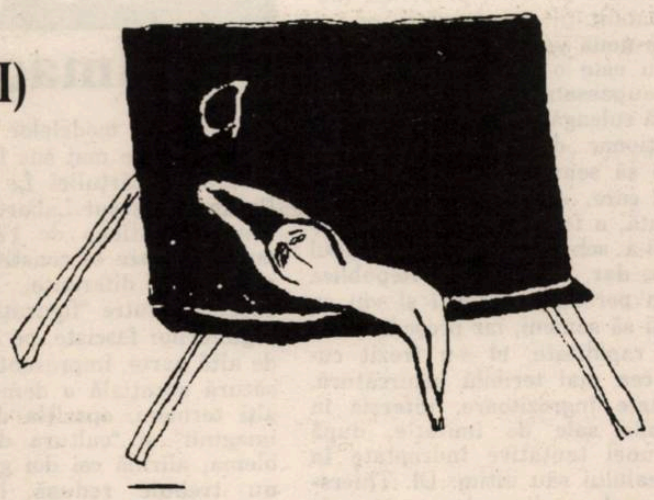

Stă în natura Bisericii, a oricărei Biserici, să-şi apere cu consecvenţă dogmele şi să-şi prevină credincioşii asupra tuturor devierilor posibile. Nu poţi reprezenta în mod legitim o comuniune de credinţă şi să accepţi, în acelaşi timp, teze care contrazic credinţa cu pricina. Lucrul e valabil pentru orice instituţie. Nu ne putem închipui un medic *practicant* care să susţină, teoretic, futilitatea frecventării medicilor. Există o logică interioară, o coerenţă obligatorie a oricărei angajări (intime sau publice) care nu îngăduie dubla contabilitate decît cu riscul schizofreniei. Dacă, de pildă, admiţi sacralitatea unei porunci de tipul "Să nu ucizi!", nu poţi fi, simultan, de acord, cu asasinatul. De aceea, Biserica nu are cum să consimtă la practica avortului. O împiedică logica ei adîncă, amplasamentul ei spiritual. Rostul, "meseria" ei e să spună, în această dispută, nu. Noi putem vorbi de "drepturile omului", de imperativele vieţii "moderne", de "raţiune" etc. Şi, întrucîtva, acesta e rostul, "meseria" societăţii civile, în condiţiile veacului XX: ea trebuie să exprime un "umanism" profan, tot astfel cum Biserica trebuie să exprime o viziune teocentrică. E greu de presupus că societatea civilă va deveni mistică, iar cei care visează la asta sau ar dori să-şi realizeze visul prin forţă sînt mai curînd naturi utopice sau teroriste decît mistice. La fel nu e de dorit ca Biserica să devină o instituţie mundană şi mondenă, Scripturile pentru a îmbrăţişa ideile lui Popper. Acesta e "jocul" veacului şi trebuie să-l acceptăm ca atare: ca să zicem aşa, lumea lumeşte şi Biserica bisericeşte. În orice caz, e mai "normală" astăzi, această confruntare de discursuri paralele, decît intersecţia lor ambiguă: din păcate, am asistat prea des, în ultimii ani, la asemenea intersecţii, cu sunet straniu; şi dacă lumea care încearcă să bisericească are, măcar, scuza unei aspiraţiuni nobile (plătită prin bigotism, fanatism, fundamentalism crud), Biserica înclinată să lumească devine lamentabilă: ea cade din misterul ei într-un soi de politichie acomodantă, abandonează "războiul nevăzut" pentru mici bătălii de suprafaţă şi îşi reduce prezenţa la zel administrativ.

Evident, afirmaţii ca cele de mai sus se pretează la detalieri şi nuanţe de care nu avem timp acum: Biserica nu e în afara lumii şi lumea nu se poate defini fără o raportare constantă la ceea ce reprezintă Biserica. Deocamdată ne interesează însă altceva: vrem să dăm un exemplu de acţiune bisericească eşuată prin abuzul adecvării la lume şi prin inadecvare la "duhul" credinţei. E vorba de scandalul stîrnit recent în jurul "Martorilor lui Iehova".

Întîmplător, în vacarmul sectelor, cea care se numeşte "Martorii lui Iehova" e dintre cele mai caraghioase. Fondatorul ei, pastorul american Russel, a stabilit că, în 1874, Iisus Christos va reveni incognito pe pămînt, urmînd ca, în 1914, să aibă loc sfîrşitul lumii. E greu să-ţi imaginezi cum e cu putinţă ca o minte sănătoasă să adere în continuare la o mişcare a cărei "profeţie fondatoare" s-a dovedit falsă. Nu merită să întîrziem în preajma ideologiei iehoviste (un soi de arianism rudimentar), sau a practicilor lor publice (refuzul serviciului militar, al transfuziei sanguine, al autorităţii de stat etc.). Ei împînzesc lumea cu avertismentele lor milenariste, cu rigorismul lor apocaliptic, cu publicaţiile lor de prost gust. Era fatal să ajungă şi la noi. Şi era în firea lucrurilor ca Biserica să se delimiteze de elucubraţiile lor, şi să comenteze dezaprobator ideea unui simpozion internaţional al sectei la Bucureşti.

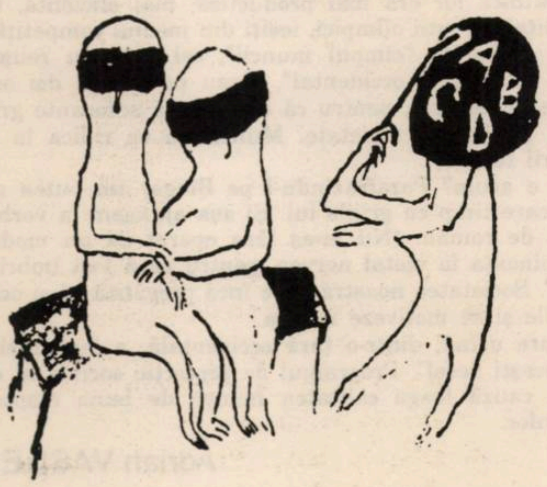

Numai că Biserica a trecut dincolo de delimitare şi dezaprobare. Ea a ridicat glasul atît de sus, încît a stîrnit o adevărată gîlceavă naţională: iehoviştii au devenit inamicul public nr. 1, pericolul suprem, oştirea satanică pregătită să ne ucidă şi să ne convertească la Iad. "Ortodoxie sau moarte!" s-a scris - în spirit foarte neortodox - pe unele ziduri. Studenţii creştini s-au mobilizat pentru demonstraţii de protest, românii toţi au fost preveniţi să stea la pîndă, să fie cu ochii-n patru, să vegheze, în scopul creştinesc de a da la cap fiecărui iehovist apărut la orizont. Pe scurt, Biserica a reacţionat nu ca o instituţie duhovnicească, ci ca un comando anti-terror, ca o poliţie lumească.

Din punctul meu de vedere, ea a comis, astfel, mai întîi *o eroare strategică*. În ultimii ani, au glăsuit pe stadioanele noastre tot soiul de propovăduitori patetici, neo-evanghelişti, neo-yogini, "new age" şi de alte "obedienţe". Au trecut ca şi neobservaţi. Nu se înţelege de ce Biserica a hotărît, dintr-odată, să vedetizeze mişcarea iehovistă, să o aducă în prim-plan ca pe o primejdie unică. Efectul - nesperat de iehovişti - a fost mai curînd unul propagandistic. Brusc, despre "martorii lui Iehova" *se vorbeşte*! Şi se spun *despre ei* tot atîtea prostii cîte se spun şi în numele lor.

O altă eroare este, cred, una de ordin *dogmatic*. Nu rezultă din Sfînta Scriptură că oaia rătăcită şi fiul risipitor trebuie căsăpiţi. Şi nici că trebuie să-l urăşti pe păcătos. Şi nici că trebuie să-ţi judeci aproapele, înainte de a te judeca pe tine. De cînd consimte ortodoxia la o mentalitate inchizitorială? De cînd are ea înclinaţiuni războinice şi radicale, porniri vetero-testamentare şi musulmane? De cînd vorbeşte ea de "moarte", altfel decît în perspectiva învierii ? Şi cum crede ea că va birui sectele dacă, în loc să se întrebe asupra propriei crize, va opta pentru confortul de a inventaria defectele altora?

Mai mult însă decît orice, mă tulbură *eroarea morală* a episodului. Căci sîntem, din nefericire, la capătul a zeci de ani de dezastru naţional şi de indigenţă spirituală. În ţara aceasta s-au dărîmat biserici, s-au martirizat oameni nevinovaţi, s-a ucis, s-a minţit, s-a batjocorit tot ce era valoare de elită şi tradiţie strămoşească. Niciodată, de-a lungul acestui coşmar, n-am auzit glasul Bisericii. Crimele erau strigătoare la cer, iar reacţia bisericească era una cu pămîntul. Au existat, e drept, clerici sacrificaţi, dar instituţia, *instituţia* în sine, şi-a făcut o glorie din a supravieţui obedient, abandonînd orice exigenţă şi evitînd orice risc. S-ar zice, dacă e să judecăm după reactivitatea ierarhiilor noastre ecleziastice, că în România, pînă la venirea "Martorilor lui Iehova", nu s-a întîmplat nimic reprobabil. Abia acum, Biserica noastră se socoteşte ultragiată şi simte nevoia să se manifeste tranşant. Să vezi şi să nu crezi ! Cu alte cuvinte, Biserica a decis, prea tîrziu, *să se vadă* şi, paradoxal, şi-a împuţinat, astfel, *credibilitatea*.

Iar dacă "martorii lui Iehova" sînt "dracul gol" şi au nevoie de o replică pe măsură, atunci, cu atît mai mult, replica aleasă e contraproductivă. Căci diavolul adoră să fie luat în serios. Cu cît îngrijorarea vigilentă a clericilor e mai zgomotoasă, cu atît mai nerușinată e grimasa lui de satisfacţie.

Andrei PLEŞU

Un test pentru spiritul democratic

Istorică, decizia UDMR de a-şi prezenta propriul candidat pentru alegerile prezidenţiale supune unui dificil examen spiritul democratic din România. Se va vedea, concret, în ce măsură egalitatea de şanse este o formulă goală ori o realitate. Candidatura lui György Frunda va face încă mai evident decît pînă acum dacă s-au estompat ori persistă cu aceeaşi intensitate intoleranţele şi exclusivismele atît de cultivate în perioada comunistă, dar a căror rădăcină coboară în timp pînă la constituirea statului român modern. Şovăielnica democraţie românească de după decembrie 1989 nu s-a raportat niciodată ferm, critic şi explicit la "zestrea" de intoleranţe de tot felul lăsată de regimul comunist şi în care fuseseră încorporate aproape integral şi cele din perioada anterioară venirii comuniştilor la putere. Formarea unei mentalităţi democratice nu a făcut şi nu face obiectul nici unui program de guvernare, niciunui program de partid. Acum, de curînd, în timpul campaniei electorale pentru alegerile locale, candidatului PDSR pentru primăria Capitalei, Ilie Năstase, i s-a reproşat în termeni batjocoritori că nu are suficiente studii. "Năstase nouă clase!", cum s-a tot spus şi s-a repetat cu grosolănie jenantă, nu este însă decît dovada că în România un Lech Walesa ar fi fost imposibil. Cum, un electrician, un nenorocit de electrician preşedinte al ţării?! - s-ar fi întrebat, cu oroare desigur "intelectuală", cei pentru care puţinătatea claselor lui Năstase făcea din el un candidat inadmisibil. Bineînţeles că nu numărul claselor era "problema" candidatului Ilie Năstase, dar stupiditatea acestui pseudo-argument nu a trezit nici o reacţie normal-democratică. După cum toată campania dusă de "România Mare" împotriva directorului SRI, Virgil Măgureanu, pe motiv că se numeşte "Astaloş", nu a provocat indignarea niciunui spirit democratic. Ion Iliescu, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleşu - dovadă că primitivismul nu are neapărat culoare politică - au fost în nenumărate rînduri denunţaţi ca fiind "ţigani", iar folosirea ca insultă a unei apartenenţe etnice nu a părut să şocheze pe cineva. Deşi în mod normal ar fi trebuit să producă repulsie.

În acest cadru şi-a anunţat UDMR hotărîrea de a-şi prezenta propriul candidat pentru alegerile prezidenţiale. Indiferent de rezultatul pe care îl va obţine György Frunda, felul în care va fi primită candidatura lui va da seamă de nivelul spiritului democratic în România. Dacă el va fi privit şi primit ca un candidat normal, UDMR nu se va putea plînge de discriminare; în schimb, dacă împotriva lui va fi dezlănţuită şi aţîţată isteria şovină şi naţionalistă, speranţele în posibilitatea unei democraţii autentice în România vor suferi o înfrîngere cu imprevizibile consecinţe.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Drept şi morală

Una dintre cele mai pasionante teme de discuţie la nivelul teoriei generale a dreptului este aceea a raportului dintre drept şi morală, ambele înţelese ca sisteme normative. Chestiunea preocupă deopotrivă pe juriştii şi pe eticienii de nici trei secole. Pînă atunci nimănui nu-i trecuse prin cap că dreptul ar putea fi separat de morală sau, mai mult, că dreptul ar fi cu totul altceva decît morala – idei atît de vehiculate în modernitate.

Momentul "rupturii", adică momentul de la care mentalul colectiv a început să facă distincţia drept/morală e greu de fixat în timp. În plan teoretic ştim, însă, cu exactitate care este acest moment: 1705, anul în care, la Halle, profesorul de jurisprudenţă şi filosofie *Christian Thomasius* publica *"Fundamenta juris naturae et gentium"* (titlul, aşa cum şedea bine cărţilor din acea vreme, e mult mai lung, se întinde pe vreo trei rînduri, însă istoria a reţinut formula prescurtată). În esenţă, *Thomasius* stabileşte diferenţa dintre obligaţiile juridice pe care le numeşte *perfecte* şi obligaţiie morale care sînt *imperfecte*. În cazul neobservării primelor, statul intervine prin forţa sa coercitivă, ceea ce nu se întîmplă în cazul nerespectării obligaţiilor morale. Mai departe *Thomasius* observă că norma morală vizează raporturile omului cu el însuşi, iar norma juridică vizează raporturile omului cu ceilalţi şi stabileşte că regula fundamentală a moralei este una pozitivă: "Să-ţi faci ţie ceea ce ai vrea ca oamenii să-şi facă lor înşişi", iar regula fundamentală a dreptului este una negativă: "Nu face altuia ceea ce n-ai vrea să ţi se facă ţie".

Teoriile modestului profesor german, socotit altfel un gînditor de raftul doi, au marcat, totuşi, secolul. Kant, de pildă, cînd scrie despre drept, datorează mult cvasi-necunoscutului său înaintaş. Astăzi privim doar cu interes istoric argumentele lui *Thomasius* pentru că ştim că lucrurile nu sînt atît de simple. Ideea însă (aceea a dihotomiei drept/morală) a rămas în doctrina juridică şi a fost mult discutată aşa cum se întîmplă cu marile idei. Au urmat gînditori care au negat orice deosebire între drept şi morală (Jellinek) sau care, la extrema cealaltă, au susţinut completa incompatibilitate a celor două sisteme normative (Kelsen).

În România de azi chestiunea capătă o conotaţie în plus. Am început să clădim un nou sistem de drept, am început să edificăm un nou tip de stat, am început să învăţăm lucruri noi despre justiţie. Toate acestea se întîmplă pe fondul celei mai puternice crize morale prin care a trecut vreodată societatea românească modernă. Efortul nostru de a transforma în realitate dezideratele statului de drept nu este, cumva, compromis pentru că nu se întemeiază pe moralitate? Programele principalelor forţe politice, în fapt căi diferite de îndeplinire a aceluiaşi obiectiv, nu sînt arhitecturi perfecte înălţate pe nisipuri mişcătoare atîta timp cît nu pleacă de la susţinerea unui set de principii morale fundamentale?

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Imagine, chip, modele (I)

"Problema figurabilităţii democraţiei şi, deci, problema imitabilităţii «modelului» ei nu este atît de nouă pe cît am fi tentaţi să credem. Nu este o întîmplare dacă un scriitor, Maupassant, a putut să inventeze (sau să culeagă...), în 1880, povestea unui funcţionar de minister care se străduieşte să semene cu Napoleon III, dar pentru care, «atunci cînd Republica fu instaurată, a fost un adevărat dezastru (...). Şi-a schimbat şi el, la rîndul său, opinia; dar, dat fiind că Republica nu este un personaj palpabil şi viu cu care să poţi să semeni, iar preşedinţii se succed cu rapiditate, el s-a trezit cufundat în cea mai teribilă încurcătură, într-o tristeţe îngrozitoare, interzis în toate nevoile sale de imitaţie, după nereuşita unei tentative îndreptate în direcţia idealului său ultim: Dl. Thiers» («Les dimanches d'un bourgeois de Paris», *Contes et nouvelles*, Paris, Albin Michel, 1956, vol.I, p.185). Totul se află concentrat în acest citat: democraţia lipsită de model, sau cu un model derizoriu, şi, în acelaşi timp, grotescul maimuţăririi modelelor."

Citatul de mai sus figurează ca notă în prefaţa cărţuliei *Le mythe nazi* de Philippe Lacoue-Labarthe şi Jean-Luc Nancy (Éditions de l'Aube, 1991), iar textul la care el constituie un adaos se referă la diferenţa, dacă nu chiar opoziţia, dintre "figuraţia mitică proprie regimurilor fasciste, pe de o parte, şi, pe de altă parte, imprezentabilitatea ca trăsătură esenţială a democraţiei", sau, în alţi termeni, opoziţia dintre "civilizaţia imaginii" şi "cultura discursului". Problema, afirmă cei doi gînditori francezi, nu trebuie redusă la simplificările propuse de cele două opoziţii de mai sus: "Considerăm, dimpotrivă, că democraţia pune, sau ar trebui să pună problema «figurii» ei, ceea ce nu vrea să însemne că această problemă se confundă cu aceea a unui recurs la mit. Considerăm, într-adevăr, că nu este suficientă afirmarea, ca pe nişte virtuţi ultime ale Republicii (pe care, pentru moment, nu o vom deosebi de democraţie), renunţării la orice fel de identificare, a expunerii permanente la punerea în cauză şi, în sfîrşit, aşa cum se întîmplă destul de des astăzi, a unui soi de fragilitate intimă, în acelaşi timp mărturisită şi revendicată, de care nu se feresc a profita adversarii democraţiei şi, fără întîrziere, ai întregii moşteniri a lui 1789 şi a Luminilor".

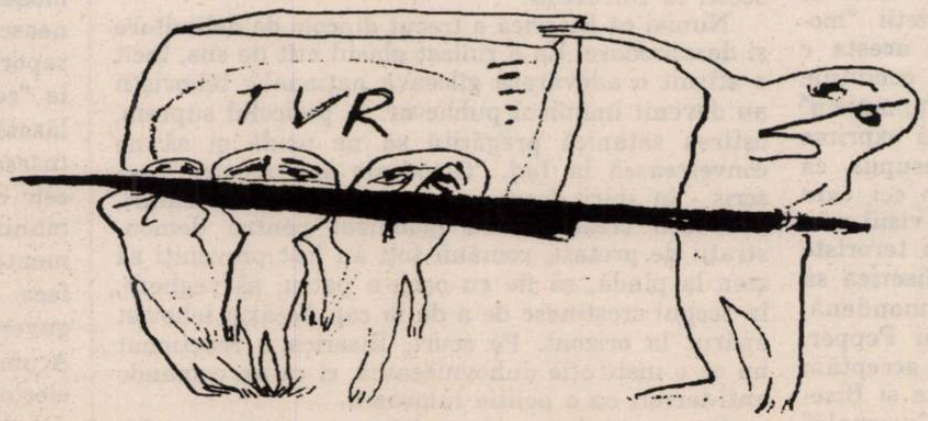

Din punctul de vedere al rubricii de faţă, care are în vedere televiziunea, fragmentele reproduse mai sus nu sînt deloc indiferente. În ambiguitatea, dacă nu chiar duplicitatea ei funciară, televiziunea se află, teoretic şi formal, în slujba democraţiei, de aceeaşi parte cu ea. Practic, însă, şi, de cele mai multe ori, insesizabil, ea poate induce efecte capabile să contravină idealurilor democraţiei. Ceea ce se întîmplă *prin* televiziune şi *ca* (fapt de) televiziune trebuie, evident, comentat în mod susţinut. Aceasta este sarcina cronicarului. Din cînd în cînd, însă, se cuvine făcut "pasul înapoi" şi cercetat ce modificări introduce televiziunea în mentalul social şi individual, cît de aparente / profunde sînt aceste modificări, altfel spus, care este contextul *etic* al tehnicii care este, mai presus de orice, televiziunea. Este ceea ce voi încerca să fac, în aceste săptămîni de vacanţă, în colţul acesta de pagină.

Bogdan GHIU

Economie

Încruntarea ce ne trage înapoi

Fiecare timp îşi are propriul stil, scria Blaga. Stilul timpului nostru este îngrozirea prin cifre şi prin nepăsare. De la nepăsarea de rang oficial se ajunge la nepăsarea de rang public.

Românul socoteşte cît va plăti lumina – după scumpirea energiei electrice – şi se îngrozeşte. Dacă are şi automobil, se mai îngrozeşte o dată socotind cît va plăti benzina. Capacul se pune la sfîrşit, după ce-şi dă seama că nici o scumpire nu vine singură. Toate notele lui de plată, pentru cumpărăturile zilnice, vor fi racordate la noua rată a inflaţiei. Sînt mari preţurile? Mai degrabă sînt mici veniturile, dar nimeni nu analizează cum s-ar putea îmbunătăţi acest raport.

Apoi, românul deschide ziarul şi se mai îngrozeşte o dată. Din cauza jocului cu miliardele între bănci şi clienţii lor cu stea în frunte. Dacă, strîns cu uşa din cauza unor cheltuieli, a fost nevoit să facă un împrumut bancar, atunci se îngrozeşte şi mai tare. Ca să primească de la o bancă 500 de mii de lei sau 1 milion, a fost nevoit să aducă de la serviciu adeverinţă de solvabilitate, să gajeze împrumutul cu valori de 4-5 milioane de lei şi, în plus, să vină şi cu doi giranţi. După 30 de zile, banca îl cheamă să vină cu chitanţele, spre a se convinge că a folosit creditul în scopul pentru care l-a cerut. Căci, în cazul în care a dat altă întrebuinţare banilor, i se dublează dobînda. Toate astea i s-au părut normale pînă în clipa în care a aflat, din ziare, de la radio ori de la televizor, că semeni ai lui care îşi zic oameni de afaceri au scos din bănci bani cu geamantanele, miliarde, zeci de miliarde sau chiar sute de miliarde, fără garanţii, fără giranţi şi fără să dovedească în ce fel au cheltuit banii. Lor nu li se întîmplă nimic. Nici celor care le-au dat bani cu geamantanele nu li se întîmplă nimic. Băncile, în schimb, sînt ameninţate cu falimentarea. În acest caz, românul care şi-a încredinţat micile lui economii uneia dintre băncile aflate în pragul falimentului se îngrozeşte încă o dată. El asistă nedumerit la schimbul de replici dintre BNR şi Guvern, din care nu înţelege dacă îşi va recupera sau nu banii din băncile ajunse în încetări de plăţi. Şi se miră cum au putut ajunge 1000 de miliarde în buzunarele unui singur om, fără nici o certitudine că banca îi va primi vreodată înapoi, în timp ce pentru banii cîtorva sute de mii de oameni necăjiţi, ce nu depăşesc suma de 280 de miliarde de lei, pare a fi atît de greu de găsit o formă legală de garantare.

Cine sînt aceşti oameni îngroziţi de preţuri, de soarta economiilor agonisite cu greu şi încredinţate băncilor ori fondurilor mutuale, îngroziţi de grija zilei de azi şi a celei de mîine? Timp de 16 ore sînt consumatori. Alte 8 ore, însă, mulţi dintre ei sînt *producători*. Ne întrebăm, deseori, de ce productivitatea muncii lor e scăzută, de ce rezultatele muncii lor nu sînt competitive, de ce multe produse ajung în stocuri, pentru că nu le cumpără nimeni, de ce profitul întreprinderilor e mic şi aşa mai departe. Dar ne întrebăm, rar, din ce în ce mai rar, dacă societatea noastră are sau nu un cod motivaţional. Nu are, dar rareori este realizat faptul că acest adevăr e dramatic. Rareori se înţelege că, fiindcă nu avem un cod motivaţional, nu putem beneficia nici de un cod comportamental în muncă, în producţie. Şi că, din acelaşi motiv, nimeni nu mai vorbeşte despre competiţiile în producţie, despre produse competitive, despre preţuri competitive la export. Nici Guvernul, nici Comisia Naţională de Statistică. Se vorbeşte doar despre cantităţi, despre ritmuri, de parcă n-am trăi într-o lume ce are un singur blazon cu adevărat important: calitatea.

Dar calitatea nu se realizează cu oameni trişti, îngînduraţi, necăjiţi, de multe ori chiar îngroziţi. Calitatea (la *nivel mondial*, cum ne plăcea cîndva să spunem) se realizează cu oameni veseli.

Decenii la rînd, înainte de 1989, egalitarismul salarial, sugrumarea stimulentelor muncii, spiritul colectivist, într-o primă fază, cărora li s-au adăugat, într-o altă fază, frigul din case, magazinele goale, înghesuiala din tramvaie, lipsa de medicamente, pe scurt *grijile şi dramele de acasă*, au fost duşmanii cei mai aprigi ai productivităţii muncii şi ai calităţii muncii. La un moment dat, în baza unui efort valutar uriaş, s-au adunat în spaţiul nostru de viaţă tehnici moderne şi tehnologii moderne. Nu erau "la zi", nu reprezentau ultimul strigăt, pentru că nimeni nu vinde o tehnică de ultimă oră, dar erau avansate. Oamenii aveau şi ei o pregătire avansată. România a dispus mereu de cercetători competitivi, de ingineri competitivi, de muncitori şi tehnicieni competitivi. Nu s-au bucurat însă nici de motivaţii, nici de climatul necesar ca să fie şi rezultatele lor competitive. Copiii noştri, la olimpiadele internaţionale, îi întreceau pe colegii lor din ţările dezvoltate. Peste cîţiva ani, în laboratoare şi uzine, cei bătuţi îşi luau revanşa. Munca lor era mai productică, mai eficientă, de mai bună calitate. Foştii olimpici, ieşiţi din mediul competiţional al şcolii şi ajunşi în "cîmpul muncii", cei care nu reuşeau să evadeze în "cîmpul occidental", lăsau pe planul doi sau trei grijile de la serviciu, pentru că deveniseră sufocante grijile de acasă şi grijile din societate. Munca nu se ridica la nivelul înzestrării tehnice.

Cum e acum? Parafrazîndu-l pe Blaga, am putea să spunem: fiecare timp cu grijile lui. Şi aşa ajungem la vorba unui personaj de roman: "Nu m-aş lăsa operat de un medic care vine dimineaţa la spital nervos, pentru că a fost îmbrîncit în tramvai". Societatea noastră nu e încă pregătită să-şi ocrotească valorile şi să motiveze munca.

O mare uzină, dintr-o ţară occidentală, a lansat sloganul "Să munceşti vesel". Programul de protecţie socială al concernului în cauză leagă calitatea muncii de buna dispoziţie a muncitorilor.

Adrian VASILESCU

Argumente geopolitice şi manevre preelectorale

În apele agitate ale vieţii politice româneşti, o singură temă rămîne constantă şi poate lăsa impresia că se află într-un teritoriu al siguranţei şi al consensului, dincolo de tulburările de moment: integrarea în structurile euroatlantice. Parcurgînd ştirile ultimelor zile, un cititor grăbit ar putea fi plăcut surprins de "semnalele pozitive" înregistrate în această direcţie: ministrul de externe se află în vizită în SUA şi speră să obţină clauza pe timp nedeterminat, şeful Marelui Stat Major a trecut şi el oceanul pentru a discuta cu omologul său american, Guvernul va răspunde la chestionarul Uniunii Europene cît de curînd, iar Adrian Năstase, după o întîlnire cu preşedintele Parlamentului european, dă asigurări că la negocierile individuale ale UE cu ţările asociate "nu se vor face discriminări". Dar parcă niciodată Europa n-a părut mai depărtată decît în această vară preelectorală, presărată de scandaluri bancare, de faceri şi desfaceri de alianţe.

Ceea ce pare "consens" şi în afara discuţiei, "o problemă cu care sînt de acord toate formaţiunile politice importante", rămîne doar un laitmotiv al discursului politic, cîtă vreme politica noastră cea de toate zilele e mult mai aproape de tîrguiala balcanică decît de comportamentul democratic european. În timp ce diplomaţia noastră se luptă să explice "în afară" că România are tot felul de atuuri geopolitice pentru ca NATO şi UE să se extindă (şi) pînă la ea, "înăuntru" este vorba despre cu totul altceva şi la un alt nivel, mult mai scăzut. Pe plan intern, chestiunile arzătoare sînt împărţirea locurilor de frunte pe listele electorale, astfel încît cine-a meritat de la partid să merite şi de la ţară. PDSR a primit o mustrare de la mentorul său tocmai pentru modul în care îşi alege candidaţii şi, dacă nu va ţine seamă de ea, riscă nu doar să creeze noi tensiuni în timpul campaniei, dar şi să piardă într-un mod mult mai categoric decît s-ar putea aştepta. Miza aproape exclusivă pe notorietate, pe popularitate, pe simpatia de care se bucură un candidat e o tactică total greşită în România de azi (aşa cum a dovedit şi candidatura lui Ilie Năstase). Împingerea în faţă a unor personaje pe care alegătorii le cunosc şi le apreciază pentru ca în umbră să poată continua în linişte jocurile politico-economice este un procedeu care, în faţa unui electorat dezamăgit, are un efect contrar celui vizat. Partidului relativ majoritar nu-i rămîn prea multe cărţi de jucat, în condiţiile date (adică în toiul atîtor scandaluri şi cu avertisment de la "liderul moral"). Dar nimeni nu pare foarte îngrijorat de asta: negocierile continuă, interferenţele dintre politică şi afaceri de asemenea.

La rîndul ei, opoziţia nici n-a gustat bine din licorile Puterii şi se ceartă, pe lîngă multe altele, şi pe viitorul prim-ministru. CDR n-a învăţat, se pare, din greşelile anului 1992 cînd, după victoria la locale, se şi vedea în fruntea ţării. Acum, într-un context politic evident schimbat, cînd majoritarii nu mai au forţa de acum patru ani, opoziţia a rămas în bună măsură pradă vechilor conflicte interne, provocate de tensiuni şi orgolii. În mod normal, înainte de a desemna prim-miniştri "la vivat concurenţa", ar trebui să existe, măcar schiţate, contururile viitoarei (eventuale) coaliţii majoritare. Dar crearea Alianţei Liberale a stîrnit în CDR mai mult enervări decît dorinţe de eventuală colaborare întru înfrîngerea "inamicului comun", iar faţă de PD şi liderul său există încă o atitudine "superioară" din partea multor lideri cu influenţă în CDR. Nu mai vorbim de faptul că graba de a anunţa, din partea aceleiaşi alianţe (CDR), două nume de posibili premieri, unul din partea PNL, altul din partea PNŢ, strică şi puţinul care a mai rămas din vechiul "mit" al unităţii opoziţiei, creînd dezamăgiri suplimentare în electoratul credincios Convenţiei şi îndepărtîndu-i pe eventualii indecişi care ar putea fi atraşi spre opoziţie.

Toate aceste manevre care anticipează campania electorală se desfăşoară însă pe fondul unor mari lovituri împotriva reformelor; liderii politici nu mai au însă timp de ele, ocupaţi cum sînt cu facerea listelor şi cu inventarierea posibililor şefi ai executivului. Căderea fondurilor de investiţii şi a celor două bănci, dincolo de dedesubturile politico-economice, dau realmente o imagine proastă exact acolo unde e mai rău: în mediile de afaceri străine, printre investitorii pe care-i aşteptăm atît - şi care se vor mai lăsa încă aşteptaţi multă vreme. Privatizarea nu s-a încheiat (iar dacă cetăţenii vor deveni efectiv acţionari pînă în toamnă, aceasta va fi o performanţă *electorală* a guvernului, nu una economică), pieţele de capital sînt instabile, băncile, şi aşa insuficiente şi subcapitalizate, dau faliment, infrastructura a rămas, în linii mari, cea moştenită de la regimul trecut. În asemenea condiţii, cu oricîtă eleganţă şi profesionalism ar fi susţinute de diplomaţii noştri, argumentele de ordin geopolitic şi istoric sugerează şi altceva, dincolo de semnificaţia lor în sine: că stăm prost cu celelalte. Pentru a-i convinge pe interlocutori că merităm un loc în Europa şi că lumea democratică are de ce să ne ia în seamă, noi mizăm în continuare pe avantajele pe care ni le-a creat bunul Dumnezeu: deschiderea la mare, gurile Dunării, resursele naturale...

Mircea VASILESCU

De jur împrejur

Farmecul oportunismului

În Turcia, alegerile s-au ţinut în decembrie şi deşi Partidul islamic - al Prosperităţii - a obţinut cele mai multe voturi, de-abia acum a reuşit Nechmettin Erbakan să devină prim-ministru. Evenimentul este important deoarece au trecut şapte decenii de la întemeierea republicii laice şi încă acum cîţiva ani o asemenea evoluţie părea imposibilă.

Organizaţia nord-atlantică veghează la o anume orientare a guvernelor din ţările membre (care nu înseamnă neapărat uniformizare sau omogenizare) dorind ca voinţa politică a unei ţări sau alteia să nu se opună scopurilor comune. Chiar şi cu o guvernare laică afişînd devotament pentru democraţie, situaţia Turciei în NATO este oarecum specială: conflictul latent cu Grecia, explodînd în incidente zgomotoase care au drept miză insuliţe stîncoase şi nelocuite nu este de natură să întărească structurile alianţei. Pe de altă parte, situarea Turciei în conflictul dintre SUA şi Iran şi între NATO şi Irak depinde foarte mult de orientarea partidului de la putere: în timpul campaniei sale electorale, Erbakan a lăsat să se înţeleagă că se va apropia de ţările islamice şi a criticat acordul de cooperare militară semnat cu Israelul, acord care a indignat şi înfuriat Siria vecină. Pe de o parte, Turcia participă la operaţiunea *Provide comfort* prin care kurzii din Irak sînt sprijiniţi şi feriţi de acţiunile represive ale lui Saddam Hussein, pe de altă parte, armata turcă declanşează din cînd în cînd propriile acţiuni de represiune împotriva kurzilor. Din toate aceste motive, eforturile preşedintelui Demirel de a alcătui o coaliţie din cele două partide laice minoritare, nesocotind - de fapt - verdictul urnelor, au fost privite cu oarecare simpatie şi încurajate prin tăcere. Dar domnul Erbakan este un politician care nu contează doar pe sprijinul divinităţii. De îndată ce s-a format guvernul de coaliţie care situa partidul pe care îl conduce în opoziţie, a produs importante şi plauzibile acuzaţii de corupţie împotriva doamnei Ciller, fost - şi viitor prim-ministru. Deşi a negat toate acuzaţiile, doamna Ciller – care pînă atunci îşi construise toate demersurile politice pe ideea necesităţii luptei împotriva "forţelor întunericului" – a socotit brusc posibil să se alieze cu aceste forţe, să devină vice prim-ministru şi ministru de externe în guvernul Erbakan. Votul de încredere din Parlament a fost dramatic: nu toţi deputaţii au iuţeala de minte a liderilor lor.

Domnul Erbakan dă asigurări că nici prin cap nu-i trece să transforme Turcia într-un stat islamic, că va respecta toate tratatele şi înţelegerile încheiate de guvernele anterioare, deşi aceste promisiuni diferă de retorica sa electorală. Ce rol va juca doamna Ciller în această coaliţie? Va garanta într-adevăr moderaţia guvernului - aşa cum s-a angajat - sau va servi pur şi simplu drept paravan pentru programul politic "moderat islamic" al partenerului majoritar? Acuzaţiile de oportunism vin din ambele părţi şi analiştii care vor să-şi păstreze cu orice preţ optimismul contează pe rolul armatei, care în Turcia a fost dintotdeauna apărătoarea laicităţii, şi a intervenit de cîte ori modelul proiectat de Kemal Atatürk a fost ameninţat. În acest context "dintotdeauna" nu se referă la glorioasa istorie a armatei otomane, ci la segmentul ultimelor şapte decenii. Standardele democratice ale instituţiilor europene, dar şi ale NATO, se află pe mîini sigure: armata otomană va veghea la respectarea idealurilor oportunismului politic, în afara căruia nu există nici echilibru de forţe, nici pace, nici guverne de coaliţie. Poate că pe atunci, la 1673, cu o doamnă Ciller la externe şi asediul Vienei s-ar fi terminat altfel.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Extratereştri, candidaţi, naşi

Multe lucruri se abat în ultima vreme asupra bietei ţărişoare, de nu mai ştiu nici bieţii redactori-şefi unde să-i trimită mai întîi pe reporterii speciali. Din **Ziua** aflăm că "Extratereştrii au dat ochi cu poliţia din Certeşti". Dar nu e singurul lucru nemaivăzut şi nemaiauzit în spaţiul carpato-danubiano-pontic. Iată, vom avea un candidat maghiar la preşedinţie, aşa că jurnaliştii nu se pot abţine să nu facă paralelisme bazate pe omonimie (că pe altceva n-au cum): "Rivalitatea PUNR-UDMR, pe noi culmi. Gheorghe şi György, candidaţi la Preşedinţie!" - se miră **Cronica română** pe 15 iulie. "Deşi nu s-au vorbit între ei, pe candidaţii PUNR şi UDMR la Cotroceni îi cheamă Gheorghe" - titrează şi **Jurnalul naţional**, fără "să se fi vorbit", bineînţeles, cu **Cronica română**. Editorialistul **Jurnalului** (Constantin Gheorghe) crede că e vorba de "două candidaturi inutile": "Cele două candidaturi, prin forţa lucrurilor provinciale, nu au cum să propună ceva *întregii* Românii". "...ele nu fac decît să adîncească o falie extrem de periculoasă între români şi maghiari". Directorul **Cronicii** scrie însă despre *Prostia candidatului unic* şi observă ce se întîmplă *pe faţă* : "Ştim bine că anul acesta se practică pe faţă tactica unor candidaturi la preşedinţia ţării, cu scopul mai mult sau mai puţin declarat de a atrage voturi suplimentare pentru formaţiunile politice respective". Ion Cristoiu crede că aşa se va întîmpla şi cu György Frunda, pe care-l numeşte "un candidat kamikaze": "...nu e exclus ca domnia sa să obţină nu numai voturile maghiarilor, ci şi ale unor români interesaţi să descopere într-un candidat nu un politicianist ieftin, ci un posesor de soluţii economice realiste". Cît despre decizia UDMR de a-şi prezenta un candidat propriu la funcţia supremă în stat, directorul **Evenimentului zilei** o consideră "istorică", benefică "pentru UDMR, pentru viaţa noastră politică, pentru România în general". **România liberă** vorbeşte, pe pagina 1, doar despre "o premieră în viaţa politică românească", iar în p. 3 revine cu o ştire în al cărei titlu pune puncte de suspensie: "UDMR va avea candidat propriu la ... preşedinţie". Titlul din **Adevărul** e orientat spre altceva: "UDMR şi-a asumat «Declaraţia de la Budapesta»". Şi, tot cu ochii peste hotare, ziarul se pronunţă şi asupra speranţelor etnicilor maghiari: "Fără îndoială că, pragmatici şi calculaţi, cum au arătat că sunt, udemeriştii au estimat deja că alesul lor nu are şanse pentru a ieşi preşedinte. Ei speră însă că în acest fel discursurile despre autonomie etnică şi federalizare ale senatorului Frunda vor căpăta, mai ales pe plan extern, o greutate sporită, venind de la un «candidat la Preşedinţia României»". În schimb, conform aceluiaşi cotidian, în ograda PUNR "sîmbătă a fost ziua victoriei lui Funar. Nu puţini se întreabă însă dacă nu cumva a fost ziua victoriei împotriva propriului său partid". Dar candidaţii trec, ţara rămîne. Cristian Tudor Popescu scrie despre *naşii penumbrei*: "La momentul potrivit, ei aranjează o întîlnire cu partidul sau candidatul potrivit şi îi trîntesc în faţă o servietă-diplomat burduşită. Asta metaforic (aferim!, n.n.), în practică se deschide un cont la o bancă prietenoasă, unde încep să curgă banii de campanie. Întrucît în Legea partidelor controlul asupra fondurilor electorale rămîne vag şi ineficient, această morişcă a obţinerii influenţei politice cu ajutorul banilor, pentru a putea face apoi bani cu ajutorul influenţei politice, va mina în continuare, nestingherită, România". Dar, nevrînd să se lase pradă pesimismului, editorialistul revine: "Oare? Alegerile locale au fost un semn că nu e imposibil ca toamna să aducă şi apusul naşilor de tot felul". Într-adevăr, nu e imposibil, e doar niţeluş cam greu, pentru că, după cum retoric se întreabă Bogdan Ficeac în **România liberă** (15 iulie), "se munceşte prea puţin sau se fură prea mult?". Vorba vechiului banc, răspunsul este *da*. (M.V.)

Argument

Graffiti? Act de vandalism; iar cine-l comite e ca un fel de cîine sau pisică mare şi rea, care "face" peste tot, ca să-şi marcheze teritoriul – se pronunţă spiritele etologizante. Folclor urban contemporan – consideră inşii înclinaţi să judece din perspectivă antropologică. Artă! Artă a străzii - declară, în fine, cei dispuşi să proclame acest mijloc de expresie drept "reacţie împotriva modernismului." Destui critici plastici, însă, se plîng că e vorba de o "pictură analfabetă", prizonieră a stereotipiilor consumist - naiv - americanizante, care a interesat cu un deceniu, două, în urmă galeriile new-york-eze şi pariziene în chip artificial. Autorii de graffiti (despre care există cărţi, albume, reviste şi chiar cursuri universitare) refuză să se lase clasaţi şi anexaţi. A fi graffiti-artist înseamnă a fi un fel de ilustrator şi animator iar acţiunea asta e un soi de "surf urban" - explica Bando, o celebritate a domeniului în Occident. Principala funcţie a acestei "scrieturi" - teoretiza KRS-One, un mentor al rap-ului new-york-ez - este aceea de *edutainment* (distreducaţie sau educodistracţie - i-am zice noi pe româneşte).

Toate (relativ) bune şi frumoase - o să spuneţi - dar asta e "la ei acolo". Noi, în România, cu tranziţia, un JOS TIRANU' rămas de la "evenimente" ici, un JOS ILIESCU dincolo, un UĂ DINAMO, omniprezentul falus desenat şi - cam atît. Ce e de spus, ce e de comentat? Iată: acest dosar al "Dilemei" încearcă să spună că ne aflăm, şi în materie de graffiti, în tranziţie. Că trecem prin Bucureşti şi vedem tag-uri - sigle despre care nu ştim că sînt sigle. Ne place sau nu ne place, sîntem, e drept, nu asaltaţi, dar "traşi de mînecă" de mesaje al căror cod ne scapă (mai mult de jumătate sînt, de altfel, în limba engleză). Nu ne-am propus să instrumentăm o apologie a măzgălelilor, ci o "descriere" a ceea ce privim, a ceea ce oferă strada şi staţiile de metro. De ce? Pentru că graffiti-urile sînt, şi ele, un barometru socio-cultural.

Mai întîi, să ne aducem aminte că primul sens de dicţionar al acestui termen (cu care nu sîntem foarte familiarizaţi: chiar "Dilema" l-a ortografiat cu doi t în loc de doi f...) indică proveniența sa din vocabularul arheologiei. Graffiti (în italiană) erau inscripţiile, desenele sau caricaturile executate de trecători pe zidurile edificiilor antice. Istoricul Paul Veyne (*Istoria vieţii private*, Meridian, 1994) nu se sfieşte să vadă în graffiti o "constantă" umană: "Cine nu cunoaşte, în zilele noastre - scrie el - simplitatea dezarmantă a celebrelor inscripţii murale din New York prin care oricine face cunoscute trecătorilor sau călătorilor metroului ideile şi amorurile sale sau, pur şi simplu, numele său şi faptul că există, scriind pe pereţi tot ce-i trece prin cap. Aşa se obişnuia şi la Pompei: zidurile acestei cetăţi modeste sînt acoperite cu inscripţii făcute de trecători dornici să-i distreze pe alţi trecători şi să le dea ceva de citit." Sînt cercetători care merg şi mai departe cu "genealogia", spre "zorii comportamentului figurativ": pentru ei, între Lascaux şi staţia de metro ar exista o fascinantă continuitate.

Acest "blazon de vechime" este evocat şi în "Dilema" printr-un text consacrat graffiti-urilor paleocreştine. Apoi, "arhaicitatea" gestului, dar la "scara individului", e discutată în două articole dedicate copiilor şi acelui tip de graffiti "dintotdeauna" şi "întotdeauna" prezent pe monumente, pe pereţi de şcoli sau closete, pus, îndeobşte, în operă de "adulţii nematurizaţi". Înflorirea şi diversificarea post-decembristă (momentul '89 şi Piaţa Universităţii) nu puteau lipsi - şi nu lipsesc. O schiţă a *temelor* predilecte, discuţii cu *producătorii* şi cu *consumatorii* (de voie – de nevoie) ai graffiti-urilor din Bucureştii de azi şi "modelele" – belgian, elveţian sau parizian – completează tabloul, pardon, "peretele cu imagini şi mesaje." **(D.V.)**

puţin umor, multă uimire

Centrul Bucureştilor - o clădire ministerială. Gri şi zgrunţuroasă, pielea zidului poartă, încă, tatuajul palid cu JOS CEAUŞESCU. Litere de tipar, de jumătate de metru. Pe unul din braţele lui A se aliniază, voios, o inscripţie proaspătă: C-O-S-T-E-L + L-U-M-I-N-I-Ţ-A. Numele tiranului - cuibuşor de nebunii. Nu eşti tentat să consideri această halucinantă coabitare drept o emblemă a evoluţiei sociale din ultimii ani - la noi?

La "ei", în Occident, adică, ar exista la ora actuală trei tipuri de graffiti - susţin amatorii de clasificări: *tag, throw-up* şi fresce, sau *pieces*. Semnătură sau desen făcut din litere, tag-ul a debutat în anii '60 ca joc practicat în cartierele new-york-eze. Regula lui: a-ţi lăsa semnătura în cît mai multe locuri posibile. Throw-up (în argo american "a voma") e un tag foarte gros, monocolor, totdeauna executat în locuri greu accesibile - acoperişurile caselor pe lîngă care trece metroul aerian, de pildă. În fine, frescele sînt cele care justifică titlul onorific de graffiti-artists conferit autorilor. Sînt schiţate cu grijă pe hîrtie înainte şi adesea sînt pictate şi finisate în echipă. Dacă principiul tag-ului a fost iniţial doar unul cantitativ, cu timpul, desenatorii au început să caute formule grafice insolite. Unii au devenit veritabili caligrafi murali: *Shoe*, graffiti-artist din Amsterdam, a inventat litere antologate în manualele contemporane de tipografie. Trei sînt, în mare, stilurile caracterelor utilizate îndeobşte: *block-letters* (litere foarte clare), *semi-wild-style* (litere întreţesute), *wild style* (litere "sălbatice", citibile doar de cei iniţiaţi).

Stiluri, un lexic specific, o graffiti-gramatică... COSTEL şi LUMINIŢA încrustaţi în vechiul slogan revoluţionar par a fi foarte departe de toate acestea. Totuşi, în Bucureşti e pe cale de a miji şi tag-ul elaborat. L-aţi văzut în Piaţa Romană, cu siguranţă, dar poate nu l-aţi remarcat, năpădit cum este de legiunea obişnuitelor inscripţii obscene trasate stîngaci, dar tenace. Eu am privit atent cîteva staţii de metro şi cîteva străzi şi ştiu sigur: avem şi noi graffito-faliţii noştri: *Pongo, Coke, Lex, Schepsis, Snowman, Sebo, Dublu sens, IL-EGAL, Sconcs, Blue Pain, Legys Latura, Black Bat, Românu', Cyber Cowboy* şi alţii... şi alţii... Am cules nume care sugerau o identitate de grup: *Dracula Boys, Morometzii, Black Mafia, Fraţii Brother, ANE* - adică *Asasinii Noii Ere*, DA (urmat de un mic craniu) - adică *Diavolii Albi, Wu-tang clan, Ghetto Dogs, Paparazzi, Odioşii*. Dar am cules şi nume "ca atare" sau porecle, cîte un MARIAN inocent, un *Tică Balamuc* stîngaci, un *Johnny* aşijderi, *Anda* şi *Oana* şi *Pilaf* şi *Chiftea, Mucix, Ciorix*, ION SMARDOIU - Militari, *Orlando* - Pajura sau *Marky Mark* - Crîngaşi City - la care se adăuga numele de Dan Pisoi...

În staţia de metro Romană şi în zona Unirea, inscripţia *Hip-Hop* indică limpede un autor conştient, apt să se situeze în contextul cultural al *aerosol-artei*, despre care a început să se vorbească în Franţa prin anii '80 şi care a apărut paralel cu rap-ul. Graffit-işti, dansatori şi muzicieni rap s-au grupat atunci în mişcarea Hip-Hop... Iar expoziţia de graffiti *Hip-Hop dixit* a fost inaugurată, în Franţa, de Jack Lang. Mîna care scrie Hip-Hop prin urbea noastră, însă, nu-şi poate permite un spray, utilizează marker-ul.

În timp ce copiam felurite inscripţii m-am amuzat. Acum le recitesc şi nu mă mai distrez aproape deloc. Cred că ştiu de ce: cînd contemplam coloanele metroului sau scările magazinului Unirea, intra în joc principiul "amestecului de stimuli"; rupt, însă, din decor şi separat de corpul lui grafic, un graffiti se ofileşte pe loc, ca un mac. Apoi, *simultaneitatea*: sub sloganul *No school / No job / No problem* scria *PSM* şi alături RAP; dacă le descriu separîndu-le tematic, distrug o sintaxă, datorată hazardului, dar îndeajuns de savuroasă.

Oricum grija autorilor pentru sintaxa propriu-zisă - din ce în ce mai importantă în Occident - lipseşte la noi: vei întîlni doar *roiuri* (după un semn!), *casete* (peretele cu gresii dreptunghiulare din Romană) şi *palimpseste* agresive.

În sfîrşit, dar ce scriu cei care scriu? Iată cîteva din marile teme. *Lupta (epopeică) dintre rap şi rock*. În acest cîmp, adepţii rock-ului sînt mai insistenţi şi mai informaţi, numele trupelor favorite izbucnesc în ample evantaie, în vreme ce iubitorii de rap nu ştiu sau nu vor să-şi ilustreze iubirea decît scriind obsesiv *rap, rap* şi iar *rap*. *Rap-erii valoare nulă...*, *Moarte rap-erilor* se înfruntă pe ziduri cu cîte un *Rock is dead* sau *Rap is the best*. Urmează *fotbalul* şi *politica*. Separat sau împreună, ca în sloganul *Hagi primar!* O altă temă importantă: lupta cu *Regia Metroului Bucureşti* (mă gîndesc că metroul parizian are chimişti specializaţi anti-tag şi cheltuieşte zeci de milioane de franci în lupta anti-graffiti, în vreme ce sărmanele îngrijitoare ale metroului bucureştean utilizează piatra ponce...). *Revolta împotriva Poliţiei* e şi ea binе reprezentată: "Mi-e numele Harley / Mîzgălesc pereţii / Ca să enervez sticleţii" sau "Cînd un poliţai îşi foloseşte creierul, iese un război mondial." sau "Miliţienii / Ordinea păstrează / Miliţienii / Liniştea veghează / Şi ne ocrotează / Şi ne amendează." *Mesajele amoroase siropoase, mărturisiri, scrisorele, dezamăgiri,* ţin şi ele capul de afiş. Apoi: *viaţa şi sensul ei:* "Cu cît învăţăm mai mult, cu atît ştim mai mult. Cu cît ştim mai mult, cu atît uităm mai mult. Cu cît uităm mai mult, cu atît ştim mai puţin şi uităm mai puţin, deci ştim mai mult. Deci la ce bun să mai învăţăm?". "Avem doar o viaţă. Să facem GRAFFITI" (în original în limba engleză). *Sexul* - în sine, şi amestecat, evident, cu toate celelalte teme - rămîne prezenţa cea mai frecventă. Copleşitoare şi lipsită de imaginaţie: aceleaşi vechi cuvinte... Există şi "literatură" - dar rarisim. Mostră: "M-am trezit din vis şi e realitate. / M-am dat jos din pat şi am căzut pe spate, / Căci acea pesoană pe care am ucis-o / Nu era stafie, / Nu era nici mumie." (Semnată de *Dublu Sens*) sau "Ne promit modernizare fără să ne spună cînd / Pe pereţii din metrouri scrie tot ce-ţi stă în gînd."

Ca o concluzie transcriu acest graffiti anti-graffiti: "Dacă mai mîzgăliţi pereţii faceţi naţiunea română de rîs!" O altă mînă îi recomandă, în chip de răspuns, "naţionalistului" tehnici erotice franţuzeşti. Asta e! Cam puţin umor e-n graffiti-urile bucureştene dar multă, multă umoare.

Delia VERDEŞ

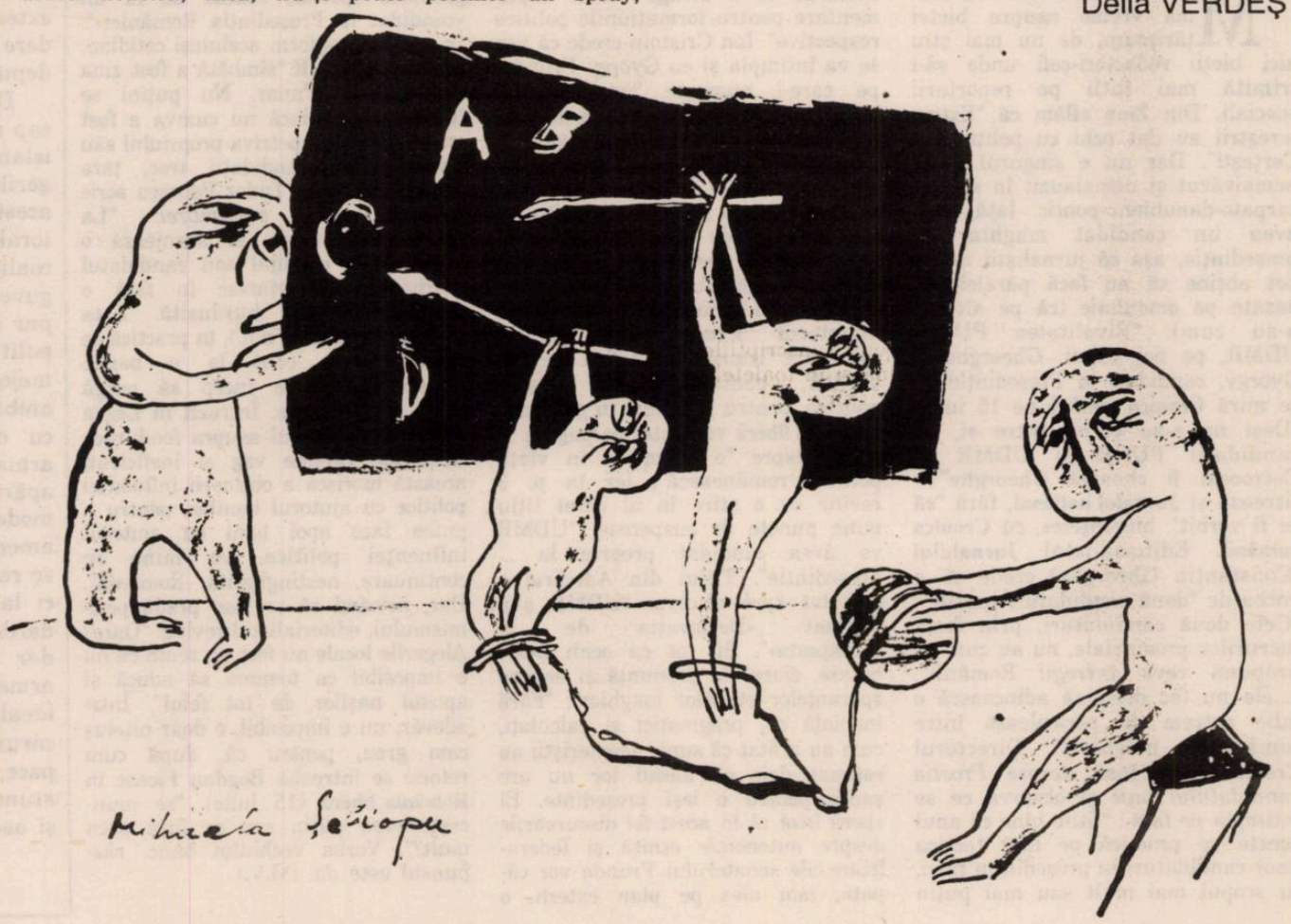

CURAT - murdar

La Bucureşti, alegerile de primari au mizat mult pe discursul despre gropi şi murdărie. Oameni bălăngănind sacoşe goale prin pieţe şi copilaşi aflaţi la vîrsta cînd schimbi primul incisiv răspundeau reporterilor care testau aşteptările electorilor că vor un primar care să facă curat în oraş. Ca şi cum urma să fie ales gunoierul şef al capitalei, ca şi cînd la venirea lui Halaicu, Bucureştiul era un oraş elveţian! Cine studiază istoria oraşului descoperă războaiele seculare purtate cu un gunoi omniprezent. Cînd nu erau coji de pepene şi cenuşă erau baligă de cal şi maţe de la abator, cînd nu era praf, erau noroaie...

Au existat şi momente bune, cînd oraşul a fost curat. Puţine. Jumătatea de secol petrecută sub comunişti iese din orice discuţie. Atunci nu aveam nici gunoi! Ambalajele goale - sticle de băutură, sprayuri şi cutii de ţigări - aliniate în vitrinele oamenilor erau sursă de frumuseţe şi falâ. Astăzi vîntul rostogoleşte pe străzi acest gen de comori, cu alte cuvinte, avem un gunoi de calitate superioară. Iar dacă scrisul pe ziduri, pe garduri şi pe mobilierul urban, graffiti altfel zis, înseamnă tot murdărie, atunci utilizarea sprayurilor este un alt progres. Curat murdar, o ducem tot mai bine...

Personal nu am nimic cu graffito-ul, deşi admit că este agresiv, că produce pentru ochi un zgomot de fond, că ne ia liniştea. La noi este cu atît mai agresiv, cu cît a apărut brusc şi recent. Pe mine nu mă supără pentru că îl consider o manifestare a vieţii şi cred că orice oraş viu este mai bun decît unul mort. Există însă inşi care îl detestă. Motivele sînt multiple, mă voi referi la trei.

Cel mai afectat de prezenţa graffitiurilor este ţăranul recent urbanizat. Acesta reproşează oraşului de adopţiune tocmai trăsăturile specifice, între care se numără şi zgomotul. Îmi amintesc de o vecină care locuia în fundul unei curţi, lîngă casa noastră. Venise de vreo cinsprezece ani la Bucureşti şi protesta vehement împotriva cîinelui nostru care lătra modest în apartament. Închideam ferestrele şi tot degeaba. Femeie, îi zicea tata, voi n-aţi avut în sat cîini? Acolo era altfel, aici, mă trezeşte. Persoana era sinceră şi nu avea nimic altceva de împărţit cu noi. Marcat de lenea dobîndită la oraş, recentul orăşean refuză o luptă deschisă cu graffito-ul. Un exemplu de reacţie normală mi-a fost dat tot de un vecin; sosise dintr-un orăşel ardelenesc de cîţiva ani în capitală. Tocmai îşi zugrăvise faţada. Scotea scaunul din casă şi stătea în faţa porţii mulţumit. Paşii trecătorilor nu au apucat să şteargă de pe trotuar varul, cînd un individ i-a scris cu cărbune, între ferestre, HAI RAPIDU. Ardeleanul mai întîi a înjurat. Pe urmă s-a urcat pe scaun, a şters cu şmirghel "murdăria" şi a dat cu bidineaua pînă nu s-a mai văzut nimic.

O altă categorie de suferitori sînt oamenii ruşinoşi. Se întîmplă ca între cuvintele scrise pe garduri să fie şi vocabule licenţioase. Reacţia lor este violentă. Se gîndesc în primul rînd la copii... Nimeni nu şterge însă nimic. De cuvintele excomunicate din dicţionare se ocupă doar timpul şi ploaia.

Există, în fine, o sumedenie de inşi iritaţi de graffiti-ul politice. Cu bunsimţ modelat în decenii de cap plecat, ei pretind că este inadmisibil să scrii numele lui domnu' cutare pe garduri. Unde este respectul pe care îl datorăm funcţiei, întreabă ei. Acest mod de a gîndi este foarte răspîndit. Aici ştersul graffiti-urilor este o practică obişnuită. Am bănuiala că, în calitate de contribuabil, particip la salarizarea unor băieţi care şterg selectiv anumite mesaje politice de pe garduri. Chiar dacă nu este prevăzut în programul pentru care sînt plătiţi, îi invit să se ocupe şi de o scriere aflată în Ana Ipătescu, pe stînga. De cinci ori pe săptămînă citesc din autobuz MOARTE ŢIGANILOR, semnat GARDA DACILOR şi mă enervez. Această ruşine naţională stă acolo pe zid de doi ani. Persistenţa ei mi se pare suspectă. În doi ani şi-a amortizat vopseaua. Dacă nu dispare, ori o şterg, ori protestez...

De fapt, dacă domnul Ciorbea m-ar întreba ce e de făcut în privinţa graffiti-urilor i-aş răspunde că nu e treabă de primar. O campanie instituţionalizată împotriva lor mi s-ar părea un gest kitsch, după cum kitsch este şi recondiţionarea graffiti-urilor care "dau bine". Este motivul pentru care am socotit o binefacere demolarea soclului din Piaţa Romană. Locul care a cunoscut disperare şi durere adevărată devenise un fel de gazetă de perete a unui episod istoric controversat. Cosmetizată şi recosmetizată, propoziţia DE CRĂCIUN NE-AM LUAT RAŢIA DE LIBERTATE supravieţuise în mod inutil şi chiar compromiţător. Privind-o, ajunsesem să cred că în fiecare an, de Crăciun, vom fi *obligaţi* să ne ridicăm raţia de libertate, conform unor liste şi pe bază de bon.

Irina NICOLAU

STRĂZI, INSCRIPŢII, RECHIZITE

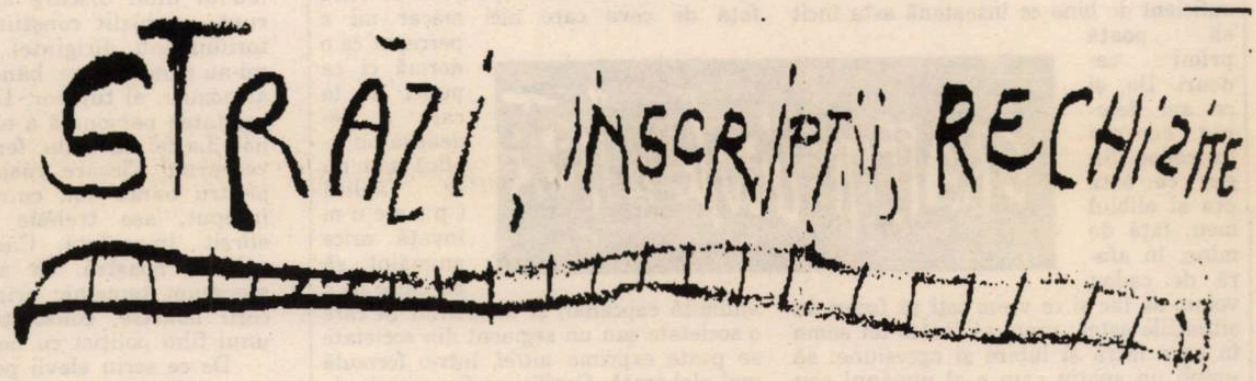

Condiţia autorilor de graffiti pare să fie marcată de perfectul anonimat în care ei activează (deşi, ca grupuri, îşi cunosc siglele şi "celebrităţile"). Fiindcă nimeni din afara breslei nu ştie cine sînt şi nici nu i-a văzut vreodată la lucru, încercăm să le deducem personalitatea din rechizitele pe care le folosesc şi din caligrafie. Cea mai la îndemînă s-a arătat a fi creta, unealtă de veche tradiţie: cuvintele obscene măzgălite pe garduri cu litere şovăitoare puteau indica altădată, cu siguranţă, un tip de mic derbedeu care nu-şi făcea nici o problemă în a scrie aşa cum vorbea. Urbanizarea din ultima jumătate de veac l-a adus la bloc şi i-a oferit sieşi şi urmaşilor săi direcţi, sau discipolilor întru stil de viaţă, un teren de manifestare modernizat şi vast. În casa scărilor, în cabina liftului, pe pereţii vagonului de metrou, pe balustrade, au apărut aceleaşi înjurături ca pe gardurile vechilor mahalale. Cu scris chinuit şi-a mărturisit şi pasiunea pentru sport (în special fotbalul) încurajînd echipa favorită şi insultînd adversarii. Nume de gimnaste, baschetbalişti, tenismeni - oricît de celebre - n-au intrat în atenţia acestui autor de graffiti. Opinii politice n-a avut. Or, de va fi avut şi le-a însemnat pe ziduri, au fost ele şterse cumva de o mînă vigilentă sau de trecerea timpului? Puţin probabil: fragilă, creta lasă totuşi urme durabile. La începutul străzii Nuferilor, de pildă, chemarea, formulată agramat, "eşiţi la vot" a fost completată în anii '80 cu un *b* scris cu creta, care a făcut deliciul multor "cititori" pînă la revoluţie. Tot albului de cretă îi datorăm una din cele mai scurte lozinci din 22 dec. '89, ce se mai poate vedea încă în apropierea magazinului Eva "A căzut!". (Grafie îngrijită, litere mari, trasate cu siguranţă.) Odată cu apariţia altor materiale mai durabile, creta nu mai e la modă - doar pe cîte un zid de casă veche apare scrisă cu alb cîte o lozincă antiprezidenţială alături de "Loredana e o proastă" - pîră de copii. Pixul - pentru inscripţiile pornografice cu detalii scabroase (pînă şi în toaletele studenţeşti!) şi sprayul - în special pentru cele care vizează viaţa politică se numără acum printre rechizitele preferate ale autorilor de graffiti. La mijloacele care permit libera exprimare s-a adăugat în ultimii ani şi vopseaua, de preferinţă neagră, intens folosită în Piaţa Universităţii şi pe str. Biserica Amzei - în vecinătatea fostului teatru Masca - una din cele mai "politizate" artere, pînă prin '92. (Curios - pe această stradă se află şi un liceu industrial, unde nu găsim nici o inscripţie, de nici un fel.) Cu ea se scriu texte scurte, chemări înflăcărate sau negări violente. Uneori, cei ce le lansează nu ştiu istorie (un imens "Jos Mihalache" - apărea în 1990 în piaţa Sfinţii Voievozi!) alteori creaţia proprie se reduce la minimum - tăierea unei litere, cu altă culoare de vopsea, care deturnează lozinca iniţială (vezi - "guvern creştin" - fără litera *ş* - prin '90, pe Bd. Carol) Relativ rar se întîlnesc graffiti în sprijinul puterii. Exceptînd zidurile Universităţii pe care s-au scris cuvintele imnului *Deşteaptă-te române*, poezia n-a intrat în vederile amatorilor de graffiti, ca text popularizabil; doar în Pasajul Universităţii, pentru foarte scurt timp, cîteva rînduri din Nichita Stănescu au vegheat în ianuarie-martie 1990 lumînările, albaneagra, afişele rupte şi inscripţiile FSN=PCR. Nici personalităţile politice nu s-au bucurat toate de acelaşi tratament; chiar după 7 ani de la revoluţie - nume noi n-au fost adăugate preşedintelui, lui Petre Roman sau lui Corneliu Coposu. Nici premierul Văcăroiu nici Dinu Patriciu n-au ajuns la "popularitatea prin graffiti", deşi nu s-ar zice că domeniul evită opinia politică. În afara uneltelor - atît sprayul cît şi vopseaua par să aparţină unor tipi cu bună instrucţie şcolară - locurile preferate pentru expunerea de opinii, comunicări sau doar insulte pot spune şi ele ceva despre personalitatea "scriitorilor" pe ziduri. Majoritatea lor se manifestă în centru, repetînd parcă fervoarea vieţii politice, care pare să se fi concentrat numai în capitală. Piaţa Universităţii este o zonă a politicii active; staţia de metrou Piaţa Romană, Parcul Ioanid, curtea Liceului Caragiale o vreme, sînt teritorii unde abundă inscripţiile privind sexul sau muzica uşoară. Dacă nu luăm în consideraţie lozinca acoperită cu var, dar încă lizibilă, "moarte ţiganilor - die to gipsys (!)", putem să spunem că graffiti-urile n-au încă autori xenofobi ci doar "justiţiari" cu tentă rasistă. Cu cît trecem de centru, inscripţiile sînt mai puţine, mai cuminţi. În Balta Albă, rare - doar, muzică uşoară, sex, sport. În zona Primăverii, deloc. În Colentina - cu flow master verde - înjurături, nume de vedete, titluri de formaţii rock; foarte recenta "kill the arabs", de pe str. Turmelor, pare o bizarerie scrisă prudent, într-un gang. Nu de mult, în aceeaşi arie, cineva decis şi bine utilat cu un strălucitor spray negru a umplut faţada unui bloc cu apelul imperativ: "Gîndiţi!". Pe peretele alăturat, mai cugetînd, poate, acelaşi scris adaugă "Cool!" De observat că nimeni pînă acum n-a pus pe ziduri, în lift, sau pe casa scărilor vreun graffiti foarte concret: "Vrem case", "Jos hoţii", "Jos Renelul" etc., semn că autorii de inscripţii, probabil în majoritate tineri, nu-şi bat capul cu griji cotidiene. Deocamdată cer posibilul. Dacă cineva ar vrea să descopere cîteva din problemele anului 1996 în ceea ce apare pe ziduri - va afla că muzica uşoară, sexul, pornografia şi sportul sînt problemele noastre prioritare, iar Pongo, după ce l-a detronat pe Allzdam, a luat puterea şi semnează în portocaliu şi albastru ca personalitate dominantă a Capitalei, în centru.

Tita CHIPER

ALFRED DUMITRESCU, psiholog

GRAFFITI-urîte și RELE

Lăsînd la o parte momentele de tumult istoric – "Raţia de libertate de Crăciun" sau inscripţiile de pe zidurile Sorbonei din mai '68 – momente de vîrf, în care graffiti-urile devin chintesenţă, semne centrale ale unei mişcări sociale, eu cred că existenţa acestor mesaje murale semnifică, în perioadele calme, faptul că un oraş trăieşte. Dacă lipsesc de pe ziduri, oraşul e mort: Bucureşti înainte de '89, Phenian... Dacă sînt frumoase, urîte, obscene, deştepte sau imbecile – asta mi se pare mult mai puţin important. La fel de puţin important ca şi atunci cînd e vorba de desenele copiilor, care sînt, întotdeauna, un cadou. Chiar şi cele "urîte" sau agresive.

Măzgăleala ca dar

Am o amintire foarte veche: aveam cinci ani, tocmai se zugrăvise în casă şi am auzit pe cineva nemulţumit de culori, de nuanţe. Am luat imediat un creion, roşu, despre care îmi închipuiam că ar corespunde exigenţelor, şi am desenat pe o porţiune de perete la care aveam acces. După care n-am zis nimic, am aşteptat, aşa, înfrigurat, reacţia. Care n-a fost deloc cea scontată! A fost o mare dezamăgire... Mă întrebi dacă toţi copiii trec prin perioada măzgălelii "locuinţei lor". Cred că acei copii care nu trec prin ea sînt nişte copii nefericiţi. Nu, nu se *simt* neapărat foarte nefericiţi, dar sînt puşi de cei care îi cresc într-o poziţie de mare nefericire: li se interzice posibilitatea de a dovedi şi de a-şi dovedi că există. Şi de a face un cadou simbolic teribil de important. Rareori adulţii înţeleg sau simt suficient de bine ce înseamnă asta încît să poată primi cadouri. Da, şi ce am desenat eu era un cadou. Sigur că ăsta era şi alibiul meu, faţă de mine: în afară de cadou voiam să fac şi ce vrem toţi să facem în situaţiile astea: vrem să lăsăm un *semn* în care intră şi iubire şi agresiune: să umplu un spaţiu care e al nimănui sau al altcuiva cu un semn al propriei treceri pe-acolo. E rivalitate, e marcare de teritoriu, dar cu asta intrăm în etologie. Graffiti-urile sînt oricum interpretate mult dintr-o perspectivă etologică. Ele semnifică totuşi mai mult decît nevoia de a marca un teritoriu, cred. E o mişcare ambivalentă, în care ambele tendinţe (iubire, agresivitate) intră într-un cadou, cumva forţat, ca foarte multe cadouri. Copilul oferă de obicei cadourile într-un mod forţat: cînd vrea să-ţi dea o bomboană, nu-ţi întinde mîna, încearcă să-ţi bage bomboana în gură. Cum se simte un copil căruia i se şterge "cadoul" de pe tapetul lavabil? Depinde cum i se şterge. Dacă-i spui, OK e foarte frumos ce-ai făcut, ne distrează, dar ştii, nu putem să-l lăsăm aici, din nenumărate motive, cred că nu e o problemă foarte mare. Nici dacă e certat nu e cel mai rău lucru. Cel mai rău e dacă i se spune: Ai făcut o porcărie! Asta îl anulează.

Trei trepte...

Sigur, între desenatorul copil şi cel adult e o mare diferenţă. Aş vedea trei categorii de adulţi "graffitişti". Prima: cei care o fac accidental şi pe ascuns. Aici intră cabinele de telefon, closetele, Babele din Bucegi. E ceva care transcrie un moment de tensiune internă, care poate fi de orice fel – erotică, fantasmatică, autoerotică, solitară. Probabil i se subsumează o subcategorie mai franc perversă, în sensul propriu al termenului, pentru care nevoia compulsivă de a scrie un anumit mesaj sau desen de obicei obscen devine din ce în ce mai mult un substitut de activitate sexuală. Graffiti-urile din prima categorie nu presupun creaţie, elaborare – mesajul e bazal. Legătura dintre instinct şi mesaj – cît se poate de directă. A doua categorie i-ar include pe aceia care, o dată prinşi într-un moment de mare mişcare emoţională dar şi legaţi de o idee, legaţi de ceilalţi (ca în decembrie '89) pot să facă un text, să condenseze ceva ce înseamnă o dorinţă a foarte multor oameni. Şi a treia categorie bănuiesc că sînt cei care devin într-un fel sau altul profesionişti şi care sînt undeva între categoria a doua şi *Caţavencu*. *Caţavencu*, înainte de a fi o instituţie, a fost, practic, o colecţie de graffiti care s-a instituţionalizat şi care funcţionează într-o măsură mare *aşa*. Şi-n asta constă nu numai bucuria de a citi revista, în asta stă şi impactul. O formulă care s-ar putea să-şi aibă sorgintea în mai '68 – moment de la care a plecat şi *Canard enchaîné*. Categoria a treia este cea mai adultă, mai îndepărtată de copil.

Graffiti şi maturitate

Fără îndoială "cadoul" adună şi tendinţele exhibiţioniste ale copilului, prin el se face văzut şi admirat. Ce se întîmplă de multe ori: copiii sînt admiraţi în sine. Li se spune că sînt frumoşi, că sînt deştepţi... Produsele lor, însă, sînt respinse ori neglijate. În ultimă instanţă adulţii se admiră în copii pe ei înşişi. Copilul "nostru" - ca excrescenţă narcisistă! Iar partea din el care încearcă să crească, să fie altceva decît reprezentantul părinţilor – nu reuşeşte. Probabil că asta este într-un fel funcţia socială a graffiti-urilor din prima categorie. Undeva între anomia despre care un observator exterior poate spune că este disciplină, dar care e doar anomie, nu e în nici un fel integrarea unei norme ci doar supunerea de frică faţă de ceva care nici măcar nu e perceput ca o normă ci ca punct de la care o pedeapsă se aplică sau nu se aplică (precum învaţă orice animăluţ să nu calce pe o anumită capcană!) şi momentul în care o societate sau un segment din societate se poate exprima *altfel*, într-o formulă mai elaborată. Graffiti ar fi perioada de "tranziţie" pe care cred că-i util s-o trăiască fiecare generaţie. O şcoală pe zidurile căreia nu scrie nimic e în primul rînd o şcoală cu copii speriaţi. Dacă nu sînt speriaţi, e şi mai rău, ar fi o şcoală cu copii care n-au nimic de afirmat. O şcoală trebuie să fie măzgălită, dacă o privim ca pe un loc de trecere în care nişte copii au o şansă să devină adulţi. Cred că, într-o ţară unde copiii scriu pe pereţi nu găseşti atîtea monumente cu inimioare şi *Gigel plus Maricica*; e o ţară unde acest mod de expresie, nefiind foarte îngrădit, e practicat la timpul şi locul lui. Cînd vezi o pereche de decada a patra în care el se chinuie să scrijelească pe un copac respectiva inimioară e, lăsînd deoparte sentimentele ecologiste, patetic. Contempli doi oameni care, pînă în acel moment, n-au reuşit să găsească nişte instrumente mai adecvate vîrstei de a lăsa un semn că trăiesc. Cînd un adolescent face o inscripţie pe un perete e cel puţin o acţiune adecvată vîrstei. Trebuie s-o facă.

Dar zvasticile?

Mai e o situaţie: cea a inscripţiilor foarte deranjante. De exemplu, cele naziste, pe care le vezi şi ai o strîngere de inimă. Dar e, oricum, mai bine decît înainte, cînd se susţinea că trăim în pace şi armonie. Uite că nu e chiar armonie. O zvastică desenată peste o stea evreiască e semnul unuia din modurile de gîndire care există în această societate. E drept, semnul poate fi desenat şi din pur teribilism. Oricum, nu cred că se poate sau că e util să exercităm o cenzură asupra acestui tip de graffiti-simptom. Cauzele sînt cele importante, nu?

Opinii culese de D.V.

Din şcoală

Ani de zile, copil fiind, am mers cu sticluţa de spirt şi cu vreo două cîrpe curate în ghiozdan ca să şterg, împreună cu ceilalţi colegi ai mei, băncile din clasă. Nu-mi aduc aminte mai deloc ce scriam noi pe ele, dar pot să-mi închipui că era vorba probabil de mesaje minime şi de floricele nevinovate. Ceea ce ştiu cu siguranţă este că munca noastră veselă şi

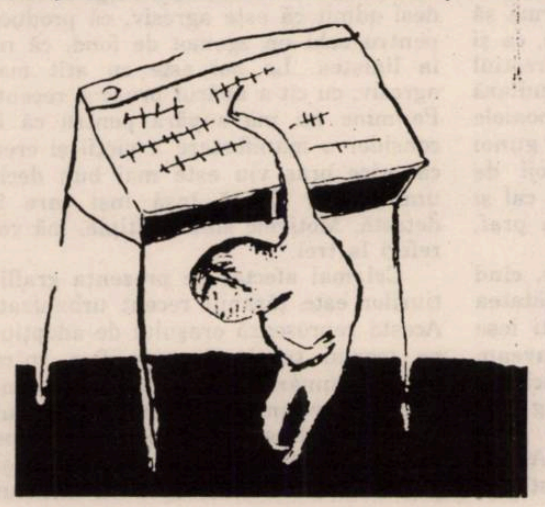

voluntară, se pare, era realizată pe fondul unui discurs aproape neîntrerupt, un bîzîit conştiincios al învăţătorului sau dirigintei. Cîteva lucruri mi-au rămas clare: băncile sînt un bun al nostru, al tuturor. Dar nu sînt proprietatea personală a nici unuia dintre noi. La fel ca uşile, ferestrele, pereţii, veceurile. Fiecare răspunde cu capul pentru banca lui, cum a primit-o la început, aşa trebuie s-o predea la sfîrşit: imaculată. Căci băncile sînt oglinda noastră. În acest timp, noi ştergeam temeinic orice urmă a trecerii noastre, consolaţi de amintirea unui film poliţist cu hoţi prevăzători.

De ce scriu elevii pe bănci? Pentru că se plictisesc în timpul orelor. Pentru că au lucruri importante de transmis colegilor din spate, din faţă sau de alături. Şi desigur pentru că banca, chiar şi pe jumătate, este mult mai mare decît o nenorocită de coală de hîrtie şi e atît de bine şi te simţi aşa de în largul tău cînd mîzgăleşti oriceţi trece prin cap.

Teoretizînd, am spune că acest fel de graffiti îşi are viaţa lui aparte şi că el reprezintă în primul rînd o formă foarte la îndemînă de evaziune, de părăsire a spaţiului clasei şi a lecţiei. Am mai putea adăuga relaţia de intimitate dintre elev şi bancă, relaţie care-l determină pe cel dintîi să se dezvăluie. Dacă vedem ce se scrie pe bănci, constatăm că se întîmplă foarte rar ca ceea ce i se spune elevului de la catedră, indiferent de materie, să aibă vreo legătură cu gîndurile lui. Este o iluzie livrească să credem că, dacă i se vorbeşte de Franţa, şcolarul va scrie nostalgic Tour Eiffel sau Notre-Dame. Dimpotrivă, el va scrijeli consecvent METALLICA şi-şi va goli apoi stiloul în şănţuleţele proaspăt făcute ale acestui cuvînt cu rol magic, salvator.

Dacă elevul fuge din spaţiul dominat de profesor, să vedem unde şi cum.

Prin urmare, ce scriu elevii pe bănci în zilele noastre? Aici urmează o listă vioaie şi de la început foarte organizată, care ne trasează clar drumul pe care trebuie să-l urmăm în interpretare. Mai întîi, să precizăm două tipuri diferite de semne: cuvintele şi simbolurile desenate. Simbolurile sînt cele cunoscute: zvastica, semnul hipiot al păcii, cruci nenumărate şi, în cheie ironică deja, inimioare străpunse de săgeţi. Mai apar accidental desenele care nu se asociază unei linii anume, ci sînt făcute în virtutea inspiraţiei: flori, chipuri, desene abstracte, toate în culoarea albastră a pixului sau în creion ca să nu atragă prea tare atenţia. Cuvintele propriu-zise sînt de cele mai multe ori suspendate ca un fel de semnale ale apartenenţei elevului respectiv: nume de formaţii, ortografiate adesea aproximativ (METALICA, ANATEMA, GUNS'N ROSES, DOORS), din cînd în cînd mai timid RAP, mult LOVE şi cel mai des MTV. Cred că nu este lipsit de interes să observăm o anumită legătură între arta fără complexe a celor de la MTV, marcată de treceri spontane dintr-un registru în altul, de utilizarea simbolurilor şi de exploatarea totală a spaţiului ecranului, şi ceea ce putem vedea pe băncile şi chiar pe pereţii din şcolile noastre.

Se întîmplă să citim fraze sau expresii coerente: neobositul FUCK YOU!, I WANA DO IT IN YOUR ROOM!! sau SATAN FRAIERUL IS THE ROKH (sic) şi chiar strigăte trimise în vid: NO MORE!, HELP! Plus mesajele şterse pe jumătate pentru a nu mai fi citite şi de alţii. Totul scris cu majuscule, dovadă a unei măreţii implicite a tuturor elementelor amintite mai sus şi poate a unui sindrom cvasiparanoic pe care elevul torturat de sistemul şcolar îl manifestă imaginîndu-se ca participant la o conspiraţie mondială, pentru care un FUCK YOU strigat din toţi rărunchii poate face să sară în aer şcoala şi profesorii ei.

În acest fel, banca devine un spaţiu al libertăţii (libertatea de a nu alege ora de clasă, ci altceva), un fel de realitate virtuală pe care elevul o captează rememorînd un cod secret, desigur (numele de formaţii, cuvintele şi simbolurile magice care necesită o iniţiere şi care au, în general, o funcţie explozivă). În caz că banca nu-l satisface, aşteaptă pauza şi dă fuga în veceu unde descoperă pereţii albi, nişte suprafeţe imense, eventual nedezvirginate. Aici libertatea e şi mai mare şi arta cu totul anonimă, la fel ca ţevile şi conductele necunoscute ale veceului.

Nu ştiu dacă acum, în 1996, elevii mai aduc spirt şi cîrpe la şcoală ca să şteargă băncile într-un act de sacrificiu pe care majoritatea artiştilor nu pot să-l facă în faţa operelor personale, fiindcă nu-i lasă inima. Însă aceste graffiti speciale, şcolăreşti, au identitatea şi motivaţiile lor: de la faptul mărunt că banca poate fi utilizată, pur şi simplu, pentru copiat (de aceea găsim înscrise pe ea fraze despre revoluţia burgheză, scheme, ecuaţii, grafice şi definiţiile bemolului şi diezului) şi pînă la considerarea băncii drept spaţiu al "libertăţii de expresie" apărut în contextul unui alt spaţiu, totalitar, care este ora de clasă.

Svetlana CÂRSTEAN

UN PROIECT DE LIMBĂ UNIVERSALĂ (RECENT) ABANDONAT

Imediat ce a fost ocupată Piaţa, rebelii au marcat teritoriul. Locul fostei baricade în flăcări a fost substituit printr-o linie care marca graniţa între realitate şi ficţiune. Cineva a scris cu litere mari, roşii – pe locul baricadei din decembrie '89, un mesaj imperios şi puţin echivoc. *Zonă liberă de neocomunism*. În două zile, scheletul iconic al Pieţei fusese schiţat în linii mari. Imaginea a jucat un rol determinant în această zonă. Spaţiul larg al pieţei a fost asimilat unei încăperi de cult; aşa se face că toate clădirile din zonă au fost acoperite cu inscripţii din care şi astăzi, deşi nu au mai rămas multe din acea perioadă, putem afla, abreviată, doctrina celor care au fost în piaţă. Pe de o parte, inscripţiile descriptive şi ideologice – acelea pe care se baza discursul pozitiv al pieţei şi se refereau în general la dispoziţia generală a celor care treceau prin Piaţa Universităţii. Apoi, inscripţiile imprecative care de la bun început au fost subţiate în detalii şi deshidratate pînă la consistenţe algebrice.

Ecuaţiile care umpleau zidurile Pieţei şi, ulterior, ale împrejurimilor, reduseseră adversarul la un şir obsedat de egalizări. FSN=PCR=SS=KGB, aceasta era, sintetic, descrierea adversarului. Şi dincolo de graniţa zonei interzise funcţionau aceleaşi instincte, deşi – psihologie de înţeles – în puseuri mult dispersate. De partea aceea primul termen al ecuaţiei era substituit prin abrevierea partidelor opozante incluse şi ele în acelaşi context malefical. Adversarii se plasau reciproc, prin graffiti, din zona emoţionalului în cea a algebrei. Algebra, mamă a credinţelor descărnate, bazate pe indubitabil, pe absolut, pe certitudini absolute. Algebra apodictică îmbrăcase realitatea într-o sumă de siguranţe, de încredinţări, care alcătuiau imaginea duşmanului (răul, evident) descris aproape nevertebral, un duşman căruia i se refuza o gramatică, un verb care să-l însufleţească, un duşman culcat pe haina cenuşie a zidului, prins cu acul aseptic al semnului egalităţii, ca într-o colecţie entomologică, în şir cu alte gîngănii asemănătoare.

Ecuaţia descriptivă anihilează adversarul. Copulă aritmetică, semnul egalităţii nu stabileşte nici o relaţie, descoperă doar o intimitate preexistentă. Pentru un terţ toată această dezvertebrare magică a discursului (eliminarea predicatului, algebrizarea discursului) este nesemnificativă, el descoperind în fruntea fiarei apocaliptice fie numele unuia, fie pe al celuilalt. Arătarea infernală care atotcuprinde formele bestial-ideologice (SS, KGB etc.) nu mai are identitate. Invocarea răului după sigla partidei adverse este o operaţiune de magie, redescoperită după ce multă vreme rămăsese îngheţată în certurile copiilor (tu eşti cutare, ba tu...) sau în zona discursului oficial (SUA=CIA). Însă, în vreme ce locuitorii zonei libere de neocomunism îşi localizau adversarul, precizîndu-i contururile, chiar dacă lapidar, în chiar zona doctrinelor totalitare, acelea de care considerau că se eliberaseră (deci ecuaţia rămînea, în determinările ei, ideologică, rezumînd un şir de constatări şi declinări anterioare ale realităţii, dincolo de limitele acestei zone), egalizările scrise fără istov prin bidonviluri sau în zonele centrale (PNŢCD=PCR=SS...) aveau o simplă explicaţie superstiţioasă. Ecuaţia nu mai avea semnificaţia unui exorcism (în sensul acesta era folosită de locuitorii zonei libere), rămînînd o simplă magie asociativă. De altfel informaţiile despre adversari erau mult mai ample în piaţă decît aiurea. Tocmai de aceea, fără a discuta justeţea acestor graffiti, trebuie să afirmăm că ele aveau motivaţiile lor: în spatele asocierilor se aflau nu doar dorinţa de a determina o coincidenţă între termeni, ci şi proiecţiile mentale ale unei istorii comunicate şi exorcizate în Piaţă. Această gramatică fără predicat (gramatica timpului prezent) şi algebra fără funcţii (dacă exceptăm modalizările problemei: neo, cripto, post-comunism...) au avut un caracter pasiv, marcînd cu feromonii egalizărilor infinite spaţiul purificat. Acesta părea a se extinde doar în imaginar. În realitate – după cum s-a văzut, după ce Piaţa a fost spulberată într-un chip atît de asemănător cu ecuaţiile anticipatoare scrise pe zidurile ei (Piaţa Universităţii=Tien An Men II), graffiti-urile totem (protectoare) nu au avut nici o importanţă în faţa adversarilor. Sau poate doar aceea că ei au devenit deodată materializarea aproape fidelă a acestor inscripţii pe care s-au străduit să le distrugă.

Sorin ŞERB

RAŢĂ DE GRAFFITI

Vo-taţi soa-re-le... Ce înseamnă asta, mamă? Lasă prostiile, mai bine citeşte frumos acolo, tu-tun-ge-rie... A trecut mult timp pînă am înţeles sensul cuvintelor pe care le silabiseam în copilărie şi, mai mult timp, pînă cînd m-am lămurit de ce "votaţi soarele" fusese un text atît de durabil, singurul care supravieţuise după alegerile din '46.

Această amintire a fost, cred, sîmburele gustului meu pentru scrierile neconvenţionale. Dar zidurile unui oraş bolşevic oferă puţine satisfacţii amatorului de astfel de scrieri. Un adevărat comunist scrie "spontan" cu şablon TRĂIASCĂ PARTIDUL COMUNIST ROMÂN şi alte lozinci mobilizatoare. Am fost silită astfel să mă limitez la literatura de closete, la chicotelile unor hipioţi întîrziaţi care recomandau "faceţi dragoste, nu război" pe englezeşte şi la dezvăluirile scandaloase de tipul "Gigel plus Viorica egal inimioară". În decembrie '89, românii şi-au luat o dată cu raţia de libertate şi pe cea de graffiti.

Îmi amintesc cum pe 22, cînd toţi au ieşit în stradă, am ieşit şi eu. În faţa magazinului GIOCONDA, un miliţian m-a îmbrăţişat şi mi-a dat un pumn de seminţe. Acum, cînd scriu, mă întreb de unde o fi avut seminţele? Oricum, nu le-am mîncat, le păstrez şi azi. Am trecut prin Piaţa Romană şi pe la Palat. N-am văzut nimic scris pe ziduri. N-aveam ochi de văzut. Aveam, în schimb, urechi. Cum am intrat în casă am deschis televizorul. Vorbea Dinescu. Am pus casetofonul pe înregistrare. Peste noapte n-am dormit deloc.

În 23 şi 24 am stat nemişcată în casă. Pe strada mea se trăgea ca la balamucul nou. Am continuat să înregistrez. Una cîte una, am renunţat la casetele cu muzica tinereţii noastre.

În 25 am zis, gata, eu mă duc! Am oprit o maşină care mergea spre Universitate şi am rugat pe tipii din ea să mă ia. În Piaţa Kogălniceanu un cordon de miliţieni şi voluntari ne-au oprit spunînd că se trage pe 6 Martie şi că ar fi mult mai bine pentru noi să ne întoarcem. Jurnaliştii, pentru că tipii erau jurnalişti, mi-au zis: noi mergem, ţie dacă ţi-e frică, coboară. Mi-era mai frică să cobor aşa că am zis nu, adică nu mi-e frică şi am ajuns la Universitate. Acolo am coborît. Se auzeau împuşcături. Ei şi-au văzut de ale lor şi eu am plecat, pe jos, spre Romană. Mergeam la serviciu cu sentimentul că sînt nevasta Meşterului Manole, orice s-ar întîmpla, trebuie să ajung. Cu coada ochiului am zărit ceva scris pe Universitate. Scris, şters, şi iar scris. Era ceva şi pe Intercontinental. Şters în grabă. Nu reţineam nimic, muream de frică. Cînd am ajuns în dreptul cinematografului Patria – a fost Aro şi iar Aro – am văzut un tip notînd de zor într-un carnet cuvinte scrise pe pereţi. În elanul de comunicare cu care rămăsesem din dimineaţa lui 22, l-am întrebat de ce le copiază. Mi-a răspuns că este scriitor şi că intenţionează să facă o carte despre ce se întîmplă sub ochii noştri. Domnule dragă, i-am spus, voi copia şi eu, doar sînt folcloristă, uite telefonul meu, dă-mi-l pe al dumitale, cînd se termină toate astea facem un fond comun. În relaxarea care m-a cuprins n-am observat hoţul care mi-a furat portofelul şi s-a dus pe apa sîmbetei telefonul omului, nu l-am mai văzut de atunci. Am ajuns la serviciu. Vînzoleală mare. Aproape imediat am primit un telefon. Mama mă anunţa plîngînd că, la Constanţa, a fost împuşcat nepotul nostru Cosmin. Era un copil, avea patruzprezece ani, m-a apucat turbarea. Turbare şi ură, loc pentru durere în sufletul meu n-am avut. Am simţit că trebuie să fac ceva. Nu ştiam ce. O colivă durabilă. Noroc cu omul de pe stradă, am decis să fac o carte din vorbe scrise şi rostite cu sufletul la gură. Am continuat să înregistrez şi am copiat de pe ziduri, între Universitate şi Piaţa Romană, fiecare cuvînt. Mă simt ispitită să vorbesc despre oamenii care au lucrat împreună cu mine la carte, să spun toată povestea, dar n-o s-o fac. Mă voi mulţumi să precizez că pe ultima pagină a cărţii există fotografia unui graffito care spune NU NE TEMEM. Şi eu chiar nu mă mai tem.

Irina NICOLAU

POPORUL CERE DEMISIA!

Călătoria cu trenul personal ajunsese în ultimii ani ai lui Ceauşescu o aventură colectivă şi o coborîre în infern. Iarna mai ales, cum se însera devreme, navetiştii circulau în beznă totală. Nu ştiai niciodată lîngă cine te aşezi şi cu cine intri în vorbă. Faptul avea şi avantaje. Pe întuneric, se comunica mult mai uşor. Era ca în confesional. Spuneai tot ce aveai pe suflet, îţi dădeai cu părerea despre mersul lucrurilor, îţi povesteai viaţa şi aveai curaj să-l înjuri pe Ceauşescu şi conducerea de partid şi de stat. Nimeni nu-ţi vedea faţa, coborai discret şi intrai pe urmă în muţenia circumspectă de fiecare zi. Păcatul limbuţiei rămînea neiertat şi nepedepsit.

Vorbitul la lumina zilei a început abia după ce s-a ştiut că Ceauşescu nu mai are nici o putere. Şi a fost, tot aşa, un vorbit cu perdea. Bucureştiul devenise peste noapte un oraş al inscripţiilor politice. Erau scrise pe furiş, de o mînă anonimă. Şi relatau, pe scurt, istoria căderii dictatorului, notată de la faţa locului. Cum nu existau încă ziare postrevoluţionare serioase, o plimbare pe străzi făcea cît lectura unei gazete de perete – la modul propriu – pe care cetăţenii o redactaseră din proprie iniţiativă. Dacă vroiai şi nu te temeai că te vede cineva, puteai şi tu să adaugi o frază, două. *Jos cu cizmaru, criminalu, tiranu; Fără violenţă; Ole, ole, Ceauşescu nu mai e; Armata ie cu noi; Nu plecăm acasă; Nu vă fie frică, Ceauşescu pică* etc. Îţi luai măsuri de precauţie ascunzîndu-te în dosul unui *noi* solidar, uman, curajos: *Şi noi am fost soldaţi şi nu am tras în fraţi; Noi sîntem poporul; Deşteaptă-te române din somnul cel de moarte; Poporul cere demisia.*

Explozia de graffiti de atunci marca, pentru prima oară după mai bine de 40 de ani, teritoriul celor care, în sfîrşit, se exprimă. Pe lîngă lozinci şi chemări la solidaritate, inscripţiile te invitau uneori la valsuri macabre: *Judecata de apoi/Pentru ei e de la noi;* sau *La al XV-lea Congres/ Patru ani de la deces;* sau *Ceauşescu nu uita/ Vrem pantofi din pielea ta.* Altele lăsau drum liber literaturii. *Se aud gloanţele fluturi nevăzuţi/ Ce vor să se întoarcă în/viermele ce-a ros patria.* Sau: *Toţi plopii din România au/De făcut pere domnule/... Şi răchita minunele/ Cu cele mai mari parfumuri pe ele.* Treceai pe neştiute de la huiduieli, la poeme şi la ghiduşii precum *Cine-i mic şi dă din mînă ş-are 4 la română?/Jos Analfabeta.* În năuceala generală de atunci, grafomania murală îţi dădea iluzia că circuli nestingherit prin istorie. Dacă însă inscripţiile făceau parte din scenariul revoluţiei şi fuseseră scrise de zugravi plătiţi cu ora? Dacă nu erau strigătul şi demnitatea regăsită a cîtorva oameni, ci mascarada politică tiptil instaurată? Cei care mureau atunci pe străzi n-aveau la îndemînă decît propriul sînge. Şi după ei n-au rămas urme. Rezultă că singurele inscripţii "adevărate" vor fi fost cele "lovite de literatură". Nu e sigur că alte texte nu vor fi fost scrise de mîini profesioniste într-ale revoluţiilor. Scopul lor era să anunţe ce se mai întîmplă sau ce urmează să se întîmple. *Apa este otrăvită. La Sibiu se trage în populaţie.* Zvonul şi ştirea autentică funcţionau deopotrivă. Nimeni nu mai ştia exact care e evenimentul zilei, dar, ca în trenul cu navetişti, frica se exorciza prin vorbe.

Pînă să fie demolat, şi zidul Berlinului era plin de inscripţii disperate. Cînd n-a mai avut nimic de interzis, şi-a pierdut orice atracţie pentru amatorii de graffiti. Odată consumate zilele Revoluţiei şi ale Pieţei Universităţii, scriitorii pe ziduri au trecut de la tonul testamentar ori dramatic (ceea ce uneori e cam acelaşi lucru), la mesajele electorale ori obscene. De atunci, cetăţeanul solitar îşi scrie istoria imediată languros pe uşile metroului. Ceea ce reprezintă o întoarcere la intimitatea întunericului: personalizarea mesajului inscripţiei pînă la texte imposibil de rostit altfel decît în şoaptă şi în întuneric e o dovadă că istoria colectivă nu prea mai prezintă interes.

Scriitorul de graffiti e mai singur ca oricînd, într-o societate în care solidaritatea, îmbărbătarea şi literatura însăşi au fugit de pe pereţi şi s-au retras în discursul politic întîmplător şi în zîmbetul telegenic cu cîştiguri.

Tatiana NICULESCU

Între tensiune şi sastiseală

Buna cuviinţă presupune că indivizii nu trebuie să-şi dezvăluie simţămintele, inscripţionîndu-le pe ziduri. Cînd eram licean astfel de inscripţionări, totdeauna dosnice, nu întîlneam decît în closetele liceului. Care elev ar fi îndrăznit să inscripţioneze pereţii exteriori ai liceului cu chemări sau dezvăluiri? Darmite pe străzi? Erau însă situaţii ale unui timp limită, cînd astfel de graffiti deveneau posibile, expresie a mentalului individual sau de grup. Atunci, ele erau tolerate şi justificate. În martie 1906, de pildă, studenţii bucureşteni, la chemarea lui N.Iorga (încă director al **Sămănătorului**), au organizat o întrunire, urmată de o manifestaţie de stradă (înfruntînd o companie de jandarmi călări care au şarjat mulţimea), care protesta împotriva reprezentării, pe scena Teatrului Naţional, a unei piese în limba franceză. Reprezentaţia fusese organizată de Societatea "Obolul" a doamnelor din lumea suspusă. La spectacol (socotit în scop de binefacere) trebuia să participe şi principesa Maria, viitoare regină a României, şi chiar soţul ei, viitorul rege Ferdinand. Dna Scarlat Ferechide - prin fratele ei Al. Marghiloman - a intervenit pe lîngă Titu Maiorescu ca acesta, la rîndul lui, să-l roage pe N.Iorga să fie îngăduit spectacolul. N.Iorga era intratabil, făcînd din gestul său de împotrivire un act pentru apărarea limbii naţionale, desconsiderată şi batjocorită, spunea, de doamnele din societatea înaltă. Manifestaţia, cum spuneam, a avut loc şi spectacolul nu s-a putut desfăşura. Atunci, în vreo două zile fierbinţi (12-15 martie 1906), lumea studenţească, incitată de prof. N.Iorga, a umplut zidurile universităţii de graffiti adecvate şi de afişe asemenea, care chemau la miting şi rezistenţă în faţa Teatrului Naţional. Am găsit, la Biblioteca Academiei, în arhiva de manuscrise Maiorescu, într-un album de curiozităţi pe care şi-l alcătuise criticul, nu fireşte copia fotografiată a unei astfel de inscripţionări pe zid, ci un exemplar din afişul lipit pe pereţii universităţii, pe stradă sau chiar răspîndite trecătorilor în chip de chemare. Maiorescu nu-l agrea, ca om, pe Iorga, refuzase, în 1903-1904, să-i încredinţeze conducerea ziarului **Epoca**, pe care directorul **Sămănătorului** o dorea mult şi obţinuse, în acest scop, promisiunea lui N.Filipescu. Deşi nu numai că a îngăduit dar a şi insistat să fie invitaţi, în paginile **Convorbirilor literare**, colaboratori din constelaţia **Sămănătorului**. Pe N. Iorga, Titu Maiorescu înţelegea să-l ţină la distanţă, considerîndu-l ca un factor de turbulenţă a spiritului public. Surprins (oare neplăcut?) de manifestaţia organizată de N.Iorga, mentorul acum al apusei Junimi a ţinut să-şi procure acest afiş, pe care l-a clasat, ca memento, în albumul său de curiozităţi. (E plin, acest album, de tăieturi hazoase din presă, anunţuri, invitaţii la spectacole sau întruniri, (inclusiv cele la banchetele anuale ale Junimii), fotografii hilare şi alte asemenea). Cam în acelaşi timp, graffiti, de astă dată, antisemite puteau fi întîlnite pe zidurile universităţii ieşene, unde A.C.Cuza, iniţiatorul şi conducătorul agitaţiilor xenofobe ale studenţilor (nu numai) din capitala Moldovei, le provoca. "Jos jidanii" "Jidanii la Palestina" sau "Afară cu jidanii din universitate" erau graffiti mai peste tot întîlnite. Faptul s-a repetat în anul 1922, cînd studenţii din întreaga ţară (Cluj, Iaşi, Bucureşti, Cernăuţi) au cerut *numerus clausus* pentru studenţii evrei (adică reprezentarea lor, în facultăţi, în funcţie de proporţia în structura demografică a ţării), ciomăgindu-şi bine colegii cu ajutorul pichetelor care nu-i lăsau să intre la cursuri. Zidurile universităţilor fuseseră, în decembrie 1922-1923, (studenţii care au organizat, atunci, aceste acţiuni s-au numit, apoi, "generaţia de la '22") pline de inscripţionări antisemite. Vor fi regăsite, în lunile "statului naţional legionar" (14 septembrie 1940-24 ianuarie 1941), cînd au ţinut să inscripţioneze, pe zidul unor magazine proprietatea unor evrei: "Magazin jidovesc", pentru a avertiza că ele trebuiesc drastic sabotate de cumpărătorii români.

Vreau să spun că în momente mai tensionate, astfel de graffiti îşi făceau anunţată prezenţa şi, cum am notat mai înainte, ele exprimau psihologia individuală sau mentalul de grup. Le-am reîntîlnit, cu imensă satisfacţie, pe străzile Bucureştilor imediat după 22 decembrie 1989, unele fiind inscripţionate în teribila şi salvatoarea noapte de 21 spre 22 decembrie. "Jos tiranul" era, în acea noapte, încă o chemare la înlăturarea regimului naţionalist ceauşist, care se va înfăptui a doua zi. Îmi plăcea, apoi, să vizitez strada Edgar Quinet şi, alături, piaţeta care ducea la clădirea Institutului de Arhitectură, unde citeam inscripţionările de pe ziduri şi chiar afişele (unele lungi, de fapt, articole). Îmi scoteam, liniştit, din buzunar, ochelarii de lectură, îi puneam pe nas şi contemplam acest spectacol al mişcărilor de grup (de altminteri, grupurile erau, fizic, mereu acolo, vociferînd şi învolburîndu-se în dispute neîmpăcate). Mi-aduc aminte nu numai de acele graffiti memorabile dar şi de o amplă palinodie, scrisă pe lungul unei hîrtii nesfîrşite, în care cineva (îşi menţiona şi numele) se plîngea de lipsa dreptului la expresie publică. Astăzi, aceste graffiti s-au rărit mult, dispărînd aproape cu totul. Am văzut, zilele trecute, pe un zid al staţiei de metro din Piaţa Romană un graffiti, scris cu vopsea roşie, "Emil lion", şi m-am gîndit imediat că dl Emil Constantinescu numai aer leonin nu are. Ce-i drept, alături, o altă inscripţie, tot în culoare roşie, vestea trecătorii "Îmi plac virginele". Iar lîngă liceul "Mihai Viteazul" se poate citi inscripţia "Jos ţiganii . şi ungurii", dedesubt menţiunea de autor "Dracula".

Cineva foarte apropiat, care a vizitat de curînd Roma, mi-a povestit despre atmosfera stîngistă din universitatea de stat a capitalei Italiei de astăzi. Marea majoritate a cadrelor didactice (şi a studenţilor) au votat cu partidele de stînga. Dar sînt, printre studenţi, şi active grupări de extrema stîngă. Aceste opţiuni se văd, cu ochiul liber, şi pe pereţii universităţii, prin chemări, în graffiti, notate cu un spray foarte puternic şi, deci, durabil: "Viva Fidel", "Che Guevara" sau chiar, pe scurt, "Mao". Aceste grupări de extrema stîngă, mult periculoase, sînt, aici, foarte active, organizate în celule, cu şedinţe periodice şi acţiuni protestatare. Acele graffiti nu sînt decît faţa lor exterioară, semnalarea prezenţei incitante.

Să semnifice dispariţia aproape totală a inscripţionărilor în graffiti, la noi, în ultima vreme o reinstalare în normalitatea politică? Sau e drept să vedem, în această absenţă, un semn al indiferentismului şi al absenteismului sastiselii?

Z.ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

O societate bolnavă de ea însăşi

Cartea lui H.R. Patapievici, **Politice**, nu este lipsită de o forţă stenică. Imprecaţiile sale îmi amintesc de marii polemişti francezi, desigur mă gîndesc la Céline, dar mai intens la Léon Bloy, cel din **Exegeza locurilor comune** sau din **Pal**. O asemenea vervă poate duce uneori la excese ale judecăţii, dar diagnosticul simptomelor care macină societatea românească este corect.

Or, aceste simptome sînt foarte vizibile în comportamentul noilor vechi elite (sau al celor care se pretind a fi). Lecţia moştenită de la gînditorii greci ne spune că vîrstnicii trebuie întotdeauna să fie un model pentru tinerele generaţii. Şi ce o să creadă tinerele generaţii, cum vor acţiona ele, dacă vor fi martore, zi de zi, la stările "diareice" pe care se întemeiază diagnosticul lui Patapievici? Ce li se oferă acestor tineri, băieţi şi fete, cine le-ar putea dovedi un minimum de demnitate morală?

Cel care înainte de 1989 îşi ascundea originea maghiară, şi acum şi-o afirmă cu aroganţă? Cel care, înainte de 1989 îşi disimula originile greco-catolice şi acum le aruncă greco-ortodocşilor lăudîndu-se în faţa străinilor: "Sînt catolic". "Grozav - îi răspund - sînteţi deci de rit latin". Interesantă omisiune a atributului grec! Cel care, înainte de 1989, profesa socialismul ştiinţific în versiunea sa ceauşistă, astăzi militează pentru un hiperliberalism care l-ar putea speria şi pe un înalt funcţionar al Comunităţii Europene. Cel care, înainte de 1989, se temea mai mult de umbra lui decît de Securitate, îşi construieşte astăzi imaginea de "disident". Cel care, înainte de 1989 făcea cenzură în numele moralei socialiste, astăzi nu ezită să participe fără ruşine la jaful bunului public.

Alţii, uneori aceiaşi, plini de entuziasm faţă de modelul învăţămîntului superior american se agită frenetic pentru a reforma universitatea, neţinînd seama că o reformă a învăţămîntului trebuie să înceapă cu şcoala primară şi liceul, etape fundamentale ale oricărei formări. Aceiaşi, sau semenii lor, uită, de exemplu, că universităţile au o responsabilitate socială atît faţă de tinerii profesori, cît şi faţă de studenţi. Că nu li se poate cere performanţă în cercetările şi în cursurile lor, celor dintîi, dacă nu li se asigură salarii convenabile, condiţii de locuit decente ca să nu recurgă la tot felul de expediente extra-universitare pentru a-şi asigura supravieţuirea lor şi a familiei lor. Că, în al doilea rînd, studenţii nu pot fi antrenaţi în noi filiere de studiu care nu sînt altceva decît pregătiri pentru şomaj. Ce vor face zecile de posesori de dipolomă de ştiinţe politice, jurnalism, filosofie, psihologie, sociologie? Nu sînt oare acestea tarele de care suferă toate ţările Europei occidentale unde generaţii întregi de oameni cu diplomă universitară şomează?

Cum ar putea tinerele generaţii să considere altfel decît demagogie lozincile lipsite de sens, repetarea la nesfîrşit a frazelor despre "intrarea în Europa" rostite de activiştii regimului precedent? Sînt aceiaşi şi şi-au schimbat doar hainele? Tinerele generaţii ştiu din instinct că "generoasele suflete democratice" ţin două discursuri: unul extern, unul intern şi între ele nu există o prea mare legătură. Tinerii inteligenţi ştiu (sau bănuiesc) că societatea lor nu funcţionează conform criteriilor ideale ale unei societăţi civile. Ei îşi dau seama că pentru a obţine cel mai neînsemnat act administrativ sau comercial au nevoie de pile, ciubucuri, relaţii (PCR), sperţuri, servicii şi contra-servicii fără nici o legătură cu finalitatea unor acte banale. Cum să creadă aceste tinere generaţii în frumoasele cuvinte ale conferenţiarilor străini, care, ca nişte păsări călătoare le prezintă avantajele unui sistem sau altul, ca şi cum ar fi suficient să copiezi instituţii sau legi pentru ca totul să fie perfect în cea mai bună dintre lumile posibile?

Mulţi comentatori români au spus şi au repetat: caragialismul triumfă în România. Cetăţeanul Turmentat şi Mitică dau tonul vieţii sociale. Deoarece acei care pledează cu îndîrjire (nu toţi) pentru schimbare doresc ca vechile bune metode de gestiune să fie păstrate. Dar timpul este singurul criteriu prin care se măsoară starea şi dorinţa de schimbare. Or, la şase ani după "pseudo-revoluţia" din decembrie 1989 (în acest punct experienţa lui Patapievici la Jilava este exemplară) nici un semn nu se arată pentru a ne semnala naşterea unei adevărate societăţi civile. Nu este vorba despre elucubraţiile pesimiste elaborate de un spirit întristat, ci de concluziile propriei mele experienţe, nu cea a unui turist universitar, ci a unui martor modest prea puţin înclinat şi spre linguşire şi spre brutalitate atunci cînd judecă România.

Cum pot să apreciez faptul că după neîntrerupte reclamaţii, după ce mi-am folosit toate relaţiile (pilele) telefonul meu tace de o lună şi nu ştiu de ce? Cum să interpretez faptul că, într-o frumoasă zi de mai, un ofiţer de poliţie m-a găsit în mijlocul unui blocaj de circulaţie şi sub pretextul unei aşa-zise culpe de conducere, mi-a confiscat toate actele (actul de identitate român provizoriu, permisul de conducere internaţional) cu acuzaţia nedemonstrată şi neverificată că sînt false, achiziţionate la Iaşi pe dolari şi că sînt sub ameninţarea unei anchete a Interpolului?

Misionarii occidentali se înşeală amarnic cînd consideră că e suficient să translezi *know-how* instituţional şi legislativ pentru a impune o schimbare socială în profunzime. Şi totuşi această situaţie nu este o noutate în România, şi o spun fără să ezit că ea este consubstanţială naşterii statului modern şi se numeşte: forme fără fond.

Or, această constatare ne pune în faţa unei prăpăstii, deoarece dacă formele fără fond erau la modă în anii 1910, apoi în 1920-30 (conform filmului magistral al lui Pintilie O vară de neuitat); dacă aceste forme fără fond erau încă actuale pe vremea dictaturii fasciznte de la începutul anilor '40, apoi în cea comunistă (conform altui film, tot magistral, al lui Pintilie **Balanţa**), atunci măsura zilelor noastre, numele de cod al noii ere a modernităţii tardive se formulează astfel: tranziţie şi integrare europeană.

Claude KARNOOUH

Cluj, 30 mai 1996

ZGÎRIETURI SUBVERSIVE

Tag şi rap

În metropolele occidentale, zidurile întreprinderilor suburbane, vagoanele şi staţiile de metrou, gangurile, pasajele, obloanele metalice ale prăvăliilor şi incintele şcolilor mărginaşe sînt sufocate de aşa-numitele taguri (din englezescul *tag* = insignă), care formează un fel de înveliş grafic cu arii şi densităţi variabile. Repartiţia acestor "semnături" multicolore - dublate adesea de încruntate alcătuiri figurative - marchează întotdeauna o trecere conflictuală : între un cartier bogat şi unul amărît, între dimensiunea diurnă şi cea "subpămînteană", între fantasma şi frustrarea consumului, între disciplina instituţiei şi anarhia maidanului... Ulcerată de asemenea marcaje discriminatorii, "epiderma" oraşului îşi deplînge pe tăcute sfîşierile, în timp ce lupta dintre primăriile care spală suprafeţele agresate şi anonimii care le mîzgălesc la loc refuză orice armistiţiu.

Cum am putea încadra fenomenul respectiv? *Action-painting* în sunet de rap? Subcultură protestatară? Spleen al modernităţii sau festival al mizeriei orăşeneşti? Urmaşii lui Pollock şi ai lui Che Guevara sînt ultimii care s-ar lăsa etichetaţi şi, oricum, nu despre ei mi-am propus să scriu astăzi. M-am referit la "taghizarea" Occidentului contemporan cu singura intenţie de a-i cerceta preistoria, adică de a glosa pe marginea graffiti-urilor creştine din primele secole.

O creaţie creştină

Pornesc de la presupoziţia că nu există gesturi umane nesemnificative şi că, dincolo de aparenţa lui anodină, strămoşul actualului "tag" concentra mai multă informaţie culturală decît s-ar crede. În ordinea plastică, graffiti-ul este, poate, întîia creaţie pur creştină. Toate celelalte formule artistice abordate în catacombele romane de pe via Apia, Lucina, Cornelia, Flaminia, Tiburtina sau în cele microasiatice erau desigur mai elaborate, dar nu făceau decît să evanghelizeze - şi uneori să deformeze parodic - nişte tehnici, stiluri şi decoruri imaginare pe care păgînismul însuşi le inventase, cu mult înainte de a le desăvîrşi. Se pune atunci întrebarea: ce aducea nou graffiti-ul, sau ce semnificaţie îi putem atribui astăzi, cînd îi cîntărim condescendent minabila însăilare? Ipoteza mea, construită prin proiecţia prezentului asupra trecutului paleo-creştin, susţine că importanţa graffiti-ului decurge prioritar din capacitatea sa de a codifica *un comportament de criză*. De natură hibridă (aşa cum vom vedea imediat) el denotă ca atare o stare generală de *hubris*, altfel spus, o schimbare de paradigmă istorică.

Dacă ar fi să integrăm graffiti-ul într-un sistem tehnic, am spune că el este o practică scripturală situată pe graniţa fragilă dintre pictogramă şi scriitură. Lingviştii, reprezentaţi spre exemplu de A. J. Greimas şi J. Courtès, înţeleg scriitura ca "manifestare a unei limbi naturale cu ajutorul unui semnificant a cărei substanţă e de natură vizuală sau grafică" (**Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la thèorie du langage**, Hachette, 1979, p. 115). Specialişti, sau numai adepţi ai generalităţii, antropologii preferă o definiţie înglobantă: ei văd în scriitură "o modelizare primară, care oferă posibilitatea de a da o formă gîndirii, fără a trece prin intermediul unei limbi naturale" (M. Godelier). Cuprins între asemenea margini, graffiti-ul ne apare ca un gen compozit; el ignoră distincţia tipologică dintre sistemele de comunicare fonetică şi sistemele ideografice, obligîndune să ne întrebăm dacă avem de-a face cu o imagine alfabetică sau cu un soi de alfabet pictural.

Oricare ar fi răspunsul (şi el se află desigur la mijloc), putem pricepe de ce ambiguitatea pecetluieşte cariera umilă a acestui gen cultivat mai cu seamă în "catacombele" minorităţilor periclitate. În vreme ce pictura şi caligrafia sînt instrumentalizate ideologic, pentru a servi cauze şi glorii explicite, graffiti-ul alege penumbra clandestinităţii şi îşi răreşte destinatarii. Oscilînd între jargon şi argou, el circumscrie un teritoriu spectral, punctează lumea sepulcrală a odihnei veşnice, marchează ritmurile pietăţii private.

Mediterana din catacombe

Arheologia creştină confirmă, de altfel, parcursul amintitei vocaţii. Graffiti-urile ocupau periferia imagisticii paleo-creştine. Ele transmiteau mesaje sintetice, formulate eliptic, într-o greacă sau latină uşor agramată: **En Theo Kureio Chreisto, In Domino Zesu**; aici, un hrismon ezitant, acolo, conturul unui peşte... Pentru a le evalua, se cuvine să ne amintim ce se afla în centrul acestei constelaţii. Primele reprezentări cunoscute - e vorba de secolul I după Hristos - atestă predominanţa decorativului asupra teologicului: printre peisaje fantastice, ghirlande, păuni etalîndu-şi penajul, porumbei şi prunci angelici, abia dacă mai putem întrezări figura Bunului Păstor, vitejia lui Noe sau cutezanţa lui Daniel în groapa cu lei. O asemenea distribuţie tematică se explică deopotrivă prin imaturitatea canonului biblic şi prin autoritatea persistentă a ornamenticii păgîne. Începînd cu secolul al II-lea, imaginarul Scripturilor se impune treptat în arta funerară a comunităţilor asiatice şi romane: ochiul cercetează cu precădere lumea neo-testamentară, din care răsar Bunavestire, Naşterea Mîntuitorului, Botezul din Iordan, înmulţirea pîinilor şi învierea lui Lazăr, dar nu lasă deoparte nici reprezentările unei pietăţi embrionare: botezul catehumenilor, simbolismul euharistic, siluete orante, cărora li se adaugă primele înfăţişări ale lui Hristos, sub chipul lui Orfeu, ca Doctor al sufletelor sau ca Împărat.

Restrîngerea ornamentalului în favoarea subiectelor biblice anunţă, din secolul al III-lea înainte, triumful alegoriei: cerbii adăpîndu-se la izvor, scara cerului, parabola fecioarelor înţelepte, mielul care striveşte şarpele, personificările rugăciunii şi ale justiţiei (prezente numai în Africa proconsulară) dau măsura unei schimbări de accent şi a unui plus de subtilitate moralizatoare.

Prin programele sale iconografice, Biserica pre-constantiniană militează subteran pentru formarea unei conştiinţe teologice, pentru difuzarea culturii biblice şi pentru cristalizarea unei etici comunitare menite să separe grîul evanghelic de neghina apocrifelor. În pofida acestui efort modelator (mai puţin sistematic decît am crede astăzi), spiritul creştinismului popular rămîne în continuare impregnat de motive păgîne şi de fantezii hagiografice ilicite. Graffiti-ul îşi va face loc tocmai în intervalul dintre o artă controlată, dar nu încă oficială, şi o pietate evoluată, dar aflată încă sub influenţa folclorului religios. Tehnică a săracilor, reflex al lumpenizării, el coabitează cu epitaful în marmură, tot aşa cum stîngaciul desen monocrom acompaniază basorelieful opulent, mozaicul rafinat sau fresca pretenţioasă.

Evident, e greu, dacă nu chiar imposibil să dispunem ierarhia socială din interiorul primelor comunităţi într-o clară perspectivă spaţială şi cronologică. De răcoarea catacombelor profită, fără ca fraternitatea să presupună aglutinarea diferenţelor, exponenţii tuturor categoriilor încreştinate. În principiu, *res funeraria* îmbracă un caracter "colegial", care permite, juridic vorbind, vecinătatea dintre păgîni şi creştini şi chiar pe aceea dintre ortodocşi şi, să spunem, ereticii valentinieni. Cu toate acestea, lumea de dincolo este parcelată printr-un decupaj identitar tot mai strict: se cuvine ca forma, anvergura şi materialitatea mormîntului să evoce condiţia terestră a defunctului, dar mai ales rangul său spiritual în ordinea martiriului sau a sacerdoţiului.

Putem lesne observa că aria de răspîndire a graffiti-urilor coincide cu zonele în care domneşte zidăria. Nu prea există graffiti săpat în piatră sau crestat în lemn. Pentru ca această comunicare succintă şi aluzivă să devină eficientă, e nevoie de ziduri, de calcaruri în praful cărora pigmentul pătrunde, în virtutea unui soi de osmoză morbidă. Avem aşadar de-a face cu o specie mediteraneană, stimulată de paragina faţadelor şi de apetitul conspirativ al unor indivizi crescuţi în cultura republicană a complotului. Graffito-ul nu apare în afara Mediteranei romanizate nu numai pentru că, în acele spaţii, s-au folosit alte tehnici şi materiale de construcţie, ci şi pentru că, în sînul lor, creştinismul a urmat un destin diferit.

La noi

Artă a marginalităţii, însemn al unei revolte amînate şi vehicul al unei complicităţi ezoterice, graffito-ul lipseşte şi din catalogul artelor româneşti. Mi se pare că, fără a fi dramatică, lacuna aceasta pune în lumină o particularitate a creştinismului nostru care, implantat în afara limesului roman post-aurelian, a fost deopotrivă scutit de psihoza persecuţiilor şi de atracţia subversiunii. Raritatea graffiti-urilor la nordul Dunării este, înainte de orice, o evidenţă statistică. Dacă lăsăm deoparte cele cîteva inscripţii rupestre sau tombale (precum acelea de la Basarabi, Sucidava sau Tomis), trebuie să admitem că grosul comunităţilor paleocreştine era analfabet, ceea ce ar explica şi faptul că promotorii de mai tîrziu ai culturii autohtone au făcut din scris un privilegiu aulic sau un meşteşug monastic protejat de Biserică. Formate lent, comunităţile creştine de la noi nu au stînjenit vreun sistem religios dominant, asimilînd - pe fondul unui sincretism lax - tradiţia henoteistă a Daciei şi fondul ceremonial greco-roman. Parcimonia graffiti-urilor nord-dunărene s-ar mai putea explica şi prin aceea că, în Dacia paleocreştină, funcţiona încă - şi fără probleme - instituţia memoriei orale. Graffito-ul nu este conceput doar ca semnal sincronic. El este şi un aide-mémoire, un simbol care acoperă discontinuitatea dintre generaţii, amintind cele petrecute cu un veac sau două în urmă, altfel spus: un memento chemat să transmită esenţialul doctrinei, indiferent de accidentele istoriei. Faptul că nu s-a recurs la asemenea repere mnemotehnice se poate explica fie prin supoziţia că, între secolele IV-VII, mărturisirea de credinţă făcea obiectul unui consens netulburat, fie prin aceea că viaţa religioasă locală, din care, cu excepţia "călugărilor sciţi", au lipsit marile dezbateri teologice, se limita la săvîrşirea, de puţini înţeleasă, a Jertfei euharistice.

Notabilă mi se pare - o spun pentru a-mi încheia astfel notaţiile - apariţia graffiti-urilor în pictura românească din anii '80. În acel deceniu şi, uneori, de atunci încoace, o seamă de artişti (de anvergura celor integraţi în grupul PROLOG) au cochetat fructuos cu "litera tremurată", mizînd deopotrivă pe rafinamentul simplităţii şi pe insurgenţa mesajului criptic. Privind înapoi, realizăm că intuiţia lor de atunci depăşise simpla disidenţă spirituală într-o lume fără Dumnezeu: sensibili la gravitatea crizei, ei prefigurau, fără ca întotdeauna să o ştie, apropiata schimbare a vremurilor. Astăzi, graffiti-urile au evadat de pe simeze în plină stradă: criza continuă.

Teodor BACONSKY

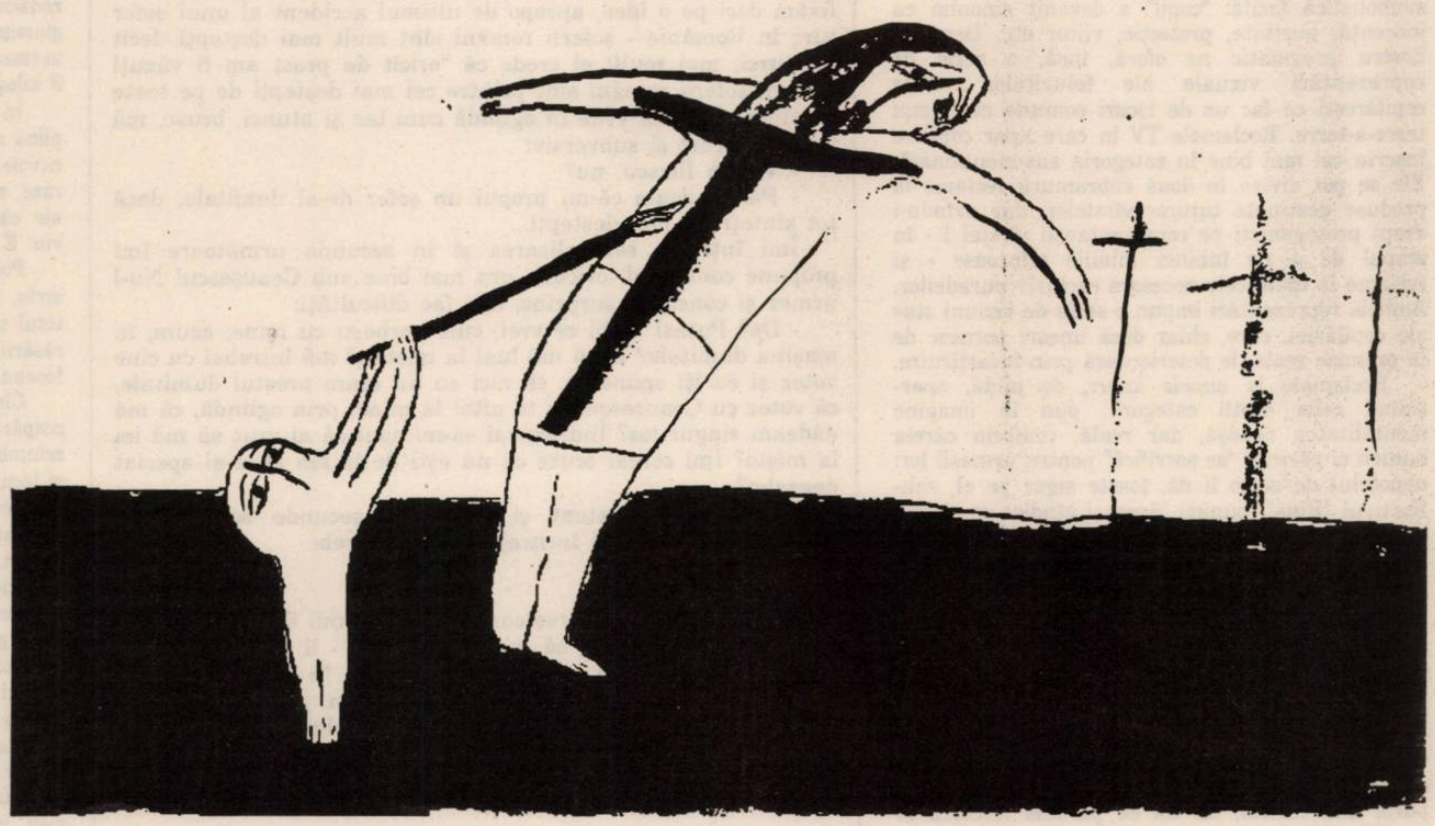

Album

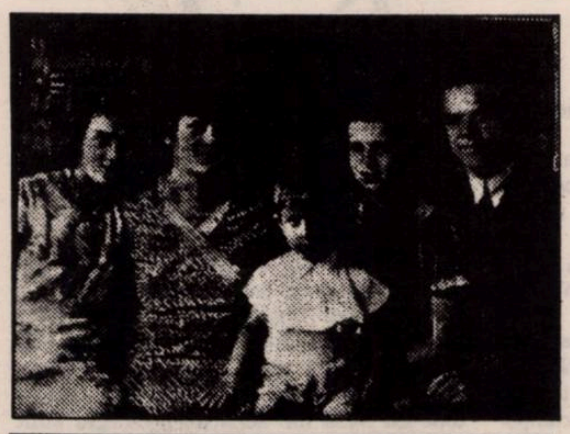

Cuvente den copii

Azi 19 martie 1984 la ora 13,52 eu îmi iau următoarele angajamente:

1. în fiecare dimineaţă să nu mă scol mai tîrziu de 8,15 iar la 9 să fiu gata cu spălat, gimnastică, îmbrăcat, strîns patul, aerisit, mîncat, spălat vasele.

2. apoi să-mi fac lecţiile **perfect** pentru ziua respectivă, să-mi scriu tot cu grijă. Apoi, în timpul rămas liber să-mi scriu ceva pentru meditaţii, iar dacă mai am timp să citesc un pic la engleză sau franceză.

3. la şcoală să fiu atentă în ore şi să iau notiţe cum trebuie, iar în pauze, dacă pot, să-mi mai citesc o dată lecţia.

4. să mă duc pe jos la şcoală, iar de pe 1 aprilie să mă şi întorc pe jos acasă.

5. acasă să mă apuc de lecţii cel mult după 1/2 oră.

6. seara să trec cu vederea prin toate lecţiile, iar dacă nu ştiu ceva să-i întreb pe mama sau tata.

7. dacă e un film, văd despre ce e vorba, apoi mă culc cel tîrziu la 23,00.

8. să nu mănînc mai mult de 4-5 felii de pîine pe zi, iar cu dulciurile s-o las mai moale, astfel încît la ziua mea din a.c. să am 53 kg.

9. de pe 1 aprilie să mă duc în parc să alerg cu Dana Anghel.

10. în vacanţe, primul lucru pe care-l voi face va fi să-mi fac toate temele pentru trimestrul (şau anul viitor), apoi ordine în cameră.

Vass Ileana Magdalena*
(Illy, I.l.y., Helen, Ienuţel, Illinois...)

---

* 15 ani

Familia mea

Reprezentările copilului

Copilul a însemnat, de nu se mai ştie cînd, suficient prin sine însuşi, fără prea multe vorbe pe lîngă. Semenii lui mai mari şi prea conştienţi, adulţii, au ţinut însă morţiş să-i aţaşeze o simbolistică facilă: "copil" a devenit sinonim cu inocenţă, puritate, protecţie, viitor etc. Deceniul nostru pragmatic ne oferă, însă, o serie de reprezentări vizuale ale feluritelor vîrste copilăreşti ce fac uz de locuri comune mult mai terre-à-terre. Reclamele TV în care apar copii se înscriu cel mai bine în categoria sus-menţionată. Ele se pot diviza în două subramuri: reclame la produse destinate tuturor vîrstelor, dar avîndu-i drept protagonişti pe reprezentanţii vîrstei I - în scopul de a ne înmuia inimile stîncoase - şi reclame la toate cele necesare exclusiv puradeilor. Ambele reprezentări impun o serie de viziuni stas ale copilăriei, care, chiar dacă uneori pornesc de la premise reale, le deteriorează prin încartiruire.

Reclamele la *supele knorr*, de pildă, aparţinînd celei dintîi categorii, pun în imagine mentalitatea neaoşă, dar reală, conform căreia bunicii şi părinţii "se sacrifică" pentru urmaşii lor: nepoţelul de acolo îi dă, foarte sigur pe el, calificativul "Bine!" bunicii. Aceeaşi gîndire se citeşte şi-n clipul destinat *Margarinei Wiesana*. Punctul de vedere opus, să-i zicem "occidental" (ca antitetic lui "balcanic") îţi sare-n ochi (culmea!), în reclamele pentru detergenţi: cele două fetiţe susţinătoare ale *Axion*-ului văd treaba ca pe un joc, pe care-l poate face oricine. Copiii sînt, aici, implicaţi în viaţa de familie şi parteneri aproape egali ai celor mari. Accentele sînt pe acţiune şi utilitate. Curăţenia se leagă cumva, stîngaci, şi de inocenţă, puritate, cunoscutele şabloane ale copilăriei: *săpunul Duru* ne oferă o lume mai pură, mai curată, un soi de paradis terestru al copiilor cîntăreţi. Tot prin curăţenie ne conferă puteri nebănuite produsele diverselor firme: cu *Pampers* adecvaţi (*Libero* mi se pare) Dănuţ (tînărul personalizat) poate să ude şi canapeaua fără să o supere pe mama. Lumea copiilor şi cea a adulţilor se acceptă şi se înţeleg reciproc prin mînuirea specializată şi calificată a produselor vizate, ne spun creatorii lor.

Reclamele aparţinînd celeilalte categorii, la lucruri destinate copiilor, îşi încadrează beneficiarii într-o pseudo-feerie muzicală: tonici, ţîncii ţopăie după bomboane, croissante sau "snack-uri" care-ţi cad în mînă cum pocneşti din degete. Lumea celor mai mici decît noi se vrea un fel de "carnaval al aromelor preferate" (vezi *bomboanele Silvana*), în care ce-i bun îţi vine de-a gata şi se măsoară în gust şi ritm. Un nou tip de imaginaţie mondeno-pestriţă ce nu mai are nimic de-a face cu tiparul clasic al basmului.

Alt scop urmărit de producătorii dulciurilor pentru cei mai naivi dintre consumatori e integrarea în colectivitate. Numai *Finetti*, de exemplu, îi asigură adolescentului timid accesul la grup. La fel, doar gustările *Star Foods* îţi pot cîştiga popularitatea (în termeni à la Beverly Hills).

Colectivitatea provoacă competiţie. "Ronţăie Snack-uri şi vei cîştiga" - zic *Star Foods*. Cei predispuşi la ronţăit sînt o colectivitate de fani mîncînd explicit entuziasmul şi succesul.

Şabloanele reclamelor se integrează într-o mitologie a căminului sau a grupului: prin produsele lor, firmele ne propun un copil euforic integrat, protejat şi cîştigător. Un simbol comod şi convingător, aparţinînd unei categorii aparte de cea a oamenilor mari. Nu degeaba Partidul Umanist Român, în cavalcada pentru alegerile locale, a marcat cu litere de-o şchioapă distincţia om-copil: "Să fii om (adult - n.red.) copilul meu", i-a sunat sloganul electoral.

Iaromira POPOVICI

(mama lui Luca cel de 1 lună)

Din gîndirea social-politică a bucureşteanului

Coana Puica, la care mă duc lunar să mă tund, obişnuieşte să-l întrebe pe ţăranul din Piaţa Amzei, cînd acela îi cere preţuri exorbitante:

- De ce sînteţi, mă, aşa de răi?

- Şi el ce-ţi răspunde?

- Că nu-i treaba mea, e a lui...

- Pentru tine, Puico, preţurile sînt o problemă de bine şi rău...

- Exact!

Fac cursa mea obişnuită cu nea Ticu, de la Guvern la mine - am capital la el, ca taxicoman trăiesc zile de overdoză, chit că după aceea mă căiesc; ne-am legat printr-un schimb de experienţă în problemele prostatei. Azi atacăm chestiunea ratei de şomaj impuse de Deutsche Bank în fosta RDG; îi comunic că acolo specialiştii vorbesc de o expropriere în masă iar scriitorii serioşi susţin că între est şi vest a renăscut ura. Nea Ticu pricepe tot, mintea lui e deschisă, el acceptă că într-adevăr o asemenea rată ar fi insuportabilă la noi, unde el, ieri, nici n-a mai avut curaj să se ducă cu soţia lui în piaţă, dar...

- Dar ce?

- Ăia de la Deutsche Bank ar trebui să ştie că nouă nu e bine să ne dea bani pe mînă...

- Nea Ticule, fi atent, poţi fi acuzat...

- Nouă, dacă ne dai bani pe mînă, îi facem praf. Mai bine nu!

- De ce vorbeşti aşa? Taică-meu cînd se împrumuta, nu mai mînca.

- Caz singular... apreciază nea Ticu.

Urc lîngă un domn tînăr, cămaşă impecabilă, volan cu iconiţă, freză bine îngrijită - exact, n-a fost şofer de meserie; a fost electronist, a părăsit de doi ani biroul şi s-a aruncat pe piaţă; îi e mult mai bine, dacă se gîndeşte la foştii lui colegi care au rămas lipiţi de planşetă; conchide:

- Tragedia e să-l laşi pe român să facă doar ce ştie.

Coana Puica, cu grijă mare ca să-mi potrivească drăguţ perciunii, îmi povesteşte unde au ajuns lucrurile: o fată de la ea din bloc a plecat în Turcia unde cîştigă de la negustorul respectiv 50 de cenţi pentru fiecare client român pe care i-l aduce în prăvălie; fata strînge bani, aşa, la turci, pentru ca să le poată face fîntînă alor ei, acasă, în Oltenia.

Mă duc de la Romană în sus, pe "1 Mai", cu un tip necunoscut, dar nu durează mult şi pe la Piaţa Victoriei aflu că a fost în marina comercială şi a ajuns pînă în Sudan, "unde era ceva foarte interesant" - îmi precizează, luînd cu o anume plăcere stopul:

- Dom'le, armata acolo nu votează! Nici la noi nu ar trebui...

- De ce?

- Şi nici pensionarii!

- Ei, cum să nu voteze pensionarii?

- Dom'le, ei să voteze numai la locale... să iasă la băligar şi să meargă la grădiniţă!

- Nu eşti prea dur?

- Ca să nu iasă Iliescu, dom'le! În Sudan, n-ar ieşi!

Mai complicat îmi este cu unul din "aripa matură" a acestui partid al taximetriştilor care, de cum urc şi îi dau adresa, îmi precizează suma. E O.K. Văzînd că nu mă tîrguiesc, are o reacţie surprinzătoare: îşi cere scuze. Scuze fiindcă nu se face ce a făcut el. El ştie că-i urît; vin în întîmpinarea lui şi-l asigur că-l înţeleg: cursa e prea scurtă, lui nu-i convine, dar vrea să mă servească, e urît, dar e util şi pentru el şi pentru mine. Ne fixăm deci pe o idee, apropo de ultimul accident al unui şofer turc în România - şoferii români sînt mult mai deştepţi decît cei turci; mai mult: el crede că "oricît de prost am fi văzuţi extern, şoferii români sînt printre cei mai deştepţi de pe toate continentele"; mă vede în oglindă cum tac şi atunci, brusc, mă întoarce scurt şi subversiv:

- Votăm Iliescu, nu?

- Păi credeam că-mi propui un şofer de-al dumitale, dacă tot sînteţi cei mai deştepţi...

Îmi înţelege semnalizarea şi în secunda următoare îmi propune consensul: oricum, era mai bine sub Ceauşescu! Nu-l urmez şi constată, surprins, că-i fac dificultăţi:

- Da? Puteai vorbi ce vrei, cum vorbeşti cu mine, acum, în maşina dumitale? Dacă mă luai la mişto şi mă întrebai cu cine votez şi eu îţi spuneam, că nici eu nu eram prostul dumitale, că votez cu Ceauşescu nu te uitai la mine, prin oglindă, că mă dădeam singur jos? Îndrăzneai să-mi spui că ai vrut să mă iei la mişto? Îmi cereai scuze că nu eşti de la ăia şi m-ai speriat degeaba?

Mă urmăreşte atent şi în cîteva secunde se destinde într-un surîs care mă încurajează să-l întreb:

- N-am dreptate?

- Mă mai gîndesc.

- Eşti singurul bucureştean care în ultimii 6 ani mi-a spus vorba asta inteligentă, că se mai gîndeşte - îl felicit, sobru, îi plătesc cît mi-a cerut şi-mi urează, bonom, "o zi bună!".

Din experienţa mea redusă de taxicoman, pot afirma - cu o plăcere care şi ea va deveni repede nostalgie, fiindcă, fatal, totul, rîul, ramul şi litrul îi anunţă sfîrşitul - că toţi şoferii cu care am avut de-a face mi-au urat, la despărţire, elegant şi uman: "o zi bună".

Radu COSAŞU

Casnice

Din Paradis

Trăiesc într-un mic paradis. Paradisul meu terestru e străjuit de un nuc falnic al cărui rol în viaţa mea l-am povestit cîndva cititorilor **Dilemei**.

Vară, iarnă îl văd; nucul căruia m-am ostenit să-i creez un decor pe măsură.

În primele zile ale primăverii, cînd el abia înmugureşte, e salutat de un perete galben de forsiţia, urmat la scurt timp de crengi împodobite cu albă iasomie. Vin la rînd Mîna Maicii Domnului (caprifoliu), trandafiri urcători şi tufe bogate de liliac bătut.

Pe pămînt, din pămînt, din mustul zăpezii răsar narcise, apoi lalele. Trandafiri şi un covor dens de margarete, pîlc alb şi graţios, într-o binecuvîntată grădină pe o coamă, la "Drumul carului".

Mai am în grădină, componente ale decorului, hortensii, multe hortensii şi tufănele care domnesc pînă toamna tîrziu. Iarba, împodobită de nenumărate părăluţe, cade sub două coase, dar renaşte, credincios, în fiecare an. Mai trăiesc şi bucuria unui bogat zmeuriş ale cărui baze le-am pus aducînd şi plantînd cîteva rădăcini din preajma Televiziunii cînd mai pîrîiau gloanţe rătăcite ale unei revoluţii, din păcate, de asemenea rătăcite. Mai am şi doi smochini care dau 2-3 kilograme de fructe dulci şi zemoase.

În clipa în care scriu mă acoperă o boltă cerească plină de lumină. Nu-i pot defini culoarea şi nici nu e nevoie. Soarele coboară şi, în bătaia ultimelor sale raze, străbat cerul în lung şi-n lat stoluri de porumbei ale căror aripi bătînde jucăuş strălucesc puternic şi viu. E o adevărată încîntare.

Poate voi surprinde, dar nu pentru toate astea scriu, ci fiindcă grădina mea se defineşte, în mod cu totul neobişnuit, de mărginirea a două biserici. Către răsărit de Schitul Darvari, către asfinţit de Biserica Icoana.

Cînd răsare soarele, primele raze ale dimineţii scapără şi aprind viu turlele Bisericii Icoana. În schimb, cele din urmă raze ale apusului învăluie cald şi luminează dulce cupola Schitului învecinat.

Acest extraordinar spectacol îl privesc din balconaşul care prelungeşte salonul meu. Din el privesc deopotrivă aprinderea sau stingerea micului meu paradis. Măreţe sînt şi nopţile cu lună cînd ambele biserici îmi apar scăldate într-o altă lumină, albă, rece, mai puţin îmbietoare. Îmi mai rămîne să evoc furtunile, ploile cu tunete şi fulgere care se abat cînd şi cînd asupra grădinii mele. Au şi ele cîntecul lor care uneori înfricoşează.

Toate cele de mai sus eu le-aş cuprinde într-un singur cuvînt: VIAŢĂ. Pentru acest decor în care-mi este dat să îmbătrînesc, pentru acest mic paradis al meu, mulţumesc lui Dumnezeu şi oamenilor.

Manole FILITTI

Telalii fără fruntarii

Războiul bulelor

Fără îndoială, una dintre cele mai simpatice reclame de la televizor este cea care întrerupea pe nesimţite serialul cu marţieni de duminică după-amiază: pe o navetă pierdută-n spaţiu, mutantul extraterestru cu apucături canibalice care îi decima pe ascuns echipajul este demascat atunci cînd nu ştie să răspundă din prima, ca orice pămîntean adevărat, la întrebarea comandantului, "Care e cel mai băut suc de pe Terra?". Iată proba cea mai eficace pentru demascat spionii spaţiului! La atare elementar robingo, cine nu-i în stare să răspundă calm şi surîzător, "Coca-Cola" – e sigur un intrus! E ca şi cum n-ar şti ce-a supt la sînul mamei!! E ca şi cum ar veni de pe altă lume!!!

De ciudă că a fost dovedit aşa copilăreşte, marţianul suferă o violentă erupţie de piele care-i mutilează chipul în aparenţă omenesc pînă la recăpătarea adevăratei înfăţişări, cea de monstru hîd, dîndu-l definitiv în vileag.

Ca să ne convingă pe deplin că în hazlia trăznaie televizuală e şi altceva decît lăudăroşenia extraordinară din publicitatea extrem de ordinară, firma producătoare a încheiat cu NASA un contract care prevede instalarea de automate de *Coca-Cola* în toate navetele spaţiale americane. Toate chichiţele tehnice au fost puse la punct: distribuitorul de sticluţe mlădioase va învinge, la fel ca toate celelalte aparate de bord, orice gravitaţie, presiune ori temperatură în exces. Astfel, bravii cosmonauţi americani, în momentele de sporadic spleen spaţial, se vor putea adăpa din vigoarea mamei Gheea printr-o simplă-nghiţitură de cola. Şi în plus, cu acest prilej, civilizaţia planetei albastre lansează către albastrul infinit al Cosmosului un nou mesaj în sticlă (sau în cutie de aluminiu, nu ştiu să spun exact).

La scurt timp după istorica decizie, firma concurentă, *Pepsi-Cola*, s-a declarat dispusă să furnizeze maşinării similare cu produsul propriu flotei spaţiale a Rusiei. Iată cum lupta pentru supremaţia în spaţiu dintre state s-a transferat între fabricanţii de băuturi cu bule.

Florin DUMITRESCU

Cronici culturale

Dragă Fefe

Tu eşti acolo, eu sînt aici, ne bucurăm şi ne întristăm de lucruri diferite... nu e bine!

La Bucureşti luna iunie a fost plină de cireşe negre şi expoziţii frumoase. Ca să încep cu cireşele, află că s-a ivit un soi nou, cu boabe mari şi egale. Au ceva suspect! Cît priveşte expoziţiile, grăbită cum mă ştii, îţi voi comunica numai cîteva impresii. Trec peste SALONUL NAŢIONAL DE ARTĂ ŢĂRĂNEASCĂ de la Muzeul Ţăranul Român pentru că vei putea s-o vezi cu ochii tăi cînd te vei întoarce. Mă opresc la fotografiile lui Edy Novaro numai cît să-ţi spun că dintre somităţile pe care a avut ocazia să le fotografieze cele mai multe au ochi albaştri. Ochi albaştri bine folosiţi! Ajung la PETRE ŢUŢEA de la Catacomba ca să-ţi recomand s-o notezi la pierderi. Aici lumea, de bine de rău, merge înainte aşa că trebuie să te obişnuieşti cu ideea că, stînd acolo, mai ai şi de pierdut. Tot la pierderi adaugă şi GRĂDINILE SUSPENDATE. Aici subliniază, pierdere mare. Galeria de la Teatru Naţional, deci la Oroveanu, colecţia de covoare a lui Dan Nasta, acompaniată discret de pictura lui Horia Paştina. Spaţiu mare de expunere, masă bogată, pe săturate. Covoare ţărăneşti, covoare boiereşti, influenţe orientale, influenţe occidentale... Piese alese fără obsesii înguste de muzeograf: reprezentare zonală, tipologică... Dan Nasta a întins mîna spre covorul frumos şi bine făcut. În ultima dintre săli, pe ultimul dintre pereţi, un grupaj de covoare cu dungi, suspendate vertical. Despre unul dintre acestea vreau să-ţi povestesc. L-am intitulat, "Maria şi vaca". La facerea lui îmi închipui că lucrurile s-au petrecut aşa. Maria ţese un covor cu dungi, dungi puţin mai late decît palma: verde praz, tonuri deschise de cafeniu. Undeva pe la mijloc, puţin mai la stînga, o singură dungă de garanţă taie covorul în două jumătăţi inegale. Dunga asta miroase a sfeclă coaptă în cuptor. Maria ţese şi vaca se pregăteşte să fete. După un drum făcut la vacă, Maria pune între dungi o siluetă care poartă în mînă o umbrelă roz. Ceva mai mare decît o palmă mare cu umbrelă cu tot. Pe urmă mai ţese o porţiune de dungi. Vaca fată. Maria stă cu vaca, atît cît e de stat şi se întoarce la război unde mai ţese două siluete cu umbreluţe. Apoi, dungă, dungă şi iar dungă – se lasă în voia dungilor pînă la sfîrşit. Privind acest covor mi-am pus pentru prima oară întrebarea dacă o femeie care ţese are posibilitatea să privească în urmă şi să vadă ce a făcut, dacă nu trebuie să aştepte pînă cînd termină şi scoate ţesătura din război. Răspunsul l-aş putea căpăta uşor, dar prefer să-mi păstrez nedumerirea. Îmi place să cred că ţesătoarea înaintează cu privirea fixată în prezentul suveicii, că nu lucrează cu gîndul întors spre trecutul-ţesut. Dacă ar fi altfel, atunci n-aş mai înţelege nimic din ce-a făcut Maria, ce-i cu siluetele rătăcite între dungi cu umbrele cu tot, pentru ce sînt trei, de ce sînt plasate acolo? Vaca pe care am introdus-o în poveste este un element la care nu ţin, dacă vrei pot să renunţ. Indiferent însă de ce crezi şi indiferent de ce ai înţeles din ce ţi-am scris, reţine, te rog, că acest covor are ceva cu totul special. Mare păcat că nu l-am văzut împreună. Cînd mă gîndesc că tu s-ar putea să nu-l vezi niciodată, nu ştiu ce-mi vine să fac.

Te aştept
Riri

SOCIETATEA ACADEMICĂ DIN ROMÂNIA alcătuieşte o bază de date în vederea editării pînă la sfîrşitul acestui an, al unui
CATALOG al EXPERŢILOR din România.
În acest catalog vor figura profesionişti din toate domeniile care:

- *publică în străinătate*
- *participă la congrese, seminarii, dezbateri internaţionale*
- *au făcut sau fac parte din echipe de cercetare internaţionale*
- *sînt membri ai unor organizaţii profesionale internaţionale*
- *au experienţa predării în instituţii de învăţămînt superior din Occident*
- *au beneficiat de studii, burse sau orice altă formă de specializare într-o ţară occidentală*

Instituţiile şi specialiştii interesaţi sînt invitaţi să ne conecteze la **tel./fax (01)-210.75.69** sau la sediul *Societăţii Academice din România*, **Bucureşti, Intrarea Grigore Alexandrescu nr. 3.**
NU RATAŢI ŞANSA DE A FIGURA ÎN PRIMUL "WHO'S WHO" ROMÂNESC !!!!!

Cronica literară de tranziţie

Dialoguri de începetoşare

Fostul îndrăgit comentator sportiv din vremea cînd rugby scris cu y părea o "şopîrlă", fostul colaborator clandestin şi "anonim" al *Europei libere* din vremea cînd plopul încă nu făcuse pere şi nici răchita micşunele, fostul director general multihulit al Televiziunii Române Libere din vremea cînd ceaţa era groasă de-o tăiai cu TAB-ul, fostul interlocutor televizat al caimacului nostru politic din vremea mai mult a lor decît a noastră, Emanuel Valeriu, şi-a adunat într-un volum durduliu* dialogurile, 42 la număr (dacă erau doar 41, mi-ar fi amintit de filmul acela sovietic frumuşel, cu iubirea dintre o bolşevică şi un alb-gardist, pe care ea, principial şi corneilleian, îl împuşcă, totuşi, la urmă).

În cartea lui Emanuel Valeriu, "bolşevicii" (am pus ghilimele, sper că se văd, ce Dumnezeu?!) sunt categoric mai mulţi decît "albgardiştii" (aceştia din urmă să tot fie vreo 10 la sută, dacă nu-i punem la socoteală pe menşevicii de formă şi de moment). De ce oare aşa o disproporţie? Unul dintre motive ne e dezvăluit de autor într-un cuvînt preliminar: "*pentru că Televiziunea Română nu a imprimat nici una dintre emisiunile mele*" (p.11). Cele păstrate au fost înregistrate la domiciliu de soţia d-lui Valeriu. Tot nu e clar însă de ce (pe ce criterii) unele da, altele nu... Fapt e că avem astfel parte de 6 interviuri cu Brucan (Brucanul anilor '90-'92, atenţie, *panta rei*!), 4+1 cu Ion Iliescu, la care se adaugă Bârlădeanu, C. Mănescu, Sergiu Nicolaescu, Gh. Dumitraşcu, V. Măgureanu, Şt. Cazimir, Paul Anghel, A.Riza, D. Sturdza etc.

Un ciclu întrucîtva aparte îl constituie grupul celor 6 semnatari ai scrisorii anti-ceauşiste, pe care Emanuel Valeriu îi descoase răbduriu, dar ţele rămîn încurcate.

E incontestabil că în atîta amar de pagini, istoria va găsi şi niscaiva informaţii demne de reţinut, deşi, în general, politicienii dintre aceste coperte trăncănesc vacuumatic şi steril, ca majoritatea confraţilor lor de oriunde şi dintotdeauna. (Un exemplu briliant este aici Radu Câmpeanu, care nu are nimic de spus, dar acest nimic îl spune cu voce frumoasă). Lucruri ceva mai substanţiale găsim în replicile unor Pavel Chihaia, Moses Rosen, Mihai Pelin. Postfaţa viforosului Dan Zamfirescu stă în picioare în jumătatea ei istorică (ah, ce bine ar fi scris despre această carte dl. D.Z. peste 400 de ani!), dar o ia razna în jumătatea de actualitate, lucru obişnuit la admiratorul desfrînat al lui Ceauşescu din 1985, care, dac-ar fi rămas numai la Neagoe Basarab, ar fi binemeritat mai mult de la naţie.

Dl.Dan Zamfirescu vede în această carte marca unui "*deplin fair-play*" (p.623), ceea ce este o gogoriţă, întrucît, fără să-i contest lui Em.Valeriu calităţile intelectuale (*iezuit, aminteri nu-i prost!*) şi supleţea intermitentă, buba principală a volumului este partizanatul. El şi-a intitulat culegerea *Politică fără anestezie*, adică, vezi d-ta, operaţie pe viu, bisturiu necruţător, dar eu o găsesc mai mult *Politică cu narcotice*. Tehnica îmbrobodirii, străveche pe aceste meleaguri, are în Emanuel Valeriu un lucios reprezentant. Prestaţia sa catodică şi, acum, tipărită, este a unui propagandist uns cu toate alifiile al echipei care a înşfăcat puterea în 1989. Perfect ilustrative în acest sens sunt extremele: interviurile cu Ion Iliescu şi cel cu Corneliu Coposu. Spre a vădi ceea ce vreau să spun, plec de la o exclamaţie a intervieveurului, în discuţia cu Sergiu Cunescu: "*Domnule Cunescu, discuţia noastră este prea calmă*" (p.203). In dialogurile cu dl.Iliescu, drăguţul domn Valeriu nu-şi pune niciodată problema că discuţia ar fi prea calmă; ca un *sparring-partner* cuminte, el îi serveşte preşedintelui mingi sau îi pune întrebări filozofice ("*Ce este pentru dv. puterea? Este forţă, este destin?*", p.28). În schimb, Corneliu Coposu (fost sportiv şi el!) nu face un pas în "teren" fără să fie placat, mai mult sau mai puţin regulamentar. Mai "fără anestezie" spus, Em.Valeriu e cu unii mumă, cu alţii ciumă. Coposu e şicanat de la primele vorbe: ar fi auzit Em.V. că el s-a dezis de PNŢ... După aceea, că partidul său ar fi fost unul "*de clasă*". Lucrurile culminează cu "punerea sub acuzare" a venerabilului lider pentru "Lupeni", "Griviţa", "Skoda" (de ce nu şi Ion Iliescu pentru Piteşti, Aiud, Gherla, Canal, reprimarea mişcărilor studenţeşti etc.?) Em.Valeriu merge pîn-acolo încît justifică o mineriadă prin aceste reproşuri istorice: "*de ce nu am admite ca fiii sau nepoţii minerilor din '28-'29 să nu fi uitat aceste lucruri?*", asta "*ar putea să explice... venirea minerilor la Bucureşti*" (p.153). Mai încape dubiu, de vreme ce se ştie că necăjiţii oameni cu lămpaşe dorm cu Roller sub cap?! Cînd răposatul preşedinte al PNŢCD se miră că reacţiile trezite de istorie s-au produs, ca prin minune, toate în aceeaşi zi, la aceeaşi oră "*în toate capitalele de judeţ ale ţării*", Em.Valeriu fuge mintenaş în apărare: "*Eu nu ştiu, n-am voie să ştiu şi nu ştiu*" (p.154). Dar de ce, mă rog frumos, n-avea voie să ştie, doar era starostele celui mai important centru de *informare* al ţării? Eu cred că era chiar *obligat* să ştie. Emblematică pentru felul cum duce dialogul în atari împrejurări dl.Valeriu este replica dată lui Corneliu Coposu, apropo de faptul că a intrat în politică de timpuriu; teleastul clipeşte invizibil din ochi către oamenii de bine de pe tot cuprinsul patriei şi i-o trînteşte interlocutorului: "*Deci tot ca minor!*", aşezîndu-l astfel, aţi înţeles, sub incidenţa modelului Nicolae Ceauşescu, adică, nu-i aşa?, tot o apă şi-un pămînt...

După asemenea dezechilibre, un interviu cinstit-bătăios şi spectaculos ca acela cu M.Cosma nu mai e credibil, pentru că motivaţia strategică e limpede: individul ataca preşedinţia.

O carte perisabilă în bună parte, interesantă icicolo, tendenţioasă cu catifelată viclenie.

George PRUTEANU

---

*) Emanuel Valeriu, *Politică fără anestezie*, Ed. Step By Step Press, Buc., 1995, 636 p., 14280 de lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

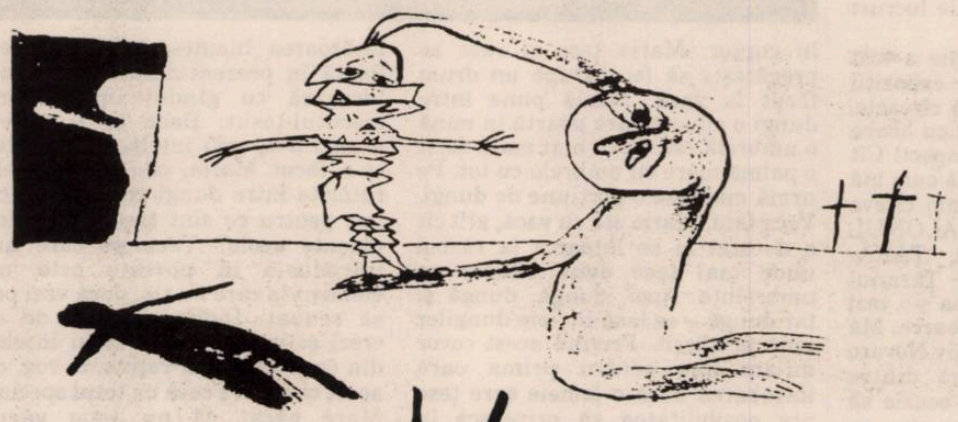

REVOLTĂ LA FABRICA RUBENS

Studenţii de la Academia de Arte Plastice din Bucureşti nu-s străini de unele graffiti apărute în ultimii ani pe zidurile oraşului. În urmă cu doi ani au existat cîţiva tineri artişti de la Academie care s-au dedat acestei îndeletniciri în mod destul de sistematic. Am stat de vorbă cu unul dintre aceştia, Valeriu Pantilimon, care mi-a dat cîteva explicaţii, oferindu-se totodată să-mi fie călăuză într-un raid pe la diversele ziduri "măzgălite". Astfel am aflat că scrierea aceasta pe pereţi, chiar şi atunci cînd este *cultă*, dacă-i putem spune aşa, adică făcută de oameni cu o anume pregătire în grafică sau pictură, vine tot dintr-o atitudine de frondă, de contestare a societăţii, a şcolii ş.a.m.d. Studenţii artişti, care-şi aleg un mod de viaţă boem, nu pierd ocazia să participe la asemenea "evenimente"; cei care au încercat ani în şir să intre la Arte Plastice, odată ajunşi acolo, pot simţi nevoia să se răzbune într-un fel pe anii pierduţi; cei care au intrat de la prima încercare sînt destul de necopţi pentru a putea fi şi ei atraşi în astfel de acţiuni contestatare. Mai sînt şi repetenţii şi alte categorii, fiecare cu motivele lor de *supărare*. Şi totuşi, cei care se apucă de graffiti nu sînt mulţi. Din grupul lui Valeriu au mai făcut parte încă doi, unul desena o inimă, celălalt un iepure. Valeriu făcea un măr în interiorul căruia scria chiar aşa: "măr". Nici unul nu şi-a schimbat vreodată semnul, ceea ce a dat coerenţă întregii acţiuni. Graffiti, în concepţia lor, ar fi un fel de semnătură, de siglă sau amprentă a autorului. Peretele pe care se execută trebuie să fie cît mai vizibil şi astfel amplasat încît să fie asigurată şi retragerea "măzgălitorilor" în caz de primejdie. Nu sînt iertate nici zidurile caselor particulare, ba din contră, burghezii locuitori între asemenea tainice ziduri "trebuie scandalizaţi". Se lucrează cu *bomba*, un spray cu vopsea. Uneori capacul, care este fragil, se rupe şi atunci totul devine mai greu, te murdăreşti pe degete etc. Altfel, un virtuoz cu o bombă poate lucra foarte repede. De fapt, viteza e esenţială, totul se face sub presiune. Graba se repercutează şi în desene, ale căror linii sînt simple şi curate. Un graffito mai elaborat este dispreţuit fiindcă înseamnă că a fost făcut în tihnă, fără nici un fel de risc. Or, hazul e tocmai hîrjoana cu autorităţile. Uneori se aleg pereţi din apropierea secţiilor de poliţie, acolo unde e pericolul cel mai mare.

Cei din grupul lui Valeriu au avut surpriza să descopere desenele lor (mărul, inima şi iepurele) prin locuri pe unde ei nu trecuseră. O vreme s-au suspectat unul pe altul de lipsă de loialitate dar apoi şi-au dat seama că sacrificiul financiar ar fi fost prea mare pentru buzunarele lor. Nici unul n-avea bani suficienţi pentru atîtea spray-uri (care nu-s ieftine). Ce rost ar mai fi avut atunci să mai fure şi ideile celorlalţi. Plagiatorii acelor semne au rămas necunoscuţi. Cele trei desene pot fi observate, în varianta lor originală, pe ziduri ale străzilor din apropierea Academiei, Berthelot, Calea Griviţei, Catedrala Sf. Iosif. În parcul Ioanid mai sînt urme ale celor apocrife. În general însă, multe din aceste desene au fost acoperite cu var sau cu afişe electorale şi publicitare. Aşa s-a întîmplat şi în Cişmigiu, în zona numită "la lanţuri", acolo unde se adună fumătorii de haşiş. Din peretele cîrciumii aflate la acea intrare în parc a fost scos pînă şi belciugul unde scria "loc de priponit calul". Totul e proaspăt zugrăvit. Dar, fiindcă veni vorba, mi-am întrebat călăuza cum se împacă haşişul cu graffiti. Răspunsul a fost prompt. Cei care se ocupă de graffiti n-au cei 17 dolari cît costă o ţigară de haşiş. Fumătorii sînt băieţi de bani gata. Pe lîngă asta haşişul e de obicei doar marijuana. Valeriu a văzut însă la Balcic şi exemple mai ciudate: tineri artişti bulgari care fumau *haşiş* şi beau *iaurt*. Se ocupau la rîndu-le de graffiti, locul cel mai vizat fiind un siloz enorm, o construcţie urîtă, "probabil singura clădire ridicată în tot oraşul de la venirea administraţiei bulgare", cum îi place lui Valeriu să spună. Desenele sînt tot mai multe pe măsură ce te apropii de Academie, de "Rubens factory", cum scrie pe pereţii din interior. Aceşti pereţi interiori ai Academiei trebuie văruiţi foarte des din motive lesne de înţeles. După fiecare astfel de văruire, inscripţiile sînt încet încet reactualizate în alte forme şi locuri, apărînd ca o ciupercă fără leac. Noi am găsit un stadiu oarecum timid, de după o zugrăvire recentă. Reproduc cîteva texte care, deşi răsfirate, există: *Uan, ciu, sfri / Rubens Factory; Uan, ciu sfri / Pamela vrea copii; Menelik; Uşa se va plictisi 9°°-12°°; Alfa Romeuu / Tibia şi Proneuu; Votaţi Zgâmbău; Păcălici.* Săgeţile care indică drumul către ieşire sau locurile de fumat sînt amendate fără excepţie în diverse moduri: *Spre sire, loc pentru vomat* etc. La closet există o singură inscripţie foarte mare: *Zgâmbău= Gîldău.* Înainte erau mult mai multe, ţinta preferată fiind bineînţeles profesorii. Aceştia, pe lîngă inscripţii, au parte uneori şi de happening-uri avangardiste sub forma pungilor cu apă primite în cap de la geamurile fabricii Rubens.

În ultima vreme, Valeriu şi colegii săi au cam renunţat la obiceiurile lor din primii ani de studenţie. Totuşi uneori mai fac cîte o escapadă. Ultima a fost în campania electorală, cu lipirea afişului lui Jean Claude Van Damme, "o mînă forte pentru primăria Capitalei", gest extraordinar prin gratuitate. Numai că pentru asta au primit o amendă, la Obor. Motivul: măzgălirea afişelor electorale. Asta a fost impresia poliţistului care a încheiat procesul verbal. Se pare însă că n-a observat că tinerii lipeau, de fapt, afişe (într-un loc special amenajat) şi nu măzgăleau nimic, după cum n-a observat nici cine-i candidatul de pe acele afişe! Lege oarbă. Suma a fost de 50 de mii de lei pentru fiecare participant, adică mai mult decît bursa pe o lună de zile. Şi-n condiţiile astea, să te mai ai bine cu societatea? Să-i laşi zidurile imaculate?

Andrei MANOLESCU

ALLZDAM — O IDEOLOGIE RATATĂ

În urmă cu doi ani, întreg Bucureştiul era împînzit cu graffiti Allzdam. Texte de genul *Allzdam-ergonomia ratării, Allzdam-viaţa* sau *Allzdam-totul* nedumereau trecătorii din Drumul Taberei, pînă pe Mihai Bravu. Cel sau cei care scriau textele erau extrem de prolifici (peste două sute de graffiti) şi operau probabil noaptea, fiindcă nu îi vedea nimeni. Tot în aceeaşi perioadă se lansase şi ziarul **Ziua**. Sorin Roşca Stănescu încerca să capteze segmentul de cititori cuprins între 16 şi 25 de ani şi a inventat un fel de mişcare de tineret, Zexe, formată din nişte puşti care umpleau săptămînal o pagină de ziar cu poveşti de prin licee. Misterul Allzdam incita tot mai multă lume. Puştii teribilişti şi contestatari de la Zexe l-au descoperit pe teribilistul care mînjea pereţii. Din **Ziua**, am aflat că Allzdam este un fel de nouă ideologie inventată de un elev de liceu cu legături internaţionale, care vrea să revoluţioneze lumea. Am mai aflat că "all vine de la rezonanţa gotică" şi că "zdam reprezintă sunetul unei tobe".

Publicistul Alexandru Horia, care se ocupă în general cu diverse trăznăi, critică de carte şi probleme creştine şi islamice, a vrut să-l lanseze la apă cu surle şi trîmbiţe pe junele creator de ideologii. Tînărul Allzdam s-a prins şi el în joc, a crezut o clipă că poate deveni arhicunoscut, a plusat şi, vrînd să sporească misterul în jurul său, îşi anunţa apariţia la diverse întruniri, dar nu apărea. A scris şi o carte despre noul mod de viaţă, despre noua ideologie şi era cît pe ce să o publice. Prin diverse cercuri, Alexandru Horia explica răspicat cum a găsit un copil minune şi ce e cu ergonomia ratării. Mişcarea nu a prins din nu se ştie ce motive. Probabil, publicul şi-a îndreptat atenţia spre alte probleme misterioase, cum ar fi sataniştii şi fenomenele paranormale.

Între timp, de mişcarea Zexe nu s-a mai auzit nimic, Alex. Horia a început să combată la Pagina creştină a **României libere** şi nu au mai apărut inscripţii noi. Allzdam, elev în an terminal la Liceul Nicolae Tonitza, probabil s-a apucat să înveţe pentru admitere. Cei cîţiva fani ai noii ideologii, pentru că nu pricepeau exact despre ce e vorba cu Allzdam, au uitat şi ei repede. Din cîte ştim, Allzdam este acum student la Arte Plastice şi tocmai a absolvit primul an. Probabil, speră să ajungă un pictor arhicunoscut.

Toma ROMAN jr.

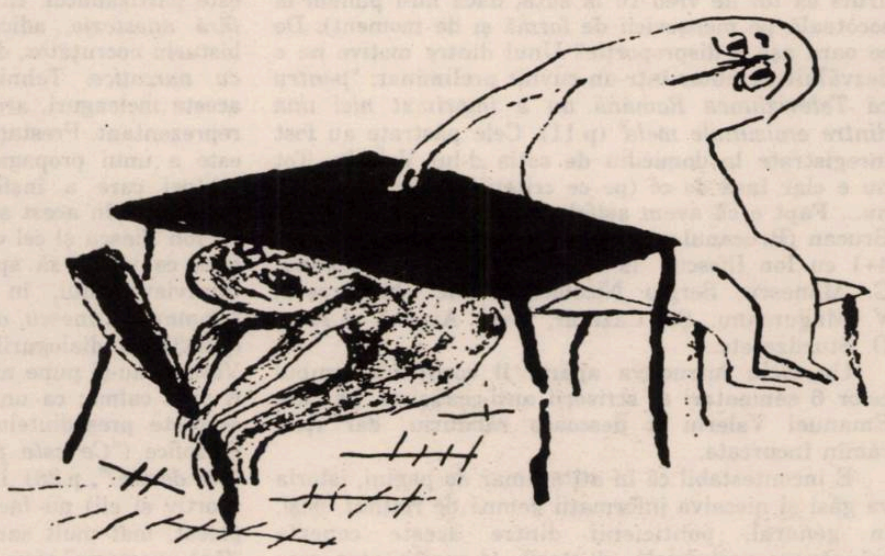

tineri și bătrîni

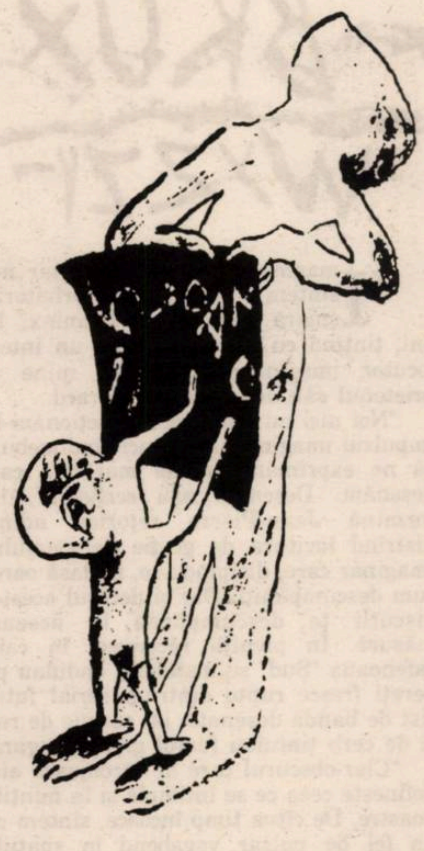

În chestiunea graffiti-urilor, banala anchetă cu "opinia omului de pe stradă" oferă, pe lîngă obișnuitul pitoresc, rezultate statistice surprinzătoare. Nu gradul de cultură, profesia, sexul sau alt factor determină răspunsurile "trecătorilor", ci, în mod exclusiv, vîrsta. În privința poziției pe care o au față de graffiti, oamenii se împart în mod tranșant în funcție de acest din urmă criteriu. De aici rezultă că, înainte de a fi o formă de manifestare a unei anumite culturi, graffiti este o expresie a unei anumite vîrste.

Dacă în orice alt domeniu oamenii de peste 35 de ani pot avea păreri împărțite, în privința inscripțiilor din locurile publice sînt cu toții pe aceeași poziție: ele sînt o murdărie, o rușine, o prostie. "Ce impresie să am? Deplorabilă - ca aspect și conținut." (În general femeile sînt deranjate de conținut - conținutul licențios -, iar bărbații de aspect). Se aduc imediat în discuție libertatea și "democrația prost înțeleasă". Foarte mulți fac apel la "binecunoscutul proverb «Numele proștilor pe toate gardurile»." ("Nu că sînt bătrîn și aș fi împotriva expansiunii tineretului și a libertății, dar există un proverb..."etc.). Cu toții se lansează în perorații despre lipsa de educație și de civilizație a poporului român și mai ales a tinerilor, despre rolul pe care trebuie să-l aibă părinții, școala și "factorii responsabili". Pentru a ilustra aceste carențe, oamenii apelează la imagini și comparații plastice: "Poporul român a fost în pădure și încă mai e în pădure; a scos puțin capul, dar l-a băgat repede înapoi" (maistru, 40 ani); "Asta este ca pictura murală; pe vremea cînd oamenii nu gîndeau, ei se exprimau tot așa; ne reîntoarcem la stadiul de grotă." (funcționară, 43 ani). Alții emit teorii paradoxale: "În țara aceasta curățenia o fac țiganii. Cum vreți să fie frumos într-un oraș în care fac curat cei mai mizerabili oameni?" (tehnician, 54 ani). În privința măsurilor care se cer luate pentru remedierea situației, cu toții sînt de părere că trebuie întărite ordinea și disciplina, trebuie instituite amenzi usturătoare și sancțiuni aspre; o pensionară de 70 de ani este convinsă chiar că "cei care mîzgălesc pereții ar trebui împușcați" (deși mărturisește că, neavînd ochelari, nu prea vede că ar fi ceva scris pe pereți). Există, totuși, și persoane care, cu toate că nu sînt de acord, manifestă o oarecare înțelegere: "Oamenii scriu pentru a-și manifesta o înclinație. La unii există un talent deosebit, sînt făcuți pentru a scrie, a desena. Sînt unii destul de talentați și nu au altă posibilitate de a se manifesta." (maistru, 45 ani)

Oamenii între 25 și 35 de ani au aceleași păreri negative față de graffiti, numai că nu sînt așa de aprigi în înfierări; reacția lor de respingere se datorează mai ales faptului că se simt excluși, ca deja bătrîni, de la modul de viață al celor mai tineri. "E o caracteristică a generațiilor de azi, pe vremea mea nu era moda asta" (fotoreproducătoare (sic), 28 ani). "Eu, nu-i înțeleg pe cei care fac acest lucru, dar poate că e vina mea că nu-i înțeleg - oricum, mie mi-e frică de ei!" (studentă, 27 ani).

Nici tinerii sub 25 de ani nu agreează graffiti-urile practicate la noi, dar din alte motive: "E inestetic; dacă ar face niște picturi mișto aș fi de altă părere" (elev, 17 ani); "Textele mi se par fără noimă, pe mine nu mă impresionează." (student, 21 ani); "La nemți sînt șpreiuri frumoase..." (vînzător, 18 ani). Unii preiau discursul părinților ("E proastă creștere, și eu am aceeași vîrstă, dar nu aș face așa ceva"), alții oferă, cu superioritate, tot felul de soluții ("Puteau să scrie și ei într-un ziar, că erau mai citiți"; "Sînt puse unde nu trebuie, ar fi bine să se facă panouri speciale pentru asta" etc.). Este invocată lipsa unei deontologii profesionale: "La noi, ăia care scriu nu se respectă, scriu unii peste alții - în Occident cu toții se respectă între ei." (vînzător, 19 ani) Cu toate criticile, unii mai găsesc loc și pentru aprecieri: "Nu mă atrage prea mult, dar uneori mă impresionează dacă văd o formație care-mi place și mie" (student, 20 ani). Motivațiile scrierii pe pereți sînt, după opinia celor tineri, plictiseala, nevoia de afirmare, de a transmite mesaje, impulsul talentului ("la care le iese, le iese, care nu, încearcă de mai multe ori."). După expresia unui elev de 17 ani, "asta e un fel de comunicare surdă."

Singurii care apreciază graffiti-urile de la noi sînt cei care le produc. ("Sînt marfă, sînt beton"). Am stat de vorbă cu doi dintre aceștia, vînzători de casete la Romană, 19 și 21 de ani. Poreclele lor sînt "35" și "S.S." - "35" se scrie ca pe tricoul sportivilor, "S.S." ca pe vremea naziștilor ("Acestea sînt simbolurile noastre, dacă mergeți la metrou ne vedeți acolo pe pereți."). Amîndoi sînt în gașcă cu renumitul Pongo. Cum trebuie să fie graffiti-urile? "Să fie cît mai complexe, cît mai reale. Apoi, să conțină sex și să fie vulgare la adresa guvernului și a președinției. În al treilea rînd să nu fie cenzurate, să fie spuse pe bune și să aibă chestii subînțelese." Graffiti-urile vor să demonstreze că cei care le practică ("băieți cu tupeu") nu sînt o simplă masă, ci "oameni unu' și unu". Dincolo de aceasta, graffiti-urile au și un scop practic: "poate le citește vreun babalîc și face infarct."

Cezar PAUL-BĂDESCU

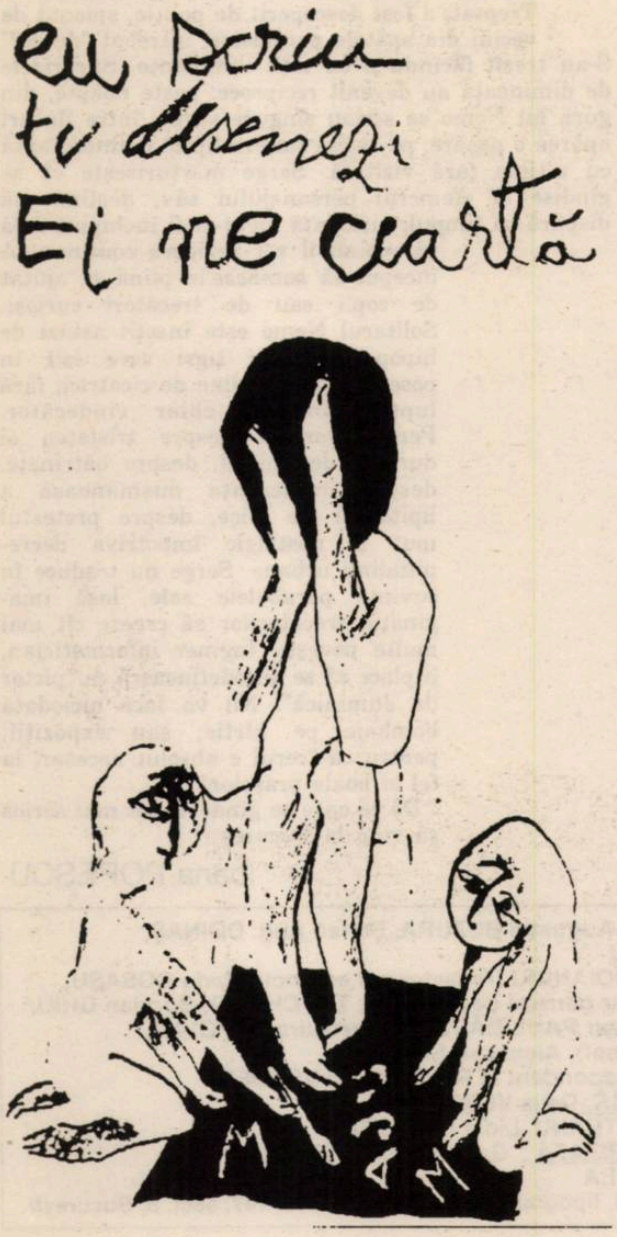

Cine nu-și aduce aminte de personajul descris de Hasek care, atins într-un fel de paranoia, scrie cărți cu iz științific și lungi titluri în germană despre inscripțiile de pe pereții budelor defunctului imperiu austro-ungar? Soldatul Svejk, căruia i se povestesc acestea, înregistrează silitor obscenitățile și le compară cu cele îndeobște uzitate.

A scrie despre limbajul ascuns etalat în locuri mai mult sau mai puțin rău famate continuă a trezi curiozitatea contemporanilor: în general, arheologia se ocupă cu urmele celor de mult uitați, cele ale noastre le ignorăm din obișnuință.

Nu știu dacă am intrat sau nu în Europa, însă, judecînd după inscripțiile pe care le lăsăm, nu mai încape îndoiala că da. Îmi aduc aminte că în ianuarie, controlul vameșilor italieni prelungindu-se SINE DIE, am avut curiozitatea să cobor pe peronul gării din Villa Opicina, la frontiera cu Slovenia. Am avut surpriza să constat că Piața Romană (ca să nu spun pădurea de la Băneasa) nu era deloc departe: pe pereți, "Gabi", "Costel", "Mimi", arhicunoscuta inimă străpunsă de o stilizată săgeată. Mai mult ca sigur, compatrioți de-ai noștri ce încercaseră să treacă clandestin frontiera, așteptînd ore (sau poate chiar zile) în arestul poliției de frontieră italiene, înainte de a fi trimiși de unde au venit. Adevărat război de secol XX. Oare un istoric al secolelor ce vor veni nu le va interpreta drept semne că românii au luptat cot la cot cu legionarii lui D'Annunzio (Trieste și Monfalcone sînt prin zonă) sau, și mai hilar, că a avut loc o a doua colonizare, în sens invers, de la Dunăre la Pad?

Spre deosebire de noi, italienii fac aproape același lucru, dar la ei acasă. Francezii, cel puțin în sud, sînt net întrecuți de corsicani: într-un context în care reclamele sub formă de fluturași îți intră regulat în cutia poștală, e mult mai eficient să desenezi decît să faci manifeste pentru eliberarea cuiva care, după plasarea unei mici bombe artizanale, devine peste noapte erou al cauzei naționale. Belgienii sînt mai ordonați: afișe și manifeste în noul spațiu urban (de altfel, cine ar putea scrie sau desena, de exemplu, pe sticla sediului Comisiei Europene?), inscripții pe vechile străzi lăturalnice. Cei mai puțin interesați în a-și exprima stările pe pereți sînt luxemburghezii: nici măcar în toalete, clasicul loc al manifestării interesantului obicei, nu poți afla cine a trecut pe acolo înaintea ta. Cît despre unguri, adevărați europeni: la Versailles au reușit să umple o întreagă fațadă, nemulțumiți de rezultatul afișat pe tabela marca Trianon.

A scrie pe pereți e o metodă primară, ce ține – din păcate – cont de lipsa de mijloace: de la simplele inscripții românești pe coaja de copac sau pe picturile exterioare ale mănăstirilor (de ce să nu știe și alții că au trecut pe acolo Petrică cu Geta, consemnînd neapărat și data exactă, ca pe fotografiile Polaroid?) la complicatele desene de pe asfalturile elvețiene e o diferență – strict calitativă – enormă.

Zidul Berlinului a căzut exact cînd trebuia: dacă mai dura puțin R.D.G., nu mai era loc de colorat. Noroc că nu ne-a venit și nouă ideea să ne comercializăm mîzgăliturile – o bucată de zid nu se vinde mai jos de 20 de mărci – altfel rămîneam ca după bombardament; idei să fie, colecționari se mai găsesc.

Și totuși, în ton maiorescian adaptat, de ce n-avem desen urban? Simplificînd la maximum, ne lipsesc trei factori: bunăstarea economică (actul nobil de a picta pe fațade necesită investiții, culori scumpe și multe care să reziste la intemperii), nevoia de exteriorizare imediată (carnavalurile, tinerii cu flaut, bătrînii cu flașneta, statuile vii fac parte din aceeași familie) și lipsa de intervenție a buldozerelor în detrimentul vechilor clădiri (o persoană care trăiește de generații într-un oraș vechi simte nevoia să-l renoveze indirect, prin inocente desene – la Viena nu puține sînt casele pe ale căror ziduri se pot vedea flori stilizate).

Dacă în Occident a desena în cele mai diverse locuri a devenit o adevărată artă, un element integrat în peisaj, noi sîntem încă în stadiul scrisului cu culoare adecvată echipei de fotbal favorite pe albul sau maroniul bietelor compartimente C.F.R. Rețeta e simplă: un tuș sau două, cumpărate de pe Lipscani, sînt suficiente.

E bine și așa. În lipsa unui program de schimburi culturale cu artiștii străzii din vest, care ne-ar putea lămuri cum se poate desena în locuri greu accesibile omului înarmat cu tuș – cum ar fi tunelele de pe autostradă – sînt bune, pentru început, pubelele abandonate, trenurile, banchetele de la metrou. Cu zidurile de la Palatul Cotroceni sau cu asfaltul din Piața Victoriei e, deocamdată, mai greu. Nu mă pot lămuri care e cauza, dar poliția română aplică cu înverșunare, printr-un straniu efect de substituire francofonă, art. 322-1 al noului Cod penal francez, care consideră infracțiune "fapta de a trasa inscripții, semne sau desene, fără autorizație prealabilă, pe fațade, vehicule sau căi publice". Și cînd te gîndești că mai sînt unii care susțin că nu se aplică legile...

Radu CARP

BRUXELLES WYZZY-BYZZY

"Imaginea ne guvernează iar noi sîntem o generaţie de privitori", şuieră Jean-Pierre Kraninx, 16 ani, ţintind cu o ţigară de foi un interlocutor imaginar aflat între mine şi prietenul său Jean-Claude Pierard.

"Noi nici nu mai gîndim. Acţionăm la impulsul imaginii, iar atunci cînd trebuie să ne exprimăm, în cel mai bun caz, desenăm. Desenăm sau scrijelim", îşi termină Jean-Pierre retorica administrînd lovitura de graţie personajului imaginar care, disipindu-se, ne lasă oarecum descumpăniţi. Dar şi decorul acestei discuţii te descumpănea în aceeaşi măsură. În pivniţa răcoroasă în care cafeneaua "Sud" se instalase, ondulau pe pereţi fresce rupte dintr-un serial futurist de bandă desenată, iar coarne de ren şi de cerb ţintuiau fumul gros de ţigară.

"Clar-obscurul care ne înconjoară aici defineşte ceea ce se întîmplă şi în minţile noastre. De cîtva timp încoace, sîntem ca un fel de pulsar vagabond în spaţiile interstelare. Dar nu căutăm ceva precis. Divagăm... geometric", rezonă Jean-Claude, 18 ani, iar pentru a-şi ilustra ideea, trasă pe măsuţa rotundă cu sprayul său fluorescent o traiectorie frîntă. Scrumiera plină pe jumătate cu mucuri de ţigară se înecă brusc sub culoarea violentă.

Privindu-i pe cei doi prieteni fragili şi blonzi în salopetele lor pe al căror material culorile se intersectau, am refuzat încurcată propunerea de a-mi "transforma" şi eu fusta într-un astfel de ring, în care linii multicolore se înfruntă. Am refuzat deci un "wyzzy byzzy", după care îmi transcrie termenul precis Jean-Claude: un motiv pictural foarte în vogă printre tinerii fani ai tehnicii graffiti.

Oaspeţii cafenelei "Sud"

Există trei curente în tehnica graffiti, explică Jean-Claude. Tag-ul, un desen mural propriu-zis. La acesta se adaugă graffiti-urile, adică inscripţiile ("din ce în ce mai rare la noi") şi pochoir-ul. Acesta din urmă este un carton în care se decupează desenul sau inscripţia dorită, peste care se pulverizează culoarea. "Este o tehnică mixtă utilizată mai ales de începători", după opinia lui Jean-Pierre.

Ne întîlneam aici în cafeneaua unde fanii desenelor murale "se adună". "Sudul" este situat în cartierul marocan al Bruxelles-ului, acolo unde operează cele mai multe "echipe de artişti".

"Eu cunosc cel puţin cinci găşti care umplu pereţii laterali ai depoului de tramvaie, ai Gării de Nord şi de Vest sau ai parcului Botanique: **americanii** (pentru că desenează frecvent un fel de caricatură a statuii libertăţii), **grupul ecolò** (folosesc mult verdele fluorescent), **şosetele pestilenţiale** (desenează mult în stilul BD), **cearşafurile** (includ în tag litere uriaşe) şi noi, cei din **Eterbeek**. Noi încercăm să păstrăm tag-ul ca desen pur şi simplu, fără a-l amesteca cu litere sau graffiti", ne explică Jean-Pierre.

În general, fiecare echipă de "desenatori" îşi delimitează o anumită arie de desfăşurare, parcul Botanique fiind unul dintre terenurile neutre unde se întîlnesc tag-urile şi graffiti de provenienţă diversă.

Inocentul desen

«Acum cîţiva ani tag-urile şi graffiti erau sinonime cu o cultură rock, avînd ca promotori fani ai grupurilor "Radiohead" sau "Red Hot Chili Pepers" de exemplu. Acum manifestările grafice (şi tatuajul intră în această categorie) s-au delimitat net şi cred că reprezintă un lucru aparte», consideră Jean-Claude.

Skinheads (capete rase), skquater-ii (tineri ce locuiesc în clădirile abandonate), routar-ii (cei ce cutreieră continentul pe jos) şi motarzii (grupurile de motociclişti ce-şi duc viaţa în comun) sînt însoţiţi în peregrinările lor de manifestări grafice.

"Şi ei produc tag-uri, graffiti sau pochoir-uri, dar noi sîntem altceva, noi desenăm de plăcere şi fiindcă aceasta ne dă un sentiment de forţă, de putere. Este ca şi cînd prin desen am pune stăpînire pe o stradă care devine astfel **locul nostru**", este de părere Jean-Pierre.

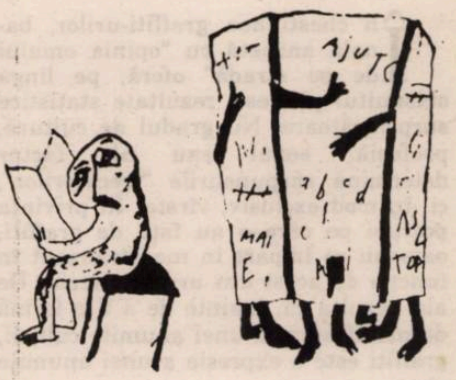

Jean-Claude este pe cale să devină artist profesionist: după ce a acoperit cu tag-uri pereţii unui atelier şcolar, drept "reprimare" profesorii i-au desemnat un zid întreg în curtea şcolii spre a-i servi de suport imaginaţiei sale debordante. Elev în ultimul an, Jean-Claude vrea să urmeze cursurile Academiei de arte plastice.

Pentru tag-ul desenat pe faţada unei curăţătorii chimice, Jean-Pierre a fost "remunerat"; iar de cîteva zile a primit o comandă nouă: să "îmbrace" autobuzul unui vînzător ambulant de îngheţată.

"Nu folosesc cuvinte şi nu le voi folosi niciodată", replică Jean-Pierre nedumeririi mele.

"Nu-mi plac cuvintele, continuă el, nici măcar într-un graffiti, ca un fel de inscripţie. Cuvintele au ceva de slogan publicitar. Or, intenţia noastră este de a se ţine cît mai departe de manifestările insidioase ale societăţii de consum. Prefer tag-ul. Prefer desenul. El este inocent".

Dellia DUNĂ

TAG încarcerat, BOMBAJ ÎN LIBERTATE

1980. Mă aflu pe un ferry-boat în drum spre Creta. Am un bilet ieftin, trebuie să dorm pe punte şi să folosesc closetul public. Pătrund acolo şi pe loc uit pentru ce am intrat! De jur împrejurul încăperii, pereţii sînt mînjiţi cu inscripţii. Încerc să descifrez caracterele greceşti. Ceea ce ştiam despre *kalokagathon* sau *katharsis* nu mă ajută. Tot mai frustrată, descopăr pe uşă o inscripţie în engleză: *"Fighting for peace" looks like "fucking for virginity"*. Dintr-o dată mă simt mai puţin străină; doar vin dintr-un oraş în care "Luptăm pentru pace" e scris cu roşu pe toate gardurile. A fost, cred, prima întîlnire cu graffiti. De atunci, mă uit mai atent la ziduri şi la stîlpii de pe stradă, dar nimic nu depăşeşte nivelul "Hai Rapidul!" sau "Nelu iubeşte Mimi".

*

1990. A doua ieşire din ţară, în Elveţia, care mă sidereză cu faţadele ei impecabil zugrăvite, în spatele cărora locuiesc persoane aseptice, obsedate de curăţenie. Caut maidane la marginea oraşului, bănci scrijelite prin parcuri; mă conving că au fost eradicate. Cineva mă duce într-un parc în care municipalitatea construise un subteran special pentru tag-uri! În restul oraşului era interzis, dar în acest parc cu closete pentru cîini, era şi tunelul pentru tag-uri. Closetele pentru cîini erau parfumate iar tunelul era luminat... Culmea, se găsiseră destui "tag-işti" disciplinaţi care să-şi kakografieze numele acolo cu sprayuri colorate. Ciudat strigăt de revoltă, înfundat sub pămînt, dar adresat celor de deasupra... Aveam sentimentul că asist la un desen animat, în care cel ce simte dureros anonimatul îşi astupă gura şi fuge să-şi strige echolalic numele, în cuşca impusă de către cei care *au un nume*. Agresiune vizuală într-un loc făcut să nu se vadă. Şi m-am întristat...

*

1995. Am cunoscut la Paris un *bombeur*. Are 48 de ani şi îl cheamă Serge Faurie. I se mai spune NEMO, după numele siluetei pe care o desenează cu şablonul şi cu bomba de spray pe ziduri, personaj de benzi desenate desuete. Amîndoi au o poveste, care a dus la realizarea *bombajelor*. La începutul anilor '80, Serge face o bucurie fiului său, marcîndu-i drumul către şcoală în fiecare noapte cu un alt Nemo. Nemo, zburînd agăţat de un balon umflat cu "je t'aime", Nemo înflorind cerul cu stele şi peşti, Nemo deschizînd umbrela care eliberează un roi de fluturi şi flori, Nemo aşezat obosit pe valiză... Daruri de noapte, surprize de dimineaţă, spaime de zi (cum va reacţiona cartierul sărman, de emigranţi, în care locuiau?). Treptat, a fost descoperit de poliţie, spionat de vecini din spatele perdelelor, întrebat "de ce?" S-au trezit făcîndu-şi cu toţii confidenţe. Surprizele de dimineaţă au devenit reciproce: peste noapte, din gura lui Nemo se scriau singure vorbe; între fluturi apărea o pasăre, pe valiza lui era lipită o autocolantă cu ultima ţară vizitată. Serge mărturiseşte că se gîndise la efemerul personajului său, destinat să dispară cu timpul; niciodată nu şi-ar fi închipuit însă că vecinii îl vor revigora continuu. A început să *bombeze* în plină zi, ajutat de copii sau de trecători curioşi. Solitarul Nemo este însoţit astăzi de hipopotami sau tigri care iau în posesie zidurile pline de cicatrici; fără luptă, blînd şi chiar vindecător. Pereţii vorbesc despre tristeţea şi durerea degradării, despre bătrîneţe, despre indiferenţa dușmănoasă a lipitorilor de afişe, despre protestul mut şi nostalgic împotriva decrepitudinii urbane. Serge nu traduce în cuvinte parabolele sale, lasă imaginaţia trecătorilor să creeze cît mai multe poveşti. Inginer informatician, îi place să se autodefinească ca "pictor de duminică". Nu va face niciodată bombaje pe hîrtie, sau expoziţii, pentru că "cerul e absolut necesar; la fel şi boala oraşelor".

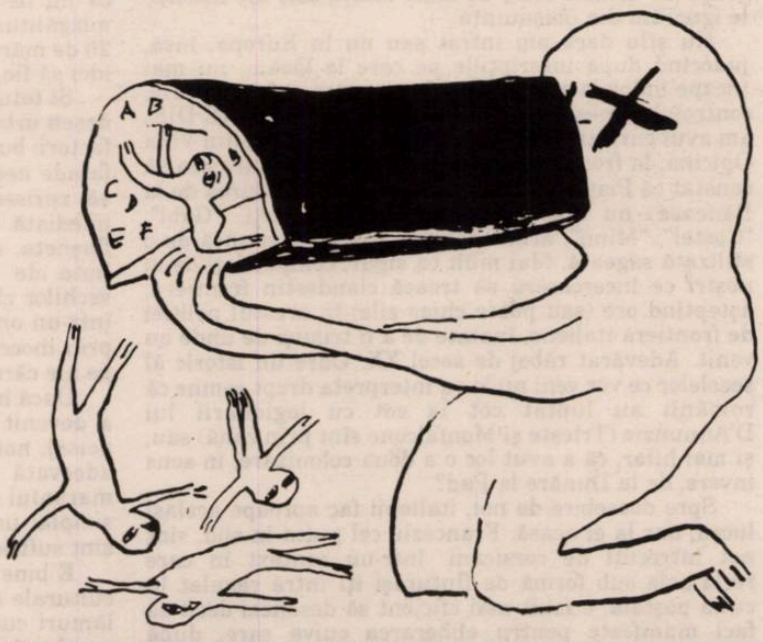

De ce oare se gîndeşte tot mai serios să vină la Bucureşti?...

Ioana POPESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus.bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CÂMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 185
26 iulie - 1 august 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

PRAGMATISM SAU BUN PLAC

© A. Paul

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Rodica ZAFIU, Brîndușa PALADE (pag. 6) ● Dan C. MIHĂILESCU, Daniel DĂIANU (pag. 7) ● Zoe PETRE, Victor BÂRSAN (pag. 8) ● Sever VOINESCU, Adrian MIHALACHE (pag. 9) ● Silviu BRUCAN, Cristian PREDA (pag. 14) ● Sorin ȘERB (pag. 15) ● Un interviu cu Radu BOROIANU (pag. 16)

Bombardamentul informaţional pe Internet şi efectele sale în universităţi

Citind numărul 181 al *Dilemei*, dedicat "bombardamentului informaţional", am constatat că în România, cel puţin colaboratorii la acest dialog sînt în general optimişti în legătură cu influxul informaţional în ţară din ultimii ani. În loc de un sentiment de criză în faţa acestui aşa-zis bombardament, mai toţi cei care au scris în acest număr au exprimat bucurie, delectare, chiar speranţă vis-à-vis de acest fenomen. Pe lîngă acest ton pozitiv, mai toate articolele împărtăşesc o altă notă comună. Noţiunea de "bombardament" este percepută în relaţie directă cu cel care a scris articolul, mai degrabă decît ca un bombardament la un nivel mai larg, general social sau, m-aş încumeta să afirm cu oarecare "corectitudine politică", un nivel global. Acest punct de vedere al autorilor mi se pare îndreptăţit, pentru că anumite forme de bombardament informaţional încă nu au atins România cu aceeaşi intensitate ca Statele Unite, spre exemplu. Aceste aspecte mai largi, despre care nu s-a scris în acest dialog, mi se par însă foarte importante cel puţin pe viitor şi aş vrea să semnalez măcar cîteva forme de bombardament informaţional care vor afecta şi în România nu atît accesul la informaţie, cît modul în care această avalanşă informaţională va duce la o posibilă reorganizare a produsului intelectual – de la categorii de analiză pînă la semnificaţii.

Optimismul vis-à-vis de "hăţişul informaţional", cum l-a definit unul dintre colaboratori, are de a face nu numai cu trecutul încă recent al accesului la informaţie în România, dar şi cu lipsa de familiarizare, în mare majoritate, cu Internetul şi "autostrăzile cibernetice" ce au devenit vehiculul cel mai rapid pentru propagarea informaţiei în Occident, în special în Statele Unite. În România accesul la Internet este încă un privilegiu, dar va deveni în mod sigur mult mai răspîndit în cîţiva ani. De aceea mi se pare important de analizat modul în care această unealtă a schimbat radical modul în care informaţiile sînt distribuite, percepute, organizate, sintetizate acolo unde Internetul este accesibil unui larg public. La ora actuală, accesul persoanelor private la Internet în Statele Unite a ajuns la nivelul milioanelor de abonaţi. Nu există facultate care să nu aibă un nod pe Internet şi să nu permită accesul liber al tuturor studenţilor şi angajaţilor săi (profesori şi personal administrativ) la autostrada cibernetică. Deşi unii profesori mai în vîrstă sînt încă reticenţi faţă de acest mod de comunicare, majoritatea studenţilor îl folosesc (fiind gratuit), ceea ce obligă într-un fel şi pe profesori să "intre pe linie". Pe lîngă acest public, în general tînăr şi educat, există şi un număr mare de abonaţi individuali (costul este de 30$/lună) şi mai ales instituţii care se folosesc de Internet pentru cercetarea pieţei, comunicaţii şi publicitate. Guvernul american este şi el accesibil pe Internet. Oricine îi poate trimite mesaje lui Bill Clinton de acasă pe adresa foarte simplă "President@whitehouse.gov".

Aceste detalii ar putea entuziasma pe orice om însetat de mai multă informaţie. Şi entuziasmează încă pe mulţi – dovadă volumul de mesaje care intră în permanenţă pe Internet. Multiplicarea acestui mod de comunicare a început însă să dea rezultate care îndreptăţesc din ce în ce mai mult percepţia acestui fenomen ca o criză. De ce? Bombardamentul acesta informaţional a produs o inflaţie cantitativă de informaţie. Deşi Nicolae Breban rămîne senin la această problemă, afirmînd că soluţia este să rămîi "indiferent la neesenţial", destul de mulţi intelectuali în Statele Unite nu mai pot împărtăşi această convingere. Există un punct la care acumularea cantitativă trece peste nivelul la care autoritatea categoriilor de a selecţiona esenţialul de neesenţial rămîne neclintită. Criza cu care ne confruntăm în Statele Unite la ora actuală este modul în care această acumulare a dus la punerea sub semnul întrebării a categoriilor pe care le folosim pentru a selecţiona informaţiile între esenţial şi neesenţial. Descentralizarea şi evanescenţa producţiei de informaţie pun în discuţie chiar bazele epistemologice ale produselor intelectuale pe care le creăm.

Chestiunea diferenţei între noţiunile de "informaţie" şi "cunoştinţă" (*information* versus *knowledge*) se pune din ce în ce mai critic, pentru că acumularea de informaţie duce la necesitatea crescîndă de a o organiza şi evalua critic, în acelaşi timp în care formele de propagare a informaţiilor fac ca distincţia între aceste două noţiuni să fie din ce în ce mai greu de perceput. Două aspecte foarte importante au dus la acest proces de nediferenţiere între informaţie şi cunoştinţă. În primul rînd, accesul la Internet este încă, în mare măsură, nondiscriminatoriu, chiar radical democratic. Abonamentele pe lună intră în posibilităţile băneşti ale oricărui om cu un serviciu permanent. Accesul democratic înseamnă că cenzura calităţii informaţiilor care se propagă pe Internet nu există. Acest aspect al informaţiei pe Internet implică o descentralizare şi o necesitate de reorganizare a categoriilor de a organiza informaţiile printre cei dintre noi care producem sisteme/scheme de evaluare a informaţiilor, fie ca istorici, fie ca ingineri, fie ca politicieni.

Al doilea factor care contribuie la separarea categoriilor epistemologice existente este anonimitatea participanţilor la orice conversaţie pe Internet sau mesaj pe World Wide Web. Această anonimitate poate să încurajeze o conversaţie francă, dar duce în multe cazuri la un anumit tip de terorism al mediocrităţii sau o inundare cu informaţii eronate, dar formulate ca adevăruri. Orice informaţie porneşte de la o adresă, dar adresele nu sînt în mod necesar legate de o persoană individuală sau juridică, deci cei ce trimit astfel de informaţii nu pot fi traşi la răspundere foarte uşor pentru mesajele afişate pe Internet. Noţiunea în sine de autor devine foarte problematică în acest context. Mesaje scurte sau articole şi chiar întregi enciclopedii devin texte care plutesc independent de proveniența lor în acest spaţiu cibernetic.

Acestea sînt probleme pe care nu şi le pun cei ce folosesc Internetul ca simpli consumatori ai acestor informaţii şi conversanţi în dialog. Deşi ei produc descentralizarea şi multiplicarea de informaţii, aceşti indivizi rămîn totuşi simpli recipienţi ai acestui sistem de semnificare. Dar cei care sîntem implicaţi în organizarea informaţiei în formă de cunoştinţe sîntem puşi în faţa unei probleme destul de grave. Nu putem evita acest bombardament pentru că publicul nostru, studenţii, îşi organizează independent de noi, profesorii, categoriile de cunoştinţe din aceste surse. În prezent încercăm să jonglăm între acceptarea Internetului ca formă legitimă de informare, de a afla o metodă satisfăcătoare de selecţionare şi de a putea să integrăm această nouă metodă de a discerne şi organiza materialul informaţional în disciplinele pe care le predăm. Problema cea mai greu de rezolvat se referă la acest ultim punct, pentru că formatul în sine al Internetului conduce la o stare intelectuală nu atît analitică, specializată şi critică, cît enciclopedică, impresionistică şi aş spune chiar disimulativă.

Aceste probleme ale bombardamentului informaţional nu se pun încă în România. Dar ele vor deveni în cîţiva ani o problemă reală ce ar putea fi întîmpinată printr-o strategie pedagogică de a înţelege efectele epistemologice ale acestei tehnologizări a informaţiei şi de a le confrunta critic, în mod realist. Optimismul destul de înfocat pe care l-am avut şi eu pentru Internet şi World Wide Web pînă acum un an a devenit mult mai temperat în urma confruntării cu problemele pe care le-am discutat mai sus. În prezent, cred că autostrada cibernetică poate fi un mijloc destul de limitat de educaţie superioară, facilitînd anumite aspecte ale sale, precum o conversaţie la distanţă, informaţii rapide de natură generală, sau accesul la documente pentru cercetare. Dar depersonalizarea relaţiilor interumane prin acest intermediu şi lipsa radicală de ordonare a informaţiilor pot avea un rezultat negativ de lungă durată asupra formării intelectuale şi etice a studenţilor.

Maria BUCUR

Efectul de ecou

Generalităţi confortabile

Despre raportul dintre cultură (*id est*... intelectuali, scriitori, filosofi etc.) şi politică se discută de foarte multă vreme, mai abitir însă în vremurile noastre şi, paroxistic, în tranziţia noastră. E clar că dezbaterile pe această temă au împărţit lumea în două tabere: 1. unii care susţin ba încă şi dovedesc, mai patetici sau mai liniştiţi, că există o strînsă legătură între domeniile cu pricina, că acestea nu pot trăi decît prin simbioză; 2. alţii care, desigur, se situează pe ţărmul dimpotrivă, disociind tranşant domeniile, considerîndule, la limită, chiar incompatibile. Primii sînt "politicii", "angajaţii", "implicaţii", "militanţii"; ceilalţi - "apoliticii", "autonomiştii", "oportuniştii" (?), "obedienţii" (!). De ce parte se află adevărul? Ca de obicei, la mijloc. Ca să deslușim nuanţele, practic inepuizabile, s-ar cuveni să pornim cel puţin de la *Republica* lui Platon, să trecem prin *Politica* lui Aristotel şi să ajungem la şirul nesfîrşit de "poeta vates" şi la alte soiuri de intelectuali pe baricade sau în turnul de fildeş. Şi am mai vedea că partizanatul îşi are drepturile lui legitime, dar mai ales păcatele lui; că politica "de partid" este inevitabil părtinitoare (*pars-patis*); că singura soluţie e să fim "politici" în sensul etimologic al cuvîntului: *politikos, polis* - participarea la viaţa obştească şi la conducerea treburilor societăţii; să înţelegem odată pentru totdeauna că *politike* este arta de a administra bine...

Din păcate, sensul originar (atenţie: arta de a administra bine!) a fost mai totdeauna deturnat. Politica a ajuns să fie tot mai mult percepută ca politicianism. *Tipul politic* (cum îi spune Zarifopol) a devenit o persoană foarte suspectă, care nu face altceva decît să vorbească "despre organizaţii şi numai organizaţii", să practice mistificarea cu "mojicie patriotardă" în "trîndăvie glorioasă", şi cu "fantezie plutonieră şi dictatorială" etc. Însă adevăratul om politic are, totuşi, un rol indiscutabil în această lume. Aici în sfera de gîndire şi de manifestare a acestuia, se poate vorbi de *cultură politică*. Dincolo, unde e demagogie, populism găunos, intoleranţă, violenţă şi corupţie, începe infernul *inculturii*. Şi iar din nefericire, nu avem la ora actuală oameni politici de marcă într-un asemenea număr de la care se poate vorbi de constituirea incipientă a unei clase politice. În schimb, aproape toţi sîntem încorporaţi în mica şi marea politichie...

Totuşi problema dacă un intelectual e bine sau nu să fie şi un om politic militant ne frămîntă pînă la ameţeală. Poate că Julien Benda împinge lucrurile prea departe cînd vorbeşte de "trădarea intelectualilor" care s-au lansat în politica de anvergură şi, inevitabil, sectară. Dar au venit alţi oameni mari să zdruncine această prejudecată. Unul dintre aceştia, un mare analist politic al tranziţiei noastre, a descifrat cîndva imperioasa conlucrare dintre politică şi intelectualitate cam în felul următor: "Pentru a defini personalitatea tovarăşei academician doctor inginer Elena Ceauşescu, ziariştii străini au folosit, în dese rînduri, sintagma om politic. E o disociere, lucrul trebuie recunoscut, din necesităţi analitice. Căci în realitate, personalitatea tovarăşei Elena Ceauşescu, savantul nu poate fi despărţit de omul politic şi omul politic nu poate fi despărţit de savant". Aşa o fi, dar nu ştiu ce demon mă împinge să-i dau dreptate mai mult lui Eugen Ionescu, autorul unui eseu voluminos (**Cultura şi politica**), în care se arată că, într-adevăr, cultura şi politica nu pot fi separate, ambele fiind "viaţa noastră". E drept că autorul **Rinocerilor** se referă la accepţia bună a cuvîntului politică: "ştiinţa sau arta organizării relaţiilor dintre noi, pentru a face posibilă viaţa în societate, viaţa pur culturală". Primatul absolut al politicii (Charles Mauras: "politica înainte de toate") este, negreşit, o aberaţie... politicianistă, pe care acelaşi Eugen Ionescu o denunţă în felul său inimitabil: "Pasiunile politice sînt dizgraţia şi adesea ruşinea omenirii, mediocritatea şi prostia ei". Politica ar trebui să asigure deplină libertate, o eliberare a spiritului, care să îngăduie cunoaşterea filosofică sau ştiinţifică, progresul artei, dar ea ajunge, de obicei, la totalitarism, la "angajare fanatică şi obtuză": "Este, deci, exact seducţia puterii pentru putere. Prosteşte. Să fii cel mai puternic pentru a fi cel mai puternic, luptă crîncenă, fără scrupule, căci ideologiile şi morala au dispărut..."

Parafrazînd vorba poetului, fiecare cum i-e felul despre sine seamă deie-şi. În ce măsură intelectualul trebuie să-şi "aranjeze" relaţiile cu politica? Şi cum trebuie să fie această politică: de dreapta? de stînga? de centru? Poate tot calea pentru care a optat Paul Reynaud este mai recomandabilă: "Nu sînt – zicea el – nici de dreapta, nici de stînga; sînt inteligent"!

Constantin TRANDAFIR

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Miliţieni, poliţişti, bodyguarzi**
- **Liberalismul, azi**
- **Jocul de-a vacanţa**

Din motive tehnice, textul săptămînal al lui ANDREI PLEŞU, aflat în concediu, nu ne-a parvenit în timp util. Ne cerem scuze şi oferim cititorilor un episod imagistic realizat de colaboratorul nostru Cosmin Bumbuţ.

Parteneriatul pentru Europa

"După prăbuşirea blocului comunist, popoarele din Est şi din Uniunea Sovietică nu şi-au dat cîtuşi de puţin seama că occidentalizarea ţărilor lor nu le va transforma în parcele de Vest". Această afirmaţie aparţine fostului disident sovietic Alexandr Zinoviev şi a fost făcută într-o carte intitulată **Occidentismul. Triumful unei ideologii**, scrisă la cererea unui editor francez, apărută la începutul acestui an şi rămasă fără prea mare ecou. Din păcate. După Zinoviev, Occidentul "este un fenomen unic în felul său şi excepţional în istoria umanităţii". Încercare originală de definire a Occidentului şi a "occidentismului", cartea lui Alexandr Zinoviev, probabil deranjantă prin sistematica dinamitare a locurilor comune, nu este doar o altă privire, o privire din afară, asupra Vestului (autorul trăieşte de ani de zile în Germania, la München, dar nu ezită să scrie "patria mea a pierdut «războiul rece» şi a capitulat ruşinos în faţa Occidentului, împrumutîndu-i modelele în chip necugetat"). Există, ca termen de contrast nu totdeauna explicit, şi portretul a ceea ce nu este şi nici nu poate fi Occident. Neîncrederea lui Zinoviev în "occidentalizarea" Estului de aici vine. După el, nu ajunge "să impui anumite caracteristici, ca democraţia, economia de piaţă sau privatizarea, pentru a realiza osmoza: lumea occidentală nu este reductibilă la aceste fenomene".

Este sau nu aşa, fapt este că pentru occidentalii înşişi identităţile cardinale sînt extrem de nesigure. La 18 iulie s-a ţinut în Franţa, la Montpellier, un colocviu despre sudul Europei. Tema era formulată interogativ: "Există Europa de sud?" Un profesor elveţian a spus, amuzîndu-se, că pentru concetăţenii lui Balcanii încep dincolo de muntele Saint-Gothard. Istoricul polonez Bronislaw Gieremek susţine că ţara lui are un profil meridional, fiindcă e catolică şi cam săracă. Un profesor parizian a remarcat că, după criteriul latinităţii, în Europa de Sud ar trebui integrată şi România. După criteriul catolicităţii, prezenţa Lituaniei devine obligatorie în... Europa de Sud. După criteriul mediteranean, Portugalia - care se află pe ţărmul Atlanticului - ar trebui exclusă din Europa de Sud. Integrarea în Europa (a se înţelege *în Europa occidentală*), s-a spus la acest colocviu, a părţilor de Sud ori de Est, nu poate fi făcută fără ca Franţa şi Germania să-şi unească şi să-şi sincronizeze eforturile. "Nu sînt împotriva unui mariaj franco-german - a spus unul dintre participanţi -, dar cu condiţia să nu fie împiedicat concubinajul cu ţările din Sud".

Schimbînd ce este de schimbat, la fel se poate discuta şi despre ţările din Est. Chiar dacă toate sînt angajate politic şi economic într-un fel de cursă pentru Europa, pentru intrarea în instituţiile şi organizaţiile occidentale, mai exact, occidentalizarea lor este rareori discutată - ca alternativă, ca posibilitate, ca ţintă. Diferenţelor vechi, de ordin istoric, li se adaugă cele noi. Exporturile Germaniei spre ţările din centrul şi răsăritul Europei le-au depăşit pe cele spre Statele Unite, dar jumătate din aceste exporturi se îndreaptă către doar trei ţări - Polonia, Ungaria, Cehia. Selectivă este şi geografia investiţiilor: dacă 10% din investiţiile directe germane în străinătate merg spre ţările din centrul şi răsăritul Europei, aproape totul este îndreptat spre aceeaşi treime privilegiată, Polonia, Ungaria, Cehia. Parteneriatul pentru Europa funcţionează inegal, iar această realitate nu poate fi modificată prin entuziasme propagandistice.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Cazul „Martorii lui Iehova”

Mărturisesc, nu sînt în nici un fel atras de teologia sectei *Martorii lui Iehova*. Excesul escatologic, ambiguităţile doctrinare (ideea că membrii sectei sînt singurii care, după *Armageddon*, vor dobîndi mîntuirea coexistă cu negarea eternităţii sufletului), propovăduirea statului teocratic, susţinerile copilăreşti de genul “pînă la noi nimeni nu a ştiut *cum* să citească Biblia” ori refuzul stupid al transfuziilor şi, în general, al produselor ce conţin hemoglobină naturală sau sintetică sînt, pentru mine, bune motive de a marca distanţa între convingerile mele şi susamintita sectă. Dar ştiu că *Martorii lui Iehova* este o organizaţie destul de răspîndită (la începutul anilor ‘60 exista în peste 80 de ţări) şi cu destul de mulţi adepţi (aproape un milion). Pînă la scandalul congresului bucureştean, prezenţa sectei în România nu-mi amintesc să fi deranjat pe cineva. Astăzi, însă, *Martorii lui Iehova* au devenit un “caz”, o nouă încercare la care sînt supuse structurile statului român.

Pe scurt, secta a anunţat cu mai multă vreme în urmă că va organiza un congres mondial la Bucureşti. Numărul estimat al participanţilor: 40.000. După o tăcere de cîteva luni, brusc, prin vocea prea-fericitului său Patriarh, Biserica Ortodoxă Română lansează o chemare către toţi enoriaşii săi: ortodoxia este în pericol, sectanţii vor invada Bucureştiul, credinţa strămoşească trebuie apărată, secta trebuie sabotată. O înaltă faţă bisericească spunea că venirea iehoviştilor la Bucureşti “e aidoma unei invazii de lăcuste, o adevărată nenorocire pentru poporul român”. Capitala este invadată de “fluturaşi” care mobilizează drept-credincioşii la lupta împotriva satanicilor iehovişti. Un ziar de mare tiraj publica întrebările ce trebuie să fie puse celor din jurul nostru şi indica răspunsurile după care aflăm irefutabil care este iehovistul. Un profesor de drept, candidat la preşedinţie, anunţă presa că prezenţa *Martorilor lui Iehova* în România este... *neconstituţională* (!!). Efectul este dezastruos pentru organizatorii congresului: contractele încheiate sînt reziliate de “partea ortodoxă” (Stadionul Naţional, Politehnica, diverse agenţii de turism).

Cîtă conformitate există între declaratul nostru ataşament faţă de toleranţă şi democraţie şi aceste acţiuni nu ştiu. Ştiu, însă, cît de legale sînt poziţiile (oficiale sau oficioase) exprimate. Art. 29 din Constituţie spune că: “Libertatea gîndirii şi a opiniilor, precum şi *libertatea credinţelor religioase nu pot fi îngrădite sub nici o formă*... Libertatea conştiinţei este garantată; ea trebuie să se manifeste *în spirit de toleranţă şi de respect reciproc*... În relaţiile dintre culte *sînt interzise* orice forme, mijloace, acte sau acţiuni de învrăjbire religioasă. Cultele religioase sînt autonome faţă de stat şi *se bucură de sprijinul acestuia*...” Mai departe, art. 30 al. 1: “Libertatea de exprimare a gîndurilor, a opiniilor sau a credinţelor... sînt inviolabile”. În plus, în Codul nostru Penal, există un text (art. 318 al. 1) de care pare să fi uitat toată lumea: “Împiedicarea sau tulburarea libertăţii de exercitare a vreunui cult religios, care este organizat şi funcţionează potrivit legii, se pedepseşte cu închisoarea de la o lună la 6 luni sau cu amendă”.

Ce ar mai fi de spus? Poate doar truismul că statul de drept nu poate fi manifest religios. Poate doar întrebarea asupra compatibilităţii dintre ortodoxie şi democraţie. Poate doar rîsu-plînsu care te apucă văzînd fundamentalismele patriotarde dîmboviţene.

Sever VOINESCU

În articolul de săptămîna trecută, introdusesem ideea “figurabilităţii” democraţiei, a “imprezentabilităţii” şi a problematicei ei “imitabilităţi”. Ce vor să spună aceşti termeni, aceste calificative (negative) aflate la marginea barbarismului lingvistic? Că democraţia e “abstractă”, că nu are “faţă”. Că, spre deosebire de socialism, care a putut fi visat “cu chip uman”, democraţia nu se “vede”, e ca şi imponderabilă, dacă nu chiar de-a dreptul inefabilă. Cu un regim democratic nu te poţi “identifica”, nu există pasiuni sau tumulturi democratice la care să “participi”, democraţia nu poate fi imitată. Nu există mimesis democratic. Ideea democratică e încarnată sau nu, nu poate fi trăită “în oglindă”. Democraţia liberală, bazată pe ideea de *reprezentare* prin alegere liberă, ar fi, astfel, paradoxal *ne-reprezentabilă* “imagistic”, “estetic”. Intrasmisibilă, aşadar.

Cei doi autori de la care pornisem data trecută (Philippe Lacoue-Labarthe şi Jean-Luc Nancy) remarcă, totuşi, o contradicţie. Aceea că “cea mai importantă dintre «democraţiile» lumii se propune ca garant (identificat printr-un şef de stat, un drapel, o armată şi o întreagă imagerie) al unei «noi ordini mondiale», în vreme ce, împotriva acestei «ordini» sau la adăpostul ei (sau ambele în acelaşi timp), nu încetează să se înmulţească tot soiul de revendicări şi de pretenţii identitare şi figurative: lideri, naţionalităţi, popoare, comunităţi” (*Le mythe nazi*, p.13).

Democraţia suferă de un deficit semiotic. Ea ţine mai curînd de “cultura discursului”, de “etica discuţiei”, de “logica argumentării”, de “tehnica dezbaterii” şi în mult mai mică măsură - deloc, chiar - de “civilizaţia imaginii”, de “estetica” semnului sensibil. De care, totuşi, nu se poate dispensa. Ea recurge la imagini, la semne sensibile, la mimesis, dar aceste “mijloace” tind tot timpul să importe propriile lor finalităţi, contrare, de cele mai multe ori, obiectivelor concrete, practice ale democraţiei. “Abstractă”, de ordinul “mecanismului”, concretă în chip universal, democraţia nu este şi *sensibilă*. Particularizările ei tind să o nege.

Dacă aşa stau lucrurile, înseamnă că televiziunea, ca *unealtă* a democraţiei, nu îşi poate atinge scopul democratic decît ca *discurs*, nu ca *imagine*. Şi, totuşi, televiziunea trage spuza pe turta ei, în mod automatic, tinzînd să creeze modele, propunînd semne de imitat/de respins, oferind chipuri, particularisme, “estetizînd” spaţiul public, “spe(cta)culînd” dialogul, turnirul de argumente şi contraargumente şi forţîndu-i “blînd” pe reprezentanţii politici să se transforme în “actori” ai unei *reprezentaţii* intens teatralizate. Televiziunea invită la identificări cu persoane, nu cu idei, promovează chipuri, nu argumente. Ca simplă *unealtă*, televiziunea joacă jocul democratic. Ca *spectacol*, ca ofertă de semne particularizant-sensibile, ea - teoretic, cel puţin - iese din cadrele jocului democratic, propune alt joc, care nu este acela al democraţiei. Cîte “efecte de înstrăinare” practică televiziunea? Cît de “brechtiană” e ea? Dacă se vrea “artă” (a cîta, oare?), a ajuns ea la *modernitatea* pe care, de aproape o sută de ani, curentele artistice au promovat-o şi teoretizat-o? Cît rîde televiziunea de ea însăşi? Cît se parodiază? Cît se auto-contestă ea? Cîtuşi de puţin! Televiziunea este o artă premodernă. Contemporană nouă, ea pune în operă o “estetică” revolută de cel puţin două sute cincizeci de ani, o artă trasă pe sfoară de tehnicile mimetice cele mai naive, dacă nu chiar, de-a dreptul, cele mai “reacţionare”. O “artă” orbită de tehnică. Omul de televiziune este numai mîini. Cu o vorbă a lui Jacques Brel, aş îndrăzni să spun că oamenii de televiziune cei mai desăvîrşiţi (?!) “confundă erotismul cu gimnastica”. Dar asta nu e totul. Aşa că, o dată în plus, “va urma”.

Bogdan GHIU

TV (totul de vînzare)

Imagine, chip, modele (II)

Post scriptum. O neaşteptată ratare, cum de mult nu mi-a mai fost dat să urmăresc, a constituit-o, pe TVR 1, emisiunea *Cultura în lume*, realizată, pe tema “Istoria minciunii”, de o tînără autoare, Irina Egli. Invitaţi întîmplători, răspunsuri fără pic de pertinenţă, conferinţa lui Jacques Derrida, de acum şase luni, decupată arbitrar. Decît aşa, mai bine deloc. Singurul coerent şi original: Cristian Tudor Popescu.

Economie

Un cadou politic cu... explozie întîrziată

Aparent, o bombă a fost pusă în Palatul Victoria: Guvernul Văcăroiu este somat să dubleze leafa minimă. Ea va exploda însă în curtea PDSR-ului, cu întîrziere, în plină campanie pentru alegerile parlamentare şi prezidenţiale din noiembrie.

Poziţia Executivului e clară: nu va satisface această revendicare sindicală. Şi asta nu de teamă că ar lovi în eficienţa societăţilor comerciale, care oricum e la pămînt. Alta e problema: bugetul.

Din capitolul de cheltuieli bugetare, în prezent, nu poate fi suportată o majorare substanţială a salariilor mici. Pentru că ar fi necesare noi venituri. De unde să le ia Guvernul? Aici se închide cercul vicios: dacă profitul nu creşte, va bate pasul pe loc şi volumul impozitelor pe profit; în acelaşi timp, în condiţiile unei eficienţe scăzute, scad şi vînzările de mărfuri şi bugetul nu mai mizează decît pe o parte din ceea ce spera să încaseze sub formă de taxă pe valoarea adăugată; în ultimă instanţă, la salarii mici vor fi mici (în valoare absolută, pentru că în procente sînt destul de mari) şi impozitele pe salarii. Din considerente electorale, Guvernul s-ar putea să dea ceva bani în plus pentru salarii. Eventual, forţînd o creştere minimă a deficitului bugetar. În nici un caz, însă, acest cadou politic nu se va ridica pînă la nivelul solicitat de Sindicate.

Tema nu e nouă. Revendicările salariale au dominat raportul Guvern-Sindicate la începutul anului trecut. Atunci, însă, alegerile erau departe. Guvernul nu s-a speriat de maşina sindicală de presiune: mitinguri, demonstraţii de stradă, greve. A emis vestita “Ordonanţă de urgenţă”, din martie ‘95, prin care a pus semnul egal între *plata muncii* şi *eficienţa muncii*. Cu alte cuvinte, salariile puteau să crească numai dacă se obţineau plusuri pe planul eficienţei economice: productivitatea mai mare, costuri mai mici, cifre de afaceri mai bune, rentabilitate sporită. Luate prin surprindere, Sindicatele au reacţionat în stare de urgenţă. De fapt, au sperat că vor putea să apese pe pedala unor confruntări sociale de anvergură, cu sute de mii de oameni în stradă. Speranţă ce nu s-a împlinit. În stradă au venit numai cîteva mii de oameni şi Guvernul a rezistat. Apoi, Parlamentul a legiferat ordonanţa guvernamentală.

Acum, Sindicatele readuc în prim-plan tema salariilor. Speră să intervină PDSR-ul, din considerente electorale. Şi să cîştige partida. Probabil, însă, că partidul de guvernămînt n-o să cadă în această capcană. Mai cu seamă că are cam multe intervenţii de făcut pe lîngă Executiv, împins tot de nevoia unei mai bune imagini electorale, să mai atenueze ceva din elanul cursului de schimb leu-dolar, să obţină tipărirea de bani pentru sprijinirea ţăranilor loviţi de secetă, să asigure economiile populaţiei din depozitele bancare, să sprijine fondurile mutuale ca să nu se prăbuşească tocmai înainte de alegeri... Cum vor reacţiona însă celelalte partide, ce se vor confrunta cu PDSR-ul pentru voturi?

Fără îndoială că, în primul rînd, vor ataca în forţă cei care ştiu că n-au nici o şansă de a ajunge la guvernare. Bătălia lor nu va fi pentru PUTERE, pentru portofolii ministeriale, ci pentru cît mai multe locuri în Parlament. În aceste condiţii, vor prelua fără nici o grijă ştafeta de la Sindicate. Şi fără nici o răsundere faţă de poziţia lor în viitoarea legislatură.

În mîinile acestor partide, demagogia salarială poate deveni o armă destul de puternică în apropiata campanie electorală. Mult mai puternică decît au fost, la vremea lor, lacrimile vărsate în cel mai pur stil populist pentru soarta monedei naţionale şi cererea expresă de a se decide în Parlament nivelul cursului leu-dolar. Pentru că, totuşi, populaţia percepea şi percepe indirect preţul dolarului în preţul bucatelor de pe masa de zi cu zi.

Salariul, în schimb, este cămaşa lipsită de trup. Nu degeaba Keynes recomanda inflaţia ca mod de departajare înţeleaptă între salariul nominal şi salariul real. El cerea ca, în condiţii de criză, cîştigurile salariale să nu fie lovite direct prin amputarea plăţii nominale a muncii. Pentru că salariaţii, dacă vor primi sume mai mici, se vor revolta ori vor fi descurajaţi în activitatea productivă. Mai mult, preciza că li se poate da chiar iluzia că sînt plătiţi mai bine, că primesc bani mai mulţi, sub formă de *salariu nominal*. Rolul de regulator în raportul muncă şi plata muncii urma să-l joace inflaţia, menită să reducă *salariul real* prin scăderea puterii lui efective de cumpărare. Salariaţii vor suporta, în cele din urmă, să cumpere cu bani mai mulţi mărfuri mai puţine, pentru că treptat-treptat se vor obişnui cu preţurile mai mari, dar nu vor suporta reducerea salariului pentru care semnează la casierie.

Guvernul a învăţat această lecţie şi o aplică bine. Totuşi, nu poate să ridice prea mult nivelul salariului nominal pentru că nici inflaţia nu poate depăşi anumite limite. Deja a prognozat, pentru 1996, o inflaţie mai mare decît a fost anul trecut. Acest fapt va fi speculat de populişti.

Ce vor face însă acele partide, din Opoziţie, care aspiră la guvernare? Iată marele pariu. Rămîne de văzut dacă vor găsi arma cea mai eficientă în problema salarială, pe care să n-o transforme într-un bumerang ce le-ar putea lovi cumplit în condiţiile ocupării de fotolii în Palatul Victoria, împreună cu PDSR ori pe cont propriu.

Adrian VASILESCU

Viitorul problemei naţionale

În ultimele zile, ştirile referitoare la relaţiile româno-maghiare au avut o anume frecvenţă: declaraţia de la Budapesta privind intenţia Ungariei de a acorda asistenţă etnicilor maghiari de peste hotare, interviul dat de preşedintele Ion Iliescu ziarului **Die Presse** în care afirma că Ungaria şi România vor intra în NATO împreună sau deloc, urmat de reacţia ministerului de externe maghiar, interpretarea obţinerii clauzei naţiunii celei mai favorizate ca "o lovitură dată lobby-ului maghiar de la Washington", repunerea pe tapet a recomandării 1201, declaraţiile unor oficiali americani sau occidentali despre "prima promoţie" de noi membri ai Alianţei Nord-Atlantice şi altele. Apoi, PDSR a dat un lung răspuns la un comunicat al UDMR în legătură cu statutul minorităţilor, iar la începutul lunii august este programată în Transilvania o mare reuniune a Bisericii Reformate Maghiare. Cu voie sau fără voie, relaţiile româno-maghiare vor fi unul dintre subiectele dominante ale campaniei electorale.

De data aceasta însă nu va mai fi vorba doar de o simplă invocare, din partea naţionaliştilor români, a unui "pericol maghiar" general şi abstract. UDMR şi-a desemnat, după cum se ştie, un candidat propriu la preşedinţie, iar importanţa acestui abil act politic se observă mult mai bine în contextul ştirilor pomenite mai sus. Candidaţii formaţiunilor extremiste şi-au frecat, desigur, mîinile la aflarea veştii că vor avea un contracandidat maghiar şi, astfel, vor reuşi să smulgă ceva voturi bazate pe înspăimîntarea electoratului. (La fel, e de presupus că extremiştii din UDMR sînt tot atît de mulţumiţi că naţionalismul încă proliferează în România, iar personaje ca Funar sau Vadim le asigură existenţa şi posibilitatea de a se plînge oricînd de persecuţiile îndurate).

La noi însă dezbaterea politică este încă foarte personalizată: contează foarte mult liderii, oamenii care dau chip ideilor, programelor şi doctrinelor. În persoana senatorului György Frunda, ceilalţi candidaţi la preşedinţie vor avea un adversar redutabil prin calitatea intelectuală şi morală: un om cultivat, foarte bun jurist, bun orator, o prezenţă agreabilă, cunoscut ca moderat. Dacă ideea în sine ca UDMR-ul să aibă un candidat la funcţia supremă în stat a generat reacţia violentă a extremiştilor, *persoana* aleasă va pune probleme mai degrabă democraţilor români decît partidelor naţionaliste. Atît PDSR-ul (care se vrea un partid social-democrat de factură europeană, declarînd mereu că s-a aliat cu extremişti doar silit de împrejurări), cît şi partidele de opoziţie vor trebui să-şi construiască un discurs coerent şi lipsit de ambiguităţi în legătură cu "problema naţională". A da vina, în mod indistinct, pe "ungurii care vor Ardealul" sau pe "udemerişti" nu va mai fi posibil, pentru că "ei", "ungurii", vor avea în opinia publică un impact mult mai mare şi mai puternic prin persoana candidatului lor la preşedinţie; acesta va putea reacţiona direct şi rapid la orice acuză, va participa la dezbateri televizate cu ceilalţi candidaţi, va avea la îndemînă toate mijloacele de imagine personală pentru a transmite opiniei publice româneşti, într-un mod cu mult mai eficient decît comunicatele de partid, mesajul minorităţii maghiare. Din punctul de vedere al *imaginii politice*, etnicii maghiari nu vor avea decît de cîştigat din prestaţia d-lui Frunda. Ceilalţi candidaţi vor trebui însă să ţină seamă de două lucruri: pe de o parte de spiritul democratic şi de aspiraţiile legitime ale minorităţii maghiare, pe de altă parte de excesele unora dintre reprezentanţii maghiarilor (din România ori din Ungaria), care vor da apă la moară (şi voturi) extremiştilor români. Candidaţii cu adevărat democraţi vor trebui să combată orice exces şi orice eventuală atingere la tema unităţii naţionale cu un alt tip de discurs, cu alte argumente şi în alt spirit decît naţionaliştii. Aşa încît prezenţa d-lui Frunda în competiţia pentru Cotroceni poate clarifica multe probleme, poate dezambiguiza multe atitudini, după cum poate exacerba manifestările naţionaliste, dacă democraţii români nu vor şti să răspundă calm, echilibrat, dar ferm, fără patimă ori grandilocvenţă istorico-retorică, eventualelor ieşiri la rampă ale extremismului maghiar. Iar dacă va veni vorba (şi sigur va veni) şi despre Ungaria, poate că politicienii noştri vor găsi şi alt mod de raportare la ţara vecină, nu doar sub forma unor reacţii precipitate (şi cu ecouri nesemnificative) la iniţiativele politico-diplomatice ale Budapestei, mereu cu un pas înainte cînd e vorba să-şi promoveze interesele în lume.

O clarificare s-ar putea să apară însă şi la nivelul opiniei publice, nu doar la cel al discursului politic. În funcţie de desfăşurarea campaniei electorale, vom putea vedea în ce măsură naţionalismul mai "prinde" la electorat, în ce măsură manipularea mai e posibilă, în ce măsură cetăţenii români acordă importanţă criteriului etnic. Dar şi această eventuală clarificare la nivelul alegătorilor va depinde tot de discursul candidaţilor *democraţi* români; ei vor trebui să-şi reprime orice tentaţie de a specula sentimentul naţional şi să se comporte ca adevăraţi democraţi. Dacă vor reuşi, extremiştii din UDMR şi de la Budapesta vor suferi, cu adevărat, o înfrîngere. Dacă nu, "problema naţională" va rămîne în continuare în arsenalul exclusiv al extremiştilor români, care vor asigura existenţa celor din UDMR, care, la rîndul lor, vor fi pretextul unor noi ofensive diplomatice ale Budapestei. Care, evident, vor genera reacţii retorico-nervoase ale autorităţilor române (indiferent cine va cîştiga alegerile). Şi lucrurile vor continua, în defavoarea celor care confundă fermitatea cu încăpăţînarea şi consecvenţa cu imobilismul.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur

Exerciţiul numărul unu

Pe un cîmp arid şi plin cu pietre, la Capljina, un ofiţer îi bate pe prizonieri în timpul unui interogatoriu. Soldatul însărcinat cu paza lor intervine, atrăgîndu-i atenţia superiorului său că nu are voie să-i trateze în acest fel pe inamicii prinşi. Cînd torţionarul pleacă, paznicul le oferă prizonierilor apă de la izvor: "Aţi urmărit exerciţiul numărul unu" - anunţă profesorul. Scena descrisă de ziarul **Le Monde** (4 iunie '96) se petrece la o "aplicaţie practică" a şcolii organizate pentru foştii beligeranţi din Bosnia Herzegovina de către Comitetul Internaţional al Crucii Roşii. Specialişti occidentali, cu cravată şi pantofi bine lustruiţi, îi învaţă pe foştii combatanţi "legile războiului curat", cum să te lupţi fără să faci să sufere populaţia civilă, fără să umileşti un duşman rănit sau un prizonier. Instructorul le explică răbdător că dacă în spatele liniei frontului soldaţii ştiu că vor fi trataţi corect, ei vor accepta cu mai multă uşurinţă să se predea, pe cînd mărturiile despre torturi şi crime îi vor face să lupte ca nişte lei. Desigur, specialiştii de la Crucea Roşie sînt conştienţi că, dus pînă la ultimele lui consecinţe, raţionamentul face şi războiul inutil, şi e foarte probabil că după tot ce au văzut şi au făcut, militarii fostei Iugoslavii, obligaţi să participe la cursurile Crucii Roşii, consideră exerciţiile propuse o modalitate deosebit de subtilă de tortură psihologică.

În Bosnia, simultaneitatea operaţiilor de pace şi de război creează o stare de irealitate: e adevărat, cît timp trupele IFOR veghează, foştii combatanţi nu trag, dar nimeni nu se lasă legănat de iluzia păcii, chiar dacă între timp au loc serioase pregătiri pentru alegeri democratice, libere şi corecte. În timp ce armata bosno-croată este reaprovizionată cu arme din belşug, a fost rechemat din cariera sa de cetăţean particular Richard Holbrooke. El este singurul diplomat cu un limbaj atît de nediplomatic încît "îl convinge", preşedintele Miloşevici "să-l convingă" pe "preşedintele" Karadzici să se retragă de la conducerea republicii sale. De aici, pînă la prezentarea lui în faţa Tribunalului de la Haga, conform mandatului emis de acesta, mai este un drum lung, pe care, de fapt, nimeni nu doreşte să-l parcurgă.

Deshumările din jurul fostei enclave musulmane Srebrenica nu fac decît să confirme ceea ce s-a ştiut din vara trecută: abandonată sîrbilor fără nici un fel de împotrivire, populaţia a fost trecută prin foc şi sabie: sateliţii americani au fotografiat pregătirile şi urmările masacrului, soldaţii olandezi au asistat la scoatera din convoaie a băieţilor şi bărbaţilor, au ciocnit un pahar cu generalul Mladici aflat la faţa locului şi s-au retras. Între 13 şi 19 iulie 1995 "au dispărut" cu ocazia refugiului cîteva mii de bărbaţi, pe care femeile lor i-au comemorat la împlinirea unui an de la masacru, deşi nu ştiu nici cum au murit, nici unde sînt îngropaţi.

Specialiştii trimişi la faţa locului se ocupă de gropile comune: la Cerska au fost deshumate 60 de cadavre, care nu par a fi aparţinut unor soldaţi morţi în luptă, aşa cum susţin liderii militari sîrbi: nu s-au găsit urme de uniforme militare, iar unii dintre ei aveau mîinile legate. Cifrele nu coincid şi probabil niciodată nu se va realiza "consensul" în această privinţă: nici măcar meticulozitatea nazistă din timpul celui de al doilea război mondial n-a putut să ofere o statistică a crimei acceptată de toţi. Şi cînd cifrele nu sînt sigure, atunci şi motivaţiile devin surprinzătoare: în Srebrenica în care locuiesc acum sîrbi - puţini - o fată explică astfel existenţa cadavrelor: "după crimele pe care le-au făcut şi ştiind că vin armatele noastre, musulmanii s-au sinucis". La Tribunalul Internaţional de la Haga, soldatul Drazen Erdemovici a depus mărturie şi a povestit cum au fost ucişi, în grupe de cîte 20, bărbaţii musulmani aduşi cu autobuzele de la Srebrenica. Comandanţii au avut grijă să-i pună şi pe şoferi să tragă, ca nu cumva să le vină cheful să depună mărturie. Croatul Erdemovici: "N-am avut de ales. Am fost ameninţat cu moartea dacă nu îndeplinesc ordinul, dar moartea mea n-ar fi modificat destinul acestor oameni. Trăiesc, dar viaţa mea e distrusă" (**Le Monde** - 7 iulie). Cum ar spune un profesor de la Crucea Roşie internaţională: "exerciţiul numărul unu s-a terminat".

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Visul de veacuri al tuturor românilor: CLAUZA

În sfîrşit, datorită Congresului american, au avut şi ziarele noastre o săptămînă mai frumoasă, cînd au putut ieşi din monotonia scandalurilor de corupţie, ocupîndu-se, după puteri, de un subiect mare: clauza. În prima zi după memorabilul vot din Camera Reprezentanţilor, ziariştii nici n-au avut altceva de făcut decît să consemneze bucuria fără margini a clasei noastre politice că, în fine, nu mai sîntem trataţi ca Albania şi China, ci ca alte o sută şi ceva de naţiuni pe care americanii le consideră "cele mai favorizate". Oricum, important e că "Reprezentanţii clasei politice româneşti salută la unison permanentizarea clauzei", cum anunţă **Curierul naţional** pe prima pagină. În pagina a treia însă unisonul se mai moaie: "Un succes al guvernului PDSR-PUNR" (Gheorghe Funar); "Un credit moral nemeritat acordat guvernului" (Nicolae Manolescu); "Clauza nu va putea fi folosită de putere drept capital politic", e de părere Ion Diaconescu; dar, prin vocea lui Oliviu Gherman, "PDSR consideră că votul din Camera Reprezentanţilor, care vine înaintea deschiderii campaniei electorale din România, constituie un semnal pentru toate partidele politice cu privire la priorităţile majore ale României şi la politicile prin care pot fi realizate"; majoritarii sînt însă imediat puşi la punct: "Consider nepotrivite împăunările actualei puteri politice pentru acordarea clauzei" (Petre Roman); aşadar, să fim lucizi: "în afară de cuie şi geamuri, personal nu văd ce alte produse în cantitate mai importantă ar putea exporta ţara noastră pentru a putea beneficia în mod substanţial de condiţiile clauzei" (Dinu Zamfirescu); sînt însă tovarăşi cu experienţă, care au mai beneficiat şi de clauza "a veche", astfel că acum ştiu ei ce spun: "nu este vorba de un cadou"; "esenţiale, ca măsuri imediate de ordin practic, rămîn acţiunile interne şi pregătirea unei economii competitive" (Ilie Verdeţ).

Destabilizatori şi cîrcotaşi cum sînt, jurnaliştii mai retează puţin din euforia electorală a politicienilor şi readuc clauza la justele ei proporţii: "Cu sau fără clauză, investitorii americani nu se vor înghesui pe plaiurile româneşti atîta timp cît reforma stagnează, marea privatizare este sublimă, dar nu există decît în rapoartele PDSR-ului, iar corupţia tinde să sufoce întreaga viaţă economică". Din punct de vedere politic însă "preşedintele şi partidul de guvernămînt au primit un balon de oxigen absolut necesar după eşecul de la alegerile locale. De altfel, dl Iliescu n-a ezitat să profite de eveniment, prezentîndu-l ca un succes personal, obţinut în ciuda obstrucţiei lobby-ului antiromânesc incitat de... Exact, de opoziţie." (Dumitru Tinu, **Adevărul**, 19 iulie). **Jurnalul naţional** nu vede nimic politic la mijloc: "Clauza nu este nici argument electoral, nici cadou politic pentru PDSR sau Opoziţie, nici victorie împotriva lobby-ului maghiar. Este un instrument de promovare a unor interese *pur economice*. Şi, din nefericire, *nu sîntem pregătiţi să profităm de ea* (Constantin Gheorghe). **România liberă** (20 iulie) vede însă lucrurile exclusiv politic: "De altfel, Iliescu n-a ratat ocazia să-şi facă propagandă electorală prin TVR, la o oră de vîrf, acuzîndu-l cu înverşunare pe Emil Constantinescu de boicotarea clauzei!", se indignează Roxana Iordache, considerînd că "Iliescu minte, ca şi înainte". "Votul din Congresul american cerea din partea lui Ion Iliescu o altă prestaţie... În nici un caz un discurs în care Ion Iliescu să se laude ce eroisme a comis el pentru a obţine clauza..." (Ion Cristoiu, critic şi autocritic, folosind pluralul modestiei, în **Evenimentul zilei** din 22 iulie: "Iartă-ne domnule David Funderburk, c-am fost nişte proşti!").

În sfîrşit, a venit ziua cînd Senatul a votat şi el permanentizarea clauzei: "în 30 de secunde" (**Adevărul**); "în mai puţin de 30 de secunde" (**Evenimentul zilei**); "în numai 30 de secunde" (**Vocea României**); "în mai puţin de un minut" (**Curierul naţional**). În ciuda dorinţei de precizie a jurnaliştilor români, nu se spune dacă acest timp-record este tot un succes al diplomaţiei româneşti (ori al puterii, ori al opoziţiei, ori al poporului etc.) sau pur şi simplu un rezultat al rutinei unei democraţii mult mai coapte ca a noastră, unde nu mai e la modă pierderea timpului în comisii de mediere a textelor de lege, ci procedurile de vot sînt mai limpezi şi mai eficiente.

În curînd, legea privind permanentizarea clauzei pentru România va fi promulgată de preşedintele Bill Clinton. Apoi, peste semnătura lui se va aşterne colbul, iar noi vom trăi fericiţi aici, între Carpaţi şi mare, bucuroşi că încă un vis de-al nostru a devenit realitate: America şi-a dat seama, în sfîrşit, că sîntem o "naţie favorizată"; faptul că le tratează la fel pe mai toate celelalte naţiuni de pe glob (în afară de Afganistan, Cuba, Cambodgia, Coreea de Nord, Vietnam) o priveşte... (M.V.)

Argument

Ştire recent apărută în presă consemnează opinia dlui Richard Jolly, consilier special pe lîngă administratorul PNUD şi autorul principal al "Raportului mondial ONU pentru dezvoltare umană", potrivit căreia creşterea economică nu se regăseşte în termenii ameliorării vieţii indivizilor. Pentru o treime din locuitorii planetei, trăitori în peste 100 de ţări, dintre care nu lipsesc şi unele bogate, creşterea se dovedeşte a fi un eşec, se spune. "Cele cinci forme de creştere care agravează situaţia populaţiei Terrei în loc să o amelioreze sînt: creşterea fără creare de noi locuri de muncă, cea care polarizează bogăţia, creşterea fără progresul democraţiei, cea fără rădăcini culturale, precum şi creşterea fără viitor". Am crezut potrivit să înregistrăm informaţia în acest număr al *Dilemei*, fiindcă oferă un punct de vedere mai general asupra temei care ne preocupă. Era firesc ca după aproape jumătate de secol în care ne-am trăit existenţa mai mult ca abstracţiuni statistice decît ca indivizi, delegînd întotdeauna viitorului, din ce în ce mai îndepărtat şi neclar, bunăstarea şi viaţa civilizată iar prezentului numai efortul de supravieţuire, anii de după dec. '89 să fie puşi sub zodia concretului, a dorinţei de a obţine tot ceea ce ne-am dorit şi meritäm *aici* şi *acum*, încercînd a recupera/achiziţiona necesarul sau prisosul într-un ritm trepidant. Întrebarea e: cum? Am dorit să aflăm de ce mijloacele, explicabile pentru o etapă, tind să se constituie în stil, şi în ce măsură pragmatismul cu care sîntem gata a privi şi a acţiona asupra realităţii, ţine mai mult de bun plac decît de mentalitatea pozitivă, cu efect binefăcător asupra întregii societăţi. Interesează, desigur, şi faptul că oamenii pragmatici victorioşi, de prim plan, sînt, nu rareori, aceiaşi care şi înainte vreme cunoşteau succesul şi opulenţa. Dar ni se pare mai important a observa continuitatea de cinism, i-am spune, ce marchează acum la noi spiritul pragmatic general, evidentă şi în cazul celor care n-au făcut parte din structurile de putere anterioare. Spiritul practic înţeles ca furt, eficienţa *numai* ca abuz, profitul personal şi îmbogăţirea posibile doar prin încălcarea legii - ne fac să ne întrebăm dacă metodele fostului regim nu erau mai mult invidiate, ca model de viaţă, chiar de către unii dintre cei ce sufereau de pe urma lor, decît detestate aşa cum ar fi fost de crezut. ("Iar de mă voi scula pre mulţi am să ceauşesc" - e o parafrază încă neformulată explicit, dar spiritul ei abuziv şi autoritar, fără scrupule, ameninţă să reînvie în forme noi.) La limitele fireşti ale concepţiei pragmatice, adăugăm parcă prea repede altele noi, stricătoare de sens, deloc inevitabile.

Punctele de vedere ale colaboratorilor revistei *Dilema* la această temă, considerăm că pun în evidenţă tocmai ceea ce desparte pragmatismul necesar integrării României într-un ritm mai decis în lumea modernă, de accepţia pe care se grăbesc să i-o dea, compromiţîndu-l, nerăbdătorii oameni ai tranziţiei, contemporanii noştri. **(T.C.)**

Omul care nu vorbeşte

O vagă presupunere despre ceea ce ar fi insul pragmatic circulă împreună cu cîteva imagini-tip ale discursului său. Felul în care ne imaginăm că ar trebui să vorbească oamenii cu simţ practic constituie o serie de stereotipuri – alături de care există diversele moduri în care ei vorbesc, de fapt. Recenta campanie electorală s-a bazat, pentru prima dată la noi, pe obsesia fiecărui candidat de a se identifica cu prototipul insului pragmatic: prin mijloace directe – imagine, fotografie, gest – dar, desigur, şi prin limbaj. Prima şi cea mai populară imagine a omului pragmatic pare să fie cea a unui ins care pur şi simplu *nu vorbeşte*; nu are timp să vorbească, nu se lungeşte la vorbă, nu duce cu vorba; vorbitul fiind o plăcere, o manifestare a lenei ("vorbă lungă, sărăcia omului"), un mijloc de înşelare. Presupunînd opoziţia dintre fapte şi vorbe (rezumată de sloganuri precum: "Fapte, nu vorbe"; "Tace şi face"; "Vremea vorbelor a trecut"), discursul omului politic pragmatic devine destul de contradictoriu: explică minuţios capacitatea acestuia de a nu vorbi. În discursul politic actual nimic nu este mai dramatic negat decît actul verbal de *a promite*: "Eu nu promit, eu rezolv" (cu precedentul publicitar: "Noi nu promitem o lume mai bună. Noi o creăm"); "oamenii nu mai cred în promisiuni"; "eu le ofer soluţii". În acest caz particular, consideraţiile despre promisiuni sînt urmate, desigur, de promisiuni nenumite ca atare. Oricum, mai sigură e identificarea omului de acţiune cu imaginea populară, care îl reduce la postură şi gest; *stă cu picioarele pe pămînt, pune piciorul în prag, pune mîna la treabă, pune umărul la greu* (şi, dacă e să intrăm în amănunte, *dă din coate, îşi arată muşchii, face cu ochiul, mişcă din urechi etc.*).

Avînd în vedere că insul eficient nu vorbeşte (sau dacă vorbeşte nu promite), altă componentă a prototipului său – aptitudinea de *a dialoga* şi de *a negocia* – produce o imagine uşor contradictorie. În ofertele de posturi putem descoperi cîteva caracteristici ale insului practic; printre ele au apărut în ultima vreme "capacităţile de dialog" sau "abilităţile de comunicare". Reclamele pentru pagere sau telefoane mobile propun imaginea personajului pentru care succesul e rezultatul unei permanente comunicări – "Eşti cel mai tare... pentru că poţi fi contactat în orice moment". Şi în politică, promisiunea uşilor deschise, a informărilor, a audienţelor joacă un rol destul de important în definirea celui aflat "în contact direct cu oamenii".

În realitate, în afară de a dezvolta în mod contradictoriu temele de mai sus, discursurile reale recurg la cîteva strategii de manifestare a spiritului practic. Cea mai simplă şi mai răspîndită (nu numai la noi) e folosirea englezismelor cu valoare simbolică: mărci de identificare cu modelul pragmatic, prin conotaţiile culturale ale englezei în societatea contemporană: *modernitate, eficienţă, caracter internaţional*. (La drept vorbind, dacă excludem din discuţie termenii financiari, englezismele nu sînt chiar atît de multe; dacă mai sînt şi scurte – *boss, flash, fresh, job, show, speech, spot, staff* – se potrivesc destul de mult stilului eficient – şi chiar unei tendinţe mai generale de economie a limbajului.)

Altă strategie aparţine pragmatismului oficial, care urmăreşte să transmită un mesaj de *seriozitate*. Discursul birocratic despre eficienţă rămîne deţinătorul celei mai stranii contradicţii între temă şi formă: e caracterizat de sintaxa greoaie, plină de nominale, de lexicul abstract şi de mulţimea de expresii ale nedefinirii, ale neimplicării (*anumit, întrucîtva, oarecum, într-o măsură...*). Între cuvintele-cheie – *oportunitate, a implementa, a instrumenta, fezabil, disfuncţionalitate* – se remarcă *eficientizare* şi *a eficientiza* ("să caut să eficientizez o activitate clară"). Discursul e amplificat din rezerva de cuvinte cu sens foarte general, folosite pentru conotaţia lor ştiinţifică, sistematică: *nivel, cadru, plan, context, dimensiune, perspectivă, direcţie, structură, factor, componentă, segment, parcurs, demers, proces, problemă, element, aspect* ("demisiile nu pot să fie în nici un fel interpretate ca un element, să spunem, de generalizanţă, care să dea un mesaj pe o singură direcţie").

Există şi un discurs familiar, avînd ca mesaj principal opţiunea pentru *simplitate, concreteţe, accesibilitate*: "Tot ceea ce v-am descris aici nu este un program electoral, ci, ţinînd seama de cadrul în care ne aflăm, înseamnă *gîndurile unui om care vrea să se apuce de o treabă"; "pur şi simplu vreau să pun umărul"*. Varianta extremă a familiarităţii o reprezintă discursul argotizant al mediului interlop ("eu cu naşu' aveam o afacere şi lui i s-a părut că nu e bine, că de ce să cîştigăm noi atîţia bani, că erau zeci de miliarde pe treabă, şi atunci ne-a aranjat"; "să vedem cum îi aranjăm p-ăştia de ne-au făcut pe noi").

De fapt, dacă e să-i cerem deopotrivă refuzul vorbei şi talentul dialogului, modernitate, seriozitate şi concreteţe, discursul practic nici nu e chiar atît de uşor de construit.

Rodica ZAFIU

© A. Paul

Un pragmatism interior

Pragmatismul, apărut în mediile filosofice americane printr-o teorie semiotică de coloratură pozitivistă (la C.S. Peirce) a devenit, după consolidarea sa teoretică de către W. James, o doctrină a succesului imediat, ce instituia, din partea forului speculativ *par excellence*, acordul între *adevăr* şi lume. Nu ai dreptate, conform cu o atare viziune, decît dacă teza pe care o susţii conduce la un succes contingent, deci dacă este "fecundă" în planul imediatului. O doctrină foarte prizată de intelectualii anglo-saxoni – dar care nu putea fi îmbrăţişată cu acelaşi entuziasm de mediile "continentale", pentru care vidul ei metafizic, la fel ca şi "presupoziţiile sale elementare" (citez un heideggerian francez) nu puteau să provoace decît dispreţul şi mefienţa. Un heideggerian nu va putea să vibreze autentic la principiile filosofice pragmatice, la fel cum, pentru un intelectual format în spiritul lui W. James, filosofia din *Sein und Zeit* va apărea, probabil, obscură şi "inutilă".

Lăsînd însă la o parte acest dezacord teoretic, devenit aproape un refren al unor discuţii care se vor, barbarizînd termenul, "ecumenice", voi încerca să arăt, în cele ce urmează, că pragmatismul, în ciuda acestei recuzări aparente, este ceva care se inserează profund chiar şi în mentalitatea intelectualului care se vrea neatins de influenţele lui pernicioase. *Sans phrase*, că între atitudinea intelectualului crescut în spirit pragmatic şi metafizicianul contemporan nu este, de obicei, nici o diferenţă.

Intelectualul contemporan care studiază Toma de Aquino, Arnau de Vilanova sau Rupert de Deutz "lucrează", de cele mai multe ori, cu o fervoare nutrită de febrilitatea unui *curriculum* sau, în cel mai bun caz, cu o pură savoare livrescă. Demersul lui e profesional, are priviri glaciale, de "specialist". El vrea să asimileze cît mai multă *informaţie culturală* în *scopul* de a deveni, în domeniul lui, competent şi imbatabil. Înarmat cu asemenea cantităţi de informaţie erudită şi cu o logică subconştientă care îl mînă înspre succesul profesional, el va putea să publice, să participe la congrese, să obţină burse. În rest, cu excepţia unor rarisime cazuri, viaţa lui nu diferă cu nimic de aceea a amicului inginer, clarinetist, chimist etc. Care vor fi probabil şi ei personaje cu aspiraţii profesionale, aflate în căutare de burse, oportunităţi de afirmare ş.a.m.d.

Domeniul de care se ocupă intelectualul despre care vorbim e, de regulă, "foarte interesant". Ceea ce nu este deloc totuna cu a spune că, în afara programului zilnic de lectură, e ceva susceptibil să provoace un interes *real*. Altfel spus, interesul pentru subiectul pe care îl cercetează are o valoare teoretică, fiind rezervat numai unei părţi a zilei, cînd e, de altfel, "sublimat" în curiozitate intelectuală. După care lucrurile reintră pe făgaşul lor "normal" iar interesul metafizic e temporar suspendat.

Blamarea (şi ea teoretică) a pragmatismului de pe poziţii *tradiţionaliste* nu pare astfel justificată. Pragmatismul, în sens larg, se prezintă, în lumina acestor păreri, nu numai ca orientare filosofică salutată cu entuziasm de intelectualii americani, ci şi ca un simptom al unei maladii a spiritului, pe care nu ştiu cum să o numesc.

Brîndușa PALADE

Nevoia de tîmpiţi?

Dacă stau să mă gîndesc bine, n-aveam ce să caut într-un număr dedicat pragmatismului. Nu prea am *simţ practic*, adică nu ştiu "să scot bani din piatră seacă", să "fac din rahat bici", nu mă "descurc cu meşterii reparatori", mă topesc de frică în faţa Administraţiei, a vînzătorilor, a Ghişeului, n-am talent să dau bacşiş, nu ştiu "să dau din coate pentru avansare" ş.a.m.d. În al doilea rînd, am fost învăţat să disprețuiesc pragmatismul, chestie strict capitalistă, egoistă, exploatatoare. Crescut în mitul datoriei (faţă de semeni, faţă de ţară, faţă de partid - faţă de tot ce este *în afara fiinţei tale!*), pragmatism înseamnă pentru mine amoralitate venală ("să-i ia dracu pe toţi! ţie să-ţi fie bine"), calcul cinic în politică (duşmanul de azi e aliatul de mîine, ideile-s moft, finalitatea e totul), cultul concesiei (inclusiv teritoriale), supremaţia mercantilismului, anularea principiilor, supremaţia eticii narcisiace şi a legii profitului. Nu spun că o atare interpretare ar fi normală. Ba, dimpotrivă în bună măsură e nevoie de-o îmblînzire a vocabularului demonizat de colectivism şi barbarizarea aferentă, cum spunea nu de mult Tita Chiper. Dar e reală şi cu ea voi defila, vesel şi nărod, încă multă vreme de-acum încolo.

Dacă totuşi m-am hotărît să particip la "Dilema pragmatică" e dintr-o senzaţie de sufocare şi dintr-o perplexitate din care nu pot ieşi de mai multă vreme. Poate că, mărturisind (terapia scrisului) voi înţelege ceva. În plus, ştiu sigur, din varii puncte geografice, că nu sînt nicidecum singur în stupefacţie. Tîmpenia de care vine vorba este una categorială!

Vreau să vă spun că m-am plictisit să fiu făcut tîmpit. "Bine, dar eşti total lipsit de simţ practic!" mi se spune cînd declar că n-am cont la bancă. Iar cînd mă mai şi laud cu carnetul de CEC rămas cu 25 de lei din vara lui '89 mi se spune că mă fălesc cu prostia asta "de parc-ai fi tîmpit". Semnez un contract la editură. "Cine vă dactilografiază manuscrisul?" întreabă galeş domnişoara financiară. Cum cine? mă zbîrlesc eu: "Eu!" (cu gîndul mîndru la Optima de acasă). Bine, dar vedeţi să-l bateţi pe Mac şi să aduceţi discheta. Ce Mac? Ce dischetă? "Păi n-aveţi MacIntosh? Dar e cel mai practic lucru..."

În fine, cineva îmi cere numărul de fax - de acasă! - să-mi trimită un articol. N-am fax. N-ai fax?!? Altcineva e şocat de ce urlu la telefon cînd mă sună la miezul nopţii. Păi dacă n-ai robot, ce să-ţi fac? Pune-ţi robot, e cel mai practic. Un amic din SUA îmi cere suav să-i scriu de acum înainte numai pe e-mail. N-am. N-ai e-mail?!? Dar pe Internet te-ai branşat? Înjur în gînd şi închid. E clar, tîmpitul sînt eu.

"Bătrîne, nu eşti deloc pragmatic: faci de cinci ani un ziar şi n-ai plecat niciodată *la schimb*, cu vreo bursă de ziaristică, ceva? Ce dracu, ia bani de la Soros, eşti angajat la Raţiu şi n-ai fost la Londra? N-ai făcut şi tu un interviu cu Dodille! Ai lăsat-o baltă pe Catherine Durandin! Nu vii la nici o recepţie la ambasade, nu vii pe la Uniune, publici interviuri cu Luri Berza şi nu ceri un Fulbright? Păi cum te pretinzi gazetar?" (Să-i mai spun că scriu de patru luni la **Românul liber** fără nici un ban?)

Cînd mi se face inventarul la cîte-aş fi putut cîştiga în ultimii ani - pe temeiul gazetăriei, al patronului, al relaţiilor, al trasului de sfori, al conectării de reţele, sponsorizări ş.a.m.d. - mă îngrozesc. Da, se poartă omul pragmatic. Deviza patriotică este *"enrichissez vous"*, nu-i aşa? Adevărat, inflexibilitatea-i o pacoste pentru toată lumea, reuşita se măsoară în adaptabilitate rapidă, totul e ca - moralmente - să "n-ai tată, nici mamă", volintir, dă cu puşca-n Dumnezeu. Este foarte normal, mă grăbesc să spun. (Apropo: n-am deloc de gînd să mă victimizez şi nici să vituperez împotriva pragmatismului. Ce mă preocupă e propria-mi limită de gîndire şi atitudine). Este *anormal*, aşadar, să refuzi banul şi puterea şi să fii ostil ascensiunii sociale. E pur şi simplu o sfidare de lege a firii. Nu Păuneştii sînt de condamnat, îmi spunea un vajnic octogenar, ci voi, care faceţi pe toleranţii şi progresiştii, dar staţi pe margine şi-i lăsaţi să parvină. Ei sînt cei normali. Bine, zic, dar ei numai pentru asta au fost programaţi, să conducă, să facă bani, li s-au şi dat (iniţial) bani... ca să-i înmulţească. Domnule, mă ţinteşte bătrînul dreptaci, pînă n-o să vă produceţi propriii solcani, hrebenciuci şi propriile catarame, veţi sta ca-n povestea prostului. Pragmatism, pragmatism, reiau eu firul: cui crezi că-i e dat să fie toată viaţa un Churchill? (atac sub centură, recunosc, bătrînul fiind antonescian şi antibritanic). Aici l-am încuiat, dar după un minut de gîndire: "Mai bine gîndiţi-vă la Ionel Brătianu!"

A trăi confortabil e nu doar un drept, nu doar o modă, ci şi o obligaţie, pur şi simplu. PC-ul, robotul, faxul, e-mail-ul, toate ţin de abecedarul autorespectului, sînt chestii elementare pentru igiena mentală. A te făli cu lipsa (sau cu, mai rău: refuzul) lor este o dovadă de tîmpenie. A vedea în "prînzurile de afaceri" numai cumpărare de conştiinţă, a te suspecta de machiavelism cînd *întreţii* o relaţie profesională, a refuza să crezi că duşmanul ţi se poate metamorfoza, cu bună credinţă, într-o bună zi în amic – ori a te fixa absolutist într-un principiu atunci cînd realitatea îţi tot demonstrează că-i fals – astea-s dovezi de anchilozare spirituală, mi-am tot zis. Multă vreme m-am umflat în pene cu tîmpenia, blamîndu-i pe descurcăreţi, pe cei care prind tren(d)ul din mers, pentru ca acum să fac eforturi să-mi amputez conservatismul, tabieturile de babacă tombateră. Şi din cît simt că-i mai degeaba (*pragmatic te naşti, nu devii*!), din atîta-mi aflu mai abitir circumstanţe atenuante: că, la urma urmei, tîmpiţii (în sensul de mai sus) sînt... sarea pămîntului (neroadă obsesie megalomană, orgoliul mazochist al slugii invidioase), că pragmaticii vor avea întotdeauna nevoie să-şi desfete puterea cu bufoneriile idioţilor, că - în fond - idealismul şi principialitatea sînt mereu la un pas de fanatism şi că ele au condus la revoluţii şi războaie ş.a.m.d.

În plus, faptul că tîmpenia ţi-e împărtăşită de o grămadă de oameni (scriitori foarte buni, dar care au

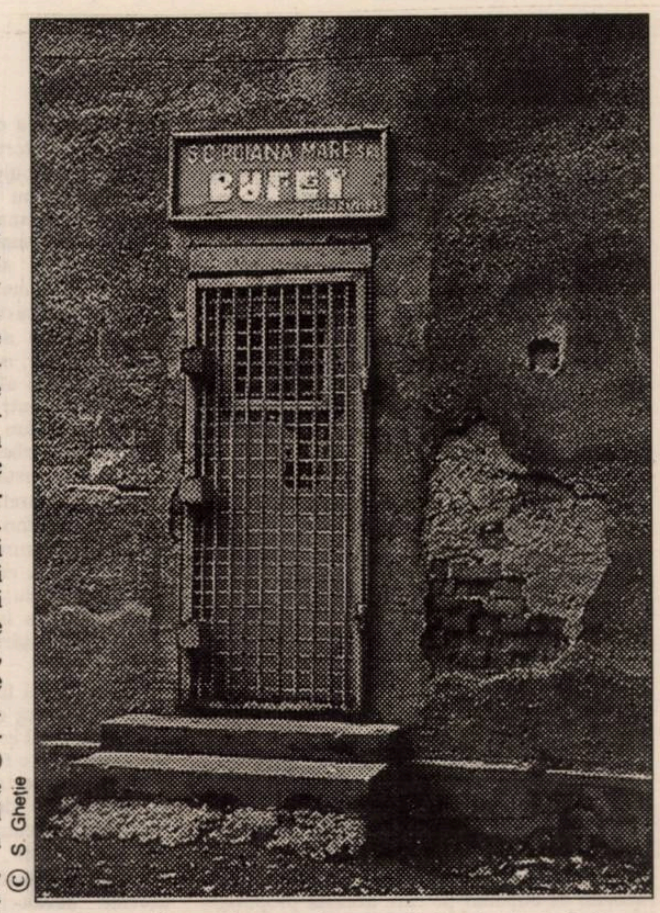

© S. Ghetie

preferat, din patima profesoratului, să rămînă "anonimi" de provincie; oameni cu neamuri în SUA dar care au refuzat luxul plicticos de acolo pentru bîlciul continuu de aici - etc., etc.) te face parcă mai puţin vulnerabil. Iar satisfacţiile! Ah, Doamne, nici o perversiune nu egalează plăcerea nebună de a lucra trei ani la o carte şi a lua pe ea cît îi dai unui zugrav pentru două zile! Sau liceanul care, deşi vorbeşte cinci limbi străine, se hotărăşte să dea nu la relaţii internaţionale, ci... la latină! Sau doctorul absolvent, care optează nu pentru postul de ţuţăr al Profesorului de la marele spital, ci pentru o policlinică de cartier, unde să-şi facă într-adevăr meseria! Sau ziaristul care preferă să piardă un pont de plasament bancar (inclusiv suma aferentă) decît să facă reclamă unei imposturi. Sau... dar precis că ştiţi şi dumneavoastră destule exemple.

Încît: o fi piaţa plină de pragmatism, dar şi tîmpiţi sînt, slavă Domnului, destui. Întrebarea e: cît de necesari mai sînt ei? Anacronici (pentru că pragmatism egal sincronism) au fost dintotdeauna, însă acum tîmpenia are nu doar un farmec aparte, ci şi o doză sporită de pericol social. Nu mai sînt(em) o pacoste doar pentru noi, ci şi pentru organismul comunitar care ne păstoreşte. Dar, oare, chiar să nu fie de ales decît între pragmatismul lui Tipătescu şi simţul practic al lui Pristanda? Mă gîndesc la Muşteriul din **C.F.R.**, considerat şi el tîmpit, dar numai pînă la un punct ("nevastă frumoasă, slujbuşoară bunicică" etc.) - exact punctul cînd, pentru ceilalţi, nu mai are nici un haz...

Dan C. MIHĂILESCU

Înclinaţia către eficacitate

Cînd mi-a fost solicitată această scurtă intervenţie mi s-a părut curios ca noţiunea de pragmatism să mai stîrnească dileme. Afirm aceasta întrucît, într-o lume cu resurse finite şi nevoi – ca să nu mai amintesc de aspiraţii – în continuă expansiune, individul, ca fiinţă socială, este determinat să încerce să fie cît mai eficace, să obţină cît mai mult efect la un anume efort. Că noi putem numi acest proces optimizare, are mai puţină importanţă ca şi faptul că algoritmii prin care se realizează acţiunile individului sînt conştientizaţi sau nu; sau că întreprinderea sistematică şi deliberată de acţiuni (inclusiv prin intermediul organizaţiilor) se bizuie pe cunoaştere mai mult sau mai puţin solidă.

Se poate observa că am subliniat fiinţarea socială a individului, interacţiunea sa cu alţi indivizi, sau cu grupuri care urmăresc scopuri mai mult sau mai puţin congruente. În fond, şi Robinson împreună cu Vineri încerca să-şi drămuiască eforturile şi să obţină cît mai mare randament pe terenul cultivat. Dar în cazul lor, dacă facem abstracţie de relaţia socială embrionară (dintre ei), interacţiunea cu alţi semeni nu există datorită izolării. Şi tocmai această interacţiune cu semenii este cea care substanţiază noţiunea de pragmatism. Mi-ar fi, de pildă, foarte greu să fac distincţie între cercetarea fundamentală şi cea aplicată prin prisma acestei noţiuni. Poate numai într-un mod forţat, atunci cînd s-ar putea argumenta că cei implicaţi în ştiinţa aplicată pot obţine mai mult (din punct de vedere pecuniar) pentru efortul depus. Dar, automat ar trebui să acceptăm că satisfacţia obţinută într-un domeniu de cercetare este echivalentă cu aceea oferită de un presupus consum egal de efort într-un alt domeniu – ceea ce, să recunoaştem, este greu de admis. Există academicieni pentru care demersul investigaţiei fundamentale oferă satisfacţii ce nu pot fi substituite de nimic altceva. Sînt aceste persoane oare cu "capul în nori"? Eu cred că nu, atît timp cît existenţa lor ca atare nu este periclitată.

La noi există expresia "să fii cu picioarele pe pămînt", ceea ce anglosaxonii numesc "down to earth". Această expresie este o formulă eufemistică pentru noţiunea de pragmatism în accepţia pe care am încercat s-o evidenţiez mai sus şi pe care unii ar putea s-o considere "înnobilată". Dar pragmatismul caracterizează activitatea socială şi economică a indivizilor (inclusiv viaţa de familie), a organizaţiilor, a guvernelor locale şi centrale; el se manifestă pregnant în relaţiile internaţionale unde domină interesele naţionale. Oriunde există interese, se nasc eforturi sistematice de atingere a lor, iar pragmatismul denotă înclinaţia către eficacitate a acţiunii umane. Această înclinaţie deci se manifestă cu mare intensitate şi nu poate fi pusă sub semnul întrebării, formele sale de manifestare pot fi însă discutate şi, eventual, blamate.

Oamenii politici, care articulează interese sociale, sînt şi ei pragmatici; ei trebuie să identifice parteneri de alianţe, să negocieze, să ajungă la compromisuri rezonabile cu cei cu care se confruntă. Oamenii politici dezvoltă şi o tentaţie mare pentru accederea la putere care, pe de o parte se poate justifica prin raţiunea jocului politic – care presupune lupta pentru putere –, iar pe de altă parte prin nevoia de a deţine putere pentru atingerea scopurilor.

Pragmatismul poate fi acompaniat de cinism, egoism, lipsă de scrupule etc. Şi este adevărat că o realitate multicoloră şi frecvent descurajantă şi decepţionantă poate aduce în primplan exemplare umane mai mult decît dezagreabile. De aceea se cuvine să calificăm noţiunea, am putea vorbi astfel de "pragmatism luminat", dar şi de unul miop, sau unul malign. Cred că, în ultimă instanţă, tipul de pragmatism prevalent este condiţionat de standardele de reputaţie şi etică într-o societate – de modul în care normele sociale penalizează hoţia, frauda, minciuna, delaţiunea etc., care, mai departe, condiţionează productivitatea politică, socială şi economică. În fond, normele sociale dau măsura politicului (a democraţiei) şi a calităţii vieţii economice.

Prin urmare poţi fi concomitent pragmatic şi idealist – acolo unde acţiunea pragmatică (eficace), cu respectarea normelor de conduită socială (şi de etică a afacerilor), este pusă în slujba atingerii unor scopuri nobile.

Daniel DĂIANU

Istorii pragmatice

În polemica sa cu predecesorii – şi mai ales cu unii contemporani – Polibiu a inventat conceptul de *istorie pragmatică*, pentru a-l opune *istoriei dramatice* practicate de colegi: aceştia, socotea el, erau mai degrabă literaţi, propunînd o reconstituire întrucîtva artistică a trecutului mai apropiat sau mai îndepărtat, pe care o subordonau unui principiu de construcţie teatrală, cu răsturnări senzaţionale, recunoaşteri dramatice şi destine exemplare. Dimpotrivă, Polibiu propunea un construct mult mai complex, întemeiat nu pe faptele nude, ci pe conexiunile lor în timp şi spaţiu, descifrate datorită unei necesare cunoaşteri, directe şi profunde, a specificităţii acţiunii politice, de la intrigă şi alianţă la război, strategie şi tactică. Această metodă îi permitea o lectură nu doar mai atentă, ci şi mai cuprinzătoare a trecutului, indispensabilă pentru înţelegerea prezentului şi chiar pentru o prudentă identificare a tendinţelor dominante de evoluţie ulterioară a lumii.

"Să fim pragmatici" a ajuns să semene cumva cu sadica moralitate a fabulei "Greierele şi furnica": să fim serioşi, să nu ne mai batem capul cu nimic din ce nu vedem cu ochiul liber, aici şi acum. Pornind de la faptul, incontestabil şi deosebit de îmbucurător, că studenţii manifestă un interes crescînd pentru istoria foarte recentă, un coleg a imaginat un program "pragmatic" de formare a viitorilor istorici, în care arheologia, istoria imperiului bizantin, paleografia chirilică şi chiar istoriografia ar fi devenit facultative pentru o parte importantă a absolvenţilor, a căror calificare s-ar fi limitat, în fapt, la o sumă de cunoştinţe despre ultimele două secole. Pînă la urmă, în războiul de buzunar pe care această propunere l-a suscitat în Facultatea bucureşteană de istorie a biruit totuşi ideea că măcar istoricii ar trebui să ştie istorie, şi că nu poţi califica pe felii un profesionist al trecutului. Fără exerciţiul laborios al descifrării, comentării şi utilizării corecte a oricărui text, antic sau modern: fără dimensiunea stratificată a cunoaşterii, pe care arheologia o consolidează mai mult decît orice disciplină, dimpreună cu dialogul esenţial între obiectele unei civilizaţii şi conceptele unei culturi; fără o imersie în profunzimea timpilor lungi, unde se elaborează lent datele esenţiale ale istoriei, cum ar putea citi ei prezentul, care nu e decît un complicat palimpsest al unor trecuturi succesiv recuperate şi uitate? Cum poate cineva propune o lectură a contemporaneităţii neştiutoare de avatarurile care dau identitatea lor actuală diferitelor discursuri despre istorie. sau o lectură a istoriei străvechi surdă şi oarbă la actualitatea imediată? Nu-i mai puţin semnificativ că ipoteza a putut fi enunţată de oameni altminteri serioşi, sub imperiul a ceea ce ei numesc pragmatism. Sensul anti-intelectualist al reţetelor pentru producţia de intelectuali unidimensionali nu are voie să ne scape, oricare ar fi numele pe care se întîmplă să-l poarte.

Am asistat la mai multe dezbateri politice între care cei care se refereau la trecut erau imediat puşi la colţ; să fim pragmatici; nu ne interesează istoria, noi trăim în prezent. Ideea că memoria conjugă tocmai trecutul la timpul prezent, că nu se poate face terapie după ureche, fără anamneză, nici nu-i atingea pe aşa-zişii pragmatici, care nu făceau de fapt altceva decît să exprime refuzul aproape palpabil al rememorării pe care o bună parte a societăţii noastre îl vădeşte în fel şi chip.

Este oare acest fenomen de rejecţie un fapt, sau doar, cum ar zice franţuzul, *une vue de l'esprit?* Îşi află el locul într-o istorie pragmatică, sau într-o politică pragmatică ori se cade să-l lăsăm în zona evanescentă despre care nu se vorbeşte dacă eşti pragmatic? Răspunsul la această întrebare impune oricum un demers interpretativ necesar nu numai sociologilor sau istoricilor, ci şi oamenilor politici, măcar în măsura în care aceştia vor să ştie cine sînt şi cu cine vorbesc şi cînd vorbesc? A fi pragmatic nu se opune decît în stereotipele gazetăreşti de la noi analizei şi proiectului, adică unei cîntăriri atente a cauzelor şi consecinţelor.

Trăim încă într-o lume de tehnicieni; indiferenţa lor faţă de istoria timpilor lungi, faţă de comentariul critic şi de altele indispensabile unei culturi e o formă de anticultură. Tenacele dispreţ faţă de trecut, de tot ce nu e palpabil în clipă, faţă de concepte, invariabil opuse faptelor, aşa cum "baza economică" se opune "suprastructurii", trădează reziduuri ale unei mecanici staliniste, care contribuie din plin la această devalorizare a anamnezei sau a imaginaţiei care se numeşte, *vulgo*, pragmatism.

*

Cînd mă uit la tarabele cu cărţi care mă însoţesc aproape tot drumul de acasă la Universitate, nu mă pot împiedica de la ispita celei mai negre cenzuri. Zac acolo, ca o umbrelă pe o masă de operaţie, vorba poetului, "Vieţile sfinţilor" şi "Protocoalele Sionului", Stephen King şi "Mein Kampf", Adler, Platon, Danielle Steel şi Guénon: ce poate fi în mintea unui licean sau unei tinere contabile, avizi, orice s-ar spune, de lectură, cînd au de ales din această suprarealistă aglomerare? Mi se va replica, desigur, că trebuie să fim realişti şi că "o cere piaţa"; ca şi cînd ar fi făcut cineva un studiu serios de piaţă de carte – operaţie prin excelenţă pragmatică şi antinormativă altminteri.

O bună parte din timpul de care dispun lucrînd cu studenţii anului I ai Facultăţii de Istorie se consumă cu un fel de terapie (rareori eficace) a lecturii, fiindcă aceştia (nu vorbesc acum de fericitele excepţii), tineri cu un QI absolut normal, vin din şcoală cu o dublă raportare, intolerabilă, la informaţia pe care o primesc. Ei sînt încă fiii (ba chiar nepoţii, dacă mă gîndesc la profesorii lor) succesivelor pseudo-reforme, drept care lectura lor e nivelatoare; cred orice se scrie în orice carte, indiferent de ce autor, dar credinţa lor e invariabil precară, aşa încît orice ipoteză li se pare egal acceptabilă, şi juxtapun neturburaţi A şi non-A, concluzii care se anulează reciproc. Mintea lor arată, de fapt, exact ca o tarabă de cărţi în dezordine.

Să ne gîndim puţin: unde să fi deprins copiii aceştia strategiile unei lecturi critice? Cine i-a învăţat vreodată la şcoală – nu cum se fabrică un comentariu stereotip, bun de folosit la examene, ci cum se citeşte o carte sau, de ce nu, o emisiune televizată: aflînd cine a compus-o şi de ce, punîndu-i sub semnul întrebării fiecare afirmaţie, încercînd să vezi, deopotrivă în amonte şi în aval, ce o defineşte? O asemenea lectură poate ieşi indemnă din orice experienţă. Dar celelalte? La limită, ce vor înţelege din "Mein Kampf" sau din "Protocoalele Sionului" minunaţii noştri concetăţeni care se resemnează să aibă şi cîte un copil biped, pe lîngă cei, slavă Domnului, normali, pe care îi va da Cel de Sus?

În aceeaşi devălmăşie apar obiecte prin excelenţă pragmatice, "culegeri de documente". Practica antologării are dintotdeauna în ea ceva echivoc. Orice decupaj, fie el oricît de onest, este expresia ierarhiei de valori pe care autorul lui o poartă şi vrea să o difuzeze; o antologie a rușinii va privilegia prin definiţie denunţurile, o antologie a rezistenţei rezistenţa, dar cineva, la un moment dat, trebuie să refacă peisajul complet în care delatorii îi denunţă pe rezistenţi, în timp ce milioane de oameni se nasc, trăiesc, se bucură şi plîng în afara marilor eroisme şi a marilor abjecţii, ferindu-se de delaţiune dar şi de denunţarea acesteia.

Acestui păcat originar, cu atît mai grav cu cît adesea nu e recunoscut, cele mai multe "culegeri" îi adaugă un altul, care constă în pretenţia de a-l pune pe cititor în faţa documentului în sine, care i-ar vorbi direct: fără comentarii, fără context, de parcă natura documentului ar fi invariabil transparentă, în vreme ce comentariul exegetic ar participa la opacizarea lui: de la cărţile mai degrabă "blanc Isabelle" decît albe ale securităţii la antologii selective de documente ale istoriei recente (documentele Antonescu, documente ale primilor ani de guvernare comunistă, interogatorii sub tortură publicate fără context) care nu explică niciodată cu adevărat cum s-a făcut selecţia, care e gradul de credibilitate al documentelor antologate, ce cuprind şi cîte sînt ele, proporţional, în raport cu documentele lăsate de-o parte.

Or, "feliile de viaţă" sînt, poate, inocente, dar cuţitul care le-a tăiat nu e deloc inocent; orice document este un text o urzeală şi o ţesătură, adică şi ca atare nu are cum fi transparent, el avînd neapărată nevoie de grile complicate de decodificare. Pentru asta s-au inventat studiile introductive, prefeţele şi postfeţele, notele de subsol şi atîtea alte instrumente a căror polifonie redimensionează vocea izolată a unui document sau a unui autor. Erudiţia nu e nici măcar prin ea însăşi cum ne învăţau şi ne mai învaţă atîţia o prejudecată burgheză; cu atît mai puţin cînd îşi pune instrumentele în slujba inteligibilităţii şi a adevărului.

Lucrurile sînt cu atît mai complicate cu cît nu există nici o instanţă unanim acceptată, şcoala rămîne încă o instituţie care privilegiază reproducerea şi stereotipul vacuu, întrerupte prea rar de vocea cîte unui profesor de excepţie; dar şi cînd această voce delirează sau aproximează, parcă ţi se face dor de stereotipe. O altă instituţie care, prin vocaţie, se adresează tuturor – televiziunea publică – exilează sistematic pe programul II orice lectură critică, fie ea a textelor sau a evenimentelor, şi practică, pe singurul program cu adevărat naţional, alternanţa dintre discursivitatea reproductivă malignă şi cel mai derutant eclectism. La emisiunea "Pro Patria" a TVR, de pildă, care se adresează oştenilor, sînt adesea invitaţi o seamă de diletanţi mai degrabă agitaţi, care adună laolaltă citate prost traduse din autorii antici, relicvate de erudiţie premodernă şi un nombrilism agresiv pentru a-i convinge pe bieţii recruţi că Dacia e leagănul omenirii, că fantoma lui Mihai Viteazul frecventează asiduu Muzeul Militar Central, ori că tricolorul a fost inventat de Burebista: reciproc, aceeaşi emisiune a cheltuit un timp considerabil pentru a-şi preveni publicul de primejdiile care pîndesc în spatele lecturii critice a mitologiei comuniste. E de-ajuns să urmărim ce apariţii noi sînt semnalate în apendicele ocazional al "Actualităţilor", din autoritatea cărora se împărtăşesc devălmaş cărţi de zootehnie, de istorie şi de ocultism, pentru a constata că, vai, nu pe această cale se va dezvolta discernămîntul publicului.

Pe de altă parte, de cînd nu mai deţin nici un monopol, revistele culturale nu mai au decît o autoritate tautologică; dacă eu scriu la *Dilema* că securitatea mai avea şi alte îndeletniciri decît aceea de a medita în creştet de munte la misteriile lui Zalmoxis, am certitudinea mai degrabă că îmi confortez, nu că îmi conving cititorii, pentru bunul motiv că aceştia sînt gata convinşi. Îndată ce trec însă de acest cerc, nici faptul că *Dilema*, revistă onorabilă, mi-a publicat textul, nici acela că sînt de mai bine de treizeci de ani un profesionist atestat al istoriei, nu mai are nici o importanţă; dacă redactorul revistei şi/sau cititorul acesteia ţine la onoarea dacică, m-am ars. Într-o lume în care inginerii decid reforme ale ortografiei, se cuvine să fim, nu-i aşa, realişti; nimeni nu are o autoritate suficientă ca să zăgăzuiască impostura şi minciuna. Mi-aduc aminte de replica unui ghid de la Pompei căruia un arheolog încerca să-i domolească fantezia creatoare, şi care a exclamat: *Professore, quando si tratta di storia tutto è permesso!*

Zoe PETRE

Educaţie şi viaţă comunitară

© A. Paul

"Europa înseamnă administraţie" se spunea, într-o mai veche *Dilemă*, încercînd să se spulbere prin această definiţie memorabilă spaima adversarilor integrării în structurile occidentale, iar o bună administraţie înseamnă o bună doză de pragmatism. Cum practica administraţiei este, în mare parte, aplicarea unor reguli în viaţa comunitară, fiind, mai mult sau mai puţin, un exerciţiu de justiţie, e clar că atît pregătirea oamenilor pentru a deveni cetăţeni europeni, educarea lor în spiritul respectării drepturilor omului, cît şi administrarea justiţiei devin, din ce în ce mai evident, demersuri tot mai pragmatice.

Un colocviu organizat recent de ACAT (Acţiunea Creştinilor pentru Abolirea Torturii), dedicat educaţiei în spirit civic în România, a permis redescoperirea acestor adevăruri simple, într-o multitudine de situaţii – de la cele mai serioase la cele, aparent, ludice; de la procesele dintre individ şi stat, judecate de Curtea de la Strasbourg, la jocurile prin care copiii învaţă democraţia.

Să începem cu situaţia cea mai spectaculoasă a administraţiei europene – cea în care individul, devenit subiect de drept internaţional, se judecă, de la egal la egal, cu statul presupus opresor. Această calitate a individului, de a deveni subiect de drept internaţional, este una dintre cele mai remarcabile consecinţe ale celui de-al doilea război mondial şi constituie o măsură semnificativă a staturii pe care a căpătat-o persoana umană. În desfăşurarea proceselor judecate de Curtea de la Strasbourg s-a realizat, cum observa profesorul Valeriu Stoica, o interesantă sinteză între dreptul continental, bazat pe codificări, pe coduri şi legi, şi dreptul insular, bazat pe jurisprudenţă, pe practica juridică. Iată "cu ce vine Nordul anglo-saxon (...) să schimbe Europa", pentru a evoca gîndul lui Noica.

Educaţia civică, adică disciplina care îşi propune în mod explicit să contribuie decisiv la formarea cetăţeanului Europei de mîine, este un exerciţiu de filozofie practică, o punere la lucru a ideilor, un caz limită de pragmatism. Demersurile făcute în anii din urmă de către specialiştii Institutului de Ştiinţe ale Educaţiei, care au elaborat programe şi materiale alternative pentru învăţarea drepturilor omului în şcoli, şi-au propus "raportarea explicită a educaţiei civice la filozofia drepturilor omului, înţeleasă ca filozofie a respectului demnităţii persoanei şi a proiectării ideale, din această perspectivă, a relaţiilor sociale şi politice din societate (...), autorii proiectului interpretează această filozofie a drepturilor omului ca fiind un ansamblu de idei prin care este subliniată, în special, relaţia individului faţă de dimensiunea negativă a puterii" (Dakmara Georgescu). Una dintre problemele centrale ale educatorului, în această perioadă de tranziţie, cu opţiuni atît de conflictuale, este alegerea acelei valori unanim acceptate, care ar putea constitui linia de forţă a întregului proces formativ; drept valoare unanim acceptată a fost ales, în proiectul de care vorbim, respectul faţă de persoana umană.

Cum principalii beneficiari ai acestor mersuri sînt copiii, din elementele întregului ansamblu educaţional nu poate lipsi jocul; şi ce joc poate fi mai potrivit, pentru micii viitori cetăţeni ai Europei, decît jocul de-a administraţia locală?

Acest joc – atenţie, nu e nici o glumă la mijloc! – este elementul central al programului PALTIN (Participarea Tineretului la Administraţia Locală), condus şi dezvoltat de profesorii Lăcrămioara şi Ion Olteanu; el constă în alegerea şi funcţionarea unor "primari ai copiilor" şi "consilii ale copiilor", în paralel cu cele ale adulţilor. După gustul amar lăsat pe ici-pe colo de recenta confruntare electorală a adulţilor, jocul copiilor ne poate furniza o lecţie binevenită. În programul PALTIN, copiii votează cu carte de alegător – element de care adulţii nu beneficiază încă în România. Care sînt programele pe care le desfăşoară administraţia locală a copiilor? Citäm dintr-o listă (incompletă) de circa 100 de acţiuni: dotarea laboratoarelor, a bibliotecii; înfiinţarea unei staţii de radio-amplificare (muzică în pauze); amenajarea unui muzeu; instalarea băncilor în parcuri; corespondenţă cu tinerii din alte ţări; ajutorarea celor săraci, bolnavi şi vîrstnici.

Administraţia copiilor se întîlneşte periodic cu cea a adulţilor şi atunci copiii pot compara direct cele două echipe. Un studiu efectuat pentru copiii din localităţile în care se desfăşoară programul PALTIN (Alexandria, Buziaş, Cîmpina, Caracal, Focşani, Roşiorii de Vede, Ştorobăneasa, Troianul, Urlaţi) a pus în lumină elementele prin care copiii cred că se deosebesc de adulţi: "nu reprezintă partide politice"; "au mai multă imaginaţie"; "sînt mai optimişti", "nu se ceartă în timpul şedinţelor". Să sperăm că unii dintre ei vor rămîne la fel şi cînd vor deveni adulţi...

Victor BÂRSAN

Cinism şi ingenuitate

Să-l lăsăm deoparte pe pragmaticul cinic, cu el sîntem de-acum obişnuiţi. Era o noutate cu şase ani în urmă, cînd striga cel mai tare pentru ca lui să i se dea mai întîi, era impresionant acum patru ani, cînd umplea metroul cu miros de after-shave şi atrăgea atenţia cu sacoul său larg şi viu colorat. De vreo doi ani încoace e mai puţin vizibil, a renunţat la metrou, plimbă femei lenevoase în limuzine rapide, apare uneori la televizor pentru a ne învăţa cum să muncim, aleargă prin străinătate cu treburi presante. Pragmaticul cinic a rămas conştient de conflictul dintre principii şi interese şi s-a situat fără ezitare pe terenul celor din urmă. El a reuşit mai mult decît a sperat: să fie preţuit după cît a obţinut, nu după cît a dat. El enumeră avantajele de care s-a bucurat şi bunurile pe care le-a acumulat aşa cum alţii îşi prezintă lista de lucrări. Prinzînd de veste că marea teorie unificatoare s-a demodat, pragmaticul cinic s-a declarat şi postmodern, sperînd că măcar astfel va fi lăsat să-şi urmeze netulburat calea fără a se îngriji de coerenţa, fie şi aparentă, a traiectoriei sale. Cinismul consecvent practicat a ajuns să valorizeze pozitiv ceea ce era altădată cel mult tolerat: pragmatismul a devenit un elitism.

Mult mai interesant este însă pragmaticul ingenuu, figură sofisticată a sfîrşitului de secol, compusă din nuanţe şi din semitonuri care ascund o osatură solidă şi eficient articulată. Îmbrăcat fără ostentaţie, adoptă cu indiferenţă uniforma anostă a birocratului european sau, dacă pulsiunea estetică nu-i dă pace, preferă rafinamentul tern al lui Yamamoto strălucirii culorilor reunite ale lui Benetton. Deviza lui este discreţia, în toate înţelesurile acestui cuvînt. Astfel, în societate el este un om de lume de o cumpănită gravitate, semn al maximei substanţe personale după Baltasar Gracian, iar în forul său interior este un adept al caracterului "discret", discontinuu al lumii. Cunoştinţele lui formează un arhipelag, el nefiind preocupat să umple golurile dintre ele, să reconstituie din fragmente unitatea cunoaşterii în care, de fapt, nu crede. Dacă admiţi că lumea este continuă, rezultă că este inepuizabilă, chiar dacă finită şi, ca urmare, efortul de a o stăpîni este mereu sortit eşecului. Dimpotrivă, o lume discontinuă poate fi posedată complet, fără rest, ceea ce, de fapt, pragmaticul ingenuu urmăreşte. Spre deosebire de cinic, care neagă teoriile pentru că i se pare mai comod să se dispenseze de ele, ingenuul ştie să-şi aleagă teoriile care-l servesc cel mai bine. Astfel, el se revendică de la Peirce, alături de care crede că întreaga funcţie a gîndirii este să creeze deprinderi de acţiune, că întreaga semnificaţie intelectuală a unui simbol constă din totalitatea modurilor generale de conduită care, în funcţie de toate împrejurările şi dorinţele posibile, ar decurge din acceptarea simbolului. Reducînd orice concept la procedurile necesare pentru a utiliza sau a reconstitui obiectul denotat, pragmaticul ingenuu crede că împiedică astfel transformarea gîndirii "într-un simplu amuzament pentru minţile trîndave, avînd drept scop plăcerea gratuită, iar drept metodă lectura cărţilor" (Ch. Peirce, *Semnificaţie şi acţiune*, Editura Humanitas, 1990, pag. 189). Pentru el, teoria nu este deci de lepădat, ci de pus în slujba acţiunii practice, căreia îi va conferi astfel şi o legitimitate intelectuală. Mai abil decît cinicul, care recunoaşte conflictul

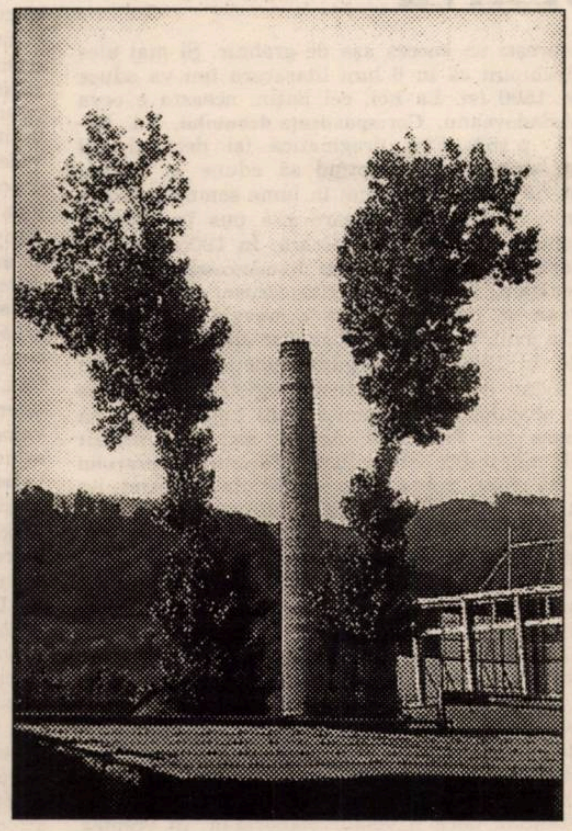

© A. Paul

dintre principii şi interese şi-l tranşează în favoarea celor din urmă, ingenuul desfiinţează acest conflict, făcînd ca satisfacerea intereselor sale să apară ca o consecinţă naturală şi inevitabilă a principiilor care guvernează lumea şi gîndirea. Faţă de amoralitatea pragmaticului cinic, care calcă în picioare eticul în numele interesului, pragmaticul ingenuu preferă să se conformeze acelui cod moral care duce la rezultate rentabile. Răsturnînd lucrurile, nu principiul etic va fundamenta acţiunea, ci eficienţa acţiunii va legitima comportamentul moral (*ethic pays*).

Reacţia noastră, a celor ce privim cu răsuflarea tăiată schimbarea mentalităţilor fără a dori sau a putea să ne integrăm în ea, este instalarea în resentiment şi autoamăgirea că *această situaţie* nu poate dura, că ne vom trezi din visul urît în care nişte nou-veniţi ajung la succes fără măcar să se murdărească pe mîini. Dacă pragmaticul cinic mai poate fi suportat la gîndul că strategia lui trebuie să fie, în termen lung, perdantă, pragmaticul ingenuu ne tulbură profund prin limpezimea conştiinţei sale, prin confortul pe care-l obţine din acordul dintre gîndire şi acţiune. Căutînd, cum se obişnuieşte, consolarea în literatură, regăsim figura pragmaticului ingenuu la aceia pe care La Bruyère îl numea *les esprits forts*: "Numesc mundani, tereştri (*într-un cuvînt, pragmatici*, n.m.) pe aceia al căror spirit şi inimă sînt ataşate micii porţiuni de lume pe care o locuiesc (...), oameni tot atît de limitaţi ca şi ceea ce ei numesc posesiunile sau domeniul lor (...). Astfel de oameni cad uşor în incredulitate şi indiferenţă şi fac ca Dumnezeu şi religia (*astăzi am spune marile principii*, n.m.) să servească politicii, adică ordonării şi împodobirii acestei lumi, singurul lucru la care, după ei, merită să te gîndeşti" (La Bruyère, *Les caractères*. Garnier-Flammarion, 1965, p. 388). Ce-i drept, "ordonarea şi împodobirea acestei lumi" ar fi uneori extrem de dificile fără intervenţia radicală cunoscută în istorie sub numele de "pragmatica sancţiune". Cînd argumentele devin prea complicate iar criteriul justeţii greu de găsit, situaţia este tranşată printr-o decizie realmente pragmatică, hotărîndu-se fără mofturi (*non nonsense*, cum ar spune o nobilă lady) dacă preeminenţa trebuie să aparţină Regelui sau Papei, dacă posesiunile coroanei habsburgilor pot fi moştenite şi pe linie feminină (prin Maria Theresia), sau dacă o anumită parte a lumii trebuie jertfită pentru mai adînca linişte a celeilalte părţi. Cinici sau ingenui, pragmaticii sînt mereu gata să rezolve totul prin sancţiuni, iar noi, ceilalţi, trebuie să inventăm mereu alte metode pentru a ne feri de consecinţele lor.

Adrian MIHALACHE

Pragmaticii şi pragmatismul lor

În ultimii ani nu cred că a existat exigenţă mai clamată şi pseudo-valoare mai fetişizată decît aceasta: pragmatismul. Unor oameni ieşiţi din beznă şi a căror primă constatare despre lumină este aceea că e crudă şi obositoare li s-a cerut să fie pragmatici. Năuciţi, fără repere, surprinşi de viteza cu care evenimentele se desfăşoară pe lîngă ei, oamenii aceştia caută răspunsuri la întrebări fundamentale: Ce sîntem? Unde sîntem? Ce vrem? Înţelepţii apăruţi peste noapte îi îndeamnă: "Fiţi pragmatici!"

* * *

Există pragmatism pentru că în alcătuirea lumii noastre utilul înseamnă atît de mult. Există pragmatism pentru că sînt mulţi care cred că inteligenţa nu face doi bani, că se poate trăi fără model, că filosofia ca exerciţiu suprem al fiinţei e neputincioasă, inutilă şi lipsită de relevanţă. De fapt, nu pot fi pragmatici decît cei care cred în adevărul afirmaţiei că "La philosophie c'est la conversation des savants après un bon dîner". Există pragmatism pentru că există iluzia că orice e posibil. Există pragmatism pentru că există reprezentarea lumii ca o imensă piaţă. Există pragmatism pentru că nu se poate furniza un criteriu absolut cu care să distingi binele de rău. Există pragmatism pentru că trăim sub tirania *obiectului*.

* * *

Prejudecata după care numai pragmaticii reuşesc în afaceri este falsă şi păguboasă. De la Thales din Milet, despre a cărui unică dar strălucită experienţă în lumea comerţului ne povesteşte Aristotel în Cartea I din *Politica* ("Din pricina sărăciei lui, ţinîndu-l unii de rău, cum că filosofia lui este nefolositoare – aşa se spune – şi prevăzînd, graţie cunoştinţelor sale astronomice, că recolta măslinilor va fi îmbelşugată, încă de cu iarnă, cînd tocmai avea ceva bani, dădu arvună tuturor muncitorilor de măsline din Milet şi Chios, şi-i închirie cu o mică sumă, întrucît nu avea nici un concurent. Cînd sosi apoi timpul culesului şi se căutau în grabă mulţi asemenea muncitori, i-a reînchiriat cu preţul care i-a convenit şi a strîns o mică avere; astfel le-a arătat că filosofilor le este uşor să facă avere, cînd vor, însă nu la aceasta năzuiesc ei") pînă la succesul dlui Gabriel Liiceanu ca director la Editura "Humanitas", multe sînt exemplele care contrazic ideea că numai pragmaticilor le este rezervat succesul.

* * *

Încerc să schiţez latura umbroasă a unui posibil portret al pragmaticului zilelor noastre:

A fi pragmatic înseamnă a fi trist. Căci nu-mi pot imagina decît trist pe acela care e convins de falimentul moralei, de unicitatea şi irepetabilitatea absolută a lumii în care vieţuieşte, de imposibilitatea demersului raţional în aflarea adevărului.

A fi pragmatic înseamnă a fi prost. Căci nu poate fi altfel cel care a ridicat la rang de filosofie de viaţă o metodă. Şi ce metodă! Cea mai puerilă, mai rudimentară şi mai obunbilantă: *empirismul radical*.

A fi pragmatic înseamnă a fi inadecvat. Căci, drapat în succese minore, pragmaticul este un pierzător în marile bătălii. El va fi incapabil să lupte pentru un ideal, pentru onoare sau pentru un prieten.

* * *

Există în opera lui Caragiale un personaj care, pentru mine, este prototipul pragmaticului român. E Agamemnon Dandanache. El are o scrisorică de amor pe care cineva "persoană însemnată... da' becher", o uită odată cu pardesiul la el acasă. Scrisorica provine de la nevasta unui prieten (şi acesta "persoană însemnată") şi este adresată becherului. Pragmaticul Agamiţă şantajează pe nefericitul · uituc, ameninţîndu-l cu publicarea scrisorii şi obţine mult doritul "coledzi". Mai departe, stimabilul păstrează în continuare scrisorica "la loc sigur" pentru că "mai trebuie s-aldată... la un caz iar... pac! la *Războiul*". Finalul demersului pragmatic este, firesc, reuşita. Agamiţă Dandanache s-a ales deputat. Tot ceea ce face cunoscutul personaj caragialian se înscrie perfect în strategia de reuşită a pragmaticului. El este pus în faţa unei situaţii aparent fără ieşire: se adaptează, alege mijloacele cele mai potrivite, manevrează cu oarece abilitate, îşi creează siguranţa viitorilor paşi şi cîştigă. Interesant este că, deşi habar n-are, învinge într-o luptă care îi opune un alt pragmatic dar, din păcate, mai puţin reuşit: Nae Caţavencu. Şi el are o scrisorică. Tot de amor. Şi tot de la soţia unei persoane însemnate către o altă persoană însemnată. Care persoană este tot becher.

Spun despre Caţavencu că e un pragmatic nereuşit pentru că el pierde scrisorica, ceea ce e impardonabil pentru un autentic pragmatic. Cum orice greşeală se plăteşte în lumea pragmaticilor, Caţavencu pierde alegerile. Neîmplinit fiind în succes, Caţavencu rămîne de fapt o tentativă de pragmatic şi, de aceea, un personaj vrednic de milă. Căci nu e eşec mai crunt decît acela de a încerca să fii pragmatic şi, din nu ştiu ce motiv, să nu poţi. Cred că Dandanache şi Caţavencu sînt limitele între care pendulează pragmaticul român.

Atîta doar, pragmaticului de astăzi îi lipseşte hazul. Nu ştiu cum, dar cei doi ipochimeni angrenaţi în istoria scrisorii pierdute erau de tot rîsul. Ticăloşi, dar simpatici. Pragmaticul de astăzi este (vai!) un tip serios. Preocupat de cursul valutar şi de taxele vamale, prins în întîlniri de afaceri, obsedat de cultivarea relaţiilor influente, el s-a adaptat atît de bine mediului încît a împrumutat culoarea acestuia: cenuşiu.

Sever VOINESCU

O trăsătură pozitivă

Despre scriitori se spunea şi se mai spune că sînt cei mai neprevăzători şi mai nedescurcăreţi dintre oameni, că le lipseşte, acut, spiritul practic. Aşa şi este în bună măsură. Diagnosticul este destul de exact. În secolul trecut, la noi mai nimeni nu primea şi nu solicita drepturi de autor. La **Convorbiri literare** colaborările erau gratuite, nimeni neîndrăznind să gîndească măcar la ideea retribuirii. Dimpotrivă, junimiştii toţi, oameni cu stare sau lefegii, cotizau pentru întreţinerea tipografiei sau pentru recoltarea sumelor necesare pentru constituirea unui fond de burse, de care au beneficiat, printre alţii, A.D.Xenopol, Slavici, Eminescu. Marele poet n-a încasat o centimă în contul poeziilor sale publicate antum, cu excepţia, probabilă, a unor sume venite de la Socec - prin Maiorescu - în contul ediţiei princeps a volumului său şi a ştiutelor reeditări. Caragiale a încasat ceva de pe urma reprezentării pieselor sale pe scena unor teatre. Dar puţin şi nesemnificativ. Nici vorba să poată trăi de pe urma scrierilor sale. Mult mai tîrziu, cînd intrase în posesia moştenirii Momuloaiei, şi trăia aşezat la Berlin, începuse să încaseze mai consistent. B. Brănişteanu a relatat că dramaturgul era plătit cu 1000 lei pentru un articol la **Adevărul**, cifră efectiv astronomică atunci. Dar Caragiale, nepragmatic, a tot trăit cu slujbe oarecari (printre altele, amploaiat la Regia Tutunului), cea mai mare fiind, aceea, puţină vreme ocupată, în 1888, de director general al Teatrului Naţional din Bucureşti. În rest, moştenirea Momuloaiei şi o alta i-a asigurat traiul înlesnit de la Berlin. Se povestea chiar că, prin 1911, Gherea, văzînd că banii bunului său prieten sînt pe isprăvite, ar fi luat iniţiativa ca, împreună cu cîţiva prieteni mai cu stare, să constituie un fond care să-i fie transmis, în condiţii de onorabilitate perfectă, lui Caragiale. Proiectul a eşuat din cauza decesului dramaturgului.

Pe la începutul veacului nostru, cînd o schiţă era retribuită cu 5 lei, şi scriitorii lipsiţi de slujbe asiguratoare trăgeau mîţa de coadă (am găsit scrisori prin care Gîrleanu cerea, disperat, lui M.Dragomirescu, un împrumut de 5 lei), a apărut un prozator care ştia ce voia. A fost Sadoveanu, cel care a debutat, în 1904, cu patru volume, Iorga declarînd că acel an literar este "anul Sadoveanu". Era prolific şi lucra cu nădejde la Fălticeni. În 1905 publică alte trei volume, în 1906 încă două, în 1907 alte trei volume. A impresionat pe toată lumea, de la T.Maiorescu la N.Iorga şi alţii, iar publicul mare, ca şi avizaţii, îl considerau un "fenomen". Scriitorul, bucuros de ispravă şi de recunoaştere, (va lua şi premiul Academiei), era decis să trăiască, asemenea unui profesionist, din arta străduniilor sale literare. În aprilie 1904 îi scria prietenului Enric Furtună: "Să-ţi spun că niciodată în visurile mele asupra viitorului nu mi-am închipuit că voi avea la Bucureşti un succes aşa de grabnic. Şi mai ales nu mi-am închipuit că în 6 luni literatura îmi va aduce un venit de 1500 lei. La noi, cel puţin, aceasta e ceva neauzit" (M.Sadoveanu, **Corespondenţa debutului**, Ed. Minerva, 1977, p.163) Fire pragmatică (şi debutul şi-l pregătise cu chibzuială, aşteptînd să adune în desagă destulă materie pentru a izbucni în lume semnificativ), a fost cel dintîi scriitor român care şi-a pus în gînd să trăiască exclusiv din truda sa literară. În 1906, chiar la începutul apariţiei revistei **Viaţa Românească**, unde a colaborat constant, i se plătea (atîta ceruse) 400 lei pentru un roman şi 100 lei pentru o nuvelă sau schiţă. Chivernisit, a avut, la început, şi diverse slujbe, sporindu-şi veniturile. În 1906 era, de pildă, funcţionar la "Casa Şcoalelor", avînd de copiat, într-un registru, plicticoase recipise. Le abandona cu lehamite, şefii îngăduindu-i să scrie, la masa lui, literatură. Aşa şi aici s-au născut bucăţile, cele mai multe, din volumul **Povestirile căprarului Gheorghiţă**. Ba chiar, ministrul şcoalelor, Spiru Haret, i-a premiat cu 700 lei (cît reprezenta, atunci, leafa unui profesor universitar) primele povestiri ale acestui volum publicate în revista **Sămănătorul**. A izbîndit în decizia de a trăi de pe urma literaturii sale. Refuza să colaboreze undeva - cum i-a scris în 1908 lui M.Dragomirescu care pregătea revista sa **Convorbiri critice** - fără a fi retribuit. Apoi, cînd prestigiul i s-a consolidat, era intratabil cu editorii, conducătorii de reviste şi ziare, impunînd el cuantumul retribuirii, din care înţelegea să nu lase un ban. Totul era bine cîntărit şi apreciat băneşte, pentru a putea-o duce cuprins şi pus la adăpost de griji materiale. Devenise un loc comun, în epocă, această cerinţă a lui Sadoveanu, încît cei ce îl publicau ştiau că trebuie să plătească substanţial, dacă îi voiau colaborarea. În vremea tinereţei mele literare, prin 1952-1957, cînd l-am cunoscut pe scriitor, redacţiile făceau ce ştiau pentru a-i plăti lui Sadoveanu sumele ce le stabilea el pentru colaborarea sa. Iar la ESPLA, unde iniţiase, în 1954, ediţia de **Opere** lua, pentru fiecare volum, sume, pe atunci, astronomice. Dar din ceea ce agonisea, ca un bun gospodar, întreţinea atunci imensa lui familie, pe cheltuiala sa. Mi s-a întîmplat să-l vizitez, împreună cu regretata mea colegă Georgeta Rădulescu care era redactor al ediţiei de **Opere**, într-o zi, pe la orele prînzului. Scriitorul lua masa, şi sufrageria sa, încăpătoare cît o trapeză de mînăstire, era plină ochi cu meseni. E drept să vedem în decizia lui Sadoveanu, adoptată încă în 1904, nu ştiu ce act de gospodar hapsîn? Nicidecum. Prozatorul, ce-i drept, fire pragmatică, îşi ştia preţul opera şi impunea celorlalţi acelaşi tratament. Nu altfel va proceda, după primul război mondial, începînd cu **Ion** (1920), Rebreanu, care muncea enorm nopţile, ştiind să ceară editorilor retribuiri consistente. **Ion** a avut parte de 12 reeditări pînă în 1943, **Pădurea spînzuraţilor** tot 12 reeditări, **Adam şi Eva** şi **Ciuleandra** de şase reeditări, **Răscoala**, pînă în 1942 de cinci reeditări, **Gorila**, tot pînă în 1942, de patru reeditări. Şi un tiraj la roman era, atunci, de 5000-6000 exemplare, scriitorul luînd mereu avansuri în contul reeditărilor viitoare, başca ce primea pentru cărţile noi. A dus-o, de pe urma trudei sale literare, nu strălucit, dar mult peste limitele normalului obişnuit, avînd o casă la ţara (la Valea Mare), o maşină, dar nu şi o casă în Bucureşti. E de condamnat această chiverniseală pragmatică de ardelean chibzuit (de care se ocupa, în egală măsură, soţia sa Fany) la un prozator de talia lui Rebreanu? Nicidecum, chiar dacă, în epocă, alţi scriitori, mulţi, naturi poetice, o duceau ca vai de lume. În cazul lui Sadoveanu şi Rebreanu, acest pragmatism a determinat ca valoarea literară a operei să se afle într-un just echilibru şi cu succesul de public (să spun "de casă"?) şi de critică. Dar au fost, şi atunci, destui scriitori care deşi se bucurau de un imens succes de public, nu-l egalau, deloc, şi pe cel de valoare. Victor Eftimiu, de pildă, de pe urma căruia rămîne o piesă de teatru şi vreo două volume de memorialistică, a dus-o, între războaie, ca un sibarit, neconcepînd să-şi scrie piesele de teatru sau chiar romanele neconvingătoare altundeva decît la Paris. Pragmatic, nevoie mare, a fost Eftimiu, trăind în mare lux. Dar, repet, de pe urma lui nu rămîne mare lucru.

Un pragmatic a fost, la vremea lui, Titu Maiorescu. Tînăr de condiţie modestă (fiu de profesor ardelean şi nepot de ţăran), a ştiut, încă elev şi student fiind, ce voieşte să facă. Şi a izbutit prin forţele proprii, cu marile sale daruri native. Student fiind la Paris, şi-a făcut planul de a deveni profesor universitar şi om politic. Şi a devenit, reprezentînd, cu strălucire, aceste două cariere. Norocul i-a adus şi o a treia, cea mai importantă, de fondator al Junimii, realizîndu-se ca un mare critic literar şi director de conştiinţe. Dar n-a stat la îndoială să sacrifice vocaţia sa de om de litere şi filosof, pentru o cronofagă avocatură, care îi aducea însă venituri substanţiale şi sigure. A adunat, într-o viaţă de om, de pe urma avocaturii, o avere apreciabilă. Şi pragmatic cum a fost toată viaţa, n-a stat o clipă în ezitare atunci cînd avea de ales între avocatură şi scris. Chiar dacă puţinătatea operei sale îi producea mari amărăciuni. Voise să trăiască bine şi confortabil, nu ca un lefegiu, ci ca un om cu venituri independente şi sigure. A izbîndit, cu firea sa, cum spunea Călinescu, de gospodar ardelean. A izbutit în tot ceea ce îşi propusese, tenace, chibzuit, decis, neîncurcîndu-se în nouri şi prejudecăţi. Şi acest pragmatism, lăsat să se desfăşoare în voie, ne-a adus o mare, neegalată personalitate, ctitor neîndoielnic al culturii române moderne. Pragmatismul, iată, nu e deloc un viciu ci, ca în cazurile citate, o calitate pozitivă şi demnă de tot respectul.

Z.ORNEA

Duşmanii noştri cei iubiţi

Meditaţii bucureştene

Trenul părăseşte lent Carpaţii, ia viteză traversînd cîmpia, întindere imensă fără orizont, unde bărbaţi, femei, adolescenţi, copii, mînuiesc îndoiţi din şale sapa, plivind lanurile în care au semănat porumb, cartofi, sfeclă. Ici-colo, căruţe trase de cai slabi ridică nori gălbui de praf. Cu mult înainte de intrarea propriu-zisă, oraşul este prevestit de cocioabele înşirate de-a lungul liniei ferate. Cu cît te apropii, cu atît se înmulţesc liniile de garaj, pe care ruginesc zeci de vagoane. Pe ambele părţi ale căii ferate se văd clădiri industriale pustii, care se degradează. Pereţi prăbuşiţi, grămezi imense de gunoi, carcase de camioane, de automobile, de cisterne abandonate împînzesc locurile, şi în cele din urmă apar imensele imobile părăginite, culuare de beton cenuşiu din preajma Gării de Nord.

Este unsprezece dimineaţa, cobor din vagon, peronul e curat, cerşetorii cer pomană, în timp ce ţiganii stau pe jos, aşezaţi în cerc, aşteptînd trenul, manieră modernă de a parcurge ţara. Cărucioarele electrice claxonează, făcînd zig-zaguri în mulţimea de călători strivită de saci imenşi de plastic sau de traiste de lînă încărcate pînă la refuz. E canicula şi lumea e straniu de calmă: pare că unii se îndreaptă spre nicăieri, iar alţii tind spre un scop precis... Stilul marelui oraş.

După ce am călătorit şapte ore într-un tren pretins de lux, unde majoritatea accesoriilor de bază nu mai funcţionează, iată-mă, în sfîrşit la Bucureşti. N-am mai fost pe aici de aproape un an. La mijlocul lui iunie, la amiază căldura te toropeşte, te sufocă, e jilavă, stratul gros de praf ridicat de automobile ţi se lipeşte de piele, îţi arde ochii şi gîtul. Dacă treci de cele cîteva străzi şi bulevarde asfaltate din centrul oraşului şi din cele două cartiere rezidenţiale nu dai decît de străzi desfundate, cu gropi şi cu asfaltul spart cu trotuarele crăpate din cauza rădăcinilor copacilor neîngrijiţi, cu canalele înfundate de pămînt şi gunoaie. Sutele de cîini vagabonzi contribuie la murdăria respingătoare a peisajului, care va fi transformat în noroi la următoarea ploaie. În afara blocurilor noi construite de fostul regim spaţii întinse, care ajung pînă în centrul oraşului sînt încă ocupate de cocioabe, de case sau de vile părăginite, în curţile cărora sînt plantate legume şi construite cotete de găini, de unde se aud porci grohăind într-o stranie armonie cu ciripitul mierlelor, cu uguitul porumbeilor şi al turturelelor, cu sinistrul croncănit al corbilor şi al ciorilor. Satul este prezent contribuind cu miasma grajdurilor la vaporii de benzină prost rafinată, cu zgomotul animalelor la urletele motoarelor. În pofida faptului că din dec. '89 s-au înmulţit magazinele care vînd la preţuri exorbitante produse occidentale, Bucureştiul îşi păstrează aerul rural, semănînd din ce în ce mai mult cu o capitală a lumii a treia, în care spaţiul public este abandonat.

Citesc ziarul şi aflu că după patru luni de cercetări poliţia financiară a capitalei a descoperit o evaziune de capital estimată la 65 de miliarde de lei! Mă plimb pe strada Polonă, pe partea dinspre Ştefan cel Mare şi constat că printre căsuţe se construieşte un imobil nou cu o arhitectură care te surprinde, prin planurile ei suspendate; îl întreb pe inginer cam cît ar costa un apartament. Îmi răspunde cu un aer extrem de firesc, că un apartament de patru camere ar fi în jur de nouăzeci (90) de mii de dolari, adică la cursul zilei 306 de milioane de lei! Rămîn un pic pe gînduri şi îmi amintesc că asistentul meu de la Universitatea din Cluj trebuie să trăiască cu 180.000 de lei pe lună. Văd automobile de lux, Mercedes 350, 500, BMW 750, Jeep-uri *Grand Cherokee*... obiecte care costă 60,70, 90 de mii de dolari, dacă nu mai mult!

Asemenea decalaje între salariile oficiale şi preţuri sînt întotdeauna semnul unor grave disfuncţii socio-economice. Cît timp nu vor fi rezolvate, discuţia despre democraţie şi societatea civilă e fără rost. *Socius* îşi pierde sensul cînd sărăcia este atît de mare, cînd majoritatea cetăţenilor constată că doar descurcăreţii, şmecherii, escrocii profită de binefacerile economiei de piaţă. Discuţia despre democraţie şi societatea civilă n-are rost cînd un profesor universitar, un secretar general de primărie, un profesor de liceu, un învăţător, un gazetar, nu pot' trăi, fie şi modest, doar din salariu şi trebuie să-şi multiplice activităţile, amestecînd domeniul public cu cel privat sau recurgînd la expediente umilitoare pentru a obţine subvenţii din exterior ca să supravieţuiască. Toate aceste discursuri sînt un fel de potemkiniadă, disimulînd lupta feroce în care cei mai şmecheri şi cei mai apropiaţi de putere sau de reprezentanţele străine îşi însuşesc subsidii care le satisfac nevoile elementare.

Toate astea n-au nimic comun cu capitalismul, cel puţin cu acela al cărui ideal îl descria Max Weber. Aici, comerţul, afacerile nu sînt proiectate în vederea unei strategii economice pe termen lung, totul se face în limitele unui prezent labil şi instabil, sporind prerogativele unei birocraţii în acelaşi timp meticuloasă, limitate şi coruptă, tratată de puterea politică cu o blîndeţe care inspiră nelinişti pentru viitor. Majoritatea actorilor economici nu vizează decît o rapidă acumulare de bunuri şi de valută forte, retrăgînd astfel din circulaţia capitalului, posibilitatea unor investiţii productive. Mulţi vor să facă avere cît mai repede ca să se expatrieze, deoarece este ştiut că barierele pentru emigraţie funcţionează doar pe cei săraci. Pe Coasta de Azur, pe Riviera italiană sau spaniolă, noii bogaţi din Est nu vor avea nici o problemă cu poliţia.

Cum să nu te neliniştească destinul tragic al ţărilor din Est? Prin fapte, gesturi, acte, însăşi ideea unui destin colectiv instaurat prin şi în democraţie şi a construcţiei societăţii civile a fost aruncată la "lada de gunoi a istoriei". Astăzi nu mai există un destin exclusiv: există cel al bogaţilor determinat de un individualism feroce, de cupiditate şi de corolarul său, corupţia; şi cel al majorităţii care se pauperizează şi a cărei speranţă de supravieţuire se hrăneşte din expediente dubioase, din mici escrocherii şi înşelăciuni, din furtişaguri.

Desigur, mi se va răspunde că România (ca şi alte ţări din fosta Europă de Est) nu se bucură de ajutorul Occidentului. Că acesta, de exemplu, cere creşterea preţurilor la energie şi carburant şi că această majorare va atrage o explozie a preţurilor la toate produsele de primă necesitate. Dar cine a crezut că Occidentul va practica filantropia? Pomană, ca să-şi liniştească conştiinţa, da! Dar, în fond, ei nu lucrează decît pentru propriul lor beneficiu. Nu se poate cere poporului, fără a i se explica într-un mod adecvat să facă sacrificiile necesare împlinirii acestei sarcini titanice: construirea societăţii civile şi a statului de drept. În asemenea situaţii, vorbele frumoase sînt doar praf în ochi.

În Bucureşti, la asfinţit, cînd căldura mai apasă încă, m-am simţit iarăşi ameţit de parfumul suav şi dulceag al teilor în floare. Mi-am adus aminte cum în iunie 1970, un şofer de autobuz şi-a oprit vehicolul plin de călători, s-a căţărat pe acoperiş şi a cules cîteva flori parfumate care atîrnau din pomii care străjuiesc bulevardul Kisseleff. În acest gest omenesc, desigur prea omenesc, mi s-a părut că disting o nepăsare socială, o totală absenţă a conştiinţei civice, cu efecte redutabile. Astăzi, ţara plăteşte oalele sparte.

Claude KARNOOUH

Cluj, 25 iunie 1996

A.K. COOMARASWAMY

Pe urmele lui Agni

Evocînd poziţia lui Nae Ionescu în filosofia religiei, Mircea Vulcănescu vorbea despre afinitatea Profesorului cu rădăcina de contemplativitate proprie gîndirii răsăritene: "ispita origenistă care sta sub ideile sale, atît de apropiată oricărui spirit răsăritean era, pentru el, un fel de înclinare firească a minţii. Şi nu altceva stă poate la temelia faptului că, avînd să-şi trimită-n lume un elev care, după aceea, avea să facă strrălucită carieră (M.Eliade), l-a trimis tocmai la rădăcinile acestui preplatonism al non-fiinţei, al gymnosofiştilor, spre îndepărtata Indie... pentru că acolo stă prototipul spiritual al unei atitudini metafizice originare a creştinismului răsăritean de care acesta nu se va putea dezbăra cu totul niciodată" ("Nae Ionescu, aşa cum l-am cunoscut").

Or, în ciuda acestui mereu declarat substrat comun, doctrinele orientale nu ne sînt cunoscute decît în variante înguste ori sărăcitoare: ele fac fie obiectul unor studii de orientalistică, închise în specializarea lor, fie se bucură de succesul unor "practici" rupte de contextul doctrinar şi cultural care le conferă adevărata eficacitate şi anvergură. Cît despre vocile "autorizate" ale ortodoxiei, ele neagă cu îndîrjire o atare afinitate, văzînd în orice consonanţă doar un pericol de contaminare a adevăratei credinţe sau de uzurpare.

Pentru o expunere din interior a doctrinei hinduse, A.K. Coomaraswamy constituie o figură privilegiată. În chiar structura sa personală, el reprezintă o punte între spaţiul oriental şi occidental. Fiu al unui jurist de origine indiană şi al unei englezoaice, cu studii în Anglia, format în ştiinţele geologice şi mai apoi în istoria artei, conservator, din timpul primului război mondial şi pînă la moartea sa în 1947, la Museum of Fine Arts *din Boston, Coomaraswamy e un personaj al sintezelor esenţiale, autor al unei impresionante opere hermeneutice. Capabil să deceleze sensurile ultime, el se mişcă cu familiaritate în vechea gîndire greacă, în doctrinele Indiei, ale creştinismului şi islamului; uneşte erudiţia cu prospeţimea interpretării pentru a configura reţeaua de sensuri ale unei teme metafizice, exprimată în diverse tradiţii. Din lucrarea* Hinduism şi Buddhism *(1943), am ales cîteva pasaje referitoare la tema "urmelor" şi a "jocului" divin (pp. 13-16; 26-29; 31-33).*

© S. Ghelie

Dezminţiri

Brahmanismul ori Hinduismul e cea mai veche dintre religiile – sau mai degrabă dintre disciplinele metafizice – despre care să avem o cunoaştere completă şi precisă, asigurată prin surse scrise şi, pentru ultimele două milenii, prin documente iconografice. Este, iarăşi, o disciplină – singura poate – ce supravieţuieşte în cadrul unei tradiţii intacte, trăită şi înţeleasă astăzi de milioane de oameni, unii ţărani, alţii oameni instruiţi, perfect capabili să-şi exprime credinţa tot atît de bine într-o limbă europeană ca şi în propria lor limbă. Cu toate că scrierile vechi ori recente ale Hinduismului precum şi practicile sale rituale au fost studiate, începînd de acum un secol, de erudiţi europeni, am exagera prea puţin spunînd că s-ar putea obţine o perfectă expunere a Hinduismului prin dezminţirea categorică a celor mai multe dintre enunţurile făcute de savanţii occidentali sau de hinduşii formaţi după tiparele moderne de gîndire, sceptice şi evoluţioniste.

Am remarca mai întîi, de pildă, că doctrina vedică nu este nici panteistă, nici politeistă. Că nu constituie un cult al forţelor naturii decît în sensul lui *Natura naturans est Deus,* enunţ în care aceste forţe nu sînt altceva decît nume ale actelor divine. *Karma* nu e "soartă" decît în sensul ortodox* de *caracter* şi *destin*, ambele inerente lucrurilor create, care, corect interpretate, determină *vocaţia* fiecărei creaturi. *Maya* nu e "iluzia", ci reprezintă mai degrabă "măsura" maternă şi mijloacele esenţiale pentru manifestarea unei lumi de aparenţe, întemeiată pe cantitate, aparenţe prin care putem fi iluminaţi sau rătăciţi – după gradul propriei noastre maturităţi. Că noţiunea de "reîncarnare", în sensul curent de renaştere pe pămînt a unor indivizi defuncţi, nu reprezintă decît o eroare în înţelegerea doctrinelor ereditătii, transmigraţiei şi regenerării. Că cele şase *darshane* ale "filosofiei" sanscrite posterioare nu constituie "sisteme" ce se exclud reciproc ci reprezintă, aşa cum o semnifică numele lor, tot atîtea "puncte de vedere" ce nu se contrazic unul pe altul mai mult decît botanica şi matematicile. Vom nega iarăşi că ar exista în Hinduism ceva unic, ceva care să îi fie cu totul particular, cu excepţia nuanţei locale şi a adaptărilor sociale la care e firesc să ne aşteptăm în lumea de aici de jos unde nimic nu e cunoscut decît pe măsura celui ce cunoaşte.

Tradiţia hindusă e una din formele *Philosophiei perennis* şi încarnează, ca atare, adevărurile universale pe care nici un popor sau epocă nu e în drept să le revendice drept posesiune exclusivă. E motivul pentru care un hindus va fi cu totul dispus să-şi vadă *Scripturile* utilizate de alţi oameni, cu titlul de "dovezi extrinseci şi valabile" ale unui adevăr pe care ceilalţi îl cunosc în egală măsură. Mai mult, un hindus ar susţine că aceste vîrfuri sînt singurul loc în care poate fi efectiv atins un acord al diferitelor forme spirituale.

Acestea fiind spuse, vom încerca să stabilim în mod pozitiv fundamentele doctrinei; nu aşa cum se procedează de obicei, urmînd metoda "istorică" care umbreşte realitatea mai mult decît o luminează, ci pornind de la punctul de vedere strict ortodox, atît în ceea ce priveşte principiile cît şi aplicaţiile lor. Ne vom strădui să vorbim cu o precizie "matematică", fără a utiliza termeni de invenţie proprie şi fără a avansa vreo afirmaţie pentru care autoritatea scripturară să nu poată fi invocată prin capitol şi verset. Ceea ce înseamnă că vom proceda conform unui mod de expunere, el însuşi, tipic hindus.

Amprente vectoriale

Principiul ultim – esenţă fără dualitate (*adwaita)* în sine – primeşte numeroase nume, Agni, Indra, Prajâpati, Shiva, Brahmâ, Mitra, Varuna care, în mod uzual, sînt astfel abordate: "Îl numesc multiplu pe el, care în realitate e unu" (*Rig Veda, X, 145*); "El ia formele sub care cei ce îl adoră şi-l reprezintă". Numele trinitare – Agni, Vâyu şi Aditya sau Brahmâ, Rudra şi Vishnu – "sînt cele mai înalte personificări ale supremului, nemuritorului şi informalului Brahma... devenirea lor e o naştere a uneia din cealaltă, ele sînt participări la un Sine comun definit prin diferite operaţii... Aceste personificări sînt menite a fi contemplate, celebrate şi, în ultimă instanţă, negate. Pentru că sînt doar mijloace de ascensiune pe firul lumilor; acolo însă unde toate se sfîrşesc, atingem simplitatea Persoanei" (*Nirukta,* VII, 4). Dintre toate numele şi formele Ei, silaba monogramatică *Om*, care totalizează sunetele şi muzica sferelor, e cea mai adecvată. Validitatea acestui simbol sonor e identică cu cea a simbolului plastic al icoanei. Ambele reprezintă suporturi pentru contemplaţie (*dhiyâlamba).* Necesitatea unor atari suporturi decurge din faptul că ceea ce e imperceptibil ochiului sau urechii nu poate fi sesizat obiectiv, aşa cum e în sine, ci doar în "similitudine"... Invizibilul e inferat din vizibil, non-audibilul din ceea ce se poate auzi. Dar toate formele nu sînt decît mijloace de apropiere de informal şi trebuie îndepărtate înainte de a ne fi dat să ne preschimbăm în el...

Creaţia ea însăşi are acelaşi statut. Principiile-cuplu, Cerul şi Pămîntul, Soarele şi Luna, bărbatul şi femeia erau unu în origine. Ontologic, conjuncţia lor (*sambhava, êkobhava*) e o operaţie vitală: produce un al treilea după imaginea primului, avînd natura celui de al doilea.. Aşa cum conjuncţia Mentalului (*manas = nous, logos, aletheia*) cu Vocea (*vâch = phone, aisthesis, doxa*) dă naştere unui concept, tot astfel conjuncţia Cerului şi Pămîntului trezeşte Pruncul, Focul; apariţia lui separă pe părinţi şi umple de lumină spaţiul intermediar (*antariksha, Midgard*). La fel se întîmplă în microcosmos: aprins în cavitatea inimii, el îi este lumină... Abia născut, străbate cele Şapte Lumi, se înalţă pentru a trece prin poarta Soarelui, aşa cum fumul altarului sau al vetrei centrale, fie că e vorba de cel exterior sau interior, se ridică pentru a păşi prin "ochiul domului". Acest *Agni* (focul) devine atunci mesagerul Supremului, oaspetele tuturor sălaşurilor omeneşti, fie zidite, fie trupeşti; e principiul luminos şi pneumatic de viaţă; e oficiantul care transmite mireasma ofrandei mistuite, de aici şi pînă în lumea de dincolo de bolta Cerului, lume în care nu există altă cale decît "calea zeilor" (*dêvâyana*).

Drumul trebuie străbătut pe urmele "înainte-mergătorului" Agni, aşa cum termenul însuşi de cale o sugerează: *marga* - cale – provine din *mrig = igneuo.* Doctrina legată de *vestigium pedi*, comună învăţăturii greceşti, creştine, hinduse, budiste şi islamice, oferă baza iconografică pentru "urmele pasului", ca, spre pildă, în Platon, *Phaidros, 253 a, 266 b,* şi Rûmi, *Mathnawî,* II, 160: "Care e merindea *sufitului*? Sînt urmele. El goneşte după ţintă ca un vînător: vede urma căprioarei şi îi urmează paşii". Meister Eckhart vorbeşte despre "sufletul vînîndu-şi ardent prada, pe Christos". "Înainte-alergătorii" pot fi depistaţi după amprente numai pînă în pragul Porţii Soarelui – *Janua Coeli*, Capătul Drumului; dincolo de acest prag, nu li se mai poate lua urma. Simbolismul "alergării pe urme" ca şi cel al "erorii" sau al păcatului – interpretate drept ratare a ţintei – ne e furnizat de cele mai vechi civilizaţii ale vînătoarei.

Noţiunea de "cale" e subiacentă tuturor simbolismelor mai particulare: cel al *podului, al călătoriei, al pelerinajului, al porţii.*

"Dolce gioco"

Individualitatea exterioară şi făptuitoare a unui om e feminină, prin natură; e supusă propriului Sine interior şi contemplativ. Supunerea omului exterior faţă de omul interior, acesta e sensul exact al "stăpînirii de sine" şi al "autonomiei", ambele contrare "suficienţei". Pe acest cuplu se bazează descrierea întoarcerii la Dumnezeu în termenii simbolismului erotic: "La fel cum un bărbat îmbrăţişat de iubita sa nu mai ştie de «eu» şi de «tu», la fel sine-le îmbrăţişat de Sine-le omniscient ignoră cu desăvîrşire un "eu însumi" în interior şi un "tu însuţi" în afară, din cauza unităţii realizate" – afirma Shankara. Acesta e Sine-le pe care cel ce iubeşte cu adevărat, de se iubeşte pe sine ori pe alţii, îl iubeşte în sine ori în alţii. În această iubire veritabilă a Sine-lui, distincţia egoism-altruism îşi pierde semnificaţia. Cel ce iubeşte vede Sine-le stăpîn în toate fiinţele şi toate fiinţele în Sine-le seniorial. "Iubindu-ţi Sine-le, spune Meister Eckhart, iubeşti pe toţi oamenii ca fiind Sine-le tău". Toate aceste doctrine converg în cuvîntul sufit: "Ce e iubirea? Vei şti cînd vei fi eu" (*Rûmi, Mathnawî,* II)...

Cînd "fiecare e amîndoi", nici o relaţie (distinctivă) nu mai subzistă: e o beatitudine (*ânanda*) în lipsa căreia nu ar exista niciunde viaţă sau fericire. Toate acestea presupun că ceea ce noi numim generarea lumii, creaţia, nu e decît un joc (*krîdâ, lîlâ, paidia, dolce gioco*) pe care Spiritul îl joacă cu sine, la fel cum lumina soarelui se "joacă" cu tot ceea ce luminează şi însufleţeşte – fără a fi totuşi afectată de aceste contacte aparente.

Noi jucăm atît de disperat de aprig jocul vieţii pentru mizele acestei lumi, cînd am putea să jucăm jocul dragostei cu Dumnezeu pentru mize mai valoroase, anume sine-le nostru şi Sine-le lui. Jucăm unul contra altuia pentru obţinerea de bunuri, cînd am putea să jucăm cu Regele care îşi joacă tronul şi tot ceea ce este El contra vieţii noastre şi tot ceea ce sîntem noi: un joc în care, cu cît pierzi mai mult, cu atît mai mult cîştigi:

"Ai inventat acest «eu» şi acest «noi» pentru ca să poţi juca jocul adoraţiei cu Tine însuţi,

Pentru ca «eu» şi «tu» – toate cîte sînt – să devină o singură viaţă" (*Rûmi, Mathnawî,* I, 1787).

"Per sua diffalta in pianta ed in affamo
Cambio onesto riso e dolce gioco".
(Dante, *Purgatorio,* XXVIII, 95, 96).

Prezentare şi traducere,

Anca MANOLESCU

---

* E vorba despre sens în conformitate cu doctrina tradiţiei respective.

Album

Lecturi suplimentare

Mic îndreptar de lectură

După cum se poate că unii cititori au observat, pagina 12 şi-a propus, pe "marginile" sale, o anumită coerenţă.

Toată povestea a început din numărul 176 al *Dilemei*, cînd, într-un articol cu vag aer programatic (sau dacă nu, cel puţin, cu intenţii explicative) dezvoltam o teorie minimă cu privire la culturile paralele. Articolul se numea **200% artă** şi se referea, în final, la ceea ce anunţam că urma să fie obiectul paginii 12: cultura domestică, alcătuită din texte de corespondenţă, jurnale intime neprofesioniste, scrieri infantile, dedicaţii de carte, jurnale ale nounăscuţilor, fotografii de album de familie, la care adăugam şi alte specii ale scriiturilor ordinare, cum ar fi, de exemplu, oracolele şi caietele de amintiri.

Articolul respectiv a trecut, desigur, neobservat la vremea respectivă, referindu-se la o realitate mai puţin familiară.

Iată că între timp lucrurile s-au schimbat, deoarece pagina 12 a găzduit deja scrieri infantile, texte de corespondenţă personală, fragmente dintr-un jurnal, scrieri din caietele de amintiri. Întrebarea care se naşte acum este, în mod cert, de ce toate acestea?

Cel mai simplu răspuns: pentru că *toate acestea* ne determină şi vorbesc despre noi, oamenii, la fel de mult cum o fac şi faptele culturii înalte. Şi, cum nu vreau să reiau aici teoretizările despre cultura paralelă, mă voi rezuma la această primă chestiune.

Este aberant să credem că emblematică pentru un om - şi de aici pentru umanitate, în general - este starea lui de la tribună. Este ridicol să considerăm că, în mod exclusiv, natura lui este în ţinută de gală şi perorînd în faţa celorlalţi despre un subiect sau altul. Fiecare orator, după ce îşi termină prestaţia, se întoarce acasă, în sînul familiei, îşi dă cravata jos, îşi ia papucii de casă şi "se face comod". Unde-l vom găsi pe el, cel autentic? Este greu de spus. Autentic poate fi şi în faţa mulţimilor. Dar, cu siguranţă, am şti cele mai multe despre el dacă am avea posibilitatea să-l vedem în clipele de singurătate cu sine, în propria-i cameră, discutînd cu soţia şi copiii sau preparîndu-şi mîncarea preferată.

Cultura elitistă este similară stării de la tribună. Autorul este conştient că iese în lume, că se prezintă - cu ajutorul tiparului, în cazul nostru - în faţa mulţimilor şi îşi confecţionează o morgă. Să-i spunem o *imagine*. Imaginea aceasta, creată pentru contactul cu exteriorul, poate să fie de mai multe feluri - poate chiar să joace sinceritatea şi deschiderea absolută -, dar tot mască rămîne. Bineînţeles că ne dezvăluim foarte bine şi prin rolurile pe care le jucăm, dar de ce să neglijăm, de dragul paietelor multicolore de la punerile în scenă sau, pe de altă parte, din inerţie, considerarea stării de după spectacol. Sau din afara lui - pentru că nu toţi oamenii sînt făcuţi să apară în faţa unui public.

Faptele pe care încearcă să le prezinte pagina 12 (la marginile ei) ţin de această din urmă stare. Ele nu aspiră să fie considerate manifestări artistice, nu uzează de o anumită retorică, nu vor să încînte sau să persuadeze. Sînt pur şi simplu făcute pentru sine (sau pentru cei apropiaţi), sînt intime şi, prin urmare, cu un grad sporit de sinceritate. Aici omul se înfăţişează prin gesturi simple, dar fireşti, de o reprezentativitate maximă.

În ceea ce mă priveşte, sper că toată lumea îşi dă seama că textele pe care le public sînt absolut autentice - căci dacă eludăm autenticitatea tot jocul devine fără sens. Oricum, cei care m-ar suspecta de contrafacere m-ar măguli de fapt, pentru că e nevoie realmente de geniu pentru a inventa atît.

→

Din viaţa unui extremist de centru...

Caractere, virgule şi adjective

Vara, pentru odihna minţii, nu găsesc ceva mai bun decît a contempla, de la mine, din Boteanu, substantivele, adjectivele, cifrele prin care caractere caută alte caractere, pe pămînt, să zicem în Franţa:

Femeie frumoasă, 42 ani, liberă, independentă, senzuală, veselă caută Bărbat liber 40-48 maximum, cu foarte înalt nivel social, farmec, generos, rafinat, vesel, nefumător, iubind soarele, marea, golful. Neserioşii să se abţină. Merci.

Femeie frumoasă, 45 ani, cu un copil, viaţă profesională reuşită, pasionată, foarte veselă, dinamică, sportivă, iubind soarele, copiii, prietenii, hohotele nebune de rîs, sărbătorile în faţa unui amurg, pe scurt: viaţa, caută Bărbat care va crea un declic, dezvoltat profesional, cu mult humor, sportiv, tînăr la suflet şi ca spirit, dornic să profite de viaţa în doi, cu copii, de ce nu? Deprimaţii, play-boy-ii, apaticii, temătorii să se abţină.

Frumosule italian, întîlnit la 16 iunie pe vasul Sorrento-Capri, la 10[40], ochii noştri şi-au spus multe, aş vrea să te revăd.

Dizeur crepuscular liberal, 45 ani, 1,72 m, caută conspiraţie ideală cu o icoană 25-35 ani pentru a fugi de apocalipsa estivală în cripte literare şi săli obscure aşteptînd întoarcerea zilelor palide.

Cuadragenar cerînd humor invită fată ascultătoare şi curioasă pentru sărbători şi vacanţă.

Marocan, om de afaceri + ziarist, 52 ani, elegant, cultivat, sensibil, voios, trăind multă vreme în Franţa şi Germania, văduv caută parteneră să împartă viaţa la Casablanca, iubind cultura, politica.

Bărbat, 54 ani, doreşte să întîlnească amazoană 30-60 eliberată, senzuală pentru a vizita Parisul în decembrie '96, discret, generos.

Inginer agronom, 33 ani, 1,74 m, iubind artele, natura, călătoriile, epicurian, sentimental doreşte să întîlnească tînără cultivată, dinamică pentru a construi un cuplu în tandreţe, încredere, humor şi sinceritate.

Artist la 50 nu oferă decît reuşită, talent, inteligenţă şi humor probabile; se supune la dominaţia deosebită a unei femei care vrea să suporte omagiul extrem al unei biciuiri îndrăgostite pentru a-şi exersa - prin această îndrăzneală care o va face seducătoare - puterea ei în sacrificii şi lacrimi; surîsul în această încercare sever recompensat.

Parizian la 60, 1,85 m, elegant, cadru superior, mare voiajor, vorbind engleza, germana, italiana, spaniola doreşte contact cu o Femeie de acelaşi nivel, indiferent de vîrstă.

Femeie la 30 şi (34) de ani, spirit luminos, privire profundă, senzualitate dezvoltată, "acela" şi "eu-l" în termeni buni, caută Bărbat liber, pofticios de dialectică, gata să-l hrănească cu pictură (de la Vermeer la Kirchner), cu muzică (de la Bruckner la Mozart), cu literatură (de la Zweig la Rilke) pentru a împărţi durabil, ordinarul şi extraordinarul.

Oficial veţi fi asistenta mea. Om de afaceri (căsătorit, 52 ani, brun, 1,62 m, păr argintat, farmec, uşor îngrăşat) călătorii dese (în mari hoteluri) caută complicitate totală (relaţională şi amoroasă) cu Femeie 25-35 ani, liberă (inclusiv profesional), blondă, zveltă, frumoasă, elegantă, atrăgătoare, rasată, veselă, humor, cultivată, discretă (pasăre rară), între 1,70-1,75 m (de dorit să converseze în engleză) pentru a-l însoţi în călătorii şi jocuri în doi, liberă să se deplaseze pe termene scurte. Oriunde aţi locui în Europa, sînt dispus să vă satisfac cerinţele. Propunere foarte serioasă. Discreţie mutuală, totală. Întîlnire rapidă.

...Adorm, uneori, cu "Le Nouvel Observateur" căzîndu-mi pe ochi şi cu aceste "schiţe" de la rubrica "Se rencontrer" sub pleoape. Numesc situaţia "somnoroasa mea aventură". Ce-ar fi scos Mazilu din ăştia!

Altfel, rămîne cum a spus, în '36, pe patul morţii, Karl Kraus, auzind vestea că japonezii au invadat Manciuria: "Nimic din toate astea nu s-ar fi întîmplat, dacă oamenii ar fi fost mai severi în privinţa folosirii virgulei". El devenise celebru din 1919 cu "Ultimele ore ale omenirii".

Radu COSAŞU

În fine, pagina 12 mai găzduieşte, pe lîngă textele inocente, şi altele care dau într-un fel sau altul seamă de universul domestic, cel care naşte multe din manifestările în discuţie. Viaţa casnică a fost îndelung repudiată în interiorul culturii elitiste (valorile familiale erau valori filistine, burgheze, conformiste), astfel încît referirile la aceasta pot să-i nedumerească pe mulţi. Oricum, majoritatea scrierilor despre se constituie în studii de mentalitate, aşa cum este, de exemplu, şi cazul seriei inaugurate de textul alăturat (seria va cuprinde mici studii de estetică a cotidianului, realizate, în maniera ei specifică, de către Irina Nicolau - semnată, după cum se vede, *Riri*).

Un colaborator, care publica înainte în pagina 12 şi acum a trecut pe pagina următoare, la "actualitate culturală", mă întreba cu o inexplicabilă revoltă în glas de ce le dau importanţă copiilor: "Ce, puştii ăia scriu mai bine ca mine?" (de aici se vede şi o altă caractertistică diferenţiatoare: spre deosebire de scrierile inocente, cele din cultura elitistă sînt mînate şi de o mulţime de orgolii). Ei bine, da, puştii aceia scriu mai bine decît el, aşa cum, de altfel, scriu mai bine decît noi toţi, şi aceasta chiar cînd fac greşeli de exprimare sau ortografie. **(C.P.-B.)**

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Îmi ceri să-ţi scriu despre lucrurile mărunte care mă preocupă. Obsesia acestei săptămîni a fost *preşul*. Să vedem dacă rezişti.

Luni şi marţi am avut ocazia să intru în cîteva blocuri noi din centru. M-a frapat carenţa de preşuri. Oamenii se concentrează pe uşi. Ele trebuie să devină, cu orice preţ, frumoase şi solide. Uşa unui om normal se încuie cu trei chei. Urmează grilaje, blindaje, rame şi zăvoare de fier. Pentru înfrumuseţare, oamenii recurg la ancadramente de lemn pirogravat, vizoare-cap-de-leu din plastic sau bronz, clanţe de alamă cu ornament bogat. Totul se sfîrşeşte într-o baie de lac abundent. Este limpede, pentru oricine are ochi de văzut, că uşa a devenit un element emblematic. Ca să fie în rînd cu lumea, sau înaintea ei, proprietarul nu face economie nici de bani, nici de sudoare. În rest, ce să-ţi mai spun... unde sînt ramele ieftine în care administratorul încadra file din calendare, leandrii şi ficuşii bolnăvicioşi, muşcatele care creşteau pe scări în oale dezafectate? Ei bine, află că nu mai sînt! Oamenii se închid în apartamentele lor după uşi frumoase şi solide, tratează cu indiferenţă spaţiile comune, iar administratorul se zbate să monteze un interfon.

Am făcut aceste observaţii pornind de la preş. Ce se întîmplă cu preşul? Ca să pot să dau un răspuns m-am silit să recapitulez. În blocul vechi unde am copilărit, pe strada Mendeleev, paralelă cu Bulevardul Magheru, erau preşuri puţine. N-avea preş nici Anny Gall care ţinea un cabinet de cosmetică şi manifesta un interes ostentativ pentru curăţenie. Cum soseau noroiul şi zăpada, nea Albu-portarul acoperea cu o bucată de molton grătarul de fier de la intrare. De frica lui, cînd veneam acasă, toţi tropăiam, hopatropa, de cîteva ori pe molton. Deduc că la noi în bloc oamenii nu se prea ştergeau pe picioare şi pot să jur că nici nu se descălţau în antreu.

Am descoperit preşul în adolescenţă, prin anii '60, cînd au început să se construiască blocurile noi. Diversitatea era enormă: preşuri de lemn, de fier, din cauciuc, rogojini, împletitură de rafie... Adevărata diversitate era însă dată de fragmentele de covor. După ele puteai să determini originea zonală a fiecărui locatar. Studenţi năbădăioşi, dacă făceam o petrecere "la bloc", ca să îi pedepsim pe vecinii ce ne bătuseră toată noaptea în ţevi, podele şi plafoane, schimbam preşurile între ele. Coborînd pe scări mahmuri, mai găseam energia să mutăm preşurile de la un etaj la altul. De scandalurile pe care le provocam unicul beneficiar era studentul-gazdă.

Revin şi mă întreb, pentru ce a scăzut interesul românilor pentru preş? Descălţatul în antreu se practică încă. La locul de descălţare se află frecvent un preş. Întrebarea trebuie să fie reformulată, de ce a intrat preşul în casă? Cineva mi-a explicat că preşurile din exterior îi atrag pe copiii vagabonzi, peste noapte. Explicaţia este valabilă pentru blocurile fără interfon. Eu am trei răspunsuri care nu se exclud. Cel mai puţin important priveşte oferta de preşuri a pieţii româneşti. Omul cu mulţi bani n-are din ce să aleagă iar experienţa lui occidentală îl face să excludă bucata de covor. Al doilea răspuns ţine de mentalitatea locatarului. Mulţi dintre proprietarii de preşuri din vremea studenţiei mele erau, la origine, ţărani adevăraţi. În sat omul nu concepe să intre direct de afară în casă. Cu alte cuvinte, preşul era pentru el un fel de pridvor. Pridvor, etimologic, chiar asta înseamnă, înainte de uşă. Înainte de uşă, măcar un covor. În fine, mai cred că preşul din faţa uşii reprezenta o relaţie cu spaţiul public. Pe vremuri omul era dispus să "împartă" praful de pe picioare cu vecinii. Astăzi nu mai împarte nimic. Îşi arată unul altuia uşa. Înaintăm spre singurătate cu o viteză de necrezut.

În rest, căldură mare.

Continuu să te aştept
Riri

Ocolul SUA în 44 de zile

Washington D.C. – La Motion Picture Association (a faimosului Jack Valenti) văd, în fine, *La Haine* al lui Kassovitz alături de cîţiva critici de la cele mai importante cotidiane. Impresia că nu s-a mai văzut nimic de acest fel în cinema-ul francez e generală: nu un "exerciţiu de stil", ci un film dificil, aspru, onest care nu e o capodoperă, dar e excelent! K. ţine filmul în mînă pînă la capăt (ceea ce e rar!). • "The Biograph" e pe cale de dispariţie – singurul cinema "d'art et essai" demn de acest nume de pe-aici; a fost înfiinţat de Alain Rubin (pe care-l cunosc) într-o vreme mai tandră cu a şaptea artă... Astăzi, se va transforma într-o farmacie: metamorfoză nu lipsită de tîlc! (Aici văd, într-o ultimă proiecţie, *The Institute Benjamenta* al "trăsniţilor" fraţi Quay, după Robert Walser; hipnotic şi manierist). • Tot la MPA (în alte zile): *Land and Freedom* al lui Ken Loach (aveam dreptate să-l ocolesc!) şi premiera lui *Moll Flanders* (nici o legătură cu romanul lui Defoe, în ciuda titlului), o peltea plicticoasă care preia personajul originar după ce-l trece prin toate săpunurile "political correctness"-ului... Cui prodest!? • La National Gallery of Art (aripa nouă), "Colecţia Robert & Jane Meyerhoff" îmi revelează cîteva pînze recente ale lui Frank Stella ("Hooloomooloo" din '94), dar şi altele mai vechi ("Misano", '82, "La Scienza della Fiacca", '84), alături de o foarte bună selecţie din Lichtenstein ("Bedroom at Arles", din '92), Eric Fischl ("Saigon, Minnesota", '85), David Salle, Nancy Graves (care-a murit – nu ştiam – anul trecut)... Tot aici, o splendidă expoziţie de fotografii Harry Callahan (de care doar auzisem). • La minunata Phillips Collection, doi paşi de unde stau (Dupont Circle): "Americanii la Paris – anii '20" (Man Ray etc.), cu re-descoperirea (în ce mă priveşte) a lui Stuart Davis, mult timp discreditat. Să fie "ambientul" de vină? Casa Phillips e, categoric, una din reşedinţele cele mai rafinate vizitate vreodată!

New Orleans – Lucrul cel mai absurd este să vezi, aici, blănuri în vitrinele unor magazine: de la 9 dimineaţa focul coboară pe străzi! Zăpadă, iarna?! Ultima oară au avut în 1989... • Ursulines Avenue (unde locuiesc, în plin cartier franţuzesc) taie celebra Bourbon Street. Tînguirile jazz-ului se lipesc de umezeala fierbinte şi devin obsesie. În afara bucătăriei *cajun* – divină! –, poţi găsi afişe sau T-shirturi cu înscrisuri amuzante, de pildă acesta: "Jesus loves you. Everybody else thinks you're an asshole". • Plus o expoziţie-surpriză: a lui Annie Leibovitz (pe Royal St.). "Constructed Portraits" adună portretele mai vechi, dar şi lucrări recente (din '95) – John Travolta, Dennid Hopper & Chritopher Walken, sau acest înfricoşător dublu-portert (făcut, şi el, anul trecut!), Jack Lemmon şi Tony Curtis: amîndoi boiţi ca-n *Unora le lace jazzul*, în desuuri de damă... • Vizitînd un fotograf (Will Crocker) care locuieşte în "cartierul grădinilor", citesc pe uşa casei lipite de a lui: "Thomas Mann – designer"...

Seattle – Pur şi simplu cel mai frumos oraş american din cîte-am văzut pînă acum! "Cel mai înalt standard de viaţă din SUA" (apud *Time).* În seara deschiderii Festivalului de Film de aici, e o coadă uriaşă şi, sigur pe invitaţia din buzunar, am timp să schiţez o expresie de compătimire... Dar *toţi au invitaţii*, mi se spune! Aşa că m-aşez, cu secretara directorului Festivalului, la (aceeaşi) coadă – din "coada" căreia nici nu se mai zăreşte cinematograful!

Bozeman (Montana) – Aici s-au filmat nu-ştiu-cîte westernuri, cum ar fi *Cîndva, pe-aici trecea un rîu*... Pretenţia la notorietate a Bozeman-ului e subţire şi dispare repede – gîndesc eu, după ce "fac" cu privirea, încă din prima zi, împrejurimile. Moteluri. Staţii de benzină. Moteluri. Iarăşi moteluri. Iarăşi staţii de benzină. Şi munţii, de jur-împrejur... Dar aici, la Bozeman, e una din cele mai bune facultăţi de film – Montana State University, cu "aparatură" susceptibilă să dea ATF-ului gînduri de reciclare. Criticii cu care stau de vorbă, profesorii de la MSU – dr. Paul Monaco, şeful catedrei – sînt, toţi, impecabili. (Există chiar şi un festival, de două ori pe an!) Aşa că, atunci cînd mă-ntîlnesc cu Nancy Ann Conard – casting-directorul lui Redford –, o femeie cu faţa arsă de toate focurile preriei, nu mă mai mir de nimic. "Big Sky Country", se zice pe-aici. Oamenii trăiesc, cu adevărat, ca şi cum doar cerul există...

Los Angeles – Oraşul-caracatiţă. Urît şi lung ca o zi de post. Ce-i drept, nu pot să mă plîng: stau în Santa Monica, într-un hotel Art Déco, cu briza Pacificului în faţă! • O vizită la Academy Film Archive (construită prin anii '20) şi o discuţie cu directorul acesteia, dr. Michael Friend – very friendly indeed. • O invitaţie la cină în Beverly Hills (îmi sînt arătate, din maşină, vilele mai tuturor starurilor) • "Cîinele nostru obişnuia să se joace cu cîinele lui O.J. Simpson..." (o replică, la masă). • "În benzinăria de colo, chiar în turn, a scris Thomas Mann *În căutarea timpului pierdut* (!)..." (un comentariu, din maşină!) • Sigur c-am vizitat "studiourile"! • Sigur c-am vizitat Hollywoodul! • Sigur c-am vizitat tot ce se putea vizita (Chinese Theater, Sunset Boulevard, American Film Institute, cimitirul din Westwood unde e Marilyn, Bel Air-ul, faimosul restaurant "Gladstone's" din Malibu – de două ori, pentru stridii şi peşte –, Observatorul (scena finală din *Rebel fără cauză*), am vizitat tot, tot, tot... • Aceeaşi concluzie: L.A.-ul e un oraş lipsit de coloană vertebrală.

San Francisco – Reuşesc să mai prind, la MoMA – clădire construită de arhitectul italian Mario Botta – două expoziţii formidabile: Frida Kahlo (alături de care bietul Diego Rivera face figură de figurant) şi Matthew Barney – un foarte tînăr (n. 1967) instalaţionist, în mare vogă acum. • În afară de asta, locuiesc în camera în care s-a turnat *Vertigo* de Hitchcock! • San Francisco nu există: este o închipuire colectivă – un fenomen de adoraţie în masă corporalizat. • Dar *acest* prînz, într-un restaurant italian din SF, există: ravioli umplute cu homari, scăldate în sos de sparanghel! Mănîncă *e poi mori*...

New York – Mă-ntîlnesc cu Muntadas, întors de la Atlanta unde i s-a deschis o expoziţie (vechea sa idee cu "traducerile") care deconstruieşte însăşi ideea de "olimpiadă". • Sporovăim "subversiv", mai întîi în studioul lui din Tribeca, apoi peste drum, pe terasa unui restaurant. • Apoi, într-o altă zi, împreună la vernisajul "Mediascape" de la Guggenheim-Soho, cu Richard Vine de la *Art in America* – răspunzător de debutul meu în *Chicago Review*, în 1976... • Şi cine apare? Nimeni altul decît David Byrne (ex-"*Talking Heads*"), cel fotografiat de Annie Leibovitz într-o haină făcută din frunze; culmea e că mă întîlnisem deja cu el, prin Washington Square – el intra într-un "organic food store" –, dar acum, aflînd că se ocupă de fotografie, stăm mai mult de vorbă. • Dacă e cineva interesat să găzduiască o expoziţie David Byrne la Bucureşti, să mă contacteze. • "Mediascape", cu multă lume bună (Nam June Paik, Jenny Holzer, Bill Viola...) e un spanac hi-tech cu termen de garanţie expirat. • Care n-a plăcut decît nemţilor. • E normal, doar ei l-au plătit. • Ce-ar mai fi? Ah da: Picasso La MoMA (toate portretele, multe deja ştiute din Musée Picasso-Paris sau Spania, dar şi multe inedite – din colecţia Ludwig sau Elveţia), Picasso la Gagosian Gallery, la Yoshii (incredibilele sale "studii" de student!), emulul său Hockney la Robert Miller şi, două etaje mai sus, la Emmerich – cu o piesă aiuritoare: "Painting as performance, 9 mn". 9 minute în care o pînză imensă, "supusă" unor spoturi multicolore, îşi dezvăluie toate nuanţele cu o prospeţime nemaiîntîlnită... Pictura ca (în loc de?) teatru: să fi inventat Hockney un nou gen? • În fine – dar de ce "în fine"? În America "trebuie să te întorci" – mi-au spus toţi cu care m-am întîlnit. Le-am promis; şi mie-mi place – îmi face o mare, mare plăcere – să-mi ţin cuvîntul! *Just you wait*...

Alex Leo ŞERBAN

Cronica literară de tranziţie

JURNALE (7)

Sanda Stolojan

După ce am citit "dintr-o răsuflare" jurnalul d-nei Sanda Stolojan*, am simţit un motiv în plus să regret că am lipsit din ţară în timpul Tîrgului de Carte, la care Editura Humanitas îmi adresase invitaţia să fac o prezentare a acestei cărţi, la "lansare". N-aş fi fost cîtuşi de puţin constrîns să evit fondul sau să mimez protocolar entuziasmul (ceea ce nu prea e în firea mea), deoarece volumul, în genul său, este fermecător.

Descendentă a lui Duiliu Zamfirescu, plasată prin vocaţie şi destin în perimetrul activităţilor diplomatice, internaţionale (ca translatoare), dar şi al celor de politică militantă, ca preşedintă a Ligii pentru Apărarea Drepturilor Omului în România (între 1984 şi 1991), eseistă, poetă şi traducătoare (Cioran, Blaga) - Sanda Stolojan se vădeşte, în paginile jurnalului ei, un intelectual de un admirabil rafinament, cu o aspră exigenţă faţă de sine (ceea ce imprimă textului o modestie funciară, elegantă, lipsită de făţărnicie) şi cu o neliniştită conştiinţă a *românităţii* sale, adică, în alţi termeni (riscanţi, pentru că demonetizaţi de uzul leprelor), o fiinţă animată, deasupra sau dedesubtul tuturor celorlalte raţiuni, de dragoste pentru bucata de lume numită România. De altfel, de cîteva ori pe parcursul jurnalului, Sanda Stolojan afirmă că trăieşte într-un spaţiu hibrid, care s-ar putea chema "*Franco-România*". Ea aparţine acelei categorii (nu cea mai numeroasă: "*Eliade se miră că, din cei peste 11.000 de români rămaşi în Occident în ultimii trei-patru ani, nimeni n-a scris un rînd despre cele trăite în România. Toţi tac cînd ies din ţară*", p.58, iulie 1978) de exilaţi, care, scăpaţi din teroarea comunistă, nu rup nici unul din firele de legătură cu patria, ci văd în libertatea dobîndită un catalizator al energiei consacrate binelui ei. Alături de cuplul Lovinescu-Ierunca sau de Mihnea Berindei, Sanda Stolojan s-a aflat mereu printre românii cei mai activi în favoarea adevăratei Românii. Jurnalul ei este oglinda calmă, senină, a acestei "vieţi duble", a acestei conştiinţe "împărţite" între cetăţenia administrativ şi profesional franceză, sufleteşte şi spiritual română: "*De analizat mai adînc aspectul ezoteric, ermetic al Exilului, care corespunde unei stări intermediare, de transmutaţie, de reînceput în condiţii noi, pînă la transformarea într-un metal diferit. Alchimie a Exilului*" (p.74, nov. 1979). Exilatul care se lasă greu (sau foarte puţin) transformat e, întrucîtva, spune autoarea (şi cred că despre ea este vorba în "fabulă"), într-o "*stare a aceluia care nu se sprijină decît pe un picior, celălalt trebuind să-l ducă aiurea*" (id.).

Notaţiile sunt, în majoritatea covîrşitoare, scurte, corespunzînd parcă principiului "un gînd/o imagine pe zi". Subiectele cele mai frecvente sunt Cioran, Eugen Ionescu, Eliade, Noica. Sanda Stolojan suferă benefic de sindromul "Eckermann" şi notează, cu sym-pathie, cu pătrunderea psihologică pe care i-o conferă inteligenţa şi afecţiunea, ce spun, ce fac, cum se comportă aceşti mari prieteni ai ei. Inutil să spun că nuanţa de bîrfă, de comeraj, e complet exclusă şi că nu avem de-a face cu viziunea de tip "X *en pantoufles*" ; dacă "il n'y a pas de gènie pour son valet", e tot atît de adevărat că geniul e pus în valoare de ochiul cald al celui care-l stimează şi înţelege. Un biograf al lui (cel puţin) Cioran sau Ionescu va găsi jaloane fertile în consemnările Sandei Stolojan, ca şi în reflecţiile ei; iată, de pildă, acest detaliu nodal al personalităţii lui Cioran, nesesizat de cercetători: "*Straniu destin, acela al lui Cioran, devenit scriitor francez, el, atît de pasionat în trecut de cultura germană, atît de puţin francez în reacţiile sale adînci. A asimilat cultura franceză, dar fibrele lui intime au rămas aceleaşi*" (p.96, 15 nov.1980). Chestiunea s-ar preta şi unei anume generalizări, pentru că pendularea între ispita teutonă şi ispita galică e o constantă în istoria spiritului românesc, începînd (măcar) cu Eminescu, nutrit cu Schopenhauer ca şi cu Th. Gautier sau Rousseau, şi pînă la Petru Dumitriu, care a fost, toată viaţa sa liberă, cu un picior în Franţa şi unul în Germania.

O altă frumoasă observaţie pe care vreau s-o relev este cea asupra *românescului* care (descifrează Sanda Stolojan în Eliade) ar consta în *mîntuirea prin cultură* (idee regăsită, obstinat pînă la obsesiv, la Noica): "*De ce este Eliade atît de român? Pentru că nu vede o altă cale de mîntuire decît prin cultură - nici prin religie, nici prin angajamentul total, omenesc, în favoarea unei cauze morale*" (p.91, aug.1980). În ceea ce o priveşte, autoarea *Jurnal*-ului *din exilul* parizian a căutat un compromis fertil (suntem sub cupola înaltului dicton "Science sans conscience n'est que ruine de l'âme"), punînd cultura în slujba acţiunii civice ("*să nu cedezi tentaţiei luciditătii sterile*"), chiar dacă realizează, cu scepticismul natural al omului de carte, că "*să vrei să împaci Istoria cu Morala este o dovadă de naivitate*" (p.90, id.). Toate astea ar părea vorbe goale dacă n-aş adăuga că Sanda Stolojan şi-a cheltuit, nelucrativ, ani la rînd din viaţă spre a apăra, cît omeneşte se putea, pe de o parte, pe opozanţii din România, pe de alta, satele şi edificiile acestei ţări nenorocite, şi că, în 1989, a primit, pentru osîrdia ei întru salvgardarea drepturilor omului, Diploma de Onoare a *American Romanian Academy*.

Cu modestia pe care am menţionat-o, autoarea găseşte în jurnalul pe care-l ţine "*mijlocul, poate singurul care să fie la înălţimea puterilor mele, de a pune ordine în destinul meu: a observa, a asculta, a însemna...*" (p.101, 4 ian.1981). Rezultatul e, după părerea mea necomplezentă, o cronică pointilistă scrisă cu acurateţe feminină şi bărbătesc discernămînt (v. însemnările acide despre Eugen Barbu, p.14, Petru Dumitriu, pp.67, 167, 169, Ivaşcu, Cioculescu - şi chiar despre Eliade, Noica, Cioran, pentru care tandrul *amor intellectualis* al Sandei Stolojan nu duce nicidecum la idolatrie) prinzînd, parcă stroboscopic, în unghiul mic, momente din viaţa adîncă a unor mari oameni pe care i-a frecventat şi, în cel larg, momente din lungul drum al nopţii româneşti către ziuă.

George PRUTEANU

---

*) Sanda Stolojan, *Nori peste balcoane - Jurnal din exilul parizian*, traducere din franceză de Micaela Slăvescu, revizuită de Sanda Stolojan, col. "Memorii/Jurnale", Ed. Humanitas, Buc., 1996, 312 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Strategie vizionară dar decizie pragmatică

Pragmatismul este o invenţie americană şi exprimă cum nu se poate mai fidel modul în care abordează americanii nu numai afacerile, dar şi politica, relaţiile sociale şi chiar pe cele familiare. Pînă şi Lenin a fost atît de impresionat de spiritul practic american încît i-a îndemnat pe ruşi să şi-l însuşească, combinîndu-l cu spiritul revoluţionar rus. Ce putea să iasă din această năstruşnică combinaţie decît un robot uman hibrid care foloseşte un ciocan pneumatic *made in USA* într-o mină cu pereţi de gelatină!

De fapt cuvîntul *pragmatism* a apărut pentru prima dată în lucrările filozofice ale lui C.S. Peirce şi William James şi a devenit popular datorită acelei prejudecăţi larg cultivate în gîndirea americană împotriva speculaţiei metafizice şi a marilor teorii holistice, în general împotriva a tot ce nu poate fi demonstrat în mod empiric. În politică, pragmatismul a fost opus angajării doctrinale sau ideologice, ceea ce a dus la acea formulă oficială cam ipocrită: în America, politica este non-ideologică. Ipocrită, pentru că în campaniile electorale se trage cu tunul ba în liberalism, indentificat peste ocean mai curînd cu social-democratismul european, ba în neo-conservatism, pentru a nu mai pomeni de anti-comunismul furibund care a dominat politica americană în întreaga perioadă postbelică. Curat non-ideologică! În esenţă, pliticienii americani se tem a se angaja public faţă de principii ideologice, ca nu cumva să aibă dificultăţi cînd vor găsi util să se debaraseze de ele. În sfîrşit, pragmatismul are ca finalitate asumată *succesul*, fiind presupus a fi eficace: *something that works*, adică ceva care funcţionează.

Pragmatismul este criticat în accentul său exclusiv asupra *actualităţii*, pentru lipsa lui de perspectivă. Politicienilor pragmatici li se reproşează că nu au acel "vision thing", viziunea în viitor a marilor bărbaţi de stat. Ajungem astfel la necesitatea unei sinteze între viziunea politicii generale şi cerinţa ca fiecare decizie politică să fie luată în mod pragmatic, ţinînd seama de toţi factorii relevanţi – de la situaţia economică şi mediul social, inclusiv punctele tari şi cele slabe ale adversarului. Numai o profundă cunoaştere a acestora permite omului politic să ia o decizie pragmatică.

Cum apar toate acestea la români? Din trecut, să ne referim la "Scrisoarea celor 6" din martie 1989. Considerată în presa internaţională ca o puternică lovitură dată dictaturii ceauşiste, ea a impresionat prin statura semnatarilor ei: doi foşti secretari generali ai PCR, un cunoscut membru al Biroului Politic şi un ministru de Externe şi preşedinte al Adunării Generale a ONU în anii '70. S-au găsit însă la noi după '89 critici intransigenţi de tip occidental care au reproşat "Scrisorii" că avea doar un obiectiv limitat: "îmbunătăţirea sistemului" sau "reformarea partidului". Dar legea de fier a unui act politic este *eficacitatea*, iar pentru a fi eficace "Scrisoarea" trebuia să se bazeze pe o apreciere realistă a mediului politic şi social, în primul rînd a faptului că acesta nu era pregătit în acel moment să elimine partidul şi nici socialismul. Singurul obiectiv realist era pricinuirea unei rupturi între masa membrilor de partid (circa 4 milioane) şi odiosul conducător, denunţînd laturile cele mai impopulare ale politicii lui Ceauşescu. Dovada eficacităţii este că în decembrie '89 peste 60.000 de membri de partid au participat la rebeliunea de la Timişoara, iar la Bucureşti sute de mii de comunişti au venit de pe platformele industriale pentru a se ralia la explozia populară din Piaţa Palatului, ceea ce l-a determinat pe Ceauşescu să fugă. Într-un cuvînt, "Scrisoarea" a respectat regulile pragmatismului, iar limitele ei erau dictate de însuşi obiectivul tactic: realizarea unei breşe în partid.

Despre guvernele postrevoluţionare se poate spune că n-au străucit nici prin viziune strategică, nici prin pragmatism. Amnistia generală proclamată în zilele revoluţiei a populat oraşele ţării cu hoţi, spărgători şi asasini, iar deschiderea frontierelor a permis năvala contrabandiştilor şi mafioţilor într-un moment cînd nu exista poliţie. În prezent, cînd România are nevoie de o puternică impulsionare a vieţii industriale şi comerciale spre a depăşi sărăcia şi înapoierea, impozitarea excesivă decretată de cuplul fiscalist Văcăroiu-Georgescu descurajează atît pe antreprenori să-şi dezvolte operaţiunile cît şi pe salariaţi să muncească mai bine pentru a cîştiga mai mult. Impozitul creşte atît de mult, încît efortul devine contra-productiv.

Pe scurt, decizia pragmatică este aplicarea la o situaţie concretă a unei strategii adecvate. Dacă nu există prima, lipseşte şi a doua.

Silviu BRUCAN

© A. Paul

Afaceri şi politică

Azi, termenul "pragmatic" este alăturat atît politicianului, cît şi omului de afaceri, pentru a afirma că şi unul, şi celălalt sînt (ori trebuie să fie) eficienţi. Caracterizînd şi acţiunea politicianului, şi pe cea a omului de afacêri cu acelaşi termen, se şterge, de fapt, distincţia dintre două personaje diferite, dintre două tipuri de acţiune cu scopuri distincte (dreptatea, în cazul politicii, respectiv bunăstarea, în cazul economiei). Confuzia dintre economie şi politică – confuzie căreia îi datorăm, între altele, expresii ca "politică economică" ori "program de redresare economică" – este, în ciuda răspîndirii sale, o inepţie. Apariţia ei are mai multe explicaţii; voi evoca aici două dintre ele.

E vorba, mai întîi, de influenţa exercitată de obsesia economistă asupra conştiinţei publice. Detestabilă, dar intrată pe nesimţite în limbajul curent, ca şi în discursul politic, obsesia aceasta face din fiecare ins un *homo oeconomicus*. În acest cadru, lumea pare a trăi exclusiv economic: capitalul, profitul, salariul etc. sînt singurele dimensiuni ale existenţei individuale. Cu alte cuvinte, celebrele opt ore de muncă sînt nu doar intervalul în care individul "îşi cîştigă pîinea", ci şi orizontul în care el îşi dezvăluie natura. Iată de ce *homo oeconomicus* nu are suflet: mai precis, el a pierdut părţile înalte ale acestuia, rămînînd cu interesele, strîmte şi "oarbe"; tot aşa, *homo oeconomicus* nu are nevoie de cuvînt (fiindcă totul este reglat, la distanţă, în mod tacit, de bani); el nu are trebuinţă nici de pasiuni (ca dreptatea) ori sentimente (ca onoarea), ci exclusiv de "salariu" (dacă e proletar) şi "plusvaloare" (dacă e capitalist). Nu întîmplător am aşezat în această descriere mai mulţi termeni din discursul marxist, căci profilul lui *homo oeconomicus* a fost consacrat nu de liberali (cum cred toţi aceia care nu au habar că Adam Smith, de pildă, a scris, în afară de "Avuţia naţiunilor", şi o "Teorie a sentimentelor morale"), ci de socialiştii ultimelor două secole, în polemica lor înverşunată cu filosofia liberală. Socialiştii l-au creat pe *homo oeconomicus*, mai întîi de toate, pentru a deturna sensul discursului liberal, ridiculizîndu-l prin falsificare (inventînd, de pildă, "haosul" pieţei şi "asuprirea" exercitată de acest haos) sau prin omisiune (ignorînd, de pildă, chestiunile morale sau tratîndu-le, în cel mai bun caz, ca pe un reziduu al economiei). Existenţa politică, cea care pînă atunci dezvăluia natura veritabilă a omului, şi-a pierdut, în acest fel, definitiv substanţa tradiţională: dacă omul trăieşte doar muncind, atunci societatea e un atelier, iar politica nu mai are vreo legătură cu dreptatea, devenind o amenajare a relaţiilor de muncă; dacă omul nu mai are nevoie, în general, de cuvînt, ci de muncă şi bani, atunci singurele cuvinte care nu-i vor discredita pe politicieni vor fi tocmai "muncă" şi "bani"; dacă omul este pragmatic şi dacă politicianul nu vrea să piardă (ce i-a mai rămas din) calitatea de om, atunci el trebuie să fie tot pragmatic. Devalorizată pînă la condiţia unei simple manipulări de bani şi a unei eficiente organizări a atelierului uman, politica risca deacum să se topească în economie. Politicianul putea deveni o copie a omului de afaceri, dar şi aliatul său. Insistenţa cu care, din secolul al XIX-lea încoace, e denunţată alianţa politicienilor cu oamenii de afaceri ("oligarhia financiară", "complexul politico-industrial" etc.) trădează, în fapt, marile linii ale proiectului socialist, în care lumea seamănă cu o hală de uzină.

Al doilea motiv care a împins minţile la confuzia dintre politică şi economie derivă, de fapt, din cel evocat mai sus: e vorba de o reacţie produsă după instalarea imaginii noii societăţi-atelier, în fapt, de o încercare de a da consistenţă unei lumi din care, pentru socialişti, lipsea totul, în afară de muncă, bani şi eficienţă. Căci socialiştii nu s-au mulţumit să denigreze liberalismul, ci au căutat să construiască pe scheletul noilor habitudini mentale create de pretinsa "critică a economiei politice" (a se citi: "critică a liberalismului"), o doctrină capabilă să-i ducă la putere, o doctrină zisă "pozitivă". Esenţa socialismului a devenit atunci monopolul: o practică a luat astfel locul unui discurs. Cum s-a născut şi ce rol a avut monopolul? El a apărut, în primul rînd, ca o soluţie foarte comodă: dacă lumea este un atelier haotic, ea trebuie organizată; dacă politicianul trebuie să fie pragmatic, el îşi va dovedi capacităţile organizînd-o, cu ajutorul minţilor luminate delegate de el în fiecare "secţie" a imensului atelier; pentru ca lumea să devină bună, adică eficientă la maximum, e nevoie de parcelări coordonate de un plan şi dirijate de cîte un responsabil. În locul unei lumi libere, în care pasiunile şi interesele se coordonau spontan (aceasta era viziunea liberală clasică!), a apărut mulţimea de directori de ateliere, pretins raţionali şi supuşi, fără replică, Marelui Responsabil. Birocraţia este complementul acestei reorganizări a unui orizont uman compus din bani şi profit: într-adevăr, scopul creării birocraţiei este pur pragmatic. Rezultatele acestei practici au fost şi sînt dezastruoase. Minţile luminate nu sînt, la urma urmei, decît clienţii, favoriţii Marelui Responsabil al atelierului uman. Organizarea raţională constă în favorizarea acestor clienţi, în segmentarea pieţelor libere, cu alte cuvinte, în "încurajarea tinerei industrii" (formulă care a ajuns pînă şi în provinciile româneşti, aflate în căutarea sincronizării europene), în izolaţionism şi protecţionism. Rolul monopolului a fost şi a rămas unic: decuparea, în numele pragmatismului, a imensului spaţiu pretins haotic al pieţei, în vederea favorizării clienţilor puterii instalate.

Pe scurt, politicianul a ajuns să fie judecat în funcţie de eficienţă doar după ce (1) societatea a fost văzută ca un atelier şi (2) atelierul a fost populat cu clienţii principelui. Trăim astăzi în interiorul acestor modele, a căror filiaţie e uitată şi a căror nefericită influenţă e suportată, pe rînd, de generaţii întregi de socialişti care se ignoră. Aşa se explică faptul că aproape nimeni nu consideră suspecte asumarea dublei calităţi de politician şi de om de afaceri, trecerea nesimţită de la una la alta, ori favorizarea economiei de bunăvoinţa şi bunul plac politice. Aşa se explică şi faptul că orice discurs în care sînt invocate dreptatea politicianului ori, mai general, neutralitatea puterii pare împrumutat din manuale prăfuite şi nu trezeşte decît surîsul superior al simţului comun, al celui care le ştie pe toate, din experienţa sa bogată de viaţă.

Cristian PREDA

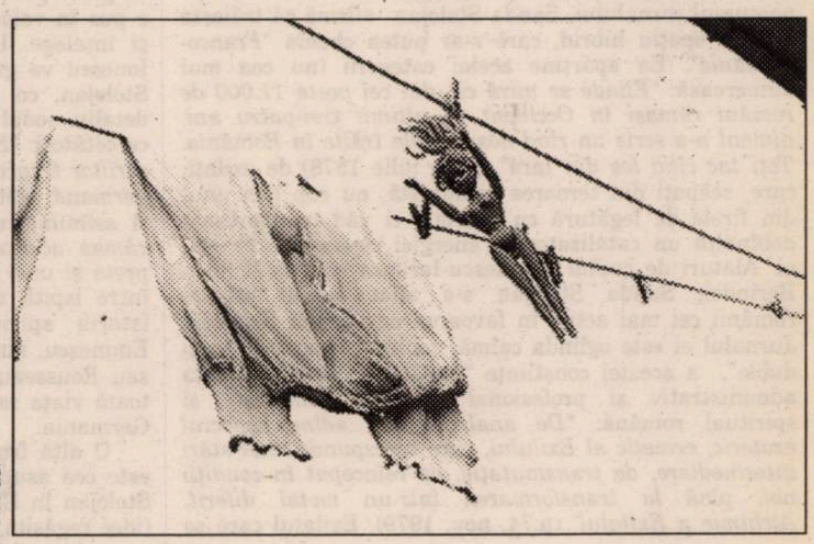

© A. Paul

Dieta postrevoluţionară

© A. Paul

Nu am mîncat dintr-o farfurie – aşa se potolesc entuziasmele sau insolenţele. Nu am mîncat din aceeaşi farfurie, şi nici dacă am mînca împreună două căruţe de sare nu am putea spune că ne cunoaştem suficient. L-am omenit, adică l-am tratat ca pe unul dintre noi, i-am dat de mîncare, eu din poiata şi hambarul meu, pîine bine dospită, friptane, brînză şi lapte, totul îngrijit de mine în propria mea gospodărie. L-am tratat cu un mititel, cu o berică, am strîns prietenia. Tratarea cu mîncare este o secvenţă rituală în contextul comunicării sociale. L-am invitat la cină – adică am împărţit aceeaşi mîncare, aceleaşi senzaţii. Am împărţit acelaşi timp şi aceleaşi impresii. Stomacurile noastre trec o vreme prin aceleaşi prefaceri. Chiar dacă nu este o cale simplă, scurtă – mîncatul din aceeaşi farfurie, la aceeaşi masă, din acelaşi soi de mîncare – sînt premisele unei bune frăţietăţi. Ospăţul, cina sau masa împreună – sînt, pentru români, reperele unei legături de durată. Gazda şi oaspetele şi-au repartizat rolurile şi au stabilit responsabilităţile tratamentului – gazda este agentul, cel care dă de mîncare şi acoperiş. Oaspetele este acceptantul – el va fi ghidat gastronomic, de gazdă – către saţietate. Mîncatul aceluiaşi fel de mîncare este semn de intimitate şi legătură la fel de solidă ca amestecul de sînge între cei doi. Ba chiar mai sfîntă decît înfrăţirea prin sînge – pentru că mîncatul împreună implică o simultaneitate fiziologică, altminteri ruşinoasă. Sperietoarea regimului comunist nu era, în cazul orăşeanului, demolarea bisericilor sau a satelor, ci transformarea magazinelor alimentare în cantine. Cu toţii ne amintim de acest proiect – sau doar zvon? – care urma să colectivizeze un act intim şi drag românului mediu – mîncarea. Omogenitatea menu-ului, coincidenţele de apetit şi dieta aparţin unui sistem de comunicare vegetativă (condiţiile de îngurgitare, achiziţionare, preparare etc. au fost aceleaşi în cazurile comparate, nu s-a produs nici un clasament subversiv, nimeni nu a căpătat vreun rol nou, redistribuit gastronomic). Cea mai importantă acuză adusă cuplului de conducători comunişti a fost cea rostită de un justiţiar patetic, în timpul procesului de la Tîrgovişte – Aţi înfometat poporul acesta.

1. Limbajul postdecembrist a cunoscut mai multe moduri de manipulare subliminală. Ca orice revoluţie, cea din decembrie '89 a folosit din plin codul alimentar – s-ar zice că a fost o revoluţie (ca multe altele) a flămînzilor. Raţiile alimentare au fost desfiinţate, primele tranşe de ajutoare au eşuat în vitrinele magazinelor, lumea cumpăra multă hrană încă necunoscută, copiii vedeau banane. Revoluţia a adus lumea în stradă – adică în băcănii. Mulţi dintre cei care au murit după 22 decembrie erau cetăţeni onesti ieşiţi să cumpere lapte sau ouă. De această situaţie sfera politică s-a apropiat instantaneu, adaptîndu-se la realitate. Lumea nouă s-a împărţit datorită retoricii discriminatorii, în cei care au mîncat în comun şi cei care au gustat separat, preeminenţă fiind, paradoxal, cantitatea. Luxurianţele de menu, în cazul unui popor sărac şi lipsit de rafinament gastronomic, obişnuit, dimpotrivă, cu şocurile gastrice, cu mîncăruri grele, aspre, au fost principalul criteriu de departajare socială. Cei care nu mîncau din borcan sau de la cazan, cum se spunea pe-atunci, aparţineau acelei categorii privilegiate care avea acces la selecţie alimentară. În zilele şi săptămînile de compactare socială, de fărîmiţare a structurilor sociale comuniste, mîncarea a fost determinantă în noile clasamente. O bătrînă a fost surprinsă ajutîndu-i pe teroristi – în cozonacul pe care-l ducea în traistă, avea un pistol. Teroriştii sînt foarte rezistenţi – ei nu se hrănesc sau au pastile speciale, alimente deshidratate, case conspirative etc... oricum, regimul lor alimentar, alături de cel social, era deviant, atipic. Soldaţii din faţa comitetului executiv al comuniştilor au mîncat sarmale aduse de binevoitori. Era în perioada Crăciunului. Zvonurile nu au întîrziat – cozonacii sînt otrăviţi. Sau sarmalele... Cei care veneau cu alimente pentru soldaţi trebuiau să mănînce un dumicat-două în faţa soldaţilor, pentru a le demonstra că alimentele nu sînt otrăvite. Apoi, mîncau şi soldaţii. Binevoitorii nu se supărau pentru că aşa muşcau şi ei din pîinea victoriei. Protestatarii lunilor următoare luau droguri (*id est*, proteine şi glucoză). Opozanţii adunaţi în pieţele publice erau agresaţi verbal de cetăţeni simpli (în 8 cazuri din 10 aveau plase în mîini sau uneori cîte o pîine). Plasa – eventual cu praz sau alimente simple, rustice, autohtone – cu siguranţă – avea o funcţie de autentificare alimentară. Ea dădea siguranţa agresorului.

Prestigiul oamenilor politici ai opoziţiei a preluat ceva (ceva esenţial!) din idiosincrazia românului faţă de meniul atipic – liderii de dreapta au fost acuzaţi, de la început, că nu au mîncat de la cazan, că au mîncat icre negre (icre atipice, nu de crap, cum mai văzuse cîte unul), au băut şampanie (vin pervertit, şi el atipic – băutura de care se leagă o întreagă reţea de mituri şi resentimente naţionale, dar şi o stare confuză de dorinţă de emancipare a băutorului de vin spre frivolitatea unui vin spumant, inferior tăriei vinului de podgorie, dar mult mai prestigios). O paradigmă aproape fără sfîrşit era evocată doar de sintagma *icre negre şi şampanie*. Sînt alimente atipice, care presupun un context social şi nu unul preponderent fiziologic, context ale cărui sensuri nu sînt îngurgitarea, şi, mai ales, din aceeaşi farfurie. Nu mănînci icre negre să te saturi – nimeni nu are atîţia bani. Dar dacă se întîmplă şi aşa? În fiecare zi, consumi icre negre (ceea ce te plasează într-o geografie legendară, aceea a saţietăţii şi a luxului inaccesibil), aceste icre deviate, care se mănîncă prudent – sînt toxice, aşa spunea un zvon – ouă ratate pe care nu le poţi pregăti în chip tradiţional. *Icrele negre* – refren al romanelor dedicate capitalismului putred şi însemnat capitol în semiotica blestemelor versificate în pagina întîi a ziarelor proletcultiste – fac o pereche fundamentală aproape alchimică cu *şampania*, şi ea un vin ratat, oţetit, spumant, metisat cu berea (face spumă) mereu în asociere cu femeile de proastă condiţie şi cu cartoforii. Cei care mănîncă şi beau aşa ceva sînt, cu siguranţă, nişte duşmani ai tradiţiei care au pierdut vechea deprindere a zaibărului şi a icrelor obişnuite, din fasole bătută sau miez de pîine.

2. Nu o dată, persoane din anturajul preşedintelui sau preşedintele însuşi au fost prezentaţi de televiziune sau presa oficială în compania oamenilor simpli, de pe stradă. În acest context, oficialii erau invitaţi la masă alături de aceşti oameni simpli, selectaţi cu grijă, special pentru îmbunătăţirea imaginii din campania electorală. Preşedintele a fost înfăţisat, în serii repetate de reportaje, alături de comesenii săi, în faţa unui pahar cu vin sau mîncînd sarmale cu mămăliguţă (nu cu *mămăligă*, se subînţelege: valoarea alimentelor este invers proporţională cu greutatea lor iar diminutivul le dă distincţie). Nu o dată, presa a preluat ca argument politic lista de alimente consumate în ocazii festive pentru a diminua şi a descalifica deciziile politice luate cu acel prilej. În cazul unui festin organizat de partidul de guvernămînt, cu ocazia conferinţei naţionale lista alimentelor (cuprinzînd inevitabilele icre negre şi sticle de şampanie – frapată, se afirmă în textele contestatare) şi suma consumată pentru această masă au fost folosite ca argument pentru nivelului de alienare la care au ajuns puternicii zilei. Este semnificativ faptul că unul dintre locotenenţii partidului de guvernămînt, chemat cu trupele sale, nu o dată, în Bucureşti, să facă ordine, şi-a semnat actul de deces public într-un restaurant. Rolul social al restaurantelor este tot mai mare în viaţa oficialităţilor. Acolo, cu siguranţă, nu se mănîncă sarmale şi nu se bea vin. În fruntea listei – icre negre şi şampanie. Cel puţin aşa afirmă, în presă, adversarii personalităţilor politice. Că aceste două alimente folclorice distinctive (icrele negre şi şampania) fac parte, în limbajul public, din dialectul aspru al invectivei, funcţionînd ca marcaje ale limitelor şi aspiraţiilor puterii, devine evident cînd recepţiile partidelor de opoziţie sînt ridiculizate pentru folosirea aceluiaşi cod gastronomic însă deteriorat (au folosit pahare de plastic, nici farfurioare nu au avut, nu sînt boieri etc). Opoziţia este, încă, extrasă din contextele alimentare rezervate puterii. De remarcat faptul că în folclorul recent, (ultimii 40 de ani) cei care mîncau icre negre sînt personaje cu funcţii diabolice – ocupanţii ruşi mîncau icrele negre cu polonicul, de pildă.

3. Dacă, de la o vreme, în limbajul politic arareori se mai fac distincţii gastronomice (recurenţa binomului icre negre – şampanie este aproape inexistentă în limbajul parlamentar încă din vara lui '90 şi nu se mai invocă exilul occidental al unora dintre politicienii noştri în perioada comunistă – abstracţie făcînd de zonele infernale ale extremismului de stînga sau dreapta care continuă să uzeze de aceste grile tipologice) în schimb preocuparea pentru alimente marchează scoruri din ce în ce mai mari în anchetele sociologice. Procente însemnate din populaţie sînt preocupate de alimentaţie. *Nu pot pune carne pe masă decît o dată pe săptămînă/pe lună. Nici o bere nu-mi pot lua. Fie pîinea cît de rea, tot mai bună-n ţara mea...* Imaginea pîinii a străbătut şi ea limbajul subsecvent al ideilor sociale. Spectrul unei pîini granitice, alterate de timp şi de lipsa unor ingrediente de calitate este un capitol important într-o hermeneutică a limbajului postrevoluţionar. Prin intermediul lungului şi misticului drum al grîului de la spic la pîine, realele probleme ale agriculturii au vlăguit presa de metafore şi construcţii retorice. Agricultura, aşadar, asociată, în mod obiectiv, cu mîncarea a fost mai degrabă obiectul construcţiilor mitice decît al măsurilor concrete. Şi ce s-a întîmplat? Nu alimentele în genere lipsesc din Reşiţa sau Valea Jiului sau din spitalele din Moldova sau Tulcea – ci pîinea. *Nu avem nici măcar o pîine să punem pe masă.* Sau: *şi pîinea este neagră în Valea Jiului.*

Cel mai important sistem de calculare a indexărilor sau compensărilor salariale pentru creştera preţurilor – costul zilnic – nu a fost încă stabilit. De cel puţin 5 ani marile organizaţii sindicale au încercat să se pună de acord cu executivul asupra componenţei coşului zilnic. Guvernul insistă ca în acest coş să intre doar alimentele esenţiale. Sindicatele afirmă că suma caloriilor din alimentaţia zilnică a românului nu depăşeşte 2400 de calorii. Concluzia: oficialii degradează biologic poporul român. Trei sau patru instituţii oficiale (pentru a nu-i număra şi pe experţii sindicali) dau mereu impresia că sînt preocupate de problema alimentaţiei românilor din punct de vedere economic. Toate calculele salariale sînt legate indisolubil de preţul cărnii, al ouălelor, al pîinii, al laptelui. Salariul minim pe economie, pensia minimă, bursa studenţilor sau ajutorul de şomaj (pentru a enumera doar o parte neînsemnată din ecuaţiile socioeconomice pe care periodic le efectuează sindicaliştii) depind de consistenţa plasei zilnice cu mîncare. Pentru guvernamentali, listele cu alimente întocmite de sindicalişti sînt luxuriante, conţin cantitativ prea multă hrană. De pe liste lipsesc cu desăvîrşire produsele vestimentare de strictă utilitate. De altfel, singurul element vestimentar care stîrneşte resentimente din zona subliminalul programat ştiinţific de ideologia comunistă este papionul (o cravată embrionară), iar ca element fizionomic – barbişonul (nici barbă, nici cotleţi).

...Concluzii. Limbajul public (populist, persuasiv) este reactiv, încă, la menu-urile personalităţilor. Nu doar figurat (*lupta pentru ciolan, le-au dat şi lor fărîmiturile etc)* ci şi la propriu – oficialii ar trebui să se cîntărească la începutul mandatului: pentru a şti cît de eficienţi au fost (dacă se îngraşă, – nu au fost, au abuzat, au delapidat, au deturnat fonduri, au tîlhărit de bani şi încredere electoratul). Gastronomia nu a abandonat cu totul limbajul public, acela care marchează preferinţele sau antipatiile.

Cîţiva oameni politici au dat nume unor prăjituri – de pildă – şi nu rămîne decît să ne gîndim cît de adînc sînt împlîntate în mentalitatea cofetarilor rădăcinile mitice ale devorării zeului, ale sfîşierii lui Dionysos Zagreus. Distincţia structurală dintre cei care mănîncă alimente în versiune occidentală – icre toxice sau rachiul vestic cu gust de gîndaci, mă refer la whiskey – şi aborigeni s-a păstrat intactă. Resentimentele faţă de aceste alimente sînt evidente în cazul calificativelor pe care le primesc acestea – ele sînt alterate (scoicile, caracatiţa, batogul etc. Nu mai vorbim de fazan care trebuie pus la fezandat!) sau au gusturi imposibile – băuturile care sînt forme toxice sau degradate ale celor autohtone. Funcţia *heimlich-um-heimlich* determină sentimentul de stranietate în faţa unui menu compus din alimente alienate, deviate – pe care nu le poate consuma un om cu instincte şi poftе sănătoase, autentice. Românul crede, în continuare, că luxurianţa apetitului este un handicap papilar sau că denunţă, în orice caz, o mentalitate frivolă, degradată.

Sorin ŞERB

Un cuvînt deghizat

- dialog cu dl Radu BOROIANU -

Sărăcia omului nu vine totdeauna din vorbă lungă ci, mai degrabă din gîndire scurtă, fără perspectivă şi conexiuni. Conform dosarelor de cadre, de pildă, omul trebuia să fie doar corespunzător, atribut lapidar pentru o materie plastică supusă formărilor şi deformărilor succesive, în funcţie de cerinţele momentului. Nefolositoare s-ar fi dovedit în această optică consemnarea însuşirilor de genul: om de onoare, de cuvînt, dintr-o bucată, cu obraz, la locul lui, căruia îi pasă, milos, bun la inimă, idealist etc. *care l-ar fi împiedicat să fie apt pentru toate cele ce urmau a i se cere să facă sau să suporte. De la tipul corespunzător (mai tîrziu de comitet) s-a trecut acum la omul care e OK. Caracterizare mai scurtă nu se poate... Să fie acesta secretul îmbogăţirii? Închipuindu-se realist şi cu reţeta succesului în buzunar, omul nou al zilei se recomandă cu un mîrîit ce nu prevesteşte nimic bun: "eu sînt pragmatic, domnule, nu umblu cu capul în nori". Dă din umeri şi priveşte cu dispreţ la ceilalţi: a venit timpul să arate ce poate, să-şi facă cheful, să trăiască după pofta inimii sale reci. Înghite fabrici, parcuri publice, plaje, pune baruri în uşa mînăstirilor, ruinează bănci ca să facă ringuri de distracţii, de s-ar putea ar consuma totul, numai el, şi n-ar lăsa nimic după sine. Dacă ar avea gust de definiţii ar putea parafraza: "pragmatism - numele tău e bunul plac". Dealtfel, bunul plac este singurul său mod de a înţelege realitatea: democraţia reprezintă doar accesul neîngrădit la abuz, libertatea - o stare fără reguli şi responsabilităţi, realizarea individuală - rezultatul nesimţirii devenită principiu. Nu pentru asemenea victorioşi fără scrupule, ci pentru cei care ar trebui să-şi asume altfel noţiunea recent intrată în vocabularul nostru - vom observa un amănunt: toate ajutoarele umanitare consistente şi toate persoanele entuziaste care au sărit să ne ajute după dec. 89, muncind alături de noi (şi uneori în locul nostru) veneau din ţări unde pragmatismul şi morala se aflau în relaţie logică, de relativă armonie. Noi n-am inventat noţiunea, am preluat-o: de ce ar fi nevoie să-i retrăim preistoria, aşa cum se întîmplă acum, cînd pragmatismul pare un cuvînt deghizat, acoperind sensuri care-l deservesc? Stăm de vorbă pe această temă cu dl* ***Radu Boroianu***

Visare şi eficienţă

Stimate dle Radu Boroianu, de ce este atît de mîndru pragmaticul nostru recent că el nu-i "cu capul în nori"? (Visul presupune perspectivă, gîndire, autoreglare)

Radu Boroianu: Din prostie. Hai să spunem din necunoaştere. Un aşa numit clasic al liberalismului, von Hayek, chiar atrage atenţia asupra acestui viciu pe care noile politici liberale pot să şi-l asume la un moment dat, fără să ştie, viciul nevisării, al unei oarecari lipse de utopie. El spune că socialiştii au greşit încercînd să pună în aplicare o teorie care este *numai* utopică, dar dacă faptul a reuşit atîta timp, asta s-a întîmplat şi pentru că intelectualitatea e predispusă spre utopie, e atrasă de ea. În momentul în care nu se ţine seama de asta, daţi la o parte adevăratele sensuri ale pragmatismului, pierdeţi intelectualitatea şi vă întoarceţi acolo unde istoria omenirii nu se mai poate întoarce, la începuturile liberalismului, acceptînd, deci, şi atributul de "sălbatec". A fi pragmatic înseamnă a-ţi propune nişte ţeluri care se pot îndeplini, dar înseamnă a le şi proiecta în viitor, a le urmări şi a încerca să acoperi perioada pînă la atingerea lor cu proiecte care se pot face pas cu pas. Cînd apare noţiunea, statul este constituit - statul burghez, capitalist, modern - şi nu se mai poate vorbi că fiecare acţionează cum îl taie capul şi exclusiv pentru sine. Proiectarea se face în comun, în grupuri de indivizi; competiţia şi selecţia individuală rămîn criterii de bază, dar cei care se dezvoltă conform adevăratului spirit pragmatic (vezi marile familii americane Ford, Rockefeller ş.a.) încep să construiască pentru întreaga comunitate; ei reuşesc să înţeleagă că numai o *comunitate educată, avizată* e cea care poate participa la crearea unui schimb de valori, şi poate să devină productivă. Să privim din acest unghi şi experienţa noastră naţională, de exemplu. Liberalismul românesc de secol XIX a pornit şi el după metoda conform căreia fiecare se dezvolta cum putea iar suma acestei dezvoltări putea fi folosită de societate. A fost o etapă pe care a traversat-o foarte repede. Şi cînd s-a lansat "prin noi înşine", asta era deja o teorie pragmatică (sincronă) care nu excludea deloc societatea. Încercarea unor lideri actuali - ce-şi spun liberali - de a explica faptul că visul lor *imediat* este statul minimal, e o concepţie împotriva timpului. Dimpotrivă, prin pragmatism, liberalii cei mai avansaţi (SUA, Anglia) au înţeles că societatea, statul trebuie duse către acele dimensiuni care să faciliteze accesul pragmatic către valori. Şi s-au găsit oameni care prin autonomie locală marcată, prin tot felul de instituţii şi legi, să acompanieze un stat ce se retrage din foarte multe domenii, dar rămîne fundamental pentru a crea baza educaţiei naţionale a unei ţări. Aşa că noi, PNL, ne-am gîndit să adăugăm ceva doctrinei noastre; pentru că nu ajunge numai aplicarea tuturor legilor economiei de piaţă liberă, asociem asta cu noţiunea de educaţie naţională. Numai suma celor două duce la bunăstarea care *rămîne*, nu se consumă în fasturi false, sfidătoare, păguboase în ultimă instanţă.

Pragmatismul astmatic

Pe timpul lui Ceauşescu, a avea o antenă parabolică însemna a sfida vulgul cu poziţia ta de succes, clară sau misterioasă, în societate, a demonstra că puţin îţi pasă că alţii au parte doar de două ore de TVR, aşa cum erau ele. (dacă nu se întrerupea lumina!) Să fim mai fericiţi acum că în Bărăgan avem un mini Dallas sau un mini Tour Eiffel, dar se închid bibliotecile săteşti? Cînd se revoltă de "stilul zilei", lumea cred că nu condamnă pragmatismul, ci continuitatea de cinism cu care el se afirmă.

Vorbeam de bună stare. În materie de locuinţă, să spunem, asta ar însemna traversarea străzii de la *locuinţă* la *locuire* - de la spaţiul strict individual la cel care te înconjoară şi înseamnă accesul către birou, teatru, şcoală, bibliotecă, muzeu etc. Bunăstarea nu reprezintă numai posibilitatea mea individuală de a avea resurse, ci de a trăi într-o societate care asigură elementele de civilizaţie pentru toată lumea. Dar ce se întîmplă, în multe cazuri? Cei care ar avea acces la bunăstare datorită sumelor de bani pe care le mînuie sînt temători ca nu cumva să li se răpească acest aparent belşug şi dezvoltă o mentalitate defectuoasă, de asediaţi. Nu mai sîntem în Evul Mediu; a dori să trăieşti în bastioane poate să însemne că n-ai conştiinţa tocmai curată.. Acest sistem în care nu mai putem vieţui decît cu bodyguarzi, decît cu garduri înalte, opace, decît cu uşi blindate, cu alarme sofisticate (ca-ntr-un inel de suspiciune, cu statut de fiară la pîndă) e departe de bunăstarea reală, oricîtă opulenţă ar căuta să arate. E distrusă chiar noţiunea. În peşteră nu e bună stare, ea e posibilă numai în societate. Să te bucuri de bogăţia ta într-o ţară ajunsă săracă e meschin. (Ce e dincolo de gardul meu nu mă interesează!) Asta ar însemna să regresăm, să trăim într-o lume de servitori, de sclavi, în care bogatul se extrage din societate, e un "ales", vieţuieşte cum îi place, prin abuz, fără simţ comunitar. La noi lucrul nu e posibil, trăim într-o epocă a schimbului continuu de valori, fără asta ne-am sufoca. Nu e mai puţin adevărat că dincolo de aspectul defensiv (de apărare), bunăstarea de care vorbeam începe să devină ofensivă. Şi-atunci dacă nu sîntem atenţi şi societatea nu găseşte mijloacele de apărare prin toate instituţiile democraţiei, vom produce o ruptură socială mai mare decît în timpul comunismului, cu consecinţe greu de evaluat. Oamenii bogaţi din ţările civilizate simt nevoia de a fi percepuţi cu simpatie, de a se adapta - în limite rezonabile - spiritului comunităţii în care trăiesc, nu de a produce invidie, reacţii resentimentare. E şi asta o latură a pragmatismului, care ţine seama de real, urmăreşte percepţia publică, selectează atitudinile şi le corectează în sens practic, prin legi. Un exemplu ar fi *legea mecenatului* care vine în întîmpinarea lor (îi şi ajută să-şi recupereze dărnicia în alt mod, pe alte canale...)

Cum aţi comenta din acest unghi sponsorizarea?

Termen rebarbativ care, în felul cum se aplică în conformitate cu legea actuală, arată că de fapt nimeni nu vrea să aibă de-a face cu nimeni. În felul ăsta societatea refuză sprijinul pe care ar putea să-l acorde cei care ajung mai repede bogaţi. Se mai fac gesturi de filantropie culturală sau sportivă şi la noi, dar aţi observat ceva? Cînd averea nu este făcută de cei care o etalează, ci ei sînt doar funcţionarii unei averi făcute de alţii sau cu banii altora (şi e poate cazul să ne întrebăm cîţi din oamenii bogaţi de azi sînt în această situaţie) tocmai aceştia se înghesuie la donaţii disproporţionate faţă de ceea ce se ştie despre puterea lor economică. Omul care şi-a făcut singur averea, cel care şi-a gestionat singur devenirea financiară este mai circumspect în donaţii, mai ales cînd legea nu este de partea lui. Adevăraţii oameni de afaceri nu sînt nişte persoane foarte publice îşi pregătesc cu grijă ieşirea în lume, numai la noi ei aleargă să fie popularizaţi cu orice ocazie în VIP. Şi *nu* primul lucru pe care-l fac este casa lor personală, cu faţadă strălucitoare şi turnuleţe ridicole.

Nu vi se pare că pragmatismul, aşa cum se observă el astăzi la noi, este unul de respiraţie scurtă, astmatic, în pericol de a se sufoca? Ce l-ar putea însănătoşi?

Din păcate, cu o mentalitate dîmboviţeană care transgresează formaţiile politice contribuim mai degrabă la percepţia confuză a lui decît la o bună definire. La toţi pare că ne stă la inimă economia de piaţă, dar, în realitate, cu toţii participăm că ea să fie una de tarabă. Pragmatismul nu vine din aer, nu traversează graniţele, nu apare de la sine. El este inculcat şi modelabil. Nu sîntem pragmatici în general ci *azi, acum, aici*, în funcţie de stadiul societăţii şi de proiect. E nevoie de legi care să-l favorizeze, să-l introducă mai rapid în societate. Dacă nu ne obligăm noi înşine să fim mai eficienţi, mai practici, mai atenţi la real – în sensul în care am vorbit: proiectiv, moral, comunitar – înseamnă că intitulîndu-ne pragmatici folosim un cuvînt impropriu. Ne-am îmbogăţit vocabularul cu un sinonim pentru rapacitate sau cinism, doar atît.

"Omule, fii tu însuţi!"

Domnule Boroianu, vă amintiţi că atunci cînd ajunge în subterană, la priculicii căpcăuni, lui Peer Gynt i se spune că diferenţa dintre pămîntean şi căpcăun ar fi următoarea: "acolo, sus, la lumină eşti îndemnat să *fii tu însuţi*, jos, la noi, e de-ajuns să te mulţumeşti cu ce eşti". Adică să nu aspiri spre adevărata ta esenţă, ci să te mulţumeşti cu o viziune constatativă, egoistă, practică asupra fiinţei? E drept, priculicii erau foarte bogaţi...

Sigur că a fi tu însuţi cu adevărat înseamnă mai mult decît o percepere plină de auto-mulţumire a felului în care eşti la un moment dat. Totuşi cred că pragmatismul, asumat în toate datele sale, poate chiar să ne ajute la descoperirea virtualităţilor noastre, de lumină spirituală dincolo de real, palpabil şi de imediat cotidian. SUA, patria pragmatismului, au înscris în Constituţie dreptul omului la fericire; personal nu mai ştiu să fie atît de clar stipulat altundeva. Nu văd de ce societatea noastră ar fi mai puţin pragmatică dacă şi-ar proiecta să fie fericită, bucuroasă, veselă. Noi încă nu am înscris stările normale, care ar trebui să facă existenţa frumoasă, sau măcar veselă, colorată, ca principiu al politicii de stat. Atîta vreme cît educaţia şi bunăstarea nu sînt principii (nici măcar declarate sau *măcar* declarate) ale politicii de stat nimic nu e trainic, încurajator, eforturile se anulează. Şi în orice caz ea nu mai poate primi atributul de politică naţională ale cărei virtuţi să le constatăm pragmatic.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus. bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CAMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 186
2-8 august 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

MILIȚIENI, POLIȚIȘTI, BODYGUARZI

© C. Bumbut

Reclamații, sesizări, analize de:

Marius OPREA (pag. 6) ☆ Nae BĂDULESCU, Cristian PREDA (pag. 7) ☆ Eugen ISTODOR (pag. 8) ☆ Mihai-Răzvan UNGUREANU (pag. 9) ☆ Z. ORNEA, Romulus C. GEORGESCU (pag. 10) ☆ W. BENJAMIN, J. DERRIDA, M. FOUCAULT (pag. 14-15)

Interviuri pe propria răspundere cu:

Ion DEACONU – director PROTGUARD (pag. 8) ☆ Costică VOICU – inspector-șef I.G.P. (pag. 16)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou

Receptarea pragmatismului în cultura română

Una din chestiunile fundamentale ale filosofiei este cea a ordinii, căci raportul dintre existenţă şi gîndire, dintre om şi lume refuză din fiinţa sa orice atingere cu haosul. Problema ordinii deschide pentru conştiinţă pe cea a Universalului. Mijlocire prin sine însăşi a lumii, Universalul presupune, totodată, o mijlocire a lumii prin raţiunea umană. Filosofia, cea care abordează modul în care raţiunea îşi asumă Universalul, ne apare, tot mai mult în secolul nostru, ca "fundament raţional şi condiţie principală a unei comunităţi autentice şi a vieţii umane, cu adevărat raţionale" (E. Husserl, *Ideea de cultură filosofică*).

În acelaşi timp, "secolul nostru european" a presupus, în plan cultural, evident, necesitatea resemnificării raţionalităţii către un înţeles care nu exilează diferenţa, negaţia de sine a logosului. De la Hegel încoace, devine revelator pentru o anumită privilegiere ontologică a Universalului gîndul că mişcarea larg sporitoare a Spiritului regăseşte, cu puterea negativităţii ce-i este imanentă, distanţa străină – ca vecinătate, sciziunea – ca unitate, dezbinarea nesfîrşită – ca apropiere. Sperata unitate polifonică a Europei, pentru că este a Europei, nu poate neglija, în plan cultural, acel "Unul-multiplu" heraclitian...

Problema legitimităţii raţiunii în secolul nostru apare ca una a sciziunii acesteia şi a disputei cu elemente, aparent străine. Aporetica, antitetica, circularitatea hermeneutică, invocarea pragmatismului în medii non-americane află în acest context loc prielnic de exersare.

Ne putem întreba: În ce măsură... un curent filosofic precum pragmatismul ar putea contribui la instruirea noastră, în spaţiul cultural ce ne este specific? Aceasta întrucît, "Pragmatismul nu este o filosofie printre altele, ci o resemnificare a filosofiei europene şi, mai ales, o expresie a civilizaţiei americane ca întreg" (A. Marga).

Pragmatismul apare lumii culturii ca o concepţie asupra vieţii umane, axată pe rezolvări concrete de situaţii problematice, prin paşi precişi de ameliorare a condiţiilor lumii trăite, a vieţii sociale.

"Maxima pragmatică" a lui Ch. Peirce, cu care începe istoria propriu-zisă a pragmatismului, nu spune altceva decît că semnificaţia conceptelor rezidă în repercusiunile practice, raţional-imaginabile, în experienţa umană a lumii. Conceptele sînt un fel de "instrumente" folosite în întreprinderea de luare sub control de către oameni a destinului lor în lume şi au, deci, o destinaţie "practică". Cum precizează Andrei Marga (*Explorări în actualitate*), multe concluzii în legătură cu pragmatismului au fost generate de cuvîntul "practic". Acesta este un cuvînt ce semnifică cel puţin trei lucruri distincte:

a) practic înseamnă acţiune sau comportament imprimat de o idee;

b) practic – ceea ce permite sau concură la realizarea scopurilor noastre ca individualităţi;

c) practic – ceea ce este legat de scopurile noastre generale. Dintre aceste trei semnificaţii s-a impus, mai ales prin W. James, a doua accepţiune, ceea ce a condus la un utilitarism empiric (semnificaţia conceptelor se epuizează în consecinţele practice din experienţa mea imediată). Împotriva unei asemenea accepţiuni prevenea însuşi Ch. Peirce (în *Semnificaţie şi acţiune*): «Pentru această doctrină el a inventat numele de pragmatism. Unii din prietenii săi ar fi dorit să o numească "practicism" sau "practicalism". Dar, pentru cineva care a învăţat filosofie din Kant, aşa cum a făcut autorul acestor rînduri, şi care gîndeşte şi acum cu precădere în termeni kantieni, *praktisch* şi *pragmatisch* sînt doi termeni la fel de îndepărtaţi precum cei doi poli ai pămîntului, primul aparţinînd unei regiuni de gîndire în care nici un intelect de tip experimentalist nu va putea vreodată fi convins că are un teren solid sub picioare, iar al doilea, exprimînd o relaţie cu scop uman bine definit. Trăsătura cea mai remarcabilă a noii teorii a fost aceea de a recunoaşte o conexiune inseparabilă între cunoaşterea raţională şi scopul raţional şi tocmai de aici a rezultat preferinţa pentru denumirea de pragmatism». Înţelegem că pragmatismul este legat cu necesitate de considerarea cunoaşterii ca întreprindere umană şi parte a experienţei umane a lumii, de considerarea sistemelor de reguli juridice şi morale ca alegeri între alternative, în vederea unei convieţuiri luminate, ghidate de regula fericirii fiecăruia. Peirce a considerat că în stabilirea semnificaţiilor unui concept este vorba nu doar de efecte perceptibile, ci şi de efecte ce pot fi concepute (raţional-imaginabile) într-o comunitate de fiinţe înzestrate cu raţiune. De la Kant încoace, pentru orice cunoaştere, pentru orice creaţie culturală, sînt invocate condiţiile de posibilitate ale acestora, condiţii de valabilitate intersubiectivă. Peirce s-a întrebat asupra condiţiilor posibilităţii logicităţii, ajungînd la identificarea unor presupoziţii etice (identificarea interesului propriu cu interesul unei comunităţi de fiinţe, comunitate nelimitată, fiinţe cu care putem intra în relaţie spirituală şi, de asemenea, angajarea "iubirii" pentru comunitate şi a "credinţei" în posibilitatea de a face ceva în interesul ei, supremă speranţă în perpetuarea nelimitată a activităţii spirituale).

Cum pot fi receptate asemenea idei în cultura română?

Întrebarea se pune în condiţiile în care pragmatismul, filosofia americană clasică, se poate înţelege numai în legătură cu un fundal cultural general; el pretinde o istorie intelectuală, drept cadru al înţelegerii lui. Prin cîţiva autori de la noi, s-a întrevăzut deja că se pot utiliza idei ale pragmatismului în diverse analize culturale.

Eugeniu Speranţia, în *Apriorismul pragmatic*, a descris emergenţa cunoaşterii din forme a priori, care au natura unor funcţii, ce se leagă de puncte de vedere individuale asupra lumii, constituite în mediul acţiunilor, prin care se asigură reproducerea umană a vieţii.

În *Kalokagathon*, Petru Comarnescu recupera, pe baze pragmatice, unitatea lumii valorilor şi, mai ales, a caracterului uman al valorilor, în acelaşi timp insistînd pe cuplarea lumii valorilor cu acţiunile umane. Petre Botezatu, în *Constituirea logicităţii*, manifesta opţiunea pentru pragmatism în abordarea structurilor logice ale cunoaşterii ştiinţifice, pentru abordarea semiotică de inspiraţie peirceană. De asemenea, Andrei Marga, în *Raţionalitate, comunicare, argumentare*, apără o fundamentare pragmatică a Raţiunii, în cadrul unei filosofii a raţionalităţii, care este, în acelaşi timp, "metafilosofia inevitabilă a timpului nostru".

Credem că idei ca ale lui Peirce şi ale neopragmatismului îşi pot face mult mai serios prezenţa în cultura română, inclusiv din perspectiva necesităţii resemnificării raţionalităţii către un înţeles ce acceptă diferenţa, ca diferenţă dependentă, ca alteritate capturată şi refăcută în sinea "logosului naţional".

Constantin Noica în "Logica naţională" (în revista *Acţiune şi reacţiune*, nr. 2/1930) încerca surprinderea condiţiilor de posibilitate ale unei ontologii bazate pe un mod de a gîndi românesc, plecînd de la premisele că umanitatea nu există decît în ipostazele naţiunilor şi că viaţa oricărei naţiuni îşi are logica ei, înţeleasă ca activitate formal regulatorie. Potrivit filosofului, logica naţională are patru elemente: estetica, politica, teleologia şi morala. Estetica, înţeleasă ca atitudine individuală de viaţă, răstoarnă valorile curente ale vieţii şi impune altele, personale. Ea nu reprezintă însă o posibilitate a naţiunii, ci doar a individului. Politica naţională este acel exerciţiu logic prin care colectivităţile iau cunoştinţă de ele însele şi îşi subordonează posibilităţile de activitate, destinului lor lăuntric. Întrucît politica naţională presupune conformarea activităţii cu finalitatea interioară a organismului naţional, am putea spune că... în discursul politic şi în relaţiile politice de la nivelul unei naţiuni, preluarea critică a unor idei ale pragmatismului, preluare care să corespundă imperativului politic naţional, este benefică.

Teleologia naţională are în vedere realitatea exterioară naţiunii, către care aceasta trebuie să se îndrume pe sine. "Teleologia naţională sistematizează realitatea naţională în vederea unui anumit scop; ea este un act de inteligenţă" (C. Noica). Or, cum se afirmă în teoria pragmatistă a

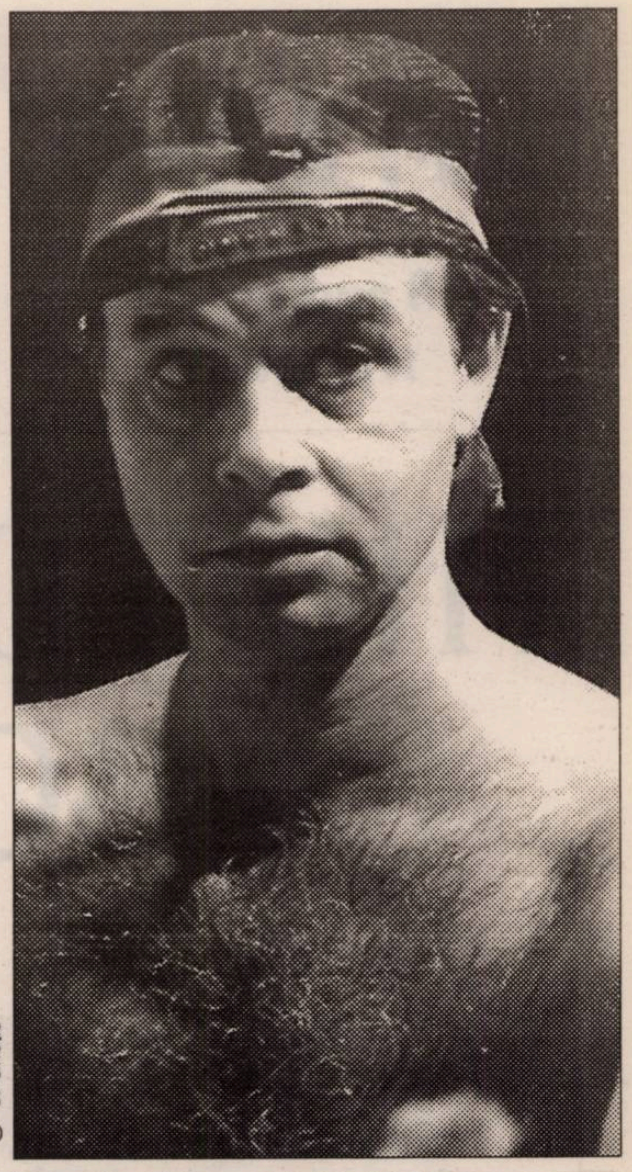

© S. Ghelie

"naturalismului normativ", a lui Laudam, în orice activitate teleologică, maxima pragmatică îşi are rostul ei. C. Noica adaugă: Naţiunea, oarbă şi închisă asupra ei însăşi, se luminează în afară şi priveşte un scop. Scopul este eliberarea individului uman. "Soluţia teleologiei naţionale: liberarea individului... Individul este realitatea centrală a organizării lumeşti şi etapa finală a logicei sale". Teleologia naţională eliberează astfel indivizii specifizaţi (indivizii sub-naţionali). Individul are o cuprindere mintală mai mare decît naţiunea. Prin aceasta, el poate participa la o etică ce reprezintă "primul gest de spiritualizare al unei personalităţi" şi care apare ca un fel de a depăşi lumea unei naţiuni, rămînînd în ea. Morala depăşeşte "materia unei naţiuni", impunînd legile ei practice, formale: e un act de spiritualizare. Aceasta ne aminteşte de "presupoziţiile etice" ale lui Peirce şi de teoria americanului Robert J. Myers despre etica relaţiilor internaţionale, despre acel criteriu normativ-moral ce trebuie să fie prezent în pratica politicii internaţionale, un criteriu care angajează, deopotrivă, utilitatea şi raţiunea şi care vizează, în ultimă instanţă, libertatea individului şi asigurarea drepturilor omului.

Dacă "logica naţiunii" este preponderent politică şi teleologică – spune Noica, logica individului poate fi şi estetică şi etică. Şi cum imperativul teleologic şi al naţiunii române, în prezent, este eliberarea individiului, atunci "logica naţiunii" este o "închidere care se deschide", o "logică" ce trebuie să fie mai personalistă, iar realitatea naţiunii, una mai spirituală. Ca asumare culturală a lumii, într-un timp în are comunicarea este asociată intim unei culturi a generalului, "filosofarea" românească ar putea prelua critic unele idei ale pragmatismului. Desigur, cu grija de a nu cădea în mlaştina relativismului, spre care conduc unele orientări din cadrul pragmatismului, şi cu voinţa de a identifica repere universale, dar şi trăsături specifice, de care se leagă pînă la urmă reproducerea culturală plină de sens a vieţii noastre în acest spaţiu de trăire practic-spirituală.

Alexandru PETRESCU

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Liberalismul, azi**
- **Jocul de-a vacanţa**

Patrioţi, retori şi lichele

Citatul din Caragiale stă asupra noastră ca o fatalitate, ca o insomnie. Orice păţim, orice spunem, orice gîndim în spaţiul politic şi social al României de azi se regăseşte gata păţit, gata spus, gata gîndit în textele magistrului. Pe unele le ştiam dar le uitasem, pe altele le descoperim uimiţi, răsfoind ediţia Zarifopol sau formidabila antologie editată acum doi ani, la Humanitas, de Dan C.Mihăilescu. Pe altele, în sfîrşit, le ştiam fără să le bănuim perfida actualitate. Ne aflăm dinaintea unui caz tipic în care opera e mai amplă decît realul. Realul se mişcă lent spre orizontul operei, fără să-l atingă, adeverind, etapă cu etapă, intuiţiile ei inepuizabile. Evident, plăcerea de a asista la acest spectacol e dureroasă, ca aceea invocată de Socrate la începutul lui *Phaidon*. Dar nimic nu e mai formativ decît această dureroasă plăcere. Am avea enorm de cîştigat dacă, măcar un an-doi, am împînzi coridoarele şi încăperile preşedinţiei, ale parlamentului, ale guvernului şi opoziţiei, ale străzilor şi pieţelor, cu pasaje din Caragiale şi dacă, pentru a intra într-un partid, în orice partid, ar trebui să trecem, mai întîi, un examen de caragialeologie. Iată, spre ilustrare, unul din textele cele mai utile: "Cînd ar fi să dau vreo povaţă unui tînăr român, iată pe care i-aş da-o: Tinere, să-ţi fie patria scumpă şi sfîntă ca şi mama ta! S-o iubeşti şi s-o respectezi din adîncul sufletului tău! De dragostea şi de respectul tău pentru ea să nu faci vreodată reclamă şi paradă. Ba, ai dreptul şi datoria să urăşti, să loveşti, să sfărîmi pe acei fraţi ai tăi ticăloşi, care, în loc s-o iubească şi s-o respecteze ca pe o mamă cuminte, onestă şi severă, o curtează, o măgulesc şi o exaltează ca pe o bătrînă cochetă, nebună bună de tocat!". La noi, de o bună bucată de vreme, se întîmplă tocmai pe dos. Cei care confundă patriotismul cu linguşirea dezmăţată a patriei îi urăsc - şi sînt gata să lovească şi să sfărîme - pe cei care cultivă discreţia şi luciditatea. Iubirea de ţară trebuie să fie oarbă! Melancolicii, disperaţii, analiştii prea "obiectivi" trebuie daţi pe mîna poliţiei! Aceasta pentru că - citatul e din nou de rigoare - "guvernamental sau, cînd din nenorocire nu se poate asta, opozant, moftangiul felicită Rrromânia în cazul dintîi, o deplînge în cazul al doilea, în ambele cazuri o iubeşte pînă la nebunie". O iubeşte şi o confiscă. Orice grupuscul de agitaţi lăcrămoşi se simte îndreptăţit să vorbească în numele poporului şi al ţării. "România" a devenit o insignă ieftină, arborată de toţi netrebnicii. O sumedenie de prostănaci solemni şi de lichele gălăgioase iau, nepedepsiţi, numele ţării în deşert şi cer pedepsirea celor care refuză s-o facă. În 1990, Eugen Barbu şi Vadim Tudor au avut îndrăzneala să propună ca titlu al publicaţiei pe care o plănuiau "Neamul românesc", uzurpînd gazeta cu acelaşi nume scoasă cîndva de Nicolae Iorga. A te cocoţa la asemenea rang li se părea, probabil, o faptă patriotică. Au comis o blasfemie încă şi mai grosolană optînd pentru "România Mare". Cînd, ca român, te gîndeai, înainte de 1990, la această sintagmă, aveai în minte măreţia succesului politic de la 1 decembrie 1918. Acum, asociezi spontan "România Mare" cu un partid marginal şi cu jalnicul lui conducător, asfixiat de propriile dejecţii. Ce poate fi mai ofensator decît o asemenea substituţie? Ce poate fi mai nepatriotic? Exemplele se pot multiplica. Ziarul guvernului - fatalmente inexpresiv, părtinitor, necreditabil - se cheamă, nici mai mult nici mai puţin, decît "Vocea României". Cum poate o minte cuviincioasă să proclame cu atîta iresponsabilitate echivalenţa dintre un cabinet de partid şi prestigiul întregii ţări? Ce are a face România cu Hrebenciuc şi Cosmîncă? Au pus ei şi alţii ca ei monopol pe duhul naţional? I-a consacrat vreun arhanghel ca întrupări ale neamului? Iar vocile care nu vin dinspre guvern, de unde vin? Din Bulgaria? Din Coreea? Din Scandinavia? Sminteala e fără margini. Mai există şi o publicaţie care îşi zice "Românul". Să nu mi se spună că asemenea titulaturi au existat şi în trecut. Ceea ce era în acord cu spiritul veacului al XIX-lea şi cu euforia unui stat naţional proaspăt consolidat nu mai are aceeaşi justificare astăzi. Ca să nu mai vorbim despre diferenţa de calibru şi de calitate dintre gazetarii care cultivau patriotismul ieri şi cei care o fac acum. Pe acest fundal, grandilocvenţa contemporană nu poate fi decît comică şi provincială. Imaginaţi-vă echivalentele unui titlu ca "Românul" în alte ţări: "Turcul", "Neamţul", "Paraguayanul"... A te expune, astfel, ridicolului e a face un serviciu ţării?

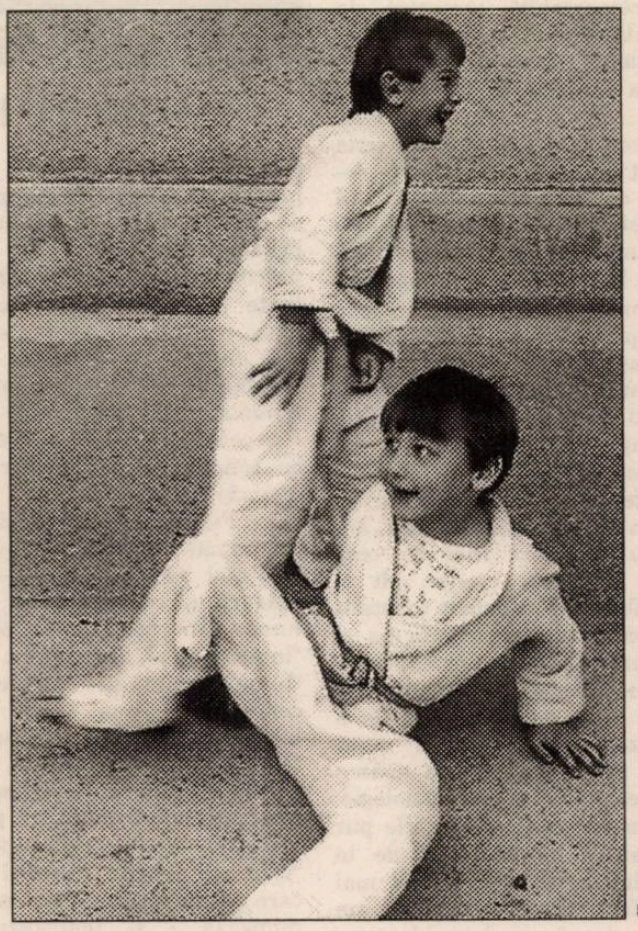

© C. Bumbuţ

Obrăznicia unor rrromâni merge însă şi mai departe. Ei îşi adjudecă nu numai prezentul ţării. Îi arvunesc şi viitorul. Citesc stupefiat în "Adevărul" din 20 iulie un text amplu, semnat de "Prof. univ. dr." Aurelian Bondrea. Domnul Bondrea a întemeiat o fundaţie.Cum se numeşte fundaţia d-sale? "România de mîine". Cine este domnul Bondrea? Unul din măcelarii cei mai venali ai Ministerului Învăţămîntului de sub Ceauşescu. Responsabil cu "cadrele", vigilent pînă la cruzime, implicat în falsificări de acte publice cu greu mușamalizate (datorită contribuţiei sale la "legalizarea" carierei ştiinţifice a "cabinetului 2"), dl. Bondrea este acum un mare reformator, în stilul "Sandu Napoilă": vrea să respectăm "neabătut" Constituţia, să reabilităm "rolul statului", al planificării, al armatei şi al credinţei strămoşeşti (ca toţi activiştii, dl.Bondrea e un mistic deviat), să elaborăm un "program cultural naţional" care "să sprijine creaţia poporului român" şi să reîncepem industrializarea. Naţional-comunism vag ajustat, limbaj de lemn nevindecabil, gîndire de propagandist obosit. Ideea că s-a murit pe străzi, în decembrie '89, pentru ca "România de mîine" să încapă pe mîna uneia din slugile cele mai vulgare ale vechiului regim e cutremurătoare. Şi iată - fără comentarii - lista cîtorva membri fondatori ai "alianţei" domnului Bondrea: Iosif Constantin Drăgan, Adrian Păunescu, Dinu Săraru, Mihai Ungheanu, Ion Dodu Bălan, Gheorghe Cazan, Hajdu Gyózó, Mihai Golu, Ilie Bădescu, Neagu Udroiu, Dimitrie Vatamaniuc, Alexandru Surdu, Ion Coteanu, Radu Voinea, Vasile Gionea, Romulus Vulcănescu. Sînt mai mult decît stingherit să constat că au acceptat să se alăture acestei previzibile "alianţe" cîteva figuri care, fie prin vîrstă, fie prin performanţă profesională, fie prin instituţiile pe care le reprezintă, ar fi trebuit să fie mai circumspecte (Nicolae Cajal, Radu Beligan, Valentin Lipatti, Antonie Plămădeală, Ştefan Milcu). Calculul pripit, vanitatea, un mai vechi exerciţiu al conformismului, sau pur şi simplu naivitatea au atîrnat mai greu decît ar fi fost cazul. Rezultă, oricum, din această împrejurare, că "România de mîine" e, pentru unii, cea mai tristă variantă posibilă a României totalitare, cu toate edecurile ei, cu întregul ei alai de obedienţă, oportunism şi nerușinare. Mai blînd spus, "România de mîine" e România lui Caragiale: "Aci sînt slujbe pentru slujbaşi, nu slujbaşi pentru slujbe; biserici pentru popi şi paracliseri, nu paracliseri şi popi pentru biserici; gîşte pentru hahami, nu hahami pentru gîşte; catedre pentru profesori, nu profesori pentru catedre... Aici e, în fine, o patrie pentru patrioţi, nu patrioţi pentru o patrie...".

Andrei PLEŞU

Între renovare şi reconstrucţie

Suspansul creat artificial în jurul anunţării candidaturii preşedintelui Ion Iliescu pentru un nou mandat prezidenţial a estompat într-o anumită măsură reala miză a momentului. Incertitudini în privinţa deciziei preşedintelui vor fi avut, probabil, doar unii dintre pedeseriştii mai slabi de înger, cei cărora sosirea dlui Iliescu în sala unde s-a ţinut Conferinţa naţională a principalului partid de guvernămînt le-a adus lacrimi în ochi, de fericire, aplauze în palme şi ovaţii pe buze.

Emotivii de la Conferinţa naţională a PDSR s-ar fi putut liniști măcar în momentul în care dl Iliescu îşi citea discursul, fiindcă textul era concomitent distribuit jurnaliştilor, indiciu clar că totul fusese din vreme pregătit - şi cu grijă, orice surpriză fiind exclusă. Dl Iliescu spusese în mai multe rînduri că va candida numai ca reprezentant al PDSR, aşadar acceptarea ofertei făcute de partid nu era decît o simplă chestiune de ritual. Şi numai naivii, specie totuşi rară în România, îşi vor fi închipuit că preşedintele în exerciţiu nu va fi candidat la propria succesiune.

Pe cît a fost însă de fermă această opţiune, pe atît de categorică este însă voinţa dlui Iliescu de a reforma radical partidul pe care îl reprezintă. Dincolo de formulele protocolare, discursul ţinut de candidat în faţa celor care i-au propus să le fie reprezentant în alegerile prezidenţiale conţine cel mai drastic rechizitoriu la adresa PDSR întocmit vreodată din interiorul acestui partid.

Preşedintele Iliescu a prefăcut de fapt acceptarea ofertei de a fi candidatul PDSR în proclamarea restructurării partidului. "Sper că PDSR - a spus preşedintele Iliescu - va recepta aceste noi exigenţe şi se va afirma ca un partid matur, dinamic şi novator, cu o autentică platformă social-democrată, capabil să ofere programe care să răspundă aşteptărilor oamenilor şi să acţioneze cu spirit militant pentru înfăptuirea lor". Cu alte cuvinte şi mai puţin diplomatic, PDSR nu este un partid matur, dinamic şi novator, nu are o autentică platformă social-democrată, nu a oferit programe care să răspundă aşteptărilor oamenilor. Este ceea ce observatorii şi analiştii politici împarţiali au spus-o de nenumărate ori pînă acum. Ramură a fostului FSN, actualul principal partid de guvernămînt şi-a păstrat structura şi comportamentul de "front" ceea ce i-a permis să se menţină la putere, dar i-a întîrziat mult, foarte mult, transformarea în partid, în sensul normal al termenului. S-a extins hegemonic - de aceea a şi fost numit, cum s-a recunoscut chiar la Conferinţa naţională, "partid al directorilor" -, şi-a creat miriapodice structuri interne de tip fanariot, numai pentru a recompensa adeziuni şi servicii, pentru a împărţi titluri şi a onora prezenţe, înmulţind, spre exemplu, numărul vicepreşedinţilor pînă dincolo de limita ridicolului, s-a organizat practic în grupuri, clanuri şi familii, dar totul cu preţul pierderii oricărei identităţi partinice. Or, lipsa de identitate este sinonimă cu lipsa de credibilitate.

Nu se poate şti însă în ce măsură manifestul de restructurare a PDSR lansat de candidatul său la alegerile prezidenţiale va fi urmat de fapte. Actualul principal partid de guvernămînt nu are nevoie de o simplă renovare electorală, ci de o veritabilă reconstrucţie. Va fi ea posibilă? Şi cu cine? Implicarea foarte probabilă a ministrului de Externe, Teodor Meleşcanu, în conducerea campaniei electorale a candidatului Ion Iliescu este un semnal de neîncredere în ceea ce oferă actualul PDSR.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Platon şi Răducănoiu

Una dintre cele mai frumoase poveşti din istoria filosofiei (care este însăşi filosofia, nu?) este aceea a încercărilor lui Platon de a reforma o cetate (Siracuza) conform principiilor sale. Spun că povestea este frumoasă pentru că ea este într-un sens *grăitoare* (eşecul filosofului grec în opera de construcţie politica pare a fi exemplar), într-un sens *revelatoare* (măreţia doctrinei platoniciene stă şi în aceea că Platon a crezut absolut în adevărul ideilor sale) şi într-un sens *generatoare* (urmare a acestei experienţe avem *Scrisoarea a VII-a*, unul dintre cele mai inspirate texte platonice).

Pe scurt, ajuns în împrejurări neclare la marea cetate a Siracuzei, Platon se apropie de tiranul cetăţii, Dionis I, şi încearcă să-l convingă de necesitatea reaşezării cetăţii pe principiile eticii platonice. Tot aici Platon întîlneşte pe Dion, cumnatul tiranului, cu care leagă o prietenie din ce în ce mai strînsă, dar şi din ce în ce mai suspectă în ochii lui Dionis. Platon este expulzat, ajunge într-un oraş vrăjmaş Atenei sale, este vîndut ca sclav, un prieten îl răscumpără şi aşa se încheie prima mare experienţă politică siracuzană a lui Platon. Vor trece 20 de ani (timp în care Platon va da marile sale opere filosofice) pînă cînd Dionis I moare. Îi succede fiul său, Dionis II, care, sfătuit de mai vîrstnicu-i unchi Dion, îl recheamă pe Platon. Atenianul vine din nou la Siracuza decis să-şi vadă ideile politice traduse în viaţă. Eşecul este, din nou, total. Filosoful sfîrşeşte prin a fi ţinut într-un soi de domiciliu obligatoriu pe o insulă şi, într-un tîrziu, lăsat să plece. În plus, Dion este expulzat. Se vor reîntîlni la Atena. După încă opt ani, Platon, deja septuagenar, va reveni la Siracuza. El vrea să înpace pe Dionis II cu Dion, dar, peste toate, încă mai speră ca năbădăiosul tiran să-i asculte sfaturile. Nimic din toate astea nu se realizează. Istoria cetăţii se va scrie după regulile obişnuite timpului: Dion va porni o campanie militară împotriva Siracuzei, va detrona pe Dionis II şi, la scurtă vreme după ce va fi noul tiran, va muri asasinat. Rudele şi prietenii lui Dion cer, din nou, ajutorul filosofului. *Scrisoarea* este răspunsul pe care Platon îl dă acestei solicitări.

Tocmai mă pregăteam să comentez pentru dumneavoastră perseverenţa lui Platon în înfăptuirea ideilor sale politice, dar şi două crîmpeie de frază din textul platonician (*"dacă ţinteşti către tot ce e mai bun pentru tine însuţi şi pentru cetate, orice ai avea de îndurat este bun şi drept"* şi *"dacă învingătorii se dovedesc încă mai supuşi legilor decît cei învinşi, atunci totul va fi aducător de mîntuire şi fericire, iar relele vor pieri toate"*) cînd o veste venită din Dolj m-a surprins obligîndu-mă să-mi suspend demersul. Copiii prefectului bat şi înjură într-o discotecă, apoi, în miez de noapte, pătrund într-un apartament unde distrug şi agresează. Derbedeii sînt arestaţi. Tăticul dă o declaraţie TV în care ne spune ceva despre supremaţia legii şi încheie sugerîndu-ne un complot la adresa lui. În scurt timp, bătăuşii sînt eliberaţi, Parchetul vehiculează scrupule, comandantul Poliţiei e destituit.

"Stat de drept"; ce ridicol sună asta în faţa pumnului unui copil de prefect român!

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Imagine, chip, modele (III)

Într-o remarcabilă tentativă de reactualizare a fenomenologiei husserliene ("L'autre philosophie première et la question de la donation", *Philosophie*, nr. 49, martie 1996), filosoful francez Jean-Luc Marion scrie la un moment dat: "... originalitatea determinantă a întreprinderii ei (a fenomenologiei; n.m.) constă în a-i acorda fenomenului o incontestabilă prioritate: a-l lăsa să apară nu aşa cum trebuie (conform condiţiilor presupus *a priori* ale experienţei şi ale obiectelor acesteia), ci aşa cum el se oferă (de la sine şi ca atare). A ne închipui că reducţia mai impune vreo condiţie prealabilă apariţiei (...) ar fi un contrasens, dat fiind că, dimpotrivă, *ea se mărgineşte să purifice apariţia de tot ceea ce, în ea, nu apare de fapt, din cauză că nu se oferă încă în chip autentic* (...). Or, atît esenţa, cît şi substanţa suferă de un deficit constant de apariţie: ca atare, ele rămîn fie şi parţial confuze, induse, reconstituite, presupuse, nu sînt date sau văzute; ele se lasă, prin urmare, pe seama fie a unor indivizi ultimi, fie a unor accidente ori atribute pentru a apărea prin mijlocirea lor. În fenomenologie, *ousia* şi cauza îşi pierd privilegiile pur şi simplu pentru că nu apar de la început absolut deloc sau, în cel mai bun caz, o fac parţial; aşa cum am sugerat, ele cedează pasul *accidentului şi efectului* care, ele, nu constau decît în faptul de a apărea şi, în felul acesta, ne afectează, adică ne survin, deci ne apar. În tot cazul, formula «Cîtă reducţie, atîta donaţie» joacă rolul de principiu ultim: nu doar ca ultimul găsit, ci mai cu seamă ca principiul care afirmă că cel de pe urmă - faptul de a părea, în fragilitatea sa metafizică presupusă - echivalează pînă la urmă, de fiecare dată, cu singurul şi unicul principiu prim, cu faptul de a apărea, unicul *ecran* deschis pentru a primi toate manifestările, toate adevărurile, toate realităţile. *Cel de pe urmă devine cel dintîi*, principiul se defineşte ca principiu ultim şi, prin urmare, fenomenologia nu ar putea să-şi recapete titlul de «filosofie primă» decît cu condiţia de a-l răsturna: "«filosofie ultimă»" (s.m.).

Filosofie? Fenomenologie? Da, dar nu numai. Ci şi politică, şi televiziune. Noi mai avem doar într-o foarte mică măsură un contact direct, nemijlocit cu lumea. Înainte, lumea se reducea la "lumea mea", la lumea fiecăruia: o "lume" comună definea o colectivitate, o comunitate. Abia acum, de o vreme încoace, avem de-a face cu Lumea: prin televiziune. Pînă acum, citeam sau ascultam despre lume, sau, dacă priveam, totuşi, ceea ce nu puteam vedea "cu ochii noştri", acest fapt depindea de "viziunea" şi de talentul altcuiva, de care noi depindeam. Acum, televiziunea mimează - şi teatralizează, dramatizează - prezenţa nemijlocită oriunde, pretutindeni. Simţurile noastre par a-şi fi lărgit raza de acţiune, percepem extrasenzorial nu prin graţia vreunei dotări parapsihice, ci cu ajutorul unor proteze tehnice. Alţii văd pentru noi şi ne arată şi nouă. Nu mai trebuie să ne aflăm "la faţa locului": există cineva acolo, şi universalitatea interesului şi a curiozităţii, pre-tematizarea actualităţii, a realităţii ne fac să-i acordăm credit, să avem încredere în el: e semenul nostru, simte şi doreşte ca şi noi, ne cunoaşte, simte în el însuşi ce ne-ar putea interesa. Între marea masă de cetăţeni-telespectatori şi oamenii de televiziune există un contract tacit bazat pe încredere, sau mai curînd pe similitudine, pe asemănare, pe identitate chiar: sîntem la fel, simţim şi gîndim la fel, ne interesează aceleaşi lucruri - semenii noştri, în *diferenţa* lor, accidentală sau substanţială, faţă de noi. Ei fac ştirile, suportă evenimentele. Noi le aflăm.

Sînt tentat să afirm, fără nuanţe şi fără prea multe argumente (care ar necesita un studiu aprofundat), bazîndu-mă pe rîndurile lui Jean-Luc Marion, că se poate face o apropiere între *fenomenologie* şi *televiziune*. Că televiziunea reprezintă o "fenomenologizare" *sui generis* a lumii. Recitiţi cele scrise de gînditorul francez. Cu singura diferenţă (superficială) că, în cazul televiziunii, eul reductor-donator este multiplicat, dar continuă să se simtă implicit solidar. Televiziunea este singura limbă universală, şi tocmai de aceea este ne-idiomatică. Deşi căutăm, avizi, diferenţele, prin imagine nu putem să fim diferiţi. Nu avem cum. *Chipul celuilalt ne priveşte personal.*

Bogdan GHIU

Economie

Clauza? Fără exporturi deştepte nu valorează nimic!

Nici unei ţări nu-i este indiferent încotro se îndreaptă exporturile sale. Cu atît mai mult nu-i poate fi indiferent României, care abia îşi construieşte un sistem de asigurări şi reasigurări pentru evitarea riscurilor în relaţiile comerciale internaţionale. Într-o vreme în care, în economia mondială, exportul propriu-zis este doar un prim moment important. Intervine însă, imediat, un al doilea moment important: încasarea contravalorii mărfurilor exportate. Viaţa a dovedit că în lumea de astăzi riscul de a exporta fără să ţi se plătească reprezintă una dintre cele mai mari sfidări. De altfel, România mai are creanţe neîncasate în valoare de peste 2 miliarde de dolari. O moştenire din vremea în care exportam în zone de risc maxim, pentru că zonele sigure se restrîngeau (pentru noi) din ce în ce mai mult. Practic, după ce am renunţat la clauză, zona Statelor Unite ale Americii ni s-a închis. Ea s-a redeschis abia după reacordarea clauzei. Pe cîte un an.

Tensiunile, agitaţia pe tema permanentizării CLAUZEI, ce au tulburat clasa noastră politică, nu au fost surprinzătoare. Era firesc, la urma-urmei, ca un eveniment atît de important să fie perceput şi emoţional. Mai ales că de multă vreme rîvnim la un statut definitiv privind acordarea de către SUA a clauzei naţiunii celei mai favorizate. Ca să nu ne mai întrebăm cu îngrijorare, an de an: o primim sau n-o primim?

Clauza, însă, chiar dacă are implicaţii politice, produce cu deosebire efecte economice. Fără clauză, exporturile româneşti în Statele Unite ar fi practic blocate. Pentru că s-ar lovi de obstacole greu de trecut. În primul rînd, ar deveni extrem de scumpe din cauza suprataxelor vamale. Scumpe şi deci necompetitive. Pierderile României ar fi imense. Clauza ne situează în rînd cu partenerii comerciali favoriţi ai SUA şi ne acordă şanse egale cu ale tuturor celorlalte ţări ce fac parte din Organizaţia Mondială a Comerţului. În privinţa schimburilor comerciale cu America, desigur. De altfel, România era unica ţară din OMC căreia nu-i fusese permanentizată clauza.

Ce avem de cîştigat din permanentizarea clauzei? Pe termen scurt nu se schimbă nimic. Doar am avut şi pînă acum acest avantaj, numai că an de an era reînnoit. Pe termen lung, însă, intervin schimbări importante. Întreprinderile româneşti, în primul rînd, fie ele de stat, fie private, îşi pot face strategii pe mai mulţi ani. Fără să se mai întrebe dacă exporturile lor în SUA nu ar putea fi cumva blocate în viitor din cauza neacordării clauzei naţiunii celei mai favorizate. În al doilea rînd, investitorii străini (în măsura în care vor să deschidă în România afaceri legate de schimburile comerciale cu Statele Unite ale Americii) vor căpăta mai multă siguranţă şi ţara noastră va fi mai atractivă.

Ce înseamnă clauza? O facilitate de comerţ. Cu alte cuvinte, accesul mărfurilor româneşti pe piaţa SUA nu se loveşte de nici o îngrădire. Mai exact, nu este îngrădit cu nimic mai mult decît accesul pe această piaţă al mărfurilor ce provin din ţara cea mai favorizată în schimburile comerciale cu Statele Unite. Ce avantaje decurg de aici? Mai multe: 1) drum deschis către o piaţă importantă şi cuprinzătoare; 2) liberă intrare într-o zonă comercială cu risc minim; 3) beneficiem de "legea simpatiei", în sensul că dacă America ne-a deschis piaţa, şi alte zone prin "simpatie" se deschid pentru noi. Mai departe, însă, intrarea efectivă a mărfurilor româneşti pe piaţa SUA este o chestiune de competitivitate. Fiindcă nu-i totul să fii pe această piaţă; important este să vinzi.

Ce căutăm noi în Statele Unite? De ce ne interesează să ne vindem mărfurile acolo? Pentru că avem nevoie de valută. Aşa stînd lucrurile, noi sîntem obligaţi să ne facem o socoteală simplă: să vedem cîtă valută ne trebuie şi ce fel de mărfuri sîntem nevoiţi să scoatem din ţară (şi în ce cantităţi) ca să obţinem valuta necesară. Un export eficient presupune să scotem din ţară mărfuri cît mai puţine, atît în privinţa numărului, cît şi în cea a volumului, în schimbul cărora să primim cît mai multă valută-forte. De aici concluzia că acordarea clauzei nu înseamnă mai mult decît o poartă deschisă. Depinde de noi cum ne descurcăm dincolo de această poartă: ce vindem, cît vindem, cu ce ne alegem. Pe piaţa americană competiţia nu-i deloc uşoară. Nu ne batem numai cu firmele americane, ci şi, mai ales, cu cele japoneze, germane, chinezeşti şi aşa mai departe.

Astăzi, pe piaţa americană (ca de altfel pe toate marile pieţe internaţionale) sînt bine plătite doar produsele ce conţin un grad înalt de prelucrare. Cu cît un produs încorporează mai multă muncă performantă, mai multă inteligenţă, cu atît se vinde mai scump. Materia cenuşie de înaltă calitate costă bani mulţi. Dacă n-ar fi aşa, omenirea ar fi bătut pasul pe loc, n-ar fi făcut saltul de la fierul-fier la fierul înnobilat cu memorie, la maşinile deştepte, la produsele în care se reduce neîncetat cantitatea de substanţă (fier, beton, mase plastice) şi de energie, crescînd, în schimb, cantitatea de informaţii. Asta-i deci piaţa pe care concurăm. Aşadar, o singură întrebare trebuie să ne frămînte: cum îi putem face faţă în mod onorabil? Altfel, degeaba ne vom extinde exporturile în SUA dacă vom primi pentru ele mai puţină valută decît am cheltuit ca să le fabricăm.

Adrian VASILESCU

Spune-mi cui îi oferi sprijinul, ca să-ţi spun că ţi-l acceptă

Ceea ce se aştepta atît de mult - Conferinţa Naţională a PDSR - s-a încheiat fără rezultate spectaculoase: partidul majoritar n-a pus capăt corupţiei interne (aşa cum fusese invitat de preşedintele Iliescu), ci doar "a pornit lupta" împotriva ei. A pornit-o zgomotos, cu o *rezoluţie* în termeni drastici, cu angajamentele de rigoare, dublate de promisiuni de protecţie socială etc. Atmosfera a fost şi ea caracteristică: aşteptarea frenetică a preşedintelui, ovaţiile întinse pe mai multe minute, bucuria că dl Iliescu a acceptat să candideze din nou sub semnul PDSR. În această rutină entuziastă a conferinţei-stas de partid aflat la putere, condiţiile puse de "liderul moral" privind eliminarea corupţilor şi compromişilor din PDSR au trecut, în faţa delegaţilor, pe planul al doilea.

Oricum, cerinţele d-lui Iliescu sînt imposibile. Cu doar trei luni înainte de alegeri, un partid nu-şi poate decima rîndurile (chiar dacă ar vrea) fără să rişte o serioasă cădere a imaginii în electorat, dacă nu chiar o dispariţie de pe scena politică. Or, din luările de cuvînt la Conferinţă s-a văzut că sloganul este "să cîştigăm puterea cu orice preţ"; liderii partidului de guvernămînt nu par dispuşi să accepte regulile alternanţei democratice şi să se retragă în opoziţie. Deţinerea puterii este pentru mulţi o chestiune de viaţă şi de moarte. Adoptînd în mod solemn o rezoluţie anticorupţie redactată în cuvinte foarte tari, Conferinţa a încercat să "consune" cu cerinţele preşedintelui. Dar PDSR n-o va putea în nici un caz pune în aplicare, pentru că asta ar însemna să se acuze singur tocmai de acele păcate pe care i le reproşează de atîta vreme opoziţia şi presa independentă. Să se recunoască, deci, învins.

Altminteri, nici dl Iliescu nu e politicianul capabil de gesturi categorice (de pildă, să refuze sprijinul PDSR dacă acesta nu-i elimină pe corupţi), nici PDSR nu e partidul în stare să opteze pentru vreo schimbare. Dar tot acest balet în jurul depunerii candidaturii are efecte asupra opiniei publice. Condiţionînd acceptarea sprijinului de "curăţenia" din partid, dl Iliescu şi-a asigurat nimbul de detaşare necesar: s-a delimitat de abuzuri şi nereguli. Liderii PDSR trebuie să suporte delimitarea, în speranţa că preşedintele le va transfera din capitalul lui politic. Ceea ce, teoretic, e posibil.

Practic, e mai greu. De-a lungul campaniei electorale, va ploua spre liniile PDSR cu acuzaţii de corupţie şi de afacerism veros. Delimitarea preşedintelui va trebui, deci, reafirmată - eventual demonstrată; el va trebui să-şi păstreze tot timpul imaginea de om cinstit, lucru din ce în ce mai greu alături de partidul de guvernămînt. Şi totuşi, în confruntarea directă cu ceilalţi candidaţi, candidatul Ion Iliescu va fi nevoit de multe ori să se pronunţe asupra corupţiei.

Apoi, n-a fost vorba despre o anunţare directă a candidaturii, ci de o "*acceptare a ofertei de sprijin* din partea PDSR pentru candidatura la al doilea mandat constituţional de Preşedinte al României". S-au scris deja editoriale întregi despre această formulare; ea e, înainte de toate, o consecinţă directă a persistenţei limbajului de lemn. Dar tocmai de aceea (şi cunoscînd mecanismele specifice vechiului limbaj activistic), cred că în această formulă putem citi: 1) că preşedintele a vrut să se ştie că nu dumnealui candidează, ci PDSR îl propune şi, evident, o asemenea propunere nu se poate refuza; 2) că preşedintele actual şi echipa sa au luat cunoştinţă de opiniile privind neconstituţionalitatea unui nou mandat şi sînt pregătiţi să le facă faţă; 3) că mai pot fi acceptate, eventual, şi alte oferte de sprijin, din partea altor partide. Delegaţii prezenţi la conferinţă au fost fericiţi şi cu atît. PDSR a păstrat, incontestabil, din vechea mentalitate a partidului comunist, ceva ce s-ar putea numi "bucuria de a avea un şef". E o bucurie ipocrită, desigur, e mai degrabă o ineluctabilă necesitate de a se subordona. Prezenţa d-lui Iliescu la conferinţa partidului i-a făcut, deci, fericiţi pe mulţi dintre cei prezenţi, chiar dacă nu a rezolvat nici o problemă, ba chiar a creat una esenţială: i-a invitat pe liderii PDSR să-şi facă ordine în propria ogradă.

Pe de altă parte, aşa cum s-a observat, PDSR stă prost şi cu alianţele: pe cele vechi nu mai vrea să le reînnoade, altele noi încă n-a făcut. În campania electorală îi va fi greu să se alieze, pentru că va fi refuzat tot din cauza "petelor". Nu-i rămîne decît să obţină destule voturi pentru a putea negocia noua majoritate parlamentară. Numai că în chiar zilele conferinţei a apărut un sondaj în care PDSR e devansat de CDR, iar Petre Roman şi Emil Constantinescu au un indice de popularitate mai mare decît Ion Iliescu, care rămîne însă în fruntea candidaţilor la funcţia de preşedinte (liderul USD s-a supărat şi a contestat sondajul degeaba: a fi popular în electorat nu e totuna cu a întruni cel mai mare procent din tendinţele de vot). Evident, şi acest sondaj - ca toate celelalte - trebuie privit cu o anume relativitate. Dar, dincolo de cifre, el arată că rezultatele alegerilor vor depinde foarte mult de campania electorală şi de eventualele surprize care vor apărea pe parcurs. Dacă vor apărea...

Mircea VASILESCU

De jur împrejur

Frica şi democraţia

După atentatele teroriste din Arabia Saudită şi Atlanta, după prăbuşirea zborului TWA-800, lista celor care urăsc activ Statele Unite s-a precizat: membrii din cartelul drogurilor de la Cali, organizaţiile teroriste dar şi guverne din Orientul Mijlociu, grupuri islamice care, operînd pe teritoriul Statelor Unite, au oameni condamnaţi stînd prin puşcării de înaltă securitate. Această listă este citită de la cap la coadă şi invers de CIA, care îşi pune în ordine informaţiile. Pe de altă parte, dacă e clar că încărcătura explozivă de la Dhahran este o problemă de politică externă, celelalte atentate - resimţite ca o lovitură cumplită dată securităţii interne, siguranţei cetăţeanului american la el acasă - pot avea explicaţii foarte diferite: în cazul avionului doborît s-a menţionat posibilitatea să fi acţionat un fost salariat al companiei care consideră că ar fi fost pe nedrept concediat. La Atlanta, bănuielile merg înspre organizaţiile paramilitare locale, "miliţiile" care se împotrivesc deciziilor guvernului federal. Sînt grupuri bine înarmate şi antrenate, conduse de oameni care susţin că deţin probe în legătură cu complotul mondial care pregăteşte invazia trupelor ruseşti în Statele Unite; legile federale - începînd cu codul de circulaţie rutieră - sînt considerate atentate împotriva suveranităţii şi drepturilor individuale, contrare Constituţiei SUA. De peste un an, se pregăteşte procesul lui Timothy McVeigh, bănuit a fi autorul cumplitei explozii care a distrus clădirea guvernamentală din centrul oraşului Oklahoma şi care a avut legături strînse cu o asemenea organizaţie. În pofida probelor indirecte concludente, procesul nu poate începe în absenţa dovezilor directe. Atentatul de la Atlanta - cu extraordinara sa încărcătură simbolică - readuce în prim-planul dezbaterii problema securităţii. După recentele atentate s-a constatat că peste tot, şi în Arabia Saudită, şi pe aeroportul Kennedy, şi în parcul de distracţii de la Atlanta, paza nu era asigurată în mod serios. Explicaţiile ţin şi de costuri şi de obişnuita neglijenţă omenească, dar în special de faptul că, pînă acum, americanii, simplii călători sau autorităţile însărcinate cu paza acestor călători, nu vor să-şi însuşească mentalitatea de asediat, să cedeze paranoiei pe care terorismul o declanşează. Analiştii susţin că diferenţa se explică prin faptul că în Europa şi în Israel (considerat un model în materie) guvernele se ocupă de problemele de securitate, în timp ce în Statele Unite se contează pe contractele cu agenţii particulare. Într-un raport din 1993, Biroul inspectorului general pentru securitatea transportului (organism guvernamental) arăta că în 15 din 20 de încercări s-a reuşit pătrunderea în zone cu accesul interzis din motive de securitate, pentru că acei însărcinaţi cu paza se uitau pur şi simplu în altă parte. Afirmaţie la care un expert francez care s-a ocupat de răpirea Airbus-ului Air France de Crăciun, în 1994, răspunde că întotdeauna vor exista argumente politice sau economice prin care cei însărcinaţi cu paza pot fi convinşi să se uite în altă parte. De altfel, şi experţii israelieni afirmă că dacă atentatorul este hotărît să moară împreună cu victimele, nici o măsură de siguranţă nu este eficientă sută la sută.

Preşedintelui Clinton i s-a reproşat că foloseşte Jocurile Olimpice de la Atlanta în scopuri politice în campania electorală. Explozia de la Atlanta îl obligă la iniţierea unor decizii politice: el a propus rediscutarea legilor care să permită folosirea mai lesnicioasă a mijloacelor electronice în urmărirea suspecţilor. Sînt legi care au fost respinse pentru că s-a considerat că îngrădesc libertăţile individuale. Acum, frica pare a fi un factor de coeziune apt să înfrîngă rezistenţa în numele democraţiei. Şi oricît de primitive ar fi dispozitivele distructive, şi oricît de sofisticate mijloacele de protecţie, victoria fricii împotriva libertăţilor individului este marele succes al terorismului mondial.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Locomotivele tranziţiei

"Pentru PDSR, astăzi este ziua răfuielilor" - credea **Libertatea** de vineri 26 / sîmbătă 27 iulie. "Conferinţa Naţională va aduce, se pare, căderea unor capete, la solicitarea preşedintelui Iliescu". Cînd colo, nici vorbă de capete căzute sau de solicitări în acest sens: "În suspinele de uşurare a 1000 de pedeserişti, dl Ion Iliescu a acceptat *oferta de sprijin* la prezidenţiale din partea PDSR" (**Adevărul**, 27-28 iulie). Cu ochii pe Adrian Năstase, care "şi-a pierdut uzul raţiunii", **România liberă** (27 iulie) consemnează: "Obiectivele minimale ale PDSR au fost enunţate astfel: «cîştigarea din nou a preşedinţiei statului», «anularea eforturilor CDR-USD de a disloca PDSR de la putere», «cîştigarea unei poziţii care să permită PDSR numirea primului ministru», «o poziţie cheie în orice viitor aranjament politic»". Modest, pentru un partid persecutat de presă şi de opoziţie... Mai ales că nici celelalte partide nu stau cu mîinile în sîn, ci se ţin de alianţe, înţelegeri, protocoale, ţintind cu toatele să-l "disloce de la putere" tocmai pe el, partidul care se autointitula cîndva "al incoruptibililor", iar acum vrea "să revină la cetăţean". Dar ce te faci dacă reacţiunea nu-l lasă? Bunăoară, PNL-CD, creditat în ultimul sondaj de opinie cu 0,5% din voturi, declară prin liderul său că "nu este un partid de buzunar" şi propune organizarea, după alegeri, a unui congres al reunificării liberale (a cîta?). Toate acestea pentru că, "total nemulţumit" de locurile obţinute pe listele CDR în alegerile locale, "nu se va mai lăsa frustrat în această privinţă" (**Adevărul**, 29 iulie). "Mai optimist, vicepreşedintele PNL, Viorel Cataramă, ne-a declarat că fuziunea s-ar putea face nu doar înaintea alegerilor, dar chiar şi înaintea întocmirii listelor de candidaţi pentru scrutin" (**Curierul naţional**, 29 iulie). Cine n-a avut ocazia să fie frustrat, nefăcînd parte din alianţe, le creează acum, cu gîndul la pragul electoral: "Uniunea Naţională de Centru are trei locomotive", titrează **Jurnalul naţional**. "Constituită prin semnarea protocolului între PDAR şi PUR, s-a întregit ieri prin aderarea MER... Preşedintele MER, Tache Pîrvulescu, are convingerea că, prin această mişcare, ecologiştii au dat dovadă de maturitate politică". Iar liderul agrarian consideră că "UNC este o şansă de a dezvolta dialogul în politică şi de a face politică de plăcere". (**Jurnalul naţional**, 26 iulie). Plăcerea de a anunţa, de pildă, că vrei să intri într-o alianţă neoliberală, pentru ca după o săptămînă să preamăreşti Centrul. Dar sînt alţii care se gîndesc să îmbine plăcutul cu utilul: Dan Voiculescu, reales preşedinte al Partidului Umanist Român, a declarat că formaţiunea sa contează pe circa 20% din voturi (bazîndu-se pe cîteva promise "premiere în politica românească, toate în favoarea electoratului") şi "va fi surpriza anului 1996" (tot **Jurnalul naţional**, în cele două pagini despre Congresul PUR, 29 iulie). Nu ştim dacă s-au gîndit mai mult la cele 20 de procente *in spe* ale "umaniştilor" ori la propriile procente cu care sînt creditaţi în recentul sondaj dat publicităţii de CURS, cert este că "Adrian Năstase, Emil Constantinescu, Viorel Cataramă şi Dinu Patriciu au făcut curte PUR" (**Evenimentul zilei**, 29 iulie). De unde se vede că umanismul i-a atras întotdeauna pe politicienii români; faptul că preşedintele partidului este patronul unui trust mass-media e PUR întîmplător. Dialogul şi respectul faţă de Celălalt să trăiască: e esenţial, într-o ţară în care, după cel mai recent sondaj, aproape nouăzeci la sută dintre cetăţeni au o părere bună despre Biserică, şi numai douăzeci la sută despre Parlament. (M.V.)

Argument

A + a. De la a la a. Aşa ar putea fi exprimat, codificat specificul poliţiei române: de la *abuzuri* la *absenţă*. Se găseşte acolo unde nu ar trebui şi lipseşte de unde este nevoie de ea. Exagerez, firește, dar în scop "pedagogic", fixînd limitele între care evoluează *imaginea* despre poliţia română. Poliţia - şi nu numai cea română, de acum - este acuzată cînd de exces de zel, de depăşirea limitelor legalităţii, cînd de ineficienţă, de timiditate. Şi într-un caz, şi în celălalt bănuiala indusă este de supuşenie politică. Lucrurile sînt, evident, mult mai nuanţate, şi sper ca dosarul de faţă al Dilemei să reuşească să sugereze, măcar, acest fapt. Ce este, de fapt, poliţia într-o democraţie (post)modernă? Dar într-una aflată în "tranziţie"? Ce trebuie ea să facă şi ce trebuie să nu facă? Nu ştim cu exactitate ce este *puterea* (politică, deşi suprapunerea dintre *politic* şi fenomenul *puterii* nu este niciodată perfectă), dar se poate spune că poliţia este *forţa puterii*. Disputată (practic) atît de *stat*, cît şi (teoretic) de *societate*, poliţia depinde de întrebuinţarea pe care i-o dai, de ceea ce faci cu ea. Este (mai mult sau mai puţin) clar ce este (a fost?) *miliţia*: ce *nu* trebuie să (mai) fie poliţia. Este - devine - la fel de clar ce sînt "serviciile private de pază şi protecţie": ele par a umple golurile lăsate de poliţie. Dacă poliţia nu acoperă totul, dacă este nevoie de "poliţii" private, înseamnă că nu avem de ce ne plînge: societatea nu se află în întregime sub stăpînirea ei. Dar dacă societatea nu se află sub control (total), înseamnă că răul social este posibil. Condiţia dilematică a poliţiei - ca termen mediu, după cum arată şi titlul numărului de faţă -, aporiile în care ea se zbate sînt înseşi aporiile condiţiei noastre actuale, ale libertăţii noastre neapărate. Dar nu atît cu instituţiile "reci" ne confruntam noi, cît cu cei ce le compun: *miliţieni, poliţişti, bodyguarzi*. Oamenii dau chipul instituţiei. Dintre cei trei termeni, care le domină - sau le subîntinde - pe celelalte? Sînt poliţiştii şi bodyguarzii mai degrabă miliţienii, poliţişti sau bodyguarzi? Ei înşişi trebuie să decidă. (B.G.)

Amintiri din copilăria miliţiei

Miliţia s-a născut prin decret în 22 ianuarie 1949. La nici două săptămîni după aceea, în dimineaţa de 3 februarie, avea loc o şedinţă a colectivului de conducere din cadrul Ministerului Afacerilor Interne, prezidată de ministrul Teohari Georgescu. Şedinţa a debutat cu un raport prezentat de primul comandant al Direcţiei generale a Miliţiei, Pavel Cristescu, privind problemele întîmpinate în consolidarea noii instituţii. Miliţia, pe lîngă combaterea infracţionalităţii, avea menirea de a întări, alături de Securitate şi noua "Armată Populară", aparatul represiv comunist. Generalul Cristescu a prezentat apoi lista comandanţilor din cele 12 regiuni ale ţării şi a celor 58 de Miliţii judeţene. Acestei structuri de comandă i se subordonau 424 circumscripţii de plasă şi 3080 de posturi ale Miliţiei în centrele comunale, cu un efectiv aprobat de 24.000 de miliţieni. În noul aparat erau preluate "elemente necompromise şi cu origine socială sănătoasă" din fosta Poliţie şi din corpul Gardienilor publici. Deşi s-au înregistrat odată cu reorganizarea survenită prin apariţia Miliţiei "nemulţumiri din cauza gradelor mici acordate personalului provenit dintre foştii poliţişti şi a înlăturării unor gardieni publici", generalul Cristescu constata că apariţia noii instituţii care apăra "democraţia populară" a decurs "în bune condiţiuni". Guvernul acordase în vederea înfiinţării Direcţiei Generale a Miliţiei o suplimentare de buget de 459 milioane lei, bani din care se confecţionaseră deja 8000 de uniforme, în timp ce alte 12.000 erau în curs de finisare, fiind plătite tot din acest fond de investiţii. Deşi în aceeaşi epocă stofele erau cartelate şi se găseau cu mare greutate, iar nasturii şi aţa reprezentau o adevărată raritate, nu cusutul uniformelor a reprezentat o problemă, ci găsirea celor dispuşi şi apţi să le îmbrace. Şcolarizarea miliţienilor, racolaţi dintre tinerii cu stagiul militar satisfăcut în cadrul trupelor Ministerului Afacerilor Interne sau a celor recomandaţi comandamentelor judeţene de către celulele de partid din întreprinderi, în mod obligatoriu cu "origine socială sănătoasă", decurgea destul de greu. Cu toate eforturile, nu s-a putut realiza în prima serie un număr mai mare de 2000 de cursanţi ai şcolilor de Miliţie de la comandamentele regionale. Aceste şcoli erau coordonate de 9 instructori politici şi 46 de ofiţeri şi subofiţeri, cadre care aveau, la rîndul lor, în proporţie de 85%, origine muncitorească. Oricum, deşi durata şcolii de Miliţie era de 2 luni, timp în care cursanţii primelor promoţii erau alfabetizaţi în sens propriu şi din punct de vedere propagandistic, nevoia de cadre se făcea simţită, nefiind ocupate decît 60% din locurile disponibile în schema de organizare. S-a dispus însă în primele luni de funcţionare a Miliţiei ca efectivele acesteia să fie 100% în zonele cu "probleme" în acea vreme (pe frontieră, în Banat, în zonele industriale şi în cele în care se semnalase existenţa "bandelor"). Cît despre sediile acestei instituţii a "democraţiei populare", ele urmau să ocupe conacele moşierilor şi casele chiaburilor, ministrul de interne dînd instrucţiuni secrete de arestare şi deportare a proprietarilor imobilelor vizate care nu se aflau încă în patrimoniul puterii comuniste.

Noii miliţieni fuseseră în prealabil bine hrăniţi: printr-un ordin special se dispusese ca pe parcursul studiilor de 2 luni ("pentru că elevii depun eforturi mari pentru a-şi însuşi materiile") raţia lor alimentară să crească de la 3200 la 3500 de calorii pe zi; totodată, erau bine înarmaţi (cu puşti ZB, pistoale mitralieră, iar fiecare post de poliţie avea în dotare şi o mitralieră uşoară). Aşa că proaspeţii absolvenţi, posesori ai gradului de plutonier şi cu piepturile bombate în noile uniforme albastre erau pregătiţi să purceadă la lupta de clasă. Bineînţeles, în goana părinţilor Miliţiei după tineri cu origine socială cît mai sănătoasă s-au înregistrat şi rateuri: între elevii miliţieni se depistaseră cîţiva hoţi, iar un proaspăt absolvent a fost surprins dînd o spargere. Cît priveşte beţiile, de multe ori acestea se soldau cu scandaluri ce nu mai puteau fi muşamalizate. Numărul lor devenise atît de mare la finele anului 1949, încît a fost nevoie de o intervenţie energică a ministrului de interne Teohari Georgescu, care a dispus pedepse grele pentru stăvilirea lor.

Tot din 1949 datează "istorica" rîcă dintre Securitate şi Miliţie. Cu toată opoziţia lui Pintilie Gheorghe şi a lui Alexandru Nicolski, în şedinţa care avea loc la sediul Ministerului Afacerilor Interne în 8 iulie 1949 se aproba, la propunerea generalului Pavel Cristescu, participarea Miliţiei la luptele împotriva "bandiţilor" din munţi. Şefii Securităţii erau însă de părere că aceste operaţiuni ar fi trebuit să rămînă de competenţa lor, urmînd ca Miliţia să-şi vadă de treaba ei: prinderea găinarilor şi a criminalilor, perceperea cotelor agricole de la ţărani, supravegherea cozilor pentru a nu se isca tulburări şi raportarea la Securitate a tuturor "comportamentelor duşmănoase". Postura de "cenuşăreasă" a aparatului represiv deţinută de Miliţie în raport cu Securitatea s-a menţinut pînă în 1989. În aceeaşi şedinţă din iulie 1949 se hotăra şi "eliberarea de buletine de identitate" de către Miliţie tuturor cetăţenilor, urmînd să se realizeze o evidenţă clară a populaţiei şi a indezirabililor, în legătură cu aceştia din urmă dispunîndu-se fie internarea în colonii de muncă, fie deportarea sau arestarea lor. Avînd în vedere că efectivele miliţieneşti se dovedeau insuficiente faţă de volumul activităţilor solicitate noii instituţii de către partid prin intermediul conducerii Ministerului Afacerilor Interne şi al Direcţiei Generale Politice a MAI, în toamna aceluiaşi an se propunea în cadrul şedinţei desfăşurate de şefii Miliţiei mărirea serioasă a efectivelor, urmînd ca acestea să ajungă la 60.000 de oameni. Şi, într-adevăr, într-un referat din ianuarie 1950, generalul Pavel Cristescu constata fericit: "avem în teritoriu un număr de 434 circumscripţii de Miliţie de plasă şi 3246 posturi de Miliţie, cu un efectiv total pe ţară de 60193 miliţieni".

© S. Ghelie

*

În 1949-1950, miliţienii primeau gratuit lemne de foc, iar pentru sume de bani minime li se distribuiau următoarele alimente: pîine, carne, zahăr, ulei, paste făinoase, marmeladă (cantităţile creşteau odată cu gradul, ofiţerii superiori beneficiind de un regim special de aprovizionare). Drepturile anuale de echipament constau în: 3 cămăşi, 2 perechi de izmene, 2 perechi de chiloţi, 4 perechi de ciorapi de bumbac şi 2 de lînă, 4 batiste, 2 prosoape, 3 mantale, 2 vestoane, 4 perechi de pantaloni, o bonetă, o caschetă, o şapcă, o căciulă, o pufoaică, o pereche de mănuşi, un porthart şi o centură; pentru încălţat, primeau 2 perechi de cizme şi una de pantofi. Salariul unui plutonier, proaspăt absolvent al şcolii de Miliţie era mai mic decît al unui securist cu grad similar, dar depăşea cu circa 40% salariul mediu pe economie. Pe lîngă aceste drepturi legal prevăzute, puterea pumnului, vîrful cizmei, bastonul şi arma din dotare erau tot atîtea mijloace de impunere, avînd drept imbold o ură de clasă atent inoculată şi măsurată în cadrul şedinţelor politice cu o durată de minimum 12 ore pe lună. Şi, pentru că discernămîntul era mai puţin atent cuantificat, se petreceau cîteodată erori. Spre exemplu, în martie 1950 se semnala faptul că în comuna Nisipari din judeţul Constanţa şeful de post i-a arestat pe primar şi pe secretarul de partid. Cei doi intenţionaseră să-l ducă la dispensarul comunal pe un localnic bătut crunt de miliţieni. Iar relele obiceiuri din copilărie Miliţia şi le-a păstrat, împărţind palme, pumni şi bastoane la tălpi în stînga şi-n dreapta, pînă la adînci bătrîneţe...

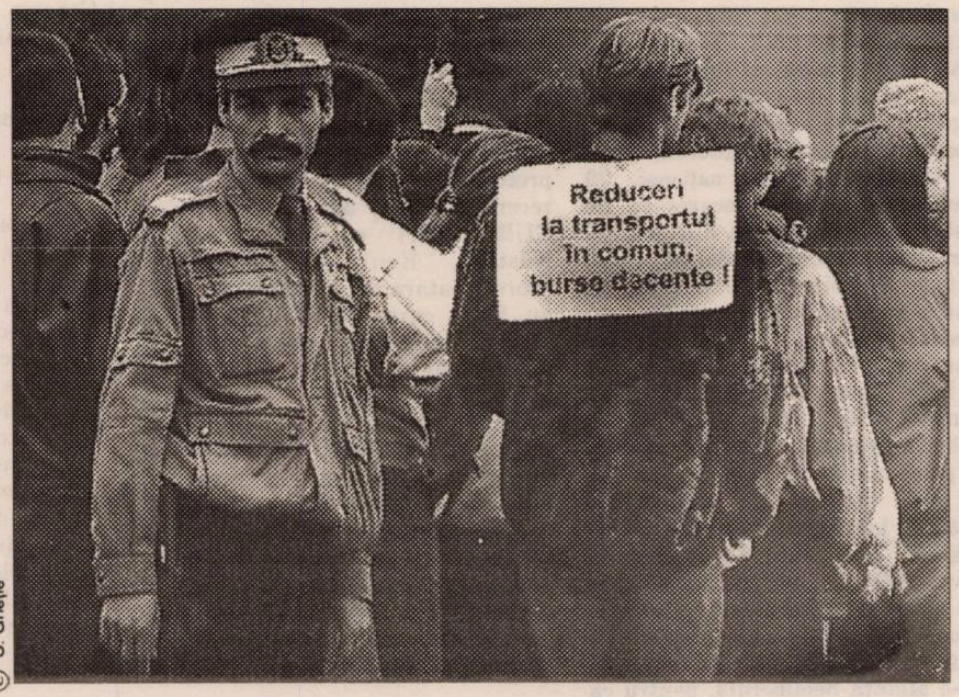

© S. Ghelie

Marius OPREA

Poliţieni sau miliţişti?

"Forţele militare şi poliţia trebuie plasate sub controlul autorităţii civile, în faţa căreia sînt responsabile." Am citat din articolul 5, alineatul 1 al Documentului Reuniunii de la Copenhaga al Conferinţei asupra dimensiunii umane a CSCE, din 29 iunie 1990, semnat şi de România. Cu poticneli, cu destule împotriviri din partea unor forţe politice, acest control a fost instaurat, cel puţin formal, şi asupra armatei şi poliţiei din România. Este clar faptul că articolul citat face o diferenţiere clară între forţele armate şi cele de poliţie. În orice stat democratic, ministrul apărării este un civil, la fel ca şi colegul său de la Interne, ambii răspunzători în faţa Parlamentului respectivei ţări. Pînă aici, nimic diferit faţă de situaţia actuală din România. De aici, însă, lucrurile se schimbă. Aşa cum s-a întîmplat şi în alte domenii, evoluţia democratizării poliţiei române a fost oprită undeva pe la jumătatea drumului. Sistemul acestei poliţii a rămas, în continuare, unul militarizat, departe de standardele democratice, ceea ce afectează nu numai dialogul dintre cei însărcinaţi cu apărarea legii şi societatea civilă, dar şi profesionalismul unei bune părţi a acestei instituţii. Pînă în 1989, sentimentul cetăţeanului de pe stradă la simpla vedere a unui miliţian era cel de vinovăţie fără vină, în fapt o manifestare a fricii românului faţă de arbitrariul unei instituţii represive ai cărei "lucrători" se bucurau de o impunitate *de facto*. După momentele de derută din decembrie 1989, prelungite pînă după începutul anului 1990, miliţianul a devenit poliţist şi a început să-şi recapete, puţin cîte puţin, din această impunitate, acţionînd şi comportîndu-se, de multe ori, în consecinţă: brutal şi arogant. "Asta nu-i poliţie, asta e miliţie!", strigau tinerii protestatari ai anilor '90-'91, simţind pe pielea lor că forţele de poliţie şi-au revenit din timiditatea imediat post-decembristă. Ulterior, odată terminată epoca marilor mişcări de stradă, nou înfiinţatele organizaţii de supraveghere a respectării drepturilor omului în România au putut remarca numeroasele încălcări ale acestor drepturi, petrecute în aresturile poliţiei în timpul anchetelor diverselor delicte de drept comun. Încălcări mergînd de la violenţă psihică şi fizică, pînă la tortură şi tratament degradant, ajungînd, în cîteva cazuri, chiar la moartea celor anchetaţi.

Desigur, demilitarizarea poliţiei, insistent cerută de către structurile europene din care, cel puţin declarativ, România ar dori să facă parte, nu ar aduce, ea singură şi dintr-odată, dispariţia comportamentului brutal al unor relativ numeroşi poliţişti români. Ar face, însă, mai uşoară supravegherea poliţiei de către societatea civilă şi ar reduce, în timp, apetitul forţelor de poliţie pentru acest tip de manifestări. Explicaţia acestei afirmaţii este destul de simplă. Sistemul militarizat al poliţiei române atribuie exclusiv procurorilor militari şi tribunalelor militare investigarea, respectiv judecarea poliţiştilor suspecţi de a fi comis abuzuri. Mai mult, sistemul justiţiei române nu-i oferă victimei civile nici o posibilitate de a se adresa unui tribunal independent pentru a contesta concluziile unui procuror militar. Singura cale este aceea a plîngerii la parchetul militar ierarhic superior. Dacă acesta dispune completarea investigaţiilor iniţiale, sarcina îi revine aceluiaşi procuror militar care a preluat, iniţial, cazul. Pe deasupra, în sistemul actual al forţelor de poliţie există ofiţeri însărcinaţi cu investigarea propriilor colegi acuzaţi de a fi comis abuzuri. La rîndul lor, procurorii militari îşi bazează concluziile, de cele mai multe ori, pe informaţiile provenite de la aceşti ofiţeri de poliţie. Proverbul "Corb la corb nu-şi scote ochii" s-a dovedit, adeseori, valabil în cazul unor asemenea anchete. Asociaţia pentru apărarea drepturilor omului în România – Comitetul Helsinki (APADOR-CH) a semnalat destule situaţii în care ofiţerii de poliţie anchetatori şi-au acoperit colegii, determinînd astfel procurorii militari să decidă neînceperea urmăririi penale.

În afară de aceasta, sistemul de drept din România nu oferă victimei unei nedreptăţi comise de un poliţist posibilitatea de a se plînge justiţiei civile pentru a cere despăgubiri în caz că parchetul militar decide neînceperea urmării penale sau dacă, ajuns în instanţa militară, aceasta se pronunţă pentru nevinovăţia poliţistului. Un poliţist care, înainte de a fi cetăţean român, este militar, deşi articolul 21 al Constituţiei României afirmă extrem de clar: "Orice persoană se poate adresa justiţiei pentru apărarea drepturilor, a libertăţilor şi a intereselor sale legitime. Nici o lege nu poate îngrădi acest drept".

Deşi eliminarea termenului "militar" din Legea Poliţiei 26/1994 a fost prezentată ca un pas important către demilitarizarea poliţiei, este vorba despre o simplă formalitate. În lipsa unui Statut al poliţistului, prin care acesta să fie asimilat *funcţionarului public*, orice afirmaţie privind progresul realizat în procesul de demilitarizare a poliţiei este lipsită de conţinut. Desigur, un astfel de Statut ar trebui completat cu o lege care să stipuleze obligaţiile funcţionarului public şi răspunderea ministerială. Dar, atît timp cît poliţiştii nu vor putea fi aduşi în faţa justiţiei civile, demilitarizarea rămîne doar un deziderat.

Un deziderat doar al acelei părţi a societăţii civile reprezentate de diversele organizaţii non-guvernamentale de apărare a drepturilor omului şi de unele partide politice. Semn al slăbiciunii societăţii civile româneşti, cei mai mulţi cetăţeni sînt indiferenţi în faţa acestei probleme sau sînt chiar ostili. În ceea ce-i priveşte, poliţiştii rămîn, în marea lor majoritate, refractari demilitarizării poliţiei. Care ar fi explicaţia? În primul rînd, ea rezidă în mentalitatea cetăţeanului român potrivit căreia poliţistul român, reprezentînd statul, are doar drepturi, pe cînd el, cetăţeanul, are doar obligaţii. În mod inevitabil, poliţia împărtăşeşte, chiar dacă în sens invers, aceeaşi mentalitate. Or, autoritatea statului, într-o ţară care se chinuieşte să scape de un trecut totalitar, este percepută încă a fi intim legată de uniforma militară, de prestigiul pe care ea l-ar aduce. Un prestigiu întărit de ierarhia strictă, de tip cazon. Sînt destui poliţişti care înţeleg prin demilitarizare pierderea uniformei. Mai mult, dispariţia oricărei ierarhii. Aceeaşi percepţie o au chiar şi civilii. Nu demult, un avocat afirma că în România nu poate fi vorba, încă, de demilitarizarea poliţiei. Argumentul său? "Dacă acum, în uniformă, poliţiştii sînt violentaţi, împuşcaţi ş.a.m.d., ce se va întîmpla cînd li se va lua uniforma?"

Pe de o parte, această confuzie este abil întreţinută de către unii poliţişti, de multe ori cu grade mari şi funcţii importante, temători că, prin demilitarizare, îşi vor pierde o serie de avantaje care-i transformă în "cetăţeni mai egali decît alţii" şi, mai ales, vor răspunde în faţa legii, la fel precum "cetăţenii doar egali".

Pe de altă parte, nu pot fi neglijate nici forţele politice care nu văd cu ochi buni procesul de demilitarizare a poliţiei, fie că este vorba despre nostalgici ai totalitarismului sau ai autoritarismului, fie că primează interesul (de partid şi de stat?) de a putea chema la ordine – ordine militară – orice poliţist care nu-şi vede lungul nasului şi cercetează prea adînc afaceri necurate despre care opinia publică nu trebuie să afle.

Voi încheia citînd-o pe d-na Edith Müller, deputat în Parlamentul European, membră a Sub-comitetului privind drepturile omului şi a Delegaţiei pentru relaţii cu România a Parlamentului European, care ne-a vizitat recent ţara: "Poliţiştii români nu sînt supuşi controlului civil, ceea ce ar fi inadmisibil într-o ţară a UE. În acest sens, demilitarizarea poliţiei ar trebui să fie una din priorităţile României, şi aceasta repede şi radical". Dar cît de mult se doreşte integrarea României în UE?

Nae BĂDULESCU

Poliţistul faţă cu gîndirea politică

Doi istorici eminenţi (dnii. Neagu Djuvara şi Al. Zub) ne asigură că primii cititori români ai lui Tocqueville au fost, încă din secolul trecut, un director de închisoare şi un inspector din aceeaşi branşă, personaje surprinse de mai mulţi călători străini lecturînd asiduu în franceză! Povestea nu e atît de incredibilă pe cît pare: căci bravii jandarmi nu se aflau cufundaţi în lectura celebrei *Despre democraţie în America*, ci consultau lucrarea scrisă de Tocqueville, împreună cu prietenul său Gustave de Beaumont, despre *Sistemul penitenciar din Statele Unite şi aplicarea sa în Franţa*. Pe de altă parte, lectura pe care Maiorescu sau Eminescu o făceau, cîteva decenii mai tîrziu, din Tocqueville – de data aceasta, din operele sale majore – era, pentru a ne exprima elegant, superficială. E interesant că unii din comentatorii acestui subiect (de pildă, D. Vatamaniuc ori Al. Zub) nu trag o asemenea concluzie, care se impune totuşi, în opinia noastră, dacă recurgem la o comparaţie a lecturii maioresciene sau a celei eminesciene cu discursurile tocquevillienilor din epocă, de pildă, cu textele unui Edouard Laboulaye. O asemenea comparaţie directă poate evidenţia foarte bine diferenţa de cultură politică dintre "omul deplin al culturii româneşti" şi gînditorii francezi contemporani cu el. Mai precis, în timp ce Eminescu nota pasaje din Tocqueville pe care, în general, le deforma în intervenţiile sale din gazete, tocquevillienii creau pe urmele maestrului un edificiu impresionant; pentru a rămîne la cazul lui Laboulaye (parţial tradus, recent, şi în româneşte), acesta a furnizat forma clasică a doctrinei liberale franceze despre educaţie, pe care Eminescu o menţiona în treacăt, dar fără a sesiza subtilităţile care o diferenţiau de spusele lui Tocqueville şi, mai ales, de doctrina lui Benjamin Constant. Din nefericire, aşa cum spuneam, judecăţile referitoare la gînditorul politic Eminescu lasă de o parte asemenea comparaţii directe, neputînd accepta – probabil – faptul că Tocqueville e mai rapid asimilat în secolul trecut de responsabilii puşcăriilor româneşti decît de critici iluştri sau poeţi inegalabili. E cert, pe de altă parte, că apărătorii lui Maiorescu sau Eminescu ar avea dreptate să ne explice că reformarea penitenciarelor e mai uşoară decît înţelegerea unei filosofii politice de înălţimea celei tocquevilliene. Dar tocmai asta e "chestiunea românească"! Căci, în vreme ce Tocqueville plecase în America pentru a scrie despre penitenciare, întorcîndu-se acasă cu inegalabilul tablou al democraţiei americane, în Ţările române e citit, mai întîi, raportul despre puşcării şi de-abia apoi, la cîteva decenii distanţă, se găsesc cititorii (superficiali!) ai doctrinei democratice. Vrînd parcă să repete întocmai traseul iniţial şi ordinea intenţiilor lui Tocqueville, românii din secolul trecut descoperă atît America penitenciarelor, cît şi America democraţiei, însă, pentru a trece de la o descoperire la alta, ei au nevoie de zeci de ani acolo unde lui Tocqueville însuşi îi fuseseră de ajuns cîteva luni. Instituţiile democraţiei se instalau în acest fel în România fără ca o gîndire democratică să le întemeieze. Întreaga situaţie ne e, de altminteri, prea bine cunoscută, căci ea se reproduce azi.

Într-adevăr, după 1989, schimbarea uniformelor Poliţiei a fost mai rapidă decît... traducerea lui Tocqueville în româneşte! Aceste operaţiuni nu sînt – mi se va spune – decît aspecte superficiale. E adevărat. Din păcate, ele sînt singurele date ale problemei: pînă în acest moment, nimic mai important nu s-a petrecut în actele Poliţiei ori în minţile ce slujesc Cetatea politică românească. Într-un fel, totul e explicabil. Căci, pe de o parte, naşterea unor sensibilităţi democratice presupune mult mai mult decît o lectură din autori clasici, astfel încît o cultură civică eficace şi coerentă se obţine mai greu decît o bună ediţie din Tocqueville: de fapt, nimeni nu poate şti cît anume va trebui aşteptată "normalitatea" şi doar cei obişnuiţi cu planurile cincinale, cei din familia ideologică a dlui Brucan, se grăbesc să jongleze cu deceniile pentru a alcătui profeţii pe această temă. Pe de altă parte, dincolo de uniformele sale noi, comportamentul Poliţiei rămîne la limita dintre lamentabil şi penibil: poliţiştii umblă pe stradă în companii dubioase, şi nu o dată ţinuta lor e la fel de neîngrijită precum cea a golanilor de pe marile bulevarde; vorbirea agramată şi tonul nepoliticos sînt mai degrabă regulă decît excepţie, iar micile sau marile aranjamente ale celor care ar trebui să vegheze la ordinea publică sporesc corupţia "naturală" a corpului politic. Pe scurt, uniformele noi nu reprezintă o nouă instituţie, pentru că aceasta din urmă nu are cum să apară în lipsa unei alte idei despre rolul Poliţiei. Cînd un poliţist declara, anul trecut, că funcţia acestei instituţii e represivă, el nu făcea decît să rezume un mod de gîndire îndelung exersat în acţiune: n-ar trebui să uităm că "uniformele noi" s-au grăbit să-i evacueze pe manifestanţi din Piaţa Universităţii, dar nu i-au împiedicat, a doua zi, pe mineri să lovească în cetăţenii oarecare de pe stradă. Asemenea nefericite evenimente se pot repeta, atîta vreme cît poliţistul urmăreşte anihilarea adversarilor Puterii instalate, şi nu protecţia vieţii, libertăţii şi proprietăţii fiecărui cetăţean. Peisajul cotidian e mai mult decît edificator pentru felul în care Poliţia înţelege să lucreze: nu cred să existe bucureştean căruia să-i fi scăpat mulţimea de poliţişti din preajma oficialilor zilei, dar şi absenţa oricărei "uniforme noi" de pe străzile întunecate din cartierele mărginaşe. Un amic răutăcios, căruia îi spuneam toate acestea, îşi imagina că, obosiţi de luminile girofarului, poliţiştii se retrag din stradă pentru a face conspecte din Tocqueville. Mai ştii? Totul mi se pare posibil, de cînd am văzut la televiziune un concurs de poezie organizat de responsabilii unui penitenciar pentru deţinuţii acaparaţi de geniul eminescian.

Cristian PREDA

"Noi apărăm legalitatea, nu ilegalitatea"

– convorbire cu dl Ion DEACONU, director general al firmei PROTGUARD –

Cînd şi mai ales cum v-a venit ideea înfiinţării unei firme de asigurare a pazei? Aţi constatat o nevoie, în acest sens, a pieţei româneşti?

Ideea înfiinţării unei societăţi de pază şi protecţie a venit în urma unor deplasări în străinătate, unde am observat că în marea majoritate a magazinelor, hotelurilor, întreprinderilor, instituţiilor există o pază specializată deosebit de profesională care se deosebea ca de la cer la pămînt de ceea ce aveam noi, pe atunci, în ţară: sistemul vechi de paznici, de control al accesului...

Prea vizibil, bătător la ochi chiar, deranjant.

Compus din oameni lipsiţi de profesionalism.

Faceţi-mi portretul unui bun angajat al firmei Dvs. În ce constă profesionalismul de care aţi amintit?

Profesionalismul unui agent de pază şi protecţie constă, pe scurt, în discreţie, eficienţă şi siguranţă. El trebuie să se manifeste cît mai discret cu putinţă, să nu fie vizibil, să nu deranjeze. Să fie eficient, să poată să intervină, să aibă capacitatea fizică şi intelectuală de a rezolva cum trebuie o problemă. Accentuez asupra capacităţii sale *intelectuale*, deoarece menirea lui este să rezolve problema, nu să creeze alte probleme. Şi, în sfîrşit, siguranţa, gradul de încredere pe care el trebuie să îl inspire clientului. De foarte multe ori, acest lucru este cel mai important. Omul trebuie să se simtă în siguranţă alături de noi – şi se simte.

Cum vă recrutaţi şi cum vă formaţi personalul?

Deocamdată nu există cursuri specializate pentru bodyguarzi, cursuri care să fie unanim acceptate. În general, cursurile sînt organizate de fiecare firmă în parte, apelînd, firesc, la oameni pricepuţi: foşti ofiţeri din Ministerul de Interne sau chiar ofiţeri activi. Modalităţile de recrutare sînt diferite: fie prin concurs, fie prin anumite filiere specializate (cluburi de karate, de box, de lupte). Indiferent de felul în care oamenii ajung la firma noastră, acolo ei intră într-un tipic pe care, în cei şase ani de cînd existăm, am ajuns să-l punem foarte bine la punct.

Sînteţi mulţumit, în prezent, de calitatea angajaţilor Dvs.?

Angajaţii noştri îşi îndeplinesc atribuţiile de serviciu mai mult decît satisfăcător. Firesc, ca peste tot, este loc de mai bine. Activitatea şi pregătirea lor se perfecţionează continuu. Aş reveni, însă, la modul de recrutare a personalului. În momentul cînd omul ajunge la firma noastră, el trebuie să treacă printr-o serie de teste atît fizice, cît şi psihologice. După aceea, i se face o evaluare din punct de vedere intelectual, urmată de o vizită medicală, unde un neuropsihiatru trebuie neapărat să-şi dea avizul. În comisia noastră există un psiholog, însă avem contract de colaborare şi cu o instituţie medicală de unde toţi solicitanţii sînt obligaţi să vină cu viza medicală, inclusiv aceea a unui medic psihiatru.

Deci solicitantul nu poate să-şi obţină avizele medicale de oriunde, ci numai de la instituţia medicală agreată de firma Dvs.

Exact. La angajare cel puţin, pe noi nu ne interesează atît gradul de pregătire în domeniu, pentru că noi avem capacitatea de a-l forma, de a-l şcolariza. Pe noi ne interesează în primul rînd *gradul de stabilitate emoţională* şi *gradul de moralitate şi de cinste* al angajatului nostru.

Aţi avut şi surprize neplăcute, cazuri de angajaţi trecuţi prin acest control, care, după aceea, să vă dea bătaie de cap?

Acest risc există, dar noi nu am avut astfel de cazuri, pentru că sistemul nostru de control intern ne permite să depistăm eventualele căderi emoţionale, şi atunci intervenim: fie acordînd concedii, fie concediind pur şi simplu. Diferenţa dintre o structură particulară şi una de stat în acest domeniu este că noi putem să concediem oamenii imediat. Ei sînt, desigur, angajaţi cu carte de muncă, dar noi nu ne putem permite să stricăm imaginea firmei.

Aţi fost prima societate de profil înfiinţată în România. Cît de dezvoltată este la ora actuală piaţa serviciilor de pază şi protecţie? Cum arată concurenţa pe această piaţă?

În domeniul serviciilor de pază avem de-a face cu o piaţă în adevăratul înţeles al cuvîntului. Conform Legii nr. 18/1996, fiecare persoană juridică are obligaţia de a-şi asigura un serviciu de pază, indiferent dacă prin forţe proprii, apelînd la jandarmerie, la poliţie sau la societăţi particulare. O piaţă, aşadar, există.

În România există multe societăţi de pază şi protecţie la ora actuală?

Da. Conform statisticilor de la Inspectoratul General al Poliţiei, ar exista circa 600 de societăţi care au ca obiect de activitate şi astfel de servicii. Cele care lucrează efectiv sînt, bănuiesc, în jur de 100. Societăţi cu adevărat mari, puternice, cu credibilitate pe piaţă sînt, însă, numai cîteva. Ele sînt puternic atacate de societăţi mici, despre care nu se poate spune că vin din urmă calitativ, ci cel mult că fac rabat de la calitatea serviciilor.

S-au format deja imagini de marcă?

Clienţii se împart în două mari categorii. Oameni care ştiu ce vor, care îşi pun problema cîştigului realizat în urma colaborării cu o societate specializată de pază, şi oameni care se gîndesc *cît* şi mai ales *dacă* să dea în schimbul unui astfel de serviciu. Depinde cum priveşti lucrurile. Clienţii cei mai buni sînt, pentru noi, cei din prima categorie, care îşi dau seama că oricît ar plăti unei societăţi de pază, serviciul pe care acesta îl asigură îi stopează scurgerile, migraţiile de fonduri.

Cîştigă nepierzînd.

Exact. Pe cînd clienţii din cea de-a doua categorie, cu o mentalitate rămasă în urmă, îşi pun problema preţului unui serviciu de pază. În general, firmele particulare sînt cele conştiente de valoarea unui serviciu de pază şi protecţie serios. Nu toate societăţile de stat gîndesc, însă, la fel. Există cîteva bine conduse, care realizează importanţa angajării unui serviciu de pază serios.

Cum colaboraţi cu poliţia, dar şi cu celelalte reprezentante ale autorităţii de stat?

Nu se poate să nu existe o colaborare între societăţile de pază şi protecţie şi organele de stat. În primul rînd, pentru că avizul de funcţionare este dat şi poate fi retras de către poliţie. În al doilea rînd, pentru că paza unui obiectiv se realizează după un plan de pază pe care, la fel, poliţia trebuie să îl aprobe. În momentul cînd se întîmplă ceva într-un obiectiv, noi anunţăm automat şi poliţia. Societăţile de pază nu au dreptul să reţină persoane. Le pot opri şi anunţa, imediat, organele de poliţie. E o diferenţă între *oprire* şi *reţinere*.

Cine-i protejează pe angajaţii Dvs.?

Conform Legii 18/1996, agentul de pază este asimilat, în timpul serviciului, *funcţionarului public*. Deci în primul rînd îl protejează Legea. În al doilea rînd, îl protejează *societatea* al cărei angajat e. Diferenţa dintre o societate de pază şi o pază proprie pe care şi-o organizează o firmă tocmai în aceasta constă. Toţi angajaţii noştri sînt angajaţi cu carte de muncă, deci beneficiază de toate drepturile ce derivă din acest fapt. La care se adaugă o serie de alte stimulente.

Un agent de pază angajat al unei firme particulare este avantajat în comparaţie cu un poliţist, angajat al statului?

La noi, salarizarea este foarte puternic diferenţiată în funcţie de calităţile şi capacităţile oamenilor.

Nu aveţi, bănuiesc, o structură militarizată, dar există ierarhie în interiorul societăţii Dvs.?

Există, evident, diferenţieri ierarhice, în funcţie de calităţile şi de capacităţile fiecăruia. Noi avem o grilă, un set de reguli pe care le aplicăm în evaluarea personalului. Firesc că un angajat care a terminat o facultate, are centură neagră într-un sport anume, ştie două limbi străine, are carnet de conducere, are permis de port-armă, dispune de capacitatea de a se descurca în situaţii neprevăzute trebuie să beneficieze de o remuneraţie pe măsură. Nou-veniţii trebuie să vadă că pot să urce pe scara ierarhică. Important este ca oamenii cei mai buni să poată să-i controleze şi să-i antreneze pe ceilalţi.

Prevedeţi o dezvoltare a pieţei serviciilor de pază şi protecţie?

Da. Pentru că tot mai mulţi oameni realizează, în vremea din urmă, necesitatea unor astfel de servicii, prin folosirea cărora nu pierzi, ci cîştigi bani. Există, încă, mulţi potenţiali beneficiari de mică amploare care continuă să prefere servicii de pază "la negru". Acestea nu fac decît să strice imaginea profesiei şi, în al doilea rînd, mai mult îi periclitează pe clienţi decît îi asigură. Colaborarea cu o societate specializată de felul firmei noastre se materializează, fără excepţii, printr-un *contract cu valoare juridică*. Un paznic "la negru" nu are avizul Ministerului de Interne, asemenea angajaţilor noştri. Nu are, apoi, în spate o organizaţie care să îl ajute. Nu poate fi înlocuit în caz de nevoie. Noi, care avem un număr mare de angajaţi, putem oricînd să acoperim orice problemă, să suplinim pe oricine. Şi, în ultimul rînd, un paznic oarecare nu are *imagine*: uniforma impune. În plus, noi dispunem de mijloace de comunicare, putem interveni operativ şi putem anunţa organele Ministerului de Interne.

Vă mulţumesc şi vă urez succes.

A consemnat

Bogdan GHIU

Proces-verbal
întocmit azi, luna iulie 1996

Jos-de-tot-semnatarul, datorită împrejurărilor şi exerciţiului misiei mele, am dresat următorul proces-verbal generalilor Niţu Nicolae, Dănescu Ioan, Florică Gheorghe şi căpitanului Bucur Constantin, pentru a vedea diferenţele şi asemănările dintre ei. Recunosc că vizaţii de acest proces-verbal, în scris, au fost penetraţi în dispozitivele lor prin metoda interviului face-to-face, în momente diferite, ceea ce face ca elementele reliefate să nu reiasă simultan, aşa cum ar fi firesc.

Cum i-am contactat

Generalul Niţu a fost prins prin şeful său de cabinet. Generalul Dănescu, prin şeful serviciului de presă. L-am sunat pe generalul Florică la fiecare sfîrşit de săptămînă, timp de o lună, pînă s-a hotărît. Greu cu căpitanul Bucur. Am făcut rost de telefonul dumnealui de acasă. L-am sunat. Mi-a răspuns cu vocea schimbată, apoi şi-a dres-o. Mi-a spus cartierul în care locuieşte şi că atunci cînd voi ajunge în preajmă să-i mai dau un telefon pentru restul detaliilor: stradă, interfon, bloc, etaj. Nu mi-a dat nici un nume de stradă, nici un număr de bloc. Doar interfonul. Apoi deducţia mea: numărul de interfon este acelaşi cu cel de la apartament.

Cum m-au primit

Generalul Niţu – la birou, între o "grasă" situaţie operativă şi o troiţă în miniatură. Generalul Dănescu – la masa de şedinţe strategice, încadrat de un scaun gol şi de şeful biroului de presă. Generalul Florică era acasă, în maieu şi pantaloni de pijama. Şlapii se răsteau la mine. Căpitanul Bucur, bătut pe cîmpiile activităţilor sale conspirative, stătea vajnic într-o cameră cu tapet reprezentînd liniştea unei zile de marţi, într-un lan de crude trestii.

Ei cred în Dumnezeu?

Normal. De ce nu? Deseori. Iar căpitanul Bucur: mi se pare firesc.

Dispuşi către destăinuiri?

Generalul Niţu inapt pentru exerciţiu, cunoscînd prea bine rudimente ale limbii. Generalul Dănescu practică superioritatea gradului său: antidiscursiv, ironic, vorbind din vîrful buzelor spre fumul de ţigară. Generalul Florică se lasă greu, pare că se ascunde pentru a da la suprafaţă cîte un argument de mărimea unei nuci. Căpitanul Bucur – şablonard.

Poveşti auzite

Şi generalul Niţu a fost miliţian de rînd. Cum se proteja de ploaie? Îşi crea în patrulare un adăpost folosind doar un castron ţintuit deasupra caschetei. Generalul Dănescu nu are firme în Ploieşti, nu deţine nici un taxi. Generalul Florică nu poate decît să le închidă uşa în nas copiilor săi de peste 18 ani dacă întîrzie. Casa domniei-sale nu este disco-bar. Căpitanul Bucur se-ntoarce în copilărie, dar cel mai bine-i face să se audă pe vremea meseriei sale de catană. Păi înnebunea cînd auzea că un gradat i-a luat pachetul cu mîncare şi ţigări vreunui soldat de rînd.

Nivel de abstractizare

7+8=15 (Generalul Niţu); Patria? E că mă trezesc de dimineaţă (Generalul Dănescu); Pistolul? Mi-l ţin la cutie (Generalul Florică); Munca mea e intelectuală (căpitanul Bucur).

Cum m-am despărţit

Generalul Niţu mi-a propus să intru în Poliţia Română. Generalul Dănescu mi-a destăinuit că i-a plăcut Clavell de Shogun. Generalul Florică s-a bîlbîit penibil în Parlament, taman la raport. Pe căpitanul Bucur l-a înghiţit uitarea.

Eugen ISTODOR

Poliţist de provincie

Dintotdeauna a fost grea meseria de poliţist în provincie. Parcă astăzi mai mult ca oricînd - am fi dispuşi să credem - dacă n-am şti că, de fapt, periferia geografică sau economică este oriunde şi oricînd o margine a lumii civilizate. O judecată sumară confirmă intuiţia. Nu trec drumuri importante prin localitate - nu poţi nici încasa amenzi substanţiale care, la nevoie, să justifice avansarea în grad. Oameni puţini - cazuri puţine şi neînsemnate, oarecare, o bătaie la cîrciumă, o ceartă între soţi, un copil fugit de acasă. Numai pedepsiţii şi leneşii se adună în provincie. Provincia ar putea fi preferată cel mult de un hibrid uman încă inexistent: poliţiştii filosofi, cu predilecţii ascetice şi iubitori de meditaţii însingurate. Loc de exil şi izolare a rataţilor în meserie, provincia - sub toate aspectele ei - nu oferă şanse nici delincventului, nici păzitorului legii.

Cam aşa era şi acum o sută cincizeci de ani. Provincia, indiferent unde se găseşte capitala (la Iaşi sau la Bucureşti), este transistorică, adică rămîne provincie pe veci: o fundătură a universului unde nici măcar vîntul nu bate de teamă că nu are ce risipi. În ţara nimănui, chiar şi poliţistul se plictiseşte. La Târgu Frumos (patruzeci de kilometri vest de Iaşi), omul autorităţii este *poliţmaistrul*. A primit rang pentru vechimea în serviciu şi nu uită să menţioneze, în orice raport trimis în capitală, că este numai "*pitar*" şi că merită să fie făcut "*căminar*" - are deja cincizeci de ani şi două fete de măritat. Măcar o dată în viaţă - scrie dom' şef pe la 1840 - să fie şi el pus pe lista poteraşilor, doar-doar va căpăta prima prinderii tîlharilor. Cînd un boier însemnat trece prin localitate, în drum către băile din Strunga sau spre Bacău, la munte, îi iese în cale şi-l poftește să-i cinstească gospodăria. Este mare eveniment şi va vorbi despre asta un an întreg, pînă va afla fiecare o altă versiune a poveştii. La drum e ţanţoş şi aşteaptă să-l salute prostimea: numai preotului, pe care-l respectă fiindcă-i este prieten, îi aruncă un "Sărut' mîna, părinte!" Acasă, unde nu-l văd decît ochii nevestei, se dezbracă de şalvari şi de ilicul înflorat ca să redevină un ţăran ceva mai ajuns.

Prin august 1841 moare, la moşioara din apropierea urbei (?), serdarul Averescu. Văduva ţine morţiş să-l îngroape la Iaşi, unde se află mormintele răposaţilor ei părinţi. Cheltuială mare, necazuri multe; un om singur nu le poate răzbi. Cine să se ocupe de transportul sicriului în capitală dacă nu amicul statornic al familiei, poliţmaistrul? I se înmînează o sumă de bani, suficientă pentru a rezolva onorabil totul, de la angajarea preotului la facerea pomenilor. Şi o porneşte eroul nostru, agale-agale, pe drumul hurducăit ce duce la Iaşi. Dar Iaşii sînt capitală, oraş mare, plin de tentaţii! Cum intri dinspre bariera Păcurarilor, adică tocmai pe acolo pe

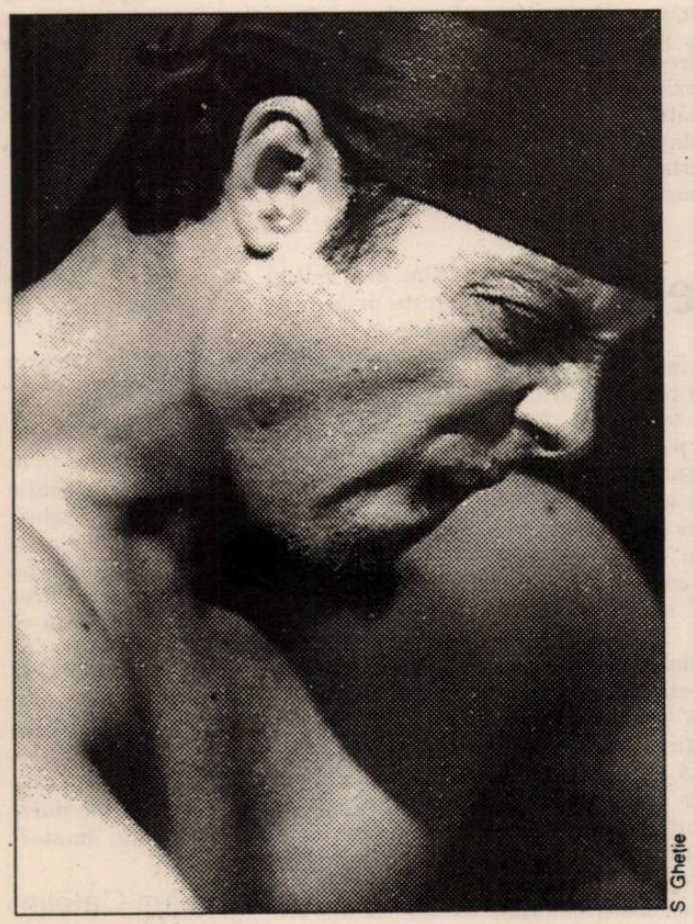

© S Ghețe

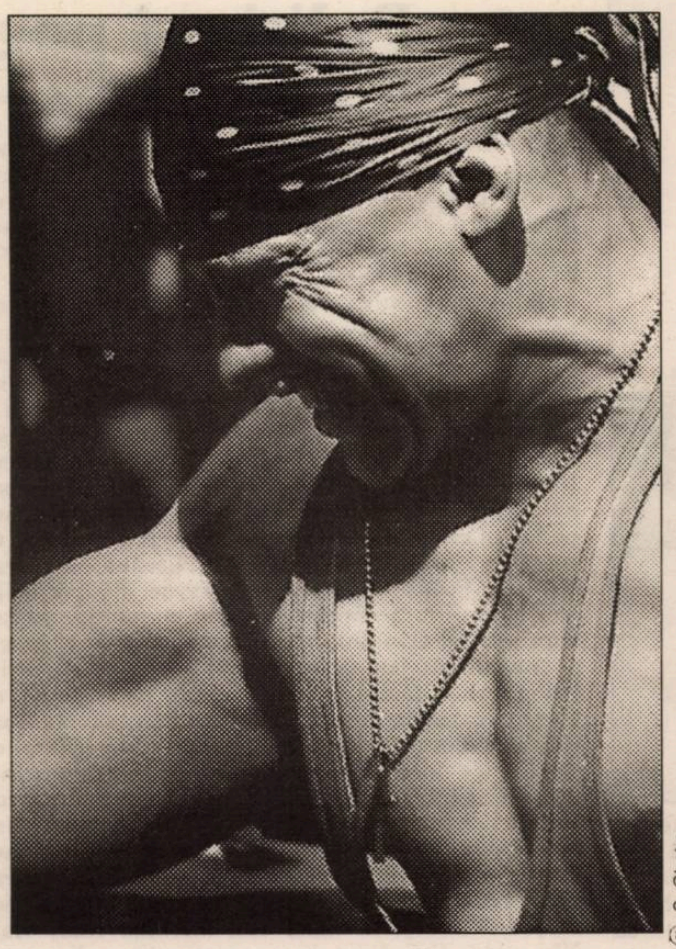

© S Ghețe

unde vine poliţmaistrul, îţi apare dinainte berăria lui Müller, de-i zice lumea şi "*crâşma neamţului*". E cald, groaznic de cald, iar berea neamţului... rece. Bani sînt, nu-i asta problema; ce va lua din ei o va face sub titlu de împrumut. Slavă Domnului, are de unde pune la loc: fratele său şade în Iaşi, la Curte, şi are în grijă pajii domneşti. I-o da el şi nu se va supăra nimeni! Dar la berărie nu vine lumea bună. Acolo trag doar căruţaşii asudaţi şi obosiţi, cărăuşii ungureni şi tot felul de lifte care nu-şi află loc niciunde. Cu atît mai bine: nu va ajunge la urechile nimănui că el s-a odihnit un pic. Iar mortul poate să aştepte, că l-or primi şi seara la biserică. Ei, însă cînd apare şi Varvara, "*femeie de pod*", dar frumoasă şi iubeaţă, la ce bună să fie graba? La Târgu Frumos nu există nici o Varvara, iar nevasta e urîtă, plină de hachiţe, muncită şi - zice el - "proastă di neam, că am luat-o din milă".

Din petrecere în petrecere, rămîne fără parale. Berea e scumpă, mai scumpă decît vinul, iar Varvara este pretenţioasă: nu vrea batic - doreşte fustă de macat, nu vrea cercei de la ţiganii aurari, ci brăţară de la "*bolta franţuzului*", adică tocmai din centrul oraşului, de la dugheana lui Johann Hory, ungur-german cu poreclă de latin pripăşit în Moldova pe la 1822. Năpastă: fratele său nu-i acasă, s-a tras, ca orice boiernaş ce-şi ţine obrazul, "*la deal*", la Neamţ, ca să respire în voie şi să se răcorească. Sperînd să nu păţească vreo ruşine şi, în disperare de cauză, azvîrle sicriul în curtea bisericii Prapadoamna şi fuge înapoi la Tîrgu Frumos, ticluind minciunile pentru cheltuiala banilor. Între timp, văduva aflase de isprăvile poliţmaistrului şi-l aştepta furioasă; ba încă pusese şi Agia pe urmele lui.

Acum intră în scenă un alt tip de poliţai provincial: caraula mahalalei. El plimbă pe uliţe o sabie ruginită şi un puşcoci cu baioneta ştirbă, stîrnind groaza copiilor şi fugărind cerşetorii. În lipsa hoţilor sau a scandalagiilor, are voie să angajeze ţigani vagabonzi care să-l ajute la strînsul cîinilor de pripas. De dimineaţă de la cinci şi pînă la prînz, îl poţi auzi mînîndu-şi trupa de vînători prin colţurile Iaşilor; seara se întoarce acasă cu pieile bietelor animale aruncate peste umăr, sîngerînde şi mirositoare, gata ca a doua zi s-o ia de la capăt. Întîmplător îl cunoaşte pe poliţmaistrul din Târgu Frumos: au chefuit odată împreună la "*neamţ* " şi au iubit-o amîndoi pe Varvara. Tot de la Varvara au primit aceeaşi boală. Dar acum pe capul fugarului, care, de fapt, voia să ajungă cît mai repede înapoi să-şi ceară iertare, Agia pusese preţ. Cucoana Averescului îl încondeiase ca pe un tîlhar. Aşa că, imediat ce l-a zărit grăbind caii spre "*rohatea*" (bariera) Păcurarilor, caraula i-a şi pus puşca în piept, apoi l-a dus cu îmbrînceli la Agie şi, de acolo, la "*grosul*" poliţiei.

Final provincial: văduva îl place şi-i va aranja să vină, ca poliţmaistru, la Târgu Frumos. De vor fi rămas împreună, nu ştim. Mai tîrziu, peste vreo douăzeci de ani, fosta caraulă a plecat din Târgu zicînd că are treburi la Bucureşti. Şi dus a fost!

Mihai-Răzvan UNGUREANU

Abuzuri ale poliţiei investigate de APADOR-CH

Ionel BUZOIANU (Bucureşti)

Arestat la data de 1 martie 1993 pentru săvîrşirea infracţiunii prevăzute de art. 238 Cod penal - "ofensă adusă autorităţii" - pentru că scrisese pe autoturismul fratelui său "comandantul poliţiei rutiere încurajează ofiţerii să ia mită pentru ca să-şi cumpere vilă în cartierul Primăverii", Ionel Buzoianu a stat un an şi jumătate în arest preventiv, adică jumătate din maximul pedepsei prevăzute pentru această infracţiune. Eliberat la 1 septembrie 1994, în urma intervenţiei APADOR-CH, Ionel Buzoianu a fost judecat în 1995 şi condamnat la un an şi jumătate închisoare, deci exact cît stătuse în arest preventiv. Ionel Buzoianu a refuzat să declare apel, astfel că sentinţa a rămas definitivă. APADOR-CH consideră că, prin conţinutul său, infracţiunea de "ofensă adusă autorităţii" este în contradicţie cu prevederile Constituţiei României, "cazul Ionel Buzoianu" fiind un caz clar de violare a libertăţii de exprimare.

Ioan NEAGU (Braşov)

Ioan Neagu a avut un lung conflict de muncă cu S.C.Fartec S.A. din Braşov. În septembrie 1994 el a fost brutalizat de poliţişti şi reţinut la secţia de poliţie mai mult de două ore, **fără a i se aduce vreo învinuire**, doar pentru că se afla în zona întreprinderii atunci cînd se aştepta vizita preşedintelui României, Ion Iliescu. Plîngerea adresată de Ioan Neagu Parchetului militar - plîngere susţinută de APADOR-CH -, a primit un prim răspuns negativ, adică neînceperea urmăririi penale împotriva poliţiştilor acuzaţi de purtare abuzivă. Această decizie a fost însă infirmată, Ioan Neagu fiind din nou audiat de Secţia Parchetelor Militare. Pînă la sfîrşitul anului 1995 dosarul nu fusese soluţionat.

Gabriela-Ioana GAVRILĂ (Bucureşti)

În luna iulie 1994, Gabriela-Ioana Gavrilă a fost lovită de doi poliţişti, urcată cu forţa în maşina poliţiei, ameninţată şi insultată. Transportată la Parchetul de pe lîngă Judecătoria sectorului 3, a fost interogată şi apoi lăsată să plece. În urma plîngerii sale, Parchetul Militar Teritorial Bucureşti a decis neînceperea urmăririi penale împotriva poliţiştilor, considerînd că leziunile corporale - atestate de certificatul medico-legal - ar fi fost produse "accidental" în momentul în care a fost introdusă cu forţa în maşina poliţiştilor care ar fi executat un "mandat de aducere" emis de procuror. Trebuie menţionat că poliţiştii nu i-au arătat victimei un astfel de mandat. La insistenţele APADOR-CH, în august 1995 Secţia Parchetelor Militare a decis aprofundarea investigaţiilor şi reaudierea persoanelor implicate. Pînă la sfîrşitul anului nu se soluţionase cazul.

Ioan EPURE (Paşcani)

Arestat în luna martie 1993 de poliţia din Paşcani, sub învinuirea de a fi săvîrşit un omor, Ioan Epure a fost condamnat de instanţă, şi execută pedeapsa în penitenciarul Iaşi. Pe timpul cercetării penale, Ioan Epure a fost torturat de poliţiştii din Paşcani. Parchetul militar Iaşi, sesizat în legătură cu abuzurile poliţiştilor, a decis neînceperea urmării penale împotriva acestora. Secţia Parchetelor Militare a infirmat soluţia în luna aprilie 1994, hotărînd completarea cercetărilor. APADOR-CH nu cunoştea - pînă la sfîrşitul anului 1995 - rezultatul investigaţiilor.

Poliţia şi pogromul de la Iaşi

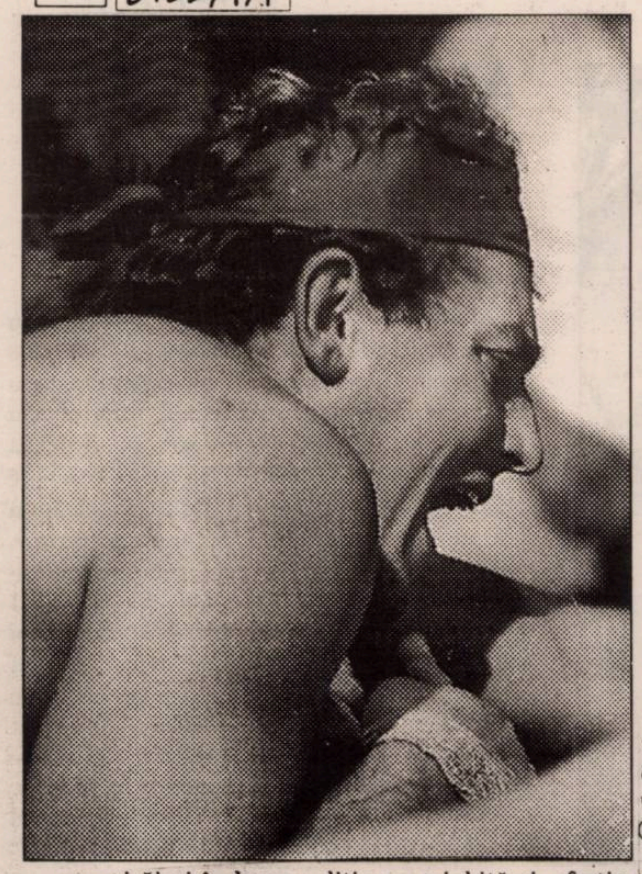

© S. Ghelie

Nicăieri în lume poliţia nu e iubită ci, efectiv, detestată. Chiar atunci cînd cetăţeanul apelează la serviciile ei. Apelează la ea cu vădită neîncredere şi arareori izbuteşte să obţină satisfacţie. Ca un făcut, succesul poliţiei în lupta cu infractorii izbîndeşte în alte cazuri decît în cel care îl interesează pe reclamant.

Să evoc însă aici o situaţie limită, în care poliţia ar fi trebuit să intervină şi, de fapt, nu numai că a colaborat perfect cu infractorii, dar a devenit chiar ea, ca instituţie, făptuitoarea fărădelegilor. Vreau să evoc pogromul de la Iaşi, făptuit în 29 iunie 1941, aşa cum e prezentat în celebra carte a lui Matatias Carp, **Cartea neagră** din 1947, recent reeditată, sub îngrijirea impecabilă a dnei Lya Beniamin, la Editura Diogene. E o mărturie ştiinţifică, sprijinită pe documente inatacabile, citate în carte. Şi totul, aici, înspăimîntă şi îngrozeşte efectiv, ca un coşmar trăit pe viu, nu numai de miile de oameni care au fost ucişi ci şi de mai toată suflarea, nu numai evreiască, a urbei capitalei Moldovei. Era, atunci, la cîteva zile de la izbucnirea războiului împotriva URSS, alături de Germania hitleristă. Sovieticii au bombardat oraşul Iaşi. S-a răspîndit zvonul că evreii semnalizează, cu mijloace vizuale (lanterne, focuri aprinse, plăpumi instalate în curţi şi la ferestre), avioanelor inamice locurile unde trebuie să arunce bombele. Era o sfruntată invenţie ticăloasă. Şi de parcă această acuzaţie n-ar fi fost de ajuns, i s-a adăugat, repede şi în acelaşi timp, o alta: că din casele evreilor se trage asupra armatei române şi a celei germane. Era o stupiditate în plus. Dar psihoza s-a creat. S-a demonstrat, apoi, de către rapoarte oficiale ale trimişilor lui Ion Antonescu în Iaşi, (de pildă raportul din 2 iulie 1941 ca, de pildă, cel al generalului Emanoil Leoveanu, directorul general al Poliţiei, că "atacul a fost un simulacru executat cu arme de salon (s-au găsit pe teren tuburi trase din această categorie) şi cu un sistem de pocnitori, care au imitat focul armelor automate". Şi generalul nu pregetă să-i identifice pe uneltitori: "Socotesc că atacatorii au fost legionari şi borfaşi, care urmăreau să producă panică pentru a devasta". Şi, deşi în altă variantă a acestui raport întocmit de comandantul Poliţiei române din acea vreme, aprecierile se contrazic, reiese şi din alte documente că un grup de ostaşi legionari şi alte elemente din lumea interlopă au înscenat atacul armat (prin focuri trase în aer sau prin simulatoare), dînd vina pe evrei. Uneori, unităţile armate, crezînd că sînt cu adevărat atacate, răspundeau cu foc asupra inamicului, ucigîndu-l. Soldaţi germani, poliţişti şi jandarmi au început, pe dată, actele de pedepsire. Se pătrundea în casele evreilor şi bărbaţii erau scoşi în stradă şi împuşcaţi. Apoi, operaţia a căpătat o formă organizată. Echipe speciale, ca în vremurile medievale, au însemnat, cu o cruce, casele româneşti, lăsînd cele evreieşti "la vedere", pentru a fi pedepsite. Se intră în case şi în curţi şi bărbaţii evrei (dar şi femei şi copii), scoşi în stradă, erau ucişi pe loc cu carabine, pistoale şi chiar cu mitraliere. Cei ce, prin mahalale (Tătăraşi, Nicolina, Păcurari, Sărărie, Podul Roşu), au scăpat de glonţul ucigaş sînt porniţi, în nesfîrşite convoaie, cu mîinile ridicate, spre centrul oraşului, bătuţi între timp cu ciomegele şi ameninţaţi cu armele îndreptate spre ei. Privelişte era lugubră pentru că, şi pe străzile din centru, caldarîmul era acoperit de cadavre. Toate convoaiele erau îndreptate spre Chestura poliţiei din Iaşi, unde imensa curte va deveni curînd neîncăpătoare pentru miile de oameni înghesuiţi acolo. Rapoartele vorbesc de 1800-2000 de oameni dimineaţa şi 5000 pe la prînz. Iar unii martori au menţionat cifra de 6000 de oameni. Se aflau în curtea Chesturii poliţiei, adică instituţia menită să le apere drepturile, care, în cazul dat, însemna chiar viaţa. Nici vorbă. Ce-i drept, li s-au rostit cîteva discursuri, din care nu lipseau ameninţările. Apoi o comisie compusă din cîţiva comisari de poliţie care au procedat la un simulacru de triaj al arestaţilor, a eliberat, la vreo două sute de oameni, bilete pe care scria "liber", alături de ştampila chesturii. A fost se pare o stratagemă iarăşi simulatoare. S-a răspîndit vestea, printre evreii oraşului, că la chestură se eliberează astfel de bilete. Şi foarte mulţi (infinit mai mulţi decît cei eliberaţi) au ieşit din ascunzători, venind, de bună voie, la Chestură pentru a obţine astfel de bilete. N-au mai fost eliberate şi curtea Chesturii Poliţiei se tot aglomera de nenorociţi care nu ştiau ce le menea soarta. Iar intrarea în curtea Chesturii era prevăzută cu un culoar de soldaţi nemţi care îi loveau pe noii veniţi cu bîte şi rîngi de fier, încît unii mureau pe loc. Autorităţile româneşti au găsit curtea chesturii ocupată de soldaţi nemţi. Dar deşi aveau la dispoziţie două plutoane de jandarmi, nu au încercat să reintre în drepturi. Dacă ar fi încercat, izbuteau incontestabil. Pe la orele 15, în curtea Chesturii Poliţiei (care trebuia să-i apere pe nefericiţii aduşi sau veniţi aici) a început marele masacru, declanşat tot de o alarmă falsă. S-a tras în plin şi direct cu pistoale, carabine şi mitraliere, din toate părţile (inclusiv din balcoanele şi acoperişurile caselor învecinate). Au fost cîteva mii de victime. Cei ce au încercat să sară gardul au fost ucişi pe străzile învecinate, pregătite dinainte cu trăgători. Iar cei care au scăpat cu viaţă, au fost readuşi în curtea Chesturii Poliţiei. Şi întreg acest oribil masacru, jaf sau maltratare s-a desfăşurat sub privirea, nepăsătoare, a mai marilor poliţiei locale. Tîrziu, după săvîrşirea masacrului, s-a intervenit, de către comandantul Marei Unităţi din zonă, ca soldaţii germani, din grupul Todt, să fie retraşi din curtea Chesturii. Unii au fost retraşi. Alţii au rămas, împreună cu evreii supravieţuitori, vreo 2500. Între timp, pe străzi se proceda la ridicarea cadavrelor. Dar în curtea Chesturii mormanele de cadavre stăteau neatinse, transportate, apoi, cu camioanele şi căruţe la cimitirul evreiesc şi aruncate într-o imensă groapă comună. Pe străzi se mai vedeau urmele de sînge. Omuciderile au continuat, răzleţe, şi în 30 iunie 1941. S-a decis ca supravieţuitorii masacrului din curtea Chesturii poliţiei să fie evacuaţi din oraş. Decizia s-a luat cu aprobarea forurilor din Bucureşti, un document atestînd că a fost consultat şi Mihai Antonescu, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, care ar fi avizat evacuarea. A început al doilea carnagiu, poate că mai înfiorător şi mai sălbatic decît primul. Transportul spre gară a început la orele 20, convoaiele fiind păzite pe drum şi la gară de gardieni publici şi soldaţi români ca şi de soldaţi nemţi. Cele mai mari sălbăticii s-au petrecut în faţa gării şi pe peron. Au fost acordate 38 vagoane de marfă. Dar n-au fost toate utilizate, pentru că în fiecare vagon au fost înghesuiţi, ca sardelele, cca 150 de oameni. Vagoanele au fost închise ermetic, cu lucarnele astupate. Au fost două transporturi, păzite de gardieni publici (poliţişti!), în două direcţii. Primul, de 2500 oameni, fusese îndreptat spre Tîrgu Frumos. Al doilea transport, format din evrei, arestaţi în zilele trecute şi aflaţi în subsolul Chesturii Poliţiei, cuprindea 1902 oameni, şi era îndreptat spre Podul Iloaiei. În fiecare din aceste vagoane erau de trei ori mai mulţi oameni decît capacitatea normală. Trenurile au fost purtate, anume, timp îndelungat, cu lungi opriri în staţii, pe o căldură zăpuşitoare de sfîrşit de iunie. Oamenii mureau ca muştele, în chinuri înfiorătoare, neavînd apă şi-au băut propria urină. Vagoanele erau pline de cadavre şi, într-un tîrziu, s-a îngăduit - cum s-a întîmplat în gările Tîrgu Frumos, Mircești, Podul Iloaiei etc. - evacuarea cadavrelor din vagoane. S-au petrecut, în aceste gări de oprire şi în altele, scene coşmareşti. Nenorociţii din vagoane cereau, sfîrşiţi, apă. Mai nu li se dădea sau li se aducea cîte o găleată care, din cauza oamenilor efectiv înnebuniţi, repezindu-se, o răsturnau în vagon. S-au produs şi gesturi de omenie exemplară. În gara Roman, o doamnă, Viorica Agarici, şefa Crucii Roşii din localitate, a impus celor ce conduceau trenul să se împartă apă întemniţaţilor. Prima destinaţie a fost socotită insuficientă. S-a hotărît transportarea primului tren tocmai spre Călăraşi (Ialomiţa). Aici, în ziua de 6 iulie 1941, din trenul de 2500 de persoane îndreptat, iniţial, spre Tîrgu Frumos, nu au mai rămas decît 1776. Au fost ţinuţi, aici, în detenţie, aproape două luni, moartea continuînd să facă ravagii printre ei. Cel de al doilea tren a fost oprit - după opt ore de mers - la Podul Iloaiei (20 km de Iaşi). Din cei 1904 (se pare peste două mii) de persoane încarcerate în vagoane au murit, pe drum, 1194 de oameni.

Se tot discută, de atunci, despre numărul victimelor acelui sinistru pogrom din 29 iunie 1941. Cele mai multe fie se opresc la 12000 de victime, altele le coboară la mai puţin. Polemicile acestea despre numărul victimelor sînt, de fapt, calcule îngrozitoare. Important e însă faptul că acest pogrom s-a făcut nu numai sub oblăduirea poliţiei, ci şi de către ea. Iar Chestura poliţiei, locul unde victimele trebuiau să-şi afle apărare legitimă, a devenit teatrul celor mai sălbatice omucideri, în "duminica aceea" cum a rămas cunoscută ziua medievalului pogrom de la Iaşi din 29 iunie 1941.

Z. ORNEA

"Seamănă prea mult cu vechea miliţie"

În ultimii şapte ani, poliţia s-a aflat adesea în centrul atenţiei opiniei publice româneşti. Asociaţiile pentru respectarea drepturilor omului, mass-media şi politicienii s-au întrecut în a da note mai mari sau mai mici (în funcţie de ultimele evenimente şi de convingerile fiecăruia) poliţiei.

Care este însă imaginea poliţiei în ochii celor pe care ar trebui să îi protejeze - cetăţenii obişnuiţi?

Am încercat să aflu acest lucru intervievînd o serie de bucureşteni ieşiţi la plimbare în Parcul Tineretului. Prima întrebare pe care am pus-o a fost: **"Cum apreciaţi dvs. activitatea poliţiei?"**

Predominante au fost răspunsurile care sugerează o imagine negativă a poliţiei: "Am o părere destul de proastă. Cred că poliţia face prea mult caz de prinderea unor infractori mărunţi, lăsînd să-i scape peştii cei mari. Pînă acum aş fi fost tentat să spun că vinovată pentru această situaţie este justiţia. Dar în momentul în care însuşi şeful I.G.P., Costică Voicu, intervine pentru mutarea unui poliţist care se ocupa de afacerea "Romcereal" şi care îi arestase pe copiii prefectului de Dolj - ce să mai zic?" (student - 24 de ani).

"Cred că în poliţie există, ca peste tot, oameni cu idei diferite. Unii au o mentalitate de milițieni, alţii vor o poliţie modernă de tip occidental. Mă tem că prima categorie e mai numeroasă şi mai puternică" (economistă - 46 de ani).

"Poliţia de acum seamănă prea mult cu vechea miliţie" (inginer - 52 de ani).

Nu lipsesc părerile împăciuitor-înţelegătoare:

"Poliţia are şi bune, şi rele. Fac şi ei ce pot ca să ţină piept valului ăsta de tîlhării şi de violuri" (muncitor - 30 de ani).

Şi nici vocile care iau apărarea poliţiei: "În orice caz am o părere diferită de a presei care-i critică toată ziua, bună-ziua. Dacă nu ar fi poliţia cine ne-ar apăra de hoţi?" (pensionar - 63 de ani).

O a doua întrebare a fost: **"Vi se pare că sînt prea mulţi sau prea puţini poliţişti?"**

Prea mulţi - susţin o parte a interlocutorilor mei: "Sînt cam mulţi. Şi nu prea fac treabă bună" (inginer - 52 de ani).

"Poliţiştii români sînt mulţi cînd nu ai nevoie de ei şi lipsesc cu desăvîrşire dacă ai vreo problemă" (şomer - 27 de ani); "Destui" - cred alţii; "Sînt destul de mulţi pentru a face faţă actualei situaţii. Întrebarea e cît de bine sînt pregătiţi ca să facă faţă unor tipuri noi ale infracţiunii" (economistă - 46 de ani); "Prea puţini" - se tem alţii; "Cred că poliţia ar trebui întărită. Sînt prea mulţi derbedei în ziua de azi" (electrician 24 de ani); "Sînt prea puţini, iar numărul escrocilor creşte de la o zi la alta" (pensionar - 63 de ani).

O altă întrebare a fost **"În apărarea legii credeţi că poliţia intervine cu prea multă forţă sau că este prea blîndă?"**

"E prea dură", cred o parte a intervievaţilor; "O să-mi rămînă toată viaţa în minte poza tînărului măcelărit de poliţie fiindcă a fost confundat cu un soldat ucigaş dezertor. Din păcate, de prea multe ori poliţia intervine în stilul vechii miliţii" (studentă - 21 de ani); "Prea mulţi poliţişti au în continuare ideea că «Bătaia e ruptă din rai»" (pensionar - 68 ani); "Bine le face" - par a spune alţii; "Cel mai important lucru e să putem trăi liniştiţi. Uneori e nevoie de duritate pentru a aplica legea" (pensionar - 63 de ani); "Dacă e vorba de oameni care încalcă legea, poliţia trebuie să fie dură. Credeţi că altfel se învaţă minte?" (strungar - 53 de ani).

Romulus Cătălin GEORGESCU

RITUALUL MEDIATIC

*Am ales, pentru acest număr de respiro estival, un text (antropologic) dedicat **imaginii** ca vehicul paradoxal al imaginarului **aniconic** pe care ni-l propune lumea contemporană. Am preferat discursului generalizant, un mic studiu de caz capabil să ne demonstreze faptul că, departe de a fi interexclusive, practicile culturale "moderne" (să spunem: fotografia) şi practicile religioase tradiţionale (să spunem: riturile funerare sau votive) au darul de a crea, dimpotrivă, noi teritorii simbolice. Clara GALLINI, profesoară de etnologie la universitatea "La Sapienza", din Roma, şi-a publicat eseul în volumul colectiv Vers une ethnologie du présent, apărut la Editions de la Maison des sciences de l'homme, Paris, 1992, pp. 117-126.*

Tema pe care aş vrea să o dezvolt nu reprezintă decît o analiză parţială, dar puternic semnificativă, a uzanţelor culturale legate de fotografie. După opinia mea, acest mijloc nu produce un mesaj univoc, ci se pretează la utilizări diversificate - deopotrivă tehnice, sociale şi simbolice - asupra cărora voi insista aici. De fapt, rapida răspîndire a acestui mijloc relativ economic a favorizat, în Italia ca şi în alte locuri, crearea unui nou cîmp simbolic şi a unor noi ritualuri legate de actul fotografierii, de faptul de a fi fotografiat sau de acela de a arăta (altora) nişte fotografii. Din acest vast domeniu aflat în plină expansiune, voi izola utilizările care par a fi oarecum legate de practica religioasă, spre a-mi pune întrebări referitoare la natura relaţiilor dintre aceste două activităţi simbolice cu origini atît de diverse. (...)

O remarcă preliminară : în Italia, ca şi aiurea, practica fotografiei şi-a făcut o intrare spectaculoasă în uzanţele sociale. De la sfîrşitul secolului trecut, după cum arătam. Numai că, dacă fotografia de folosinţă informativă şi didactică rămîne apanajul grupurilor cultivate, alte uzanţe se răspîndesc în toată societatea. Pe de altă parte, dacă straturile sociale superioare au acces la anumite utilizări alternative ale fotografiei, utilizarea ei populară rămîne marcată de univocitate. Putem vorbi în acest sens despre accesul "subaltern" la o cultură care dispune doar de controlul instrumentelor simbolice de integrare socială şi nu de acela al instrumentelor tehnice legate de puterea economică.

Iniţial, practica socială a fotografiei pare a se integra, în bună parte, în alte uzanţe care se văd astfel nu atît răvăşite, cît consolidate: mă gîndesc mai cu seamă la riturile matrimoniale şi funerare. Element de strictă continuitate între aceste două rituri, solemnizînd fiecare familia ca loc al întemeierii şi reproducerii, o fotografie reprezenta adesea unicul portret de pe toată întinderea unei vieţi.

Notăm însă, în toate cazurile, o foarte clară deplasare a semnificaţiilor: din mărturia laică şi concretă a unei realităţi fizice şi istorice, imaginea individului devine reprezentarea univocă şi emblematică a statutului de "mire" sau de "mort" - de care se leagă valorile metaistorice ale întemeierii unei celule familiale. Nu împărtăşesc opinia lui Barthes, potrivit căruia orice fotografie evocă întotdeauna şi cu necesitate imagini ale morţii. Aici avem răspunsul unor clase sociale determinate, care au oroare de trecerea timpului. Dimpotrivă, în fotografia mortului, legătura dintre vii şi morţi este ferm stabilită şi trece printr-o utilizare atemporală, mitică, a imaginii.

Cultul morţii a integrat fotografia ca simbol comemorativ al unui trecut familial mereu prezent. Situaţiile în care aceasta apare sînt variate şi se transformă în timp. Expunerea publică a fotografiei defunctului pe mormîntul acestuia pare a fi foarte timpurie; la fel de precoce este, pesemne, obiceiul de a strînge imaginile defuncţilor familiali, expuse în grup, pe cîte o mobilă. Obiceiul e foarte răspîndit astăzi printre straturile populare şi mic-burgheze, atît în Nord, cît şi în Sud, numai că acolo, în sînul unor medii populare sau imigrate, el este asociat unor valori mai intense şi altor simboluri conexe : imagini ale sfinţilor, lumînări, flori artificiale. Ritualitatea formală ce se exercită aici - mai ales prin grija femeilor - se axează întîi pe manipularea imaginilor (a le şterge, a schimba florile), şi abia apoi în rugăciunea religioasă. Nou ritual fotografic, manipularea imaginilor pare deci să-şi deplaseze propriul ax semantic către un cîmp imaginar produs cu mijloace tehnice, decît spre acela al religiei tradiţionale, cu toate că nu îl exclude şi nici nu intră în conflict cu acesta. (...)

În toate cazurile, fotografia defunctului se inserează într-un cîmp referenţial care respinge o parte din imaginarul religios tradiţional, dimpreună cu spaţiul în care acesta era înscris. (...)

La fel de recent este şi tabu-ul imaginii cadavrului - lucru altă dată necunoscut. Obiceiul de a-l fotografia pe defunct, eventual înconjurat de rude (pentru a distribui imaginea pînă în cele mai îndepărtate ţinuturi de imigraţie), este atestat cu precădere într-o serie de excepţionale fotografii de la începutul secolului. Pe de altă parte, albumele de înmormîntare erau destul de răspîndite în burghezia urbană şi provincială pînă cel puţin după cel de-al doilea război (mondial). Numai că, spre deosebire de albumele de nuntă care cunosc un succes crescînd şi sînt complementul obligatoriu al oricărei căsătorii, cele de înmormîntare sînt pe punctul de a dispărea cu totul, fiind respinse o dată cu imaginea cadavrului.

În plus, într-un imaginar care, astăzi, acceptă fără îndoială ideea morţii, dar nu figura mortului, ni se propune tot mai des (chiar şi în cazul cultului morţilor) imaginea persoanei *vii*. Această constatare pune sub semnul întrebării teza unei treceri aşazicînd liniare către anumite forme de laicizare a imaginii morţii. Exemplele noastre - provenind, ce-i drept, din medii sociale marcate de puternice moşteniri pre-burgheze - dezvăluie cel puţin faptul că refuzul imaginii mortuare nu este, pur şi simplu, dublat de abandonarea ritualurilor funerare. Noi practici simbolice se dezvoltă, dimpotrivă, în cadrul modern al familiei "privatizate", noi cîmpuri se deschid către un imaginar care nu se mai exercită asupra unor simboluri ale morţii, ci asupra unor portrete făcute în timpul vieţii. Aici, raportul dintre viaţă şi moarte pare să participe la contradicţia nerezolvată dintre istorie şi eternitate, dintre emergenţa individuală şi modelul simbolic - o contradicţie care marchează nu doar acest obicei, ci orice utilizare rituală a fotografiei.

Un exemplu la fel de semnificativ este legat de *ex-voto*. În toate lăcaşurile, ex-voto-ul fotografic tinde de acum să înlocuiască durabil vechile picturi şi pare chiar să concureze ofranda unor obiecte votive. (...) Ex-voto-ul fotografic îşi face şi el întîia apariţie spre sfîrşitul secolului trecut. Însă limbajul său rămîne multă vreme tributar aceluia al iconografiei tradiţionale, iar spaţiul pictat al tabloului nu lasă decît foarte puţin loc pentru intruziunea portretului (faţă sau bust) de donator. E vorba de un spaţiu încă relativ limitat, dar în care coexistă marginalizarea şi complementaritatea : fotografia este adesea în stînga sus, sau în dreapta, jos, ocupînd părţile nedesenate şi putînd fi încadrată într-o ramă decorativă etc. Intruziunea personajului, cu realitatea lui fizică şi istorică apare de aceea ca un element antitetic într-o iconografie puternic stilizată şi anonimă precum cea a ex-voto-urilor pictate, care reduc individul la un tip. Însă, în picturi deja, tensiunea dintre individ şi tip, între istorie şi veşnicie, se rezolvă printr-o opoziţie complementară între imagine şi înscrisul care atestă numele şi prenumele donatorului, data şi locul evenimentului. Evenimentul rămîne istoric, dar este simultan idealizat prin intervenţia izbăvitoare a sfîntului. Imaginea fotografică înscrisă dintru început în această tensiune care nu are aerul unui element perturbator al limbajului iconic tradiţional. (...)

Motivaţiile par să prelungească obiceiurile tradiţionale, cu o prezenţă aparent mai puternică a temei emigraţiei. E vorba fie de persoane individuale, adesea emigrate şi atestînd (în cazul celor plecaţi în S.U.A.) accesul la o situaţie economică mai bună, fie de cupluri de tineri căsătoriţi, care îşi declară devoţiunea pentru sfînt şi se aşază sub protecţia acestuia: în acest caz, momentul ritual al pelerinajului rămîne fundamental, dar poate fi înlocuit prin trimiterea, cu ajutorul unui terţ, a propriei sale imagini. La rîndul său, ansamblul de ex-voto pentru milostivirea primită nu se reduce la *topos*-ul ofrandei fotografiei celui miraculat: seria cea mai interesantă şi mai nouă de imagini este aceea care reconstruieşte accidentul sau pericolul evitat cu intenţia de a-l rememora. Aici, lexicul şi stilul evocă mai mult ca oricînd universul discursului fotografic şi tot aici se afirmă mai mult ca oricînd tensiunea dintre istorie şi metaistorie. Fotografia se vrea atestarea unor adevăruri "obiective", dar presupusa obiectivitate a faptului este la rîndul ei supusă unor distorsiuni semnificative. De exemplu, alături de automobilul fărîmat, donatorul îşi arată frontal corpul nevătămat. Sau, fazele accidentului sînt reconstituite cu ajutorul unei compoziţii secvenţiale a cărei tehnică aminteşte direct pe aceea a romanului-fotografic. (...)

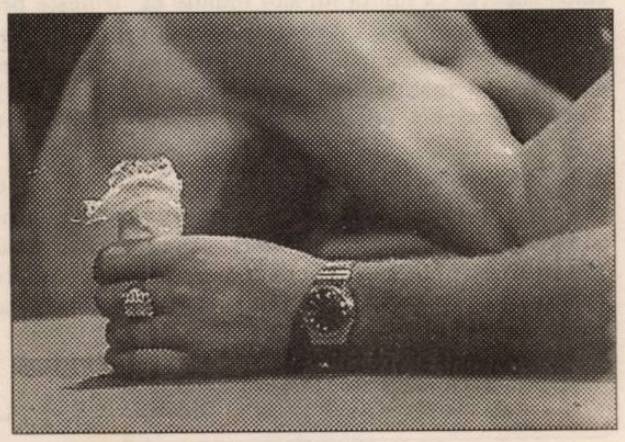

© S. Ghetie

Intrată în lăcaş, fotografia pare să urmeze logica tradiţională a ex-votului. Dar ea se deschide larg către alte orizonturi semantice, de o cu totul altă origine. Vedem aici o pretenţie demonstrativă, aşa zicînd "ştiinţifică" şi materială, în legătură cu miracolul care mizează pe puterea de atestare a tehnologiei. (...)

Acest tip de ex-voto prezintă analogii semnificative cu un alt tip de imagini recent răspîndit la acelaşi nivel popular şi mic-burghez: albumele fotografice de nuntă care reconstituie o scurtă poveste de iubire, de la prima plimbare romantică urmată de ritul nupţial (cu ieşirea miresei din casă, nunta de la biserică, plecarea cu maşina), de masa la restaurant şi în fine de noi scene amoroase surprinse în parc sau în apropierea unui monument. (...) Stilul acestor albume se caracterizează prin refuzul realismului: utilizarea recurentă a pozei, a fotomontajelor, a efectelor vagi, a trucajelor situează după cît se pare cuplul pe un plan de imaterialitate mitică. Aici, mai mult ca oriunde, orizontul semantic de referinţă este acela al cărţii postale, al romanului foto, al foiletonului televizat. Albumul sau caseta nupţială se înscriu deci, coerent, în imaginarul elaborat şi difuzat de mass-media, din care selectează o anumită temă (iubirea victorioasă) pentru a o elabora şi supune unor finalităţi proprii.

Momentul social al "lecturii" acelor imagini - sistematic exhibate printre prieteni şi rude - nu mai serveşte doar repetarea simbolică a ritului nupţial, fondator al noii celule familiale. El face aceasta, dar şi altceva, complet diferite şi insolite. Ceea ce tinerii căsătoriţi au jucat, o zi întreagă, în faţa obiectivului este o scurtă acţiune dramatică care transformă definitiv subiecţii în nişte actori profesionişti, jucînd o poveste de iubire în faţa unui public virtualmente nesfîrşit. Joc la un dublu nivel, ficţiune în ficţiune, micro-povestea care se leagă astfel de evenimentul central al căsătoriei se construieşte şi se structurează conform acelor mecanisme specifice menite să anuleze dimensiunea istorică : a ridica la rang de monumente modestele mobile *chippendale* din salon, a-i transforma pe umilii "el" şi "ea" din realitatea zilnică în stele de spectacol şi în eroi de foto-roman. Se consumă aici mitul unei ascensiuni sociale care nu epuizează, totuşi, semnificaţiile mai profunde ale ritului. De fapt, dubla ficţiune căreia i se supun cei doi tineri căsătoriţi prezintă caracterele unui ceremonial diferit de acela al veritabilelor rituri matrimoniale atît prin calitate, cît şi prin origine. Diferenţa esenţială este următoarea: această reprezentare mitică a iubirii triumfătoare există numai datorită şi în funcţie de o cameră de luat vederi, adică de reproductibilitate. Spre deosebire de alte ceremonialuri, acesta nu se poate desăvîrşi decît în momentul reproducerii sale, care presupune prezenţa mediatoare (între actori şi spectatori) a camerei de luat vederi. Iată de ce aş numi acest ansamblu drept "ceremonial mediatic" dotat cu o autonomie relativă. Mijlocul tehnic de reproducere a imaginii s-a transformat aici, definitiv, din instrument al reprezentării rituale a persoanelor, evenimentelor sau ritualurilor preexistente, în instrument al creării unui nou ansamblu mitico-ritual. Faptul implică o transformare decisivă a funcţiilor acestui instrument care ne obligă să bănuim netemeinicia entuziasmului unui Benjamin, care vedea în difuzarea progresivă a tehnicilor de reproducere în serie o cale regală spre desacralizare. (...)

Ajungem astfel din nou la problema de la începutul acestei analize à propos de raporturile de concurenţă şi de recunoaşterea reciprocă dintre vechile şi noile practici simbolice. Partida care se joacă între cele două aparate ideologice - Biserica şi mass-media - nu s-a încheiat încă, dar noi rituri par să invadeze şi să-şi asume spaţiul unor practici mai vechi şi de acum mai puţin protejate. Limbajul "reprezentării reproductibile" tinde de fapt să reducă, însuşindu-şi, totodată, orice discurs concurent şi cu atît mai mult pe acela al oricărui ceremonial cu dimensiuni publice şi spectaculare: numărul spectatorilor care fotografiază sau filmează astăzi o sărbătoare este atît de impresionant, încît ne putem întreba dacă nu cumva singura manieră de a mai participa de acum înainte la o sărbătoare nu este tocmai aceea de a o fotografia sau a o filma.

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Album

Cuvente den copii

Jurnalul lui Miriam (12 ani)

Sînt o fire optimistă şi plină de umor, unii mă consideră seducătoare, alţii îngîmfată, alţii inteligentă, dar nicio dată nu au ştiut mai mult. Ţin această agendă pentru a-mi scrie impresiile şi pt. a mă cunoaşte eu însumi.

Aş vrea să devin ziaristă sau scriitoare şi de-aceea sper ca acest caiet să mă ajute...

* * *

Părinţii mei sînt îndrăgostiţi, şi-au trimis poezii, scrisori în care spuneau: "scumpul meu", "scumpa mea", "îţi urează o inimă sinceră", "tu eşti comoara mea", "ne vom iubi în veşnicie" ş.a.m.d. Ceea ce nu înţeleg eu este de ce aceste cuvinte se întîlnesc la fiecare cuplu, de ce toţi iubesc cu aceeaşi dragoste, sau dragostea îi face pe toţi să spună aceleaşi cuvinte, să simtă la fel. Aş vrea ca cineva să inventeze un nou fel de a iubi, dar nu se poate pt. că a iubi înseamnă veşnic a-ţi găsi fericirea în fericirea celuilalt, şi astfel chiar dacă ai făcut un sacrificiu eşti bucuros.

* * *

Cînd eram în clasele mai mici învăţătoarea mă influenţa în a scrie poezii despre primăvară, vară, greieri, furnici, şi atunci îmi imaginam că aşa voi scrie toată viaţa, însă acum observ cum mentalitatea mea s-a schimbat şi îmi plac mai mult operele abstracte, dar care să aibă totuşi un înţeles.

Iată o poezie pe care am făcut-o la 9 ani:

Primăvara

Un miros de flori se simte în grădină
Iar mii de fluturi plutitori
Ne farmecă cu ale lor culori
Mama natură îşi croieşte
Hainele-i strălucitoare
Ca să fie mai frumoasă
Primăvara următoare.

Această poezie a fost un succes printre membrii familiei mele, toţi m-au admirat şi bineînţeles vrînd nevrînd au trebuit să înveţe poezia.

* * *

Pasiunile mele sînt: pictura, muzica clasică, animalele şi lectura biografiilor tuturor pictorilor, muzicienilor, compozitorilor. Cînd eram mică aceste lucruri îmi plăceau şi le dedicam tot timpul însă pe parcurs am început să mă uit mai mult la televizor, sau să citesc cărţi fără nici o importanţă, abia acum am început să realizez acest lucru, şi bineînţeles să-mi revină pasiunile, însă lipsurile din trecut au început să apară. Nu cred că acest lucru s-a întîmplat din cauza televizorului, dar parcă cineva m-a îndrumat pe un drum întunecos cu ochii legaţi. Singura mea scăpare a fost punîndu-mi încrederea în Dumnezeu. El m-a ajutat.

* * *

– Mamă, acum ştiu de ce iese fumul pe coşul locomotivei, conductorul fumează şi fumul ţigării iese.

La 3 ani încercam să descopăr singură ceea ce nu înţelegeam, aşa am fost mereu, nicio dată nu ceream ajutorul celorlalţi. Tot ceea ce ştiu le datorez părinţilor că mi-au cumpărat cărţi, şi mie pt. că le-am citit.

* * *

➔

● Anul IV ● Nr. 186 ● 2-8 august 1996 ●

Din viaţa unui extremist de centru...

Cinematograful ca amor

Nimeni nu ştie să înalţe cinematografului un imn de iubire ca italienii mei (Să fie nevoie? De ce precipitaţi the-endul?). Nici americanii, nici japonezii, poate francezii, din cînd în cînd ruşii, dar nu cu dezinvoltura lui Fellini, Scola şi Tornattore (La noi, mai toţi înţelepţii, de la Călinescu la Noica, l-au ţinut în dispreţ, ca pe o distracţie fără adîncime, ca o artă a umbrelor, incapabilă de capodoperă temeinică, o neseriozitate pentru un neam cu "superstiţia culturii"... da' parcă Cioran a iubit filmul? Doar Ionesco, însă, ca de obicei, el e alt caz, în toate).

Italienii n-au nici o jenă, nici o ruşine, nici o prejudecată în a adora cinemaul, ca pe o femeie obsedantă care-ţi invadează, îţi devorează şi deformează viaţa. (Emmanuelle Riva în "Hiroshima...": "dévore-moi, déforme-moi!") Cînd fac filme "despre film ca poveste a omului", Fellini, Scola, Tornattore au ceva de Edith Piaf în "Hymne à l'amour", una din puţinele banalităţi care-ţi ridică nu ştiu de ce, nu ştiu cum, un nod în gît, Thomas Mann socotindu-l decisiv în artă. Ei au descoperit - cu acea vivacitate care-l scotea din ţîţîni pe turistul Stendhal - cum poate deveni o sală mizeră de cinema un palat al renaşterii umane, o cabină de operator - un palat de Şeherezadă în care nenorocitul de proiecţionist se identifică, natural ca o lacrimă, şi cu stăpîna regină şi cu povestitorul, ajungînd un nabab în discursuri îndrăgostite, în tipuri, arhetipuri, ticuri şi clişee fără de care viaţa lor piere. Cu un patetism îngînat din corul la Nabucco, ei au adus filmul în destinul omului ca un obiect din şirul somptuos de obiecte care asigură libertatea şi arta unui film (o locomotivă, nişte ghete, un monoclu, o voaletă...). Ei au făcut din regizor - Visconti şi Renoir, Kurosawa şi Capra - un tip de demiurg care stă cu tine la masă şi în confesional unde-i şopteşti că vrei să te faci regizor fiindcă ai văzut "Scarface" şi "400 de lovituri"; sau - mai modest - că "Balul" lui Scola şi "Jules et Jim" ai fi vrut să fie semnate de tine, ca "Espoir"-ul malrauxian în literatură. Ei nu numai că au dat lumii "Hoţii de biciclete", dar au luat "Hoţii" şi i-au introdus în felul fiecăruia de a fi, de a păşi, de a-şi săruta tatăl, pe scurt: de a tăcea.

Cu "8 1/2", cu "Cinema Splendor", cu "Cinema Paradiso", ei au relevat lumii o populaţie whitmaniană, aceea a cinefililor, pe care realiştii şi normalii, serioşii şi eruditii îi privesc cu compasiunea cuvenită nebunilor benigni şi stupizilor gratuiţi care pot sta la coadă, ore, la Chaillot, pentru o retrospectivă Laurel şi Hardy, se duc dimineaţă de dimineaţă la Cinemateca de pe Magheru pentru Fred Astaire (la 10^h) şi "La terra trema" (la 12^h), îşi adorm copiii cu basme din Hawks şi Ford, sărută mîna iubitei, înălbită de săpun, ca în "Zboară cocorii" şi încearcă să trăiască, pas cu pas, ca Zampanno, Orson Welles, Burton Fink şi Wajda, fără teamă că ar estetiza (ei, da!), că ar intelectualiza (de ce nu?) sau că ar păcătui teoretic (fie!), stăpîni pe clar-obscurul unei cinemateci personale, unul din cele cîteva locuri (lîngă bucătărie şi baie) unde mai poţi fi singur cu lacrimile tale, ignorîndu-le prostia sau inteligenţa.

În ziua cînd am văzut la ProTV "Cinema Splendor" - desigur, nu un "film mare", asta-i mai lipsea, să intre în jocul acela de societate în care Tolstoi e mai mare ca Balzac şi Chaplin mai slab ca Malec - atunci cînd Toiasi (săracu', a murit de curînd, actor bulversant) suportă ca iubita lui să-i impute că "trăieşte prin filme" şi omul nu-şi înţelege greşeala, printr-un efect de "noapte americană" pe care numai noi sîntem capabili să-l manipulăm, am descoperit minunăţia în toată frăgezimea ei. "Cinema Splendor" e filmul în care doi bărbaţi iubesc "mai mult" decît o femeie – filmele lor personale. Scola face un "Jules et Jim" cu cinemaul în rolul iubitei. Sînt drumurile numai de noi cunoscute - precum lui Nanuk, copca focii - unde "Cţovnii" se întîlnesc cu "Andrei Rubliov" al lui Tarkovski, cel în care Ingmar Bergman auzea un sunet de Mozart.

(Acestea au fost ştirile.)

Radu COSAŞU

Jeanne d'Arc au bûcher este oratoriul dramatic de Artur Honegger care îmi place cel mai mult, nu am cuvinte, cu ce să îl compar? Îl ascult în fiecare duminică. Nici eu nu ştiu ce s-a întîmplat cu mine, pînă acum nu l-aş fi ascultat dacă toată mintea mea nu ar fi trecut printr-o schimbare care se datorează lui Dumnezeu. Dar nu înţeleg de ce atunci cînd vreau să vorbesc despre ea cu feţele bisericeşti ei nu mă înţeleg...

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Gata, ne mutăm! Pune tot ce urmează pe seama unei vizite. Am fost la vara Rodica. Au casă nouă. Robinetele nu le picură, faianţa nu e ciobită... Mi s-a făcut o poftă de mutat teribilă. De cînd am luat decizia umblu şi mai mult prin oraş. Adică flanez. Parcă m-a născut mama pe stradă. Şi ce crezi că am descoperit? Ei bine, află că unul din spectacolele străzii care a decăzut enorm este tocmai mutatul de care îţi spun. Azi oamenii se mută pe furiş, pîş-pîş. Unii se vede că au motive să se ascundă. Alţii se epuizează în felurite "îmbunătăţiri" şi, la sfîrşit, vin din vechea locuinţă cu patru valize: trei cu haine şi lenjerie şi una cu bibelouri. Cunoscîndu-ţi oroarea faţă de lucrul nou, mai bine-zis incapacitatea de a te despărţi de cel vechi, vreau să-ţi spun că greşeşti judecînd aspru pe oamenii care vor să înceapă o viaţă cu totul şi cu totul nouă. La urma urmei, ce contează este relaţia dintre om şi obiect. Există inşi care poartă după ei toată viaţa portretele moştenite de la Omama şi forfecuţa cumpărată la Viena, în timpul Primului Război Mondial, de străbunicul. Alţii au oroare de sediment, refuză obiecte vizitate de fantome. Oricum, respectul pentru obiect nu este monopolul celor care au moştenit tablouri de la Omama şi forfecuţe de la Viena, am putut să văd în anii '70 mahalagii care plecau de la curte la bloc tîrînd după ei toate troacele. Ar fi multe de spus despre relaţia dintre om şi obiect dar vreau să mă întorc la spectacolul mutării.

Nu ştiu cum se mutau oamenii la Cluj. În Bucureştiul copilăriei mele te încredinţez că ştiau s-o facă. Să-ţi spun cum era. Tic-tac, tic-tac, viaţa părea să se desfăşoare normal pînă cînd te pomeneai, într-o dimineaţă, cu toată gospodăria cuiva pe stradă. Imaginea era indecentă şi tulburătoare. Cuprindeai dintr-o privire toată agoniseala unui grup de oameni. Ceea ce fusese pînă nu demult *interior, privat, ascuns chiar*, devenea *exterior, public, la vedere*. În spatele calabalîcului rămînea casa eviscerată, cu ferestrele fără perdele. Ikebana mutării prevedea ca dormeza să fie aşezată vertical, cu droturile în vînt, se cerea ca preşurile şi covoarele să fie rulate, cărţile legate în pachete, lenjeria făcută balot şi pusă pe masa din sufragerie scoasă în drum şi înconjurată de fotolii şi scaune. De la caz la caz, puteai să vezi ghivece cu flori, colivii cu păsări, întotdeauna un frigider murdar pe laturile dinspre perete şi una sau mai multe oglinzi a căror vocaţie era să se spargă. Scoase pe trotuar, în lumina crudă, obiectele, chiar şi cele scumpe, îndreptau spre trecători ce aveau ele mai ponosit. Lipsit de colţul camerei, un lampadar pare o păpuşă cheală, obiectul cel mai banal devine neliniştitor. Urma momentul tare cînd soseau camionul şi "camionerii". Pe negricioşii cu gură mare şi sfori de cînepă în bandulieră puteai să-i cunoşti numai dacă mutai un pian. Acum strada se implica. Într-un moment greu trecătorii îşi ofereau ajutorul. Imaginează-ţi astăzi aşa ceva... În condiţiile în care un accident stradal mobilizează cu greu un pumn de oameni, cine s-ar mai opri să privească o compoziţie dadaistă cu: şifonier, bunică, cuier cu abajur, galoşi şi divan...

Trebuie să-ţi spun însă că sfîrşitul a fost marcat de estetica mutatului. Saci de hîrtie, de plastic, cutii, skotch. Oamenii se mută decent. Refuză să mai dea spectacolul triumfal sau dezolant al mutării. Îmi amintesc că cea mai înduioşătoare operaţie de mutare la care am asistat era condusă de o doamnă care, timp de mai multe luni, a lipit resturi de stambă pe cutii de carton. În felul ei accepta spectacolul dar pretindea unul de clasă mare.

Hai, vino să ne mutăm

Riri

Uscată şi curată

Unii s-or fi indignat, alţii chiar scandalizat, mulţi sigur s-au amuzat de cuconiţa care, cu privirea în lături, uşor stingheră, ne relatează la televizor experienţa de proaspătă consumatoare a unei anumite mărci de tampoane. *Caţavencii* au găsit în asta izvor nesfîrşit de ironii, "Mitică" Gaiţă ar avea şi el aici destul material pentru un nou "material" (demn de oricare "desfăşurător"), ba mă aştept la o reacţie vioaie şi din partea *Divertişilor*, la o aşa sinceră, nevinovată (şi tocmai de aceea de neiertat), enormă gafă.

Dar vă daţi seama, biata femeie, încurcată şi-aşa, şi nu puţin, în spot – nu atît de ce spune ea, cît de ce vor spune ceilalţi despre ea – cum îndură acum toate băşcăliile vecinilor, colegilor, călătorilor cu care se-nghesuie-n metrou: "Uite-o pe madam Tampax! Uscată şi curată! Hă-hă-hă! Pe verificate?!" etc.

Reclama cu pricina este totuşi bună: bună pentru firma producătoare, bună pentru cea importatoare, bună pentru adolescentele care încă nu-şi cunosc micul secret, bună pentru părinţii doritori, la rîndul lor, să-l treacă sub tăcere, bună în fine şi pentru precupeţele estete, care se indignează de spot, dar parcă-parc-ar vrea să-ncerce şi ele binefacerile progresului...

Evident, e o reclamă copiată după cele occidentale: şi acolo vezi aceleaşi doamne şi domnişoare, în aceeaşi ipostază confesivă, lăudînd aceleaşi mărci. Parcă te-aud protestînd, concetăţene care ţi-ai tras cablu: "Parcă la Ei acolo-i altceva, parcă nu sună aşa caraghios în străină ca-n română...".

V-am povestit data trecută reclama la blugi filmată într-un WC public nu dintre cele mai curate... Trebuie spus totuşi că în Occident moravurile n-au fost dintotdeauna extreme, ca acum. În paginile de cultură, ziarul *La Repubblica* din 19 aprilie a.c. ne arată cum publicitatea televizuală şi-a cîştigat cu mari greutăţi libertăţile. "Revoluţia" în Italia a început în '57, cînd, într-o scenetă a RAI-ului, "cultural" intitulată *Suzana la scăldat*, o cunoscută actriţă comică apărea pe marginea căzii, într-o atitudine foarte intimă, pentru a face reclamă la o pudră de talc: o omoloagă mai norocoasă a compatrioatei noastre "uscate şi curate", care şi-a atras, ca o martiră, tot oprobriul. De-atunci încoace, legiuni de femei şi bărbaţi cu fizic de invidiat, plus cîrduri de bebeluşi numai buni de *dez-mierdat* (v-aţi prins de etimologia celui mai poetic cuvînt românesc, nu-i aşa?) s-au perindat prin baie pentru a exalta efectele, pînă atunci doar pudic sugerate, ale grămezilor de săpunuri, creme, hîrtii igienice, detergenţi pentru closet şi cîte altele...

Nici în Apus se pare că n-a trecut uşor pe post primul slogan "uscată şi curată" de-acu' "jde" ani.

De fapt, pudoarea noastră mioritică, cu toate tabuurile ei lingvistice – ignorate de altfel în societăţile rurale – toată fandoseala care ne face să evităm cacofoniile în modul cel mai cacofonic, să preferăm "popoul" nemţesc "curului" strămoşesc şi sloganului sus pomenit un eventual: "uscată ca un picior de plai – curată ca o gură de rai" – nu e decît maimuţăreala moravurilor înaltei burghezii trecută prin strîmta forjă a convenţionalismului comunist. Acelaşi spirit de conformism ne va readuce în fire, cînd vom încerca să imităm naturaleţea străinilor din reclame.

Dacă vrei neapărat să-ţi vinzi marfa, puţin îţi pasă de răbufnirile precupeţelor estete, cît timp ştii că tot le vei avea de cliente. (Ori barem pe fetele lor.)

Florin DUMITRESCU

Semnal

Lettre Internationale

A apărut numărul 18 al revistei "Lettre Internationale" (ediţia română/ vara 1996).

Revista este structurată, după cum se ştie, pe mai multe secţiuni care tratează probleme diverse, de la politologie şi aspecte ale actualităţii pînă la beletristică şi chestiuni de critică şi teorie a literaturii.

Primele două secţiuni sînt dedicate actualităţii. *Cronica timpului care trece* conţine texte care tratează, din unghiuri diferite, ideea de criză a societăţii actuale. (Eric Hobsbawm, *Criza civilizaţiei?*; Andrei Pippidi, *Simplu comentariu la Hobsbawm*; Elmer Hankiss, *Dansatorii pe sîrmă*; Hans Magnus Enzensberger, *Îndurare pentru politicieni*). "Drama noastră – indiferent de rolul pe care l-am avea în ea – se joacă astăzi într-un teatru în care nu ştim să ne orientăm, pe o scenă pe care nu o putem identifica, şi cu decoruri aflate în continuă schimbare, neaşteptată şi imprevizibilă" (Eric Hobsbawm).

Ca o exemplificare a problemelor complexe pe care civilizaţia noastră le poate naşte, secţiunea următoare (*Adio arme?*) se referă la războiul din fosta Iugoslavie (David Rieff, *Germenii instabilităţii*; Nicolae Janigro, *Bătălia limbilor*; Predrag Matvejević, *Rana noastră–Sarajevo*; Norman Manea, *Sarajevo–sală de curs*; Timothy Garton Ash, *Bosnia este viitorul nostru*).

Capitolul care se opreşte asupra literaturii – *Cititul şi scrisul* – are în vedere mai multe chestiuni, cum ar fi, de exemplu romanul (A.B. Yehoshua, *Democraţia şi romanul*; Pierre Mertens-Guy Scarpetta, *Romanul, mijlocul cel mai bun de a spune tot*), criza – din nou –, dar de data aceasta a literaturii (Jean d'Ormesson, *Sfîrşitul literaturii*; Krystof Czyzewski, *Are scriitorul nevoie de lumea ,care n-are nevoie de el?)* sau James Joyce (Hermann Broch, *James Joyce şi contemporaneitatea*; Felicia Antip, *Să ne jucăm de-a Joyce*; James Joyce, *Veghea lui Finnegan*). De remarcat, în acest din urmă caz, temeritatea gestului Feliciei Antip de a traduce un fragment din monstruos de intraductibila *Finnegas Wake*.

Celelalte secţiuni ale revistei (*Biblioteca "Lettre Internationale"* – cu texte de Henry Miller, Augustin Buzura, Franz Kafka, William Trevor –, *Document* sau *Comentarii şi scrisori*) întregesc tematica extrem de diversificată a acestui număr. (C.P.-B.)

Cronica literară de tranziţie

Rîsul în cer şi pre pămînt

Deşi suntem în plin sezon în care versul "*fuir, là-bas, fuir!*" îţi bîzîie necontenit în creier, îl rog pe cititor să mă creadă că m-am aflat într-o plăcută dificultate de a alege cartea pentru comentariul de azi, dintr-un mic teanc în care toate erau ispititoare. S-a nimerit că au apărut şi am parcurs, în această perioadă toridă, şi volumul de articole şi eseuri al lui Adrian Marino, *Politică şi cultură (Pentru o nouă cultură română)*, şi amintirile Corneliei Pillat despre Dinu Pillat (*Eterna întoarcere*), şi noul volum de cronici şi însemnări al lui Ion Simuţ (al cărui titlu, să fim sinceri, mi-e un pic îndatorat: *Critica de tranziţie*), şi culegerea de documente penale ale procesului Noica-Pillat din 1959 (*Prigoana - Documente ale procesului C.Noica, C.Pillat, N.Steinhardt, Al.Paleologu, A.Acterian, S.Al-George, Al.O.Teodoreanu* etc.), şi un titlu, pe care-l adaug clandestin, *Chipuri şi măşti ale tranziţiei*, despre care directorul revistei pe care o aveţi în mîini nu e de acord să se scrie în interiorul ei. N-aş putea explica raţional de ce am dat prioritate studiului lui Teodor Baconsky*; poate pentru că el a venit în întîmpinarea unor vechi "teme" ale conştiinţei mele, între care una s-ar putea numi "rolul rîsului în transformarea maimuţei în om", iar o alta, despre care am dat cîteva semne publice atunci cînd m-am întrebat dacă Iisus Hristos a **citit** şi a **scris**, fiind aceea dacă Mîntuitorul a **rîs** şi, dacă nu, cum privea acest fenomen. Paginile lui Teodor Baconsky mi-au răspuns cu asupră de măsură.

O astfel de carte n-ar mai fi putut scrie în România de azi decît un singur om, care aparţine altei generaţii: Adrian Marino. Nu spun că nu s-au publicat, în ultima vreme chiar, cărţi docte, cu tematică fundamentală şi schelărie solidă: *Omul dialogal (Un concept răspîntie)* de Vasile Tonoiu, *Civitas imaginalis (Istorie şi utopie în cultura română)* a lui Sorin Antohi, *Etica tragică (sau Despre nebunia colectivă)* de Corneliu Mircea, *Poezia medievală în limba română* a lui Eugen Negrici sau *Platon. Filozofie şi cenzură* a lui Andrei Cornea. Dar un asemenea cult al exhaustivului, al investigaţiei capilare, al răscolirii bibliotecilor, enciclopediilor, periodicelor, pentru atestarea infinitesimală şi multiplă a fiecărei nuanţe, cu citat, ediţie, pagină şi tot aparatul, n-a mai vădit nimeni la noi în ultimii lustri. Bibliografia despuiată de Teodor Baconsky pentru realizarea acestui studiu, despre rîsul epocilor patristice, este înspăimîntătoare. Ca în marile ediţii dantești, subsolul copleşeşte "solul" şi un cuvînt de sus deschide jos stufoase delte de trimiteri complete şi poliglote, care nu lasă loc nici celei mai firave umbre de impresionism ştiinţific.

Minte minuţioasă şi "*inteligenţă echilibrată*" (prefaţatorul), funcţionînd riguros pe coordonate definite de *mathesis* şi *taxinomia* (mi-am muiat peniţa în călimara autorului!), Teodor Baconsky intră pe spirala "în pîlnie" a bolgiilor subiectului său de la nivelul a ceea ce el numeşte "*spaţiul mental al rîsului*", adică o survolare lapidară şi totuşi migăloasă a felului în care filozofii (incluzînd aici şi fiziologiştii ori psihiatrii) au înglobat rîsul în doctrinele lor sau i s-au consacrat ad-hoc, cu trei escale (Descartes, Hobbes, Bergson) marcante. Urmează o "anatomie" şi o "psihanaliză" a rîsului ("*drogul blînd prin excelenţă*" - dr. Pau Numa Py, p.43), dar şi o micro-sociologie şi o micro-estetică. Filologul va vibra la croaziere etimologice precum cea a sarcasmului ("*Cf. ho sarkasmos, rîsul amar sau sarcasmul, este un derivat al verbului sarkazein, «a deschide gura pentru a-şi arăta dinţii», Aristofan, Pax 482, sau, în sens figurat, «a sfîşia prin sarcasm», Stobaios, Eglogarum, 2,222, care desemna la origine acţiunea mult mai concretă de a «muşca din carne»: hè sarx*", p.41) sau a nasului (p.189). Revine ades conceptul de eutrapelia: virtute a bunei dispoziţii, privirea existenţei cu voie-bună. Etapa următoare este antropologia rîsului, cu gestica şi imageria sa, de unde autorul glisează pregătitor spre filonul nodal, intersecţia rîsului cu religiosul, prin relevarea faptului dominant că în civilizaţiile arhaice, antice şi medievale, sacrul şi profanul, comicul şi tragicul, ridicolul şi sublimul coexistau natural şi complementar. Grecii rîdeau cu familiaritate de zei "*deoarece aceştia au din plin simţul umorului*" (p.78). Au avut ei sau romanii un zeu al Rîsului? Pare-se că da ("Gèlos", "Risus", v.p.81). Teodor Baconsky caută apoi aspectele deriziunii în Vechiul şi Noul Testament. Dumnezeu însuşi i-a dat numele lui Isaac, care semnifică "*rîs sau bucurie* (...) «**Yit-hak** *înseamnă înainte de orice cel care va rîde în viitor*" (p.96). Din direcţia vetero-testamentară, "*rîsul exprimă atît dorul de Dumnezeu, cît şi scepticismul omului osîndit*" (p.97). Trecînd la Noul Testament, autorul citează dubitativ opinia lui Kirkegaard că "*religia lui Hristos implică cea mai ironică perspectivă asupra lucrurilor din întreaga istorie*" (p.111). În legătură cu rîsul Mîntuitorului, mă apropii cu con-simţire de punctul de vedere al lui B.Sarrazin, din 1994, citat la p.113: "*Dacă-i refuzăm lui Iisus dreptul de a rîde, este poate pentru că aşezăm rîsul undeva jos şi pe Iisus, sus, ceea ce presupune dualism şi ierarhie între tragic şi comic, trivial şi sublim, profan şi sacru: problemă de estetică, de etică şi metafizică*". Oricum, pentru Tertulian, "*Dumnezeu rîde* (...): **ridebat Deus**" (p.108).

Un amplu capitol e dedicat relaţiei dintre Părinţii Bisericii şi teatrul contemporan lor. În linii mari, îl incriminau, socotind că acolo se pierde timpul şi se rîde vulgar, trivial. Universul monahal are, faţă de rîs, note comune cu cel al Cetăţii. Părinţii pustiei nu-l interzic cu totul, dar nu-l recomandă. Acesta şi limbuţia ("*parrhesia*") sunt începutul ruinei monahului. A începe să gîndeşti înseamnă a începe să fii minat, spunea Camus. Rea e flecăreala, dar nici *acedia*, melancolia metafizică, nu e mai bună. Se pot admite buna măsură şi rîsul interior bine temperat (Ioan Scărarul). E şi gîndul, amplu dezvoltat (şi citat de T.B. in extenso), al lui Clement Alexandrinul, pentru care "*omul este un animal care rîde* - **gelastikon zoon ho anthropos**" (p.250).

Din capitolele finale, cele despre "actorii sanctificaţi" şi despre "nebunii întru Hristos", reţin figura Sfîntului Ghenie, care "*îşi făcuse o specialitate din parodii /ale/ ceremoniilor religiei creştine(...); asistenţa izbucnea în rîs (...) Împăratul /Diocleţian/ a poruncit (...) să fie biciuit şi l-a lăsat în grija prefectului Plautianus pentru a fi jertfit. Plautianus a pus să-i fie tăiat capul*" (p.301); a sfîrşit la 27 febr. 297.

Abia într-una din ultimele pagini ale cărţii, Teodor Baconsky îşi dezvăluie şi una din raţiunile polemice ale alcătuirii ei: aceea de a corecta "*imaginea pe care Occidentul şi-o face despre Bizanţ şi, prin urmare, despre această Europă de Est pe care o redescoperă acum, fără să despartă întotdeauna esenţialul de accesoriu*" (p.383) şi, mai în detaliu particular, imaginea sfîntului (clişeu prototipic) pricăjit şi descărnat, surîsului, vrăjmaş rigid şi gîde ursuz oricărei plăceri.

Înainte de a striga, cordial: O neobişnuită forţă intelectuală intră spectaculos în scenă! Literaţi ai profunzimilor, faceţi loc, v-a sosit un coleg redutabil!, cîteva observaţii globale, fără rictus. Cartea e clară, dar nu fluentă, ci labirintică, şi nu se "citeşte uşor". Splendida erudiţie bibliografică merită integral admiraţia noastră, dar jaloanele ei perturbă cînd şi cînd căile magistrale. Autorul ştie tot, dar discursul său e şi crispat. Nu sunt sigur că întotdeauna Teodor Baconsky e la suprafaţa oceanului de fişe pe care le deţine, pe alocuri e înghiţit de ape şi-l regăsim ceva mai încolo. Ţinuta impecabil doctorală a textului nu cade nicidecum în morga savantlîcului pompos, dar drept e că dă uneori o scorţoşenie abstractă, răpeşte din supleţea la care aveam dreptul să ne aşteptăm, de vreme ce şi zeii aveau simţul umorului şi însuşi Dumnezeu, slăvit fie-I numele, *ridebat*...

George PRUTEANU

---

*) *Rîsul patriarhilor - O antropologie a deriziunii în patristica răsăriteană*, cu un *Cuvînt înainte* de Andrei Pleşu, Ed. *Anastasia*, 1996, 416 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

FILOSOFIE ŞI POLIŢIE

WALTER BENJAMIN

Pentru o critică a forţei (1921)

Într-o combinaţie cu mult mai contrară firii decît în cazul pedepsei cu moartea, într-un amestec de-a dreptul spectral, cele două forme ale forţei (forţa instauratoare de drept şi forţa care conservă dreptul; n. red.) îşi fac simţită prezenţa într-o altă instituţie a statului modern: poliţia. Aceasta este o putere aflată în slujba dreptului (cu drept de a dispune), dar care deţine în acelaşi timp prerogative de a-l crea chiar ea însăşi în limite largi (dreptul de a da dispoziţii). Abjecţia unei asemenea autorităţi (...) constă în anularea împărţirii forţei în una creatoare de drept şi în alta care menţine dreptul. Dacă celei dintîi i se cere să se identifice în victorie, cealaltă are obligaţia restrictivă de a nu-şi propune scopuri noi. Forţa poliţienească este absolvită de ambele condiţii. Ea este creatoare de drept – deoarece funcţia ei caracteristică nu este promulgarea de legi, ci orice dispoziţie cu valenţe juridice pe care o emite; şi este păstrătoare de drept – pentru că este disponibilă pentru atingerea unor astfel de scopuri. Afirmaţia că scopurile forţei poliţieneşti sînt în permanenţă identice cu sau doar legate de cele ale celorlalte categorii de drept este total neadevărată. Dimpotrivă, "dreptul" poliţiei marchează în fond punctul în care statul, fie din neputinţă, fie din cauza interdependenţelor imanente ale oricărei ordini de drept, nu-şi mai poate garanta prin ordinea de drept scopurile empirice pe care el doreşte să le atingă cu orice preţ. De aceea, poliţia intervine "de dragul siguranţei" în numeroase cazuri în care situaţia juridică este neclară, dacă nu cumva ea îl însoţeşte pe cetăţean – fără nici o legătură cu scopurile legale – sîcîindu-l brutal într-o viaţă reglementată de dispoziţii sau pur şi simplu supraveghindu-l. Spre deosebire de drept, care recunoaşte în "decizia" determinabilă local şi temporal o categorie metafizică prin care el ridică pretenţia de a critica, o analiză a instituţiei poliţieneşti nu va sesiza în aceasta nimic esenţial. Forţa ei este la fel de amorfă pe cît de insesizabilă, fantomatică, omniprezentă în viaţa statelor civilizate este manifestarea ei. Şi chiar dacă poliţia, privită în detaliu, se vede la fel pretutindeni, nu putem ignora faptul că spiritul ei este mai puţin nefast în monarhia absolută, acolo unde ea reprezintă forţa suveranului, o forţă în care combinaţia dintre puterea legislativului şi cea a executivului atinge perfecţiunea, decît în democraţiile în care existenţa sa, neanihilată printr-o relaţie de acest soi, ar dovedi cea mai mare degenerare a forţei.

JACQUES DERRIDA

Forţă de lege (1994)

În cursul unei meditaţii asupra destinului, care trece şi printr-o analiză a poliţiei, a pedepsei cu moartea şi a instituţiei parlamentare, Benjamin va ajunge să deosebească între justiţia divină şi justiţia umană, între violenţa divină care *distruge* dreptul şi violenţa mistică ce *întemeiază* dreptul.

(...) Ei bine, cînd este atacată pedeapsa cu moartea nu se contestă o pedeapsă printre altele, ci dreptul însuşi în chiar originea sa, în chiar ordinea sa. (...)

Ordinea dreptului se manifestă plenar în posibilitatea pedepsei cu moartea. Abolind-o pe aceasta, nu s-ar aduce o atingere unui dispozitiv printre altele, ci s-ar dezavua însuşi principiul dreptului. Se confirmă, astfel, că ceva este "putred" în inima dreptului. Lucrul de care trebuie să depună mărturie pedeapsa cu moartea este faptul că dreptul constituie o violenţă contrară naturii. Însă ceea ce depune, astăzi, o mărturie încă şi mai "spectrală" despre acest fapt, amestecînd cele două violenţe, violenţa conservatoare şi violenţa întemeietoare, este instituţia modernă a poliţiei. Amestec a două violenţe eterogene, "amestec de-a dreptul spectral", ca şi cum o violenţă ar bîntui-o pe cealaltă. Spectralitatea se datorează faptului că un corp nu este niciodată prezent pentru el însuşi, pentru ceea ce el e. El apare dispărînd sau făcînd să dispară ceea ce el reprezintă: şi una, şi cealaltă. Nu ştii niciodată cu cine ai de-a face, iar aceasta este însăşi definiţia poliţiei, îndeosebi a poliţiei de stat căreia, în fapt, nu i se pot trasa limite precise. Această absenţă a frontierei dintre cele două violenţe, această contaminare între întemeiere şi conservare este abjectă, este abjecţia însăşi (*das Schmachvolle*) a poliţiei. Înainte de a fi abjectă prin procedeele sale, prin inchiziţia cu neputinţă de numit la care se dedă, fără a respecta nimic, violenţa poliţienească, poliţia modernă este structural respingătoare, imundă prin chiar esenţa ei din cauza ipocriziei ei constitutive. Lipsa ei de limite nu îi vine numai de la o tehnologie de supraveghere şi de reprimare care cunoştea deja, în 1921, o neliniştitoare înflorire, făcînd-o să ajungă a dubla şi a bîntui întreaga viaţă publică şi privată (ce-am spune astăzi despre dezvoltarea acestei tehnologii!). Ea îi vine, deopotrivă, din faptul că poliţia este statul, că este spectrul statului şi că nu o poţi ataca aşa cum ar trebui fără a declara război ordinii lui *res publica*. Căci poliţia nu se mai mulţumeşte astăzi să aplice legea prin intermediul forţei (*enforce*) şi, deci, să o apere, să o conserve; ea a început să inventeze, publică ordonanţe, intervine ori de cîte ori situaţia juridică nu este limpede pentru garantarea securităţii. Adică, astăzi, aproape tot timpul. Ea este forţa de lege, are forţă de lege. Poliţia este abjectă pentru că, în sînul autorităţii sale, "separaţia dintre violenţa întemeietoare şi violenţa conservatoare este suspendată (sau depăşită, *aufgehoben*)". Prin această *Aufhebung* care este ea însăşi, poliţia inventează dreptul, devine "*rechtsetzende*", legiuitoare, îşi *arogă* dreptul ori de cîte ori dreptul este suficient de indeterminat ca să i-o permită. Chiar dacă nu ea promulgă legea, poliţia se comportă asemenea unui legislator în vremurile moderne, ca să nu spunem ca însuşi legislatorul vremurilor moderne. Oriunde există poliţie, adică pretutindeni şi aici chiar, nu se mai poate deosebi între cele două violenţe, cea conservatoare şi cea întemeitoare – şi iată echivocul abject, ruşinos, revoltător. Posibilitatea, adică, deopotrivă, necesitatea ineluctabilă a poliţiei moderne ruinează, în esenţă, am putea spune chiar deconstruieşte distincţia dintre cele două violenţe ce structurează, cu toate acestea, discursul pe care Benjamin îl numeşte o nouă critică a violenţei. (...)

Ceea ce ameninţă rigoarea distincţiei dintre cele două violenţe şi ceea ce Benjamin nu spune, excluzîndu-l sau ignorîndu-l, este, în fond, paradoxul iterabilităţii. Acesta face ca originea să fie obligată, originar, să se repete şi să se altereze pentru a putea funcţiona *ca origine*, adică pentru a se putea conserva. Pe loc îşi face apariţia poliţia, iar poliţia legiferează; nu se mulţumeşte să aplice o lege care, înaintea apariţiei ei, ar fi fost lipsită de forţă. Această iterabilitate înscrie conservarea în structura esenţială a întemeierii. Această lege sau necesitate generală nu se reduce, firesc, la un fenomen modern, ea este valabilă *a priori*, chiar dacă înţelegem că Benjamin caută să ofere exemple moderne în specificitatea lor şi vizează în mod expres poliţia "statului modern". (...)

(...) Toate figurile exemplare ale violenţei dreptului sînt metonimii singulare, altfel spus figuri ce nu cunosc limită, posibilităţi dezlănţuite de transpoziţie, figuri fără figură. Să luăm exemplul poliţiei, acest indiciu al unei violenţe fantomatice dat fiind că amestecă întemeierea cu conservarea, devenind, în felul acesta, cu atît mai violentă. Ei bine, poliţia ce capitalizează, în felul acesta, violenţa nu se reduce la poliţia ca atare. Ea nu constă numai în agenţi de poliţie în uniformă, uneori cu căşti, înarmaţi şi organizaţi într-o structură civilă pe model militar căreia dreptul la grevă îi este refuzat etc. Prin definiţie, poliţia este prezentă sau reprezentată pretutindeni unde există forţă de lege. Ea este prezentă, uneori invizibilă însă de fiecare dată eficientă, pretutindeni acolo unde există menţinere a ordinii sociale. Poliţie nu este numai poliţia (astăzi mai mult sau mai puţin ca oricînd), poliţia este pretutindeni prezentă, figură fără figură a unui *Dasein* coextensiv *Dasein*-ului *polis*-ului.

Benjamin recunoaşte, în felul său, acest lucru, însă printr-un dublu gest pe care îl consider nedeliberat, în tot cazul nematizat ca atare. El nu renunţă nici o clipă să închidă într-un cuplu de concepte şi să readucă la distincţii tocmai ceea ce le excede şi le debordează neîncetat. El admite, astfel, că răul poliţiei îl constituie faptul că aceasta este o figură fără chip, o violenţă fără formă. Ea nu este sesizabilă, ca atare, nicăieri. În statele numite civilizate, spectrul apariţiei ei fantomatice e peste tot. Însă, cu toate acestea, exact în momentul în care ea se metonimizează, exact în momentul cînd această insesizabilă figură fără formă *se spectralizează*, cînd poliţia devine pretutindeni, în societate, elementul însuşi al bîntuirii, mediul spectralităţii, Benjamin ar vrea ca ea să continue să rămînă o figură determinabilă şi proprie statelor civilizate. El are pretenţia de a şti despre ce anume vorbeşte atunci cînd vorbeşte în sens propriu despre poliţie şi ar vrea să-i determine fenomenul. Este greu de ştiut dacă el are în vedere poliţia statului modern sau statul în general atunci cînd vorbeşte despre statul civilizat. Aş înclina mai curînd către prima ipoteză, din *două motive:*

1. El selecţionează exemplele moderne ale violenţei, de pildă pe acela al grevei generale sau *problema* pedepsei cu moartea. Ceva mai sus, el nu vorbeşte numai despre statele civilizate, ci şi despre o altă "instituţie a statului modern", poliţia. Poliţia *modernă*, în situaţii politico-tehnice *moderne*, este aceea care ajunge să producă legea pe care are rolul numai de a o aplica.

2. Recunoscînd faptul că, oricît de invadator, corpul fantomal al poliţiei se menţine egal cu sine, Benjamin admite, totuşi, că spiritul poliţiei, spiritul de poliţie face mai puţine ravagii în monarhia absolută decît în democraţiile moderne, în care violenţa sa degenerează. Să fie numai pentru că, aşa cum am fi înclinaţi să gîndim astăzi, tehnologiile moderne de comunicare, de supraveghere şi de interceptare asigură poliţiei o ubicuitate absolută, saturînd spaţiul public şi pe cel privat şi împingînd pînă la limită coextensivitatea politicului şi poliţienescului? Să se datoreze, oare, aceasta faptului că democraţiile nu pot să protejeze cetăţeanul împotriva violenţei poliţieneşti decît intrînd în această logică a co-extensivităţii politico-poliţieneşti? Altfel spus, confirmînd esenţa poliţienească a lucrului public (poliţie a poliţiilor, instituţii de tip "informatică şi libertate", monopolizarea de către stat a tehnicilor de protejare a secretului vieţii private, aşa cum le propune astăzi cetăţenilor americani guvernul federal şi poliţiile lui care, în schimb, ar produce "cipurile" necesare şi ar decide în privinţa momentului în care securitatea statului impune interceptarea schimburilor private, de exemplu instalarea de microfoane invizibile, utilizarea de microfoane direcţionale, pătrunderea în reţele informatizate sau, pur şi simplu, practica, atît de răspîndită la noi, a bunelor şi tradiţionalelor "ascultări telefonice")? Aceasta să fie contradicţia la care se gîndea Benjamin? O degenerescenţă internă a principiului democratic corupt în mod inevitabil de principiul puterii poliţieneşti, destinată, în principiu, protejării lui, dar prin esenţă incontrolabilă în procesul autonomizării sale tehnice?

(...) Poliţia devine halucinantă şi spectrală pentru că bîntuie totul. Ea este pretutindeni, chiar şi acolo unde nu este, prin *Fort-Dasein*-ul ei la care se poate face oricînd apel. Prezenţa ei nu este prezentă, aşa cum nici o prezenţă nu este prezentă, după cum ne reaminteşte Heidegger, iar prezenţa dublului său spectral nu cunoaşte frontiere. Şi este în deplină conformitate cu logica din *Pentru o critică a forţei* marcarea faptului că tot ce ţine de violenţa dreptului – aici, a poliţiei înseşi – nu este natural, ci spiritual. Există un spirit, atît în sensul de spectru, cît şi în acela de viaţă care se înalţă, tocmai prin moarte, prin posibilitatea pedepsei cu moartea, deasupra vieţii naturale sau "biologice". Poliţia constituie o dovadă. (...)

În loc să fie el însuşi şi să fie conţinut în democraţie, acest spirit al poliţiei, această violenţă poliţienească văzută *ca spirit* degenerează în cadrul acesteia. El constituie o mărturie, în democraţia modernă, a degenerării celei mai mari ce ar putea fi imaginată a violenţei sau a principiului de autoritate, a puterii. Degenerarea *puterii* democratice nu ar avea alt nume decît acela al poliţiei. De ce? În monarhia absolută, puterea legislativă şi puterea executivă sînt una. Violenţa autorităţii sau a puterii este, prin urmare, normală aici, conformă cu esenţa, cu ideea şi cu spiritul său. În democraţie, în schimb, violenţa nu mai este acordată spiritului poliţiei. În temeiul presupusei separări a puterilor, ea se exercită în mod ilegitim, mai cu seamă atunci cînd în loc să aplice legea, o face. Benjamin indică aici cel puţin principiul unei analize a realităţii poliţieneşti în democraţiile industriale cu complexele lor militaro-industriale dotate cu înaltă tehnologie informatizată. În monarhia absolută, oricît de teribilă ar fi, violenţa poliţienească se arată aşa cum e şi aşa cum trebuie să fie în spiritul său, în vreme ce violenţa poliţienească a democraţiilor îşi neagă propriul principiu legiferînd în mod ilicit, în clandestinitate.

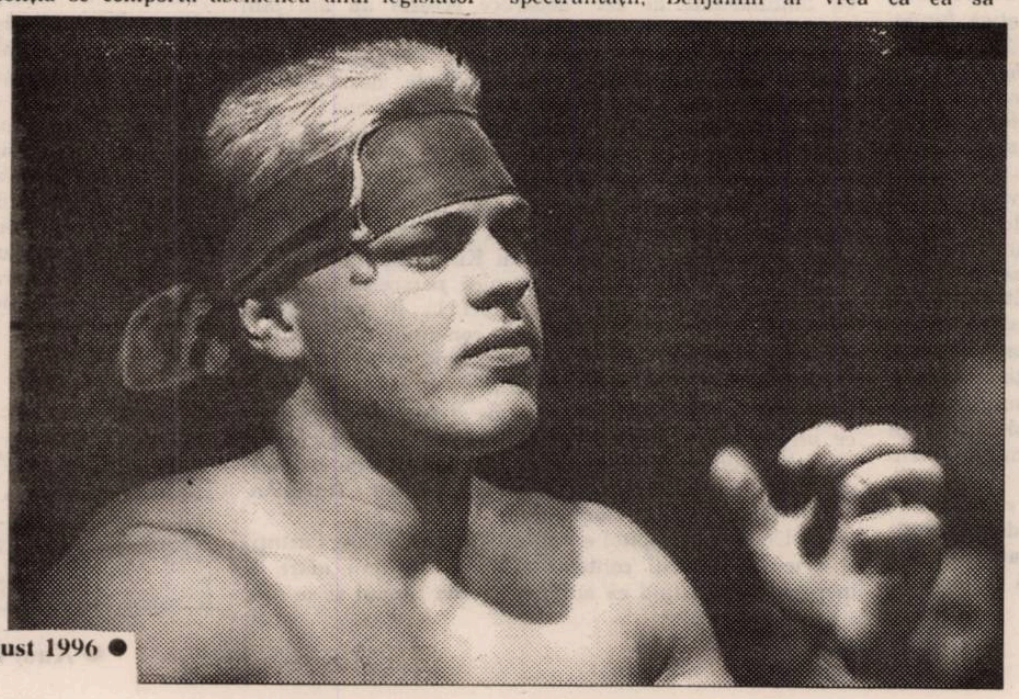

© S Ghetie

O GENEALOGIE A POLIȚIEI. IPOTEZA FOUCAULT

Filosoful francez Michel Foucault (1926-1984) s-a ocupat intens, mai cu seamă în cea de-a doua jumătate a carierei sale, de problematica puterii, în domeniul căreia a operat ceea ce nu puțini comentatori ai săi nu au ezitat să califice drept o "răsturnare copernicană": puterea, mai cu seamă cea modernă și modernizantă, nu este în primul rînd și fundamental ***represivă, ci productivă****. Ea "produce"* ***indivizi și populații, individualizînd și,*** *deopotrivă,* ***totalizînd*** *în cadrul a ceea ce Foucault a numit* ***"biopolitică"****. Conform unei afirmații care a produs mult scandal, "omul" (modern) este o creație recentă în cîmpul cunoașterii, realizată prin subiectivare și prin obiectivare. Redăm, în cele ce urmează, cîteva fragmente care pot figura într-o eventuală "genealogie" foucauldiană a poliției, întrebîndu-ne dacă nu cumva acesta este adevărul cu privire la instituția respectivă:* ***un aparat social de producție și de reproducție a puterii. (B.G.)***

Un punct de vedere

Apelul la frică, neîncetat relansat de către literatura polițistă, de către ziare, de către filme mai nou, apelul la frica de delincvent; toată această mitologie aparent glorificatoare, în fapt, însă, menită a provoca spaima, întreaga mitologie fabricată în jurul personajului delincventului, al marelui criminal a făcut să fie resimțită ca firească, a naturalizat prezența poliției în mijlocul populației. Poliția, cu privire la care se cuvine să nu uităm că este, și ea, tot o invenție recentă, datînd de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și de la începutul secolului al XIX-lea. În fine, acest grup de delincvenți astfel constituit și astfel profesionalizat este utilizabil de către putere, este utilizabil într-o mulțime de scopuri, este utilizabil pentru misiuni de supraveghere. Din rîndurile acestor delincvenți vor fi recrutați turnătorii, spionii etc. El este utilizabil, de asemenea, și pentru o serie întreagă de ilegalisme profitabile pentru clasa aflată la putere; traficurile ilegale pe care burghezia nu vrea să le facă ea însăși le va face, în mod cît se poate de firesc, prin intermediul delincvenților săi. Se constată, așadar, că multe profituri economice, multe profituri politice și în primul rînd canalizarea și codificarea strictă a delincvenței și-au găsit instrumentul în constituirea unei delincvențe profesionale. Se punea, prin urmare, problema de a recruta delincvenți, de a lega oamenii de profesia și de statutul de delincvenți; care a fost, însă, mijlocul de recrutare a delincvenților, de menținere a lor în delincvență și de supraveghere a lor constantă în activitatea lor de delincvenți? Acest instrument a fost, bineînțeles, închisoarea.

Închisoarea a fost o fabrică de delincvenți; fabricarea delincvenței de către închisoare nu a reprezentat un eșec al acesteia, ci marea ei reușită, deoarece pentru așa ceva a fost ea făcută. Închisoarea permite recidiva, asigură constituirea unui grup de delincvenți bine profesionalizat și perfect închis asupra lui însuși. Prin jocul cazierului judiciar, al măsurilor de supraveghere, prin prezența turnătorilor în mediul delincvenților, prin cunoașterea detaliată pe care închisoarea o face posibilă cu privire la acest mediu. Instituția închisorii permite menținerea controlului asupra ilegalismelor; excluzînd, prin aceste efecte, orice fel de reinserție socială, ea asigură faptul că delincvenții vor rămîne delincvenți și pe acela că, pe de altă parte, ei vor rămîne, din cauză că sînt delincvenți, sub controlul poliției și la dispoziția acesteia.

Închisoarea nu este, așadar, instrumentul cu care dreptul penal s-a dotat pentru a lupta împotriva ilegalismelor, ci un instrument de reamenajare a cîmpului ilegalismelor, de redistribuire a economiei ilegalismelor, de producere a unei anumite forme de ilegalism profesional - delincvența -, care avea, pe de o parte, să apese asupra ilegalismelor populare și să le reducă și, pe de altă parte, să slujească drept instrument al ilegalismului clasei aflate la putere împotriva muncitorului, a cărui "moralitate" era absolut indispensabilă din clipa cînd își făcuse apariția o economie de tip industrial.

"Omnes et singulatim": către o critică a rațiunii politice

(...) Ceea ce autorii din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea înțeleg prin "poliție" este foarte diferit de ceea ce înțelegem noi prin acest termen. Ar merita studiat de ce majoritatea acestor autori sînt italieni sau germani, dar acest lucru nu are nici o importanță. Prin "poliție", ei nu înțeleg o instituție sau un mecanism funcționînd în interiorul statului, ci o tehnică de guvernare proprie statului; o serie de domenii, de tehnici, de obiective care necesită intervenția statului.

Pentru a fi clar și simplu, voi ilustra cele spuse cu un text care ține în același timp de utopie și de proiect. Este vorba de una dintre primele utopii-program ale statului polițienizat. Turquet de Mayerne a compus-o și a prezentat-o în 1611 stărilor generale din Olanda (L.Turquet de Mayerne, *La Monarchie aristodémocratique, ou le gouvernement composé des trois formes de légitimes republiques*, Paris, 1611; n.red.).

Iată organizarea propusă de Turquet. Patru mari demnitari îl secundează pe rege. Unul este însărcinat cu justiția, cel de-al doilea cu armata, cel de-al treilea cu eșichierul, adică cu impozitele și veniturile regelui, iar cel de-al patrulea cu *poliția*. (...)

Turquet sugerează crearea, în fiecare provincie, a unor consilii însărcinate cu menținerea ordinii publice. Două dintre ele trebuiau să vegheze asupra persoanelor, iar celelalte două, asupra bunurilor. Cel dintîi consiliu ce se ocupa de persoane trebuia să vegheze asupra aspectelor pozitive, active și productive ale vieții. Altfel spus, ele urmau să se ocupe de educație, să determine gusturile și aptitudinile fiecărui individ și să aleagă meseriile utile: orice persoană de peste douăzeci și cinci de ani trebuia să fie înscrisă într-un registru în care îi era indicată profesiunea. Cei care nu practicau o meserie utilă erau considerați drojdia societății.

Cel de-al doilea consiliu trebuia să se ocupe de aspectele negative ale vieții: de cei săraci (văduve, orfani, bătrîni); de cei a căror activitate necesita un ajutor pecuniar (și cărora nu li se percepea nici un fel de dobîndă); dar și de sănătatea publică - boli, epidemii - și de accidente precum incendiile și inundațiile.

Unul dintre consiliile care aveau în grijă bunurile trebuia să se specializeze în mărfuri și produsele manufacturiere. El trebuia să indice ce anume se cuvine produs și în ce fel, dar și să controleze piețele și comerțul. Cel de-al patrulea consiliu urma să vegheze asupra "domeniului", adică asupra teritoriului și spațiului, controlînd bunurile private, moștenirile, donațiile și vînzările; reformînd drepturile senioriale; și ocupîndu-se de drumuri, fluvii, edificii publice și păduri. (...)

Ce demonstrează acest text?

1) "Poliția" apare ca o administrație ce conduce statul la concurență cu justiția, armata și "eșichierul". Este adevărat. În realitate însă, ea îmbrățișează totul. După cum explică Turquet, ea își extinde activitățile peste toate situațiile, peste tot ceea ce oamenii fac sau întreprind. Domeniul său cuprinde justiția, finanțele și armata.

2) *Poliția* înglobează totul. Însă dintr-un punct de vedere cu totul special. Oamenii și lucrurile sînt priviți în raporturile lor: coexistența oamenilor pe un teritoriu; relațiile lor de proprietate; ceea ce ei produc; ceea ce se schimbă pe piață. Poliția se interesează și de felul în care oamenii trăiesc, de bolile și de accidentele la care ei sînt expuși. Omul supravegheat de poliție este un om viu, activ și productiv. Turquet întrebuințează o formulă remarcabilă: omul constituie adevăratul obiect al poliției.

3) O astfel de intervenție în activitățile oamenilor ar putea fi calificată drept totalitară. Care sînt țelurile urmărite? În primul rînd, poliția are în vedere tot ceea ce constituie ornamentarea, forma și splendoarea cetății. Splendoare ce nu se referă numai la frumusețea unui stat perfect organizat, ci și la forța, la vigoarea lui. Astfel, poliția asigură vigoarea statului și o așază pe primul plan. În al doilea rînd, poliția are ca obiectiv dezvoltarea relațiilor de muncă și de comerț dintre oameni, pe picior de egalitate cu ajutorul și cu asistența mutuale. Și aici, cuvîntul folosit de Turquet este important: poliția asigură "comunicarea" dintre oameni, în sensul larg al termenului. Fără ea, oamenii nu ar putea să trăiască; sau, în cel mai bun caz, viața le-ar fi precară, mizerabilă și permanent amenințată.

Putem recunoaște aici, după opinia mea, o idee foarte importantă. Ca formă de intervenție rațională a exercitării puterii politice asupra oamenilor, rolul poliției este acela de a le oferi acestora un mic supliment de viață; și, în felul acesta, de a oferi, totodată, statului ceva mai multă forță. Acest lucru se realizează prin controlul asupra "comunicării", adică asupra activităților curente ale indivizilor (muncă, producție, schimburi, comodități). (...)

Orice istoric cunoaște compendiul lui De Lamare (N. de Lamare, *Traité de police*, 1705; n.red.) De Lamare arată că există unsprezece lucruri asupra cărora poliția este chemată să vegheze în interiorul unui stat: 1) religia; 2) moralitatea; 3) sănătatea; 4) aprovizionările; 5) drumurile, podurile, șoselele și edificiile publice; 6) securitatea publică; 7) artele liberale (în mare, artele și științele); 8) comerțul; 9) fabricile; 10) servitorii și oamenii condamnați la muncă forțată; 11) săracii.

Această clasificare poate fi regăsită în toate tratatele referitoare la poliție. La fel ca și în programul utopic al lui Turquet, cu excepția armatei, a justiției propriu-zise și a contribuțiilor directe, poliția veghează peste tot. Acest lucru mai poate fi spus și altfel: puterea regală se afirmase împotriva feudalismului cu ajutorul unei forțe armate și, totodată, dezvoltînd un sistem financiar și instituind un sistem fiscal. Acesta era modul în care se exercita, tradițional, puterea regală. Or, "poliția" desemnează ansamblul noului domeniu în care puterea politică și administrativă centralizată poate să intervină.

Care este, însă, prin urmare, logica aflată la lucru în spatele intervenției în riturile culturale, în tehnicile de producție la scară mică, în viața intelectuală și în rețeaua rutieră?

Răspunsul lui De Lamare pare oarecum ezitant. Poliția, afirmă el în esență, veghează asupra a tot ce are legătură cu *fericirea* oamenilor, după care adaugă: poliția veghează asupra a tot ceea ce reglementează *societatea* (raporturile sociale) ce prevalează între oameni. Și, în sfîrșit, ține el să asigure, poliția veghează asupra *viului*. Asupra acestei ultime definiții vreau să mă opresc ceva mai mult. Este cea mai originală dintre toate, și are meritul de a le lumina pe celelalte două; cu atît mai mult cu cît De Lamare insistă el însuși asupra ei. Iată care sînt remarcile sale în privința celor unsprezece obiecte ale poliției. Poliția se ocupă de religie, nu, firește, din punctul de vedere al adevărului dogmatic, ci din acela al calității morale a vieții. Veghind asupra sănătății și aprovizionărilor, ea se interesează de conservarea vieții; în ceea ce privește comerțul, fabricile, muncitorii, săracii și ordinea publică, ea are în vedere comoditățile vieții. Veghind asupra teatrului, literaturii, spectacolelor, obiectul ei nu este altul decît plăcerile vieții. Într-un cuvînt, viața constituie obiectul poliției: indispensabilul, utilul și superfluul. Poliției îi revine misiunea de a le permite oamenilor să supraviețuiască, să trăiască și să facă mai mult decît atît.

Regăsim, astfel, celelalte definiții propuse de De Lamare: unicul țel al poliției este acela de a-l ajuta pe om să atingă cea mai înaltă fericire de care el se poate bucura în această lume. Sau, altfel spus, poliția se îngrijește de bunăstarea sufletului (grație religiei și moralei), de bunăstarea trupului (hrană, sănătate, îmbrăcăminte, locuință) și de bogăție (industrie, comerț, mînă de lucru). Sau, în sfîrșit, ea veghează asupra binefacerilor care nu pot să derive decît din viața în societate. (...)

Dintre toate aceste texte, cel mai important este acela al lui Justi, *Elemente generale de poliție* (J.H. Gottlobs von Justi, *Grundsätze der Policey-Wissenschaft*, Göttingen, 1756; n.red.). Obiectul specific al poliției este, și aici, definit ca fiind viața în societate a unor indivizi vii. (...)

După părerea mea, lucrarea lui von Justi reprezintă o demonstrație mult mai aprofundată a evoluției problemei poliției decît introducerea lui De Lamare la compendiul său de reglementări. Și aceasta din patru motive.

În primul rînd, von Justi definește în termeni mult mai clari paradoxul central al *poliției*. Poliția, explică el, este ceea ce permite statului să-și mărească puterea și să-și exercite dominația în întreaga ei amploare. În plus, poliția trebuie să-i mențină pe oameni fericiți, fericirea fiind înțeleasă ca supraviețuire, ca viață și ca viață ameliorată. El definește cît se poate de bine ceea ce el consideră a fi țelul artei moderne de a guverna sau al rationalității statale: dezvoltarea elementelor constitutive ale vieții individuale astfel încît dezvoltarea acestora să întărească, în același timp, și forța statului.

Apoi, von Justi stabilește o distincție între această sarcină, pe care, asemenea contemporanilor săi, o numește *Polizei*, și *Politik*, *Die Politik*. *Die Politik* reprezintă în chip funciar o sarcină negativă. Ea constă, pentru stat, în a se bate împotriva inamicilor din interior și a celor din exterior. *Polizei*, în schimb, constituie o sarcină pozitivă: aceasta constă în a favoriza *atît* viața cetățenilor, *cît și* vigoarea statului.

Atingem, aici, un punct important: von Justi insistă în mult mai mare măsură decît De Lamare asupra unei noțiuni care avea să dobîndească o importanță crescîndă de-a lungul secolului al XVIII-lea: noțiunea de populație. Populația era definită ca un grup de indivizi vii. Caracteristicile acestor indivizi erau aceleași cu ale tuturor indivizilor aparținînd aceleiași specii și trăind unii alături de alții. (Astfel, ei se caracterizau prin rate ale mortalității și ale fertilității; erau supuși epidemiilor și unor fenomene de suprapopulare; prezentau un anumit tip de repartizare teritorială.) Desigur, De Lamare întrebuința cuvîntul "viață" pentru a defini obiectul poliției, dar nu insista peste măsură asupra lui. De-a lungul întregului secol al XVIII-lea, și mai cu seamă în Germania, populația - adică un grup de indivizi vii de pe o arie dată - este definită ca reprezentînd obiectul poliției.

În sfîrșit, este suficient să-l citești pe von Justi ca să-ți dai seama că nu este vorba doar de o utopie, ca în cazul lui Turquet, și nici de un compendiu de reglementări repertoriate sistematic. Von Justi are pretenția de a elabora o *Polizeiwissenschaft*. Lucrarea lui nu este o simplă listă de prescripții. Este și o grilă prin intermediul căreia poate fi observat statul, adică teritoriul acestuia, resursele, populația, orașele lui etc. Von Justi asociază "statistica" (descrierea statelor) cu arta de a guverna. *Polizeiwissenchaft* este în același timp o artă de a guverna și o metodă de analiză a unei populații trăind pe un teritoriu.(...)

"Înainte de secolul al XVII-lea nu exista, în Europa, o poliție propriu-zisă, în tot cazul nu o poliție de stat. Există doar un soi de miliție urbană, însărcinată cu menținerea ordinii pe timpul nopții și cu împiedicarea furturilor și a crimelor. Poliția ca sistem de supraveghere permanentă a indivizilor, aflată în mîinile statului, a apărut abia la mijlocul secolului al XVII-lea. În Franța, în orice caz, ea a fost instituită prin același decret care instituia și stabilimentele de internare. În 1650, într-adevăr, un edict al lui Pomponę de Bellièvre înființa atît stabilimentele de internare, cît și locotenențele de poliție. Existența acestei noi puteri, nici judiciară, nici militară și nici cu totul politică - poliția - este legată de existența supravegherii permanente caracteristice societății capitaliste aflate în curs de instaurare sau de dezvoltare, care presupunea controlul asupra tuturor indivizilor la nivelul integrării lor în raport cu normele de muncă." (1978)

Pagini realizate de
Bogdan GHIU

Starea poliţiei române

– interviu cu dl general de brigadă Costică VOICU, şeful Inspectoratului General al Poliţiei –

„Poliţia are încă multe datorii faţă de societate"

Cum îşi vede Poliţia propria-i activitate? Este această instituţie mulţumită de ea însăşi?

Poliţia română îşi stabileşte la fiecare început de an un anumit plan de acţiune şi priveşte, totodată, înapoi, spre ce a făcut, întrebîndu-se în ce măsură a reuşit să răspundă la două foarte importante întrebări: 1. *cît a făcut din ceea ce societatea aşteaptă de la ea?* 2. *cît a făcut din ceea ce ea însăşi, ca instituţie, şi-a propus?* Răspunsul la prima întrebare poate fi formulat foarte simplu: eu cred că poliţia, în raport cu obligaţiile faţă de societate, a înregistrat, de la o perioadă la alta, un plus de performanţă, un plus de fermitate în intervenţii, astfel încît societatea, în ansamblul ei, s-a simţit mai protejată, mai apărată în ceea ce priveşte valorile şi dorinţele ei fundamentale. Dacă ar fi să luăm în discuţie ce a îndeplinit poliţia în raport cu propriile-i obiective, cele intime, de bucătărie internă, am avea multe să ne reproşăm. Ne reproşăm nouă înşine, la toate eşaloanele, o serie de lucruri pe care nu am reuşit să le realizăm la nivelul de performanţă pe care ni l-am propus. Populaţia continuă să aştepte de la noi o acţiune mult mai fermă şi cu o finalizare mult mai rapidă în ceea ce priveşte sancţionarea infractorilor, aplicarea pedepselor şi, în general, garantarea gradului de siguranţă a cetăţenilor, sau, altfel spus, asigurarea acelei stări care să-l convingă pe cetăţean că este apărat, că se poate deplasa oriunde şi oricînd în deplină siguranţă, avînd certitudinea că proprietatea, viaţa, sănătatea îi sînt apărate, iar dacă se întîmplă să apară situaţii negative, poliţia are capacitatea de a interveni. Acesta este un deziderat, dar aş vrea să se ţină cont că foarte multe dintre acţiunile poliţiei sînt taxate, la ora actuală, drept ineficiente, pentru că populaţia recepţionează cel mai direct faptul că mulţi infractori, deşi sînt dovediţi şi au trecut prin aresturile poliţiei, nu şi-au primit sancţiunea prevăzută de lege, constatîndu-se, din acest punct de vedere, o evidentă disfuncţie în înfăptuirea actului de justiţie, o nearticulare între cele trei mari segmente ale operei de realizare a justiţiei: poliţie, parchet, justiţie. Dar atît poliţia, cît şi justiţia sînt oglinda societăţii, neuitînd, totuşi, că ele au menirea de a contribui la ameliorarea societăţii. Este limpede că poliţia are încă multe datorii neplătite faţă de societate.

Din cîte înţeleg, nu numai din vina ei...

Categoric! Noi am plecat de la ideea că cea mai frumoasă stare în care trebuie să trăiască o instituţie este starea de nemulţumire. Poliţia este o instituţie tînără. Vîrsta medie actuală a componenţilor ei este în jur de 35 de ani. Aproape 65-70% din poliţişti au fost încadraţi după 1991. Promovăm, deci, sentimentul de nemulţumire, cu convingerea că el ne poate ajuta în intenţiile noastre bune, astfel încît poliţia să-şi facă pe deplin datoria. Neîmplinirile nu se datorează, cum spuneam, numai poliţiei. N-am vrea, însă, să ne plîngem prea mult, pentru că, dacă ar fi să discutăm din această perspectivă, ar trebui să începem cu dificultăţile de ordin financiar, pe care toată lumea le resimte. Noi am pornit de la principiul că aceste neajunsuri din punct de vedere financiar pot fi suplinite prin eleganţă, inteligenţă, politeţe, printr-un plus de ataşament faţă de poliţie, prin respect faţă de uniformă şi, mai presus de orice, faţă de comunitatea în serviciul căreia sîntem şi care, de ce să n-o spunem, la o zi fixă din lună ne trimite salariile, bune, rele, cum sînt.

Un inventar al criminalităţii

Credeţi că imaginea despre poliţie din presă şi, în general, din opinia publică este adevărată? Se vorbeşte cînd despre abuzuri ale poliţiei, cînd despre ineficienţa ei. În care dintre cele două ipostaze se recunoaşte mai mult instituţia pe care o conduceţi?

Imaginea poliţiei de pretutindeni – şi, deci, şi de la noi – este foarte dinamică. Acest fapt se datorează elementelor de noutate pe care poliţia trebuie să le rezolve. După 1990, poliţia română a trebuit să rezolve o serie de fapte, de evenimente cu totul şi cu totul noi. Singura soluţie a reprezentat-o celebra *orientare poliţienească*, în cadrul căreia importante, pentru noi, au fost neîncălcarea drepturilor omului, necomiterea de abuzuri etc. Perioadele acestea au trecut, a trebuit să ne adaptăm evoluţiei fenomenelor şi mai ales dinamicii situaţiei infracţionale, reuşind să ne construim structuri noi de luptă împotriva criminalităţii şi de rezolvare a unor situaţii neprevăzute. Am înfiinţat, la nivelul Capitalei, o structură specială de asigurare a ordinii şi liniştii publice, care, pînă acum, a dat rezultate absolut notabile. Am mai înfiinţat şi o structură specială de luptă contra crimei organizate, compartimente specializate de luptă împotriva corupţiei, împotriva actelor de contrabandă, împotriva delictelor şi fraudelor de tip bancar etc. Eu zic că poliţia a făcut dovada capacităţii sale de a răspunde rapid la provocările realităţii şi de a ţine sub control cele mai periculoase componente ale stării de criminalitate. În tabloul general al criminalităţii există două mari secvenţe: aceea a *microcriminalităţii* – de la micile furturi "clasice" pînă la actele mărunte de tulburare a ordinii publice – şi aceea a *marii criminalităţi*, a crimei organizate, care se dezvoltă continuu şi prezintă un pericol deosebit pentru stabilitatea întregului sistem economic, social şi financiar. Am încercat, aşadar, să abordăm cu aceeaşi importanţă atît microcriminalitatea – dat fiind că din acest perimetru se recrutează protagoniştii afacerilor de mari dimensiuni din cadrul marii delincvenţe –, cît şi crima organizată. Cu cît ţii mai bine sub control microcriminalitatea, cu atît reuşeşti să blochezi mai eficient transferul de protagonişti în direcţia marii criminalităţi. Permanent actuală pentru noi rămîne determinarea adevăratei dimensiuni a ameninţărilor la adresa ordinii publice din cadrul societăţii civile. Astăzi se dezvoltă neîncetat forme care, într-o perspectivă apropiată, pot constitui ameninţări veritabile la adresa societăţii. Prima ameninţare o constituie *profesionalizarea mediilor criminale*. Există infracţiuni *spontane*, greu de prevenit de către poliţie, dar şi *infracţiunea ca profesie, ca mod de viaţă*, bazată pe un sistem de reproducţie. Urmează, apoi, fenomenul de *internaţionalizare a crimei organizate*. Dimensiunile afacerilor ilegale sînt atît de mari astăzi, încît trebuie să vorbim de un adevărat *parteneriat* întru crimă. Aceste construcţii de tip criminal au, astăzi, o doză de profesionalism căreia noi trebuie să-i răspundem printr-o doză de profesionalism pe măsură. Pretutindeni, în toată lumea, există riscul *de-profesionalizării* structurilor de luptă contra crimei, de-profesionalizare care vizează componenta intimă a poliţistului, capacitatea sa morală şi intelectuală şi nivelul de dotare. Asistăm la un fenomen de *intelectualizare* a crimei: absorbţia în cadrul reţelelor de crimă organizată a unor hiperspecialişti (finanţişti, experţi, avocaţi etc.). La aceasta se adaugă dotarea materială ultramodernă: sisteme de comunicaţii, sisteme computerizate de evidenţă neagră, extracontabilă, sisteme de deplasare ultrarapidă etc. În comparaţie cu ele, dotarea – nu numai a poliţiei, ci şi a celorlalte structuri de luptă – este de-a dreptul precară. Am amintit şi celelalte structuri, deoarece lupta împotriva criminalităţii nu ar putea fi gîndită fără o articulare între poliţie, magistratură, parchet, garda financiară, oficiul pentru protecţia consumatorului etc. Aceste segmente îşi conjugă activitatea în lupta contra crimei organizate.

Chiar şi-o conjugă?

Din ce în ce mai bine. Ce s-a întîmplat în '95-'96 nu suportă comparaţie cu situaţia din '91-'93. Sînt progrese mai mult decît evidente.

O altă ameninţare la adresa ordinii publice o reprezintă amplificarea *economiei subterane*, bazată pe produsul financiar realizat prin marea criminalitate. În '91-'92, acest produs financiar avea ca surse contrabanda mărunţă, absorbţiile din fosta proprietate obştească etc. Acum, însă, canalele de alimentare a economiei subterane s-au înmulţit considerabil. S-a ajuns la subtilitate şi rafinament. Ultima sursă de alimentare a economiei subterane identificată de noi este *exploatarea forţei de muncă*. În România, în clipa de faţă, există sute de mii de oameni care muncesc la negru. Pericolul social îl constituie nu atît impozitele neachitate către stat, cît în primul rînd raportul de asuprire, de umilire care apare, astfel, între oameni. O altă reală ameninţare o constituie, apoi, *traficul şi consumul de droguri*. În România există efectiv o piaţă a consumatorilor de droguri, aflată în plină dezvoltare, consum care creează, în rîndul aurolacilor şi al copiilor de bani gata ai noilor superîmbogăţiţi, depedenţa de drog care, la rîndul ei, duce la comiterea de infracţiuni. Legată de acest fenomen este şi proliferarea curentelor de tip satanist, propagarea unor ideologii violente care oricînd pot degenera în acte grave de tulburare a ordinii şi liniştii publice. Ar mai fi de amintit, apoi, *comerţul cu funcţia publică*, economică şi, de multe ori, chiar politică, riscul de producere a unei fuziuni între lumea politică şi crima organizată, între criminalitatea de ordin economico-financiar şi exponenţii unor structuri din sfera politicii.

S-a produs deja o astfel de fuziune?

Există multe indicii care ne fac să tragem concluzia că fuziunea cu pricina s-a produs.

„Întregul aparat al poliţiei a devenit conştient că există cineva care îl controlează"

Au existat fenomene de corupţie în interiorul poliţiei?

O altă ameninţare la adresa ordinii publice o constituie creşterea gradului de *coruptibilitate* a structurilor chemate să aplice legea. Poliţia nu poate fi ocolită de un asemenea fenomen. Aşa este peste tot. Pentru prevenirea şi reprimarea acestui fenomen s-a constituit în interiorul Inspectoratului General al Poliţiei o direcţie specială care se ocupă cu combaterea actelor de corupţie din interiorul poliţiei, prin verificarea tuturor semnalizărilor, anonime chiar. Din nefericire, în fiecare an, zeci şi chiar sute de poliţişti au fost trecuţi în rezervă, deferiţi Parchetului Militar etc., pentru o gamă foarte largă de infracţiuni. Pe noi nu ne preocupă numai corupţia în accepţia ei clasică. Am mers pînă la cele mai mărunte abateri, care, prin acumulare, pot duce la "salturi calitative" dintre cele mai imprevizibile şi mai nedorite. În ultimele patru luni, de cînd mă aflu la comanda IGP-ului, peste 1800 de poliţişti au fost sancţionaţi. Vreo 45 dintre ei au fost deferiţi Parchetului Militar, iar alţii vreo 35 au fost trecuţi direct în rezervă. Întregul aparat al poliţiei a devenit conştient că există cineva care îl controlează. Poliţia şi-a construit acest aparat. Nu ştiu ca alte instituţii ale statului s-o fi făcut. Ni s-a reproşat şi poliţiei, şi Ministerului de Interne, că sîntem prea exigenţi. În acest domeniu nu există grade de comparaţie: ori eşti ferm, ori nu. Orice rabat te va costa în viitorul imediat. Eu cred în posibilitatea ridicării gradului de profesionalism al poliţiei, profesionalism care nu poate fi edificat decît pe corectitudine şi pe legalitate.

O poliţie fără legi?

Aveţi urgenţe de ordin legislativ? Aşteptări faţă de Parlament?

Pentru ca demersul poliţiei să aibă eficienţa pe care societatea o aşteaptă, poliţiei trebuie să i se pună la dispoziţie instrumentele pe care să le poată utiliza în acţiunile cerute de societate. Primul instrument este *legea*. Există, încă, extrem de multe domenii care nu sînt acoperite legislativ. Codul Civil şi Codul de Procedură Penală, deşi s-a lucrat la ele doi ani de zile, nu au fost modificate nici pînă azi. Nu există, încă, un Statut al poliţistului, deşi un astfel de statut a fost promovat din august 1994. Nu există, apoi, un proiect de lege privind *ocrotirea minorilor*. Poliţia nu are posibilitatea să realizeze reinserţia socială a minorilor. În planul afacerilor financiare şi bancare de mari dimensiuni, încă nu avem o lege privind *spălarea banilor murdari*. Nu este încă foarte bine definit nici ce înseamnă *patrimoniul public* şi infracţiunile împotriva patrimoniului public. Apoi, reglementările de ordin procedural nu fac decît să îngreuneze celeritatea proceselor penale. Ca să nu mai vorbim de faptul că România are, în momentul de faţă, cel mai blînd regim sancţionatoriu în materie de consum şi trafic de droguri. Ar fi multe de spus despre completarea cadrului legislativ în domeniul reprimării marii delincvenţe economico-financiare, unde lucrurile trebuie puse foarte rapid la punct, în primul rînd pentru a ne alinia recomandărilor insistente ale Comunităţii Europene şi ale comunităţii internaţionale. Sînt, apoi, elemente de noutate care trebuie să-şi găsească reglementarea: criminalitatea informatică, traficul ilegal cu organe vii, turismul sexual etc. Asistăm, totodată, la dezvoltarea unei veritabile industrii a prostituţiei, a unei construcţii a vagabondajului, cerşetoriei care produce, zilnic, numai în Bucureşti, zeci de milioane de lei. Ca să putem combate toate aceste fenomene, avem nevoie, în primul rînd, de legi.

Domnule general, vă mulţumesc.

A consemnat

Bogdan GHIU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus. bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor şef adjunct), Radu COSAŞU, Ilieş CAMPEANU (secretar general de redacţie), Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Elena ŞTEFOI (redactor şef), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (corespondent la Roma), Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 187
9-15 august 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

LIBERALISMUL, AZI

© C. Bumbuț

„Este nevoie să ne eliberăm de cea mai nocivă formă de obscurantism contemporan, care încearcă să ne convingă că tot ceea ce am făcut în trecutul apropiat era ori înțelept, ori inevitabil. Nu vom deveni mai înțelepți dacă nu ne vom da seama că multe din cele făptuite de noi erau lucruri profund greșite."

Friedrich A. HAYEK

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Aduse cu poşta

Să salvăm ce se mai poate

Toate dezechilibrele şi toate căderile înregistrate de economia românească după 1989 provin din defectele de concepţie ale reformei, în general, şi ale privatizării în special. Autorii programului de privatizare s-au ferit de o descentralizare a procesului şi, din această cauză, nici un element al economiei de piaţă nu a fost valorificat în cadrul transferului de proprietate. În fond, privatizarea se desfăşoară după cel mai caracteristic tipic al centralismului socialist: valorificarea societăţilor comerciale constituie un monopol al birocraţiei de stat iar gestiunea fondurilor obţinute aparţine tot statului. Aceste fonduri au fost diminuate, de la bun început, cu valoarea deloc neglijabilă a cupoanelor destinate privatizării prin împroprietărire. În mod evident, privatizarea prin împroprietărire reprezintă cea mai dezavantajoasă formă posibilă de privatizare.

Nemaiputînd asigura funcţionarea şi mai ales reabilitarea economiei, deşi este principalul beneficiar al privatizării, Guvernul (cu FPS-ul) a trecut la vînzarea celor mai dotate unităţi industriale unor investitori străini, aşa-numiţilor "investitori strategici". De fapt, noi nu vindem societăţi comerciale, noi vindem cea mai ieftină forţă de muncă preţuită la nivelul incredibil al cîtorva zeci de dolari pe lună! Dacă însă valorificarea şi redresarea societăţilor comerciale ar fi constituit, ele însele, obiective strategice – bazate pe regulile economiei de piaţă – poporul român nu ar fi fost astăzi exclus de la dreptul său de proprietate, în avantajul unor investitori "strategici".

Prin valorificarea formală a obiectivelor economice, prin deturnarea fondurilor rezultate de la adevărata lor menire, printr-o falsă rezolvare a problemei sociale, prin abandonarea salariaţilor şi, mai presus de toate, prin centralismul instaurat, metodologia privatizării compromite privatizarea. Şi nimic nu îndreptăţeşte speranţa unei redresări atîta vreme cît Legea privatizării se dovedeşte o adevărată depozitară a tarelor economiilor etatiste. Abia după abrogarea sau cel puţin modificarea Legii nr. 58/1991 vom putea păşi pe calea normalizării reformei.

Metoda Dublei Privatizări se impune de la sine. În esenţă, ea dublează capitalul societăţilor privatizabile trecîndu-le, prin intermediul liberei iniţiative, în proprietatea cetăţenilor români. Datorită crizei de timp în care ne aflăm şi a bulversărilor create de reglementările în vigoare, Metoda Dublei Privatizări nu mai poate fi aplicată decît într-o variantă simplificată. Trebuie să ne adaptăm situaţiei existente pornind de la realitatea pierderii unei părţi a capitalului privatizabil. Pentru a salva măcar cealaltă parte, cea neprivatizată încă, ar fi suficient să schimbăm circuitul banilor. Schimbînd doar nişte conturi financiare, fără a modifica actuala strategie, tabloul privatizării va prinde viaţă. Propunerea mea, uimitor de simplă, foloseşte ca suport chiar actualele instituţii specializate ale privatizării. Astfel, FPS-ul şi-ar putea păstra atribuţiile cu excepţia aceleia privitoare la "venituri" pe care nu le va mai gestiona, ca pînă acum, ci le va transfera la FPP. În limita fondurilor provenite din valorificarea unei anumite societăţi comerciale şi în conformitate cu registrul de acţionari ai acelei societăţi, FPP-ul va emite un nou lot de acţiuni gratuite. Apoi va trimite banii la societatea respectivă şi acţiunile la cetăţenii îndreptăţiţi.

O dată cu primirea fondurilor de la FPP, societăţile comerciale îşi majorează capitalul social, în principiu cu 70% din valoarea iniţială. De asemenea, acţionarilor le revine suplimentar un nou lot de acţiuni, pe lîngă cele primite anterior. Spre deosebire însă de primele acţiuni care au consumat capital privatizabil, scăzînd puterea economică de revenire a societăţilor comerciale, acţiunile ulterioare produc un efect benefic de recapitalizare şi de sprijin împotriva falimentului prin privatizare!

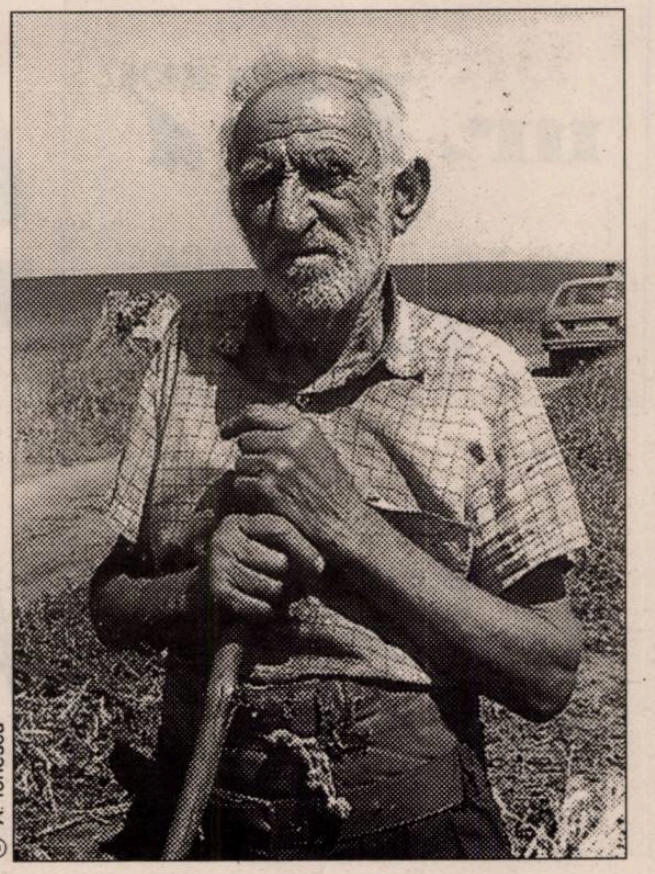

© A. Ionescu

Ceea ce pînă acum nu s-a făcut bine, s-a făcut rău. Dar ceea ce nu s-a făcut încă rău, ar trebui făcut bine. E timpul să ieşim din starea noastră naturală de criză perpetuă. Privatizarea poate şi trebuie să fie o afacere rentabilă, ba chiar excelentă, nu numai pentru oamenii de afaceri născuţi din spuma trecutului sau din nisipurile Orientului, ci şi pentru poporul român, pentru întreaga noastră naţiune atît de supusă privaţiunilor, astăzi la fel ca ieri. Dar pînă cînd?

ing. Corneliu PÎSLARU

Şugag, Alba, 15 iulie 1996

Duşmanii noştri cei iubiţi

Erou fără voie

Bate toba la Moldova
C-o murit mătuşa Dobra
Da io nu-i fac parastas
Că bag banii la Caritas

După ce a fost reales, domnul Funar s-a grăbit să pună la vot în consiliul municipal proiectul pentru statuia mareşalului Antonescu. A găsit şi artistul şi amplasamentul, o piaţă din centrul cartierului Mănăştur.

Şi locul, şi imaginea sînt extrem de semnificative. Mănăştur este, prin excelenţă, un spaţiu al urbanizării moderne, rapide, chiar violente. În aproximativ 20 de ani, un sat măricel de lîngă oraşul istoric a fost transformat într-o juxtapunere înghesuită de paralelipipede şi turnuri de beton îngrămădite, în care sînt concentrate două sute de mii de persoane; majoritatea şi-au părăsit satul, pentru a intra fără nici o tranziţie în uzinele de la Estul oraşului. Cartier fără stil, ca majoritatea periferiilor moderne, populaţia sa, recent urbanizată a venit fie din Transilvania, fie din Moldova şi într-o mai mică măsură din Valahia. Populaţie dezrădăcinată, lipsită de repere, semi-urbană, semi-rurală, păstrînd totuşi trăsăturile comportamentului rural. Populaţie a cărei ultimă identificare se referă la un etnism, la o românitate fără altă bază, decît negarea celuilalt, în cazul acesta Ungurul, dar un ungur abstract, cu atît mai abstract cu cît relaţiile cotidiene între vecinii de palier sau de pe aceeaşi scară sînt mai curînd cordiale: nu s-a aflat că ar exista bătăi sau conflicte între vecini pe motive etnice!

Din 1989, această populaţie se simte ameninţată în însăşi existenţa ei. Nimic n-a înlocuit reperele impuse de Partidul-Stat omnipotent. În ultimă instanţă, oamenilor nu le-a rămas decît solidaritatea familială şi o şmecherie mai mult sau mai puţin legală, veche de cînd lumea, care le permite să supravieţuiască. N-a mai rămas nimic, decît o feroce luptă individuală, fără reguli sociale şi instituţionale, instilată într-o corupţie generalizată, oferind ocazia de a cîrpi nişte bani pentru a îmbunătăţi cît de cît cotidianul. Această atomizare a socialului provoacă o anomie care se intensifică pe măsură ce năvălesc subprodusele culturale ale Occidentului oferit ca singura modalitate de existenţă în lumea tranziţiei. Or, modelele propuse sînt de fapt aproape inaccesibile. Din toate acestea nu rămîn decît iluziile revărsate de serialele şi de publicitatea zecilor de canale de televiziune de pe cablu.

Înmulţind în oraşul său noile monumente istorice şi religioase (şi eliminîndu-le pe cele din epoca precedentă) primarul oferă acestei populaţii rătăcite semnele şi simbolurile care o leagă de trecut, ocultînd în acelaşi timp patruzeci de ani de viaţă socio-politică în care majoritatea şi-a trăit tinereţea, adolescenţa, iubirile, succesele socioprofesionale etc. El procedează exact cum au făcut comuniştii, făcînd *tabula rasa* din trecut.

Or, dacă la început a fost vorba de refacerea legăturii cu secolul XIX şi cu lupta naţională a intelighenţiei şi ţărănimii române, Avram Iancu, Memorandiştii, crucea monumentală de pe colină, acum războiul dictatura, epoca în care România era aliata Axei devin puncte de referinţă, încercînd să stabilească o continuitate între secolul XIX şi cel de al doilea război mondial, din Est. Comuniştii au tratat această perioadă conform unui manicheism simplist, iar acum, interpretarea este întoarsă pe dos, dar manicheismul nu dispare, interzicînd orice reflexie serioasă şi stimulînd refuzul asumării trecutului, fie el dureros sau controversat, deoarece ar pretinde şi însuşirea părţii care nu poate fi considerată cea mai bună parte a naţiunii.

Plasînd statuia mareşalului Antonescu în centrul cartierului Mănăştur, primarul dă apă la moară acestei ocultări, lăsînd poporul, ba chiar şi anume elite să creadă, că nu se poate face nimic împotriva curgerii istoriei, că nici o responsabilitate nu este angajată şi că în cele din urmă "nu ne-am descurcat chiar atît de rău". *Mutatis mutandis* o relaţie asemănătoare se stabileşte şi cu trecutul comunist: responsabilul, corupătorul, cel rău, delatorul, laşul este întotdeauna celălalt.

Totuşi, primarul n-a prevăzut că exact în faţa statuii mareşalului Antonescu se va înălţa prima clădire MacDonald's din Cluj. Este tot ce poate fi mai postmodern, acest comerţ care împietează direct asupra obiceiurilor şi obişnuinţelor culinare ale popoarelor, asupra modalităţilor lor de convivialitate, standardizînd şi unificînd totul. Or, construcţia acestui restaurant nu a putut începe fără aprobarea primarului. aşa că toate referinţele lui la trecut nu sînt decît praf în ochi pentru fraieri pentru cei care visează la un trecut aseptic ca să scape de orice responsabilitate. În această regie de o simultaneitate necuviincioasă, dl Funar nici nu ştie că acţionează ca un ecou al postmodernismului şi că astfel, în felul său, face să fie şi mai învechită ideea spaţiului mioritic. Încă o dovadă, dacă mai era necesară, că spiritul timpului ne gîndeşte pe noi şi nu invers, cu excepţia marilor, a foarte marilor poeţi. Dar să ne ferim de comparaţiile care, în această situaţie, par cel puţin obscene.

Claude KARNOOUH

Cluj, 8 iulie 1996

Primul WHO'S WHO românesc

Societatea Academică din România alcătuieşte o bancă de date în vederea editării, pînă la sfîrşitul acestui an, a unui **CATALOG al EXPERŢILOR** din România.

În acest catalog vor figura profesionişti din toate domeniile care:

- publică în străinătate
- participă la congrese, seminarii, dezbateri internaţionale
- au făcut sau fac parte din echipe de cercetare internaţionale
- sînt membri ai unor organizaţii profesionale internaţionale
- au experienţa predării în instituţii de învăţămînt superior din Occident
- au beneficiat de studii, burse sau orice altă formă de specializare într-o ţară occidentală

Instituţiile şi specialiştii interesaţi sînt invitaţi să ne contacteze la:

tel./fax: (01)-211.49.23 sau la sediul
Societăţii Academice din România:
Bucureşti, Intrarea Grigore Alexandrescu nr.3

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Jocul de-a vacanţa**
- **Hyde Park preelectoral**
- **Starea arhitecturii**

Dreptul (meu) la replică

În "Curierul național" din 27 iulie, un membru corespondent al Academiei Române (prof. dr. doc. St. Teodor Oroveanu) comentează articolul "Descriptio Moldaviae" publicat de subsemnatul în nr.181 al "Dilemei" și conchide că programul meu - și al întregii gazete - e calomnierea poporului român. Argumentația domnului academician e, în felul ei, inocentă. Ea cultivă, fără reticență, sofismele celei mai plate gazetării de partid (comunist) din anii '50, cu mici (și nesemnificative) reajustări de limbaj. Schema polemică e simplă: om avea noi defecte și greutăți, dar nici alții nu sînt mai breji. Cerșetori și copii ai străzii la București? Dar negrii fără casă de la Atlanta? Dar cerșetorii care dorm sub cerul liber la Washington? "Mizerie există peste tot". Lumea, în viziunea patriotică a domnului Oroveanu, e un amestec nediferențiat de plusuri și minusuri, repartizate democratic de la Tecuci la New York, de la Stockholm la Lusaka. Pămîntul e rotund. Americanii ne cred la capătul lumii? Ba dumnealor sînt la capătul lumii! Noi sîntem în epoiați? Om fi! Dar nici dumnealor, cu hamburgerii și sectele dumnealor, nu au dreptul să ne ia de sus. Șomaj la noi? Șomaj și la ei! Corupție la noi? Ditamai corupția și la ei! Nu sînt deloc "neprihăniți" "și uneori nu este rău să le-o amintim". S-ar zice că pentru domnul academician, turistul american ideal ar fi acela care ar umbla prin România în extaz, s-ar converti la mistica ortodoxă, ar evoca tenebros racilele capitalismului de peste ocean și și-ar cere mereu scuze pentru Yalta... La limită, s-ar călugări la vreun schit și ar implora în genunchi să i se amintească, zi de zi, cît e de netrebnic. Domnul academician va trebui, totuși, să se resemneze. Un astfel de turist nu există și nu poate exista. Trăim într-o lume nedreaptă, în care unele țări sînt mari și altele mici, unele popoare fac istoria și altele o suportă, unele ținuturi sînt mai norocoase, altele mai păguboase. De aceea, americanii își pot îngădui să nu știe unde se află România, în vreme ce românii ar face bine să știe cam pe unde se află Statele Unite. De aceea, noi cerem "clauza" de la americani, nu americanii de la noi. Asta nu înseamnă că trebuie să ne văicărim patetic la margine de imperii, sau să ne umplem de complexe și de resentimente. Dar nici să ne fudulim lăutărește nu e cazul, afișînd blazoane de nobili scăpătați, în directă comunicare cu buricul pămîntului. Căci abia fudulia aceasta ne face cu adevărat provinciali și rizibili. În plus, ea ne demobilizează. Dacă ne vom spune la nesfîrșit că "nici la alții nu e mai bine", că defectele noastre sînt pasabile, ba chiar minore în raport cu ale altora, că de vreme ce avem Voronețul ne putem permite orice moleșeală și orice dizgrație, vom supraviețui toropiți prin luminișuri folclorice uitate de lume și de soartă. Suficiența aceasta, înclinația de a inventaria păcatele altora pentru a le camufla pe ale noastre - nu e semn al iubirii de țară, ci orgoliu prostesc și slavă deșartă. E ridicol să amenințăm un editor anglo-saxon că nu vom publica în românește pe Byron, dacă nu-l publică și el în englezește pe Coșbuc.

Norocul nostru e că domnul academician Oroveanu n-a avut ghinionul de a se fi născut american. E ușor să ne închipuim cum ar fi sunat, în acest caz, discursul său către o seminție amărîtă ca a noastră. "Sînt pe la noi, ar fi spus domnia sa, tot felul de prostii pe care v-ați grăbit să le adoptați: Coca-Cola, McDonald's, secte etc. Dar uitați-vă la autostrăzile noastre, la muzeele noastre de la Boston, New York și Philadelphia (unde păstrăm, între altele, capodopere de Brâncuși pe care voi le-ați refuzat), uitați-vă la universitățile noastre de la Princeton, Yale, Harvard și Berkeley, la industria noastră, la Constituția noastră, atît de bine gîndită încît a putut rămîne neschimbată vreme de două sute de ani, gîndiți-vă la Biblioteca Congresului, la Smithsonian Institute, la lista savanților și a oamenilor de cultură americani cîștigători ai premiului Nobel, la arhitectura americană, ba chiar, să ne fie cu iertare, la closetele americane, respirabile în ciuda "melting pot"-ului care le utilizează (ce folos că dumneavoastră sînteți mai omogeni etnic de vreme ce n-ați descoperit încă igiena publică?). Mai există și filmul american și proza americană și teatrul american (care a oferit unor români ca Liviu Ciulei și Andrei Șerban, sabotați în propria lor țară, o unică șansă de realizare). Avem, firește, și noi, păcatele noastre, imbecilii noștri (despre care compatriotul dumneavoastră Andrei Pleșu a scris în "Dilema"); e adevărat că n-avem un Voroneț, dar, iată, venim să-l admirăm și credem că l-am îngriji mai bine decît o faceți dumneavoastră. La ce bun să ne întîmpinați cu discursuri țanțoșe despre nimicnicia noastră? Sîntem, e drept, o țară tînără. Există comunități africane mai vechi ca noi (poate chiar mai vechi decît dumneavoastră...). Statele Unite nu au nici măcar vechimea Turciei. Dar vă sfătuim să nu vă

© S. Ghețe

alegeți modelele după simplul criteriu al vechimii. Există și vechimi sterile, sau obosite, sau desuete. Cît despre Coca Cola și McDonald's - nu vă obligă nimeni să le preluați euforic, nu vi le-a impus nimeni cu dinadinsul. N-aveți decît să le abandonați și să vă creați propriile dumneavoastră embleme culinare. Nu America o să vă împiedice".

Cam așa ar vorbi un Oroveanu american, sigur de prestigiul și de performanțele țării sale. Și nu văd cum i-ar putea răspunde echivalentul său român, altfel decît prin cele cîteva lamentații uzate privind ghinionul nostru istoric, Yalta, Malta, turcii, muscalii și evreii.

În rest, observațiile pe care mi le face academicianul autohton sînt alături cu drumul. Dumnealui crede că m-a deranjat taxa pentru fotografiere cerută la intrarea în cutare mînăstire. Să citească atent: pe mine m-au deranjat manierele fruste ale maicii-casiere și suspiciunea ei necreștinească față de niște oaspeți care nu erau obișnuiți să treacă drept tîlhari. Domnul academician mai crede că am obiecțiuni ideologice cu privire la pictura noastră religioasă. Trec peste faptul că dumnealui plasează litigiul la Voroneț, cînd, de fapt, el s-a petrecut la Agapia, ceea ce schimbă nițeluș datele chestiunii. Dar ceea ce mie mi s-a părut inadmisibil nu era discursul pictat, ci cel vorbit de maica-ghidă. Discursul acesta încremenise în standardele pre-revoluționare: nici urmă de înnoire, de flexibilitate, de adaptare la specificitatea vizitatorului. Aceeași turuială istorică patriotardă, aceeași lipsă de duh, același sentimentalism pietist care se practica și pe vremuri, dinaintea "grupurilor organizate". Nu mai comentez teza năstrușnică a domnului academician, potrivit căreia o maică poate fi nepoliticoasă cu un profesor american de vreme ce unii gazetari din America au spus și spun lucruri dezagreabile despre România. Încurcătura borcanelor este totală, reaua-credință - definitivă. De altfel, în final, domnul profesor doctor docent își dă în petec. Răfuiala domniei sale e cu "Dilema", care "îi vorbește de rău pe români" pe banii guvernului. Domnul academician e într-o companie foarte neacademică. Această nătîngă și vulgară insinuare a fost una din marotele bietului Vadim Tudor, azi ca și dispărut. Oricum, e deprimant să constați că, în mintea unui academician, dragostea de țară se reduce la a o vorbi de bine. O asemenea mentalitate îi va împinge la rampă pe toți lingăii și va culpabiliza orice efort de luciditate. Nu știm ce specialitate are domnul Oroveanu. Dar pe Cantemir l-a citit la fel de neglijent pe cît de neglijent a citit textul meu. Dacă l-ar fi citit atent, ar fi fost uimit de paginile în care prințul moldav îi vorbește foarte "de rău" pe moldoveni. Și nu pe banii guvernului, ci pe barba lui de voevod. "De rău" i-au vorbit pe "ai noștri" și Eminescu și Caragiale și Cioran și alții, toți buni de dat - după dl Oroveanu - pe mîna poliției. Ce știau dumnealor despre negrii din Atlanta și despre cerșetorii fără casă din Washington?

O ultimă precizare, pentru liniștea domnului academician: oaspeții mei americani au părăsit România cu o excelentă impresie. Ceea ce mă tem că nu s-ar fi întîmplat dacă ar fi întîlnit vreo doi-trei patrioți de teapa dumisale.

Andrei PLEȘU

P.S. Domnul Mihai Oroveanu, directorul Oficiului de Expoziții al Ministerului Culturii, a ținut să ne asigure, stingherit, că n-are nici o legătură de familie cu preopinentul nostru. Simplă coincidență de nume...

Vin chiaburii!

O discretă, dar nu mai puțin masivă campanie anti-capitalistă începe să domine viața publică românească. Deși România este încă departe de a fi o țară capitalistă și cu toate că nici un partid serios, nici măcar cele declarat de stînga, nu-și permit să critice capitalismul. Dar campania există. Puțini sînt însă cei care au curajul să o ducă pe față; fie din conformism, fie din cine știe ce obscure calcule politice, anti-capitalismul ia adesea forma unei igienice opțiuni pentru un capitalism "pur", "curat". Se deplînge, de aceea, caracterul "sălbatic" al capitalismului care ar bîntui țara, deși "sălbăticia" acuzată este mai degrabă una de ordin legislativ și birocratic. Iar uneori nu este decît o simplă reactualizare, cu semnul schimbat, a unor clișee comuniste. Spre exemplu, în ambigua lui carte intitulată "Stîlpii noii puteri în România", Silviu Brucan vorbește la un moment dat despre "restaurarea chiaburului", fenomen care, în opinia autorului, ar duce la nașterea "clasei mijlocii" la sate. Cum "clasa mijlocie" este o realitate dezirabilă, s-ar putea deduce lesne că "restaurarea chiaburului" reprezintă un fapt pozitiv. Așa ar putea fi, dacă după 50 de ani de comunism noțiunea de "chiabur" nu ar avea un înțeles negativ profund. Cu atît mai mult cu cît, pînă la venirea la putere a regimului comunist, cuvîntul "chiabur" nici nu era cunoscut și folosit în numeroase regiuni ale vechii Românii. Acest termen își datorează răspîndirea propagandei partidului comunist, care a preluat de fapt din limba rusă cuvîntul "kulak", găsindu-i un echivalent românesc aproape dialectal și asigurîndu-i o circulație națională. Prin școală, prin ziare, prin radio și, ceva mai tîrziu, prin televiziune, "chiaburul" - această ficțiune propagandistică - a fost prezentat în cele mai întunecate culori. Avînd o asemenea istorie, este greu, dacă nu chiar imposibil de crezut că termenul "chiabur" va fi dobîndit peste noapte un înțeles favorabil. Nici chiaburilor adevărați, dacă vor fi existînd și cîți vor fi existînd astăzi în România, nu le face probabil plăcere să li se spună așa. Cît despre așa-zisa restaurare a chiaburului, aceasta e o nouă ficțiune, născută din întoarcerea pe dos a vechilor lozinci. În publicistica, în literatura, în studiile economice și sociologice românești de pînă în 1944 termenul *chiabur* aproape că nu există, cu excepția textelor inspirate de Comintern. Dacă se pune problema unei restaurări la sate, nu sistemul cu chiaburi imaginat de Lenin și Stalin, dar fără corespondent la români, este de restaurat. În al doilea rînd, o restaurare a sistemului anterior comunismului în satele românești este imposibilă. Cei mai mulți dintre actualii înstăriți ai satelor sînt cei care s-au aflat pînă în 1989 în fruntea structurilor politico-economice de tip comunist - foștii președinți de CAP-uri, familiile acestora, foștii primari, pe scurt, nomenclatura locală. Ale căror deprinderi nu au nimic în comun cu cele ale țăranilor înstăriți de odinioară, distruși de regimul comunist. Prin folosirea echivocei formule "restaurarea chiaburului" se creează însă impresia unei reîntoarceri la un trecut suspect, la fel cum în campania electorală din primăvara anului 1990 se spunea că "vin moșierii și capitaliștii".

N-au venit, au rămas: nomenclaturiștii.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Mircea Djuvara

S-a născut la Bucureşti, în mai 1886, într-o familie de aromâni. În 1903 absolvă, ca premiant de onoare, liceul "Gh. Lazăr", iar în 1909 devine licenţiat al Facultăţii de Drept şi al Facultăţii de Litere şi Filosofie (ultima îi acorda licenţa *magna cum laude*). În 1913 este doctor în drept la Sorbona iar în 1920, în urma examenului de docenţă, este numit conferenţiar la Facultatea de Drept din Bucureşti. Din 1932 este profesor şi titular de necontestat al catedrei de Enciclopedia şi Filosofia dreptului. Cariera sa ştiinţifică are anvergură europeană: este profesor la Academia de Drept Internaţional de la Haga şi invitat să ţină prelegeri la marile facultăţi de drept ale timpului (Paris, Roma, Viena, Berlin). Este ales membru corespondent al Academiei Române, membru de onoare al Academiei de Ştiinţe din Boston, vicepreşedinte al Institutului Internaţional de Filosofie a Dreptului şi de Sociologie Juridică care avea sediul la Paris, membru în comitetul de direcţie al Institutului Social Român. A fost consilierul juridic al delegaţiei permanente a României la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). Deputat din partea PNL (1922-1937), pentru o perioadă este vicepreşedinte al Camerei ("unul dintre preşedinţii cei mai civilizaţi ai acestui parlament" îl va caracteriza în 1936 eternul său adversar politic V.Madgearu), preşedinte al grupului interparlamentar român, ministru al justiţiei. Moare în plină forţă intelectuală, lucrînd pînă în ultima zi, la 7 nov. 1944.

Numele său însemna mult în contextul culturii juridice europene; prof. Neagu Djuvara, el însuşi doctor în drept şi nepot pe linie colaterală al marelui jurist, îmi povestea că, în anii '70, mai existau la Sorbona profesori care evocau la superlativ prestaţiile lui Mircea Djuvara la diverse congrese ori conferinţe internaţionale de filosofie sau de drept.

Opera sa ştiinţifică însumează peste 500 de titluri, de la opuscule la tratate de sute de pagini, scrise în română sau în franceză, pe teme filosofice ori juridice. Această operă este însăşi temelia filosofiei dreptului în România. Din păcate, după ce Mircea Djuvara şi generaţia sa (E.Speranţia, A.Vălimărescu, M.Manoilescu ş.a.) au structurat filosofia dreptului ca disciplină juridică, nimic pe măsură nu a mai urmat. Nimeni nu a mai produs ceva substanţial în filosofia dreptului, iar în teoria generală a dreptului, tratatul în trei volume scos de Mircea Djuvara în 1930 este, pînă azi, neegalat. Speranţe, totuşi, sînt: în ultimii ani au ieşit de pe băncile facultăţii cîţiva (nu mulţi) tineri excelent pregătiţi juridic, interesaţi în filosofie, posedînd darul speculaţiei metafizice şi care promovează o altă imagine asupra dreptului, aceea de act de cultură. Toţi mînuiesc cîteva limbi străine şi am credinţa că vor şti să se aplece cu profundă înţelegere asupra "celei mai înalte aspiraţii a sufletului omenesc, aceea spre dreptate, precum şi a ştiinţei pentru care ea este obiect de studiu, ştiinţa dreptului" (Djuvara).

Vedem bine, rădăcinile există şi oamenii capabili să facă *schimbarea* au apărut. Să fie edificarea unui nou tip de stat (statul de drept) şi a unui nou tip de drept (promotor al valorilor democraţiei liberale) numai o chestiune de timp?

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Imagine, chip, modele (IV)

În cea mai mare parte a timpului, televizorul ne prezintă *chipuri* de oameni. Oricît exotism ar dori diverşii producători şi reporteri să ofere spre consum, ne mişcăm, pînă la urmă, prin intermediul televiziunii, în elementul umanităţii, al identicului. Alteritatea a-umană nu face decît să ne amăgească, din cînd în cînd, curiozitatea esenţială, profundă, care vrea să vadă oameni, semeni ne-apropiaţi, care face ca Semenul nostru să devină şi Aproapele nostru.

Ce fel de Aproape, însă? Spuneam că nu ne interesează - decît superficial - alteritatea absolută, a-umană, că nu am face, prin intermediul televizorului, altceva decît să ne mişcăm în elementul identicului mai mult sau mai puţin familiar. Să căutăm nefamiliarul, doar pe baza identicului, din interiorul orizontului - exclusiv uman - al acestuia. Oamenii pe care-i vedem ne par, toţi, cunoscuţi. Ne revedem, parcă, familia. Vrem să ştim ce au mai făcut, ce li s-a mai întîmplat. De aici, poate, senzaţia de *sărbătoare*, de *ritual* banalizat, "camuflat", cum ar spune M. Eliade, al şedinţelor zilnice de comuniune televizuală.

Există, însă, un mare filosof al veacului nostru, dispărut de curînd, la vîrsta senectuţii - este vorba de Emmanuel Lévinas -, care vorbeşte despre *chipul* omului în termeni de alteritate absolută, de transcendenţă chiar. Cît de intelectual este cel mai reputat "intelectual" simţ dintre cele ale omului, văzul? Privind la televizor, eu sînt într-o relaţie de "vizavi", de "faţă în faţă" cu chipul omului, cu omul redus la nuditatea extremă a chipului, la expresia şi la manifestarea cea mai deplină de sine a sa. "Faţă în faţă" îl desfiinţează - sau doar îl ocultează? - pe "alături". Pe cei de "alături" eu, practic, nu-i văd. (Aceasta poate fi o definiţie a "patriotismului" orb: colectivitate, da, societate - mai puţin.) Televiziunea ne somează la un "alături" "intelectual", de ordinul lui "faţă în faţă": vreau să fiu alături de cel pe care îl văd; sau decid să fiu împotriva lui. În pura şi imediata ei tehnicitate, televiziunea este, astfel, nu incitator şi un operator *etic*. Eu nu pot fi *alături* de cel care mi se dezvăluie prin expresia chipului decît în mod *intelectual*, cu gîndul şi, eventual, cu fapta: nu în urma unei situaţii date, de fapt. Eu trebuie să mă mobilizez, căci - spune Lévinas - chipul celuilalt, în infinita lui transcendenţă (care îl face să-mi dea o idee despre însuşi chipul Divinităţii), denudare, dezarmare, *mă priveşte* (în sens etic). În timp ce eu *îl privesc*, uneori, numai *optic*, chipul celuilalt mă priveşte *etic*. Curiozitatea mea superficial-fundamentală, "epistemofilia" mea se întîlneşte şi se confruntă cu *solicitarea*, cu *apelul* la responsabilitate al celuilalt, care, vizual şi, deci, etic, *mi se predă*. Văzul direct, nemijlocit, "normal" presupune vecinătatea, apropierea de fapt: eu îl pot atinge, îl pot chiar ucide pe cel care îmi stă în faţă. Televiziunea mă dezarmează şi, în acelaşi timp, mă face să mă mobilizez: îmi taie posibilitatea de *reacţie* şi mă cheamă să *intervin*. "Dez-văluirii fiinţei în general, ca fundament al cunoaşterii şi ca sens al fiinţării, îi preexistă relaţia cu fiindul care se exprimă; planului ontologiei îi preexistă planul etic", scrie Lévinas în *Totalité et Infini* (carte aflată în curs de traducere, dacă nu mă înşel, la editura Polirom, din Iaşi).

Nu realizează televiziunea în mod manifest, patent, ceea ce Lévinas, prin ideea de exterioritate radicală, de transcendenţă a chipului celuilalt, de infinitate a chemării lui la responsabilitate, consideră a fi substratul latent, invizibil, al oricărei relaţii interumane? Nu ne arată televiziunea chipul omului, aflat "între caricatură şi sfinţenie", cum spune tot Lévinas, într-un "faţă în faţă" esenţial cu lumea?

În structura ei minimală, "de pornire", televiziunea este posibilitate de etică, apel la responsabilitate. De aceea a devenit ea un atît de important operator social şi politic. Chipurile trădează indivizii. Spun totul. Chiar şi cînd sînt nişte simple măşti, cînd persoanele sînt *persona*, *personae*, nimeni. Chipul spune totul. De aceea, în multe cazuri, personajele ar trebui, mai degrabă, să se ascundă, să fugă de privirea telespectatorului. Iar noi, telespectatorii, măcar pentru o secundă, ar trebui să închidem sonorul şi să privim chipurile care ne solicită: ce-ar fi cu adevărat etic în cazul lor? Cum ar trebui să ne manifestăm ca să dovedim că sîntem responsabili? Cum ar fi cel mai nimerit să le venim în ajutor?

Bogdan GHIU

Economie

Ţăranul: marea necunoscută a tranziţiei

O întrebare, rostită obsedant în zilele din urmă, anticipează un nou scandal: *al creditelor agricole*. Într-un moment în care societatea noastră pare a fi deja sătulă de scandaluri.

Întrebarea e limpede: *unde s-au dus banii cu care agricultura a fost creditată preferenţial?* Bani mulţi, cîteva pachete de cîte 1100 de miliarde de lei, în bună parte tipăriţi special în acest scop. În baza unor legi.

Răspunsul, în schimb, nu va fi la fel de limpede. E greu de crezut că ancheta ce se prefigurează va lămuri lucrurile. Probabil că vom afla mai mult decît ştim acum: că multe dintre aceste credite (desigur, *credite ieftine*, cu dobînzi bonificate de la buget) nu au ajuns la destinaţie, fiind returnate.

Ceea ce mai ştim este că de aceşti bani nu s-a bucurat *ţăranul*, ca *individ*. Ţăranul la singular. Doar *ţăranul la plural*, care a acceptat noua formă de colectivizare (asociaţia) sau a făcut contract cu statul, a căpătat cîte ceva. Prea puţin însă, în raport cu sumele disponibilizate. Dar şi mai puţin dacă luăm în calcul nevoile.

Ţăranul, la singular, nu face în nici un fel casă bună cu creditul. Cei mai mulţi habar n-au de unde pot să ia credite, în ce condiţii, pe cît timp. Ceilalţi fie că sînt temători ("Să-mi ia casa dacă nu pot să plătesc?!"), fie că n-au cu ce să le garanteze: pămîntul poate fi pus în gaj doar de către cei ce au primit titlurile de proprietate. Nici ţăranul la plural, din asociaţii, nu e scutit de necazurile birocratice. Asociaţiile nu ajung nici ele tocmai uşor la credite, mai cu seamă la cele ieftine, cu dobînzi de 15%. Piaţa creditelor agricole încă nu e liberalizată, direcţiile judeţene mai au încă un rol decisiv în distribuirea resurselor băneşti, iar condiţiile de creditare ţin în prea mică măsură seama de performanţele agricole.

Semnificativ este faptul că toate aceste observaţii se bazează pe informaţii întîmplătoare. Pe de o parte, informaţii provenite de la funcţionari bancari ce au venit ocazional în contact cu realităţile satului. Pe de altă parte, sursa o constituie ţăranii înşişi, întîlniţi însă tot ocazional, în momente în care supărările şi dramele lor îi fac disponibili pentru un anumit fel de comunicare: ei se destăinuie gazetarului cu credinţa că pe această cale necazul lor va fi auzit "sus". Astfel de adevăruri pot să sugereze o realitate, a satului de astăzi, a ţăranului, dar nu pot să recompună această lume în toate dimensiunile ei. Ţăranul, astăzi, rămîne o mare necunoscută a tranziţiei, poate cea mai mare. Pentru că nimănui nu i-a trecut prin cap că din bugetul nostru *de austeritate* ar putea totuşi să fie finanţată o cercetare de amploare, care să pătrundă în intimităţile acestui univers: ţăranul român în acest moment de cumpănă a istoriei, cînd s-a despărţit de "colectivă" şi învaţă să se acomodeze cu noua lui condiţie de mic proprietar al pămîntului.

De demult, din vremea în care echipele profesorului Gusti au împînzit ţara pentru a surprinde lumea satului în totalul manifestărilor ei, economice, spirituale, juridice şi politice, nimeni nu ne-a mai spus adevărul despre ţărani. La urma urmei, ce ştim noi acum despre ei? Că în pragul anului 2000, în România creşte prăpastia dintre *viaţa la oraş* şi *viaţa la ţară*. Dificil de înţeles în favoarea cui: a oraşului ori a satului. Pentru mulţi, viaţa în conglomeratele urbane a devenit un coşmar. Ei spun: nu mai putem continua să trăim aşa. Dar continuă să trăiască aşa, chiar dacă visează să se mute la ţară sau măcar să-şi construiască o casă la ţară. Oraşul, cu tumultul lui, cu marile aglomeraţii, cu viaţa trăită cu ceasul la mînă, totul desfăşurîndu-se după un orar agasant: şi munca, şi goana după aprovizionare, şi destinderea, nu numai că nu-i alungă pe actualii lui locuitori, dar continuă să-i atragă pe ţărani. Tinerii de la ţară, îndeosebi, tind să se mute la oraş sau chiar se mută, pentru că aici au dreptul la mai multe opţiuni, profesionale, economice, de petrecere a timpului liber. Totodată, locuitorii marilor oraşe, cei vîrstnici îndeosebi, îşi doresc liniştea satului. Şi unii şi alţii sînt nefericiţi. Dacă însă drumul către oraş e ceva mai bine cunoscut, drumul invers continuă să fie învăluit în mister şi în mit.

Satul, locul în care s-a născut veşnicia, este şi o realitate economică. Ţăranul, la rîndul lui, este un agent economic. Din nefericire, ne amintim de aceste adevăruri cînd se face prea mult grîu şi nu mai încape în hambare. Cum s-a întîmplat astă-vară. Sau cînd se face prea puţin grîu şi riscăm să nu ne ajungă pîinea. Ca în vara asta. În rest, nimeni nu vede (dintre cei chemaţi să vadă, prin mandat) că pîinea se produce într-un proces economic îndelungat, ce se supune legilor concurenţei, eficienţei şi competitivităţii. Un proces de muncă la fel ca oricare altul, ce se cere încurajat prin legi înţelepte, prin condiţii atrăgătoare şi prin cîştig. Nicidecum, însă, ca în prezent, printr-o rupere în două a acestui proces: o realitate *la intrare*, cînd ţăranul se loveşte de preţuri liberalizate la toate lucrările agricole; şi o altă realitate *la ieşire*, cînd preţurile produselor sînt gîtuite de monopolul statului, diminuîndu-i ţăranului cîştigul ori chiar producîndu-i pagube.

Se încumetă cineva să finanţeze cercetarea acestor realităţi, în toată amploarea lor?

Adrian VASILESCU

Singurătatea internă şi renumele extern

Una dintre ştirile care au ţinut afişul săptămînii trecute a fost legată de echipa electorală a preşedintelui Iliescu: printre eventualii directori de campanie, a fost pomenit şi numele ministrului de externe, Theodor Meleşcanu. Ipoteza a trezit ecouri şi reacţii, unele vehemente. După o suită de declaraţii într-un limbaj diplomatic dedesubtul căruia ziariştii s-au chinuit în zadar să citească un da sau un nu, dl Meleşcanu a afirmat că "din punct de vedere practic şi moral" cele două funcţii sînt incompatibile. Ceea ce poate fi, în sfîrşit, citit ca un nu. Desigur, nimic nu e irevocabil, mai sînt posibile reacţii sau schimbări, dar nu asta e important acum. Vehicularea unor nume de potenţiali manageri electorali ai actualului preşedinte denotă o anume mentalitate care merită discutată.

Alături de Theodor Meleşcanu, s-a mai vorbit de Iosif Boda, de Marian Enache, chiar şi de Theodor Stolojan ori, pur şi simplu, de tot grupul "Un Viitor pentru România". După cum se vede, persoane stimabile, a căror primă însuşire e competenţa, necompromise şi nemediatizate prea mult, deci avînd datele pentru a putea forma o echipă nouă şi nelegată de structuri de partid. Comentatorii au spus că dorinţa preşedintelui Iliescu de a se înconjura de o asemenea echipă denotă intenţia sa de a se distanţa de PDSR, ori măcar de a-şi asigura "neutralitatea". Mai există însă ceva: o meteahnă care vine din trecut şi pe care instituţia prezidenţială a mai ilustrat-o şi cu alte ocazii. Este ceva care s-ar putea numi, cu o formulă ad-hoc, "mitul prezidiului". Ca şi la marile şedinţe de odinioară, e nevoie de o sumă de oameni a căror misie principală este "să stea alături", să fie văzuţi, să dea un caracter impozant şi serios unei împrejurări oarecare. O funcţie tehnică (aceea de organizator, de specialist în marketing electoral) este transformată într-o funcţie de reprezentare. Nu putem avea, pînă la proba contrarie, nici o îndoială în legătură cu capacităţile manageriale ale celor numiţi mai sus. Dar nu pentru acestea sînt doriţi ei, ci în primul rînd pentru imagine. O misiune pe care, în democraţiile mari, o duc la îndeplinire cu succes specialişti anonimi, la noi ajunge exact pe dos: o însărcinare în care ceea ce contează sînt numele şi renumele. Funcţionează în acest caz acelaşi resort mental care intră în acţiune atunci cînd vine vorba de "imaginea României în lume" şi care creează atîtea false probleme: ideea că o imagine pozitivă poate modifica sau influenţa o realitate cenuşie.

Dl Meleşcanu s-a remarcat întotdeauna prin profesionalism, măsură, printr-o detaşare plină de eleganţă faţă de chestiunile mărunte ale politichiei româneşti şi, mai ales, printr-o anume coerenţă a discursului şi a acţiunii sale. În acest guvern care, practic, n-a avut un program concret, ci a improvizat de la un an la altul nişte "măsuri", ministrul de externe şi colaboratorii săi au avut nu doar program, dar şi obiective strategice. În limitele posibilului, personalul Externelor s-a înnoit şi s-a întinerit substanţial. Acolo lucrează mulţi oameni care au înţeles "despre ce e vorba", pentru care integrarea euroatlantică nu e slogan electoral, ci muncă de toate zilele, care presupune multă competenţă tehnică, destulă rutină birocratică, îndelungi negocieri - deci însuşiri care cer mult mai mult decît o simplă idee enunţată de la tribună. Nu discutăm acum despre cît de bine sau cît de rău şi-au îndeplinit diplomaţii noştri misiunea; în mod sigur însă ei au fost, în ansamblu, mult mai prezenţi decît alţi funcţionari guvernamentali, s-a văzut mult mai des că încearcă să facă ceva. În schimb, sînt traşi la răspundere tot atît de des, tocmai pentru că "imaginea României în lume" e o obsesie a tuturor, iar în mentalitatea propagandistică dominantă Ministerul de Externe este cel care trebuie să "facă totul" în această direcţie. Se uită adesea că propaganda de tip vechi nu mai ţine: nici o acţiune diplomatică nu poate, de pildă, să-i convingă pe investitorii străini că în România e bine, dacă într-o fabrică recent cumpărată de un investitor străin muncitorii speriaţi de perspectiva şomajului invadează birourile şi răvăşesc documentele, fără să păţească apoi nimic.

Chemarea d-lui Meleşcanu la cîrma campaniei electorale e continuarea acestei mentalităţi care încearcă să exploateze profesionalismul şi realizările Externelor (atîtea cîte sînt) pe plan intern. Personal, dl ministru de Externe ar putea să se simtă jignit că nu e lăsat să-şi termine munca începută, tocmai acum, cînd România are de trecut cîteva praguri importante în relaţiile cu NATO şi UE. Pe de altă parte însă, gîndul de a lăsa tocmai acum diplomaţia fără şef dovedeşte, din partea preşedintelui ori a echipei sale de consilieri, în afară de mentalitatea propagandistică, şi o anume panică. Lipsit de un adevărat sprijin din partea partidului pe care l-a creat şi pe care îl vede acum măcinat de corupţie, cu o echipă de consilieri destul de ineficientă în multe cazuri, atacat de presă şi de adversarii politici pentru depunerea unei noi candidaturi, actualul preşedinte al ţării e mult mai singur decît îşi închipuie, şi mult mai lipsit de soluţii. Aceea de a exploata bunul renume al ministrului de Externe este, în orice caz, una dintre cele mai proaste.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur

Fantomele

Amurit de cancer la prostată într-o închisoare franceză, în timp ce îşi ispăşea sentinţa de condamnare pe viaţă, Paul Touvier, şeful Poliţiei din Lyon pe vremea guvernului de la Vichy (1940-1944). Verdictul a fost dat după ce s-a făcut dovada că Touvier a omorît cu mîna lui şapte din cei opt ostatici (acestuia Touvier i-a dat drumul constatînd că nu e evreu). Autorităţile au plătit astfel uciderea într-un atentat a lui Philippe Henriot, ministru cu propaganda în acelaşi guvern de la Vichy. Imediat după război, Touvier a fost condamnat la moarte, dar a izbutit să evadeze, şi mai interesantă decît toate arguţiile judiciare care au dus după rearestarea sa din 1991 la condamnare, e viaţa lui de fugar. Touvier nu s-a simţit niciodată vinovat pentru vreuna din acţiunile lui din timpul războiului şi a avut alături de el mulţi prieteni influenţi şi nu în ultimul rînd ierarhi ai bisericii catolice, care i-au oferit siguranţă şi adăpost. De altfel, a şi fost căutat fără prea mult zel, şi în 1991 o curte de apel l-a achitat pe baza faptului că a acţionat ca slujbaş al guvernului de la Vichy, regim care - spre deosebire de cel din Germania nazistă - nu aspira la "hegemonia ideologică". Procesul a putut fi redeschis şi Touvier condamnat, pe baza acuzaţiei de colaborare cu inamicul, cu ocupantul, omiţîndu-se dovezile care pledau pentru vinovăţia lui personală. Organizaţiile care se ocupă de urmărirea şi pedepsirea crimelor împotriva umanităţii au fost mulţumite că au reuşit să obţină un proces în care să se discute relaţia dintre funcţionarii francezi şi funcţionarii germani însărcinaţi cu "Soluţia finală". Comentatorii mai puţin implicaţi sînt de părere că, prin desfăşurarea lui, procesul a ratat ocazia de a-i confrunta pe francezi cu trecutul lor, iar publicul propriu-zis a fost destul de indiferent. Cît timp Touvier se ascundea prin mînăstiri, generaţia care înţelegea miza unui asemenea proces a dispărut. În fond, Touvier le-a răpit victimelor lui şansa de a muri - ca el - de un cancer la prostată.

Erich Priebke, fostul căpitan SS, care pe 24 martie 1944 a participat la masacrarea a 335 de ostatici civili italieni, judecat, achitat şi rearestat de autorităţile italiene, se ţine bine pentru cei 83 de ani ai săi. A trăit 47 de ani în Argentina, sub propriul său nume, fără să se ascundă, pentru că nu se simţea nici vinovat, nici responsabil. El nu a făcut decît să controleze dacă identitatea victimelor corespundea cu cea înscrisă în liste, a omorît doi oameni pentru că aşa au fost ordinele date - se pare - de Führerul însuşi. Cu o zi înainte muriseră într-un atentat 33 de militari germani. "Regula" era să fie omoriţi 10 ostatici pentru fiecare soldat. La fosele Adreatine au fost ucişi cinci oameni în plus. Într-un război cu un număr atît de mare de victime, cine mai poate şti ce este în plus şi ce nu. Oricum, nu tribunalul militar italian, care săptămîna trecută l-a achitat pe Priebke, considerînd că el nu a făcut decît să asculte ordinele şi nu a comis crime de război. Priebke însuşi a fost mirat cînd a auzit verdictul de achitare, şi manifestaţiile care se desfăşoară în prezent în Italia au în vedere mai curînd un ritual decît soarta concretă a inculpatului.

Imediat după război, justiţia i-a căutat pe marii criminali şi n-a avut timp să se ocupe de şapte victime aici şi cinci "în plus" dincolo. Acum, verdictele emise împotriva acestor bătrîni par simple acte de răzbunare ale unor maniaci ai trecutului.

Justiţia trebuie să se ocupe mai degrabă de prezent: după şase ani de bîjbîieli au fost descoperiţi profanatorii cimitirului evreiesc din Carpentras: un grup de tineri raşi în cap; una dintre vedetele mişcării şi-a obţinut popularitatea cu un cîntec în care spunea "Admir tot ce a făcut Hitler cu excepţia faptului că a pierdut". Nu e chiar atît de sigur că a pierdut definitiv.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Noroi, apă, curăţenie

Pe măsură ce se apropie campania electorală, presa noastră devine din ce în ce mai gravă, mai serioasă, mai preocupată de destinul Ţării. Nu că în restul zilelor n-ar fi, dar acum e şi mai abitir (e drept că pe canicula asta nici nu poţi fi altfel - decît grav, serios, sobru şi cu principii). Indiferent de subiect, tonul e ultimativ, problemele sînt fundamentale, soluţiile - decisive, ochiul încruntat şi degetul arătător ridicat. "Dacă greşeala preşedintelui Iliescu în chestiunea clauzei americane a putut fi reparată, ştim noi cum, decizia domniei sale de a recruta pe ministrul de Externe Meleşcanu ca agent electoral şef este o greşeală ireparabilă" - declară "cunoscutul analist politic Silviu Brucan" în **Evenimentul zilei** din 3 august. "Dacă preşedintele Iliescu nu revine cît mai e timp asupra acestei decizii eronate, atunci păşeşte cu stîngul în campania electorală şi, în ceea ce mă priveşte, mă voi angaja cu toate forţele pentru a asigura înfrîngerea lui". Se pare însă că nu vom avea ocazia să asistăm la o asemenea desfăşurare de forţe. Lîngă "Aventurile lui Puiu Mafiotu" şi "Marea hăituială. Urmărirea şi prinderea dezertorului Călin Danieliuc", **România liberă** (2 august) aglomerează titluri, subtitluri şi supratitluri: "Minerii n-au muncit degeaba... băiatul lui Miron Cozma îi va reprezenta pe plaja de la Rio. Vremea prinţilor proletariatului. Odrasla lui Miron Cozma, la 16 ani, se va «prăji» sub soarele Braziliei pe banii ortacilor. Minerii revoltaţi îi cer lui Cozma să-i lase în pace şi să se ocupe de fotbal". De mineri se ocupă în continuare guvernul. Şi se ocupă bine. **Curierul naţional** a înţeles acest lucru şi atunci se ocupă de alte chestiuni, în aceeaşi zi de 2 august: "DAC AIR - România beneficiază de întregul sprijin al concernului Bombardier". Patronul DAC AIR-ului e şi patronul ziarului, aşa că faptele şi afacerile domniei sale devin materia primă pentru cele mai importante ştiri, aşa cum se cuvine unui ziar - nu? - naţional. Acelaşi ziar îi dezvăluie pe cei interesaţi să arunce cu noroi... unde credeţi? Ei bine, în apă: "Cine are interes să arunce cu noroi în apa grea de la Halânga?" La un eventual concurs "titlul săptămînii", ar putea ajunge la balotaj cu unul din **Ziua** (5 august): "Harakiri şi mămăliga". S-ar clasa însă pe unul dintre ultimele locuri un titlu din **Adevărul**, care vede dispute tocmai acolo unde nu pot fi ("Cotrocenii şi PDSR-ul îşi disputâ membrii Grupului Un Viitor pentru România"), consemnînd pe de altă parte scene împăciuitoriste: "După ce s-au bătut la sînge, minerii s-au pupat cu Miron Cozma şi bodyguarzii lui pe stadionul Jiul". Noroc că a apărut din nou pe firmament MER. **Cronica română** consemnează opinia lui Tache Pârvulescu, vicepreşedintele curatului partid, care chiar declară că "MER aplică un principiu ecologist: parteneri curaţi în alianţe". Pe ce se bazează această curăţenie? Simplu: "Cu dl Cărbunaru am fost coleg de peste 20 de ani şi avem raporturi formidabile, pe dl Surdu îl ştiu şi-l apreciez de pe vremea CPUN-ului, dl Ciobotă, prim-vicepreşedintele nostru, a fost coleg de şcoală cu dl senator Coja". Ce altceva decît relaţiile curat personale poate asigura curăţenia unei alianţe de partide?

Iar curăţenia trebuie făcută, pentru că, iată, vigilent, **Jurnalul naţional** avertizează asupra unei chestiuni murdare: "Elefantul iredentist în cireşul NATO", se intitulează editorialul din 3 august, care se ocupă de un studiu publicat de un consilier UDMR într-o revistă de politologie. Probabil şi cu ajutorul tipografiei, editorialistul are o contribuţie esenţială la psihanaliză: "Subconştientul i-a jucat o festă d-lui Arpad. Nu e însă singura, şi Freud avea dreptate în teoria artelor (sic!) ratate".

În tot acest peisaj cu iredentism, mineri furioşi, bătălii electorale, ziarişti vigilenţi şi gravi, există însă o oază: **Evenimentul zilei** (5 august); senin şi cu fraza-i scurtă, editorialistul se ocupă de "Un gest normal. Pe marginea confruntării Presă - Adrian Năstase". Prin acest conflict, "avem... posibilitatea de a pune capăt unei situaţii ce durează de mai mult timp... Cea în care noi strigăm că X e corupt, noi auzim". Asistăm, e-adevărat, la o etapă calitativ superioară: noi strigăm, încep să audă şi "ei", şi spun că nu-i adevărat. (M.V.)

Argument

Firesc ar fi fost ca după decenii de colectivism fățarnic impus prin represiune, pendulul opțiunilor politice să se deplaseze vizibil spre liberalism, garantul soluțiilor individuale și al suveranității individului. Se poate dovedi că politica liberală Thatcher-Reagan a contribuit la epuizarea resurselor economice și propagandistice ale comunismului. Dar căderea propriu-zisă a Zidului a găsit doctrina liberală cu lecțiile nefăcute, propunînd planuri cu care nu se prea pot "însufleți masele". Cei care în România zîmbesc atotștiutor cînd analizează rezultatele recentelor alegeri din Ungaria sau Polonia, vrînd să spună că stînga e condamnată la victorie, chiar dacă n-are soluții, uită că acolo stînga a venit la putere *după* aplicarea unor soluții liberale radicale.

La alegerile din '90, dar și din '92, liberalii au lipsit de la întîlnirea cu electoratul: e greu și imprudent de căutat explicații, e de presupus că din momentul predării pentru tipar al acestui număr al revistei și pînă la apariția ei pe piață să se mai facă și să se mai desfacă zgomotos un partid și cîteva alianțe liberale. Liberalii au lipsit se pare și de la lecția cu doctrinele liberale, dacă facem o excepție pentru fosta aripă tînără, actualul PL '93, care alături de defectul aroganței are meritul consecvenței doctrinare.

Dezbătută serios, tema de astăzi a revistei ar avea nevoie de paginile unui volum. În spațiul nostru nu se poate decît zgîria suprafața locurilor de unde ies citatele și referințele bibliografice. Ceea ce și fac tinerii pe care i-am invitat (alături de mai vechii noștri colaboratori) să-și expună temeiul opiniilor lor liberale, pentru a arăta că acest puternic curent de gîndire are nu numai un trecut politic, ci și un viitor al ideilor. Deoarece, oricine va cîștiga alegerile și oricare ar fi viitorul program concret de guvernare, componenta liberală în organizarea relației dintre stat și cetățean, în structurarea unei economii eficiente, va fi absolut necesară. Liberalismul nu înseamnă prin sine și nu garantează ca atare democrația. Dar instituțiile și practicile liberale valorizează pluralismul și favorizează astfel dezvoltarea în spațiul public a toleranței, a respectului pentru dreptul la opțiune. Ceea ce înseamnă și dreptul unora de a nu fi liberali. **(M.B.)**

Etimologia salvatoare

De unde vine, în ordine etimologică, *liberalismul*? De la *liber* și de la *libertate*, fără îndoială. Substantivul *libertas* și adjectivul *liberalis* au creat cea mai hulită noțiune a secolului nostru.

Liberalismul poate fi "inuman", "anarhic", "sălbatic" etc. – poate fi caracterizat într-o mie și unul de feluri, mai ales acum, cînd eșecul socialismului a devenit patent. Dar nici cei mai virulenți critici ai liberalismului, nici cei mai ulcerați nostalgici după Republica Socialistă România și nici cei mai lugubri profeți ai dezastrelor ce ne așteaptă după căderea comunismului nu pot realiza unicul fapt la care cu toții aspiră: modificarea termenului însuși de *liberalism*. Pentru că legătura directă cu *libertatea* este prea evidentă și prea iritantă, pentru că o poate observa chiar și omul cel mai puțin educat.

Timp de multe decenii, "inteligența" europeană s-a dedicat unui singur scop nemărturisit – discreditării liberalismului. Asociindu-l automat, ca printr-un obligatoriu joc de cuvinte, de "exploatare" și de "inegalitate socială", coriferii stîngii anti-liberale nu făceau altceva decît să critice cu obstinație un regim politic pe care-l vedeau legat de domnia burgheziei, de parlamentarism și de cultul individualismului. Că toate relele sistemului burghez-liberal fuseseră observate de burghezia însăși, că aceasta crease (de altfel, pentru prima oară în istorie) un sistem ce-și recunoaște imperfecțiunile și statuează dreptul la critică – asta n-avea nici o importanță. Importantă era demolarea. Și acestei demolări i s-au consacrat nu doar socialiștii și comuniștii, ci și criptocomuniștii, anarhiștii, esteții subțiri de stînga, pacifiștii și ecologiștii de toate bisericile și bisericuțele. Dacă adăugăm lupta – la fel de disperată – pe care o duceau dementii de cealaltă parte a baricadei iluzorii (adică fasciștii, naționaliștii, rasiștii, iluminații de toate tipurile și irațională iștii mîndri de fruntea lor îngustă), marea mirare de la acest final de mileniu este însăși supraviețuirea liberalismului. Cum a fost posibil ca el să scape întreg din această confruntare evident inegală? Cum de a izbîndit asupra unor astfel de inamici?

Liberalismul a fost salvat de însăși etimologia sa, de legătura indestructibilă pe care a păstrat-o cu *libertatea*. Trebuie să recunoaștem că, în ocurență, libertatea n-a fost doar un pergament de nobleță afișat, ci legătură consubstanțială: regimul parlamentar, cultul reușitei financiare, dreptul de a critica transformat în definiția regimului politic – toate reprezintă forme caracterizate de libertate. Nici unul dintre principiile constitutive ale statului burghez nu poate exista în afara libertății.

Ura comună a comunismului și a fascismului față de statul burghez capitalist a căpătat – pe parcursul ultimului secol – argumente dintre cele mai variate, deși multe contradictorii: i s-a reproșat ineficiența economică, pauperizarea progresivă a societății, șomajul, dar și trans-naționalitatea, universalismul, disprețul față de valorile spirituale, corupția, politicianismul. Pe scurt, a fost declarat în criză generală și fără scăpare.

Marea minune este supraviețuirea liberalismului.

Inconsistența acestor acuzații, devenite între timp catehism social și repetate cu orice ocazie, ca și cum ar fi fost vorba de adevăruri absolute, a ieșit totuși la iveală, lent dar sigur. Mitul "pauperizării" a fost dezmințit, an de an, prin nivelul atins de țările lumii occidentale, în care și cel din urmă șomer trăind din ajutorul social posedă, în dolari, un venit superior celui al ministrului din România ori Bulgaria. Eficiența economică a liberalismului a atins asemenea performanțe, încît regimurile dictatoriale comuniste din anii '80 afișaseră un program de-a dreptul năstrușnic: ele visau la egalarea, în cel mai scurt timp, a nivelului economic din Statele Unite și Europa Occidentală, dar în condițiile menținerii intacte a sistemului comunist centralizat. Discursurile lui Ceaușescu, Brejnev, Jivkov ori Teng-Xiao-Ping erau perfect congruente la acest capitol.

Dincolo de mărturisirea implicită a eșecului pe care asemenea afirmație o conținea, nu putem să nu observăm naivitatea fundamentală a pretenției: acești indivizi ar fi vrut ca țările stăpînite de ei să se ridice (economic, financiar și social) la nivelul Statelor Unite, în absența totală a libertății. Că marile performanțe se obțin doar în libertate și nu prin constrîngere – iată un adevăr imposibil de admis de către un marxist, indiferent de inteligența lui individuală.

Astăzi, după ce iluziile anti-liberalismului s-au risipit, una cîte una, există o țară în care ilustrarea efectelor liberalismului și ale anti-liberalismului poate fi măsurată cu o forță de-a dreptul pedagogică. Coreea. Țară unitară, dar endemic subdezvoltată timp de două mii de ani, ea a fost artificial despărțită în două state, imediat după război. Nordul comunist a urmat astfel un drum opus Sudului capitalist. În anul 1996, după aproape o jumătate de secol de dezvoltare paralelă, Sudul capitalist a ajuns la un nivel economic apropiat de cel al Statelor Unite și un venit național *per capita* ce-l situează între primele zece țări ale lumii. În Nord, o dictatură feroce a distrus complet corpul social, iar oamenii mor acum de foame la propriu, nu la figurat. În emisiunea de seară, televiziunea națională din Phenian dă populației sugestii de preparare a ierburilor și buruienilor, pentru a le face comestibile. Nici un regim comunist nu se poate lăuda vreodată că a atins punctul cel mai de jos al mizeriei.

Quod erat demonstrandum.

Mihai ZAMFIR

Despre liberalismul transcendental

"Transcendentul, așadar, nu e ceea ce ține de lume, ci ceea ce ține lumea" – spune André Scrima într-o splendidă prefață la o splendidă carte.

Și cine este astăzi în lume destul de nebun pentru a nega faptul că *esența de dincolo* a întregului parcurs uman a fost, este și va fi *liberală*?

De la "cel ce a ales să moară pe cruce și să învie în taină spre a reînvia libertatea omului" și pînă la ideea "redobîndirii de către individ a suveranității sale naturale", Liberalismul s-a dovedit a fi o obsesie ontologică, chiar dacă nemărturisită ca atare.

În orice caz, punctul de sprijin al tuturor marilor răsturnări, înainte și după Arhimede, a fost totdeauna un concept liberal, în sensul cel mai bun al cuvîntului.

Și dacă Liberalismul *a ținut* lumea, în toate întreprinderile ei, sau *a repus* lumea, prin toate marile răsturnări, acest lucru s-a datorat faptului că, indiferent de epocă, el a reprezentat pentru om singura soluție *viabilă, deci vivabilă*.

Toate proiectele politicii românești sînt cripto-liberale.

În fond, Liberalismul a așezat lumea pe trei picioare: *libera guvernare* (societatea civilă), *libera inițiativă* (individualismul) și *libera competiție* (concurența).

Cele trei fundamente ale Liberalismului au dat lumii nu numai o *stabilitate* (firească din punct de vedere fizic), ci și o *continuitate* (necesară din punct de vedere psihic). Căci fiecare dintre cele trei picioare sînt în același timp, la o observare atentă, și trei motoare, adică trei posibilități de a se automișca și a se autoregla în mers.

În acest sens, Liberalismul a reprezentat, și reprezintă și astăzi, nici mai mult, nici mai puțin, decît o *promisiune de perpetuum mobile*.

În timp ce toate celelalte proiecte umane cad mereu în pană, Liberalismul pare alimentat de un foc sacru și exercită, prin aceasta, o fascinație fără margini.

Libera guvernare, adică societatea civilă care își este suficientă și permite astfel, ba chiar face dorită, existența statului minimal, nu sperie pe nimeni, ca și cum fiecare om știe ce are de făcut și abia așteaptă să se arunce în valurile vieții.

Libera inițiativă nu trezește nimănui complexe de inferioritate, fiecare individ considerînd că a-ți cunoaște interesele este suficient pentru a întreprinde ceva.

Libera competiție este acceptată de oricine, de parcă riscul de a ieși al doilea nu figurează în programul genetic al acestei rase de învingători care populează planeta noastră.

Este foarte limpede că această fascinație nu vine dintr-un tembelism absolut, ci din altceva mai profund și mai greu de explicat.

Chiar și în momentele dificile, așa cum este această tranziție masochistă practicată de societatea românească, proiectul fundamental este tot liberal: reconstrucția societății civile și a economiei de piață liberă. Toate, dar absolut toate, variantele de doctrine oferite public conțin aceste repere comune, ca pe niște *constante* ale speranței, extrase din subconștientul colectiv și nu sînt decît proiecte *cripto-liberale*, deghizate sub diverse etichete (socialiste, social-democrate, creștin-democrate etc.), pentru menajarea suspiciunilor de moment.

Într-o perspectivă istorică mai largă, *cripto-liberalismul*, practicat în toate formele de întreprindere spirituală, este o dovadă incontestabilă că ideile liberale *confortează* specia umană, împotriva tuturor evidențelor care pot să contrazică aceasta și, tocmai de aceea, dincolo de ele.

Citind încă o dată toate cele scrise mai sus, mă întrebam dacă nu sînt pradă unei iluzii. Dacă nu cumva Liberalismul, acest *umanism-individualist*, pare a sta dincolo de tot și de toate pentru că, deocamdată, Omul se ține în centrul Universului, acolo unde altădată se afla Pămîntul.

Îndrăznesc să duc și acest raționament pînă la capăt. Deși Pămîntul a părăsit poziția privilegiată pe care o avea, Soarele nu a luat, totuși, locul Pămîntului: El este centrul, dar nu al Universului, ci numai al sistemului solar, stînd în Univers alături de alte mii și miliarde de sori.

Omul va păți probabil la fel ca Pămîntul. Dar cînd va părăsi poziția de unic locuitor inteligent al Universului, făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, va constata că nici Dumnezeu nu este singur, ci într-o competiție cu alții asemenea Lui.

Iată deci Liberalismul relansat și, prin aceasta, transcendental.

Eugen VASILIU

În România nici oamenii de afaceri, nici elita intelectuală nu sînt obligatoriu liberali.

Discursul & clienţii

Nu este un secret pentru nimeni că "mişcarea liberală" întîmpină cele mai mari dificultăţi de a se articula. Pe lîngă "şansa" unor lideri fără prea mare competenţă şi anvergură politică, liberalismul a găsit şi un teren neprielnic. Unii au redus drama liberală la conflictele dintre "lideri" prea orgolioşi pentru a se supune unei discipline de partid şi dornici să-şi creeze propriul clan în care să dicteze. Apoi mai sînt şi banii, afacerile, convenţele de tot felul etc. Despre asemenea lucruri s-a scris mult. Dar ele reprezintă numai aparenţa, suprafaţa fenomenului.

Două elemente ne pot ajuta să descifrăm cauzele reale: cultura politică şi tipul de discurs politic. Cînd mă refer la cultura politică, nu am în vedere numai cultura politică a elitei politice care se revendică de la liberalism, ci şi a societăţii româneşti de azi. Trei tipuri de cultură politică coexistă: 1) cea autohtonist-tradiţională, de natură monologic-autoritară, bazată pe relaţii de rudenie, izolaţionistă şi clientelară; 2) cea etatistă, de asemenea autoritară, centralistă care percepe individul ca un adversar, ca o sursă de impozite, dezvoltînd interesele birocraţiei proprii etc. Ambele sînt antiliberale. Cultura politică liberală ocupă poziţii marginale, periferizată de primele două tipuri de cultură politică. Cît priveşte elitele liberale (politice, culturale, economice) e cazul să ne întrebăm care este influenţa lor şi cît de "liberale" sînt ele? *Oamenii de afaceri* nu împărtăşesc neapărat vederi liberale. Ei provin din birocraţia vechiului regim şi din elitele profesionale (ingineri, economişti, directori etc.), iar mentalitatea lor este mai ales etatistă. Individualismul lor poate fi adesea doar un instinct de supravieţuire într-o perioadă de *anomie*, cînd se fac marile averi. Acumularea, previziunea, cumpătarea nu sînt valori centrale ale noilor îmbogăţiţi, dimpotrivă. Între resursele lor financiare şi nivelul de educaţie, de asumare a valorilor occidentale e un decalaj care se va acoperi cel mai devreme la următoarea generaţie. Mai sînt cei din *profesiunile liberale*, medicii, avocaţii, notarii etc., care formează grosul micii burghezii pretutindeni (adesea topită în ultimele decenii în *middle class*). Aici termenii de societate civilă, separarea şi limitarea puterilor, individ, libertate de expresie şi asociere sînt mai apropiaţi, pentru că de ei sînt legate chiar interesele lor. Supravieţuirea acestei "pături sociale" depinde de o lume modernă, descentralizată, în care statul nu e totul, şi unde există alternative de a-ţi cîştiga existenţa altfel decît ca angajat al statului. Pentru profesiile liberale iniţiativa, libertatea, piaţa liberă nu sînt vorbe goale, bune pentru a împăna constituţiile. Sînt chiar realitatea vieţii de zi cu zi. *Elita intelectuală* nu este obligatoriu liberală. Ea este decupată de clivajele culturii politice. O parte împărtăşeşte valorile autohtonismului, are nostalgia specificului vieţii rurale şi respinge "agresiunea Occidentului". Acest filon are o tradiţie lungă în istoria românească. A constituit principala reacţie împotriva generaţiei liberale şi prooccidentale a anului 1848. O altă parte nutreşte concepţii şi sentimente pro-etatiste, fie din raţiuni de ordin administrativ-profesional, fie din transplantarea dependenţelor din primul tip de cultură în al doilea, unde autoritatea satului se transformă în autoritatea unui sat cît ţara, statul. Aici se află cei care trăiesc din bugetul statului, dar exercită profesii cu grad mediu şi înalt de calificare. O altă parte a elitelor culturale este liberală, într-adevăr, dar numericeşte şi ca influenţă este mai redusă decît celelalte. Despre elitele politice, mai puţine cuvinte. Ele descriu cu fidelitate aceste decupaje, atît pe cele din zona economică, cît şi pe cele din zona culturală-educaţională.

Pe acest fundal, e cazul să ne întrebăm ce şanse are discursul liberal şi cui se adresează el? Evident el are o şansă mai puţin de a deveni dominant. Valorile individului, ale societăţii civile, ale toleranţei, ale statului minimal, ale libertăţii de expresie şi asociere, ale liberei concurenţe, ale separării puterilor, ale legilor care guvernează etc. se vor impune după o perioadă mai lungă de timp, dacă se vor impune. Ele se înfăţişează românului mediu ca prea abstracte, şi pentru unii prea ambigue şi ameninţătoare uneori pentru a fi însuşite de o societate încă masificată, care abia începe să se diversifice şi stratifice, şi cu o uriaşă parte din populaţie depinzînd economic de stat. Discursul liberal este dătător de incertitudini. Or, securitatea personală este pentru cei mai mulţi valoarea supremă. Individualismul, legile cererii şi ofertei, libertăţile celorlalţi sînt percepute ca pericole, ca surse de haos. Discursul liberal contrariază reflexele şi interesele celor obişnuiţi cu supunerea, cu slujba asigurată pînă la sfîrşitul zilelor, obişnuiţi să nu ia decizii pentru că le iau alţii pentru el, să fugă de răspunderi. Cei care s-au obişnuit cu puţin, cu ce "se dă", cu aşteptarea bunăvoinţei statului ca aşteptarea lui Godot, ascultă discursul liberal ca pe ceva străin şi contrar obişnuinţelor lor. Rezistenţa la discursul liberal îşi are sursele aici. Abia stratificarea, diferenţierea, apariţia unui număr suficient de oameni care vor trăi prin mijloace proprii, vor alcătui într-un viitor previzibil o pătură cu aprehensiuni liberale. Deocamdată, în lumea liberală, clientelismul, autoritarismul, nostalgiile etatiste şi rurale sînt la mare preţ. Antiliberalismul pînă la urmă. Ca aproape peste tot în societatea românească.

Stelian TĂNASE

Dilemele politicii curente

Apariţia recentă a unei cărţi care ar fi trebuit să marcheze istoriografia liberalismului românesc (A. Stan, M. Iosa, *Liberalismul politic în România*, Ed. Enciclopedică, 1996) s-a bucurat de o complezentă ignorare. Primirea a fost atît de tăcută fie pentru că a fost considerată o lucrare ştiinţifică, care nu putea fi receptată decît de mediul academic căruia i-a fost adresată, fie pentru că, deşi adresată marelui public, argumentaţia cărţii ar fi fost oarecum tautologică – în imaginea publică, genealogia liberală este mai mult decît clară: Tudor, paşoptiştii, Brătianu şi Kogălniceanu, PNL-ul despre care toţi oamenii mari ştiu că a făurit România modernă. Indiferent cum ar sta lucrurile, cartea, în loc de a disloca critic teze – devenite locuri comune – ale unui naţionalism pervers (ascuns sub mantaua sincronizării cu Europa), încearcă să le dea un plus de greutate epistemologică, cu intenţia vădită de a "demonstra" cît de puternic a fost filonul liberal şi ce glorioasă tradiţie a avut, la noi, acest curent politic.

N-aş fi insistat asupra acestei cărţi (care dezamăgeşte aşteptările) dacă, în subtext, un cititor al ei cu "predispoziţii" liberale nu ar deslusi referinţa la prezentul realităţii politice. Raportîndu-se la această aparent consistentă tradiţie, cum ar evalua cititorul nostru liberalismul politic actual? Ar atesta el gloria mişcării liberale (minunîndu-se în faţa mulţimii de partide ce se revendică de la acest curent) sau ar deplînge decăderea ei (disperînd în faţa neputinţei unei doctrine liberale de a-şi găsi un unic şi stabil referent politic)?

Şi de aici ar putea ţîşni dilemele pe care le trăieşte un liberal în faţa realităţilor politice româneşti. E oare necesar un partid liberal într-o societate în tranziţie, aşa cum era România sfîrşitului de secol XIX, sau cum este România sfîrşitului de secol XX? Liberalismul politic nu poate fi eficient decît sub monopol, trebuind, aşadar, să căutăm cu orice preţ reducerea la unitate a diferitelor mişcări liberale? Cît de mare trebuie să fie distanţa dintre doctrină şi practica politică (cea care, prin natura ei, se defineşte ca o sferă a compromisului)? Trebuie ca revendicarea atributului de liberal să se bazeze pe o doctrină bine închegată, sau sînt suficiente însuşirea cîtorva principii şi promovarea necondiţionată a libertăţii? Dar despre ce doctrină liberală ar putea fi vorba? Şi, finalmente, despre ce libertate vorbim, şi ce poate să însemne, ontologic, acest cuvînt?

Nu întîmplător ordinea interogaţiilor îmi pare a fi aceasta. Gîndul pleacă de la contingentul istoric pentru a se afunda în interogaţiile asupra sensului existenţei şi axiologiei umanului. E evident că, îndărătul oricărui ideal tip de curent politic, se află o filosofie politică şi socială, o concepţie asupra omului şi a locului lui în universul material şi social. Lucrul este valabil, s-ar putea spune, şi pentru comunism şi pentru liberalism. Numai că, în cazul liberalismului, lucrurile au fost întotdeauna mult mai complicate. Pentru comunist, realitatea prezentului poate fi impenitent alterată pentru a face loc viitorului luminos. N-au importanţă calitatea şi idealurile membrilor societăţii, atît timp cît el are un drept divin bine... Nu pare deci neimportant cărui "public" se adresează partidele liberale şi în ce termeni. De altfel, toate şi-au luat de mult precauţia respingerii apriorice a liberalismului "sălbatic", optînd pentru... neo-liberalism, de parcă asta ar putea atenua din îngrijorarea "bunului" român. Poate doar cînd va reîntîlni invocarea anestezică a rolului statului şi accentul pe ordine prevăzute în primele rînduri ale "programului de guvernare" liberal, unui român – nu tocmai familiar cu subtilităţile liberalismului – să-i vină inima la loc.

Liberalul nu are nici un proiect constructivist ● Viabilitatea filosofiei vs. eficienţa structurilor de partid ● E necesară „despărţirea de persoane".

de a aduce societatea (prin mijloace în faţa cărora misiunea sa îl scuteşte de scrupule) pe drumul "cel bun".

Precauţiile liberalului pur sînt, în schimb, nenumărate. El nu poate să propună nici un fel de viitor semenilor săi pentru că nu are nici un proiect constructivist. El nu poate oferi nimic de la el, el nu poate promite şi nu se poate angaja în nici o operaţiune socială de anvergură, pentru că el nu pariază, în politică, pe propria sa persoană şi pe capacitatea lui de a acţiona, ci pe ceilalţi, pe ceea ce ei ar putea face cu libertatea lor. Simplificînd, liberalul este cel care îi îndeamnă pe ceilalţi să-şi asume destinul, acţiunea lui politică rezumîndu-se la încercările de îndepărtare a obstacolelor din calea acestora (regăsim, astfel, raportul libertate pozitivă – libertate negativă). El apare, astfel, fie ca un păstor care îşi îndeamnă turma: puteţi zburda în voie, sînteţi liberi să vă decideţi soarta, folosiţi-vă libertatea pentru a vă îndeplini idealurile! – fie precum vînătorul care îşi dezleagă în pădure iuţii ogari. Or, este inutil să mai perorăm despre vulnerabilitatea oii rătăcite, sau a animalului lăsat pradă colţilor de cîine. La sfîrşit de secol XX, liberalismul este sortit să se lupte cu aceste imagini şi să se lepede de ele, mai înainte de a fi întrebat, precum Petru, dacă şi le asumă sau nu.

Iată de ce liberalul anilor '90 suferă, fără să vrea, de mania persecuţiei. Subconştientul său este bîntuit de voci ostile care-i strigă: ce-ai făcut cu protecţia socială, de ce laşi ţara pradă anarhiei, ungurilor, homosexualilor, iehoviştilor, de ce eşti neom cu liberalismul tău sălbatic, care nu-i bun decît pentru mafioţii care o să ne jupoaie mai

Dilema părea, în primii ani, insolvabilă: să se coboare liberalul la nevoile şi aşteptările populaţiei, pierzîndu-şi astfel sufletul de liberal, sau să persevereze într-un purism doctrinar, aşteptînd viitorul imprecis în care segmente importante ale populaţiei îl vor recunoaşte ca interpret politic al lor? Dilema se poate rescrie şi altfel: este liberalismul, pentru România, doar o doctrină politică de viitor (şi atunci întrebarea-parafrază este "la ce bun liberali în vremuri de restriştе"?), sau există şi un prezent al liberalismului, dar nu sub forma sa pură, ci într-una alterată de compromis?

Aici ar fi poate momentul să trecem discuţia pe un alt plan, plan care, cu siguranţă, nu va tranşa de manieră finală interogaţiile de mai sus, dar care, cred eu, le va spori inteligibilitatea. Partidele, s-a spus, nu sînt decît o interfaţă între o societate heterogenă şi instituţiile politice. Dar nu ne putem opri doar la o lectură în termeni de grupuri sociale: consideraţiile de ordin sociologic trebuie corelate cu diferitele filosofii politice şi sociale pe care aceste grupuri le asumă în mod implicit sau explicit. Disputa între aceste filosofii poate rămîne strict academică, în limite teoretice. De cele mai multe ori, însă, ele pretind o relaţie privilegiată cu realul, această relaţie luînd, de regulă, una din cele două direcţii posibile: fie realitatea socială precede filosofia, aceasta fiind doar un reflex al celei dintîi, fie filosofia aşteaptă (sau chiar pregăteşte) dinamici sociale care, oarecum *a posteriori*, o validează. Or, eu cred că liberalismul politic românesc este încă în tranziţie: de la cea de a doua situaţie la prima. Şi nu vom fi siguri de reuşita acestei tranziţii decît atunci cînd instituţionalizarea liberalismului va fi ireversibilă.

În teoria organizaţiilor, un subsistem politic este considerat cu grad mare de instituţionalizare dacă a dovedit în timp patru mari caracteristici: adaptabilitate (a rezistat trecerii timpului, noilor provocări sociale, dislocărilor din spectrul politic, schimbării liderilor şi a generaţiilor), complexitate (are o structură ierarhică şi de decizie cît mai complexă şi mai depărtată de o structură monolit), autonomie (nu depinde de forţe şi de grupuri sociale cu interese specifice şi limitate), coerenţă (a interiorizat un anumit consens asupra limitelor funcţionale, există o bună coordonare şi disciplină). Or, dacă privim mişcarea politică liberală ca o instituţie vitală a societăţii româneşti, sesizăm că ea nu a trecut încă cu brio proba celor patru teste. 1) Arborele de geneză a partidelor liberale postdecembriste arată cu claritate că fiecare încercare majoră îi despărţea pe liberali în structuri politice distincte. 2) Diferenţierea acestor structuri se mai face şi azi după numele liderului (partidele liberale sînt "ale lui" Patriciu-Rusu, Cerveni, Câmpeanu), de unde imaginea de unitate în jurul centrului (mai puţin, poate, în cazul PNL), fără de care totul s-ar dezagrega. 3) Prezenţa unor oameni cu succes în afaceri la conducerea partidelor respective e percepută, firesc, ca o dependenţă de interese economice. 4) E greu de vorbit de disciplină, cînd toate defecţiunile au exprimat refuzul de a se supune deciziei unor structuri (în vremea din urmă) din ce în ce mai democratice.

Pe aceste observaţii mă bazez atunci cînd susţin că gradul de instituţionalizare a mişcării liberale este încă redus. Şi nu am adus în discuţie nici argumente doctrinale (care "predispun" şi ele la disoluţie), nici consideraţii numerice. Nu existenţa unui singur partid sau "pol" va asigura un nivel mai bun de instituţionalizare, ci, aş zice eu, "despărţirea de persoane". Structurile politice liberale care există trebuie să capete o raţionalitate dincolo de prezenţa unui lider sau a altuia, ele trebuie să demonstreze – ca atare, ca instituţii, în mod oarecum impersonal – că aparţin societăţii româneşti, cu care întreţin un "dialog" continuu, şi nu unor grupuri de persoane. Ele îşi vor îndeplini rolul social pe care îl ocupă în orice societate modernă, doar atunci cînd despre liberalismul politic se va vorbi nu în termeni de imanenţă, ci de necesitate, şi cînd el va răspunde acestei recunoaşteri implicite, indiferent de numărul de partide, de numele liderilor şi de variaţiile doctrinare.

Laurenţiu ŞTEFAN-SCALAT

Potențial electoral

În România există mai multe partide care se declară, mai mult sau mai puțin explicit, unele prin însăși denumirea sub care sînt oficial înregistrate, exponente ale liberalismului. În măsura în care și-au elaborat programe proprii, acestea s-au arătat preocupate de *ce* anume reprezintă și mai puțin de *pe cine* reprezintă. Este adevărat că astfel de preocupări nu au lipsit cu desăvîrșire. De exemplu, PL '93 revendică reprezentarea clasei de mijloc, iar PAC nu face un secret din faptul că mizează pe intelectuali. Nu este lipsit de interes totuși să încercăm să vedem *cine* și eventual *de ce* ar vota cu partidele liberale.

Problema potențialului electoral al partidelor liberale din România trebuie abordată dintr-o perspectivă concretă, pragmatică. Din această perspectivă ne vom concentra asupra motivațiilor economice și politice de natură a se transforma în voturi pentru partidele liberale. Deși pare să fie un truism faptul că aceste motivații sînt interdependente, din rațiuni care vor reieși, sperăm,ulterior, ele impun o tratare separată.

În măsura în care mizează, fie și implicit, pe un segment al electoratului, partidele liberale din România nu par, deocamdată, să fi încercat atragerea unor categorii socio-profesionale foarte bine reprezentate numeric: muncitorii și țăranii. Ele mizează pe și invocă, nu fără accente patetice, clasa mijlocie. Prin absența sau existența într-un stadiu încă incipient a acesteia sînt explicate scorurile electorale slabe realizate pînă în prezent, iar prin consolidarea acesteia își garantează succesele ce ar urma să vină. Este însă îndreptățită o asemenea speranță, corespunde ea oare realităților și perspectivelor pe termen scurt?

Tendințele actuale de evoluție a societății românești prefigurează un model de tip sud-american, oligarhic, caracterizat, între altele, de o corupție și un clientelism pronunțate. În astfel de condiții motivațiile economice care să se traducă în voturi pentru partidele liberale tind să lipsească. Absența, insuficiența cadrului legal sau neaplicarea reglementărilor legale existente stimulează interese, atitudini și comportamente neliberale, dacă nu chiar antiliberale. În consecință, susținători potențiali ai liberalismului nu au de ce să sprijine o politică liberală. Pe de o parte, deținătorii oricum de poziții economice cheie, de monopol sau oligopol – *directocrația* identificată de Andrei Cornea, *tehnocrații* în viziunea lui Vladimir Pasti sau *stîlpii noii puteri din România*, avuți în vedere de Silviu Brucan, nu au nici un motiv să încurajeze inițiativa, libera concurență și de altfel nici nu o fac fiind dimpotrivă principalii susținători ai legislației protecționiste, ai subvențiilor preferențiale etc. Pe de altă parte, liber-profesioniștii sînt și ei în bună măsură privați... de motivații economice. Pentru ca aceștia să devină votanți ai partidelor liberale ar trebui întrunite, între altele, două condiții: să "renteze" exclusiv profesionalismul și să fie reduse la minimum posibilitățile de a realiza venituri ilicite. Or, întrucît absența acestor condiții poate fi "compensată" sau "remediată" prin relații personale, protecție (inclusiv politică), evaziune fiscală, contrabandă ș.a., metode verificate și cu, s-o recunoaștem, o oarecare tradiție la noi, de unde să apară motivele care să-i determine să accepte noul, necunoscutul și riscurile pe care le presupune concurența?

Să trecem la motivațiile politice. Chiar admițînd că un segment electoral ar avea o motivație economică liberală nu este deloc sigur că aceasta ar echivala în mod necesar cu susținerea partidelor liberale. La acest paradox concură, în condițiile din România, mai mulți factori. Astfel, existența mai multor partide liberale, presupunînd dispersia voturilor electoratului liberal, produce o reorientare către alte partide, pentru a se evita pierderea voturilor. Intervin apoi dificultăți de agregare a preferințelor (în sensul lui Kenneth Arrow). Motivați economic în sens liberal, votanți potențiali se reorientează către alte partide din rațiuni diverse. Probleme ca monarhia, predarea religiei în școală, naționalismul, avorturile, homosexualii provoacă transferuri de voturi către PNȚCD sau, în Transilvania, către partidele naționaliste PUNR și UDMR. Evoluțiile unor partide liberale au fost percepute fie ca o disponibilitate (prea mare) pentru compromis, fie ca trasee (suspect de) sinuoase: participarea PNL la guvernul Stolojan, numeroasele conflicte (și reconcilieri) dintre diversele partide liberale, apropierea PAC cînd de USD cînd de PL '93, părăsirea unei alianțe – CDR pentru a forma, în cele din urmă, o alta – ANL ș.a. Toate acestea determină și ele o orientare a opțiunilor către partide mai "sigure", cu o evoluție mai predictibilă. Și fluctuația – mare chiar și pentru România! – unor parlamentari (unii cu cinci "transferuri") de la un partid liberal la altul îndepărtează electoratul potențial. În sfîrșit partidele liberale suportă și consecințele ponderii votului negativ. În România se votează (încă) în bună măsură nu atît *pentru* cineva sau ceva (vot pozitiv) cît *contra* cuiva sau a ceva (vot negativ). În aceste condiții partidele liberale pierd voturi. Alegătorii atrași de sloganul opoziției unite se vor orienta către CDR votînd practic mai curînd cu PNȚCD, dată fiind ponderea acestuia, estimată la 60%, în cadrul acestei alianțe. Cu alte cuvinte, partidele liberale pierd și dacă preferă să-și conserve identitatea politică și pierd, în mai mică măsură probabil, și dacă sînt dispuse să o ipotecheze în numele unității opoziției actuale.

Dacă analiza schițată este în ansamblu corectă, se poate conchide că nu vor surveni, în viitorul imediat, deplasări semnificative în favoarea partidelor liberale în opțiunile electoratului.

Andrei A. AVRAM

Nedumeriri liberale

Cine își spune astăzi liberal și în ce temei? Asta a fost principala nedumerire care m-a îndemnat să organizez la Colegiul Noua Europă, în 27 februarie, o întîlnire cu tema "Gîndirea liberală și oponenții ei". Invitații, persoane cu un renume public mai larg sau mai restrîns (alfabetic: Andrei A. Avram, Cristian Comănescu, Andrei Cornea, Emil Ionescu, Cristian Preda), erau (și, de bună seamă, sînt încă) toți versați în ceea ce cu titlu provizoriu s-ar numi "gîndire liberală" și cu un atașament vădit, chiar dacă de coloraturi și cu intensități diferite, față de idei și opțiuni ce stau bine sub această umbrelă. Întrunirea a fost reeditată, la scurt timp, cu o componență împuținată (lipsind Cristian Comănescu și Emil Ionescu) la Clubul Litere al Facultății omonime, cu participarea studenților filologi.

S-a arătat, prin metoda încercării și a perseverării în ea, că mentalul liberal e trainic împletit în corola de minuni a lumii, stîrnind binecunoscuta reacție: pe măsură ce te apropii de nedumeririle dintr-un început, ele se preschimbă în mirări și mai mari. Mai mult chiar, cum se întîmplă, controversele cele mai aprinse s-au iscat între interpreții – și, după cum a reieșit, aderenții – cei mai avizați – și mai dedicați – ai *cogito*-ului liberal.

Pentru mine unul cîștigul celor două întruniri a fost considerabil. Departe de a pleca de la ele cu conștiința împăcată, am izbutit să îmi "raționalizez" o serie de contrarietăți, avute și dobîndite.

Iată, din capul locului, cam ce ar intra în valiza atît de încăpătoare a titulaturii pe care am desemnat-o ca provizorie. Să vedem ce spun *auctores*. Pun pe masă, față în față, *Liberalism. In the Classical Tradition* de Ludwig von Mises (3rd ed., Cobden Press, San Francisco, California, and The Foundation for Economic Education, New York, 1985) și Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului. Zece lecții.* (trad. de Mona Antohi și Sorin Antohi, prefață de Sorin Antohi, Humanitas, 1992). După von Mises, părinții fondatori sînt gînditorii englezi și scoțieni din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, "primii care au formulat aceste idei (liberale, de bună seamă, n.n.) într-un sistem": David Hume, Adam Smith. Jeremy Bentham, John Stuart Mill, cel din urmă perceput ca "un epigon al liberalismului clasic" care "a cauzat confuzia necugetată dintre ideile liberale și cele socialiste ce a condus la declinul liberalismului englez și la subminarea standardelor de viață ale poporului englez". John Stuart Mill ar fi devenit, după von Mises, un mare suporter al socialismului – în special sub influența soției sale –, mai important chiar decît Marx, Engels sau Lassalle. În lista de autorități, von Mises adaugă printre germani pe Wilhelm von Humboldt și pe economistul Hermann Heinrich von Gossen, iar dintre francezi pe Frédéric Bastiat. Cartea lui Pierre Manent recompune istoria intelectuală a liberalismului trecînd prin Machiavelli, Hobbes, Montesquieu, Jean Jacques Rousseau, Benjamin Constant, François Guizot și Alexis de Tocqueville. Antologia din 1986, în două volume, a aceluiași Pierre Manent, *Les liberaux*, lărgește, e drept, lista de nume. Nu poate însă să nu frapeze că, atunci cînd e vorba de prioritățile pe care le stabilește orice selecție, von Mises și Manent *nu coincid asupra nici unei alegeri.* Las deoparte confuziile terminologice, de ieri și de azi, iscate de "bătălia pentru cuvinte" în arena politică. Un singur exemplu frapant: apropierea etichetei liberale de către socialiștii din Statele Unite, Louis M. Spadaro, semnatarul prefeței la amintita versiune engleză a cărții lui von Mises, citează o declarație din 1953 a primarului de atunci al Philadelphiei, pe care nu mă pot abține să n-o reproduc. Potrivit deci ex-senatorului Joseph S. Clark Jr., "un liberal se definește ca cineva care crede în utilizarea întregii forțe guvernamentale pentru promovarea dreptății sociale, politice și economice la nivel municipal, statal, național și internațional... Un liberal crede că guvernul este un instrument adecvat spre a fi folosit pentru dezvoltarea unei societăți care aspiră să traducă în practică principiile de comportare creștine". Parcurgînd acest citat mă simt transportat ca prin farmec din 1953 în prezentul imediat, adăstînd în fața micului ecran la o emisiune de clarificări doctrinare ale partidelor autohtone.

Cu siguranță, cînd vorbim despre liberalism ne referim la mai multe lucruri odată, adesea foarte diferite. Ceea ce ține de simțul continuității istorice și ceea ce ne oferă prezentul "eșicherului politic" pare a exista într-un soi de lumi paralele. Pe de o parte, tindem să asociem cugetării liberale tradiționale fundamentele înseși ale structurii politice occidentale contemporane. Suveranitatea persoanei, egalitatea în fața legilor, garantarea libertăților cetățenești, toleranța în raport cu credințele și opiniile celorlalți, disjungerea dintre politic și religios, statul de drept, separația puterilor ș.a.m.d. își regăsesc rădăcinile în ceea ce global și aproximativ am numit "gîndirea liberală". Pe de altă parte, și poate tocmai din această cauză, acest arsenal ideatic prin care a putut să se schimbe, în timp, atît de spectaculos fața lumii apusene și, odată cu ea, bună parte din glob, s-a anonimizat și s-a risipit, făcînd din "liberalism" una din alternativele gîndirii politice cele mai refractare articulării doctrinare, cele mai erodate de controverse și contradicții. Nu e de mirare, de pildă, faptul că Nicolae Steinhardt se putea arăta convins, într-un articol din 1937, *Liberalism*, republicat în "Revista de Istorie și Teorie Literară" (1-2/1992), că cel mai mare dușman al liberalismului îl reprezintă democrația, respectiv sufragiul universal, căruia el îi opune regimul parlamentar censitar. "Dacă civilizația va fi distrusă, sufragiul universal va fi fost cel mai important auxiliar al acestei opere" – profetiza Steinhardt la acel timp.

● Între blazonul de noblețe al demnității individului și doctrina pedestră a „burgheziei tîmpite" ● Ne datorăm libertatea restricțiilor libertății ● Țările în tranziție – „liberale fără voie".

Liberalismul a fost perceput ca un blazon de noblețe, purtînd ca semn heraldic ideea demnității individului, dar și ca o doctrină pedestră de tip utilitarist, poleind cu vorbe mari aspirațiile meschine ale "tîmpitei burghezimi". Înrădăcinarea lui în principiul libertății l-a putut plasa în atingere cu problematica centrală a existenței, în vreme ce gînditori liberali ca von Mises s-au străduit să debaraseze opțiunile lor de orice fundamentare speculativă în "natura umană", mărginindu-se declarat la un proiect rațional minimalist – "economie aplicată" – menit să asigure prosperitate și, pe cît se poate, diminuarea suferinței. Pentru unii, liberalismul reprezintă soluția cea mai stimulatoare pentru eliberarea energiilor creatoare. Pentru alții, el înăbușă impulsul creator prin interesul prioritar pentru valori materiale și prin lipsa de "idealitate". A putut fi taxat drept ateu, antireligios, sau a putut fi apreciat pentru felul în care apără credința fiecăruia de ingerințele colectivității. A părut unora anarhic, cînd înșiși liberali de marcă precum F.A. Hayek vorbesc răspicat despre "disciplina libertății" ce a ajuns să impună individului, pe măsura evoluției "societăților deschise", restricții tot mai complexe – "ne datorăm libertatea restricțiilor libertății". Liberalismul trece de regulă drept rebel, "libertin", nonconformist, insurgent, dacă nu chiar revoluționar, în vreme ce, potrivit aceluiași Hayek (*Law, Legislation and Liberty*, vol. III, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, 1979), el este cel care protejează tradiția de încercările sortite eșecului de a aplica evoluției societății formule raționale de "inginerie". "Oamenii n-au fost făcuți nici de natură și nici de rațiune, ci de tradiție" – scrie Hayek. I se impută liberalismului propovăduirea unei morale cinice, ce respinge iubirea aproapelui, tot așa cum, în plan moral, i se elogiază sublinierea responsabilității individuale și a virtuților civice care decurg din ea.

Ar trebui, desigur, mult mai multă cerneală pentru a limpezi cît de cît atîtea contrarietăți. În plus, istoria românească plasează liberalismul de secolul al XIX-lea pe o traiectorie "revoluționară" greu compatibilă, mai degrabă chiar în conflict cu versiunea "evoluționistă". Refuzul intervenției statale în viața privată sau în funcționarea economiei, respingerea ingineriei sociale și a arte-factului politic n-au cum să consune cu acțiunea liberală a formării României moderne. Dezvoltarea "organică" reprezintă, dimpotrivă, sloganul conservatorilor și al junimiștilor. Iată, dintre alte nenumărate ilustrări posibile, ce scria Caragiale într-un articol, *Politică și cultură*, apărut în *Epoca* acum o sută de ani: "Statul improvizat, simțind că pășește în gol, are nevoie numaidecît de un razim pe ce să-și pună piciorul; îi trebuie neapărat o societate, pentru liniștea lui, pentru asigurarea față cu el însuși că existența are o rațiune mai temeinică decît norocul, poate necredincios, al cîtorva momente. Neavînd, așadar, pe cine să-i impună lui reforme, se gîndește el mereu la dînsele; neavînd o societate care să-i ceară ceva după nevoile ei, închipuiește niște nevoi sociale cărora le decretează pe dibuite satisfacerea. El tot speră și nu oboselește a spera că va face să rezulte de la dînsul o societate". Diagnoza pare să fi fost, în linii mari, corectă și nici nu se poate spune că lipseau temeiuri pentru inflexiunile ironice. Tratamentul recomandat implicit s-a dovedit însă a fi fost eronat.

Mutatis mutandis, țările fost comuniste s-au aflat sau se află într-o situație similară. În trecerea lor la economia de piață, ele au fost puse în fața paradoxului de a "inventa" rațional și de a "construi" artificial o funcționare de sorginte "liberală" a economiei. "Liberalii" fără voie, împotmoliți în tranziție...

Și, dincolo de toate nedumeririle, o certitudine: nimic nu poate fi mai străin liberalismului decît colectivismele de orice fel și doctrinele totalitare.

Liviu PAPADIMA

Spolierea legală: între comerțul cu privilegii și haosul calculațional

Un argument frecvent invocat de analiștii contemporani ai opțiunilor publice este înrudit cu celebrul capitol X din *Drumul către servitute* (Buc., 1993), în care F.A. Hayek susținea că, într-o democrație nelimitată de supremația dreptului (*Rule of Law*), de felul celei care a zămislit național-socialismul, "cei mai răi ajung în frunte". Democrația nelimitată, spun ei, va fi fagocitată de facționalismul grupurilor de presiune politică la vînătoare de privilegii: "Dacă nu sînt împiedicate de reguli constituționale, grupurile animate de interese speciale vor utiliza procesul politic democratic pentru a-i mulge pe contribuabili și pe consumatori" (James D. Gwartney și Richard L. Stroup, *Economie și prosperitate*, Buc., 1995) și statul se va transforma "natural" în marea ficțiune care-i permite fiecăruia să trăiască pe cheltuiala tuturor celorlalți, combătută de Bastiat (v. "Legea", în *Polis* 1/1995). Raționamentul subiacent este elementar:

"Oare cum ar trebui să procedați dacă ați fi un politician în căutare de voturi? Evident, n-ați avea nimic de cîștigat de pe urma susținerii intereselor marii majorități dezinformate și dezinteresate. Dar promovarea politicilor favorabile intereselor speciale vă poate aduce suporteri care știu să se facă auziți, activiști electorali și, mai ales, susținători financiari ai campaniei dvs. În epoca politicii mediatizate politicienii sînt puternic presați să sprijine interesele speciale, să le stoarcă de fonduri electorale și să utilizeze aceste fonduri pentru a-și proiecta o imagine de candidat ideal pe ecranele de televiziune. Politicienii care se refuză acestui joc – aceia care refuză să întrebuințeze resursele statului pentru a oferi favoruri grupurilor de interese bine organizate în schimbul prețiosului lor suport – vor fi serios dezavantajați. În actualul cadru legal, politicienii sînt conduși, ca de o mînă invizibilă, spre atitudini ce reflectă interesele grupurilor speciale, chiar dacă ele duc adesea la politici risipitoare" (Gwartney & Stroup, cap. III. 4).

Pe scurt, ecranajul democratic le oferă un "avantaj comparativ" politicienilor lipsiți de scrupule. În astfel de condiții, numai *o parte* din actorii politici trebuie să fie "mai răi" pentru ca "mîna invizibilă" să-i propulseze – cu vremea – în frunte.

Desigur, *limitarea* constituțională a mijloacelor guvernanților de a se angaja în comerțul cu privilegii pare o soluție (*ibid.*). Însă un raționament analog celui de mai sus vine să submineze și această strategia metaconstituțională. Într-adevăr, este oare suficientă enunțarea unor legi benefice pentru ca cei aflați la putere să se și grăbească să le ratifice pentru binele obștesc? De ce ar înceta presiunea intereselor speciale și "apatia" intereselor generale tocmai pe palierul acesta cheie? Iară dacă (pentru a fi consecvenți) admitem că nu încetează, atunci concluzia ineluctabilă este că "cetățenii unui stat obțin legi de un nivel inferior celui pe care-l merită" (David Friedman, *The Machinery of Freedom*, 1973, cap. 39).

Pe de altă parte – pentru a cita și exemplul clasic – efectele concrete ale monopolizării "producției de securitate" (= lege și ordine) au putut fi descrise cu acuratețe, încă din vremea lui Gustave de Molinari ("De la production de la sécurité", *Journal des Economistes*, 1849): "Cînd consumatorul nu e liber să-și achiziționeze securitatea după plac, asistăm de fiecare dată la apariția și proliferarea unor profesiuni înfloritoare, dedicate arbitrarului și proastei administrații. Justiția devine lentă și costisitoare, poliția pusă pe șicane, libertatea individuală încetează să mai fie respectată, prețul securității este umflat abuziv și serviciile respective sînt distribuite inechitabil, fără alt criteriu decît puterea sau influența uneia sau alteia dintre clasele de consumatori". Într-adevăr, chiar în domeniul – socotit uneori mai aparte – al "apărării naționale", un studiu dedicat crizei cubaneze din 1962 (citat de P. Lemieux, *Du Libéralisme à l'Anarcho-Capitalisme*, 1983) a putut confirma că "acțiunile celor două state implicate (SUA și URSS) n-au fost nicidecum guvernate rațional, de interese strategice sau politice precise, ci au rezultat mai degrabă din procese politice și proceduri birocratice iraționale".

Este meritul unui Giovanni Montemartini de a fi remarcat, la începutul secolului, că asemenea impresii culese empiric se coroborează perfect cu teoria statului furnizor de pseudo-bunuri publice către interesele speciale concentrate, în dauna intereselor generale larg dispersate (cf. J.R. Hummel, "National Goods Vs. Public Goods", *The Rev. of Austr. Econ.* 4, 1990). Așadar, "spolierea legală", atît de temută de Bastiat, nu este excepția, ci regula, "normalitatea" statului. "Nu e o exagerare, afirmă D. Friedman, să conchidem că un stat nu poate funcționa corect (pe termen lung) decît dacă e compus exclusiv din sfinți".

Părăsind un moment nivelul euristic al agregatelor și comparațiilor interpersonale de "utilitate" și speculațiile empirice se poate arăta chiar mai mult, că dacă *toți* politicienii, pătrunși subit de "lecția" lui Henry Hazlitt (*Lecția de economie*, București, 1994), și-ar propune *sistematic* să aibă în vedere "nu doar efectele imediate, ci și pe cele de durată ale oricărei acțiuni sau politici", și "să urmărească efectele acelei politici nu numai asupra unui singur grup, ci asupra tuturor grupurilor", ei încă ar "bîjbîi prin beznă" asemenea planificatorului central rătăcit în oceanul proiectelor posibile și imaginabile, atîta vreme cît se află la cîrma unor entități monopoloide sustrase competiției monetare, deci lipsiți de sistemul prețurilor – veriga indispensabilă de legătură între preferințele "cali-

● Și „producția de securitate" e mai eficientă în condițiile pieței libere ● Statul nu dă faliment, indiferent de „performanțele" comitetului director .

tative" ale consumatorilor și estimările "cantitative" ale producătorilor. "Pe scurt, orice operație guvernamentală (de tip monopolist) injectează un punct haotic în economie" (Rothbard).

Este vorba, în esență, de generalizarea unui argument "de calcul economic", de tipul celui invocat de Ludwig von Mises pentru demostrația "imposibilității planificării raționale în regim socialist" (v. Mises, *Bureaucracy*, 1944). Ca un amănunt exotic, K.I. Vaughn, o distinsă analistă a opțiunilor publice atinge subiectul într-un incitant eseu dedicat lui Hayek (și reprodus în Hayek, *op. cit.*): "Dificultatea pentru individ rezidă în lipsa unui calcul politic echivalent celui al scăderii pierderilor din profituri, care să-l ajute să stabilească dacă a emis o judecată corectă asupra procesului politic". Dar ea nu pare dispusă să-și împingă observația pînă la ultimele consecințe: punerea în cauză a modelului (nefalsificabil!) al statului-întreprindere-furnizoare-de-bunuri-publice.

Că "binele public" definit și furnizat de stat nu are nimic de a face cu "cererea" populației, în sensul în care așa ceva se poate spune despre firmele concurențiale supuse criteriului pierderilor și al profiturilor pe piața tranzacțiilor *voluntare*, rezultă, totuși, și din observația elementară că, spre deosebire de acestea, statul *nu dă faliment*, indiferent de performanțele și compoziția "consiliului său director". Din contra: cu cît performanțele sale sînt mai puțin "satisfăcătoare", cu atît pretinde să controleze mai multe resurse, "ca să rezolve problemele". Și monopolul "producției de lege și ordine" nu face excepție. Teoria calculului economic nu face, în esență, decît să disciplineze bunul simț, confirmînd faptul că nimic nu e fortuit în aceste constatări empirice.

În concluzie, chiar și într-o statocrație populată numai de "sfinți" constituționaliști, orice reziduu de monopol politic încadrat de soluția constituționalistă rămîne un "*centru de haos calculațional*" *croit arbitrar și o invitație deschisă la extinderea sferei de "iraționalitate" pe care o întreține.* Pe bună dreptate, teoria dreptului informată "praxeologic" insistă asupra faptului că numai revenirea la un sistem judecătoresc descentralizat, așadar o "anarhie a producției de securitate" poate "raționaliza legea și ordinea" rezolvînd problema "spolierii legale", astfel reformulată, pe care n-am făcut aici decît s-o schițez. (v. și N.S. Kinsella, "Drept și legislație într-o societate liberă", în acest număr al revistei *Dilema*).

Dan Cristian COMĂNESCU

© A. Ionescu

Inventar la Londra

Anglia e probabil mama liberalismului. Un liberalism îngrădit doar de tradiții, cutume și bun simț. Dar să vedem în mod concret unde duce un astfel de liberalism. Vom face o scurtă trecere în revistă a unor lucruri care se pot găsi prin magazinele londoneze, pornind de la micile *gift shop*-uri ale muzeelor și ajungînd pînă la uriașul Harrod's cu ai săi patru mii de vînzători și cele peste unsprezece mii de becuri care-i luminează exteriorul. Așadar, începem: coșuri de răchită gata umplute cu cele necesare unui picnic, de la pătura de lînă pînă la biscuiți și sticla de vin; bastoane cu claxon, ca la bicicletă; clopoței de pus în grădină care cîntă anumite melodii atunci cînd adie vîntul; toate felurile de semințe de flori; pungi cu brazde întregi de gazon ori cu semințe de legume; unelte de grădinărit mai banale sau mai ingenioase; costume pentru grădinărit; toate materialele necesare construirii unei case din lemn sau din cărămidă; costume de călărie pentru doamne sau pentru bărbați; hanorace sport de purtat pe yacht, cauciucate pe dinafară și căptușite cu lînă moale pe dinăuntru; costume pentru pescari, vînători sau jucători de golf și pălării cu boruri largi, cu boruri înguste sau caschetele pentru aceleași îndeletniciri; jachete, pulovere și țesături din mohair și cașmir; șaluri moi în carouri scoțiene; stofe ireale, fără greutate; mătăsuri fine și brocarturi; dantelării regale; mănuși din piele de căprioară sau de antilopă; poșete din piele de crocodil; pantofi de damă speciali pentru week-end; huse de blană pentru crosele de golf; covoare indiene, turcești, chinezești sau arăbești făcute manual; coșulețe cu flori uscate și mirositoare; forme de mere, caise sau lămîi sculptate în lemn dar cu arome naturale; ștampile înflorate pentru decorat scrisorile; seturi de coli, plicuri și parfumuri pentru scrisori, în casete de lemn; globuri pămîntești cu hărți vechi; ocheane și busole marinărești; tutunuri, foițe, pipe, țigări de foi și trabucuri enorme; chibrituri de vînt; ceaiuri pentru zorii zilei, pentru breakfast și pentru *five o'clock*; cutii de ceai cu ceas; lumînări frumos mirositoare care plutesc pe apă ca nuferii; săruri și uleiuri de baie cu diverse proprietăți și arome, ambalate în diverse sticluțe; borcane, sticle și sticluțe de toate formele și culorile, cu toate tipurile de dopuri; prafuri parfumate de pus printre cearșafuri; turnulețe de zeci de centimetri înălțime, făcute din fructe naturale; bomboane și jeleuri fine, de toate formele și culorile, așezate în sertare și borcane de unde sînt adunate de cumpărători, după preferințe, cu o lingură mare primită la intrarea în magazin; ierburi și mirodenii care mai de care mai speciale și mai curioase; alune murate; gemuri, jeleuri, dulcețuri și marmelade din toate fructele mai mult sau mai puțin imaginabile, preparate după rețete ale vechilor case regale; cărți de bucate cu rețete păstrate de pe timpul acelorași case regale; vinuri de toate soiurile și din toate țările lumii; cidru; brînzeturi păstrate în lemn de brad; dulciuri și biscuiți cu unt special pentru *breakfast*; bomboane fine ambalate în cutii de metal sau de lemn; mobilă în miniatură (scrinuri complicate cît o cutie de chibrituri); Rolls Roice-uri, Daimler-uri și Jaguar-uri; mașini noi cu designul anilor '20 sau '30; elefanți. Da, elefanți. Și lista ar putea continua la infinit. La noi n-am văzut nimic din toate astea, decît cel mult în variante grosolane. Dacă mai adaug și faptul că în toate magazinele atmosfera e aromată de parfumuri speciale și că de cele mai multe ori, în surdină, se aude muzică preclasică, aș putea chiar să-i supăr de tot pe cei care n-au avut pînă acum ocazia să viziteze altfel de prăvălii.

Andrei MANOLESCU

Autori liberali apăruţi în româneşte după 1989

După 1989, au apărut mai multe traduceri din literatura liberală. Cele mai multe titluri au fost publicate de Editura Humanitas în colecţia "Societatea civilă", restul editorilor strecurînd, de fapt, printre alte apariţii şi cîte un text liberal. În politica editorială, e certă orientarea către autorii contemporani în defavoarea clasicilor, ca şi orientarea către texte de istorie şi filosofie politică, în defavoarea scrierilor economice. Cele mai importante 20 de apariţii, în ordine alfabetică:

- Raymond Aron, **Istoria şi dialectica violenţei**, traducere, prefaţă şi note bibliografice de Cristian Preda, Editura Babel, 1995
- Gary Becker, **Comportamentul uman. O abordare economică**, traducere de Dana Baltag şi Simona Preda, Editura All, 1994
- Isaiah Berlin, **Patru eseuri despre libertate**, traducere Laurenţiu-Ştefan Scalat, prefaţă de Mihail Radu Solcan, Humanitas, 1996
- Alain Besançon, **Originile intelectuale ale leninismului**, traducere de Lucreţia Văcar, Humanitas, 1993
- Alain Besançon, **Anatomia unui spectru**, traducere de Mona Antohi şi Sorin Antohi, Humanitas, 1992
- Alain Besançon, **Confuzia limbilor**, traducere de Mona Antohi şî Sorin Antohi, Humanitas, 1992
- Milton Friedman, **Capitalism şi libertate**, traducere de Delia Răzdolescu şi George G. Potra, Editura Enciclopedică, 1995
- François Furet, **Reflecţii asupra Revoluţiei franceze**, traducere de Mircea Vasilescu, introducere de Sorin Antohi, Humanitas, 1992
- Marcel Gauchet, **Dezvrăjirea lumii. O istorie politică a religiei**, traducere şi postfaţă de Vasile Tonoiu, Editura Ştiinţifică, 1995
- James D. Gwartney, Richard L.Stroup, **Economie şi prosperitate**, traducere de Dragoş Aligică, Editura Alutus-D, 1995
- Friedrich von Hayek, **Drumul către servitute**, traducere de Eugen B. Marian, Humanitas, 1993
- Henry Hazlitt, **Lecţia de economie**, traducere de Mădălina Badea şi Alina Danielescu, Amerocart SRL, 1994
- Paul Heyne, **Modul economic de gîndire**, traducere de Nicolae Nistorescu şi Marin Francu, Editura Didactică şi pedagogică, 1991
- Sven Otto Littorin, **Suedia. Creşterea şi declinul statului bunăstării sociale**, Editura Staff, 1994
- Thomas Robert Malthus, **Eseu asupra principiului populaţiei**, traducere de Vistor Vasiloiu şi Elena Anghelescu, studiu introductiv de Vladimir Trebici, Editura Ştiinţifică, 1992
- Pierre Manent, **Istoria intelectuală a liberalismului**, traducere de Mona Antohi şi Sorin Antohi, prefaţă de Sorin Antohi, Humanitas, 1992
- John Stuart Mill, **Utilitarismul**, traducere de Valentin Mureşan, Editura Alternative, 1994
- John Stuart Mill, **Despre libertate**, traducere de Adrian-Paul Iliescu, Humanitas, 1994
- Karl R. Popper, **Societatea deschisă şi duşmanii ei**, 2 vol., traducere de D. Stoianovici, Humanitas, 1992-1993
- Alexis de Tocqueville, **Despre democraţie în America**, traducere de Magdalena Boiangiu şi Beatrice Staicu (vol 1), Claudia Dumitru (vol.2), Humanitas, 1995

Alte traduceri din autori liberali au apărut în revistele **Sfera politicii** (Fr. von Hayek, Leo Strauss, Milton Friedman, Raymond Aron, Jacques Rueff, Bertrand de Jouvenel, Isaiah Berlin) şi **Polis** (în special în numerele 1 şi 2 / 1995, intitulate "Liberalismul francez. Secolele XIX-XX").

Dintre autorii români, e de menţionat republicarea cărţilor lui Ştefan Zeletin, **Burghezia română**, cu o notă biografică de C.D. Zeletin, Humanitas, 1991 şi **Neoliberalismul**, ediţie îngrijită de C.D. Zeletin, Editura Scripta, 1992.

Liberalismul românesc de altădată

Nu vreau (nici nu e bine) să judec liberalismul de mai ieri din perspectiva celui de astăzi. Şi viceversa. Ar fi o judecată anapoda şi neconcludentă. Se ştie însă că doctrina şi procedeele liberalismului au creat capitalismul de ieri şi de astăzi în lumea civilizată. Ştefan Zeletin avea dreptate să aprecieze, în cartea sa capitală **Burghezia română** (1925), că e reacţionar orice curent de idei (de la noi) care critică, de pe o poziţie sau alta, liberalismul şi burghezia. Apoi, s-a simţit nevoia ca unele consecinţe ale liberalismului să fie domolite prin măsuri social-democrate, care să asigure protecţia socială a lumii salariate. În ţările civilizate guvernele liberale au alternat cu cele social-democrate, creînd un echilibru între cele două laturi pe care le cred componente. Sînt, azi, destui economişti şi sociologi proeminenţi care nu mai au încredere în exerciţiul pur al liberalismului, necoroborat cu măsurile de protecţie specifice social-democraţiei. Iar despre proiectele lui Milton Friedman (un liberalist de strictă observanţă), aplicate în ţările din lumea a treia, nu se spun lucruri măgulitoare, semn că ele nu sînt tocmai aplicabile peste tot. Poate că la noi, după ieşirea din anchiloza ineficienţei economice a pseudo-socialismului, unele proiecte liberale sînt utile şi necesare de aplicat. Dar nu ar trebui neglijate, concomitent, soluţii de necesară protecţie socială.

Dar aş vrea să mă refer, aici, la liberalismul românesc de altădată, care s-a confundat, deja titlul unei cărţi din 1942 a lui M.Manoilescu o arată cu rostul şi destinul burgheziei româneşti. E dincolo de orice îndoială, că România modernă, începînd chiar de pe la 1840, e o creaţie a liberalilor. Ei, liberalii de atunci, s-au ridicat să militeze pentru înnoirea organismului românesc, pînă atunci feudal în structură, ca o expresie a tratatului de la Adrianopole din 1829, care, anihilînd monopolul turcesc asupra exportului, a îngăduit stabilirea relaţiilor comerciale cu Apusul capitalist. Aceasta va determina acel proces necesar de înnoire. Ei, liberalii timpului, au organizat revoluţia de la 1848 care, chiar dacă nu a dat rezultate imediate, a avut consecinţe foarte importante. Unirea de la 1859 e tot o consecinţă a revoluţiei de la 1848, prin folosirea inteligentă a contradicţiilor de interese dintre marile puteri europene. Şi nu tot liberali, ca M.Kogălniceanu şi Alex. Ioan Cuza, au înfăptuit, în mai 1864, reforma agrară, folosindu-se de lovitura de stat pentru a învinge împotrivirea conservatorilor? Oamenii politici liberali, credincioşi imperativelor vremii, au creat, în 1875, Partidul Liberal. Factorul motor al acestei creaţii politice de extraordinară importanţă a fost Ion C. Brătianu, ajutat, la început, de prietenul său bun C.A.Rosetti. Dar determinant rămîne, aici (sau şi aici), rolul lui Ion C.Brătianu, spirit pragmatic, care înţelegea că politica nu se face numai cu principii ci prin compromis şi adaptare la realul mereu conjunctural. În 1876 Ion C.Brătianu, ca lider al Partidului Liberal, devine prim-ministru (la Interne fusese C.A.Rosetti, din 1878 iar la Externe, din aprilie 1877, titular a fost, pînă în noiembrie 1878, M.Kogălniceanu). După războiul din 1877 şi proclamarea independenţei României, guvernul I.C.Brătianu, în care miniştrii erau mereu schimbaţi, continuă să gireze treburile ţării pînă în martie 1888. A contribuit, la aceasta, şi înţelepciunea regelui Carol I, care l-a lăsat pe Brătianu să conducă ţara, împotriva uzanţelor, timp de 12 ani. Adică timp de trei legislaturi. Atunci, în cea mai lungă guvernare din istoria ţării, beneficiind de răgaz, s-au pus, de fapt, fundamentele României moderne (căi ferate, bănci - inclusiv B.N.R. - un început de industrie, aşezăminte sincrone cu cele din Apus, învăţămînt, organizare administrativă, sănătate, etc. etc.). Fără îndoială, rămăseseră încă sechele puternice ale vechilor legiuiri (ţăranii, reprezentînd peste 90% din populaţia ţării, aveau puţin pămînt în proprietate şi n-aveau, de fapt, drept la expresie politică în sistemul celor patru, din 1884 trei, colegii electorale). Dar era greu de înlăturat împotrivirea marilor latifundiari, care ţineau morţiş la privilegiile moştenite. Aceasta a creat o stare de fapt nepotrivită, bine definită de Gherea, în 1910, neoiobăgism. Dar efectul acestor sechele ale vechiului s-a acutizat după 1890. Pînă atunci, din 1876 la 1888, Brătianu, ca exponent al liberalilor şi al liberalismului, a ştiut să împingă ţara, cu amare - adesea - sacrificii - spre progresul civilizaţiei capitaliste. N-aş spune că rolul Partidului Conservator (întemeiat în 1885) a fost numai unul frenator. A îndeplinit o necesară funcţie cenzurativă, în calea prea pripitelor măsuri legislative liberale. Împreună, s-au complinit. Dar factorul motor rămîne, e necesar să o precizez încă o dată, liberalismul. Degeaba au fost criticile junimismului politic din epocă (inclusiv cele ale lui Eminescu) şi ale conservatorismului în genere. Progresul, pentru organismul românesc de atunci, îl reprezenta liberalismul şi Partidul Liberal. Şi tot ceea ce i se împotrivea era acţiune doctrinară retrogradă.

Venise momentul asanării sechelelor de tip feudal. Misiunea aceasta şi-a asumat-o tot Partidul Naţional Liberal, condus, acum, de fiul lui I.C.Brătianu, tot Ion. Ion I.C.Brătianu a preluat din mîna lui Titu Maiorescu, la 4 ianuarie 1914, conducerea guvernului. Cu un proiect anunţat încă din 1913, Ionel Brătianu urmărea să realizeze o largă reformă agrară (vreo două milioane hectare) şi modificarea legii electorale, prin topirea celor trei Colegii electorale în colegiul unic pentru toţi ştiutorii de carte. Nu era suficient. Dar era un progres extraordinar, care a avut de înfruntat împotrivirea Partidului Conservator, reprezentînd interesele marilor latifundiari. Izbucnirea războiului prim mondial a întrerupt dezbaterile Constituantei în jurul acestor proiecte reformatoare. Apoi, încă în 1917 legiferate în 1919, aceste reforme au căpătat înfăţişarea potrivită: o mare reformă agrară (şase milioane hectare), care a schimbat practic structura proprietăţii funciare, şi universalizarea dreptului la vot pentru bărbaţi. Şi aceste mari înfăptuiri social-politice sînt, incontestabil, opera Partidului Naţional Liberal şi al liberalismului românesc. Ca şi, în bună măsură, crearea României Mari datorită unor împrejurări internaţionale favorabile (prăbuşirea simultană a Imperiului austro-ungar şi a Imperiului ţarist). Ionel Brătianu căpătase, acum, indiscutabile propensiuni dictatoriale, neavînd încredere în noile partide apărute pe harta politică a ţării. Îl sprijinea, întru aceasta, îndeaproape, şi regele Ferdinand, ce îşi investise încrederea toată în Ion I.C.Brătianu care, de aceea, pînă în 1927 (cînd a murit la puţine luni după decesul regelui Ferdinand), venea la putere oricînd voia. Aşa se face că, de fapt, noua organizare (inclusiv industrial-financiară) a României Mari este opera PNL, condus de Ion I.C.Brătianu, în timpul guvernării din ianuarie 1922 - martie 1926. Atunci, în această guvernare de patru ani, a fost adoptată, în 1923, şi noua constituţie a ţării, trezind împotrivirea Partidului Naţional şi a Partidului Ţărănesc. Rămîne faptul incontestabil că în această guvernare de patru ani s-a reorganizat, cum se cuvenea, România Mare, chiar dacă unele măsuri timide au fost adoptate mai înainte, de guvernul Al. Averescu (martie 1920 - decembrie 1921).

Oricum am examina lucrurile, este neîndoielnic rolul hotărîtor al liberalismului şi al Partidului Naţional Liberal în crearea României moderne. Mă întreb dacă, după un interstiţiu totalitar de aproape jumătate de secol, liberalismul mai poate avea rolul extraordinar pe care l-a îndeplinit de la 1840 pînă decembrie 1937? Nu sînt, acum, necesare instrumente politice, inclusiv doctrinare, înnoitoare? Se poate face excepţie de paranteza totalitară de 50 de ani şi să se reia liberalismul, chiar înnoit, valabil, la noi, pînă în decembrie 1937? Întreb, nu dau cu parul.

Z. ORNEA

Un infractor pe măsură?

În numerele trecute ale *Dilemei*, reacţia oficială a Bisericii faţă de un (pînă la urmă imposibil) congres bucureştean al "Martorilor lui Iehova" a fost citită ca o triplă eroare internă (strategică, dogmatică şi mai ales morală) şi ca o încălcare a principiilor statului de drept care, organism laic, asigură prin lege libertatea de expresie a tuturor credinţelor religioase.

Alături de toate aceste justificate lecturi, ceea ce m-a frapat iniţial în reacţia responsabililor Bisericii şi a purtătorilor ei de steag ("Asociaţia studenţilor creştini") a fost distorsiunea de ordin *estetic*. O instituţie învestită cu o excepţională anvergură, statornicită de foarte multă vreme în destinul comunităţii, o instituţie care îşi clamează necontenit "rolul esenţial în dezvoltarea fiinţei naţionale de-a lungul întregii ei istorii", care contează conform statisticilor pe 85% din populaţie, o instituţie care nu mai suferă presiunea regimului totalitar ci e, dimpotrivă, curtată de puterea politică dornică de orice fel de legitimare, o instituţie aşadar "bine instalată" în societate dezvoltă mijloace maxime, de război necruţător, împotriva unei secte puţin credibile, ale cărei carenţe dogmatice şi comportamentale sînt uşor de dovedit. Mai mult, importanta desfăşurare de forţe a Bisericii se asociază cu o poziţie de *victimă* totală, pîndită de iminentul pericol al distrugerii. "Ortodoxie sau moarte" s-a strigat. "Veniţi să ne apărăm credinţa strămoşească" au afişat pe ziduri studenţii creştini, chemînd în ajutor populaţia ca de pe un meterez aprig asediat.

Disproporţia între *anvergura* mijloacelor puse în acţiune şi talia "agresorului" frizează, în opinia mea, kitsch-ul. E un soi de gigantism aplicat în ordinul minusculului... E o "exhortaţie la martiriu" în absenţa persecuţiei. Într-o dezolantă disimetrie, strigătele acestea amintesc de "Vom muri şi vom fi liberi" din 21 decembrie.

Ce fel de forţă spirituală şi socială îşi simte, în realitate, B.O.R., dacă se crede ameninţată şi scoate strigăte de luptă într-un asemenea caz? Cînd ar fi fost suficientă o *expunere* doctrinară, clară şi fermă, a ceea ce reprezintă o *tradiţie religioasă* autentică, în raport cu o sectă, în cazul de faţă vizibil inatractivă şi subalternă prin îngustimea convingerilor ei. Ce fel de calităţi intelectuale, morale sau, pur şi simplu, de bun simţ, acordă Biserica poporului pe care îl păstoreşte atunci cînd, fără a-i oferi posibilitatea unei informări şi explicaţii, îl asmute împotriva unei minorităţi religioase? Ce se mai alege de barocul portret al românilor drept "popor răscopt în mustul Ortodoxiei vreme de aproape două mii de ani" (D. Stăniloae) cînd maturarea aceasta lentă poate fi compromisă de un stadion animat de sectanţi? Ce credibilitate mai poate păstra, în aceste condiţii, mult lăudata lipsă de războaie religioase şi inexistenţa Inchiziţiei în spaţiul creştin românesc?

Ce fel de studenţi sînt aceia care, în loc de reflexie, de nuanţarea şi aprecierea lucidă a unei situaţii – proprii intelectualului –, preferă strigătul de luptă simplificator şi, în acest caz, inadecvat? Ce fel de creştini sînt ei cînd, trecînd peste îndelungul exerciţiu al Ortodoxiei în cîmpul antinomiilor veritabile, formulează o alternativă care îi descalifică? Dacă "ortodoxie sau moarte" se referă la comunitatea creştină din România, ştim foarte bine că, în momentul de faţă, ea nu e pusă – de duşmani exteriori – în faţa unei asemenea radicale alegeri. E o alegere care ar putea face cel mult obiectul dezbaterii interioare, în cazul că o comunitate creştină şi-ar examina încordat calitatea şi autenticitatea credinţei. Dacă "ortodoxie sau moarte" se referă, în schimb, la cei transformaţi în "adversar" care, ori trec la ortodoxie ori..., cum se împacă atunci sentinţa nu numai cu doctrina creştină a libertăţii şi a învierii, dar chiar cu recenta campanie a aceloraşi studenţi creştini pentru interzicerea avortului, "pentru viaţă", care e un dar divin?

Mai la urma urmei, poate că, în cazul de faţă, "ortodoxie sau moarte" e doar o nereuşită metaforă. Numai că ea a fost rostită în spaţiul public, incitînd la intoleranţă religioasă, şi face parte dintr-o defectuoasă retorică a ortodoxiei oficiale faţă cu modernitatea. Într-un mod indirect, "Martorii lui Iehova" şi-au onorat, în acest caz, numele: au pus Biserica ortodoxă în situaţia de a se *declara*, de a *se formula* pe sine într-un context, curent astăzi, al diversităţii religioase (şi, implicit, în faţa instanţei ultime). Exerciţiul propus era comod, dată fiind diferenţa de carură dintre opozanţi. Biserica s-a crispat totuşi pentru că ea nu recunoaşte sau încearcă să combată o *stare de fapt*: întîlnirea, coexistenţa şi comerţul obligat al diferitelor credinţe şi forme religioase aduse în contiguitate prin masiva posibilitate de circulaţie şi comunicare, proprii lumii actuale. În loc să se concentreze pe mesajul intern al ortodoxiei, să-l valorifice şi să-l comunice în condiţiile acestei diversităţi, responsabilii Bisericii îşi deservesc propria

POLIŢIE ŞI TRADIŢIE

tradiţie, încercînd s-o impună printr-un soi de monopol religios, obţinut cu mijloace poliţieneşti.

Opoziţii contraproductive

Crisparea în faţa diversităţii confesionale nu e decît unul dintre simptomele blocajului instalat între "apărătorii" creştinismului oriental şi modernitate. O întîlnire încă neasimilată cu transformările ei mentale, cu deschiderea spre culturi diferite, cu modurile ei valabile de interogaţie şi căutare, îi împinge să absolutizeze carenţe de parcurs (raţionalism, individualism, umanism reducţionist, ofensivă a ateismului) şi să-i transforme pe partizanii acestor tendinţe în exponenţii definitorii ai lumii actuale. Modernitatea e percepută, în consecinţă, drept un "mediu" străin, condamnabil în totalitate, faţă de care tradiţia trebuie să se protejeze şi să închidă. "Pînă în secolul trecut Biserica română nu fusese scuturată niciînd de crize de o asemenea amploare: nu parcursese o Revoluţie franceză, nu înfruntase o Reformă, nu resimţise ebuliţia culturală a Evului Mediu occidental. Or, această stabilitate devenise pentru ea o obsesie de care se agăţa neţinînd seama de evoluţia organismului social şi, ca atare, Biserica ajunsese să îşi creeze o situaţie falsă: imuabilitatea, fixitatea, «neschimbabilitatea» erau privite de către ea drept criteriul însuşi al autenticităţii ortodoxe" (A. Scrima).

Situaţie falsă din cel puţin două puncte de vedere. În primul rînd pentru că termenul însuşi de "tradiţie" presupune, printre semnificaţiile sale prime, pe aceea de *transmitere* a depozitului cu care e încărcată. O tradiţie spirituală autentică poartă cu sine un mesaj al Adevărului destinat să *traverseze* ciclurile istoriei, să se întrupeze în succesiunea formelor ei – mentale şi sociale –, să iradieze în cuprinsul lor. Ca atare, noţiunea de tradiţie nu are comună măsură şi nu poate fi opusă mentalităţii unei epoci date, în speţă celei moderne. Cramponarea de un trecut idealizat – presupus garant de conservare – riscă să facă pur şi simplu inoperantă o tradiţie. De altfel, concentrarea excesivă, pe o *forma mentis*, fie ea cît de venerabilă, arată că o atare concepţie e, pînă la urmă, mai atentă la *forme* decît la anvergura trans-istorică a Adevărului care se livrează prin intermediul lor.

În al doilea rînd, situaţie falsă pentru că e lipsită de realism: omul de astăzi nu poate funcţiona, în cîmpul tradiţiei, ca cel bizantin sau ca cel al Evului Mediu românesc. Citind sau citînd un autor creştin din veacul al IV-lea, de pildă, nu înseamnă că ne suim într-o maşină a timpului care ne transformă mental în cappadocieni ai acelui veac.

Există, spuneam, în ce priveşte tradiţia, o noţiune definitorie: aceea de lanţ, de filiaţie, de *transmitere* (e ceea ce înseamnă de altfel *kabbala*, nume generic al misticii ebraice). Pentru islam, *silsilah* e lanţul care leagă, în sufism, pe discipol de maestrul său şi în ultimă instanţă de Profet. Fiecare *hadîth*, fiecare rostire a lui Muhammad neconţinută de Coran e, şi

© S. Ghelie

ea, transmisă printr-un şir de intermediari cunoscuţi, invocaţi, în debutul *hadîth*-ului, ca o semnătură acumulată a tradiţiei. Dincolo de incluziunea tuturor credincioşilor, filiaţia christică desemnează un traseu instituţional – pe episcopii care, prin apostoli, îşi deţin funcţia de la primul ierarh –, şi un traseu al căutării spirituale, al efortului interior care se perpetuează de la părintele spiritual la ucenici. Or, această conştiinţă a *lanţului*, a filiaţiei – pusă mereu la lucru ca o realitate esenţială a tradiţiei – arată că tradiţia nu înseamnă nici fixare într-un anume cadru mental, nici auto-învestire prezumţioasă cu autoritatea marilor ei nume. Înseamnă, pur şi simplu, posibilitate de acces la *rostirea de sine a Adevărului* şi *la calea* pe care el ţi-a destinat-o. Ceea ce trebuie onorat printr-o interogaţie personală, realistă, ţintind la miezul viu al acestui mesaj. Iar, în acest caz, e obligatoriu să-ţi utilizezi instrumentarul propriu, mijloacele intelectuale şi tipul de străduanie de care dispui acum şi aici, ca om modern, iar nu să invoci – convenţional şi iluzoriu – virtuţile pierdute, pentru cei mai mulţi dar nu şi pentru tine, ale omului tradiţional.

René Guénon, critic "definitiv", lucid şi intransigent, al lumii moderne, analist al crizei acestei lumi de pe poziţia unei metafizici tradiţionale a făcut, în ciuda aparenţelor, operă de autor modern. El a asimilat într-o variantă extrem de personală, care îşi impune valoarea, *înţelepciunea* comunicată în tradiţii din cele mai diverse, propunînd mai ales evidenţa coerenţei lor, a unităţii lor transcendente. Or, această interpretare – obţinută, spunea A. Scrima, prin *intensiune*, prin implicare personală creatoare, uneori infidelă literei şi neglijentă la particularităţi – a fost formulată de Guénon într-un limbaj modern, accesibil Occidentului, construit mai cu seamă prin utilizarea noţiunilor scolastice. Dacă în perioada de apariţie a cărţilor şi articolelor sale, mesajul uimitor pe care îl propunea a avut răsunet doar într-un cerc restrîns şi special (ceea ce l-a făcut pe J. Biès să-l numească *Guénon l'In-ouï*), astăzi el e un punct de acces spre ceea ce înseamnă tradiţie, cunoscut şi valorificat în medii occidentale destul de variate. Guénon vorbea despre o *Philosophia perennis*; or, în ce-l priveşte, el şi-a onorat rolul de a o face să se perpetueze – în condiţiile şi potrivit posibilităţilor lumii actuale. Din acest punct de vedere, reacţiile unor oameni care, invocîndu-l pe Guénon îl utilizează convenţional, ca pe o grilă implacabilă, mi se par bizare: Dan Stanca, de pildă, pentru care gîndirea lui H.R. Patapievici ar fi net condamnabilă pe motiv de ataşament la modernitate. Cînd o gîndire e vie, e necomplezentă şi îndrăzneaţă – mai ales în cîmpul religios de azi – ar fi cazul să fie apreciată drept o benefică noutate. Cînd ea îşi formulează interogaţia în acest domeniu punînd la lucru categorii ale unei culturi cu puţine excepţii absente din competenţa şi dezbaterea autorilor de orientare spirituală din România, ar fi cazul să răsufli uşurat că a mai apărut, în sfîrşit, o voce de asemenea tonalitate. Iar nu să ţei mina unui judecător sigur pe criteriile sale, apt să elibereze certificate de conformitate cu tradiţia. La fel de posacă şi nerealistă e, de altfel, în acest caz, lecţia servită aceluiaşi autor de Daniel Paltin, care îl trînteşte la examen din cauza lipsei de respect faţă de Biserică. În ciuda distincţiilor foarte explicite făcute de H.R. Patapievici cînd se referă la acest subiect, în ciuda justeţii, *hélas*, a observaţiilor sale, examinatorul îl receptează numai după rubrici scorţos citate.

Dacă ortodoxia e respectată numai în modul acesta – *placid* din punct de vedere intelectual dar *tăios* şi agitat faţă cu orice rezervă asupra modului ei actual de manifestare –, dacă ea nu va intra în dialog cu lumea culturii şi va continua să invoce traumele îndurate în istorie drept argumente de respingere a modernităţii, nu riscă ea oare să-şi primejduiască însăşi tradiţia? Nu riscă să-şi refuze, pînă la urmă, participarea la definirea spirituală a omului contemporan?

Jean Biès, un gînditor orientat de scrierile lui Guénon şi înclinat – ca atare – să caute în afara catolicismului o posibilă cale tradiţională, nota în 1985 (*Cahiers de l'Herne*, număr dedicat lui R. Guénon) avantajele, dar şi piedicile în ce priveşte varianta ortodoxă: "E semnificativ că Europa cunoaşte astăzi mişcarea *filocalică* prin descoperirea a ceea ce Luc Benoist a numit «ultima şcoală de realizare metafizică prezentă în biserica creştină». A se îndrepta spre Răsărit, fără a părăsi creştinismul, iată o soluţie care a părut multor occidentali drept soluţia firească, dacă nu chiar ideală. S-a dovedit însă că ea comportă şi inconveniente: e vorba în special de acele prea multe răni, trecute ori prezente, care au determinat pe ortodocşi să refuze contactele exterioare cu alte religii, ceea ce constituie un mod de protecţie, dar riscă să devină sectarism".

Anca MANOLESCU

Album

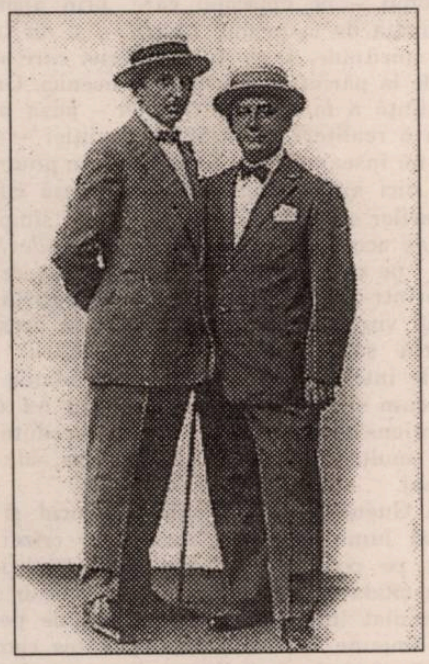

Telalii fără fruntarii

Copiii sîntem noi

Într-un recent articol, Iaromira Popovici făcea observaţia că, în multe reclame, reprezentările copilului semnifică virtuţi ale mărfii: puritate pentru alimente, candoare pentru detergenţi, spirit jucăuş pentru aparatura uşor de manevrat etc. Copilul a devenit deci o figură de stil, o emblemă, un loc comun. Acestui "cod", relativ nou, al comunicării vînzător-muşteriu, i se suprapune efectul sigur al înduioşării, al înmuierii inimii de părinte sau bunic. Aici Iaromira are dreptate să numească "balcanică" publicitatea mămoasă de la noi, în care nazurile odraslei suverane dictează toate interesele casei (o atare ierarhie răsturnată s-ar justifica în cazul strict al produselor pentru copii; vezi şăgalnicul slogan franţuzesc "*Chez Nestlé, le président est bébé*").

Un alt nivel de semnificare îl puteam pînă nu de mult surprinde în spotul îngheţatei **Delta** ("Îngheţata ta"), care făcea apel la unele din instinctele noastre cele mai joase. Un tînăr atletic muşca - cu drăgălăşenie, dar şi cu o abia voalată pornire canibalică - din pielea fragedă a unui bebeluş: ce metaforă mai senzuală i se putea găsi dulcelui lăptic îngheţat din cornete?

Însă Iaromira intuia ceva mai mult, atunci cînd, plictisită de spoturile prea de tot feerice şi prea de tot fericite, le reproşa acestora nerespectarea structurii de basm. Drept e că, din structura băsnară, aceste reclame conservă ceva esenţial, ce poate fi identificat ori cu începutul senin şi statornic al lui "a fost odată" ori, mai degrabă, cu sfîrşitul culminînd de pace şi fericire al lui "şi au trăit fericiţi...". Pentru că lumea reclamelor este prin definiţie lumea fericirii domestice, a belşugului cu etichetă, a bunăstării standardizate. Adevărat e totodată şi că acest gen de spoturi lirice, alcătuite din avalanşe de imagini ale Olimpului merceologic, dacă nu-s bine realizate tehniceşte, arată mizerabil. Asta e unul din neajunsurile spoturilor valahe, aducînd a filmări de botezuri şi de tăieri de moţ. Înregistrînd un puradel ce aleargă prin iarbă, asiguri bucuria părinţilor patroni, cumpărători ai reclamei, dar nu musai şi pe cea a părinţilor clienţi, posibili cumpărători ai produsului.

O mămică ce-şi pregăteşte din vreme tolba cu poveşti, e mult mai amatoare de acţiune şi tramă tensionată: ea are de ce să caute locul acestora în spaţiile publicitare. Aici, Sfînta Vineri căruntă şi ochelaristă sare-n ajutorul Fetei Moşului cu apretul **Ace**, Cenuşăreasa e salvată de colanţii trimişi în zbor de zîna **Golden Lady**, iar balaurii sînt înfrînţi pe terenul de fotbal de Făt-Frumosul Cantona protejat de egida victoriei, **Nike**. În faţa reclamei (bune), copiii sîntem chiar noi: iată de ce privind-o obişnuim să rămînem fascinaţi de trăznăi care altminteri ni s-ar părea absurde. Cîteva imagini îmbietoare, un surîs matern, un fragment de cîntecel jucăuş... şi regresăm cu toţii în era fericită. Căci reclama e creată pentru copilul din noi, dornic să uite de griji şi să se creadă pentru jumătate de minut protejat şi alintat, într-o realitate mitico-băsnară, de braţele unui părinte infailibil, deşi adoptiv şi mereu altul...

Publicitatea românească e antipatică, întrucît e concepută pentru "părinţi" şi "fraţi mai mari"; ea nu ne absolvă de răspunderi, ci mai dihai ni le pune în circă; discursul ei ne induce ruşinea socială şi jindul arivist, tocmai cînd sîntem mai dornici ca oricînd de pacea relaxantă a căminului.

Florin DUMITRESCU

Din viaţa unui extremist de centru...

Menşevism şi bolşevism în democraţie

Ca în atîtea alte domenii unde e preferabil şi chiar mai plăcut să te uiţi ca să bagi la cap - şi în ale democraţiei sînt un "voyeur"-ist, un abstract, un simplu însetat de cunoaştere. Nimic nu mă îndeamnă să votez pentru cineva - n-a apărut încă omul care să declare, fie şi leşinînd mulţimile, dar entuziasmîndu-mi persoana: "Înainte de a fi din Ţara de Foc, sînt democrat!" Mai zilele trecute, dl D.A.Lăzărescu a susţinut - într-o discuţie la TVR 2 cu dnii Paleologu şi Raţiu - că n-a întîlnit români democraţi. Interlocutorii săi - competenţi în materie - nu l-au dezminţit, au tăcut. Dl D.A. Lăzărescu e irezistibil în a lansa evidenţe. Ele nu izbutesc să-mi stingă curiozitatea. Bănuit în chip infam de apolitism, sînt cu ochii în 4 (patru) la tot ce e proces electoral în lume. N-or exista români democraţi, dar poate există ecuadorieni democraţi, nigerieni, ruşi?

La Quito, a învins de curînd Abdula Bucaran, un populist, om la 44 de ani, avocat, fost atlet, reprezentant al Ecuadorului, în '72, la Jocurile Olimpice, în proba de 200 metri, supranumit "El Loco" (nebunul); era la a treia candidatură; dotat cu un puternic simţ al spectacolului, se deghizase în Batman, supraomul, îşi lăsase mustaţă à la Hitler, socotindu-l pe Führer ca unul din geniile omenirii, ca după aceea să vină cu "precizări"; pe adversarul său de dreapta, alt avocat, Jaime Nebot, l-a tratat de Anticrist şi asasin, Nebot l-a caracterizat aşişderea, observatorii au apreciat că oricît de vulgare au fost campaniile electorale ale celor doi, programele nu se deosebeau esenţial. Amîndoi erau împotriva corupţiei şi sărăciei, sub acelaşi ideal: să facem din Ecuador cea mai bună ţară din lume! "I see" - îmi spun liniştit, în limba democraţiei superioare. "Am A.S.E.-ul", calamburgesc pe româneşte acel "J'en ai assez".

În Niger, generalul Mainassara îl răstoarnă, în ianuarie, pe preşedintele Mahaname Ousmane, organizează alegeri, acu, pe vară, îi pune pe adversarii săi în regim de domiciliu forţat, le taie liniile telefonice şi cîştigă cu 56% faţă de 20% cît a obţinut Ousmane; sindicatele ies imediat în stradă, generalul le reprimă dur, amintind foarte clar: "recreaţia s-a terminat!" Casa Albă care veghează asupra lumii îşi manifestă "consternarea faţă de refuzul guvernului din Niger de a-şi respecta asigurările cu privire la o tranziţie rapidă şi transparentă către democraţie". E logic că-i de preferat Bucaran din Quito lui Mainassara din Niamey, numai dacă eşti menşevic în ale democraţiei, adică mulţumit cu împlinirea unui program minimal. Dar poate trăi lumea şi Casa ei Albă fără un program bolşevic, adică maximal, în instaurarea democraţiei? Dacă n-or fi existînd români democraţi, există bolşevici liberali. Textual:

"Le Monde" îl numeşte "bolşevic liberal" pe Anatoli Ciubais, personalitate de prim plan printre acei reformişti care vor progresul în Rusia pe cale parlamentară, financiară, administrativă, adică în acel sens enciclopedic care leagă economia de piaţă cu democraţia. Pentru energia şi tenacitatea sa în susţinerea acestui proiect perfect liberal, cel mai serios ziar francez îl numeşte - fie şi punînd termenul între ghilimelele de rigoare antimaniheistă - "bolşevic" şi vede în readucerea lui ca viceprim-ministru, după alegerile cîştigate de Elţin, un semn bun pentru progres. Totuşi, Institutul european pentru mass-media, analizîndu-le cu lupa sa, nu consideră alegerile din Rusia ca un pas înainte pentru democraţie. Citesc de două ori această frază: "Absenţa unor violenţe majore în procedurile de vot şi de numărătoare a voturilor nu e suficientă pentru a declara că alegerile au fost libere şi corecte; întregul proces trebuie luat în considerare". Pe româneşte: pot să nu existe fraude şi totuşi alegerile să nu fie exemplare: ca român, în alegeri altă violenţă majoră decît frauda, hoţia în numărare, nu văd. Aşa m-au educat cei mai mari ziarişti ca şi cei mai mici, de la Cocea la Sorin Roşca Stănescu: nu pot înţelege nimic electoral fără fraudă. Nu e fraudă, e O.K... Aş!

Pentru ca deruta să-mi fie totală, un telex de la Ierusalim anunţă lumea că un tribunal de acolo a respins plîngerea partidului lui Shimon Peres care aducea dovezi grave de fraudă în acele alegeri pierdute la o diferenţă incredibilă de 0,7%: tribunalul a respins plîngerea argumentînd că a existat doar "un procent rezonabil de erori umane" care "nu au afectat rezultatul mai mult decît în alte alegeri". "Erori umane" înţeleg, dar "procent rezonabil de erori umane"? De unde să mai iau rezonabilitate şi cum se măsoară ea? Simt că urcă în mine un frison de tip menşevico-liberal.

Radu COSAŞU

Casa şcoalelor

Dragostea obligatorie

Funcţia oracolelor, în cadrul comunităţilor de elevi, este în mod exclusiv socială.

Scopul declarat al caietului de amintiri este constituirea acestuia într-un "obstacol în calea uitării". El se doreşte a fi un repertoar ce va conţine numele colegilor şi ale prietenilor şi pe care stăpîna oracolului îl va utiliza, după trecerea timpului, "spre aducere aminte". Acest ţel este, însă, foarte rar îndeplinit. Stăpîna oracolului se va maturiza în destul de scurt timp şi va socoti tot ce ţine de caietul de amintiri drept copilării. Protagoniştii oracolului îi vor deveni cu vremea străini şi interesele vieţii de familie nu-i vor mai permite să piardă timpul cu suveniruri fără importanţă.

Oracolul este viabil, de fapt, numai atîta timp cît există în relaţie, cît este obiect al unei relaţii imediate. Această cerinţă se realizează în perioada în care el circulă de la un elev la altul, pentru a fi completat. Numai atunci oracolul îşi îndeplineşte rolul său, cel de instrument, de fapt de *instrument al comunicării*.

Cînd scrii şi nu ai interlocutorul în faţă (sau, mai bine zis, interlocutorul nu există, pentru că este imprecis, multiplu), poţi să spui foarte multe lucruri, poţi dezvălui pînă la urmă chiar şi ultima redută a intimităţii: că iubeşti. Cel care completează citeşte tot ce au scris cei de dinainte şi, la rîndul lui, va fi citit de cei ce vor veni după el. Comunicarea se realizează, astfel, în foarte multe direcţii. Oracolul este spaţiul colectivismului prin excelenţă şi, prin urmare, sentimentele sînt la comun şi împărtăşite tuturor. De fapt, nu contează că vor afla cu toţii, principalul este să afle *respectivul*, "persoana iubită". Pentru a veni în ajutorul amorezaţilor, pentru a nu-i expune, totuşi, prea brutal opiniei publice, oracolul a dezvoltat mici strategii. La întrebarea *Pe cine iubiţi?* nu se răspunde aproape niciodată, excepţie făcînd cazurile cînd este vorba de prietenii cunoscute de toată lumea (şi atunci răspunsurile nu mai au nici un haz). Există chiar şi eschive consacrate: "pe mama, pe tata, pe sora mea şi pe toate prietenele mele". Aşa stînd lucrurile, întrebarea cu pricina de multe ori lipseşte din oracol. Nelipsite sînt, în schimb, întrebările aproximative ("Iniţiala persoanei iubite" sau "Ochii (părul, caracterul etc.) persoanei iubite") care au avantajul că, prin acestea, cel vizat va şti (sau va bănui - ceea ce este şi mai bine, pentru că la o adică totul poate fi retractat) că despre el este vorba, fără ca neapărat ceilalţi să fie puşi în temă.

Comunicarea favorizată de oracol nu constă numai în a-l înştiinţa pe celălalt că îl iubeşti, ci şi, în cazul reversului medaliei - cînd suferi din iubire -, în a împărtăşi celorlalţi şi în a partaja cu ei durerea. Prin răspîndirea ei în comunitate, suferinţa, de bună seamă, se va dilua. Vor apărea consolările din partea apropiaţilor şi remuşcările celui care a refuzat iubirea. Punerea tuturor trăirilor afective, a bucuriilor şi a durerilor, în comun cu ceilalţi este obligatorie, căci: "E greu să mergi pe drumul vieţii / Cu inima pustie / E greu să suferi în tăcere / Şi nimeni să nu ştie."

Oracolul, prin înlesnirea comunicării, socializează, integrează individul în comunitate, şi protagoniştii caietelor de amintiri, la începutul vieţii sociale şi sentimentale cum sînt, tocmai de acest lucru au nevoie. În ecuaţia aceasta a socializării, dragostea este un factor foarte important, cu un rol cheie. Îndrăgostiţii sînt elementele dinamice şi coagulante ale grupului. Primul pas, pentru un îndrăgostit, este să facă parte din acelaşi grup "cu persoana iubită", apoi să participe, în cadrul comunităţii, la acţiuni în care să fie împreună cu cel dorit.

În altă ordine de idei, grupul constituie un adevărat catalizator pentru apariţia dragostei. Nu mă refer aici la firească îndrăgostire survenită în interiorul oricărui grup de tineri, ci la faptul că însăşi integrarea în comunitate cere statutul de îndrăgostit. Aşa cum este o ruşine (dictată de pudoare) să iubeşti, tot o ruşine este şi să nu iubeşti. Dintre cele două ruşini, prima are avantajul că este şi plăcută. Apoi, să iubeşti înseamnă să ai probleme importante, să fii, într-un cuvînt, matur. Dacă iubeşti ai la dispoziţie un vast subiect de discuţie, pe care poţi să-l împărtăşeşti cu ceilalţi. Dacă nu iubeşti înseamnă că eşti încă "puşti" şi nu eşti demn să intri în vorba oamenilor mari. ("Cînd eram şi eu mai mic / Nu ştiam ca să iubesc / Şi-ntrebam şi eu pe alţii / Şi-mi spuneau ca să mai cresc.")

A te îndrăgosti, la început chiar de formă, este aproape o condiţie pentru a fi acceptat de comunitate şi de aceea protagoniştii oracolului, dincolo de nevoia de fabulaţie specifică vîrstei în cazul unui astfel de subiect, sînt constrînşi să-şi inventeze iubirile. (C. P.-B.)

Bustul Thaliei

Între Max Weber şi Karl Marx

Teatrul "Mihai Eminescu" din Botoşani a prezentat de curînd o versiune drastic amputată a piesei "Martin Luther & Thomas Münzer sau Introducerea contabilităţii" de Dieter Forte, păstrînd doar primul personaj din binomul intelectual/om de acţiune pe care se sprijinea structura dramatică. Tentativa absolventei Mihaela Săsărman, discipolă a maestrului Tudor Mărăscu, de a pune în scenă această piesă în orizontul de receptare de azi poate fi interpretată fie ca o dovadă de candoare, fie ca o sfidare la adresa opiniilor ideologic corecte. Candoare, dacă se presupune că o satiră la adresa capitalismului concepută în directă descendenţă brechtiană poate fi urmărită astăzi cu detaşare şi interes pur intelectual pentru dezbaterea de idei, sfidare, dacă echipa îşi asumă riscul de a suporta criticile dure care, ricoşînd la impactul cu mesajul piesei, se abat nemilos asupra spectacolului.

Reconstituirea lui Dieter Forte, care include numeroase texte autentice, îşi propune să fie o analiză lucidă a ideologiei capitalismului în formare, bazată pe conştiincioase lecturi pe care le simplifică pînă la schematism. Problema abordată este cristalizarea unei noi relaţii în cadrul triadei forţă-bani-cunoaştere care, o ştim de la Alvin Toffler, constituie structura intimă a Puterii. La începutul secolului al XVI-lea, forţa armată, reprezentată de Friederich de Saxa sau de Carol Quintul, pierde teren în faţa influenţei crescînde a capitalului, întruchipată de bancherul Iacob Fugger. Acesta îşi subordonează cunoaşterea, respectiv ideile reformatoare ale lui Luther, pe care le manipulează în vederea atingerii propriilor sale scopuri. Lor li se opune Münzer, figură revoluţionară modelată după idealurile tinerilor imaginativi care au făcut Mai '68, emblemă a "omului revoltat", împotriva căruia se vor coaliza, armonizîndu-şi *in extremis* interesele, reprezentanţii celor trei coloane ale establishmentului. Autorul şovăie între interpretarea ortodox marxistă, care vede în fenomenul cultural-religios un element de suprastructură determinat de baza economică, şi încercarea de a arăta influenţa pe care reforma lui Luther a avut-o asupra ideologiei capitalismului în formare. Situat dilematic între Max Weber şi Karl Marx, Dieter Forte se decide pentru romantismul revoluţionar, acţiunea reprezentînd opţiunea capabilă să elibereze raţiunea de angoasele ei. Se pare că totuşi Forte l-a citit pe Marx şi mai ales pe Engels cu al său "Război ţărănesc german" mai cu atenţie decît pe Max Weber, deoarece el eludează finele diferenţieri dintre luteranism şi calvinism, acesta din urmă avînd afinităţi mai profunde cu spiritul capitalist decît cel dintîi.

Spectacolul Mihaelei Săsărman emasculează piesa prin eliminarea lui Thomas Münzer, privînd-o de conflictul principal. Rămîne dezbaterea de idei care luminează relaţiile dintre nobili, bancheri şi intelectuali. Primele două categorii se concurează, apoi se unesc pentru utilizarea profitabilă a celei de a treia, deoarece "este absurd să faci economie de inteligenţă cînd ea este atît de ieftină". Subliniind caracterul brechtian al piesei, regizoarea introduce două personaje care anunţă schimbările de scenă, cum făcea Tamara Buciuceanu în neuitatul spectacol "Domnul Puntilla şi sluga sa Matti". Acest fapt rupe continuitatea şi măreşte efectul de distanţare, uneori însă pînă într-atît încît ajunge să distanţeze complet publicul de piesă. Dornică să arate tot ce a învăţat, regizoarea imaginează relaţii complicate şi gratuite între personaje. N-am înţeles, de pildă, de ce Friederich de Saxa atentează la urechea lui Spalatin, consilierul său, cu o foarfecă de croitorie sau de ce doi figuranţi sînt înghesuiţi în acelaşi sacou.

Orodel Olaru în rolul lui Luther joacă puţin cam romaţios un idealist naiv, care doreşte *glasnosti*, dar fără *perestroică*. El neglijează latura cinică a personajului, astfel încît este mai puţin credibil în scena savuroasă a interviului cînd, referindu-se la germani ca la nişte porci şi bestii lipsite de raţiune, Luther se întîlneşte cu toate marile spirite care au vituperat la adresa propriului popor, de la Platon la Patapievici.

Volin Costin este dinamic şi exact în rolul interesant al *fac-totum*-ului Spalatin. Marius Rogojinschi şi Daniel Badale se remarcă în rolul lui Friederich de Saxa (excelentă scena acordării votului), respectiv în cel al lui Fugger. Toţi ceilalţi actori au prestaţii onorabile.

Mona Pance, studentă la Institutul de Arhitectură, concepe o scenografie în care cele două platforme cerute de autor sînt înlocuite cu un traseu labirintic creat din ogive de lemn stilizate, realizînd astfel un spaţiu de joc interesant, mai puţin schematic decît cel din montările germane şi elveţiene.

Fără să aibă poezia lui Peter Weiss sau dramatismul lui Rolf Hochhuth, pentru a menţiona doi autori din aceeaşi familie, Dieter Forte are inteligenţa dramatică de a ne oferi o piesă în care ideile evoluează dinamic, chiar dacă într-o formă simplificată. Spectacolul Mihaelei Săsărman are meritul de a fi pus exact în valoare importanţa "introducerii contabilităţii", dar nu este nici destul de provocator pentru a sfida noile conformisme, nici destul de candid pentru a putea fi acceptat cu indulgenţă.

Adrian MIHALACHE

Semnal

M. M.

Unora le place jazzul, unora le place Marilyn, altora le place revista PROCINEMA. Deocamdată, PROCINEMA seamănă cu actriţa MM de pe coperta numărului pe iunie, adică e frumoasă şi capricioasă.

Frumoasă pentru că apare în condiţii de excepţie, "occidentale", pe hîrtie cretată, cu o mulţime de fotografii color bine alese, bine combinate şi impecabil reproduse. Capricioasă pentru că nu cenzurează opiniile variate ale redactorilor şi colaboratorilor, majoritatea foarte tineri. Redactori sînt trei, dar buni: Igor Bergler, Alina Călin şi Mihai Chirilov. Redactor şef, Cristina Corciovescu. Editor executiv, Horia Hariton, cîndva în echipa revistei "Contrapunct". Colaboratori constanţi: Alex. Leo Şerban, Şerban Alexandrescu, Lucian Georgescu şi... Mafalda, cea care semnează răspunsurile la scrisorile primite de la cititori. Articolele sînt scurte, degajate, cu nerv. Uneori provocatoare. Cantitatea de hazard implicată în judecata de valoare asupra unui film e desenată la începutul fiecărui articol, sub forma unui zar care-şi arată o anume faţă.

Ca în jocurile de noroc, în jocul spectatorilor cu filmul şase-şase e cîştigător, te invită la cinema, în timp ce cifrele mici te îndeamnă să stai acasă. Pentru cinefili, în miezul revistei se află întotdeauna un poster (de data aceasta britanicul Ralph Fiennes), iar pentru cinecurioşi un supliment intitulat *Film prin gaura cheii*. Am tras cu ochiul pe-aici la o ştire mai degrabă literară: "Cine-ar fi crezut că doi autori atît de diferiţi precum Salman Rushdie şi Stephen King ar putea fi atît de pasionaţi unul de opera celuilalt? Nu de mult, Stephen King a intrat într-una din marile librării newyorkeze şi, după ce vreme de cîteva minute a încercat în zadar să găsească *Versetele satanice* s-a dus glonţ la proprietarul librăriei şi l-a ameninţat că, în cazul în care pe viitor va mai face discriminări şi nu va accepta să vîndă operele lui Rushdie, el, Stephen King, îi va retrage dreptul de a-i vinde cărţile". Film cu happy-end, ni se spune: librarul a devenit fan Rushdie, Rushdie a devenit fan Stephen King. Sumarul revistei conţine însă mult mai multe puncte de atracţie. Să amintim numai paginile dedicate *Festivalului filmului european* sau *Zilelor filmului elen* ori diamantele, chipul, imaginea, vocea, cîntecele şi banii din care Alex. Leo Şerban reconstituie mitul Marilyn Monroe. Dacă ar fi trăit, ar fi împlinit pe 1 iunie 70 de ani, ceea ce e cam "greu de imaginat". Şi pentru că pomeneam mai devreme de happy-end, sperăm că v-am trezit interesul pentru revista PROCINEMA.

Ioana PÂRVULESCU

La aniversară

În istoria culturii, timpul pare a curge invers, sau, mai precis, efectele trecerii lui sînt de sens opus acelora din viaţa indivizilor. Revista *Viaţa Românească* a împlinit, recent, 90 de ani de existenţă, şi tinereţea, prospeţimea, actualitatea ei perpetuă, nedezmînţită de-a lungul a nouă decenii, e dovedită de numărul aniversar, dublu (3-4/1996). În 286 de pagini semnează, pe rînd, nume ca: Cezar Baltag (actualul redactor şef al revistei), Ştefan Aug. Doinaş, C.Regman, Al. Paleologu, M.Şora, Mircea Ciobanu, M.Cimpoi, I.Holban, V.Ierunca, Marco Cugno, Gh.Pituţ, G.Bălăiţă, Marin Mincu, I. Buduca, I. Naghiu, Florin Mihăilescu, Cornelia Pillat, P.Got, Gh. Grigurcu, Ioana Diaconescu, Gh. Crăciun, Magda Cârneci, R.G. Ţeposu, Fl.Albu, V.Andru, Eugenia Tudor Anton, N. Prelipceanu, Nora Iuga, Toma Pavel, Răzvan Petrescu, Arcadie Suceveanu, Aug. Frăţilă, N. Danilov, Ion Vianu, I. Stratan, L.I.Stoiciu, O. Paler, Matei Călinescu şi alţii. O revistă mai bogată, sînt sigur, decît oricare carte aflată în momentul de faţă pe piaţă. O revistă cît o cultură. La mulţi ani! **(B.G.)**

Cronica literară de tranziţie

Amintiri între închisori

Prin hazardul editorial - în care se ascunde o reală *necesitate* - am fost, în săptămîna din urmă, "alături" de şi în universul lui Dinu Pillat. Am citit culegerea de documente publicată (conform unui program inteligent, benefic, de aducere în lumina lecturii a marilor procese politice ale comunismului) de editura Vremea (nici o legătură cu trustul adrianpăunescian): *Prigoana - Documente ale procesului C.Noica, C.Pillat, N.Steinhardt, Al.Paleologu, A.Acterian, S.Al-George, Al.O.Teodoreanu* etc. (562 de pagini) şi amintirile Corneliei Pillat editate de Doina Uricariu (care semnează şi-un Prolog) la Du Style, *Eterna întoarcere**. De fapt, cartea d-nei Pillat e o "cronică de familie", fosforescentă de strălucirile poeziei şi ale bunei înţelegeri, şi întunecată de repetata pogorîre a blestemului concentraţionar. Tatăl autoarei, simplu cizmar, om cu concepţii social-democrate, a murit în închisorile lui Dej şi Groza, în 1952. A împărţit celula, succesiv, printre alţii, şi cu pastorul Richard Wurmbrand care, în cartea sa *Cu Dumnezeu în subterană*, îi povesteşte sfîrşitul. Un alt martor a fost Ion Ioanid (greşit consemnat, sau eroare de tipar, la p.32: Ion Ianolide), care menţionează episodul în *Închisoarea noastră cea de toate zilele*. Nici soacra d-nei Cornelia Pillat, Maria Pillat-Brateş, nu a scapat de temniţele regimului de după 1947. Iar în 1958, i-a venit rîndul soţului.

Colegă de facultate cu Dinu Pillat, cei doi i-au avut ca profesori pe George Oprescu, Alexandru Busuioceanu, Tudor Vianu, Mihail Ralea, Bazil Munteanu; printre ceilalţi colegi: Virgil Untaru (Ierunca), Monica Lovinescu, Al.Balaci, Mihnea Gheorghiu, Pavel Chihaia, Ion Caraion... Între 1945 şi 1947, Dinu a fost asistentul lui G.Călinescu, la catedra de Istorie a literaturii române moderne. Dinu Pillat a nutrit o mare admiraţie pentru genialul şi imprevizibilul profesor, ceea ce însă nu l-a împiedicat să-şi manifeste, cu o clasică eleganţă, independenţa de spirit în împrejurări cruciale. Îngăduie-mi cititorul să detaliez un asemenea moment, din cartea d-nei Pillat.

În anul 1946 se desfăşuraseră procesele politice intentate de comunişti marilor oameni politici ai ţării. "*G. Călinescu a ţinut să-şi arate adeziunea faţă de politica de stat, scriind în ziarul Naţiunea articole ironice, care ridiculizau jucăuş ţinuta impecabilă a celor condamnaţi dinainte*" (p.179). Cornelia Pillat reproduce o scrisoare a lui Dinu din acel an (publicată, cenzurat, şi în volumul *G.Călinescu şi contemporanii săi*, II, ed. Minerva, 1987, pp.259, 260), în care dezaprobarea faţă de oportunismul Profesorului e cît se poate de explicită: "*Adoptînd un criteriu de judecată strict estetic, găsesc articol(ele) dumneavoastră despre Brăti(eni) şi Maniu cu totul remarcabile în expresivitatea lor sugestivă, adevărate pagini de antologie pe plan artistic. Totuşi, cu aceeaşi sinceritate trebuie să mărturisesc că oportunitatea publicării acestor articole satirico-detractive tocmai în momentul actual, «cînd vizaţii Maniu şi Brătianu - cu toate cusururile lor - reprezintă oricum pe plan politic stema demnităţii şi intransigenţei noastre naţionale», mi se pare îndoielnică şi ca atare reprobabilă. Dar (,) în definitiv, această chestiune nu mă priveşte personal*" (p.181; pasajul pe care l-am transcris între croşete « » este cel omis în volumul de corespondenţă din 1987).

A doua zi după ieşirea din închisoare, Dinu Pillat recitеşte *Amintiri din casa morţilor*, a lui Dostoievski şi, comparativ cu ce a trăit el, găseşte că e "apă de trandafiri" (p.232).

Compusă din crochiuri în care capriciile memoriei se joacă brownian cu timpul, alcătuite cu graţie şi discreţie, fără nimic din despletirile egolatre ale "văduvelor abuzive", răspîndind inefabila aromă a adevăratului respect pentru valorile spiritului şi ale onoarei ("*La ieşirea din închisoare nu a vrut să semneze nici o adeziune de colaborare*", p.232), bogată în portrete generoase şi în crochiuri ale "momentelor-astrale-de-familie", cartea d-nei Cornelia Pillat ocupă cu demnitate un loc în raftul istoriei tandre despre vremuri crunte.

George PRUTEANU

---

*) Cornelia Pillat, *Eterna întoarcere*, cu un *Prolog* de Doina Uricariu, Colecţia "Destine", Editura Du Style, Buc., 1996, 256 p.

NOTĂ. Eventualii cititori constanţi ai acestei rubrici vor avea - îi rog - bunăvoinţa de a admite absenţa ei pentru trei săptămîni, în care susţinătorul îşi consumă un anual şi banal *respiro*. Reîntîlnirea va avea loc în primul număr din septembrie. **(G.P.)**

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

De ce sînt liberal

În România, liberalismul se află azi într-o situaţie de invidiat. Pe de o parte, există cîteva spirite liberale care se pronunţă în chestiuni de societate dintre cele mai diverse. Pe de altă parte, există numeroşi politicieni grupaţi în formaţiuni liberale dintre cele mai asemănătoare. Spiritele liberale ezită să-şi spună pe nume, dintr-o pudoare de înţeles acum cinci-şase ani (cînd a te revendica de la o ideologie însemna a te auto-stigmatiza), dar de neînţeles azi (cînd a te reclama de la o logică a ideilor devine o urgenţă pentru un comportament coerent). Politicienii liberali nu ezită să-şi spună pe nume; dimpotrivă, numele partidelor, candidaţilor, aliaţilor etc. par a fi, dacă judecăm acţiunea politicienilor liberali, miza lor cea mai însemnată; există, într-adevăr, multe personaje înscrise în partide declarate liberale care nu au rostit totuşi nici o frază liberală în public, ocupîndu-se, în schimb, cu neîntrecută sîrguinţă, de toate aranjamentele posibile. Spiritele liberale şi politicienii liberali alcătuiesc două clase care, din fericire, nu se acoperă: mai precis, doar o mică parte dintre spiritele liberale au devenit unelte de partid. Aceasta e una din şansele liberalismului: neconstrînse în chip formal de organizaţii, spiritele liberale se pot desfăşura în voie, putînd critica orice. Aici, trebuie făcută o precizare: după cum se ştie, forţa liberalismului constă în spiritul său critic, ceea ce nu înseamnă totuşi că oricine găseşte ceva de criticat e liberal: sînt liberali, de pildă, nu toţi cei care atacă puterea, ci cei care o fac pentru a denunţa puterea ca putere. Situaţia liberalismului e una de invidiat tocmai pentru că acest "denunţ" va avea mereu un obiect: nici o schimbare de guvern nu va putea anula complet logica puterii care corupe.

Marea şansă a liberalismului vine însă, în zilele noastre, din altă parte: e vorba de diversitatea enormă a gîndirii liberale, aceasta făcînd posibile combinaţii intelectuale inedite, aranjate în edificii mereu revizuibile, niciodată complete. E o şansă importantă, mai ales dacă ţinem seama că, într-o bună parte din secolul 20, aproximativ între anii 1930 şi 1960, liberalismul a fost blocat în controversa sa cu totalitarismul. Şi dacă în această perioadă totul a fost pus în joc pentru a discredita totalitarismul, roşu sau brun, în schimb, după 1960, momentul în care liberalii au devenit convinşi de falimentul practic absolut al totalitarismului, o importantă mişcare intelectuală i-a împins la revizuirea sistematică a surselor clasice. Acest demers a fost iniţiat pentru a compune o alternativă nu la gîndirea totalitară, ci la mult mai subtila reflecţie ce întemeiază socialismul democratic, reflecţie care nu întîmplător a fost rezumată de formula unui tip de stat: e vorba de doctrina Statului-Providenţă. Rezultatul acestui efort de recuperare a tradiţiei a condus astfel la identificarea mai precisă a unor variante doctrinare cu egală îndreptăţire numite liberale: de pildă, liberalii ştiu mai bine astăzi ce deosebeşte discursul libertăţii întemeiate de proprietate şi muncă (Locke), de discursul libertăţii în care proprietatea şi munca sînt odioase (Rousseau); tot aşa, după 1960, au devenit clare diferenţele între discursul liberal al toleranţei inteligente şi utile (Bayle şi Voltaire) şi cel al egalităţii ineluctabile (Constant şi Tocqueville), între tradiţia liberală a dreptului natural (de la Hobbes la Rousseau) şi cea utilitaristă (de la Smith la austrieci) etc. Variantele organiciste şi constructiviste, pozitiviste şi antipozitiviste au separat şi ele imensul Text liberal care constituie modernitatea în fragmente imposibil de armonizat în chip desăvîrşit. Nu există, de fapt, o ortodoxie liberală, tocmai datorită acestei imense diversităţi ce ţine de tradiţie. Cele mai închegate tentative de armonizare a acestor elemente disparate se regăseşte, în opinia mea, în operele lui Friedrich von Hayek şi John Rawls. Primul e un autor instalat critic în tradiţia economistă a lui Smith şi în cea organicistă a lui Hume, doctrina sa avînd de asemenea o componentă antiutilitaristă ce îl are în vedere, ca adversar principal, pe J. Stuart Mill. Rawls e, în schimb, cel mai important contractualist de azi, un discipol întîrziat al lui Kant, situat şi el într-o perspectivă antiutilitaristă ce îl are însă în vedere ca adversar principal pe Sidgwick. O clasificare a marilor orientări liberale din secolul 20 e, de asemenea, posibilă: în opinia mea, ea ar trebui să cuprindă evoluţioniştii (de felul lui Popper, Hayek, Michael Polanyi şi Roepke), utilitariştii din şcoala lui Mises, neo-tocquevillienii francezi (Aron şi discipolii săi foarte activi azi) şi neoconservatorii americani (Irving Kristol, pe de o parte, Allan Bloom, pe de alta, situaţi unul şi celălalt în descendenţa lui Leo Strauss).

Dacă liberalismul este atît de divers, atunci a răspunde la întrebarea "de ce eşti liberal?" înseamnă a evoca nu doar sursa sentimentului liberal (aceasta e, de fapt, o chestiune strict privată), ci şi a descrie varianta de liberalism cu care te simţi afin. Deşi această a doua parte a răspunsului are nevoie de lămuriri lungi şi întortocheate, voi încerca totuşi să enumăr principalele teze evoluţionist-liberale la care subscriu, teze inspirate, în primul rînd, de demersurile lui Popper şi Hayek. Pentru a putea marca utilitatea acestor teze, le voi prezenta într-un cadru polemic în care apar cîteva afirmaţii vehiculate în mod curent în ultimii ani la noi. Voi încerca de fapt să neg cîteva clişee cu ajutorul unor teze liberale.

1. Universul moral nu are ca sursă un aranjament politic (acesta reprezentînd o constrîngere în mod inevitabil supusă coruperii), ci libertatea, care e adevărata condiţie de posibilitate a oricărei aventuri umane.

2. Viitorul societăţii româneşti (ca al oricărei societăţi) nu e determinat în mod inevitabil (de pildă, ca viitor democratic şi liberal), ci e deschis, în măsura în care societatea este o cooperare a ignoranţilor, configurată de libertatea fiecăruia de a atinge obiective strict individuale pe baza unei cunoaşteri limitate.

3. Regulile vieţii bune nu sînt edictate (de un guvern sau de un Parlament), ci rezultă spontan, printr-o selecţie accidentală, în care libertatea criticii este unicul principiu de coerenţă.

4. Regulile selectate azi în cele mai bune comunităţi politice (reguli generale, universale şi abstracte ca proprietatea plurală, onestitatea, respectarea cuvîntului dat, economisirea resurselor, contractul, critica raţională şi refuzul violenţei) nu au fost deduse în chip raţional (puterea raţiunii nu e atît de mare, rolul ei fiind unul pur descriptiv) şi ele se pot dovedi mîine mai proaste decît altele (căci experienţa criticii practicilor rele poate conduce la alt sens implicit al binelui).

5. Statul nu e o copie palidă a providenţei, ci un simplu instrument care trebuie să vegheze la respectarea normelor admise în mod tacit de indivizi ca reguli bune, în cooperarea lor liberă dintr-un anumit moment al evoluţiei sociale. Statul trebuie să fie deci judecător, şi nu despot luminat.

6. Statul nu e niciodată bun, ci doar un rău necesar, ale cărui puteri nu trebuie multiplicate la nesfîrşit.

7. Democraţia nu e puterea poporului (aşa ceva nu există) şi nu trebuie să fie nici instituirea domniei majorităţii (căci şi majorităţile se pot înşela), nici un instrument capabil să procure avantaje speciale, ci o tehnică de desemnare a guvernanţilor care are un unic merit, acela de a evita violenţa.

8. Nu există interes general, căci indivizii comunică doar parţial.

9. Evoluţia trebuie preferată revoluţiei.

10. Pesimismul este cel mai mare adversar al liberalismului.

Nici una din aceste teze nu poate fi vulgarizată într-atît încît să devină o tehnică politică pe gustul masselor. Toate trebuie luate însă în calcul atunci cînd e vorba de proiecte politice care nu dispreţuiesc individul.

Cristian PREDA

Cum e posibil să nu fii liberal astăzi?

De gustibus non disputandum: poţi fi liberal, s-o recunoaştem, dintr-o mulţime de motive. Nu trebuie să prezinţi nici carnet de partid şi nici nu e necesar să frecventezi un anumit cerc select: nu există nici catehism, nici ideologie liberală. La întrebarea "de ce sînt liberal?", cunoscutul scriitor maghiar G. Konrad, a dat odată următorul răspuns ("Chance Wanderings". *Dissent*, Spring 1990, pp. 189-190): "pentru că sînt sceptic în privinţa tuturor lucrurilor omeneşti, sînt sceptic cu privire la eul nostru colectiv, pentru că în ochii mei nu există nici un fel de instituţii, persoane, sau concepte care să fie sacrosancte sau deasupra criticii. Pentru că în gîndirea omului nu recunosc nici un fel de obligaţii sau tabuuri. Pentru mine, liberalismul, este, înainte de toate, un *stil: lumesc, civilizat, personal, ironic*" (sublinierile îmi aparţin).

Nu e nevoie să fii foarte familiar cu istoria gîndirii liberale pentru a-ţi da seama de originalitatea "liberalismului" lui Konrad. A fi sceptic şi ironic nu înseamnă neapărat a fi liberal, după cum pentru a fi decent şi civilizat nu e neapărat nevoie să devii liberal. În profesiunea de credinţă a lui Konrad, reţine atenţia însă, mai presus de toate, accentul pus pe *stil*. A fi liberal înseamnă a avea un anumit stil: lumesc, civilizat, personal şi ironic, a avea un anumit temperament, o anume atitudine. Dacă la atît se reduce liberalismul, atunci putem fi, într-o zi, cu toţii liberali.

Aşa să fie oare? Bertrand Russell afirmase odată, în stilul său caracteristic, că esenţa viziunii liberale nu constă atît în conţinutul opiniilor, cît în *modul* în care acestea sînt afirmate: nedogmatic, cu titlu de ipoteze şi cu conştiinţa falibilităţii lor. Singurul liberalism valabil, este de părere Judith Shklar, e cel care urmăreşte să împiedice cruzimea: un liberalism născut din "frică", sau mai exact, din conştiinţa faptului că oamenii vor fi cruzi faţă de semenii lor cînd vor putea comite impenitent răul. Liberalismul, afirmă discipolii şi congenerii lui John Rawls, nu trebuie să se pronunţe în privinţa misterelor existenţei umane: preocuparea sa majoră este aceea de a asigura un corect *modus vivendi* într-un cadru constituţional ale cărui principii fundamentale sînt agreate de toţi indivizii. Rezultă de aici o formă particulară a liberalismului, şi anume liberalismul *politic* care e doar o "tehnică" a dreptăţii sociale şi un mod de a proteja dreptul fiecărui individ de a avea şi exprima nestingherit propria sa concepţie asupra vieţii (cu condiţia, firește, de a respecta, la rîndul său, libertăţile şi drepturile fundamentale ale celorlalţi).

Fals, protestează britanicul John Gray. Liberalismul politic nu e decît viziunea provincială a profesorilor americani care, retraşi în turnurile de fildeş ale universităţilor lor, au dezvoltat o variantă aseptică a liberalismului care nu are o arie de aplicaţie mai mare decît Noua Anglie (în cel mai fericit caz) sau Cambridge, Massachusetts (în cel mai realist caz). Liberalismul, afirmau atît Gray cît şi compatriotul său John Dunn, este mai mult decît o simplă atitudine sau tehnică; o întreagă cultură este la mijloc care *nu* trebuie confundată în nici un caz cu nivelul practicii politice cotidiene. Liberalismul lui John Stuart Mill şi al lui Wilhelm von Humboldt este la urma-urmei diferit de cel al "catarilor" de la Harvard sau Princeton.

Am trecut în revistă aceste cîteva poziţii fundamentale nu dintr-un inutil capriciu academic, ci din nevoia de a repeta că *nu* există o definiţie unică a liberalismului. Există, în schimb, o multitudine de liberalisme: vechi şi nou, clasic şi revizionist, conservativ şi radical, englez, american şi european. Liberali au fost Locke, Smith şi Tocqueville, dar şi Kant. Hobhouse şi Dewey: ce-i uneşte e uneori mai greu de pus în evidenţă decît ce-i desparte. Liberalismul german e diferit de cel italian, după cum liberalismul francez are trăsături distincte faţă de cel anglo-saxon. Ceea ce pe bătrînul continent trece drept liberal este considerat peste Ocean drept conservator (şi invers). Ce mai înseamnă în aceste condiţii a fi liberal? Trebuie să fie oare orice formă a gîndirii liberale agnostică şi antiperfecţionistă? Nu există nici o viziune a cetăţii ideale care să-i inspire pe liberali? Este orice formă a liberalismului, prin definiţie, anti-teleologică?

Acestea sînt întrebări dificile care nu pot fi epuizate într-o jumătate de pagină de ziar. Mă mulţumesc doar să subliniez faptul că există liberali "perfecţionişti" (care nu susţin neutralitatea completă a statului) alături de cei care afirmă că statul trebuie să nu favorizeze nici o concepţie asupra lumii şi societăţii în dauna altora. O mînă de liberali neortodocşi au încercat apoi să recupereze acele elemente din gîndirea teleologică a lui Aristotel care pot fi reconciliate cu unele dintre principiile liberale. În sfîrşit, nu toţi liberalii au fost (sînt) agnostici; religia ocupă un loc proeminent în opera politică a lui Locke şi Tocqueville, chiar dacă ei îi este rezervată un loc secundar în scrierile lui Rawls sau Isaiah Berlin (unde nu e, totuşi, negată cu totul).

În pofida acestor diferenţe, a fi liberal - îndrăznesc să afirm - devine în condiţiile de astăzi ale Europei de est în general, şi ale României în particular, un lucru mai mult sau mai puţin *inevitabil*. Spun inevitabil, avînd în vedere că liberalismul a devenit sintaxa definitorie a gîndirii politice contemporane. În Europa de est, atractivitatea liberalismului vine mai presus de toate din nevoia de a ieşi de sub vraja malefică a trecutului; fără a fi o ideologie constructivistă, liberalismul devine în această parte a lumii cadrul de referinţă minimal în care vor trebui purtate de acum înainte toate dezbaterile de idei. Poţi să te opui liberalismului de pe o poziţie conservatoare (criticînd, de exemplu, miopia sa spirituală) sau de pe una social-democrată (insistînd, de exemplu, asupra limitelor pieţei libere), dar nu mai poţi ignora doctrina liberală. A fi liberal a încetat să mai fie o simplă excentricitate a unor intelectuali mînaţi de pasiunea de a vîsli mereu împotriva curentului; după ce ai băut pînă la fund din paharul comunismului, e natural (şi uşor) să te îmbeţi cu iluziile liberalismului, chiar şi într-un moment în care acesta din urmă e departe de a mai trezi un interes aparte în Vest.

În ceea ce mă priveşte, nu sînt un liberal rawlsian (deşi recunosc importanţa lui Rawls), deci nu cred că liberalismul trebuie să fie neapărat neutru, relativist şi antiperfecţionist. Prin temperament, mă apropii mai mult de acei liberali care nu reduc cetatea doar la dimensiunea ei orizontală, ceea ce e un alt mod de a spune că citesc cu interes şi textele fundamentale ale conservatorismului - Burke, Joseph de Maistre, Oakeshott - la ale căror seducţii nu sînt imun. Într-o lume care a pierdut ştiinţa dialogului, îmi plac civilitatea, decenţa şi toleranţa (pentru care sînt adesea criticat de prieteni) şi preţuiesc în acelaşi tip "conflictele" viguroase de *idei* (a nu se confunda însă cu polemicile imunde). Cred în pluralism şi în creativitatea individului, fără a ignora însă că sîntem înainte de toate *persoane* şi nu simple numere. Filosoful politic pe care-l admir cel mai mult - Tocqueville - se întîmplă să fie şi el liberal (e drept, unul "aristocrat"). În sfîrşit, pe măsură ce citesc mai mult, certitudinile mi se împuţinează şi simt nevoia să devin mai atent la nuanţe şi detalii. Iată de ce (cred că) am un *temperament liberal* şi mă simt bine în umbra lui Tocqueville.

Aurelian CRĂIUŢU

N. STEPHAN KINSELLA

Dreptul şi legislaţia într-o societate liberă[1]

Libertarienii şi liberalii clasici s-au angajat de multă vreme în tentative de explicare a tipurilor de legi de care ar trebui să se bucure o societate liberă. Ei au neglijat însă prea adesea studiul tipului de sistem legal adecvat dezvoltării unui corpus de legi neviciate.

Istoric vorbind, sistemul de *common law* englezesc, dreptul roman şi dreptul comercial (*Law Merchant*) au rezultat, în mare parte, din nenumărate decizii judecătoreşti. În cadrul acestor aşa-numite "sisteme descentralizate de aflare a dreptului", dreptul evolua pe măsură ce judecătorii, instanţele de arbitraj, sau alţi jurişti descopereau principiile legale aplicabile în împrejurări factuale specifice, bizuindu-se pe principii similare dinainte descoperite, iar dreptul statutar, sau centralizat, juca un rol relativ minor. Astăzi, pe de altă parte, statutele ratificate de o adunare legislativă devin tot mai mult principala sursă de drept, iar dreptul tinde să fie tot mai mult identificat cu legislaţia. Însă, în cadrul sistemelor întemeiate pe legislaţie, nu ne putem aştepta să se dezvolte dreptul unei societăţi libere.

Certitudinea, aşadar, claritatea şi stabilitatea dreptului sînt necesare în măsura în care dorim să ne putem alcătui planuri de viitor. Prea adesea se admite că certitudinea poate fi sporită graţie legilor scrise şi enunţate de o adunare legislativă, spre exemplu în codurile civile produse de sistemele de drept civil modern.

Dar, după cum a demonstrat un jurist de talia regretatului Bruno Leoni, un sistem de drept descentralizat produce mult mai multă certitudine decît unul centralizat, întemeiat pe legislaţie[2]. Cînd stă în puterea adunării legislative să modifice legea de la o zi la alta, nu putem şti niciodată ce reguli vor fi mîine în vigoare. Prin contrast, deciziile judecătoreşti sînt mult mai puţin susceptibile decît legislaţia de a reduce certitudinea cadrului legal.

Lucrurile stau astfel deoarece poziţia judecătorilor de *"common law"*, care acţionează într-un cadru descentralizat, este fundamental diferită de cea a legislatorilor în trei privinţe. În primul rînd, judecătorii nu pot decide decît atunci cînd sunt solicitaţi de părţile interesate. În al doilea rînd, o decizie judecătorească are un impact mult mai redus decît legislaţia, afectînd în primul rînd părţile în litigiu şi numai ocazional terţe părţi sau alte persoane fără legătură cu cei implicaţi. În fine, discreţia judecătorului este limitată de necesitatea de a se referi la precedente similare. De aceea, certitudinea cadrului legal este mai probabilă în sistemele relativ descentralizate de aflare a dreptului, de tip *"common law"*, de tipul dreptului roman sau al dreptului cutumiar (*customary law*), decît în sistemele centralizate de producţie a dreptului, în care legislaţia este sursa principală a acestuia.

Efectele negative ale incertitudinii

Legislaţia tinde să modifice anumite înţelegeri pe care altminteri curţile judecătoreşti le-ar consfinţi, reducînd, în consecinţă, certitudinea părţilor că legea va veghea pînă la capăt la respectarea contractelor. De aceea, persoanele private vor tinde să se bizuie mai puţin pe contracte, sfîrşind prin a opta pentru alternative mai costisitoare, bunăoară organizarea de companii, efectuarea unor tranzacţii, sau structurarea unor procese de producţie diferite de cele care ar fi existat altminteri.

Un alt efect dăunător al sporului de incertitudine generat de sistemele întemeiate pe legislaţie este creşterea ratei sociale a preferinţei de timp. Oamenii demonstrează invariabil, *ceteris paribus*, o preferinţă pentru bunuri dobîndite mai repede, faţă de cele dobîndite mai tîrziu. Cînd preferinţele de timp sînt mai reduse, oamenii se arată mai dispuşi să renunţe la beneficii imediate cum este consumul, şi să-şi investească timpul şi capitalul în procese de producţie mai indirecte (i.e., mai ocolite, mai îndelungate), care generează însă bunuri cantitativ şi/sau calitativ superioare menite consumului sau producţiei viitoare. Orice ridicare artificială a ratei generale a preferinţei de timp va avea drept consecinţă o sărăcire (relativă) a societăţii, pe care o îndepărtează de producţie şi de investiţiile pe termen lung. Însă incertitudinea sporită, care este o consecinţă a sistemelor întemeiate pe legislaţie, induce creşterea ratelor preferinţelor de timp, deoarece, dacă viitorul este mai puţin sigur, el este relativ mai puţin valoros în comparaţie cu prezentul.

În afară de sărăcirea materială a societăţii, ratele sporite ale preferinţei de timp stimulează şi creşterea criminalităţii. Pe măsură ce o persoană devine mai interesată de prezent (decît de viitor), gratificările (de pe urma activităţilor criminale) imediate devin relativ mai atractive, iar pedeapsa incertă din viitor devine un factor de descurajare tot mai nesemnificativ.

Planificare centralizată şi calcul economic

Ludwig von Mises[3] a demonstrat că, în absenţa unui sistem fondat pe proprietatea privată, sistemul de preţuri al pieţei libere, esenţial pentru calculul economic, nu poate fi generat[4]. După cum a subliniat Leoni, critica socialismului elaborată de Mises se aplică şi unei adunări legislative care urmăreşte "planificarea centrală" a legilor unei societăţi. Imposibilitatea socialismului este numai un caz particular al incapacităţii mai generale a planificatorilor centrali de a colecta şi asimila informaţiile larg dispersate în societate. Caracterul larg dispersat, descentralizat al cunoaşterii şi informaţiei în societate ridică pur şi simplu o barieră de netrecut în calea legislatorilor dornici să planifice raţional legile societăţii.

Inevitabila ignoranţă a legislatorilor le reduce, de asemenea, capacitatea de a reprezenta într-adevăr voinţa generală a populaţiei, făcîndu-i implicit vulnerabili la influenţa intereselor speciale. Dată fiindule ignoranţa, ei nu dispun de nici un ghid adecvat pentru a şti ce statute să ratifice, ceea ce sporeşte probabilitatea căderii lor sub influenţa *lobby*-urilor şi a grupurilor de interese speciale. Toate acestea conduc la statute redactate în beneficiul minorităţilor privilegiate pe seama celorlalţi şi, pe termen lung, pe seama întregii societăţi. Pe de altă parte, sistemele descentralizate de aflare a dreptului de tip *"common law"*, sînt analoge pieţelor libere, în sensul că ordinea naturală, neplanificată prin decrete guvernamentale, este generată spontan de amîndouă. Mai mult, după cum a subliniat Richard Epstein, deoarece alterarea legislaţiei şi a reglementărilor tinde să fie mai rentabilă pentru grupurile de presiune (*"lobbysts"*) decît convingerea unui judecător să modifice reguli de tip *"common law"* judecătorii ar fi, probabil, mai rar decît legislatorii, ţinta intereselor speciale[5].

Proliferarea legilor

Datorită ignoranţei sistematice cu care se confruntă legislatorii, legislaţia disturbă adesea delicata ordine socială, legală şi economică a comunităţii, aducînd după sine consecinţe nedorite. Şi, invariabil, datorită propagandei guvernamentale combinate cu ignoranţa şi apatia publicului larg, perversiunile inevitabile ale legislaţiei nu vor fi imputate intervenţionismului guvernanţilor, ci libertăţii şi comportamentului uman nereglementat, situaţie din care va rezulta o legislaţie şi mai perturbatoare.

Multe efecte insidioase pot fi atribuite şuvoiului neîntrerupt de legi artificiale. Pe măsură ce anumite grupuri cu interese speciale îşi ating ţelurile, altele devin necesare în scop defensiv, aşa încît, mai devreme sau mai tîrziu, un război legal al tuturor împotriva tuturor va începe să se contureze. Aşadar, conflictul tinde să se substituie cooperării. În plus, cu o sumedenie de legi şi cu un limbaj atît de obscur, vag şi complicat, ca acela care proliferează astăzi, devine aproape imposibil ca vreun cetăţean să mai poată evita încălcarea legilor - mai ales dată fiind regula perversă după care "ignoranţa nu reprezintă o scuză". Aproape fiecare cetăţean (american) a încălcat la un moment dat vreo lege fiscală, vreun regulament de protecţie, vreo lege împotriva "profiturilor ilicite", vreo reglementare a dreptului de a purta armă, vreo lege referitoare la băuturile alcoolice, vreo reglementare vamală, sau măcar vreun decret de reglementare a traficului rutier. Dar, dacă sîntem cu toţii încălcători ai legii, dreptul este discreditat şi, mai grav, puterea politică poate alege selectiv şi arbitrar orice lege îi convine, orientată împotriva oricărui "neastîmpărat" care îi dă de furcă, spre a "veghea" la respectarea ei.

Mai mult, după cum a subliniat un alt eminent jurist italian, Giovanni Sartori, cînd legislaţia sfîrşeşte prin a fi privită ca principala sursă de drept, cetăţenii se deprind tot mai mult să execute ordine, devenind aşadar mai docili, mai servili şi mai dependenţi[6]. Şi odată stins spiritul rebel şi reactiv al oamenilor, devine tot mai uşor şi mai probabil ca guvernul să devină tiranic.

Dat fiind pericolul pe care îl reprezintă legislaţia, o seamă de garanţii constituţionale ar trebui să-i însoţească exerciţiul. Prevederea unor super-majorităţi sau a referendumurilor pentru luarea anumitor decizii este una dintre căile de limitare a puterii adunărilor legislative. O altă cale ar fi ca întreaga legislaţie să fie limitată constituţional la a nu face decît să înlocuiască opinia consemnată în decizia unei anumite curţi judecătoreşti cu o nouă decizie. Astfel, dacă s-ar isca un anumit caz, sau un şir de cazuri rezolvate printr-un raţionament din cale afară de nefericit, sau cu rezultate neobişnuit de nefaste (*"egregious"*), atunci legislativul ar putea să rescrie nefericita opinie într-o formă îmbunătăţită, pe care s-o ratifice ca lege, ca şi cum curtea judecătorească ar fi adoptat dintru început decizia în forma rescrisă. Opinia rescrisă ar putea căpăta atunci statut de precedent juridic, cel puţin pentru curtea judecătorească în discuţie.

O asemenea limită impusă legislativului l-ar împiedica să ratifice scheme legislative monstruoase, scoase din mînecă, cum este (aşa-numitul) *"Americans with Disabilities Act"*. În măsura în care "opinia-substitut" legiferată s-ar îndepărta de faptele concrete corespunzătoare unui caz particular, ea ar rămîne doar *dicta*, fără nici un fel de putere de constrîngere.

Se pot dovedi folositoare şi amendamentele menite să prevadă abrogarea automată a legislaţiei care n-a fost din nou ratificată un anumit număr de ani. O altă măsură profilactică ar fi dreptul absolut la procese cu juraţi în *toate* cazurile, civile sau penale, astfel încît guvernul s-ar găsi în imposibilitatea de a refuza solicitarea unui proces cu juraţi, decretînd că diverse sancţiuni evident penale sînt de fapt "civile". O asemenea măsură s-ar cuveni cuplată cu cerinţa ca juriului să-i fie limpede că are dreptul să judece nu doar vina sau responsabilitatea acuzatului, ci şi validitatea *legii*.

Rolul comentatorilor şi al codurilor

Codurile de legi sînt esenţiale pentru dezvoltarea, sistematizarea şi promulgarea dreptului. Codurile civile moderne corespunzătoare sistemelor de drept civil sînt o mostră a impresionantelor şi foarte utilelor codificări ce au luat naştere şi s-au dezvoltat în cadrul sistemului, în mare parte descentralizat, de drept roman. Pe de altă parte, pericolele inerente legislaţiei sugerează, la rîndu-le, că punerea codificărilor legale sub incidenţa acesteia *nu* este de dorit. Nu există nici un motiv pentru ca redactarea codurilor legale să nu se poată efectua în regim privat. Într-adevăr, clasicul (William) Blackstone (*"Commentaries on the Law of England"*) era o codificare privată a dreptului care s-a bucurat de mult succes[6]; şi astăzi există tratate private care se bucură de succes, de pildă (aşa-numitele) "Restatements" (reformulări ale corpului de legi). Codurile private ar fi cu siguranţă mult mai raţionale, mai sistematice şi mai scurte, dacă n-ar fi silite să ţină seama de un corp de legislaţie greoi şi perturbator, dacă s-ar putea concentra îndeosebi pe dezvoltările de tip *"common law"*.

Atît codificatorii privaţi cît şi autorii de statute pot comite greşeli de codificare a cazurilor de drept existente. Dar, cînd au de a face cu un cod privat, judecătorii sînt liberi să ignore scăpările din raţionamentul codificatorului. În plus sistemul privat este un motiv pentru codificatori de a nu se angaja în falsificarea raţionamentelor şi un incitant care descurajează planificarea socială perturbatoare. Într-adevăr, un codificator care doreşte să-şi vadă eforturile fructificate şi recunoscute se va strădui să asigure cel mai înalt grad de acurateţe în descrierea corpului de legi existent, pe care-l organizează şi-l prezintă, şi va tinde să fie cît mai explicit cu putinţă cînd recomandă judecătorilor să adopte anumite modificări cu prilejul viitoarelor decizii.

Atît dreptul roman cît şi sistemul de *"common law"* au fost corupte şi transformate în sistemele inferioare dominate de legislaţie, pe care le cunoaştem astăzi. Primatul legislaţiei ar trebui abolit şi ar trebui să ne întoarcem la un sistem de aflare a dreptului de către judecători. Eruditii chemati să codifice dreptul evoluat natural îndeplinesc o funcţie vitală, dar ei nu ar trebui să solicite ştampila guvernului pe eforturile lor erudite.

De bună seamă, forma unui sistem legal nu garantează invariabil adoptarea legilor drepte. Vigilenţa nu e niciodată de prisos cînd este vorba de a urmări respectarea libertăţii individuale, fie de către legislatori, fie de către judecători.

În româneşte de
Dan Cristian COMĂNESCU

Reprinted with the permission of the *Foundation for Economic Education*, from THE FREEMAN, September, 1995

---

1 Traducere din limba engleză după "Legislation and Law in a Free Society", *The Freeman*, September 1995. Articolul este adaptat de autor după versiunea completă "Legislation and the Discovery of Law in a Free Society", publicată în *The Journal of Libertarian Studies* 11, no.2 (Summer 1995), pp. 132-181, cu referinţe detaliate, pornind de la care am alcătuit şi cele cîteva note orientative care urmează, limitate strict la specificarea trimiterilor explicite din text. N.S.Kinsella, J.D., L.L.M. practică "computer software and hardware patent law" pentru Schnader, Harrison, Segal & Lewis, în Philadelphia.

2 Bruno Leoni, *Freedom and the Law*, Indianapolis, 1991.

3 Ludwig von Mises, *Economic Calculation in the Socialist Commonwealth*, Auburn, Alabama, 1990.

4 Richard A. Epstein, "The Social Consequences of Common Law Rules", *Harv. L. Rev.* 95(1982)

5 Giovanni Sartori, *Liberty and Law*, Menlo Park, Ca., 1976.

6 Richard A. Posner, "Blackstone and Bentham", *J.Law & Econ.* 19(1976)

Convingerile şi cifrele domnului Dinu Patriciu

© A. Ionescu

• Domnule Patriciu, cred că se împlinesc vreo şase ani de cînd aţi lansat celebra formulă "Trebuie tăiată coada cîinelui dintr-odată".

• Şi-am rămas la aceeaşi convingere.

• Convingere care se verifică prin rezultatele terapiei de şoc aplicate în Cehia şi Polonia. Terapia de şoc a fost eficientă, în timp ce absenţa oricărei terapii n-a determinat încă decesul, dar a adîncit starea de criză. Dacă în alegerile din noiembrie aţi ieşi învingător, mă refer, desigur, la Alianţa Liberală, cum v-aţi materializa *acum* convingerile?

• E adevărat, datele economice s-au înrăutăţit dintr-un anume punct de vedere. Atunci trebuia desfiinţat monopolul statului în toate sferele economiei, iar acum monopolul statului a cedat doar în faţa unor tendinţe monopoliste private, grupări care încep să aibă un caracter mafiotic. În urmă cu trei ani spuneam că riscăm să devenim o republică bananieră. Acum acest risc se conjugă la prezent, pentru că relaţiile economice şi sociale sînt cumplit de distorsionate: s-a creat o pătură subţire de îmbogăţiţi şi o masă sărăcită. Dezvoltarea sălbatică a capitalismului nu este paradoxală, ea a fost determinată tocmai de faptul că stînga s-a aflat la putere. Birocraţia înseamnă corupţie, redistribuţia înseamnă furt, subvenţionarea înseamnă irosire de mijloace, şi acestea sînt coordonatele pe care ne-am mişcat în ultimii trei ani. N-a existat voinţa politică pentru ca tranziţia, reforma, macroeconomia, macrostabilizarea să se transforme din fetişuri lingvistice ale specialiştilor în programe concrete.

Orice curs de management începe cu o anecdotă: doi comis-voiajori sînt trimişi de o fabrică de încălţăminte într-o ţară tropicală. După o săptămînă primul telegrafiază acasă că nu va putea vinde pantofi, deoarece acolo unde se află, toţi umblă descălţaţi. Al doilea cere să i se trimită sute de mii de perechi de pantofi, pentru că toată lumea e desculţă. Aşa arată concluziile specialiştilor. Problema politică e dacă vrei sau nu vrei să-i încalţi.

• Dacă au sau nu au nevoie de încălţăminte.

• În şase ani s-a dovedit că voinţa politică n-a dorit să-i încalţe, ci i-a lăsat să-şi facă rost de pantofi, dacă pot. Voinţa politică liberală este de a crea rapid o ţară prosperă, prin ridicarea nivelului de viaţă al cetăţenilor ei. Este vorba de crearea unei categorii mijlocii puternică economic. Integrarea europeană nu înseamnă altceva decît a-i face pe români să devină compatibili, din punct de vedere material, cu ceilalţi europeni. Or, acum, la noi, salariul mediu este de 80 de dolari pe lună, în timp ce în celelalte ţări foste comuniste este între 300 şi 500 de dolari pe lună. La start atuurile au fost egale, dar acum trebuie să găsim o metodă prin care în doi ani să-i ajungem din urmă.

În programul nostru există un set de măsuri instituţionale în vederea schimbării cadrului normativ în care convieţuim. El este absolut haotic, începînd cu Constituţia care nu garantează proprietatea, trecînd prin legile economice, hăţiş de nedescifrat pentru orice întreprinzător, şi terminînd cu mecanismele de colectare a sumelor destinate domeniilor strategice: sănătate, învăţămînt, cultură, apărare. Un set de politici coerente ar dinamiza economia. Programul nostru de guvernare cuprinde un set de măsuri fiscale: reducerea impozitului pe profit la 5%, reducerea impozitelor pe venit - respectiv salariu - la o medie de 10%, reducerea impozitelor indirecte, respectiv a TVA, cu 50%. Iar 35-40% din totalul impozitelor colectate rămîn spre gestionare autorităţilor publice locale. O asemenea reformă a sistemului fiscal ar încuraja o creştere economică rapidă. Mi se spune că după o astfel de reformă, bugetul statului ar rămîne fără venituri. Vreau să reamintesc că cinci la sută dintr-un pepene e mai mult decît treizeci la sută dintr-o prună. Şi în al doilea rînd, trebuie oprite cheltuielile bugetare inutile, adică subvenţiile. Dacă o tonă de cărbune costă 25 de dolari în portul Constanţa şi 55 de dolari în Valea Jiului, atunci evident trebuie s-o cumpăr în portul Constanţa. Minele nerentabile din Valea Jiului trebuie închise, cele eventual rentabile să fie conservate şi să lucreze doar cele care sînt competitive la acest preţ. Asta ar însemna circa 20 la sută din capacităţile din Valea Jiului.

• Şi cîţi şomeri?

•Din totalul de 49.000 de mineri şi 110.000 personal indirect, proporţional tot atîţia şomeri. Dar vreau să reamintesc că pentru a construi 2500 km de autostradă sînt necesari timp de cinci ani 150.000 de oameni. Iar acea mie de miliarde, cheltuită în 1995 ca subvenţie pentru minerit, ar fi putut să asigure ritmul de construcţie a acestora. Este vorba despre cum cheltuieşti nişte bani pentru crearea locurilor de muncă. În Valea Jiului reconversia forţei de muncă este cea mai bună soluţie, deoarece zona are un mare potenţial şi în alte domenii decît mineritul: totul depinde de voinţa politică. Am expus aceste date la Petroşani şi la Hunedoara şi nimeni, nici minierii, nici siderurgiştii nu m-au huiduit. Dimpotrivă, au fost extrem de interesaţi: nimeni nu doreşte să moară de silicoză în fundul pămîntului.

După aplicarea unor politici fiscale coerente, trebuie aplicate alte politici monetare, aşa cum s-a procedat în Argentina, Croaţia sau în ţările baltice. Într-o perioadă de criză profundă este nevoie de o monedă stabilă, faţă de o monedă de rezervă - este vorba de Sistemul comisiei monetare. Acest sistem a funcţionat 150 de ani în toate coloniile britanice şi a dus la prosperitate în Hong-Kong şi Singapore. În şase luni, Argentina a izbutit să reducă inflaţia de la 4000 % la 12% şi au fost repatriate peste şase miliarde de dolari. Încrederea investitorilor într-o monedă stabilă este o condiţie esenţială pentru atragerea capitalului.

Cel de al treilea set de politici se referă la o privatizare rapidă: regiile autonome trebuie să devină societăţi comerciale privatizabile, pentru a se putea introduce competiţia, iar portofoliile care se află la FPS trebuie puse pe piaţă în maximum şase luni. S-ar dinamiza astfel şi piaţa de capital şi banii ar circula normal.

Dar aceste măsuri au un scop: scopul social ultim al privatizării este stimularea competenţei, a inteligenţei, a creativităţii. Acestea trebuie să se unească şi să se suprapună cu proprietatea. Nimic din ce s-a folosit pînă acum ca sistem de privatizare n-a încurajat această apropiere. Succesul privatizării în Cehia se datorează tocmai faptului că a fost efectuată în acest scop.

Pe de altă parte, în ţara noastră se pune şi problema redistribuţiei teritoriale a unităţilor productive şi a serviciilor. Există o imensă diferenţă între mediul urban şi cel rural. Trebuie încurajate atît fiscal, cît şi prin politici financiar-bancare aşezarea şi răspîndirea în teritoriu a micii industrii şi a serviciilor, pentru ca mediul rural să nu depindă strict de agricultură. Trebuie încurajată şi acumularea de pămînt, crearea unor ferme de 50 de hectare care să poată fi exploatate raţional. S-au pierdut din păcate şase ani; această idee ar fi putut să devină o politică de guvernare încă din 1990.

• Dintr-un motiv sau altul, fie pentru că discursul dvs. nu este suficient de explicit, fie pentru că aşa vă desenează adversarii, liberalismul pare a fi favorabil doar învingătorilor, lăsîndu-i de izbelişte pe ceilalţi.

• Nu este aşa. Noi avem un concept precis de protecţie socială: ajutorul comunităţii trebuie să se îndrepte spre ţinte precise, către păturile cele mai dezavantajate spre a nu risipi banii. Noi ştim însă precis că o societate este cu atît mai prosperă şi mai fericită cu cît are mai mulţi oameni care au învăţat să înoate fiind aruncaţi brusc în apă. În materie de protecţie socială trebuie create sistemele alternative de asigurări sociale şi de pensii în aşa fel încît şi individul să fie preocupat să-şi asigure bătrîneţea. Programul nostru prevede o pensie minimă de 80% din venitul mediu realizat anterior, mai mult decît propune stînga de la putere. Acest lucru este posibil pe două căi: prima prevede scoaterea de sub controlul statului a fondurilor de asigurări sociale şi de pensii şi transformarea lor în fonduri de investiţii, ca să nu mai fie degradate de inflaţie şi să nu mai acopere găurile negre ale bugetului. Banii există: prelevările pentru contribuţia de ajutor social sînt enorme în România, în jur de 30%. Introduse în economie, ar contribui la dinamizarea lor. În al doilea rînd noi dorim un sistem coerent de întrepătrundere între contribuţia patronală şi cea individuală. Astfel de politici pot fi foarte rapid aplicate, dacă ţara ar fi guvernată de o echipă liberală. Şi concomitent ar trebui creată piaţa forţei de muncă, pentru că stabilirea liberă, prin negociere, a salariilor, tot protecţie socială înseamnă. La noi, articolele 8 şi 9 din legea salarizării împiedică formarea acestei pieţe, care ar face să crească productivitatea şi ar accentua dinamica modificării structurii forţei de muncă.

• Să revenim puţin la ideea de competiţie. Percepţia generală este că aşa cum funcţionează la noi, competiţia e trucată, regulile sînt obscure şi nu cîştigă cel mai bun, ci cel mai şmecher.

• Din păcate aşa este la noi.

• Poate ea fi transformată într-un interval care să încapă în viaţa noastră?

• Da. Prin debirocratizare, prin dezetatizare şi dereglementare hotărîtă. Trebuie creat un cadru normativ care să asigure şi fair-play-ul şi dinamica necesară evoluţiei.

• Dar toate aceste - de - nu stimulează necinstea?

•Dimpotrivă. Birocraţia încurajează corupţia: un pitipelnic care are de dat o aprobare îşi va aminti că are şi buzunar. În ultimii ani, toate sistemele birocratice s-au dezvoltat în mod cancerigen. Nu e cum spunea Darwin că funcţia dezvoltă organul, ci organul a dezvoltat funcţia. Sigur că este nevoie de o structură funcţională, dar ea nu trebuie lăsată să prolifereze. Pe de altă parte, la noi funcţionarul pus să administreze bunul public se comportă ca funcţionar de stat care apără, conduce, îndrumă cetăţeanul, în loc să fie în serviciul cetăţeanului.

• Liberalismul se întemeiază pe suveranitatea individului. Care este raportul dintre doctrina liberală şi valorile colective - naţiunea, religia?

• Libertăţile individuale duc la coagularea spontană, organică a grupurilor de interese, a unor categorii sociale, a unor moduri de a gîndi şi de a trăi. Cu cît o societate este mai liberă, cu atît organismele rezultate din coagularea indivizilor sînt mai libere şi mai dinamice.

A consemnat

Magdalena BOIANGIU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus. bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 188
16-22 august 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

JOCUL DE-A VACANȚA

„Ah! a fost o plăcere ce va rămînea neuitată... Pe lună, cu trăsurile la pas, și d-asupra armoniei apelor de munte și șoaptelor pădurii, lăutarii acompaniind încetinel și d. Mișu cîntînd menuetul, pe care-l cîntă regulat muzica în parc și care-i place atîta lui madam' Georgescu!..."

I.L. CARAGIALE, „Tren de plăcere"

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou

Propaganda în constituirea spaţiului hiperinformaţiei

Limbajul şi "politrukul"

În lecţia de deschidere a cursului său la Collège de France, Roland Barthes definea ca trăsătură centrală a structurii limbajului uman *fascismul*. Există o premisă psihologică simplă, conform căreia copilul, în momentul dobîndirii calităţii de a vorbi şi a individualităţii, începe să se construiască pe sine în interiorul limbajului prin disctincţii semantice, între *eu* şi *tu*, între nevoia de a se defini pe "sine" prin distingerea de "ceilalţi", de "tine". Consecinţele, paradoxale şi polemice, ale acestei delimitări trebuie citite prin interesul pentru relaţia dintre putere şi limbaj manifestat de gîndirea franceză confruntată cu marxismul şi propaganda sovietică în anii şaizeci.

Aş folosi cu bună ştiinţă o etimologie falsă pentru a introduce termenul de politruk, redefinind, cu un joc de cuvinte, înţelesul de "îndrumător politic" (politiceskije rukovoditeljstvo) ca pe multiplul, plurivalentul înşelător social, ca pe deţinătorul mai multor "trucuri" politice puse în serviciul propagandei. Aceste "trucuri" vor constitui obiectul acestei analize. Dacă funcţia "fascistă" a limbajului presupune o permanentă şi inerentă distincţie între **noi** şi **voi** (practicată cu succes în dogmele comuniste dar şi în practica activiştilor, în procesul deportării intelectualităţii şi a clasei politice româneşti), metoda de lucru a propagandistului, a politrukului, implică un cameleonism fundamental; acesta nu se identifică niciodată pe sine cu o atitudine sau prin manifestarea condiţiei personale. De altfel Lenin, în articolul *Comunism de stînga, o dezordine infantilă*, enunţă cu claritate teoria compromisului, pe care un bun propagandist trebuie să o stăpînească şi să o practice constant. El trebuie să "... folosească avantajul fiecărei posibilităţi... de a cîştiga un aliat în massă... fie el temporar, şovăitor, neîncrezător şi condiţionat" [1], dovedind astfel o bună înţelegere a socialismului "modern" şi "ştiinţific". Abilitatea "îndrumătorului politic" constă în a avea perspicacitatea şi discernămîntul necesar de a face "... toate compromisurile necesare, să «înghită», să facă înţelegeri, zig-zaguri, retrageri şi aşa mai departe". Această "adaptabilitate" a propagandei comuniste nu reprezintă numai o constantă, atît în lupta politică internă şi în cea externă, ci şi un principiu fundamental pentru înţelegerea lui *homocus*. Capacitatea de a folosi diverse mijloace, inclusiv instituţiile democratice, de a face uz de orice fel de "trucuri" pentru a obţine scopurile ideologice, lipsindu-se de orice identitate, rămîne caracteristica principală a politrukului. Propagandistul trebuie să fie în stare să folosească un limbaj neutralizat, standardizat şi care să aparţină tuturor în general şi nimănui în particular".

Din perspectiva analizei politice, pînă acum opoziţia autohtonă (şi aici sînt blamabili consilierii săi politici şi armata de "experţi", asistenţi şi "manageri" electorali) a pierdut din vedere în mod constant o realitate permanent enunţată şi manifestată, şi anume că reprezentanţii puterii actuale (în frunte cu preşedintele) sînt, *volens nolens*, educaţi în spiritul propagandei sovietice şi că practică aceste principii dintr-o inerţie dusă la perversiune. Cunoaşterea acestor principii şi criterii de organizare şi manifestare constituie cel mai simplu mijloc de confruntare şi înfrîngere a acestora. A accepta jocul politic al acestora de pe poziţii egale înseamnă a recunoaşte (şi a crede cu naivitate) că partidul de guvernămînt şi partidele satelite acestuia ar putea fi în vreun fel expresii ale democraţiei pe model occidental, şi nu produse de laborator ale oximoronului ascuns sub titlul "democraţiei populare". Avem astfel o dovadă întristătoare a lipsei de discernămînt a situaţiei reale din contextul politic în care ne aflăm. Din ansamblul experienţelor electorale din ultimul timp, singur Victor Ciorbea a făcut o figură deosebită, intrînd în teritoriul inamicului, mai mult dintr-o intuiţie provenită din experienţa personală, decît dintr-o strategie premeditată, reacţionînd cu promptitudine la orice încercare de "poluare" informativă şi de contaminare a mesajului politic şi a imaginii sale "publice". Înfruntînd riscul identificării cu "intelectualii slabi de înger", care nu au putere să conducă un grup mare de indivizi, a întors în favoarea sa profilul pe care îl stabiliseră pentru el consilierii oponentului, care în studiul vizual ce i-l făcuseră urmaseră acelaşi model cu care au deteriorat imaginea candidatului opoziţiei la alegerile prezidenţiale anterioare: intelectualul deştept dar slab şi cu inflexiuni vocale stridente versus "al nostru, dintre noi, pentru noi". Identificarea cu mahalaua, la care spera "staff"-ul partidului de guvernămînt, nu a funcţionat tocmai pentru că adversarul nu a reacţionat după o metodă previzibilă. Pentru a învinge în alegerile din toamnă, opoziţia de la noi ar trebui să ţină cont în continuare de premisa că grupul aflat actualmente la putere se conduce după principiile învăţate în şcolile "aparatnicilor" moscoviţi şi că există cîteva criterii după care aceştia se conduc, criterii accesibile prin simpla lectură a materialelor propagandistice ale puterii sovietice. În continuare voi prezenta cîteva dintre metodele "politrukului", încercînd interpretarea lor în situaţia practică dată, citind felul în care criteriile propagandei de agitaţie (AGITPROP) prezente în lucrările "socialismului ştiinţific" au fost aplicate ad literan de către puterea organizată în jurul Cotroceniului şi consecinţele imediate ale acestei aplicări.

Hiperinformaţia

Crearea unui spaţiu informativ paralel şi a unei realităţi fictive şi artificiale este mecanismul propagandistic central care conduce universul sistemului de tip sovietic, comunist. Cifrele false, rapoartele eronate, manipularea imaginilor, a elementelor naturale, a indivizilor şi a vieţilor constituie forma principală de manifestare a principiului confuziei informaţionale. Aceste activităţi nu fac decît să creeze un univers semiotic propriu, ale cărui coordonate sînt trasate de propagandişti şi care poate fi ajustat, manipulat şi reorientat după necesităţile ideologice ale momentului. Realizarea acestei reţele, a unui cadru mistificator pe criterii ideologice nu face decît să dizolve identitatea indivizilor care intră în jocul semnelor (informaţiilor) receptate prin acest intermediar. În acest scop sînt pregătite toate mediile informative, presa politică, posturile de radio şi televiziune, anunţurile publice etc. Absenţa unui centru imaginar" generează fragilitatea indivizilor, imaginarul colectiv este divizat şi contaminat prin structuri contradictorii. Capacitatea societăţii civile şi a membrilor acesteia de a se construi ideologic perpetuează instabilitatea acelor participanţi la dialogul social (aici electoral) care participă la un alt nivel de schimb informaţional – înţeles în accepţia marxistă a comunicării dintre diversele nivele ale societăţii.

În acest context trebuie înţeles felul în care televiziunea naţională a reprezentat interesul constituirii unui spaţiu fictiv, iluzoriu. Dovada cea mai clară a existenţei unei realităţi paralele în spaţiul românesc este atît delimitarea politică a zonelor aflate sub influenţa exclusivă a acestui mediu informativ ideologizat, cît şi transformarea lor în bastioanele politicii duse de aparatul propagandistic al puterii. De altfel, preşedintele partidului de guvernămînt, A. Năstase a dovedit prin isteria ideologică exercitată la adresa posturilor de radio independente şi în special faţă de B.B.C. şi de reprezentanţii presei libere conştientizarea, la nivelul superior al conducerii cotroceniste, a faptului că această politică devine tot mai falimentară pe măsură ce sistemul închis care asigura bunul mers al maşinii propagandistice s-a lărgit şi a devenit mediatizat în sensul propriu. Aceasta este redarea fidelă a considerentului leninist potrivit căruia presa şi libera informare sînt o permanentă ameninţare la adresa puterii sovietice; de altfel, la numai două luni de la preluarea puterii de către soviete el a creat Tribunalul revoluţionar pentru presă. Presa nu este pentru Lenin decît "un instrument de reeducare a maselor" [10], adică un mijloc de producţie ideologică ce trebuie să fie sub controlul exclusiv al puterii. Păstrarea auto-referenţialităţii rămîne pentru putere singura garanţie pentru controlarea procesului modificărilor survenite în spaţiul public şi privat de la noi.

Saturaţia informaţională

Controlul massei de manevră se realizează în viziunea propagandei sovietice prin "confuzia limbilor", iar în acest scop activistul, politrukul are cîteva "indicaţii" precise. Articolul lui Lenin **Ce este de făcut?**, publicat în 1890, constituie cel mai complet document pentru activişti. Aici se face o distincţie definitorie între **agitator şi propagandist.** În vreme ce agitatorul îşi foloseşte influenţa prin mijloacele individuale, pe cale orală şi utilizînd o singură idee pentru a convinge receptorul mesajului său ideologic, propagandistul trebuie să folosească *multe idei pentru a fi înţeles de cît mai puţini* [11]. Saturaţia informaţională şi excesul comunicativ are două efecte majore; deformarea sensului evenimentelor prin încărcarea acestora cu determinări lexicale, ele devenind astfel permeabile la manipularea ideologică şi derutarea receptorului de informaţie, izolarea acestuia în neîncrederea faţă de calităţile sale de selecţie, receptorul devenind, implicit, dependent de aparatul propagandistic, hermeneutul suprem. Această metodă a fost intens practicată în perioada electorală, atît în organizarea alegerilor, cînd listele de candidaţi au fost mărite în mod nepermis prin participarea la alegeri a unor partide fantomatice şi nereprezentative, ştiindu-se că forţele politice autohtone se individualizaseră suficient pentru a se proceda la impunerea unor bariere procentuale în faţa inflaţiei de partide, cît şi printr-o multitudine de informaţii contradictorii oferite publicului în privinţa rezultatului alegerilor. Utilizîndu-se diverse criterii de evaluare şi selecţie a datelor statistice, populaţia (deci consumatorii de informaţii) a fost bombardată cu formule de calcul prin care, succesiv, erau văzuţi cîştigătorii primului tur de scrutin. Confuzia este maximă atunci cînd receptorul de informaţie află că atît CDR cît şi USD şi PDSR au cîştigat alegerile, numai că unii în consiliile judeţene, alţii în zona rurală sau în consiliile locale. În felul acesta, mesajul politic în ansamblu este lipsit de coerenţă şi determinări.

"Ţapii ispăşitori", principiul experimentării şi acumularea de dosare

Aceste trei criterii pot fi grupate ca expresii ale aceleiaşi atitudini faţă de individ, faţă de cetăţean ca fiinţă umană cu drepturi publice, şi nu ca un număr statistic sau de arhivă, cu valenţe procentuale, şi nu civice. Criteriul de organizare a conducerii şi a responsabilităţii la vîrf prin metoda "ţapului ispăşitor" este expresia structurării instrumentelor de control social în conformitate cu tradiţia leninistă [12]. Organizat ca o structură dualâ, statul ideocratic sovietic funcţionează prin culpabilizarea eşaloanelor inferioare. Partidul (definit ca **rukovodstvo**, adică mîna călăuzitoare) se află deasupra Statului (înţeles, într-un sens oarecum peiorativ, ca **upravlenie**, adică administraţie). Orice greşeli produse la nivelul conducerii grupului social, or, politrukul porneşte de la conştiinţa faptului că greşelile sînt inerente şi îi sînt chiar folositoare, devin automat greşelile **upravleniei**; niciodată **rukovodstvo** nu îşi asumă responsabilitatea pentru eşecuri, reuşitele însă îi aparţin în exclusivitate. Partidul şi liderul său sînt infailibili, cei care greşesc sînt cei care pun în aplicare teoriile şi principiile ideologice ale acestora. Este de înţeles de ce guvernului Văcăroiu i s-a permis atîta "libertate de a greşi", fiind, după guvernul Roman, un "guvern de sacrificiu". Administraţia poate fi oricînd acuzată, ea fiind aleasă tocmai pentru slăbiciunile sale, fiind singură vinovată pentru incapacitatea de a guverna.

Principiul experimentării la nivel social a devenit un semn marcant al societăţilor pe model sovietic, caracterul "ştiinţific" al doctrinei trebuind să fie concretizat şi manifestat ca realitate socială. Aceasta a făcut din lagărul socialist un uriaş laborator de experimentare socială. Fiecare din gesturile politice luate de conducerea de la Kremlin erau "aplicate" de KGB la nivel redus, în diverse republici, prin manipularea grupurilor mari de oameni; aceste metode erau cunoscute sub numele de **provokatsija** [13]. Consider că alegerile locale din vara acestui an în România au avut un puternic caracter "experimentativ", de provocare. Apariţia şi promovarea unui mare număr de candidaţi independenţi şi succesul acestora, ca şi eşecul partidului de guvernămînt, se vor dovedi utile în modificarea atitudinii candidatului la preşedinţie Ion Iliescu. Indiferent de declaraţiile politice pro-PDSR de ultimă oră, acesta va candida, în consecinţă, ca independent. Aceasta îi va asigura eliberarea de responsabilitatea unei guvernări dezastruoase, în vreme ce "provocarea" independenţei îi va fi oferit garanţia succesului.

Acumularea de dosare este una din activităţile favorite instrumentate de puterea sovietică [14]. Indiferent cine practică această activitate şi pentru cine manipularea constantă a indivizilor, ca purtători de informaţie, serveşte interesele constituirii spaţiului incert al hiperinformaţiei. În interiorul KGB, exista o unitate specială în Directoratul Supravegherii intitulată **Operod**, care avea ca scop "producerea de documente false" şi "operaţiuni speciale de supraveghere a ierarhiei de partid" [15]. Andropov, într-una din discuţiile avute cu Pacepa în anii şaptezeci, spunea că activitatea principală a KGB era acumularea de dosare compromiţătoare [16]. În spaţiul politic sovietic, ca şi în cel autohton, activitatea publicării ori ameninţarea cu dosare compromiţătoare este pusă în serviciul instituţiei supreme în stat.

Elita aktiviştilor

Dacă mai există vreo îndoială că sistemul impus de noua conducere de la Bucureşti după decembrie 1989 este dependentă de principiile chekiste – conform principiului enunţat de Lenin la Congresul IX al Partidului, din aprilie 1920: "horoshij kommunist v to je vremija horoshij chekist". Metoda principală în care Partidul a încercat să îşi exercite controlul ideologic asupra comunicaţiilor la nivel social a fost cooptarea în **aktiv**-ul propagandei a inteligentsiei manageriale şi tehnice [17]. Practic dominaţia bolşevică şi stalinistă se bazează pe faptul că o elită (în acest caz activiştii) conduce massa, mulţimea imobilă [18]. Întreg sistemul este organizat şi condus prin accesul la privilegiile puterii al unui grup restrîns, centralizat, de elită sociopolitică. Tendinţa partidului de guvernămînt de a constitui "directoratul" PDSR prin preluarea din mers a elitei manageriale, juridice şi a instituţiilor publice urmează întocmai acestui tipar. În felul acesta, dintr-o republică prezidenţială, România va deveni un stat stratificat compus din "ţara Preşedintelui", unde un grup de preşedinţi şi directori vor constitui **aparatul** şi **aktivul** de conducere, indiferent de majoritatea parlamentară, controlînd massa de manevră prin şantaj economic şi manipulări sociale. Centralizarea şi cauterizarea extremităţilor puterii fac din sistemul nostru politic o formă de totalitarism prezidenţial, manifestat prin autoritarism informaţional şi propagandă cameleonică.

Doru POP

1. cf. *Communist Propaganda Techniques*, John C. Lewis, Praeger, NY, 1964, p. 89.
2. Ibidem.
3. Idem, cap. **Clubul inocenţilor.**
6. apud Harold D. Lasswell şi Dorothy Blumenstock, *World Revolutionary Propaganda*, NY, 1937.
7. Definiţia lui Al. Zinoviev pentru *homo sovieticus*, cf. Al. Zinoviev, *The Reality of Communism*, London, Golancz, 1984.
8. Cf. Thomas F. Remington, *The Truth of Authority. Ideology and Communication in the Soviet Union*, Univ. of Pittsburg Press, 1988.
9. vz. cap. **Politica Percepţiei** în *Ideology and Image*, Bill Nichols, Indiana Univ. Press, 1981.
10. apud *KGB Masters of the Soviet Union*, op. cit., p. 271.
11. cf. *Communist Propaganda Techniques*, op. cit., p. 14.
12. cf. *Communist Propaganda Techniques*, op. cit., cap. **The Instruments of Control**, p. 69 şi passim.
13. *KGB Masters...*, op. cit., p. 249 şi passim.
14. *KGB Masters...*, op. cit., p. 129-130.
15. Idem, ibid.
16. I.M. Pacepa *Red Horizons. Chronicles of a Communist Spy Chief*, Washington, 1987, p. 172.
17. *The Truth of Authority*, op. cit., p. 4 sq.
18. cf. *Communist Propaganda Techniques*, op. cit.

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Hyde Park preelectoral**
- **Starea arhitecturii**

NOTE, STĂRI, ZILE

13 august 1996

Într-un caiet vechi, descopăr o însemnare febrilă, datată miercuri, 10 aprilie 1968. Rezultă că în ziua aceea i-am cunoscut, prin mijlocirea Florianei Avramescu, pe Părintele Benedict Ghiuş şi pe Alexandru Mironescu. Ceea ce mi-am notat atunci emană o anumită juvenilitate apodictică (nu împlinisem încă douăzeci de ani), dar frisonul era autentic şi intuiţia *evenimentului* - deplină. Glosam pe tema misterului, a revelaţiei, şi a "posibilei mele convertiri". Vorbeam despre "mirajul începuturilor fără de sfîrşit" şi despre libertate ca strictă materie primă a angajării. De la domnul Mironescu reţinusem o frază despre evoluţia interioară corectă: nu progresează spiritual decît cei treji, cei cu mintea împede. Speculaţia şi visul construiesc iluzii consolatoare şi au, de aceea, un efect paralizant. Iată şi un cuvînt al părintelui Benedict: "Există oameni cu totul venerabili, instruiţi, binevoitori, curaţi, şi care, totuşi, nu pot stîrni altceva decît invidie."

În aceeaşi zi, mă declaram "pus pe gînduri" de "epistola" lui "Ioan cel Străin" - citită, se pare, acasă la Floriana. Azi nu îmi mai amintesc de această primă lectură. Cînd, mai tîrziu, am reîntîlnit textul, l-am găsit plat în raport cu faima lui, semn că îmi pierdusem prospeţimea. A trebuit să recitesc interpretarea, tipărită de curînd, a părintelui Scrima, pentru a recupera bogăţia acestui text, dincolo de formulistica lui "convenţională". Pe de altă parte, deşi datată, lectura din 1968 va fi lucrat în năruntaiele mele, de vreme ce, în prefaţa pe care am scris-o pentru cartea lui Andrei Scrima, am simţit nevoia s-o invoc pe Floriana Avramescu. Oricum, e curios că dau peste însemnarea din 10 aprilie 1968, acum, cînd tocmai a ieşit pe piaţă o carte despre "Rugul Aprins".

Însemnarea cu pricina consemnează şi o primă întîlnire cu George Bălan, pe atunci la începuturile traiectoriei sale de antroposof. Căutările mele erau, prin urmare, intense şi pestriţe. Urgenţa era mai vie decît discernămîntul; fiecare zi era un aluat în ebuliţiune, o ofensivă a interogaţiei şi tatonării. Eram neliniştit şi tonic. Şi eram cu desăvîrşire nelivresc. De altfel, însemnarea din '68 cuprinde şi un fragment, caracteristic, din Valéry: "Datorez mult cărţilor. Dar datorez totul cîtorva oameni".

Ar mai fi de spus că toate întîlnirile pomenite adineaori au avut loc în postul Paştelui, cu zece zile înainte de Înviere. De la "procesul Rugului Aprins" trecuseră zece ani.

Luni, 15 aprilie 1968

Şofer de autobuz la Bucureşti: conduce cu şapca dată pe spate, cu o mînă în şold, fluierînd o sîrbă.

21 aprilie 1968. Prima zi de Paşti

Scenă românească, pe unul din marile bulevarde ale capitalei: un bărbat cherchelit, între două vîrste, recită, dinaintea unei cerşetoare bătrîne, lungi pasaje din Eminescu. Cu mîna pe inimă, deopotrivă grandilocvent şi ironic, omul se dă în spectacol, încîntat de propriul său aplomb. Cerşetoarea îl contemplă cu gura căscată şi, din cînd în cînd, se închină ca de "ducă-se pe pustii". La un moment dat, repertoriul cetăţeanului glisează vertiginos spre Cincinat Pavelescu. Urmează două-trei fandoseli pe franţuzeşte, pentru ca, în final, omul să treacă la muzică; cîntă cu antren un twist la modă şi o invită pe cerşetoare la dans. Cerşetoarea consimte. Se adună lume. În buna-dispoziţie generală, cei doi execută un număr chaplinian, cu delicioase virtuozităţi de detaliu. Chefliul schimbă ritmul. Trece la tango. Se dansează "la sentiment", se încearcă piruete riscante, se cultivă, parodic, privirea galeşă şi "figurile" şugubeţe. Veselia asistenţei e paroxistică. "Christos a înviat!". "Adevărat a-nviat!"

Miercuri, 8 mai 1968

Să nu mergi niciodată decît pînă unde mai poţi fi însoţit.

Duminică, 26 mai 1968

Demnitatea - singurul criteriu. Ordinea - singura metodă.

Marţi, 26 noiembrie 1968

Uneori, dacă priveşti brusc, noaptea, cerul înstelat, te simţi exclus, înmormîntat într-un univers dispărut.

Joi, 5 decembrie 1968

Capacitatea de a rezista bine la nefericire se plăteşte cu incapacitatea de a avea pasiuni (Constantin Noica: "Îţi începi drumul cu un condei prea sigur. Nu există în textele dumitale nici o pierdere de sine a gîndului...". "Lasă mai mult loc pentru haos!" mi-a spus altădată. Dar cum să exprimi un puseu de inarticulare? Cum să stai, în acelaşi timp, în orizontul Cuvîntului şi în acela al haosului?).

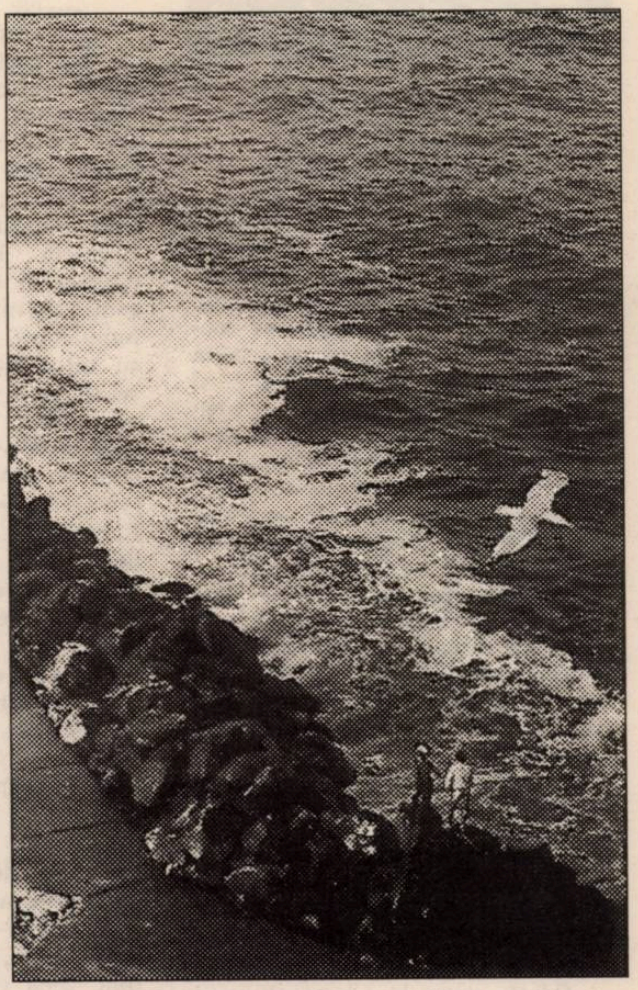

Adaos în 1996:

Ce pedagog extraordinar! Noica îmi cerea, de fapt, să fiu *altfel* decît el! Programul din "Mathesis" era tocmai unul de evacuare a haosului. Ideea "fără rest", viaţa geometrizată, cristalinitatea - fuseseră şi continuau să fie obsesiile sale, pe care însă nu le putea recomanda unui tînăr amenînţat de seninătăţi premature. Pedagogul trebuia să fie, cum o spunea adesea, un întîrzietor.

Luni, 27 ianuarie 1969

Din "Scurta cronică a Annei Magdalena Bach" despre soţul ei: "...uneori, întorcîndumă acasă şi văzîndu-l stînd la masă în droaia de copii, cum mănîncă cu poftă - ceea ce făcea mereu, astfel că era o bucurie să găteşti pentru el - eram copleşită de sentimentul straniu că nu poate fi adevărat, că muzica aceea n-a fost scrisă de cel ce se află în faţa mea, mănîncă, bea, doarme şi se mişcă printre noi, ci mai degrabă de unul coborît în mijlocul nostru de-a dreptul din cer". (Iisus Sirah: "Căci un vis vine împreună cu noianul de treburi zilnice").

Andrei PLEŞU

N. red. Domnul Mircea Iorgulescu prezintă scuze cititorilor *Dilemei* pentru faptul că, din motive obiective, nu a putut să trimită articolul pentru acest număr.

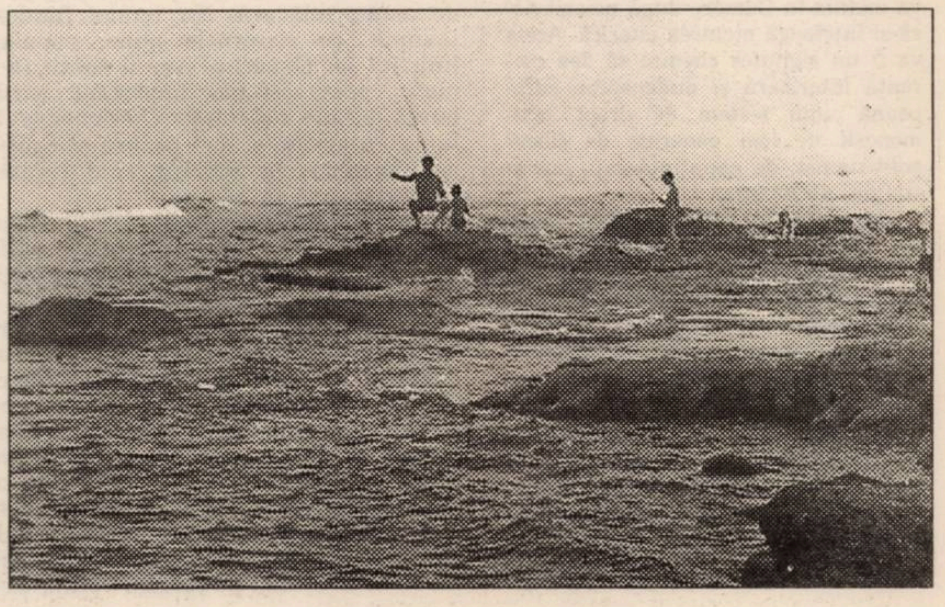

Acest număr al revistei este ilustrat cu fotografii de N. TRICULESCU, realizate în această vară, la Costineşti

Statul de drept

Despre legiferare

"Operaţiunea legiferării, aşa cum se face în Parlament şi, în genere, de autoritatea care are această cădere, îmbină aceste două metode: ea constată existenţa situaţiilor sociale în momentul cînd se legiferează – şi aceasta este o operaţiune de o complexitate foarte mare, ea presupune o ştiinţă foarte întinsă a sociologiei, a istoriei, a tuturor ştiinţelor sociale şi împrejurărilor de fapt ale societăţii respective – şi, după ce această constatare de fapt s-a făcut, legislatorul caută să-şi dea seama care este idealul juridic care trebuie să se aplice acestor situaţii de fapt, lăsîndu-se inspirat totdeauna cu voie sau fără voie în această din urmă operaţiune de conştiinţa juridică a societăţii respective.

În felul acesta, legislatorul ajunge să formuleze cîteva deziderate care trebuie să fie rezultatul unei elaborări pur ştiinţifice. De aceea nu e operă mai grea decît aceea de legiuitor, deşi în organizarea democratică oricine poate să fie în fapt legiuitor. (...)

Odată ajuns la un rezultat pe această cale, legiuitorul caută să-l înfăptuiască în regulile de drept pozitiv pe care le formulează. Această a doua operaţiune este, de asemenea, foarte complicată, pentru că legislatorul trebuie să ţină seama de toate împrejurările de fapt, pentru ca ideile la care a ajuns prin elaborare ştiinţifică să se poată realiza în mod practic. (...)

Legiuitorul procedează întotdeauna aşa, pentru că necesităţile practice sînt altele decît rezultatele ştiinţifice ideale la care elaborarea ştiinţifică duce. De aceea aceste rezultate, cînd se transpun în planul practicii, apar alterate, trecute printr-un fel de pat al lui Procust. (...) Metodele legiferării sînt destul de delicate. Sînt o serie de reguli pe care, de obicei, legislatorii, mai ales la noi, nici nu le posedă în amănunţime (...) Aceste reguli trebuie respectate în operaţiunea legiferării. Altfel, se ajunge la rezultate riscante, de multe ori nedrepte, în orice caz antijuridice".

* * *

Acest text se găseşte în *Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică)* scris cu peste şase decenii în urmă de Mircea Djuvara. Cum se vede, legiferarea (prezentată în schema ei ideală) presupune cunoaştere, inteligenţă, tact, responsabilitate. În ce măsură aceste calităţi s-au încarnat în legiuitorul român post-decembrist, ar fi o întrebare retorică. Problema este ca noul legiuitor (cel ce se va instala în Camere după noiembrie) să-şi înţeleagă menirea istorică. Acela va fi un legiuitor chemat să dea coerenţă interioară şi dimensiune europeană unui sistem de drept schimonosit de legi generate de calcul politicianist, de neputinţă sau, pur şi simplu, de prostie.

În textul lui Djuvara găsim noţiuni ("ideal juridic", "conştiinţa juridică a societăţii") pe care nu prea le-am auzit pomenite în declaraţiile parlamentarilor noştri. De altfel, nimic din ceea ce a produs Parlamentul pînă acum nu indică vreo reflexie pe aceste coordonate. Încet-încet, legiferarea a încetat să mai fie un fenomen juridic (păstrînd cu dreptul doar o legătură pur tehnică) şi s-a transformat în acţiune propagandistică de proastă calitate.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Nopţi la malul mării

Cele mai bune *talk-show*-uri-spectacol din audio-vizualul românesc (nu mă sfiesc s-o spun) continuă să se realizeze la Constanţa. Într-un fel, articolul de faţă va fi reeditarea unui articol de aproximativ acum un an de zile, cînd, în vacanţă pe litoral aflîndu-mă, aveam surpriza să descopăr o realitate radio-TV locală cu totul aparte, diferită de cea din Capitală atît prin conţinut (în special acela al spoturilor publicitare, domeniu în care piaţa este cu totul alta), cît şi prin formă. Pe scurt, prin valoare.

Cele două *talk-show*-uri-spectacol despre care vorbeam la început, sînt, la TV Neptun, *Marea scofală* (vinerea, de la 22,30 la 24,00) şi, la Radio Sky, *Midnight Killer* (duminica, de la 23,00 la 02,00) şi îl au ca autor pe extraordinarul om de media Andrei Gheorghe. Definiţia cea mai bună care s-ar putea da acestui realizator este, probabil, aceea de *comunicator*, de om de relaţie, de profesionist al înscenării comunicării cu şi între semeni. Ţin să afirm, cu toată responsabilitatea, ceea ce afirmam şi cu un an în urmă: Bucureştiul, în, să zicem, puzderia lui - firească - de posturi private de radio şi televiziune, nu are emisiuni de felul celor două amintite mai sus: vii, interesante, *spectaculoase*. La Capitală, ceea ce se cheamă *talk-show* a devenit, în foarte scurt timp, o specie pe cît de proliferantă, pe atît de manierizată, de academizată, de îmbătrînită. De formulă: "realizatori" de cele mai inegale pregătiri, dotări, temperamente, (in)dispoziţii "oficioase", umplînd spaţiile de emisie pînă la refuz, zilnic, cu emisiuni de "dialog" mai mult sau mai puţin lipsite de har. Şi în domeniul presei electronice, talentul trebuie repus în drepturile lui firesti. Cît mai urgent. Tinerii aspiranţi la rolul de realizatori radio-TV vor, toţi, să realizeze *talk-show*-uri sau emisiuni interactive, de dialog telefonic cu radio-telespectatorii. Li se pare cel mai uşor, cel mai la îndemînă, fără să necesite pregătire, pe scurt, instrucţie, cultură. Media este, de multe ori, confundată cu spontaneitatea goală, prin care se înţelege, cel mai adesea, nimic mai mult decît *tupeul, obrăznicia*: "a avea replică", "a fi pe fază". Şi nu este deloc aşa. Sub aparenta lejeritate a speciei, trebuie să se găsească baterii bine încărcate, îndelung verificate. Căci orice ar spune, de pildă, un invitat sau un ascultător, responsabilul emisiunii este realizatorul ei. El este *autorul*. Presa românească trăieşte încă într-o fază pre-modernă, "folclorică", amatoristică. Ea a devenit într-o mult prea mică măsură - mai cu seamă în sectoarele ei ne-scrise - *fapt de cultură*. În presa românească abundă încă studiile neterminate, îndoielnice: improvizaţia. Cu o vorbă, poate, rea, dar care se face tot mai des, neoficial, auzită: prea mulţi ingineri în presa noastră de azi. Adică, de fapt, prea multă mentalitate "inginerească": suficienţă, aroganţă, limitare.

Nu cunosc, la ora actuală, decît doi oameni de televiziune, adică de spectacol care îmbină talentul natural cu "subsolul" cultural necesar, care, adică, şi ştiu *ce* fac, şi ştiu *să* facă: George Pruteanu şi "omul meu" de la Constanţa, Andrei Gheorghe. Pe acesta din urmă am avut bucuria să-l "descopăr" şi să-l semnalez opiniei publice acum un an. Aflat, în clipa de faţă, la sfîrşit de etapă, adică de contract, ar merita pe deplin "promovarea" la nivel naţional, adică la Bucureşti. A primit, deja, un premiu APTR, şi, dacă lucrurile vor decurge normal, nici Mediafest, care va avea loc la sfîrşitul acestei luni, la Costineşti, nu ar trebui să-l rateze. Ştiu cît de "făcute" sînt "jocurile" în audiovizualul bucureştean, cît de închise şi, de multe ori, ne-profesionist ocultе sînt reţelele de relaţii de la "centru", dar, de pildă - ştiu că afirmaţia mea va irita -, un Florin Călinescu ar avea ce învăţa de la realizatorul constănţean. Responsabili ai diferitelor staţii şi posturi bucureştene, nu-i privaţi pe telespectatorii voştri de posibilitatea de a gusta şi altceva: spectacolul de televiziune în puritatea şi deplinătatea lui!

Bogdan GHIU

Economie

Petrodolari în suc... românesc

Vine toamna. Ca în fiecare an, de aproape trei decenii încoace, ne reamintim de rafinării, de importurile de ţiţei, de gaze naturale şi de păcură. În joc fiind căldura din case (la iarnă), energia pentru întregul sistem economic şi materiile prime pentru industria petrochimică.

Dacă aceste mărfuri s-ar putea cumpăra cu lei, cu alte cuvinte dacă moneda noastră ar fi primită pe pieţele internaţionale, lucrurile n-ar fi într-atît de complicate încît să se ajungă la măsuri disperate. Cum însă e nevoie de valută, aprovizionările energetice de toamnă implică două momente dramatice: 1) constituirea depozitelor valutare în condiţii specifice, determinate de o criză deja cronicizată a balanţei comerciale; 2) efectuarea importurilor respective abia cînd cuţitul a ajuns la os, într-un anotimp în care costurile urcă vertiginos. Aşa se explică de ce anul trecut imaginea de dinamism pe care Guvernul a reuşit s-o imprime economiei, cu un ritm al PIB-ului de 7 la sută, s-a dovedit a fi extrem de scumpă. Pentru că s-a realizat cu cheltuieli extrem de mari, o dată din cauza supraîncălzirii prin forţarea unor motoare nerestructurate şi neadecvate cerinţelor pieţei; şi încă o dată din cauza importurilor scumpe, făcute în momentele cele mai nepotrivite.

Normal era ca măcar păcura să fi fost cumpărată încă de astă-primăvară. Nu numai fiindcă acum, în prag de toamnă, cu cisternele pline, populaţia ar fi fost mai liniştită iar Guvernul s-ar fi simţit în siguranţă. Mai e un motiv, poate cel mai important: păcura, fiind produs de bursă, e bine s-o cumperi primăvara. La toate bursele din lume, în aprilie şi mai păcura atinge preţurile cele mai de jos. Toamna, în schimb, cînd cererea depăşeşte oferta, cursurile urcă în neştire.

Se subînţelege: Guvernul n-a avut valută disponibilă astă-primăvară. Prin urmare, a preferat să dea uitării proverbul cu sania, carul şi anotimpurile. Acum, vara fiind pe sfîrşite, se vede obligat să găsească de urgenţă o soluţie.

Fără îndoială că, în acest an, lucrurile sînt mult mai încurcate decît anul trecut. În '95, în octombrie, în condiţii similare cu cele din acest an, dolarul a făcut un salt spectaculos pe piaţa valutară, fapt ce i-a alarmat pe toţi importatorii de resurse energetice. Pentru că un dolar mai scump a condus implicit la scumpirea importurilor. În acest an, însă, la începutul celei de-a treia luni de toamnă, electoratul român va fi chemat la urne. Şi Guvernul se vede nevoit să încerce evitarea unui nou şoc pe piaţa valutară, asemănător celui din toamna trecută. Pentru a nu risca să-i vadă pe români votînd cu spaima că, la iarnă, le va fi frig nu doar afară, ci şi în case.

Ce face, aşadar, Guvernul? Ce ştie mai bine: emite o hotărîre. Se lansează, deci, într-o nouă aventură administrativă destul de riscantă. Din cauză că, nici în acest an, nu au fost acţionate două pîrghii economice importante: mai întîi Guvernul nu a reuşit să stimuleze într-atît exporturile încît să-şi asigure valuta necesară măcar pentru importurile vitale; apoi, nu a reuşit să depăşească prejudecăţile ce determină politizarea preţului energiei, ceea ce a făcut ca întreprinderile statului să-şi permită consumuri în exces şi risipă cu nemiluita. Acum, la sfîrşit de mandat, cînd nici un fel de măsuri economice n-ar mai ajuta la nimic, timpul exercitînd o presiune sufocantă, Executivul mai apasă încă o dată pe pedala centralismului birocratic. Cu destulă prudenţă, trebuie să recunoaştem: într-o primă fază s-a născut o hotărîre a Guvernului, în cea de-a doua fază au apărut normele metodologice de punere în aplicare şi, de cîteva zile, măsura a evadat din cabinete şi a ajuns în mediile economice. Provocînd panică în rîndurile celor vizaţi: 112 întreprinderi şi numeroase bănci comerciale, plus F.P.S.-ul vor fi nevoite să cedeze o parte din încasările lor în dolari, mărci şi alte devize, în scopul constituirii *Fondului valutar pentru programul energetic*.

Puţină istorie. Parlamentul rezultat din alegerile desfăşurate în '90, după ce a conferit o oarecare autonomie întreprinderilor de stat, a legiferat dreptul acestora de a-şi păstra integral valuta obţinută din operaţiuni economice. Rezultat: au fost stimulate exporturile. Desigur, în condiţiile în care - după înfiinţarea pieţei valutare -, căderea leului în raport cu dolarul i-a favorizat pe exportatori. Guvernele, însă, păstrîndu-şi monopolul importurilor energetice, s-au simţit mereu încorsetate de puţinătatea valutei ajunsă pe piaţă. Şi, din cînd în cînd, îndeosebi în momente de disperare, au dat la o parte democraţia economică, recurgînd la măsuri administrative. Cel dintîi a apelat la această metodă Guvernul Roman: agenţii economici au fost obligaţi să schimbe jumătate din valuta încasată. Nu au fost însă obţinute rezultatele scontate. Guvernul Stolojan, în toamna anului 1991, a mers mai departe: după ce a făcut unificarea cursurilor, a stipulat obligativitatea schimbării întregii valute încasate de agenţii economici. De reţinut: era în noiembrie, statul nu avea valută, rezervoarele cu păcură şi cu ţiţei erau goale, rafinăriile nu aveau de lucru şi Guvernul, într-un gest disperat, a adunat dolării agenţilor economici. Rezultatul? Au putut fi făcute importurile urgente de resurse energetice, dar exporturile (lipsite de suportul unui cîştig stimulativ) şi-au încetinit ritmul; piaţa valutară a resimţit din plin lovitura. S-a impus reprivatizarea valutei. Acum, Guvernul Văcăroiu încearcă şi el marea cu degetul. Printr-o măsură parţială. Dacă nu vom tremura de frig la iarnă, preţul va fi o nouă explozie inflaţionistă la primăvară.

Adrian VASILESCU

Gîlceava politicianului cu sondajele

Politica românească de după '89 n-a strălucit niciodată prin claritate şi eficienţă, dar campania electorală o face parcă şi mai încîlcită. Cel puţin în partea ei vizibilă. E vremea contrazicerilor şi a ezitărilor, a întrebărilor cu răspuns amînat şi a testării opiniei publice prin declaraţii şi gesturi de paradă, în timp ce echipele de campanie lucrează îndărătul uşilor închise. Care, însă, nu sînt foarte bine închise...

Liderii PDSR au promis cu mare aplomb, acum cîtva timp, că se vor pune la dispoziţia Parchetului, pentru a elucida problema corupţiei; promisiunea a fost însă amînată pînă după meritatele concedii. Reprezentanţi ai partidului majoritar au anunţat o iminentă remaniere guvernamentală, dezminţită apoi de guvern cu o iritare demnă de o cauză mai bună şi ulterior repusă pe tapet, în alţi termeni. Opoziţia a intenţionat convocarea unei sesiuni extraordinare a Parlamentului pentru a dezbate creşterea preţurilor, dar între timp a renunţat. Principalele partide din Convenţia Democratică au propus, în urmă cu cîteva săptămîni, fiecare cîte un viitor prim-ministru. Apoi şi-au dat seama că - totuşi - mai întîi trebuie să cîştige alegerile şi, pentru asta, e nevoie de nişte liste. La acest punct, din păcate, unitatea suferă serios, negocierea primează, criteriile se încurcă. Vrînd să fie şi democratică, şi - pe cît posibil - exactă, Convenţia a comandat trei sondaje, pentru a le folosi ca bază în repartizarea locurilor eligibile. Se pare însă, după ce au fost date publicităţii, că în politica românească lucrul sistematic şi "nemţesc" nu prinde. Puse în faţa cifrelor, partidele mici au început să aibă şi mai multe pretenţii decît înainte, inventînd tot felul de criterii şi motive pentru a cere o altă procedură decît simpla repartizare procentuală a locurilor, după sondaje. Momentul e delicat şi, evident, are consecinţe asupra imaginii opoziţiei, percepută ca incapabilă de a-şi asigura ordinea interioară. CDR e, din acest punct de vedere, în urma PDSR la capitolul discreţie: prea multe şi prea grave frămîntări interne devin publice. Or, pentru o formaţiune care vrea să negocieze formarea viitorului guvern, cearta pe fotoliile de parlamentar devine un handicap pentru campania electorală.

Dar în afară de provocarea (ori amplificarea) unor neînţelegeri în CDR, publicarea celor două sondaje de opinie a relevat, încă o dată, că reprezentanţii clasei politice citesc aceste investigaţii sociologice ca pe un soi de clasamente sportive. E posibil ca în laboratoarele de analiză a partidelor să existe echipe care să analizeze sondajele în toată complexitatea lor; dar din reacţiile publice s-a văzut că (sigur, şi în scopuri propagandistice) liderii acordă o atenţie absolută cifrelor (fie acceptîndu-le, fie contestîndu-le) şi "ordinii". Or, sondajele sînt relative prin însăşi natura lor, supuse fluctuaţiilor şi cu o valoare mai degrabă indicativă. Cu atît mai mult în situaţia noastră de acum, cînd cifrele sînt destul de apropiate, procentul de indecişi destul de mare, deci desfăşurarea campaniei electorale va putea influenţa foarte mult "clasamentul final". Reprezentanţi ai CDR au şi început să afişeze un aer de premianţi cu coroniţă pentru simplul fapt că au trei-patru procente în plus faţă de PDSR, uitînd că (dacă luăm în calcul şi marja de eroare inerentă oricărui sondaj) diferenţa nu e chiar atît de mare, iar alianţele şi partidele "mici" (ANL, UNC ori altele) încă mai pot creşte, luînd cîteva procente fie de la nehotărîţi, fie de la potenţialii votanţi ai CDR. În plus, maşinăria electorală instituţionalizată (şi disciplinată, că n-are încotro) a partidului de guvernămînt nu e deloc de neglijat.

În vîltoarea pregătirilor pentru campanie însă, promiţînd rezolvarea unor probleme mari şi arzătoare, mai toată lumea uită că viitorul guvern îşi va intra în atribuţii la începutul iernii. Iar în acest an nu s-a făcut grîul şi iată, mai nou, nici pentru importul de energie nu prea sînt bani...

Mircea VASILESCU

De jur împrejur

Stare de urgenţă

Nu prea e clar cine e mort în Rusia şi cine e viu: despre Dudaev s-a spus acum cîteva luni că ar fi fost ucis cu ajutorul unui sofisticat satelit rusesc. În urmă cu cîteva săptămîni un alt comandant cecen, considerat răpus, Salman Raduev, a reapărut şi a jurat pe Coran că Dudaev e viu şi că lozinca sa "libertate sau moarte" e mai actuală ca oricînd. Comentatorii de presă, care nu prea cred în miracole, au considerat că Raduev - dacă Raduev era cel care vorbea - utilizează o retorică specifică spaţiului său de acţiune, pentru a-şi consolida sau lărgi atribuţiile în rivalităţile de clan din rezistenţa cecenă. În ultimele zece zile, cecenii au trecut însă la atac, obţinînd spectaculoase victorii împotriva forţelor federale. Mesajul lui Dudaev este dinamic şi activ, în timp ce recent alesul preşedinte al Rusiei, Elţîn, oferă spectacolul unei letargii care cu greu intră în limitele "oboselii" despre care vorbesc apropiaţii săi. Armistiţiul şi promisiunea de pace din timpul companiei electorale s-au dovedit simple amînări pentru ceea ce liderii ruşi ar fi dorit să fie lovitura finală. Înfrîngerea pe care o suportă cea mai puternică armată de pe continent, din partea unor războinici care se revendică de la sentimente şi tactici medievale (doar armamentul este identic cu cel al adversarului), este echivalentă cu frustraţia politicianului care îşi epuizează forţele în campania electorală, incapabil să-şi îndeplinească atribuţiile pentru care şi-a pus în pericol sănătatea. Faptul că în timp ce trupele sale sînt încercuite şi decimate preşedintele Elţîn declară "stare de urgenţă" la Groznîi este încă una din probele defazării conducerii de la Kremlin. Generalul Lebed - considerat, în al doilea tur, soluţia miracol care va direcţiona şi activa (în bine sau în rău) preşedinţia Rusiei - este pe cale şi el să-şi piardă prestigiul. În timp ce Lebed dă tîrcoale teritoriului în flăcări şi duce convorbiri de pace cu unii comandanţi, alţi comandanţi continuă războiul. Cît timp sînt victorioşi, ei încheie armistiţii, dar nu se vor aşeza la masa tratativelor, iar pentru a-i învinge Rusia ar trebui să apeleze la măsuri cumplite, pe care deocamdată nu şi le poate permite. Pe măsură ce Lebed izbuteşte în discuţiile cu secesioniştii de la Groznîi, se aprinde conflictul de la Kremlin printre generalii care îl detestă. Radicalizarea conflictului, prin implicarea din ce în ce mai intensă a populaţiei civile, îndepărtează perspectivele unei păci reale.

După cum o dovedeşte şi transpunerea în realitate a acordurilor de la Dayton pentru Bosnia, voinţa externă de a introduce pacea este departe de a fi suficientă. Despre Cecenia, ca şi despre Bosnia, nu se poate spune că "oamenii simpli se înţeleg între ei, doar politicienii îi zădăresc". Între oamenii simpli s-a petrecut ceva ireversibil, care transformă totul, şi spitalele, şi alegerile, şi construcţia de poduri în motive de război şi nu în semne ale păcii. Nici bunăstarea, nici tradiţia parlamentară nu prea sînt de ajutor în asemenea situaţii, după cum o şi dovedesc incendiile din oraşele Irlandei de Nord. În Orientul Mijlociu conflictul poate reizbucni dintr-o praştie sau din cine ştie ce alt incident minor; Oslo nu mai este o referinţă comună de istorie, ci un punct geografic îndepărtat, unde clima e cu totul altfel decît la Ierusalim. În Cipru, o veche linie de despărţire a asigurat timp de 22 de ani o stare de non-beligeranţă, dar nu pacea. Săptămîna trecută, un grup care reprezenta organizaţia naţională a motocicliştilor greci a încercat să reaprindă manifestările concrete ale conflictului. S-au oprit în ultimul moment, dar nu e clar dacă au renunţat. Starea de urgenţă nu aşteaptă declaraţiile preşedintelui Elţîn pentru a se instala ca o scurtă prefaţă a războiului. Din Burundi, unde semnele viitorului masacru se pot citi în toate jurnalele lumii, ultimele două curse comerciale ale companiei Sabena au plecat. Se spune că a fost o mare bătaie pentru bilete.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Partide, alianţe şi iar partide

"În toate partidele, perioada alcătuirii listelor este marcată de tensiuni. La unii protagonişti, conflictele se consumă direct, la alţii, ca în cazul CDR, răbufnesc la suprafaţă. Şi la PDSR fenomenul e în floare, înghesuiala pentru un loc în fruntea listelor e chiar mai mare decît în alte părţi, însă conducerea pune piciorul în prag, aruncă pe uşă afară cinci-şase prefecţi, îngroapă cîţiva parlamentari, trimite pe la alte ambasade cîţiva miniştri, găseşte sinecure pentru alţi candidaţi indezirabili, potolind în cele din urmă agitaţia şi concentrîndu-şi forţele asupra campaniei electorale" (Rodica Ciobanu, *Tocmeli aprige în Opoziţie*, **Adevărul**, 9 august). Tocmai aici e problema opoziţiei: partidul de guvernămînt a mai dat şi dă în continuare, că (încă mai) are de unde; biata opoziţie nu poate decît să promită că va da, dacă va ajunge la putere. Aşa face senatorul Radu Vasile într-un interviu din **Curierul naţional**: "Vom avea atunci nevoie (în cazul cîştigării alegerilor, n.n.) de foarte mulţi oameni în posturi importante, faţă de care poziţia de parlamentar poate fi minoră". Minoră sau nu, pentru cei mai mulţi e singura afacere sigură - de aici pretenţiile unor mici partide şi unor mărunţi lideri. Cele mai multe vociferări vin dinspre PNLCD, unul dintre multele partide autointitulate liberale, despre care Adrian Halpert scrie în **Libertatea** (9 august): "Toate partiduleţele, alianţele şi găştile cu cîte un «L» în denumire au avut sau au pretenţia că reprezintă adevărata moştenire a Brătienilor... Nu ştiu dacă Puterea a avut vreun rol în această dezbinare, dar dacă l-a avut, atunci l-a jucat magistral. Mişcarea liberală este compromisă pentru o lungă perioadă de timp în ochii electoratului român". Dar lucrurile merg spre bine: "Un prim pas concret spre unificarea liberală în cadrul CDR": reprezentanţii PNL şi PNLCD s-au întîlnit şi "ambele partide au înţeles că este mai bine să fie împreună" (**România liberă**, 9 august). Pe celălalt front liberal, tristeţe mare: "Demisia lui Nicolae Ţăran i-a înmărmurit pe colegii săi", cum aflăm din acelaşi număr al **României libere**.

Nici cu mişcarea social-democrată nu stă mai bine bietul electorat, aşa că PDSR s-a gîndit că n-ar strica o "ajustare" a imaginii pe ultima sută de metri şi a anunţat că va schimba cîţiva miniştri care numai idealuri social-democrate nu reprezintă. Mediafax a dat ştirea, ziarele de toate culorile au publicat-o, apoi guvernul a dezminţit-o, ofuscat nevoie mare, de parcă schimbarea cîtorva miniştri ar fi o mare taină ori o noutate. PUNR s-a supărat şi el, prin liderul său Gheorghe Funar, care a declarat că "PDSR ar trebui să se consulte în prealabil cu partenerul de guvernare, înainte de a purcede la eventuale demiteri". Altminteri, "staff-ul PUNR îşi apără cu dinţii miniştrii ameninţaţi de valul remanierii" (**Curierul naţional**, 10 august).

Mai simplu e cu candidaţii la preşedinţie: ei n-au de înfruntat nici remanieri, nici tocmeli, lor li se dau bodyguarzi, pe care-i refuză: "Majoritatea candidaţilor la Preşedinţia României consideră exagerată protecţia oferită de SPP pentru campania electorală", scrie **Evenimentul zilei**, al cărui director, mai nou, explică paradoxuri. Influent cum îl ştim, dl Cristoiu se ocupă de recentele sondaje date publicităţii şi îi sfătuieşte pe liderii politici ce să facă pentru a-l învinge pe Ion Iliescu: "O tactică abilă a contracandidaţilor săi ar consta în a demonstra că tot ce s-a întîmplat în aceşti ultimi şase ani la Cotroceni nu era o fatalitate. Se putea face altfel. Dar, mai ales, se putea face şi mai bine". Rezon...

(M.V.)

Argument

Cred că, pentru gazetărie cel puţin, perioada cea mai grea a anului este vara, în iulie şi august, cînd, ca să spun aşa, principala preocupare intelectuală a tuturor – cei care scriu, dar şi cei care citesc – este în altă parte. După ce, vreme de un an de zile, te-ai gîndit cu regret la concediul trecut – că a fost prea scurt, că nu a fost chiar aşa cum ţi l-ai fi dorit etc., etc. – şi ţi-ai făcut planuri pentru viitoarea vacanţă – unde să mergi, cu ce prieteni, cu ce bani?!... –, iată că vine vara. Agitaţie, tevatură, căldură mare... Unde să te duci ca să petreci bine şi cu bani puţini? Te poţi interesa la vreo agenţie de turism (am făcut-o şi noi), după ce, în prealabil, asemenea d-lui Pruteanu, ţi-ai făcut cerere de vacanţă. Odată ajuns, te distrezi ce te distrezi, atît cît îţi dă mîna, apoi te întorci frumuşel acasă şi – rugat de vreun prieten, de vreun redactor insistent, sau pur şi simplu mînat de o imperioasă nevoie interioară de a te mărturisi – te apuci să-ţi depeni amintirile (nu-s ele prea multe, că şi vacanţa a fost scurtă, după buget, coane Fănică). Cei mai norocoşi, sau cei care vreme de unsprezece luni au agonisit ca furnica îşi pot permite o călătorie în străinătate: în Italia, în Grecia, în Turcia – faute de mieux .Şi dacă nu ne dă mîna să plecăm în fiecare vacanţă în străinătate, aşa cum făcea Maiorescu, şi dacă nu umplem pînă la refuz, ca italienii, autostrăzile (las' că nici nu avem!) – ei bine, lucrul acesta nu trebuie nici să ne umbrească bucuria, nici să ne curme speranţa. Se poate şi mai rău, vorba optimistului. La urma urmei, şi la anul o să fie vacanţă, jocul va putea reîncepe, noi să fim sănătoşi...

E lucru ştiut că, pentru românul mediu, fie el mai tînăr sau mai vîrstnic, jocul de-a vacanţa a devenit o problemă serioasă; şi asta nu numai pentru că, în genere, spiritul ludic presupune o anumită gravitate care să structureze "regulile" jocului, ci mai cu seamă fiindcă existenţa cotidiană, cel mai adesea cenuşie, nu ne oferă premisele unei detaşări, unei "ruperi" în timp de grijile şi necazurile cu care sîntem confruntaţi un an întreg. Dar, deşi n-avem bani, deşi ne văităm, pe bună dreptate, că preţurile sînt adesea prohibitive, deşi parcă ne-a mai pierit din cheful de joacă, totuşi reuşim să mai "ciupim" cîteva clipe de răgaz. Dovadă, în chiar acest număr, fotografiile d-lui Triculescu făcute acum, în august, la Costineşti. Plajă plină, supraaglomerată, lume distrîndu-se pe la discoteci sau pe terasele restaurantelor, feţe zîmbitoare, fete frumoase, costume de baie la modă, voie bună, antren, distracţie, muzică, muzică... ah! mamiţo! menuetul lui Pederaski... mă-nnebunesc! D'aia, vezi bine, e un delir-lir cînd vine vara, hai la Borse-sec sau la Amara (vă mai amintiţi cîntecul?), d'aia soarele s-a-ndrăgostit de Mamaia (prin ce an să fi fost şlagărul?), d'aia mi-am dorit o maşină (ei, emisiunile de divertisment ale lui Bocăneţ!).

D'aia, astăzi, *Dilema* vă invită să vă urcaţi într-un tren de plăcere, avînd grijă să vă puneţi în buzunar, pentru, sperăm, o mai plăcută călătorie, un număr "uşurel", de vacanţă. Nu vă pierdeţi umorul, distraţi-vă bine – cît se poate! –, că acu'-acu' vine toamna, se petrec vacanţele şi cine mai ştie ce va să fie... La anu' şi la vară cald! (I.C.)

Neptunice!

Despre gara uneia dintre cele mai frecventate staţiuni de pe litoralul românesc nu se poate vorbi, pentru că ea... nu există! Întrebat dacă s-au făcut demersuri pentru a se construi una nouă, şeful răspunde plictisit: "Nu rentează, pentru trei luni pă an". Apoi, se uită la mine dispreţuitor: "Aicia lumea vine cu maşina". Eu ştiam că la Neptun există un sanatoriu balnear şi se organizează revelioane. În timpul dialogului, din tren coboară sute de oameni...

Simţul de proprietate al românului nu a dispărut niciodată, nici chiar pe vremea comunismului. De ani de zile, de cînd vin la mare, pe plajă se marchează teritorii, se construiesc parapete de nisip, gărduleţe elaborate de acasă, ţarcuri sofisticate. Cearşaful însuşi e o parcelă privată! Pe cînd "Legea dreptului nisipar"?

Toţi oamenii care trec prin faţa hotelului privesc la cei din balcoane. Toţi cei care stau în balcoane privesc la cei de pe stradă.

Din cauza Olimpiadei, ne-am luat televizor în cameră. Problema e că, în aşteptarea buletinului meteorologic, mai urmăreşti şi actualităţile de la TVR. Şi auzi o fetiţă (după voce) explicîndu-ţi că o biserică de nu-ştiu-unde din Ardeal a fost mutată, acum un secol, nu-ştiu-unde în Muntenia, ceea ce, după opinia ei, "dovedeşte că *norodul* român îşi păstrează spiritualitatea" (29 iulie a.c.). Mi-am adus aminte de un poem închinat latinităţii românilor, publicat în "Noi tracii", în care peste 30% dintre cuvinte erau de origine slavă. Spiritul encomiastic la români este esenţialmente slav!

Vila lui Ceauşescu e la fel de bine păzită. Gărzile se schimbă la fel ca şi înainte. Lipsesc doar costumele de scafandru autonom puse la uscat pe gard. Digul însă e pustiu. Nu cîini, nu omuleţul în alb cu pantaloni scurţi şi şapcă, nu băieţii în slip roşu... Doamne, sînt nostalgic?!

"Unde e, vă rog, bazarul?", îl întreb pe un taximetrist. "Mai jos, pe dreapta. Şi în Jupiter, mai încolo. Şi în Saturn. Nu mai e nevoie să vă duceţi la Istanbul. Îl găsiţi acolo". Colegul meu, fost lector de română la Ankara, îmi spunea, înainte de vacanţă: "Iorga zicea că, în secolul al XVIII-lea, ca să te descurci în Ţara Românească, trebuia să ştii turceşte. Acum e invers: în Turcia trebuie să ştii româneşte! Am avut peste 120 de studenţi la lectoratul de română". Şi tot el: "Turcii iubesc cel mai mult România. I-a ajutat să lichideze toate stocurile de marfă".

Lecturi: Cineva a aruncat lîngă coşul de gunoi o carte. Sacrilegiu! Nu pot suporta aşa ceva! O iau. Jan van Helsing, *Organizaţiile secrete şi puterea lor în secolul XX*, Ghid în reţeaua lojilor, a Înaltei Finanţe, Politică. Raport al Comisiei Trilaterale Bilderberg, CFR (Council on Foreign Relations), ONU, Traducere din limba germană de Ana-Maria Franck, Editura ALMA, 1996. O citesc. Limbaj de discursuri ceauşiste, de "România Mare" şi "Politica". Idei de tip Coruţ. O arunc şi eu, dar nu *lîngă*, ci *în* coşul de gunoi.

Ultima oară, am fost pe aceeaşi plajă acum paisprezece ani. Cenuşiu, trist, cozi la puţinele "tonete", fericirea de a prinde "cinci mici", bere acră. Acum, multe culori, zece feluri de răcoritoare, fel de fel de fleacuri, singura coadă – la ziare. Cu atît mai mult, nu pricep replica unei doamne cu permanent: "Ehei, să fi trăit Ceauşescu, mai permitea el asta?". Să se fi referit la fetele fără sutien?

Cunoaştem, pe plajă, o familie de unguri. Oameni inteligenţi şi simpatici. Bancuri, întîmplări nostime, ba, discutăm şi probleme "sensibile". Seara, la Actualităţile TVR se difuzează nişte proteste împotriva congresului reformaţilor maghiari. A doua zi, caut alt loc pe plajă. Mi-e jenă să-i mai întîlnesc...

În fiecare dimineaţă, pe la cinci, doi bărbaţi trec spre plajă, pe aleea dintre două hoteluri, cu peste două sute de camere la stradă. Nu vorbesc, ci *urlă*, pur şi simplu, certîndu-se şi aruncîndu-şi unul altuia cuvinte vulgare. Investighez (adică mă scol înaintea lor şi îi urmăresc). Sînt oameni de serviciu pentru curăţenia plajei. Întîmplător, sînt rromi. Într-o dimineaţă, îi văd venind pînă la porţiunea cu pricina. Vorbeau normal, ca doi oameni, dimineaţa la cinci. Cum ajung între hoteluri, încep să urle...

Spaţiile "ştabilor" de la Neptun sînt înconjurate cu garduri de sîrmă împletită şi păzite de santinele la vedere. În loc de bărăci şi dube, printre copaci, vezi vile frumoase şi maşini luxoase. Dar eu tot la un lagăr mă gîndesc, încît, cînd îl văd acolo pe regizorul-revoluţionar-senator, mă întreb ce rol joacă: de deţinut sau de paznic?

Filme: Unul singur: *Judge Dredd* cu Sylvester Stalone. După cinci minute de nelămurire, înţelegem totul: benzi desenate şi *virtual reality* pe peliculă! Şi, din stupid, filmul devine nostim, apoi... excelent! Curat "de vacanţă"!

În zece zile, trei copilaşi purtînd numele de... Darius! Mă întreb dacă pe taţii lor îi cheamă... Istaspe!

Din cînd în cînd, trece cîte o decapotabilă roşie, galbenă, verde, aparţinînd unei mărci vestite, încărcată cu tineri, cu casetofonul dat la maximum, deplasîndu-se foarte încet. Numerele sînt de DJ, GJ, NT, BC. Să mai zică cineva că Bucureştiul este centrul luxuriei!

Fiecare pasăre pe limba ei piere sau sîngele apă nu se face: "Uite, mă, valul! Uite, uite, ni, ni!" "Atunşi, pa! Ne vedem disară pi şentru".

Nu-i adevărat că românii nu ştiu să facă turism! Dovadă, doamna Floricica, răguşită din cauza dispoziţiilor pe care le dă de dimineaţă pînă seara ca toată lumea să mănînce bine, suferind dacă nu izbuteşti să goleşti farfuria pe o căldură infernală. Dovadă, domnul Mircea care, după propria-i afirmaţie, "are un computer în cap", programat să repare erorile contractuale ale agenţiilor de turism. Ce-ar face oameni ca aceştia dacă ar avea o libertate mai mare de mişcare! Căci structurile centralizate se simt încă...

Corolar: Oooo, Macarena!

Cezar TABARCEA
(27 iulie-6 august)

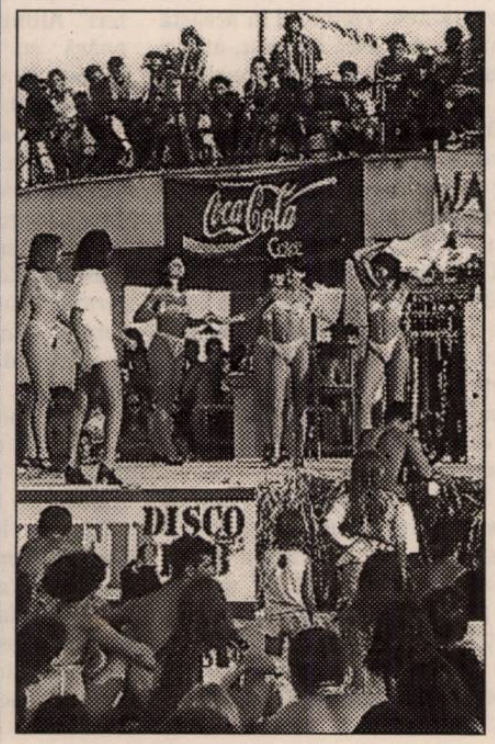

Cerere

Subsemnatul George Pruteanu, intelectual cu nervii sănătoşi şi somn încă bun, după un an de emisiuni zilnice, de articole săptămînale, articole lunare şi articole neprevăzute, de cursuri şi conferinţe, de polemici şi speech-uri, de examene şi mese rotunde, îmi doresc şi-mi solicit următoarele:

– să nu mai aud alarme antifurt, hodorogeli de tramvai, vuiete de TIR-uri, larmă de campionat de bloc, urletul "Neluleee!!!", *Macarena* din boxe de 400 de waţi şi voci de politicieni pe puncte;

– să nu mai fie cald;

– să citesc fără nici un scop un roman de Simenon sau orice altă carte pe marginea căreia să nu-mi fac nici un fel de note;

– să nu mai sune şi să nu mai văd telefonul;

– să-mi repar caroseria, ambreiajul, indicatorul de presiune a uleiului, radioul, portiera dreapta, carburatorul, comutatorul caloriferului, aripile, pragurile, temporizatorul ştergătorului de parbriz şi altele de la maşină, s-o vopsesc şi să strălucească aşa cum voiau legionarii: ca soarele de pe cer;

– să-mi gestionez aşa de deştept zilele şi serile de vacanţă, încît să pară duble; să nu uit apa deschisă; să nu las acasă ceva foarte necesar; să nu car după mine un miliard* de boarfe inutile;

– să elimin din casă toate cărţile şi revistele în plus (circa o tonă), fie prin vindere (?), fie prin aruncare la gunoi;

– să mă dedic, măcar o dată pe săptămînă, pescuitului, cîteva ceasuri bune, în care *să şad* sadovenian, cu ochii la plută şi mintea-n concediu, ca un bou Apis;

– să-mi bat la maşină (adică la computer) jurnalul;

– lungit în hamac, să joc o partidă cu computeraşul meu de şah, reglat la nivelul 5, şi să-l bat fără să-mi iau mutări înapoi; dar să nu mă las ispitit de a juca *scrabble* sau, şi mai rău, belotă (iartă-mă, R.C.) la iarbă verde;

– să mă duc la stomatolog şi să-mi fac o gură ca pentru o reclamă *Colgate,* dar să nu fie prea scump şi să nu mă doară;

– să instaurez ordine desăvîrşită în toate manuscrisele (dactilograme, hîrtiuţe, caieţele, printuri, fişe, notesuri), legate omogen în dosare elegante; să înşfac vraişteа din videotecă şi audiotecă şi să-i sucesc gîtul, aşa cum ne învaţă marele Verlaine;

– să-i ard o ataraxie vecină cu nesimţirea crasă;

– să termin cele 5 (cinci) cărţi începute şi, din materia primă existentă în dosarele de la punctul de mai sus, să alcătuiesc altele; să contactez edituri interesate şi treaba să meargă strună;

– după aceea, să mă retrag *undeva* şi să scriu o carte absolut nouă, care să-mi depăşească toate aşteptările;

– să mă zbengui în mod egal şi voluptuos atît pe tăpşane de munte cît şi în valuri de mare, pătruns de un sentiment de nepăsare şi huzur;

– să nu cadă guvernul, să nu se sinucidă primministrul, să nu ne invadeze ungurii cît sînt eu în vilegiatură;

– să fac, totuşi, şi puţin jogging, măcar un minut pe zi;

– să printez, cu litere nostime, la computer deviza lui Thomas Mann *"Munceşte! Mărgineşte-te! Elimină! Creează şi termină!"* şi să mi-o lipesc, în ciuda oricăror obiecţii, pe uşă;

– să nu scap în apă vîslele bărcii pneumatice sovietice, că se duc la fund şi adio**;

– să pun la punct toate neajunsurile apartamentului, inclusiv ale balcoanelor, să elimin necruţător surplusul şi să-i dau (nu surplusului!) o alură *Neckermann*; să fac lună prin sertare şi prin fişierele computerului;

– să-mi scrutez serios viitorul, de-a lungul cîtorva ore bune de meditaţie, şi să-mi răspund sincer la întrebarea "ce am de gînd"?;

– în după-amieze tihnite şi răcoroase, să remediez cu fineţe şi migală cele cîteva cărţi flendurite din bibliotecă;

– să mă ocup cu spirit de *răspundere*, la propriu, de corespondenţa personală lăsată de izbeliţe de nu se mai ştie cînd, şi să redactez nişte scrisori atît de frumoase şi de substanţiale, încît să rămînă în istorie ca modele ale genului.

George PRUTEANU

*) Ce mai e azi milionul?!

**) Eminescu (*"Şi lopeţile să-mi scape..."*) n-avea această problemă, ale lui pluteau.

Vacanţele bucureştenilor

1) Care sînt destinaţiile de vacanţă cele mai frecvente la agenţia dvs.?

2) Cam care sînt preţurile?

3) Ce categorii de turişti îşi permit să meargă în vacanţă şi unde?

4) Cum au evoluat plecările în ultimii ani?

5) În ultima vreme, o serie de agenţii de turism au organizat excursii cu destinaţii mai puţin obişnuite pentru români (gen Mexic, Thailanda ş.a.m.d.). Aţi organizat aşa ceva? Aţi avut clienţi?

Groş Gheorghe, director comercial al S.C. "Vacanţa S.A."

1) În acest sezon, bucureştenii şi-au petrecut vacanţele în special pe litoralul românesc. Pe locul doi au fost staţiunile de munte şi pe locul trei staţiunile balneare, de tratament. În străinătate am avut şi avem în continuare plecări de români în Grecia.

2) În ţară, la staţiuni, preţurile diferă de la sezoane. Sînt preţuri mai mari pînă la 21 august şi din 21 august se aplică o reducere, iar de la 1 septembrie o altă reducere. Spre exemplu, să luăm staţiunea Neptun. Staţiunea Neptun are o grilă de patru tarife de cazare. La Hotelul "Slatina", de exemplu, în perioada 1-15 iunie tariful este de 7200 lei/zi, din 16 pînă în 30 iunie urcă la 7500, de la 1 la 20 iulie urcă la 12.000, în 21 iulie-20 august (perioada de vîrf) urcă la 23.500, între 21 august şi 5 septembrie scade la 12.000, din 6 septembrie scade din nou la 7200. În staţiunea Venus, Hotelul "Raluca", are şase grile de preţuri: 10.500 lei în perioada 1-30 iunie, 1-20 iulie 13.200, 21-31 iulie 21.700, 1-20 august 26.800, din 21 august pînă în 31 august scade la 16.800 şi de la 1 septembrie scade la 10.800. Acestea sînt cazările. Mesele, la Neptun, 23.000 lei/zi, la Venus 22.000 lei/zi pensiune completă.

În Grecia, 7 zile sejur cu mic dejun, 1.200.000, cu transport cu autocarul.

3) Oamenii se orientează după preţuri. O staţiune mai căutată a fost Eforie Sud, unde se duce lumea cu mai puţini bani. Deşi diferenţa nu este chiar aşa de semnificativă faţă de celelalte. Totuşi, Eforie Sud practică în plin sezon, 1-20 august, 25.000 lei la cazare, pe 21 august scade la 22.500 şi la 1 septembrie la 10.000 lei. Hotelurile care nu au prevăzută masa în contract au fost foarte căutate. De exemplu, biletele la Hotelul "Atlas" din Jupiter, unde nu era prevăzută masa obligatorie, s-au vîndut cel mai bine. Lumea fuge de restaurante şi caută să îşi rezolve masa pe cont propriu.

4) Să ştiţi că în luna aprilie, cînd am făcut contractarea biletelor, noi am fost foarte sceptici, ne gîndeam că n-o să putem să le vindem, fiindcă preţurile ne-au speriat.

Totuşi, poate datorită şi vremii extrem de calde, am vîndut locurile contractate. Faţă de anul trecut, locurile sînt ca număr tot aceleaşi. Noi pe litoral avem circa zece mii de locuri pe serie şi cam 20-25 de mii de locuri în tot sezonul. Tot atîtea bilete s-au vîndut şi anul trecut.

5) Am avut nişte propuneri pentru excursii din India. Nu ne-am permis să ne lansăm, fiindcă preţurile erau foarte mari, iar cei care ne-au propus afacerea doreau plata în dolari.

Cei care au lansat aceste excursii în străinătate, în ţări mai puţin vizitate de români, probabil s-au gîndit că acolo se mai poate face şi negoţ. Noi avem o excursie în Dubai, dar o facem numai toamna, de obicei în octombrie-noiembrie, fiindcă vara este foarte cald. Sînt clienţi, fiindcă preţul este destul de mic. De exemplu, anul trecut, preţul a fost de circa 1.500.000, transport cu avionul, opt zile. Patruzeci de persoane au beneficiat de această excursie.

Alice Ghildina – agent de turism – Agenţia "Ploutos"

1) Vara lumea se duce mai mult la mare, în special la Neptun. După aceea, dacă mai au timp şi bani se duc la munte. În special pe Valea Prahovei – Sinaia, Buşteni, Predeal.

2) Preţurile depind de staţiune şi de forma de cazare. Cele mai mici preţuri sînt în staţiunea Neptun. Urmează Saturnul şi Venusul.

3) Noi avem clienţi pentru căsuţe şi pentru hoteluri mai puţin pretenţioase. Studenţi, profesori, de la primării, poliţişti săraci sau maiori sau colonei, în general bugetari.

4) Anul acesta se duc în vacanţă mai puţini decît anul trecut. Faţă de acum doi ani, nivelul e cam acelaşi. Dar poate din cauza tarifelor, nu că ne-am pierdut clientela. Clientela e statornică, dar nu are bani. Pleacă în weekend, nu mai pleacă pe şase zile.

5) Nu avem excursii în străinătate.

Romulus Cătălin GEORGESCU

Românul postrevoluţionar de autocar

Visul meu de-o viaţă a fost (şi a rămas) un autobuz (sau autocar) plin cu prieteni şi cu mine, evident, printre ei. De aceea, cînd am auzit de-o excursie cu autocarul în Grecia (o altă veche aspiraţie mai mult livrescă), şi cu preţ redus pe deasupra, am exultat. Aşa am ajuns la Timişoara, de unde firma Colibri ne-a preluat pe aripile ei sprintene şi ne-a îmbarcat în autocarul (culmea!) arhiplin (ceilalţi nu erau cu preţ redus).

Autocarul odată pornit, unduirea peisajelor la ferestre m-a azvîrlit într-o dispoziţie meditativă: Hai să fac o tipologie a excursioniştilor spre Grecia, mi-am spus, căci, oricum, ne paşte o considerabilă aşteptare la graniţă... Să văd şi eu cine pleacă şi, mai ales, de ce, animat de ce impulsuri intime...

În faţa noastră stătea o pereche ciudată: un domn mai scund şi solid, cu o mutră hîtră, însoţit de un altul, lunguieţ, subţire şi melancolic. Aceşti Don Quijote şi Sancho Panza cu rolurile (am aflat mai tîrziu) inversate, au fost *tzatziki*-ul (salată grecească cu iaurt şi usturoi, fără de care nici un fel nu avea gust acolo) excursiei: cei doi români erau *sîrbi din Moldova veche* şi posesori ai unor serviete diplomat pline în urma embargo-ului şi a expediţiilor de cucerire prin lumea largă. Ei veniseră pentru o Grecie à la Zorba Grecul, cu taverne, femei şi lăutari... N-au prea găsit nimic din toate astea, în schimb şi-au cumpărat aur şi şi-au oferit o mare parte din restul de bani ca donaţie la Muntele Athos...

Jos, printre bagaje, un congelator marca spaţiul buticarilor. Congelatorul în cauză conţinea, în mare, carne din gros şi se voia adept al mentalităţii "mai bine decît în propria ogradă nu-i niciunde". Posesorii congelatorului în cauză erau o familie cu capete rotunde (la propriu), ce deţineau un magazin undeva în Timişoara (cred că un en gros). Familia era alcătuită din două ramuri: nu ştiu cine era frate cu cine, dar ştiu că îşi spuneau, din cînd în cînd, unul altuia "cumnate". O cumnată era înaltă şi roşcată, alta mică şi negricioasă. Ambele cumnate erau maestre în prospectarea pieţei şi birou de informaţii în privinţa preţurilor. Mercantilismul de angrosist se potrivea de minune cu tocmeala grecilor, care din armăsar, ajungeau, împinşi de perseverenţa clientului, la ţîntar. Recolta lor de Grecia s-a concretizat într-o mînă de blănuri (să fie vizon?) şi niscaiva Afrodite şi Athene aproape originale, mari şi de pus în sufragerie.

O combinaţie ciudată făceau lungul profesor de istorie şi larga lui consoartă, judecătoarea, însoţiţi de simpatica lor fiică. După meseria tatălui şi o remarcă de-a mamei ("la anu' ne vedem la piramide!") am crezut că veniseră la vînătoare de monumente. Familia s-a dovedit, însă, mult mai interesată de pescuitul din propria farfurie a unor variate fructe de mare stropite cu mult vin local. Spre atingerea scopului comun s-au asociat cu un tînăr cuplu de viitor, el - manager şi ea - gravidă. Cei tineri au introdus şi o plăcere de după-amiază şi de terasă: jocul de table, că-i în Grecia sau în Cişmigiu...

Cu totul altfel era gaşca simpatică de, în mare, ingineri, care veniseră pe Marea Egee ca la 2 Mai: voiau multe băi în mare şi la fel de multe beri. După un an de plictiseală şi de pus bani deoparte, gaşca veselă îşi permitea să bată, nonşalantă, lumea-n lung şi-n lat. Totul devenea o poantă uriaşă - aici intrau şi străduţele pitoreşti ale Athenei din Plaka, de pildă, şi, cumva marginale, monumentele Greciei clasice.

Foarte puţini veniseră strict pentru antichităţi. Printre ei se numărau ghidul, student la filozofie şi actorie şi pasionat de istoria religiilor, un băiat tare drăguţ, dar timorat de gîndul, persistent, al banilor pentru cazare. Sub propria-i pernă (în lipsa unui mai practic cec); o domnişoară ingineră, sobră, şi prietena ei, o mai blondă avocată, care veniseră într-un evident periplu spiritual; o doamnă cu un fiu adolescent care voiau să marcheze locul. Şi cam atît. O categorie aparte o constituiau românii plecaţi, în special în Germania, care veniseră în Grecia via România pentru că aşa era mai ieftin.

Dacă românii de autocar n-au fost, nici pe departe, epuizaţi în articolul de faţă, o concluzie se impune: ei există, sînt pitoreşti, şi se înmulţesc pe zi ce trece.

Iaromira POPOVICI

Acum nu e momentul pentru leisure

– influenţa contributivă a timpului liber la dezvoltarea calităţii vieţii –

Nu ştiu altora cum li se întîmplă, dar eu, cînd noile mele cunoştinţe află că lucrez la Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, nu-mi saltă inima de bucurie, căci un zîmbet circumspect li se conturează pe faţă şi buzele lor articulează invariabila întrebare: "Ei, şi cum merge (stăm cu) calitatea vieţii în România?".

Întrebarea, ca şi zîmbetul care o susţine, relevă o puternică intenţionalitate retorică dinspre partenerii mei de interacţiune verbală. Asumţia subiacentă pare să fie aceea a tichiei de mărgăritar, a unui nemoment sau a unei ne-calităţi, a unei ridicole instituţionalizări de faliţi ai noştri.

Cu atît mai mult, într-o lume a ratelor crescute de şomaj şi a discuţiilor şi cercetărilor privind pragurile minime ale sărăciei, pare că nu e momentul să cercetezi şi să vorbeşti serios despre *loisir* – indiferent din ce punct de vedere.

Şi totuşi, e august, prag de vacanţă pentru unii, de amintiri nostalgice despre vacanţele de altădată, pentru alţii...

La nivelul simţului comun, unul din argumentele afirmaţiei că "era mai bine pe vremea lui...", care se

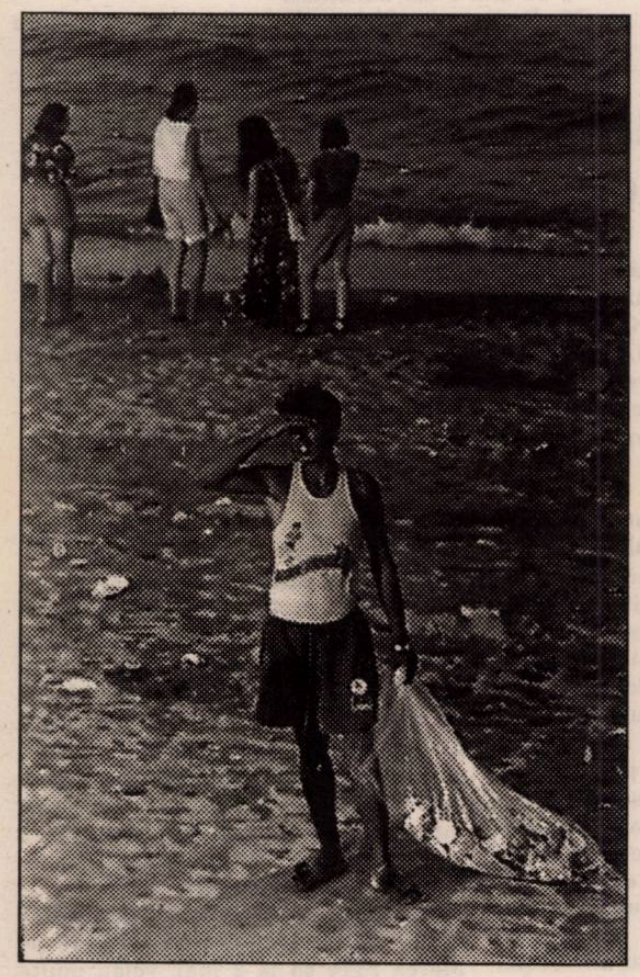

actualizează mai ales acum, la vreme de căldură mare, este acela că "atunci îmi permiteam în fiecare an, cu întreaga familie, un concediu atît la mare, cît şi la munte, acum...". Şirul argumentelor continuă, dacă eşti dispus să asculţi: "atunci îmi permiteam să mă duc de X ori pe an sau lună la restaurant" sau "atunci aveam mult mai mult timp să ne vedem prietenii sau rudele" etc. Prin urmare, chiar şi la nivelul nespecialistului, timpul liber şi variatele forme de petrecere a lui sînt valorizate ca indicatori ai calităţii vieţii, pe de-o parte, ai prestigiului social, pe de altă parte.

În discuţie, e greu să contracarezi impresia întreţinută intersubiectiv că atunci eu şi toţi cei din grupurile cărora le aparţinem sau pe care le cunoşteam aveam mai mult timp liber, că aveam libertatea să ne angajăm mai mult în activităţie neobligatorii[1]. Ce contează că ele erau doar forme de evazionism social, că apărea gîndul consolator al salvării prin cultură, prin familie sau prieteni, prin pîine şi circ?

Mergeam la mare şi la munte unde, e drept, stăteam la coadă pentru Cico, aşteptam un chelner care ne întorcea spatele, nu aveam apă caldă la hotel şi nici umbrele pe plajă, ne înghesuiam la cozi pentru un film sau un spectacol aflat în preumblări, ne limitam deplasările automobilistice la cota de X litri de benzină etc., dar mergeam!

Acest "dar" final, concesiv cu privire la disfuncţionalităţile sau chiar absenţa unor servicii de loisir (şi nu numai) în societatea ante-89, îmi aminteşte de atitudinea unor personaje dintr-un roman despre o vacanţă-croazieră cîştigată la loterie (Julio Cortazar – *Cîştigătorii*). Pe vapor, li se blochează tuturor pasagerilor accesul la pupă şi posibilitatea de a transmite şi primi mesaje din lumea de afară, sub un pretext ambiguu enunţat. Călătorii de plăcere devin astfel prizonieri. Atitudinea faţă de disfuncţionalităţile serviciului de pe vapor îi împarte în două grupuri distincte: nemulţumiţii, spărgătorii de bariere, cei care posedă aspiraţii ridicate cu privire la croazieră, chiar dacă ea este cîştigată la loterie; şi conformiştii, cei gata să accepte fără şovăială prizonieratul sau orice alte tipuri de limite li s-ar fi impus, dar nu să-şi rateze călătoria. Pentru ei, călătoria în sine contează şi nu definiţia ei radical schimbată.

Cu atît mai mult în memoria socială – selectivă prin excelenţă – ce e valorizat pozitiv rămîne drumul, călătoria, indiferent de conţinutul ei definiţional.

Dincolo de memorie, dincolo de aprecierile comparative ale trecutului şi prezentului calităţii vieţii, dispunem în perioada actuală de o cantitate apreciabilă de date şi cifre.

În cadrul variatelor anchete de diagnoză desfăşurate de Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii din 1991 încoace, există cel puţin un set de întrebări referitoare la gradul de participare a subiecţilor la diferite activităţi de timp liber care implică servicii de loisir. Îmi voi permite în continuare să citez şi să comentez datele:

"În ultimele 6 luni, în ce măsură v-au ocupat timpul liber următoarele activităţi?"[2] *(vezi tabelul)*

Gruparea cifrelor nu dă numai o relaţie despre consumul mass-media ca fiind cea mai frecventă modalitate de petrecere a timpului liber, dar sugerează în acelaşi timp o opoziţie de frecvenţă între activităţile de timp liber care implică deplasarea într-un loc special amenajat şi activităţile din interiorul căminului. Pentru acestea din urmă, nu este neapărat necesar să aloci în mod special o anumită cantitate de timp definită. Ele se pot desfăşura cumva între două activităţi obligatorii sau în paralel cu ele. Nu sînt 100% loisir.

Studiul citat pune în evidenţă şi corelaţiile existente între pragul minim de sărăcie, mediul de rezidenţă, nivelul educaţional şi vîrsta subiecţilor. Astfel, cei care nu participă niciodată la nici una din activităţile menţionate se află sub nivelul minim de sărăcie, sînt în jur de 60 de ani şi peste, au educaţie medie şi sub medie, locuiesc în mediul rural.

Că cei din mediul rural sînt mai puţin sensibili la diferite forme de loisir nu este de mirare, avînd în vedere faptul că loisir-ul se defineşte ca fiind o creaţie a societăţii urbane şi industriale. Nu uimeşte, de asemenea, nici corelaţia sărăcie - absenţa diferitelor forme de loisir. Ceea ce mi se pare, însă, că ar merita o cercetare specială care să vizeze pattern-uri culturale în societatea românească este corelaţia dintre vîrstă şi loisir. Mai precis, o anumită tendinţă de a nu mai considera bătrînii îndrituiţi la

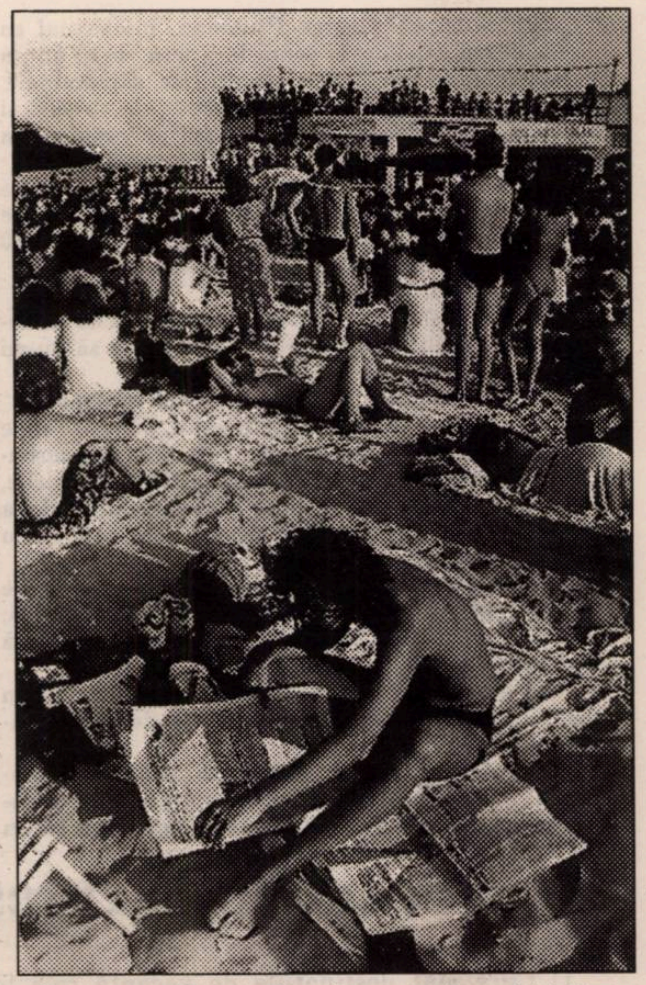

relaxare specifică, la divertisment etc. – dublată de absenţa unor servicii de loisir special amenajate.

De altfel, multe studii dedicate timpului liber în cadrul Institutului au în vedere în primul rînd subiecţii tineri, elevii, studenţii – preferinţele lor, satisfacţiile lor, locul loisir-ului în ierarhia lor de valori şi aspiraţii, rolul pe care diferitele forme de petrecere a timpului liber îl au în dezvoltarea personalităţii lor etc.

Într-o cercetare efectuată în 1990 asupra unui eşantion de elevi din clasele IX-XI din 12 oraşe de mărimi diferite, în licee cu profiluri diferite[3], la întrebarea "Care consideraţi că ar fi cele mai importante lucruri în viaţă", opţiunile de răspuns cu ponderea cea mai mare în eşantion au înregistrat pe primele locuri "condiţii bune de locuit" sau "hrană îndestulătoare" şi abia pe ultimele locuri activităţi de loisir de tipul "a avea cît mai multe cărţi de citit" sau "posibilitatea de a călători". Prin urmare, într-o societate în care nevoile bazale sînt ameninţate de insatisfacţie, chiar şi în percepţia tinerilor loisir-ul se plasează ca factor sau indicator mai puţin important – prin comparaţie – al calităţii vieţii la care aspiră.

În societăţile dezvoltate, se arată în acelaşi studiu, loisir-ul nu se mai află în poziţia de subordonare faţă de muncă, ci a devenit scop în sine – el nu mai are atît o funcţie compensatorie şi recuperatorie, ci a devenit o preocupare centrală şi o valoare de referinţă a vieţii: "nu ne mai odihnim ca să muncim, ci muncim pentru a ne asigura un loisir cît mai plăcut şi mai interesant".

Dar pentru noi? Cel puţin, deşi nu e momentul pentru leisure, ceea ce pare să nu ne pască prea curînd este opinia americană că timpul liber trebuie folosit "productiv", că nu trebuie pierdut.

Minerva OCOLIŞAN

[1] Joffre Dumazedier defineşte *loisir*-ul sau timpul liber ca fiind acea activitate în care individul se angajează din libera lui alegere, prin opoziţie cu activitatea profesională, obligatorie, sau cu orice alt fel de activitate socială şi familială obligatorie.

[2] *Dimensiuni ale sărăciei*, 1994, coordonator Cătălin Zamfir, ed. Expert, 1995, pp. 117-118, date culese în 1994 asupra unui eşantion naţional reprezentativ de 2504 gospodării, 200 de familii de tip special.

[3] *Timpul liber: teorie şi cercetări empirice* – coordonator Laureana Urse.

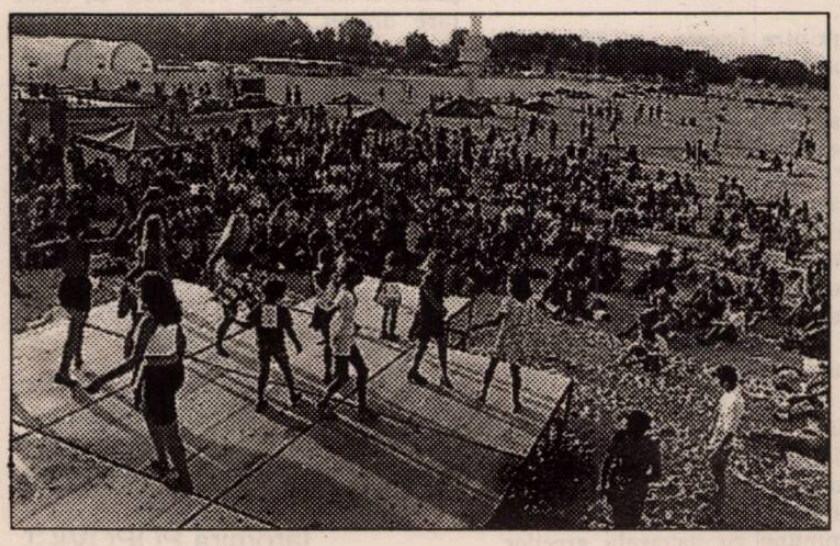

ACTIVITATEA	Frecvent	Cîteodată	Niciodată %
citesc ziare	38,6	36,6	24,8
citesc romane şi alte genuri de literatură beletristică	20,2	29,5	50,3
urmăresc emisiunile TV	60,5	29,5	9,4
ascult radioul	47,4	35,0	16,8
merg în excursii	2,6	19,2	76,5
merg la cinematograf	0,5	11,1	86,8
merg la teatru, operă	0,6	8,0	89,7
vizitez expoziţii, muzee	1,1	10,3	86,9

Cum era odinioară

Pe vremuri, de pe la mijlocul secolului trecut, adică în timpii mai moderni din istoria ţării, boierii îşi petreceau vacanţele de vară (uneori şi de iarnă) la moşiile lor. Sigur, unii începuseră să frecventeze staţiunile balneare din apusul Europei. Dar cei mai mulţi se retrăgeau în liniştea molcomită a moşiilor, mai îngrijindu-se şi de rosturile lor. Alţii, intelectuali lefegii (profesori, avocaţi, medici), neavînd moşii în proprietate, închiriau, pe timpul verii, casa unei vii, unde îşi petreceau vacanţa de vară. Titu Maiorescu, copil şi licean la "Theresianum", apucase obiceiul părintelui său profesorul Ioan Maiorescu de a-şi petrece vacanţa de vară în staţiunea Elöpatek, azi Vâlcele. (Am aflat, săptămînile trecute, că această staţiune, mai ieri foarte eficientă sub raport curativ, a devenit o paraginǎ.) Titu Maiorescu, devenit profesor la Iaşi în noiembrie 1862, şi-a făcut vacanţele de vară din 1863 şi 1864 în casa unei vii din preajma Iaşului, undeva în Socola. A stat acolo, în 1863, cu soţia şi fetiţa (Livia), vreo două luni în odihnă activă, recitindu-şi vechi proiecte literare, imaginînd altele. În 1863 expedia, de aici, de la via din Socola, o melancolică şi tristă scrisoare către prietenul său Th. Rosetti (cumnatul lui Vodă Cuza), în care regreta vechile preocupări literar-filosofice, acum abandonate datorită dăscăliei. Şi, scrutîndu-se atent, s-a decis să se scuture de tihna mic-burgheză, aşezîndu-se pe lucru. În 1864 n-a izbutit să stea, în odihnă, la via de vacanţă decît o lună, revenind la Iaşi, acaparat de administraţia şcolară şi hărţuit de începutul campaniei declanşate împotriva sa de Nicolae Ionescu, care va culmina cu procesul numit de la Şcoala Centrală de fete, care i-a adus suspendarea, o vreme, din învăţămînt.

Apoi, cînd s-a consolidat financiar de pe urma avocaturii, Maiorescu îşi petrecea vacanţele numai în străinătate, prin localităţi balneare sau numai liniştite din Austria, Germania, Elveţia, rareori Italia. Îşi făcuse obiceiul a trei vacanţe anuale, în funcţie de programul universitar: două săptămîni de Paşte, vreo trei luni vara (de la sfîrşitul lui iunie pînă pe la mijlocul lui septembrie) şi două săptămîni de Crăciun şi Anul nou. Nici nu-şi închipuia viaţa fără aceste legiuite trei vacanţe anuale în străinătate, scăpînd astfel de corvoada avocaturii, a politicii şi a profesoratului, acaparante foarte, mai ales primele două. Şi nimic nu l-ar fi putut opri să plece în străinătate, rămînînd să le petreacă în ţară. Doar împrejurări extraordinare (ministru în funcţionare) îl puteau determina să-şi schimbe programul, şi atunci îşi stabilea soţia într-o vilă la Sinaia, el alăturîndu-i-se la sfîrşit de săptămînă. Dar regula era petrecerea vacanţelor în străinătate. Odată i-a şi răspuns, cu o scrisoare, surorii sale Emilia care îl întreba de ce preferă nezmintit străinătatea că, dacă ar rămîne în ţară, n-ar putea evita vizitele unor amici politici care îl agasau. Aşa, departe de ţară, e liniştit şi ferit de plictiseli. Vacanţele sale, mai ales cele de vară, erau active. Scria (a scris, de pildă, în diversele staţiuni frecventate, prefeţele la **Discursuri parlamentare**, care au căpătat, în 1925, înfăţişarea unei cărţi, **Istoria contimporană a României** şi, în vara lui 1909, acea autobiografie, apărută, din raţiuni tactice, în 1910, sub semnătura S.M.Soveja). Şi, organizat cum era, îşi stabilea, pentru vacanţe, itinerare riguroase, anunţînd, din vreme, prin telegrame, hotelurile unde urma să poposească, ştiind dinainte (de aceea, probabil, notaţiile din **Însemnări zilnice**) preţul apartamentului, al serviciilor la stabilimentele balneare şi chiar al trenului dintr-o localitate în alta. Nimic, în aceste călătorii de vacanţă, nu era improvizat sau aleatoriu. Totul era prevăzut, metodic, fără posibilitate de surprize nedorite. Semnificativ mi se pare că T. Maiorescu nu agrea marea şi n-a simţit nevoia, niciodată, să facă băi marine. Că n-a fost niciodată la mare în România, e explicabil. Aici nimic nu era sincronizat, în staţiuni, cu civilizaţia necesară. S-a întîmplat, însă, că a vizitat Marea Neagră. Dar nu ţărmul românesc, ci cel rusesc, din Crimeea. În 1895 a fost rugat de Livia să-i boteze primul copil, o fetiţă. Maiorescu a acceptat, propunînd ca dată a botezului luna iulie, cînd îşi lua vacanţă. Livia cu familia ei se stabilise la Ialta şi Maiorescu (avea 55 de ani) a plecat acolo, unde, pe o căldură zăpuşitoare, a asistat la ceremonia botezului, în frac şi cu toate decoraţiile la locul lor. Uzanţele cereau să mai rămînă acolo cîtva timp. S-a supus cu infinită neplăcere. I s-a plîns de asta Emiliei într-o scrisoare din 8/20 iulie 1895: "Aici în Gurzuf e minunat de frumos ca poziţie: mare, copaci italieni şi munte, dar e o căldură debilitantă care - cel puţin în iulie şi jumătatea lui august - strică plăcerea. Constant 26-27 R, la umbră, zi şi noapte mulţi, Livia umflată de ţînţari, mititica Janina (cum îi zic ei) dormind rău de tot din cauza insectelor şi a căldurii. Noi nu ne mişcăm din salonaşul cu balcon; decît Anicuţa de la 5-6 p.m. pentru o baie în mare şi, apoi, eu cu ea şi cu Livia împreună de la 6-7 1/2 pînă la resturant pentru a prînzi. Încolo, în costumul cel mai primitiv, în papuci, cetind şi nu prea, mai mult şezînd a lene, care mie îmi prieşte de altminteri după lunile prea active din ţară". Dar curînd după ceremonia botezului, naşul a cerut imperios să părăsească locurile acestea înăbuşitoare. Au plecat cu trenul spre Sevastopol, cu toţii. Pe drum însă, Maioreştii, epuizaţi de atîta căldură, au plecat spre Moscova. Au vizitat şi Petersburgul, după care au luat trenul spre Viena, stabilindu-se, apoi, pentru odihnă şi tratament, într-o localitate cu climă răcoroasă. Ultima vacanţă de vară a lui T.Maiorescu, petrecută de astă dată în Elveţia (era război), a fost în 1915. În iunie 1917 a murit.

Altfel, cu totul altfel, îşi concepeau vacanţele de vară cei de la **Viaţa Românească**. Ei plecau, în grup, la mănăstirile Moldovei, la Agapia, la Văratec, rar la Mănăstirea Neamţului. Aceste vacanţe erau aşteptate, de toţi, de maturi şi de copii. Se făceau planuri multe înainte, se coresponda sau se discuta din timp pentru ca prietenii să se poată aduna, avînd grijă ca unul dintre ei să rămînă, sacrificat, în Iaşi pentru a veghea apariţia revistei. Tocmeau de cu vreme o trăsură şi o căruţă. În una se instala familia, în cealaltă calabalîcul. Şi o porneau, cîte o jumătate de zi, spre mănăstire, oprindu-se fiecare la măicuţa dinainte tocmită. Era, pentru toţi, bucuria marii ieşiri mult aşteptată. Cîte unii, mai ales Ibrăileanu, dar şi Stere - trimiteau de la mănăstire manuscrise pentru a fi culese şi nu aveau linişte pînă ce nu primeau asigurări că totul, în redacţie, se desfăşoară normal. Ibrăileanu lua cu sine, cîteodată, la mănăstire, un gramofon cu plăci. Îl luau în braţe şi se deplasau la marginea rîului. Puneau un disc (de obicei **Pastorala** lui Beethoven), unul dintre ascultători învîrtea la manivelă şi, împreună, ascultau vrăjiţi. Cînd şi cînd, Ibrăileanu exclama: "Parcă se aude apa Bistriţei la Toance". Organizau şi mici excursii, pe Ceahlău sau, plăcere supremă, o călătorie cu plutele pe Bistriţa. Odată, într-o astfel de călătorie cu plutele, toţi se uitau extaziaţi în jur, numai Sadoveanu era cufundat în pregătitul bucatelor, părînd să nu dea atenţie naturii din jur. Unii au rămas surprinşi de atîta indiferenţă, tocmai la un mare prozator. S-a întîmplat, apoi, desigur, ca tocmai cel care a descris, într-o schiţă, pînă la amănuntul semnificativ, toată vraja acelei naturi să fie nimeni altul decît... Sadoveanu. Petreceau comod, tăifăsuind ca prieteni buni ce erau. Secretos era doar Stere, cu necontenitele sale preocupări politice. Dar înţelegea să se integreze în grup, bucurîndu-se, împreună cu ceilalţi, de toate cîte vedea şi, mai ales, de odihna tihnită. Ibrăileanu, insomniac incurabil şi nevrotic foarte, căuta o căsuţă departe de biserică, pentru a nu fi deranjat de clopotele vestind utrenia. Dar se împăca bine cu necazul acesta, mărunt în comparaţie cu bucuriile pline ale vacanţei atît de aşteptate. În străinătate nu plecau, neconcepînd altă vacanţă decît la mănăstiri. "Frumoase vremi, dar undi-s".

Z. ORNEA

Vacanţa funcţiei de Preşedinţe

Termenul "vacanţă" nu aparţine doar limbajului şcolăresc, ci şi celui constituţional şi politic. În Constituţia României, de pildă, se vorbeşte de "vacanţă", şi anume într-un singur context. Nu e vorba de secţiunea în care sînt enumerate drepturile salariale şi protecţia socială a cetăţenilor, căci acolo legiuitorul a preferat să folosească expresia "concediu de odihnă" şi nu noţiunea de "vacanţă". Termenul apare, în schimb, în două articole în care e vorba de Preşedinte. Prevederile Constituţiei sînt în acest caz atît de confuze încît, aşa cum vom arăta mai jos, ele sînt (deocamdată) imposibil de aplicat.

Primul articol care ne interesează este cel cu numărul 96, în care e definită "vacanţa funcţiei de Preşedinte": aceasta, se spune în textul primului alineat, "intervine în caz de demisie, de demitere din funcţie, de imposibilitatea definitivă a exercitării atribuţiilor sau de deces". E definită apoi procedura ce trebuie folosită pentru a ocupa funcţia vacantă: "în termen de trei luni de la data la care a intervenit vacanţa funcţiei de preşedinte al României, Guvernul va organiza alegeri pentru un nou Preşedinte". Termenul "vacanţă" apare şi în articolul următor (97), în care e descris interimatul funcţiei: "dacă funcţia de Preşedinte devine vacantă ori dacă Preşedintele este suspendat din funcţie sau dacă se află în imposibilitate temporară de a-şi exercita atribuţiile, interimatul se asigură, în ordine, de preşedintele Senatului sau de preşedintele Camerei Deputaţilor". Oricine poate sesiza distincţia dintre vacanţa funcţiei (datorată demisiei, de pildă) şi imposibilitatea temporară a exercitării atribuţiilor (datorată unei boli sau părăsirii temporare a ţării). Mai greu de făcut pare a fi deosebirea dintre "demiterea din funcţie" (care e echivalată, în articolul 96, cu una din situaţiile ce conduc la "vacanţa" acesteia) şi "suspendarea din funcţie" (care e distinsă în articolul 97 de aceeaşi "vacanţă"). Ce deosebeşte "demiterea" de "suspendare"?

Chestiunea este rezolvată de un articol anterior din Actul fundamental (95), în care "suspendarea" e lăsată în sarcina Camerelor (atunci cînd preşedintele încalcă Constituţia), iar demiterea în seama unui referendum, ce trebuie organizat după aprobarea "suspendării" ("în cel mult 30 de zile" de la această aprobare, cum se afirmă în art.95, alin.3). Se înţelege deci că ordinea lucrurilor nu poate fi decît următoarea: dacă preşedintele încalcă legea supremă, iar deputaţii şi senatorii sesizează acest fapt grav, atunci aceştia propun Camerelor să îl suspende pe şeful statului. Doar în cazul în care se aprobă suspendarea, intervine necesara organizare a referendumului care poate conduce la demitere. *Demiterea nu poate fi deci în nici un caz anterioară suspendării.* Aceştia sînt termenii folosiţi de Constituţie şi utilizarea lor trebuie să fie foarte atentă. Aici încep însă problemele.

Să presupunem deci că ne aflăm în situaţia în care Preşedintele a încălcat prevederile Constituţiei, iar senatorii şi deputaţii au aprobat propunerea de suspendare. Dacă Preşedintele e suspendat, atunci intervine (cf. art. 97 citat mai sus), după un aviz consultativ al Curţii Constituţionale (art. 144, lit.e),. interimatul funcţiei. Să presupunem că acesta e asigurat de preşedintele Senatului. În acest moment, ţara ar avea un preşedinte suspendat, dar nu şi demis (căci referendumul nu a fost încă organizat), şi un preşedinte interimar. Articolul 95, cel referitor la organizarea referendumului pentru demitere, nu lasă loc de interpretare: el afirmă că referendumul trebuie organizat în mod imperativ, nu că el ar putea fi organizat sau nu. Cine îl va organiza însă? Preşedintele interimar (fostul preşedinte al Senatului) nu o poate face. Într-adevăr, aliniatul 2 al art. 97 din Constituţie spune foarte clar că "atribuţiile prevăzute la articolele 88-90 nu pot fi exercitate pe durata interimatului funcţiei prezidenţiale". Articolul 90 e însă singurul în care e vorba de organizarea - de către preşedinte - a referendumului în care poporul îşi exprimă voinţa "cu privire la probleme de interes naţional". Preşedintele interimar nu poate însă exercita această atribuţie a propunerii unui referendum. Mai mult decît atît, dacă ar face-o, ar încălca la rîndul său Constituţia, riscînd astfel, conform articolului 98, să fie de asemenea suspendat şi, în urma unui referendum, demis. Cineva trebuie să organizeze totuşi referendumul pentru a trece de la suspendarea Preşedintelui la demiterea sa. Constituţia României nu stipulează cine anume o va face. Textul Actului fundamental nu pomeneşte decît de conţinutul unei legi organice pe care Parlamentul e în drept s-o elaboreze pentru "organizarea şi desfăşurarea referendumului" (art.72, alin. 3, lit.c), şi respectiv de atribuţia Curţii Constituţionale de a veghea "la respectarea procedurii pentru organizarea şi desfăşurarea referendumului" şi de a confirma "rezultatele acestuia" (art.144, lit.g). O lege referitoare la "organizarea şi desfăşurarea referendumului" nu a fost încă aprobată de Parlament, astfel încît nici Curtea nu are la ce veghea. Cel mai bizar e faptul că prevederile Constituţiei pot fi interpretate în două sensuri contradictorii: pe de o parte, se poate susţine că nimic nu interzice Preşedintelui suspendat (de către Camere) de a decide el însuşi dacă propria demitere e o problemă de interes naţional, meritînd organizarea unui referendum. Pe de altă parte, se poate susţine că demiterea nu poate fi rezolvată finalmente de referendum, căci nimeni nu e îndrituit să-l organizeze; această interpretare e complicată, în mod suplimentar, de faptul că demiterea e prevăzută şi într-un alt articol (84, alin.3) în care aceasta e de competenţa Curţii Supreme de Justiţie, şi nu a poporului.

Din cele spuse mai sus se pot trage mai multe concluzii. Ne vom mulţumi să semnalăm doar una dintre ele. Lipsa de coerenţă în definirea vacanţei funcţiei prezidenţiale în caz de demitere ni se pare a fi o probă a faptului că o asemenea eventualitate nu a fost luată în serios de legiuitor, mizîndu-se probabil pe infailibilitatea prezidenţială de azi sau de mîine. Infailibilitatea conducătorilor politici nu este însă cea mai bună presupoziţie de la care pleacă aceia dispuşi să facă din statul de drept nu o declaraţie, ci o realitate. Deşi mai are puţin pînă la expirarea mandatului, Parlamentul actual ar putea încerca să abordeze o asemenea problemă, mai cu seamă că de cîtva timp încoace planează asupra Preşedintelui în funcţie suspiciunea că ar intenţiona să încalce prevederile Constituţiei, forţînd o candidatură pentru un al treilea mandat.

Cristian PREDA

Avignon 50 (într-unul singur)

Un festival căruia i-a lipsit evenimentul – așa cum s-a spus despre Avignon '96 – încearcă să compenseze, cumva, multiplicînd dezbaterile și mesele rotunde. Organizatorii au învățat un lucru: atunci cînd treburile nu merg, discuțiile pe marginea lor pot da impresia că "ceva se întîmplă"... Nu de lipsă de luciditate pot fi învinuiți, așadar, cei care se ocupă, an de an, de acest festival: și, chiar dacă nici unul nu a îndrăznit să rostească propoziția fatală – anume, că Avignonul continuă în virtutea inerției –, cuvintele au plutit în aer, măcar în discuția organizată de "France Culture" în minunata grădină de la Musée Calvet. Atunci au stat, față în față, două categorii care au, în ciuda aparențelor, puține în comun: administrativul și turismul (cultural, în ocurență). Directorii (al Festivalului însuși; al Centrului Pompidou din Paris; ai cutărui centru regional etc.) au vorbit, uneori cu multă abilitate, despre importanța *proiectelor* (cuvînt fetiș aici în Franța!), a subsidiilor, a "continuării unei tradiții"; vocile din public au criticat administrația locală și s-au declarat, în mare, încîntate de "proiecte". Ipocrizie? Sau criză pur și simplu – căreia nu i se spune pe nume? Impresia a fost, măcar în ce mă privește, că administratorii știu mai bine despre ce vorbesc, că sînt conștienți de criticile făcute mai mult "pe la colțuri" dar că sînt prinși în acea plasă, extrem de profitabilă, a lui "Tout va très bien, Madame la Marquise!".

După o jumătate de secol, Avignonul arată, într-adevăr, ca o cetate părăsită. Nu de spectatori, încă, ci de marile momente teatrale care au făcut gloria lui trecută. Astăzi, se pun la cale "Nopți ale undelor" pe faimosul pod St. Bénézet – cel cu *"on y danse, on y danse"* – unde, în loc de țopăit, se ascultă la căști emisiuni din fonoteca de aur a "France Culture"... Așezat comod într-un șezlong, lăsîndu-ți privirea să alunece, melancolică, pe undele Ronului, ai în urechi vocile inimitabile ale lui Vilar, Alain Cuny și Maria Casarès în *Fedra* – de pildă. Apele curg, peisajul e același. Sau: apele curg, peisajul este, în mod ridicol, altul: atunci cînd, la doi pași de pod, în curtea de onoare a Palatului Papilor ceea ce se joacă nu e *Fedra*, ci *Tragedia regelui Christophe* de Aimé Césaire – adică una din cele mai plicticoase montări văzute anul acesta, la Avignon! –, "tragediile" nu mai sînt ale unui rege sau ale unei regine, ci ale bieților spectatori. Privind această montare cu actori negri (semnată Jacques Nichet), singurul lucru pe care ți-l dorești este să poți, ca și ei, "ieși din scenă" sau, negru ca bezna, să te fofilezi departe de tirada dezlănțuită... Nu-i mai puțin adevărat că această stare de fapt e uneori profitabilă: cîteva dintre spectacolele anului acesta îți pot da idei pentru un posibil inventar "Mai multe feluri de a te strecura afară din sală!" Există, de pildă, modul "pisică" – iute și delicat (l-am văzut aplicat de o mare doamnă a scenei și ecranului francez, Françoise Fabian, la *Tragedia*... mai sus menționată); există modul apăsat, "cu mesaj" și hotărîre (la același spectacol); apoi modul spășit, "una cu peretele" (la *Brâncuși contra Statele Unite: un proces istoric*, pus în scenă de Eric Vigner), considerabil îngreunat de arhitectura perversă a sălii de conclav a Palatului Papilor, care făcea ca spectatorii să trebuiască să... taie calea actorilor! (și totuși, în ciuda cîtorva asemenea reacții, montarea lui Vigner nu era lipsită de haz, transformînd reconstituirea acestui celebru proces din 1928 într-un exercițiu à la Ionescu – replicile absolut reale deplasate, prin intonație, înspre absurd); există modul "sînt dezolat(ă), dar trebuie să ies urgent" (ieșirea fiind, evident, definitivă); în fine, modul "je m'en fiche", folosit pe scară largă și cu veselie. (Au fost, desigur, și cazuri în care – în special în festivalul *off* – exitul era imposibil, spectatorii stînd ca sardelele în mici amfiteatre umplute pînă la refuz: exemplu *Bent* de Martin Sherman, în traducerea și regia lui Thierry Lavat.)

Danaidele lui Eschil–Purcărete, prezentat în strivitorul cadru al carierei de la Boulbon (locul unde Brook realiza *Mahabharata* în 1985), nu a avut, ce-i drept, parte de asemenea "modalități de scăpare" (cel puțin, nu în seara în care am fost eu – a patra), în schimb a fost în mare măsură spulberat de critică. Cum nu văzusem *Danaidele* în țară, am așteptat spectacolul ca pe un eveniment larg comentat (în bine) la noi, aproape de toată lumea. În seara în care l-am văzut au fost și cîteva huiduieli din public, însă tonul a fost dat de aplauze (aplauze măsurate și întrucîtva tenace). Spectatorii, spre deosebire de critică, au apreciat viziunea lui Purcărete – lucru demonstrat și la dezbaterea la care Purcărete nu a venit, fiind "înlocuit", *tant bien que mal*, de Chiribuță și de secretara literară (totodată autoare a dramatizării), a cărei unică ieșire în evidență a fost tăcerea totală... Părerea mea este că *Danaidele* a pierdut (impresie întărită de Radu Beligan la dezbaterea amintită) la Boulbon, unde fundalul este, în sine, o mută tragedie: lucrul a făcut ca montarea propriu-zisă să aibă un aer ușor futil, oarecum frivol, iar mișcările de trupă – cu multe momente remarcabile – să pară superficial-decorative. Actorii de mare forță aduși în prim-plan să joace zeii au fost, cu o excepție (Rebengiuc), subfolosiți, corul (în franceză!) adesea ininteligibil și, una peste alta, întregul efort a lăsat impresia de superproducție.

Că nu este nevoie de o armată de oameni pentru a da viață unui text – și încă unul critic, "de specialist" – s-a văzut la lectura în aer liber, din grădina de la Musée Calvet, a unor fragmente din *Sur Racine* al lui Roland Barthes. Vocea a fost a aceleiași Françoise Fabian (născută ca "Michele Cortès de Leone y Fabianera"!), neuitata "Maud" din noaptea filmului lui Rohmer de-acum mai bine de două decenii... O voce grav-melodioasă, dar fără afectare, care a făcut să planeze peste liniștea frunzelor și a pietrișului splendidul text barthesian; "Am mai renunțat la cîțiva termeni mai obscuri, la unele definiții erudite...", mi-a mărturisit după aceea actrița, încă – de ce n-aș spune-o? – incredibil de frumoasă. Creată de Jean-Claude Carrière și sprijinită de SACD, manifestarea se numește *Le Texte nu* și împlinea – la această ediție a atîtor aniversări – zece ani.

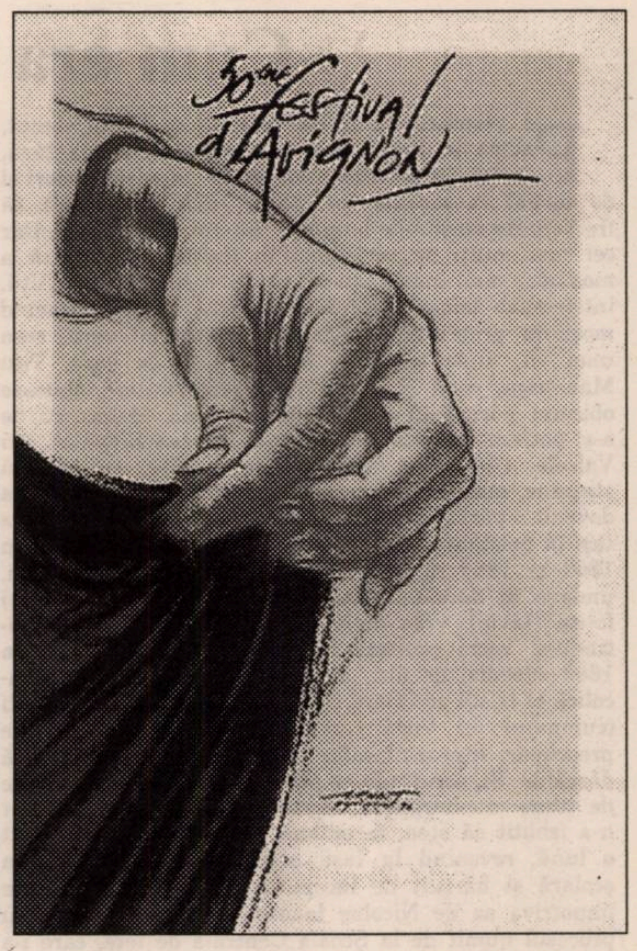

În ce mă privește, spectacolul cel mai desfătător al acestui Avignon a purtat "grifa" lui Joseph Nadj – genialul coregraf prezent și la București acum cîțiva ani cu un spectacol de neuitat: *Comedia Tempio*. De astă dată, pe Nadj l-am mai prins, nu cu *Les Commentaires d'Habacuc* deja consumat la sosirea mea la Avignon (rămăseseră doar ecourile din presă, toate favorabile), ci cu un mai modest, dar deloc lipsit de strălucire, *Cri du caméléon*. "Strigătul cameleonului", în viziunea lui Nadj, este un spectacol "pentru mari și mici" care exploatează convențiile circului pentru a fora, grație lui, același imaginar cu care coregraful ne-a familiarizat: lumea populată de năstrușnice siluete *mitteleuropene* supuse tirului neîntrerupt al absurdului și grotescului, cu un umor care nu cedează niciodată facilității și cu un lirism care, deși discret, nu e mai puțin prezent. Un "cît ai bate din palme" precum acesta al lui Nadj reconciliază cu Spectacolul categorii foarte diverse de public, refuzat și de intelectualismul unor încercări ermetice, și de accesibilitatea vulgară a altora. Un mic eveniment care, într-un moment în care Festivalul de la Avignon pare să doarmă adînc pe laurii unei glorii apuse, îi dă acestuia scurte tresăriri de visare...

Alex. Leo ȘERBAN

Dușmanii noștri cei iubiți

Apropo de Jocurile Olimpice

"Esențial este să participi"
(Baronul Pierre de COUBERTIN)

Citez: "Tinerele fete sînt fiicele fermierilor, ale învățătorilor sau ale negustorilor din sat. Locuiesc împreună la Seraj, un oraș industrial indonezian unde dorm în dormitoare cu paturi suprapuse. Muncesc aproape tot timpul în uzina care aparține taiwanezilor, unde cîștigă 2,28 dolari pe zi (minimum legal în Indonezia) și taie conform modelului tălpile, le cos și supraveghează mașinile care fabrică cele mai populare și mai controversate încălțări pentru atletism: *Nike*. Mulți observatori veniți chiar din Statele Unite au criticat modul în care se abuzează de salariile mici... Ei arată că încălțămintea produsă în Asia se vinde cu 140 de dolari perechea în Statele Unite, și o mulțime de campioni - cum ar fi Michael Johnson - sînt sponsorizați cu generozitate." (Keith B.Richburg și Anne Swardson, *International Herald Tribune*, luni 29 iulie 1996)

Problema are două întrebări. De ce, chiar dacă se dă de lucru săracilor de la țară, procesul de aculturație produs de munca industrială este atît de brutal (doar nu sîntem într-o țară comunistă!)? De ce acei care fabrică o încălțăminte atît de scumpă, dacă nu cea mai scumpă din lume, rămîn la fel de săraci? Desigur, la nivel global, produsul industrial global al Indoneziei crește, dar puterea de cumpărare a oamenilor nu ține pasul cu acest spor. Sînt probleme abisale, dar răspunsul îl aflăm la Atlanta.

Fără îndoială, la nivel planetar, Jocurile Olimpice ale centenarului au fost prezentate de marea presă mondială ca un moment excepțional al fraternității umane. Acesta ar fi discursul, deși realitatea, practica se prezintă într-o lumină diferită. Toată lumea vorbește despre spectacol, or, în esență spectacolul este un simulacru. Ce fel de simulacru? Pentru că nu poate fi vorba de sport în sine, ci de ceea ce sportul disimulează prin ce ne lasă să vedem. Consultarea cifrelor ne ajută să sesizăm miza Jocurilor. Aceste J.O. au costat 1,8 miliarde de dolari, obținute fără nici un fel de sprijin public, de la Budweiser, Delta Air-Lines, Holiday Inns, General Motors și... Coca Cola, aceasta din urmă dînd și în anul de dinaintea jocurilor 1,6 miliarde de dolari pentru publicitate. Asemenea investiții se fac pentru ca afacerile să meargă, pentru ca spectacolul să fie gigantic, pentru ca spectatorii-clienți să fie mobilizați în permanență, dincolo de limitele sportive, în așa fel încît unul dintre spațiile centrale ale J.O. din Atlanta a fost parcul de distracții, vopsit în roșu, culoarea companiei Coca-Cola și loc al atentatului. Dacă e vorba de un eveniment, este evident vorba de un eveniment economic și deci politic; iată de ce un comentator american, autor al unei remarcabile istorii a companiei Coca-Cola (Frederick Allen, *Secret Formula*, Harper & Collins, 1995) a putut să scrie într-un cotidian din New York: "Un eveniment cum este traseul flăcării olimpice este de un comercialism nerușinat".

Un alt indice, de data aceasta venit din Franța, ne aduce la realitate. Cu cîteva săptămîni înainte de deschiderea J.O., presa franceză semnala discret demisia profesorului medic Jean-Paul Escande de la conducerea Comitetului de luptă împotriva dopajului; în peisajul general al entuziasmului, declarația sa suna diferit: "Toți cei care se dopează știu cum să o facă, pentru ca să nu fie prinși. Toți știu în cît timp se elimină un produs din propriul lor corp. Doar dacă un incident perturbă metabolismul unui campion controlat se poate da, din întîmplare, peste o moleculă interzisă". De la începutul J.O., **Le Nouvel Observateur**, care nu glumește cu acest gen de informații, publica un articol semnat de Christophe Bouchet intitulat: "Dopajul, vedeta secretă a jocurilor", iar comentariul din subtitlu o spunea pe șleau: "Pentru inițiați, la Atlanta adevăratele vedete nu se vor numi Lewis, Johnson, Pérec sau Bubka. Nu. Ci mai curînd GH și IGE, doi hormoni de creștere, care folosiți împreună (...) favorizează o extraordinară dezvoltare musculară și constituie cocktail-ul preferat în sălile de antrenament. Detectarea lor nu se poate face. Mai mult: hormonii de creștere au o calitate care explică stupefianta longevitate a campionilor (...) Astăzi, pe piste pot fi văzuți atleți care acum cîtva timp ar fi fost numiți veterani. Și Christophe Bouchet încheie: "Atlanta 1996. Medalii Coca-Cola. Olimpismul moare. Orașul ales de Comitetul olimpic internațional este sediul companiei Coca-Cola, al CNN și al companiei aviatice Delta. Tot atîtea simboluri ale mondializării, ale liberalismului și ale transformării J.O. în spectacol profesionist" (**Le Nouvel Observateur**, 18-24 iulie 1996). Nu ne rămîne astăzi decît să zîmbim, la amintirea strigătelor de acum cincisprezece ani lansate de sufletele caritabile din Occident, demascînd aspectul oarecum masculin al înotătoarelor din răposata Germanie de Est! Eu, cînd eram student, am jucat într-o echipă de baschet a Clubului Universității din Paris (PUC) Pe vremea aceea, antrenamentul nostru cuprindea și atletismul și ni se spunea că una din marile virtuți ale sportului este dobîndirea libertății, a eliberării de constrîngerile impuse de viața urbană și sedentarism. Acum, se pare că cea mai mare adunare sportivă din lume este, pînă la urmă, un spațiu al tuturor alienărilor, al dopajului în folosul unui spectacol determinat de interese strict financiare. În prezent, la Jocurile Olimpice noțiunea de olimpism, așa cum o înțelegeau anticii, nu este doar uitată, ci anihilată. Încă o dovadă că modernitatea, dincolo de fandoselile retorice ale filosofilor universitari, este antiteza eticii grecești, nici o carte, oricît de savantă ar fi, nu-i poate reactualiza lecția.

Amnezicilor trebuie să le amintim că Atlanta este una dintre cele mai sărace metropole regionale din Statele Unite, că 67% dintre locuitorii ei sînt negri și majoritatea trăiesc în ghetouri unde domnește drogul - crack -, prostituția, jaful înarmat. Să mai amintim că pentru a construi satul olimpic și parcul de distracții, Coca Cola a dărîmat două ghetouri ale căror locuitori au sporit numărul celor fără locuințe. Fraternitatea Jocurilor, dacă fraternitatea există, este cea a unor actori pregătiți pentru spectacol, dar pentru majoritatea locuitorilor din satul planetar, realitatea este cu totul alta. Cînd privesc satul planetar ei nu văd decît fraternitatea celor bogați... Muncitoarele indoneziene care fabrică încălțămintea campionilor sînt convinse de acest lucru, chiar dacă imaginile văzute la televizor vor să le facă să creadă că și ele sînt acolo, că participă. Ar trebui să ne liniștească acest adevăr fundamental al capitalismului, cel care ne arată că într-un fel sau altul polii bogăției, ai producției și ai șomajului rămîn pentru totdeauna separați.

Claude KARNOOUH
Paris, 4 august 1996

Duhovnicii Occidentului

Recent a apărut o carte fundamentală consacrată "maestrului spiritual în tradiţia răsăriteană" (A. Scrima, *Timpul Rugului aprins*, Humanitas, 1996). Faptul (sau mai degrabă evenimentul, căruia i se vor dedica, sper, exegezele apropriate) mi-a dat ideea de a traduce, pentru numărul de astăzi, un text-pandant despre "Călăuzirea spirituală în catolicism". Studiul - redus la esenţial, din motive de spaţiu - a apărut, sub semnătura lui Joseph Doré, în volumul colectiv *Maître et disciples dans les traditions religieuses* (coordonat de Michel Meslin, Paris, Cerf, 1990, pp. 188-198). Preot afiliat Companiei Saint-Sulpice, Joseph Doré predă teologia dogmatică la Institutul Catolic din Paris, conducînd totodată o colecţie la editura Desclée de Brouwer. A publicat, printre altele, o carte numită *Jésus Christ* (1987) şi o serie de convorbiri cu academicianul Jean Guitton (*Le Christ de ma vie*, 1987). (T.B.)

Putem spune, după cît se pare, că toţi istoricii duhovniciei creştine se pun de acord cel puţin în privinţa următoarelor patru elemente pe care, pentru a fi succinţi şi limpezi, ne vom mulţumi să le enumerăm aici, în intenţia de a fixa ideile din capul locului:

- Originile duhovniciei trebuie căutate, atît în Apus, cît şi în Răsărit, cu mult înaintea creştinismului: e de ajuns să-l amintim pe Socrate şi, după el, pe Epicur, Epictet, Seneca etc.
- ea se organizează în cursul secolului XVI spaniol şi italian, sistematizîndu-se ca atare, mai ales printre călugări; dar epoca ei de aur, printre laici, va coincide cu secolul XVII francez.
- ţinînd cont de mărturiile pe care le avem, e destul de greu să situăm cu precizie, între aceste două extreme, începuturile duhovniciei specific creştine în Apus, pe cînd în Răsărit, ea începe să se pună la punct şi în practică încă din secolul III.
- Un ultim element notabil: în cele două tradiţii - răsăriteană şi apuseană - (duhovnicia) apare acolo unde se dezvoltă viaţa monastică (sau cel puţin acolo unde se desfăşoară un efort spre viaţa ascetică).

Evident, aceste puncte de vedere şi concluziile aferente sînt tutelate de o anumită "idee" despre duhovnicie, după cum urmează:

- Duhovnicia vizează progresul spiritual al celor care i se încredinţează. Mai precis: în regim creştin, ea slujeşte efortul credincioşilor de a-şi conforma întreaga existenţă voinţei lui Dumnezeu.
- Aceasta se împlineşte în cadrul relaţiilor personale dintre un duhovnic şi un discipol sau ucenic.
- Ea implică o anume continuitate a raporturilor şi chiar o veritabilă regularitate a întîlnirilor dintre cei doi parteneri.
- Cît despre duhovnic, numit şi "maestru spiritual" sau, mai degrabă, "părinte spiritual", el se deosebeşte deopotrivă de simplul "sfătuitor", cît şi de "duhovnicul" propriu-zis, chiar dacă poate juca, la o adică, ambele roluri.

Pentru a uşura prezentarea, vom distinge două etape istorice majore. Ne vom concentra asupra celei în care se organizează şi se dezvoltă duhovnicia propriu-zisă; dar, mai înainte, îi vom prezenta originile şi, mai pe larg, fundalul general pe care a apărut.

Începînd cu secolul IV, nu ne lipsesc mărturiile scrise (sub formă de tratat sau de scrisori) cu privire la practica apuseană a duhovniciei, în sens larg. Îi putem cel puţin aminti pe Ambrozie şi Ieronim (dar mai ales grupul sfintelor care se reuneau, pe Aventin, în jurul Marcelei), pe Augustin şi... pe însuşi Pelagiu. De ce vorbim aici despre o duhovnicie "în sens larg"? Pentru că, aşa cum spune foarte bine I. Noye, o dublă caracteristică îi defineşte pe aceşti "duhovnici" ca şi pe cei asemenea lor. Mai întîi, ei se preocupă cu "predarea unei metode de sfinţenie", neavînd grija de a-şi însoţi discipolii în miezul existenţei lor personale şi a problemelor concrete pe care aceasta le suscită. Apoi, ei îşi adresează sfaturile unui grup. Or, aceste două aspecte se îndepărtează clar de concepţia clasică asupra duhovniciei, de care tocmai am amintit.

Aici, obiectivul nu este acela de a contribui la soluţionarea dificultăţilor şi a nevoilor unui "suflet" pornit în căutarea "desăvîrşirii". Miza este prezentarea regulilor şi a unui ideal de viaţă, propunerea unui program sau a unui "fel" de viaţă pe seama unei categorii date de credincioşi (fecioarele, văduvele, clericii, creştinii dornici de asceză etc); şi aceasta, cel mai adesea, în legătură cu idealul vieţii monastice sau ascetice. Firesc, faptul nu exclude sfaturile şi o asistenţă individualizată, dar numai ocazional şi, oricum, atunci cînd se produce, îi lipseşte continuitatea care se va dovedi, dimpotrivă, esenţială pentru duhovnicia în înţelesul clar şi precis al termenului.

Vorbeam de călugări. Evident, ei vor primi un loc mereu mai important în Apus, Augustin ocupîndu-se cu precădere de ei. Dar vor exista, mai apoi, Cassian, cu *Instituţiile* sale, Cezar, Benedict cu a sa *Regulă*, cărora trebuie să le adăugăm pe Colomban şi călugării irlandezi, pentru că - trebuie să subliniem - de la aceştia purcede, în creştinism, mărturisirea frecventă (atît de legată, ulterior, de duhovnicie). Or, tocmai în această vastă mişcare cenobitică (chiar de la începuturi) se va prezenta duhovnicia sub forma ei desăvîrşită, adică deopotrivă individuală şi continuă. Practica "arătării gîndurilor" înaintea superiorului, a celui ce-i călăuzeşte pe discipoli sau a abatelui, în vederea "deosebirii duhurilor", va deveni curentă atît pentru novici, cît şi (cel puţin într-o anumită măsură), pentru monahi.

Epoca medievală

Situaţia pe care tocmai am descris-o cuprinde, după cît se pare, întregul Ev Mediu: de-a lungul epocilor sale contrastante (alternînd perioadele sumbre cu renaşterile, de la cea carolingiană, pînă la cea din secolele XII-XIII) dar şi în sînul diferitelor şcoli, de la cea cisterciană şi franciscană pînă la dominicană (cel puţin în ce ne priveşte).

Acum, asistenţa spirituală - căci, iarăşi, nu putem vorbi de o duhovnicie propriu-zisă - iese în afara mănăstirilor atunci cînd călugării încep să facă "misiune". Fraţii predicatori şi Fraţii cerşetori se orientează de acum înainte spre laici. Dar, fie că le cer sau nu să se înroleze în "ordine", aceştia îi invită în fapt să-şi plieze viaţa potrivit idealului monastic. De altfel, în cazul acestor "predicatori ai convertirii", proiectul de reformare a Bisericii copleşeşte grija pentru binele personal al celor cărora le propovăduiesc. Se pune astfel accentul pe alegerea unui mod de viaţă care nu va trebui mai apoi decît să fie respectat. O dată mai mult, sîntem departe aici (chiar şi atunci cînd se produce o anumită personalizare) de continuitatea şi regularitatea duhovniciei în sensul tare şi deplin al termenului. Dar nu există numai călugări. Dacă în Occidentul primelor secole, episcopii erau cei care deţineau rolul de duhovnic (în sensul precizat mai sus); dacă acest rol a fost mai apoi asumat, *mutatis mutandis*, de către monahi (potrivit condiţiilor abia evocate), e clar că el a fost treptat integrat în acea *cura animarum* asigurată de preoţi. În Evul Mediu, aceasta se reducea, în vederea formării credincioşilor, mai ales la un *officium praedicationis et confessionis*. E suficient să amintim aici canonul 21 al Conciliului IV Lateran (1215) (...). Or, tocmai pe seama acestui decret se va dezvolta abundenta literatură de tip *Confessionalia* şi *Manualia sacerdotum* care, prin indicaţiile, prescripţiile şi chestionarele incluse, vor orienta clar sarcina duhovnicului spre aceea a "călăuzitorului", în măsura în care îi va îndemna pe preoţi să se ocupe cu formarea conştiinţelor şi cu progresul spiritual ale penitenţilor. *Confesionalul* sfîntului Antonin din Florenţa (scris între 1428 şi 1429) poate fi un bun revelator al acestei tendinţe care, spre sfîrşitul Evului Mediu, capătă o pondere tot mai însemnată în sînul poporului credincios. (...)

Aceasta ar fi deci situaţia la stadiul la care ne aflăm: pentru a-şi lumina credinţa şi viaţa în credinţă, poporul credincios are la îndemînă, în imensa lui majoritate, mai ales predicaţia obişnuită şi împărtăşirea cu Sfintele Taine. Vrînd-nevrînd, el se va mulţumi cu acestea timp de secole. Şi de altfel, e greu să ne imaginăm cine ar fi putut, în Biserică, să ofere masselor ceva mai mult. Cei mai fervenţi dintre credincioşi, care merg la mînăstiri sau le dau ocol au nevoie de mai mult şi îl şi găsesc. Printre "mijloacele desăvîrşirii" de care dispun, duhovnicia (înţeleasă într-un sens mai mult sau mai puţin strict, în funcţie de locuri şi timpuri) ocupă un loc important. (...) Acesta este fundalul general, patristic şi medieval, pe care se cuvenea să-l prezentăm pentru a scoate în evidenţă importanţa şi originalitatea "momentului ignaţian".

Momentul ignaţian

Putem spune, fără îndoială, că aportul lui Ignaţiu şi al *Exerciţiilor* sale în chestiunea de care ne ocupăm se vădeşte mai întîi prin faptul că ele nu se mai adresează doar călugărilor şi asceţilor, nici creştinilor aflaţi pe calea desăvîrşirii şi dornici să atingă cele mai înalte culmi ale vieţii contemplative sau mistice, ci începătorilor într-ale vieţii spirituale. Pentru a te număra printre destinatarii *Exerciţiilor*, aşa cum le-a conceput sfîntul Ignaţiu, e suficient cu adevărat să-ţi doreşti serios convertirea (...) Or - iată punctul central, care va marca o cotitură decisivă - se crede de acum înainte că aceasta nu se poate face fără o călăuză sau un ghid. Am intrat într-o epocă a culturii şi a societăţii în care Biserica instituţională, cu predica şi Tainele ei, nu mai poate să asigure, ca atare, progresul membrilor săi cei mai fideli. Acum se face simţită nevoia crescîndă a unei însoţiri personalizate. Aceasta va fi cu precădere calea pe care se va ajunge la "dezvoltarea instituţională a duhovniciei". (...)

Vîrsta de aur a veacului XVII

Trebuie ca, după acest moment decisiv, să marcăm şi o ultimă etapă, adevărată "vîrstă de aur" a duhovniciei. Avem dreptul să o numim "vîrstă de aur" din cel puţin trei motive. Mai întîi, pentru că, aşa cum observă toţi autorii, ne aflăm într-o epocă în care se declară pe faţă necesitatea ca orice creştin (fie el laic), dornic să-şi ia cît de cît în serios credinţa, să aibă un duhovnic. Invitaţiile şi îndemnurile făcute în acest sens de Tereza din Avilla sau Ioan al Crucii îşi arată acum roadele. (...) Într-adevăr, acesta este momentul cînd se generalizează obiceiul călăuzirii unui singur suflet. A unui singur suflet, dar nu pentru a-l ajuta, ca pînă atunci, să aleagă un mod de viaţă sau pentru a-i permite să-şi evalueze fidelitatea faţă de un mod de viaţă, deja ales. Ci pentru a-i îngădui să-şi cerceteze mai temeinic propriile "stări"; pentru a-l ajuta să deosebească în el însuşi acele "mişcări lăuntrice" pe care Ignaţiu le numeşte "duhuri"; pentru a răspunde întrebărilor sale, mai mult decît pentru a-i aminti datoriile; pentru a se raporta mai întîi la ceea ce sufletul pătimeşte sau resimte, aşa încît, plecînd de aici, el să-şi poată stabili mai clar putinţele şi obligaţiile.

Există, în fine, un al treilea argument al "vîrstei de aur": duhovnicia nu se mai reduce la continuitate şi regularitate, ci presupune frecvenţa (...).

Care sînt factorii care au fost puşi în joc pentru a favoriza o asemenea dezvoltare? Putem reţine cel puţin doi, înăuntrul şi în afara evoluţiei globale pe care tocmai am descris-o. Pe de o parte, incidenţa curentelor mistice. E ştiut că, în epoca de care ne ocupăm, viaţa mistică (atît speculativă, cît şi afectivă sau practică) capătă o mare importanţă în Occident. Or, e simptomatic faptul că nevoia de a "deosebi duhurile" (duhul personal, duhul rău, sau Duhul lui Dumnezeu?) a fost amplu resimţită în acest domeniu, contribuind la dezvoltarea duhovniciei propriu-zise. Dar tot aici se cuvine să menţionăm şi un al doilea factor al considerabilei dezvoltări pe care duhovnicia o cunoaşte în creştinism (mai precis: în catolicism), începînd cu vîrsta de aur: existenţa unui număr suficient de duhovnici. Din momentul în care "devoţiunea" a devenit accesibilă oricărui creştin, e clar că preoţii nu ar mai fi putut face faţă cererii aferente în materie de duhovnicie. De aceea, e semnificativ faptul că dezvoltarea unor asemenea cerinţe în sînul poporului credincios a fost strict concomitentă cu marea lucrare de reformă a clerului iniţiată, mai cu seamă în Franţa, în spiritul marilor reprezentanţi ai şcolii naţionale: Pierre de Bérulle, Charles de Condren, Guillaume Gibieuf, Jean-Jacques Olier, sfîntul Jean Eudes etc. Reforma aceasta a inclus, într-o mare măsură, chestiunea duhovniciei. Şi asta nu numai pentru că, mai ales sub influenţa *Exerciţiilor* (iarăşi ele!), ea a dorit să-i înarmeze pe viitorii preoţi pentru a-şi putea îndeplini slujirea în mijlocul poporului credincios; ci şi pentru că a căutat să nu-i formeze pe preoţi pentru slujire înainte de a-i face pe ei înşişi să profite de ea, în timpul propriei lor formări în instituţiile numite seminarii. Nişte instituţii în care, se cade să o spunem, duhovnicia primea o asemenea pondere, încît titlul conferit clericilor chemaţi să lucreze pentru formarea viitorilor preoţi era tocmai acela de "duhovnic".

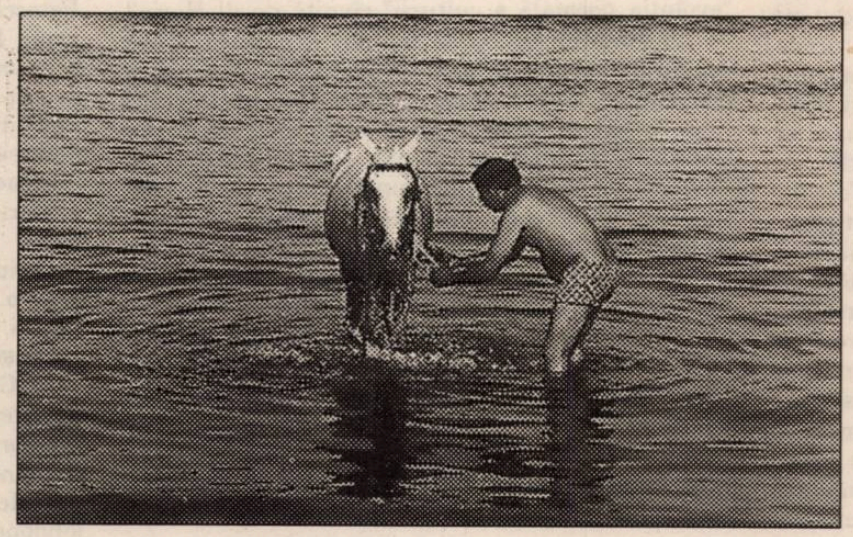

Prezentare şi traducere de
Teodor BACONSKY

Album

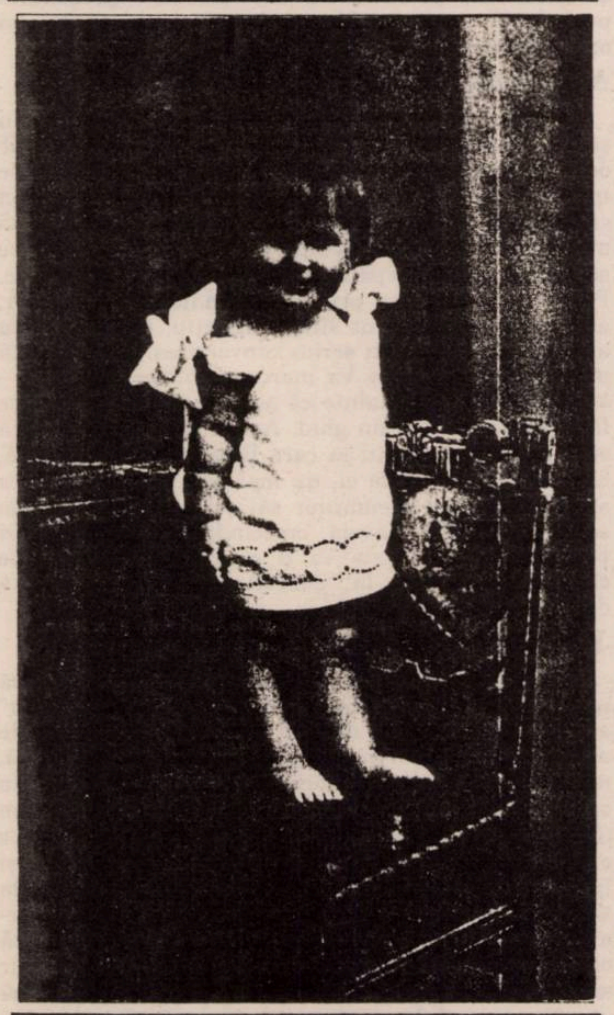

Telalii fără fruntarii

Artă minoră, viaţă lungă

O cronică a publicităţii n-ar trebui să plictisească mai mult decît subiectul ei. Rubrica de faţă s-a vrut de la început la fel de concisă şi incitantă ca spoturile noastre preferate. Deşi n-aş vrea să-mi încalc acest principiu cu teoretizări excesive şi moralităţi facile, mă stîrneşte s-o fac articolul eseistului Alexandru Horia, *Arta în slujba untului*, apărut în *România liberă* din 16-7-96. Titlul provocator îi rezumă perfect conţinutul, demonstrînd în autorul său un excelent autor potenţial de sloganuri. Dar o asemenea convertire ar fi văzută ca înjositoare de dl Alexandru Horia: pentru domnia-sa, "imaginea actorului se degradează" odată cu apariţiile în reclame şi, doar constrîns de sărăcie, artistul "îşi vinde talentul în mod dezonorant" unei industrii publicitare "lipsite de scrupule" etc.

De fapt, nu e prima dată cînd citesc în *România liberă* asemenea opinii, dar abia acum îndrăznesc o replică la ele, cunoscînd în dl Alexandru Horia un bun preţuitor al controverselor amiabile şi, totodată, un cercetător lipsit de prejudecăţi al subculturii contemporane. Un alt motiv al subitului meu apetit dialectic ar fi şi avîntul bonjurist care m-a cuprins după un semestru bun de studiu al tehnicilor publicitare pe meleagurile unde Giorgio De Chirico în culmea gloriei picta afişe pentru Fiat, unde zîmbetul mustăcit al lui Nino Manfredi e de mult asociat cafelei **Lavazza** şi unde nu se mai ştie bine dacă panourile cu fotografii neliniştitoare ale lui Oliviero Toscani sînt comandate sau sponsorizate de **Benetton.**

Postulatul de la care porneşte dl Horia este mitul burghez "progresist" al artei nobile şi suficiente sieşi, capabile de mîntuiri spirituale şi universale. (E de remarcat asemănarea cu mitul actual, drag opoziţiei "romantice", al schimbării mentalităţilor ca premisă a schimbărilor instituţionale reale). Dar, odată închisă paranteza de două secole în care mitul estetizant a fost mai viu ca oricînd (nelipsindu-i nici justificarea capodoperelor), putem spune că statul totalitar a ştiut să-l manevreze de minune, ajungînd să întreţină la curte adevărate crescătorii de artişti "dezinteresaţi", dar adînc îndatoraţi.

Un artist "obligat să cerşească pe la porţi" e infinit mai nobil în umilinţa sa decît un clapon cu funcţii de culturnic. Famelicul Villon e totuşi de preferat prosperului Everac! Iar dacă vreun rege neîncoronat al untului este azi un comanditar la fel de bogat ca regii adevăraţi de odinioară, el poate atinge mîine rafinamentul trecerii de la tocmirea de telali la mecenat. O posibilă cale spre "evoluţia normală a culturii" rîvnită de dl Horia?

Că statului nu-i pasă de marea cultură - nu-i de mirare în ţara în care grîul rămîne nestrîns şi fabricile se închid peste r apte. Dar că talentul unor artişti se poate irosi în lucrări efemere este afirmaţia cea mai irefutabilă a opinionistului de la *România*. Acesta e însă unul din preţurile unei tranziţii universale, cea către cultura de masă. Vremuri grele în toată lumea: artiştilor li se cere nu doar talent şi trudă, ci şi multă dăruire. Cu riscul de a părea un darwinist antipatic, consider că vor supravieţui ca artişti autentici nici cei prea fuduli, nici cei prea adaptabili, ci cei conştienţi de importanţa lor socială. Au spus-o înaintea mea (nu cu vorba, ci cu fapta) ba un caricaturist numit Federico Fellini, ba un luptător de bîlci chemat Kirk Douglas, ba un decorator de vitrine zis Andy Warhol, ba...

Florin DUMITRESCU

Din viaţa unui extremist de centru...

J.O. - Jocurile Oximoronice

Evident megalomane - cu volei pe plajă în doi contra doi, cu hockey pe iarbă între femei, ceva oribil! - J.O. de la Atlanta au primit replica unui spectacol la fel de mondial şi grandoman, pe măsura lor: contestarea violentă de pe toate uliţele satului nostru planetar. De la "Le Monde" la "Izvestia", s-a scris şi s-a vorbit despre ele ca şi cum ar fi avut loc o conferinţă de presă a d-lui Cosmîncă după alegerile locale, după "pana de tuş"; am primit telefoane de protest de la bărbaţi în glasul cărora îl simţeam pe Teodosie, împăratul roman care a interzis Jocurile la 392 după Chr. ca "spectacole de circ" (exact cum spuneţi, nimic nou, d-le profesor!) şi de la femei în ale căror accente trăia regina Wilhelmina a Olandei, cea care, în 1928, s-a împotrivit acestui "spectacol păgîn". Evident comercializate şi privatizate la maximum, un gigantic "show-business", J.O. 1996 au provocat un "show-morality" de o forţă maniheistă redutabilă: un profesor universitar canadian le-a numit în "Le Monde": "J.O., de la Nero la Coca Cola", un estetician de lîngă Paris le-a zis: "un jeg financiar", un contabil piteştean s-a jurat că "l-a apucat greaţa cînd s-a gîndit ce s-a mişculat acolo", cel mai nostim fiind dl. Jacques Juillard de la "Le nouvel obs." care a avut grijă ca într-o frază unde scria că "Jocurile şi actorii lor sînt cîinii de pază ai societăţii capitaliste" iar "olimpismul a devenit opiu pentru popor", să introducă această binefăcătoare apoziţie: "trebuie să vă las pentru finala masculină de floretă" (n.mea: căci francezii luptau acolo pentru "aur"!) Timp de 3 săptămîni, virtuoşii şi indiferenţii, pensionari ticăiţi sau salariaţi veşnic îngroziţi, oameni de dreapta şi de stînga cărora numai idealul ăsta le mai stătea pe cap, mi-au bocit întinarea idealului olimpic, convinşi cum numai ignoranţa poate convinge că acesta s-ar fi întruchipat vreodată, de la Koroibos citire (primul învingător al stadionului la 776 înainte de Chr., într-o lume în care spiritul olimpic arăta aşa: "sportivii aveau statut de profesionişti, gras plătiţi, beneficiind de avantaje fiscale, cetăţile bătîndu-se pentru ei pe o piaţă a transferurilor care nu putea evita corupţia şi înşelăciunea").*

Nihilistă şi mistocară, incultă şi dezinformată, rea ca la mahala, reacţia aceasta de refuz total - înscrisă şi ea într-o lungă tradiţie de dincolo de Christos, cu filosofi otrăviţi de succesele atleţilor în faţa prostimii, cu politicieni indignaţi de apolitismul sportului cînd "ţara arde" - nu putea să nu fie şi eminamente ipocrită: s-au dat strigăte şi declaraţii de groază în faţa şovinismului american, fenomen indiscutabil, la fel de ardent ca acela francez (a se revedea finala Cupei Davis, Franţa-SUA, 1989) sau bosniac sau israelian sau rusesc; pe vremea asta cînd nici o naţiune a lumii nu poate primi sau da lecţii exemplare în acest domeniu, e de observat că acestui insuportabil public american îi poţi spune în faţă, acasă, la el, că e şovin, fanfaron, stupid, fără nici un risc major, ceea ce mie, pe uliţa mea, mi se pare o nuanţă mai importantă decît aceea descoperită şi aplaudată de cei de pe alte uliţe, şi anume că Samaranch, în discursul său de închidere, nu l-a felicitat pe primarul Atlantei decît pentru "calitatea cu totul excepţională a acestor Jocuri", dar nu a afirmat că ele ar fi fost "cele mai mari din Istorie", cum ar fi dorit primarul.

În fond, toată nebunia antiolimpică se reduce la incapacitatea omenetului (termen mai fericit decît abuzivele "om" sau "omenire") de a trăi în contradicţiile propriilor sale creaţii. Grecii ne-au lăsat Olimpiadele, dar şi dialectica, şi oximoronul, o filosofie şi un cuvînt cu care se pot cuprinde totodată urîtul şi frumosul, derizoriul şi grandiosul, meschinul şi sublimul, naţionalul şi raţionalul, comercialul şi gratuitul; un maniheism mai dur decît atomul îl face neputincios în a cuprinde de nu armonios măcar cu calm, viaţa şi greaţa, jegul, jugul şi rugul. Din clipa întruchipării lor, J.O. nu au mai putut fi ideale - care ideal întruchipat nu se compromite? - ci vulnerabile, precum "noi, civilizaţiile care am înţeles că sîntem muritoare". Vulnerabile, adică morale şi imorale, "fair" şi "unfair", lirice şi crud realiste, splendide şi mizerabile, kitsch şi autentice, politice şi apolitice, "pe bani" şi "pe idee", ipocrite, megalomane şi entuziasmante, exact ca lumea din care au răsărit, exact în sensul definitivat în limba română aşa: "Lumea-i vis, lumea-i cum este şi ca dînsa sîntem noi." Manipulate cu adevărat pînă la sînge, comercializate dar dezideologizate pentru prima oară prin abolirea oricărui boicot, terorizate de atentate şi medalii de aur, obsedate de dopaj şi de imnuri naţionale, J.O. au răspuns printr-o "contra-teroare" de toată frumuseţea: rezultatele şi spectacolul strict sportiv au fost, spre onoarea speţei, capabile să paralizeze, o clipă, maniheismele nihiliste şi să manipuleze, la rîndul lor, spre locurile comune şi sfinte ale lui "homo ludens", fără de care nu am cunoaşte gustul şi dezgustul vieţii. E acea manipulare pozitivă - pentru a mă exprima uscat - care face ca în ultima zi a "celor mai prost organizate Jocuri de după război" ("L'Equipe"), un stadion întreg să se ridice pentru ultimul sosit în maraton, un atlet afgan, Abdul Baser, care, rănit la picior, ajunge după 4 ore şi 34 de minute, ovaţionat cît cîştigătorul, un negru sudafrican, amploaiat la o mină de aur, din comunitatea Ndebele, primul campion olimpic din istoria Africii de Sud, iertaţi semnificaţia şi manipularea ei umanistă. Cît timp vor reprezenta doar lumea - vis şi jeg - J.O. vor fi oximoronice sau, vorba aceea care ne umple de plăcerea categoricului, nu vor mai fi deloc.

Radu COSAŞU

* Jean Jacques Bozonnet, în "Le Monde des livres" (19 iulie, 1996), într-o cronică amplă la "Almanahul sportului, de la origini pînă în prezent" de Jean Durry, apărut în "Encyclopaedia Universalis", 640 p.

Süsse Eva, Liebe Clara

Regizorul Radu Gabrea (**Dincolo de nisipuri, Rosenemil**) este în plină filmare la **Conferinţă la nivel înalt**, ecranizare a piesei omonime a lui Robert David McDonald. Filmul, care va fi un *huis clos*, povesteşte – *altfel* decît piesa de teatru – întîlnirea dintre Eva Braun, amanta lui Hitler, şi Clara Petacci, amanta lui Mussolini (roluri jucate de Dana Dogaru, respectiv Victoria Cociaş, alături de care mai apare – în rolul unui soldat SS – proaspătul absolvent Alexandru Jitea). Scenografia aparţine fratelui regizorului, arhitectul Florin Gabrea, costumele Liei Manţoc, iar imaginea lui Nicolae Niţă. După cum declara Radu Gabrea la conferinţa de presă, travaliul de documentare a durat mult mai mult decît vor dura filmările propriu-zise, iar ecranizarea se vrea, potrivit aceluiaşi, o încercare de a merge în profunzimea unor relaţii – asemănătoare filmului despre Fassbinder (vezi şi **Dilema** nr. 68), **Un bărbat ca E.W.A.**

Conferinţă la nivel înalt – care va avea premiera, probabil, în toamna acestui an – este o colaborare a Departamentului Film al Televiziunii Române şi a Grupului Tofan. Jucată şi la noi, piesa lui McDonald a fost un mare succes al scenei londoneze de la premiera sa din 1982, cu Glenda Jackson într-unul din roluri. **(a.l.ş.)**

Familia mea

Jurnalul vieţii

– Puiu Iulian-Virgiliu, băieţelul nostru drag, de la părinţii lui Iuliana şi Emil –

10 septembrie 1968

Într-o zi friguroasă de septembrie (10 septembrie 1968) la orele 11.30, într-o marţe, în maternitatea spitalului "Gh. Marinescu" Bucureşti a venit pe lume cel de al III-lea copil al nostru, un băieţel de 3,200 kg şi 53 cm lungime, f.f. vioi, dar slăbuţ. Este f. mîncăcios şi gălăgios. Prima lună a fost liniştit, a făcut baie cu ceai de muşeţel ca şi fraţii lui şi-i plăcea grozav. După o lună a primit un premiu de 1000 de lei de la municipiu pentru că e al III-lea dintre fraţi. Irinel şi Cristinel stau toată ziua lîngă el şi tare ar dori să se joace, dar e prea mic. A mers la vaccin şi la vitamine pentru întărire. A fost afară în parc şi-i place aerul tare. I-am pus numele de Iulian-Virgiliu. Este totuşi un copil slăbuţ dar foarte vioi şi neastîmpărat.

17 noiembrie 1968

Astăzi e zi mare pentru micuţul Iulian. Primeşte taina sfîntului botez. A mers la biserică cu naşii, Rodica şi Titi, apoi la întoarcere s-a încins o petrecere care a durat pînă la 5 dimineaţa cu mare veselie şi chef. A mai cîştigat 1300 lei de la invitaţi. E un copil norocos la bani.

După botez Iulică a început să crească cu timpul şi nu s-a îmbolnăvit de nici o boală toată iarna (prima din viaţa lui). Merge afară la plimbare cîte puţin. Mănîncă foarte bine şi de la 4 luni n-a mai fost alăptat, ci a trecut la comun. Acum mănîncă cu fraţii lui împreună orice fel de mîncare.

10 martie 1969

Micuţul Iulică are 6 luni, e tare vioi şi mîncăcios. Stă singur ridicat între perne şi se joacă tare cuminte. Noaptea nu prea vrea să doarmă şi ar vrea să se joace. Mănîncă biscuiţi cu măr, supă şi sos cu piine. Azi a ieşit afară că a fost cald şi nu l-am mai scos înfăşat, ci îmbrăcat în paltonaş şi cu căciuliţă şi fular la gît. Tare mult i-a plăcut şi pînă la urmă a adormit în braţe la tătucu în timp ce Irinel şi Cristinel alergau pe alei după un cîine. E o zi de primăvară frumoasă dar friguroasă.

Prima aniversare! – 20 septembrie 1969

LA MULŢI ANI! frumosul nostru copilaş! O altă mare sărbătoare din viaţa lui Iulică!

Tăierea moţului – prilej de petrecere şi veselie. Au venit naşii lui şi ceilalţi invitaţi ai noştri, printre care şi Albert cu Anca. În timpul mesei, Iulică a fost dezbrăcat complet şi apoi îmbrăcat cu totul în nou (cu hăinuţe aduse de naşa lui). I s-a tăiat apoi o şuviţă de păr din cap. I s-a pus pe o tavă mai multe obiecte din care a ales un creion şi un dicţionar mic, care ţinea loc de carte. A stat puţin apoi a luat şi paharul. Acest lucru a produs o mare veselie şi a rîs şi el. S-a petrecut apoi pînă la ziuă şi s-a băut, s-a dansat o mulţime. S-au băut cafele fără număr. A fost splendid!

1 ianuarie 1970

Cel de al doilea revelion al lui Iulică. Moş Crăciun i-a adus un iepuraş, ciocolată, bomboane, mere, nuci şi alte bunătăţi. El a fost atît de surprins cînd s-a aprins bradul, că a rămas cu ochii mari fără să clipească şi abia şi-a revenit din uluială că a şi luat darurile şi s-a aşezat tacticos să mănînce ciocolată, pe cînd ceilalţi ţopăiau de bucurie pe lîngă pom.

Începe să-şi arate talentele. Se bosumflează foarte repede din orice fleac. Se enervează şi trînteşte totul pe jos gîfîind de indignare. Noi rîdem de el şi el devine şi mai furios. Este mai răsfăţat decît fraţii lui şi face cam multe nebunii. Mănîncă bine. A fost bolnav de otită la ambele urechi, dar a suportat bine tratamentul, cu mult curaj. Este mai curajos ca ceilalţi, mai întreprinzător.

10 iulie 1971

Este serbare la grădiniţa unde merg Irinel şi Cristi. La serbare a fost şi Iulică să vadă cum dansează fraţii lui. Este un copil grozav de isteţ şi independent. Îi place muzica şi încearcă să cînte tot ce aude. Mănîncă bine, doarme la fel şi se dezvoltă binişor, dar e cam slăbuţ deşi nu este bolnav. Merge pe afară şi se joacă. Faţă de copii este prietenos (afectuos chiar) şi se împacă bine cu ei. De altfel, la toamnă va merge în grupa mică la grădiniţă. Vorbeşte bine şi are nişte idei grozav de mature. Este curajos şi uneori chiar încearcă să-şi facă dreptate recurgînd la pumni. Se enervează foarte uşor şi face mofturi, bate din picioare şi pentru acest lucru este pus la colţ unde merge fără să ezite recunoscîndu-şi fapta cînd este vinovat. Nu face la fel cînd nu este vinovat, ci refuză tratamentul dur. Face gălăgie mare.

Lecturi suplimenatre

Literatura naşterii

În timpul unei vizite la o prietenă, fiica ei mai mare, în vîrstă de 8 ani, a luat de pe etajera televizorului un album gros cu coperţile cartonate şi ni l-a prezentat cu o evidentă plăcere. Fotografia pe care ne-a arătat-o mai întîi înfăţişa un bebeluş în braţele mamei sale: *"Sînt eu în ziua în care m-am născut. Cîntăream 3 kg 200 – aşa scrie aici... şi asta e naşterea mea dată la ziar"*, spuse ea indicînd tăietura din ziarul local lipită în mijlocul telegramelor şi al scrisorilor de felicitare adresate părinţilor. Întorcînd cîteva pagini, a continuat: *"Priviţi, acesta este părul meu adevărat de cînd eram bebeluş, mama l-a lipit cînd m-a tuns... şi aici sînt eu la băiţă, aici sug din biberon... Aici mama a notat prostioarele pe care le ziceam"* (...).

Primele pagini erau consacrate perioadei care precedase naşterea. Un loc era prevăzut* pentru primul clişeu ecografic, care aici avea legenda *"Prima dată cînd am zărit-o pe Élodie"*. Apoi, pagina intitulată "Marea zi" se referea la naştere: locul şi ora, anturajul medical, familial şi amical, greutatea şi dimensiunile noului-născut, culoarea ochilor şi a părului, cum era vremea în ziua respectivă. Pe pagina următoare, părinţii erau invitaţi să noteze numărul vizitatorilor şi natura cadourilor pe care le aduseseră. Într-un loc privilegiat se afla un arbore genealogic ce se cerea completat cu nume şi eventual cu fotografii, în timp ce o altă pagină era destinată lipirii brăţării de plastic care servise la identificarea copilului la naştere. Paginile următoare realizau cronica evenimentelor semnificative ale vieţii noului-născut în timpul primelor zile, primelor luni şi primilor ani. Albumul lui Élodie se termina la 3 ani. (...)

Discutînd cu cei prezenţi, am realizat existenţa unui fenomen social cu totul remarcabil. Naşterea unui copil suscită o practică a scriiturii considerabilă, fie că este în maniera "încadrată", corespunzînd modei actuale a albumelor de naştere, fie într-o manieră mult mai liberă, prin proliferarea scrierilor realizate pe alte tipuri de suport – agende, carnete sau caiete.

(din *Écritures ordinaires*, volum colectiv coordonat de Daniel Fabre)

Traducere de C.P.-B.

* În Occident, editurile oferă proaspeţilor părinţi albume tip ale noilor-născuţi, care nu trebuie decît să fie completate (cu fotografii, obiecte-suvenir şi text). (n. tr.)

Bustul Thaliei

Concentrat de clar de lună

Nu mi s-a întîmplat să văd spectacole nereuşite cu "Visul unei nopi de vară". Îmi amintesc reprezentaţia somptuoasă şi îndrăzneaţă a lui Vlad Mugur de la Cluj, cu George Mottoi în rolul unui Oberon uşor pervers, fascinantul spectacol al lui Peter Brook, urmărind cu fidelitate lectura, pe atunci de mare actualitate, a lui Jan Kott, tinereasca şi exuberanta montare a lui Alexandru Darie, înţeleapta concepţie a lui Liviu Ciulei, în sfîrşit versiunea "europeană" a teatrului din Düsseldorf, în care fiecare interpret juca pe limba lui, fără ca armonia ansamblului să sufere în vreun fel. Şi toate acestea fără a mai menţiona numeroasele adaptări coregrafice, dintre care cea a lui John Neumeier rămîne de referinţă.

Actuala montare a Academiei de Artă Teatrală din Tîrgu Mureş, prezentată ca spectacol de absolvenţă, încearcă să repună în valoare magia poetică a versului shakesperian, situîndu-se într-o polemică neexplicită cu tendinţele demitizante contemporane. Regizorul conferenţiar universitar Sergiu Dan Pop îşi plasează demersul hermeneutic sub semnul nocturnului, îndreptăţit fiind şi de faptul că 76% dintre scenele piesei se desfăşoară noaptea. Spectacolul sugerează o noapte a frunzişului silvan, printr-o iluminaţie de un verde lichid şi printr-un ambient sonor de tip Nachtmusik. Noaptea are, pentru imaginarul colectiv, o existenţă simbolică proprie, autonomă, în timp ce lumina nu poate fi concepută decît pe fondul obscurităţii. Lipseşte însă din montarea prezentă luna, astrul dominator al piesei, al cărui nume este citat, ne asigură Jean Marie Magnin, în voluminoasa şi meticuloasa lui teză de doctorat, de 28 de ori, de 3,5 ori mai des decît în oricare altă piesă (*La nuit dans le théâtre de Shakespeare et de ses prédecesseurs*, Université Montpellier III, 1977). Ne amintim că, în scenografia lui Ciulei, luna era mereu prezentă, fiind la un moment dat dublată prin suspendarea Titaniei pe o platformă în înălţimea scenei. În această ambianţă nocturnă, spectacolul se derulează cu o oarecare lentoare, provenită din grija pentru rostirea exactă, uneori cu apăsări didactice, a textului. Actorii nu uită să-şi probeze cunoştinţele de mişcare scenică, dar sînt preocupaţi îndeosebi de intonarea corectă, ceea ce este un lucru rar astăzi în teatru. Meticulozitatea ardelenească a lui Sergiu Pop, potenţată şi de profitabila specializare de doi ani la Teatrul "Nemirovici Dancenko" (cine-a stat doi ani la ruşi...), se manifestă prin grija pentru detaliu, prin lucrul meticulos cu actorii, sfătuiţi să adopte o conduită bine motivată şi să practice un sever autocontrol. Consecinţa acestei strategii este atenuarea contrastului dintre grupul actorilor amatori şi cele ale îndrăgostiţilor şi spiriduşilor, spectacolul cu "Pyramus şi Thisbe" căpătînd astfel o semnificaţie mai importantă decît aceea de divertisment buf. Marjorie Garber afirmă că reprezentaţia regizată de Quince, avîndu-l ca vedetă pe Bottom, este o reluare parodică a însăşi acţiunii "Visului..." (*Dream in Shakespeare. From Metaphor to Metamorphosis*. Yale Univ. Press, 1974, pag. 81 şi urm.).

De fapt, avem de a face cu o parodie după "Romeo şi Julieta", piesă scrisă în acelaşi an cu "Visul..." (1595) şi care se situează pe locul al doilea faţă de acesta în privinţa frecvenţei scenelor nocturne (41%, după cum a socotit harnicul cercetător Jean Marie Magnin). Într-adevăr, dragostea care înfrînge opoziţia părintească, sinuciderea partenerului la aflarea veştii (false) a morţii iubitei, în fine, moartea acesteia fac din "Pyramus..." o piesă autentic tragică în concepţie, chiar dacă irezistibil de comică în interpretare, a cărei intrigă este efectiv calchiată după cea din "Romeo şi Julieta". Tentativa lui Marjorie Garber de a detecta o "punere în abis" este corectă, cu excepţia faptului că ea se rezumă la nivelul unei singure piese, considerată ca lume închisă. În realitate, universul lui Shakespeare se constituie, ca şi în cazul lui Balzac, din totalitatea operei sale, astfel încît prezenţa în "Visul..." a unei parodii la "Romeo..." este tot o autoreflectare, dar multidimensională, oglinda avînd, de data aceasta, mai multe faţete. Pe de altă parte, prologul, în care se insistă că leul nu este leu adevărat, că luna nu este lună ş.a.m.d., apelează la luciditatea publicului şi este evident destinat să creeze şi să menţină un efect de distanţare, aş spune brechtian.

Sergiu Pop concepe spectacolul său ca un dialog între mai multe tipuri de teatru şi reuşeşte să arate mai clar decît în alte montări raporturile dintre teatrul de mască (al amatorilor), teatrul psihologic (al îndrăgostiţilor) şi cel magico-poetic (al elfilor), toate acestea traversate de personalitatea accentuată a lui Bottom. Din păcate, în pofida experienţei sale muzicale, el pare a nu intui ritmul propriu acestui spectacol. Evitînd cu îndreptăţire excesul de mişcare scenică şi precipitarea neglijentă a rostirii, el cade în capcana derulării grijulii şi lente, care riscă să agaseze publicul, mai ales într-o seară atît de fierbinte. De asemenea, dacă teatrul îndrăgostiţilor şi al amatorilor sînt bine realizate, cel al elfilor este doar o feerie cam convenţională.

Tinerii actori îşi dau toată osteneala, cu rezultate după puterile fiecăruia. Cu toţii impresionează prin acurateţea rostirii şi prin controlul atent al dinamicii corporale. I-am remarcat pe Erika Claudia Domokos în Helena, pe Petre Ghimbăşan în Quince, pe Ionel Roman, Nicolae Siriţeanu şi pe Viorel Raţă în grupul amatorilor. Dan Rădulescu este antrenant în Bottom şi are mult succes la public. Talentul lui real trebuie apărat de tendinţa de a adopta tehnici şi figuri ale altora, ca de pildă ale marelui său cognomen, Dem.

Oricînd este profitabilă, pentru actori şi public, retrăirea acestui vis desfăşurat în ambianţa pe care Malraux ar fi numit-o violenţa verde a vieţii vegetale.

Adrian MIHALACHE

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Vacanţă în Italia

Pentru milioane de oameni de pe toate continentele, o vacanţă în Italia este mai mult decît o dorinţă sau un vis; intră în acel spaţiu aproape mitic, constituit de-a lungul timpului din reprezentări şi imagini culturale, care ajunge treptat să se identifice cu însăşi ideea de vacanţă. Puţine locuri din lume reuşesc să atingă acest statut. Italienii îşi numesc ţara "il Belpaese" şi, din cîte mi-am dat seama, una dintre primele întrebări pe care un peninsular i le pune unui străin aflat în vizită e de tipul: "Ei? Şi ce zici de Italia?". Iar tonul întrebării sugerează răspunsul: despre Italia "turistică" nu poţi avea decît o părere excepţională. Lucrînd în ultimii doi ani şi jumătate la Roma, am fost de multe ori "ţinta" unor astfel de întrebări, puse de oameni de toate categoriile, cu diverse orizonturi culturale, şi totdeauna conversaţiile se încheiau cu lungi descrieri şi mărturisiri de admiraţie pentru "il Belpaese" venite chiar din partea italianului care mă întrebase. Cuvîntul cel mai frecvent în asemenea discuţii este, evident, "frumos": în Italia, frumuseţea este o problemă fundamentală, o preocupare zilnică a tuturor şi un criteriu esenţial în orice situaţie şi în orice domeniu; se poate trăi oricum, dar nu fără frumuseţe.

Dar frumuseţea ţării nu e doar obiect de contemplaţie ori subiect de proză orală; cu fantezie şi tenacitate, ea a devenit baza uneia dintre cele mai puternice industrii din peninsulă: cea turistică.

Ritualul plecării

În societăţile prospere, în care venitul mediu e îndestulător pentru ca omul să se mai poată ocupa şi de sine însuşi, vacanţa e o instituţie. Italia nu face excepţie, ba chiar are un statut aparte, din cel puţin două motive: întîi, pentru că este una dintre ţările cele mai atrăgătoare pentru petrecerea vacanţei; apoi, pentru că italienii au o mare tradiţie şi un puternic cult al *călătoriei*, al descoperirii de locuri noi. Inutil să înşir aici locuri comune despre marile expediţii şi celebrii călători care au plecat de aici, despre Marco Polo ori despre corăbierii genovezi. E de-ajuns să spun că italianul mediu de astăzi simte o organică nevoie de "a se mişca", de a pleca în voiajé mai lungi sau mai scurte, de a nu sta locului. Sondajele şi statisticile arată că principalele modalităţi de petrecere a timpului liber sînt, pentru italianul mediu, întîlnirile cu prietenii şi călătoriile. Cînd călătoreşte, preferă maşina, pentru că-i oferă libertate de mişcare şi independenţă. Cum majoritatea concediilor sînt în luna august, ultima zi de iulie e, în fiecare an, ziua plecării: asta înseamnă un trafic monstruos la ieşirile din oraşe, cozi de kilometri întregi pe autostrăzi, ore întregi de înaintare în ritm de melc. E un ritual care îşi are de-acum regulile şi "imaginea" lui; posturile de radio îşi dublează numărul de "buletine rutiere" (oricum foarte dese şi în zilele obişnuite), telejurnalele încep cu ştiri şi imagini despre autostrăzi şi accidente, cîte-un politician sau "opinionist" din opoziţie găseşte prilejul să spună că în Germania sau Suedia nu se întîmplă aşa, pentru că acolo se pleacă în vacanţă pe rînd, nu toată ţara odată, şi că haosul de pe autostrăzi e un semn că Italia "încă nu e-n Europa", iar vreun alt politician sau "opinionist" guvernamental îi răspunde că "Europa n-are nici o legătură cu asta", iată, şi în europeana Franţă plecatul în vacanţă se petrece cam la fel, automobilistic vorbind.

Cetăţeanul obişnuit reface însă an de an ritualul plecării, ca un fel de împărtăşanie: nu eşti om dacă nu stai măcar un ceas blocat pe autostradă, la o coadă de cîţiva kilometri, nu mai poţi, "după", să dai ochii cu colegii. În plus, trebuie să ieşi, după un an de muncă, din oraşul îmbîcsit, să uiţi, să evadezi. În august, Roma e aproape pustie, obloanele de la magazine sînt trase, traficul auto nu e cu mult mai intens decît la Ploieşti, iar pietonii sînt mai ales turişti străini. Zonele de atracţie turistică (de pildă, celebrele Piazza Navona, Piazza di Spagna ori Fontana di Trevi) sînt singurele care rămîn animate tot timpul, unde nu există februarie şi iulie, duminică sau marţi. În rest, marile oraşe se golesc de locuitori, plecaţi spre orizonturi mai liniştite. La Roma, a fi nevoit să rămîi, dintr-un motiv sau altul, în oraş în luna august, e o dramă: cine e năpăstuit de-o asemenea eventualitate simte că anul acela e pierdut pentru el.

Vacanţe "personalizate"

Pe "piaţa vacanţelor", oferta este, în ultimii ani, nu doar bogată, dar – mai ales – diversificată. Nu mai este vorba doar de simpla alegere între "la munte" şi "la mare". Se bucură din ce în ce mai mult de succes vacanţele "tematice": omul nu mai e pur şi simplu invitat *la odihnă*, ci e îndemnat să facă altceva decît a făcut de-a lungul unui an. De pildă, să meargă o săptămînă la mare pentru a învăţa înotul subacvatic; ori două săptămîni la o fermă agricolă pentru a învăţa călăria şi a trăi în natură; ori o vacanţă în Japonia, în care alături de programul turistic clasic intră şi un curs de ikebana ş.a.m.d. Se înregistrează, aşadar, o restructurare a publicului pe orizontală, în funcţie de hobby-uri; există vacanţe pentru surfîşti, pentru pescari subacvatici, pentru amatorii de bărci cu vele, pentru ecologişti etc. Pentru o categorie aparte, cum sînt studenţii, sînt foarte răspîndite "vacanţele de studiu": o lună într-o ţară străină, cu cazare la o familie, pentru învăţarea limbii respective. Există, evident, şi posibilitatea unei vacanţe dedicate doritorilor de amor fizic: o săptămînă în Thailanda şi se rezolvă. Toate aceste teme de vacanţă sînt evidenţiate cu multă grijă în reclame, pentru că publicul a devenit de o bucată de vreme tot mai sensibil la diversitate, la "personalizarea" unui produs sau a unui serviciu. Dacă tot dă banii pe ceva, italianul vrea să aibă impresia că acel ceva a fost conceput special pentru el.

Dincolo de restructurarea "pe orizontală", rămîne desigur importantă stratificarea pe verticală, în funcţie de banii pe care o familie îi poate cheltui în vacanţă. Clasicul "mers la mare", care rămîne probabil forma cea mai răspîndită de a petrece vacanţa, poate oferi o imagine în acest sens. Familist şi om de casă, italianul închiriază, pentru o lună, un apartament sau o casă la mare, şi îşi strămută acolo gospodăria. Casa e de cele mai multe ori direct pe plajă şi, în funcţie de confort, poate costa de la o jumătate de salariu mediu pînă la zece salarii. Oricum, hotelurile sînt lăsate mai degrabă străinilor. Pe lîngă costul casei, dacă aceasta nu e direct pe plajă mai trebuie pusă la socoteală taxa de intrare pe o plajă amenajată (ceea ce înseamnă curată şi cu toate facilităţile). În localităţile cu faimă, această taxă poate însuma, pe timp de o lună, aproape un salariu. Există şi plaje libere, desigur. În anii din urmă s-a observat că, din cauza recesiunii, veniturile au scăzut şi tot mai multă lume preferă să economisească bani mergînd pe plajele libere. A existat, pe de altă parte, o campanie de ecologizare care a dus la

curăţarea unor lungi bucăţi de plajă, aşa încît patronii plajelor amenajate s-au trezit în faţa unei concurenţe destul de dure. Pentru a ieşi din impas, s-a descurcat fiecare cum a putut: unii au redus taxele, alţii au introdus, în acelaşi preţ, noi servicii şi produse, iar cei mai radicali au organizat, pur şi simplu, pe ascuns, "campanii de murdărire" a plajelor libere (curăţate, evident, de municipalităţi). Cum criteriul ecologic e foarte important în alegerea locului de vilegiatură, iniţiativa privată a cîştigat încă o dată lupta cu statul.

Dacă la clasica vacanţă la mare adăugăm cele cîteva zile de schi pe care şi le acordă iarna, avem imaginea vacanţei tradiţionale a italianului. În ultima vreme însă acest prototip a început să fie subminat de tot mai multe călătorii în străinătate şi de croaziere. Acestea sînt însă rezervate categoriei de public situate binişor peste venitul mediu.

Anul 2000 şi industria vacanţei

N-a fost însă dintotdeauna aşa: cu douăzeci sau treizeci de ani în urmă, italienii călătoreau mai puţin, pentru că la vremea aceea erau mai săraci decît alte ţări din Vest. Italia a fost, în schimb, întotdeauna, una dintre ţintele preferate ale oamenilor cu bani. În anii '50-'60, exista un adevărat cult al turistului şi o serie întreagă de oameni şi meserii se învîrteau în jurul lui. Era vremea cînd miracolul economic italian încă nu avusese loc, iar "turistul" însemna mai ales americanul cu bani, venit în (pentru el) exotica Italie, cucerit de căldura oamenilor şi de frumuseţea locurilor şi dispus, deci, să cheltuiască. Aşa încît industria de hoteluri şi restaurante, cea de suveniruri şi magazinele de modă îl ajutau să lase cît mai mulţi bani în Italia. Însăşi Mafia era atentă cu turiştii: membrii ei îşi făceau un punct de onoare din a-i proteja pe străini şi din a încerca să-i atragă spre sud (tocmai pentru a cheltui şi acolo). Chiar şi în vremurile de mari violenţe din partea organizaţiilor mafiote, cînd aveau loc frecvent jafuri şi răpiri, nu se cunosc cazuri în care asemenea acţiuni să fi fost îndreptate împotriva turiştilor străini. Aceştia trebuiau protejaţi, pentru că de pe urma lor trăiau foarte multe persoane: de la cele care lucrau în hoteluri şi restaurante, la tinerii "latin lovers" foarte căutaţi de americancele între două vîrste. Astăzi, imaginea turistului nu mai e chiar atît de importantă pentru "mitologia locală", dar mentalul public conservă atitudinea plină de solicitudine şi de interes faţă de vizitatori.

Turismul continuă însă să fie una dintre marile afaceri în Italia. În afară de banalele vacanţe, există şi alte pretexte sau ocazii pentru a dezvolta turismul. Anul jubiliar al Bisericii, va aduce în Italia milioane de persoane care, din punctul de vedere al Vaticanului, se vor numi pelerini, dar în laicele statistici vor conta tot ca turişti. Pregătirea manifestărilor din anul 2000 a început de mai bine de un an, printr-un acord între Sfîntul Scaun şi Municipalitatea Romei. Sînt în plină desfăşurare lucrări de restaurare a unor monumente, se concep programe culturale şi turistice, se fac investiţii în infrastructură etc. Importanţa evenimentului, dar şi mărimea sumelor aflate în joc au făcut ca în fruntea Ministerului Lucrărilor Publice (care răspunde, practic, de tot ce mişcă în organizarea Anului Jubiliar) să fie numit fostul judecător Antonio Di Pietro, a cărui faimă de incoruptibil oferă garanţia că banii nu vor lua alte "direcţii". Chiar dacă Italia şi în special Roma au experienţă în primirea unui mare număr de vizitatori, se estimează – şi în acelaşi timp se speră – că în 2000 vor fi bătute toate recordurile. Industria vacanţei va arăta, încă o dată, ce poate.

Mircea VASILESCU

Pînă unde se poate minți?

A trebuit să răspundă la această întrebare un ziarist american celebru, care a publicat sub acoperirea anonimatului o carte - *Primary Colors* - despre campania electorală din '92. Roman, pentru că autorul descria acțiunea unor personaje "inventate", dar cheia era străvezie; reportaj, deoarece dincolo de numele fictive se puteau afla fel și fel de amănunte despre cel care a ajuns președintele SUA și despre soția lui, despre consilierii și echipa lor, despre o campanie electorală în care demagogia s-a combinat cu oboseala, cu improvizația și doar neabătuta, dar deloc curata, dorință de a învinge a dus la victorie. Era evident că autorul anonim a fost dacă nu unul dintre intimii familiei Clinton, măcar unul dintre acei gazetari care a pătruns în cercul celor apropiați. Casa Albă n-a prea simpatizat "ficțiunea", iar cercurile de politicieni și de gazetari politici au început să ghicească (în public) cine ar putea fi anonimul. S-au emis fel și fel de supoziții, iar cei bănuiți (prieteni sau oameni din anturajul președintelui Clinton) se grăbeau să dezmintă. A dezmințit și Joe Klein, comentator la săptămînalul american *Newsweek* și la postul de televiziune CBS. Poate pentru că era învăluită în mister, poate pentru că era bună, cartea a început să se vîndă, s-au cumpărat și drepturile de ecranizare și pînă la urmă s-au adunat bani frumoși. Anonimul se îmbogățea. În februarie, un articol din *New York Magazine* îl dădea pe Klein drept autor sigur. El a negat în continuare și împreună cu el și revista *Newsweek*. La sfîrșitul lunii iulie, o altă analiză îl indică din nou. De data aceasta, Joe Klein recunoaște, punîndu-i astfel în încurcătură pe toți prietenii lui care la început l-au crezut. Unii dintre ei îl consideră pe Klein un mincinos care prin acțiunea lui împietează asupra credibilității gazetăriei de dragul cîștigului comercial. Și este criticat și Parker, editorul de la *Newsweek*, care știuse de la început cine a scris cartea, și revista însăși "pentru că s-a încălcat una din poruncile de bază ale gazetăriei: să nu publici o minciună în cunoștință de cauză" - relatează chiar revista în cauză. Parker, la început, a minimalizat chestiunea, pentru ca în cele din urmă să recunoască faptul că "ar fi trebuit să fac mai mult pentru a păstra distanța dintre revistă și romanul lui. Regret că greșeala mea a atras critici redacției. Mai presus de orice, noi trebuie să ne apărăm credibilitatea și, privind retrospectiv, îmi dau seama că nu am apreciat corect impactul acestei povești". Joe Klein se explică: "M-am lăsat prins între două angajamente, între două sisteme etice diferite - cel al autorului de ficțiune și cel al gazetarului... Mulți colegi consideră că am greșit. Mulți prieteni, de asemeni. Și au argumentele lor. Dar eu am luat anumite decizii - cred că și ele sînt justificabile - și nu am cum să evit consecințele. Cele mai rele consecințe decurg din perioada în care am negat că eu sînt autorul. Două împrejurări au fost deosebit de dificile: la CBS cînd am mințit în fața camerelor de luat vederi (și în mod privat pe prietenul meu personal Dan Rather) și cînd i-am răspuns da lui David Von Drehle de la *Washington Post* după ce el m-a întrebat dacă îmi angajez credibilitatea de gazetar afirmînd că n-am scris cartea. N-ar fi trebuit să spun da".

Pînă la urmă, pățania lui Joe Klein este un film de la Hollywood, cu bani, glorie, minciuni și visul american. Șeful lui de la *Newsweek* a crezut în sinceritatea remușcărilor lui și l-a pedepsit trimițîndu-l din birou în birou să-și ceară scuze de la toți colegii. A făcut-o cu lacrimi în ochi.

Un coleg de la revista *Time* recitește comentariile lui Klein (semnate) despre Clinton și găsește unul deosebit de acid despre declarația președintelui că a fumat marihuana, dar n-a "inhalat":

«Adevăratul test pentru această generație va fi capacitatea membrilor ei de a se distanța de propriile greșeli, pe care acum le privesc cu simpatie. Chițibușurile, falsurile, indicațiile greșite, intensitatea dezmințirilor lor e fascinantă... Își apără "virtutea" sfidînd toate probele, ei nu trag niciodată în piept».

Klein a scris aceste cuvinte, exact înainte de apariția cărții, și cel mai simplu ar fi să-i spunem că diagnosticul i se potrivește. Dar poate că ar mai avea timp să tragă aer în piept și să-și însușească codul moral pe care-l oferă altora.

Devenit scriitor, gazetarul a aflat că atunci cînd ești în miezul evenimentelor, minciuna e mult mai la îndemînă decît adevărul. Ceea ce politicienii din *Primary Colors* știau de mult.

După **Time** și **Newsweek**
29 iulie

Impunitate

Fostul președinte de colhoz, Aleksandr Lukașenko, ales după o campanie populistă în iulie 1994 președinte al țării sale - Belarus - este autorul unor măsuri șocante chiar pentru acei care s-au obișnuit cu "originalitățile" noilor democrații.

A reintrodus regimul vizei de ieșire din țară, care se acordă greu și cetățenilor obișnuiți și demnitarilor (deputaților li s-a ridicat de mult pașaportul diplomatic). Pe 12 aprilie 1995, parlamentul a fost scena reprimării opoziției: "Oameni în cagule au năvălit cu bîtele și m-au înjurat. Pe mine, unul dintre ei m-a luat de gît în timp ce altul îmi sucea brațul la spate. Un deputat s-a ales cu capul spart, altul cu un traumatism la coloana vertebrală - povestește ziarului *Le Monde* Iuri Bilinki, un tînăr economist, deputat al opoziției. Președintele a crezut că dacă bate la cel mai înalt nivel va înțelege și prostimea. Anul acesta însă, la sfîrșitul lui aprilie, un număr impresionant de manifestanți a protestat împotriva acordului cu Rusia. Represiunea a fost brutală: zeci de persoane la spital, 200 în arest. Dintre acestea, 30 au fost condamnate. Liderii Frontului Național (opoziția naționalistă, democratică și liberală) sînt ori la pușcărie, ori în ilegatitate. Doi dintre ei au cerut azil politic în Franța. Sindicatele sînt desființate, trei lideri sindicali sînt arestați pentru că au declanșat o grevă declarată "ilegală".

Tratatul semnat cu Rusia pe 2 aprilie anul acesta, în prezența patriarhului, este expresia concretă a nostalgiei față de U.R.S.S. și numai problemele economice ridicate de o reunificare de facto stau în calea domnului Lukașenko, care-și dorește un înalt post la Kremlin.

Vicepreședintele Frontului Popular din Belarus scria în ziarul *Le Monde*, pe 10 iulie 1996, "pregătind" în felul său vizita președintelui Lukașenko la Paris: "Regimul instaurat în Belarus este unic în toate statele post-sovietice din Europa. Putem să ne întrebăm de ce dl Lukașenko beneficiază de o totală impunitate, de ce poate el să-și permită să facă elogiul lui Hitler și să pronunțe asemenea fraze: «Ordinea germană s-a construit de-a lungul secolelor și a culminat sub Hitler. În acest fel înțelegem noi regimul prezidențial și rolul șefului de stat». De ce nimeni nu observă că Moscova se servește de Lukașenko pentru toate treburile murdare din politica externă? El menține contactele cu Irakul, el a lansat proiectul coridorului care leagă Kaliningrad de Rusia prin Polonia, el rostește diatribe anti NATO în cel mai pur stil al războiului rece".

Vizita domnului Lukașenko la Paris a avut loc la data propusă și s-a bucurat de protocolul obișnuit pentru șefii de stat.

După **Le Monde**
10 și 11 iulie 1996

Experții Mastroianni și Gassman

Scriitorul și editorialistul italian Eugenio Scalfari a plecat de la direcția ziarului *La Repubblica* și oricare ar fi fost celelalte motive, unul trebuie să fi fost vîrsta; astfel se explică și această "mizanscenă" la care a fost convocată eterna tinerețe a artei spectacolului din Italia: Mastroianni și Gassman. Cei trei au împreună peste două sute de ani și despre sentimentul și realitatea bătrîneții vrea să vorbească scriitorul cu cei doi actori. Întîlnirea a fost probabil foarte plăcută și ceea ce s-a spus cu indicația "a nu se tipări" se pare că a fost strălucitor. Dublul interviu tipărit trece prin toate locurile comune (cîndva șocante) ale dezvăluirilor despre meserie: "Mă plictisesc toate poveștile astea cu actorii care-și studiază luni de zile rolul ca să-și înțeleagă personajul, care se retrag un timp din lume, cîteodată chiar în mănăstire, care se îngrașă sau slăbesc ca să semene mai bine cu personajul și cînd termină treaba iar au nevoie de cîteva luni pentru decompresie ca să uite, ca să redevină ei înșiși. De exemplu, De Niro: povestea asta cu trăitul în pielea personajului pînă la ultima consecință a devenit o legendă care produce un cîștig bun. Mie nu mi se întîmplă așa ceva. Studiez cîteva zile scenariul, filmez și gata" (Mastroianni). "Actorul nu trebuie să fie nici prea motivat, nici deosebit de inteligent. Poate să fie chiar un pic idiot. Și dacă e complet idiot poate deveni un mare actor..." (Gassman). Fellini afirma că Mastroianni este un seducător înnăscut. Actorul susține că e un rol care în viață nu i s-a potrivit niciodată și că "adevăratul seducător era Fellini, numai că el prefera să trăiască prin interpuși și astfel se explică de ce m-a dotat cu competențe și atitudini care nu-mi aparțineau ca persoană". Gassman rîde: Mastroianni joacă rolul timidului. El personal și-a dorit dintotdeauna ca raportul bărbat-femeie să fie unul "calm, de egalitate, de respect reciproc". Sună ca într-un tratat internațional, nu ca opinia unuia dintre cei mai celebri bărbați ai Italiei. De altfel Gassman susține că din toată echipa de filmare, cel mai mare succes la femei îl au asistenții de operator, categorie la care Mastroianni îi adaugă și pe fotografi. De altfel, cînd vorbesc despre pasiune, iubire, amor cei doi nu par deloc să se considere ieșiți din joc: păstrează cu strășnicie și abilitate discreția cochetă a seducătorilor.

În tot acest cocktail bătrînețea este încă o chestiune de viitor, o nenorocire care li se întîmplă doar altora: "La un moment dat, încep să-ți spună maestru. Mă tot întreb: ce fel de maestru? Ce pot eu să-i învăț sau să stăpînesc? Mi se răspunde că așa se exprimă respectul, dar îți dai seama că s-a schimbat ceva. E probabil un mic șurub din angrenaj care funcționează altfel: o cută lîngă buze, un rid pe mijlocul frunții, cine știe; poate că privește altfel femeile, mai tandru, mai puțin agresiv" (Mastroianni). "La un moment dat, brusc, în șase luni, devii cel mai bătrîn din grup. Și așa rămîi: cel mai în vîrstă. Dacă ai noroc, și dacă tinerii cu care ai de-a face sînt bine crescuți, ești privit cu respect, ba chiar cu compasiune, uneori cu un sentiment protector, ești trimis la culcare, nu pentru că ești obosit ci pentru că ei s-au plicitisit de tine. De aia îți spun maestre! (Gassman). "La Paris, cînd traversez strada, fiică-mea mă ține de mînă" (Mastroianni).

Îți vine să spui că scenele ar trebui filmate: și cea în care e ținut de mînă și cea în care povestește. Mastroianni-bătrînul este o invenție, un personaj al actorului-seducător inventat de Fellini, tot așa cum Gassman-bătrînul este o proiecție a lui Gassman-idiotul, invenția a cine știe cărui obscur sau celebru scenarist. Gassman povestește cum un grup de prieteni, de aceeași vîrstă, se întîlnesc o dată pe săptămînă într-un mic restaurant din Roma. Într-o zi a deschis ușa și Mario Monicelli (80 de ani). S-a uitat la ei și a plecat: "Toți sînt bătrîni". Și după ce au încheiat cu toate bancurile, cei doi bătrîiori i-au spus scriitorului: "Singura latură bună a bătrîneții e libertatea" (Mastroianni). "Cînd îmbătrînește cu adevărat, culpabilitatea dispare. Probabil acesta e semnul bătrîneții reale" (Gassman).

După **Le Nouvel Observateur**
1-7 august 1996

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Amintiri din ziua a şaptea

– de vorbă cu doamna Zoe CANTACUZINO –

Imaginăm vacanţa ca timp al perfecţiunii noastre. Tot ce n-am izbutit în restul anului tocmai acum vom face, dovedind neaşteptate energii care, altminteri, par să nu ne fi stat în fire. În chip miraculos, desăvîrşirea va veni de la sine fiindcă exact în acest interval visăm "să nu facem nimic", să trăim fără grijă, dormind ca lemnul şi sculîndu-ne numai la masă. Dar de ce, dacă n-ar fi vorba decît de un răgaz recuperator, nu ne putem închipui "vacanţa" unui tigru sau a unei vrăbii? Poate pentru că ea nu ţine numai de regulile supravieţuirii, odihnă între două prăzi în adăpostul lipsit de primejdii. Dacă am privi-o doar astfel, riscăm să-i răpim misterul şi nostalgia, s-o dezumanizăm.

Doamna Zoe Cantacuzino, căreia o existenţă longevivă şi o bună memorie a amănuntelor îi permit opinii avizate asupra subiectului, a avut bunăvoinţa să poarte un dialog cu noi pe această temă; îi mulţumim.

Nostalgia Cricovului

Stimată doamnă Cantacuzino, de ce n-avem sentimentul vacanţei cînd ne petrecem timpul liber acasă, oricît de lung ar fi el şi oricît de fără griji ne-am simţi?

Zoe Cantancuzino: Acasă-i obişnuinţa, rutina, lucrurile ştiute. Vacanţa începe cînd schimbi peisajul. Ieşi din "cunoscut", faci ce-ţi trece prin cap, ce-ţi place, vezi altă lume. Pentru noi în copilărie şi-n tinereţe vacanţa era la Cioceni, în Prahova, o moşie pe unde trecea Cricovul. Cînd ne-am făcut mai mari, nu prea înţelegeam de ce putea să ne placă atîta "plaja" de-acolo. Mai ales că înainte să ajungem la Cioceni, ne duceam un timp la mare, la Carmen Silva, la pensiunea Movilă. Nu mai ştiu cît stăteam acolo. Pe urmă mergeam la munte, la Sinaia, natural, unde-n toate vilele erau oameni cunoscuţi. Pentru noi copiii, cea mai mare distracţie era să mergem la cofetăria Kalimtzachis, care făcea o îngheţată teribilă. După ce stam cît stam la Sinaia, plecam la Cioceni, în adevărata vacanţă. Acolo eram de capul nostru, eram fericiţi.

În sfîrşit în natură, scăpaţi de zidurile oraşului, de şcoală...

Nu, că noi, fetele, soră-mea şi cu mine, învăţam acasă, mergeam la şcoală numai cînd dam examene; fraţii mei, da, ei se duceau zi de zi la liceu. Locuiam peatunci în str. Aurel Vlaicu, într-o casă cu grădină mare, teren de tenis, piscină, aşa că oraşul nu-l simţeam ca apăsător. În familia Greceanu eram cinci copii', aveam rude şi prieteni, casa era veselă, mereu plină de lume. La un moment dat tata organiza la noi nişte conferinţe ţinute de copii mai mari, prilej să-nveţe băieţii, mai ales, dar şi fetele, să vorbească-n public: venea Miti Gerota, venea Georges Cantacuzino, viitorul meu soţ, venea şi Mica Mehedinţi, fiica profesorului Simion Mehedinţi, pe care fraţii mei o găseau foarte frumoasă. Ea ne plăcea, el mai puţin. Cînd veneau la tata, Simion Mehedinţi şi Dimitrie Pompei ne chemau şi ne pisau cu întrebări: unul la geografie, ălălalt cu matematica. Şi-atunci cînd auzeam că o să sosească, fugeam din vreme, ne ascundeam, ne suiam prin pomi, era o întreagă poveste pînă ne prindea şi ne aducea în faţa lor. La matematică eram bună, dar la geografie nu mă descurcam deloc. Cine ne plăcea cînd venea la tata era Titu Maiorescu, foarte drăguţ ca om. Şi mai era cineva pe care-l simpatizam: Miron Cristea. Viitorul Patriarh a fost mult timp secretarul bunicului meu, genealogistul Ştefan Greceanu, şi rămăsese prietenul casei. Într-o zi mama a avut buna idee să-i arate o poezie de-a sorămii (ea se ascunsese, de emoţie) "Floricica vieţii mele/am venit să mor cu tine", sau aşa ceva. Miron Cristea îi spunea de-atunci "mica poetă"; - Didi cred c-avea 6 ani - dar asta a rămas singura "operă" a ei, n-a perseverat. Cum îţi spui, la Cioceni scăpam de program fix, de lecţii, de profesori, de regulile pe care le făceau cei mari, părinţii în primul rînd.

Dar acolo tot cu ei mergeaţi.

Acolo şi ei mi se păreau mai destinşi, mai altfel. Tata adora caii şi-aveam foarte mulţi: de călărie, de trăsură. Îi plăcea să mîne 4 cai înaintaşi, uneori 6. Ne lua şi pe noi să ne-nveţe să conducem, dar numai 2 cai, înhămaţi la o cabrioletă. Grozav! Dar mult mai palpitante erau exerciţiile de călărie. Parcă văd şi-acuma tabloul: tata în şa, noi pe alt cal şi o curea agăţată de căpăstrul calului nostru pe care tata o ţinea cu mînă sigură, să n-o luăm razna. Pîn' ce-am învăţat, că pe urmă... Unadouă porneam călări la Cornu, la vecini: la Mircea (Michi) Cantacuzino, căsătorit cu Ştefana Golescu, la tante Leni, mama fetelor Golescu, unde ne întîlneam cu rude sau prieteni, care pe urmă veneau şi ei la noi, şi era o mare distracţie pentru toţi. După ce-a murit tata şi-am plecat cu mama la Paris, pot spune că una din nostalgiile noastre era "vara la ţară".

A trăi la Paris nu se confunda cu imaginea unei vacanţe ideale?

Acolo aveam treabă, program. Fratemeu mai mare, Radu, făcea Politehnica; era o facultate serioasă, de renume, veneau acolo studenţi din toată lumea. Unul din colegii săi, un chinez, a devenit mai tîrziu premierul Ciu En Lai; fratemeu aşa zicea, dar cum în familia Greceanu umorul era la mare preţ, eu am ceva dubii. E drept că erau cam de-o vîrstă şi unele amănunte ar corespunde adevărului: mai ştii?

Neprevăzutul fiecărei zile

De ce ni se pare că adevăratele întîmplări pline de haz şi de surpriză se pot petrece numai în vacanţă?

Cred că atuncea sîntem foarte naturali şi asta ne face mai atenţi la ce-i în jur. Altfel de ce ne-am aminti de nişte nimicuri, sau ne-ar amuza chiar peripeţiile neplăcute? Înainte să mă căsătoresc, hotărîsem cu fratele meu cu Michi Cantacuzino şi cu toată "Golescăria" tînără, să facem o excursie la Istanbul. Vară, cald, de ce să luăm noi cabine? Vacanţa înseamnă aventură. Aşa că am luat şezlonguri pe punte. A fost o furtună mare de-a căzut şi coşul vaporului; şezlongurile se închideau brusc, nouă ne era rău, cădeam, alunecam pe punte, bietul Michi, singurul care se ţinea mai bine, abia apuca să ne adune şi să neaşeze pe şezlonguri, că iar nimeream pe jos. Tot drumul a fost un calvar. Întoarcerea însă - un vis; marea lină, căpitanul adorabil, noi - cu amintiri din cîteva zile ca dintr-un an întreg. Asta o ţin minte fiindcă-i o peripeţie. Dar îţi rămîn în amintire şi fleacuri sau întîmplări care doar pentru tine par vesele. La Cioceni aveam şi crescătorie de vaci de rasă şi de bivolite. Fiecare turmă ieşea cu taurul respectiv, totul era să nu se nimerească amîndoi deodată. Pentru noi însemna o zi foarte norocoasă cînd auzeam urlete-n toată curtea: "a scăpat tauriiii!"... Pasionant. Lumea se agita, alerga, şi noi - adăpostiţi pe după gard, urmăream scena: ce fac? Sencaieră? Se rănesc? Care-i mai tare? Tot de-acolo îmi amintesc de-o vînătoare de dropii, prima şi singura din viaţa mea. După multe rugăminţi, probabil, fuseserăm luaţi şi noi, frate-meu Bebi şi cu mine. Vînătorii au început să înainteze tîrîş prin mirişte; o vreme neam chinuit şi noi, urmînd regula. Dar cred că eram foarte curioşi să vedem misterioasele păsări, de care auzisem atîtea, sau ne-om fi plictisit, aşa că neam ridicat amîndoi deodată. Şi cînd i-am văzut pe toţi cei mari pe burtă, înaintînd caraghios, ne-a bufnit rîsul de nu ne puteam opri. Am fost foarte certaţi acasă, fiindcă din cauza noastră s-a ratat vînătoarea.

Cunoaştem mai bine pe cei din jur cînd sîntem în vacanţă?

Sigur. Cînd ne duceam la ţară, ne făceam acolo o mulţime de prieteni noi. Duminica mergeam la biserică, după amiaza ne întîlneam la horă. Îmbrăcam costum naţional şi dansam cu copiii din sat, petreceam de minune. De altfel în vacanţă îţi şi creezi prilejuri de petrecere, inventînd evenimente. Într-un an eram în Moldova, la Maxut, o proprietate de-a mamei, moştenirea ei din moşia Ghica-Deleni. Fratele mai mare al bunicului meu primise casa impunătoare, palat de piatră maiestuos, dar cam sumbru. Cea a bunicului era o casă de cu totul alt gen: veselă, plină de flori. La Maxut pasiunea celor mari era vînătoarea. Într-o vară a venit şi prinţul Nicolae, de care eu şi soră-mea eram amorezate, îl găseam foarte bine, rasat. Eram cam de-o vîrstă cu sora lui, prinţesa Ileana (maica Alexandra), pe care-am mai apucat s-o văd cînd a venit în Bucureşti, după '89, s-o întîmpin la avion, ca "ultima prietenă din copilărie", de la Bucureşti. Ei, şi la Maxut în fiecare dimineaţa se făcea o masă lungă, unde toată lumea lua micul dejun. Prinţul Niculae mînca totdeauna mămăliguţă cu lapte. Şi noi găseam că e bun, dar chiar în fiecare dimineaţă?... Într-o zi vede el că noi fetele eram cam agitate şi se interesează ce-i. "Avem treabă, că azi Didi îşi botează păpuşa". "A, şi nu pot să asist şi eu?" L-am poftit şi-a participat la botez cu toată seriozitatea. Nu mai ţin minte cum se chema păpuşa, dar noi ne-am distrat foarte bine cu ocazia aia.

În vacanţă uităm deosebirile de vîrstă, legăm prietenii neaşteptate. Ţineţi minte vreun asemenea episod?

Da, întîlnirea cu un băieţel palid, timid, care se juca la mare, la Carmen Silva, în preajma noastră. Dar puţin, fiindcă mereu îl chema taică-su în casă, să exerseze la pian. Nouă ne era milă: înveţi în restul anului, da'n vacanţă? Să te lase-n pace! Şi-ntr-o zi am găsit undeva un pian şi l-am chemat pe copil să vină cu noi. I-am pus pe scaun nişte cărţi, să stea mai bine, fiindcă arăta foarte mic. Eram curioşi să-l auzim: "nu vrei să ne cînţi şi nouă ceva?" "A, de ce nu?" Şi-a-nceput, repede şi vesel, acompaniindu-se vocal: "La Bacău, la Bacău/ Într-o mahala..." Scăpase, pentru moment, de exerciţiile clasice, cînta ca-n joacă, îşi "dădea drumul". Ştii cine era băieţelul? Dinu Lipatti.

"Niciodată n-am avut concediu"

Aparţineţi unei categorii despre care se spunea,pe vremuri, că nu făcea nimic: de ce ar mai fi avut nevoie de vacanţă?

Nu era deloc aşa. Asta se credea în anii '50, cînd m-au dat afară pe mine de la cooperativa "Drum nou". Mă angajaseră fiindcă aveam maşină de cusut. Făceam cămăşi bărbăteşti. Ştefana Cantacuzino (Golescu) cosea nasturi, ea nu adusese de acasă decît scaunul de lucru. Cum să nu fi făcut nimic pe vremea noastră? Copiii învăţau, tata continua lucrările de genealogie ale bunicului, mama se ocupa de opere de binefacere, a creat "micile maternităţi", în diferite cartiere ale Bucureştilor, unde se puteau duce femeile să nască gratuit. La una era şef dr. Scupiewschi, la alta dr. Bogdanovici, medici cu renume. Şefa de cadre care ne-a dat afară pe mine şi pe Ştefana, habar n-avea de astea - şi să-i fi spus nu credea - şi a zis că "destul am supt sîngele poporului" , de mîine să nu ne mai vadă. Lucru de aşteptat pe vremurile acelea. De aia nici nu plecasem timp de trei ani în concediu, că mi-era teamă să nu vie vreo dispoziţie de dare afară în lipsa mea şi să pierd maşina de cusut, s-o confişte acolo. A doua zi, m-am dus de cu noapte la cooperativă cu un taxi şi-am luat-o. Noroc că şi şeful de secţie şi muncitoarele erau persoane de treabă, fără ei n-aş fi putut-o căra de la etaj şi s-o-ncarc repede în maşină. Ne înţelesesem bine cît lucrasem acolo. Seara tîrziu mi-a telefonat o fată din echipă şi mi-a spus ce scandal a fost după aia; deşi nimeni nu recunoscuse că mi-a dat ajutor, m-a sfătuit să pitesc totuşi maşina, că nu se ştie...

Cum arătau zilele dvs de odihnă în acei ani?

Ce să vorbim?Muncisem ici-colo vreo 10 ani, nici vorbă de pensie... Aşa că am început să dau lecţii de franceză şi de engleză; aveam elevi din Balta Albă şi de la Stadionul 23 August pînă în Primăverii. Cînd intrau ei în vacanţă pentru mine era un timp sec, nu mai cîştigam nimic. Ne-ntîlneam cînd începea şcoala, ei regretînd că s-a sfîrşit vacanţa, eu bucuroasă că s-a terminat. Aveam un elev, Red, care-mi spunea ce frumos a fost la bunică-sa, la Fieni. Ce era acolo? "Acolo-i un pom mare, eu mă urc în el, stau sus-sus şi visez". Într-un an au tăiat copacul. "Şi cu el mi-au tăiat toate visele" (Pricepi, ce expresie la un copil de 8 ani!) Altădată un băiat de ştabi, mama mai ales era "mare", îmi povestea cît de bucuros este el cînd se duce într-un sat din Ialomiţa, la bunici, unde deshamă caii de la căruţă, încalecă şi goneşte la trap. "Şa de unde iei?" "Care şa?". I-am spus că ar putea, dacă-i pasionat de asta, să găsească în Bucureşti un manej. Aveam un alt elev care mergea la "Steaua", la călărie. Le-am făcut legătura şi, spre neplăcerea mamei lui, care probabil îi vedea alt viitor, băiatul s-a specializat în echitaţie, a făcut şi ICEF-ul. A fost trimis şi-n străinătate. Din prima deplasare, în Turcia, mi-a trimis o vedere să ştiu cît e el de fericit.

Copiii din Primăverii povesteau, se lăudau cu vacanţele lor?

Nu. Nu povesteau nimic. Dar am auzit odată o discuţie între două eleve din alt cartier (nu de-ale mele). "Tu ai fost numai la Văleni? Ei află că eu am fost şi la Medgidia şi la Hîrşova şi... la *Mîrşova şi la Cîrşova*".

Fiica dvs., Ioana, a lucrat în multe locuri - şi ca ajutor de electrician şi ca vopsitoare de calorifere şi ca vînzătoare de ciorapi la "Sora". ("Tanti, dă şi mie d'ăi cu sgîrci"/elastic) şi ca desenatoare. Şi-a făcut vreodată concediul cu bilet obţinut prin sindicat?

Vacanţa o petreci cu rudele, cu prietenii, nu cu cei cu care lucrezi. Se-ntîmplă şi aşa, însă. N-a fost cazul. Cînd a avut zile libere, Ioana a plecat totdeauna fără program, pe spezele ei.

Pagină realizată

de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus. bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Ilieş CÂMPEANU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 189
23-29 august 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

HYDE PARK PREELECTORAL

© C. Bumbut

Onorabili colegi,

Vă scriu chiar din Hyde Park unde sînt niște șezlonguri. Mi-a venit o idee. Hai să ne mutăm redacția aici și să facem numai numere Hyde Park. Eu aș face anchete la colțul parcului, acolo unde vorbesc toți nebunii. Numai să nu plouă. P.S. Aici, deși asfaltul e roșu și se circulă pe stînga, lumea e de dreapta.

(Andrei Manolescu, carte poștală trimisă de la Londra la redacție)

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

In memoriam

Per mathematica utiliter

Se apropie împlinirea anului de cînd a fost rupt din spaţiul afecţiunilor şi preţuirii noastre Mihai Botez, spaţiu pe care, în mică şi locală măsură, l-am cunoscut şi eu, şi despre care am crezut că se întinde, la fel de armonios, şi dincolo de zarea percepţiilor mele.

Greşeam.

Încă înainte ca el să fi fost redat pămîntului din care izvorîse, şi în care, acum, după o viaţă de zbucium, odihneşte, o serie de voci acid corodante, neverosimil de critice, s-au făcut auzite.

Nu m-am oprit atunci să le desluşesc argumentările şi motivaţiile, căci prin mine însumi, în mod nemijlocit, putusem evalua personalitatea şi valoarea umană a lui Mihai Botez. Avusesem norocul să fiu îngăduit să particip la lucrările unui grup internaţional de studiu în care el, la venirea mea, era deja bine cunoscut şi respectat pentru lucrările pe care le comunicase în cercurile de specialitate.

Din primele clipe am admirat precizia gîndirii lui şi claritatea cu care îşi desfăşura argumentările şi cu care îşi întemeia concluziile. Am descoperit atunci extraordinar de întinsa lui cultură; cred că, la modul general, era capabil să abordeze orice subiect şi să-şi sprijine părerile pe premise solide, rămînînd deschis, modest, interesat de orice contraargumentare susţinută raţional. Am descoperit toleranţa sa, răbdarea cu care se comporta în relaţiile cu colegii care nu se puteau situa la nivelul lui de cunoştinţe şi de agerime a minţii – nu ştiu dacă eram chiar singurul aflat în această situaţie – şi abilitatea cu care desfăşura argumentarea, menţinîndu-se pe terenul dialogal al celui mai puţin dăruit. Am descoperit şi sensibilitatea firii lui, dovadă firescul cu care era capabil – fără exerciţii elaborate, à la Cioran – să admire orice manifestare, practică sau teoretică, de valoare. De neuitat pentru mine rămîn şi admiraţia lui, luminat-înţeleaptă şi fidelă, pentru fostul lui profesor, marele matematician Octav Onicescu – care "gîndeşte şi scrie matematică «cum cîntă pasărea pe ram» pentru că aceasta este una din formele existenţei sale", cita el cu plăcere – şi incisivitatea analitică asociată cu o fulgerătoare siguranţă în aprecierea justeţei şi valorii sau nonvalorii unei judecăţi sau demonstraţii noi, dovadă rămînînd pentru mine acel – "Ah!, aceasta este o teoremă nouă de mare valoare ştiinţifică" rostit de el în cursul unei expuneri a lui Gheorghe Păun asupra agregării indicatorilor sociali. Şi aşa a fost, mai toţi convingîndu-ne de acest adevăr de abia după un timp: poate ceasuri, poate zile de gîndire ulterioară. Mihai Botez evaluase consecinţele în pas cu demonstraţia, formulînd pe loc – pentru o dată fără a introduce prin vreo analogie hazlie, cum îi era obiceiul – concluzia majoră.

Minunată amintire. Cîţi au norocul să fie dăruiţi cu aşa amintiri?

Astfel simţind, astfel gîndind, nu e de mirare că, atunci cînd am citit – doar cu o zi după înmormîntarea lui – comentariul "Motivele omului de ştiinţă" publicat de un Tudor Octavian, m-a încercat un sentiment de amarnică tristeţe. Tristeţea, consternarea – în eufemică exprimare – că un vecin în neam şi în clipă e atît de străin de omenia firească a poporului nostru încît să uite – sau să refuze să accepte – că, în faţa trecerii în nefiinţă, omul se descoperă pentru o clipă, şi, de a avut vreo răfuială cu cel care s-a dus, amînă spusa de ocară pînă măcar după primul parastas. Apoi, de mai vrea să-şi verse năduful, mai întîi – ca cerinţă a unei minimale decenţe sufleteşti – îşi cîntăreşte singur priceperea şi meritele în domeniul în care se avîntă să critice, îndîrjit, pe fostul duşman. Îşi măsoară statura punîndu-se în cumpănă cu cel pe care încearcă să-l înjosească în amintire. Căci nu e suficient să ai pentru trei profesii – între care şi matematica – "un respect vecin cu divinaţia" (sic!), ca să fii îndreptăţit să afirmi că "e un ratat" acel doctor în matematici care a decis să-şi folosească cunoştinţele în interacţiune cu realităţile sociale. Că e un "ratat" în comparaţie cu un invocat dar, bănuiesc, dinadins nenominalizat matematician atît de neînsemnat încît, cunoscîndu-se data morţii lui, totuşi nu poate fi identificat.

Gîndesc aşa pentru că matematica, în percepţia mea, este cel mai general limbaj ideatic-intercomunicativ, specific omului, şi este totodată şi cel mai riguros *mod de gîndire* în raţionalitatea lui. Stăpînirea matematicii te obligă la rigoare în folosirea termenilor, în recunoaşterea şi definirea categoriilor, în precizarea premiselor argumentării. Te învaţă că rezolvările sînt axiomatizabile, că în raţionamente intră condiţionări necesare, nu întotdeauna şi suficiente însă. Te învaţă că şi în haos există ordini, că în astfel de ordini, de te pricepi să le dibui, poţi deduce, măcar statistic, previziuni exacte ş.a.m.d.

Oare toate aceste abilităţi şi sistematizări ale gîndirii sînt ele inutile unui ambasador? Nu este oare de aşteptat ca un ambasador al nostru, trimis într-o misiune importantă, de mare complexitate, să fie un bun observator, un talentat şi cultivat analist, un riguros logician, un locutor precis şi clar în procesul de exprimare şi de înţelegere?

Întrebări retorice, opţiunea mea este evidentă. Nu se pot chiar pretinde toate acestea, dar de dorit cred că sînt.

Concluzia mi se pare că este, şi ea, evidentă: Mihai Botez a ales să utilizeze gîndirea lui – pe care atît de bine o sistematizase – împreună cu cunoştinţele lui din domeniul ştiinţelor exacte şi cu ampla lui cultură umanistă, spre folosul societăţii noastre aflată în greu proces renovator, căci prea îndelungă vreme a fost ruptă de partea cea mai productivă şi creatoare a societăţii mondiale moderne. Să le folosească în modul în care a crezut că poate fi, social, mai util.

Nu are rost să detaliez, poate că sînt părtinitor. Şi, din păcate, nu comentarii ca ale mele au putere de balsam sau de antidot împotriva veninului distilat de pamflete ca cel al lui Tudor Octavian. Ele nu au altă putere decît de a reda parte din imaginea înregistrată în mintea mea a acelui Mihai Botez pe care l-am cunoscut. Imaginea unei personalităţi remarcabile prin adîncimea înţelegerii fenomenelor vieţii, bogată prin multiplicitatea incidenţelor prin care aborda fenomenele cunoaşterii lumii, darnică în explicarea fenomenului ştiinţific, personalitate care, în mod subtil, practica seriozitatea prin mijlocirea sugestiilor hazlii. Personalitate care cred că a amorsat nu puţine vocaţii de cercetători de "spectru larg", multidisciplinar. Personalitate atît de bogată în cele ale înţelesurilor, încît ar fi benefică apariţia unei lucrări biografice în care să regăsim, desfăşurată în ansamblul ei, prea scurta lui viaţă. Lucrare care să evoce bogăţia şi amploarea gîndirii lui, a aspiraţiilor lui – cu împliniri şi insuccese, căci, om fiind, cine le poate evita pe acestea din urmă – întemeiate pe motivaţiile care l-au determinat şi care, nouă, ne sînt încă prea puţin cunoscute din cauza conspirativităţii abuzive sub care am trăit atîta amar de ani. O biografie a lui în care să fie evocat cu acelaşi spirit profund analitic şi dedicat cu care pregătea el însuşi una despre respectatul şi iubitul lui profesor, Octav Onicescu.

Dan ROMALO

Din nou despre unirea cu Ungaria şi Basarabia

Textul pe care l-am publicat în nr. 159 al Dilemei, sub titlul "Unirea cu Ungaria şi Basarabia" mi-a adus cîteva apostrofări verbale şi mai multe reacţii defavorabile în presă, cea mai coerentă dintre ele fiind publicată în Dilema nr. 175 ("Naţionalismul şi conceptul naţional", de Eugen Holban). Ca şi celelalte reacţii, cea a dlui Eugen Holban, scriitor din Moldova, nu a luat în seamă argumentul principal din textul meu, ci detalii cu totul marginale: acestea nu au nevoie de replică.

În opinia mea, politica este înţeleasă în două moduri fundamental diferite: fie ca o traducere a sentimentelor şi pasiunilor, fie - dimpotrivă - ca o acţiune întemeiată pe idei, pe programe şi doctrine, care propun o amenajare a relaţiilor dintre indivizi, în primul rînd a cuplului guvernaţi-guvernanţi. Politica naţionalistă face parte din prima categorie, fiindcă e dominată de pasiuni precum ura (pentru vecinii de peste graniţă) sau iubirea (pentru cei de dincoace de graniţă ori rămaşi dincolo de graniţă). Pe scurt, nu cred să existe sau să fi existat vreodată un naţionalism neutru din punct de vedere sentimental. Politica liberală, la care subscriu, ţine de a doua manieră de a înţelege acţiunea în Cetate, fiindcă întregul edificiu al statului modern (termen echivalent, pentru mine, cu liberal) este un edificiu ideatic, un proiect născut în inteligenţă.

Statutul sentimentelor şi al ideilor este însă diferit: sentimentele politice sînt, pe de o parte, instabile, iar pe de altă parte, atunci cînd sînt lipsite de orice idee (cum e cazul acum cu naţionaliştii români), ele provoacă tragedii. Mai precis: ura nu ţine un veac, dar ea e capabilă în cîteva luni să ucidă, ca să zicem aşa, în mod natural un veac. Iubirea pentru străini nu e nici ea eternă; în schimb, ea nu poate crea instituţii politice, ci e capabilă cel mult să distrugă sensul unora care există deja. Nu cred, de altfel, că sentimentelor naţionaliste ar trebui să li se opună sentimente de semn contrar (urii faţă de unguri, iubirea pentru ei sau iubirii pentru basarabeni, ura faţă de aceştia.) Practica politicii totalitare vine ca o mănuşă peste exemplele invocate, pentru a demonstra caracterul malefic al înfruntării sentimentale: nu cred să fi uitat cineva cît au contat amorul pentru ruşi şi, respectiv, ura faţă de ei în perioada dominaţiei URSS în Estul Europei. Oricît mă străduiesc, nu reuşesc să identific vreun rezultat bun al acestor comportamente suprasaturate de sentimente. Pe de altă parte - nu neglijez acest fapt -, naţionaliştii cred că sentimentele care îi animă sînt generoase, frumoase, nobile etc., că ele ţin de un destin naţional, de un spirit al locului sau de alte glume de acest fel împrumutate din arhiva prăfuită a secolelor trecute. Nici un om de bun simţ nu crede însă că are altfel de sentimente. Deosebirea dintre bunul simţ şi naţionalişti este aceea că, în vreme ce simţul comun se izolează în spaţiul privat, naţionaliştii clamează în public aceste sentimente. O armată de jurnalişti şi de intelectuali fac exact acelaşi lucru atunci cînd e vorba de politică, de actele guvernanţilor sau de replicile Opoziţiei: ei îşi descriu sentimentele în public, şi le expun pentru a le confrunta cu cele ale adversarilor lor. Întreprinderea aceasta e derizorie, atunci cînd nu e tragică. Explicaţia acestui fapt e simplă: cum massele nu creează idei (aceasta e chiar definiţia lor), a le furniza, în loc de idei, sentimente, care le dublează pe cele care le aparţin deja în chip natural, înseamnă a împinge aceste masse către o existenţă semianimală sau, în cel mai bun caz, către o stare de auto-contemplare tîmpă şi nivelatoare (după schema: sîntem, în fond, toţi la fel, pentru că nu există decît pasiuni). În ceea ce mă priveşte, prefer postura unui spectator care urmăreşte actele politice exclusiv în funcţie de idei (dacă ele există), şi ascunzînd, atît cît se poate, sentimentele care mă animă. Motivul este următorul: ideile au, faţă de sentimente, un dublu avantaj. Ele sînt stabile (adică nu mor odată ce sînt formulate, ci constituie tradiţii, curente etc.) şi, opuse sentimentelor, le pot domoli. Aici trebuie invocat însă un mecanism, paradoxal doar pentru simţul comun: sentimentele (politice) pot fi biruite numai de idei (politice) vagi. Aşa s-a întîmplat, de pildă, cu toate ideile liberale care au triumfat în istorie: şi proprietatea, şi contractul social, şi piaţa sînt, la origine, simple idei vagi. Indiferent dacă au precedat realităţile care le corespund sau dacă au descris pur şi simplu realităţi în act, proprietatea, contractul social sau piaţa au avut întotdeauna de înfruntat sentimente foarte aprige. Azi, şi proprietatea, şi contractul social, şi piaţa liberă sînt realităţi. Nu şi în România sau Basarabia. Oare de ce?

Ca orice idee liberală aflată la început, ideea europeană era, în anii 1950, atunci cînd construcţia europeană a devenit cu adevărat o miză politică, tot o idee vagă. Ea a devenit de atunci o realitate, alta decît prima schiţă a Europei, dar, în orice caz, mai aproape de această schiţă decît de pasiunile şi sentimentele care i-au fost opuse. Căci ideea europeană a avut de înfruntat, pe parcurs, sentimente la fel de înverşunate ca şi cele pe care naţionaliştii noştri le consideră a fi o creaţie proprie, unică, irepetabilă: doar renunţînd să mai formuleze problemele în termeni de sentimente şi pasiuni naţionale au reuşit, de pildă, francezii şi germanii să devină liderii uniunii europene. Unirea cu Ungaria şi Basarabia ţine, în opinia mea, de ideea europeană, aşa cum ar trebui ea văzută de la Bucureşti: unirea cu Ungaria şi Basarabia ar putea fi o replică liberală dată sentimentelor naţionaliste. Înţeleasă ca renunţare la izolări în teritorii precis circumscrise (acesta e ţelul unic al pasiunilor naţionale), ca necesară abandonare a "sacrei" şi inviolabilei suveranităţi populare pur rromâneşti (acesta e instrumentul politic al sentimentelor naţionale), înţeleasă ca liberalizare a relaţiilor economice (avînd drept rezultat pieţe deschise, multiple şi libere, în locul centralismului colectivist) şi înţeleasă, în fine, ca democratizare a relaţiilor politice (regim constituţional-pluralist bazat pe respectul legalităţii şi pe simţul compromisului, în locul unui regim democratic în drept şi tîmp-autoritar în fapt), unirea cu Ungaria şi Basarabia este probabil singura politică rezonabilă de azi. Ideea acestei politici e, recunosc, vagă, iar formula care o rezumă, ironică. Dar ce anume se află dincolo de acestea? Doar sentimente, adică materie primă pentru poduri de flori, imnuri din registrul cenaclului Flacăra, discursuri despre simţirea românească (E. Holban).

Nu ştiu dacă astăzi mai există ceva ce poate fi numit poporul român. În orice caz, dacă el ar trebui să existe doar pentru a înălţa poduri de flori, pentru a îngîna triluri de gust îndoielnic sau discursuri fără sens, atunci prefer ca acest popor, cu sau fără basarabeni, să nu existe. A avea în comun doar asemenea lucruri înseamnă a trăi într-un mediu irespirabil. Mă opresc, pentru că de aici încolo încep sentimentele.

Cristian PREDA

Aduse cu poşta

Se apropie ora bilanţului

Relevantă pentru viaţa noastră politică este incapacitatea Opoziţiei de a sancţiona în mod credibil Puterea. În acelaşi context, ziarele favorabile schimbării nu-şi concentrează reflectoarele asupra unor strategii eronate, de pildă, sau asupra unor programe inadecvate. Aceste ziare contestă cu vehemenţă doar personaje din sfera puterii şi blamează doar acte de corupţie. Ele se preocupă mai mult de persoane decît de idei, mai mult de efecte decît de cauze. Din acest motiv, strădania lor este lipsită de consecinţe (electorale).

Un loc aparte îi revine ziarului "Adevărul". Biciuind corupţia şi (in)activitatea PDSR-ului, dar făcînd în acelaşi timp eforturi meritorii de atenuare a derapajelor economiei, ziarul dă o reală mînă de ajutor partidului de guvernămînt. Sau încearcă. Şi dacă ar cuteza să ia de coarne taurul privatizării, poate chiar ar reuşi! În rest, demersul său este cît se poate de productiv; îmbrobodirea greşelilor nu ajută pe nimeni dar disecarea şi penalizarea acestora, da.

Supus în permanenţă unor tiruri concentrate, PDSR-ul a dobîndit agilitate în timp ce Opoziţia, nesolicitată, a încremenit în proiect. Din sutele de aleşi ai Opoziţiei pot fi număraţi pe degetele unei singure mîini cei care - în ultimii patru ani - şi-au manifestat în presă crezul politic, au susţinut o idee pragmatică şi au încercat să ne convingă de justeţea ei. Arar, se aud voci răspunzînd unor întrebări conjuncturale. În afara interviurilor, totul e tăcere, în timp, în spaţiu, în argumente, în alternative. Opoziţia tace şi face... liste electorale. Se pregătesc cei care, în următorii patru ani, nu vor avea nimic de spus!

Alinierea noastră lîngă ţările aflate în dezvoltare de vreo mie de ani nu comportă - după unii - necesităţi de acomodare şi de adaptare. Politicienii cred că totul poate fi imitat şi copiat mot-à-mot. Chiar şi Occidentul cade în această capcană. Consiliul Europei pretinde Rusiei să abroge pedeapsa capitală - pentru că aşa-i la ei - în timp ce nouă ne vin veşti din această ţară despre cazuri de canibalism. Acelaşi Consiliu ne-a recomandat miniştri politici la armată şi la interne - pentru că aşa-i la ei - în timp ce, la noi, statul de drept constituie mai mult un deziderat decît o realitate. Ca să nu mai vorbim despre criza tragică a economiei în care am fost împinşi cu binecuvîntarea imperativă a Fondului Monetar şi a Băncii Mondiale. Şi întrucît - ce-i lipseşte chelului decît tichie de mărgăritar? - fondurile mutuale au devenit mai nou calul de bătaie al economiştilor, că aşa-i la ei, la americani!

Aşezînd cap la cap ceea ce fac ziarele cu ceea ce nu fac partidele vom înţelege de ce, la ultimul sondaj, CDR-ul a fost creditat cu 33% şi nu cu 63%, cum ar fi fost normal în condiţiile actuale. Dar ora bilanţului se apropie cu paşi repezi. Lăsaţi Opoziţia să lucreze (în linişte)!

Corneliu PÎSLARU

Şugag, 2 august 1996

De vorbă cu Adam Michnik* (I)

Andrei Pleşu: Adam, ai petrecut şase ani în închisorile comuniste, ai luptat împotriva comunismului timp de douăzeci şi cinci de ani, dacă nu chiar mai mult. Eşti editorul unui mare cotidian pe care, într-o discuţie cu Habermas, l-ai numit tu însuţi cotidianul întregii opoziţii anti-comuniste. Pe de altă parte, spui mereu că azi adevăratul pericol, mai mare chiar decît pericolul comunist, este reprezentat de ideea statului etnic pur; toate temerile tale privind viitorul sînt mai degrabă legate de o ameninţare a dreptei. Aşadar, pe de o parte atitudine anti-comunistă, iar pe de altă parte, temerea că pericolul pentru perioada imediat următoare vine dinspre dreapta. În discuţia de care am pomenit, Habermas nu este de acord cu tine. El spune că în Germania, de exemplu, majoritatea populaţiei nu este de dreapta; colegul tău polonez, care participa la discuţie, a spus şi el ceva asemănător. Cum ştii, Jean François Revel vede adevăratul pericol într-o reconsiderare a comunismului care, chiar dacă acum ştim totul despre Gulag, nu şi-a pierdut deloc prestigiul. Este curios, dar comunismul nu reuşeşte să se compromită. Pe cînd dreapta, totuşi, pare compromisă. Nu sîntem, cumva, în plină schizofrenie?

Adam Michnik: Mai întîi aş vrea să spun că, dacă ar fi să-mi definesc identitatea, aş zice că este anti-comunismul cu faţă umană. Anti-comunismul în numele dreptăţii, în numele statului tolerant, împotriva tuturor formelor de discriminare, de violenţă, de ură, de xenofobie. În acest context trebuie să-mi precizez temerile. Care ınt, după mine, duşmanii ideii euroıne, ai Europei unite, pluraliste, deıocratice? Sînt trei categorii: comuştii, fundamentaliştii şi naţionaliştii ırbari. Uneori, apar între ei şi oaliţii. Între comunişti şi fascişti, bunăoară. Serbia este un exemplu foarte bun în acest sens. Coaliţiile se modifică în funcţie de ţări. Există şi coaliţia dintre fundamentalişti şi naţionaliştii barbari. Mi se pare că acum această coaliţie este foarte periculoasă. Nu e vorba de dreapta, pentru că dreapta este strict tradiţională, preferă continuitatea, metodele calme. Dar "dreapta" din Serbia este o formaţiune radicală, populistă, anti-democratică, anti-occidentală. Fenomenul Miloşevici reprezintă comunismul *după* transformarea lui, *post-comunismul* care este cu totul altceva. Miloşevici guvernează în Serbia după metode comuniste - monopartidism, dictatura poliţiei, cenzura, închiderea graniţelor - cum făcea şi Ceauşescu. Pe de altă parte, în Serbia au fost alegeri libere, situaţia este diferită, nu putem spune că Miloşevici este Hitler sau Stalin; este altceva, este un produs al epocii noi. După părerea mea, ideologia comunistă a murit. Dar comuniştii trăiesc, sînt activi în mass-media, în afaceri, în administraţie. Comunismul însă nu mai e. Comunismul ca soluţie ideologică (lupta de clasă, egalitarismul, statul totalitar, fără partide politice) - această idee a murit. În noul context, cred că cel mai viu şi cel mai periculos adversar este "neo-populismul", ideea de stat etnic pur, epurat de străini, uniformizat religios; e o tendinţă care astăzi, din păcate, cîştigă teren. Există în toate ţările post-comuniste, dar nu numai acolo. Dacă ne uităm la noile conflicte din Europa occidentală, vom observa retorica "republicanilor" din Germania, cea a lui Jean Marie le Pen în Franţa, manifestările Frontului Naţional în Spania, un succes inimaginabil al neofasciştilor în Italia. Aceste fenomene există. Aş vrea să cred că Habermas are dreptate, că într-adevăr în Germania aceste tendinţe ar fi minoritare. În fosta Germanie de Est şi în Polonia, comuniştii sînt mai puternici decît oricare alţii, dar nu sînt puternici pe plan ideologic. Sînt doar la putere. Au banii. Din punct de vedere ideologic sînt morţi.

A.P.: Nu sînt puternici ca reprezentanţi ai comunismului, ci ca deţinători ai puterii.

A.M.: Iar această situaţie nu va dura veşnic, pentru că nu mai este dictatură, drepturile omului sînt respectate. Pentru mine e vorba de fracţiunea "clasică" a vechiului regim. Dar în condiţiile democraţiei, ei nu mai sînt periculoşi, sînt periculoşi doar ca nişte hoţi, sau ca nişti inşi care creează un disconfort moral şi intelectual, dar nu reprezintă o ameninţare pentru statul de drept. Naţionaliştii şi fundamentaliştii în schimb contestă statul de drept. Nu mi-e teamă de comunişti. Dar lupt împotriva lor, pentru că mi se pare că reprezintă un prim pas către transformarea discriminării într-un principiu de stat. Am luptat toată viaţa pentru o Polonie a *tuturor* polonezilor, nu pentru o Polonie anti-comunistă, care ar înlocui discriminarea anti-comuniştilor cu o discriminare a ex-comuniştilor.

A.P.: Există, totuşi, o diferenţă între condiţiile de luptă împotriva extremei drepte, şi cele de luptă împotriva comuniştilor. Cînd lupţi împotriva naţionaliştilor xenofobi, lupţi cu ceva ce ţine de gregaritate, de instinctul uman, lupţi cu ceva compromis dinainte şi moral şi politic. De aceea, într-un fel, lupta e mai clară şi cu atît mai eficace cu cît duşmanul are un portret mai întunecat. Lupta împotriva comunismului este mai complicată şi mai echivocă pentru că duşmanul are - pentru unii - un portret "acceptabil". Lupţi cu ceva care are un anumit prestigiu, prestigiu utopiei sociale, al "iluminismului" etc.

A.M.: Crezi că acum, în România, comuniştii au o figură acceptabilă?

A.P.: Nu mă gîndesc la cazul României, mă gîndesc, în general, la permisivitatea de care se bucură încă ideea comunistă, spre deosebire de cea fascistă. La asta mă refeream aseară cînd spuneam că reprezentanţii extremei drepte din Germania nu îndrăznesc să defileze cu portretul lui Hitler, în timp ce comuniştii din Rusia îndrăznesc să defileze cu portretul lui Stalin.

A.M.: Contest acest lucru. Nu ai dreptate. Cei care defilează la Moscova cu portretul lui Stalin nu sînt reprezentanţii stîngii. Ei defilează cu portretul lui Stalin în numele imperialismului rus, sînt şovinii ruşi, nu sînt cei de stînga care ar dori o restaurare a comunismului.

A.P.: Dar ei declară că tot ce a făcut Gorbaciov nu este bine, şi că vechiul regim era mai bun.

A.M.: De acord, dar ceea ce fac ei nu e în numele unei utopii sociale, ci în numele imperialismului marii Rusii... Aici e problema. Poate că stînga italiană scoate portretul lui Stalin în numele stîngii, dar la Moscova portretul lui Stalin nu este arătat în numele stîngii, ci în numele acestui amestec teribil între comunismul totalitar şi expansionism.

A.P.: Ai dreptate. Dar ceea ce spuneam eu este valabil încă pentru Occident. Tu ai poate dreptate în cazul Rusiei. Dar, în Occident, ideologia comunistă se mai bucură încă de prestigiu, astfel încît mulţi intelectuali occidentali se declară fără sfială adepţii ei. De altfel, asemenea intelectuali există încă şi în România...

Elena Ştefoi: Cred că e vorba de o problemă de consecvenţă. Şi asta din cauza lui Hitler. Comunismul s-a justificat întotdeauna ca "opoziţie împotriva fascismului".

A.M.: Ştii că Ernst Nolte susţine exact contrariul: fasciştii şi-au justificat acţiunea ca fiind necesară împotriva comuniştilor, a bolşevismului.

A.P.: Cred că deocamdată nu mai putem defini în mod clar dreapta şi stînga. La începutul uneia din cărţile tale, faci un rezumat foarte bun al evoluţiei stîngii în Polonia. E un fel de definiţie pe etape: în 1936, stînga era antifascismul, economia planificată; în 1946, se mai adăugase şi prosovietismul; în 1956, ateismul, apoi ateismul s-a transformat în anticatolicism etc. Ce mai înseamnă acum stînga?

A.M.: Nu ştiu. Cred într-adevăr că etichetele nu mai funcţionează. Să luăm exemplul Poloniei: se poate vedea un amestec de populism.social-muncitoresc, naţionalism şi clericalism. Ce e asta? Stînga? Dreapta? E clar că în condiţiile totalitare şi post-totalitare, stînga şi dreapta nu mai funcţionează. Hitlerismul şi bolşevismul se confundă. Ai dreptate cînd spui că a fi fost comunist e mai puţin compromiţător decît a fi fost fascist, pentru că, chiar dacă nu există o diferenţă reală între Auschwitz şi Gulag, avem diferenţa fundamentală dintre scrierile lui Marx şi Gramsci, şi cele ale lui Hitler şi Rosenberg. Sînt lucruri total diferite.

A.P.: Deci tu spui că efectele sînt asemănătoare, dar sursele sînt diferite.

A.M.: Desigur. În special sursele intelectuale. Marx, ca autor al *Capitalului*, al analizei loviturii de stat din 18 Brumar, este genial încă şi astăzi. Marx ca autor al manuscriselor filosofice este cît se poate de interesant. Dar despre *Mein Kampf* nu se poate discuta. Diferenţa este fundamentală. Gramsci sau Rosa Luxembourg sînt încă interesanţi, pentru mine cel puţin. Este altceva. Hitler ca autor al lui *Mein Kampf* este un imbecil.

Anticomunism cu faţă umană ● În condiţiile totalitare şi post-totalitare, stînga şi dreapta nu mai funcţionează. Hitlerismul şi bolşevismul se confundă ● Sfîrşitul comunismului nu înseamnă numai sfîrşitul Gulagului, dar şi sfîrşitul unui proiect ideologic.

A.P.: Unii îl invocă pe Nietzsche ca sursă mai nobilă.

A.M.: Da, dar Nietzsche ar putea fi considerat mai curînd profetul "conservatorismului liberal" al lui Thomas Mann. Este cu totul altceva. Cît despre Heidegger, relaţiile lui cu nazismul sînt mult mai nuanţate. În cazul comunismului, scrierile lui Marx, Gramsci, Lukács au putut funcţiona ca tentaţii. Ca propuneri strict intelectuale, sursele comunismului sînt interesante.

A.P.: Pînă la un punct. Tu ştii că în scrierile lui Marx, mai ales în corespondenţă, găsim pagini îngrozitoare despre necesitatea terorismului, a unor acţiuni asemănătoare cu cele din 1793...

A.M.: Ai dreptate. Proiectele lui Marx conţin elemente de totalitarism, totalitarism pur şi simplu. Nu sînt avocatul lui. Dar fascinaţia revoluţiei ca proiect mondial rămîne o temă cel puţin " culturală".

A.P.: Adică Marx aparţine istoriei gîndirii, pe cînd Hitler nu. Sînt de acord. Nu ştiu însă dacă deosebirea aceasta îi putea consola pe prizonierii politici din Siberia, cînd erau torturaţi în numele marxism-leninismului... Dar spune-mi, dacă ar fi să te caracterizezi din punct de vedere politic, ce ai spune despre tine? Eşti socialist, social-democrat?

A.M.: Nu. E problematic. Din punct de vedere al doctrinei, nu, dar din al sistemului de valori, fireşte că da. Formula ar fi: democraţie radicală după model occidental; de altfel, este formula prietenului nostru Habermas.

A.P.: Rămînînd la terminologia tradiţională, nu crezi că din cauza extremei drepte se contestă abuziv legitimitatea politică a dreptei?

A.M.: Desigur. Legitimitatea dreptei e incontestabilă. Prefer să spun a partidului conservator în societate.

A.P.: Poţi numi un om de dreapta care îţi place, pe care îl consideri exemplar?

A.M.: Fireşte, dar prefer să ţi spun nu "de dreapta", ci "conservator". Aici este toată diferenţa. Preferi să conservi valorile, sau să le schimbi? Deci, i-aş aminti pe Churchill, Giscard d'Estaing, Ettore Fanfani, Adenauer. Partida conservatoare, cu asemenea oameni, este necesară.

A.P.: Ţi-am pus această întrebare şi este important că ai răspuns aşa, pentru că nu o dată "a fi de dreapta" trece drept o opţiune infamantă.

E.Ş.: Se întîmplă acelaşi lucru şi cu stînga. Pe de o parte, dictaturile comuniste sînt asimilate cu socialismul, iar, pe de alta, stîngii i se reproşează că se îndreaptă spre extrema stînga. Fenomenele sînt asemănătoare. Credeţi că eşecul comunismului dă mai multă legitimitate dreptei?

A.M.: Da. Sfîrşitul comunismului nu înseamnă numai sfîrşitul Gulagului, al terorii, dar şi sfîrşitul unui proiect ideologic: economia planificată, proprietatea obştească, dreptatea socială. Singura dreptate socială posibilă este cea elaborată de democrat-creştini, sau de social-democraţi care acceptă mecanismele economiei de piaţă, proprietatea particulară.

- urmare în numărul viitor -

*Convorbirea a avut loc la Sinaia, în septembrie 1994, şi a fost consemnată de Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Despre sentimentul juridic

"Noi avem o facultate originară, ce nu poate fi dedusă din experienţă, de a deosebi justiţia de injustiţie. Chiar Aristotel scotea în relief această facultate sau *sentiment* al justului şi injustului, considerîndu-l ca pe un caracter fundamental şi specific al omului faţă de celelalte specii animale.

Încercări de a micşora importanţa acestui sentiment, considerîndu-l ca fiind derivat din fapte exterioare, nu au lipsit. Unii au spus că judecăţile conştiinţei noastre nu sînt altceva decît repetări sau imitări ale judecăţilor din lumea externă, aşa că aprecierile noastre ar fi un reflex al celor fixate în instituţiile pozitive ale organizaţiei juridice căreia îi sîntem supuşi. Aşa-zisul tribunal al conştiinţei noastre ar avea deci ca bază tribunalele sau curţile judecătoreşti. Dar această teză răstoarnă cu totul realitatea, căci instituţiile pozitive nu se pot explica decît ca emanaţii ale conştiinţei noastre. Dreptul pozitiv e tocmai produsul inteligenţei şi al voinţei oamenilor asociaţi.

O nouă probă despre independenţa şi întîietatea sentimentului nostru ne-o dă faptul că aprecierile noastre juridice pot chiar să facă abstracţie de cele pozitive şi să li se opună. Cu alte cuvinte, există în noi o putere *autonomă* şi de neînlăturat de a judeca asupra justului şi injustului. În zadar s-a afirmat că numai statului îi aparţine aprecierea justului şi injustului, că cetăţeanul care şi-ar aroga o asemenea putere de a aprecia după un criteriu propriu, ar comite un delict împotriva statului. Adevărul e că nici o interzicere nu ar putea să împiedice conştiinţa umană de a proceda în mod autonom la aprecierea justului, nici n-ar putea să distrugă facultatea noastră naturală de a socoti drept justă sau injustă chiar şi o lege în vigoare. De regulă, dreptul pozitiv e conform conştiinţei noastre; dar această corespondenţă poate lipsi şi atunci se încearcă, faţă de dreptul în vigoare, caracterul inepuizabil al conştiinţei juridice subiective.

De altminteri, dacă ar fi întotdeauna o corespondenţă perfectă între aspiraţiile juridice ale conştiinţei şi dreptul pozitiv, ar lipsi orice imbold spre progresul dreptului şi s-ar produce o *stagnare*, care s-ar opune nu numai posibilităţii de revoluţie, dar şi însuşi faptului evoluţiei istorice a dreptului. Noi trebuie deci să admitem că sentimentul juridic, înnăscut în natura noastră, e o forţă vie, originară şi autonomă, izvorul primar al dezvoltării dreptului".

* * *

Am citat din *Lecţiile de filosofie juridică*, carte scrisă de Giorgio Del Vecchio în 1940. Fragmentul pune o problemă care este vitală pentru românul anului 1996. Dacă admitem că statul de drept nu este o construcţie abstractă căreia vrem să ne supunem cu ceva mai multă bucurie decît ne supuneam statului totalitar, ci este o realitate a cărei existenţă depinde de tipul uman care o actualizează, va trebui să fim de acord că trăsătura esenţială a omului trăitor într-un stat de drept este *sentimentul juridic* sau ceea ce s-ar mai putea numi *simţămîntul justului*. Şi dacă e adevărat că orice nouă postură presupune o pregătire, un antrenament, ar fi momentul să exersăm cu mai multă aplicaţie *sentimentul juridic*.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Evadarea din evaziune

În ultimele două săptămîni m-am uitat puţin la televizor, dar m-am gîndit mult la televiziune. Mărturisesc! Recunosc! Şi m-am pregătit sufleteşte să particip - ca membru în juriu - la Mediafest, care va avea loc la Costineşti, între 26 şi 30 august.

Televiziunea este vacanţă, astfel încît, în vacanţa propriu-zisă, ea este atacată în însuşi principiul ei - şi, *în mod normal*, trebuie să piardă, trebuie lăsată să piardă, să facă loc vacanţei ca atare. Televiziunea este, cu o formulă numai aparent paradoxală, antinomică, evadare nu *din*, ci *în* lume. Aceasta cînd o privim prin prisma definiţiei ei de principiu, ca organ de presă, ca mijloc de informare în masă. De mult, însă, ea nu mai este, vai, doar atît; a devenit - sau manifestă tendinţa de a deveni - operator sociopolitic, îndrumător, pedagog: mod de viaţă, fel de a fi în lume. Televiziunea reprezintă ultimul avatar al proiectului de socializare care animă, încă de la începuturi, societatea capitalistă, mai bine zis societatea industrială. Ea este, se poate spune, o industrie socială, o inginerie de societate: ea "face" societatea, o aşază şi o menţine, controlînd-o. Televiziunea organizează - scandîndu-l, ritualizîndu-l, ritmîndu-l - timpul social. Face util timpul social liber, care nu trebuie nicidecum "pierdut", "irosit", scăpat de sub control. Televiziunea este un observator social şi un regularizator politic. Este "vacanţă" prescrisă, oferită - impusă care alternează - *trebuie* să alterneze - cu timpul dedicat (vîndut) muncii. Toate celelalte *loisir*-uri tradiţional moderne - spectacole de teatru, de cinema, de muzică, de divertisment etc. - trec, acum, prin ea, pierzîndu-şi autonomia. Natura însăşi, lumea ca exotism şi excursie a devenit obiect de televiziune. Televiziunea, prin urmare, capteză diversitatea, o capitalizează, îşi asigură monopolul tehnic asupra ei, şi o redistribuie conform unor planuri şi programe minuţios, atent calculate. Ea este *condiţia* de timp liber a omului actual, şi dacă ar fi să dăm, totuşi, o definiţie a *proletariatului* în momentul de faţă, adică a acelei categorii despre care gînditorii politici afirmă că a dispărut, că şi-a pierdut acoperirea în realitate, dacă ar fi, aşadar, să reabilităm - demonstrînd, polemic, că dispariţia ei este doar aparentă, înşelătoare - această categorie, am putea spune că proletariatul este, pur şi simplu, acela care munceşte şi se uită la televizor. Al cărui timp este, altfel spus, integral utilizat, prins, avînd în vedere că, "pe spatele" timpului liber al omului care munceşte, se realizează profituri dintre cele mai substanţiale. Mai mult, însă, decît atît: prin televiziune, chiar şi categoriile sociale neutile, rămase în afara productivităţii sociale majoritare, *produc:* bătrînii, copiii, şomerii, casnicele. O bună administrare a timpului înseamnă rentabilizarea lui. Bine folosit - împărţit, ritmat, calculat -, timpul *produce* prin sine însuşi: se face bandă rulantă, linie tehnologică.

Televiziunea este *poliţie*, iar poliţia - după cum sper că numărul dedicat de *Dilema* acestei instituţii a statului modern, indisolubil legată de proiectul de modernitate, a reuşit să demonstreze - tinde spre un control total asupra societăţii - privite dublu: ca populaţie şi ca indivizi -, acţionînd "ilegal", după edicte numai ale ei. Televiziunea este inspecţie la domiciliu, fără mandat de percheziţie. Este intruziune în viaţa privată şi chiar în cea intimă (nu-i arată ea, oare, omului modern cum să-şi organizeze nopţile, cum, de pildă, să facă amor, "ce e femeia"?). Numai *formal* mai vorbesc constituţiile statelor democratice şi organizaţiile de apărare a drepturilor omului de "viaţă privată". Ce *secret* al vieţii private mai subzistă, oare, în diferenţa dintre cei care-şi petrec serile uitîndu-se, dacă nu la TVR, atunci la ProTV, iar dacă nu la acestea, atunci cu siguranţă la Antena 1? Unul strict retoric, clamat mai curînd decît constatat, real. Televiziunea este a celor fără viaţă proprie. Căci ea nu doar informează, ci ne organizează distracţiile, evaziunile, visele. În Occident, reacţia a apărut deja, şi a te uita, azi, la televizor în afara emisiunilor informative, de dezbateri sau la anumite filme (artistice sau documentare), a te recrea privind acele programe ale televiziunii în care ea se "ia în serios", depăşindu-şi rolul de organ de presă şi pe acela de staţie de redifuzare a unor programe produse în afara ei echivalează, în clipa de faţă, cu a fuma în locurile publice: a ceda pieţei cu orice preţ. E imoral - inuman, chiar - să te uiţi la televizor pînă şi în vacanţe!

Cît priveşte Mediafest-ul care va avea loc săptămîna viitoare, despre el circulă, deja, zvonuri deloc îmbucurătoare. Se vor adeveri? Voi fi acolo şi voi relata. Sau, dacă se va dovedi inacceptabil, nu voi fi. Vom trăi şi vom vedea.

Bogdan GHIU

Economie

Exportul: cum este şi cum ar putea să fie

Din tot ce a produs industria românească, în primul semestru al anului în curs, 80% au rămas în ţară. Am evitat verbul "s-au consumat", fiindcă multe produse finite sînt în stocuri. Ele nu s-au vîndut fie pentru că piaţa internă nu vrea să le recunoască, fie din cauza restrîngerii disponibilităţilor băneşti pentru consum, atît în regii, în societăţile comerciale şi în unităţile administrative, cît şi în bugetele familiilor.

Se subînţelege: 20% reprezintă exportul. În creştere faţă de semestrul întîi al anului trecut.

Creşterea nu are însă în vedere procentajul. Şi anul trecut, în primul semestru exportul a însumat tot 20%.

Saltul este exprimat de mişcarea valorii producţiei interne. Calculată în lei, desigur. De unde se vede că exporturile din primele şase luni ale acestui an, faţă de cele din perioada similară a anului trecut, au o valoare cu 8% mai mare. Socoteala în monedă naţională a ieşit deci bine. Şi cum exportul este unul dintre stîlpii de rezistenţă ai oricărui sistem economic, alături de investiţii, de sănătatea pieţelor şi de calitatea climatului concurenţial, semnalul nu poate fi decît pozitiv.

Sînt însă destule controverse legate de cele 20%. Economiştii, în această privinţă, s-au împărţit în trei categorii.

Unii consideră că un export de 20% din valoarea producţiei industriale, în condiţiile în care România are nevoie de importuri masive de resurse energetice şi de materii prime, este nesatisfăcător. Şi că s-ar impune o impulsionare puternică a exporturilor, inclusiv prin credite subvenţionate de la bugetul statului, în aşa fel încît să ajungă la 25-30% din valoarea producţiei industriale interne.

La polul celălalt, se susţine că 20% sînt prea multe. Pentru că, potrivit tradiţiei, în România exporturile scot din ţară cele mai bune mărfuri. La noi, pînă în 1989, cele mai căutate produse erau acelea... refuzate la export. Lucrurile nu s-au schimbat prea mult nici astăzi. Mai cu seamă în industria confecţiilor textile. La fel ca înainte, fabricile de îmbrăcăminte confecţionează ceea ce românii ar vrea să poarte... dar nu găsesc pe piaţă. Sau găsesc, rar, însă numai în magazine de lux, de care cea mai mare parte a populaţiei nici nu se apropie. Din cauza preţurilor usturătoare. Economiştii din această categorie susţin că se impune o reducere a exporturilor, pentru a nu mai fi sacrificată piaţa internă de consum. Cît priveşte diferenţa de valută, ce ar fi pierdută prin restrîngerea exporturilor, ei cred că s-ar putea recupera şi chiar înmulţi din turism şi alte servicii, dacă ar exista o politică de dezvoltare a acestor domenii. În fine, a treia categorie consideră că 20% constituie un nivel optim. Au însă în vedere valoarea calculată în lei. Ei cred, însă, că trebuie să intervină o schimbare fundamentală în ceea ce priveşte valorificarea acestor exporturi pe pieţele străine. Pentru că, la aceeaşi valoare în lei, este nu numai necesar dar şi posibil să fie încasată mai multă valută. Cu două condiţii: să facem produse mai bune şi să învăţăm să le vindem mai bine pe pieţele lumii.

Toatea astea se referă, însă, la *cum ar putea să fie*. Sau *cum ar fi mai bine*. Dar să vedem *cum este*. Faptul că, în raport cu întreaga producţie industrială, 20% reprezentînd exportul din semestrul întîi al acestui an valorează cu 8% mai mult decît 20% din etapa similară a anului trecut nu poate fi decît un rezultat bun. Atenţie însă: plusul rezultă din socotelile făcute în lei. În valută, însă, rezultatul e... cu minus. Aşadar, în semestrul I/1996, faţă de semestrul I/1995, valoarea în lei a producţiei româneşti de export a fost cu 8% mai mare. În schimb, valoarea în valută a fost... cu 10% mai mică. Pierderea nu poate fi căutată decît la capitolul *competitivitate*. Aici sînt sintetizate toate dramele şi toate bolile industriei româneşti. Mai exact: ale economiei româneşti, care în primul semestru al anului în curs nu a reuşit să asigure decît un export de 3,3 miliarde de dolari.

Necazurile încep de la "detalii". Sau de la lucruri socotite "amănunte" în cabinete oficiale, ai căror ocupanţi se ambiţionează să strîngă în mîinile lor tot mai multe frîie pentru că nu cred decît în centralismul birocratic, deşi în esenţă astfel de lucruri nu sînt deloc amănunte, ci au o importanţă fundamentală.

Începînd de la publicitate. Cu procentajele meschine, pe care orice întreprindere românească are dreptul să le folosească pentru a-şi promova produsele, nu se cuceresc marile pieţe externe. Şi nu se cuceresc nici pieţele interne, unde reclama firmelor româneşti e ca şi inexistentă. Un alt fapt. Cum să-ţi vinzi produsele dacă nu scoţi în faţă "cercetaşii": specialişti în vînzări, care să împînzească lumea în căutare de cumpărători?! La noi domină încă mentalitatea de "magazin", unde vînzătorul stă la tejghea şi dacă nu-i "în zi bună" îşi mai descarcă şi nervii pe clienţi. De la aceste "detalii" începe numărătoarea, ajungîndu-se bine-înţeles la problema-problemelor: calitatea mărfurilor. Fără o concurenţă internă, cum să fie industria noastră în stare să facă faţă marii concurenţe externe?

Adrian VASILESCU

Spre o nouă tranziţie

Una dintre formulele cele mai uzate în lumea românească de tranziţie este "unitatea Opoziţiei". Folosită în stil militant ani de-a rîndul, de la Piaţa Universităţii încoace, ea a reuşit să traverseze toate conflictele, scindările, rupturile şi neînţelegerile din Convenţia Democratică şi să ajungă pînă în pragul acestei noi campanii electorale, în care - dacă ar fi să ne luăm după sondaje - opoziţia are şanse să se îndrepte către mult aşteptata victorie în alegeri. În ultima vreme, sloganul Opoziţiei unite revine în atenţie, poate nu atît de frecvent ca altădată - pe bună dreptate, pentru că multe s-au schimbat între timp - dar cu destulă intensitate.

Disensiunile şi nemulţumirile provocate de repartizarea locurilor eligibile pe liste dovedesc că o adevărată unitate nu este posibilă nici măcar în cadrul Convenţiei, aşa cum este ea acum. Cu atît mai puţin ar fi posibilă o "unire a forţelor" cu celelalte partide de opoziţie. Şi aceasta nu numai pentru că în CDR există un conglomerat doctrinar care nu poate fi subsumat pur şi simplu "dreptei politice", în ciuda străduinţelor profesorului Emil Constantinescu de a demonstra că aşa este. Nici inevitabilele puseuri de orgoliu nu explică pînă la capăt incapacitatea politicienilor din Convenţie de a se prezenta în faţa alegătorilor într-un mod coerent şi decis, ca viitoare formaţiune guvernamentală care ştie clar ce are de făcut şi cu cine îşi va pune în aplicare programul. Ideea că opoziţia trebuie să fie unită a apărut şi s-a dezvoltat ca o atitudine de negare a puterii de după '89 şi va purta tot timpul cu sine acest puseu de negativitate. Scopul ei - întru totul legitim - a fost şi este înlăturarea de la putere a actualilor guvernanţi. Dar războiul de uzură în care au fost atraşi permanent liderii CDR i-a ţinut într-o continuă stare de urgenţă. Astfel, un angajament pozitiv şi firesc pentru orice partid politic - cîştigarea puterii - s-a transformat în corespondentul lui "negativ": important e nu "să cîştigăm noi", ci "să piardă ei". Această autodefinire prin raportare negativă la celălalt riscă să-i găsească pe reprezentanţii CDR nepregătiţi, în fond, pentru a deveni o autentică forţă de guvernare.

Pe de altă parte, repetarea la nesfîrşit a discursului despre necesitatea unei opoziţii unite a dus la o anumită suficienţă în perceperea realităţii politice. Cu toate hibele care se pot atribui sondajelor, ele arată un fapt incontestabil: după 7 ani de la Revoluţie, partidul care adună cele mai multe tendinţe de vot este, totuşi, PDSR. Cel mai puternic partid din Convenţie - PNŢCD - n-ar reuşi, de unul singur, să-i pericliteze situaţia. Ceea ce, dincolo de explicaţii şi justificări, dovedeşte că realitatea politică românească este încă departe de a fi aşezată: partidele încă mai au de luptat pînă să-şi identifice şi să-şi valorifice baza electorală, grupările de interese etc. Ultimele sondaje date publicităţii au demonstrat că un număr destul de mare de alegători votează Convenţia pentru că e Convenţie, fără să aibă o anume preferinţă pentru vreunul dintre partidele ce o compun. Fără să aibă, deci, idei/tendinţe liberale, creştin-democrate ori de alt tip. Acest procent de alegători "nehotărîţi, dar de opoziţie" sînt produsul incontestabil al sloganului "Opoziţiei unite". Voturile lor sînt bune, evident, pentru atingerea scopului pe termen scurt: înfrîngerea actualei puteri. Dar *după*, va trebui să urmeze o nouă tranziţie, în care respectivii cetăţeni să-şi identifice şi să-şi conştientizeze tendinţele de vot pe alt criteriu decît "cei din opoziţie" vs. "cei de la putere", "ai noştri" vs. "ai lor". De-abia după aceea se va putea vorbi în România de o democraţie stabilă, de alegeri adevărate şi de un spectru politic autentic, în care partidele se întemeiază pe o bază electorală definită în funcţie de anumite interese.

Faptul că astăzi se mai acordă încă importanţă unei idei imposibil de pus în practică - aceea a unei "Opoziţii unite", eventual cu un unic candidat la preşedinţie - e un evident semn de imaturizare politică. Este perfect adevărat că pentru a disloca maşinăria politico-administrativă care ne-a condus de şapte ani încoace e nevoie de o forţă cît mai mare, în care să aibă loc toţi cei care doresc o ţară normală. Dar a nu observa limitele inerente ale acestei forţe, gafele şi desincronizările ei, nu e semn bun pentru momentul ulterior cuceririi puterii. Interminabilele şedinţe de negociere a locurilor pe liste nu anunţă o perioadă de aşezare a lucrurilor în eventualitatea cîştigării de către CDR a majorităţii parlamentare. Anunţă mai curînd o nouă tranziţie, în care formaţiunile din Convenţie vor trebui să înveţe să guverneze, iar PDSR şi aliaţii săi vor trebui să se obişnuiască să facă opoziţie.

O bună parte a electoratului se va mai întreba încă multă vreme "eu cu cine votez?"...

Mircea VASILESCU

De jur împrejur

Experiment cu sentimentul ruşinii

În timp ce publicul american era - sau dădea impresia că era - cu totul îmbătat de spectacolul olimpic de la Atlanta, la Casa Albă s-a semnat o lege, cu consecinţe însemnate în viaţa a milioane de cetăţeni: cea a asistenţei sociale. Sistemul respectiv, instaurat în anii '30 de preşedintele Roosevelt, pentru "cei prost adăpostiţi, rău situaţi, nehrăniţi" a devenit, prin ajutoarele pe care statul federal le oferea, singura sursă de mijloace de trai pentru 4 milioane de mame care îşi cresc singure copiii, astfel încît unul din şapte copii era dependent. La aceştia se adăugau adulţii (13 milioane primeau ajutoare în bani şi 25 de milioane - mîncare gratuită) care dintr-un motiv sau altul nu puteau munci. Cheltuielile pentru ajutoarele sociale deveniseră o povară aproape insuportabilă pentru buget şi încă în campania electorală din '92, candidatul Clinton a promis că va lichida "sistemul de securitate socială, aşa cum funcţionează el acum". Doar că planurile democratului Clinton se deosebeau fundamental de proiectul republican pe care în cele din urmă l-a semnat. În timp ce planul democrat prevedea alocarea suplimentară de fonduri pentru constituirea unor reţele de locuri de muncă şi de cursuri de calificare, legea adoptată sub presiunea republicană transferă programele din sarcina guvernului federal în cea a statelor, reducînd fondurile şi redefinind condiţiile în care ele sînt alocate: în schimbul ajutoarelor, statul are dreptul să le ceară celor care le primesc prestarea unor servicii pentru comunitate; dacă după doi ani capul familiei nu şi-a găsit un serviciu, familia nu mai beneficiază de ajutor. Măsuri foarte drastice îi privesc pe imigranţii legali care nu sînt încă cetăţeni ai Statelor Unite: ei nu mai au dreptul la asistenţă medicală gratuită şi la alte beneficii pe care le primeau pînă acum în mod automat.

Dincolo de necesitatea de a echilibra bugetul, reforma sistemului de securitate socială îşi propune (şi cu asemenea mijloace drastice probabil va şi reuşi) să modifice mentalităţile. Cînd preşedintele Roosevelt a introdus ajutorul pentru mamele singure, familiile erau descompletate de decesul tatălui; acum rata copiilor ilegitimi creşte cu 33% pe an. Societatea nu mai stigmatizează copilul cu tată necunoscut şi mamele singure sînt încurajate să nască ştiind că atît ele cît şi copilul lor vor fi sprijinite de binefăcătorul anonim care este statul. Pînă prin anii '60 americanii considerau stînjenitor pentru statutul lor social, pentru demnitatea lor, să apeleze la "mila publică". Preferau să caute de lucru în loc să facă apel la asistenţă (în 1967, 63% dintre cei care aveau dreptul cereau sprijin, acum proporţia a devenit 91%). Se poate spune că noile restricţii în materie de ajutor social au drept scop reconstruirea sentimentului ruşinii. Conceptul individualist de dezgust pentru politicile redistributive a prevalat şi cînd preşedintele Clinton a semnat noua lege, ştiind că este în acord cu convingerile electoratului.

Experţii din Partidul democrat atrag atenţia că, aşa cum a fost adoptată, legea va arunca în braţele mizeriei absolute milioane de copii, şi nu e corect ca aceştia să fie pedepsiţi pentru comportamentul iresponsabil al părinţilor lor. Dar preşedintele nu putea să-şi permită un veto faţă de o schimbare pe care majoritatea americanilor care trudesc o simt drept necesară şi morală. Aşa cum funcţiona, sistemul era depăşit. Noile reglementări nu sînt strălucite. Toţi, şi republicanii şi democraţii, ştiu că vor urma multe corective. Stabilitatea şi vitalitatea sistemului politic se verifică tocmai prin capacitatea sa de a reacţiona rapid şi eficient la stimulii vieţii, de a-şi corecta din mers propriile erori. În timp ce promovează o legislaţie care să inducă sentimentul ruşinii, legiuitorii americani îşi asumă riscul de a se ruşina de propriile lor decizii. Oricum e mai probabil să nimereşti direcţia corectă mergînd, decît stînd pe loc şi ţinînd discursuri despre înţelepciunea şi generozitatea înaintaşilor.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Tratat şi integrare

"Este aproape sigur că, avînd în mînă şi tratatul cu ţara noastră, după păcăleala pe care i-a tras-o Slovaciei, Ungaria va fi considerată aptă a intra în NATO. Nu şi România, care, deocamdată, nici nu este luată în calcul pentru primul val al integrării" - avertiza Dumitru Tinu în **Adevărul** de miercuri, 14 august, în editorialul său *Capcana ungară*. Prin jocul întîmplării sau prin programarea rundelor de negocieri, în fiecare vară, avem n-avem treabă, vine vorba despre Tratatul româno-maghiar. Acum exact un an, ziariştii consemnau opinia celor doi miniştri de externe care dădeau ca sigură semnarea documentului în scurt timp. Săptămîna trecută, ziarele au comentat tot "apropiata semnare a Tratatului", de astă dată bazîndu-se pe acordul celor două părţi asupra interpretării româneşti a Recomandării 1201. "Tratatul va pune punct unei confruntări costisitoare şi va nivela drumul ambelor ţări spre NATO" - e de părere Radu Budeanu ("Raţiunea a învins. Recomandarea 1201 a rămas". **Ziua**, 15 august). Dar să nu fim prea optimişti: "Declaraţia de la Budapesta nu face decît să anuleze compromisul din Tratat. Puţin îi pasă Budapestei de reacţiile Washingtonului, o dată ce decizia privind NATO este luată, iar situaţia din Bosnia permite cvasipermanentizarea prezenţei militare americane în Ungaria. Tratatul cu România este «pro forma»... Faptul că R 1201 este interpretată şi inclusă în anexă - sau putea să şi lipsească din Tratat - nu are nici o relevanţă". Aşadar, "nu avem de ce ne bucura de semnarea Tratatului. Este un pas atît de mic în direcţia cea bună, încît ar putea trece neobservat. Sperăm ca oamenii noştri politici să aibă înţelepciunea de a nu-l folosi în campania electorală" (Constantin Gheorghe, "Ce aşteptăm de la Tratat", **Jurnalul naţional**, 17 august). Dacă ziaristul român ştie tot, rău fac politicienii că nu-l ascultă. Vineri, 16 august, **Curierul naţional** anunţa cum "Continuă reacţiile partidelor politice în chestiunea Tratatului româno-ungar". Iar "continuă" este aici la un timp care în stilistică se cheamă "prezentul continuu". Sigur, "reacţiile" veneau din pură grijă pentru soarta ţării, n-aveau în ele nimic electoral. Deşi, dacă ar fi să ne luăm după **Libertatea** din aceeaşi zi, "Semnarea Tratatului ar fi meritul tuturor", "ar putea însemna ultima şansă pentru România de a intra în eşalonul fruntaş al ţărilor est-europene care vor fi primite în NATO", aşa că "inclusiv partidele din Opoziţie îşi pot face capital electoral din acest tratat, fără să-l nege". Ba chiar, după alte opinii, "e de dorit ca oamenii politici din ambele ţări să găsească tăria de a sluji prioritar interesele naţionale, care înseamnă inclusiv această reconciliere istorică dintre România şi Ungaria. Cine e încă orbit de furie că s-ar putea ajunge la acest moment vital pentru liniştea celor două ţări vecine şi pentru integrarea lor euro-atlantică ar trebui să privească la reacţiile europene şi americane faţă de evoluţia negocierilor şi de poziţiile conciliante ale echipelor diplomatice" (Horia Alexandrescu, "Reconcilierea româno-ungară", **Cronica română**, 17-18 august). Şi cine e "încă orbit de furie"? Evident, "preşedintele unui partid pe care PDSR şi l-a asociat la guvernare" (**România liberă**, 16 august), şi pe care inexistenţa unui pericol maghiar îl lasă fără obiectul muncii. "Ne surprinde însă atitudinea unor formaţiuni politice din opoziţie, a Convenţiei Democrate Române, în primul rînd" - scrie Ion Cristoiu în **Evenimentul zilei** de luni, 19 august, mirat că Emil Constantinescu a cerut ca semnarea tratatului să aibă loc după alegeri. "Orice cîrtire faţă de Tratat, orice exigenţă de a-l semna numai după alegeri ar fi un irresponsabil exemplu de politicianism ieftin".

Sigur, reconciliere, compromis, felicitări de la Washington - foarte bine. Numai că, pentru a nu face o prea bruscă ruptură cu "tradiţia", "Românii şi ungurii una vorbesc şi alta se înţeleg" (**Adevărul**, 17-18 august). Nu e clar, adică, unde a ajuns Recomandarea 1201: în Anexa la Tratat, afirmă autorităţile române; aş, în textul Tratatului de bază, subliniază Ambasada Ungariei la Bucureşti. Şi uite-aşa, mai că-ţi vine să crezi că, după ce-au plimbat Recomandarea de colo-colo în toate negocierile, experţii celor două părţi mai au nevoie de-o rundă de convorbiri pentru a-şi aminti exact unde-au pus-o... (M.V.)

Argument

În prag de noi alegeri, partidele îşi strîng rîndurile, candidaţii îşi aleg rolurile şi măştile, artiştii compun imnuri, şefii de campanii intră în priză, renunţînd la concedii, consilierii consiliază, institutele de sondaj nu mai pridesc onorînd comenzile întru plăcerea comanditarilor, societatea civilă numără cu glas tare numărul mandatelor prezidenţiale, televiziunile îşi structurează şi restructurează personalul şi emisiunile, bancherii, investitorii şi oamenii de afaceri stau în expectativă, leul aşijderea (la curs moderat), tipografiile produc teancuri de afişe, aracetul dispare de pe piaţă, analiştii fac pronosticuri, iar ziariştii sînt bine trataţi la conferinţe de presă, lansări de candidaţi, sau declarări de noi alianţe. Alături de preşedintele ţării, în sunetul "glasului roţilor de tren", îşi anunţă candidatura şi fostul mecanic de locomotivă Virgil Hogaş. În ăst timp, electoratul merge liniştit la mare sau la munte, pe măsura posibilităţilor, ignorînd acumulările de trîmbiţe, tobe şi surle pregătite pentru a-i sparge urechile la momentul oportun şi a-i strica nervii. Va veni şi acest moment al zgomotelor, al arătării muşchilor şi al loviturilor surpriză. Promisiunile se vor ţine lanţ sub forma "noi nu promitem" sau "judecaţi după fapte, nu după vorbe". Dar deocamdată e încă vară şi încă pace. (A.M.)

Măşti prezidenţiabile

"Mulţimea se bucură de spectacol, prin aceasta îi cucerim mintea şi inima", constata Ludovic al XIV-lea.

Spectacolul a rămas mijlocul prin care s-a dezvoltat industria persuasiunii politice după cel de-al doilea război mondial: spectacolul-reclamă, *happening*-ul în care liderul politic îşi aranjează propria punere în scenă. Este ceea ce încearcă să facă, în această perioadă, şi prezidenţiabilii noştri, aflaţi în căutarea personajului care poate fi vîndut cel mai bine.

Lăsînd la o parte candidaţii de tipul dlui Virgil Hogaş, pensionar, fost mecanic de locomotivă, care propune "glasul roţilor de tren" sau chiar prezidenţiabili (patrioţi) mai serioşi, cum ar fi Adrian Păunescu – "ofer fără nici o condiţie viaţa mea cauzei naţionale", sînt şi aspiranţi la fotoliul din Palatul Cotroceni cărora li s-au distribuit rolurile:

ION ILIESCU – tatăl nostru

După şase ani, dl. Iliescu îşi conservă imaginea de tată al naţiunii. Asta i se cere, asta este. Imediat după decembrie '89, cînd românii se simţeau pierduţi şi orfani, domnia sa a fost acreditat (cu un procent de 80%) ca tată protector, singurul în măsură să ofere siguranţă. Astăzi Ion Iliescu mai simbolizează încă ordinea care poate să constrîngă, statul care conduce şi stăpîneşte. Dacă în '92 Iliescu promitea 1 milion de locuri de muncă, astăzi el promite că România se va lăsa, în sfîrşit, în voia celui de-al treilea val, şi de cîte ori are ocazia, descrie peisaje mioritice plasate în filme SF. Tehnica de vîrf, Internet-ul vor fi la îndemîna tuturor, chiar şi a celor care încă n-au acasă telefon, chiar şi a celor care trăiesc în locuri unde curentul electric n-a ajuns. Toate acestea le poate face numai el, care colindă ţara în lung şi în lat cu mînecile suflecate, îndemnînd la abnegaţie şi sacrificiu, dînd sfaturi după principiul "întîi muncă şi după aia pîine", oprindu-se şi vorbind ca de la om la om cu cei care vin să i se plîngă.

Tatăl domoleşte impulsurile, nu satisfăcîndu-le, ci reprimîndu-le. Poporul român bea prea multă bere (pe criza asta de malţ), spune dl. Iliescu, adăugînd imediat că ar fi de preferat vinul nostru dacic şi premiat totodată. Privatizarea e bună, la fel şi agricultura descentralizată, dar mult mai bine ar fi dacă ţăranii s-ar întovărăşi şi ar face agricultură în comun, e mai ieftin şi fără nici o legătură cu CAP-urile. Unui ţăran singur nu-i dă mîna să ia un împrumut, dar unde-s doi şi mai mulţi puterea creşte. Dl. Iliescu îi învaţă de bine că dumnealui ştie legile (şi tocmelile) din ţara asta mai bine decît oricine.

Autoritatea represivă a tatălui nu s-ar impune, însă, dacă nu s-ar găsi şi fiii gata să o accepte, fie prin propria lor voinţă, fie prin condiţionarea socială sau, pur şi simplu, din inerţie. Dl. Iliescu a primit de la început un mandat în alb şi nu puţini au fost cei mulţumiţi să se lase pe mîna unui stăpîn care să aibă grijă de toate. Firește că acest mandat, fiind în alb, nu se pune la socoteală.

PETRE ROMAN – liderul şarmant

Se spune că portretul în pulovăr al dlui Roman le-a cucerit, de la început, pe doamne. Mobil, activ, dinamic, mereu în mişcare, vorbind curent cinci limbi, student eminent şi apoi profesor universitar, fostul premier s-a adaptat cu multă uşurinţă la miturile societăţii informaţionale. Astfel, liderul şarmant crede că publicului i se poate vinde orice. Totul este să ai o echipă formidabilă care, pe baza studiilor de piaţă şi a sondajelor de opinie, să organizeze o campanie corectă de publicitate. Cu ajutorul lozincilor, candidatul devine un produs de marcă, uşor identificabil şi bine calibrat. Înainte de a-şi lansa oficial candidatura, Petre Roman a comandat sondaje, focus grupuri, interviuri, pe baza cărora şi-a stabilit nu numai personajul pe care urma să-l interpreteze, dar şi momentul cel mai potrivit al intrării în cursa electorală. Odată stabilite tactica şi strategia, dl. Roman s-a pus în mişcare rapid. Rolul liderului grăbit i se potriveşte ca o mănuşă. Ţine discursuri la universităţi celebre din Europa, face propuneri la Adunarea Parlamentară a Consiliului Nord-Atlantic cu aceeaşi uşurinţă cu care aleargă din sat în sat, botezînd şi cununînd, în stînga şi-n dreapta.

EMIL CONSTANTINESCU – Monsieur Tout-le-Monde

Preşedintele celei mai mari alianţe de opoziţie, dl. Constantinescu a fost ales, iniţial, în această funcţie pe considerentul că întruchipează *common man*-ul, cetăţeanul-tip, omul obişnuit. Liderul de acest tip, *one of us*, are un portret standard: "fără strălucire, fără pasiune, fără dramă, el este omul normalului. Totul este banal în el, obişnuit, convenţional. Nu se distinge prin nimic deosebit" (în afara asemănării cu Alexandru Ioan Cuza). Staff-ul CDR mai crede, încă, în "preşedinteleoglindă", ca şi cum oamenii şi-ar dori un preşedinte după propria lor înfăţişare. Dl. Constantinescu a intrat în acest personaj fără nici un fel de dificultate. Este o mîndrie pentru domnia sa că locuieşte împreună cu familia într-un apartament de trei camere într-un cartier aflat departe de centrul Capitalei. Dl. Constantinescu vorbeşte cu greu în public, atunci cînd nu are discursul gata fabricat, este lipsit de spontaneitate, nu are umor, în schimb are reacţii umane, adică necontrolate. Dl. Constantinescu este opusul omului monden. Candidatul CDR doreşte să treacă mai degrabă ca un tradiţionalist, pentru el nu mass-media este cea care emite adevărul. Se pune întrebarea: dacă dl. Constantinescu va dori să rămînă mereu la nivelul alegătorilor săi din '92, oare aceştia, în '96, nu i-o vor lua înainte? Astfel, dl. Constantinescu a decis să rămînă un contracandidat.

NICOLAE MANOLESCU – un intelectual în aşteptarea lui Godot

Propulsat în cariera politică de o elită, s-a crezut iniţial că dl. Manolescu propune poliarhia. Partidul domniei sale are im - ginea unui partid de intelectuali (deci minoritari). Teoretic, nu-i nimic rău în asta, cu atît mai mult cu cît cărturarul a fost întotdeauna la români liderul de opinie al comunităţii, practic, însă, se dovedeşte că PAC nu poate fi un partid-masă. Cărturarul este doar liderul spiritual. Un om care buchiseşte nu poate avea idei practice. Oamenii au fost obişnuiţi să creadă că "unde-i şcoală multă şi prostia-i mare", de unde şi sloganul mineresc "noi muncim, nu gîndim".

Mai mult, după alianţa PAC cu PL '93, Nicolae Manolescu a fost desemnat candidatul la preşedinţie al ANL, devenind încă o dată minoritar, dat fiind că va fi exponentul liberalismului. A tăia coada pisicii dintr-o dată ar fi o soluţie foarte bună pentru România, dar nici electoratul şi nici economia nu sînt pregătite pentru soluţii radicale. Astfel, dl. Manolescu va fi nevoit să prezinte în campania pentru "calea dreaptă" un program liberal pentru care vom mai avea încă de aşteptat.

GYÖRGY FRUNDA – One man show

György Frunda este omul-orchestră pentru UDMR. Prezentabil, şarmant, activ, echilibrat, Frunda este unul dintre puţinii lideri UDMR care vorbeşte cursiv şi corect româneşte, din acest motiv, probabil, şi singurul care va putea explica electoratului că ungurii nu vor să ne ia Ardealul. Imaginea UDMR în această campanie electorală va depinde în mare măsură de discursul şi calmul său, astfel formula aleasă de Uniune este cea care vinde "produsul" cel mai eficient printr-o reprezentativitate maximă. Într-o oarecare măsură chiar şi procentul votanţilor UDMR este dependent de dl. Frunda şi farmecul său. Prin tranzitivitate şi "tîrgul electoral" pentru turul doi. Campania electorală a UDMR îl va avea în centru pe György Frunda, după modelul *music-hall*-ului, în care vedeta alege formula *one-man-show*, pentru a centra întreg spectacolul asupra sa. Însă domnia sa va trebui să jongleze cu dibăcie în apariţiile sale publice, astfel încît să nu oculteze programul UDMR, să nu i se substituie.

Deocamdată, electoratul se mulţumeşte cu măştile, în spatele cărora a rămas, încă, loc liber pentru programe.

Sabina FATI

O vară de uitat

Căldură şi călduri, panică şi nelinişti, agitaţie prin culise şi linişte de concediu prelung la prim-plan. Lîncezeală de suprafaţă, furtuni de adîncime, planuri, socoteli şi joaca de-a procentele. Adunăm, scădem, punem prim-miniştri (vine-nu vine Stolojan, fugi de-aci, n-ai auzit, Radu Vasile sau Cataramă...), socotim al doilea tur. E palpitant şi berea alunecă mai repede. Facem politică de mama-focului, căci "prietenii plini de caracter ştiu de ce". Ăst timp, în Televiziunea Publică, unde tot contribuabili şi electorat lucrează, comentariile sînt identice, preocupările tot dîmboviţene, tot politiceşti dar mai cu fereală, că n-avem voie. De ce-ar fi la noi altfel decît la noi? Lîncezeală, vacanţe dar mai rău, dispariţia cheii de la cutiuţa cu creativitate. Dorul după stabilitate şi linişte s-a transformat în iubirea de ieri. Un ieri fără prim-secretari dar căldicel, comod, fără probleme, cu lucruri aşezate. Mai strîmb, mai drept, ce mai contează, aşezate să fie. Orice deranj e prompt sancţionat. Ieşirea din rîndul lumii se pedepseşte mai rău ca niciodată (de la '90 încoace, evident).

Sindromul la modă este PAC-ul (nu partidul), adică Paranoia Aparentei Conspiraţii sau Paranoia Aparentei Coincidenţe. Un psiholog, ziarist extrem de valoros şi cunoscut, Mircea Toma, mi-a confirmat existenţa acestui tip de sindrom în literatura de specialitate. Numele ştiinţific nu-mi este cunoscut, îi verific acum pe pielea mea, doar modul de utilizare şi consecinţele. Pe scurt, treaba e simplă: iei două-trei întîmplări defavorabile şi le legi între ele, astfel încît consecinţele neplăcute pentru tine ca individ să fie puse pe seama unui soi de conspiraţie cît mai ocultă. În felul acesta scapi de problema incomodă legată de propriaţi vină (altminteri, fenomenul s-ar putea chema SMP – Sindromul Maltei Personale). În Televiziunea Publică de Tranziţie, ca de altfel în întreaga Societate Română de Tranziţie, PAC-ul (nu partidul) te pîndeşte la fiece colţ. Nu vine şoferul la filmare, nu capeţi car pentru transmisie, nu găseşti spaţiu de montaj? De vină este nu-ştim-cine care ne sabotează, pentru că sîntem buni, drepţi şi "deontologici", tocmai potriviţi pentru a fi invidiaţi. Eterna conspiraţie ne urmăreşte pretutindeni.

Colac peste pupăză, orgoliile toarnă şi ele apă chioară peste focul abia-pîlpîind al profesionalismului. Ce e aia profesionalism şi de ce de-abia pîlpîie? Discuţiune lungă, bibicule, cu multe şi varii argumente. Pe scurt, însă, pentru a-mi linişti (?) coledzii, profesionalism ar însemna respectarea pînă-n pînzele albe a teoriei lucrului bine făcut, aprecierea unui rezultat în funcţie de un set de valori, solid şi cît mai general acceptat. Care set, care valori, care acceptare, aici e aici. Rămîne atunci orgoliul, ca duşman de moarte al profesionalismului. În momentul în care antipatiile şi diversele frustrări personale dictează aprecierea unor emisiuni, ne-am ars (la acel foc abia-pîlpîind al profesionalismului). În toată lumea, în toate televiziunile pe care le-am vizitat, există un fragil balans între timpul şi energiile consumate pe mîncătorii şi resursele consumate pe realizat programe. Un 70%-30% în favoarea emisiunilor e încă bine. Cînd raportul e invers, cam ca în TVR, ceva e putred şi asta riscă să se vadă pe ecran.

Televiziunea Română este greu de judecat. Cei mai mulţi o apreciază după Actualităţi, program care, pe drept cuvînt, defineşte calitatea unui post de televiziune sau a altuia. Alţii sînt mai fini în observaţie şi recunosc diferenţe între tipuri de emisiuni şi tipuri de abordări. Aceştia constată că în acest moment TVR nu formează o instituţie, o organizaţie, ci un set de interese ale unor grupuri numite redacţii. Lupta surdă între ele constituie sarea şi piperul balansului fragil descris mai devreme. În Numele Redacţiei (a fost primul titlu la care m-am gîndit) se poate comite aproape orice mîrşăvie, ea este scuzată. Atitudinea cu pricina poate trece chiar drept dovadă de profesionalism. În fond, acest gen de atitudine are mii de scuze. Cînd nu ai stabilit nici un obiectiv clar pentru întreaga organizaţie, surogatul apare imediat: mici obiective locale, ridicole şi meschine de multe ori. În loc de strategie, ai parte numai de tactici. În loc de obiective, găseşti doar interese. În locul unui vector bine trasat, o adunătură de vectoraşi orientaţi în toate direcţiile, de la hăis la cea. Suma este evident, aproape zero. De aceea, din toate capitolele fizicii, noi studiem numai Statica.

Conştientizînd al meu PAC (nu partidul), am început să observ şi pe-ale altora cotidiene PAC-uri (nu partidul). Într-o atmosferă aţipită, estivală, ocupaţia asta poate fi interesantă. La un moment dat, putea deveni chiar hazlie. Şi m-ar fi amuzat, cu siguranţă, dacă PAC-urile (nu partidul) altora, combinate cu orgoliile aceloraşi, nu ar fi dus la dispariţia emisiunii "La Puterea a Doua". Nu este foarte hazliu să vezi că emisiunea pe care ai pornit-o (împreună cu o echipă), la care ai muncit trei ani (împreună cu aproximativ aceeaşi echipă), dispare peste noapte, fără nici un argument profesional. PAC-ul (nu partidul) meu personal îmi spune că şi acum patru ani, tot înainte de alegeri, eram demis de la Actualităţi, cu aceeaşi remarcabilă lipsă de argumente profesionale. Mă flatează, zic, faptul că cineva simte nevoia să mă îndepărteze de zona emisiunilor politice, în prag de alegeri. Gîndul acesta are efectul unui duş înviorător. De abia reconfortat, imediat îmi spun că s-ar putea ca numai orgoliile vreunui lider redacţional să fie de vină. Toate acestea, adăugate, evident, căutării propriei culpe.

Ocupaţiuni zilnice obositoare, frustrante, care fac din actuala perioadă pre-electorală o simplă vară de uitat.

Gabriel GIURGIU

Poezia imnică în literatura de partid contemporană

- comentarii literare în sprijinul candidaţilor şi al alegătorilor -

IMNUL CONVENŢIEI DEMOCRATICE

Text de Dr. Barbi
Muzica de Cristian Paţurcă

De la cei bătrîni
Ne-a rămas ideea
Că pustie-i casa
Şi săracă-i masa
Dacă n-avem CHEIA

Moş Ion Roată însuşi
A durat ideea:
"Cum se frînge ramul
Se va frînge neamul
Dacă n-avem CHEIA"

Nu se-aprinde focul
Dacă nu-i scînteia
Dus ne e norocul
Stins e viitorul
Dacă n-avem CHEIA

CHEIA e unirea
CHEIA E CONTRACTUL
PENTRU ROMÂNIA
CHEIA e speranţa
Ce alină dorul
CHEIA-i moştenirea
De la SENIORUL.

Comentariu: Imnul CDR este o construcţie poetică centrată pe un element cu vădite conotaţii simbolice: "cheia". În cele 22 de versuri, acest cuvînt este reluat de 7 ori, în poziţie anaforică şi epiforică, ceea ce îi conferă caracterul de termen structurant al întregului discurs poetic.

În prima strofă se remarcă tonul cald, evocator, generat în primul rînd de versul "De la cei bătrîni", precum şi de folosirea uşor arhaizantă a predicatelor nominale: "pustie-i casa", "săracă-i masa". Caracterul arhaizant este dat de inversiunea topicii standard a unor asemenea constructe (a fi + adjectiv calificativ; în text, adjectivul e plasat înaintea copulativului), precum şi de forma orală, populară a verbului *a fi*: "i". Sensurile adînci ale strofei provin din succesiunea, la sfîrşit de vers (deci în poziţie tare), a trei cuvinte-simbol: "ideea", "casa" şi "masa". Ele exprimă succint un întreg univers uman, croit atît pe dimensiunea materială (casa, masa), cît şi pe cea spirituală (ideea).

Mesajul poetic al primei strofe este amplificat de strofele următoare. Astfel, cea de-a doua reia conceptul de "bătrîn" într-o ipostază concretă ("Moş Ion Roată"), care poate fi considerată şi o referinţă culturală ori un intertext, în manieră postmodernă. De remarcat că paradigma "bătrîneţii" (prin extensie, a tradiţiei, a vechimii) este completată în final de alţi doi termeni din aceeaşi sferă semantică: "moştenirea" şi "seniorul". În acelaşi timp, registrul abstract-filosofic al poeziei este susţinut de prezenţa în text a unei întregi serii de concepte: "norocul", "viitorul", "unirea", "contractul", "speranţa" şi, bineînţeles, "dorul", cuvînt, după cum se ştie, intraductibil, ce exprimă însăşi esenţa spiritualităţii româneşti. Nu este, însă, singurul cuvînt care se revendică de la tradiţia noastră. Versurile strofei a treia, prin aparenţa lor aforistică ("Dus ne e norocul"; "Stins e viitorul" şi, mai ales, "Nu se-aprinde focul / Dacă nu-i scînteia"), trimit la tezaurul înţelepciunii populare, dar şi - în egală măsură - la străvechea artă a versului gnomic. Folosirea inversiunii în construcţiile copulative ("stins e viitorul", "dus e norocul") demonstrează o anume consecvenţă din partea autorului şi accentuează tonul evocator, uşor arhaizant, în evidentă antiteză cu concreteţea şi materialitatea "CHEII".

Teme pentru candidaţi: *Alcătuiţi o compunere cu titlul: "Valori simbolice ale cheii la Sigmund Freud şi Gilbert Durand";* Împărţiţi textul în propoziţii, calculaţi cît spaţiu ocupă fiecare propoziţie, apoi repartizaţi-le, procentual, pe partide.

IMNUL UNIUNII LIBERALE BRĂTIANU

Versuri de Dinu Sickitiu

Răsună peste-ntreaga ţară
Un dulce cîntec românesc
E glasul Uniunii Liberale
Slăvind trecutul strămoşesc.

Stindardul lui ne este farul
Spre care astăzi ne-ndreptăm
Şi răul tot din ţara noastră
În bine vrem să-l preschimbăm.

Căci de sub lespezi de morminte
Ne stau chezaşi toţi liberalii
Ai României ziditori
De vremuri noi - făuritori.

Refren:
Uniunea "BRĂTIANU"
Ne arată drumul nou
Pentru-a ţării fericire
Ajutaţi de Dumnezeu.

Comentariu: Amintind de cîntecele revoluţionare ale secolului al XIX-lea, poezia se structurează pe o serie semantică din sfera auditivă ("răsună", "glas", "cîntec"), dublată de o alta care mizează pe vizual ("stindard", "far"). Apar astfel două puternice senzaţii care, alăturate, conferă poeziei o notă de dinamism întregită de sensul verbelor: "ne-ndreptăm", "să preschimbăm". Singura sugestie statică e dată de expresia "lespezi de morminte" urmată de verbul "stau".

Există un anume spirit romantic în aceste versuri, în primul rînd la nivel tematic ("trecutul strămoşesc", antiteza bine-rău, problema timpului şi antiteza trecut-prezent, fericirea, ajutorul divin). Dar dincolo de aceste posibile interferenţe cu romantismul, textul are fără îndoială un caracter modern, chiar postmodern, şi poate fi citit ca o operă deschisă, în sensul definit de Eco în celebra sa lucrare de la începutul anilor '60. Acest caracter poate fi conştientizat numai de un cititor activ, care să aibă o contribuţie personală la identificarea sensului operei. Astfel, există posibilitatea ca, schimbînd cîteva cuvinte de conjunctură ("liberalii" din strofa a III-a, "Uniunea Brătianu" din ultima strofă, "Dumnezeu" din ultimul vers), poezia să poată fi adaptată la orice contexte politico-istorice ori doctrinare, în funcţie de opţiunea ideologică şi estetică a receptorului. (O investigare a izvoarelor şi influenţelor ar demonstra, probabil, că aşa a fost produsă şi această variantă: punînd, de exemplu, "liberali" în locul unde pînă nu demult figurau alţii, tot "ziditori" şi "făuritori" şi ei).

Oricum, în orice condiţii, farmecul poeziei rămîne acelaşi. Indicibil.

Întrebări: *Ce poet a mai scris despre trecutul strămoşesc, lespezi de morminte etc. pe vremea celorlalţi Brătieni, cei de la '48? De ce acela era cu adevărat poet, iar acesta nu?* Idem pentru Brătieni.

IMNUL PARTIDULUI DEMOCRAT-AGRAR

AŞA-I ROMÂNUL

Aşa-i românul cînd se-nveseleşte
Ca şi stejarul cînd înmugureşte
Aşa-i românul cînd este iubit
Ca şi stejarul cînd e înverzit

Ţara-i mănoasă şi în fericire
Poate oricine să trăiască în ea
Şi-a mea mîndruţă ce o am pe lume
E tot ce am mai sfînt în ea

Trăiască ţara, patria mamă
Trăiască toate cîte sînt în ea
Trăiască toate cu mic cu mare
Şi a mea mîndră ce o iubesc tare

O rugăciune către ceruri zboară
O rugăciune către Dumnezeu
Mă rog acuma pentru a mea ţară
Şi pentru tine sfînt poporul meu.

Comentariu: "Aşa-i românul" poate părea o constatare uşor fatalistă, menită să întreţină un anume spirit provenit din teoriile tip "boicotarea istoriei", "refugiul în natură" (ori Cosmos) etc. În realitate, este o afirmare a energiilor descătuşate, aşa cum sugerează numărul mare de verbe prezent în text, dintre care unele la imperativ.

Construcţia simetrică a primei strofe ("Aşa-i românul.../Ca şi stejarul...") uzează de ample comparaţii pentru a defini o dimensiune fundamentală a poporului român: legătura sa cu natura, în speţă, cu codrul. Se remarcă aici funcţia metonimică a cuvîntului "românul", care exprimă totalitatea, colectivitatea, şi nu un individ istoric determinat. Această referire generică la "popor" apare şi în strofa a doua, în versul "Poate oricine să trăiască în ea" (în ţară, n.n.). Din colectivitate se detaşează "a mea mîndruţă", despre care poetul afirmă că "e tot ce am mai sfînt în ea" (în ţară, n.n.) şi "o iubesc tare". Epitetul "sfînt" mai apare o singură dată, în final, alături de cuvîntul "popor"; împreună cu ceilalţi termeni din aceeaşi paradigmă ("rugăciune", "mă rog") conferă poeziei o anume solemnitate, iar românului – dimensiunea spirituală caracteristică. De la "se înveseleşte" şi "este iubit" din prima strofă pînă la rugăciunea din final, "românul" parcurge un traseu complex, presărat cu imperative ("trăiască"), exclamaţii retorice şi repetiţii, ceea ce explică în bună măsură titlul poeziei.

Temă pentru acasă: *Cum e românul? Explicaţi în proză, folosind expresii frumoase preluate din poezie.

IMNUL PARTIDULUI DEMOCRAT

VERDE 'NROURAT

Muzică şi text de Mircea Rusu

Umblă vorbă de soroc
Verde'nrourat
Că noi n-am avut noroc
Verde-nrourat
Vîntul bate, apa trece, pietrele rămîn
E şi grea, e şi frumoasă viaţa de român
C'avem suflet bătrînit
Verde'nrourat
De la truda ce-am trudit
Verde'nrourat
Vîntul bate, apa trece, pietrele rămîn
E şi grea, e şi frumoasă viaţa de român
Noi murim spre a renaşte
Verde'nrourat
Ca Iisus în zi de Paşte
Verde'nrourat

Comentariu: Întregul mecanism textual al acestei poezii este generat de refrenul "verde'nrourat", în care aliteraţia consoanei "r" sugerează o anumită zbatere interioară, iar puternica sugestie vizual-coloristică domină toate celelalte imagini. Practic, discursul se centrează pe acest refren care exprimă tinereţe, prospeţime, dinamism, începutul unui nou ciclu natural. În jurul acestei imagini gravitează concepte ale culturii populare ("soroc", "noroc"), versuri aforistice cu evident substrat parabolic ("Vîntul bate, apa trece, pietrele rămîn") şi constatări uşor fataliste: "E şi grea, e şi frumoasă viaţa de român". În final, apare şi un intertext eminescian ("Noi murim spre a renaşte"), urmat de o comparaţie ("Ca Iisus în zi de Paşte") care explică simbolistica "verdelui înrourat".

Tonul e voit arhaizant şi simili-folcloric, parafrazînd expresii celebre, intrate de mult în mentalul colectiv ("pohta ce-am pohtit" devine "truda ce-am trudit"), ori eliminînd prefixele din motive de metrică ("C-aveam suflet bătrînit"; forma de dicţionar "îmbătrînit" ar fi dat o silabă în plus). Chiar şi structura repetitivă a discursului poetic este un semn de "pastişare" a genului oral.

Teme pentru acasă: *Explicaţi versul "E şi grea, e şi frumoasă viaţa de român"; *Alcătuiţi o compunere cu tema: "Verdele la români. Denotaţii, conotaţii, regim juridic şi perspective".

IMNUL PDSR

HORA UNIRII

Versuri de Vasile Alecsandri

Vezi textul, referinţele critice, notele şi comentariile în V. Alecsandri, *Opere*, vol.I-V, Bucureşti, Editura pentru literatură - Editura Minerva, 1966-1977 (ori în altă ediţie a poeziilor lui Alecsandri).

Comentariu: Dată fiind vechimea şi popularitatea textului, comentarii există cu sutele. La ce bun să-i mai adăugăm unul?

Întrebări pentru candidaţi: *Care a fost titlul iniţial al poeziei şi unde a fost ea publicată? (Aşteptăm răspunsuri pe adresa redacţiei) *Cum poate o poezie cu o mare încărcătură simbolică naţională, citită şi cunoscută de toată lumea *tocmai* pentru că e resimţită ca o valoare naţională (căci altminteri, din punct de vedere strict literar, nu e o capodoperă) să devină imnul unui partid? Şi, mai ales, de ce?

prof. Mircea VASILESCU

PRONOSTICURI ŞI INTERPRETĂRI

1. Ce speraţi de la viitoarele alegeri şi de la următorul mandat legislativ?

2. Puteţi da un pronostic privitor la alegeri?

3. Cum vedeţi problema candidaturii preşedintelui Ion Iliescu? Consideraţi că are dreptul să candideze la toamnă?

SILVIU BRUCAN,

politolog

1. Subliniez, încă o dată, că România are nevoie acum de o puternică şi rapidă perioadă de dezvoltare capitalist-industrială, care să recupereze rămînerea ei în urma Cehiei, Ungariei şi Poloniei pe acest plan, iar forţa executivă cea mai potrivită pentru a efectua acest salt este un guvern de centru-dreapta. Sper ca electoratul să înţeleagă acest imperativ şi să voteze la putere forţele politice calificate a forma un asemenea guvern.

Doctrinar, este vorba de o *orientare liberală modernă* şi, cred că toate forţele principale de opoziţie - CDR, USD şi, în curs de afirmare, noua Alianţă Naţională Liberală - au în programele lor suficiente elemente de liberalism pentru a putea constitui o formulă omogenă de guvernare. Sondajele de opinie cele mai recente relevă posibilitatea reală ca aceste forţe politice să obţină majoritatea necesară pentru a forma guvernul de coaliţie după 3 noiembrie 1996.

Totul depinde acum de campania electorală şi în mod special de capacitatea partidelor politice şi a liderilor lor de a se adresa lumii *reale* pe care o au în faţă şi stării de spirit *reale* a electoratului. După părerea mea, nici unul din programele oferite pînă acum nu corespunde acestei cerinţe fundamentale. Să mă explic.

Toţi candidaţii bat toba pe chestia integrării României în structurile euro-atlantice, îşi umflă pieptul în stil patriotard şi cer în mod zgomotos ca România să fie tratată la fel ca ţările de la Vişegrad, să nu existe discriminare, mai multe "valuri" ş.a.m.d. Cu ce drept?

Cînd este vorba de cooptarea în NATO, unde ar trebui să prevaleze criteriile militar-strategice, este evident că prioritate au România şi Polonia. Un singur argument este edificator: flota americană din Mediterana nu poate deveni operaţională la adică, pe teatrul de război european, prin Lacul Balaton, ci numai prin Marea Neagră. Aici au avut loc manevrele navale de parteneriat, la Constanţa se perindă crucişătoarele americane şi britanice cu amiralii lor şi nu la Tatabanya.

Dacă însă trecem la criteriile economico-tehnologice ale Uniunii Europene, pretenţia noastră de a fi trataţi la egal cu Cehia, Ungaria şi Polonia este de-a dreptul insolentă. Aceste trei ţări s-au calificat recent pentru O.E.C.D., organizaţia ţărilor industriale avansate, în timp ce România este cotată în Europa ca ţară subdezvoltată. Aici nu e vorba de geografie, dacă e central sau est-europeană, ci de faptul că produsul intern brut *per capita* în Cehia, Ungaria şi Polonia este de trei ori mai mare decît al României, iar salariul mediu lunar este între 300-350 dolari, faţă de prăpădiţii 80-90 dolari ai românului. Adică sîntem mult rămaşi în urmă ca dezvoltare şi de trei ori mai săraci.

Nimeni nu pune problema în aceşti termeni radicali de trezire la realitate, pentru că nu vrea să tragă concluziile programatice care se impun. Nu există altă cale pentru a învinge subdezvoltarea decît săltarea producţiei şi productivităţii, cu atît mai mult cu cît sîntem încă cu circa 30% sub nivelul amărîtei producţii industriale din 1989. Şi cum am putea depăşi acest nivel şi creşte anual cu 9-10%, dacă două zile din şapte stăm cu burta la soare sau ne ducem sîmbătă la pescuit şi duminică la cîrciumă?

Da, primul lucru care trebuie făcut în România este reintroducerea săptămînii de lucru de şase zile cel puţin pînă cînd depăşim nivelul din 1989. Nu numai ca măsură economică salvatoare, dar şi ca semnal psiho-social indicînd efortul special pe care trebuie să-l facem. Bineînţeles, la muncă mai multă şi mai bună şi salariul trebuie să fie mai mare: pentru început 120 dolari pe lună!

Dacă nu facem acest lucru, nici în 2010 nu ne vom califica pentru Uniunea Europeană. Bref, *săptămîna de 6 zile lucrătoare este piatra de încercare a europenismului la români!*

2. Deocamdată, alegerile locale şi sondajele indică o victorie a partidelor din opoziţie la parlamentare, în timp ce la prezidenţiale Iliescu rămîne în top. Dacă la 3 noiembrie raportul de forţe rămîne acelaşi, înseamnă că vom avea un guvern de coaliţie condus de CDR, iar la Cotroceni tot Iliescu. Francezii numesc aşa ceva *co-habitation*.

3. Nu mă pricep la aspectul juridic al problemei, existînd argumente şi pro şi contra. Dar ca politolog, aş aminti că şi în 1990 s-a încercat interzicerea lui Iliescu de a candida şi la 20 mai a luat 85% din votul popular. Mie mi se pare că lupta trebuie să se dea la urne şi adversarii săi trebuie să-l învingă în alegeri şi nu prin interdicţie juridică. În ce priveşte candidatura propriu-zisă, cred că ea se justifică *numai* dacă Iliescu a învăţat ceva din experienţa celor 7 ani şi are de gînd să facă *altceva* şi să se comporte *altfel* decît pînă acum. Mă întreb dacă este în stare de aşa ceva şi dacă realizează acest comandament politic.

LAURIAN ONIGA,

vicepreşedinte PAC

1. Sper ca la toamnă să se voteze în aşa fel încît să se producă schimbarea. O schimbare a majorităţii parlamentare, a Guvernului, a primului-ministru şi a preşedintelui. Punctul meu de vedere este că alegerile din '96 vor decide într-un sens sau altul şi eu sper că o să decidă într-unul fericit viitorul României pentru următorii treizeci sau patruzeci de ani.

2. Mi-e greu să dau pronosticuri, pentru că sînt convins că felul în care se va desfăşura campania electorală va fi hotărîtor. Sondajele de opinie dau procente mari de nehotărîţi, iar oferta electorală s-a diversificat. Pentru prima oară a apărut o ofertă electorală consistentă – cea a Alianţei Naţionale Liberale – şi distinctă de celelalte oferte. Există o ofertă creştin-democrată, cea a Convenţiei, una social-democrată – USD, una de stînga clară, tranşantă a PSM-ului. Diversificîndu-se oferta şi clarificîndu-se patru-cinci oferte mari, eu cred că acum electoratul va putea decide în cunoştinţă de cauză. Rezultatul va depinde doar de capacitatea organizatorică, de calităţile manageriale sau de inventivitatea partidelor sau alianţelor. În concluzie, cărţile nu sînt jucate.

© S. Ghelie

Campania electorală va fi foarte dură. Mult mai dură decît în '90 şi '92. Spun asta pentru că în joc sînt interese foarte mari. Din '90 încoace a apărut o clasă de oameni de afaceri organizată, aş îndrăzni să spun, pe principii mafiote. Această clasă gravitează în jurul puterii şi este direct interesată în a menţine actuala stare de lucruri. Ea nu este dispusă să cedeze ceea ce a acumulat pînă acum. Dacă în '90 un om de afaceri avea de pierdut, să zicem, un capital de cîteva sute de mii de lei, acum în jurul lui sînt concentrate forţe mult mai puternice. De aceea, aceşti oameni vor duce o luptă pe viaţă şi pe moarte.

Cînd spun că va fi o campanie dură nu mă refer neapărat la violenţe fizice. Vor exista înscenări, vor fi scoase la iveală materiale compromiţătoare, unele dintre ele chiar mistificate. Personal nu mă tem de aceste atacuri. Nici ceilalţi lideri ai partidului nu au de ce să se teamă.

Vor fi exacerbate teme mari, importante. De pildă, problema naţională. În jurul candidaturii d-lui Frunda la prezidenţiale partidele naţionalist-extremiste vor avea obiectul muncii lor. Din păcate, există un electorat captiv al partidelor extremiste. Nu ştiu cît se mai prezintă procentual acest electorat. Cred că va trebui să mai treacă o generaţie pentru ca lucrurile să se desfăşoare normal, pentru ca mesajul partidelor respective să nu mai aibă relevanţă. Acest electorat este format din oameni care văd peste tot pericole, scenarii internaţionale, cabale. În Transilvania, dar nu numai acolo, sînt români speriaţi de ideea unei invazii maghiare. De fapt, aceşti oameni nici nu sînt dispuşi să asculte argumente logice.

Cum apreciaţi atacurile la adresa ANL provenite din partea unor reprezentanţi ai CDR?

Nu îmi face plăcere să vorbesc despre acest subiect. Nu putem vorbi oricum despre Convenţie în general. Putem vorbi, de pildă, despre editorialele din "România liberă" şi despre atacurile din ultimele zile de după lansarea candidaturii d-lui Manolescu. E de domeniul public că acest ziar este favorabil d-lui Constantinescu, candidat CDR. Se pare că nu atît Alianţa Naţională Liberală cît candidatura d-lui Manolescu îngrijorează pe toată lumea şi pe cei de la Putere, şi pe cei din CDR. Nu întîmplător această candidatură a fost blocată atît timp. Pentru că dl. Nicolae Manolescu este singurul candidat care nu reprezintă categoria "foştilor". Cel puţin din datele pe care le am eu pînă acum, în competiţia prezidenţială s-au înscris în general "foşti". De la prim-secretari pînă la secretar cu propaganda pe Universitatea Bucureşti – dl. Emil Constantinescu. Este extraordinar să poţi face campanie fără această povară în spate. În plus, calităţile personale, de om politic, ale d-lui Manolescu sînt indiscutabile. Atacurile "României libere" şi ale unor persoane din CDR pleacă de la teama de Manolescu. Mie mi se pare că cei care atacă ANL greşesc ţinta. Împreună cu colegii din conducerea ANL am adresat numeroase mesaje în care ceream să oprească aceste atacuri. Pentru că ele fac bine Puterii.

Problema este foarte clară. CDR nu va avea singură majoritatea parlamentară pentru a putea forma guvernul. Ea va avea nevoie, sper, şi de parlamentarii Alianţei Naţionale Liberale. Un calcul artimetic arată cum, cu procentele pe care le va face CDR, şi pe care nu le va putea depăşi, cele care variază între 20 şi 25% şi cu cele pe care le are acum USD şi pe care cred că nu le va depăşi substanţial, fără ANL nu se va putea alcătui un guvern al Opoziţiei. Fără ANL, CDR şi USD nu vor putea guverna decît cu PDSR. Ar fi o combinaţie nefericită şi păguboasă pentru ţară.

Unii simpatizanţi ai CDR vehiculează ideea că voturile care merg spre dl. Manolescu i-ar diminua şansele d-lui Constantinescu. Răspunsul meu este foarte clar. Indiferent că în turul doi va intra dl. Constantinescu sau dl. Manolescu, important este ca acolo să fie un reprezentant al Opoziţiei. Eu cred că lupta în turul doi se va duce între dl. Iliescu şi un reprezentant al Opoziţiei. Şi toate voturile Opoziţiei îl vor susţine. Nu văd motive de teamă, de îngrijorare.

Eu cred că dacă dl. Constantinescu ajunge în turul doi cu dl. Iliescu, vă pot da în scris acum că viitorul preşedinte al României va fi Ion Iliescu. Vorbim acum şi de persoană. Emil Constantinescu cred că nu are nici o şansă în faţa lui Ion Iliescu. Cred că nu mai e nevoie să explic de ce.

Singurul adversar redutabil şi care ar putea, în turul doi, să aducă voturi şi din altă parte şi care ar putea să-l învingă pe Ion Iliescu este Nicolae Manolescu. Dacă cei care simpatizează Opoziţia doresc un alt şef de stat, e bine să se gîndească de două ori înainte de a vota.

3. Cred că dl. Iliescu se află la al patrulea man-

at, urmînd să candideze pentru al cincilea. A avut întîi u ştiu cîte mandate, dar hai să le-adunăm într-unul ngur, de prim-secretar de judeţ. Lăsînd gluma la o parte, e discută numărul mandatelor după apariţia Constituţiei. n mod sigur însă, şi după Constituţie şi după declaraţiile -lui Iliescu din '90, în România nimeni nu poate fi nandatat ca preşedinte de mai mult de două ori. Dl. liescu a fost mandatat în 1990 şi în 1992.

E o problemă juridică pînă la urmă. În mod sigur, însă, l. Iliescu nu va putea fi împiedicat să candideze. Dacă rin absurd m-aş număra printre consilierii lui Ion Iliescu, -aş sfătui să renunţe să mai candideze. Astfel se face ovada că respectă Constituţia şi legile ţării. *(A consemnat Romulus Cătălin Georgescu)*

ADRIAN SEVERIN,

iecpreşedinte PD

1. Principala speranţă pe care o am în raport cu legerile viitoare este aceea ca ele să ducă la formarea nui alt tip de guvern, care să reia cursul reformelor utentice şi să deschidă drumul României către un mare lestin european şi mondial. Cînd spun asta nu mă gîndesc numai la rolul pe care ţara noastră ar putea să-l joace pe plan internaţional, ci mă gîndesc în primul rînd la ealizarea în interior a unui sistem care să aducă fiecărui etăţean atît libertatea, siguranţa şi respectul de sine, cît şi prosperitatea de care, în general, se bucură cetăţenii narilor democraţii ale lumii. Speranţa mea înseamnă deci, ămînerea actualei coaliţii guvernamentale în afara sfere-or de putere executivă şi venirea forţelor înnoitoare şi lemocratice la guvernarea ţării. În acest context nu pot să nu mă gîndesc în primul rînd la USD. Dar speranţa mea nseamnă în acelaşi timp şi o schimbare la conducerea statului, adică alegerea unui nou preşedinte. Trebuie să bservăm că, dintre toate ţările central şi est-europene, România este poate singura la ora actuală care nu a experimentat o adevărată alternanţă politică. Sigur, am avut un guvern Roman, care după părerea mea a fost reformator autentic, dar a reprezentat doar o parte (cum s-a văzut, o parte relativ uşor de înlăturat) a unei guver-nări globale care s-a caracterizat nu prin gustul reformei, ci printr-un spirit conservator. Mă refer la ceea ce se poate numi *regimul Iliescu*. Or, din acest punct de vedere, acum nu trebuie să alternăm un guvern cu altul, repetînd o experienţă pe care am mai avut-o, ci trebuie să înlocuim cadrul general în care aceste guverne sînt chemate să acţioneze.

2. Nu obişnuiesc şi nu cred că este bine pentru mine, din poziţia în care mă aflu, să fac pronosticuri de acest fel. De ce? Pentru că eu sînt un jucător, sînt parte implicată în alegerile viitoare, în competiţia electorală, şi nu am dreptul să mă plasez pe altă poziţie decît aceea a învingătorului. Cred că acest lucru nici măcar nu este nerealist, avînd în vedere recentul examen electoral din alegerile locale, care a arătat că principala (dacă nu singura) forţă politică românească în creştere este USD.

3. Eu cred că sînt unul dintre puţinii oameni politici din România, care s-au pronunţat în această problemă cu aproape doi ani în urmă. Atunci, dl Iliescu nu se exprimase în nici un fel în legătură cu candidatura sa, dar, deja, în opinia publică, începuse să se încetăţenească ideea că actualul preşedinte este un candidat automat pentru alegerile din 1996. Spuneam atunci că potrivit Constituţiei noastre şi a altor legi cu caracter constituţional, Iliescu nu mai poate să candideze în 1996, deoarece acesta ar fi cel puţin un al treilea mandat al său. Trebuie respinsă ideea că prevederea referitoare la limitarea numărului de mandate ar face parte din textul unei constituţii adoptate în 1991 şi că, prin urmare, aplicînd-o mandatului obţinut în 1990, am ajunge la o retroactivitate a Constituţiei. În primul rînd, acolo e vorba de nişte condiţii foarte clare care trebuie îndeplinite de un cetăţean român spre a deveni preşedinte. Dacă s-ar fi spus că trebuie să aibă 1,75 m, nu ar fi putut fi excluşi de la această prevedere cei care au ajuns la această înălţime înainte de adoptarea Constituţiei. Dar aici se pune şi o problemă de ordin moral, nu numai juridic, o problemă care scapă de multe ori din vedere. Ideea aceasta a celor două mandate s-a pus prima dată în chiar zilele revoluţiei. Acea platformă citită de dl Ion Iliescu personal, în numele proaspăt constituitului Consiliu al FSN, în noaptea de 22 spre 23 decembrie 1989, avea printre punctele sale şi prevederea că România este o republică şi va fi condusă de un preşedinte ce nu va putea avea mai mult de două mandate. Dincolo de valoarea politică, documentul respectiv a căpătat şi o valoare juridică, deoarece în primele zile ale lunii 1990, el a fost adoptat în forma unui decret lege. Ulterior s-a adoptat o lege electorală care a fost şi o mini constituţie pe baza căreia s-au desfăşurat alegerile din mai 1990 şi care a determinat cadrul constituţional al activităţii principalelor instituţii ale statului în acea perioadă. Cu prilejul dezbaterii acelei legi, s-a pus problema de a se specifica faptul că un român nu poate avea mai mult de două mandate prezidenţiale. Atunci domnul Iliescu (stenogramele există, sînt convins) a intervenit spunînd că aceasta e o chestiune care trebuie inclusă în Constituţia definitivă a ţării şi nu într-un text constituţional cu

© S. Ghetie

caracter provizoriu. A mai spus domnul Iliescu că, pînă la adoptarea Constituţiei, nu se pune problema de a exista două mandate, ci unul singur, prin urmare nu este necesar să se vorbească în legea electorală despre această limitare, fiind oricum de la sine înţeles că nimeni nu va mai putea fi preşedinte în România pentru mai mult de două mandate. Asta spunea deci domnul Iliescu atunci, în 1990. A fost un serios angajament politic al preşedintelui CPUN-ului de atunci, dl. Ion Iliescu, de a-şi limita funcţia prezidenţială eventuală la două mandate. De aici se vede că, dincolo de declaraţia politică şi de aspectul juridic, mai există şi un argument cu conotaţii morale. Cred că în acest moment dl Ion Iliescu nu mai are dreptul să candideze nici din punct de vedere politic, nici din punct de vedere juridic şi, mai ales, nici din punct de vedere moral. Desigur, aşa cum ne-am pronunţat de multă vreme, noi nu ne vom adresa instanţei pentru că mi se pare că este în primul rînd rolul societăţii civile să facă asemenea paşi, dacă-i consideră necesari. Nu vrem să-l victimizăm în nici un fel pe dl. Iliescu în ochii unora mai puţin experimentaţi în interpretarea şi aplicarea legilor şi nici nu vrem ca în disputa noastră politică să repurtăm victoria în instanţa de judecată. Vrem ca victoria să fie obţinută la urne, dar printre argumentele pe care trebuie să le aibă în minte alegătorii să fie acela că cine îşi încalcă o dată cuvîntul, îl va încălca mereu, cine este imoral în respectarea angajamentelor luate, va fi imoral în toată acţiunea pe care o va desfăşura în continuare. Cel care încalcă o lege se consideră mai presus de lege şi de cetăţeni şi va putea oricînd recidiva în defavoarea acestor cetăţeni şi deci a ţării.

VICTOR SURDU,

preşedinte PDAR

1. Ca toată lumea, interesată sau nu de politică, aştept o schimbare. O schimbare în bine, desigur. E de sperat că în campania electorală partidele sau alianţele politice se vor prezenta cu programe mult mai coerente şi realiste decît în precedenta, iar alegătorii vor avea discernămîntul necesar pentru a-i sancţiona pe toţi cei care acum patru ani au cîştigat voturi cu programe şi promisiuni ademenitoare pe care le-au uitat imediat ce s-au văzut aleşi.

Mai sper ca la apropiatele alegeri politicienii să-şi întoarcă faţa de la trecutul, mai apropiat sau mai îndepărtat, din care şi-au făcut un pretext neproductiv de polemici acerbe, transformîndu-se într-un fel de cortină protectoare care ascundea în fapt absenţa unei viziuni constructive asupra viitorului şi a unor soluţii adecvate.

2. Nu uitaţi, aproape jumătate din alegători nu s-au prezentat la vot în alegerile locale, iar acest absenteism poate fi interpretat drept semnul lipsei de încredere tot mai accentuate a populaţiei în capacitatea formaţiunilor politice de a veni, în mod real, în întîmpinarea aşteptărilor sale. Pronosticul ce s-ar putea întrezări depinde într-un grad hotărîtor de capacitatea partidelor politice de a scoate din starea de apatie cele şase-şapte milioane de alegători nedecişi. Oricum, apreciez că în jocurile politice ale viitorului Uniunea Naţională de Centru creată de PDAR, MER şi Partidul Umanist Român va avea un cuvînt de spus, iar cuvîntul său va veni în întîmpinarea necesităţii unei schimbări de fond în abordarea de către viitorii guvernanţi a problemelor economice, sociale, dar şi spirituale. Este cert că singure nici un partid şi nici o alianţă nu vor putea deţine o majoritate care să le permită o guvernare monocoloră, cu atît mai puţin are această şansă actuala formaţiune politică aflată la guvernare.

3. E o problemă pe care juriştii, Curtea Constituţională au şi latitudinea şi obligaţia să o soluţioneze. În acest caz, numărarea mandatelor nu e simplu de făcut, deşi s-au avansat idei cum că viitorul ar fi al treilea sau al patrulea. S-ar putea ca la Curtea Constituţională, investigîndu-se legile şi spiritul Constituţiei, să se aprecieze că Ion Iliescu se află la al doilea mandat. Cu atît mai mult este necesar ca toţi contracandidaţii domniei-sale să pornească de la o asemenea perspectivă şi să-şi pregătească argumentele adecvate pentru confruntarea electorală. Un candidat credibil este acela care-l va învinge pe domnul Ion Iliescu prin voturi şi nu prin eliminarea din cursă.

Decapitarea sfetnicilor

Un fiu de împărat voia să-şi ia o soţie harnică şi cinstită. La sfatul unuia dintre sfetnicii săi, bate ţara-n lung şi-n lat cerînd fetelor de măritiş, ca probă, să aducă în uliţă tot gunoiul pe care-l puteau strînge. Şi, bineînţeles, nu erau puţine cele care se şi vedeau mai degrabă crăiese, decît la cratiţe. Aşa se face că drumul străbătut de crai prin ţară era mărginit de mormane de gunoi, fiecare fată sîrguind să-şi arate hărnicia şi buna-credinţă. Prinţul s-ar fi oprit la cîte un maldăr de resturi cît casa, dar sfetnicul, răbdător şi misterios, îl trăgea mai departe. Ştia el ce ştia... Haide, doamne, că nu-i de tine fata asta. Chiar codană, oacheşă şi ochioasă, fata nu dăduse dovada hărniciei. Într-o bună zi, în poarta unei case, văzură o fată cu un făraş cu cîteva fire de praf în el. Asta-i tot? - se mira prinţul. Cam tot, doar o mai fi rămas ceva prin cotete, deşi am dereticat şi-acolo, zise fata. Sfetnicul îl opri aici pe prinţ - asta-i fata, doamne. Cum aşa, nu vezi cît de puţin gunoi a strîns? Da, dar asta nu înseamnă altceva decît că nu avea mai mult. Fata era, după cum se pare, muncitoare şi-şi întreţinuse casa. Gunoiul nu se putuse aduna. Doar sfetnicul de lîngă prinţ pricepuse asta. Prinţul - ba. Dar dacă el nu pricepea că fata era aleasa, de ce acceptase această şi nu altă probă? El nu pricepe decît laolaltă cu toţi ceilalţi cum se face că aleasa trebuia să fie aşa şi pe dincolo. Ce-ar fi fost dacă prinţul ar fi plecat singur la căutat mirese? Poate că s-ar fi mulţumit să măsoare grămezile uriaşe de gunoi şi, în cele din urmă, să se întoarcă la grămada record şi s-o ia pe autoare de soţie. Povestea ar fi căzut în banalitate: doar ştim cu toţii cum alegem (dacă alegem vreodată în deplina cunoştinţă de cauză) şi ce haos de criterii domneşte în momentele decisive. Dezordinea stăpîneşte mintea prinţului care trebuie să aleagă o viitoare soaţă de-o viaţă. E nerăbdător şi puţin plictisit de această corvoadă. La urma-urmei, nu crăiasa va face curăţenie la curte, aveau pentru asta slujnice pricepute. Cel care alege cu adevărat este, de fapt, sfetnicul şi nu prinţul. El ştie mai bine, chiar dacă nu-şi alege sieşi soaţa. E mai important să domine în prinţ sentimentele decît să găsească soaţa potrivită.

În fapt, toţi peţitorii au putere de decizie mai mare ca a însurăţelului. El e, oricum, sub presiunea momentului - bulversat, fără memorie, sub imperiul dorinţei. Însuşi sfetnicul ar fi trebuit, în caz de peţit, să se supună unui sfetnic. De ales, aleg toţi eroii epici - fata (sfătuită, evident) alege dintre cele trei cutii pe cea mai mică şi fără zorzoane, Făt-Frumos (calul năzdrăvan, de fapt) - calea cea mai grea, dar şi singura care duce încotrova, prinţesa - pe grădinarul cu băşica de vacă pe cap. S-ar putea spune, aşadar, că personajele principale sînt, în fapt, cele care stabilesc cînd, cum şi ce să se aleagă din ofertele posibile, adică antreprenorii epici, sfetnicii şi nu cei care în mod părelnic acţionează.

Dar şi cînd cei care stabilesc ordinea lucrurilor dau greş, păzea! Sînt decapitaţi, aruncaţi la păsări, închişi în peşteri şi, în general, scoşi din ordinea lumii. Care, şi fără ei, rămîne la fel de dezordonată, haotică şi, pînă la urmă, amuzantă, ca şi pînă atunci. Decapitarea sfetnicilor nu aduce nici un prejudiciu carnavalului lumesc. Uneori, prinţii se plictisesc să se tot supună unor sfaturi sofisticate şi renunţă la sfetnici fără proba de incapacitate a sfatului prost. Renunţă pur şi simplu la rigoare. E şi aceea o lume "cea mai bună posibilă", chiar dacă e bidimensională.

Sorin ŞERB

Alegerile de altădată

De vreo patru decenii tot studiez curentele de idei din ţara noastră. Am scris monografii sau studii de sinteză despre sămănătorism, poporanism, ţărănism, Junimea şi junimismul, curentul cultural de la *Contemporanul*, despre tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea şi despre Anii treizeci. Extrema dreaptă românească. Toate aceste curente de idei româneşti au avut, drept componenţă esenţială, şi o dimensiune politică. Vreau să spun că aceste curente de idei din spaţiul cultural-sociologic românesc şi personalităţile care le-au întemeiat au fost şi direcţii în viaţa politică românească. Şi Maiorescu cu Carp (doi dintre creatorii Junimii) şi Gherea cu I. Nădejde (creatorii curentului cultural de la *Contemporanul*), şi N. Iorga (fondatorul şi conducătorul adevărat al sămănătorismului din perioada 1901-1909), şi Stere cu Ibrăileanu (fondatorii poporanismului), şi Ion Mihalache sau Stere şi Virgil Madgearu (fondatorii ţărănismului din anii douăzeci) şi Nichifor Crainic (fondatorul gîndirismului) şi exponenţii extremismului de dreapta din anii treizeci au fost oameni politici, conducători de partide politice, angajaţi fiind în politica militantă. S-a întîmplat , din nefericire, ca în aceste peste patru decenii, cît am studiat eu curentele de idei româneşti, istoricii să nu fie lăsaţi să-şi facă meseria, dînd la vreme studii de sinteză despre principalele partide politice sau despre viaţa politică în general. Astfel încît am fost nevoit să suplinesc ceea ce colegii mei, preocupaţi de istoriografia politică, nu erau lăsaţi să facă. Am fost obligat, deci, să reconstitui de unul singur, dimensiunea politică a acelor curente de idei. Fără să o fi vrut, m-am specializat în cunoaşterea de la surse primare (documente de arhive, presa epocii, memorii, corespondenţă, jurnale etc. etc.) şi din interior a vieţii politice româneşti. Pot, astfel, îndrăznesc a crede, să mă pronunţ, în cunoştinţă de cauză, despre viaţa politică românească de la 1840 pînă astăzi.

În planul vieţii politice, campania electorală ocupa un rol de prim ordin. Sigur că politica presupunea şi presupune militantism continuu. Dar momentul electoral era un hotar care despărţea apele. Acum era încercarea forţelor în înfruntarea cu electoratul, care trebuia, necondiţionat, cucerit. Desigur, conta esenţial poziţia ocupată de un partid sau altul în ecuaţia guvernamentală (nu electorală). Altfel zicînd, efortul era condiţionat de situaţia de moment a partidului: era la guvernare, în timpul alegerilor, sau în opoziţie. Pentru că, la noi, (am mai spus-o!), din 1866 pînă în 1938, nu alegerile erau acelea care, ca peste tot în democraţiile constituţionale, determinau guvernul, ci invers, guvernul, care *făcea* alegerile, hotăra fizionomia viitorului parlament. Obiceiul locului, începînd cu domnia regelui Carol I, era ca suveranul să încredinţeze, de regulă, la patru ani o dată, şefului unui partid formarea guvernului. Datina prevedea ca odată cam cu încredinţarea guvernului, regele să semneze şi decretul de dizolvare a vechiului parlament. Guvernul cel nou făcea, deci, alegeri, pentru a-şi alcătui un parlament lui favorabil, în care majoritatea necesară să-i asigure posibilitatea operei legislative. Cum spuneam, ciclul unei guvernări era, de regulă, de patru ani. Dar s-au văzut destule guverne demise înainte de vremea legiuită sau lăsate să guverneze peste data limită. Astfel că în cele două decenii postbelice (1919-1937) în loc de cinci consultări electorale, cîte s-ar fi cuvenit organizate, au fost unsprezece la număr. Apoi, după februarie 1938, regele Carol al II-lea numea fără alegeri parlamentare guvernele aşa cum îi dictau lui interesele regimului său politic-dictatorial. Iar pe vremea regelui Carol I, partidul liberal al lui I.C. Brătianu a fost lăsat, deliberat, să guverneze ţara timp de trei legislaturi din 1876 pînă în 1888 (alegeri generale şi parţiale avînd totuşi loc în tot acest timp). Astfel încît regula înrădăcinată (un guvern nou la patru ani) era adesea încălcată, potrivit voinţei suveranului şi intereselor fundamentale ale ţării.

Spuneam că atitudinea partidelor în campania electorală depindea hotărîtor de situarea lor în ecuaţia guvernamentală. Pînă la primul război mondial existau numai două mari partide, cel al liberalilor şi cel al conservatorilor, regele neadmiţînd deci alcătuirea altuia, chiar cînd (1908) dizidenţa Tache Ionescu se organizase în partid (Partidul Conservator-Democrat). Cele două mari partide se alternau la guvernare, potrivit voinţei suveranului. Atunci era simplu. La guvernare fiind şi organizînd alegerile, partidul desemnat îşi alcătuia un program electoral sub forma unui manifest ad-hoc (obiceiul l-au introdus junimiştii în martie 1888) şi porneau, în forţă, campania electorală. Celălalt partid, tocmai picat de la guvernare, se comporta resemnat, agitîndu-se, de ochii lumii, în campania electorală pentru a obţine necesarele voturi în parlament. Au fost şi situaţii cînd, prin tratative, opoziţiei i se stabilea un număr de mandate şi, uneori, înţelegerea perfectată, era respectată. Trucajul electoral, de variate forme (pînă la înlocuirea urnelor) era practicat fără jenă şi prejudecată. De regulă, ca axiomă politologică, un partid se uza la guvernare şi se fortifica în opoziţie. Acest principiu e, desigur, şi astăzi valabil, cînd ne pregătim, în noiembrie, ca actualul partid guvernamental, istovit în guvernare, să lase locul CDR sau, de fapt, unei coaliţii a partidelor din opoziţie.

După primul război mondial, cînd harta politică românească s-a modificat substanţial, apărînd noi part politice (cel conservator, acum divizat în două minusc partide, va dispărea în 1924 şi 1925), situaţia electoral devenit, şi ea, hotărîtor alta. Partidul Poporului al Alexandru Averescu se va compromite repede, d guvernarea catastrofală, ruinată de o corupţie sălbati din martie 1920 - decembrie 1921. Va mai guverna o d din martie 1926 pînă în iunie 1927, dar cu agremen liberalilor conduşi de Ionel Brătianu. Pînă în noiemb 1928 la cîrma ţării se va afla puternicul partid liberal, d PNŢ, constituit - prin fuziune - în 1926, cerea imper guvernarea. Va veni la putere şi pînă în noiembrie 19 va conduce ţara (cu interstiţiul aprilie 1931-iunie 19 cînd la cîrma ţării va fi guvernul Nicolae Iorga). Apoi, noiembrie 1933 pînă în decembrie 1937, ţara va fi, din n guvernată de liberali. Dar din iunie 1930, cînd pe tro ţării se va înscăuna regele Carol al II-lea, acesta urmăr cu obstinaţie, diminuarea rolului partidelor pentru a instaura dictatura personală. Manevra îi va reuşi tocm în februarie 1938, cînd noua Constituţie din 1923 abrogată, partidele politice sînt desfiinţate, promulgîndu o nouă Constituţie, a sa, care sancţiona dreptul la regim de autoritate personală.

Campaniile electorale interbelice (cele 11) au fost, n toate, agitate, cu programe manifest care se înfrunt Dar, cu cîteva excepţii, jocurile erau dinainte făcu Numai în decembrie 1937 guvernul lui Gh. Tătărescu, c a organizat alegerile, nu le-a putut cîştiga. Dar e posibil aceasta să se fi datorat nu atît pactului de neagresiu electorală dintre PNŢ, legionari şi grupările Gh. Brătia şi C.Argetoianu, cît dorinţei regelui ca guvernul să înfrînt pentru ca, în situaţia fără ieşire, să-şi instaure dictatura. De aceea, tocmai, la Ministerul de Interne, c avea responsabilitatea organizării alegerilor, a fost ad Richard Franasovici, membru ştiut al Camarilei Rega Acesta a anunţat, din capul locului, că alegerile vor fi deplin libere, ceeea ce nu se mai întîmplase din decemb 1928. Această campanie electorală din decembrie 1937 fost teribil de tensionată, cu mitinguri foarte frecventa cu programe ad-hoc publicate şi prezentate, cu patim alegătorilor. A fost cea din urmă campanie electorală libe în România. Pentru că, apoi, din 1946 încoace, totul, alegeri formale, a fost trucat fără menajamente. De ab acum, după decembrie 1989, se poate vorbi de alege libere, cu rezultate netrucate. Ceea ce a fost, din păca din 1866 pînă în 1938, în materie electorală s-a spulber în aburul amintirii. Intrăm, sînt sigur, într-un nou electoral.

Z. ORNEA

Ficţiunea constituţională

Una din întrebările cele mai interesante formulate în literatura consacrată regimurilor totalitare a fost următoarea: de ce un regim comunist se dotează cu o Constituţie? Mai precis: de ce în URSS au fost adoptate trei Constituţii (1918, 1924 şi 1936) care nu corespundeau deloc cu practica exercitării puterii? Ce sens avea, de exemplu, să stipulezi organizarea de alegeri, dacă acestea erau manipulate pentru a fi cîştigate doar cu scoruri mai bune de 99 la sută? Cum se explică înscrierea în Constituţiile totalitare a drepturilor fundamentale ale individului, în condiţiile în care monopolul incontestabil al partidului comunist reprezenta contrazicerea flagrantă a oricărui drept politic? Cel mai consistent răspuns dat întrebărilor de mai sus îi aparţine, în opinia mea, lui Raymond Aron. Filosoful francez enumera trei explicaţii ale acestei situaţii. În primul rînd, e vorba, spunea Aron, de o ficţiune constituţională, de o punere în scenă destinată lumii libere: "întrucît Occidentul ţine atît de mult la regulile constituţionale, i se demonstrează că regimul comunist nu e cu nimic mai prejos". În al doilea rînd, regimul vrea să acrediteze ideea că există o distincţie între partid şi stat, întrucît, în lipsa acesteia, relaţiile juridice ale statului totalitar cu statele democratic-liberale ar fi compromise. În fine, afirma filosoful francez, adoptarea unei Constituţii reprezintă, într-un regim totalitar, ocazia creării unanimităţii populare, "organizarea entuziasmului şi a unanimităţii ţinînd de o tehnică psihologică destinată să unească poporul şi guvernanţii săi; această unitate, chiar dacă e una fictivă, tinde să se întărească prin simpla ei exprimare". Aron însuşi credea că aceste explicaţii rezolvă numai parţial chestiunea relaţiei dintre un regim totalitar de felul celui comunist şi realitatea exercitării puterii. Dincolo de raţiunile invocate - ficţiunea constituţională ca propagandă destinată lumii libere, acreditarea ideii unei separaţii partid-stat, încercarea de a întări solidaritatea guvernaţi-guvernanţi - rămîneau multe necunoscute. Raymond Aron, de pildă, se întreba "în ce măsură guvernanţii, doctrinarii regimului totalitar sau simplii săi cetăţeni cred în semnificaţia, în importanţa, în virtutea ficţiunilor constituţionale? În ce măsură cred ei că ficţiunile constituţionale vor deveni într-o zi realitate?" Problema e la fel de pasionantă şi azi, la patru decenii după ce Aron o formula.

Întrebările de mai sus pot fi, într-adevăr, reluate pentru cazul unui regim cum e cel instituit în România după 1989, regim care nu şi-a ascuns ambiţia democratică, începînd să traducă această ambiţie într-o nouă Constituţie. Nedumeririle născute de reformularea întrebărilor de mai sus sînt însă sporite de două fapte inedite, în raport cu situaţia anterioară anului 1989. Căci, mai întîi, avem de-a face cu o Constituţie care stipulează condiţii ale jocului politic radical diferite de cele tipice unui regim comunist: de pildă, legalizarea concurenţei politice este una din componentele indiscutabil liberale ale noii Constituţii. În al doilea rînd, e cert că, de această dată, ceea ce trebuie pus în discuţie este relaţia dintre o Constituţie democratic-liberală şi o practică politică desfăşurată parţial în limitele indicate de ea: e vorba de o desfăşurare doar "parţial constituţională" pentru că, dacă nimeni nu poate nega existenţa concurenţei politice (în condiţiile în care accesul la putere e disputat de mai multe partide legale), în aceeaşi măsură nimeni nu poate nega menţinerea unor încercări de monopolizare a scenei politice. Întrebările referitoare la legătura dintre regim şi Constituţie devin atunci de felul următor: de ce noul regim, controlat de ,reprezentanţii fostului "eşalon doi" al partidului unic, s-a dotat cu o Constituţie? Să fie vorba tot de o ficţiune constituţională, destinată propagandei externe, dar, de această dată, prin afirmarea unei solidarităţi perfecte cu principiile tradiţionale ale lumii moderne (stat de drept, pluripartidism, alături de drepturile individului)? Ce sens a avut înscrierea în Actul fundamental a principiului alegerii guvernanţilor, în condiţiile în care mitul Revoluţiei - ce presupune monopolul politic - domina atît tabăra Puterii de la acea dată, cît şi tabăra Opoziţiei? Să fi fost vorba, şi în acest caz, de asumarea tacită a visului - totalitar - al creării unanimităţii dintre guvernaţi şi guvernanţi, indiferent de culoarea acestora din urmă? Ce şanse are un partid oarecare de a accede la putere, în condiţiile în care interpretarea dată Constituţiei e influenţată de mai sus-amintita tentaţie de a separa doar formal partidul aflat la putere de stat?

Toate aceste întrebări mi-au fost sugerate de recenta dezbatere publică referitoare la constituţionalitatea unei eventuale noi candidaturi la funcţia supremă a actualului preşedinte. Voi încerca să răspund - sumar - întrebărilor de mai sus, folosind drept exemplu situaţia creată de respectiva dezbatere. Ceea ce atrage atenţia oricărui observator atent este faptul că discuţia despre constituţionalitatea unui nou mandat a fost formulată şi întreţinută nu de oamenii politici, ci de reprezentanţii societăţii civile: membri ai asociaţiilor civice, jurnalişti. Cu alte cuvinte, problema caracterului fictiv al Constituţiei preocupă înainte de toate cetăţenii oarecare, nu actorii politici, angajaţi - la Putere sau în Opoziţie - în intimitatea structurilor regimului. Reacţia politicienilor a fost, de fapt, tipică pentru o mentalita totalitară: în loc să avanseze argumente - "pro" sau "contr constituţionalităţii unui nou mandat -, politicienii preferat să semnaleze imediat riscul existenţei unui scenar malefic, în care prezentarea argumentelor "contra" nu ar decît o manipulare pusă la cale de cei care sînt de fapt "pr constituţionalitate. Pe de altă parte, în loc să analize diferenţa ce separă Constituţia de practicile politice ce nasc din ea, în loc să producă interpretări raţionale a situaţiei ivite, politicienii - atunci cînd nu au păstrat ac tăcere tîmpă care dă poporului fiori metafizici - i-a îndemnat pe toţi cetăţenii care clamează că "Preşedintele gol!" să facă, singuri, tot ceea ce, într-un regi constituţional, fac, pe căi legale, actorii politici. În acest fe încercării - tipic totalitare - de a mima solidaritat guvernaţi-guvernanţi i-a luat locul invitaţia adresa cetăţenilor de a proceda la o **revoluţie legală**. Aceas invitaţie, făcută de politicieni celor care i-au ales încarneze noul regim, conţine o presupoziţie foar discutabilă: aceea că Actul fundamental, Constituţia d 1991, e doar a cetăţenilor care nu sînt politicieni. Sau, cuvintele unui fruntaş de partid: cei care trebuie să contes legalitatea unei noi candidaturi a dlui Ion Iliescu sîn cetăţenii simpli, şi nu politicienii, aceştia fiind predestina să-l înfrîngă pe actualul preşedinte doar în luptă electoral Afirmînd o asemenea enormitate, politicienii în cauză a dovedit că gîndesc încă în termeni totalitari: căci dac înainte de Lege, contează scorul electoral şi dacă instituţii au valoare constituţională doar pentru cei care aleg, nu pentru cei aleşi, atunci problemei politice fundamentale raportului dintre exercitarea autorităţii şi supunere - i propun doar soluţii radicale. Cei care strigă că "preşedintel e gol" şi care nu pot fi decît cetăţeni oarecare ar urma facă revoluţia legală, în vreme ce politicienilor, plictisiţi î egală măsură de scenarii şi de actuala Constituţie, le rămîn rezervată plăcerea de a edicta, odată ajunşi la putere, alt legi, eventual o altă Constituţie, adică obiectul unor n revoluţii cetăţeneşti. În acest fel, nimeni nu se va plictisi.

"Preşedintele e gol!" a separat astfel societate românească în două tabere. Primii politicieni care vo realiza consecinţele acestei separaţii au cele mai mare şans de a înţelege că statul de drept presupune nu doa încropirea unui text numit Constituţie, ci şi naşterea unc practici politice care să-i dea consistenţă. În mod paradoxa cel mai bine plasat e, de această dată, chiar preşedintel Iliescu. Dacă, înţelegînd cît de penibil e să te înfăţişezi gc mulţimilor, domnia sa va renunţa la o nouă candidatură atunci respectul pentru Constituţie va deveni, dintr- promisiune, un fapt.

Cristian PREDA

HENRY CORBIN

Gîndirea occidentală şi dialogul civilizaţiilor

O primă întrebare se pune aici, şi anume: un asemenea dialog între civilizaţii are oare precedente? Termenul de "civilizaţie" e unul abstract. Nu "civilizaţiile" ca atare ("universalele") pot dialoga, ci doar purtătorii lor de cuvînt; doar ei pot fi parteneri reali de dialog. Sub acest aspect vom reţine, ca precedente ale dialogului, marile traduceri întreprinse de-a lungul secolelor. Traducerile din sanscrită în chineză (doi prinţi arsacizi traduc în secolul II textele Budismului referitoare la Pămîntul pur – *Sukhavatî*). Apoi, la sfîrşitul perioadei sasanide în Iran, traducerile din limba greacă în pahlavi. În primele secole ale Islamului, traducerile din arabă în latină, cu interferenţa textelor filosofice concepute în ebraică şi arabă. În sfîrşit, în secolul XVI, generoasa reformă a lui Shâh Akbar stimulează traducerile din sanscrită în persană.

Sub acest aspect, am putea găsi un motiv de optimism în înmulţirea traducerilor contemporane. E însă oare legitim să manifestăm un atare optimism? Vom sublinia mai întîi interesul pasionat al Occidentului, evident încă din secolul XIX, pentru cercetările arheologice, pentru dezgroparea oraşelor moarte, pentru accesul la colecţii de manuscrise ce conţin secretele sistemelor filosofice şi religioase. Conştiinţa occidentală a funcţionat după un imperativ al cercetării care constituie tot ce poate fi mai contrar unui obstacol la dialog. Ea manifestă, aici, preocupări de cu totul alt ordin decît înclinaţiile spre materialism de care, prea adesea şi prea sumar, e învinuită. O atare cercetare implică aptitudinea de a repune în chestiune achiziţiile, de a redeschide discuţia asupra lor în contact cu moduri de gîndire nou descoperite. În ce măsură a existat însă reciprocitate? Orientul a dovedit oare un interes similar pentru marile tradiţii spirituale ale Occidentului? N-aş îndrăzni să formulez un răspuns afirmativ; în lipsa dialogului, am fost reduşi la monolog.

Responsabilităţile sînt, desigur, împărţite. Însă, pentru ca un dialog între "persoane" să fie cu putinţă, trebuie ca statutul acestor persoane să posede ceva comun. Trebuie ca "eu" şi "tu" să fie învestiţi cu aceeaşi responsabilitate a unui destin *personal*. Problema *persoanei* fiind astfel pusă, facem un important pas înainte pentru înţelegerea temei pe care am propus-o.

În obţinerea unui dialog «real» totul depinde de situaţia partenerilor la dialog. Or, în enunţul colocviului nostru, transpare preocuparea pentru dispariţia civilizaţiilor numite tradiţionale sub impactul a ceea ce, în mare, e desemnat drept *nihilism*. Ne referim, în esenţă, la nihilismul de ordin metafizic, decurgînd dintr-un agnosticism radical, din refuzul de a «recunoaşte» orice fel de realitate ce transcende orizontul empiric şi certitudinile raţiunii. Se poate obţine un dialog veritabil între cei care au sucombat unui atare nihilism şi cei care îi rezistă eficace?

Întîlnirile între tehnicieni, colocviile tehnologice sînt astăzi, cert, extrem de frecvente. Se pune imediat întrebarea: e tehnologia suficientă pentru a acoperi conceptul de civilizaţie? În caz că nu, ceea ce se dovedeşte decisiv pentru dialog e statutul însuşi al persoanei, individualitatea ei spirituală inalterabilă. În lipsa acesteia, nu avem dialog pentru că *nimeni* nu se află în prezenţă.

Nu sînt primul care face observaţia că sistemele socio-politice ale Occidentului, revărsate actualmente asupra planetei, constituie secularizarea unor sisteme teologice anterioare. Ceea ce echivalează cu observaţia implicită a faptului că Occidentul – considerat în plinătatea conceptului său – nu se identifică, pur şi simplu, cu această secularizare. Fenomenul nu îi este, de altfel, specific: lumea orientală este şi ea masiv influenţată de ceea ce numim "occidentalizare". De aceea, mai mult ca niciodată, contrastul între "orient" şi "occident" trebuie citit la nivel metafizic, acolo unde l-au situat filosofii iranieni, începînd cu Avicenna şi Sohravardî. La acest nivel, contrastul nu mai e unul de ordin etnic, geografic, istoric sau juridic. E contrastul esenţial între *sacralizare* şi *secularizare*. Ultima vizînd distrugerea nivelului metafizic. Şi, în măsura în care secularizarea presupune negarea oricărei perspective metafizice, a oricărei meta-lumi, o pseudo-sacralitate e mereu în pericol să învestească instituţiile umane. Fenomenului Bisericii îi poate succede statul totalitar.

Însă locul propriu al acestei distincţii nu e lumea formelor exterioare. Modalităţile fiinţei lăuntrice sînt cele care, proiectate în afară, constituie fenomenul lumii; prin proiecţia lor, omul iscă fenomenul propriei *sale* lumi în spaţiul căreia decide asupra libertăţii ori servituţii lui.

Am avut privilegiul să particip în mai 1980 la un colocviu organizat de Institutul de Filosofie al Universităţii din Tours, avînd drept temă "Omul şi îngerul". Pentru că sună insolit în raport cu evidenţele general admise şi asumate, o atare temă ne poate orienta pe drumul secret de-a lungul căruia vom găsi răspunsul la întrebarea deja pusă: "ce este persoana?" Pe calea aceasta, filosofii iranieni, cărora le sînt de mult îndatorat, îmi vor oferi termenii în care încerc să formulez răspunsul.

Mă voi referi la un concept fundamental în antropologia Iranului zoroastrian preislamic, anume conceptul de *Fravarti*. Cuvîntul desemnează, în zoroastrism, arhetipul celest al fiecărei fiinţe de lumină, Eu-l superior, Îngerul său protector – considerat ca *participant* la această fiinţă, pentru care constituie polul de sus. Această *fravarti* dă adevărata dimensiune a persoanei. O persoană umană nu e persoană decît prin această dimensiune celestă, arhetipică, angelică, fără de care polul ei terestru se *depolarizează*, intră în vagabondaj şi risipire.

E un concept căruia, sub nume diferite, îi găsim echivalent mai pretutindeni – atît în lumea abrahamică cît şi în cea greacă. Mă voi rezuma la simple indicii orientative. Funcţional vorbind, el apare în noţiunea de *Natură perfectă*, datorată hermetismului, noţiune esenţială pentru filosofia lui Sohravardî şi admirabil expicată de Abû'l-Barakât Baghdâdî. Apoi în aceea de "Martor în cer" (*shaykh al-ghayb*), călăuză personală secretă în doctrina lui Najmoddîn Kobrâ. Ideea poate fi iarăşi reprezentată prin imaginea corpului subtil sau a veşmîntului celest ("Cîntecul perlei" sau "imnul mărgăritarului" din *Faptele lui Toma*) sau prin cea a "formei" (*Tselem*) din kabbala ebraică, aptă să recapituleze ansamblul. E vorba despre Eu-l celest implicat în formula "a se vedea pe sine", "a se cunoaşte pe sine". E vorba despre

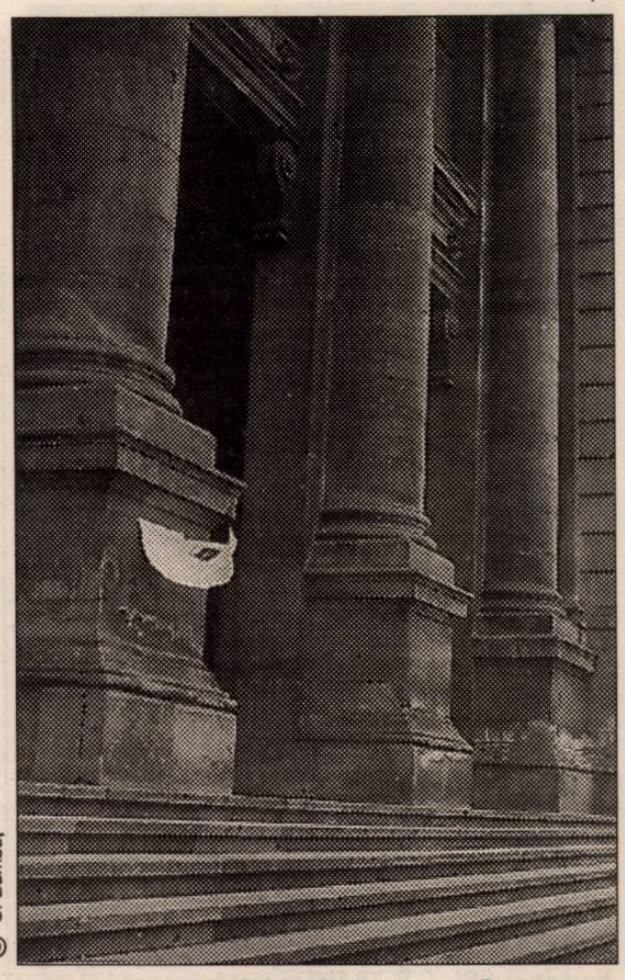

© C. Bumbuț

forma primă a omului, *oglindă* în care Dumnezeu – ori mai degrabă Îngerul său, «Îngerul Feţei» – apare vizionarilor. Profetul Islamului primise – ca şi Moise – răspunsul: "Nu mă vei vedea" (*Coran*, 7/139). Avem, totuşi, limpede, mărturisirea lui: "Am văzut pe Domnul meu sub cea mai frumoasă dintre *forme*".

Ego-ul integral, persoana integrală constă în acest *unus-ambo*, în această "dualitudine". Concepţia fiecărei monade umane drept *mundus concentratus* presupune dublul focar al "Îngerului şi Omului", căci, pentru a fi integrală, ea trebuie să conţină un pol al lumii celeste şi un pol al lumii terestre. E ceea ce filosofii iranieni de tradiţie avicenniană desemnează şi prin termenul de *'âlam 'aqlî*, tradus în latină prin *saeculum intelligibile*: în vîrful, în plinătatea sa, individualitatea spirituală e o întreagă "lume", un *Aiôn*.

Adevărurile percepute drept constitutive pentru relaţia de fiecare dată unică, între Dumnezeu (manifestat ca persoană, cum e în modalitatea biblică a Îngerului Feţei) şi persoana umană (promovată în această condiţie tocmai prin revelarea personală a divinului) o instaurează ca pe o relaţie în mod fundamental *existenţială*, iar nu dogmatică.

Ea necesită în consecinţă un palier, o lume care să asigure ontologic instaurarea acestui raport – un raport care nu e logic, dogmatic, ci e un raport teofanic. El stă la temelia unui realism vizionar în care *aparenţa* se transmută în *apariţie*.

Această inter-lume a preocupat de secole pe filosofii iranieni începînd cu Sohravardî (m. 1191), pînă la Mollâ Sadrâ Shîrâzî (m. 1640) şi pînă în zilele noastre. E lumea intermediară, între lumea Inteligenţelor pure (a realităţilor de tip *'Aql*) şi lumea percepţiei sensibile. Ea e desemnată drept "lume a Imaginii" (*'âlam al-mithâl*), nu a unei imagini sensibile, ci metafizice. De aceea am apelat în lucrările mele la latinul *mundus imaginalis*, pentru a distinge această lume a *imaginalului* de *imaginar* – identificat cu irealul –, ceea ce ar readuce pericolul agnostismului de care *imaginalul* e tocmai destinat să ne ferească. Această lume "în care corpurile se spiritualizează şi spiritele prind corp" e, prin esenţă, o lume a corpurilor subtile, o lume a materiei spirituale, eliberată de coruptibilitatea materiei terestre dar nu şi de *întindere* (cea a solidelor ştiinţe matematice); ea posedă toată bogăţia calitativă a lumii sensibile, însă în stare non-coruptibilă. Această inter-lume e *locul* evenimentelor vizionare şi eschatologice. Fără ea, atare evenimente *nu-şi mai au locul*. În absenţa ei, sîntem reduşi la un destin de *încarcerare* în Istoria unidimensională a evenimentelor empirice. "Evenimentele în cer" (naşterea divină sau naşterea sufletului, de pildă) nu ne mai privesc pentru că noi nu le mai privim.

© S. Ghelie

Traducere de

Anca MANOLESCU

NOTĂ: Textul face parte dintr-o comunicare ("Despre teologia apofatică drept antidot al nihilismului") susţinută la Teheran (oct. 1977) la Colocviul internaţional organizat de Centrul iranian pentru studiul civilizaţiilor, cu tema: "Impactul gîndirii occidentale permite el un dialog real între civilizaţii?". Text inclus în volumul H. Corbin, 1981, *Le Paradoxe du monotheisme*, Paris, l'Herne.

Album

Bazar

Achiziţia prin poştă

Oricît de sărac, românul postrevoluţionar va rămîne achizitor. Mai pe înţelesul tuturor, cumpărător. De aceea, întreprinzătorii abili îi încurajează această înclinaţie, îi diversifică apetenţele şi îl mulţumeşte cît mai mură-n gură. *Home Shopping Bucharest SRL*, C.P. 18-190 se străduieşte să-l înzestreze pe cetăţean la el acasă. Cu preţuri sfîrşite în 990 (15990-*tăietorul rotitor*, de pildă), ca să nu pară prea rotunde, românul poate beneficia, conform firmei în cauză, de produse *utile* şi *rezistente*: *jacheta pilot WW II* este inspirată din "uniforma *rezistentă* de luptă a piloţilor americani"; *covorul pentru cadă* este "rezistent la mucegai"; *setul de trei cleşti* garantează "*o mai mare rezistenţă*"; *genţile de mînă originale CVP* sînt, printre altele, "*rezistente*" la apă; *ruloul de scame* este confecţionat dintr-un "adeziv foarte *rezistent*". Utilitatea sus-amintită se concretizează în uşurarea pe care aceste obiecte o aduc existenţei semenului gospodar: jacheta-pilot permite " *o mai mare libertate de mişcare*" *covorul pentru cadă* împiedică alunecarea; *foarfeca electrică portabilă* şi *setul de 3 cleşti* fac faţă oricărei munci în "*casa, maşina sau garajul dv.*"; *suportul de pantofi* ce se roteşte 360° vă permite să vă alegeţi "*cu uşurinţă, perechea de pantofi dorită*". Între rezistenţă şi facilitate consumatorul prin poştă devine un *om-gadget*: înveşmîntat în sintetica *jachetă de tip pilot american* încălţat cu una din zecile de perechi de botine ce fac piruete la 360° pe *Suportul de pantofi*, gata pentru menţinerea formei fizice cu *centura Waist away* ori pentru duş pe *Covorul pentru cadă rezistent la mucegai*, dar şi fan al gospodăriei confecţionînd "*tăiţei de casă*" cu "*tăietorul rotitor*" într-o mînă şi strîngînd şuruburi cu *setul de 3 cleşti* în cealaltă; economiile din toate aceste activităţi acelaşi consumator prin poştă şi le poate înghesui confortabil în *genţile de mînă de tip CVP*. Astfel înzestrat, şi anume cu multe şi mici obiecte utile, dar nu esenţiale, omul nostru poate chiar cîştiga un obiect mai puţin gadget: un *Nissan Micra*, evident, prin tragere la sorţi. Printr-o existenţă jucăuşă, cu iz de utilitate, clientul cumpărăturilor prin poştă este ferit de emoţii puternice şi schimbări esenţiale, fiindu-i suficiente satisfacţiile de Minitehnicus. Cu ruloul de adunat scame în mînă, nu-l mai interesează nici sensul existenţei, nici de ce se omoară oamenii.

Peticit de sus pînă jos cu obiectele primite, comod, prin poştă, omul-gadget se păcăleşte crezînd că totul se reduce la mici chichiţe tehnice. Optimismul gospodăresc pe care îl dezvoltă îi îndreptăţeşte pe cei de la Homeshopping SRL să depăşească utilitatea şi rezistenţa şi să plonjeze în superlative: *foarfeca electrică portabilă* este, de pildă, "*perfectă pentru cei ce suferă de reumatism şi artroză*", *ruloul de scame* este chiar "*incredibil*", *tăietorul rotitor* "*e minunat!*". Euforia gospodărească odată creată ("*Bucuraţi-vă de legumele şi fructele proaspete!*"), firma producătoare introduce, în final, necesara măsură: "*Vă rugăm nu comandaţi mai mult de 3 bucăţi la o adresă*". Această aparentă raţionalizare e un evident îndemn pe dos, confirmat, de altfel, de un "*Grăbiţi-vă!*" maroniu, cu litere mult mai mari, scris în colţul opus al paginii. Parcă văd un şir cenuşiu de cetăţeni-gadget aliniaţi cuminte, pe o bandă rulantă, aşteptîndu-şi rîndul la foarfecile portabile sau la covoarele anti-mucegai. În fond, obiectele în sine pot fi chiar utile. Ideologia de prezentare, facilă, exclamativă şi învăluitoare e cea care le pierde.

Iaromira POPOVICI

Din viaţa unui extremist de centru...

Criza imaginaţiei române

O singură criză rivalizează ca amploare şi intensitate cu aceea financiară pe care o găsim în orice buzunar, fie el prăpădit sau bine burdusit. Nu e criza culturii, nici a romanului, nici a poeziei, nici a triplului ştecher. La orice colţ de stradă, mă lovesc sau mă las tras sever fie de rever, fie de un nasture, de către cei care nu-şi pot închipui că sau cum. Milioane de români sînt în criză de imaginaţie şi se zbat în sărăcia somptuoasă a inimaginabilului.

E inimaginabil că pîinea a ajuns la..., şi un sac de cartofi cît o Dacie în '89.

E inimaginabil că ăla care era atît de deştept şi de drăguţ a devenit azi "aşa un antisemit".

Că există 23 de miliardari în Breaza.

Că ticălosul ăla cu care am făcut armata, în '78, la Midia, vinde ţara masonilor.

Că asasinul lui Rabin, tot timpul, rîde şi e bine dispus.

Că Iliescu a ajuns să susţină capitalismul în România.

Că între Blandiana şi Manolescu, la valoarea lor, e o asemenea ură.

Că mai pot să-l ţină pe Iulian Mincu care e mai rău, cu medicamentele, decît coana Lenuţa.

Că Niculescu Mizil - "Titi mi s-a jurat pe ochii lui!" - a putut lua masa, ieri, la "OK Deli" cu Ticu Dumitrescu.

Că "am ajuns să nu mai pot crede nici în visul de ieri noapte".

În acelaşi torent, e inimaginabil cum.

Cum se poate ca la Bucureşti să avem 29 de cazinouri la 7 farmacii de noapte.

Cum de lumea se lasă pe mîna lui Clinton şi Elţîn.

Cum de ăla, un comunist convins, la 75 de ani, se căsătoreşte cu o monarhistă, numai pentru o casă.

Cum l-a putut fascina Emil Constantinescu pe Cristoiu, cînd azi nici un om politic nu poate fascina un ziarist dacă-i deştept, nu?

Cum puştimea n-a citit în viaţa ei "Pseudokinegeticos" şi "Amintiri din copilărie", da' vrea să ia bacalaureatul.

Cum toţi jucătorii de fotbal discută numai în dolari.

Cum, dom'le, cum nici pînă azi nimeni nu e conştient că unica soluţie, 'n '44, era o linie Năməloasa-Focşani contra rușilor, făcînd joncţiunea cu americanii debarcaţi la Constanţa?

Cum nu vine Ţepeş Doamne să ne împartă în buticari şi salariaţi?

Cum realitatea depăşeşte orice imaginaţie, precum perversiunile sexuale.

Cum el, personal, nu mai are cuvinte.

O caracteristică a acestei crize a imaginaţiei române este proclamarea lipsei de cuvinte. "N-am cuvinte" stă la baza tuturor eseurilor în Cişmigiu, pe Brătianu şi la McDonald's. În schimb, după fiecare demonstraţie de neputinţă a închipuirii, abundă adjectivele exorbitante: inimaginabilul deschide cale largă fluviului de "aberant!", "absurd!", "îngrozitor" care se varsă în delta acelui murmur al unor mări de sare decriptate: "nu se poate! nu se poate!"

Mărturisesc - s-a observat frecvenţa acestui termen în oralitatea şi publicistica noastră, de parcă sărăcia ne-a dus la o superproducţie de confesivitate? - că tratez fenomenul cu două măsuri. Dacă cel din faţa mea e eseist - ce altceva poate fi azi scriitorul de poezie, proză sau teatru? - îi dau soluţia Scott Fitzgerald. Cînd Scott urla editorului său că nu mai poate scrie, că nu mai are cuvinte, acela, odată, l-a sfătuit să pună pe hîrtie, de o sută de ori, de două sute, pînă la epuizare, această expresie: "nu mai pot!" Peste cîteva zile, Scott i-a dat nuvela aceea de trei pagini, "După-amiaza unui scriitor", o capodoperă pe un vîrf de ac, cum numai Cehov ştia să ridice.

Majorităţii - deloc tăcute - n-am curajul decît să-i replic calm, ceea ce nu înseamnă nesincer:

- Cred că exagerezi!

Se lasă o anume tăcere în care încerc să explic o relaţie simplă, cîtuşi de puţin dificilă, zic eu, pentru înţeles:

- Fii mai puţin indignat, nu mai exagera şi-ţi va reveni imaginaţia... Ce te uiţi aşa? Nu e o problemă de geometrie euclidiană: Numai cine nu exagerează îşi poate închipui.

Cineva mi-a răspuns, alaltăieri, foarte pertinent:

- E inimaginabil cum poţi tu să confunzi haosul cu hazul. Eşti o lepră!

Radu COSAŞU

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe,

Îmi scrii că dormi prost pe patul de musafir care ţi-a fost arondat în casa noilor tăi prieteni. Dacă e pe gratis, stai acolo şi taci. Patul de dar nu se caută în droturi. Şi, pentru că nu pot să-ţi expediez o canapea în plic, primeşte, te rog, cîteva reflecţii asupra temei. Care temă? Patul. Ar trebui să se ocupe de ea etnologii, istoricii de artă şi, probabil, orice om care doarme.

Aşadar, la început a fost pămîntul. Dacă faci o socoteală, o să constaţi că oamenii fără pat sînt foarte numeroşi. Am cunoscut la Tulcea un aromân care se născuse într-o comunitate nomadă. În copilărie a dormit, pur şi simplu, pe jos! Pe urmă s-a însurat şi a venit în Cadrilater. Aici a locuit într-o casă bulgărească. În casă era un pat de pămînt bătut, un fel de soclu. Adică, tot pe jos, dar puţin mai sus. A muncit, s-a agitat, a cîştigat bani şi şi-a cumpărat un pat pictat. Era atît de frumos, încît oamenii din sat veneau să-l vadă. Măi, ce mai pat, ziceau cei tineri. Ce ţi-o fi trebuind aşa ceva, comentau cei bătrîni. Azi aşa, mîine aşa, s-a cedat Cadrilaterul. Omul meu a venit la Tulcea. Iar a muncit, iar s-a agitat şi şi-a cumpărat un dormitor negru şi cubist. Cînd l-am cunoscut, era la începutul lui '80, mai dormea în el. Era foarte urît. Fiul lui, în schimb, reuşise să cumpere "o garnitură" făcută pentru export. Bătrînul mi-a arătat-o cu mare admiraţie. Cînd am auzit povestea, mi-am zis, nenică, cîte paturi a schimbat omul ăsta fără să se strice la cap! Pentru că putea s-o păţească, avînd în vedere importanţa pe care cred că o are modul în care dormi.

Nu e simplu deloc. În pat, în leagăn şi în coşciug, omul – vertical prin excelenţă – ia o poziţie orizontală. Patul este locul unde visează, face dragoste, zace bolnav. Se zice, "cum îţi aşterni, aşa te culci", adică, vezi, tratează cu grijă relaţia ta cu patul, pat care, nu uita, poate fi redus la un aşternut sau la un petic de pămînt. A propos, de ce nu dormi pe jos? Acum e vară. Întinde frumos aşternutul lîngă divanul infernal şi dacă te întreabă gazdele ce te-a apucat, răspunde-le că faci parte dintr-o altă cultură.

Riri

Cartă poştală

Sinaia 20/VI 911

Dragă Ioane

Deoare ce n'am mai primit nici o scrisoare de la tine te rog să-mi scrii îndată ce mai faci. Eu cînd îţi scriu aceste rînduri sunt în nişte vremuri grele sufleteşti. Îţi voi scrie mai tîrziu mai pe larg. De aceia mi-ar părea bine dacă aşi auzi de tine de bine.

Cu sărutări frăţeşti, George.

●

Sinaia 30/VI 911

Dragă Ioane

Eu ţi-am trimes 25 kor de a că[illegible]mire te rog să îmi răspunzi. Tu ce mai faci? Cum o duci cu sănătatea şi celelalte? Pe la noi pe acasă lucrurile stau bine. Mie, este drept că mi s'a întîmplat pacoste însă cred că n'are să aibă urmări aşa rele încolo sunt sănătos şi te sărut cu dragoste frăţească George.

(*Dest.*) Herrn I. V.
1 Regiment Keiserjahger 9 Kompanie
Tirol, Austria

Chestiunea aromânească

Istoria Peninsulei Balcanice presupune astăzi o mai atentă analiză şi interpretare în tentativa de depăşire a etichetărilor propagate de naţionalismul romantic. Confuziile mai vechi şi mai noi cu privire la acest spaţiu se datorează în egală măsură intereselor politice de moment, ignorării trăsăturilor comune ale civilizaţiei zonale, împrumutării şi aplicării unor modele ale statului naţional care s-au dovedit a fi fiind contrare democraţiei. Studiile de detaliu, ca şi acelea de sinteză continuă să rămînă extrem de importante pentru o corectă evaluare a trecutului şi prezentului naţiunilor din Europa de sud-est. Există teme, aparent marginale, care pot să lămurească evenimente, să explice diversitatea opţiunilor naţionale, legăturile inter-regionale, eşecul ori victoria diplomaţiei unor state în intervalul de timp în care acestea şi-au conturat personalitatea.

Chestiunea aromânească face parte dintr-o asemenea suită tematică. Odată cunoscută, ea este în măsură să contribuie la o înţelegere mai adecvată a fenomenului constituirii naţiunilor în această parte a continentului. În tot cazul ea arată, probabil, mai mult decît alte cercetări, cît de meandrată este istoria, cultura şi civilizaţia popoarelor balcanice; indică argumente din cele mai serioase cu privire la întîlnirile şi convergenţele multiple dintre greci şi bulgari, sîrbi şi români, turci şi greci, români şi greci. Şi aceasta pentru că însăşi formarea conştiinţei comunitare la aromâni se află în directă legătură cu procesul de emancipare al tuturor acestor grupuri etnice, sugerînd complicata problemă naţională din sud-est apărută cu un veac şi jumătate în urmă.

Graţie istoricului Max Demeter Peyfuss, profesor în studii sud-est europene al Universităţii din Viena, cunoaşterea istoriei aromânilor beneficiază de o nouă şi importantă contribuţie ştiinţifică. Sub titlul: *Chestiunea aromânească. Evoluţia ei de la origini pînă la pacea de la Bucureşti (1913) şi poziţia Austro-Ungariei* (în versiunea originală: *Die Aromunische Frage. Ihre Entwicklung von der Ursprüngen bis zum Frieden von Bukarest (1913) und die Haltung Österreich-Ungarn*), cartea a fost tipărită şi în România de Editura Enciclopedică (Bucureşti, 1994). Ea vine în întîmpinarea specialiştilor în istoria sud-estului european, dar şi a publicului intelectual mai larg dornic să afle răspunsuri plauzibile la o întrebare, se pare, incomodă: cine sînt aromânii şi de cine anume depinde afirmarea şi recunoaşterea identităţii lor?

Meritele incontestabile ale lucrării pe care o recomandăm aici se datorează în primul rînd reconstituirii sistematice a problemei ce priveşte conştiinţa individuală naţională a aromânilor; descrierii detaliate a implicării intelectualităţii şi clasei politice româneşti a secolului trecut în recunoaşterea şi asumarea romanităţii sud-dunărene; prezentării – în baza izvoarelor primare şi a unei bibliografii exhaustive (avantajul unei Universităţi occidentale conexată circuitului mondial al informaţiilor, situaţie pe care istoricul vienez a exploatat-o cu maximum de profit) – învăţămîntului şi a instituţiilor bisericeşti ce au contribuit la emanciparea aromânilor de sub supremaţia grecească. Preocupată de lumea politică a Balcanilor secolului al XIX-lea şi a primelor două decenii ale secolului al XX-lea, cartea aduce în atenţia noastră transformările generate de evoluţia ideii de naţiune, dinamica relaţiilor inter-statale într-un moment în care ea deprinde un limbaj european şi în această parte a continentului.

Înfăţişarea poziţiei Austro-Ungariei în raport cu problema aromânească şi în raport cu tendinţele diplomaţiei ţărilor sud-est europene este cu atît mai utilă cu cît spulberă prejudecăţile ce domină de obicei istoriografiile naţionale.

Specialist în istoria Peninsulei Balcanice, cunoscător al mai multor limbi zonale, stăpînind metode moderne de lucru, profesorul Max Demeter Peyfuss pune accentul în monografia sa pe multitudinea de fapte ce evocă trecutul aromânilor. Analiza îl conduce spre interpretări inspirate din care nu lipsesc semnele de relativitate atunci cînd este cazul. Autorul nu se lasă impresionat de mărturiile diplomaţilor greci, turci sau români; în schimb, le urmăreşte ecourile în fiecare capitală. Verificînd lucrurile în teren, istoricul observă realităţile privind instituirea şcolilor aromâneşti, a bisericilor, existenţa personalităţilor, rolul propagandei româneşti în mişcarea de emancipare aromânească. Descrierea stării de fapt a aromânilor din Tesalia, Epir şi Macedonia ţine seamă de relaţiile interpersonale, de acelea interstatale, precum şi de capacitatea de mobilizare existentă în sînul comunităţilor. Doar examinarea critică a putut permite formularea unor judecăţi de valoare, absolut indispensabile în înţelegerea unui subiect ce a stîrnit şi mai stîrneşte controverse istoriografice şi politice.

Chestiunea aromânească îşi păstrează actualitatea concluziilor în pofida faptului că s-au scurs două decenii şi mai bine de la redactarea ei. Într-o binevenită postfaţă adresată cititorului din România istoricul explică de ce anume construcţia cărţii a rezistat pînă şi sub aspectul informaţiei. În ultimii douăzeci de ani – notează Domnia Sa – în tema aceasta se repetă în general vechile prejudecăţi, fără a se propune argumente noi în favoarea unor ipoteze ori teze care au fost formulate deja. Rămîn încă multe probleme necunoscute în cercetarea ştiinţifică a identităţii culturale şi de civilizaţie a aromânilor, aspect subliniat de profesorul Peyfuss.

Este demnă de reţinut opţiunea autorului de a păstra, în foarte multe situaţii, o necesară distanţă faţă de poziţiile extremiste ce se referă la istoria ori prezentul aromânilor; aceasta cu atît mai mult cu cît naţionalismul neoromantic de astăzi din Balcani este "inadecvat condiţiilor vieţii moderne", îngreunînd tentaţia cunoaşterii adevărului istoric. "În întreg sud-estul Europei – conchide istoricul austriac – sînt repetate, totuşi, astăzi, gravele greşeli politice comise înainte de 1913. Pe de o parte, se cere respectarea deplină a drepturilor omului pentru grupuri etnice definite, cu o terminologie de mult învechită, împrumutată din biologie, drept «înrudite». Pe de altă parte, sînt încălcate, zi şi de zi şi pretutindeni, drepturile minimale ale minorităţilor considerate «străine». Evident, calificativul «străin» este lipsit de sens în contextul la care ne referim. Sînt oare kurzii străini faţă de turci, aşa cum sînt, ca să preluăm un termen de comparaţie folosit de învăţatul aromân din Viena, Mihail Boiagi, eschimoşii faţă de hotentoţi? Sînt oare turcii într-adevăr «străini» faţă de greci, a căror limbă este încă şi astăzi vorbită între musulmanii din Anatolia? Sînt oare grecii «străini» faţă de bulgari care, în urmă cu secole, au adaptat alfabetul grecesc necesităţii de a-şi crea un alfabet propriu, pentru aşternerea în scris a limbii lor, de origine slavă?"

Din paginile acestei monografii reiese – o dată în plus – că societatea sud-estului european este rezultatul unei mari răscruci de culturi şi de civilizaţii în care dominante sînt originile comune şi nu diferenţele pe criterii etnice, respectiv naţionale. Ieşirea din criza actuală – ea însăşi o provocare lăsată moştenire de secolul naţionalităţilor – ar putea fi stimulată de recunoaşterea interferenţelor multiple, de asumarea patrimoniului de tradiţii aparţinînd tuturor naţiunilor ce populează zona. Chestiunea aromânească reflectă – din păcate – tocmai persistenţa amintitei crize. Deşi în ultimii ani s-au înregistrat unele progrese, aromânii continuă să fie lipsiţi de drepturi. Nerecunoaşterea statutului de minoritate face ca ei să nu poată avea şcoli, biserici cu limba de cult proprie, mijloace de informare în masă în limba maternă. În nici una din ţările Europei de sud-est unde sînt răspîndiţi nu le-a fost recunoscut nici măcar dreptul de a întrebuinţa, în public, limba maternă. Evidenţiind această tragedie, profesorul Peyfuss formulează întrebări grave de unde rezultă că, practic, aromânii cu conştiinţa naţionalităţii lor au fost condamnaţi la tăcere. Istoricul poate deci să conchidă, în deplină obiectivitate, cum că existenţa astăzi a unei probleme aromâneşti se datorează întîi de toate absenţei libertăţii democratice de gîndire şi de expresie pentru această minoritate.

Victor NEUMANN

Max Demeter PEYFUSS, *Chestiunea aromânească. Evoluţia ei de la origini pînă la pacea de la Bucureşti (1913) şi poziţia Austro-Ungariei*, traducere în limba română autorizată de Nicolae Şerban Tanaşoca, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994.

Perplexităţi

Secretara citea Nietzsche

În fimul lui Mike Nichols actualmente pe ecrane (**Cabaret în familie**), secretara patroanei unui centru de înfrumuseţare chiar asta face: citeşte Nietzsche. **Cabaret în familie** – remake american al celebrului **La cage aux folles** – e o comedie de moravuri deghizată-n divertisment "trăsnit". Sîntem în SUA (unde altundeva?), unde politica e, cum se ştie, perpetuu bigamă: patru ani democrată, patru ani republicană. Cînd e democrată (ca acum), un film precum acesta "izbeşte ecranul" şi ne convinge că izbitura n-a fost întîmplătoare. Actori mari acceptă, neîntîmplător, să joace roluri "delicate" (eufemism tandru pentru a spune că, de fapt, sînt roluri care, în America perpetuu puritană, "strică imaginea"). Robin Williams e, aşadar, Armand Goldman, un evreu homosexual (=gay) patron al unui bar în care numerele de rezistenţă sînt "drag-show"-urile (numerele în travesti): filmul începe aruncînd spre ecran chiar *aşa ceva* – un spectacol în care bărbaţi/femei dansează şi cîntă, cîntă şi dansează, într-o voioasă uitare a *masculinităţii* lor. (Oripilează-te Americă/Românie!). Dar e abia începutul... Nu trece mult şi îşi face apariţia "dra Albert" – adică jumătatea patronului Goldman, cu care formează un vechi cuplu stabil, nelipsit de "ambetările" oricărei relaţii heterosexuale după decenii de convieţuire; Albert, zis "Starina" – după numele de scenă: adică cel mai faimos travestit local, la ale cărei/cărui show-uri vin chiar şi membri ai familiei Kennedy!! Nu ne mai miră nimic... Nici măcar faptul că Armand are un fiu (evident, nu cu Albert!) care vrea să se însoare cu fiica unui senator ultraconservator (evident, republican!): fiul îl roagă pe tată să fie, preţ de cîteva ore, un părinte normal – şi s-o "exileze" pe "mamă" cît timp viitorii cuscri îi vor fi oaspeţi. Nimic nu va fi mai departe de această frumoasă perspectivă filială, cînd Starina – încercînd să salveze situaţia – va descinde în sînul familiei lărgite, gay-conservatoare, jucînd-o, ei da, pe *Mama* – mama *adevărată*! Mintea refuză să conceapă.

Ştim: există o întreagă tradiţie a travestiului, a "qui-pro-quo"-ului. Există "acel ton al comediei lejere", care face ca orice enormitate să fie mai uşor de înghiţit. Există, în fine, străvechea ideealifie că, "acolo la ei" (=la americani), orice e posibil: cupluri de gay bine mersi, nici prea prea, nici foarte foarte, nici criminali, nici prea cumsecade, care trăiesc împreună de hăt, ani, care fac pe "mama" şi "tata", care îşi lasă moştenire, unul altuia, cheagul unei vieţi, care dau bine în orice conversaţie şi, se subînţelege, în orice societate. (Acum cîţiva ani, Puritanul Român se îndoia de realitatea descrisă în filmul **Philadelphia**, în care tot un cuplu de gay era perfect acceptat de familiile respective.) E posibil ca un senator republican şi cu spăşita sa soţie să cînte, împreună cu un patron gay şi cu amantul său "flamboaiant", cu servitorul acestora, Agador Spartacus şi cu cei doi copii, o arie din **My Fair Lady** – în deplină unitate de cuget şi simţiri. Şi mai e posibil ca totul să se termine, după o deghizare de pomină (Gene Hackman!), cu nunta mai-sus anunţată... Dar nimic – nici o scuză etică, estetică sau dietetică nu poate ascunde enormitatea – ce zic, *henormitatea*, aici de faţă: o secretară nu poate să citească Nietzsche! *Jamais!* Nici o ligă morală, nici o asociaţie pentru (dez)ordinea lecturii, nici un detaşament pentru purificarea prejudecăţilor nu vor putea, vreodată, să ne facă s-o acceptăm! Căci dacă ea – această fabuloasă utopie – există, atunci Filmele nu mai sînt altceva decît divinaţii ale unui Divertisment pe care, în răcoarea haotică a Celor de Sus, Marele Producător nu osteneşte să îl facă. Fără secretara nietzscheanofilă, lumea e incompletă, şi un gag nu face mai mult ca un balon de gumă de mestecat; dar dacă ea – aşa cum cred, sper şi presupun – există, atunci comédia e finită, şi ar fi pricină de hohot cogitativ...

Textul acesta, este dedicat tuturor secretarelor care, oriunde în lume, în intervalul celor opt ore de muncă, găsesc timp, dispoziţie şi poziţie potrivită în scaun pentru a citi, imune la ironie, Nietzsche!

Alex. Leo ŞERBAN

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

"Cazul" Eliade traversează Alpii

Scandalului declanşat în presa culturală franceză în preajma aniversării a zece ani de la moartea lui Mircea Eliade i-a răspuns în ecou unul similar în Italia: un adevărat proces postum, în care probitatea acuzării şi a apărării pot fi judecate de cititorii *Dilemei*, din probele de text redate în paralel, în ordinea apariţiei.

Un proces al procesului va putea fi găsit în interviul cu bunăvoinţă cedat de dl. Roberto Scagno, cel mai important traducător şi exeget italian al operei lui Eliade, implicat fără voie în polemică. (Tot domniei-sale îi datorăm şi articolele din care am selectat şi tradus esenţialul "fragmentarium" de mai jos.)

Ne dispensăm de alte comentarii. Cititorii sînt chemaţi să reflecteze singuri asupra unor subiecte, precum "cultura partinică", aşa cum ne apare ea astăzi, în ditai societăţile pluraliste apusene; ori precum promovarea mediocrităţilor "cu idei juste" prin defăimarea adevăratelor somităţi, care, vai, "au călcat strîmb": un sacrificiu inutil pe care şi-l permit marile culturi; un sacrificiu restrîns, ce-i drept, la tărîmul cultural, dar în care răzbat îndepărtate ecouri ale ritualului, odios în teorie graţioşilor intelectuali de stînga, al *ţapului ispăşitor...*

O ultimă remarcă! Deasupra articolelor cu pricina, în *Corriere della sera* din 19-5-96 apărea, flancată de titlurile scandaloase, o fotografie de bătrîneţe a lui Mircea Eliade, avînd ca medalion o alta, a lui... Zelea Codreanu, înconjurat de cîţiva ciraci, toţi cu mîna ridicată în salutul fascist! Dedesubt, legenda era exhaustivă... Pentru cititorul grăbit, căruia pagina de cultură din *Corriere* îi oferă cel mult subiecte de conversaţie, asocierea vicioasă-i gata! De aceea, într-un moment de revoltă, mă gîndisem să confecţionez, ca o replică absurdă la absurdul iniţial, un "montaj" similar, destinat publicării: poza lui Segre avînd în medalion vreo căpetenie, dintre cele mai sîngeroase, a Brigăzilor Roşii. Am renunţat ruşinat, în clipa următoare: n-ar fi fost altceva decît o continuare năroadă a nedreptăţilor. Pentru multe generaţii de filologi, Cesare Segre nu este un mărunt politruc de serviciu, ci unul din marii întemeietori ai metodelor moderne de analiză literară. Profilul său, ca şi în cazul lui Eliade, este cel al unui clasic.

Vine o vreme cînd discipolii îşi pot surprinde maeştrii greşind: dar acele slăbiciuni doctorale (unele ale tinereţii năvalnice, altele ale senectuţii dezamăgite politiceşte) sînt, la rîndul lor, o învăţătură; o altfel de învăţătură... **(F.D.)**

ROBERTO SCAGNO

"O lectură superficială, plină de prejudecăţi"

Roberto Scagno, filosof de formaţie, predă actualmente limba şi literatura română la Universitatea din Padova. Scrie primele sale exegeze eliadiene în 1972 (o teză de filosofie) şi în 1982, cînd publică monografia *Il terrore della storia*. În acea perioadă predă la Catedra de Filosofie a Religiilor de la Universitatea din Torino. În 1987 i se editează cartea, scrisă cu colaborarea lui M. Mincu, *Eliade şi Italia*, care grupează o antologie de texte critice româneşti, italieneşti şi franţuzeşti dedicate lui Eliade, o traducere a *Jurnalului de călătorie* din timpul şederii acestuia în Italia (1927-1928). Publică, cu acest prilej, şi *Epistolarul*, din care inedită este corespondenţa Eliade-Papini. După 1987, Roberto Scagno traduce din franceză *Briser le toit de la maison* şi, din română, *Mitul reintegrării*, plus o serie de comentarii eliadiene ale textelor folclorice, sub titlul *I riti del costruire*, şi îngrijeşte traducerea *Romanului adolescentului miop*. În 1995 publică traducerea celor două volume de *Memorii*, într-o amplă ediţie critică ce confruntă ediţia franceză, versiunea (imperfectă) Handoca-Humanitas şi textul autograf trimis de I.P. Culianu cu puţin înainte de moarte. Pentru această lucrare primeşte *Premiul Uniunii Scriitorilor pentru cea mai bună traducere.*

Totul a pornit de la o carte...

Roberto Scagno: În 1993 apare în Franţa o monografie scrisă de un profesor din Lille, Daniel Dubuisson, de fapt un soi de pamflet, în care îl atacă pe propriul său maestru, Dumézil, specialist al istoriei şi religiei indoeuropene, şi mai ales pe Eliade. E o carte scrisă pe un ton foarte scandalistic, care, din păcate, a fost imediat tradusă în italiană...

Din păcate?

R.S.: Spun "din păcate", pentru că nu se traduc lucruri cu adevărat importante din domeniul istoriei religiilor şi i s-a dat prioritate acestei cărţi lipsite de valoare; dar ea a trecut ca şi neobservată, n-a fost recenzată de specialişti...

Dar articolul apreciativ al lui Segre?

R.S.: Profesorul Cesare Segre, care nu este un istoric al religiilor, ci un mare specialist în semiologie şi în teoria literaturii, a acceptat complet virulenţa pamfletistică din cartea lui Dubuisson, pentru a-l ataca pe Eliade.

Replica lui Ries?

R.S.: Julien Ries, fost profesor la Universitatea din Louvain, unul dintre cei mai mari istorici ai religiilor, a răspuns cu riguroase elemente critice, demonstrînd superficialitatea punctului de vedere al cărţii, dar Segre, ignorîndu-le, a reluat cu mai mare forţă teza lui Dubuisson.

Putem vorbi într-adevăr de o teză, una bine fondată?

R.S.: Teza lui Dubuisson se bazează pe o lectură complet greşită, preconcepută. După el, în întreaga operă a lui Eliade ar exista concepţia de tip neo-păgîn a culpabilizării tradiţiei iudeo-creştine pentru procesul de secularizare ce a eliminat sacrul din societatea modernă. Totul porneşte de la ideea lui Eliade, conform căreia profetismul ebraic e cel care introduce caracterul liniar, ireversibil al istoriei, opus concepţiei istorice ciclice, de tip arhaic, a eternei reîntoarceri la origini. Această nouă concepţie istorică, care stă la baza concepţiei moderne a istoriei, este reluată de sistemul religios creştin; dar asta nu înseamnă introducerea pe cale religioasă a secularizării. Eliade arată de fapt că o bună parte din sistemul mitico-simbolic de tip arhaic este preluat şi revalorizat de creştinism. Teza lui Dubuisson, simplistă şi simplificată încă şi mai mult prin reluarea sintetică într-un articol de ziar, susţine că ar exista, în totalitatea operei lui Eliade, o condamnare a tot ce este modern, a întregii civilizaţii europene, începînd cu profetismul ebraic, o nostalgie pentru o tradiţie originară. Dar e de ajuns să citim cu atenţie pasajele cele mai importante din *Mitul eternei reîntoarceri* şi din *Imagini şi simboluri*, ca să descoperim ideea unei revalorizări a istoriei în cadrul tradiţiei monoteiste iudeo-creştine, bazată pe faptul că hierofania extremă devine teofanie, adică intervenţie dumnezeiască în lume. În orice moment, Dumnezeu poate să intervină în istorie cu mesaje sau cu însăşi prezenţa Lui.

Chiar şi acum, în timp ce stăm de vorbă?

R.S.: În orice moment, da, numai că este foarte greu de recunoscut prezenţa Lui de către noi, oamenii moderni. Din acest punct de vedere profetismul ebraic şi creştinismul introduc într-adevăr o dimensiune nouă în istoria religiilor. Episodul de la Emaus, din Evanghelie, este absolut central pentru ceea ce Eliade numeşte "camuflarea" sau "irecognoscibilitatea miracolului". Omul modern nu mai are posibilitatea de a utiliza acea "ontologie pragmatică" a sistemului mitico-simbolic arhaic. Timpul nu mai poate fi desfiinţat şi recuperat în fiecare an, "mitul eternei reîntoarceri" nu mai poate fi trăit.

Interpreţii mai superficiali, ca Dubuisson şi ceilalţi citaţi de Segre, mai ales Furio Jesi, au văzut în Eliade susţinătorul unui tradiţionalism de tip neo-păgîn sacralizat, care şi-ar propune să repare efectele degradării totale, nu numai a sacrului, ci a întregii societăţi, progresiv secularizate.

Să fie Eliade complet nevinovat?

R.S.: Există puţine scrieri ale sale cu caracter pronunţat naţionalist, e vorba de articole publicate în anii '30, ele ar trebui republicate azi şi interpretate în mod calm, ştiinţific, ca făcînd parte dintr-un mai larg context cultural, ca fiind legate de orientarea politică generală a intelectualităţii de frunte din România.

Ideea că Eliade i-ar scoate vinovaţi pe evrei de tot răul din lume este deci falsă...

R.S.: Dar e tocmai opusul tezelor sale. Pentru el, sacrul e o permamenţă în istoria omenirii, nu un element trecător. Sacrul este pentru *homo religiosus* o deschidere către transcendenţă, el nu se identifică neapărat cu o credinţă religioasă anume. Este ceea ce Eliade numeşte "ruptura de nivel". Pentru *homo religiosus*, timpul şi istoria, luate în sine, nu au valoare. Valoarea o primesc de la o formă de transcedenţă, identificabilă fie cu un Dumnezeu, fie cu un panteon, fie cu duhurile şi credinţele populaţiilor tribale. Nu există religii superioare şi inferioare pentru Eliade. E absurd să-i atribuim tocmai lui concepţii intolerante.

CESARE SEGRE

De la Dumézil la Eliade: lungul marş al mitului în cămaşă neagră

(...) Daniel Dubuisson, în recenta sa lucrare *Mitologii ale secolului XX* (Editura Dedalo), se ocupă de cei mai faimoşi cercetători ai miturilor, trăitori în secolul nostru – Dumézil, Eliade şi Lévi-Strauss – încercînd să definească premisele lor filozofice şi, în plus, să explice înclinaţiile fasciste ale primilor doi.

(...) Cel mai compromis de fascism este Mircea Eliade (1907-1986). De la participarea în tinereţe la mişcarea criminală românească Garda de Fier, se ajunge la celebrarea totalitarismului lui Salazar şi, în sfîrşit, la justificarea genocidului nazist. Aici concordanţa între teorie şi practică este evidentă: e de ajuns să te gîndeşti la celebrarea mistică a riturilor sîngeroase şi a sacrificiilor omeneşti într-o autentică religie a morţii.

Eliade a elaborat, în baza teoriilor sale asupra originilor, propria sa doctrină rasistă. Pot părea inocente celebrarea Sacrului ca fundament al universului, venerarea omului primitiv cel consternat în faţa unei naturi necontaminate, precum şi "romanul" eternei reîntoarceri a omenirii la această situaţie fericită, atemporală. Din această viziune lipsesc totuşi alte valori, îndeosebi cele morale, iar religiozitatea celebrată în riturile sîngeroase ale primitivilor este negată de către religiile mai avansate ("creştinismul nu este o religie", spune Eliade). Mult mai interesante sînt pentru Eliade experienţele ezoterice, precum parapsihologia, ori interpretarea simbolică a viselor. De aici se trece la teoria antisemită: vina evreilor constă în a fi dezvoltat conceptul de istorie, care a smuls omenirea din desăvîrşirea sa primordială, purtînd-o prin veacuri la conceptele de democraţie, de drepturi ale omului etc. Un rău mai mare ar fi pricinuit creştinismul (pe care Eliade nu îndrăzneşte totuşi să-l defăimeze) prin punerea în valoare a timpului istoric: "din moment ce Dumnezeu s-a întrupat şi-a asumat o existenţă omenească istoriceşte condiţionată, Istoria devine susceptibilă de sanctificare".

Se ajunge de la celebrarea păgînismului, împărtăşită de altfel şi de nazism, pînă la declaraţia, într-un interviu din 1985, care asemuia cu sacrificiile omeneşti ale aztecilor exterminarea, cu funcţie purificatoare, a milioanelor de evrei şi ţigani din lagăre, identificaţi cu răul ori cu diavolul: sălbatic apocalips pe care Eliade pare să-l aprecieze. Şi astfel se ajunge la delirul "mistic" şi "mitic" al celui care a fost cu siguranţă un mare istoric al religiilor.

(*Corriere della sera*, 27.4.1996)

JULIEN RIES

Eliade, mitul discordiei

(...) La citirea acestui amalgam (articolul lui Segre din 27 aprilie – n. tr.) am fost cutremurat. Din cei 25 de ani în care mi-am predat cursul "Mitul şi semnificaţiile sale", trei i-am dedicat lui Dumézil, Eliade şi Lévi-Strauss. Le cunosc în profunzime operele şi cunosc şi cartea lui Dubuisson. Tocmai acest volum, meritînd o critică severă din partea oricărui istoric al religiilor, din pricina gravelor lacune de informaţie, mai ales în privinţa lui Eliade, a constituit punctul de plecare al observaţiilor lui Segre, asupra cărora aş dori să fac cîteva însemnări.

1) Segre pleacă de la o premisă certă, anume că apartenenţa lui Eliade, în anii tinereţii, la Garda de Fier din România l-ar fi determinat pe acesta să găsească justificări genocidului nazist: "aici concordanţa între teorie şi practică este evidentă". Dar unde oare găseşte Segre această justificare în textele lui Eliade? Să ne gîndim la Lévi-Strauss care a scris pe larg despre ataşamentul său la gîndirea marxistă. Am îndrăzni oare ca, din acest motiv, să-l învinovăţim de a fi justificat astfel genocidul lui Stalin?

2) Segre îl atacă pe Eliade în chestiunea iudeo-creştinismului, a timpului şi a istoriei; Eliade ar dezvolta, chipurile, o teorie antisemită: "*vina evreilor constă în a fi dezvoltat conceptul de istorie, care a smuls omenirea din desăvîrşirea sa primordială, purtînd-o prin veacuri la conceptele democratice*".

În *Mitul eternei reîntoarceri*, Eliade arată cum istoria la evrei a devenit teofanie, ca apoi să fie valorizată în teoria mîntuirii. Nu există nici o urmă de antisemitism în acele pagini. Această doctrină este reluată în contextul creştinismului, întrucît Eliade insistă asupra noutăţii acestei religii, pornind de la înfăptuirea întrupării lui Dumnezeu în Iisus Christos: de aici ideea valorificării Timpului, de aici propăşirea Timpului şi a Istoriei, de aici împlinirea clipei şi transformarea evenimentului istoric în hierofanie. Creştinismul îşi găseşte prelungirea firească într-o teologie a istoriei.

Această temă centrală a patristicii este dezvoltată de Eliade într-un capitol în *Imagini şi simboluri*. Este demonstrată acolo diferenţa care există între teologia istoriei şi istorism: pe de o parte avem teoretizarea timpului, pe de altă parte – timpul liniar, lipsit de semnificaţii. Apoi, în ultimul capitol din *Naşterea mistică*, Eliade face apel la simbolica patristicii pentru a pune în valoare sfintele taine care marchează naşterea şi viaţa oricărui creştin.

3) Eliade a văzut în sacru elementul central al comportamentului lui *homo religiosus* din toate culturile. Sacrul se manifestă cu tăria unei rînduieli cu totul alta decît cea firească. Omul descoperă această dimensiune sacră şi, prin intermediul acestei descoperiri, devine *homo religiosus*.

Discursul prin care omul relatează o atare experienţă este obiectul de studiu al istoricilor religiilor. *Homo religiosus* îşi trăieşte şi îşi traduce experienţa sacrului şi raporturile cu o realitate care îl depăşeşte prin mijlocirea *simbolurilor, a miturilor şi a riturilor*, indispensabile trăirii experienţei religioase. Acest rol important rezervat simbolului, mitului şi ritului constituie unul dintre aspectele esenţiale puse în evidenţă de opera lui Eliade.

În concluzie, unul din marile merite ale lui Eliade constă în studierea, deopotrivă istorică şi trans-istorică, a lui *homo religiosus*. Această introducere a unui nou umanism, în interiorul unei perspective asemănătoare cu cea a umaniştilor Renaşterii italiene constituie o adevărată stavilă în calea concepţiei rasiste, deoarece deschide perspective noi unei antropologii culturale religioase, în cadrul căreia antropologia sacrului ocupă un loc important.

Doresc, prin aceste rînduri, să fac lumină în procesul ce se încearcă să i se intenteze lui Eliade, cel care a îngrijit grandioasa *Encyclopedia of Religions* (şaisprezece volume), la care au colaborat cu entuziasm cei mai valoroşi istorici ai religiilor din lume. Curios este că adversarii săi îşi trag argumentele din domeniul ideologiei, pentru a încerca mai apoi să le confirme cu ajutorul tezelor eliadiene extrapolate contextului lor şi interpretate în cod ideologic. Cu alte cuvinte, este vorba de un proces de intenţii.

(*Corriere della sera*, 19.5.1996)

Pagină realizată de
Florin DUMITRESCU

NESTOR RATEŞ

Europa Liberă – un post de radio obiectiv, nonpartizan, dar nu neutru

Ca şi ascultătorii săi, Radio Europa Liberă trece – sau poate ar fi mai bine spus că a trecut – printr-o perioadă de tranziţie. Căror aşteptări, necesităţi şi principii le răspunde noua schemă de program? Va mai fi modificată în viitorul previzibil?

Tranziţia s-a terminat în cazul nostru. Procesul "reinventării" Europei Libere, în sensul adaptării ei la noile împrejurări din zona spre care emitem, la un buget şi un personal mult mai reduse, la aşteptările şi nevoile prezente ale ascultătorilor este încheiat. Încercăm să păstrăm nealterat spiritul de pionierat care a animat eforturile noastre de început la Praga, dar preocuparea noastră principală este acum să consolidăm ceea ce am clădit, să definim mai precis profilul programelor noastre şi să înlocuim mentalitatea provizoratului cu una a permanenţei. Noua schemă de programe, introdusă cu mai bine de un an în urmă, îşi propune să se conformeze atît misiunii actuale a postului, cît şi nevoilor de informare ale ascultătorilor noştri, astfel încît oferta noastră să rămînă relevantă şi competitivă în mediul informaţional în care operăm. Care este misiunea Europei Libere astăzi? Precum probabil ştiţi, decizia Congresului Statelor Unite de a continua finanţarea postului nostru de radio cel puţin pînă la sfîrşitul secolului a fost precedată de o amplă dezbatere publică referitoare la utilitatea lui în perioada post-războiului rece. În urma acestei dezbateri, s-a realizat un consens asupra menţinerii Europei Libere/Libertatea, consens întemeiat pe concluzia că democraţiile noi din Europa Centrală şi Răsăriteană sînt încă fragile, presa liberă insuficient maturizată, o parte din mediile electronice încă sub controlul statului. Misiunea postului nostru în noile circumstanţe constă, întîi, în susţinerea proceselor democratice, a reformelor economice structurale şi a instituţiilor statului de drept. În al doilea rînd, avem obligaţia de a oferi o informare amplă, corectă, obiectivă şi nepartizană asupra evenimentelor interne şi internaţionale. În al treilea rînd, sîntem chemaţi să servim ca un exemplu de jurnalistică occidentală, să sugerăm standarde de presă democratică pentru uzul presei libere din România. Schema noastră de programe reflectă obiectivele menţionate şi încearcă să răspundă nevoilor şi dorinţelor ascultătorilor. Astfel, cele două ediţii ale emisiunii "Newshour – O oră în jurul lumii", cu care începem şi încheiem transmisia noastră de seară, se adresează acelor ascultători care vor să afle într-o formă condensată ce s-a întîmplat în ziua respectivă pe toate planurile şi pretutindeni. Este un program, transmis în direct, care prinde ultimele evenimente, adesea chiar în desfăşurarea lor. Cuprinde relatări scurte de la corespondenţii noştri din ţară şi din străinătate, prezentate într-o succesiune rapidă, cu cîteva ancore în rubrici zilnice semnate de nume prestigioase, ca "Stop Cadru" cu Mircea Iorgulescu şi "Faptul Divers" cu N.C. Munteanu. Acelaşi program, în ediţia de seară, furnizează ascultătorului o pre-revistă a presei din ziua următoare, realizată într-un raid prin redacţiile principalelor cotidiane de circulaţie naţională la ora la care ziarele din dimineaţa următoare se duc în tipografie. Pentru acele segmente ale auditoriului nostru care vor să cunoască evenimentele interne sau cele internaţionale în detalii mai mari şi mai aprofundat, continuăm să trasmitem emisiunile stindard ale Europei Libere de totdeauna – Actualitatea românească şi Programul politic – repetate şi în dimineaţa următoare. Patru din cele şase ore de emisie zilnică încep cu Buletine de ştiri proaspete. Sîmbăta, cele două programe amintite capătă caracterul unor retrospective (interne sau internaţionale) ale răptămînii respective, iar emisiunea Newshour consacră jumătate de oră unui panoramic cultural românesc. La fel duminica, aceeaşi emisiune dedică jumătate de oră informaţiei culturale internaţionale, prefaţînd un program special ce include emisiunea de dezbateri Faţă în faţă şi un Magazin duminical, în care punctul principal de atracţie îl constituie show-ul formaţiei Divertis. Credem că, în mare, această schemă de programe este optimă. Nu exclud posibilitatea efectuării unor schimbări, în special în programele de sfîrşit de săptămînă.

Dintr-un mit, Europa Liberă a devenit un post de radio, în concurenţă cu posturile de radio româneşti publice şi private. Care consideraţi că ar fi atuurile dumneavoastră în această concurenţă al cărei scop ar fi fidelitatea ascultătorilor?

Sîntem, cum lăsam să se înţeleagă puţin mai înainte, conştienţi că operăm într-un mediu competitiv, deşi înclin să cred că în aproape toate cazurile este vorba de complementaritate mai curînd decît de concurenţă. De altfel, cu un număr crescînd de posturi de radio româneşti, sîntem în relaţie de colaborare, programele noastre fiind retransmise de ele. Ca atuuri aş vrea să menţionez, în primul rînd, multitudinea şi varietatea surselor de informaţie internă şi externă spre care are Europa Liberă acces, de la reţeaua de birouri permanente şi corespondenţi din principalele capitale ale lumii la agenţiile de presă, plus zecile de colaboratori permanenţi sau ocazionali ai biroului Europei Libere din Bucureşti. Cu astfel de surse, bogăţia, acurateţea şi promptitudinea informaţiei pe care o oferim noi ascultătorului sînt asigurate, după cum sînt şi greu de concurat. În al doilea rînd, aş vrea să subliniez calitatea analizei şi comentariului nostru. Fie că e vorba de evenimente externe sau de desfăşurări interne, ascultătorul nostru poate conta pe o analiză clară, detaşată, calmă, fără partipriuri sau înverşunări. Facem un efort deliberat de a oglindi o paletă cît mai largă de opinii, de a reproduce cu obiectivitate, în tradiţia şi standardele presei occidentale, poziţia părţilor implicate într-un eveniment şi de a lăsa ascultătorul să-şi formeze propria judecată. Urmînd aceleaşi standarde, despărţim riguros informaţia de comentariu. Prestigioşii comentatori care vorbesc de la microfonul Europei Libere îşi exprimă propria părere la o rubrică ce se intitulează Puncte de vedere; în timp ce în Editorialul săptămînal, apare adesea şi viziunea Europei Libere care este, cum îi cere propriul statut şi etica profesională, un post de radio obiectiv şi non-partizan, dar nu neutru; nu sîntem neutri în chestiuni de principiu, cum ar fi promovarea democraţiei şi a economiei de piaţă, combaterea extremismelor şi fundamentalismelor de toate genurile, a fenomenelor de restauraţie comunistă, protejarea drepturilor omului. Acestea ar fi, deci, cele două atu-uri principale, la care se pot adăuga şi altele, cum sînt credibilitatea pe care şi-a cucerit-o postul nostru de radio în deceniile de dictatură comunistă sau prestigiul unora dintre redactorii şi colaboratorii noştri. Principalul dezavantaj pe care îl avem, dacă-mi îngăduiţi să mă refer şi la dezavantaje, deşi, probabil din delicateţe, nu m-aţi întrebat despre ele, rezultă din dificultatea relativă a accesului spre emisiunile noastre. O bună parte a auditoriului nostru continuă să ne asculte pe unde scurte. Reţeaua de posturi locale de radio care preiau emisiunile noastre nu este suficient de extinsă, iar recent Radio Total din Bucureşti a încetat să retransmită programele Europei Libere, se pare cu o pierdere substanţială de auditoriu. Sîntem reluaţi în Capitală de postul Radio Fun, care transmite pe banda Est, însă puţini dintre cei care ne ascultau pe Total, în banda Vest, au aparatele de radio cu care să ne urmeze pe banda Est. Facem eforturi susţinute pentru a lărgi reţeaua de posturi locale care ne retransmit. Chiar zilele acestea am încheiat trei noi contracte, care sperăm să nu întîmpine dificultăţi la CNA.

Consideraţi că puterea din România asigură în toate acţiunile ei transparenţa necesară dreptului – garantat constituţional – la informaţie? (art. 31). Şi în relaţie cu aceasta, cum apreciaţi felul în care presa din România asigură echilibrul între informaţia senzaţională, informaţia importantă şi adevăr?

N-aş vrea să risc o apreciere generală şi atotcuprinzătoare. Voi spune totuşi următoarele: accesul nostru spre informaţie în România este mulţumitor. La nivelul puterii, transparenţa este încă departe de cea pe care o întîlnim în Occident, dar găsim o parte dintre oficialităţi destul de uşor de abordat, adesea dispuse să ne vorbească, deşi nu întotdeauna cu deschiderea ce ni s-ar părea necesară. Cît priveşte presa românească, cred că a făcut progrese importante în ultimii ani. Sînt cîteva ziare serioase, în care, în cele mai multe cazuri, te poţi încrede ca surse de informaţie. Şi ele mai intră ocazional (altele, însă, chiar foarte des) în conflict cu etica profesională, ca să nu mai vorbesc de standardele jurnalistice apusene. Echilibrul la care vă referiţi este realizat în proporţii diferite, dar trebuie avut în vedere că nu toate ziarele au acelaşi profil. Ce mă supără cel mai mult, ca cititor şi observator avizat, sînt tendinţele nu tocmai rare de a aproxima adevărul, cazurile prea numeroase în care este vădită absenţa unui efort viguros de a verifica veridicitatea unei ştiri, neglijenţa cu care se traduc interviuri, declaraţii sau documente din limbi străine, frecvenţa prea mare a ştirilor comentate şi a speculaţiei. Aş mai menţiona şi tonul arţăgos, înverşunarea partizană, risipa de ironii, predilecţia pentru pamflet în detrimentul analizei serioase.

Postul de radio Europa Liberă este depozitarul unei arhive extrem de semnificative pentru textul şi contextul istoriei României în anii dictaturii. Cum se intenţionează a fi valorificate mărturiile, analizele şi comentariile (fie pe calea undelor, fie editorial)?

Conducerea posturilor de radio Europa Liberă şi Libertatea a avut recent prilejul de a face unde precizări în presa română în acest subiect. Precizările, care s-au referit la întreaga arhivă de documente, inclusiv la segmentul românesc, evidenţiau faptul că, în cooperare cu Fundaţia Soros, fondurile de arhivă vor fi computerizate pentru a permite accesul liber spre ele tuturor celor doritori să le cerceteze. Ocazional, le folosim în emisiuni, în special pentru evocări prilejuite de aniversări, comemorări sau decese. O valorificare sistematică şi structurată nu a avut încă loc şi nici nu există momentan planuri concrete în această privinţă. Abia am ieşit, ca să vă amintesc începutul discuţiei noastre, din tranziţie, una destul de grea şi consumantă.

Aţi scris o carte despre revoluţia română, spectaculoasă prin rigoarea cu care nu interpretează decît faptele verificabile. Intenţionaţi o continuare?

Mi-ar plăcea să cred că voi reuşi să scriu o continuare. Subiectul nu a încetat să mă fascineze. Vă amintiţi poate că acea carte a fost scrisă pentru americani şi a apărut în 1991, fiind tradusă în limba română abia mai tîrziu. Centrul de Studii Strategice şi Internaţionale din Washington şi Editura Praeger mi-au solicitat în repetate rînduri o continuare, dar obligaţiile pe care mi le-am asumat în ultimii aproape doi ani şi aceeaşi tranziţie de care vorbeam mai înainte m-au împiedicat să mă angajez într-un proiect atît de pretenţios. Fără îndoială, din 1991, au ieşit la iveală numeroase informaţii care limpezesc unele aspecte, marile mistere ale revoluţiei însă nu şi-au găsit încă dezlegarea. În cele mai multe privinţe, evenimentele din decembrie '89 rămîn o "revoluţie încîlcită", un fapt pe care o nouă carte pe care aş scrie-o acum, cu aceeaşi rigoare ca în 1990-'91, ar trebui să-l recunoască. Cum tot nu mă apuc imediat să scriu o continuare, îmi rămîne speranţa că, poate, între timp, procesul de descîlcire a revoluţiei va avansa suficient pentru a fi în măsură să prezint americanilor acest eveniment capital din istoria recentă a României cu cît mai puţin semne de întrebare, dubii, bănuieli şi enigme.

© C. Burnbuț

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Fragmente despre grație

– convorbire cu doamna Esther MAGYAR –

În normalitate nu se intră cu gesturi șoc. Așa că s-ar putea ca twistul cu care Boris Elțîn încheia o întîlnire cu electoratul să nu fie înregistrat ca unul dintre ele, deși evoluția coregrafică a conducătorului de la Kremlin nu e ceva de trecut cu vederea. Performanța sa nu are de-a face cu grația, ci cu eficiența mesajului, rezumat la maximum. Sugestia dansului ar fi putut să vină de la experții occidentali, care se spune că l-ar fi ajutat în campanie, obișnuiți să ia în calcul elementele cele mai diverse ce concură la un succes. Senzația de libertate, în acord profund cu interiorul persoanei, cîștigată prin dans nu poate fi ignorată.

Dar dansul modern pare uneori lipsit de armonie. La rîndul lui, baletul modern îi șochează pe cei educați la „Lacul lebedelor". Este o limită pe care și-o asumă genul, sau e vorba de lipsa noastră de receptivitate la nou? Stăm de vorbă cu doamna Esther Magyar, decana învățămîntului coregrafic de la noi, "Papesa", cum o numesc unii dintre foștii săi elevi, care a condus un deceniu și baletul Operei Române. Domnia sa a fost președinta juriului din acest an la Concursul național de balet "Oleg Danovski" de la Constanța.

Personalitate și modernism

Stimată doamnă Esther Magyar, cînd v-ați întîlnit întîia oară cu dansul modern?

Esther Magyar: Trebuie să știți ceva: dacă o luăm cronologic, eu sînt cea mai vîrstnică balerină de dans modern din România. Asta se întîmpla, puteți să vă închipuiți, înainte de primul război mondial... Cînd am început eu pregătirea, la un Conservator din Timișoara, acolo atmosfera culturală din Imperiul Austro-Ungar era dominantă, Timișoara și Clujul chiar însemnau centre de cultură foarte speciale. Cînd s-a făcut Marea Unire, partea asta, Vechiul Regat, nu prea cunoștea atmosfera de care vorbeam. Lucrurile s-au descoperit treptat, unele, altele s-au uitat de tot. Eu am lucrat, de pildă, cu Joos, cu Wigman, cu nume mari de dansatori moderni legați de expresionism. Lumea nici nu mai știe că au existat, mulți cred că acuma s-a inventat stilul acesta de balet. Timp de 16 ani am studiat pianul, concomitent am luat și lecții de coregrafie . Timișoara avea un aer mai mult occidental - în orice caz foarte deschis - eram acolo nemți, români, unguri, sîrbi, evrei, bulgari; prietenii mei din copilărie vorbeau toate limbile, dar nu simțeau diferența dintre ei, trăind ca într-o mare metropolă, unde e normal să fie tot felul de lume. Acolo se făcea mult sport. Eu însămi am mers la înot, călărie, scrimă, gimnastică, schi, canotaj. Numai patinaj făceam doar 10-15 zile pe an, iernile la noi fiind blînde. La începuturile mele ca dansatoare de balet modern aveam succese, dar mi-am dat seama că îmi lipsesc cunoștințe de balet clasic. Fără ele, "modernul" rămîne undeva jos, mișcare fără altitudine. Tehnica stilului clasic o înveți și poți să nu o folosești, dar corpul trebuie să fie pregătit prin această metodă riguroasă, foarte bine gîndită pentru fiecare gest. După părerea mea, în coregrafie baletul clasic e ca limba latină în limbile moderne: baza.

Și atunci de ce nu regăsim totdeauna în spectacolele de dans modern stilul grațios pe care îl cultivă baletul?

Fiindcă pentru "modern" cineva trebuie să aibă o personalitate aparte, să fie un om de cultură, foarte stăpîn pe „vocabularul" profesiei, cu idei originale, atent la sugestiile altor domenii ale artei. Nu-i simplu. Nereușitele apar fiindcă se crede că dansul modern este o chestiune de improvizație comodă, la îndemîna oricui. Mai copiem o casetă, mai preluăm o mișcare văzută în vest, după o lună de "deplasare"... De ce nu se face așa cum s-a procedat la un moment dat, cînd am trimis pe tinerii cei mai talentați să învețe 6 ani "clasicul" la Leningrad? Așa ar trebui să se ducă acum balerinii în Occident, să deprindă dansul modern la izvoare. Noi am avut o balerină foarte interesantă, Miriam Răducanu, care-și formase o tehnică proprie, riguroasă, deși nu foarte complicată, prin care a știut să obțină maximum de expresivitate în dansul modern. Fiecare compoziție a ei a avut un sens, lumea își amintește și acum spectacolele sale, *nocturnele* de la "Țăndărică" și altele; și-au trecut ceva ani de atunci... Mă credeți? Ce văd azi, uit după ieșirea de la spectacol. Mai vin și acum tinerii la mine cerîndu-mi să mă implic în efortul lor: să se reducă ponderea baletului clasic în școală, că "rămînem în urmă". "Doamnă, dvs. ați făcut modernul, țineți cu noi. Haideți să mergem la Minister"... "Hai! Și să discutăm acolo planul de învățămînt". "Iar plan?" Dar altfel cum: ce proiect propunem noi?

„Un instrument, al cărui instrumentist este înăuntru"

Caragiale numea actorul "un instrument al cărui instrumentist este înăuntru: spiritul, sufletul lui" (octombrie 1885). E o definiție care s-ar putea aplica și dansatorilor?

Opera Română a avut o balerină, Irinel Liciu, care a fost dansatoarea secolului, după părerea mea. Mai complexă decît tot ce-a fost după ea. Cînd o vedeai într-un spațiu obișnuit, nu ți se părea că are conformația perfectă pentru o balerină - asta se observa imediat la Magdalena Popa. Dar cînd apărea pe scenă, se năștea miracolul care nu ține de corp. Secretul unei prezențe unice. Dacă dansa cu Trixy Checais sau cu Gabriel Popescu, lumea venea să-i vadă numai pe ei. Imaginați-vă că erau spectatori care așteptau la *Faust*, intrarea în scenă a lui Irinel Liciu, ca punct maxim de atracție al întregului spectacol... Rostiți aceste nume astăzi! Nu le mai știe nu majoritatea publicului, care, normal, s-a schimbat, admiră alți artiști, dar ele par necunoscute și elevilor de la Școala de coregrafie sau balerinilor tineri, ca și numele lui Stere Popescu, Valentina Massini, Sanda Orleanu ori Petre Bodeuț, o personalitate singulară...

De ce?

Fiindcă dacă întrebați în clipa de față un dansator modern "cum ți-a plăcut spectacolul colegului tău?", afli că nu l-a văzut. Și premiera de la operă? "N-am văzut-o". Dar cred că nu există un muzician să nu se ducă la un concert de-al unui confrate, chiar dacă e instrumentist mai bun sau mai prost. Au un mai pronunțat sentiment de breaslă? Probabil. Și nici nu se leapădă atît de des de trecut. Ei cîntă și preclasici, și clasici, și moderni, dacă-s atașați de Schönberg, nu-l înjură pe Vivaldi.

Ansamblul

Cele mai multe interviuri, mi-ați spus, vi s-au solicitat nu cînd erați în activitate, conducînd Școala de coregrafie, ci după ce ați plecat de-acolo. Care ar fi motivul?

În amintirile foștilor mei elevi, Școala noastră apare ca un spațiu privilegiat, loc aparte de inițiere într-o confrerie. Încercam să le insuflăm ideea că fiecare e o verigă dintr-un lanț, micul începător intră într-o *lume*, nu învață numai cum să se miște după cîteva reguli. Cred că, pe măsură ce școala n-a mai funcționat după niște exigențe fixate pe atunci cînd o conduceam, eram tot mai des întrebată cum văd eu redresarea sau o nouă organizare a ei. Am tot spus, dar lucrurile nu merg mai bine. Nu sînt o nostalgică, nu afirm că "pe vremea mea" totul era perfect.

Admițînd că sînteți, care ar fi prima nostalgie pe care ați numi-o?

Cultura. Am nostalgia culturii ca formă de grație - așa o vedeam eu, cînd conduceam școala de balet. Am trecut prin vremuri complicate, a trebuit să ocolesc, cîteodată, criteriile dogmatice, de selectare a elevilor, a corpului didactic etc. Tendința era să avem cît mai multe elemente cu "origine sănătoasă", dar eu am căutat să-i atrag la școala noastră și pe alții, pe copiii scriitorilor, de pildă. Pentru că dacă mi se aducea un copil vioi, sănătos, capabil de efort, dar venit de la țară, sau de la periferie, unde poate nu văzuse, - pe vremea aia vorbesc - nici măcar un pick-up, lucrul cu el era foarte greu, cu succes minim. "Tu ce vrei să te faci cînd o să fii mare?" "Pilot, doamnă." Cam asta visau băieții.

Nimeni nu spunea de la început că vrea să fie balerin?

Poate Gelu Barbu, unul născut pentru asta. Aducerea copiilor de scriitori, de intelectuali în majoritate, a fost o bună experiență. Cei mai mulți n-au făcut apoi meserie. Dar au ridicat nivelul clasei. Creasem un obicei: fiecare dintre elevii buni să invite săptămînal acasă un coleg din cei de origine modestă. Să vadă un anturaj civilizat, o mobilă frumoasă, un tablou, așezarea unui buchet de flori, să învețe să mănînce cum trebuie etc. Am avut posibilitatea să comand din străinătate cărți, albume de artă, de istoria muzicii, a dansului, biografii de mari balerini, cu ilustrații frumoase, - Pavlova, Nijinski, - cum arătau, ce costume purtau, cum erau decorurile în care au evoluat. Dar rafturile se umpleau și cu tot ce apărea pe atunci, multe lucrări proaste, ori neinteresante, repartizate nouă fără discernămînt, de cine știe ce funcționar de la Minister. Stabilisem cu bibliotecarul (un fost profesor universitar) că elevul nu trebuie lăsat să-și aleagă el singur volumele, - atras, să zicem, de-o copertă mai colorată, sau de-un titlu fără valoare; nu, lui i se dau cărți despre muzică, monumente celebre, istoria artei, reproduceri de pictură, biografii de compozitori, de artiști.

Cum selectați copiii?

Trebuia să-i văd neapărat cu părinții: o mamă grasă, un tată scund, cu mișcări brutale, nu promiteau o moștenire bună pentru viitorul dansator. Lucram împreună cu o doctoriță ortoped, dna Strugurescu, o femeie admirabilă, care iubea școala noastră și copiii, urmărea deformările imperceptibile, începutul de scolioză la un copil, întîrzierile de creștere etc. Școala trebuie să aibă grijă de o *carieră*, o *viață*, nu de un simplu interval cît durează anii de instruire. Vecinii din blocul unde stau, sau cunoștințele mă întreabă aproape la fiecare început de an școlar: "Unde să înscriem copiii să facă puțin balet?" Le spun și după un an întreb: "cum merge?" "Am scos-o pe nepoțică de-acolo, că nu fac dansuri, numai mișcare". Asta-i părerea comună despre grație, puțină mișcare, nu cine știe ce, mai mult o joacă, iar la fine de an, copilul să dea producție, să apară fetița în *tutu*, pe scenă. Scopul de-a crește o ființă armonioasă, care să-și cunoască și să-și stăpînească trupul li se pare unul minor. La școala de balet modern, pe care am urmat-o eu mai bine de trei sferturi de veac în urmă, era obligatoriu să știi să cînți la un instrument, iar anatomia se preda ca pentru admiterea la medicină.

Credeți că ar accepta cineva atîta muncă, dacă nu s-ar visa solist pe scenă?

Am văzut acum 15 ani un film bulgăresc, despre o dansatoare care vroia să ajungă primă balerină. A muncit ani de zile, dar n-a reușit să evadeze din ansamblu. Profesorul ei îi spune: "Greșești dacă te consideri plasată într-o categorie inferioară. La Operă ansamblul de balet e ca nula în calcule: fără ea nu se poate face matematică". Corpul de balet înconjoară și ridică pe marii soliști, care - dacă sînt - arată altfel în acest întreg. Poate să apară bizar pentru cineva din afara meseriei, dar cînd dansezi în grup, dacă nu ești frumos, tînăr, foarte grațios, *se vede*, faptul sare în ochi mai mult decît în cazul unui solist, ansamblul nu te protejează. Iar psihologia publicului nu cred că s-a schimbat atît de mult, încît să vină la un spectacol să vadă ceva obișnuit sau chiar urît. Omul din stal vrea să aplaude pe cineva care nu-i "ca el", să admire mișcarea executată după logica artei, deosebită de gestul cotidian. Am discutat odată cu Lavrovski, cel care pusese în scenă baletul "Romeo și Julieta", cu Ulanova și Iurii Jdanov. Spunea că a lucrat foarte greu, tocmai cu cine se aștepta mai puțin: cu marea Galina Ulanova. "Tot timpul spunea: «bine, fac mișcarea asta, dar de ce?»". La noi, cred că numai Irinel Liciu știa să transmită publicului, ca pe un farmec difuz, răspîndit cu fiecare pas, piruetă sau respirație, răspunsul la acel "de ce".

Nu credeți că dansul modern încearcă să se emancipeze de această interogație prea constrîngătoare într-un fel?

Noi nu avem astăzi un coregraf foarte bun de balet modern. Chiar unele turnee din străinătate nu prezintă dansatori mari, ci imitatori de mîna a doua. Deși am avea ce vedea, dacă ar veni la noi companii bune din Franța, de pildă. Iar dacă vrem să facem "modern", nu-i corect să aducem pe scenă mișcarea aleatorie, numind-o mister. Și animalul se mișcă, și copilul din leagăn dă din mîini și din picioare cu multă frenezie, fără să înțelegem de ce. Dar astea nu sînt fenomene de artă. Vedeți, cînd nu mai avem încă elevi îi sfătuim cum să-și aleagă anturajul: nu faceți prietenii întîmplătoare, căutați să fiți printre artiști, scriitori, muzicieni, pictori, asta vă ține mereu în tensiune spre ceva mai înalt. Un mediu cultural vă obligă să vă depășiți, să vă formați stilul indiferent ce fel de balet alegeți. Grația o dă sensul, aflat dincolo de performanța de tip mai mult sportiv, cum văd că se practică acum. Mă doare cînd simt că datorită izolării, suficienței, lipsei de informație ar putea să piară o meserie care mi-a luat viața.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacția DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 București ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus. bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul IV ● Nr. 189 ● 23-29 august 1996 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ștefan Aug. DOINAȘ, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU
REDACȚIA: Magdalena BOIANGIU (red. șef adj.), Ilieș CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAȘU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ȘERBAN, Elena ȘTEFOI (red. șef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEȘ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, București

Anul IV
nr. 190
30 aug. - 5 sept. 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

arhitectură

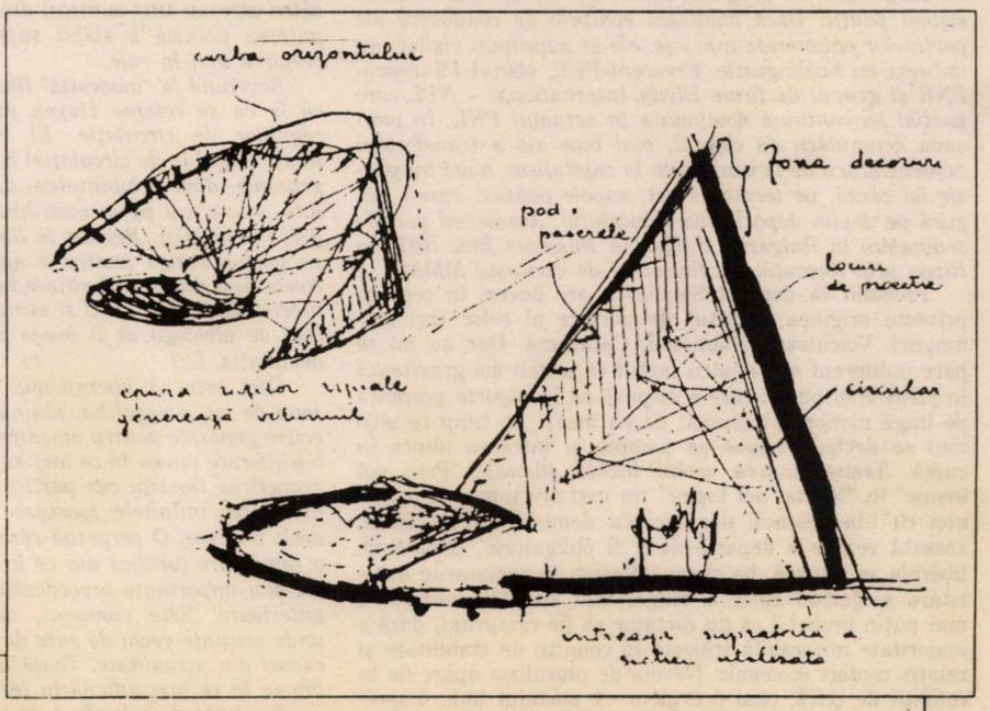

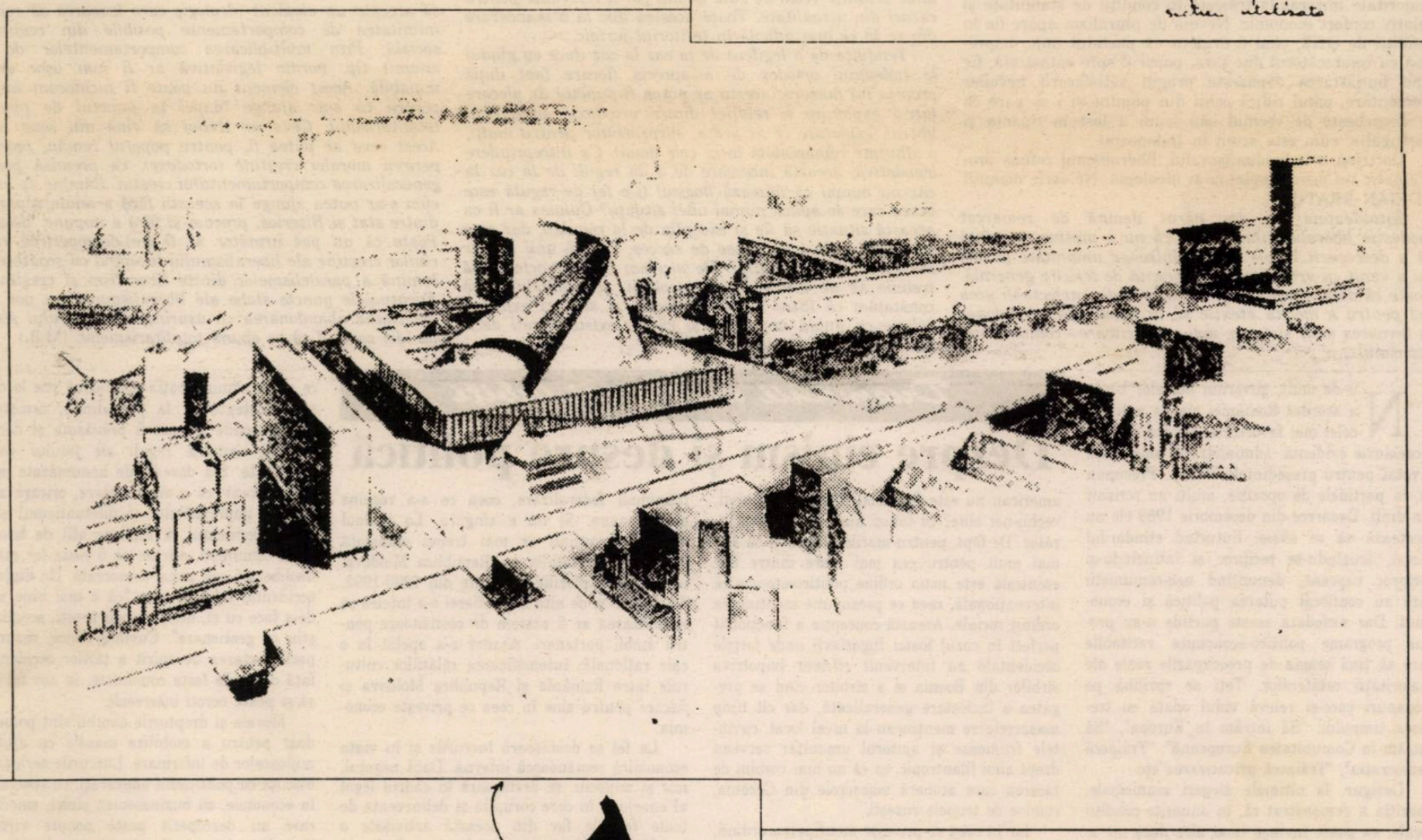

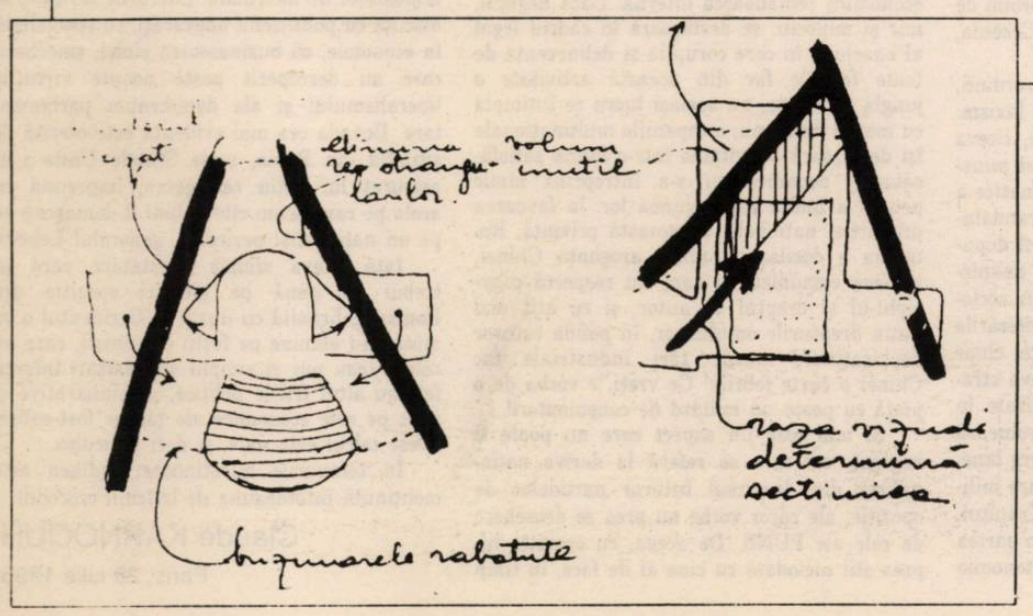

și urbanism

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou

Corespondenţa primită după şi în legătură cu numărul 187 în care se exprimau *diverse* puncte de vedere în legătură cu puterea de seducţie a discursului liberal, aşa cum este el astăzi practicat în România, excelează în completări teoretice: un cititor care apreciază caracterul "academic" al articolelor publicate ne impută absenţa sau "superficialitatea analizei politice asupra partidelor liberale din România" şi în clasificarea sa, domnul SĂVULESCU izolează şi următoarea subdiviziune:

(...) Liberalism-holding PUR, PNR, NPL. Aceste partide politice sînt de facto partide-holding, sau mai bine zis departamente politice incorporate în ierarhia oligopolă a neoburgheziei de sorginte nomenclaturistă din actualul sistem politic. Dacă analizăm echipele de conducere ale partidelor enumerate mai sus, ele se suprapun vizibil sau indirect cu holdingurile: Crescent-PUR, clanul Păunescu-PNR şi grupul de firme Elvila International – NPL care parţial îşi continuă dominanta în actualul PNL. În perioada acumulării de capital, mai bine zis a transferului nomenclaturii de la comunism la capitalism, noua burghezie îşi caută, pe termen scurt, cupole politice, care-i asigură pe deplin depozitarea capitalului. Asemenea partide semnalăm în Bulgaria, Bulgarian Business Bloc BBB, în Rusia prin formaţiunile finanţate de caritasul MMM.

Probabil că domnul Săvulescu are dovezi în ceea ce priveşte originea, punctul de pornire al celor trei holdinguri: Voiculescu, Păunescu, Cataramă. Dar nu mi se pare indiferent sau neutru faptul că primii doi gravitează în jurul unei puteri care e dispusă să le suporte prezenţa pe lîngă monopolul asumat de ea însăşi, în timp ce ultimul se declară dispus să accepte şi intrarea altora în cursă. Transformarea vechii lozinci liberale "Prin noi înşine" în "Numai noi înşine" nu mai are nimic de a face nici cu liberalismul, dar nici cu democraţia. De altfel, această relaţie e departe de a fi obligatorie, economiile liberale se împacă, ba chiar înfloresc în regimurile autoritare asigurînd chiar o longevitate sporită acestora: e mai puţin probabil ca un dictator să fie răsturnat, dacă o majoritate mizerabilă trăieşte în condiţii de stabilitate şi relativ confort economic. Nevoia de pluralism apare fie în condiţii de criză, cînd e evident că partidul unic, împreună cu conducătorul duc ţara, poporul spre catastrofă, fie cînd bunăstarea depăşeşte pragul satisfacerii nevoilor elementare, omul ridică ochii din pămînt şi i se pare că se deosebeşte de vecinul său (cum a fost în Spania şi Portugalia, cum este acum în Indonezia).

Doctrină a individualismului, liberalismul refuză programatic nu doar utopia, ci şi ideologia. Ne scrie domnul ADRIAN BRATU:

Întotdeauna mi s-a părut demnă de remarcat modestia liberalismului, faptul că nu a pretins niciodată că a descoperit binele pentru întreaga umanitate şi nici nu a venit cu vreo formulă aberantă de fericire generală. Poate că de aceea a şi fost considerat de intelectuali prea fad pentru a merita atenţie şi, în consecinţă, abandonat în favoarea altor sisteme, mai strălucitoare - comunismul, fascismul...

Ceea ce propune liberalismul este, pentru mine, normalitatea. Acceptarea de către unii liberali a aşezării pe acelaşi plan a capitalismului cu socialismul, în calitate de "orînduiri sociale", mi se pare la fel de greşită ca şi, într-o altă zonă, încercarea Bisericii de a-şi explica dogma prin mijloace ştiinţifice. Este vorba despre acceptarea ca naturale a unor situaţii "de seră", fără nimic comun cu normalitatea şi, de altfel, incapabile să supravieţuiască în condiţii obişnuite (adică fără folosirea excesivă a violenţei instituţionalizate).

Capitalismul, a cărui expresie ideatică sistematică este liberalismul, nu numai că este o stare normală şi naturală a unei societăţi ci, mai mult, este chiar starea sa de echilibru stabil. (Pe alt plan, acestei stări, deci şi capitalismului, îi corespunde, după Milton Friedman, democraţia - o altă latură a normalităţii, legată categoric de liberalism şi capitalism). Este vorba despre acel echilibru către care au tins oamenii din toate timpurile de cîte ori puterea politică a slăbit supravegherea şi i-a lăsat să respirea mai în voie.

Revenind la "modestia" liberalismului, se poate spune că la ea se referea Hayek atunci cînd dădea exemplul regulilor de circulaţie. El vorbea despre constrîngeri locale (regulile de circulaţie) care înlocuiesc constrîngerile generale, dînd posibilitatea, dacă nu unei libertăţi absolute, atunci cel puţin unei libertăţi care să permită atingerea scopurilor. Renunţ la libertatea mea de a circula şi pe partea stîngă pentru a ajunge sănătos la destinaţie. Avem de-a face cu o limitare la un nivel care nu afectează nivelul înalt al alegerii şi atingerii destinaţiilor. Diferenţa faţă de ideologii ar fi aceea că cele din urmă impun şi destinaţia. (...)

Cert este că liberalismul încerca să se păstreze în zona de jos, a regulilor, abţinîndu-se de la a formula obiective generale pentru omenire. Acest efort are ca urmare o legiferare din ce în ce mai amănunţită, tinzîndu-se către acoperirea fiecărui caz particular. Este, desigur, numai o încercare, infinitele ipostaze ale realităţii nepermiţînd decît un eşec. O perpetuă rezolvare parţială care duce la o ramificare juridică din ce în ce mai mare. Aceasta face tot mai importante precedentul şi hotărîrile judecătoreşti anterioare. Este cunoscut, de exemplu, cazul Angliei, unde sentinţe vechi de sute de ani pot fi relevante pentru cazuri din actualitate. Toate acestea duc la o manevrare din ce în ce mai dificilă în teritoriul juridic.

Tendinţa de a legifera de la caz la caz duce cu gîndul la îndemnul ortodox de a aprecia fiecare fapt după propria lui măsură (acesta ar putea fi punctul de plecare într-o explorare a relaţiei dintre ortodoxie şi spiritul liberal, explorare ce ar arăta, surprinzător pentru mulţi, o afinitate remarcabilă între cele două). Ca întreprindere legislativă, această încercare de a da reguli de la caz la caz nu numai că frizează ilogicul (Ce fel de regulă este aceea care se aplică numai unei situaţii? Culmea ar fi ca această situaţie să fie şi excepţia de la regulă!), dar este şi lipsită şi de orice şanse de succes. Pentru unii aici ar sta eşecul liberalismului. De aici am trage concluzia că trebuie să ne întoarcem la ideologii, resemnîndu-ne să constatăm că între reguli (mijloace) şi scopuri există o relaţie cu dublă implicaţie şi că nu există reguli decît într-un context ideologic.

S-ar părea că, pentru a se salva, liberalismul trebuie să accepte un element ideologic care încearcă să reducă infinitatea de comportamente posibile din realitatea socială. Prin multiplicarea comportamentelor de un anumit tip, norma legislativă ar fi mai uşor determinabilă. Acest element nu poate fi nicidecum impus, pentru că s-ar ajunge înapoi la punctul de plecare: totalitarismul. Ceva ar trebui să vină din sens opus. Acest ceva ar putea fi, pentru poporul român, redescoperirea moralei creştine (ortodoxe), ca premisă pentru generalizarea comportamentului creştin. Rămîne de văzut cum s-ar putea ajunge la aceasta fără a anula separaţia dintre stat şi Biserica, precum şi fără a impune "de sus". Poate că un pas următor ar fi (re)-descoperirea rădăcinilor creştine ale liberalismului începînd cu scoaterea la lumină a paralelismelor dintre liberalism şi creştinism. Eventualele puncte slabe ale liberalismului nu pot însă determina abandonarea cu uşurinţă a singurului sistem de idei capabil să se opună totalitarismelor. **(M.B.)**

UNIVERSITATEA BUCUREŞTI, FACULTATEA DE FILOSOFIE

anunţă:

Deschiderea în anul universitar 1996/1997 a celei de a doua promoţii de *masterat* a Centrului de Studii Germane formă de învăţămînt umanist interdisciplinar în limba germană (filosofie, istorie, literatură şi cultură germană). Cursurile vor fi susţinute de profesori de la Universitatea Bochum şi de la alte universităţi germane, precum şi de cunoscuţi profesori români. Învăţămîntul este finalizat prin acordarea titlului de *master în studii germane*.

Condiţii:

• Pot candida *toţi absolvenţii cu diplomă de licenţă* ai Universităţilor din România şi din alte ţări, indiferent de anul absolvirii.

• Actele necesare înscrierii sînt: a) cererea tip; b) originalul diplomei de bacalaureat; c) originalul diplomei de licenţă (pentru absolvenţii din acest an este suficientă o adeverinţă de absolvire, cu indicarea facultăţii); d) trei fotografii tip buletin; e) chitanţă pentru taxa de înscriere (40.000 lei, la orice C.E.C., în contul Universităţii Bucureşti). Înscrierile vor avea loc între 23-24 septembrie, la Secretariatul Facultăţii de Filosofie (B-dul Mihail Kogălniceanu 64, cam. 216, tel: 613.96.43).

• Admiterea va avea loc începînd cu 26 septembrie 1996 şi va consta din:

1. probă scrisă de cunoştinţe de limba germană (eliminatorie) – pentru toţi candidaţii care nu posedă o diplomă de licenţă în limba şi literatura germană (principal sau sencundar).

2. colocviu asupra unei teme de istorie, cultură şi/sau gîndire germană, pe baza unei bibliografii studiate de candidat şi indicate la înscriere.

• Vor fi declaraţi admişi maximum 20 de candidaţi. Universitatea Bucureşti acordă *burse* pentru toţi cursanţii care nu au un loc de muncă şi îndeplinesc condiţiile de medie. Candidaţii admişi care nu locuiesc în Bucureşti vor beneficia de locuri în căminele Universităţii.

Informaţii suplimentare se pot obţine la Secretariatul Centrului de Studii Germane, tel.: 312.15.14, între orele 9.00-13.00, începînd cu 2 septembrie.

Duşmanii noştri cei iubiţi

Despre cinism şi despre politică

Nu de mult, guvernul Statelor Unite a acordat României clauza naţiunii celei mai favorizate. De aici rezultă o concluzie evidentă: administraţia americană a votat pentru preşedintele Iliescu. Presupun că, în partidele de opoziţie, mulţi au scrîşnit din dinţi. Deoarece din decembrie 1989 ele nu încetează să se sfîşie, fluturînd stindardul moral, acuzîndu-se reciproc şi întinzîndu-şi reciproc capcane, denunţînd neo-comuniştii care au confiscat puterea politică şi economică. Dar niciodată aceste partide n-au propus programe politico-economice veritabile care să ţină seama de preocupările reale ale majorităţii cetăţenilor. Toţi se sprijină pe sloganuri care-şi relevă vidul odată cu trecerea timpului: "Să intrăm în Europa", "Să intrăm în Comunitatea Europeană", "Trăiască democraţia", "Trăiască privatizarea"etc.

Desigur, la ultimele alegeri municipale, opoziţia a demonstrat că, în anumite condiţii locale, ea poate învinge (mai ales dacă nu se pune problema minorităţii maghiare); totuşi este evident că alegerile municipale sînt determinate - cu excepţia unor mari oraşe - de consideraţii locale, unde culoarea politică a candidatului e mai puţin importantă decît reputaţia pe care şi-a impus-o în comunitatea sa urbană sau sătească. Şi apoi forţa de influenţă a structurilor sociale tradiţionale, a relaţiilor de rudenie, de vecinătate, de întrajutorare, marginalizează problematica politică, iar cea a gestiunii economice este deplasată în planul doi.

Or, decizia americană e plasată în ambianţa internaţională, ea semnalizează cetăţenilor români încotro se îndreaptă preferinţele Statelor Unite. Deci, ar trebui să ne întrebăm de ce o asemenea decizie, care poate să-i surprindă pe acei care consideră că guvernul american nu este favorabil foştilor comunişti, vechii-noi elite? Şi totuşi nu e nimic surprinzător. De fapt, pentru marile puteri, şi cu atît mai mult pentru cea mai mare dintre ele, esenţială este noua ordine politico-economică internaţională, ceea ce presupune menţinerea ordinii sociale. Această concepţie a funcţionat perfect în cazul fostei Iugoslavii unde forţele occidentale au intervenit eficient împotriva sîrbilor din Bosnia şi a sîrbilor cînd se pregătea o încleştare generalizată, dar cît timp masacrele se menţineau la nivel local, cuvintele frumoase şi ajutorul umanitar serveau drept alibi filantropic, ca să nu mai vorbim de tăcerea care acoperă masacrele din Cecenia, comise de trupele ruseşti.

Iar în ceea ce priveşte menţinerea ordinii, guvernul român nu poate fi acuzat de laxism. Dincolo de cîteva acţiuni dezordonate, cîteva "excese" repede recuperate (cum au fost *mineriadele*), în ţară, în pofida căderii dramatice a nivelului de viaţă al majorităţii, a scandalurilor financiare care-i ruinează pe micii depunători, nu se pot observa semnele neliniştitoare ale unei eventuale dezintegrări socio-politice. Strigătele, imprecaţiile, vociferările naţionaliştilor sînt bine supravegheate, chiar dacă celor care le emit li se oferă cîteva strapontine ministeriale. Mai mult, analizate în timp, relaţiile româno-maghiare nu evoluează atît de rău, schimburile comerciale merg bine, acordul "cer deschis" indică o colaborare militară între cele două ţări. Rămîne Tratatul, dar nu ne putem aştepta la minuni din partea unei ţări centralizate pentru care autonomia înseamnă federalizare, ceea ce s-a respins dintotdeauna. Şi nu e singura. La tabloul menţinerii ordinii ar mai trebui adăugată stabilizarea relaţiilor cu Republica Moldova, care după exploziile delirante din 1990-1992, de o parte şi de alta a frontierei s-a înţeles că reunificarea ar fi extrem de costisitoare pentru ambii parteneri. Aşadar s-a apelat la o cale raţională: intensificarea relaţiilor culturale între România şi Republica Moldova şi fiecare pentru sine în ceea ce priveşte economia.

La fel se desfăşoară lucrurile şi în viaţa economică românească internă. Dacă negoţul, mic şi mijlociu, se desfăşoară în cadrul legal al anarhiei, în care corupţia şi delincvenţa de toate felurile fac din această activitate o junglă fără lege, nu acelaşi lucru se întîmplă cu marile companii; companiile multinaţionale îşi desfăşoară activitatea într-o formă satisfăcătoare, deoarece nu s-a întreprins nimic pentru a limita expansiunea lor, în favoarea producţiei naţionale. În această privinţă, România e docilă, nu imită aroganţa Chinei, rămasă comunistă şi care nu respectă copyright-ul şi dreptul de autor, şi cu atît mai puţin drepturile omului; or, în pofida tuturor declaraţiilor, marile ţări industriale fac Chinei o curte febrilă! Ce vreţi, e vorba de o piaţă cu peste un miliard de consumatori!

Şi mai este un aspect care nu poate fi neglijat: cel care se referă la deriva naţionalistă din discursul tuturor partidelor de opoziţie, ale căror vorbe nu prea se deosebesc de cele ale PUNR. De aceea, cu opoziţia nu prea ştii niciodată cu cine ai de face, în timp ce acum administraţia americană ştie la ce se poate aştepta de la preşedinţie, armată şi SRI, reacţiile lor pot fi prevăzute şi deci se ştie că anumite reguli ale jocului vor fi respectate. S-a dovedit de nenumărate ori şi chiar recent, că o mare putere, oricare ar fi, detestă imprevizibilul şi diletantismul şi de aceea Occidentul se înţelege atît de bine cu foştii comunişti, oricare ar fi noua lor mască, neoliberală sau social-democrată. Un diplomat occidental mi-a şi spus "că e mai bine să ai de-a face cu ei, decît cu noii veniţi, aceştia nu ştiu să gestioneze". Cuvinte cinice, rezumînd perfect starea de spirit a ţărilor occidentale, faţă de ţările foste comuniste, în aşa fel încît să-şi poate ocroti interesele.

Morala şi drepturile omului sînt pomenite doar pentru a mobiliza masele cu ajutorul mijloacelor de informare. Lucrurile serioase se discută cu politicienii adevăraţi, cu specialiştii în economie, cu businessmen cinici, şmecherii care au descoperit peste noapte virtuţile liberalismului şi ale democraţiei parlamentare. Dovada cea mai evidentă este oferită de situaţia din Rusia, unde Statele Unite i-au asigurat lui Elţîn realegerea, împreună cu acela pe care acum cîteva luni îl demascau ca pe un naţionalist periculos, generalul Lebed.

Iată cîteva simple constatări, care ar trebui să pună pe gînduri opoziţia din România, hrănită cu iluzia că Occidentul o va ajuta să-i elimine pe foştii comunişti, care au reluat (sau pur şi simplu au păstrat) într-un fel sau altul frîiele politice, administrative şi ades pe cele economice ale ţărilor fost-estice. Acest calcul este naiv, şi deci periculos.

În terenurile mlăştinoase, ordinea este menţinută întotdeauna de bătrînii crocodili.

Claude KARNOOUH

Paris, 29 iulie 1996

De vorbă cu Adam Michnik* (II)

A. Pleşu: Una din crimele regimului comunist a fost rechiziţionarea iubirii de ţară. Îţi era greu să fii patriot, cînd "patria" echivala cu partidul şi cu Ceauşescu, cînd toţi activiştii se înregimentaseră în "cîntarea României". Am sperat ca, după '89, să recapăt o raportare firească la ţara mea, să pot spune, fără ezitare, că o iubesc. Dar patriotismul a fost din nou confiscat; tot soiul de gorile sentimentale se simt cuplaţi direct la Decebal şi Ştefan cel Mare. Discursul xenofob îţi taie orice chef de a mai face declaraţii de afecţiune. În aceste condiţii, relaţia mea cu România riscă să fie povestea unei iubiri ratate. Cu tine cum e? Îţi mai poţi iubi ţara?

A. Michnik: E interesant ce spui, dar punctul meu de vedere e total diferit, probabil pentru că istoria Poloniei şi a României este total diferită. Pentru mine, patria nu este statul. În secolul XIX, Polonia nu exista; pentru mine patriotismul a însemnat simultan dragostea de ţară şi rezistenţa împotriva statului opresiv. Aceasta este o primă variantă: noi, polonezii, am iubit Polonia împotriva statului polonez. E limpede că, întrucît Ceauşescu a instrumentalizat o politică naţionalistă, el a confiscat într-un fel patriotismul. În Polonia, adevărata depozitară a patriotismului a fost biserica catolică. Există două tipuri de dragoste, în viaţa particulară ca şi în cea publică. Dragostea mea faţă de Polonia, ca şi pentru toate femeile frumoase, este o dragoste fără speranţă, singura dragoste adevărată. Îmi iubesc ţara, dar tocmai pentru că o iubesc, sînt obligat să spun în fiecare zi lucruri îngrozitoare, adevăruri inacceptabile pentru compatrioţii mei.

A.P.: Un amor disperat.

E. Ştefoi: Dar nu lipsa dragostei.

A.M.: Nu, nici vorbă; dragostea nu exclude critica sau criza interioară.

A.P.: Şi nici luciditatea şi exigenţa. Vorbind despre România şi Polonia şi despre deosebirile dintre ele, una dintre tezele pe care eu le consider esenţiale la tine este aceea că trebuie să practicăm *amnistia* şi nu *amnezia* şi că nu trebuie să ne organizăm modul de a fi şi de a gîndi din perspectiva răzbunării, a resentimentelor. La noi există ideea că mai întîi trebuie să ne reglăm conturile, şi abia după aceea să evoluăm normal. Altfel, dacă nu punem lucrurile la punct, s-ar putea să construim pe minciună, pe crime nepedepsite. Există însă o diferenţă esenţială între cazul polonez şi cel românesc: puterea comunistă din Polonia a fost demontată la masa tratativelor. A fost un transfer de putere făcut rezonabil, fără violenţă, în timp ce în România lucrurile s-au petrecut altfel, ceea ce complică situaţia. De altfel, în România şi instaurarea comunismului, în 1948, s-a făcut cu violenţă, în timp ce la voi nu. La voi exista o anumită tradiţie comunistă locală. La noi, totul s-a petrecut violent, iar această violenţă poate fi motivaţia unei ideologii a resentimentului.

A.M.: Ai dreptate. Diferenţa este considerabilă, decisivă poate. În principiu, fiecare revoluţie are preţul ei. Revoluţia violentă are preţul ei: procesul lui Ceauşescu, o parodie... Nu pot spune nici o clipă că aş fi împotriva celor care l-au ucis, pentru că au reprezentat un episod necesar al acestei revoluţii. Revoluţia de catifea îşi are şi ea preţul ei: nu există responsabili ai mizeriei. Or, eu vreau să-i condamn pe cei ce sînt responsabili de mizeria mea, de dramele familiei mele şi ale naţiunii mele. Aceasta este preţul revoluţiei de catifea: practic, nu există revanşă. În România, dacă înţeleg bine, situaţia e mult mai complexă pentru că revoluţia a fost un amestec alcătuit din numeroase elemente. Voi aveţi de ales mereu între logica reconcilierii şi cea a justiţiei, dar e acelaşi lucru. Ca istoric, înţeleg foarte bine mecanismele tuturor revoluţiilor: engleză, americană, franceză, bolşevică, cubaneză etc. Modelul pozitiv este revoluţia americană, revoluţie fără revanşă. Dacă luăm ghilotina ca să facem dreptate, ultima hotărîre a ghilotinei va avea ca obiect capul meu. Cînd Robespierre a votat executarea Bourbonilor, nu s-a gîndit nici o clipă că îşi votează propria execuţie.

E.Ş.: După părerea mea aceasta a şi fost diferenţa dintre liderii intelectuali care mizau pe ideea tragerii la răspundere, şi masele care o refuzau.

A.P.: Asta e, într-adevăr, curios. Populaţia n-a prea vrut răzbunare.

A.M.: Pentru că, în general, populaţia nu vrea o nouă revoluţie, un nou război. Vrea să trăiască normal. Şi la noi e la fel.

A.P.: În fond eşecul alegerilor este edificator: populaţia n-a urmat ideologia elitei care - cel puţin într-o primă etapă – dorea răfuială...

A.M.: Populaţia, masele doresc răzbunare numai timp de douăzeci de minute.

E.Ş.: Aş vrea să vă pun o întrebare legată de problema generaţiilor intelectuale...

A.M.: Noi reprezentăm generaţia '68. Este o dată hotărîtoare pentru identitatea generaţiei noastre. Nu ştiu ce crede Andrei, dar cînd discut cu prietenii mei francezi sau americani, Glucksmann, Kouchner etc., constat că avem o cultură intelectuală foarte apropiată.

E.Ş.: Eu m-am gîndit mereu la generaţia de intelectuali a anilor '30, care a fost obligată să aleagă între stînga şi dreapta. Aceasta a fost o tragedie. După cincizeci de ani îmi dau seama că şi unii şi ceilalţi s-au înşelat. E greu ca ei să accepte acest lucru şi poate tocmai de asta se grăbesc fiecare să facă o nouă alegere.

A.P.: De obicei însă nici unii nici alţii nu acceptă eşecul. Se produce o recuperare nostalgică a tinereţii, o încercare de a justifica opţiunile de tinereţe. Comuniştii dau vina pe context: au fost obligaţi să aleagă stînga, într-o lume erodată de fascism. Această explicaţie este, în genere, acceptată ca valabilă. Dar există şi o autolegitimare a celor care au optat pentru extrema dreaptă: ţara era într-o stare jalnică, partidele istorice erau corupte şi demagogice, noi am venit cu o dorinţă de rigoare şi de reconstrucţie care reprezenta singura şansă de salvare a patriei. Astfel, amîndouă categoriile pot demonstra că au avut dreptate. Foarte puţini sînt cei care recunosc că au făcut o opţiune greşită. Dar aceasta este mai degrabă o problemă psihologică decît politică, şi fiecare încearcă să-şi reabiliteze cumva "anii nebuni". În 1992, a apărut la Paris cartea unui profesor de la Sorbona pe care l-am cunoscut la Berlin: "Le troisième jour du communisme"; ca şi Isus Hristos, - spune el - comunismul va învia "a treia zi" după deces. Ce părere ai de asta?

A.M.: Nu cred că se poate întîmpla aşa ceva, dar sînt sigur că economia de piaţă, democraţia parlamentară, statul naţional nu reprezintă ultimul cuvînt al omenirii. Vom mai vedea multe noi propuneri ideologice, dar nu cred că renaşterea comunismului ca proiect coerent, cum era înainte, mai e posibilă. În Polonia, mulţi dintre compatrioţii mei spun că pe vremea comunismului, viaţa era mai comodă. De necrezut. Sărăcia, cenzura, graniţele închise, poliţia secretă peste tot şi totuşi se spune că era mai bine. Răspunsul se află în senzaţia de "siguranţă", acest fenomen specific prizonieratului. Eu am fost la închisoare şi în fiecare zi visul meu era să fiu liber. Dar la închisoare eram foarte bine informat: ştiam cînd o să mănînc, cînd o să dorm, cînd o să mă spăl, ştiam că frizerul vine de două ori pe săptămînă etc. După eliberare, am fost fericit, am putut să văd străzile, florile, fetele frumoase. Dar după cîteva ore mi-am dat seama că nu ştiu cînd o să mănînc, unde am să dorm... Iată, deci, nostalgia închisorii unde totul e clar, siguranţa mi-e garantată de paznici. Aici văd eu multe pericole pentru viitor.

E.Ş.: Ceea ce mă miră la intelectualii români, nu ştiu dacă e la fel şi în Polonia, este graba lor post-revoluţionară de a alege stînga tradiţională sau dreapta. Nu s-au gîndit la o alegere dincolo de aceste nivele.

A.M.: În Polonia situaţia e diferită. Nu există opoziţie intelectuală post-comunistă cu adevărat atrăgătoare. Dezbaterea noastră intelectuală este de alt tip: o dezbatere mai degrabă de tip rusesc - a fi autohtonist sau a fi de partea occidentalilor. Dar toate pulsiunile post-comuniste ale intelectualilor au murit.

A.P.: Trebuie să-ţi spun că s-a întîmplat să fiu în Polonia pe vremea legii marţiale. Am dat peste o situaţie extraordinară; îmi amintesc de sărăcia teribilă, de magazinele goale. Şi la noi erau la fel, dar am avut impresia că în Polonia erau goale într-un fel geometric şi demonstrativ. Fiecare gest era organizat pentru a dovedi ceva, în timp ce la noi era un fel de haos. În plină lege marţială, la cafeneaua poloneză se bea ceai fără zahăr, dar se putea citi ziarul *Le Monde* din urmă cu două zile. Aşa ceva era de neconceput la noi. La noi se tăiase orice legătură cu exteriorul de prin anii '70. Pe de altă parte, underground-ul polonez a fost o instituţie.

A.M.: Într-adevăr. Cea de a doua cultură.

A.P.: Şi în Ungaria a existat Samizdat, şi în Cehoslovacia. E drept, în România exista o lege care te obliga să-ţi declari maşina de scris; trebuia să dactilografiezi un text despre Ceauşescu pentru a-ţi înregistra maşina de scris la poliţie. Orice idee de Samizdat era - în asemenea condiţii - o utopie. Tu, cînd vorbeşti de închisorile tale, spui că ai citit, în detenţie, Thomas Mann şi că ai scris. La noi aşa ceva nu s-ar fi putut.

A.M.: Cazul meu a fost excepţional...

A.P.: Totuşi există nişte trepte ale dictaturii şi mi-am dat seama că opoziţia nu se poate organiza decît acolo unde există o minimă fisură, o cît de mică rămăşiţă de democraţie. Dacă nu există această fisură, opoziţia nu poate funcţiona (vezi Germania pe timpul lui Hitler). Şi în această privinţă există o diferenţă importantă între Polonia şi România. Dictatura comunistă este, de altfel, diferită de cea fascistă. Implică şi o cantitate de arbitrar. Nu e previzibilă întotdeauna. Dictatura fascistă e ca un mecanism perfect. În comunism există şi o doză de haos.

Aş vrea să discutăm puţin şi problema Bisericii. În România, la această oră, Biserica se află, paradoxal, într-o stare de criză prin inflaţie: e un prea plin devenit carenţă. Ne confruntăm şi cu o criză a religiozităţii în genere, sau cu naţionalismul religios, care transformă Biserica într-un fel de ornament pompos al istoriei locale. Dacă lucrurile ar fi normale, ce rol crezi că ar putea să joace Biserica în acest secol ? Cum ar trebui ea să se comporte ?

A.M.: Cred că religia este un aspect esenţial al condiţiei umane. Nu cred că această situaţie se va schimba în viitor. Nevoile religioase sînt elementare ca şi nevoia de libertate, de pildă. Religia se află în criză, dar nu este o criză nouă. Durează de cinci secole, de la Reformă. Cred că pentru mine, ca perspectivă, biserica e necesară, dar în mod diferit de epoca feudală. În Polonia, majoritatea episcopilor nu au nici o viziune asupra prezenţei bisericii în cadrul statului democratic. Uneori se poartă ca un birou politic care hotărăşte în legătură cu toate lucrurile, sau invers, declară război statului democratic. Mi se pare că religia e necesară ca martor şi conştiinţă colectivă, dar nu ca factor politic angajat în discuţie împotriva constituţiei, a codului penal, condamnarea avortului etc. Nu ăsta e drumul cel bun. Drumul cel bun e apărarea valorilor religioase, morale, a limbajului adevăratului creştinism, limbajul milei şi nu cel al răzunării, al revanşei.

E.Ş.: Pentru că aţi vorbit despre răzbunare. Sînteţi singura persoană pe care o cunosc şi care, trăind o experienţă dură, nu şi-a urît duşmanii. Explicaţia se află în plan psihologic, religios...?

A.P.: Habermas spune că este datorită caracterului tău generos.

A.M.: Cînd eram la închisoare, am hotărît să nu doresc să-mi iau revanşa, şi am mai hotărît că nu voi fi niciodată membru al "uniunii combatanţilor". Nu puteam pretinde o situaţia materială şi politică privilegiată, profitînd de faptul că am fost la închisoare. Poate că este şi rezultatul educaţiei mele familiale. M-am întrebat adeseori de ce comuniştii – între care erau şi oameni cinstiţi – au participat la exercitarea unei puteri atît de nedrepte, de crude. M-am gîndit că era, între altele, rezultatul tendinţei de a face dreptate pe socoteala păcii sociale, a democraţiei, a vieţii normale. În ce mă priveşte, mi-am spus că "Paris vaut bien une messe". Nu trebuie continuat războiul religios...

E.Ş.: Sînteţi totuşi produsul unui sistem şi chiar atunci cînd v-aţi opus, aţi făcut-o în datele lui...

A.M.: Dar în viaţa mea nu a existat numai sistemul, ci şi Dumnezeu.

E.Ş.: Credeţi că intelectualul post-comunist are motive serioase să nu regrete experienţa totalitară pe care a trăit-o?

A.M.: Asta e o prostie. Sistemul inuman, crud, a produs un fel de modă a victimelor. Au existat, desigur, mari drame personale, dramele prietenilor, ale profesorilor, ale părinţilor noştri. Am trecut prin ceva teribil.

A.P.: În absolut, drama poate fi un privilegiu. Oricum, e o uriaşă materie de reflecţie. De altfel, nu putem reveni asupra destinului. E preferabil să ne gîndim la viitor. Pentru noi, "intelectualii de tranziţie", crezi că există viitor? Ce va fi după ce va trece "epoca oamenilor simpatici"? A ta, a lui Havel, a lui G. Konrad?

A.M.: Poate că tinerii vor găsi că sîntem, dacă nu necesari, măcar utilizabili...

*Convorbirea a avut loc la Sinaia, în septembrie 1994, şi a fost consemnată de Elena ŞTEFOI

Statul de drept

Numărînd mandatele

– dialog neplatonic, dar constituţional –

Personajele:

PREŞEDINTELE – un preşedinte

DIKE – zeiţa dreptăţii în mitologia greacă.

PREŞEDINTELE (*zîmbind*): Cîntă-mi, zeiţă, despre mînia ce-aprinse pe-ai mei opozanţi!

DIKE: Sînt mînioşi că nu prea numeri bine. Ei cred că un nou mandat prezidenţial pentru tine ar fi neconstituţional. Unii zic c-ar fi al cincilea. Alţii al patrulea. Dar cei mai mulţi socotesc că te-aş pregăti pentru al treilea mandat. Insistenţa ta ar încălca Constituţia.

PREŞEDINTELE (*zîmbind*): Da... Constituţia... Tu ce crezi, zeiţă?

DIKE: Eu zic să le numărăm.

PREŞEDINTELE (*zîmbind*): Să le numărăm! Dar să nu uiţi, zeiţă, Constituţia nu retroactivează!

DIKE: N-am să uit. S-o luăm cronologic şi să ţinem seama, cum spui, de Constituţie. Ai fost ales preşedinte în mai 1990, apoi, din nou, în octombrie 1992. Începînd din decembrie 1991 a intrat în vigoare Constituţia care spune: nu mai mult de două mandate. Dacă ai fi acum, aşa cum spui, la sfîrşitul primului mandat, în perioada decembrie 1991-octombrie 1992 cînd ai exercitat prerogativele prezidenţiale conform acestei Constituţii, ce-o fi fost? Eu zic că un mandat. Primul. Iar din octombrie 1992 pînă în noiembrie 1996 îl exerciţi pe cel de-al doilea.

PREŞEDINTELE (*zîmbind*): Dar textul constituţional zice că un mandat durează patru ani.

DIKE: O, abil politician, textul nu poate avea decît o singură interpretare: un mandat durează *cel mult* patru ani; el poate dura şi o zi. Dar hai să ne gîndim şi altfel.

PREŞEDINTELE (*zîmbind*): Simt că vrei să răstălmăceşti şi să naşti suspiciune.

DIKE: Să presupunem că vei obţine un nou mandat. În cei patru ani care vor urma se va vota o nouă Constituţie. Ea va opri, din nou, pe oricine va vrea să stea în fruntea statului mai mult de două mandate. Vei începe iar să numeri ca şi cînd vei fi la primul mandat?

PREŞEDINTELE (*zîmbind*): Vezi! Ţi-am spus. Mata dai naştere la suspiciuni care tensionează atmosfera.

DIKE: Vreau doar să spun că atîta vreme cît puterile sînt astfel configurate în statul vostru, atît timp cît substanţa funcţiei prezidenţiale nu se va modifica, este absolut incorect să vrei să foloseşti legea împotriva *spiritului* acestei construcţii juridice. Căci tu trebuie să-ţi pui acţiunile de acord nu doar cu legea ci şi cu *ratio legis*. Or, raţiunea acestei legi este aceea de a bara pornirile celui care ar vrea să-şi facă din preşedinţie o prea lungă ocupaţie. Ia priveşte în urmă!

PREŞEDINTELE (*zîmbind*): Dar, zeiţă, mata nu te-ai gîndit că poate mă vrea poporul?

DIKE: Asta n-o poţi decît bănui. Şi chiar de-ar fi aşa, tu trebuie să înţelegi că e smintit acel popor care vrea ceva împotriva legii pe care el a adus-o în cetate.

PREŞEDINTELE (*zîmbind*): Zeiţă dragă, după actuala Constituţie eu aş putea fi preşedinte opt ani. Din decembrie 1991 pînă în noiembrie 1996 sînt cinci ani. Dacă eu n-aş mai candida acum, îţi spun sincer, m-aş simţi frustrat de trei ani de preşedinţie.

DIKE: Şi dacă ai obţine un nou mandat, ai avea un an de preşedinţie în plus. Ca să nu mai vorbim că, din decembrie 1989 pînă în decembrie 1991 tot tu ai fost, practic, şeful statului. Dar numărătoarea asta pe ani nu e cea mai corectă sub aspect juridic.

PREŞEDINTELE (*zîmbind*): Totuşi, măi zeiţă, eşti de acord că, după logica voastră, pierd trei ani de preşedinţie.

DIKE (*zîmbind şi ea, dar trist*): Nu te nelinişti, juriştii obişnuiesc să spună că cine poate mai mult poate şi mai puţin.

Şi-a imaginat pentru dvs.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Mediafest. Preliminarii

"Cît priveşte Mediafest-ul care va avea loc săptămîna viitoare, despre el circulă, deja, zvonuri deloc îmbucurătoare. Se vor adeveri? Voi fi acolo şi voi relata. Sau, dacă se va dovedi inacceptabil, nu voi fi. Vom trăi şi vom vedea."

Aşa îmi încheiam articolul de săptămîna trecută, nefăcînd altceva decît, cinstit şi, totodată, precaut să relatez "ce se spune". Făcuseră valuri retragerile, de ultimă oră, din concurs ale posturilor Antena 1 şi Tele 7abc, care se adăugaseră scandaloasei interdicţii impuse de directorul general al TVR, vremelnicul înveşnicit domn Popa, realizatorilor din naţionala instituţie faraonică de a participa la un concurs organizat de concurenţa privată, în speţă de Pro TV, adevăratul post de audienţă naţională (sau pe cale de a deveni) din momentul de faţă. Asupra acestui şir de evenimente, de interdicţii-boicoturi, voi reveni. Pentru moment, îmi revine, însă, datoria de a spune că, pînă una, alta, temerile exprimate de mine în chip "obiectiv" nu s-au adeverit. Am parcurs faza preliminară a "jurizării", şi nimic nu a venit să tulbure calmul contemplării, analizei, comparaţiei şi selecţiei. Juriul - compus, la invitaţia organizatorilor (compania de relaţii publice Image Promotion şi Asociaţia Română de Comunicaţii Audiovizuale - ARCA), din domnii Răzvan Theodorescu (membru în Consiliul Naţional al Audiovizualului, ales de către ceilalţi membri ai juriului preşedintele acestuia), Andrei Blaier, George Mihăiţă (care nu mai au nevoie de prezentări), Vlad Păunescu (director general al casei Castel Film), Olimpiu Gheorghiu (şeful biroului din România al Worlwide Television News - WTN) şi subsemnatul - s-a întrunit miercuri, 21 august, după care au urmat trei zile în care cele 186 de producţii de televiziune înscrise (şi rămase) în concurs, împărţite în şase porţii egale, au circulat, pe rînd, pe la cei şase membri ai juriului, care s-au baricadat în case, şi-au întrerupt (cît s-a putut) vieţile şi s-au uitat la televizor. A urmat, sîmbătă, o întrunire a juriului, în care s-a realizat preselecţia: aproximativ 40% din totalul producţiilor au fost admise în concurs, au fost nominalizate. Dintre ele se vor alege cîştigătorii Marelui Premiu al Festivalului şi al celor trei Premii Speciale pentru secţiunea video. "Confruntarea finală" (preliminară) a opţiunilor membrilor juriului a durat surprinzător de puţin, dovedind o apropiere a gusturilor la care, de ce să nu recunosc, nu mă aşteptasem. Aşa cum arată ea prin prisma înscrierilor la concurs, producţia de televiziune din România momentului de faţă este dezechilibrată între diferitele genuri şi specii. Foarte puţine lucruri notabile - sau uniformizate, anonime - în domeniul divertismentului, al videoclipurilor şi chiar al înfloritorului, aparent, *talk-show*: imaginaţie, creativitate şi originalitate aproape de zero. Dacă ar fi (numai) după mine, în această direcţie nu ar trebui acordat nici un premiu, căci nu există propriu-zis concurenţă. Decizia nu va fi, însă, uşoară. Producţia de televiziune de calitate a momentului se situează în zona anchetei şi reportajului şi mai cu seamă în aceea a eseului şi a documentarului. Aici va fi greu de ales şi vor exista, din păcate, perdanţi ultramerituoşi. Excelăm, se poate spune, în producţie "culturală", "serioasă", gravă chiar. Dar dezechilibrul amintit mai sus, neseriozitatea cu care sînt abordate genurile "neserioase", lipsa unui divertisment de calitate cînd acesta este, totuşi, genul cel mai prizat de către public trebuie să pună pe gînduri.

(În ceea ce priveşte producţia de radio, mult mai scăzută numeric, aici excelează într-adevăr realizatorii de *talk-show*-uri - cîţiva remarcabili - şi de emisiuni de divertisment, deşi există şi cîteva tentative - onorabile - de realizare a unor documentare audio. Pînă azi, duminică, 25 august, cu o zi înainte de plecarea la Costineşti, numai eu mi-am îngăduit răgazul de a asculta producţiile radio; curiozitatea a fost prea mare.)

Două lucruri asupra cărora, schematic pentru moment, aş vrea să insist.

Interdicţia din TVR şi boicoturile Antenei 1 şi Tele 7abc viciază, firesc, selecţia festivalului. Absenţele sînt deopotrivă regretabile şi condamnabile. Căci viitorul trebuie să le aparţină *creatorilor independenţi* (autori) şi *caselor de producţie*. Pentru realizarea unei adevărate *pieţe a audiovizualului* în România, conglomeratele care sînt, la ora actuală, televiziunile trebuie desfăcute. Şi se vor desface, în chip natural, căci tendinţa firească aceasta este. Deocamdată, ne aflăm încă sub zodia (politică) a invidiilor, resentimentelor şi viselor de monopol. S-o spun răspicat: atît responsabilii TVR-ului, cît şi aceia ai Antenei 1 şi Tele 7abc *au greşit*. Selecţia finală va demonstra, sper, că Mediafest a fost cinstit. Pentru ce a fost pînă acum, depun mărturie.

Bogdan GHIU

Economie

Bursa valutară: un ceasornic enervant?

Tot mai multe decizii, în economie se adoptă cu ochii pe orologiul din turnul bursei valutare. Energia electrică s-a scumpit fiindcă a crescut preţul în lei al dolarului. Multe alte preţuri s-au mişcat şi ele, în sus, pentru "a se acomoda" cu dinamica pieţei valutare: la pîine, la carne, la telefoane şi, în primul rînd, la produsele petroliere. Inflaţia însăşi, deşi se numără printre cauzele de prim rang ale scumpirii dolarului (în lei), în ultimă instanţă resimte (direct şi indirect) şocurile cursei leu-dolar.

Nevoia de dolari, în economie, este vitală. Inclusiv Guvernul are nevoie de dolari. Mai ales acum, în prag de toamnă, cînd s-a împotmolit aprovizionarea cu resurse energetice. Şi cum zilnic dolarul e mai scump cu cîţiva lei, în timp ce notele de plată pentru produsele petroliere se înmulţesc şi achitarea lor devine dificilă, cursurile bursei valutare sînt din zi în zi tot mai iritante. Adevărul cursului de schimb valutar se acceptă greu. Extrem de greu.

De la înfiinţarea ei, în februarie 1991, bursa valutară a fost fără încetare un motiv de conflicte în societatea românească. *Pe plan emoţional*, în medii dintre cele mai diferite nici pînă astăzi nu este acceptată ideea căderii neîncetate a leului. Cursa cu dolarul, departe de a fi înţeleasă ca un fapt economic firesc, este considerată "o umilire şi o înjosire a monedei naţionale". *Pe planul intereselor*, în schimb, mulţi critici ai bursei valutare se comportă după cum bate vîntul: hulesc căderea leului cînd li se încurcă afacerile şi aplaudă cînd un dolar scump le aduce mai mulţi lei în conturi.

Planul emoţional se regăseşte şi în raportul Curţii de Conturi, readus în atenţia publicului în zilele din urmă. Invocîndu-se Constituţia, care prevede "protejarea intereselor naţionale în activitatea economică, financiară şi valutară", se conchide că "*unul din fenomenele deosebit de grave, care a accentuat greutăţile financiare ale agenţilor economici, a fost deprecierea monedei naţionale*".

Aşa să fie? Dacă judecăm cu inima, lucrurile sînt în ordine. Bursa valutară este o cursă lungă între leu şi dolar, reluată în fiecare zi. Şi fără îndoială că nimănui nu-i place să vadă, în fiecare zi, cum leul rămîne tot mai în urmă. Judecînd însă raţional, punînd pe un taler al balanţei interesele majore ale economiei româneşti, iar pe celălalt experienţa mondială recentă şi teoriile economice de ultimă oră, concluzia va fi cu totul alta. Deprecierea monedei naţionale, departe de a fi "unul din fenomenele deosebit de grave", a fost şi a rămas *unul dintre fenomenele necesare*. De altfel, cînd leul este oprit din căderea... cad exporturile.

În economia mondială, dilema obsedantă "monedă tare" – "monedă slabă" se raportează tot mai mult, în ultima vreme, la conjuncturi. Ţările care trăiesc din importuri au nevoie de *monedă tare*. Cele care trăiesc din exporturi se bat pentru o *monedă slabă*. De multe ori, însă, conjuncturile economice impun fie combinaţii între cele două stări monetare, fie soluţii alternative. Asta în cazul ţărilor care comandă muzica. Şi nu ca regulă generală. Pentru că nici cei mari, de multe ori, nu-şi pot face jocurile cum vor... suverană fiind piaţa.

Întărirea yenului a adus Japonia în pragul disperării. Exporturile s-au scumpit. Exportatorii au început să piardă masiv: un dolar obţinut din export se schimba în Japonia cu numai 80-90 de yeni, în loc de 125 de yeni ca în anii creşterii explozive. Rezultatul? Capitalurile au început să fugă din Japonia. Autorităţile japoneze s-au bătut şi se bat pentru ca yenul să fie... umilit.

În Olanda, concernul de construcţii de avioane "Fokker" a dat faliment. Peste 5000 de oameni au rămas fără slujbe. Alături de "Philips" şi de alte cîteva renumite firme, "Fokker" se număra între acele elite ale industriei despre care se spune că ori de cîte ori ele se îmbolnăvesc de friguri, Olanda tremură. Şi iată că "Fokker" nu numai că s-a îmbolnăvit, dar chiar a murit. Analiştii au spus că vinovat e... guldenul. Din cauză că moneda naţională s-a întărit, exporturile olandeze au devenit necompetitive. "Fokker" n-a mai reuşit să-şi schimbe avantajos, în ţară, încasările din vînzările la export şi s-a prăbuşit.

În Germania, cancelarul Kohl s-a adresat naţiunii avertizînd-o că întărirea mărcii este un pericol imens. Şi a precizat că dacă marca nu slăbeşte, în raport cu dolarul, exporturile germane vor deveni necompetitive. Economia va suferi un şoc.

Iată numai trei argumente, dintre multe altele ce ar putea fi invocate, ce arată că *numai piaţa poate stabili care este cu adevărat interesul naţional în politica valutară*. Şi nicidecum un organism de control financiar, fie el şi Curtea de Conturi.

Ar fi fost cu totul altceva dacă acuzaţiile aduse politicii valutare ar fi rezultat dintr-o analiză complexă a conjuncturilor de piaţă din aceşti ani de tranziţiei şi dacă, mai cu seamă, ar fi fost comparate dinamicile celor patru mari sectoare ale economiei naţionale: *economia reală, economia monetară, economia fiscală* şi *economia relaţiilor cu restul lumii*. Pe baza noii experienţe mondiale şi nu a vechilor manuale, republicate, care mai împart şi acum economia în sectorul primar, sectorul secundar şi sectorul terţiar. Dar aşa...

Adrian VASILESCU

Bîlbîieli republicane

Puţine evenimente din ultima vreme au reuşit să declanşeze atîta cerneală tipografică precum declaraţiile lui Emil Constantinescu în legătură cu problema monarhiei.

Dincolo de toate scenariile care au putut fi imaginate, este vorba înainte de orice - şi pentru toţi cei care au coborît în arenă - de atitudini tipic electorale. Nu e vorba de campania oficială, ci de cea permanentă, de aşa-zisa luptă politică în care la noi se văd (şi contează) mai mult vorbele decît faptele. Dacă a fost vorba într-adevăr de o diversiune (în definitiv, nimic nu e imposibil), atunci preşedintelui CDR, dar şi Convenţiei în ansamblu li se poate reproşa că mai pot cădea în asemenea capcane, pe aceleaşi coordonate ca şi în anii trecuţi. Liderii CDR au afirmat (pentru a cîta oară?) că e vorba de aceleaşi maşinaţiuni murdare ale puterii, fără să-şi dea seama că în acest fel se acuză pe ei înşişi: dacă după atîta timp încă nu şi-au dat seama cu cine au de-a face, dacă încă n-au observat că manierele reprezentanţilor puterii nu sînt ale unor domnişoare de pension, dacă o diversiune îi mai poate prinde nepregătiţi, atunci îşi merită soarta. Liderul Convenţiei şi-a luat aerul de preşedinte în exerciţiu înainte de vreme, fără să mai fie atent la ce, unde, cînd şi cui spune, cu o suficienţă care-i scoate în evidenţă defectele şi îi ascunde binişor calităţile.

Să admitem, deci, că a fost o diversiune; că interviul dat în America n-a fost un interviu, ci un "colaj" făcut de un ziarist din declaraţii şi intervenţii publice ale lui Emil Constantinescu. Vina Convenţiei în faţa propriilor alegători n-ar fi cîtuşi de puţin mai mică şi liderii CDR ar face o mare greşeală dacă s-ar baza pe impresia pe care o poate crea în electorat victimizarea ("iată, noi sîntem cinstiţi, iar ne lucrează neocomuniştii..."). În afară de incapacitatea de a contracara rapid o asemenea diversiune (ori altele, date fiind "metodele" de lucru ale adversarilor), li se poate imputa partidelor din CDR lipsa de reacţie, bîlbîiala penibilă care a durat cîteva zile, comunicatele şi declaraţiile confuze şi contradictorii: PNL a declarat din primul moment că optează pentru republică, adăugînd că "se îndoieşte" de veridicitatea interviului, iar PNŢCD, abia după vreo trei zile, a catadicsit să dea un comunicat oficial, supărîndu-se mai degrabă pe Petre Roman, pentru că a cerut dezambiguizarea chestiunii monarhice. Dacă PDSR a recurs la retorica facilă cu care a exploatat întotdeauna astfel de situaţii ("atentat la sfînta Constituţiune", "siguranţa naţională", "un plan bine pus la punct al opoziţiei trădătoare" etc.), CDR nu s-a lăsat mai prejos, făcînd - ca totdeauna - pe victima, poticnindu-se în propriile ambiguităţi, arătînd cît este de dezbinată şi de nefuncţională, uitînd faptul elementar că dezminţirile nu-şi ating mai niciodată efectul şi că poporul alegător nu e atent la nuanţe şi chichiţe avocăţeşti în interpretarea Constituţiei, ci reţine esenţialul; iar pentru foarte mulţi esenţialul este "ăştia îl vor pe rege".

Cea mai inconsistentă prestaţie a avut-o, din păcate pentru Convenţie, tocmai Emil Constantinescu, adică persoana care trebuia să aibă pregătită "lecţia" contracarării eficiente a diversiunilor şi atacurilor. Venit, în prima zi de după declanşarea "ostilităţilor", în studioul unui post de televiziune, arăta ca un elev prins cu tema nefăcută, ocolind stîngaci răspunsurile directe la întrebări unde nu mai încape stilul diplomatic. Aşadar, dacă a fost o diversiune, atunci a fost cu adevărat una grosolană (adică realizată penibil, "la vedere" - există şi în manipulare diverse trepte de performanţă). Dar cu atît mai prost iese de aici CDR, dacă după atîţia ani de opoziţie înverşunată mai poate cădea pradă unei astfel de lucrături.

În orice caz, în planul efectelor, acum contează foarte puţin "cine a dat primul". Lupta electorală e una de imagine, iar la acest punct Convenţia a ieşit din nou foarte prost: incapabilă de reacţie promptă, incoerentă, victimă uşoară a oricărei manevre primitive - atunci cînd nu e victima propriilor iluzii şi prejudecăţi. PDSR a mai avut timp să-şi tragă sufletul, şi a profitat de ocazie ca să sugereze că e mai bine cu corupţie şi republică decît fără corupţie şi cu rege. PD a încercat să se afirme, ceea ce - politiceşte vorbind - nu i se poate reproşa, în timp ce partidele şi alianţele "mici" chibiţau pe margine, cu gîndul la "pacte de responsabilitate politică".

Pînă la urmă, toată lumea s-a certat cu toată lumea. Cine cu cine va forma o coaliţie la toamnă, rămîne de văzut. Şi de simţit de propria piele.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur

Moda din Turcia

Partidul islamic turc Refah, al Bunăstării, ajuns să-şi valorifice cîştigul electoral, se vede obligat să-şi respecte promisiunile din campanie: cele 21% din voturi obţinute au fost cele mai multe, dar insuficiente pentru un guvern monocolor, aşa că Necmettin Erbakan a fost nevoit să facă multe concesii. Cea mai vizibilă a fost acceptarea doamnei Tansu Ciller, preşedinta partidului laic al Ordinii Juste, drept ministru de externe. Doamnei Ciller i s-a propus sistarea anchetei care o viza în legătură cu nişte cîştiguri ilicite substanţiale, dacă primeşte tîrgul, pe care imediat după alegeri jurase că nu-l va accepta niciodată. Este evident că prezenţa ei în guvern este menită să-i calmeze pe aliaţii occidentali, care-şi pot pune probleme în legătură cu siguranţa unui avanpost extrem de important pentru NATO.

Iniţiativele de politică externă ale primului ministru Erbakan şi în special călătoria sa în Iran şi contractul încheiat acolo, chiar în zilele cînd la Washington se semna o lege care prevedea sancţiuni pentru ţările care nu respectă embargoul dorit de SUA, a părut o sfidare directă. Realiştii observă totuşi că acordul de vînzare a gazelor naturale a fost iniţiat de guvernul Ciller şi că Erbakan n-a denunţat acordurile cu Israelul (considerate de Iran o trădare), n-a pus piedici staţionării trupelor forţelor multinaţionale la frontiera irakiană, precum şi dreptului de survol pentru avioanele care asigură operaţiunea Provide Comfort. Islamic sau nu, guvernul turc rămîne deocamdată un aliat corect. Pe de altă parte şi modernismul partidelor laice din Turcia are limitele lui. După uciderea unui tînăr cipriot grec de către armata turcă, doamna Ciller a declarat că "vom rupe mîinile tuturor celor care nu vor arăta respectul cuvenit drapelului". Nu e suficient să cumperi taioare de la marile case de modă pariziene şi să fi învăţat la marile universităţi americane pentru a dobîndi o gîndire mai nuanţată în legătură cu mîinile semenilor de altă naţionalitate sau credinţă.

Dar dacă pe plan extern iniţiativele lui Erbakan par a se înscrie în limitele toleranţei admise pentru un aliat necesar, în schimb ciudat, pe plan intern lucrurile sînt mai complicate. Partidul Prosperităţii doreşte transformarea Turciei într-un stat religios, încălcînd astfel Constituţia din 1923 a Republicii lui Atatürk. Deocamdată legea islamică este evocată prin perifraze, dar într-un oraş se interzice consumul de Coca-Cola, în altul se discută despre interzicerea spectacolelor teatrale, se dau indicaţii valabile în tot locul despre straiele decente - cele tradiţionale - pe care trebuie să le poarte femeile. S-ar putea ca în calitatea ei de ministru de externe, doamnei Ciller să i se permită să poarte fuste de orice lungime, dar pentru celelalte femei e probabil ca moda să înceteze să mai fie o preocupare. Miza confruntării este mult mai importantă decît semnificaţia acestor recomandări - viitoare legi. Prin participarea la alegeri Partidul Bunăstării a lăsat să se înţeleagă că acceptă jocul democratic, Constituţia care i-a permis să ajungă în mod paşnic la putere. Spre deosebire de Coran, Constituţia e însă alcătuită de oameni şi tot de ei poate fi schimbată. Un politolog turc defineşte Refahul ca pe un partid cu "o ideologie islamică, stalinist ca organizare şi populist în discursuri". De cînd a obţinut participarea la guvernare, acţiunile în rîndul tineretului se multiplică şi se diversifică: "avem nevoie de tineri competitivi la toate nivelurile şi în toate domeniile" - explică un emir al mişcării de tineret. Vacanţe gratuite, un sistem de ajutoare sociale pus la adăpost de corupţie, precum şi alte măsuri menite să stimuleze credinţa vor asigura, în viziunea liderilor partidului, la viitoarele alegeri o majoritate care să permită şi schimbarea Constituţiei şi transformarea Turciei într-un stat islamic. Dacă vor reuşi, Turcia va fi ţara în care democraţia a fost introdusă prin mijloace autoritare, iar dictatura se va înstăpîni parcurgînd circuitul democratic.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Gafa diversiunii sau diversiunea gafei

"În America am vorbit cu mii de oameni. Am dat sute de interviuri, în maşini erau camere de luat vederi... Esenţial este că eu ştiu ce spun. Şi, oricum, eu am un colaborator care nota ce am spus eu". (Emil Constantinescu, interviu în **Jurnalul naţional**, 22 august). "Cei prezenţi (la Conferinţa de presă a Comitetului de sprijin al lui Emil Constantinescu, n.n.) au declarat că liderul CDR nu a dat niciodată un interviu în SUA, ziaristul de la Micro-Magazin realizînd un colaj din conferinţele susţinute de Emil Constantinescu în America". (**Libertatea**, 26 august). Într-adevăr, esenţial e ca fiecare să ştie ce spune; cine ascultă sau citeşte, oricum ajunge să nu mai priceapă nimic.

Săptămîna trecută, ziarele noastre au avut, slavă Domnului, "ce spune": repunerea pe tapet a chestiunii monarhice (şi încă într-un mod atît de neaşteptat) nu e puţin lucru. Aşa că, pe rînd, în funcţie de simpatii, interese şi obiective, ziarele noastre "au ştiut ele ce spun". Dar nu toate odată, ci pe rînd.

Exemple: "Efectul asupra principalelor partide din Convenţie, PNŢCD şi PNL, poate fi similar cu cel al iniţiativei groteşti a lui Radu Cîmpeanu din 1992 de a-l face candidat la preşedinţie pe acelaşi domn Mihai, care a distrus într-un timp record PNL-ul aflat în plin avînt" (Cristian Tudor Popescu, "Păpuşa cu Cheie", în **Adevărul**, 21 august). "În mulţimea de politicieni deşănţaţi care bîntuie prin cabinete, Emil Constantinescu e un tip deosebit, în sensul că spune ce simte şi ce gîndeşte... Numai că, în calitatea lui de om politic, îşi cam taie singur craca de sub picioare, îndepărtîndu-şi electoratul republican, mult mai important ca număr, printr-o gafă de amator" (Alexandru Lupu, "La bordel, ca la bordel", în **Libertatea**, 22 august). "Reacţiile unor partide şi mai ales cea a PDSR într-un limbaj tipic anilor '50 denotă o dată în plus lipsa de cultură politică şi revenirea la arsenalul trivial folosit în campania electorală din 1992. Analiştii politici fac legătura între acest eveniment ticluit de forţele obscure apropiate Cotrocenilor şi lansarea oficială a candidaturii la preşedinţie a lui Ion Iliescu" (Gabriel G. Stănescu, **Ziua**, 23 august). "Ceea ce ziarele au numit gafa lui Emil Constantinescu poate fi considerată o veritabilă capcană întinsă PDSR-ului şi lui Ion Iliescu. Atît partidul de guvernămînt cît şi preşedintele s-au demascat mai devreme decît trebuia. Acum e limpede că în campania electorală din toamnă nici PDSR, nici Ion Iliescu nu vor apela la tactica schimbării la faţă, ci la tactica folosită în campania din 1992: «*compromiterea adversarului*»" (Ion Cristoiu, "Scandalul lui Emil Constantinescu", **Evenimentul zilei**, 22 august). "Obişnuiţi cu minciunile de fiecare zi ale clasei noastre politice, am devenit incapabili să înţelegem gestul celui care îşi sacrifică ambiţiile personale (mandatul sau mandatele prezidenţiale) redînd poporului român adevărul istoric, pentru a-l face să aleagă în deplină cunoştinţă de cauză... Şi, dacă electoratul va hotărî, el va fi bucuros să predea puterea adevăratului lider. Este asta o dovadă de minciună şi duplicitate, aşa cum s-au grăbit să declare unii lideri politici?" (Anton Uncu, "PDSR - diversiunea de toamnă", **România liberă**, 23 august). "Cine putea pune la cale o asemenea diversiune? Mă îndoiesc că «oamenii Puterii». Ei n-au făcut altceva decît să sancţioneze prompt o pleaşcă ce li s-a servit pe tavă, dar de care vor profita, după umila mea părere, nu adversarii din stînga ai domnului Emil Constantinescu, ci exact concurenţii săi din zona Opoziţiei. Electoratul fidel al CDR nu poate fi vizat şi vînat de Ion Iliescu, de Adrian Păunescu, Vadim Tudor sau Funar, ci de fruntaşi cantonaţi în Opoziţie, dar care se declară republicani. Or, dacă PAC nu e în situaţia asta, nici PL'93, ghici ciupercă ce-i" (Horia Alexandrescu, "Povestea vorbei", **Cronica română**, 23 august).

Mă rog, acum "scandalul" a trecut, iar ziarele încep, puţin cîte puţin, să revină la normal, adică la o reflectare obiectivă a realităţii; de exemplu: "În această toamnă, pîinea va deveni un lux pentru români" (**Curierul naţional**, 26 august). (M.V.)

Argument(e)

Arhitectura nu putea lipsi din seria "stărilor" dezbătute de "Dilema". Dincolo de motivele evidente, a existat necesitatea de a veni în actualitatea unor polemici precum cea din jurul proiectului "Star Lido": dosarul din paginile 14-16 îi este consacrat. Prea adeseori (voit?) discrete, arhitectura şi urbanismul fac să se vorbească despre ele abia atunci cînd comentariile asupra lor devin inutile: cu excepţia unei rubrici săptămînale susţinute în cotidianul "Libertatea" de colaboratorul şi co-autorul numărului de faţă, Augustin Ioan, nu există o reflecţie consecventă asupra acestor subiecte (care ne privesc, de fapt, pe toţi - specialişti şi nespecialişti deopotrivă). De aceea, colaborările acestui număr provin atît din zona arhitecturii propriu-zise (pe lîngă cei implicaţi în dosarul deja amintit, este vorba de prezentarea făcută de preşedintele Uniunii Arhitecţilor, Alexandru Beldiman, unor remarcabile construcţii timişorene – vezi pp. 8-9), cît şi din afară; în plus, am considerat suficient să includem doar trei puncte de vedere asupra răsdiscutatei probleme a Casei Poporului (vezi mai jos şi p.13). În ce priveşte aspectul grafic al numărului, "Dilema" beneficiază de încă un argument: coperta şi pp. 6, 7 şi 14 reproduc schiţe cvasi-necunoscute pentru un proiect al Teatrului Naţional, realizat *în 1961* de o echipă formată din Paul Bortnovschi, Stan Bortnovschi şi Liviu Ciulei. **(a.l.ş.)**

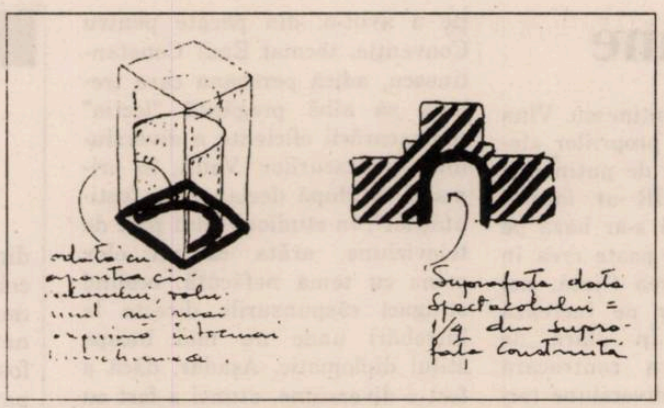

Dacă

După mijlocul veacului al XIX-lea, Carol cel dintîi a purces să construiască o ţară şi ţării o capitală. Vremurile fiind bune, banii bogaţilor prisosindule, ca şi vanitatea, în locul caselor zise boiereşti s-au construit adevărate palate, loc de viaţă bună, de zaiafeturi, dar şi de îndemn micii burghezii, negustorilor şi intelectualilor mai înstăriţi prin zestrea nevestelor. Fără un plan urbanistic bine precizat, fără a putea disloca adevăratele locuinţe-cocioabe umbrite de clădiri fastuoase, accentuînd astfel, din ce în ce, caracterul eterogen al urbei, Bucureştii deveneau o capitală.

Oamenii vedeau cum încep să crească, de la an la an, Casa de Depuneri, Poşta (semnătura unui agramat în urbanism a autorizat construirea, *acum la 1996*, a unui monstru în preajma acestor clădiri!), Palatul Regal, hoteluri şi cazărmi, hale şi gări. Casele mari aveau parcuri îngrijite, cele mijlocii şi cele amărîte aveau grădini cu flori, arbuşti bine mirositori, muşcate la ferestre şi chioşc în curte, în care se bea cafeaua cu dulceaţă în după-amiezele de vară. Apoi, pe înserat, după ce se mai stropeau o dată grădina şi trotuarul, se mîncau mici, se bea o "baterie", se cînta (discret, nu ca mitocanii de peste drum mutaţi "la casă"). Vecinii se respectau, toţi erau "apropitari", cei modeşti privind cu admiraţie spre cei bogaţi, iar aceştia cu politeţe condescendentă spre cei care puteau urca în ierarhia socială.

Prin anii '30-'40 ai veacului nostru, oraşul care era cunoscut drept Micul Paris a avut parte din nou de gînduri bune şi înţelepte. Tot sub un Carol, de data aceasta al doilea (Dumnezeu să-i ierte păcatele, iar istoricii să nu-i uite calităţile şi bunele intenţii), Bucureştii au căpătat, cel puţin în centru, alura unei adevărate metropole.

Cînd ţara a ajuns pe mîna unor venetici care s-au înstăpînit peste tot, asupra caselor s-a abătut un flagel mai rău decît năvălitorii sau stihiile naturii: distrugerea sentimentului proprietăţii. Analfabeţi cu funcţii, oportunişti cărora li se cuvenea totul, ţărani dislocaţi au împămîntenit un concept nou: casa e a statului, deci a unui fel de nimănui... Zgîrcit şi lăsător, privind cu dușmănie la ceea ce prin brutalitate şi abuz îşi apropriase, el a distrus lent şi inconştient bunuri realizate cu trudă şi mult suflet.

Ca să reintrăm în rîndul oamenilor trebuie două lucruri: spălarea mîlului de minciună şi idei preconcepute care apasă multe, prea multe capete şi reinstaurarea simţului proprietăţii. Dacă-i casa ta, e normal să o îngrijeşti; dacă eşti chiriaş, încă mai abitir, dacă nu din mîndrie atunci din obligaţie. Dacă Primăria (că de Ministerul Culturii ce să mai vorbim!) se va ocupa de propria-i zestre iar ceilalţi, după posibilităţi, de casele în care locuiesc, este de presupus că oraşul va redeveni un adevărat oraş. Dacă recent-îmbogăţiţii nu-şi vor mai placa intrările cu marmură, dacă speriaţii de ce au ajuns nu vor mai construi turnuleţe în loc de case, dacă se vor da autorizaţii după legile arhitecturii şi ale bunului simţ, dacă ferestre ale unor case vechi nu vor mai fi sparte pentru a se face mini-SRL-uri, vom fi pe calea cea bună. Dacă...

Radu IONESCU

Din Parlament

Iată ce au declarat la sfîrşitul şi începutul sesiunilor parlamentare din '96, apropo de aspectul arhitectural al Bucureştiului, cîţiva aleşi mai puţin marcanţi, dar plini de idei.

"Să ştiţi, Casa Poporului, sau Palatul nostru al parlamentarilor, nu ne place, dar e construit pe banii noştri care nu miros a Ceauşescu, aşa că să ne placă"; "Nu ştiu de ce se numea Bucureştiul Micul Paris, şi nu Parisul Marele Bucureşti, că eu în Franţa m-am simţit ca acasă, ţigani, arabi, blocuri noi, Turnul Eiffel îl face ăla la Slobozia, lîngă Dallas"; "Bucureştiul va arăta ca fraţii Păunescu, că l-au cumpărat pe tot, iar la Lido vor să facă o tîmpenie mai mare ca ei"; "Ceauşescu a ras jumătate din Bucureşti şi cu ajutorul lui Dumnezeu, fără supărare, că ce altceva a fost ocazia din '77, cutremurul?! Altfel, oraşul arată ca noi"; "Arhitectura oraşului trebuie să înceapă cu gropile, adică cu dispariţia lor"; "Eu cred că lui Năstase chiar îi place Casa Poporului, de aia i-a zis palat şi vrea acolo, e şi el un mic megaloman"; "Tot e căsoaia aia din fostul deal al Spirii un fel de munte pentru Bucureşti, mai bine s-ar planta brazi sau plopi de jur împrejur să n-o vezi decît din avion"; "E păcat că se permite oricărui îmbogăţit să-ţi ridice vile ţopeşti în locuri care mai arată a Bucureştiul de altădată. E una în Cotroceni, locuită de o familie de ţigani, care are mai multe stiluri în ea decît Casa Poporului"; "Da, am auzit şi eu că în curte la Lido se face o nebunie, dar e banul lor, pot să facă şi-o piramidă în Dămăroaia"; "Cum arată oraşul, aşa sînt şi cimitirele de pe lîngă Bucureşti, chiar şi la Bellu apar tot felul de kitschuri, ne domină, domnule, pătura covoarelor cu răpiri din Serai"; "La Lido se construieşte parcă un zgîrie-nori, nu?! Eu tot la curte vreau să stau, chiar şi-n centrul Bucureştiului"; "Bucureştiul e un mare butic, iar de Europa ce să mai vorbim, e la marginea oraşului plină de chinezi"; "Ce să mai facem acum, cine mai reconstruieşte mănăstirea Văcăreşti, cartierul Izvor, stadionul ANF, nimeni, mai bine s-ar muta capitala la Braşov"; "Numai muntele şi marea nu le-a putut mişca Ceauşescu din loc, în rest a pus bisericile pe rotile, ştiţi. Am fost plimbaţi pe rotile jumătate de secol, unde a vrut fiecare amărît de activist".

Petru IONESCU

„Măreaţa ctitorie"

Instalarea regimului stalinist în România a adus cu sine – în ordinea uneo logici totalitare care s-a manifestat identic la Moscova, Roma şi Berlin – fracturarea cursului firesc al arhitecturii moderne. Perceput drept contrarevoluţionar, pentru că servise sub culorile unei orînduiri duşmănoase poporului, limbajul arhitecturii moderne este descalificat şi abandonat, locul său fiind luat – în ordinea, de această dată, a logicii esteticii totalitare – de limbajul neoclasic al unei arhitecturi realist-socialiste. În aceste condiţii, experienţa fenomenului modern, care după război continuă nestingherită în Europa Occidentală, rămîne, în spaţiul nostru geocultural, neîmplinită. Abia în anii '60 arhitectura stalinistă îşi pierde orice putere de influenţă şi, pe fundalul unei oarecare destinderi politice, asistăm la relansarea arhitecturii moderne. Într-o încercare de reînnodare a tradiţiei, căutările formale sînt reluate din punctul în care intervenise hiatus-ul, bazate deci pe principiile funcţionalismului de tip Bauhaus, aflat însă, la acea dată, deja în declin.

Modernismul românesc era sincron cu fenomenul arhitectural mondial. Anii '80, perioada de glorie a postmodernismului, la noi marchează apogeul funcţionalismului corbusian. Este momentul în care se înregistrează creşterea presiunii puterii asupra arhitecturii, precum şi revenirea arhitecturii la condiţia de instrument propagandistic în slujba ideologiei. Prima consecinţă a acestei stări de lucruri a fost trecerea în plan secund a programelor sociale (de locuinţe) şi concentrarea eforturilor asupra edificiilor reprezentative ale puterii, în măsură să dea seama de autoritatea şi prestigiul regimului.

Care este, în această situaţie, potenţialul postmodernismului? Programul de locuinţe cu greu ar fi putut oferi un teren de acţiune noului stil. Locuinţele, neputînd transmite decît marginal mesaje ideologice, au reprezentat întotdeauna copilul vitreg al arhitecturii totalitare. Concepute să răspundă unor cerinţe cantitative şi nicidecum calitative, cu investiţii minime, au fost cel mai adesea realizate cu procedee de serie şi cu un dispreţ total pentru imaginea arhitecturală. Excepţie fac uneori, în Bucureşti, ansamblurile rezidenţiale care plachează marile artere, pentru că îndeplinesc o funcţie de reprezentare. Dar nici acestea nu se revendică de la postmodernism: sub ochiul vigilent al puterii centrale nu este loc de erezii formale costisitoare şi, pe deasupra, şi importante. Doar în provincie, unde presiunea puterii centrale scade, se manifestă o oarecare libertate a arhitecţilor, astfel că întîlnim – desigur, la locuinţele asociate noilor centre civice – elemente de limbaj postmodern. Este vorba însă de prezenţe timide pe plan local şi nu de o reală adoptare a postmodernismului în arhitectura de locuinţe. Motivele sînt multiple: lipsa de tehnologie, de materiale, a mijloacelor financiare şi nu în ultimul rînd cele ideologice.

Cu toată relativa sincronizare cu fenomenul postmodern mondial şi cu toate similitudinile formale dintre postmodernism şi veşmîntul arhitectural al Centrului Civic, "măreaţa ctitorie" nu are nimic de-a face cu acesta. Părinţii ei buni sînt arhitectura stalinistă şi cea nazistă. Ca şi acestea, arhitectura Centrului Civic se subordonează unui singur ţel, şi acesta este de natură ideologică: celebrarea puterii. Nici o legătură, deci, cu "democratizarea" discursului arhitectural propovăduită de postmodernism, ori cu premisele teoretice de la care pleacă acesta: contradicţie, complexitate, ambiguitate, polisemantism. Arhitectura – artă de stat – nu are nevoie de alcătuiri morfologice complexe ori contradictorii, care să conţină mesaje parazite sau, şi mai rău, contradictorii; mesajul este unul singur, şi trebuie exprimat cu claritate, nicidecum ambiguu: statul este un organism ce emană prestanţă, omnipotent şi omniprezent.

Mai mult decît atît, în arhitectura Centrului Civic lipseşte dublul codaj; kitsch-ul evident – care, în cea mai pură concepţie postmodernistă, este într-adevăr rezultatul flatării gustului comanditarului – nu este asumat de către arhitecţi: nu există nici o indicaţie de decodaj care ar putea sugera contrariul (că, adică, ei ştiu că este kitsch, ca şi noi, dar nu au avut de ales – ironia şi autoironia sînt excluse). Ansamblul este sobru, oficial, şi nu lasă loc la nici un fel de interpretări.

În ceea ce-i priveşte pe arhitecţi, ei nici măcar nu încearcă să-şi "înnobileze" creaţia prin clamarea unei ascendenţe în postmodernism; este de presupus că în sinea lor şi-au mai adormit conştiinţele cu iluzia racordării la limbajul formal în vogă în acel moment. De altfel, privind lucrurile din perspectivă ideologică, era exclus ca postmodernismul, expresie arhitecturală proprie unei societăţi "decadente" (cum era, de pildă, cea americană), să fie adoptat ca estetică oficială a unui stat totalitar. Postmodernismul nu a reuşit să stîrnească în România nici un val mai serios – nici în proiectele edificate, nici la nivel teoretic.

Revenind la discuţia asupra arhitecturii Centrului Civic, confuzia – dacă se poate vorbi de aşa ceva – dintre expresia formală a acestuia şi postmodernism se datorează unor abordări similare. Este vorba despre utilizarea în ambele cazuri a unui limbaj neoclasic, precum şi a pastişei şi a "citatelor" istoriciste (arhitecta Casei Poporului afirma, de pildă, cu mîndrie că a utilizat pentru decoraţii fragmente din friza de la mănăstirea Văcăreşti). Raţiunile pentru aceste opţiuni sînt însă, cum bine ştim, total diferite. Postmodernismul, nedorind să reformeze societatea, îşi propune să elaboreze o arhitectură "democratizată", pentru mase, scrisă într-un limbaj accesibil lor şi care să evoce, totodată, valori familiare, imagini cunoscute – astfel, asimilarea lor de către public va fi extrem de facilă. În aceste condiţii, nimic mai potrivit decît limbajul neoclasic – coloane, capiteluri, frontoane, simetrii –, care pe deasupra mai are şi avantajul unui potenţial de dublu codaj: poate transmite mesaje diferite elitelor, pe de o parte, şi maselor, pe de alta. În ceea ce priveşte arhitectura totalitară căreia i se subsumează şi ansamblul Centrului Civic, ea desconsideră orice căutări formale şi se refugiază în serenitatea limbajului clasic pentru că acesta exprimă cel mai bine ideea de ordine socială, ierarhie, dar mai ales de continuitate, de legitimitate. Nu poate exista, desigur, nici un dubiu asupra raţiunilor care au determinat adoptarea limbajului neoclasic în definirea expresiei arhitecturale a Centrului Civic. Postmodernismul iese din cauză.

Ina DIMA

Umanizarea casei

– dialog cu arh. Marius MARCU-LAPADAT, de la Institutul de arhitectură "Ion Mincu" –

Ani de zile, cînd cineva spunea că are proprietate, informaţia părea să desemneze pe cel ce stă într-o casă, spre deosebire de cei care, locuind la bloc, intrau automat în categoria chiriaşilor, aflaţi în regim de provizorat. Chiar construindu-şi cu grele sacrificii un spaţiu ce-i aparţinea exclusiv, trăitorul la bloc declara că are locuinţă proprietate personală nu casă. De unde apărea această nuanţă?

Aflăm cîteva răspunsuri stînd de vorbă cu domnul arh. Marius Marcu-Lapadat, asistent la catedra de design a Institutului de arhitectură "Ion Mincu".

De ce casa pare ceva deosebit de apartamentul de bloc? Credeţi că e vorba de un automatism, o nuanţă falsă?

Bănuiesc că-i vorba de o tendinţă, absolut normală, de asumare mai tandră a spaţiului în care locuim. Blocurile noi ne-au anonimizat la diverse nivele: al beneficiarului, al proiectantului, al constructorilor ş.a.m.d. Nu numai în România, dar şi în Polonia şi-n Bulgaria, dacă ne referim la ceea ce se numea înainte "lagărul păcii", – mai puţin, e drept, în Ungaria, în fosta Cehoslovacie, în Estonia – afirmaţia lui Le Corbusier potrivit căreia casa e o "maşină de locuit" a fost grosolan răstălmăcită. Blocurile construite de stat au devenit clădiri reci, uniforme, anulînd individualitatea.

Dar o "maşină de locuit" nu poate să sugereze şi o funcţionare perfectă, logică, a ansamblului?

Tocmai. Ceea ce în noile locuinţe nu s-a întîmplat. Greşit s-ar invoca argumentul că şi-n alte părţi de lume casa modernă e fatal pîndită de pericolul monotoniei, al lipsei de personalitate – şi asta se întîmplă din raţiuni economice, sociale etc. –, el nu stă în picioare decît pentru necunoscători. Cînd dintr-un singur punct termic se reglează temperatura pentru sute de apartamente, sau o singură răsuciere de buton închide apa unor cartiere întregi - putem să ne întrebăm dacă pretextul economic nu ascundea, de fapt, o voinţă politică, urmînd să se obţină, forţat, acea omogenizare a societăţii, prin orice mijloace. Mai exact starea de dependenţă absolută faţă de stat, chiar dacă individul se amăgea că se sustrage acestei situaţii devenind proprietar.

Nu se poate explica, la noi şi-n ţările foste socialiste, proliferarea construcţiilor tip sau de un anumit tip strict prin raţiunea economică.

Care nicăieri în lume nu-i ignorată, deşi peisajul urban de aiurea nu e format din aglomerări de cutii de chibrituri.

Răsfoiesc adesea reviste japoneze de arhitectură, şi mă fascinează modul în care se detaliază acolo temele pentru arhitecţi puşi să-şi imagineze situaţii concrete. Reţin un exemplu: "imaginaţi-vă că vi se comandă o locuinţă al cărei proprietar este violonist, trebuie, deci, să aibă spaţiu pentru a exersa, iar soţia sa iubeşte pisicile, are cîteva, şi sînteţi obligaţi să luaţi în calcul nevoia lor de mişcare, accesul în exterior, pe acoperiş, să ţineţi cont de o rezolvare armonioasă a pretenţiilor formulate de comanditar". Arhitectul devine colaborator la o întreagă viaţă, concretă, diferită, cu situaţii particulare, deşi nu de o variabilitate nesfîrşită. Or, la noi, locuinţa avea în vedere familia tip: soţ, soţie, copil – neschimbată ca într-un tablou: copilul nu creştea, familia nu trebuia să găzduiască o bunică bolnavă ş.a.m.d. Înadins au luat exemplul japonez, şi nu marile spaţii din Canada sau Norvegia, unde se poate construi altfel, am ales Japonia, pentru că şi acolo standardurile uzuale pentru spaţiile camerelor de locuit sînt asemănătoare cu cele de la noi, dacă nu ceva mai mici.

Şi-acolo înălţimea unei odăi nu depăşeşte 2,53 m? Ca-n blocurile noastre? Şi fiindcă veni vorba: de ce noile construcţii au tot tavane scunde, deşi acum se fac vile spaţioase, ai căror proprietari par să nu se uite la bani?

Cred că deocamdată beneficiarii nu ştiu ce să ceară şi arhitecţii nu se grăbesc să propună ceva ieşit din tiparele cunoscute. Ele funcţionează încă la multe nivele: proprietar, proiectant, meşter.

Dar se spune că avem executanţi foarte buni, lucrează şi în străinătate...

Buni sînt cei care sînt buni şi din păcate nu mai sînt atît de mulţi. Cînd se lucra la Casa Republicii a fost nevoie la un moment dat de 200 de ipsosari, de pe o zi pe alta aproape. S-a dat sfoară în ţară pentru asta. Un meşter bătrîn a atras atenţia că în toată România la ora aia nu erau decît 44 de specialişti în meserie; ştia şi unde: 3 la Timişoara, 2 la Cluj etc; totuşi, la termenul stabilit, foarte scurt, au apărut 200 de ipsosari, aproape patru cincimi dintre ei fiind declaraţi peste noapte profesionişti. Tipizarea construcţiilor a redus numărul meşterilor buni, cunoscători ai secretelor fiecărui domeniu. Termenele scurte, economiile, materialele de construcţie au adăugat restul.

Restul - la ce?

La lipsa de personalitate a locuinţei noi, în special a celei de bloc. Repet, raţiunile n-au fost totdeauna economice. Ţin minte că, la începutul profesiei mele, am urmărit construirea unui bloc la Voineasa, într-un peisaj de munte de-o mare frumuseţe. Dacă s-ar fi executat manual, din cărămidă, ar fi costat mai puţin decît din prefabricate. Plus că altfel s-ar fi încadrat locului o construcţie în acord cu spaţiul în care a fost ridicată. Nu! S-a preferat aducerea unor panouri de beton prefabricat, de la 60-100 km, cu trailere, cu ajutorul cărora s-a ridicat nu un bloc ci un buncăr, dar repede... S-a înălţat rapid o urîţenie durabilă.

Construită pentru cine?

Pentru o abstracţie - beneficiarul. Nu interesează cine era, în cazul discutat. Important mi se pare să subliniez cine eram unii pentru alţii: abstracţii pure. Beneficiarul nu cunoaştea proiectantul, arhitectul nu ştia cine-i proprietarul, meşterii nu executau o casă ci o locuinţă tip etc.

Ce se modifica, apoi, în interior ţinea de gustul fiecărui proprietar, de puterea lui financiară, de capacitatea de a obţine, prin relaţii anumite materiale mai bune...

Credeţi că balcoanele închise cu fier cornier răspundeau unei necesităţi de spaţiu, era o adaptare la temperatura joasă din apartamente sau reprezentau o contribuţie a fiecărui locatar la "personalizarea" spaţiului în care trăia?

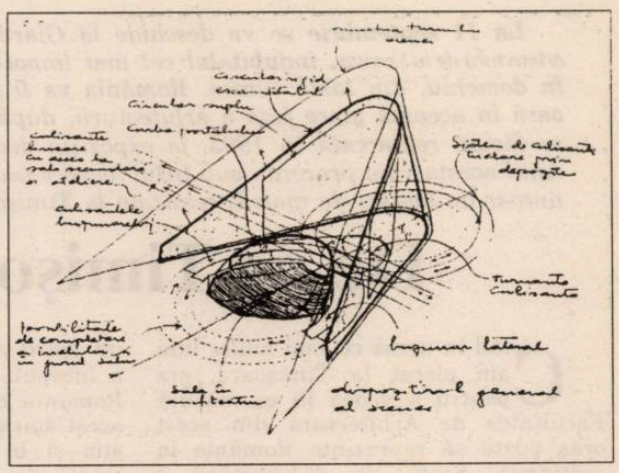

Trei foi de geam apără de frig mai bine decît un balcon închis, care devine astfel un spaţiu dezagregabil, iar vara capătă regim de etuvă. Am însoţit o dată un arhitect italian care fotografia cu voluptate, în Sinaia, geamlîcurile vechilor case, adunînd material pentru o lucrare a sa privitoare la arhitectura ecologică. Geamurile de la acele case puteau fi scoase vara, spaţiul se transforma într-o verandă aerisită, loc de contemplaţie, de adunare a familiei, de reverie. Nu aceleaşi stări se pot obţine în balconul izolat cu sticlă şi fier; locuinţa prevăzută cu astfel de adaosuri dă senzaţia de adăpost fortificat din toate direcţiile. Aşa şi era, în realitate.

Noile construcţii care au apărut în ultimii ani par încă străine peisajului nostru; finisarea faţadei, garajul cu deschidere automată, gardul de fortăreaţă vorbesc despre un locatar ce vrea, mai degrabă, să-şi asigure adăpostul perfect, decît să adauge oraşului frumuseţea unei case.

Să le spunem exagerări de tranziţie. Sticla fumurie, granitul lusturit, ceramica glazurată exercită o fascinaţie explicabilă (materiale de import), dar se poate prevedea curînd un recul, – sper, cel puţin! – o saturaţie cu efect binefăcător. Oricum, multe din aceste elemente nu rimează cu peisajul autohton. Gardul decorativ, garajul subteran - e foarte bine că reapar. Scăpăm de înjghebările de tablă ondulată, cu lacăt mare, cît capul de motan, care urîţesc peisajul, fură spaţiile de joacă. Casa se umanizează, reînvie o relaţie uitată, cea dintre beneficiar şi arhitect. Reapare negocierea între pretenţiile unuia şi gustul celui calificat - situaţie care şi ea face parte din meseria noastră şi înseamnă arta de a lucra cu clientul, fiinţă concretă.

Urmărind această umanizare a locuinţei, despre care vorbeam, să ne întrebăm totuşi dacă imaginaţia noastră şi cea a arhitecţilor, dar şi cea a comanditarilor - este pe măsura libertăţii de care dispunem? Aici stă totul: ce facem? Cînd îmi duc fetiţa la şcoală, la Caragiale, luăm tramvaiul, coborîm la intersecţia B-dului Iancu de Hunedoara cu str. Roma şi o pornim la pas pe lîngă clădiri una mai personală ca alta.

Nu ştiu dacă vom avea şi noi ceva asemănător prea curînd. Problema e că fiica mea trebuie să descopere că unul din lucrurile frumoase de pe lume e o casă bine făcută, chiar văzută dinafară.

A consemnat

Tita CHIPER

Dileme în tranziţie

Multe clădiri din zona centrală se află într-o avansată stare de degradare, punîndu-se astăzi problema reparării, restaurării sau chiar a demolării şi reconstrucţiei. Cele întîmplate pînă în 1989 au făcut ca mulţi cetăţeni ai oraşului să se cutremure numai la *auzul* cuvîntului "demolare"; acum însă, este evident că pentru a avea un fond construit sănătos, nu vom putea ocoli această dură operaţie. Problema reconstrucţiei devine şi ea subiect de dispute. Există partizani nostalgici ai reconstrucţiei identice ca formă şi folosind aceleaşi materiale; unii ar dori păstrarea faţadei şi înlocuirea totală a interiorului (în formă şi funcţiune), cum s-a întîmplat, de pildă, în Germania şi Polonia. Alte voci susţin inserţiile în limbaj contemporan, păstrînd proporţiile şi scara fostelor clădiri. Poziţia extremă aparţine unor temerari care, trecînd peste istorie şi context, privesc înainte, către viitorul ce nu poate fi decît al faţadelor strălucitoare şi al structurilor îndrăzneţe. Aceste "bijuterii" vor trebui să înlocuiască rînd pe rînd tristele şi greoaiele vestigii din piatră şi cărămidă. Şi poate că aşa se va întîmpla!

Unii cred că oraşul contemporan înseamnă zgîrie-nori din sticlă şi oţel, plantaţi oriunde, oglindind cerul şi oglindindu-se între ei, narcisişti. Auzim însă destule proteste împotriva acestei "americanizări" (s-au auzit, să nu uităm, şi în anii '30, cînd Horia Creangă ridica blocul ARO, pe o stradă cu căsuţe P, P+1); totuşi, nici un investitor nu va dori să construiască turnuri la periferia oraşului – ar fi neprofitabil – deci, vor mai fi cu siguranţă controverse aprinse, asemănătoare celei stîrnite azi de turnul ce va umbri Ateneul Român.

Un zgîrie-nori poate fi, ca operă arhitecturală, acceptabil, dar va exista în Bucureşti vreun loc unde el nu va deranja pe nimeni? Şi dacă se vor ridica mai mulţi la un loc, cum vom putea evita micro-oraşul mort la orele serii, ce se va forma în jurul lor?

Este totuşi mult mai apropiată spiritului şi sensibilităţii noastre orientarea ce susţine păstrarea scării şi culorii locale, a atmosferei specifice şi mai ales a acelui *genius loci* a cărui umbră mai stîrneşte încă sufletul trecătorului pe unele străzi ale Capitalei (chiar dacă vor apărea, în timp, clădiri ce vestesc era *high-tech* a arhitecturii Bucureştiului).

Viaţa unor clădiri valoroase va depinde de primirea unor noi funcţiuni, compatibile cu statutul de monument istoric. Venerabile construcţii vor putea fi astfel integrate într-un viitor circuit turistic, circuit care astăzi lipseşte cu desăvîrşire în Bucureşti. Altfel clădirile, deşi restaurate, ar putea fi lăsate să moară în continuare, din prea mare respect. Pe acest posibil "traseu al monumentelor" s-ar putea înşira, precum mărgelele pe aţă, frumoasele şi mult-prea-chinuitele biserici şi mînăstiri care azi abia mai răsuflă, strivite de ghetto-uri cenuşii şi mormane de moloz, dar şi unele construcţii noi, realizate cu mijloace moderne, gîndite să devină puncte de atracţie, prin formă şi funcţiune, sau prin atmosfera aparte, prin ritmul impus vieţii în vecinătatea lor.

Problema circulaţiei în centru este acută şi pare de nerezolvat. Soluţia este uşor de imaginat – într-un viitor cu bani, prin drumuri, pasaje şi parcaje subterane –, dar deocamdată mai greu de realizat. În centrul oraşului, bucureşteni şi turişti se vor plimba nestingheriţi pe alei pietonale liniştite, cu pavaje colorate, jardiniere, bănci şi fîntîni arteziene. Abia atunci oraşul le-ar aparţine cu adevărat!

Ceva se opune însă acestei imagini idilice. Ar trebui ca uriaşa grămadă de piatră albă din mijlocul oraşului, ce a devenit astăzi un fel de anti-simbol, să dispară peste noapte! Ar putea fi dinamitată? Nu, bineînţeles. Ar putea fi înconjurată de o pădure de arbori sequoia? Sau poate, acoperită cu pămînt şi transformată în pîrtie de schi? Cine ar încuviinţa aşa ceva!? Ar putea fi găsită o cale de închidere a perspectivei ameţitoare de pe Bulevardul Unirii, cu blocurile obraznice şi, paradoxal, jalnice? Sau va trebui (cel mai probabil) să ne savurăm "realizarea" pînă cînd aceasta se va prăbuşi sub povara timpului, singurul cu adevărat neiertător!

Doctrina anilor '50, a oraşelor-grădină liniştite, a locuinţelor colective scufundate în verdeaţă, preluată de noi în forma ei cea mai meschină, s-a dovedit a fi falimentară. Există unii, aceiaşi demolatori, care doresc dispariţia de pe faţa pămîntului a cartierelor-dormitor; în locul lor vor apărea mici vile (locuinţe unifamiliale) cu peluza şi garajul de rigoare sau locuinţe pentru două-trei familii care, probabil, ar ocupa tot atîta teren cît ocupă astăzi paralelipipedicele P+4, P+8 sau P+10. O soluţie de compromis ar fi ca aceste blocuri să fie lăsate să moară liniştite, încet-încet, în timp ce locuitorii lor se vor muta în altă parte, în afara sau în interiorul oraşului. Însă aspectul dezolant al acestor cartiere ar amărî în continuare viaţa multor generaţii.

Alţii pledează pentru încercarea de a aduce viaţă în aceste enclave: pot fi dărîmate ziduri, lărgite apartamente, adăugate elemente de faţadă butaforice sau sere bio-climatice, pot fi colorate viu toate suprafeţele cenuşii.

Această ultimă soluţie pare preferabilă; odată cu ea ar trebui urmărită însă şi multifuncţionalizarea acestor zone dormitor. Există destule terenuri virane şi depozite dezafectate care ar putea deveni adevărate centre de cartier, care să-i facă pe locuitori să prefere magazinele, cinematografele, parcurile de aici, în loc să alerge către centrul oraşului. Noi sateliţi se pot forma în afara perimetrului actual, după modelul marilor metropole occidentale.

Probabil că, în arhitectură ca şi în viaţă, nu poţi învăţa din experienţa altuia şi trebuie să depăşeşti cu propriile forţe toate bolile civilizaţiei. Dar pe lîngă problemele tipice oricărui mare oraş şi pe lîngă cele specifice Bucureştiului, arhitecţii se confruntă din plin şi cu problemele nemiloase ale tranziţiei: lipsa banilor, a educaţiei, a spiritului civic. Deciziile însă nu mai pot fi amînate şi doar bunul simţ şi competenţa ne vor ajuta să depăşim actualul impas.

Nadina URSU

La 11 septembrie se va deschide la Giardini di Castello** Bienala de Arhitectură de la Veneţia, **indubitabil cel mai important eveniment cultural în domeniu, din toată lumea. România va fi prezentă pentru a treia oară în această mare** fiesta **a arhitecturii, după ce debutase în 1991 şi se făcuse remarcată în 1993, la expoziţia dedicată spaţiului de cult. Anul acesta vom prezenta sub titlul** Forgotten Balance **(Echilibrul uitat) un număr de lucrări de marcă, realizate la Timişoara în ultimii cinci ani.

De ce Timişoara?

Cînd în urmă cu mai multe luni am plecat la Timişoara, era pentru a vedea în ce măsură Facultatea de Arhitectură din acest oraş poate să reprezinte România în secţiunea *Şcolii de Arhitectură a Bienalei*. Pentru Pavilionul oficial ne gîndeam atunci să prezentăm o selecţie a celor mai reprezentative *arhitecturi* realizate în ţară după 1991. Ajunşi la Timişoara, am avut însă revelaţia prezenţei unor lucrări de arhitectură de o remarcabilă calitate, ai căror autori sunt în majoritate profesori la proaspăt reînfiinţata Facultate de Arhitectură. Am văzut sau revăzut, cu această ocazie, aproape tot ceea ce se edificase, sau se afla în curs de edificare după proiecte realizate în ultimii cinci ani. Nota comună specifică acestor lucrări mi s-a părut a fi născută din conjugarea fericită a unei tradiţii de libertate - mai mult interioară în perioada comunismului, dar reală de-a lungul istoriei oraşului - cu talentul şi, nu în ultimul rînd, cu emulaţia generată de reînfiinţarea în 1990 a Facultăţii de Arhitectură. Dar nu credem că se poate vorbi în înţelesul curent de o *Şcoală de la Timişoara*, aceasta ar presupune un demers teoretic unitar, în timp ce aici există o pluralitate de demersuri teoretice, bazate pe o cultură solidă, născute în mod cert din dialogurile cu studenţii şi aflate nu de puţine ori în concurenţă. Am putea spune că avem de-a face cu o *democraţie teoretică*. Această atmosferă face din Facultatea de Arhitectură a Timişoarei un remarcabil loc de comerţ al ideilor şi, nu întîmplător, aici s-au născut două dintre tezele de doctorat cele mai incitante şi profunde în domeniul arhitecturii şi urbanismului - cea a lui Theodor Gheorghiu, tratînd într-un mod cu totul nou problema naşterii şi evoluţiei oraşelor româneşti extracarpatice, şi cea a lui Ioan Andreescu, avînd ca subiect *Rădăcinile spirituale ale arhitecturii moderne*.

Prezenţa *Şcolii* este extrem de importantă dar nu determinantă, în fond mai există două oraşe mari cu o tradiţie interesantă - Iaşi şi Cluj - care au reînfiinţat în 1990 facultăţi de arhitectură, ce fuseseră închise la sfîrşitul deceniului opt, pentru a nu vorbi de principalul centru de formare a arhitecţilor români, care a fost şi rămîne încă - cît timp? - Institutul de Arhitectură Ion Mincu din Bucureşti, fondat în 1892.

Ceea ce face forţa arhitecturală a Timişoarei de astăzi este prezenţa în acelaşi timp şi loc a unui grup de personalităţi puternice - poate chiar mai numeros decît cel prezent în expoziţie - care *înţelege arhitectura în primul rînd ca un act de cultură*. Dacă ar fi să-i definim în termenii contemporani ai criticii de artă, am spune că arhitectura pe care o practică se înscrie în *postmodernismul ortodox* prin opoziţie cu cel *parodic*.

Timişoara are o lungă şi clar definită tradiţie culturală europeană. Aici au trăit, au gîndit şi au creat alături, în cea mai bună înţelegere, români, germani, sîrbi, unguri, evrei ş.a. Şi chiar dacă Clujul, Iaşiul sau Bucureştiul, pentru a nu vorbi decît de oraşele în care fiinţează facultăţi de arhitectură, se revendică pe bună dreptate din aceeaşi tradiţie, la Timişoara există un CE greu definibil, presupunînd între altele: toleranţă, cosmopolitism bine temperat, aplecare către experiment fără a uita însă istoria..., care pun astăzi în evidenţă un *spirit al Timişoarei*. Faptul că aici a început revoluţia anticomunistă din România nu este nicidecum străin de acest spirit. Dar această *marcă* o regăsim şi în arhitectura şi urbanismul cetăţii de pe Bega, făcînd din ea unul dintre oraşele cele mai interesante, dacă nu cele mai frumoase ale României. Studiul dedicat istoriei acestor aspecte de către Mihai Opriş, publicat în 1987, pune cu strălucire în evidenţă felul în care s-a ajuns la starea de înflorire a oraşului. Aflăm astfel că imediat după izgonirea turcilor de către armatele austriece ale lui Eugeniu de Savoia, la 1716, întreaga regiune începe să fie supusă sistematizării, Bega este canalizată devenind navigabilă. Ea va intra astfel prin intermediul Tisei şi al Dunării în sistemul fluvial de navigaţie al Europei. Banatul devine *Kronland* (ţinut al coroanei austriece) iar către 1725 se adoptă un plan de urbanism pentru Timişoara *intra muros*. Este interesant de semnalat faptul că proiectele sînt realizate la Timişoara şi nu la Viena, şi că mulţi dintre autorii proiectelor s-au format chiar în oraşul de pe Bega, unde *Direcţiunea de construcţii* era condusă la 1776 de un *profesor de arhitectură şi lucrări hidraulice*. În 1877 se constituia aici *Uniunea Inginerilor şi a Arhitecţilor*. Timişoara va fi, la 12 noiembrie 1884, primul oraş din Europa iluminat electric.

Mai mult decît oricare alt oraş al României, capitala Banatului a reuşit în mod miraculos să menţină în perioada comunismului o legătură mai mult sau mai puţin continuă cu cealaltă Europă. Europa normalităţii. Timişoara este într-un anume fel *poarta spre Veneţia* a României, un loc în care, în ciuda interdicţiilor de tot felul, lumea occidentală a fost prezentă în mod continuu. Astăzi, în domeniul arhitecturii, Timişoara este cea dintîi care culege fructele acestei *fidelităţi*.

În expoziţia din Pavilionul României, al cărei proiect a fost realizat de către Şerban Sturdza şi colaboratorii săi, vor fi prezentate lucrările concepute sau la care au colaborat: Şerban şi Doina Sturdza, Radu Mihăilescu, Mihai Zegrea, George Ivănescu Cotuna, Camelia Covaci, Radu Radoslav, Mihai şi Hortensia Botescu, Ioan Andreescu, Vlad Gaivoronschi, Adrian Ionaşiu. De asemenea, una dintre laturile pavilionului este dedicată învăţămîntului de arhitectură timişorean.

La fel de important ca şi expoziţia este, sîntem convinşi, remarcabilul catalog ce o însoţeşte. Datorat în întregime Anei Maria Zahariade, acest catalog reprezintă, credem, prima carte de critică de arhitectură contemporană scrisă la noi. Este analizat aici, cu subtilitate, un fenomen de arhitectură, niciodată, după ştiinţa noastră, surprins în România postbelică. Este vorba despre apariţia, în cadrul unui perimetru geografic bine definit, a unor arhitecturi născute din tradiţiile locului, dintr-o abordare esenţialmente culturală, dar şi din intercondiţionarea pe care contactul cu Facultatea de arhitectură îl presupune.

Beneficiind de o prezentare grafică modernă semnată de Ioan Cuciurcă, editat în limba engleză pentru Bienală, catalogul va avea şi o versiune românească, ce va fi pusă în curînd la dispoziţia iubitorilor de arhitectură din ţară.

Alexandru BELDIMAN

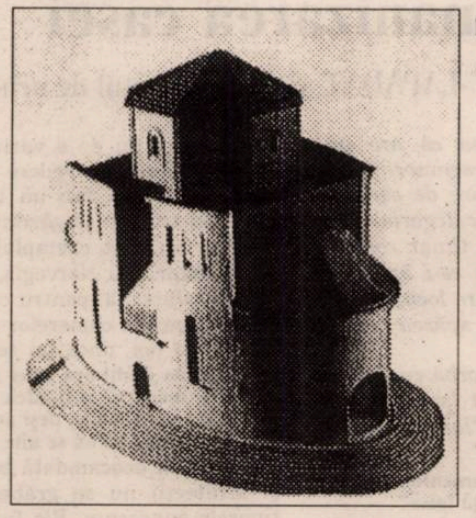

Biserica Martirilor, Timişoara, 1993
Autor: arh. Radu MIHĂILESCU

Universitate, Lugoj, 1992 - 1994
Autor: arh. Radu RADOSLAV

Biserică parohială, Timişoara, 1993
Autori: arh.Mihai şi Hortensia BOTESCU

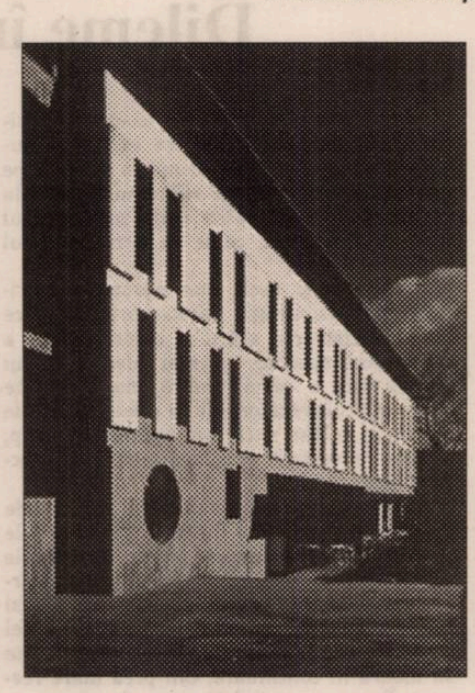

Hotel Perla, Timişoara, 1994
Autori: arh. Ioan ANDREESCU şi Vlad GAIVORONSCHI

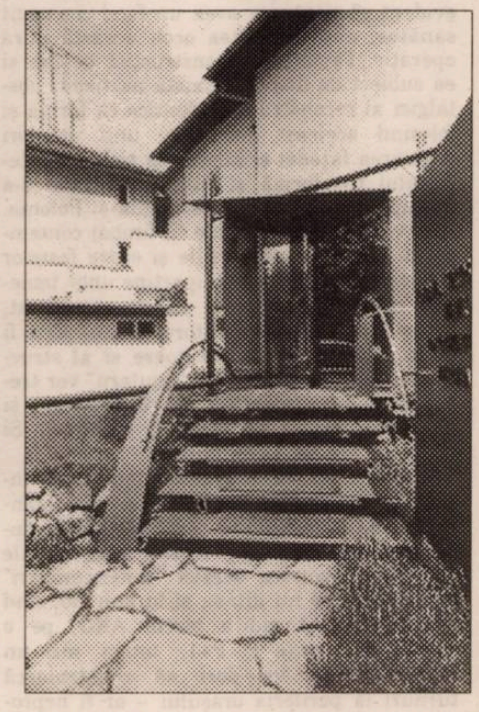

Fundaţia SOROS, Timişoara, 1992
Autor: arh. Şerban STURDZA
Colaborator: Gh. IVĂNESCU COTUNA

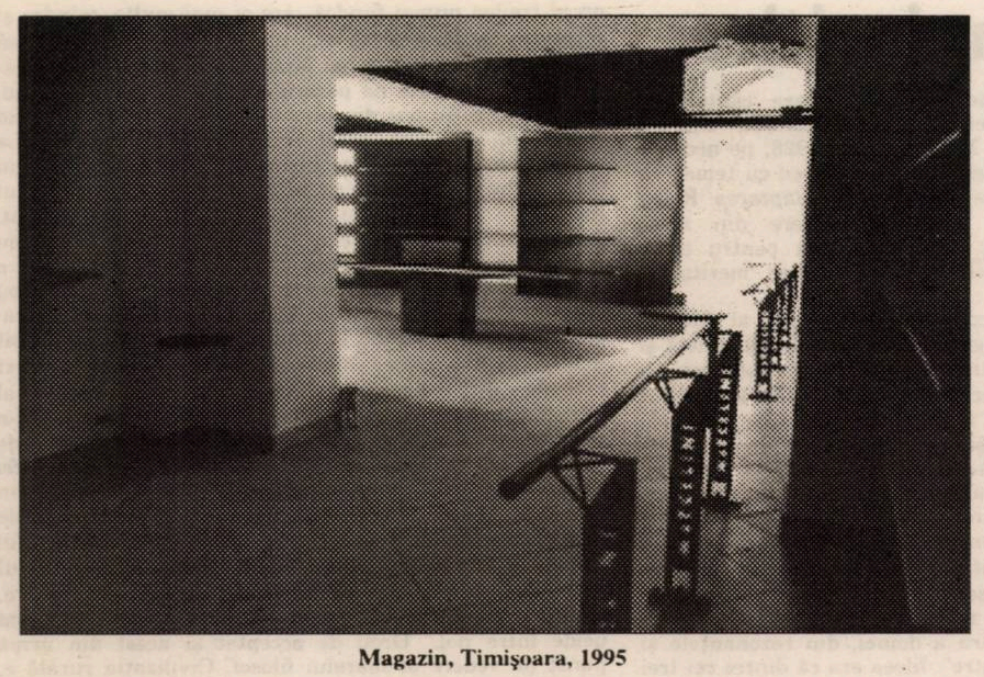

Magazin, Timişoara, 1995
Autor: arh. Şerban STURDZA

Orfelinat, Timişoara, 1991
Autor: arh. Şerban STURDZA
Colaboratori: arh. Doina STURDZA, Camelia COVACI, Mihai ZEGREA, Gh. IVĂNESCU COTUNA

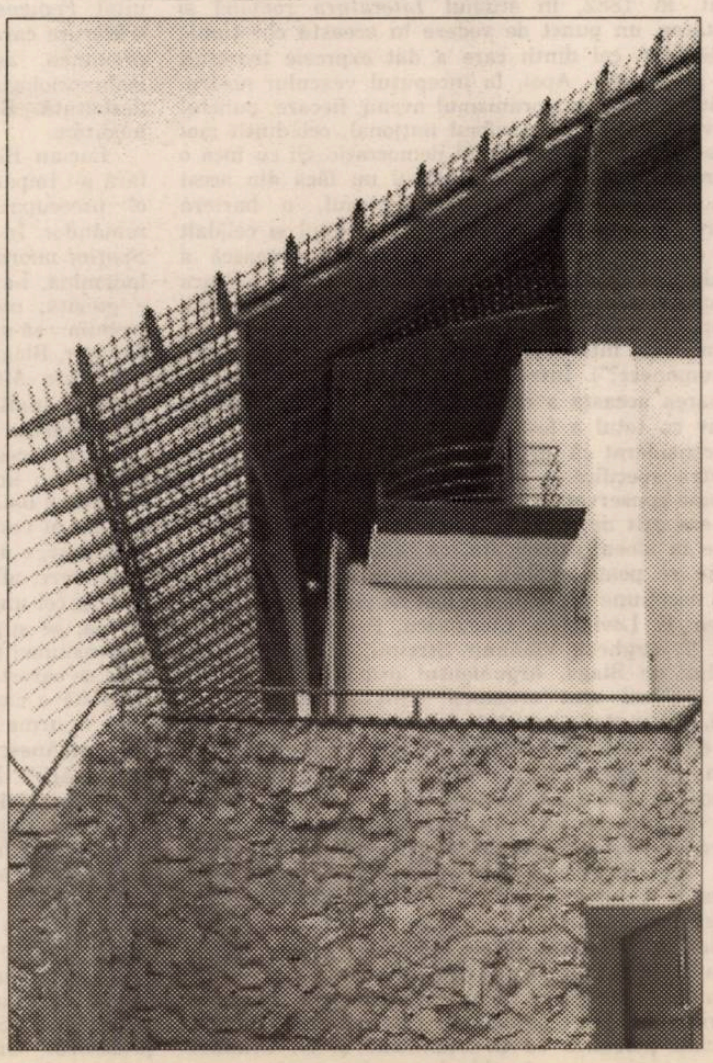

Vila SERE,
Timişoara, 1993

Autor:
arh. Vlad GAIVORONSCHI

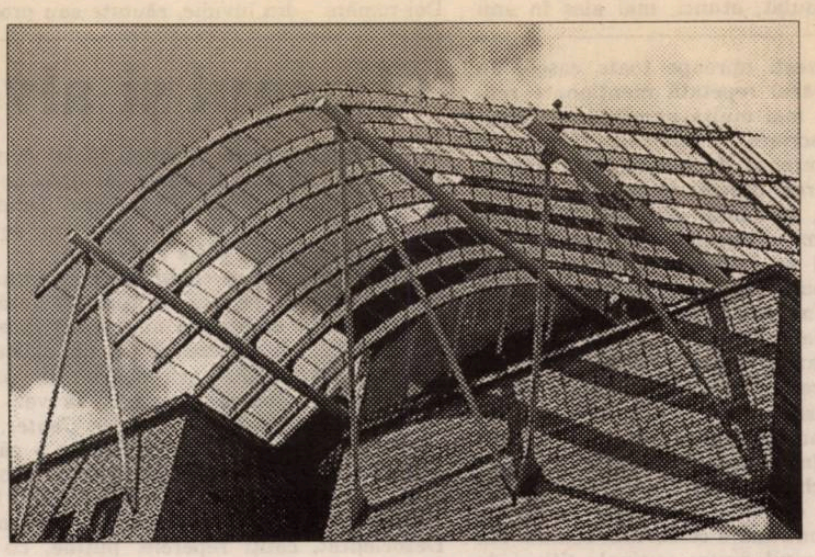

Reabilitare cămin de nefamilişti, Timişoara 1992

Autori:
arh.Mihai ZEGREA şi Şerban STURDZA

Piaţa Badea Cârţan, Timişoara, 1994

Autori:
arh. Ioan ANDREESCU şi Vlad GAIVORONSCHI

Colaboratori:
arh. Adrian IONAŞIU şi ing. Victor GIONCU

Fotografii de
arh. Mihai şi Hortensia
BOTESCU

Contenciosul resemnării mioritice

Dezbaterile despre specificul național au saturat secolul nostru (poate că și vreo două decenii din cel trecut). Și Maiorescu, criticul **Junimii**, a formulat, în 1882, în studiul *Literatura română și străinătatea*, un punct de vedere în această chestiune, fiind, de fapt, cel dintîi care a dat expresie teoretică acestei preocupări. Apoi, la începutul veacului nostru, sămănătorismul și poporanismul aveau, fiecare, punctul lor de vedere despre specificul național, cel dintîi mai retrograd, cel de al doilea mai democratic. Și cu încă o deosebire importantă. Poporanismul nu făca din acest criteriu, cum proceda sămănătorismul, o barieră normativă de evaluare estetică.• Dar și unul și celălalt curent de idei își închipuiau formula sufletească a românului în funcții exclusiv de civilizația și cultura agrar-rurală, orașul fiind socotit o alcătuire pestriță, fără caracteristici naționale (Ovid Densușianu a protestat în 1905, întrebînd retoric: "dar oare orașul n-are nimic românesc?"). Între cele două războaie mondiale, preocuparea aceasta a continuat să rodească. Poate că restrictiv cu totul a fost, la acest capitol, gîndirismul, care a considerat că ortodoxismul exprimă caracteristic identitatea specifică a sufletului românesc, pe care îl aflăm bine conservat în mediul rural. Și acest punct de vedere era atît de excesiv și normativ apărat, încît se ajunsese la ideea, extremistă, că numai și numai prin ortodoxie se poate explica spiritualitatea românească. Această aserțiune dogmatică a fost respinsă de N. Iorga, M. Ralea, E. Lovinescu, Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, T. Arghezi, Vladimir Streinu, apoi, în timpul războiului, de Blaga. Argumentul principal era că nu numai românii sînt ortodocși (sînt și rușii, sîrbii, bulgarii, grecii etc.) și nu toți românii sînt ortodocși (în Ardeal erau mulți greco-catolici), încît nu se poate face dintr-un element religios, care nu e specific numai românilor, o trăsătură deosebitoare și nu una unificatoare (cu alte popoare din această parte a Europei). Argumentul acesta ireproșabil a fost respins de Nichifor Crainic, Nae Ionescu și alții, mergîndu-se pînă acolo (mai ales N. Crainic) încît toate creațiile spirituale erau evaluate, strict normativ, în funcție de exprimarea ortodoxiei, în literatură, artele plastice și chiar filosofie (Blaga a protestat, în timpul războiului, cînd filosofia sa era respinsă la **Gîndirea**, că nu e românească pentru că nu exprima un Weltanschauung ortodox, întreținînd o neîmpăcată polemică cu D. Stăniloaie și N. Crainic). Nae Ionescu ajunsese să echivaleze calitatea de român de apartenența la ortodoxie, afirmînd că ardelenii greco-catolici (inclusiv corifeii Școlii Ardelene, acei "călugări papistași") pot fi buni români, dar în nici un caz români pur și simplu. S-au formulat, atunci, mai ales în anii douăzeci, și alte puncte de vedere care căutau să depisteze formula sufletească a românului. Într-un studiu remarcabil al lui M. Ralea, din 1928, pe nedrept uitat, *Fenomenul românesc*, se afirma, cred cu temei, că trăsătura caracteristică a românului e *adaptarea*. Ralea propunea, așadar, un punct de vedere din sfera psihosociologiei, cu mai mare relevanță pentru tema dezbătută. E o opinie la care și azi ar merita să medităm.

Lucian Blaga, deși colaborator statornic al **Gîndirii** fără a-i împărtăși ideologia și filosofia culturii, a fost și el preocupat de chestiunea identității sufletești a românilor. În 1936, în ciclul *Trilogia culturii*, a publicat *Spațiul mioritic* (Șerban Cioculescu, mereu cu witzul la îndemînă, i-a reproșat,spiritual, atunci, că denominația e greșită; normal, dacă pornim de la titlul baladei, trebuia să-și fi intitulat cartea:*Spațiul mioritic*). Desigur, Blaga pornea, aici, de la acest mit fundamental care este *Miorița*, afirmînd "să numim acest spațiu matrice, înalt și indefinit ondulat, și înzestrat cu speciale accente ale unui sentiment al destinului: spațiu mioritic. Acest orizont, neamintit în cuvinte, se desprinde din linia interioară a doinei, din rezonanțele și din duhul baladelor noastre". Ideea era că dintre cei trei ciobani ai vestitei balade, caracteristică, pentru sufletul românesc, e atitudinea resemnat-fatalistă a celui moldovean, care, aflînd că cei doi tovarăși ai săi (baciul vrîncean și cel ungurean) plănuiesc să-l ucidă pentru a-i lua turma, se supune sorții, încît moartea sa se ridică la dimensiunea filosofică a unei nunți cosmice. Întrebarea e de ce caracteristic definitoriu românească e atitudinea fatalistă a ciobanului moldovean, și nu a celorlalți doi, care, la urma urmei, tot români sînt. Este, așadar, sufletul românesc pentru totdeauna supus fatalității și resemnării? M-am gîndit la asta, adesea, în anii dictaturii și îmi spuneam că, de fapt, acest punct de vedere a debilitat intelectualitatea românească, justificîndu-i fatalismul și resemnarea. Și, oare de ce, adăugăm alte balade, tot fundamentale, precum *Toma Alimoș*, *Mihu Copilul*, în care spiritul energetist-bătăios se situează în prim plan, nu pot fi tot definitorii pentru spiritualitatea românească? Am găsit, relativ de curînd, în Jurnalul lui Ion D. Sîrbu, o mărturisire, pilduitoare și clarificatoare, despre teoria spațiului (spiritului) mioritic. I.D.Sîrbu relatează că în 1942, la un curs, profesorul Onisifor Ghibu s-a rostit hotărît "împotriva cultului filosofic ce începea, de la Blaga încoace, a se face baladei *Miorița*". Și Ghibu se explica: "De ce să ridicăm în slăvi o oarecare creație populară ce nu ar trebui să ne reprezinte emblematic: o crimă între «frați». Doi români - din invidie, răutate sau prostie - îl ucid pe un al treilea numai fiindcă «are oi mai multe, mîndre și cornute». Și acest frate mai mic, în loc să se apere, să pună mîna pe ciomag, se lamentează resemnat, pregătindu-se de moarte ca pentru o nuntă cosmică. Stupid, chiar dacă e frumos din punct de vedere literar. Stupid și absurd, vitupera șeful catedrei de pedagogie". La auzul acestei diatribe rechizitoriale, autorul jurnalului (I.D. Sîrbu), împreună cu alți doi membri ai Cercului literar de la Sibiu, au părăsit, în semn de protest, demonstrativ, sala de curs. S-au dus la Blaga și i-au relatat spusele lui Onisifor Ghibu. Blaga, întristat, a tăcut îngîndurat, după care a recunoscut: "Are și Ghibu dreptate!". Mai tîrziu, prin 1953, în acele vremuri tragice, filosoful, revenind la tema *Mioriței*, ar fi mărturisit amar: "Pentru mine, *Miorița* a fost un sublim pretext filosofic, după care am botezat spațiul specific al universului nostru abisal, inconștient, arhaic... M-a atras mai ales tragicul cosmic al morții ca formă de reîntoarcere în liniște și rost... Dar gîndindu-mă *astfel* la această mistică baladă, parcă îmi vine să cred că, din punct de vedere istoric, este o profeție, o metaforă de eshatologie valahă: se prezice în ea *moartea satului românesc*. Cei doi ciobani haini (caini) ucid sufletul poporului nostru, căci numai sufletul e fără de apărare. Ghibu a presimțit, vom pieri de mîna noastră, ne vom ucide între noi." Greu de acceptat și acest din urmă punct de vedere al marelui filosof. Civilizația rurală e, peste tot în lume, condamnată de neînfrînarea năvalnică a celei urban-industriale, apoi postindustriale. E, aici, o fatalitate a istoriei. De ce ar fi făcut românii excepție de la această evoluție necesară a civilizației, menținîndu-se în limitele, îngrădite și ostile, ale civilizației exclusiv rural-agricole? Era, oare, acest boicot al istoriei posibil? Și necesar? Vorba lui Lovinescu, din *Istoria civilizației române moderne*, valabile sînt, și pentru spațiul românesc, legile sociologice generale și aici n-are cum acționa liberul arbitru.

Revenind la preocuparea pentru căutarea identității sufletului românesc, absorbantă în filosofia culturii românești, știu bine că, astăzi, antropologii, teoreticienii în genere, nu mai pun preț pe specificitatea națională, contestînd-o vehement. Au, poate, dreptate, cînd se referă la popor ca identitate unificatoare. Dar cît privește specificitatea sufletească? E probabil că dreptatea e de partea lor și în acest plan. De la prăbușirea totală a acelei Völkerpsihologie fondată, prin 1860-1870, de Lazarus și Steinthal, căreia i s-a alăturat, apoi, Wundt, psihologia popoarelor nu mai are căutare. Se poate vorbi de specificitatea unui individ și nu de aceea a unui popor. Dar mă opresc, pentru că n-am voit decît să relev un motiv preocupant, știind bine că nu-l pot soluționa în spațiul unui articol.

Z. ORNEA

Turnul și alveola

În romanele englezești aproape toate casele au cîte un nume, a cărui repetată menționare reușește să le confere mai multă personalitate decît cea mai minuțioasă descriere. *Wuthering Heights* și *Thrushcross Grange* sugerează de îndată, prin simpla lor alăturare, confruntarea dintre două lumi ireconciliabile. Aldous Huxley, într-unul din romanele sale tîrzii, *After many a summer*, consumă mari cantități de ironie tandră comentînd pe larg semnificațiile psihosociale ale unui nume romanțios și pretențios pentru o vilă, *The Araucarias*. În realitatea engleză, numele caselor sînt mai puțin elaborate, iar poezia lor provine îndeosebi din tradiția familiei care le-a locuit, ca în cazul unor reședințe precum *Blenheim Palace*, *Lancaster House*, sau *Kedleston Hall*. Proust face o teorie întreagă despre magia numelor, fără de care cea mai autentică emoție ar rămîne inexprimabilă, iar Hotel de Guermantes, univers închis și teritoriu al desfătărilor și victoriilor mondene, apare ca o unică structură solidificată în curgerea continuă a celebrului roman. Nu este, deci, de mirare că unul dintre puținele titluri de capitole din carte este *Noms de pays. Le nom*. La noi, cu excepția palatelor *Cantacuzino*, *Kretzulescu*, *Știrbey* la București, *Banffy* la Cluj sau a *Casei Pogor* la Iași, edificiile cu pretenții somptuare poartă nume fără rezonanță istorică sau culturală ca *Vernescu*, *Monteoru* sau *Melik*, nume care pot stîrni cu greu imaginația altfel decît prin simplă eufonie. Splendidele blocuri "cubiste" dintre cele două războaie au uneori denumiri sonore: *Aro*, *Adriatica*, *Zodiac*, cel mai adesea însă împrumută modest titulatura magazinelor pe care le adăpostesc: *Unic* sau *Romarta*. Cît privește locuințele de familie, multe dintre ele admirabile creații ale unor arhitecți cu gust modern, pe care le descoperim cu încîntare cu prilejul unor expoziții sau în albume, ele rămîn anonime, desemnate întristător doar printr-o stradă și un număr. Oricum, ca peste tot, comanditarul sau uzajul actual decide denumirea, mai mult sau mai puțin fericită, numele arhitectului fiind lăsat în umbră, cu excepția cazurilor ridicole ale unor locuințe ieftine de prin Vatra Luminoasă, care-l exhibă cu pretenție pe fațadă alături de cel al firmei constructoare.

În Manhattan, dacă zgîrie-norii n-ar avea nume, cu greu ai putea crede în realitatea lor. Vizibili de la distanță, fiecare cu o individualitate puternic afirmată, ei dispar ca prin farmec atunci cînd te apropii, disproporția dimensională față de scara umană conducînd nu, cum greșit se crede, la o senzație de copleșitoare opresiune, ci la evanescența formelor care ies în afara unghiului vizual. Privirii i se oferă doar o perspectivă distanțată, astfel încît nu poți niciodată vedea clădirea în care ești pe cale să intri, la fel cum rămîne inaccesibilă cea pe care o admiri, iar lipsa de simultaneitate dintre actul contemplării și actul penetrării face din deambularea citadină un exercițiu revelator pentru contradicția dintre poftă și posesie.

Rătăcind printre clădiri care par miraje, recurgi la nume pentru a le fixa identitatea. Iată însă că dinamismul vieții economice americane face ca numele să se modifice, să gliseze de la un zgîrie-nori la altul, conform hazardului schimbării de proprietar. Ești pregătit din albume și lecturi să vezi faimosul *RCA Building* tronînd în *Rockefeller Center*, dar el poartă acum numele lui *General Electric*, a cărui proprietate este. Clădirea prin care Philip Johnson a inaugurat postmodernismul nu mai aparține lui *AT&T*, ci companiei *Sony*, celebrul *PanAm* se numește *Met Life*. Dezorientat, cauți reperele, puține, cu nume rămase intacte: *Empire State Building*, *Chrysler*, *Woolworth*. Ele te ajută să distingi în diversitatea admirabilă a realizărilor arhitecturale cîteva *pattern*-uri stabile. Marile clădiri din anii douăzeci celebrau victoria geniului constructiv care transpusese pe verticală tehnologia căilor ferate, ridicînd spre cer imense eșafodaje de șine. Ce-i drept, prima clădire care fusese ridicată după noile metode avea o formă bizară, aproape comică, de fier de călcat. Rațiuni sentimentale au făcut ca *Flatiron Building* să rămînă în picioare, pentru protejarea ei impunîndu-se devierea *Broadway*-ului de la sacrosancta linie dreaptă. Forma caracteristică epocii era însă turnul semeț, svelt, avîntat, uneori cu etajele superioare în retragere, ca un *ziggurat*, pentru a nu umbri excesiv strada. Turnul *Woolworth*, cu ornamentația sa neogotică privește cumva nostalgic spre secolul al XIX-lea englez, cu romantismul său tîrziu și estetismul *revival*. Turnul *Chrysler* propune o ornamentație metalică, tot de inspirație gotică, dar mai îndrăzneață, mai puțin respectuoasă cu modelele ilustre. *Empire State* întruchipează echilibrul clasic, cu ingredientele lui binecunoscute, noblețea calmă și măreția liniștită, cu toate că recordul de înălțime, atîta vreme deținut, este de obicei asociat cu o concepție mai frivolă. Ecou tîrziu, turnurile gemene ale lui *World Trade Center* neagă soliditatea falică a formei prin rețeaua de aluminiu și sticlă care le îmbracă suprafața într-un elaborat păienjeniș. Turnurile Manhattan-ului sînt sinteza reușită dintre turlele bisericilor protestante și coșurile fabricilor aducătoare de prosperitate. Exhibînd odinioară încrederea în forța masculină bazată pe virtute, ele tind astăzi, cînd simbolurile pe care se întemeiază, atît cel religios, cît și cel industrial, suferă de uzură, să se asemuiască mai mult cu supradimensionate *lingam*-uri hinduse, reminiscențe ale unei puteri erodate de incertitudine.

Paradigma arhitecturală se schimbă odată cu tehnologia. Utilizarea aluminiului și a sticlei face ca noul tip de construcție să plaseze spațiile locuite în jurul unui gol central, un *atrium* imens avînd de obicei destinația de spațiu public. Turnul este înlocuit de alveolă, obsesia forței masculine se risipește, iar clădirea se conturează ca simbol prin excelență al feminității. Frank Lloyd Wright anticipase această formă prin structura de cochilie din beton armat a muzeului Guggenheim, mai recentele *Trump Tower* sau *City Corp* combină forma exterioară elansată amintind un turn cu structura interioară vidă. Majoritatea clădirilor alveole au suprafețele exterioare placate cu oglinzi, ceea ce le conferă combinația de strălucire și fragilitate în care Edgar Papu vedea atributul esențial al barocului. Spațiul interior este un loc de relaxare, de convivialitate, uneori amenajat luxuriant ca seră (la fundația Ford), deseori împodobit cu opere de artă modernă: un imens Roy Lichtenstein poate fi văzut la *Equitable Tower*, o sculptură de Dubuffet la *IBM*, una de Giacometti, probabil copie, la *9*, strada 57. În golul imens al hotelului *Marriot Marquis* din Times Square, ascensoare transparente circulă cu viteză ametitoare de-a lungul stîlpului central, dînd vizitatorilor deliciile vertijului și elegantului local trăsăturile unui luxos Luna Park. Scuarul sau piața publică, elemente constitutive ale orașelor europene, lipsesc aproape cu totul în Manhattan, rolul lor fiind suplinit, îndeosebi în dimensiunea sociabilității, de vacuumul interior al clădirilor alveole. Arhitectura postmodernă reia forma turnului alături de alte citate convenabile, renunță la placajul reflectorizant în favoarea materialelor tradiționale, dar nu se poate dispensa de funcționalitatea alveolei, pe care o adaugă uneori clădirii principale ca pe o anexă (cazul *Sony* sau *IBM*). Coexistența diverselor vîrste arhitecturale în Manhattan mărește senzația de irealitate a ansamblului. Turnurile se oglindesc în suprafețele lustruite ale alveolelor, reflexiile multiple ale clădirilor cu nume schimbătoare transpun orașul în virtualitate, singura armătură stabilă rămînînd tabla de șah a străzilor. Metropola care l-a inspirat pe Mondrian pare o utopie arhitecturală care plutește pe ape precum insula cu elice a lui Jules Verne.

Adrian MIHALACHE

SERGIU CELIBIDACHE
Extrema normalitate a exerciţiului muzical

– de vorbă cu Dan GRIGORE –

Anca Manolescu: *Concertele (şi mai ales repetiţiile cu public) din iarna '78-'79, cu Filarmonica Enescu, ne-au pus în faţă o muzică a cărei graţie amuţitoare era obţinută prin tatonări tenace, printr-o muncă fără cruţare. Faţă de posomoreala spaţiului public oficial de atunci, unde eforturi factice deserveau o utopie în care nu credea nimeni, "experienţa" Celibidache ne ridica brusc la autenticitate. Invitaţia de a reveni în februarie '90 o percep ca recunoaşterea acelui moment de libertate "ilicită" pe care ni-l oferise cu 12 ani în urmă.*

În încăpăţînata strădanie de a finisa o versiune muzicală, Celibidache viza, resimţeam cu toţii, mai ales un rezultat, o evidenţă aflate dincolo de expresie.

Dan Grigore: El enunţa cîteodată foarte limpede existenţa unor zone de neformulabil. Îmi reproşa, de pildă, tendinţa de "a explica orice". Îmi spunea: "primul lucru pe care nu poţi, pe care nu ai dreptul să îl explici e chiar talentul de care dispui". Dar şi el se lăsa, evident, atras de strădania de a formula, de a decela cu fineţe structuri, ritmuri, opţiuni noi în parcurgerea unui text muzical. Pentru membrii orchestrei sau în cursurile de "fenomenologia muzicii", care îl pasionau, el încerca o foarte interesantă optimizare a *structurării* muzicii. Abia dincolo de această reuşită, se poate obţine – spunea el – eliberarea veritabilă pentru energiile misterioase ale muzicii. Doar ea face cu putinţă proiecţia muzicii dincolo de sunet. Şi eu cred că avea dreptate cînd refuza să identifice muzica sunetului, cînd declara că ea e trecerea *prin*, dar *dincolo* de sunet, a unei imagini, a unor echivalenţe, a unui imponderabil care face ca muzica să se nască... în anumite condiţii privilegiate. Încercarea de a-şi defini repetiţiile mi se pare, în acest sens, extrem de frumoasă: pentru el, repetiţia era un şir de *nu*-uri, un interminabil şir de *nu* (nu atît de repede, nu prea încet, nu aşa de lansat). Faţă de aceste nenumărate posibilităţi de a spune *nu*, exista pentru el un singur *da*.

A.M.: *Era vorba de un efort autoritar?*

D.G.: Am avut o ultimă mare bucurie: m-a invitat să cînt împreună cu el şi cu Münchner Philharmoniker, în iunie 1996, un concert de Mozart. La prima repetiţie cu orchestra, după partea întîi, pe care am parcurs-o aproape şnur, s-a îndreptat spre mine şi m-a întrebat cu un perfect firesc: "Îţi convine tempo-ul pe care l-am ales? Ai obiecţii?". Nu aveam, bineînţeles; era chiar varianta care mi se părea şi mie potrivită. Dar m-a uimit simplitatea, normalitatea, necrisparea relaţiei pe care o instala în actul de facere a muzicii. Nu am mai întîlnit un muzician de o asemenea simplitate, avînd o relaţie atît de orbitor de transparentă cu structurile muzicii şi cu ceea ce stă dincolo de ele. E o revelaţie pe care am avut-o încă la prima lui venire în România, în 1969, cu orchestra din Stockholm: aveam sentimentul că această legendă, la evoluţia căreia asistam pe viu în Sala Radio, era de fapt cea mai pură probă de normalitate muzicală. Lucrul mi-a fost confirmat de reacţiile studenţilor mei, în 1979 cînd asistam la repetiţiile lui Celibidache cu Filarmonica Enescu. Or, ei descopereau că acelaşi demers îl urmam şi noi la cursuri. Constatarea m-a măgulit extrem de mult dar, din păcate, eram în ultimul an de profesorat pentru că, după aceea, angajîndu-mă la Filarmonică, nu am mai fost primit să lucrez şi la Conservator.

Cam în zona aceasta, a extremei normalităţi plasez eu singularul exerciţiu al lui Celibidache cu orchestra. O numesc extremă în raport cu situaţia de diletantism general instalat în muzica pe care o practicăm aici în România, în raport cu lipsa de temeinicie a unui învăţămînt muzical unde pompierismul persistă în reflexele cele mai adînci, unde suficienţa se situează "pe culmile" tehnocratismului muzical, aş zice. E un învăţămînt care tinde spre limbajul muzicologic adică, după opinia mea, spre limbajul de lemn al muzicii. Oricît de necesară ca ştiinţă, muzicologia nu e decît un auxiliar pentru actul artistic, pentru aventura de re-creare a muzicii şi chiar pentru aventura cunoaşterii ei. Or, în privinţa aceasta, Celibidache avea o relaţie lipsită de crispare, dar, în acelaşi timp, foarte exactă, foarte sistematizată cu textul pe care îl aborda. Deşi dădea impresia că pune la lucru un sistem copleşitor de greu, de constituit, fixist şi imuabil, era mereu gata să preia elemente noi, să descopere şi să se angajeze pe căi încă neexperimentate, să se deschidă spre frumuseţea muzicii şi mai ales spre adevărul ei. Era de altfel o observaţie pe care o făcea adesea şi care mi se pare importantă: frumuseţea nu e decît un atribut al muzicii. Ţelul ei însă e adevărul.

A.M.: *Independent de raportarea la situaţia românească totuşi, Celibidache a fost receptat ca un senior infinit de exigent, avînd pretenţii nemaipomenite de rafinare în munca cu orchestra. În acelaşi timp, dădea senzaţia unui om pe care îndrăzneala concepţiei muzicale, aventura ei de vîrf, libertatea rebelă la convenţie îl făcea să nu se poată "stabili" nicăieri.*

D.G.: În genere, el a fost ejectat de oamenii cei mai mediocri din orchestrele cu care a cîntat. Celibidache avea păreri critice pe care nu ezita să le pună, fără compromisuri şi chiar cu o anume superbie, în cuvînt. Fiind dirijor al Orchestrei din Paris – unde a lucrat numai doi sau trei ani – a emis păreri foarte dure despre incompatibilitatea publicului francez cu condiţia de meloman. Oamenii aceştia, spunea, nu au cu ce să asculte muzica; nu au urechi pentru aşa ceva. Într-un mediu muzical aşa de suficient cum e cel francez, opinia nu putea scăpa nesancţionată. Succesele lui cele mai durabile au avut loc în mediul german şi nordic (Stockholm). Orchestrele germane au avut revelaţia că, sub bagheta lui, sună altfel, că fac împreună cu el un alt tip de muzică. Ceea ce a culminat cu prezenţa, mai lungă de 15 ani, la directoratul lui Münchner Philharmoniker care, dintr-o orchestră de mîna a treia a devenit una de prim rang. O altă dovadă, poate şi mai spectaculoasă, a fost concertul aniversar la 80 de ani, organizat prin diligenţa preşedintelui Germaniei. Celibidache relua astfel contactul cu Filarmonica din Berlin, după aproape cincizeci de ani de completă ruptură. În urma acestui adevărat triumf, bătrînul concert-maestru al lui Berliner Philharmoniker declara că, după o viaţă întreagă petrecută la pupitrul ei, avusese, în acea seară, revelaţia adevăratei muzici. E o reacţie care spune multe despre capacitatea profundă a muzicienilor germani şi a mediilor culturale germane în genere de *a sesiza* – dincolo de inconfortabil, de indiscutabila calitate a lui Celibidache de a se face neplăcut şi chiar de a scandaliza – de *a sesiza* o mare valoare muzicală şi de a se supune rigorii ei; capacitatea de a-l însoţi într-o cursă a cărei dificultate e foarte bine înţeleasă în aceste medii şi al cărei "aventurism" e asumat ca fiind unul propriu muzicianului ireductibil la convenţie şi sistem.

De-a lungul celor trei concerte din iunie, la München, mi-am dat seama de starea de graţie a orchestrei în prezenţa lui Celibidache. Simţeam că numai decenţa îi făcea pe muzicieni să nu se gudure în faţa lui. Sigur că exista o tensiune specială, că presimţeau o curîndă despărţire. Exista îngrijorarea pentru modul în care vor mai putea menţine ceea ce obţinuseră în cei cincisprezece ani de muncă cu magistrul. Pentru a se supune disciplinei lui, orchestra müncheneză renunţase la cîştigul substanţial furnizat de înregistrări, admiţînd să nu facă rabat de la această "curioasă" exigenţă. Celibidache spunea că actul muzical nu poate fi decît viu, în sala de concert. Cu cît sofisticarea tehnicii de înregistrare creşte, mai spunea, cu atît ceva profund şi autentic din esenţa acestui act este ucis. Înregistrările au creat un nou tip de artişti care nu mai au libertatea şi putinţa de expresie orientate spre adevărul muzical, aşa cum o realizau generaţiile anterioare. Or, felul aproape uniform în care încep să sune versiunile discografice ale marilor nume actuale pare un argument în plus în favoarea acestei poziţii. El le numea "conserve" de muzică.

După fiecare concert din cele trei cîntate împreună la München, discutam imediat, la cald, impresiile despre versiunea pe care o reuşisem în seara respectivă. Încerca să evalueze, cu energiile momentului, irepetabila întîmplare muzicală la care participasem. În sensul acesta tempii lui Celibidache, adaptarea foarte atentă la sala de concert, la acustica ei, toate scrupulele lui infinite, tot şirul lui de pretenţii şi de auto-exigenţe nu fac decît să ateste adînca lui convingere că muzica se află într-o continuă transformare, în funcţie de conştiinţa celui ce o ascultă: muzician şi public în co-participare.

Acele concerte cu Filarmonica Enescu erau un model colosal de libertate asumată şi, simultan, de demers extrem de minuţios, de precizat pînă la limita posibilităţilor. Ele antrenau muzicienii şi publicul într-o aventură unde se experimenta bucuria supunerii la nişte rigori parte necunoscute, atunci descoperite, care ne uimeau pe toţi şi ne umpleau de evidenţa unei transparenţe a muzicii cu care nu ne mai confruntasem pînă atunci.

A.M.: *Pare că, pentru Celibidache, execuţia unei lucrări rămîne mereu staţiunea provizorie a unui parcurs. Concertul nu e obiectul "finit" spre care tinde, finalul unui efort, ci doar o etapă în descoperirea lucrării.*

D.G.: Categoric. De altfel, concertul în Re minor KV 466 pe care l-am făcut împreună în trei ipostaze succesive, mai fusese cîntat de multe ori de Celibidache cu Arturo Benedetti Michelangeli, prietenul său de o viaţă. Or, lucrul lui cu orchestra nu a avut deloc pecetea acestei repetate parcurgeri. Descopeream fascinat plăcerea, bucuria, prospeţimea cu care, în cursul repetiţiilor, se apuca să descifreze, să descîlcească, să lumineze colţurile cele mai ascunse, ungherele unui text muzical negrevat deloc de achiziţiile experienţei anterioare. Ceea ce îmi confirmă o intuiţie personală mai veche – descoperită sub influenţa acestor doi maeştri foarte apropiaţi mie, în ciuda depărtării. Am căutat să învăţ cît mai mult din modul lor de a face muzică. El mi-a dat înalte confirmări pentru intuiţii şi tipuri de respiraţie muzicală pe care, singur, poate nu aş fi avut puterea să mi le impun în demersul meu artistic. Intuiţia foarte importantă de care aminteam e legată de pericolul pe care îl reprezintă reflectarea în conştiinţa artistului a unei versiuni muzicale, ce tocmai s-a derulat, drept o reuşită. Ea intră atunci într-un tip de beneficiu al vanităţii artistice şi, din acel moment, muzica e ratată. Procesul adînc al parcurgerii transparente şi în acelaşi timp misterioase a muzicii cere o maximă umilinţă din partea muzicianului care o pledează. Asta reuşeau, în chip miraculos, ideal, Michelangeli şi Celibidache. Am regretat nespus că nu am avut curajul să-i fac cunoscut printr-o scrisoare lui Michelangeli această mare datorie pe care o am faţă de el. Şi socotesc că una dintre reuşitele destinului meu şi ale vieţii mele a fost întîlnirea cu Celibidache, faptul că am avut privilegiul să cîntăm împreună şi să-i comunic dragostea şi recunoştinţa mea.

A.M.: *E o datorie de recunoştinţă pe care i-o poartă, probabil, fiecare în varianta sa, şi muzicienii Filarmonicii şi publicul bucureştean.*

D.G.: El păstra cu ţara lui o legătură în acelaşi timp discretă şi tenace. În plin dialog cu studenţi care vorbeau spaniola, engleza ori germana, o dădea din cînd în cînd în chipul cel mai firesc pe româneşte, cu o savoare şi într-un mod extraordinar de viu, de bogat, de nuanţat. Un om plecat în '37 sau '38 din România şi întors în '68, în '79 şi în '90, de fiecare dată doar pentru cîteva zile, vorbea o limbă care mă făcea să mă gîndesc cu ruşine la felul în care mulţi patrioţi dîmboviţeni din viaţa politică actuală stîlcesc limba română, bătîndu-se în piept că iubesc această ţară. Voia să vină aici şi să facă o sală de concerte, proiect pentru care identificase deja mai mulţi finanţatori importanţi. Şi nu trebuie să uităm că, în 1979, el adresase o scrisoare lui Miu Dobrescu, pe atunci preşedintele Consiliului Educaţiei şi Culturii Socialiste, în care era propusă cu seriozitate şi precizie oferta lui de a prelua Filarmonica Enescu pentru a face din ea o orchestră de înaltă clasă. Avea o mare încredere în muzicienii români, care îi răspundeau de altfel cu dăruire, şi se simţea dator să facă asta pentru ţara lui. Din păcate, şansa Filarmonicii şi a muzicii româneşti de a se confrunta cu experienţa lui Celibidache a fost ratată din cauza intereselor particulare ale celui care îl invitase să concerteze la Bucureşti şi care îl "cauţiona" în ochii oficialităţilor române politice de atunci. Oferta i-a fost refuzată cu răspunsul, deja celebru prin stupiditatea lui, că Filarmonica este la acea dată implicată în "Cîntarea României". Abia atunci a acceptat Celibidache să preia direcţia Filarmonicii din München, şi a făcut din ea ceea ce este astăzi: o orchestră de foarte înalt nivel. Trecînd peste acest episod, el îmi spunea acum la München: "Simt că am făcut prea puţin pentru România. Simt că nu am făcut destul pentru ţara mea".

Interviu realizat de

Anca MANOLESCU

Album

Bazar

Poliţistul cu două feţe

În serialele de televiziune, poliţistul este un personaj imposibil de trecut cu vederea. Aura lui de Făt-Frumos al celui de-al doilea sau de-al treilea val contaminează şi alte producţii în serie ale micului ecran, pe lîngă cele strict etichetate drept "poliţiste". Dacă *Mannix*, *şeriful din New York*, *Kojak* sau *Columbo* e sigur că sînt poliţişti sau detectivi, cum rămîne cu mai recenţii *captain Picard*, din *Star Trek*, *Sam Becket*, din *Quantum Legs* sau *Nemuritorul* (de la ProTV), *Evadatul* sau eroii din *Hotel* (de la Tele 7abc)?

Angrenaţi în alte profesii decît stricta servire a statului şi a legalităţii sale, toate aceste personaje se erijează în pretenţioasa postură de *poliţişti morali*. Stricta categorisire nu-i mai e pe plac epocii noastre complicate. Posesorul unor forţe supranaturale de tip *Superman* sau *Batman* e singurul capabil să facă dreptate şi să stabilească morala într-o societate în care corupţia e de la sine înţeleasă şi depăşeşte stricta legalitate. (Vezi negocierile dintre acuzare şi apărare privind anii de detenţie ai unui inculpat sau altul din *Lege şi ordine* de la ProTV). Călători în spaţiu sau timp, proscrişi, chiar, pentru societatea nedrept structurată, aceşti superman-i sînt reprezentări nu atît ale poliţistului ca persoană, ci ca principiu ordonator.

În timp ce "civilii" sus-menţionaţi pun stăpînire pe partea eroică, cei însărcinaţi oficial cu ordinea publică îşi revelă, tot mai vizibil, faţa umană: mulţi dintre ei îşi rezolvă chiar propriile cazuri în unele dintre episoade, inversînd (sau cumulînd) rolurile de victimă şi protector. Aşa se întîmplă, de pildă, cu poliţista din *Cracker* (ProTV), partenera lui Fitz, care este ea însăşi violată. Sau cu soţia poliţistului-şef din *Secrete de familie* (titlul nu-i întîmplător), căreia i se încredinţează taina crimei într-o relaţie pacient-doctor. Poliţiştii nu mai sînt invulnerabili, frumoşi, invincibili, ca mai vechiul lt. *Don August* (de la Tele 7abc): ei sînt ori bătrîni şi uzaţi (*Encusso de la FBI*), ori graşi (Fitz, psihologul-poliţist din *Cracker*), ori femei şi nu din cele mai sexy (*Prime Suspect* de la ProTV) - anti-eroi cu tentă minoritară pentru care pot fi găsiţi, cu uşurinţă, termeni din limbajul *politically corect*. Dacă un *Mannix* sau un *Kojak* îşi permiteau glume, umorul fiind dimensiunea lor umană, ei rămîneau, în esenţă, tot eroi. Cazurile pe care le rezolvau erau, în general, foarte serioase, în special crime. Serialele poliţiste recente tind să propună spre elucidare cazuri mai puţin spectaculoase, dar importante pentru viaţa comunităţii. Accentul nu mai cade pe suspans, mister, în general fiind cunoscut de la început cine e de vină, ci pe procedura utilizată pentru prinderea criminalului (*Lege şi ordine*, de pildă).

Inversiunea, oricînd posibilă, om de rînd - poliţist duce la azvîrlirea cît colo a unor ruginite piedestale şi la spargerea tradiţionalelor graniţe dintre genuri. Personajul etichetat drept "*poliţist*" evoluează, pe de o parte, spre un mai general *justiţiar*, inspirat de forţa divină şi animat de morală, şi, pe de alta, către *cetăţeanul umil* şi exasperat de probleme cotidiene. Spectatorului dornic de senzaţii tari şi atît, nu-i mai rămîne decît să se identifice cu eroii (rămaşi eroi) din producţiile genului de mîna a doua, a treia... în care se mai pot încă savura bătăi adevărate...

Iaromira POPOVICI

Din viaţa unui extremist de centru...

Profesorul de libertate interioară

Cele două pagini de mijloc ale "României literare" consacrate lui Ov. S. Crohmălniceanu "la 75 de ani" mi-au dat sentimentul kunderist al unei lecturi din acea "Carte a rîsului şi uitării"; le-am citit bucuros, duios, idilic, simţind zvîcnetul emoţiei numite pedestru de orice Sancho - "un nod de lacrimi în gît". Nu mai credeam că o revistă literară poate fi azi tandră, inteligentă, senină. Inteligenţa, dacă nu-i crudă, nu există. Iar seninătatea... care seninătate? Ca să mă exprim kunderist, tocmai ea m-a făcut să aud simpaticul scrîşnet de dinţi cu care le-au citit chiar unii dintre colaboratorii permanenţi ai revistei. Sau nu le-au citit. Ar fi de înţeles? E de gîndit. E de surîs, cu voluptate democratică.

Cel puţin unuia dintre ei - semnatar al cronicii literare de certă ţinută estetică şi nu mai puţină intransigenţă anticomunistă în numele căreia, de 6 ani, îl demască neabătut pe "Croh" ca gropar al literaturii române - îmi place să-i văd, ca să zic aşa, chipul, citind omagiile aduse profesorului lor de către scriitori în toată vigoarea talentului ca Mircea Cărtărescu, Ion Bogdan Lefter, Cristian Teodorescu şi Mircea Nedelciu care numai ai Puterii nu pot fi socotiţi, ci exact dimpotrivă. Nu cred că ne este inaccesibil ce poate gîndi un acuzator public anticomunist cînd citeşte despre acela care ar trebui - conform logicii de rechizitoriu - înfierat ca "stegar al realismului socialist", rînduri ca acelea semnate de Mircea Cărtărescu despre cenaclul "Junimea" condus, în plină teroare intelectuală ceauşistă, de acel răufăcător: "A fost magia tinereţii mele şi a colegilor mei şi am rămas fidel ei aproape 15 ani. Aş merge şi azi la "Junimea", dacă s-ar mai putea... eram o lume mică, de o perfectă libertate interioară, singura lume în care mi-a plăcut să trăiesc". Cum? Care "libertate interioară"? - ar bate neînduplecatul din gene. Sau: "Generaţia mea îi datorează enorm ("enorm"?) şi, din cîte ştiu, nimeni nu a abdicat de la dragostea ("dragostea"?) domnului profesor". Cum "nimeni n-a abdicat"? "Înseamnă că nu m-au citit!" poate reflecta, vanitos, noul Novicov al anticomunismului şi nu e de trecut peste această necesară vanitate cînd există vocaţia - şi aici există din plin! - a criticului literar. "Sau dacă m-au citit, nu i-am convins..." - îi putem da şi creditul suferinţei intelectuale, fraza sa, trudnic elaborată, sugerînd şi o asemenea capacitate. "Înseamnă că un comunist duplicitar e mai convingător decît un anticomunist intransigent!?" E o întrebare interesantă cu care nu-i nevoie să ajungi chiar pînă la rabin. Totuşi, continuîndu-ne vorba cu aceeaşi seninătate, absenţa oricărei alte referiri la politica dusă de profesor, în afara aceleia din cenaclu (numite de Ioana Pîrvulescu tot kunderist: "o ceremonie a rîsului") poate intriga şi crispa nu numai elitele anticomuniste, dar şi mahalalele aceluiaşi sentiment "pur". Într-adevăr, cum de nu se face nici o referire la trecutul dogmatic - să-i zicem de-a dreptul: marxist-leninist - al extraordinarului profesor de literatură? Că doar nici unul dintre semnatarii elogiilor şi felicitărilor nu s-a dovedit "în ultimii 5 ani" amnezic sau - în ultimii 50 - apolitic?

Dezlegat de sentimentalisme, ţin să aduc, pe marginea acestor pagini fastuoase, o mărturie. Prin '80, cu mult înainte, cu o eternitate, aş zice, de acel 23 august din 22 decembrie, ascultîndu-le poveştile feerice de la "Junimea" care, toate, îl aveau în centru pe "Crohul", privindu-le feţele cînd evocau "magia de acolo", ca simplu istoric al clipei, ca fost tînăr scriitor "harnic şi talentat" şi bine belit pentru teoria duşmănoasă a adevărului integral faţă de care, în '56, şi "Croh" şi Paul Georgescu se arătaseră de o maximă prudenţă, dîndu-mi o primă lecţie de duplicitate inteligentă (fiindcă, mai mult ca sigur, n-aveau de ce să aibă încredere în talentul literar al "teoreticianului", pentru ei talentul fiind chiar totul), ca unul care aveam bibliografia grea a pedepselor încasate de ei pentru "rătăcirile lor ideologice" venite din nenorocirea aceea de devotament faţă de cauză dar şi faţă de Proust, Joyce, Arghezi şi Rebreanu, nu m-am putut reţine să nu-l întreb pe unul dintre aceşti "junimişti" dacă nu-i jenează trecutul realist-socialist al lui "Croh", concesiile şi compromisurile lui. "Le cunoaşteţi?" "Nu-l simţiţi culpabil?" (Ţin minte şi locul discuţiei, la "Contemporanul", pe marmora unei ferestre...) Tînărul acela - proaspăt venit la corectura revistei, cu o neuitată pereche de ochelari care-i dădeau aerul unui Czybulski în "Cenuşă şi diamant" - mi-a răspuns că "nu, nici vorbă"; nu i-am cerut detalii; buna credinţă era pe atunci concisă. Constat că au rămas consecvenţi, chiar dacă suspecţi pentru conformismele anilor '90, cele care au produs dezgustătoarea împerechere dintre oportunism şi maniheism. Ei au rămas liberi pe dinăuntrul lor. Să mai fie nevoie - după căderea tiraniei - de libertate interioară? Probabil. Cu siguranţă. E straniu.

În ce mă priveşte, "Croh" a fost şi este unul din cei cîţiva critici români - lîngă Raicu, "Paul", Manolescu, Valeriu Cristea - care au dat scrisului meu una din raţiunile lui de a fi. Vai de prozatorul care se laudă că nu scrie pentru nici un critic!

Radu COSAŞU

Farmecul cotidianului

Dragă Fefe

Avem gîndaci. În vara asta nu s-a făcut grîu, s-au făcut, în schimb, gîndaci. În apartamentul nostru se remarcă prin diversitate. Nu am avut niciodată gîndaci de trei feluri. Mă simt datoare să ţi-i descriu. Cei mai drăguţi, cu ăştia aproape că admit să coabitez, sînt negri şi rotunzi ca nişte mărgeluşe. Îşi fac de treabă prin cutia de pîine. Cînd o deschid, încremenesc şi mă privesc speriaţi. A doua categorie e binecunoscuta libarcă. Ocupă baia. Mare, grasă şi zemoasă. Din respect pentru rădaşcă aş fi capabilă s-o tolerez şi pe ea, dacă n-aş şti că se înmulţeşte frenetic şi că nimic nu poate fi mai scîrbos decît să calci pe ea cu piciorul gol. Am păţit aşa ceva, după care am vrut să-mi amputez piciorul. În fine, gîndacii roşii. Ăştia sînt cei mai parşivi. Se deplasează cu o viteză uluitoare. Ziua în amiaza mare, fug pe tăbliile de la pat. Parcă sînt nebuni. În plus, se înecă în căni cu lapte şi cafea. Mai rău e în cafea pentru că nu-i vezi. De ce se înecă nu ştiu, pentru că, de fapt, se vede că sînt deştepţi. Poate că la întoarcerea ta încercăm să dresăm unul. Fug şi prin frigider, zău dacă exagerez. Am încercat toate insecticidele, inutil. Ce bine era pe vremea lui Gheorghiu-Dej, se găsea întotdeauna cineva să-ţi dea verde de Paris. Oricum, te previn că în ziua în care apar ploşniţele şi păduchii, dau foc la casă şi vin spre tine pe jos.

Nu pot să închei fără să revin cu un element care te va ajuta să-mi înţelegi starea de spirit. Nu mi-e frică de ei. Nici silă, toată copilăria m-am jucat cu insecte, şopîrle şi alte alea. Buzunarele îmi erau pline de cutiuţe în care fojgăiau lăcuste şi bondari. De atunci păstrez respectul pentru rădaşcă. Dar nu în casă, domnule!!! A spus-o şi De Chirico, să nu amestecăm cultura cu natura. Cu alte cuvinte, înţeleg să mă duc eu la gîndaci, nu să vină ei peste mine. În rest, vara s-a cam sfîrşit şi vine toamna. Mai bine.

Cu dragoste şi oarecare disperare, te sărut şi te aştept

Riri

Scrisori întredeschise

Dragii mei,

Pe negîndite, tata mă anunţă în seara acestei zile că în zori pleacă la Bucureşti. Aşa stînd lucrurile, deşi era ora 5 p.m., m-am apucat să pregătesc o mîncărică din ce aveam la îndemînă şi să mai pun cîte ceva din ceea ce am în casă. Acum, cînd mîncărica este la cuptor vă scriu cîteva rînduri gîndindu-mă că-i foarte probabil ca tata să nu vă întîlnească.

Veţi primi *cîte* 15.000 lei şi nişte parizer, cartofi, zacuscă, pastă de tomate (din criză de timp nu am mai trecut roşiile prin separator) şi mîncare de vinete cu gogoşari şi roşii. Nu ştiu exact cum veţi fi stînd cu fructele, dar cum tata vine cu o maşină de la serviciu vă mai pun şi cîteva mere.

Lenuţa dragă, ţi-ai cumpărat pantofi? Dacă, încolţită, ai cheltuit din banii destinaţi lor, acum înlocuieşte-i şi ia-ţi ceva frumos. Închei cu gîndul la voi, mama.

●

Dragii mei,

Tot pe calea epistolei reuşesc să comunic cu voi. Dar asta nu-i chiar aşa de rău. Bine că sîntem sănătoşi să putem face şi aşa.

Înţeleg ocupaţiile, grijile şi neliniştile voastre şi tocmai de aceea regret că sîntem departe. Oricum, asemenea stări, în diferite proporţii, le au şi cei bogaţi şi cei săraci. Poate că tocmai existenţa lor ne dă prilejul savurării clipelor de linişte. Ceea ce vă doresc, pentru a le putea trece pe toate cîte vor fi, este chibzuinţa în ceea ce întreprindeţi, încrederea şi nu în cele din urmă dragostea sinceră între voi doi.

Primiţi şi nişte "mucenici" (dacă n-am avut prilejul în ziua respectivă, cred că pot fi serviţi şi acum) şi nişte plăcintă cu mere. Vă îmbrăţişez cu toată dragostea, mama.

Trecerea prin reviste

Telos-ul şi groapa

Un număr recent al revistei prin care TAROM îşi ispiteşte clienţii străini să viziteze România dedică multe pagini cu poze solemne şi text aşijderi Casei Poporului. Răsfoieşti jenat respectiva înjghebare publicitară. Îţi trec prin minte obişnuitele consideraţii legate de apariţia şi de *aparenţa* rinocerică a ctitoriei. Şi, chiar dacă te numeri printre cei dispuşi să admită că oripilarea (etică şi estetică) trece dar pietrele odiosului rămîn, că de-demonizarea lor ar fi, prin urmare, un proces "firesc", perfect întemeiat în motivaţiile lui "pragmatice", e cam greu să te împaci cu o Casă a Poporului redevenită "simbol" şi motiv de exaltare pompos-provincială a mîndrei naţionale.

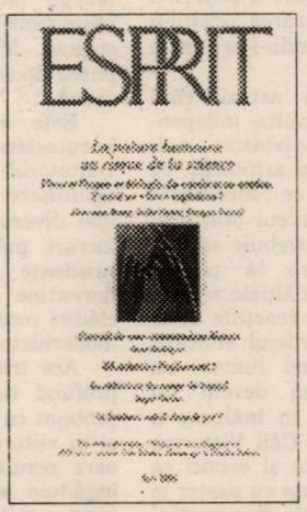

În articolul "Palatul Poporului din Bucureşti" (*Esprit*, 6 iunie 1996), Bujor Nedelcovici descrie cu amărăciune tocmai acest context al "reabilitării morale şi arhitecturale" a giganticei clădiri: "Se colportează azi în România următoarea idee: s-au făcut mari sacrificii pentru «Palatul poporului» (aberantă denumire: ca şi cum un popor ar putea locui într-un palat), dar piramidele egiptene şi marile palate ale Europei nu s-au ridicat prin efortul concertat al unei ţări întregi? Există destule voci care spun: «E a doua construcţie după piramida lui Keops şi una din primele cinci din lume ca mărime! Se vede şi din satelit!»" Peste "colportajul" autohton (auto)admirativ se suprapune, însă, "colportajul" (auto)distructiv din spaţiul francez: "În Franţa, unii vorbesc astăzi despre o «criză a arhitecturii occidentale»; de cîteva zeci de ani încoace nu s-ar mai fi construit decît «ghetto-uri de tip californian», cum ar fi la Défense şi alte ansambluri care mărginesc Parisul. (...) În lipsa unui mare *sponsor* (împărat, rege sau dictator) arhitecţii occidentali n-ar fi realizat în acest secol decît construcţii minore, într-un stil dominat de gîndirea unei societăţi fondate pe «utilitarism şi consumism». (...) După Antonio Gaudi (mort în 1926) nici un arhitect nu ar fi avut viziunea, inspiraţia sau inventivitatea necesare pentru a concepe măcar unul dacă nu mai multe edificii prin care să-şi depăşească predecesorii (...) nici un arhitect nu este important fie că e vorba de Norman Foster, Frank Gehry, Ming Pei, Jean Nouvel, Boffil sau Le Corbusier. Pline de speranţă, privirile se îndreaptă spre Est. Da! Spre Bucureşti, acolo unde un dictator a reuşit să clădească, în numai zece ani, ceea ce alţii n-au făcut într-un secol: un palat (a doua clădire din lume ca dimensiuni) şi o «cale regală», lungă de optsprezece kilometri. Arhitecţilor rataţi ai Occidentului, li se poate opune... Anca Petrescu, «cea mai mare arhitectă a Europei»!". Propunîndu-şi să lase deoparte "exagerările occidentale şi reabilitarea din spaţiul românesc", Bujor Nedelcovici întreprinde o analiză comparativă, în funcţie de trei criterii (socio-istoric, moral şi estetic), menită să stabilească în ce măsură palatul lui Ceauşescu şi bulevardul Victoria Socialismului pot fi clasate printre marile realizări arhitecturale ale Europei. "Bulevardul - va constata scriitorul - este o mostră de stil neoclasic de secol XIX - un stil neohaussmannian. Ce aduce el "nou"? Doar profeţiile! La rîndul lui, Palatul ilustrează stilul neoconstructivist al anilor '60. Iar piaţa - replică a Tien An-men-ului... Contemplînd acest "amestec de stiluri de mult depăşite", absenţa îndrăznelii şi a originalităţii, privitorul Nedelcovici recunoaşte că a trăit, totuşi, în piaţă, odată depăşită ultima fîntînă, pe axa bulevard-palat, un sentiment unic: *consternarea*. Şi îl citează pe Titu Maiorescu: "Puterile unui popor, fie morale, fie materiale, au în orice moment o cantitate mărginită. Averea naţională a românilor are astăzi o cifră fixă, energia lor intelectuală se află asemenea într-o cîtime fixată. Nu te poţi juca nepedepsit cu această sumă a puterilor, cu capitalul întreprinderii de cultură într-un popor. Timpul, averea, tăria morală şi agerimea intelectuală ce le întrebuinţezi pentru o lucrare de prisos, necum pentru o lucrare greşită, sînt în veci pierdute pentru lucrarea cea trebuincioasă şi cea adevărată. (...)

Ai un singur bloc de marmură: dacă îl întrebuinţezi pentru o figură caricată, de unde să mai poţi sculpta o Minervă?" Concluzia articolului: "Nu o Minervă avem ci... o figură caricată. Ce putem face cu ea? S-o distrugem? Imposibil, e din fier şi beton. Ar rezista şi unei bombe atomice - subsolurile au fost concepute în acest scop. Cîteva săli sînt deja utilizate. La ora actuală se amenajează, sub direcţia aceleiaşi Anca Petrescu, sala pentru lucrările parlamentului. Românii vor trebui să muncească încă zeci de ani de acum înainte pentru ca « figura caricată» să poată servi unor scopuri ceva mai puţin stupide. Cu timpul, suferinţele unei ţări şi ale unui popor vor fi uitate. Pereţii se vor patina şi turiştii japonezi sau americani vor vizita bulevardul, piaţa şi palatul, fotografiind un Disneyland *à la roumaine*, fără Mickey sau Donald şi evocînd un Dracula modern numit Ceauşescu. (...) Legile implacabile ale deriziunii şi uitării se vor face simţite într-un viitor nu prea îndepărtat."

"Legile uitării". Ele lucrează deja, în România, de şase ani - alimentînd, de fapt, acel context "al reabilitării" ce servea drept punct de plecare chiar în articolul semnat de Bujor Nedelcovici. E greu totuşi de presupus că uitarea îşi va asocia, curînd, deriziunea. Deocamdată, cei mai mulţi dintre români preferă să creadă că "s-au sacrificat" pentru o "Minervă"... Privind în urmă, la vieţile lor, ei sînt înclinaţi să le infuzeze *telos*. Nu mi-l pot imagina pe Georgescu degustînd o halbă la bodega din colţ şi spunînd către Popescu: "Măi, ne-a chinuit, el Ceauşescu, a ras el juma' de Bucureşti, da' ne-am pricopsit cu cea mai tare caricatură! Monument post-modernist, bre!" Şi dacă adaugi şi celălalt context, european - pragmaticii străini laudativi care toarnă balsam pe rănile narcisice ale naţiei... Atenţie, însă, bre Georgescu şi Popescu: mulţi diplomaţi străini sosiţi la Bucureşti au avut perfidia de a considera drept obiectiv "corelativ" Casei Poporului un alt loc, aflat în marginea capitalei, altminteri unic, şi el, în Europa: groapa de gunoi de la Ochiul Boului!

Delia VERDEŞ

Perplexităţi

Vizită la Casa Poporului

"Între timp, Nicoleta Toma speră că juriul internaţional îi va remarca lucrarea (...) Ea a propus construirea unui monorai suspendat, care să circule pe cei circa 5 km ai bulevardului numit cîndva «Victoria Socialismului», precum şi acoperirea parţială a Casei Poporului cu o piramidă de sticlă. Nicoleta mai preconizează amplasarea unui turn de clopotniţă al unei mănăstiri demolate, turn vechi de 400 de ani, într-una din grădinile clădirii, şi construirea unei piscine în jurul acestuia." (din Evenimentul zilei, 9 aprilie a.c., preluat după The New York Times - dată neprecizată).

Nicolae Ceauşescu îşi ia o nesperată - de el sau de noi - revanşă postumă: tot mai mulţi turişti străini care vin în România îşi fac din Casa Poporului un punct obligatoriu al vizitei lor. La fiecare fără un sfert al fiecărei ore, contra unei sume (simbolice, să recunoaştem) de 6000 de lei, turistul străin este plimbat prin încăperile pe care Ceauşescu le gîndise numai pentru el... Această deturnare a Casei de la scopul iniţial este desigur benefică: văzută, pe drept, ca o monstruozitate de localnici, Casa Poporului este "reaşezată" de cei ce o vizitează pe locul care i se cuvine - acela de curiozitate.

Felurile în care poţi privi această curiozitate sînt diferite, deşi a prevalat - în special pentru intelectualii autohtoni - atitudinea de: *oroare absolută*. Refuzul de a concepe că un om atît de mic a ridicat o casă atît de mare, lehamitea, furia neputincioasă, un vag sentiment de culpabilitate - toate s-au amestecat în expresia dezgustului pe care această "oroare absolută" îl trezeşte în oamenii subţiri de la noi.

Zilele trecute, mă plimbam cu un amic străin pe calea ce duce spre curiozitatea mai sus amintită. Luîndu-mi acelaşi aer oripilat, garanţie vizibilă a bunei aşezări în cultură, mă pregăteam să-i spun că artera pe care avansam era menită să poarte absolut oribilul nume de "Victoria Socialismului", cînd amicul - om, altminteri, subţire şi defel comunist - îmi zice deodată: "Dar ce e aşa groaznic?! E ca un Boffil!..." Mi-am dat seama, brusc, că - pentru un om venit dinafară - ingenuitatea "stilului Ceauşescu" este totalmente pierdută, că Ceauşescu însuşi (ironia se întoarce împotrivă!) e sortit să nu fie altceva decît o variaţiune grandomană a postmodernismului arhitectural... Kitsch-ul cinstit al lui Ceauşescu este văzut ca un exemplu, ceva mai copios, de parodie solemnă. Casa Poporului este "citită" între ghilimele! Nu este, oare, o culme a burlescului cultural?

Somat de reacţia amicului, am început să privesc Casa Poporului *altfel*. Într-adevăr - nu e nici un dubiu: este o capodoperă comică! Involuntar capodoperă şi, tot involuntar, comică. În primul rînd, că nu se termină: cînd te uiţi în sus, e ca şi cum ai vedea partea de jos, ceva mai departe. Unde sînt sulițele semeţe (vezi Casa Scînteii, de sovietică memorie!), unde sînt turnurile (dar Nicoleta Toma va aduce clopotniţa!), - unde e, pe şleau spus, "moţul"? Un tort turtit, drăgălaş ca un bunker.

Proporţiile înseşi se opun bagatelizării clădirii: e un kitsch, de acord; dar un kitsch monstruos! La asemenea dimensiuni, definiţiile îşi caută aliaţi... Ce s-ar putea face cu ea? A o dinamita, e imposibil; a o acoperi, e complicat (eu însumi, în febra post '89, spuneam cui vroia să audă că acoperirea ei cu o "prelată" de plastic multicoloră - ceva între Calder şi Miró! - mi se pare o soluţie simplă şi ieftină...); a o transforma în Luna Park e o idee cu adevărat lugubră. Nu ne rămîne decît să facem haz de necazul ăsta uriaş (n-ar fi prima dată, dar e probabil prima dată cînd necazul *stă*, imposibil de urnit!) şi să-l privim ca pe "monumentul postmodern" care nu e... Nu e - dar ce contează? Nu contează niciodată ce vor autorii, ci ce iese. Iar dacă unii văd post-modernism acolo unde nu e decît prostie megalomană, de ce le-am strica cheful jelindu-ne că nu-i aşa!? (Să avem - măcar în acest caz - politeţea de a nu fi patetici.)

Ceauşescu ne-a lăsat o "amintire" care, oricine e de acord, nu poate fi ascunsă de ochii lumii... Nu i-am cerut acest cadou (de bună seamă, nici el nu ne-a întrebat) şi e oribil. Numai că se întîmplă, iată, ca el să placă unora. E simplu ce-avem de făcut: în primul rînd, să mărim taxa de intrare; nu se plîngea Primăria că n-are bani?

Alex. Leo ŞERBAN

Telalii fără fruntarii

Găina care rîde

Puţini ştiu că numele mărcii *Kodak* provine de la sunetul hazliu făcut de un aparat foto fabricat în perioada interbelică: *ko-dac! ko-dac!* E mult de cînd nimeni nu mai asocia porecla preschimbată în renume a firmei deja multinaţionale cu o onomatopee... pînă în vara lui '96, cînd telespectatorii români au putut descoperi asemănarea dintre *Kodak* şi *cotcodac!*

Totul porneşte de la asemănarea cu o găină ameţită a prezentatoarei de ocazie care, împopoţonată ca un pom de iarnă, declama pînă mai ieri la TV, cu o dicţie deprinsă parcă nu la lecţiile de actorie, ci în coteţul păsăretului, un anunţ despre tombola organizată de *Kodak*. Vorbele i se iţeau afară din plisc precum cojile de seminţe. La limita incoerenţei, pronunţia sa atingea rafinamentul de a reconstitui mestecatul gumei, în lipsa acesteia.

Dar să ne închipuim că, făcînd puţin efort, se-nţelegea ceva... pînă cînd însă venea vorba de "magazinele *Kodak*"... Atunci ştiu că, de fiecare dată cînd urmăream reclama, cu toată concentrarea mea, filmul fatalmente se rupea (ceea ce, sper, nu e totuşi cazul peliculelor *Kodak*) şi cotcodăcitul duduiţei îşi pierdea orice trăsătură omenească. Poate doar suratele sale cu pene mai pricepeau ce trebuia făcut cu "taloanele de participare"...

Mă rog, chilipirgiii înrăiţi s-or fi dumirit de cum stă treaba la faţa locului, la pozarii din oraş care afişau în vitrine, ca însemn al tombolei, chipul rînjit al femeii-găină. La ora cînd apar rîndurile acestea, se vor fi dat şi premiile, misiţii români ai firmei se vor fi felicitat de mult pentru aşa campanie reuşită... Numai că n-ar ajunge premiile în stare să şteargă impresia caraghioasă, de-acum proverbială, care asociază în mintea telespectatorului mediu, *Kodak*-ul cu cotcodacul. Renumele redevine poreclă.

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

"Peisajul trebuie să fie punctat de accente"

- interviu cu arhitect Romeo BELEA

Care sînt perspectivele de dezvoltare urbanistică a Bucureştiului?

Anul 1989 ne-a prins fără un plan urbanistic general al Bucureştiului, pentru că pînă atunci oraşul fusese la dispoziţia unui singur om. În anii 60-70, Bucureştiul avusese un plan de sistematizare foarte bun, dar totul a căzut cînd au început să tragă bulevarde şi străzi oricum. Prin urmare, la începutul anilor 90 nu exista altă soluţie decît cea pe care a găsit-o Ministerul Lucrărilor Publice, prin legea 50. S-a hotărît să se realizeze PUG-ul (planul urbanistic general), PUZ-uri (planuri urbanistice zonale) şi PUD-uri (planuri urbanistice de detaliu). Pînă aici totul este în regulă. Problemele survin datorită lipsei unui buget al Primăriei Capitalei (pentru că primăria trebuie să genereze, de fapt, aceste studii). Un arhitect, cînd primeşte comanda pentru un PUD, ţine seama în primul rînd de interesele clientului; onestitatea lui profesională îl obligă, apoi, să ţină seama şi de interesele oraşului. Puţine cazuri cunosc în care să nu se fi dat dovadă de etică profesională, dar pînă la sfîrşit se satisface întotdeauna interesul clientului respectiv. Toată această chestiune ar fi trebuit să fie făcută de primărie, prin propriul ei centru de urbanism, pentru ca toate proiectele să aibă un caracter obiectiv şi unitar. Acum sîntem în situaţia că dacă punem cap la cap toate aceste PUD-uri, ca într-un puzzle, ele - în multe cazuri - nu se mai lipsesc unele de altele. Fiecare, de fapt, ilustrează un anumit interes.

Pentru că aţi vorbit de primărie - din cîte ştiu, există dificultăţi şi în procurarea certificatelor de urbanism.

Aceasta este o altă racilă a sistemului. În orice ţară civilizată, orice om care vrea să investească într-un teren depune o cerere la primărie şi întreabă ce poate să construiască pe acel teren. Primăria îi răspunde în 8 zile (cum e în Anglia) sau în 10 zile (cum e în celelalte ţări occidentale). La noi, potenţialul investitor obţine certificatul de urbanism în 3-4 luni. Aceasta, pentru că metodologia legală este următoarea: se face PUD-ul, se depune la primărie, arhitectul şef înaintează documentaţia la Comisia tehnică, după ce se obţine avizul Comisiei tehnice documentaţia se depune la Comisia de urbanism a Consiliului general, care o propune sau nu aprobării Consiliului local (şi, deci, documentaţia respectivă intră în Consiliul local alături de alte zeci şi zeci de dosare). Vă închipuiţi că toate aceste programări cer timp. Lăsăm la o parte faptul că, înainte de a ajunge în Comisia tehnică, documentaţia trebuie pregătită de arhitecţii care compun Direcţia de urbanism a Capitalei. Numărul arhitecţilor din această Direcţie este foarte mic şi documentaţiile sînt extrem de numeroase. De ce este situaţia aceasta: conform legii 69, singura care are competenţa să se ocupe de aceste documentaţii este Primăria Municipiului Bucureşti şi nu primăriile de sector. Imaginaţi-vă că oricare dintre cele 6 sectoare reprezintă cel mai mare oraş din ţară - Berceni, spre exemplu, este al doilea oraş după Bucureşti. Trebuie să se realizeze o descentralizare, dar, iată, cadrul legislativ împiedică acest lucru. Investitorii străini nu pot să-şi creadă urechilor că doar aflarea a ceea ce au voie să construiască (adică obţinerea acestui certificat de urbanism) poate să dureze chiar şi 5 luni.

În cazul urbanizării Bucureştiului există partizani ai clădirilor înalte şi adversari ai acestora. Dumneavoastră în ce tabără vă aflaţi?

Eu sînt adeptul clădirilor înalte. În principiu, cred că peisajul trebuie să fie punctat de accente aşa cum peisajul vechilor noastre oraşe era punctat de înălţimile bisericilor. Acest fapt, însă, nu mă împiedică să spun că fiecare imobil foarte înalt sau înalt trebuie pus cu foarte mare grijă, ţinînd cont de locul unde se amplasează. Ideea excluderii clădirilor înalte şi foarte înalte mi se pare deplasată. (Clădirile înalte au ultimul nivel de călcare la 45 m, clădirile foarte înalte sînt peste 46 m pînă indiferent unde - aşa le împarte legislaţia). Ce nu mi se pare deplasat este să-mi pun problema fiecărui obiectiv, cu studiile de impact. Şi aici ar intra în discuţie impactul funcţional, cel vizual, cel psihologic etc. V-aş invita să vă suiţi o dată, de curiozitate, pe cel mai înalt punct accesibil din oraş, care este ultima terasă a Casei Republicii. Veţi vedea de acolo că Bucureştiul este o cîmpie de terase gri. Apar două-trei accente de o timiditate îngrijorătoare: Intercontinentalul, blocul Turn din Piaţa Palatului şi, foarte vag, hotelul Dorobanţi. Este imposibil de acceptat această situaţie. Acum, arhitect şef al Bucureştiului este Petre Derer, fostul director al Comisiei monumentelor istorice după 90, un excelent profesionist, care nu este neapărat un adversar al clădirilor înalte, dar promovează ideea clădirilor înalte grupate. Eu nu am nimic împotriva creării unui ghetto de clădiri înalte, dar în acelaşi timp trebuie să existe accente înalte, punctual, în tot oraşul.

Care credeţi că sînt resorturile mişcării anti-clădiri înalte?

Totul a început de la o iritare provocată de proiectul hotelului Lido. Apoi, unii dintre ei au şi o viziune paseistă. Sînt unii colegi de-ai mei, excelenţi arhitecţi, care văd Bucureştiul aşa cum a fost şi continuat în aceleaşi tradiţii. Noi îi venerăm pe cei de dinaintea noastră, din generaţia interbelică, dar vreau să vă amintesc că Bulevardul Magheru a fost făcut în perioada dintre cele două războaie, demolîndu-se case care acum ar fi fost, în tot cazul, monumente de arhitectură şi istorice. Cei de atunci au avut această forţă extraordinară să treacă peste orice astfel de calcul şi să construiască Bulevardul Magheru care în anii aceia a fost un unicat pe plan internaţional. Colegii mei cu viziuni paseiste au introdus astăzi Bulevardul Magheru în domeniul siturilor patrimoniale - şi este foarte bine că au făcut-o - dar uită că acest bulevard a agresat la vremea respectivă situl istoric existent.

În cazul controversatului proiect al hotelului Lido, care este poziţia dumneavoastră?

Eu cred că se fetişizează problema hotelului Lido. Mişcarea care a apărut împotriva clădirilor înalte a fost iritată de proiectul acestui hotel şi a extins discuţia la nivelul întregului oraş. În privinţa proiectului, acesta intră în categoria *"da, dar atenţie cum facem"*. Am cerut să mi se demonstreze că, din punct de vedere al impactului funcţional, imobilul nu va avea nişte consecinţe nefaste asupra zonei. Mi s-a demonstrat că nu vor exista astfel de consecinţe. Semnul meu foarte mare de întrebare rămîne, însă, în continuare. Gîndiţi-vă că tot acest hotel şi-ar descărca şi şi-ar încărca funcţiunile pe trei străzi extrem de firave ca potenţial: Franklin, Bibescu şi Rosetti. Cît pot aceste trei străzi să absoarbă?

Am înţeles că vor fi şi nişte parcări subterane...

Da, şi aceste parcări scot afară cîteva sute de maşini care trebuie absorbite de aceste trei străzi. Nu-mi permit să discut impactul psihologic, cel vizual, sau impactul asupra Pieţii Palatului - privind invers, cu Ateneul sau Biblioteca Centrală proiectate pe acest potenţial imobil foarte înalt. Nu vreau să discut nici problema înălţimii - pentru că este o chestiune subiectivă. Semnul meu de întrebare la Lido este unul obiectivizat : ce se întîmplă cu impactul funcţional, cum îl suportă micro-zona? Sînt, deci, unele probleme care se pun şi de aceea înţeleg şi unele obiecţii aduse; ceea ce nu înţeleg este deplasarea discuţiei spre un *nu* categoric în privinţa clădirilor înalte din Bucureşti.

A consemnat

Cezar PAUL-BĂDESCU

Turnuri

În ultima vreme s-au publicat în presă informaţii despre ridicarea unor construcţii înalte în inima Bucureştiului. Cum era de aşteptat, s-au iscat proteste şi indignări vehemente, invocîndu-se admisibilitatea limitelor de înălţime în raport cu clădirile existente sau vecinătăţile discordante.

Discuţiile nu au avut caracterul obişnuitelor dezbateri între conservatori şi novatori, ci mai curînd al unor reacţii emoţionale. Este firesc ca un oraş să fie protejat în ceea ce are frumos sau caracteristic. Dar trebuie înţeles totodată că el este un organism în continuă transformare, proces care nu poate fi împietrit decît dacă se doreşte păstrarea oraşului ca exponat muzeal, anulîndu-i-se unele funcţii vitale.

Se impune o analiză astăzi, cînd oraşele noastre se pot dezvolta independent de directive administative sau politice. Edilii, urbaniştii şi arhitecţii, ca şi întreaga comunitate, să se concentreze şi să intuiască ce poate deveni oraşul şi nu cum cred ei, astăzi, că trebuie să fie.

Controversa referitoare la permisiunea de a se construi în înălţime se reia cam la 50 de ani: amintesc reacţiile de la începutul anilor '30, cu prilejul ridicării Palatului Telefoanelor, cînd lumea s-a speriat că Bucureştiul va deveni un Manhattan. Sau ridicarea în înălţime a Bulevardului Bălcescu şi a Căii Victoriei, "strivind" – expresie folosită şi atunci ca şi astăzi – aşezatele reşedinţe cu parter şi 1-2 etaje, din zona centrală. Bucureştiul nu s-a transformat în Manhattan, iar cornişele celor două căi Nord-Sud ne apar astăzi cît se poate de cuminţi.

S-au făcut studii de altimetrie arătîndu-se cu multă prezumţiozitate unde pot fi acceptate construcţii înalte: intersecţii, capete de perspectivă etc., simple clişee care omit invenţia şi ineditul în arhitectură, ignoră voinţa şi capacitatea celui care construieşte sau statutul juridic al terenului.

Nimeni nu poate afirma că un oraş nu are nevoie de un plan de dezvoltare urbană, dar previziunea poate fi acceptată numai orizontal, cu trasarea circulaţiilor şi a infrastructurii care să permită dezvoltarea formelor în spaţiu, acolo unde începe arhitectura. Ca să obţinem răspunsuri, trebuie formulate întrebări corecte. M-aş limita la cîteva, care ar putea declanşa un dialog în cunoştinţă de cauză.

Este evocat eclectismul arhitecturii bucureştene, care suprinde plăcut pe vizitatorul ce nu ştie nimic despre oraş: o aglutinare de stiluri şi rapeluri din cele mai diverse, cîteodată anacronice. Astfel, lucrări publice, în general clasicizante, rezidenţe neoclasice sau neoromâneşti, florentine sau maure, apar alături de clădiri constructiviste şi mai recent postmoderniste.

Are însă acest eclectism un caracter profund cultural care să merite să fie protejat cu orice preţ? Am dori să dăinuie şi în viitorul oraşului Bucureşti? Nu este oare rezultatul unei derute culturale ce îngăduie aplicarea oricărei influenţe un timp, arbitrar şi fără motivaţie? Nu vedem, mai recent, aceeaşi formă de receptare la construcţiile cu multe turle strălucitoare, fie că sînt clădiri de cult, imobile comerciale sau case de locuit – atît de la ţară cît şi de la oraş? Poate fi

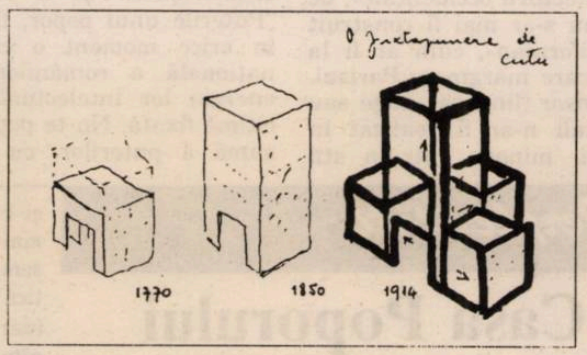

Un oraş

Toată tărăşenia s-a iscat o dată cu anunţarea în presă (vezi *Curierul Naţional*, nr. 1402/14 oct. 1995), sub titlul "Un proiect pentru Bucureştii secolului XXI", a construirii unui *Centru Naţional şi Internaţional de Afaceri şi Conferinţe STAR-LIDO* (proiectul şi macheta au fost prezentate, de altfel, şi într-o emisiune de Actualităţi a postului naţional de televiziune). Printre scandalurile de corupţie, ghiduşiile guvernanţilor, criza energiei şi cursul sprinţar al dolarului, nu ştiu de cîtă atenţie s-a bucurat această ştire în rîndul populaţiei, dar cei ale căror preocupări au cît de cît tangenţă cu arhitectura sînt sigură că au aplaudat această iniţiativă care aducea un proaspăt iz occidental în capitala noastră bîntuită de miasme levantine. Ceea ce am aflat însă în continuare despre amplasament ne-a făcut să ne înecăm cu propriul entuziasm şi să ne gîndim că, aşa cum "eternitatea s-a născut la sat", probabil arta de a da cu bîta-n baltă s-a născut pe malurile Dîmboviţei.

Imediat, o parte din arhitecţi, membrii Uniunii Artiştilor Plastici, oameni de cultură care au dovedit astfel că le pasă de soarta oraşului au adoptat o poziţie fermă împotriva acestei iniţiative, avertizînd nu numai asupra alterării coerenţei ambientale a centrului istoric, ci şi asupra anomaliilor de trafic şi circulaţie ce vor decurge din aglomerarea acestei zone, ca urmare a unei mari concentrări de servicii (o suprafaţă de 80.000 mp, ceva mai mică decît suprafaţa desfăşurată a sediului ELF din carierul La Défense din Paris). Aproape că eşti tentat să crezi că în datele genetice ale poporului român s-au produs nişte mutaţii ce au dus la transformarea legendarului şi nu întotdeauna beneficiului "simţ al măsurii" în megalomanie patologică şi irepresibilă (ceea ce mai pe româneşte s-ar numi "a da din lac în puţ").

Indiferent de virtuala (in)eficienţă a contestării acestui proiect, arhitecţii nu-şi pot permite nici o umbră de eschivare în această chestiune (şi totuşi mulţi o fac), cu atît mai mult cu cît, în ochii opiniei publice, asupra breslei planează vina abaterii de la normele deontologice în timpul regimului comunist. Ştim cu toţii că meseria de arhitect în România a fost asociată pînă nu de mult fie cu imaginea Casei Poporului, fie cu dezolantele cartiere-dormitor în care peisajul cotidian îl constituie replicile propriei tale "celule de beton", multiplicate parcă la nesfîrşit într-o ubicuitate exasperantă şi agregate în blocuri sordide după legi estetice şi funcţionale care, pentru orice minte sănătoasă, rămîn obscure. Unii se vor întreba poate de ce tot acest tapaj în legătură cu Star Lido. La urma urmei nu este singurul zgîrie-nori care urmează a fi construit. Au fost anunţate şi alte proiecte de anvergură privind amplasarea în Bucureşti a unor clădiri de mare înălţime, hoteluri şi birouri: lîngă clădirea CEC, pe terenurile situate în apropierea Palatului Telefoanelor, în Parcul Kiseleff.

Atenţia de care "se bucură" complexul Star Lido are o dublă motivaţie. În primul rînd, privind la scară individuală, referindu-ne strict la cazul particular şi făcînd abstracţie de orice semnificaţii generale sau posibile consecinţe în viitorul îndepărtat, amplasarea acestui turn de 130 m înălţime afectează grav unitatea Pieţei Palatului şi minimalizează clădirea Ateneului Român, "strivit" pur şi simplu de giganticul său vecin. Ateneul este una din puţinele clădiri vechi care s-au păstrat şi care, grupate mai ales în zona centrală a Bucureştiului, sînt de o mare valoare arhitecturală. Acest preţios fond construit joacă totodată şi rolul de păstrător al identităţii unui oraş – altădată atît de elogiat, iar astăzi mutilat din grobianismul propriilor săi fii. Fiecare "insulă" din centrul capitalei trebuie deci ferită de paragină şi restaurată sau, dacă nu ne învrednicim (după cum s-a şi dovedit), măcar protejată prin lege împotriva intervenţiilor brutale ale profitorilor ignari. În această ordine de idei, consecinţele pe care ansamblul Star Lido le poate induce sînt ireparabile şi atît de grave încît, într-o societate normală, bazată pe un puternic simţ al comunităţii, cazul în speţă ar inflama opinia publică. Or, societatea românească este atomizată, în aşa măsură, încît mai avem mult de

numită această arhitectură, arhitectură mai puțin regională, postmodernism sau prost gust? Sau, dorim o arhitectură mai puțin pitorească dar bine ancorată în sensibilitatea noastră, în tehnicile contemporane, o arhitectură care să aibă rapeluri de universalitate? Ce este mai important în actul creator, cumințenia și imitația, sau capacitatea de a conferi un caracter deosebit și peren? Ritmurile insolite și ruperile de ritm pot aduce Bucureștiului, și oricărui oraș din țară, un caracter inconfundabil? Cum poate fi privit și preconceput un organism viu care se întinde pe diametre de zeci de kilometri? Poate fi perceput simultan ca un ansamblu sau el este un ansamblu numai prin racordarea corectă a părților care îl compun? Suma individualităților și caracterul părților pot crea la un moment dat o suită de imagini care, apoi recompuse (aidoma unei simfonii sau unui roman), să dobîndească integralitate? Caracterul în arhitectură ca și în literatură sau muzică constă în dialogul temelor sau a personajelor, iar în cazul arhitecturii în dialogul formelor.

Actul inovator poate să apară sau să nu apară, în funcție de momentul cultural și de energiile spirituale care îl declanșează. În nici un caz nu vine din biroul administrației, cu excepția cazului în care este atît de inteligentă încît lasă frîu liber creatorilor.

Nu sînt împotriva studiilor de viitor, cu condiția să se rezume la date tehnice sau cifre care se pot extrapola, să constituie o arhivă de repere și să nu aibă pretenția de a prefigura viitorul. E bine să existe regulamente de zone urbane, dar să se permită derogări atunci cînd proiectul pus în discuție propune un eveniment în arhitectură, o formă sau o imagine expresivă, nemaivăzută. În astfel de ocazii se vădește inteligența și percepția culturală a administrației, flexibilitatea organismelor profesionale, comisii de avizare, jurii de concurs, asociații de arhitecți – și, de ce nu, a publicului care dezbate în cunoștință de cauză și fără prejudecăți.

Bucureștiul a săltat în anii '30 de la asiza sa tîrgoveață la caracterul de oraș european contemporan. Apoi, Bucureștiul și orașele țării au fost transformate în silozuri de locuit, abolindu-se proprietatea și încălcîndu-se individualizarea actului creator. Dacă se revine la respectul proprietății, la considerarea inițiativei private și protejarea actului creator individual, arhitectura și urbanismul orașelor românești pot reveni în contemporaneitate.

Ar fi o greșeală să se discute tot ce se leagă de București ca o entitate văzută în epure, machete sau din avion. Astfel de imagini sînt înșelătoare, căci un oraș este perceput dinăuntru, de la nivelul trotuarului, a reliefului său, sau din interiorul construcțiilor sale; intervin unghiul de percepție, distanțele, obstacolele și vecinătățile.

La întrebarea cît de înalt s-ar putea construi în București, sau în peisajul orășenesc din România, aș răspunde că nu văd o înălțime prohibitivă; înălțimea n-ar trebui respinsă "ab initio", ci discutată în contextul amplasamentului și al proiectului. În nici un caz însă, abordarea înălțimii unei construcții nu trebuie privită ca un record local sau ca o simplă performanță tehnică.

Ion Mircea ENESCU

palimpsest?

așteptat pînă vom putea vorbi despre o "opinie" publică, responsabilă și pertinentă.

Mărind unghiul de percepție la scara întregului București și încercînd să deslușim în timp care va fi scenariul cel mai plauzibil pentru evoluția capitalei, putem să ridicăm turnul Star Lido la rangul de simbol și să vedem în el simptomul unei maladii care va cuprinde orașul în următoarele decenii.

Vom asista la "primenirea" explozivă a unui oraș complex, dinamic, expansiv, cu tedințe de cosmopolitism, ținut pînă acum cîțiva ani sub obroc și care s-a văzut în sfîrșit eliberat. Noile structuri economice, financiare, administrative concentrate aici cer cu stringență edificii adecvate unei funcționări optime. Transformările din viața noastră socială, politică sau culturală întrețin un feed-back continuu cu mutațiile majore la care ne sînt supuse mentalitatea, sensibilitatea și întregul sistem de valori în general. Pentru toată această năucitoare alchimie, arhitectura este creuzetul perfect. Ar fi o naivitate să credem că Bucureștiul va rămîne așa cum îl vedem azi. Schimbarea în viața și arhitectura unui oraș este o lege a firii. Am putea să trăim oare, ca în secolul XVIII, într-un oraș cu străzi întortocheate, croite după placul fiecăruia și măsurate, zice-se, după numărul de oameni care, cot la cot, treceau prin ele? Întrebarea e desigur retorică. Schimbările trebuie făcute *tocmai* pentru mai buna funcționare a orașului (și nu împotriva ei, ghidîndu-ne exclusiv după profit) și evitînd sacrificiile prostești. Urbanismul și arhitectura în general sînt îndeletniciri de maximă responsabilitate și "une grande finesse", care cer oameni lucizi și detașați de orice interese obscure. Balansul dialectic dintre vechi și nou are în arhitectură un echilibru destul de precar, căci puțini sînt cei care știu să manevreze abil contrapunctul, fără a cădea în tradiționalism închistat sau în modernism veleitar. Neputința de a menține balanța – din varii motive: ignoranță, orgoliu exacerbat, alterarea propriului sistem axiologic, iresponsabilitate, mărginire, conservatorism, sentimentalism lăcrimos – îl pot conduce pe arhitect fie la gafe de genul "Star Lido" (construcție ce denotă subtilitatea și rafinamentul unei damigene răsărite în mijlocul unor cristaluri de Boemia), fie la dogmatismul expulzării intervențiilor moderne din orice perimetru istoric, lipsind astfel peisajul urban tocmai de "sarea și piperul" unor coexistențe inteligente, complementare și antagonice totodată, care să se valorifice reciproc, să smulgă strada din monotonie, să incite trecătorul dînd și un ritm și vioiciune parcursului.

Mă gîndesc la toate clădirile înalte care *oricum* se vor ridica în "buricul tîrgului" în timp ce hectare întregi de teren viran continuă să ofere o perspectivă triumfală asupra Casei Poporului, nestînjenită de nici un "vecin 'nalt de 130 m" care i-ar putea știrbi, Doamne ferește, oribila monumentalitate; mă gîndesc, de asemenea, că toți acești zgîrie-nori amplasați *exact* acolo unde nu trebuie vor prolifera transformînd Bucureștiul într-un oraș banal, anulîndu-i bruma de memorie arhitecturală, singura de altfel care i-a conferit o identitate aparte printre capitalele europene; ca urmare, nu pot decît să afirm, precum un personaj din reclamele TV, insuportabil prin frecvența apariților, dar altfel flăcău șarmant, că "previziunile mele sînt pesimiste!". Și asta deoarece Bucureștiul nu face nimic altceva decît să-și urmeze cu fatalitate propriul destin de oraș-palimpsest. Sistematic capitala "se primenește" în salturi, așa cum își trăiește și istoria. Deși nu este cel mai vechi oraș al țării, totuși s-au împlinit anul acesta 537 de ani de la prima sa atestare documentară. În ciuda vîrstei venerabile, orașul e sărac în clădiri vechi. Emanoil Hagi-Mosco scria în cartea sa *București. Amintirile unui oraș* (Editura Fundației Culturale Române, 1995): "În scurgerea unei jumătăți de veac s-au făcut atîtea primeniri, în așa fel că un călător care ar revedea Bucureștii după acest răstimp nu l-ar mai cunoaște. Mai mult chiar, un localnic, lipsind timp mai îndelungat din el, ar rămîne tot atît de nedumerit și s-ar socoti înstrăinat din acele locuri" (p. 149). Se pare că în esența acestui oraș persistă o tendință autodevoratoare care-l face să-și schimbe fața permanent, adaptîndu-se prezentului fără nici un fel de scrupul față de trecut. Dacă ar fi să căutăm un al doilea nume pentru venerabila cetate valahă, acesta ar fi VERSATILITATE, iar dacă ar fi să-i caracterizăm locuitorii cu un singur cuvînt acesta ar fi NEPĂSARE. Evitînd tentația analizelor psihologizante, voi încheia cu explicația pe care Hagi-Mosco a dat-o pentru modul reiterativ în care Bucureștiul își anulează propria memorie și implicit șansa la perenitate. Scriitorul se referă critic la transformările majore care au avut loc la sfîrșitul secolului XIX: "Datorită urgiei vremurilor, nepriceperii sau nepăsării unora și mai cu seamă a lipsei de cinstire a trecutului din partea altora, aproape toate rămășițele acelui trecut au pierit". Ca să vezi că totuși există lucruri care dăinuie în București!

Iulia IONESCU

Pentru o amenajare cumpănită a spațiului urban: "Romania Nostra"

– interviu cu arhitect Peter DERER –

Este vineri, orele 16,30, însă programul nu a luat încă sfârșit la primărie. Mai mult, sâmbătă dimineața se muncește aici: primarul general își convoacă subalternii pentru a discuta realizările și nereușitele săptămînii. Stăm de vorbă cu domnul **Peter Derer**, noul arhitect șef al Capitalei, aflat într-o audiență și o consultare cu arhitectul șef adjunct, Adrian Bold.

Mai întîi, ce înseamnă "Romania Nostra"?

O fundație, pe numele ei oficial Centrul pentru Ocrotirea Monumentelor Istorice și a Peisajelor Culturale care - deocamdată - nu și-a găsit un sediu și este găzduită temporar de Institutul de Arheologie al Academiei. Structura organizatorică ar fi următoarea: un Colegiu Director, din care fac parte Marius Smighelschi, Dinu Giurescu și Horia Bernea, un secretar executiv, în persoana doamnei Cezara Mucenic, la care se adaugă trei categorii de membri: activi, simpatizanți și de onoare. Avem 50 de membri activi, dintre care 35 în București și 15 risipiți în Banat și Transilvania. Intenționăm să aducem filialele din Sibiu și Timișoara cel puțin la nivelul Bucureștiului deoarece aceste două orașe se vor confrunta cam cu aceleași probleme de urbanism ca și cele ale Capitalei. De asemenea, în ultimul timp, am intensificat contactele cu Muntenia și cu Iașiul, zone mai puțin periclitate, credem noi, dar în care s-ar impune masive restaurări.

Ideea apariției unei fundații de acest gen, care să se ocupe de protecția monumentelor istorice și de armonizarea spațiului urban a fost exclusiv a specialiștilor români?

Nu, noi am apărut tocmai în ideea că, după o anumită perioadă, vom deveni membri cu drepturi depline ai unei organizații mai mari, "Europa Nostra", cu sediul, dacă nu mă înșel, în Luxemburg, aflată sub patronajul prințului moștenitor al Danemarcei. Nu ei au cerut înființarea noastră. Noi ne-am gîndit că, prin acțiunile pe care dorim să le concretizăm, ne vom impune o personalitate distinctă pentru ca cererii de afiliere să i se atașeze rezultate palpabile ce ne vor recomanda de la sine. "Europa Nostra" are filiale în majoritatea țărilor europene: există o "Italia Nostra", o "Polonia Nostra", etc. În legătură cu fostele țări socialiste există anumite reticențe, datorate faptului că, în lipsa unei societăți civile bine structurate și stabile, deseori au existat dispute între grupări de specialiști în ceea ce privește reprezentativitatea. Pentru a evita acest lucru, deocamdată așteptăm ca nucleul cu care am pornit la drum să-și dovedească continuitatea. "Romania Nostra" a preluat în statutul său elemente din cel al "Europa Nostra", precizînd că există o comunitate de interese ce trebuie valorificată.

Mai concret, cînd a apărut fundația și cam care ar fi programele pe care le preconizați?

"Romania Nostra" a apărut în ianuarie 1996, iar în martie am organizat o conferință de presă în care am anunțat structura fundației. Trei sînt programele pe care ni le-am propus. Primul ar fi cel de dotare, primind în acest sens sprijin de la Fundația SOROS care ne-a oferit aparatura XEROX și componente necesare dezvoltării infrastructurii. Al doilea se referă la clădirile înalte din București, cu impact arhitectonic major, ce se află în stadiul de proiect. Al treilea se intitulează "Tineretul și monumentele istorice", pentru care sperăm să obținem un sprijin PHARE, prin "Societatea de Sprijinire a Organismelor Publice". Concret, este vorba de introducerea în manualele școlare a unor texte privitoare la monumentele României și starea lor actuală; urmează etapa a doua, ce constă în prelegeri adresate direct elevilor și studenților pe aceeași temă pentru ca, în ultima etapă, tinerii să fie convinși de necesitatea formării unor echipe de teren avînd ca scop îngrijirea monumentelor deteriorate.

Conflictul dintre "Romania Nostra" și "Star Lido" a fraților Păunescu s-ar încadra în a doua categorie de programe?

Din rîndurile membrilor noștri a fost desemnat un grup de lucru care a elaborat un studiu de impact: cum a apărut inițiativa Star Lido, poziția generală a complexului, la care s-a adăugat un studiu de caz amănunțit. De cealaltă parte, promotorii proiectului și-au făcut publice intențiile (nu ca în cazul "Bucharest Financial Plaza", situat între C.E.C. și Magazinul Victoria) ceea ce, într-un fel, ne-a ușurat sarcina. Clădirea ar urma să aibă 135 m., un hotel de 5 stele, dotat cu un centru internațional de conferințe și magazine de lux. Noi ne opunem finalizării ei deoarece, așa cum am precizat în memoriul de 21 p. dat publicității, în primul rînd solul din această zonă nu e prielnic ridicării unor astfel de construcții. Avem experiența stației de metrou de la Romană, situată mai la suprafață decît celelalte tocmai din această cauză. În al doilea rînd, din studiile interbelice pe care le-am avut la dispoziție am tras concluzia că limita maximă a construcțiilor din zonă este de 50 m. (aproximativ 7 etaje). Harta centrului Bucureștiului am împărțit-o, din punct de vedere al siguranței clădirilor, în 4 zone: galben, portocaliu, maro și alb; Star Lido s-ar afla în zona galbenă. În plus, proiectul distorsionează aspectul zonei: în memoriu am inclus o fotografie care arată clar că turnul dominant al clădirii nu are nici o legătură cu estetica construcțiilor învecinate. Există și un alt argument: incapacitatea actuală de predictibilitate a cutremurelor. Să mai adaug și faptul că, prin luxul afișat, Star Lido ar fi ținta ideală a unor eventuale atentate teroriste. Desigur, există unele aspecte care arată că proiectul nu poate fi respins fără o serioasă analiză: grădina de vară, bazinul cu valuri artificiale, însă și aici avem unele obiecții: aș sugera promotorilor Star Lido să consulte planurile bazinului similar din Budapesta, recent finalizat.

Cum apreciați impactul memoriului pe care l-ați publicat?

Destul de semnificativ. Semnăturilor inițiale de sprijin (Șerban Papacostea, Sergiu Iosipescu, etc.) li s-au adăugat și altele: Romulus Rusan, Ana Blandiana, Ioana Beldiman, Emil Mladin, Cornel Regman, Ion Caramitru, numeroși studenți de la Restaurare și Istoria Artei, muzeografi, etc. După cum observați, "Romania Nostra" nu se adresează doar arhitecților.

Cazul "Star Lido" este, fără îndoială, cel mai spectaculos, însă bănuiesc că atenția fundației s-a concentrat și asupra altor clădiri.

În total, ne opunem unui număr de 10 clădiri proiectate sau în curs de execuție, printre care hotelul propus a fi ridicat în spatele bisericii Mavrogheni. Am trimis studii de impact Ministerului Culturii și Ministerului Lucrărilor Publice și Amenajării Teritoriului, fără să primim deocamdată nici un răspuns. În aceste studii solicitam sistarea temporară a lucrărilor și anchetă publică, dar nu în sensul consultării cetățenilor pe stradă, ci solicitarea unui punct de vedere competent din partea tuturor specialiștilor implicați.

Printre aceste 10 clădiri se numără și "Bucharest Financial Plaza"?

Da, dar promotorii proiectului par să-și fi revizuit intențiile, în sensul limitării înălțimii clădirii. Aș întreba proiectantul român și constructorii francezi dacă Direcția Monumentelor din Franța ar fi aprobat un asemenea proiect. Clădirea C.E.C.-ului, proiectată de un francez și construită de români, s-a încadrat funcțional în arhitectura zonei; ea ar trebui să fie un exemplu și pentru "Bucharest Financial Plaza".

A consemnat

Radu CARP

Zgîrierea norilor

Inevitabil, după 1989, proprietatea îşi individualizează propria sa felie din tortul totalitar. Un fenomen general de virilitate pseudo-vernaculară, manifestată prin *upgranding* şi *embellishment* se petrece deja, ştergînd urmele "victoriei socialismului" de pe faţade, înlocuindu-le cu marmură, granit (sau imitaţia lor), aer condiţionat şi reclame-ecran. În oraş se modifică parterele blocurilor şi se construiesc, cu materiale noi, replici de bună calitate la arhitectura interbelică. Ironia este la ea acasă în blocul proiectat de lupii tineri din grupul Avangarda, ridicat în proximitatea Ambasadei Americane la Bucureşti. Drept urmare, acesta este încununat de o coroană, ca o "statuie a libertăţii" dîmboviţeană.

Trăim însă în plin paradox. Pe de o parte firmele private restaurează clădiri interbelice, de felul hotelului Lido, pentru ca, în spate, aceeaşi firmă să dorească distrugerea piscinei cu valuri a hotelului, unul din simbolurile Bucureştilor interbelici. Beneficiind de absenţa unei legislaţii adecvate de protejare a patrimoniului, în locul piscinei şi primejdios de aproape de Ateneul Român, se va ridica un turn de sticlă cu totul ieşit din scară în raport cu contextul: un turn Montparnasse bucureştean.

A construi clădiri înalte în centrul Bucureştilor nu este o eroare în sine. În definitiv, chiar bulevardul Magheru s-a ridicat peste locuinţe şi edificii mai vechi (Muzeul Simu), fără ca această dramă urbană să mai poată fi astăzi citită în ţesutul construit. Intercontinentalul s-a resorbit în imagine, chiar dacă schilodirea Teatrului Naţional a distrus armonia compoziţională a ansamblului. Bucureştii nu au verticale de felul vreunei catedrale semeţe. Replica Turnului Eiffel s-a construit la Slobozia, nu aici. Promotorii verticalelor au argumente rezonabile, care trebuie ascultate. Spectrul acestora baleiază între liberalismul societal, a căror expresie ar fi turnul american, şi raţiunile de siluetă urbană, aşa cum reies ele dintr-un studiu de altimetrie coordonat de prof. dr. Alexandru Sandu. Esenţial este ca studii serioase, şi de felul celui amintit mai sus, să stabilească dacă este posibil ca, în plan secund faţă de linia actuală a bulevardului, care trebuie probabil păstrată, pot fi amplasate turnuri, cîte şi unde. Trebuie să fie integrate în front, sau să ocupe un întreg *block*? Unde anume în oraş trebuie să îşi găsească locul, spre a nu sugruma puţinele insule de arhitectură istorică rămase vii? Cum afectează un asemenea mamut reţelele locale de apă şi canalizare, deficitare în tot oraşul? Cum afectează planurile de fluidizare a unei circulaţii şi aşa demente?

În fine, ce fel de arhitectură trebuie adoptată, ţinînd cont de contextul arhitectural al locului unde fi-va amplasat un turn? Şi, dintru bun început, ar trebui să ne întrebăm: de ce clădiri înalte? Au nu sînt ele semnul unei modernităţi revolute, "macho", pe care zonele încă fragede întrale subtilităţii culturale, precum Asia de est şi, hélas, Europa de est, abia acum le descoperă? De ce trebuie cu orice chip să inflamăm iarăşi oraşul şi să-i ridicăm încă o dată scara? Cînd există în Bucureşti 150 de hectare de teren viran în chiar buricul tîrgului, grija investitorilor şi, mai ales, a arhitecţilor şi urbaniştilor puşi să păzească devenirea oraşului, este oare acum a implanta turnuri în rezervaţiile de arhitectură veche şi/sau modernă interbelică?

Proiectarea este asigurată de firma Westfourth Arhitecture din New York, care aparţine unui încă tînăr arhitect de origine română, Vladimir Arsene, şi are un birou bucureştean, condus de arh. Adrian Cristescu, în care lucrează, din cîte ştiu, arhitecţi tineri perfect stimabili. Westfourth Arhitecture este autoarea unui proiect în Bucureşti, prezentat la vremea respectivă în chip public, mult mai transparent decît Star Lido: Sediul Mindbank de pe prelungirea Bulevardului Dacia. Deşi aplaudat atunci, ca şi la Star Lido, avem de-a face cu transplantarea pe Dîmboviţa a unui limbaj secund, comercial. Acesta este lipsit de legătură cu particularităţile arhitecturii bucureştene. Westfourth pare a fi capabilă, în ce priveşte aceste lucrări, să exceleze printr-un singur lucru: manipularea cu abilitate a tehnologiilor contemporane: Star Lido a fost testat în tunel de vînt la Rowan Williams Davies & Irvin Inc., din Guelph, Canada, ceea ce sună bine în ochii bucureşteanului care citeşte echipa de proiectare şi nu are curiozitatea de a căuta pe vreo hartă a Canadei unde naiba se află Guelph.

Ideea firmelor mixte de proiectare este una fertilă: accesul la tehnologii ale edificării, la o deja acumulată ştiinţă a proiectării de edificii multifuncţionale, la rezolvarea unor probleme acute pentru Bucureşti: circulaţia, instalaţiile. Cînd vine vorba însă de a construi într-un oraş european, competenţa americană se opreşte brusc. Nu pentru că arhitecţii americani nu ar fi la fel de bine şcoliţi precum cei europeni şi/sau români. Dimpotrivă: după un an petrecut în aceeaşi facultate cu Michael Graves, pot da mărturie că se face şcoală serioasă. Există, însă, mai ales în cazul nefericitului Bucureşti, intuiţii urbane pe care numai un foarte bun arhitect localnic le poate avea şi care provin dintr-o experienţă de convieţuire zilnică cu spaţiul acesta ambiguu, distorsionat, eclectic. O decizie greşită poate acum bloca definitiv dezvoltarea unor potenţe ale sitului şi ale oraşului pe care nu le-am intuit. Nu americanii sînt competenţele în materie de restaurări, de *fine tuning*, de concepţie urbană, de dezvoltare organică, de arhitecturi smerite. Acolo discutăm despre cubaje, înălţimi, performanţe tehnice – şi fişa de la Star Lido poate impresiona persoane mai slabe de înger, în acelaşi fel în care recitarea echipei de proiectare poate produce aceleaşi satisfacţii pe care le au adolescenţii cu coşuri pe faţă cînd rostesc din vîrful limbii lor engleze nume de formaţii şi melodii rock.

Dacă se dorea o echipă străină, de ce nu englezi, extrem de sensibli la inserţii contemporane în context istoric? De ce nu olandezi sau scandinavi sau elveţieni? Desigur, întrebarea mea este retorică. Comanditarii nu şi-au pus complicate întrebări legate de soarta piscinei, a Ateneului, a moştenirii interbelice, a scării şi a siluetei urbane, a Bucureştilor în genere. Dînşii au dorit un sky-scraper, pentru că această arhitectură falică dă, la ea acasă, senzaţii tari, de putere cînd te uiţi în sus, şi vertijuri cînd priveşti în jos. Nu era treaba GCP SA să ştie arhitectură. Turnul Star Lido este, după standardele americane, o construcţie comercială de mîna a doua, tehnologie ambalată în sticlă, care nu se mai face decît în tîrguri prăpădite şi prin Malayezia, fiind epuizată ca imagine dinainte de apariţia postmodernismului. *Genius loci*? Contextualism? Specific local? Imediat după construcţie, Star Lido va căpăta o poreclă obscenă, pe care, aşa cum arată, şi-o merită deja din plin. Westfourth va mai avea pregătite cîteva asemenea "meniuri de pensiune" pentru GCP SA sau alte firme potente, iar bucureştenii vor afla blazaţi, în cîteva decenii, că trebuie dărîmată arhitectura veche şi "perimată" a centrului istoric pentru a face să respire turnurile "moderne" împăunate.

Dezvoltarea nedigerată, peste noapte, a "tigrilor asiatici" le-a distrus acestora oraşele, care sînt acum identice în a-şi etala asemenea turnuri aptere. Încă şi mai rea este situaţia zonelor libere chinezeşti, care nici măcar nu copiază arhitectura *second hand* americană, ci... copiile acesteia, din Hong Kong, Singapore sau Seul. Viitorul Bucureştilor este apocaliptic, dacă arhitecţii din primării, care sînt plătiţi ca să nu se distrugă oraşul (poate nu atît cît ar primi de la investitori spre a uita asta), nu îşi respectă demnitatea profesională, indiferent cine este cel care le cere să şi-o încalce. Dacă o "spagă" ordinară, umilitoare, îi va fi făcînd să uite de menirea demiurgică, sau barem de dimensiunea morală, de bunul simţ de care un arhitect trebuie să dea dovadă. Dacă nu va exista voinţa politică, de la cel mai înalt nivel din stat şi pînă la MLPAT, de a nu lăsa la voia întîmplării oraşul acesta traumatizat, ne merităm soarta de popor ridicat mereu, mereu împotriva lui însuşi.

Un alt turn a apărut deja, pe structura fostului hotel Modern. Criticat de arhitectul-şef al oraşului, prof. dr. Peter Derer, într-un fulminant articol din *România Literară*, se ridică şi pe Calea Victoriei unu, ocultînd – iarăşi – CEC-ul şi Ministerul de Interne, care îşi etalau superbia prin cezura verde dinainte-le. Parte din blocurile Centrului Civic sînt acum terminate cu faţade cortină de sticlă fumurie. Arhitectura comercială ia locul edificiilor vechi, sau le dublează. Faţadele fumurii drapează structuri mai vechi. Oraşul îşi schimbă machiajul. Ingineri stimabili, de felul dlui Horia Sandi, pledează – unde? în revista *22* – pentru demolarea blocurilor interbelice, ca să nu mai sufere, bietele, încă un cutremur şi să nu se extenueze structuriştii în consolidări, vezi bine, cronofage. Prea puţin din fiinţa Bucureştilor – cîţi s-au succedat aici într-un perpetuu, chinuitor patricid urban – va mai rămîne neatins, spre a condensa memoria locurilor de odinioară...

Augustin IOAN

Cilindrul verde

În următorii trei ani, din spatele Ateneului Român, va creşte un cilindru de culoare verzuie, numai oţel şi sticlă. Tehnologia anului 2000. Un proiect "reprezentativ pentru nivelul tehnologiei contemporane americane şi mondiale" care "va înglobа cele mai perfecţionate tehnologii disponibile la data punerii în funcţiune" (1999). Cilindrul va fi de fapt hotel şi va fi atît de *tehnic*, încît din cele 37 de nivele pe care le va avea, cinci vor fi de-a dreptul *etaje tehnice*. Tehnică şi evoluţie. Dacă Intercontinentalul are sub 100 de metri înălţime, noul cilindru va avea 130 de metri, pînă la cer. În vîrf de tot, se va monta o antenă de emisie pentru radio şi TV. Alături, Ateneul va fi precum o broască testoasă pe lîngă o girafă. Ctitorul acestei clădiri este, poate se ştie, George Constantin Păunescu. Se pare însă că omul are şi greutăţi. Mai există şi nostalgici, şi oameni obişnuiţi să spună mereu *nu*, sau melomani bătrîni, îndrăgostiţi de Ateneu şi care nu suportă noul, nu suportă evoluţia, nu suportă tehnica, au rău de înălţime, vai de capul lor sărmanii. Am stat de vorbă cu cîţiva dintr-aceştia ce locuiesc prin apropiere. Ovidiu Maftei, un inginer de modă veche, mi-a spus că se pregăteşte o monstruozitate, ceva nemaiîntîlnit. Domnia sa mi-a şi argumentat: " nici la Paris nu s-a făcut aşa ceva în centrul vechi. Au vrut zgîrîie nori, au făcut un cartier separat, nu i-au presărat printre clădirile vechi". Omul avea chiar dreptate cu privire la gusturile parizienilor fiindcă, numai cîteva minute mai tîrziu, am observat un francez care arătîndu-i fiului său macheta cilindrului din vitrina hotelului Lido şi explicîndu-i despre ce-i vorba şi-a permis să conchidă: "prrt". Dar nu ne trebuie nouă să ne luăm după degeneraţii de franţuji.

Un alt cetăţean, locuitor prin apropiere, Ion Tincu, mi-a spus că oricum, nimeni de la noi nu mai întreabă publicul atunci cînd vrea să facă o construcţie. Mi-a dat drept exemplu o clădire care se ridică pe Calea Victoriei, colţ cu Frumoasei, unde nu s-a ţinut cont de părerea locatarilor dintr-un bloc vecin, cărora li se astupă toată lumina. Probabil că interlocutorul meu nu putea înţelege că în acest caz, lumina e însuşi cilindrul. Viitorul şi modernitatea. Ce-ţi mai trebuie altceva cînd ai în faţa casei cel mai înalt hotel din România? Alţi oameni mai ponderaţi în opinii şi dovedind o anumită înţelepciune, mi-au spus că întîi vor să vadă construcţia realizată şi abia pe urmă îşi vor *da cu părerea*. Totuşi, majoritatea cetăţenilor cu care am stat de vorbă sînt încrezători în acest proiect şi speră că va ieşi un lucru bun cu care "să ne lăudăm şi în faţa străinilor". "Sînt prea multe clădiri joase, e prea turtit oraşul, avem nevoie şi de aşa ceva". Oamenii vor etaje, multe etaje, cu cît mai multe, cu atît mai bine, recorduri absolute. Cine mai tînjeşte după cinstita cărămidă, aia care se pune una peste alta, încet, încet, şi se lipeşte cu mortar, se poate spune că e cel puţin retrograd. Epoca betoanelor masive a trecut şi ea, acum se doreşte suplete, se doreşte metal, se doreşte luciu. Grandoarea Casei Poporului şi a Centrului Civic se cere completată cu graţia unor înălţimi cilindrice, conice sau hexagonale.

Dar am putea să ne imaginăm construcţia şi din perspectiva bulevardului Magheru. Verde şi proaspătă va ţîşni înspre tării dindărătul hotelului Lido. Şi aşa cum Lido a purtat pentru o vreme numele de Hotel Nadia, şi noul complex va putea fi numit cu nume de mari personalităţi, în funcţie de împrejurări, spre cinstea lor şi fala patronilor.

De adăugat aici ar fi şi faptul că proiectul a fost testat în tunel de vînt, de către specialiştii canadieni. Rezistă indiferent de cît de tare şi din ce direcţie bate vîntul. E rezolvată şi problema cutremurelor şi cea a apelor freatice care pot măcina rădăcina. În acest sens voi cita din textul tehnic de prezentare: "Datorită înălţimii şi complexităţii clădirii, gradului avansat de seismicitate, componenţei argiloase a solului şi prezenţei aproape de suprafaţă a apei freatice, arhitecţii şi inginerii americani au efectuat analize laborioase, bazate pe modele matematice avansate şi am elaborat soluţii tehnologice speciale, privind structura de rezistenţă a clădirii şi sistemul de fundare." (curat *Star Trek*). Totul e aşadar bine gîndit şi de pe acum rezolvat. Un singur necaz ar mai putea apărea şi ţinem să atragem atenţia asupra lui. Nu cumva, din indolenţă şi dezinteres, muncitorii noştri s-o aşeze cu verdele-n jos.

Andrei MANOLESCU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus.bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

● Anul IV ● Nr. 190 ● 30 august - 5 septembrie 1996 ●

Anul IV
nr. 191
6-12 septembrie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

CE SE CITEȘTE CÎND NU SE MAI CITEȘTE

© C. Bumbut

„Cititorul are totdeauna dreptate și nimeni nu-i poate lua libertatea de a face cu un text ce-i place mai mult... Poți să scoți din text concluzii pe care textul le ignoră, să te superi pe el sau să te bucuri cu el, să-l uiți, să-l plagiezi și la un moment dat să arunci cartea într-un colț".

Hans Magnus ENZENSBERGER

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Efectul de ecou

Revenire la spiritul tradiției sau postmodernism?

"Nici o casă nu ar trebui să se afle pe un deal", scria arhitectul american Frank Loyd Wright cu peste 60 de ani în urmă, "ci să aparțină dealului, așa încît casa și dealul să poată coexista, avînd astfel o existență mai fericită, fiecare". Extrapolînd, am spune (românește) că nimic n-ar trebui construit într-un loc, decît spre a deveni întru ființa locului. Orașul ar trebui să fie, deopotrivă, un spațiu în care opera de artă să-și găsească locul, și un proces de construcție estetică, gîndit la scară prezumat infinită. Și poate că, arhitectura ar putea reprezenta și la noi arca cea mai încărcată de suflet a artei noastre. Că nu este așa, constatăm aproape la tot pasul.

Asupra copilăriei noastre, marcată și de așa-numitul "realism socialist al artei", apasă plictiseala cenușie a imobilelor, uniformitatea (tipul-cutie) clădirilor incapabile de a iradia, ca și ființele vii, un fluid de simpatie și înclinare. Criticii avizați vorbesc chiar despre maniera în care "realismul socialist" a spart coerența artei noastre. Să fie aceasta una dintre cauzele pentru care, mai ales "cioburile" sînt sursa arhitecților și constructorilor noștri, în puținul construit în anii tranziției?

Sîntem aproape toți la fel ca acel domn Jones al lui Bob Dylan, omul aparținînd clasei de mijloc, care nu știe ce anume se petrece. Trăim tranziția ca pe un joc al așteptării, într-un moment cultural prelungit, care este imponderabil într-un mod bizar, umbrit de revolte incomplete, bîntuit de absențe. Trăim într-un fel de pădure de imagini produse în serie și a căror goliciune pare infinită și obsedantă. Juxtapunerea dezrădăcinată, chiar va deveni modul nostru prioritar de a ne manifesta?

De ce, totuși, ne temem atîta de revenirea la tradiție, la cugetul nostru tradițional? Desigur, întrebăm în sensul gîndului că unitatea unui cuget (național) nu este un dat fix, inert și nedecompozabil, ci o perpetuă tensiune vie... Se tot vorbește de un complex de inferioritate al românului, de nevoia noastră de a ne alătura popoarelor culte – care au regula lumii – nevoie ce-i alimentată de orgoliul rănit al unei culturi mici. Desigur, "nouă nu ne scapă codul de valori al culturilor mari, deși codul nostru de valori scapă acestora, ceea ce induce culturii noastre tristețe" (G. Liiceanu). Uneori, cînd te consideri nedreptățit, complexat, rănit în acest fel, te lauzi că ai ceva ce nu are altul. Adesea s-a-ntîmplat cu noi așa ceva.

Cel necomplexat nu se laudă – el respiră amplu, fără a-și măsura la tot pasul amplitudinea respirației. Noi ne lăudăm, de pildă, cu Brîncuși (evident, cu temei), dar cînd ieșim în lumea orașelor noastre nu prea-i mai regăsim spiritul. De altfel, s-a și întîmplat ca pe Brîncuși "să-l revendice americanii, ce l-au prețuit și cumpărat mai întîi, apoi francezii, ce l-au adăpostit statornic, și cîte un Sidney Geist ar lăsa deoparte orice influență românească, pînă și lemnul sculptat din Oltenia, și ar vorbi de influența primitivilor din restul lumii" (C. Noica).

La noi s-a creat obișnuința ca un lucru cult să devină "real" doar dacă a fost omologat în Occident. Ideea se găsește în altă parte decît unde ne aflăm noi. Chiar așa să fie? Oare, ieșind din numitul complex de cultură mică, n-am putea să ne dezvoltăm identitatea artistică discret și firesc, fără a ne interesa neapărat omologarea venită din alte părți ale lumii? În loc de aceasta, noi continuăm să preluăm necritic constelația de tonuri în produse culturale, practicată "postmodern" în alte culturi: pastișă, goliciune, un sentiment de epuizare, un amestec de niveluri, forme, stiluri, o plăcere a jocului suprafețelor. Or, aceasta ne influențează în mare măsură și modul de a trăi: în apartamente, telespectatorii schimbă necontenit canalele prin telecomandă, pe la colțuri, "băieții" vînd casete video sau audio cu muzică etno-pop (în care "cultura înaltă" se dizolvă în cultura populară, mai curînd decît a o cita) sau cu muzică de avangardă ce include texte religioase, pe străzi apar fete ce poartă tricouri verzi, fuste portocalii și ciorapi negri, iar prin cartiere apar, pe lîngă tarabe, baruri luxoase, complexe comerciale și alte clădiri, avînd fațade acoperire de oglinzi, care sugerează, resping... În școli, tineri blazați, care-au văzut deja totul, care zîmbesc cu aerul omului atotștiutor, sau care au deja conștiința epuizării. Un fel de "goliciune știutoare" bîntuie prin atîtea locuri! Cum spunea Todd Gitlin despre mesajul postmodern "fă tot ce poți face cu stagnarea și capitulează onorabil!"...

Și totuși, în locul acestei tăceri a vidului emoțional, care proliferează de atîtea ori trufaș, pînă la un zero absolut, ca și în locul nevrozelor și superstițiilor pozitiviste, care ne bîntuie și ele în atîtea planuri ale vieții, este posibil să reașezăm acea tăcere a bogăției existențiale, acea bucurie fără nume ce-i rod și al scoaterii din uitare a spiritului locului. Fiecare centru urban, în loc să apară ca un Babel sugrumat din loc în loc, ce aduce în dreptul privirii noastre cel mult vanitatea fragmentului, degradînd frumusețea la rolul de ornament, ar putea fi, față de oricare alt loc românesc, o diferență capturată în sinea logosului artistic național.

Avem nevoie de arhitecturi în care nimic nu este doar fragment, ci totul este – vital, ireductibil – semn al întregului, cifru simbolic pentru unitatea lumii noastre. Arhitectura – ca artă în stare de a defini, mai viu poate decît orice alt efort – trebuie să numească conștiința de sine a comunității noastre.

Alexandru PETRESCU

Aduse cu poșta

Taraful Transilvania, Lucian Blaga la Zürich, dizidența și nu numai handicapații

"Bănuiesc că oamenii au nevoie de muzică pentru că au nevoie de memoria paradisului și nu există alt mijloc de a-l integra decît prin intermediul muzicii și al iubirii" (G. Liiceanu)

Se pare că de un timp Zürich-ul este sedus de șarmul român. Spun se pare, căci eu personal sînt convinsă.

Imprevizibili acești elvețieni "allemanici" pentru cei ce nu îi cunosc. Împotriva imaginii false "les Totos" numiți așa în limbaj slang, sînt pe nedrept etichetați. Îmi repugnă ideea "de a clasa" oamenii pe categorii și, pe cît posibil lupt cu îndîrjire să... rad etichete. Sînt, de asemenea, împotriva miturilor, în sensul în care mitul reprezintă o convingere rigidă, o credință absolută ce se formează în jurul unei persoane sau idei. (...) Mitul unei Elvеții pastorale mi se pare ieftin, superficial, depășit.

Din ignoranță, din intoleranță, din niște experiențe nefericite ne permitem să lipim etichete, să lansăm slogane: nemții sînt blonzi, disciplinați, beau bere, fac război. Românii sînt cu toții poeți, nepunctuali, contemplativi, nu se omoară cu munca așteptîndu-și fatidic destinul. Iugoslavii sînt violenți, aprigi. Belgienii săraci cu duhul. Exemple. Etichete. Mituri. (...)

Locuiesc de 12 ani pe malurile Limmatt-ului. Așa se ajunge omul: de la Dîmbovița la Lacul Léman, de la Léman la Limmatt. De la Eminescu la Baudelaire, de la Enescu la Brahms.

De la horă și polcă la vals, de la Maria Tănase la Maria Callas. Un ciclu, o evoluție...

Încep să-mi cunosc compatrioții: mes chères TOTOS. Imprevizibili, foarte muncitori, veseli, necomplicați, avizi de a cunoaște, montagnarzi de predilecție, suspicioși la început, dar prieteni de drum lung după ce te cunosc. Austeri detestînd să-și etaleze bunăstarea, luxul etalat fiind semn de frivolitate dacă nu de prost gust. Mai, mai să creez și eu un mit.

După "La Dame aux Camelias" prezentată de Teatrul Național din București, iată SURPRIZA. Taraful Transilvania la Tonhalle, renumita sală de concerte din Zürich, loc de întîlnire a melomanilor unde ținuta este de rigoare. Am avut plăcerea de a audia muzică folclorică cu caracter simfonic din România.

S-au înlănțuit cu frenezie Învîrtite, Brîul, Doina și Balada. Vocea Irinei Ungureanu, elevă în clasa a VI-a la Frauenfeld a produs frisoane. Taraful a fost condus de domnul Marius Ungureanu și Mary Ellen Alexander-Woodside, la nai Toni Văcăroiu, la contrabas Kalle Jäger și, cum spuneam, micuța Irina. Vocea ei avea în sala de la Tonhalle sonorități de cherubin. Ținuta, costumul național te făceau să te întrebi de unde venea zgîtia de fată.

Le mulțumim tuturor pentru IMAGINEA oferită asupra muzicii românești adesea maltratată, denaturată și confundată cu muzica țigănească. Muzica țigănească a maeștrilor lăutari, ce eu o apreciez, poate fi minunată cînd nu este acel amestec de penibil de mahala și folclor românesc. Un Fărămiță Lambru, o Maria Tănase, după și fără un pahar, ce pitoresc! Chiar și snobii îi gustă cînd... nu îi aude nimeni.

În continuare, tot la Zürich, "Les chaises" a lui Eugen Ionescu. Curată lovitură de teatru. Regia semnată de Jacques Mauclair. Tsilla Chelton pe care am admirat-o în "Homme pour homme" de Bertold Brecht și în minunatul film "Tatie Danielle", a interpretat rolul bătrînei. Actrița a obținut, de altfel, Premiul Molière de interpretare pentru anul 1994. Sala a fost în picioare.

Teatrul, un concert, o carte, o pictură de Dali, arta reprezintă ieșirea din cotidian, evadarea. "*Bucuria ți-o dă cultura, restul nu sînt decît desfătări*" (Noica).

Cînd cortina cade, cînd ultima notă muzicală se stinge, cînd închizi o carte trebuie să mai ai forța, dorința de a "te mai întreba", de a visa, de a te simți bîntuit ore, zile, de o piesă, de un concert, de culori. Nu "cad în gol" după un concert de Bach cum spune Gabriel Liiceanu, eu mă simt BÎNTUITĂ...

În fine, la Zürich se petrec lucruri cel puțin bizare!

La Universitatea din acest oraș, secția limbi romanice, există de ani de zile un curs de limba română. Unicul în Elveția. Cu bucurie și cîtă emoție am audiat un semestru de curs despre opera lui Blaga. Profesorul Sutter, bun cunoscător de gramatică și cu dragoste pentru limba română, cunoaște România. Am redescoperit pe Lucian Blaga prin româna vorbită de un elvețian, deloc aproximativă. Blaga atît de polivalent: romancier, poet, filosof, diplomat (ambasadorul României la Berna). Calitatea cursului și talentul domnului Sutter în a inspira studenților și celor ce au audiat cursul dragostea pentru Blaga m-au făcut încă o dată să gîndesc: imprevizibili acești elvețieni!

Profesorului Sutter îi revine, în plus, meritul de a prezenta studenților o "altă" Românie decît cea cunoscută în Occident prin intermediul mass-media: țara handicapaților, a sărăciei, a mizeriei, a țiganilor ce cerșesc pe străzile Parisului sau pe Bahnhoffstrasse la Zürich.

Îi mulțumim!

Studenții de la Zürich – un exemplu – l-au citit pe Blaga, știu cine este Mircea Eliade, Cioran sau Ana Blandiana. Urmează poate H.-R. Patapievici, cel despre care Virgil Ierunca spunea: "așadar, el era cel pe care-l așteptam". Semestrul viitor va fi predat Cioran sau poate, de ce nu, proza Anei Blandiana, atît de puțin cunoscută.

Ne revine deci DATORIA de martori în a depune mărturii în fața străinătății, precum că România nu a fost și nu este o țară de copii handicapați. Un popor "vegetal". Este momentul să intrăm în luptă prin "calitatea noastră de martori". Indiferența este PERICOL. Resemnarea, sinucidere. A nu face politică, un slogan, infantilism ce ne costă și ne-a costat martiri. Față de acești martiri avem o datorie.

Afirm cu curaj și responsabilitate că, în acest context, România a avut și ea "dizidenții" ei. O dizidență marcată de tragedia tăcerii, de revolta cuvîntului.

Dizidența română a fost teatrul unde se vorbea cu subînțelesuri, a fost poezia Anei Blandiana. Cine nu-l cunoaște pe pisoiul Arpagic? A fost prezența muzicii lui Radu Lupu în sălile de concert din lumea întreagă.

Dizidența noastră a fost FUGA din *închisoarea cea de toate zilele* care era România, țara mutilată *ireversibil* de comunism. Nu am avut eroi – puțini sînt eroii! Această "dizidență" continuă. Mă tem pentru Patapievici, pentru Gabriel Liiceanu, pentru Ana Blandiana și pentru Gabriela Adameșteanu (exemple). "Apelul către lichele" este un act de mare curaj! Ei, cei lăsați în țară, trebuie să știe că nu sînt singuri. O datorie morală pentru noi care am avut "norocul" să fugim, trăind în libertate, cărînd cu noi (ce e drept nu toți) argintăria, chilim-urile, mamele, rădăcinile, icoanele. Ignorînd că... icoanele pămîntului au rămas acolo.

Dizidența mea este CUVÎNTUL prin care depun mărturie.

Gabriela BAICU CERKEZ

Zürich

N. red. Vă mulțumim. Contăm pe dumneavoastră. **(M. B.)**

Scrisoare dintr-un Hyde Park post-electoral

Onorabilă redacție,

Vă scriu chiar din Hyde Park, zona Răstoltu-Deșert - Treznea - Ip, unde nu sînt șezlonguri. Mi-a venit o idee. Hai să mutăm zona asta la București. Eu aș face anchete despre "efectul Coandă" asupra bingoizilor (o specie rară de urmași ai daco-romano-hunilor). Numai să nu faceți pe nebunii. Aici plouă. Asfaltul e normal de negru. Lumea circulă pe dreapta, cu toate că agresorii rezultatelor electorale sînt de stînga. Și încă ceva: redacția, redacția e musai necesar să fie imunizată. Gloata bingoidă atîta așteaptă: puțin spirit dilematic. Și subsemnatul se va metamorfoza într-un pionier al vremilor tranziției-către-nimeni-nu-știe-ce-cu-exactitate. Așa că, mare grijă la răstignirea cuvintelor. Și la șezlonguri, evident.

Cu nestăvilită emoție non-bingoidă, vă salută

Daniel Săuca

Zalău, 30 august 1996

N. red. Onorabila redacție mulțumește onorabilului corespondent din Zalău pentru haioasa lui scrisoare de readucere a Hyde Park-ului în cadrul post-electoral carpato-danubiano-pontico-hunic. **(A.M.)**

Griuri

© S. Gheție

Dealungul şoselelor naţionale, în sate, dealungul litoralului şi la marginea oraşelor s-a construit, în ultimii ani, cu o viteză pe care statisticile privitoare la nivelul general de trai al populaţiei nu o explică. Evident, o sumedenie de asemenea construcţii aparţin unei minorităţi îmbogăţite pe căi discutabile. Şi totuşi, cantitatea caselor noi şi mai ales anvergura lor (indiferent de carenţele de gust ale multora) depăşesc graniţele plauzibile ale unei categorii privilegiate. Românul se descurcă. Fiecare după puterile, ambiţiile şi îndrăzneala lui. Dar nu se descurcă pînă la capăt. Bogat sau mai puţin bogat, el atinge curînd un plafon fatal, de care rareori poate trece. Exterior, plafonul acesta se exprimă în faptul că foarte multe din clădirile proaspăt construite se înalţă repede, dar rămîn apoi, vreme îndelungată, într-un stadiu pre-finit. Lucrurile îngheaţă în faza de tencuială. De aici, o semnificativă preeminenţă a griului în peisajul rutier al ţării: griul pare să fie "culoarea" dominantă a tranziţiei. În inexpresivitatea lui, el denunţă mai concis şi mai adecvat "starea naţiunii" decît o fac sondajele şi analizele de specialitate.

"Încremenirea" în gri poate avea motivaţii diverse. Investeşti, lacom şi pripit, în pereţi şi acoperiş, şi nu mai ai bani pentru faţadă. Vrei să utilizezi rapid interiorul clădirii, să te instalezi, grabnic, în patrimoniul propriu, şi nu mai ai chef să acorzi atenţie exteriorului. Exteriorul e ceea ce văd cei-lalţi. Îi priveşte. Tu eşti fericit cu ceea ce ai agonisit înăuntru. Alteori, griul are o funcţie de camuflaj. Laşi treaba neterminată, pentru că nu vrei ca performanţa ta să bată la ochi. Ascunzi tezaurul acumulat, prin modestia trucată a unei faţade cenuşii. Indiferent însă care sînt strategiile ascunse ale "încremenirii" în gri, ea are o iradiere mai curînd dezolantă. Aflat în intervalul dintre alb şi negru, cenuşiul evocă indecizia şi neisprăvirea. E reziduum-ul evanescent, care anulează euforia combustiei. E bucurie toropită, "grizată", suspensie a efortului la jumătatea drumului. De aceea rimează atît de bine cu "tranziţia". Tranziţia e un efort de construcţie, fără entuziasm şi fără speranţă. Ea contează pe latenţe, nu pe realităţi. Reuşita supremă la care ea poate să aspire e producerea unei substanţe utile, dar palide, a unui orizont ceţos. Trăim într-un spaţiu de satisfacţii episodice, ambalate într-o carcasă gri.

Griul se poate obţine nu numai prin decolorare, ci şi prin amestecul tuturor culorilor. Acesta e, de asemenea, un fenomen colateral al tranziţiei. Lumea devine pestriţă pînă la indistincţie. Apar metisaje stranii, psihologii hibride, combinaţii antropologice inclasabile: foşti ofiţeri de securitate care înjură guvernul şi pe Virgil Măgureanu mai abitir decît opoziţia, intelectuali fini care, în materie de xenofobie, se trezesc în aceeaşi barcă cu Vadim Tudor, foste victime ale Securităţii care gliseză spre imprevizibile stîngisme, opozanţi fioroşi care se împrietenesc cu Adrian Păunescu, poeţi care devin pragmatici şi găinari care devin lirici, femei masculinizate şi bărbaţi feminizaţi, preoţi cu moravuri de plutonieri, academicieni cu gîndire de portari etc. O lume confuză, deşucheată, larvară, o lume care reuşeşte să fie plicticoasă ca griul însuşi, în ciuda aparentei ei diversităţi.

Wittgenstein (*Bemerkungen über die Farben*): 'Griul nu apare niciodată ca luminos...' Nu ne putem reprezenta un gri incandescent.

Andrei PLEŞU

Comandamentul uitat

Deliberată uneori, spontană, gregară şi stupidă cel mai adesea, discreditarea răsturnării de regim din decembrie '89 începe să se răzbune. Indiferent dacă a luat formele delirant apocaliptice ale denunţării unor pretinse monstruoase comploturi ori scenarii de distrugere a României sau pe cele delirant băşcălioase ale deriziunii integrale, compromiterea morală şi intelectuală a marelui eveniment care a fost prăbuşirea sistemului comunist e astăzi fapt împlinit. Şi nu este deloc improbabil ca deruta şi confuzia, de care se plîng sau pe care le anatemizează mulţi dintre cei care au contribuit la această discreditare, să fie în bună parte chiar opera lor. Tot străduindu-se, cu o înverşunare jubilatorie, să reducă tot ce s-a întîmplat atunci la nimic, au devenit ei înşişi copiii nimicului. Chiar dacă unii se află la vîrste după numărul anilor cu totul venerabile.

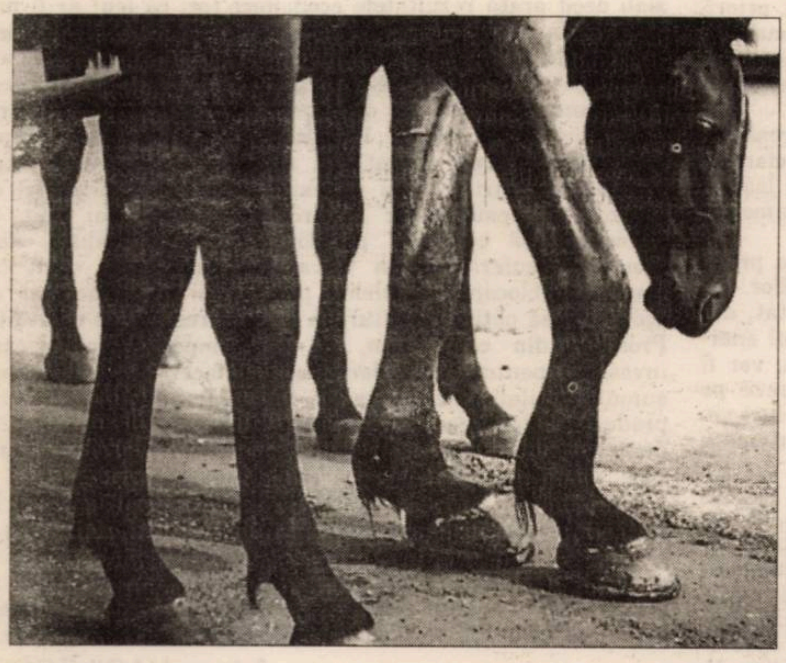

© S. Gheție

Aşa cum a fost, revoluţia română a avut o certă dimensiune mesianică. Recitit astăzi, "Comunicatul către ţară al C.F.S.N." îşi păstrează, chiar dacă pe alocuri abuzul de patetisme îndeamnă la surîs, aspectul de text întemeietor al unei alte, noi Românii.

Şi, totodată, de text utopic. Nu însă pentru că şi-ar fi propus imposibilul, ci pentru că orientările sale au fost făcute imposibile. Uneori chiar de către cei care ar fi trebuit să le aplice şi care se angajaseră, solemn, să o facă. Responsabilitatea nu aparţine însă doar deţinătorilor de funcţii publice, fie aleşi, fie desemnaţi; este şi a celor care au acceptat, preluat, multiplicat şi susţinut derivele. Cele zece puncte de program propuse atunci - oare şi le mai aminteşte cineva ?! - pot fi confruntate, după aproape şapte ani, cu însăşi realitatea României de astăzi. Cu acea pricepere chiţibuşăresc avocăţească, atît de dezvoltată în anii din urmă, despre fiecare dintre "comandamentele" formulate atunci se poate susţine în egală măsură că a fost şi nu a fost împlinit.

Cu o excepţie. Nimeni nu poate pretinde că "eliminarea minciunii şi a imposturii şi statuarea unor criterii de competenţă şi justiţie în toate domeniile de activitate" au fost măcar simulate, dacă nu neapărat dorite. Minciuna şi impostura, defecte de sistem ale comunismului, faţă de care societatea îşi crease forme şi forţe de apărare, nu numai că nu au fost "eliminate", dar au devenit încă mai vitale şi mai productive, asigurînd astăzi un fel de "bază" toxică a unei părţi considerabile din viaţa publică românească. Mediocritatea dezesperantă a atîtor pseudo-fruntaşi politici, parvenitismul găunos, vicleniile triviale, de slugă ajunsă, la care se dedau inşi altminteri pătrunşi de importanţa misiei lor, ascensiunile fabuloase ale unor incompetenţi dovediţi, nu se explică decît printr-o pierdere masivă, cvasi-generalizată, a reperelor valorice, morale şi intelectuale. Mai mult decît corupţia ori patima îmbogăţirii peste noapte, impostura şi minciuna surpă orice proiect şi orice iniţiativă. **Comandamentul uitat** nu a fost pierdut pe drumul tranziţiei, ci a existat un consens tacit pentru a rămîne literă moartă.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Reflexe, reacţii, reflecţii (I)

Cred că statul de drept depinde, în cele din urmă, de reflexe individuale. Vreau să spun că statul de drept poate deveni acea construcţie socială pe care ne-o dorim dacă şi numai dacă fiecare individ îşi va fi descoperit şi cultivat reacţiile reflexe normale pe care trebuie să le aibă la contactul cu stimulii sociali. Însă, aceste reflexe pot fi pretinse oamenilor numai după ce au fost convinşi că unui atare reflex îi urmează reacţia structurilor politice şi juridice care, la rîndul lor, au datoria să funcţioneze conform "mesajelor" astfel primite dinspre societatea civilă. Am încercat să înţeleg două din ultimele evenimente româneşti după această schemă. Să vedem!

1. Zvonul că dl. Iliescu ar candida la prezidenţialele din 1996 a trezit o vie reacţie din partea multor persoane. Ziare, reviste, posturi de radio şi tv sau simple discuţii private au contribuit la structurarea cîtorva argumente juridice şi morale pentru care eventuala candidatură a dlui Iliescu ar fi de neprimit. Într-o ierarhie pur subiectivă, cred că argumentele de natură juridică vehiculate fie de jurişti, fie de ziarişti (unii dintre ei surprinzător de bine ancoraţi în materia dreptului constituţional) prevalează pentru că se bazează pe lege şi nu pe simple idiosincrazii. După o lungă tăcere, dl. Iliescu – încă preşedinte – a reacţionat printr-un comunicat citit la TVR de dl. Marian Enache. Toate argumentele juridice, evident substanţiale din punct de vedere ştiinţific, care conduceau la concluzia neconstituţionalităţii unui nou mandat pentru dl. Iliescu, au fost anulate dintr-un condei. De ce? Pentru că ele sînt, de fapt, diversiuni menite să nască suspiciuni şi neîncredere, urmărind tensionarea campaniei electorale. În plus, ele exprimă teama contracandidaţilor de a se măsura în alegeri cu actualul preşedinte. Mai mult, comunicatul ne avertizează că numai Curtea Constituţională se poate pronunţa cu privire la constituţionalitatea unei noi candidaturi, nicidecum ceilalţi trăitori în cetate care, desigur, nu se prea pricep. Aceasta a fost reacţia preşedintelui. În finalul său, comunicatul – care sub aspect stilistic este o capodoperă a limbii de lemn – ne linişteşte puţin: preşedintele se va supune hotărîrii instanţei de judecată competente să soluţioneze o eventuală contestaţie a legalităţii candidaturii sale. Mulţumim!

Am văzut reacţia preşedintelui, apteptăm, acum, reacţia Justiţiei.

Merită amintită, în context, şi reacţia unora dintre contracandidaţii dlui Iliescu. Unul a spus că dl. Iliescu trebuie "bătut" în alegeri şi nu împiedicat prin proceduri judiciare să participe la alegeri. Astfel, dl. Roman, căci despre domnia sa este vorba, ne-a lăsat să înţelegem cît de mult înseamnă pentru dînsul *legalitatea* unei candidaturi. Celălalt, dl. Manolescu, declara că nu e bine ca partidele să-şi mute lupta politică prin sălile tribunalelor, făcîndu-ne să înţelegem cît de importantă i se pare că este invocarea legii în faţa judecătorilor.

2. Cu puţină vreme în urmă, personajul Cozma Miron şi-a dat din nou în petec. Şi asta nu ar fi nimic dacă fiecare ieşire a individului nu ar însemna o sfidare mitocănească (atunci cînd nu e direct infracţiune) a principiilor elementare de convieţuire. După ce a pus sub un terorizant asediu capitala ţării, după ce a răsturnat un guvern printr-o acţiune tipică pentru o republică bananieră, după ce a bătut ziarişti şi a devastat baruri, C.M. a lovit în faţa unei ţări întregi un fotbalist. Dar despre reacţiile reflexe ale opiniei publice ca şi despre reacţiile bine temperate ale statului în faţa acestui huligan, săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Mediafest. Concluzii

N-aş vrea să las să se înţeleagă, din titlurile articolelor mele de săptămîna trecută şi de acum, că prima ediţie a Mediafestului nu ar fi avut decît preliminarii şi concluzii, nu şi conţinut propriu-zis. A avut, dar, pentru juriu, el a fost, de dimineaţă pînă seara (nu şi noaptea!), unul şi acelaşi: vizionări şi revizionări de casete, audieri şi reaudieri de casete, discuţii şi iar discuţii. În afara triunghiului Hotel Astoria (Eforie Nord) - camera 701 (Hotel Forum, Costineşti) - discotea Vox Maris (Costineşti) nu am prea călcat. Marea am văzut-o de departe. A trebuit să "jurizăm" tot, mai puţin premiile pentru presa scrisă (acordate lui Ion Cristoiu şi *Cotidianului*): producţii de televiziune, producţii de radio, spoturi publicitare audio şi video şi, surpriză, scenarii pentru un "spot social" (peste o sută, teribil de slabe, din care, pînă la urmă, s-a putut alege unul, împotriva poluării).

ProTV a difuzat, duminică seara, *Reţeaua* lui Sidney Lumet, după ce, cu cîteva luni în urmă, nu se sfiise să programeze şi să reprogrameze mai postmodernul *Videodrom* al lui Crownberg, filme artistice, de lung metraj, americane şi de ficţiune care avertizează asupra pericolelor de moarte la care îi expune pe indivizi Televiziunea. Acelaşi ProTV s-a sfiit, în schimb, să difuzeze *De vînzare: ştiri,* "docu-dramă" (cum rebarbativ îi spun "specialiştii") de Eugen Ciocan, care, prompt, analiza şi problematiza "deriva" redacţiei de ştiri a ProTV-ului petrecută cu ocazia accidentului aviatic de lîngă Baia Mare. Mai mult decît atît, excepţionala emisiune de reportaje şi anchete *Poveşti adevărate*, creaţie, ca idee, din cîte am aflat, a aceluiaşi Eugen Ciocan, a fost stopată şi înlocuită cu de multe ori jenanta serie "pedagogică" ("Faceţi şi voi ca ei!") de *success stories* intitulată *Am întîlnit şi români fericiţi.* Decizia responsabililor ProTV-ului a fost, evident, una *politică*, şi nu (doar) de politică a programelor, ci de politică politiciană: criticii, analizei, anchetei realizate, în plus, cu un grad ridicat de artificitate specifică le-au fost (deloc inocent) preferate "modelele" de autorealizare, atît şi aşa cum le îngăduie societatea românească de azi; descrierii i-a fost preferată normativitatea roz-cenuşiu: "nu vă mai plîngeţi, nu căutaţi cauzele mizeriei şi ale nedreptăţii în afară, în societate, în politică, ci preocupaţi-vă numai de voi înşivă, realizaţi-vă după modele prestabilite etc." Îndemn valabil, dar nu în mod exclusiv: *Am întîlnit şi români fericiţi* ar fi trebuit să se adauge *Poveştilor adevărate,* nu să le ia locul.

Nu am adus întîmplător vorba despre Eugen Ciocan, ci pentru că, în cazul lui, este vorba de un autor, de un *creator.* Din opt producţii - de o calitate mai mult decît evidentă - cu cîte a intrat în concurs, s-a ales doar cu două nominalizări şi cu nici un premiu. Am, în cazul lui, destul de pronunţat, sentimentul nedreptăţii. Eugen Ciocan merita un premiu, dacă nu chiar Marele Premiu. Cu două nominalizări - doar! - s-a ales şi constănţeanul Andrei Gheorghe, pentru *talk-show*-urile lui de radio şi de televiziune. În cazul său, însă, în ciuda calităţilor evidente de *entertainer* (de care, dacă totul merge bine, bucureştenii s-ar putea să aibă ocazia să se bucure), autoselecţia programelor trimise în concurs nu a fost deosebit de reprezentativă.

Am regretat absenţa producţiilor postului Tele7abc: prezenţa lor ar fi echilibrat, cu siguranţă, concurenţa la secţiunile anchetă-reportaj şi *talk-show* şi ar fi schimbat, la fel de sigur, rezultatul final.

Vreau, apoi, să subliniez importanţa *nominalizărilor.* Ele nu sînt, evident, premii, dar sînt ceva ce sociologii numesc sancţiuni premiale. De ele va trebui să se ţină seama, iar creatorii au de ce să le înscrie în CV-uri. Nu sînt deloc puţin lucru.

În ceea ce priveşte Marele Premiu, acesta a fost selectat din zona producţiilor culturale. Valoarea şi artisticitatea specifică s-au impus de la sine. Ar fi fost, poate, mai bine - sau preferabil; sau oportun - ca el să fie "scos" din zona anchetei şi a reportajului, mult mai fierbinte, mai polemică. Iată un lucru asupra căruia, mărturisesc, abia acum, după bătălie, mi-a căzut gîndul.

Unde, pe ce canal de televiziune va putea marele public să vadă producţiile nominalizate şi pe cele premiate? Nu ştiu. Mă tem că nicăieri. Posturile noastre de televiziune nu au aflat, deocamdată, că alături (şi, de multe ori, în opoziţie cu ea) de piaţa pur materială există şi o *piaţă a capitalului simbolic.* E, poate, prea devreme.

Ca să închei, trebuie să mărturisesc că prezenţa în "focul" Mediafest-ului m-a bucurat şi pentru că m-a pus în imposibilitatea de a mă uita la televizor, ferindu-mă, astfel, de mediocritatea acestor maşini gigantice de irosit timpul. Căci o diferenţiere se cuvine, în sfîrşit, făcută: aceea dintre produsele de televiziune şi produsele pentru televiziune. Un festival poate truca imaginea despre televiziune, căci televiziunile, fie prin prezenţa unui stil (de tip ProTV), fie prin absenţa oricărui stil (vezi TVR), exclud autorii, individualităţile. Mai mult sau mai puţin, dar real.

Bogdan GHIU

Economie

Dirijarea administrativă a valutei naşte... doar iluzii

Schimbare de aproape 180 de grade în mişcarea valutei. După ce, la începutul lunii august, fusese deschis un canal prin care o parte a valutei să fie dirijată obligatoriu către un fond al statului, acum se revine. Şi asta într-un moment în care, potrivit multor surse, în România s-au aglomerat dificultăţile privind achitarea facturii energetice. Normal, mediile de informare sînt preocupate de conjunctura ce a determinat această mişcare, considerată spectaculoasă.

La începutul lunii august, printr-o ordonanţă a Guvernului, 100 de întreprinderi exportatoare şi numeroase bănci comerciale, cele cu capital de stat, au fost obligate să participe la constituirea unui fond valutar comun. Fondul energetic. Guvernul precizînd că, în prag de toamnă, prioritatea-priorităţilor este aprovizionarea cu ţiţei, păcură şi gaze naturale. Mai mult, a lăsat să se înţeleagă că soluţionarea acestei probleme trece chiar înaintea intereselor legate de buna funcţionare a pieţei valutare.

Şi iată că, zilele trecute, informaţii obţinute de presă din surse ale Băncii Naţionale, cap de listă fiind declaraţia făcută agenţiei Reuter de însuşi guvernatorul Mugur Isărescu, au scos în prim-plan o cu totul altă poziţie. Diametral modificată.

Schimbarea esenţială are în vedere renunţarea la presiunea administrativă exercitată asupra exportatorilor. În acest sens, cele mai multe societăţi cu capital de stat, din "pachetul de 100", de pe lista depunătorilor în fondul energetic, cu obligaţia de a schimba valută la comandă, vor fi eliberate de această povară. Vor continua să figureze pe listă doar exportatorii de grîu, de cherestea şi de uleiuri vegetale. Cu motivaţia că aceste exporturi sînt subvenţionate din bugetul statului.

Una s-a stabilit la începutul lunii august şi alta a ieşit în prag de toamnă. De aici întrebarea: este vorba de un veto, prin care Banca Naţională întoarce din drum o hotărîre a Guvernului? Ar fi interpretarea cea mai simplistă. Şi cea mai neadevărată. În fapt, nu s-a întîmplat nimic altceva decît o manifestare firească a "separaţiunii atribuţiilor": Guvernul avînd, în acest caz, răspunderea aprovizionării cu resurse energetice, în timp ce Banca Naţională are responsabilitatea pieţei valutare. La noua poziţie s-a ajuns, fără îndoială, prin negocieri între cele două părţi. Altfel, ce sens ar mai fi avut "separaţiunea puterilor" între Guvern şi Banca Naţională?!

Ce interes a avut Banca Naţională să intervină pentru slăbirea presiunii valutare faţă de exportatori? În această privinţă lucrurile sînt limpezi: avea nevoie de un mesaj care să arate, fără echivoc, că piaţa valutară funcţionează. Din acest motiv s-a făcut precizarea că regimul valutar n-a fost modificat. Şi tot din acest motiv s-a subliniat că fondul valutar energetic se va constitui prin mecanisme de piaţă. Un astfel de demers era unica şansă a BNR de a-şi susţine, pe piaţa internaţională de capital, obligaţiunile lansate, în numele statului român, în Europa de Vest şi în Japonia. O simplă interpretare că pe piaţa noastră valutară se intervine cu măsuri administrative, ce viciază raportul cerere-ofertă, ar fi dus la devalorizarea acestor titluri.

Dincolo de acest interes, imediat şi special, nu poate fi neglijat faptul că din intervenţiile administrative pe piaţa valutară, ca de altfel pe oricare altă piaţă, nu se nasc decît... iluzii. Pe piaţa valutară, iluzia că dolarul ar fi mai slab decît arată rezultatele economice (ori că leul ar fi mai tare) nu a adus, de-a lungul timpului, decît pierderi. Pierderi reale, de productivitate, de eficienţă, de valoare adăugată. Plus îngrădirea concurenţei şi împingerea agenţilor economici către un dezinteres devastator faţă de firavele eforturi de punere în funcţiune a motorului competitivităţii. În acest climat, s-a ajuns să se tînjească după controlul preţurilor, deşi nu există aproape nici un fel de control al consumurilor în producţie. Sau, mai nou, se tînjeşte după controlul plăţilor, în lei ori valută, deşi societatea suferă de un blocaj mai blestemat decît cel financiar: blocajul canalelor prin care ar fi normal ca economia să obţină profituri la nivelul resurselor cheltuite. Profituri din care, apoi, să se pompeze bani pentru investiţii, pentru deschideri de noi afaceri şi pentru consumul populaţiei. Degeaba se fac declaraţii de sprijin al producţiei, dacă pe piaţa de consum cererea de mărfuri şi de servicii este dependentă de salariile plătite de firme sărace, al căror profit continuă să fie modest.

Într-adevăr: soluţia este creşterea producţiei. Nu însă în stilul cu care sîntem obişnuiţi: al creşterii pentru... creştere. E nevoie de o creştere adevărată şi sănătoasă. O creştere ce nu se poate obţine fără cîteva alte adevăruri: al preţurilor, în primul rînd al preţurilor la produsele energetice, al leilor în circulaţie şi al cursului pieţei valutare.

Adrian VASILESCU

Peisaj de toamnă cu rupturi, candidaţi şi demagogi

Peste începutul campaniei electorale pluteau în ultima vreme tot felul de ambiguităţi şi confuzii: Emil Constantinescu a dat în America un interviu care n-a fost, de fapt, interviu, conducerea PDSR a cerut Guvernului să îngheţe preţurile, iar acesta a hotărît doar să le "stăvilească", PD aşteaptă de la CDR să-şi afirme clar opţiunea pentru republică, dar CDR aşteaptă scuze de la Petre Roman, candidatura lui Ion Iliescu e pusă sub semnul neconstituţionalităţii de unele forţe politice şi de reprezentanţi ai societăţii civile, sondajele arată că după alegeri ar fi posibil un guvern CDR-USD-ANL, dar cele trei alianţe sînt, deocamdată, în relaţii foarte proaste ş.a.m.d.

Pare - dar nu e - paradoxal că limpezirea uneia dintre cele mai mari ambiguităţi a venit tocmai dinspre controversatul şi mult-negociatul Tratat cu Ungaria. După cum se ştie, PUNR şi liderul său au contestat vehement conţinutul acestui document şi l-au acuzat pe preşedintele Iliescu de trădare de ţară. Refrenul e cunoscut: celălalt partid naţionalist-extremist, PRM, a folosit termeni asemănători înainte de ruptura sa cu PDSR. Numai că, spre deosebire de PRM, care şi-a retras ofuscat oamenii din structurile guvernamentale, PUNR nu s-a îndurat să rămînă de bunăvoie, tocmai înaintea campaniei electorale, fără frîiele unor ministere aşa de importante: agricultură, justiţie, comunicaţii şi transporturi. Liderii săi sperau să speculeze încă două luni prezenţa în Guvern, dar să facă şi "opoziţie", doar-doar le vor ieşi socotelile electorale. Numai că PDSR, care ştie cum să se folosească de "tovarăşii de drum", s-a debarasat de zburdalnicii parteneri. Faptul nu va rămîne fără consecinţe: Ion Iliescu şi PDSR vor avea de suportat atacuri serioase din partea lui Gheorghe Funar şi a partidului său, ceea ce le va da posibilitatea să-şi afirme aşazisa poziţie "de centru" (dat fiind că PSM şi PRM nu stau nici ele degeaba). Pe de altă parte, PUNR n-a pierdut mare lucru prin eliminarea sa din Guvern: cum singura sa temă a fost şi rămîne "pericolul maghiar", nu-i rămîne decît să dea glas în continuare "patriotismului" său, acuzînd puterea din ale cărei fructe a gustat că "a pactizat cu duşmanul". Demagogia tipică a PUNR şi vocaţia sa de a declanşa furtuni într-un pahar cu apă au apărut însă încă o dată în tot ridicolul lor: un vicepreşedinte al partidului a cerut liderilor PDSR încă o întrevedere, pentru că "un protocol atît de complex nu poate fi rupt atît de uşor"; dacă nu, fruntaşul PUNR a ameninţat cu un scandal internaţional. În mîlul în care s-au complăcut atîţia ani aliaţii din "arcul guvernamental", aproape că nu mai atrage atenţia caraghioslîcul situaţiei: un partid naţionalist îşi pîrăşte în străinătate fratele mai mare pentru că i-a luat jucăriile guvernării.

Şi totul a plecat de la un tratat care, la urma urmei, nu face decît să normalizeze relaţiile cu unul dintre vecini - e adevărat, cu cel mai dificil. Dar aşa cum nu înseamnă o trădare de ţară şi o cedare în faţa pretenţiilor maghiare, Tratatul cu Ungaria nu e nici un mare succes, o granţie a viitorului nostru european ş.a.m.d. E doar un (tîrziu) semn de normalizare, o expresie reciproc convenabilă a unor negocieri complicate, care în esenţă are o singură semnificaţie importantă: aceea că România şi Ungaria au reuşit să treacă peste suspiciunile de pînă acum şi să dea o bază juridică, după uzanţele internaţionale, relaţiilor bilaterale. Ceea ce nu garantează că în viitor nu mai pot apărea discordanţe ori conflicte între cele două ţări, dar lasă fără obiect extremismele ambelor părţi. Iar extremismele sînt tocmai sursa principală a potenţialelor conflicte şi fricţiuni. Din acest punct de vedere, semnarea tratatului este benefică nu numai pentru imaginea externă a României, dar şi pentru politica internă, care are astfel şansa de a se debarasa, o dată pentru totdeauna, de demagogia naţionalistă din care s-au hrănit atîta vreme PUNR şi PRM, ca şi de veşnicele plîngeri ale unor "persecutaţi" lideri ai minorităţii maghiare. Altfel, integrarea în NATO şi în UE nu depinde doar de un - totuşi - simplu tratat bilateral cu o ţară vecină (indiferent cît de complicată a fost negocierea lui), ci de multe alte criterii economice şi politice, pe care - s-o recunoaştem - Ungaria le îndeplineşte într-o măsură mai mare decît România. Iar dacă lucrurile stau aşa - şi stau aşa! - răspunderea îi aparţine Guvernului din ultimii patru ani, din care au făcut parte şi PRM, şi PSM, şi PUNR, deveniţi acum cavaleri neînfricaţi ai cruciadei împotriva Tratatului româno-maghiar, dar uitînd ca prin farmec că starea de criză generală în care se află România astăzi e tocmai rezultatul gălăgiei patriotarde în spatele căreia s-au ascuns, de multe ori, interese meschine şi relaţii clientelare între PDSR şi "tovarăşii săi de drum".

Deocamdată, însă, aşa stau lucrurile în politica românească. După şapte ani, reforma economică e în impas, partidele politice mai bîjbîie încă în căutarea bazei electorale, vorbele au în continuare mai multă greutate decît faptele, iar distanţa faţă de concurenţii în cursa pentru integrare europeană (Cehia, Ungaria, Polonia) creşte neîncetat. Campania electorală amînă, pentru cîteva luni, rezolvarea tuturor problemelor importante. Puterea actuală trăieşte doar cu spaima că va pierde, iar Opoziţia se şi vede făcînd guverne şi referendumuri pe tema republică sau monarhie, dar continuă să aibă mari dificultăţi în întocmirea (şi tocmirea) listelor de candidaţi. Dacă această campanie nu va reuşi să structureze clar electoratul, prin decembrie, cînd se va instala noul guvern, se va vedea din nou că inamicul cel mai mare al nostru continuă să fie - vai! - iarna.

Mircea VASILESCU

De jur împrejur

Ipocrizie

În Statele Unite, campania electorală pentru alegerile prezidenţiale începe oficial pe 2 septembrie, de Ziua Muncii. Şi în ceea ce priveşte munca şi rezultatele ei, locuitorii Statelor Unite n-au de ce să fie supăraţi: ritmul creşterii economice este impresionant, inflaţia e mică, şomajul la fel. Se spune că nu e meritul lui Clinton, că el nu face decît să profite de pe urma iniţiativelor predecesorilor săi şi de o conjunctură generală favorabilă. Probabil, dar el a ştiut să navigheze printre meandrele legislaţiei economice, stimulînd dezvoltarea sănătoasă a ceea ce a preluat; şi prin acţiuni decise – cum e cea recentă împotriva Irakului – a izbutit să pară priceput şi ferm şi în probleme externe. Însă faptul că indicatorii generali sînt buni, că SUA este o mare putere, nu îl împiedică pe fiecare american în parte să fie nemulţumit de propria sa situaţie, de impozitele pe care le plăteşte sau de ajutoarele pe care le primeşte, de faptul că statul federal face prea mult sau prea puţin pentru securitatea lui şi a familiei lui.

Campania electorală, atît cea a preşedintelui în exerciţiu, democratul Clinton, cît şi cea a adversarului său Dole, republicanul generaţiei care a luptat în cel de al doilea război mondial, nu poate oferi nici un ideal, sau vreun obiectiv major, aşa cum o făceau politicienii anilor precedenţi: "să ajungem pe Lună" (Kennedy), "să declarăm război sărăciei" (Johnson), "să distrugem Imperiul Răului" (Reagan). Acum revoluţiile, schimbările sînt bune doar pentru discursuri. În 1992, Clinton a fost ales pe o platformă electorală care promitea modificări importante în viaţa americanilor. De îndată ce a vrut să-şi transforme promisiunile în realitate legile n-au fost votate şi popularitatea lui a scăzut drastic. Pe acest fond, a pierdut Partidul Democrat alegerile pentru Congres în 1994, oferind o spectaculoasă victorie "revoluţionarilor" republicani şi "Contractului cu America". Autorul şi propagandistul acestui contract, Newt Gingrich era steaua în urcare a politicii americane. Astăzi, are unul dintre cei mai scăzuţi indici de popularitate tocmai pentru că a dorit să fie fidel propriilor promisiuni. Americanul e sensibil la discursul despre schimbarea radicală, dar nu doreşte ca aceasta să aibă loc în viaţa lui. Acestei ipocrizii a electoratului îi corespunde ambiguitatea campaniei electorale. Şi poate că Dick Morris, imoralul autor al noii imagini a lui Clinton, a intuit corect aşteptările alegătorilor, cînd a alcătuit un discurs care foloseşte imagini gigantice - **Podul către secolul XXI** - pentru propuneri minimaliste în vederea reglementării standardelor de responsabilitate şi de stimulare a şanselor pentru categorii specifice. Americanii nu vor intra în secolul XXI în acelaşi ritm, cu aceleaşi dorinţe sau speranţe şi Clinton încearcă să-i convingă că în al doilea mandat va încerca să facă în aşa fel încît aceste deosebiri să fie mai puţin dramatice. Prestaţia din primul mandat a fost dezamăgitoare raportată la promisiuni, dar a arătat evoluţia unui om politic, care merită votul exact pentru această calitate: aptitudinea de a se ridica după ce a fost la pămînt. Analiştii consideră drept cea mai mare slăbiciune a lui Clinton dorinţa de a fi pe placul tuturor: al babelor bogate şi al homosexualilor, al partizanilor statului protector, al măsurilor ferme de interzicere a tutunului şi pornografiei, dar şi al celor care militează pentru extrema libertate a individului. Paradoxal, "intransigentul" Dole este la fel de flexibil şi discursurile lui ferme din campanie nu pot anula deceniile de carieră senatorială, în care tocmai arta de a negocia l-a adus în prim planul vieţii politice.

Marile idei cheamă la putere politicieni vizionari, adoraţi de mulţimi, urîţi de adversari, bună sursă de venituri pentru autorii de biografii demitizante. În perioadele în care o ţară evoluează normal, în care de finanţe se ocupă specialiştii, de economie - şefii corporaţiilor şi întreprinderilor, de artă şi cultură - oamenii de gust, nu este nevoie de politicienii de geniu. Capacitatea de adaptare - alt nume al ipocriziei - este arhisuficientă.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Plagiatul electoral

"Românii vor fi nevoiţi să înveţe limbi străine" - titra **Libertatea** pe 29 august, arătînd dedesubt şi pent' ce: "Preşedintele Ion Iliescu şi-a lansat candidatura pentru un nou mandat"; şi cum locuri de muncă promite toată lumea, scăderi de impozite aşijderea, candidatul Ion Iliescu s-a gîndit să fie original şi a promis limbi străine şi calculatoare pentru tot poporul, aşa încît în 2000 se va putea striga, eventual, "aţi minţit poporul/cu calculatorul" (sau, în cazul unirii cu Basarabia, "cu computatorul"). Pentru promisiunile sale apreciate de **Libertatea** drept "stufoase", actualul preşedinte a fost aspru criticat în presă, care a găsit ocazia pentru a le reaminti pe cele din 1992. "Aşadar, domnul Ion Iliescu promite să manifeste grijă faţă de cetăţean în mandatul viitor, chiar dacă, în cele anterioare, preocuparea sa pentru necazurile alegătorilor s-a redus la dialogurile grăbite din timpul vizitelor de lucru." (**Adevărul**, 30 august). Altfel, lansarea candidaturii a fost plină de entuziasm: "Atmosfera de entuziasm din sala devenită neîncăpătoare a Palatului Copiilor din Capitală... i-a prilejuit candidatului Ion Iliescu să testeze priza pe care o are în rîndul electoratului". (**Curierul naţional**, 29 august, unde sînt reproduse şi "cîteva din ideile cuprinse în alocuţiunea rostită de Ion Iliescu".) "Ideile" încă nu sînt considerate "de mare importanţă teoretică şi practică", dar cine ştie... **România liberă** e de părere că "Ion Iliescu, în criză de idei, l-a plagiat pe principalul său contracandidat cel puţin atunci cînd a anunţat că «va sprijini iniţiativele privind acordarea de facilităţi fiscale şi credite cu dobînzi accesibile pentru agenţii economici care reinvestesc o parte a profitului şi creează noi locuri de muncă». Cît despre «scăderea impozitelor pe salarii şi profit, pe criterii diferenţiate», ideea nu este nouă şi aparţine tot lui Emil Constantinescu, ea fiind lansată încă din iulie." (**România liberă**, 30 august). Diferenţierea impozitelor e o idee atît de veche, încît nu poate "aparţine" lui Emil Constantinescu; cel mult aplicarea ei în România poate "aparţine" cuiva (bine-ar fi!), dar aceea nu trebuie să fie o "idee", ci un fapt. Oricum, din punctul de vedere al **României libere**, "ziua de 28 august 1996 va rămîne în istoria României post decembriste ca zi de doliu naţional. În această zi nefastă s-a reinstaurat, în România, dictatura. Şeful statului român, Ion Iliescu, şi-a anunţat candidatura pentru al treilea mandat prezidenţial prin încălcarea constituţiei ţării". **Ziua** nu se teme de dictatură; ea face dezvăluiri: "Oamenii lui Iliescu au solicitat un desant american. Se pare, fără ştirea Casei Albe. O mînă de specialişti de marcă în campanii prezidenţiale este chemată la Bucureşti pentru a-l ajuta pe Ion Iliescu să cîştige". Dar **Ziua** "e pe urmele lor"; "nici mercenari extratereştri nu ar putea convinge electoratul că Iliescu este o pavăză împotriva comunismului", scrie Sorin Roşca-Stănescu în **Ziua** din 2 septembrie. Directorul celuilalt mare cotidian specializat în dezvăluiri crede şi el că actualul preşedinte nu e o pavăză împotriva comunismului: "Dorind să rămînă la putere 11 ani, Ion Iliescu riscă să treacă în ochii electoratului drept un al doilea Ceauşescu". Ion Cristoiu, devenit în ultima vreme tot mai înţelept şi mai sfătos, mai crede că problema constituţionalităţii unui nou mandat al lui Ion Iliescu e "fals pusă": "Ea nu trebuie cantonată în întrebarea, încalcă sau nu Constituţia Ion Iliescu prin aventurarea într-o nouă candidatură?, ci în întrebarea: acceptăm sau nu noi, românii, eternizarea la putere a unei persoane?". Chiar. Acceptăm? (M.V.)

Argument

În urmă cu cîţiva ani, cînd editurile private erau în plin avînt şi în plină dorinţă de succes comercial, una din temele de nelinişte ale multor intelectuali români era invazia literaturii de consum (ori "de tarabă", "de gang", cum i s-a mai spus). Critica literară, prin cîteva dintre cele mai autorizate voci ale sale, deplîngea "moartea cititorului român", adică a acelui cititor care, înainte de '89, stătea la coadă ca să cumpere poeziile lui Nichita Stănescu ori cumpăra pe sub mînă cărţile lui Noica. Între timp, lucrurile s-au mai aşezat. În lumea editorială s-a ajuns la o anume stratificare: editorii cu vocaţie au reuşit să se impună şi să-şi creeze un anume profil, cei care au vrut doar să cîştige repede nişte bani s-au apucat între timp de altceva, iar producţia de carte e mult mai mare decît cererea - şi posibilităţile - publicului, acoperind toate gusturile şi toate domeniile. Există încă o criză a *distribuţiei* de carte, ceea ce face ca multe volume să-şi piardă o bună parte din cititorii potenţiali. Există şi o criză a *informării* în legătură cu noile apariţii - cei interesaţi nu au prea multe mijloace de a se ţine la curent cu noutăţile.

Tema acestui număr încearcă să pună în discuţie problema cititorului, fără pasiuni şi sentimente, ci pornind de la reperele principale ale lecturii. Chiar dacă au scăzut în intensitate, lamentările pe tema "unde ne sînt cititorii?" se mai fac încă auzite. Dar în România nu există încă structurile instituţionale care să afle, în primul rînd, *cine* şi *cum* sînt aceşti cititori. Nu s-au făcut - după ştiinţa noastră - studii ori sondaje despre piaţa cărţii, despre cine şi cum citeşte, despre nivelul real de alfabetizare (care nu înseamnă doar a cunoaşte scrisul şi cititul, ci şi a avea anume abilităţi în folosirea lor). "Cititorul român" rămîne, în continuare, o expresie abstractă.

Pe de altă parte, deschiderea societăţii româneşti spre orizonturi interzise pînă în '89, apariţia şi expansiunea produselor media inexistente înainte (posturi de radio şi TV, sumedenii de ziare şi reviste, reclame etc.) au modificat gusturile şi preferinţele, au restructurat categoriile de public, au provocat noi tentaţii şi noi dezamăgiri. Interferenţele lecturii "serioase" cu lectura "de evaziune" ori cu privitul la televizor sînt, şi acestea, necunoscute la noi. Publicăm, deci, în acest număr, şi texte care ating aceste probleme, alături de contribuţiile unor cunoscuţi literaţi.

În fine, problema lecturii naşte, pe alte meridiane, preocupări şi nelinişti legate mai ales de revoluţia informatică. Atingem, aşadar, şi acest aspect, în speranţa că nu vom genera reacţii de genul "şi la ei e la fel de rău". Nu de alta, dar "la ei", cînd e rău, nu e ca "la noi". "Ei" caută să-şi cunoască permanent defectele şi posibilităţile, cu privirile la prezent şi cu gîndul la viitor. Lectura, ca mecanism fundamental al cunoaşterii, ar trebui să preocupe mai mult şi societatea românească, nu doar prin retorica despre "nivelul ridicat de cultură" al românilor, ci - mai ales - prin încercări aplicate de a identifica stadiul real al culturii scrise, impactul ei asupra publicului şi - deci - soluţiile de viitor. (M.V.)

Orizontul lecturii

Plîngerea universală ce are ca obiect precaritatea lecturii, calitatea ei deplorabilă din epoca post-decembristă, a devenit un loc comun greu evitabil atunci cînd vorbeşti despre carte în România contemporană. Să deschidem orice revistă – literară, de cultură, ori de scandal: vom întîlni, în zeci de variante, aceeaşi lamentaţie pe diferite tonuri. Românii nu mai citesc "serios" sau chiar deloc, sînt atraşi doar de imagine, consumă, în cel mai bun caz, subliteratură etc.

Aceste constatări – empirice şi sentimentale, vagi dar apodictice – au căpătat aproape forţă de lege. Toată lumea pare a le considera adevăruri definitive, lemă a oricărei discuţii ulterioare. Nimeni nu se mai întreabă, cu sinceritate şi fără prejudecăţi, dacă această jelanie generalizată are cu adevărat o bază reală.

În ceea ce mă priveşte, ecuaţia potrivit căreia la noi există astăzi doar lectură puţină şi proastă, combinată cu fascinaţia pentru mijloacele video, este departe de a fi inatacabilă. Cel puţin două obiecţii ar trebui să corijeze pesimismul programat.

În primul rînd, profeţii catastrofei prin de-culturalizare nu observă enorma cantitate de cărţi bune, de opere aparţinînd cu adevărat patrimoniului umanităţii, care au devenit în ultimii ani accesibile şi cititorilor din ţara noastră. Cei cîţiva ani de după decembrie 1989 au realizat, în domeniu, o mutaţie plină de consecinţe: e de ajuns să priveşti catalogul Editurii "Humanitas" pentru a realiza un adevăr tulburător – marile cărţi ale ultimelor două secole pot fi citite acum în româneşte. Scrieri la care intelectualii visaseră decenii la rînd se răsfaţă acum pe taraba de la colţul străzii. Chiar dacă sînt mult mai scumpe decît altădată (cînd, supusă cenzurii, activitatea editorială era subvenţionată), aceste noi cărţi există cu adevărat. Cititorul obsedat de un autor sau de o lucrare ajunge pînă la urmă să şi-o procure, într-un fel sau altul, din moment ce ea se află pe toate drumurile.

În al doilea rînd, ceea ce s-a petrecut la noi din punctul de vedere al lecturii înseamnă – oricît de ciudat ar părea – revenirea la normalitate. Astăzi, societatea s-a segregat net pe zone stricte de interes, se citeşte specializat, a încetat snobismul dobîndirii cărţii ca obiect. Trebuie s-o recunoaştem: situaţia de pînă în decembrie '89 era oricum anormală şi nu putea dura la infinit. Societatea ce-şi caută în lectură uitarea, care face din frecventarea marilor autori o formă de protest politic, o manieră de a întoarce spatele realităţii, este o societatea bolnavă în esenţa ei. Oricît de simpatică şi chiar benefică ar fi fost vechea situaţie în cazuri strict individuale, cînd activitatea intelectuală se transformase pentru mulţi în drog, ea mărturisea – în ordine socială – o anormalitate gravă. Astăzi, înduioşaţi retrospectiv, putem suspina după fericitele timpuri cînd *toată* lumea cumpăra *toate* cărţile bune ce apăreau şi cînd întîlneam, în foarte multe case româneşti, magnifice biblioteci, uneori destul de puţin consultate.

Normalitate înseamnă, în ocurenţă, divizarea societăţii şi a lecturiii în "tranşe de interes" extrem de variate. De fapt, vorbind despre lectura "serioasă", adică despre lectura profesională, ne referim mereu la lectura intelectualilor şi a specialiştilor, adică a unui segment infim sub raport numeric din totalul populaţiei. Acum, la noi, hegeliana *Fenomenologie a spiritului* nu va mai fi editată în zeci de mii de exemplare şi nu îşi va mai epuiza tirajul în cîteva săptămîni, doar pentru că e interesant să ai în bibliotecă operele lui Hegel: cele cîteva sute de pasionaţi o vor putea cumpăra numai pentru că au cu adevărat intenţia de a încerca aventura extremă a lecturii ei.

Veritabila dificultate pentru lectura serioasă ori de divertisment nu rezidă acum nici în concurenţa neloială a televiziunii, nici în preţul cărţilor, nici în abundenţa sub-literaturii: ea a ajuns să fie de natură internă, nu externă. Dificultatea se plasează la nivelul conştiinţei, nu la acela al mediului social. Este vorba de faptul că neaşteptata răsturnare din decembrie 1989, ca şi perioada următoare, nu au mai lăsat intelectualilor răgazul necesar, intim vorbind, pentru a-şi îndeplini oficiul. Cînd istoria se face sub ochii tăi, recluziunea devine imposibilă. Nu te poţi angrena în întreprinderi *de longue haleine* cînd o veche societate se descompune şi nimeni nu ştie ce formă socială îi va lua locul. Dificultatea contemporană a lecturii specializate se află, de astă dată, în interiorul subiectului chemat să o realizeze.

Dar să nu pierdem speranţa! Să nu încheiem în notă pesimistă! Dacă lucrurile vor merge în continuare aşa cum merg, dacă degradarea condiţiei noastre materiale va continua, în timp ce guvernanţii se vor crampona disperat de putere şi, mai ales, dacă vor reuşi să o păstreze, condiţiile unei reîntoarceri la izolarea lecturii apar la orizont. Tot mai mulţi intelectuali nu vor mai avea altă soluţie decît să se închidă din nou în cabinetul de lucru; lectura şi scrisul vor redeveni drogul obişnuit, iar cota materială a lecturii, în orice caz, va creşte. Cu efecte benefice pentru cărţile ce au stat pînă acum în aşteptare, oprite acolo unde le-a găsit dimineaţa zilei de 22 decembrie 1989.

Însă cu efecte mai puţin benefice, trebuie s-o recunoaştem, pentru restul societăţii. Adică pentru 99% din populaţia României.

Mihai ZAMFIR

Un fel de destin

Bine zicea cronicarul cel de atîtea ori citat, "că nu ieste alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viiaţa omului zăbavă decîtu cetitul cărţilor". Cîtiţi, citaţi, cîtiţi... Alt cronicar de mai deunăzi, pesimist o vreme, optimist mai apoi, ne spune altă "vorbă memorabilă". I-ar fi zis-o, la rîndu-i, o bătrînă la care stătea în gazdă după încheierea studenţiei. Intrigată, proprietăreasa, să-l vadă pe tînărul chiriaş, om cu pretenţii de seriozitate, tot timpul cu cartea în braţe, nu şi-a mai răbdat inimii să-l întrebe: "Tot mai înveţi, maică?" Că nu e alta mai cumplită caznă... "Pentru majoritatea oamenilor – ar fi descoperit mai tîrziu Călinescu – citirea nu e o plăcere, ci «învăţătură»". În termenii "babei": "Citea şi lua aspirină, lua aspirină şi citea".

Că cititul e apanajul "omului învăţat" e o idee veche şi îndărătnică. Vremurile au mai încercat s-o schimbe. Asociem îndeobşte cititul cu cartea, obiect de cultură cu coperţi şi indice de catalog în biblioteci, obiect de cult simbolic faţă de care restul citibilului păleşte resemnat. Şi totuşi, cred specialiştii, "revoluţia lecturii" s-ar fi petrecut, prin veacul al XVIII-lea în Europa Occidentală, odată cu răspîndirea vertiginoasă a gazetei. "Lectura extensivă" ia locul treptat "lecturii intensive", citirii repetate a unui număr restrîns de scrieri, la rigoare, a uneia singure, Biblia. "Unele cărţi sînt făcute spre a fi gustate, altele înghiţite şi numai puţine spre a fi rumegate şi mistuite" – avertiza Francis Bacon într-un eseu despre învăţătură, explicînd metafora nutritivă: "adică unele cărţi trebuie cetite doar în parte; altele cetite fără prea multă osîrdie, iar numai cîteva se cuvin cetite în întregime, cu multă luare-aminte şi sîrguinţă". Nu ştiu în ce măsură ne mai permitem să citim noianele de hîrtii birocratice, administrative, tehnice sau juridice altfel decît în întregime, cu luare-aminte şi cu sîrguinţă. Dar între lectura unui extras de cont, a unei oferte de colaborare, a unui formular de cerere sau a unui contract pe care urmează să-l semnăm şi "iscusita zăbavă" cuvenită cărţilor "de căpătîi" nimeni nu s-ar pripi să pună semnul egalităţii.

Paradoxul este că evadarea cititului din mănăstiri sau universităţi, din mohorîte încăperi de studiu renascentine, ticsite cu retorte şi semne zodiacale, sau din luxuriante cabinete de lectură şi de "curiozităţi" ale barocului şi invadarea vieţii de zi cu zi de către insistenţele citibilului – mai nou, şi pe ecranele de PC – n-au produs cîtuşi de puţin o omogenizare a formelor şi a virtuţilor lecturii ci, dimpotrivă, o şi mai mare polarizare a acestora. Apariţia şi proliferarea gazetelor ar fi dat, se spune, impulsul formării primelor societăţi de lectură, iniţial simple asocieri în vederea cumpărării şi citirii mai ieftine a cîtorva publicaţii. La rîndul lor, societăţile de lectură ar fi inventat forme de organizare internă care anticipau, *in nuce*, funcţionarea societăţilor democratice. Astăzi vorbim de accesul la informaţie, în principal scriptică, ca o condiţie senţială a democraţiei. Şi tot astăzi pare să avem nevoie, din cînd în cînd, de doi termeni diferiţi pentru aceeaşi activitate: "lectură" şi "citit".

Cred că am moştenit, în vremurile moderne, mai toate contrarietăţile încercate de "antici" în legătură cu umblatul cu cărţile, adăugîndu-le un surplus de fărămiţare, de pitoresc şi de derută. NU scapă mai nimeni de învăţarea cititului, dar continuăm să credem în mitolgia "savantului", a "şoarecelui de bibliotecă", a lui *homo contemplativus* rătăcit printre bucoavne, în sublim sau în grotesc, de la normalitatea lui *homo activus*. Ne năucesc viziunile borgesiene ale bibliotecii-labirint ce conţine toate textele scrise sau nescrise vreodată, asociind ingenuu spaimele "epocii informaţionale" cu metafora medievală a "universului-carte", ce-şi aşteaptă "descifrarea" tainelor. Şi nu uităm să ne scîrbim de Autodidactul lui Sartre. Ne încăpăţînăm să gîndim "universul cărţii" ca pe o lume aparte, căreia îi acordăm, după caz, preţuire evlavioasă, enervare sau surîs condescendent. Persistăm în convingerea că cititul fără constrîngere îi face pe oameni mai buni, mai înţelepţi sau mai frumoşi şi nu ne săturăm să inventariem dovezile contrare. Avem, ca pe vremea lui Montaigne, a lui Francis Bacon sau a lui Robert Burton, eruditi obtuzi şi meschini, cărturari bezmetici – "are minte multă dar nu-i toată bună", s-ar fi zis chiar despre Iorga – în cutare împrejurări sau pur şi simplu. Virtuoşii în arta citatului pilduitor se dedau cu voluptate neînţelegerilor elementare. Însi tobă de carte îşi arată cu nonşalanţă malformaţiile resentimentare, răutăţile inhalate din praful bibliotecilor.

Teratologia lecturii ba îngrozeşte, ba e primită cu o ridicare din umeri: sminteli inofensive. Donquijotismul cufundării în lumea cărţilor şerpuieşte printre medii şi straturi sociale, înţeles şi preţuit în fel şi chip. Pentru unii, "spune-mi ce citeşti ca să-ţi spun cine eşti" e literă de Evanghelie. Pentru alţii, simplă fandoseală. "Lecturile" fac subiectul unor departajări sociale şi profesionale din cele mai întortocheate. Ştiu de doctori care conduc cenacluri literare cu participarea pacienţilor, în spitale unde unii operează iar alţii sînt operaţi. Am observat la mulţi profesori de română că se consideră diferiţi de colegii lor de alte materii, privindu-se ca pe "oameni de cultură", iar pe ceilalţi mai degrabă ca pe un fel de "funcţionari didactici". Autopercepţia, individuală sau de grup, e uneori jalnic dezmînţită.

Există astăzi sumedenie de studii de sociologie sau de psihologie a lecturii. Se fac din belşug cercetări experimentale, axate pe categorii de populaţie, pe subiecţi individuali, pe diverşi parametri ai procesului lecturii, ai efectelor acesteia, ai textelor citite. De la indicatori grosieri, globali, ai sondajelor pieţei de carte, la monografii de largi dimensiuni ce urmăresc, de exemplu, "cinci cititori citind", avem o bogată informaţie despre mecanismele alegerii, parcurgerii, înţelegerii, interpretării şi evaluării a tot soiul de scrieri de către tot felul de cititori. Rămînem însă la fel de neputincioşi dacă ar fi să răspundem cine, ce, cum şi cînd e bine să citească. Lectura, cu îndărătnicia ei faţă de criteriile generale, seamănă suspect cu un fel de destin, amestec incontrolabil de predeterminat şi de aleator.

Înaintea examenului de admitere la facultate, m-am pregătit la engleză cu o profesoară care mi-a mărturisit, la un moment dat, că îşi doreşte de multă vreme să-şi poată permite un an în care să nu citească absolut nimic, să dea răgaz celor citite pînă atunci "să se aşeze". Nu ştiu dacă a reuşit să-şi împlinească dorinţa. Mă întreb, altminteri, cîtor discipoli le-a mai transmis-o.

Liviu PAPADIMA

Experimentul Yourcenar

Luaţi o carte şi aşezaţi-vă în faţa televizorului; există o singură continuare posibilă a situaţiei de mai sus: cu siguranţă, nu aceea de a privi telemonitorul aşteptînd să "înceapă" cartea! În faţa televizorului – "Meduză deterministă transformînd orice privitor în cobai care se ignoră", cum ar spune un comentator pedant –, ne comportăm identic: închidem brusc cartea. Serialele (ştirile ProTV, "... să-ţi mai spun"-urile lui Pruteanu, talk-show-urile, divertismentele...) nu admit nici un fel de concubinaj.

Există, trebuie să recunoaştem, cîteva avantaje solide în această căsnicie. În timpul unui serial (Pruteanu, Esca etc.) nu sună telefonul – dacă sună, atunci e din străinătate; reclamele vin la timp pentru a rezolva probleme urgente – de la vizitarea toaletei la un telefon care, într-adevăr, "nu suferă amînare"; în fine, în faţa televizorului ai marele, imensul serviciu inclus: telecomanda! Telecomanda te ajută să "frunzăreşti" programele (termenul, încă obscur limbii române oficiale, este *a zapa*), oprindu-te asupra celui pe care-l preferi: de la MTV la Arte nu e distanţa pe care ai crede-o, ci o minusculă răsuflare de buton. În televiziune, orizontalitatea e un concept înşelător; de fapt, imaginile sînt mai curînd verticale, stivuite ca la magazin, într-o memorie vertiginoasă... dar de ce să devenim didactici? Adevărul e că habar n-am cum stau lucrurile; ştiu însă că e vorba de un mariaj care merge: televiziunea şi omul se ţin de mînă ca nişte pensionari pe o bancă, privindu-se în ochi... Atunci cînd în ochii " bătrînicii" tu vezi ochii Madonnei (nu cea din biserică), ai Actualităţilor (clipind des) sau ai Jocurilor Olimpice, cînd vezi – zapînd obraznic! – piciorul lui Vialli proiectînd un gol cert în pline "Dosare X"... cine s-o lase singură-n parc?! Hei, tanti, vezi că ai adormit...

A adormit, într-adevăr, dar cu cartea în mînă. *Cu cartea în mînă* – ce frumos, ce înălţător suna acest lucru pînă să vină "cu ochii-n televizor"! Definiţiile erau clare şi conceptele, definitive. Eco se juca (prin anii '50, înainte de *Opera aperta*) de-a "Lecturile greşite" (*Misreadings* – scuzaţi, în engleză...), căci Televiziunea era încă în faşă şi dezvoltările ulterioare – fluide. Cartea şi omul formau, cum se spune, un conglomerat – în sens mineral firesc, nu economic. Cu o Carte îţi începeai Călătoria. Cărţile te ademeneau în spaţiu, te închideau în timp. În coconul Lecturii, visele nu erau întrerupte de reclame. O carte cerea fidelitate absolută, e drept; dar era o fidelitate reînnoită prin adulteruri repetate. De la cartea aceluiaşi autor la alta (lectura temeinică), de la un autor la altul (lectura extensivă) şi de la un domeniu la altul (lectura exhaustivă), fidelitatea faţă de Carte trăia din trădări ale cărţilor. Plăcerea de a-l "aprofunda" pe "Marcel" Beckett, de a sări de la "James" Nabokov la "Gustave" Hesse şi de la "sir Thomas" Borges la Douglas Hoffstadter (sau Carl Sagan) nu avea nimic din micul frison al apăsării butonului pentru a-ţi aduce departele, aproape; era, dimpotrivă, senzaţia – comparabilă cu decolarea unui avion – de a te duce, cu aproapele, departe, în Lună poate/ sau poate doar în Luna Park... Indiferent însă unde ajungeai, la capătul călătoriei erai altul.

Astăzi, probabil, succesul televiziunii se explică şi prin dorinţa multora de a rămîne *aceiaşi*. Numai că acest imobilism nu înseamnă o repliere în sine, ci o pierdere a identităţii. Cînd te uiţi la televizor, porţi aceiaşi ochelari ca şi vecinul tău – cu care nici tu, nici el nu vedeţi mai departe de ecran. Căci estetica "mură-n gură" are avantajele ei, dar şi cîteva dezavantaje – printre care acesta (urmează o concluzie lipsită de orice subtilitate): *chiar şi atunci cînd e foarte bună, televiziunea este fundamental proastă*. Ea îţi poate face curat dinaintea ochilor, lăsînd dependinţele în praf şi beznă. Utilă, firesc, ca un aspirator – şi la fel de profundă.

Sîntem oare dispuşi să punem televiziunea la locul ei – în salon, lîngă ficuşii ornamentali – păstrînd pentru lectură un spaţiu interior? E o întrebare la care nu aş şti să răspund. Îmi pot imagina însă un viitor (nu prea îndepărtat, sper) în care o carte/microfilm/CD-Rom vor face televizorul desuet: ce, iarăşi poveştile alea bidimensionale!? Atunci vom deschide bucoavna şi – ca în povestirea lui Yourcenar – vom dispărea...

Alex. Leo ŞERBAN

(c) S. Ghelie

Adunate de prin biblioteci

Paşaniile unui om simplu, biet cititor care pătrunde în Biblioteca Academiei nu-s chiar puţine. Dacă n-are permis, i se eliberează unul, dar numai între anumite ore ale zilei, dimineaţa. Trebuie neapărat să aibă asupră-i buletinul, orice alt act nefiind valabil. Pentru un permis de lungă durată, îi trebuie şi o adeverinţă de la *locul de muncă*. Odată ce-a obţinut permisul (valabil numai pentru o anumită sală de lectură), cititorul va coborî obligatoriu la subsol, unde îşi va lăsa hainele la garderobă, dimpreună cu proaspătul act în locul căruia va primi un talon cu un număr, cel al locului unde se va aşeza la masă. Urmează reîntoarcerea la parter şi căutarea în fişiere a titlurilor şi cotelor, treabă ce se dovedeşte în multe cazuri mai complicată decît ar fi de aşteptat. Unele fişe sînt încurcate sau aşezate după criterii mai curioase, dacă nu chiar lipsesc de tot. Cu greu, omul nostru va găsi pe cineva căruia să-i ceară ajutorul, iar întotdeauna se va simţi puţin vinovat că este atît de nedescurcăreţ şi că trebuie să deranjeze un funcţionar. În sfîrşit însă, va intra în posesia misterioaselor cote şi va păşi în sala de lectură cu cererile completate. Acolo va afla că există o serie de restricţii, unele depozite nefiind accesibile decît între anumite ore, altele fiind închise de tot. Bineînţeles, conform unor legi nescrise ale statisticii, cel puţin o parte din lucrările dorite de omul nostru vor fi făcînd parte taman din acele depozite cu probleme. Aşadar, el va trebui să-şi reformuleze cererile. Se va întoarce la sertarele cu fişe, va căuta ceva similar, va veni iarăşi la sală să vadă dacă depozitele respective sînt O.K. ş.a.m.d. Cînd, în fine, micile hîrtii pe care a scris titlul, autorul, cota, data, numărul locului, numărul volumelor, numele, prenumele şi profesia, neapărat profesia, îi vor fi primite, se va duce la masa lui, la numărul lui şi va aştepta acolo în linişte. În general e bine dacă s-a gîndit să-şi ia la el ceva de citit, să nu-şi fi lăsat la garderobă ziarele sau cărţile aduse de acasă. Va avea destul timp. Dacă, de pildă, a comandat o carte de versuri de Ion Brad, va putea citi între timp da capo al fine *Divina Commedia* din biblioteca personală. Se spune că în medie se aşteaptă 20 de minute, dar uneori pot fi şi 90 de minute. Cîte unii sînt chiar uitaţi complet şi, furaţi de lectura vreunei cărţi din geantă, se pot trezi că ziua s-a încheiat şi permisul a expirat. Alţii se vor gîndi la bieţii bibliotecari ce trudesc pentru ei, prin depozite întunecoase şi inundate, pe scări înalte, printre rafturi fără sfîrşit. Căci au şi ei problemele lor. Desigur, poate apărea şi surpriza să-l zărească pe geam pe cel trimis după cărţi, venind agale prin curte cu un pateu aburind, cumpărat de la Pani Pat-ul din colţ. În sfîrşit, dacă cititorul n-are ceva de citit, se va amuza cu ţîţîit-urile, sîsîit-urile şi observaţiile şefei de sală, obişnuită să-i dăscălească pe bătrîneii neascultători din primele rînduri, care ori fac gălăgie, ori dau paginile prea brutal.

Cînd, în sfîrşit, un răspuns va veni pentru cititor, acesta va fi de multe ori scris direct pe fişa de lectură: "e împrumutată", "e la legat", "cota e greşită" etc. Alteori va fi chiar o carte, o carte curioasă de care n-a auzit niciodată şi pe care nu şi-a dorit-o. Un fel de cadou? Bineînţeles, conform aceloraşi stranii legi ale statisticii, ghinionul acesta i se va întîmpla tocmai omului nostru, ales pentru a fi personaj în povestirea de faţă. Va urma o nouă aşteptare pînă la rectificarea greşelii, căci nu cadou a fost ci greşeală. Am uitat să spunem că, dacă omului îi trece prin minte să caute vreo colecţie de ziare din anii mai din urmă, e prăpăd. Oricum, mai sănătos ar fi să n-aibă astfel de pretenţii.

În fine, cam astfel se desfăşoară activitatea în una din cele mai importante biblioteci din ţară. Sigur, există şi oameni care se descurcă mai bine. E vorba de cei care merg acolo foarte des şi şi-au făcut deja relaţii cu angajaţii instituţiei care, pentru ei, se zbat şi fac rost de orice. Cititorul nostru nu face însă parte dintre aceştia, el fiind doar un client ocazional.

Educaţie şi apă curentă

La Biblioteca Municipală a Bucureştiului, pe numele ei Mihail Sadoveanu, cititorii au acces direct la raft şi de obicei, cărţile sînt împrumutate acasă. Instituţia e deschisă tuturor dar bineînţeles şi aici există tot felul de probleme. Din cele patruzeci şi şapte de filiale răspîndite prin oraş, doar trei au sală de lectură. La sediul central sala e mică (sub cincizeci de locuri) şi uneori lumea face coadă pe scări, în aşteptarea eliberării cîte unui scaun. La unele filiale nu există apă curentă şi nici grup sanitar, lucru din pricina căruia bibliotecarii trebuie să părăsească din cînd în cînd imobilul. Pe tema priorităţii între carte şi water-closet se poate broda la infinit. În orice caz, vom fi probabil cu toţii de acord că amîndouă stau la baza educaţiei. Administraţia bibliotecii făcuse un plan de reparare şi modernizare a acestor clădiri. Urmau să se construiască şi grupuri sanitare acolo unde lipsesc. Numai că disputa între Primărie şi Ministerul Culturii, cu privire la dreptul de administrare, a dat totul peste cap. De unde se vede că la noi disputele sînt mai importante şi decît cărţile şi decît closetele. Din tot conflictul (provocat de Ministerul Culturii) bibliotecarii s-au ales fără lefurile pe luna iunie, întreaga finanţare a bibliotecii fiind complet blocată pe timpul verii. Telefoanele au fost oprite pentru neplată, chiriile şi întreţinerea imobilelor suspendate iar toate proiectele au fost, aşa cum spuneam, date peste cap. Noroc că la 23 August, guvernul a luat hotărîrea ca Ministerul Culturii să finanţeze instituţia, chiar în lipsa unui protocol de predare - primire cu Primăria. Problema de fond, cui îi va reveni biblioteca spre administrare în cele din urmă, va fi rezolvată probabil pînă la sfîrşitul anului, prin procese sau negocieri. Deocamdată se constată că finanţarea de la buget se face prin fonduri defalcate: pentru apă, pentru chirii, pentru cutare fel de achiziţii, pentru un alt fel de achiziţii ş.a.m.d. Împărţirea banilor e stabilită dinainte. În aceste condiţii, conducerea bibliotecii se întreabă ce rol mai are ea, ce mai poate decide. Directoarea economică, Maria Fleancu, spune că n-a pomenit aşa ceva nici pe vremea lui Ceauşescu. Pe lîngă asta, criteriile de achiziţie de noi cărţi trebuie să fie foarte stricte, fondurile fiind mici, atît de mici că e chiar ruşinos a le comunica organizaţiilor internaţionale care se ocupă cu astfel de statistici. Noroc că în perioada în care finanţarea a fost oprită, unele edituri au acceptat să furnizeze în continuare cărţi, urmînd ca plata să se facă mai tîrziu. Biblioteca ar avea nevoie şi de un nou sediu central. În cel de pe Tache Ionescu practic nu mai există spaţiu în depozite pentru creşterea fondului de carte, nemaivorbind de micimea sălii de lectură. În aceste condiţii e greu de înţeles de ce Ministerul Culturii a vrut să-şi ia pe cap o instituţie căreia pe lîngă altele îi trebuie cît de curînd şi un nou sediu, problemă căreia Primăria i-ar fi făcut faţă mai uşor.

Ce mai citeşte lumea...

Cine sînt şi ce mai citesc oamenii care merg la bibliotecă? Am pus această întrebare celor de la Biblioteca Sadoveanu. Şi am aflat că, de exemplu, a crescut procentul elevilor şi studenţilor care, înainte de '89 formau 52% din totalul cititorilor, iar acum, 62%. Asta poate înseamnă că învăţămîntul a devenit ceva mai exigent, tinerii ceva mai interesaţi şi mai conştiincioşi sau că preţurile au devenit absolut prohibitive. Poate că amîndouă explicaţiile se combină. O altă tendinţă în orientarea cititorilor ar fi aceea spre cărţi de istorie (inaccesibile înainte de revoluţie), de marketing, de economie politică mondială, de filosofie... Multă lume consultă îndrumare legislative şi colecţia Monitorului Oficial. În anii '90 şi '91 a fost o avalanşă de cereri de lucrări de geografie şi turism. Oamenii studiau locuri, ţări şi oraşe pe care urmau să le viziteze. Acum numărul acestor solicitări a mai scăzut. O mare cerere e în domeniul presei. În special pensionarii vor să citească la bibliotecă ziarele pe care, din lipsă de bani, nu le pot cumpăra. Din păcate nu există suficient spaţiu pentru a le satisface această cerere. Pe de altă parte, nu puţini sînt aceia care vin să împrumute cărţi poliţiste.

O mare miză se pune însă acum pe literatura din domeniul informaticii. Conducerea chiar încearcă o experienţă. Una din filiale, cea de pe Dinicu Golescu, va fi specializată numai pe informatică. Deocamdată însă, aceasta nu funcţionează deoarece s-au achiziţionat prea puţine asemenea lucrări.

Numărul cititorilor înscrişi pe listele bibliotecii a fost în 1995 de 76 de mii, iar numărul cărţilor solicitate de un milion şi jumătate. La sediul central există 207 cititori restanţieri încă din 1994 (din 17 mii înscrişi) şi 307 cărţi nerestituite. Se adaugă un număr greu de precizat de pagini rupte. Tot ce se pierde este plătit de bibliotecari. Acestora li se reţine chiar o garanţie din salariu. Şi se ştie bine cum e salariul acela. Obiceiul de la noi stîrneşte mirare la Praga, Budapesta şi Sofia, şi chiar printre bibliotecarii din Basarabia, care n-au pomenit aşa ceva. Adunate la un loc, toate cele scrise aici, plus altele nescrise, denotă într-o oarecare măsură interesul guvernului pentru educaţie. Educaţia de care, în fond, depinde şi lungimea tranziţiei noastre cea de toate zilele.

Andrei MANOLESCU

Hrana simbolică a puştilor de azi

Liviu are 16 ani. Citeşte numai ziare: nu scapă niciodată **Evenimentul zilei, Blitz, Popcorn** şi **AutoPro**. Pentru el, cărţile înseamnă copilăria. Primul text? Simplu: primele propoziţii din abecedar. A, aşa, de plăcere? - parcă **Tom Degeţelul**, şi cînd l-a terminat a fost entuziasmat. Era bucuros că putea citi la filme, bunica doar îi termina frazele prea lungi. Printr-a III-a a devorat poveştile lui Andersen, a plîns la **Fetiţa cu chibrituri**, iar printr-a IV-a - a V-a a atins un fel de culme - spune el: **Cei trei muşchetari, După douăzeci de ani** şi **Contele de Monte Cristo**. Pe urmă - s-a interesat puţin de benzile desenate. Pe urmă - *nimic*. De ce? "Nu ştiu. Cred că n-am răbdare." Liviu a luat şi lecţii de pian, de pe cînd "nu ştia nici să se lege la şireturi" şi pînă la 13 ani. Premiant (pînă într-a VII-a). Acum - elev la unul din liceele cu faimă ale capitalei. Hrana lui simbolică? *Muzica rap* (1-2 ore/zi), *filmele* (**Bodyguard, Demolatorul, Braveheart** i-au plăcut mult), *televiziunea* (2-3 seriale + un film = 5 ore TV/zi), *jocurile electronice* (cam 6 ore/zi acum, în vacanţă). Nu are computer, dar şi-ar dori. Pentru ce? E sincer: pentru jocuri.

Mulţi părinţi deplîng azi inapetitul copiilor pentru lectură. Blamează şcoala. Profesorii dau vina pe televiziune. Sîntem în plină reinventare a "luptei dintre artele mimetice": rivalitatea dintre literatură şi artele plastice, dezbătută cu cîteva secole în urmă s-a instalat în lumea noastră sub forma concurenţei dintre carte şi televiziune. Această concurenţă tinde să facă din lectură o tehnică auxiliară: "citeşti" un film titrat, replicile în bule ale eroilor din comics-uri sau jocuri video, sloganul publicitar... De ce fac tot mai puţini copii pasul de la citirea-tehnică la citit - ca instrument de neînlocuit al oricărei căutări individuale şi libere? Ce face şcoala pentru ei? Liviu spune: "N-am mai citit nimic. Nu ştiu cum am trecut la română." După care, din vorbă în vorbă, îşi aminteşte că o profesoară *l-a obligat* în clasa a VII-a să parcurgă **Colţ Alb**, (din care a răspuns pentru notă şi-a luat un zece). Apoi, recunoaşte că, disciplinat, a "traversat" **Neamul Şoimăreştilor** şi **Amintirile** lui Creangă pentru examen. Da, admite el şi parcă se miră singur, aceste cărţi i-au plăcut, şi încă mult. Da, le-a citit de frică. Probabil că de-asta le echivalează cu *nimic*.

Cristi, în vîrstă de 14 ani, citeşte - mai puţin decît şi-ar dori părinţii lui şi altceva decît e îndemnat de profesoara de română - dar... în fine, citeşte. Drept pentru care ne trezim discutînd direct în termeni de "concurenţă a artelor mimetice". Iată: "Dacă voi, cînd eraţi mici, aţi fi avut atîtea filme şi canale cîte sînt acum băşca jocurile pe computer, aţi fi citit la fel de mult? Toate distracţiile astea înainte nu erau..." Şi e ceva de pierdut în cîştigul ăsta? - întreb. "Da, o cultură!" Pe Cristi l-a fascinat alfabetul şi a învăţat să citească înainte să meargă la şcoală. E pasionat de SF. Preferinţe: Frank Herbert - **Dune**, Lem - **Cyberiada**, Asimov - **O piatră pe cer** şi **Caverne de oţel**. Cînd e bună o carte - pentru el? "Cînd înlănţuirea lucrurilor e bine făcută, şi e ceva nou. Cînd îmi pare rău că se termină." Aşa s-a întîmplat cu **Războiul bumbilor** - "aventurile unor tipi şi strategiile lor amuzante; o carte îndrăzneaţă, cu replici directe..." sau cu **Povestea fără sfîrşit** - "... un fel de vis, c-un copilaş nenorocit care capătă o putere foarte mare şi să vezi cum o foloseşte..."

Parcurgem, conversînd, un soi de scală a concurenţilor cărţii. **Benzi desenate**: "Sînt mai uşoare. În carte ţi se descriu stări de spirit - în BD îl vezi pe unul cu un semn de întrebare în cap. Au ajuns să mă plictisească. Doar **Asterix** mă mai interesează: apreciez umorul." **Presa**: "Ziare - nu! Reviste - da! Despre SF şi computere." **Filme**: "Filmul e mai atrăgător, mai simplu, mai comod. La citit îţi trebuie o concentrare pe care filmul nu o cere neapărat. Deşi **Kaghemusha** şi **Europa** (le-a văzut la televizor!) sînt altfel, nu seamănă cu ce văd eu de obicei, adică filme americane, şi de-aia şi sînt filmele mele preferate. Şi **X Files**..." **Jocurile electronice**: "În toate trebuie să faci acelaşi lucru: să învingi obstacole şi să ajungi undeva; doar dorinţa de a trece mai departe îţi pulverizează plictiseala. Totuşi pe computer sînt jocuri nemaipomenite, cu grafică bună şi foarte complicate." Aici trebuie spus că puştiul, care-şi compusese o mină cumpănită, s-a însufleţit brusc: douăzeci de minute îmi povesteşte diverse situaţii-limită din diverse jocuri. Nu-i plac cele în care "trebuie să tragi cu bastîrca şi să tot omori". El e (deduc din bogata lui paletă de exemple) adeptul jocurilor în care trebuie descîlcite complicate reţele cauzale: "Ştii cum te ţin? Vii de la şcoală, începi, zici c-a trecut jumătate de oră dar îţi dai seama că e noapte! Nu-ţi mai doreşti nimic altceva!" Plăcerea de a citi păleşte faţă cu iluzia "că tu conduci acţiunea, tu faci jocul..." Unele sînt făcute chiar după cărţi - **Dune**, de exemplu, "nu-l poţi juca dacă n-ai citit primele volume, ca pe un fel de instrucţiuni... Însă pentru mine **Dune** rămîne *carte* şi mi-a plăcut foarte mult!" Evident, Cristi ascultă şi multă *muzică*: "rock supărat". Atac, iarăşi, delicata relaţie *citit-şcoală*. Pentru orele de română, se pregăteşte dar, mărturiseşte el, cu destulă indiferenţă: "N-are ce face şcoala ca să-i aducă pe oameni înapoi la citit. Profii ne *recomandă* să citim, noi nu citim - asta e!" Iar printre colegi, cine citeşte e considerat "un pinguin" şi, deci ca să se facă respectat, Cristi discută "despre tipe, despre filme şi despre jocuri, normal!". Cu cei care citesc şi ei, da, mai comentează o carte - sînt doi, o fată şi un băiat. Cîţi sînt cu totul, în clasă? Treizeci...

Situaţia nu mi se pare chiar tragică: Liviu citeşte ziare, Cristi citeşte SF. Mii de liceeni citesc ziare şi/sau SF. Şi un articol de presă, şi o povestire din **Cyberiada** pot fi un excelent pretext pentru a învăţa să reflectezi asupra unui text! Apoi - multe sau puţine, "înalte" sau "joase", activităţile simbolice în care puştanii de azi îşi investesc (îşi irosesc - pe limba adulţilor) timpul pot deveni, la rigoare, pretexte şi pot fi comentate ca texte. Observînd că ele sînt, de obicei, "închise", cum se spune, copiii au toate şansele să preţuiască literatura ca spaţiu al libertăţii şi al jocului. Aha, o să ziceţi, ca-n filmul ăla tezist american în care profesoara porneşte de la Bob Dylan şi ajunge să facă la clasă Dylan Thomas! Cu şleahta aia de delincvenţi pe care îi umanizează - prin literatură! Foarte duios! Dar a se slăbi: elevul român să pună mîna să citească Hogaş şi să-şi *înveţe comentariul* pentru examen, cuvînt cu cuvînt!

...Am uitat să spun că nici Liviu, nici Cristi nu-şi puteau explica numărul mare (în comparaţie cu alte discipline) al orelor de română de la şcoală...

Delia VERDEŞ

© S. Ghiţe

Ai noştri tineri

Ce să citească elevii... Se ştie că omul rămîne cu ce a citit pînă la 20 de ani. Dar, văzîndu-i pe copii şi adolescenţi ţinîndu-se atît de departe de carte, eşti înclinat să te întrebi: de ce trebuie să citească? Este greu astăzi să-i convingi să o facă, mai ales că în jurul lor ei văd dezlegîndu-se integrame şi citindu-se cele mai stupide reviste. Este greu să-i determini să citească lucruri care li se par plicticoase. Ar trebui ca elevii să-i vadă şi pe adulţi citind. Televiziunea dezvoltă cultul superficial al imaginii, al cărui efect asupra creierului omenesc va fi probabil scăderea reactivităţii logice. Produsul cel mai imbecilizant al televiziunii este clipul muzical, în care se degradează însăşi imaginea. Psihologii ar avea aici ceva de spus, aşa cum au avertizat în privinţa unei alienări la copii într-o lume viitoare fără animale; ar putea să se pronunţe şi asupra sistării exerciţiului naraţiunii scrise.

Să reluăm. La ce sînt bune cărţile? În primul rînd, la edificarea profundă a personalităţii, la umanizarea omului, cum se spune. În al doilea rînd, la formarea gîndirii (deoarece, printr-un proces misterios, nu poţi obţine rezultate superioare la matematică dacă nu ai citit literatură). În al treilea rînd, pentru învăţarea limbii, ceea ce implică constructivitate, sentimente. În prezent, este evidentă sărăcirea limbajului şi utilizarea lui neglijentă, ceea ce nu este fără efect asupra acuităţii mentale. În al patrulea rînd, cărţile trebuie să formeze la om o dependenţă preferabilă altor droguri... Aceste scopuri se întreţes şi se ating împreună.

O bună parte din literatura recomandată elevilor este nepotrivită, în lumina motivaţiilor date mai sus. Edificarea personalităţii – prin literatura lacrimogen-patriotică sau sentimental-egalitaristă? Formarea gîndirii – prin lecturi dulcege şi poezii derizorii? Însuşirea limbii – prin texte dificile (vai, Creangă se "dă" mai multe clase la rînd), prin ediţii clasice abţiguite de cenzura ultimilor zeci de ani? Există o rămînere pe loc în privinţa recomandărilor, o aderenţă la clişee (*Baltagul* este în definitiv un roman prost: Sadoveanu are texte mai bune. Sau: aţi văzut elevi citind Geo Bogza? Să fim serioşi). Peste "tradiţionalism" se suprapune la "factorii responsabili" spaima de a nu fi moderni (vor ajunge să selecteze tinerilor fragmente din Emil Cioran, acest "puber nerezolvat" – expresia nu-mi aparţine). Îmi amintesc că în liceu am citit o singură carte a "vremurilor noi", *Mitrea Cocor* de Sadoveanu. Mi-am luat apoi examenele adoptînd tehnica memorării prefeţelor, pe care sînt convins că o practică şi elevii de azi. În zecile de ani care au urmat, nu mi-am propus să citesc din noii autori români, iar astăzi am nostalgia de a afla, dincolo de văicărelile criticilor literari, ce rămîne cu adevărat din ce s-a scris în anii comunismului.

În toată lumea se fac sondaje asupra lecturilor *preferate* ale elevilor. Ar fi bine să ştim şi noi ce citesc tinerii noştri. În Franţa se citesc: M. Aymé, Agatha Christie, C. Doyle, A. Dumas, E. Hemingway, A. Hitchcock, V. Hugo, J. Kessel, H. Malot, Molière, M. Pagnol, George Sand, Contesa de Ségur, J. Verne – dar şi autori care la noi nu se cunosc: Joffo, Sempé-Goscinny, Tolkien, Tournier. Deci ei se îndreaptă spre autori clasici şi naţionali, precum şi către scrierile de aventuri.

În toată lumea se fac anchete printre oamenii proeminenţi de cultură, investigaţii de tipul "zece-cărţi-pe-o-insulă-pustie", adică asupra lecturilor *fundamentale* care-l formează pe om. În Anglia, unul din răspunsuri sună: *Iliada, Odiseea, Oedip, Republica* (Platon), *Eneida, Divina Comedie, Faust* (prima parte), *David Copperfield, Război şi pace, Florile răului*. Mulţi dintre cei solicitaţi au inclus pe listă *Biblia* –, dar aş vrea să-l cunosc pe adolescentul care se luptă cu limba Cărţii Sfinte, aşa neexplicată cum se editează.

N. Steinhardt dă undeva o listă de cărţi bune de citit. El spune: omul simte nevoia să i se povestească. Nu este vorba însă despre lectura inutilă, ci despre cea semnificativă. Cartea bună este cea înţeleasă, cea care nu se uită. Este vorba de cea mai potrivită proză sau poezie pentru copiii şi adolescenţii de acum, după vîrstele şi personalităţile lor. Biblioteca ideală este suma bibliotecilor fiecărei vîrste. Dezbaterea este urgentă şi merită să fie efectuată mai ales de nespecialişti. Să facem o anchetă largă şi vom avea răspunsuri surprinzătoare.

© C. Bumbut

Eugen TOMA

EDITURILE ŞI PIAŢA CĂRŢII

● EDITURA ALL

Anca DUMITRESCU – director promovare

1. Ca orice companie privată (formată la ora actuală din trei edituri), sîntem obligaţi să ne bazăm pe eficienţă şi rentabilitate. Avînd în vedere că ne autofinanţăm (nu beneficiem de subvenţii externe) şi folosim bani din credite bancare, sîntem obligaţi să diminuăm pe cît posibil riscurile. Strategia noastră constă în: ritm maxim de dezvoltare prin reinvestire rapidă; tulărea rapidă a capitalului prin diversificarea mare a titlurilor şi prin tiraje scurte; selecţie severă a ofertelor primite în ceea ce priveşte calitatea şi adresabilitatea.

Tirajele au scăzut, în general, la nivelul întregii ţări. Astăzi, a ţine un titlu în stoc un an este o pierdere imensă, datorită ratei mari a inflaţiei, astfel încît preferăm să tipărim o carte în două-patru mii de exemplare; lucrul cu calculatorul permite ca în 24 de ore să fie pregătită o nouă matriţă pentru a se mai scoate un tiraj. Din păcate, editarea în tiraje mici duce la creşterea costurilor pe exemplar, în schimb diminuează foarte mult riscurile.

2. În afară de prezenţa noastră consecventă la saloanele şi tîrgurile de carte (unde dialogăm foarte mult cu cititorii, dîndu-le nenumărate relaţii, lămuriri, pliante, cataloage), în cadrul departamentului de marketing există un serviciu "cartea prin poştă". Orice persoană care ne scrie o dată rămîne în baza noastră de date ce cuprinde cititorii, primind fie materialele (pliantele) solicitate, fie cărţile de care are nevoie. Toate cărţile conţin adresa şi telefoanele editurii, titlul şi autorul altor cărţi apărute în colecţia respectivă. Se trimit cititorilor care au solicitat o dată o carte dintr-o anumită colecţie oferte cu prezentări ale unor cărţi noi apărute sau în curs de apariţie. Să nu uităm că, în general, cititorii noştri sînt elevi sau studenţi, deci ei pot avea nevoie şi de alte cărţi din colecţiile Preuniversitaria, Medicală, Juridică, Economică etc. De asemenea, "cartea prin poştă" oferă şi reduceri de preţ sau alte facilităţi corespondenţilor.

Sondaje de piaţă nu prea se mai fac, pentru că s-au dovedit inutile. Librarii ne dau în sondaj nişte cifre din care nu reuşesc să comande în realitate nici 10%, dar scrisorile cu prezentări ale cărţilor de specialitate, trimise strict pe adresele instituţiilor/firmelor de profil ne dau de multe ori răspunsurile necesare. La noi în editură, marketingul este un compartiment care nu doar consumă (pentru reclamă, tîrguri, sponsorizări), ci şi produce, aducînd încasări serioase.

3. Părerea mea este că indiferent dacă poţi sau nu comensura rezultatele reclamei, dacă este sau nu eficientă, ea TREBUIE făcută. Reclama, în general, este un mijloc fundamental de manipulare, de influenţare a deciziei de cumpărare. În domeniul cărţii, aceasta înseamnă informare, educarea mentalităţii, crearea unei anumite imagini în ochii publicului. După 1990 au luat fiinţă în România peste 2000 de edituri particulare atestate, dar active şi prezente permanent pe piaţa cărţii sînt sub 100. Acestea îşi fac şi reclamă: directă sau indirectă, de calitate bună sau mai puţin, cu un impact mai mare sau mai mic asupra publicului.

În ceea ce ne priveşte, ne putem da seama de eficienţa reclamei în mai multe moduri: după numărul mare de scrisori şi comenzi pe care le primim de la cititori din zone unde nu pătrund (suficient) cărţile noastre. S-a întîmplat de cîteva ori, ca reclama să apară din greşeală înaintea ieşirii cărţilor de sub tipar. Faptul că primeam comenzi era o dovadă clară că "reclama prinde".

Discuţiile purtate de noi cu persoane întîlnite întîmplător denotă faptul că în anumite sfere publicul cunoaşte această editură destul de bine. Se poate şi mult mai bine, dar pentru a avea o campanie publicitară mai susţinută trebuie foarte mulţi bani. Sînt convinsă că acţiunea ar fi benefică şi investiţia şi-ar dovedi imediat eficienţa, dar din păcate, cultura nu este chiar domeniul din care să se obţină profituri convingătoare. În orice caz, nu în actualele condiţii: cele obiective sînt suficient de descurajante, iar faptul că sistemul legislativ, fiscalitatea şi unele structuri organizatorice mai adaugă cîte un sac de balast la gîtul culturii sînt elemente care vor avea consecinţe foarte grave asupra dezvoltării şi evoluţiei acestei naţiuni.

Faptul că noi, editorii, nu ne vom îmbogăţi niciodată e o consecinţă minoră. Am fi putut deschide "buticuri" cu produse de bazar şi am fi cîştigat mai mult. Drama este ce se întîmplă cu preţul cărţilor (de mult inaccesibil pentru cititorii români, deşi de fapt foarte scăzut comparativ cu preţul de cost, ca să nu mai vorbim de preţul pe plan mondial), cu bibliotecile, teatrele, sălile de concerte.

4. Piaţa cărţii este în momentul de faţă una dintre cele mai imprevizibile. Contează foarte mult momentul în care iese de sub tipar o carte. Dacă o comparăm (am mai folosit această metaforă) cu valurile mării, trebuie să prinzi neapărat creasta valului. Aici contează, cred eu, şi flerul editorului.

Se poate compromite un tiraj dacă el nu apare atunci cînd piaţa îl poate absorbi în cel mai scurt timp posibil. Consider că Grupul Editorial ALL s-a impus deja în faţa unui anumit public. Sîntem una din primele patru edituri din ţară, numărul de titluri publicate în 1995 depăşeşte o sută. În domeniile noastre (lucrări ştiinţifice şi educaţionale, manuale şcolare, clasici ai literaturii româneşti şi universale) avem un public stabil şi... mereu nou.

Nu ignorăm riscurile, dar pînă acum am avut şansa de a da puţine rateuri, amendate imediat de piaţă la vremea respectivă. În orice caz, ne-am propus să nu ne dezamăgim publicul. E foarte greu să cîştigi faimă şi extraordinar de uşor s-o pierzi.

● EDITURA FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE

Mircea ANGHELESCU – vicepreşedintele Fundaţiei

1. Pentru noi e cam mult spus "strategie de piaţă"; noi trebuie să tipărim un anumit fel de carte, care să răspundă planurilor Fundaţiei Culturale Române (*despre* diasporă, *de* autori din diasporă, *pentru* diferite categorii ale românilor care trăiesc dincolo de graniţă etc.). În funcţie de destinatari – pe care în general îi cunoaştem – specialiştii noştri stabilesc tirajele; normal este ca după un an să se scurgă "grosul" tirajului, rămînînd în depozit cîteva sute de exemplare pentru nevoile curente.

2. Nu ne putem permite să facem sondaje, şi eu personal nu cred într-un sondaj care ia ca bază o mie de subiecţi, dar prin natura meseriei noastre facem fiecare un fel de sondaj în diferitele medii în care circulăm.

Cunoaşteţi butada: fiecare scriitor scrie cartea pe care ar vrea s-o citească, dar nu are de unde. Ca editor, publici cartea pe care ai vrea s-o scrii, dar a scris-o altul înaintea ta. Editura n-a devenit încă o industrie, este un artizanat, relaţia cu publicul este încă de ordinul inefabilului.

3. Reclamă, în sensul adevărat al cuvîntului, nu facem. Reclama pentru carte costă tot atît cît reclama pentru băuturi, să zicem; acolo cîştigul e de sută la sută (sau poate două sute la sută), iar în industria cărţii salariile sînt sub media pe economie, aceea cu care dl. Popescu trăieşte confortabil. Mi s-ar părea imoral să risipesc banii pe "reclamă", în loc să plătesc mai bine colaboratorii şi salariaţii. Gîndiţi-vă puţin la un caz care nu e izolat: noi tipărim clasici români pentru cititorii din provinciile învecinate, din Basarabia, Banatul sîrbesc, Timoc, Ungaria. Ce reclamă să facem pentru asta? Şi unde?

4. Cititorul cărţilor uşoare s-a retras, a avansat cititorul cărţii de specialitate, de folosinţă îndelungată (sinteze, dicţionare, who's who-uri), adică al cărţii scumpe, dar de bună calitate. Acest fenomen cere imperios o bună organizare a pieţei şi pe termen lung. Ar trebui fie ca un deţinător de capital, fie ca un cartel de edituri să preia sau să creeze o reţea de difuzare, altfel jumătate din efortul nostru va fi zadarnic. Poate chiar tot efortul nostru...

1. Cum vă stabiliţi tirajul şi strategia de piaţă?

2. Cum comunicaţi cu cititorii? Vă bazaţi pe sondaje?

3. Cît vă ajută reclama? De unde ştiţi că reclama prinde?

4. Cum vedeţi piaţa cărţii şi ce loc aveţi în cadrul acestei pieţe?

● EDITURA RAO

Ondine Cristina DĂSCĂLIŢA

1. În absenţa unui sistem articulat de difuzare, desfacerea şi promovarea cărţii se face prin agenţii noştri de vînzare, care fac muncă de teren sistematică şi minuţioasă pentru a lua şi menţine legătura cu cele mai diferite tipuri de distribuitori de carte, mai mari sau mai mici, particulari, privatizaţi sau de stat.

În plus, de la bun început, Editura RAO şi-a creat un sistem propriu de distribuţie şi promovare a cărţii: Clubul Cărţii RAO. Sistemul este eficient şi în continuă creştere. Orice carte RAO cuprinde informaţii despre club. Lunar expediem membrilor clubului taloane cu privire la ultimele apariţii ale editurii, lista cărţilor disponibile, oferte speciale, cuponul de comandă, dar şi sondaje sau scrisori ale editorului.

Stabilim tirajul ţinînd cont de factori cu pondere diferită de la o carte la alta:

– experienţa care înseamnă: cunoştinţe despre cartea şi autorul pe care îl publicăm şi înscrierea titlului într-o colecţie a editurii; reacţii anterioare ale pieţei la respectivul tip de carte;

– intuiţia şi permanenta stare de veghe care îţi mai şopteşte "ce se cere" într-un anumit moment;

– sondajele şi informaţiile pe care ni le oferă membrii Clubului Cărţii RAO;

– dorinţa de a lansa sau consolida un anumit nume sau tip de carte pe piaţă cărţii.

2. În primul rînd prin sondajele pe care le-am amintit. Dar membrii clubului ne scriu în număr foarte mare, vor informaţii suplimentare, ne mai laudă, dar ne mai şi ceartă; şi orice scrisoare este binevenită, căci toate laolaltă reprezintă, ca să spun aşa, un orizont de aşteptare ce ni se oferă spontan şi cu generozitate.

3. Reclama înseamnă şi pentru noi posibilitatea de a fi prezent în conştiinţa unui public cît mai larg şi de a atrage atenţia asupra unor apariţii sau evenimente editoriale. Ştim, de asemenea, că reclama pe plan local este extrem de importantă. Reclama este însă costisitoare, iar structura preţului cărţii, aşa cum arată ea la noi în România, nu ne permite să alocăm cuvenitul buget publicităţii.

4. Editura RAO ocupă, după părerea noastră, un loc stabil pe piaţa cărţii din România. Titlurile pe care le-am publicat pînă acum înseamnă, pe de-o parte, o continuare a satisfacerii habitudinilor de lectură ale publicului dintotdeauna (seriile Opere XX, RAO clasic, RAO contemporan), iar pe de altă parte, o deschidere spre categoria romanului de succes (spionaj, aventură, suspans de toate felurile), prea puţin promovat în România înainte de 1990.

Este cert însă că piaţa cărţii şi gustul publicului se diversifică şi cererea va aluneca tot mai mult spre domeniul ne-beletristic, al non-ficţiunii. La rîndul nostru, căutăm să rămînem în atenţia publicului, extinzîndu-ne şi într-acolo. Domeniul este vast.

● EDITURA TEORA

Oana ŞERBAN – Departamentul de Marketing

1. În ceea ce priveşte strategia de piaţă adoptăm o formulă deja clasică, şi anume parcurgem drumul de la sfîrşit la început, adică de la cititor la editor. Începem întotdeauna prin a ne întreba ce îşi doreşte cititorul sau, mai ales, de ce anume are el nevoie. Încercăm nu numai să acoperim anumite zone de interes sau să ne adresăm anumitor categorii profesionale, ci şi să răspundem cerinţelor tipurilor umane, personalităţilor din aceste domenii. De acea optăm în general pentru titluri cît mai variate, în tiraje relativ mici (3000-7000 ex.).

2. Firesţe că ne bazăm şi pe sondaje, mai ales atunci cînd lansăm o carte sau o serie nouă şi vrem să studiem reacţia pieţei înainte sau după lansare. Serviciul de carte prin poştă este apoi un barometru destul de fidel al cerinţelor cititorilor noştri, ca şi informaţiile pe care le primim de la vînzătorii de carte. Preferăm însă un dialog direct, înlesnit pe de-o parte de serviciul nostru de relaţii cu publicul, pe de altă parte de deschiderea, de curînd, a librăriei TEORA, în incinta căreia cititorii pot discuta cu redactorii noştri de specialitate.

3. În momentul de faţă, prin publicitatea pe care ne-o facem dorim să informăm şi să fixăm imaginea firmei noastre. Reclama ne ajută să îndepărtăm unele prejudecăţi ale publicului cititor (cum ar fi aceea că la TEORA apar numai cărţi de calculatoare) şi să batem mai departe decît o poate face lanţul de distribuţie. Reclama ajunge direct la cititori, cărora încercăm să le captăm atenţia şi pe care urmărim să îi aducem la raftul cu cărţi în căutarea unei lucrări pe care au văzut-o prezentată şi cred că i-ar putea interesa. Eficienţa reclamei o testăm tot prin intermediul librăriei sau serviciului de relaţii cu publicul, oamenii venind sau sunînd să întrebe despre o anumită carte pe care au văzut-o la televizor sau în ziar.

4. Este clară în prezent reorientarea producţiei editoriale către cartea şcolară. Din acest punct de vedere, opţiunea noastră a fost clară de la bun început, primele noastre apariţii fiind dicţionare şi cărţi de informatică, domenii în care ne menţinem editura de referinţă. Credem că pe piaţa de carte românească mai există încă multe culoare libere, multe sectoare neabordate îndeajuns sau chiar deloc şi sperăm, ca şi alte edituri, probabil, să ne diversificăm, în timp, activitatea, pentru a răspunde, aşa cum spuneam şi la început, cît mai multora dintre aşteptările cititorilor noştri.

● EDITURA UNIVERS

Denisa COMĂNESCU – redactor şef

1-2. Editura UNIVERS este, în principal, axată pe traduceri din beletristica universală, din critică, istorie literară şi eseistică. După 1990 şi-a lărgit spectrul editorial prin două colecţii "Ithaca" şi "Recuperări", dedicate scriitorilor, eseiştilor şi politologilor din diaspora, printr-o colecţie "Spectrum" care cuprinde studii de imagologie despre România şi români, printr-o colecţie de dicţionare "NOMINA UNIVERS" şi una de sinteze literare şi lingvistice, "SCHOLA-UNIVERS", o colecţie pentru adolescenţi şi tineri "Iuventus" şi o colecţie de filosofia culturii, intitulată chiar "Filosofia culturii". Din cele 18 colecţii ale editurii şi 10 serii de autor, majoritatea se adresează unui public larg, cîteva fiind de strictă specialitate.

Traducerile din literatura universală ocupînd un loc important în planurile editoriale ale multor edituri, Editura UNIVERS urmăreşte consecvent să ofere publicului cititor opere semnificative din creaţia autorilor de primă importanţă din toate timpurile şi de pe toate meridianele. Planurile sînt alcătuite după un concept editorial solid, bazat pe valoare şi profesionalism. Tirajele au scăzut spectaculos începînd cu 1995 (datorită preţurilor ridicate, cartea devenind aproape un lux), astfel încît atît pe baza sondajelor de piaţă efectuate lună de lună, cît şi ţinînd cont de orizontul de aşteptare al publicului cititor - testat prin corespondenţă directă, prin "Clubul Cărţii UNIVERS" şi în urma întîlnirilor organizate în şcoli, facultăţi, licee, varii instituţii sau la tîrgurile de carte, stabilim, în general, tiraje corespunzătoare.

De remarcat faptul că tirajele variază între 3000 - 6000 exemplare pentru beletristica universală, iar pentru cartea de filosofia culturii între 3000 - 4000 exemplare.

3. Editura UNIVERS are în structură o secţie specială a departamentului "Marketing-Difuzare" care se ocupă de reclamă.

Fiind o editură de prestigiu, Editura UNIVERS beneficiază de solicitarea permanentă a redactorilor din secţiile culturale ale principalelor ziare şi reviste culturale. De asemenea, atît radiourile cît şi posturile de televiziune acordă un spaţiu destul de larg prezentării cărţilor Editurii UNIVERS. Folosim, de asemenea, reclama plătită pentru anumite cărţi, cît şi sponsorizări pentru diferite emisiuni cu concurs sau donaţii de carte anunţate în cadrul unor manifestări culturale mediatizate. Anual, sponsorizăm bibliotecile şcolilor, liceelor şi facultăţilor din Capitală şi din ţară şi oferim cărţile Editurii UNIVERS cu un rabat care să fie accesibil elevilor şi studenţilor.

4. În ultimii ani, piaţa cărţii s-a structurat în mod vizibil, iar segmentul căruia i se adresează Editura UNIVERS este publicul cititor cultivat. Creşterea continuă a preţurilor de producţie a cărţii defavorizează tocmai această categorie, de aceea Editura UNIVERS urmăreşte permanent să aibă o politică a preţurilor accesibile.

Anchetă realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Altădată şi acum

Pe vremuri, editorii erau şi librari şi chiar tipografi. În 1895 - din iniţiativa probabilă a lui Caragiale, Delavrancea, Vlahuţă - s-a întemeiat "Biblioteca pentru toţi". A fost pusă sub îngrijirea cărturarului folclorist C-tin Stănescu iar editor era Carol Müler, tipograf şi librar. În 1900 Müler a dat faliment şi colecţia a trecut la editura Alcalay. Acest Leon Alcalay, editor şi librar, ştia carte puţină, unii afirmînd chiar că e analfabet. Şi, totuşi, a făcut treabă bună ca editor şi librar bucureştean. În 1918 apărea, aici, al 1000-lea număr al "Bibliotecii pentru toţi". Leon Alcalay, acest caz particular de editor-librar, a murit în 1920, "Biblioteca pentru toţi" fiind transferată la Editura "Socec". Socec era un librar-editor de bună calitate, în editura sa publicîndu-şi marii scriitori cărţile, în ediţii mai acătării şi în condiţii grafice europene. Aici şi-a publicat Alecsandri - în 1885-1886 - o ediţie de opere, aici Iacob Negruzzi a publicat, în 1872-1873, în trei volume, opera părintelui său Constantin, aici şi-a publicat Maiorescu cele trei volume de *Critice* (1867-1872, 1892-1893, 1908) şi, tot aici, în 1884, a apărut ediţia princeps a *Poesiilor* lui Eminescu. Socec era un editor bun şi cărţile sale se bucurau de excelente condiţii grafice. Se păstrează şi azi bine, pentru că materialul tipografic (hîrtie, carton) şi execuţia erau ireproşabile. Era, de aceea, curtat de scriitori, fiind, adesea, prezent, ca invitat, în salonul lui Maiorescu din str. Mercur 1. De altfel, după 1900 revista *Convorbiri literare* a apărut în editura lui Socec, redacţia avînd o cameră în sediul tipografiei. O editură cu oarecare prestigiu a fost, la începutul veacului, "Minerva", condusă de ardeleanul Gh. Filip. Banii pentru întemeierea editurii, inclusiv maşinile tipografice, i-a furnizat Gh. Gr. Cantacuzino-Nababul. Aici se publica, mai ales, literatură română, editura Minerva fiind direct legată de mişcarea sămănătoristă. Aici şi-a publicat Sadoveanu cărţile sale de început, pînă spre 1914-1916. Nu se ştie prea clar de ce Gh. Filip şi finanţatorul său, fiul Nababului, au vîndut tipografia, inclusiv ziarul *Minerva*, în anii neutralităţii, nemţilor. Apoi editura şi-a încetat existenţa. După războiul dintîi mondial o mare dezvoltare au luat editurile "Adevărul" şi "Cartea Românească". Aici, la "Adevărul", şi-au publicat romanele Rebreanu, Stere, Sadoveanu şi încă foarte mulţi alţii. Am văzut, la Arhivă, contracte ale acestor edituri. Un tiraj la un roman al unui scriitor prestigios era de 5000 exemplare, autorului fixîndu-i-se o sumă substanţială drept onorariu, ca avans, iar apoi se achita un procentaj din valoarea vînzării. După epuizarea, prin librăriile din ţară a tirajului, romanul se reedita, autorul trăgînd şi el foloase de pe urma noilor tiraje (*Ion* al lui Rebreanu a apărut, din 1921 pînă în 1943, în douăsprezece ediţii, *Pădurea spînzuraţilor* tot în douăsprezece ediţii, iar romanul lui Stere, care a început să apară din 1932, *În preajma revoluţiei* (8 volume), a cunoscut, fiecare volum trei-patru ediţii). Totul era, aparent, reglementat în contracte. Dar, de regulă, scriitorul era înşelat deoarece nu putea controla în cîte exemplare a tipărit, de fapt, editorul cartea sa. Presa era plină (pagina culturală a ziarelor) de astfel de recriminări, care nu puteau fi soluţionate. De abia în 1939, sub ministeriatul lui M. Ralea, acest contencios şi-a găsit soluţionarea. A fost intodus timbrul scriitorilor, editorii avînd obligaţia să lipească pe fiecare exemplar din tirajul unei cărţi, un timbru. Fraude s-au mai făcut, desigur, dar exista un mijloc de control cu mai multă putere.

Scriitorii vizitau, de regulă, librăriile, unde îşi dădeau întîlnire pentru convorbiri, librarii fiind în bune relaţii cu scriitorii. Aici, în unele dintre marile librării, se organizau şi festivităţile din "Zilele cărţii" (tîrgurile de carte nu se inventaseră încă) şi scriitorii, care publicaseră cărţi, se instalau la măsuţe, oferind autografe cititorilor. O librărie frecventată, între războaie, era Hasefer, unde se găseau cele mai noi apariţii europene şi unde, periodic, se organizau şi expoziţii de pictură, de obicei de artă modernă şi avangardistă. De renume se bucura şi librăria Hachette, de pe strada Lipscani, unde se puteau comanda ultimele apariţii nu numai de la pariziana editură Hachette, dar şi din alte edituri. Lovinescu a fost legat, în prima jumătate a anilor douăzeci, de editura Benvenisti. Aici a apărut revista *Sburătorul* şi volumele din *Criticile* lui Lovinescu. S-a spus, şi e probabil adevărat, că Lovinescu a determinat falimentul editurii Benvenisti. O editură importantă a fost, imediat după război, "Cultura naţională", în fruntea căreia s-a aflat, pînă la moarte (1926), Vasile Pârvan, finanţator fiind bancherul Aristide Blank. Aici s-au publicat cărţi fundamentale de cultură, inclusiv bune traduceri din literatura clasică filosofică. Ceva mai tîrziu, conducerea editurii "Cultura naţională" i-a fost încredinţată prof. Alexandru Rosetti. După 1930, cînd Carol al II-lea s-a instalat pe tronul României, a înfiinţat, pe lîngă Fundaţia sa culturală, Editura Fundaţiei Culturale Regale, care a preluat tradiţia şi patrimoniul "Culturii naţionale", inclusiv directoratul lui Alex. Rosetti. Această nouă editură şi-a căpătat repede un imens prestigiu. Se publicau - prin concurs - cărţi noi de literatură română (inclusiv debuturi anuale), şi, tot aici, s-a început editarea, în ediţii critice, impecabile sub raport filologic, a literaturii române clasice. Scriitorilor români consacraţi li s-a editat, aici, opera în remarcabile ediţii definitive de autor. Librărie n-a avut Editura Fundaţiei Regale. Dar cărţile ei erau difuzate bine, prin reţeaua de librării din Bucureşti şi din ţară. Cum erau puţine edituri, serviciile lor comerciale întreţineau, fiecare, relaţii de afaceri cu librarii. Dar erau frecvente cazurile cînd librarii întîrziau sau refuzau să achite conturile editorilor, care rămîneau, astfel, mofluzi. Încercarea, la început, a editurii "Cultura naţională" de a întemeia o Centrală a cărţii, pentru comerţul en gros a eşuat repede, cu un mare crah financiar. Azi, cînd funcţionează (oare numai pe hîrtie?) peste 2.000 de edituri, se simte acut nevoia unei organizaţii comerciale en gros pentru carte. Dar aceasta nu se poate întemeia şi din cauza Centrelor judeţene de librării, organizate în S.R.L.-uri, care au interes să nu existe comerţ de carte en gros. Deficienţele, grave, ale comerţului de carte şi aici îşi au sursa.

Din evul contemporan a fost organizat un sistem al bibliotecilor: judeţene, comunale etc., care stimulau lectura celor ce nu aveau mijloace să-şi cumpere toate cărţile dorite. Studioşii aveau la dispoziţie, de la începutul veacului, la Bucureşti, o mare bibliotecă pe lîngă cele liceale (în toată ţara) şi universitare. La începutul veacului, regele Carol I a întemeiat Fundaţia Regală, clădind, peste drum de Palatul Regal, un mare aşezămînt, în care funcţiona o foarte bine utilată bibliotecă şi o sală de conferinţe. Primul custode (azi s-ar numi director) al acelei biblioteci extraordinare a fost Const. Rădulescu-Motru. Biblioteca era foarte frecventată de lumea studenţească. După război, mai toţi studioşii "noii generaţii" citeau, ziua toată, la Fundaţie, iar în aula instituţiei au avut loc vestitele cicluri de conferinţe ale Asociaţiei "Criterion". Emil Cioran a povestit că formaţia sa intelectuală a fost indisolubil legată de lecturile la Biblioteca Fundaţiei Regale. Mai tîrziu, în anii cincizeci, generaţia mea de studioşi şi-a făcut, şi ea, veacul la această bibliotecă. Şi obiceiul a fost continuat, pentru că aici se găseau cărţi din străinătate, puse la dispoziţia studenţilor (mai rar) dar, mai ales, cadrelor didactice, în vestita "Sală de lectură a profesorilor". De prin anul al III-lea al Facultăţii am căpătat, cu greu, permis de lectură la Biblioteca Academiei, cea mai bună şi serioasă instituţie de acest fel din ţară (cărţi, periodice, manuscrise, numismatică). Actuala ei clădire a fost inaugurată în 1936 şi, de atunci, cu sporirea colecţiilor, ea a devenit, azi, neîncăpătoare. A fost începută construirea unei căldiri noi, alături. Dar cine ştie cînd va fi ea, în lipsa cronică a fondurilor, încheiată. De atunci, practic, n-am mai ieşit din Biblioteca Academiei. Şi toată munca de documentare pentru cărţile mele, aici, cu trudă infinită, s-a desfăşurat. Mi-e greu, chiar imposibil, să-mi închipui destinul meu de cărturar fără Biblioteca Academiei, unde, adesea, mă aflam de la 8 dimineaţa pînă la 10 seara (a fost o lungă perioadă cînd Biblioteca se închidea la ora 10 seara, ea funcţionînd şi sîmbăta după-amiaza şi duminica dimineaţa). Dacă, după perioada "documentării", scriindu-mi acasă cartea (din 1959 pînă în 1962, neavînd locuinţă adecvată, am şi scris în sala de lectură trei cărţi), lipsesc de la Biblioteca Academiei cîteva luni, mă simt vinovat. Pentru a-mi reveni, mă duc de îndată la Biblioteca Academiei. Am frecventat-o şi în teribilele ierni ceauşiste, cînd sălile erau neîncălzite, citind cu paltonul pe mine, cu căciula pe cap, cu o mănuşă pe mîna stîngă, iar cu dreapta foiletam paginile cărţii, manuscrisului sau periodicului, luîndu-mi note. Biblioteca Academiei a fost, în acele ierni cumplite, un loc al rezistenţei prin lumina culturii. Azi Biblioteca Academiei e frecventată mai ales de noi, "interbelicii". În perioada preparării tezelor de licenţă (toamna) sălile de lectură se populează cu studenţi. Apoi, cititorii se împuţinează şi rămînem tot noi, "interbelicii". Şi nu văd perspective pentru modificarea peisajului.

Z. ORNEA

Textul-oraş

Parcurgerea unui text se face, vrînd, nevrînd, linear. Este o acţiune în funcţie de timp, pe un spaţiu determinat. Parcurgerea unui drum se face tot linear şi tot în funcţie de timp. Deci, dacă citesc un roman, parcurg un drum; dacă parcurg un drum, citesc un roman.

De mic mi-a plăcut să "citesc"... oraşul. L-am prins încă în ediţie antebelică, cu pagini colorate, cu personaje nostime, gen "Moş Coprol" care, în cămaşă de noapte şi cu scufie pe cap se grăbea către umblătoare, graţie minunatului leac uşurător, cu "Gladys", crema de pantofi, cu ciocolata "Zamfirescu", atractivă prin însăşi simplitatea numelui (am fost coleg de şcoală cu nepotul... ciocolatei, un prieten de care îmi aduc aminte cu plăcere, în a cărui casă din... ciocolată s-a mutat apoi un tovarăş Mujic, de la sindicate), cu nume misterioase gen "Bayer" şi "Koh-i-Noor", fascinante prin însăşi grafia lor.

Apoi s-a întîmplat ceva şi textul s-a schimbat brusc. Verbul dominant a devenit "trăiască". Din ceea ce vedeam, rezulta că trebuie să trăiască în primul rînd tovarăşul Stalin, a cărui efigie o înlocuise pe cea a lui Moş Coprol, chiar şi în vitrina farmaciilor, apoi nişte tovarăşi de la noi şi mai trebuia neapărat să trăiască URSS, PCUS, PMR, CGM, UTM, UFDR, pe o perioadă nedeterminată, iar prietenia româno-sovietică trebuia să trăiască chiar în veci!

După ce, în pofida urărilor, tovarăşul Stalin n-a mai trăit, binecuvîntările de pe ziduri s-au îndreptat către tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej. În locul pozelor cu bărboşi şi mustăcioşi a început să apară un şir de nouă portrete (la un moment dat, prin anii '60, al nouălea era unul cu păr cîrlionţat care mai tîrziu avea să devină star) pe care oamenii le urmăreau cu atenţie, interpretînd chiar şi ordinea personajelor. Ceea ce trebuia să trăiască era acum "prietenia cu toată ţările socialiste" şi, desigur, "Republica Populară Română".

Tot pe-atunci, textul oraşului a început să devină mai variat (din punctul de vedere al funcţie conative, cum ar spune Jakobson). Pe un ton imperativ, ni se spunea: "Citiţi Scînteia", "Economisiţi la CEC" sau chiar "Purtaţi pantofi de pînză" şi, mai ales, "Daţi copiilor dulciuri" (medicii stomatologi s-au cam supărat...). Ba, chiar, în vitrina unei drogherii (denumirea mai exista) puteai vedea o scurtă bandă desenată cu doi bărbaţi care dialogau în... bule. "Mişule, sînt fericit", zicea unul. Iar celălalt îi răspundea: "De ce, mă?", "M-am logodit!" îi răspundea Mişu în bula următoare. "Cu cine?" întreba curios amicul lui Mişu. "Cu Lila care foloseşte *Clorofila*", zicea Mişu, oferindu-i amicului pasta de dinţi "Clorofila". Dramatizat, la radio, scenariul a făcut carieră la sfîrşitul anilor '50, alături de poemul: "Dacă plouă,/Las' să plouă/Ei, şi ce ne pasă nouă?/C-avem trenciuri impregnate/C-un produs de calitate/*Im-pregnol*!" pe care toţi colegii mei de liceu îl ştiau în întregime, spre deosebire de "Moartea lui Fulger" din care nu puteau cita decît: "Din codru rupi o rămurea/Ce-i pasă codrului de ea?".

Cînd romanul citadin a fost ilustrat cu o imensă reclamă luminoasă, deasupra barului "Katanga", lîngă magazinul "Unic", a fost o adevărată senzaţie! Intram în rîndul literaturii urbane contemporane! N-a durat mult...

S-a dus şi tovarăşul Dej, neţinînd seama de dorinţa noastră fierbinte şi, după ce textul s-a îmbogăţit cu ADAS, TAROM (cam sadic pentru noi: "Fly to Cairo, Athens, Beirut" etc.) a început treptat să-şi piardă culoarea şi picul de fantezie, ajungînd la unicat: "Trăiască... în frunte cu..." (realmente nu pot să scriu în întregime).

Ce-i drept, în afara oraşului era mai variat şi totdeauna m-am întrebat cît or fi costat şi pentru ce trebuiau puse pe marginea drumului panouri imposibil de citit, chiar şi la 60 de km pe oră, pe care erau scrise cu migală fragmente de dări de seamă: "CAP Tîncăbeşti a realizat...".

Cît priveşte ilustraţiile, începusem să mă gîndesc cu nostalgie la Moş Coprol, ba chiar şi la bărboşi, înconjurat de pretutindeni de imaginea lui "Big brother" alături de a sa... "Big... om de ştiinţă şi prestigios savant de renume internaţional, mamă iubitoare etc.etc.".

Toată copilăria mea a fost dominată de două texte. Texte interzise, condamnate, ironizate, texte misterioase, depărtate şi tocmai de aceea fascinante. Texte din marele discurs al marilor oraşe. Texte al căror referent mi-era total necunoscut şi care mă făceau să le fetişizez. Le văzusem în publicaţii străine, le visam noaptea, le analizam sintactic şi morfologic, le simţeam savoarea, le intuiam funcţia poetică. Textele acestea erau pentru mine la fel de atrăgătoare în copilărie, aşa cum aveau să fie mai tîrziu cele ale lui Cioran, Orwell, Weber, Glucksmann, Besançon şi ale atîtor altora. Ştiam că ele există, că se integrează textului citadin global, dar nu credeam să le pot vedea vreodată. Aceste texte erau "Coca-Cola" şi "Palmolive". Primul era un fel de mit misterios legat de o lume depărtată şi, la rîndul ei, misterioasă. Al doilea era poetic prin el însuşi, evocîndu-mi, nu ştiu de ce, ape albastre.

Cînd nu mai aveam nici o speranţă, textele mele au intrat în... context, un context variat pe care, parcurgîndu-l, "te uiţi şi cîştigi". Cîştigi, înţelepciune paremiologică ("URGO la nevoie se cunoaşte"), cultură cinematografică autobuzieră, vitalitate ("Plusssz"!), avantaje în menaj ("BONA prima"), noi reguli de despărţire în silabe ("ST EF AN EL"), cîştigi, mă rog, de toate...

Ba, poţi învăţa şi limbi străine ("Let's make things better...") sau poţi afla informaţii care ar putea să-ţi prindă bine odată ("Centru de copiat chei YALE").

Cît despre textele mele mult visate, acestea s-au desemantizat complet, transformîndu-se într-un fel de semne de punctuaţie ale romanului-oraş...

Cezar TABARCEA

BIBLIOPOLIS

Omenirea "incultă"?

E vădit faptul că în Bibliopolis nu trăiesc toţi pămîntenii alfabetizaţi, ci numai aceia care, variabil şcoliţi, au fost definitiv contaminaţi cu morbul lecturii. Aceşti puţini aleşi vieţuiesc printre cărţi, citindu-le sau scriindu-le, fără teama că acestea vor pieri prin euthanasie "informatică". Se apreciază că, la Bizanţ, numai un procent din populaţia imperiului era capabilă să descifreze un manuscris. Restul de 99 la sută trăiau într-un cadru povestit, relatat, mediat, adică într-un spaţiu al *creditului intelectual* nerambursabil: credeau ce auzeau, pentru că nu aveau de ales, neconsiderîndu-se ca atare nici frustraţi, nici "manipulaţi". Aş fi înclinat să cred că situaţia prezentă nu s-a modificat radical şi că acest fapt ne poate furniza un indiciu referitor la dinamica (ar fi mai bine zis: *statica*) globală a culturalizării masselor.

Nu vreau să sugerez *ipso facto* că "deşteptăciunea" este o constantă elitistă independentă de evoluţia "obiectivă" a societăţilor omeneşti şi nici că umanismele au eşuat în bloc, deodată cu strategiile lor vulgarizatoare. E greu de contestat explozia informaţională la care asistăm, chiar dacă urechea potenţial analfabetă rămîne un palid substitut al ochiului altădată cititor. Oamenii află mai multe, pe măsură ce înţeleg mai puţin; ei consumă imagini al căror sens le scapă, înghit un material documentar indigest, asimilează aparenţe trucate, sacrifică locului comun energia odinioară rezervată interpretării. Arta lecturii declină, graba maschează ignoranţele, pragmatismul ucide nuanţa, mass-media depersonalizează percepţiile, senzaţionalul mistifică prioritătile. Să ne mai mire atunci faptul că uriaşa majoritate a contemporanilor noştri este formată de inşi care nu au citit nici măcar un ziar, fie pentru că nu ştiu slovele, fie pentru că - instruiţi rudimentar - au suferit o formă sau alta de marginalizare? Inferioritatea lor - asumată şi recunoscută ca atare - subliniază, prin opoziţie, natura autocratică a lecturii: a desluşi un text, a ţi-l aprop(r)ia e tot una cu a-ţi manifesta puterea de a monopoliza, temporar, privilegiul înţelegerii. Într-un univers de semne, în care *direcţia de mers* trebuie citită, adaptarea e permisă numai celor care au obţinut un paşaport pentru Bibliopolis. Numai aceştia din urmă se pot deplasa eficient, pot deschide uşa potrivită, izbutesc să se ţină la curent cu datele decisive (pentru ei înşişi sau pentru semeni), profitînd de acea lungime în avans fără de care competiţia, concurenţa sau selecţia rămîn vorbe goale. Pornind de aici, am fi îndreptăţiţi să bănuim că practica discriminatorie a lecturii (împreună cu finalitatea sa ierarhizantă) este istoric asociată cu paradigma capitalismului: bogaţii învăţă şi stăpînesc, într-o patriarhală inegalitate a şanselor. Sînt convins însă că, în realitate, lucrurile stau cu totul altfel şi am să încerc să arăt de ce.

De la *Bibliotecarul* lui Arcimboldo (fantasmă aulică) şi "turnul" anticarului Montaigne pînă la utopia livrescă imaginată de Borges (mandarin al falsurilor erudite), trecînd prin mistica mallarmèană a Cărţii, numeroşi creatori "moderni" au căutat să fundamenteze, ideologic sau imaginar, statutul exclusiv(ist) al Textului: potrivit lor, Cartea căzută în lume ar fi putut fi răscumpărată numai cu preţul unei lumi prefăcute în Carte. Am greşi, totuşi, dacă i-am acuza de "incorectitudine politică" *ante litteram* sau de vreun arogant belferism sectar. Ei nu au făcut decît să presimtă şi apoi să codifice - sub imperiul fanatismului, al resemnării sau al aluziei - temerea legată de faptul că democratizarea accesului la cărţi presupune încălcarea unui tabu ancestral. Survenită tardiv, melancolia lor a fost, din păcate, doar glasul care strigă în pustiul celor ireversibile, dacă nu vorbă meşteşugită rămasă pe hîrtie.

Desacralizarea lecturii

Modelul "cărţii la îndemîna tuturor" - descoperire a Europei tipografic-protestante - implică o răsturnare catastrofală în raport cu toate marile tradiţii spirituale cunoscute, vii sau moarte. Copleşiţi fiind de volume - kilometri de babilonică ofertă editorială - avem tendinţa de a uita că textele primordiale - Maha-Bharata, ciclul homeric sau Pentateuhul - tezaurizau o înţelepciune ezoterică sau o revelaţie, atent ferite de privirea profanilor. Aşa se face că, timp de milenii, lectura a fost un act ritual încredinţat unor "specialişti" protejaţi îndeobşte prin carapacea sacerdoţiului. Textul nu "se citea" la întîmplare, fiind mai degrabă recitat *coram populo*, de pe un altar distant şi graţie competenţei liturgice a unui mistagog. În asemenea împrejurări solemnizate, dar mai ales saturate de un simbolism autoritar, lectura hieratică însoţea sărbătoarea, configura un calendar sacral, atenua tensiunile prin proclamarea nemijlocită a unui răspuns "divin". Lectorul tradiţional era mai mult decît un personaj doct, scos în evidenţă deasupra unei adunături ignare. El era în stare nu doar să "dea glas" textului, ci şi să-i aplice grila interpretării canonice, de care depindea valorea *operativă* a mesajului intrinsec. Ar fi fost imposibil ca memoria acestei îndelungate separaţii dintre Carte şi Comunitate să nu lase urme exact în maniera în care arhetipurile jungiene vor fi reuşit să amprenteze inconştientul colectiv: respectul celor "simpli" pentru "omul cu carte" este, de pildă, o astfel de reminiscenţă fără vîrstă.

Atunci cînd Cartea a început să se desacralizeze (indiscreţia lui Platon faţă de pithagorism, traducerea din Septuaginta, producţia de apocrife neo-testamentare sînt primele exemple care îmi vin în minte) s-a declanşat nu doar invazia solipsistă a cantităţii, ci şi inevitabila cacofonie a "părerilor personale" care fac şarmul şi dezastrul oricărui comportament hermeneutic. Consecinţele acestui "păcat originar" comis de cărturarii antichităţii sînt binecunoscute. Inventînd noi tehnici grafice sau perfecţionîndu-le pe cele arhaice, diversificînd suporturile materiale şi înmulţindu-şi destinatarii, atribuindu-şi o paternitate şi primind afrontul opiniei, ei au prefăcut Cartea în "cărţi", autoritatea în "auctoritate", lectura în critică şi critica în spaţiu de negociere al unor semnificaţii aleatorii. Nu putem şti dacă motivaţia acestei degradări va fi fost dorinţa de a transcende, prin multiplicare "mecanică", graniţele unui public prea mic pentru orgoliul unor oficianţi deveniţi între timp vedete ecumenice. E la fel de plauzibilă şi ipoteza că o intenţie pe deplin lăudabilă (să spunem: răspîndirea "adevărului") s-a compromis din pricina unui nestăvilit prozelitism luciferic. În ceea ce priveşte posibilitatea ca hybris-ul inteligheţiei elenistice să fi fost *efectiv* un păcat major, un cutremur devastator la scara istoriei *reale* a sentimentului religios, nimeni nu s-ar putea pronunţa, desigur, în afara lui Dumnezeu însuşi, ca Judecător.

Cartea cărţilor

Oricum, cele trei monoteisme avraamice sînt ultimele păstrătoare şi veneratoare ale Cărţii ca receptacol epifanic. Nefiind rabin păzitor de Lege, arabizant sau istoric al religiilor, voi lăsa deoparte mozaismul şi islamul (fascinant, cu teoria sa despre *natura increată* a Coranului) pentru a aminti aici numai semnificaţiile pe care creştinismul patristic le-a acordat termenului în discuţie: "cartea".

Cartea-obiect e numită printr-un substantiv neutru (*to biblion*) cu vădite întrebuinţări "tehnice": diviziunea unui tratat (cf. Tatian, *orat.* 36, PG 6, 880 B), un dicţionar (Theodoret, *Qu. 54 in i Reg.*, 1, 389), o scrisoare (cf. Theophylact Simocatta, *excerpta de legationibus gentium ad Romanos* 6, PG 113, 945 C) sau un certificat (cf. Marcu Diaconul, *vita Porphyrii Gazensis*, 6) puteau fi desemnate, cazual, în acest mod. Cît priveşte *conţinutul* cărţilor, s-a recurs mai degrabă la femininul *hè biblos* care, cel puţin pînă în secolul II după Hristos, a mai rezistat ici-colo (mai cu seamă sub pana amatorilor de cultură păgînă, precum Clement Alexandrinul, cf. *stromateis* 1, 23, PG 8, 897 A), păstîndu-şi semnificaţia clasică: sul scris de papirus. După acestă primă etapă - caracterizată prin aculturaţii amiabile şi terminologii fluctuante - "cartea" devine şi rămîne, pentru autorii creştini, *Cartea prin excelenţă*, adică Scriptura de Dumnezeu inspirată. Justin Martirul şi Filozoful evocă, particularizant, "cărţile profeţilor" (cf. *dialogus* 20, 1, PG 6, 517 C), în timp de *Prima clementis* pomeneşte "cărţile lui Moise" (cf. 43, 1). Începînd cu Origen (a cărui contribuţie la fixarea canonului nu trebuie neglijată) se vorbeşte deja despre ansamblul "cărţilor sfinte" (cf. *Jo.* 1, 22, PG 14, 61 A, v. şi Eusebiu, *de vita Constantini* 4, 17, PG 20, 1165 A; Athanasie, *epistula encyclica* 3, PG 25, 229 A). Platonizanţii triviali, de teapa lui Hermas (*vis.* 1, 3, 2), dar şi cei superiori, de felul sfîntului Grigorie de Nazianz (*carm.* 2, 2) imaginează - licenţă poetică - o "carte a vieţii", aşa cum crepuscularul Ioan Damaschin avea să ne propună o altă metaforă, comparînd icoanele cu nişte *bibloi tôn agrammaton* (*imag.* 2, 10, PG 94, 1293 C).

Mi se pare că toate accepţiunile recapitulate anterior se ţin laolaltă, fără fisuri. Pentru societatea Părinţilor, cartea nu era accesoriul unui decor epatant, instrumentul unui narcisism vag sau al unei comunicări "funcţionale", ci "depozitul" sacrosanct al unui cifru ultimativ, întrucît soteriologic. Aflarea în treabă (ca *passe-temps*), relaxarea într-o doară, toceala şcolărească şi răsfoiala informativă nu caracterizau bibliofagia, aşa cum se întîmplă cu noi, care parcurgem un text împinşi fiind de motivaţii lumeşti. Numai în Biserică - teritoriu al statorniciei - lectura liturgică este şi astăzi strict reglementată: preotul (şi nimeni altul) vesteşte Evanghelia de pe solee, în faţa uşilor împărăteşti, iar Apostolul e psalmodiat cu osteneala unui laic respectabil. Acolo, Cartea cărţilor e hrană duhovnicească pătrunsă în vintrele sufletului, spre îmbunătăţirea firii. Acolo, *Vieţile sfinţilor* întruchipaţi în frescă pogoară, prin glasul stranei, în carnea celor chemaţi. Acolo, în sfîrşit, "litera care ucide" şi "Duhul care dă viaţă" se împacă salutar, sfidînd formalismele ipocrite şi vitalismul gregar.

Mă feresc cît pot de contrastele paseiste (trecut roz *versus* prezent negru) dar, în cazul acesta, mi-e greu să nu fiu "retrograd", declarîndu-mi nostalgia faţă de ce am pierdut, pe măsură ce Cartea a trecut din bibliotecile monahale în cele private şi, de acolo, în miriadele de librării moderne unde foşgăie, brownian, tot atîţia căutători care au uitat demult ce iscodesc.

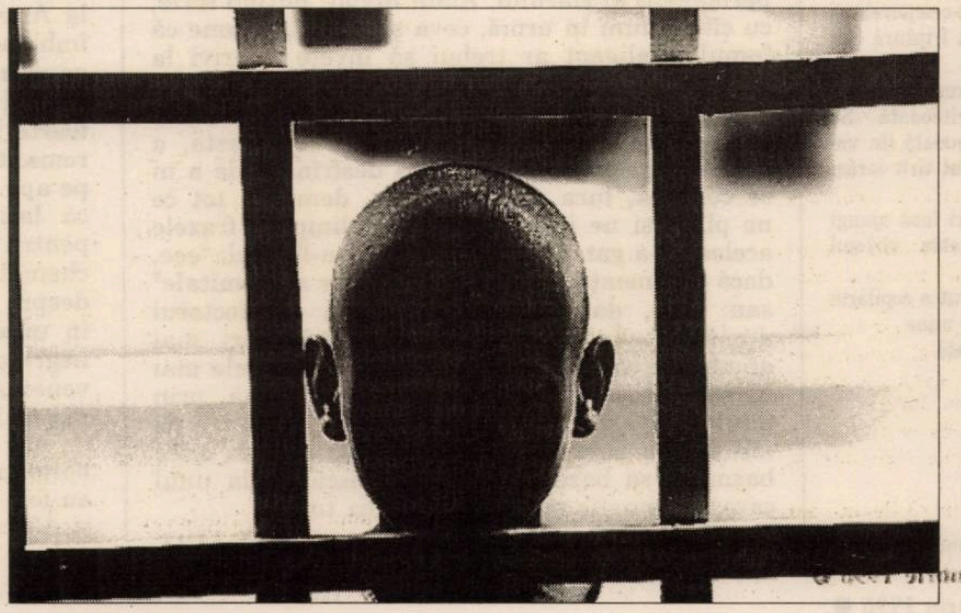

© C. Bumbuț

Teodor BAOONSKY

Bazar

Dedicaţiile muzicale

Majoritatea dedicaţiilor muzicale (excepţie făcînd cele scrise pe micul ecran) presupun o relaţie tripartită între interpret, disc-jockey şi, evident, anonimul doritor. Interpretul, vedeta cîntătoare, pare a nu avea decît un rol pasiv, acela al "balonului" dintre cetăţeanul-fan şi prezentatorul emisiunii în cauză. În realitate, întreaga mitologie a dedicaţiilor porneşte de la cîntăreţi: el (ea) formează gustul respectivului post de radio sau TV. De pildă, Gabriel Dorobanţu, a cărui melodie *Floarea amintirii* este ades difuzată la emisiunea postului naţional de radio *O melodie pentru fiecare*, impune ascultătorilor săi un limbaj lirico-vegetal şi o mentalitate asemenea: aceştia sînt îndrumaţi să-şi considere sentimentele *copaci neînfrunziţi* (amăgirea), *muguri, toamne, primăveri, ceruri senine* etc. În acest context, atît prezentatorii, cît şi doritorii de dedicaţii se simt nevoiţi să imite retorica deja consacrată şi să converseze pe limba inimilor sfărîmate.

Un ascultător al emisiunii *O melodie pentru fiecare* îşi semnează, astfel, dedicaţia: *"de la o inimă zdrobită pentru Mihaela Gânguţ din Blăgeşti, Bacău"*. Prezentatoarea emisiunii nu se lasă nici ea mai prejos, adăugînd un comentariu asortat: *"Iubirea nu vine niciodată cînd vrei tu, ci cînd vrea ea"*. Dialogul se înfiripă astfel, firesc, dimensiunea siropoasă fiind rotunjită de o alta, sentenţioasă: *"Prima dragoste nu se uită niciodată"; "Cîte bordeie, atîtea obiceie"; "A fi actor înseamnă să şi cînţi"*. Această latură pompoasă este adecvată ocaziilor cu care muzicofilii înţeleg să dedice o melodie sau alta: ziua de naştere, ziua căsătoriei etc. Omul de rînd, modest, îşi permite accesul la retorica solistului de muzică uşoară doar cînd serbează ceva. Singur festivismul îl scoate din anonimat, crede ascultătorul emisiunii *O melodie pentru fiecare*. De aceea, şi urările lui adresate celor dragi trebuie să fie pe măsura contextului: se urează împlinirea nu a dorinţelor, ci a tuturor dorinţelor, gînduri nu frumoase, ci *cele mai frumoase*, nu succese, ci *mari* succese, nu felicitări, ci *sincere* felicitări, nu bine, ci *tot binele din lume*, etc. Banalitatea limbajului specializat este vădit argumentată de uzul superlativului, singurul ce îi poate linişti pe anonimii doritori de ieşire din anonimat. Doar semnăturile lor concrete şi mai puţin festiviste mai aduc un grăunte de haz măreţiei dedicaţiilor. Printre alţii, semnează: doamna *Melitina Bolea din comuna Bogdăniţa*, pentru *Costel şi Mimi, Cerasela din Pătîrlagele*, pentru *Mioara Căţeluş din Fîntînele*; domnişoara *Minodora Ivan, din Slatina*; domnul *Florea Mătanie, mecanic de locomotivă la depoul Piteşti*.

Iaromira POPOVICI

Cuvente den copii

Auto biografia mea

Mă numesc FARCAŞ VLAD şi am 12 ani şi 8 luni. M-am născut la maternitatea Polizu.

Cresc în BUCUREŞTI care este oraşul meu natal. Aş fi vrut să fie alt oraş însă nu este întotdeauna după cum doreşti.

La data de 29.06.1983 am sărbătorit 0 ani.

De atunci tot aşa de fiecare dată. În 1984 am sărbătorit primul meu an de viaţă.

Primele amintiri le am de la vîrsta de şase luni (posibil opt, nu îmi mai amintesc prea bine). Era rece afară şi ningea. Am intrat cu tata într-o clădire galbenă cu 2 etaje. Acolo am fost introdus într-o cameră bine luminată şi (acuma realizez) mi-au făcut un vaccin. A fost groaznic.

Pînă acum un an am locuit într-o clădire mare. Părinţii îmi împlineau toate dorinţele (şi acum mi le împlinesc). Am avut multe animale de casă: un iepure alb (BLANCHE), nişte peştişori de acvariu (primii superbi, însă foarte sensibili; cînd le schimbam apa mereu scăpam cîte unul pe jos, şi mureau), doi hamsteri, un caniche (SINDY; de la Sindorella) şi animalul pe care îl am acum. Un ciobănesc german superb. Cea mai crudă soartă a avut-o iepurele şi primul cîine. Iepurele: ucis de vecini şi făcut friptură (tot de ei). Canichul: mort de jigodie.

La 7 ani şi puţine luni am intrat la şcoală. Un loc plăcut uneori însă complet dezgustător cîteodată. Să reluăm. 7 ani anul crucial al vieţii mele. Cîteodată (în vacanţe) mă trezesc din coşmarul şcolii, însă sînt tîrît iarăşi în el.

Singura cale de a scăpa este să te sinucizi însă ajungi (prin reîncarnare) iarăşi la şcoală. Ea este vîrtejul existenţei.

Pot spune (şi nu aş minţi deloc) că am avut o copilărie foarte fericită. Am părinţi la care ţin şi ei la mine.

Cam aceştia ar fi cei 13 ani (ptiu!) de viaţă.

HAPPY END?

nume Farcaş

prenume Vlad

DOSAR PENAL:

PASIUNI: Jocuri video, pescuitul, nataţia.

CARACTER: îndrăzneţ, îi place să fie înconjurat de prieteni.

Din viaţa unui extremist de centru...

Tot ce am citit mai frumos în această vară

Cea mai frumoasă poveste a verii - fiecare anotimp îşi caută povestea lui, lucrează şi aici o ordine secretă - am citit-o, ca de atîtea ori în ultimii 30 de ani, într-un "Le Monde", la rubrica scrisorilor de la cititori, plasată, în noua formulă a ziarului, sub editorialul din pagina zece. Iat-o:

"Sînt un medic francez, evreu. La începutul lunii iunie 1942, mă găseam la Paris, sub ocupaţie germană. Purtam deci steaua galbenă, aşa cum mă sileau legile de la Vichy.

Într-o după-amiază, către orele trei, pe strada Kléber, atunci cînd ieşeam din librăria «Fără egal» unde eram abonat, am observat un ofiţer german. Venea spre mine. Ajuns în dreptul meu, m-a salutat milităreşte. Apoi şi-a continuat drumul. Am privit în jurul meu: strada era pustie! Acest eveniment m-a tulburat. Şi m-am întrebat multă vreme ce semnificaţie putea să aibă acel gest.

Astăzi am 91 de ani. La mai mult de 50 de ani de atunci, am povestit acest episod într-o scurtă istorie a vieţii mele, scrisă pentru copiii, nepoţii şi strănepoţii mei. Din gură în gură, întîmplarea aceea a fost cunoscută de toată familia mea, ca într-o zi de aprilie a acestui an, să-mi telefoneze unul dintre strănepoţii mei. Povestea mea îi evoca o însemnare din "Jurnalul Parizian" al lui Ernst Jünger, un mare scriitor german, erou al războiului din 1914, făcîndu-şi serviciul la Paris, în iunie 1942, ca ofiţer în Wehrmacht. Am luat imediat cunoştinţă de acel Jurnal. Astfel, la 7 iunie 1942, autorul scria:

«Am întîlnit pentru prima oară, pe strada Regală, un grup de trei fete care purtau steaua galbenă... m-am simţit imediat stînjenit de uniforma mea». După citirea acestor rînduri, am simţit imediat că trebuie să-i povestesc lui Ernst Jünger întîmplarea mea. M-am încredinţat că e încă în viaţă şi l-am rugat pe editorul său francez, Christian Bourgois, să binevoiască a-i trimite scrisoarea mea. A făcut-o cu grăbire, prevenindu-mă totodată că Ernst Jünger e un domn în vîrstă de 101 ani care primeşte multe scrisori.

Prin urmare, nu mă aşteptam deloc la un răspuns, cînd, în urmă cu cîteva săptămîni, am primit o carte poştală de la Ernst Jünger, scrisă în franceză. Am aflat astfel că ofiţerul german care m-a salutat acum 54 de ani, pe strada Kléber, era el! Iată chiar textul răspunsului său:

«Iubite Domn, m-aţi văzut pe strada Kléber intrînd în librăria doamnei Cardot, o prietenă de-a mea, evreică; al Dumneavoastră, Ernst Jünger. P.S.: Am salutat întotdeauna "Steaua"».

Astăzi, sînt cît se poate de fericit salutîndu-l, la rîndul meu, pe acel care, într-o vreme de restrişte, mi-a redat, o clipă, speranţa în Om." Semnat: Georges Sée, Paris.

De ani şi ani de zile ştiu că cele mai frumoase poveşti le găsesc în ziarele bune ale lumii. "Le Monde" este printre ele, îl citesc de o viaţă ca pe o carte de poveşti şi oricît îmi enervez amicii profund realişti nu văd în acest tip de lectură nimic rău, un colaborator permanent al ziarului, Alain Rollat, putînd scrie, cu cîteva luni în urmă, ceva şi mai şi, anume că "omul inteligent ar trebui să înveţe a privi la televizor ca şi cum ar citi un roman".

Fireşte, ca un căutător tenace de poveşti, ştiu foarte bine cum mi se poate lua şi aceasta, a doctorului Sée. Există o poftă desfrînată de a ni se confisca, fura sau, mai ales, demitiza tot ce ne place şi ne interesează. Aud limpede frazele acelea de-a gata, care abia aşteptau finalul: "eee, dacă toţi nemţii ar fi fost ca Jünger al dumitale" sau: "eee, dacă toţi evreii ar fi ca doctorul dumitale". În afara unei împroprietăriri mai amuzante ca nici o alta, e aici una din cele mai bătrîne prostii care trece, fără de odihnă, prin mintea bipezilor; biruie greu, foarte greu - e de mii de ani poveste - adevărul care face ca orice basm să se bazeze şi să pornească de la unul care, sistematic şi feeric, nu e ca toţi.

Radu COSAŞU

Album

Ilustrate

PARIS

A te da cu vaporaşul pe Sena nu are nimic romantic. Mai ales că te mai şi ţii de un soi de telefon cu prelungire, ale cărui taste îţi permit să alegi limba explicaţiilor. Şi apoi – cînd la dreapta, cînd la stînga, pe sub 22 de poduri. În pauze – declicul aparatelor foto, şi tacîmul turistic e complet.

Peste tot unde se repară ceva vechi, se face prea violent, cu o piatră impertinentă în albul ei...

Cred că Parisul, cu mizeria lui boemă, mai e la el acasă doar în Montmartre şi în Quartier Latin. Champs-Elysées rămîne expresia cosmopolitismului. Pe străzi, însă, nu mai cîntă francezii... Deschis oricui, oraşul se strînge, de fapt, în el... Reacţia la invazie?!...

Apropo de "Gioconda": farmecul i-l dă, cred, paralelismul dintre faţă-bust-mîini (culori deschise) şi diagonala tabloului un efect al "piezişului". Ea nu priveşte. Trage cu ochiul! Parc-ar fi pictat-o ca un avertisment adresat bărbaţilor: Femeia! Aşa încît, fraieriţii pierd rafinamentul peisajului din spatele ei! Eu aş fi vrut s-o dau la o parte! Pe cît e de inocentă Venus, pe atît e ea de perfidă!

De la Palatul Chaillot, trecînd prin Turnul Eiffel, prin Arcul Défense, centrul Pompidou şi sfîrşind cu piramidele de la Louvre, toate arată ca nişte negi pe o faţă bătrînă, cu efort întreţinută... E clar că fiecare vrea să se eternizeze, poate că, luate în sine, ele sînt interesante, dar nu aici!...

Solemna discreţie a simplităţii: St. Eustache.

Parisul – după Amsterdam

Laisser-faire-ul şi "cocoşismul" francez au adus Parisului embleme deloc în spiritul său, toate marcînd neputinţa omului modern în faţa trecutului. M-am simţit foarte împrăştiată. Ca un ghem de care pisica a tras din mijloc, continuînd să-l smotocească. Cîştigîndu-şi titlul de avangardist, oraşul s-a pierdut treptat, depersonalizîndu-se. Nu e drept să spun eu dacă e sau nu bine că s-a întîmplat aşa. Pot doar să constat latina incapacitate de "A ŢINE LINIA". Şi să mă bucur că n-am revenit, direct, dintr-o dezordine în alta! Cu atît mai mult, cu cît am ajuns să visez aievea la Amsterdam! Olanda mi se pare o fericită îmbinare între boema franceză şi ordinea germană. Iar olandezii, nişte nemţi boemi! Un fel de a fi foarte personal, foarte cald, foarte hotărît şi, în acelaşi timp, îmbibat de romantism. Se spune despre case că ar dansa pe apă. Nu ştiu dacă dansează, dar îmi e clar că latinii n-ar fi luptat cu atîta îndîrjire pentru fiecare colţ, curat, vesel, colorat şi chemător. Cînd doar în glumă poţi vorbi despre verticală! Emblema oraşului nu lasă în uitare cele trei mari pericole: roşu-focul, negru-ciuma, alb-apa. Olandezii, care îşi venerează locul cel mai înalt din ţară, 322,5 metri, în apropiere de "Trois Bornes"!

Îmi vine să cred că au existat imperii burgheze şi imperii aristocrate. Iar aristocrate au fost doar Anglia şi Olanda! Rezultatul: SUA şi Africa de Sud!

Alina IORDACHE

Bustul Thaliei

Supraviețuitorul războaielor romantice

"Număr pînă la zece, iar la zece veți fi morți!", așa a început spectacolul susținut de Valery Oisteanu într-o răcoroasă seară de iulie în ambianța sofisticată a "Lăptăriei Enache" de la Teatrul Național. Poet new-yorkez de origine română, Valery Oisteanu era o figură emblematică pentru Bucureștiul intelectual de la sfîrșitul anilor șaizeci, inteligent, nonconformist, fluturînd o coamă destabilizatoare, cu lecturi aduse la zi și cu o tandră înclinație către avangarda de curînd repusă în valoare. Înzestrat cu antene fine, a plecat oportun în 1972, ajungînd la New York via India și Paris. S-a instalat într-un cartier, East Village, a cărui atmosferă trimite în egală măsură la bulevardele Montparnasse și Magheru și în care rolul răscrucii Vavin, respectiv al Pieței Romane, este jucat de *St. Mark's Place*, o intersecție dominată de silueta unei biserici transformate în spațiu pentru manifestările artei vii, aflate în curs de a fi inventată.

Recitalul de la "Lăptaria Enache" a fost pus sub semnul aniversării lui Tzara, născut la Moinești, Absurdistania, odată cu André Breton, André Masson, automobilul și cinematograful. A fost o performanță, atît în sensul mai nou de *performance*, cît și, mai ales, în cel vechi, de excelență. Afișul, conceput în maniera unei publicități agresive, ne amenința că poetul va urla, va zbiera, în spiritul în care țipat-a Tzara-thustra. Contrar așteptărilor, ambianța sonoră, deși insistentă – o bandă cu fond muzical de inspirație tibetană dominată de vocea virilă a poetului – predispunea mai mult la relaxare decît la o crîncenă încordare. "La zece, cînd veți fi morți" – spunea poetul – "veți reuși să vedeți ceea ce v-a fost interzis pînă acum, veți simți ceea ce n-ați mai simțit încă". Sîntem îndemnați să extindem spectrul limitat al simțurilor noastre, să depășim arcanele rationale ale gîndirii, să fim translogici, rămînînd însă inteligenți. Valery Oisteanu rămîne fidel spiritului *dada* în încercarea lui de "deparazitare a creierului", duce însă demersul mai departe, sesizînd cu finețe ceea ce desparte dadaismul de suprarealism, primul, înrudit cu disciplina *zen*, fiind o practică producătoare de perplexitate (care uneori precede iluminarea), cel din urmă, dezgropînd din adîncurile inconștientului ultimele rămășițe ale elanului romantic, fiind o încercare extremă de a conferi realitate iluziei.

Preocupările antropologice, experiențele inter- și transculturale avute cu prilejul documentarelor realizate în Indonezia l-au făcut pe Valery Oisteanu să aibă acces la nivele mai profunde ale imaginarului uman și să găsească acele accente care să poată transmite mesajul fundamental al autenticului poet: "Am misiunea să răspîndesc experiența eternității". El practică "scufundarea totală" în miezul realității, ajungînd să parcurgă, prin războaie civile și epurări etnice, *cele două nivele ale disperării*. Se reîntoarce însă, ca un dirijabil *kamikadze*, gata să se piardă pentru a salva lumea, susținut de ideea că Dumnezeu trebuie să iubească poeții, altfel nu l-ar fi făcut pe el poet.

Să transmiți toate acestea numai prin intermediul volumașelor elegante pe care Valery Oisteanu le publică o dată la doi ani ar fi insuficient într-o epocă a rumorii publicitare omniprezente. De aceea, pentru a se face auzit, poetul recurge la șocul multimedia al reprezentației, punîndu-și în joc vocea, prezența, toate resursele sale expresive, făcînd din însuși trupul său mediul prin care mesajul să-i treacă. Sîntem departe de recitarea "poetică", acompaniată în susur de ghitară, departe de *one-man-show*-ul de cabaret, făcut să distreze pe burghez, chiar și prin epatare. Valery Oisteanu farmecă fără a încerca să seducă, deoarece își iubește auditoriul ca pe sine însuși: publicul nu este pentru el nici pradă de cucerit, nici adversar de umilit, ci partener pe a cărui inteligență cooperantă se poate conta. Elanul, vitalitatea debordantă pot descumpăni, avînd în vedere faptul că am ajuns să suspectăm orice entuziasm, curînd însă ne dăm seama că nu avem de a face cu un animator de carnaval manipulat, ci cu un glas venind din substratul autentic pe care-l împărtășim cu toții. Poate așa recita Maiakovski.

Revenit în România, Valery Oisteanu știe să vadă dincolo de aspectele superficiale legate de gospodărirea precară, care sar de îndată în ochii occidentalului. El regăsește aici, nealterate, ritmurile esențiale ale gîndirii și le adaugă salutul său solidar:

Bine-ai venit în Absurdistania, în țara apatiei unde luptă
Libertatea goală a egoismului contra bătrînului comunal Comunism
Așa că mulțumește-te cu nefericirea
Nu glumesc, asta e!

Adrian MIHALACHE

Familia mea

O zi obișnuită la țară

O zi obișnuită la țară este cea mai banală zi acolo, fără întîmplări deosebite, prevăzute sau nu. Ziua începe cîteodată foarte devreme, pe la 5, cînd ieșim (eu sau Bobo) în curte pentru satisfacerea nevoilor naturale. De regulă, însă, activitatea începe pe la 9 sau 10.

Prima care se scoală este Bobo. Iese în tindă, privește cerul, se îmbracă și se pregătește de trebăluit. În general, această activitate provoacă trezirea mea și a lui Cati. Irina se scoală mult mai tîrziu. Diverse zgomote (cîini, cocoși, uși trîntite, crătiți zdrăngănite) mă trezesc și tabloul pe care-l văd din patul meu preferat este următorul: prima imagine pe care o înregistrez este a tavanului, pe care se reflectă o rază de soare. Antreul este inundat în lumina soarelui, ușa se trîntește din cînd în cînd, cu zgomote prelungi, estompînd lumina de afară. Un sunet înfundat se aude cînd Bobo se deplasează în tindă și cînd pune vasele pe prispă.

Una dintre plăcerile mele favorite cînd mă scol din pat la țară este să-mi pun perna în partea cealaltă a patului și să privesc pe geam. E drept că trandafirul, mărul, vița și gardul îmi acoperă o bună parte din peisaj, dar nu contează.

După ce mă scol, ies și eu în tindă, privesc cerul, după care mă îndrept prin iarba udă de rouă spre fîntînă. Pompez apă și mă spăl pe ochi, urechi și mîini (fără săpun), cu una dintre cele mai reci ape întîlnite, capabile să-mi alunge somnul și să-mi deschidă ochii larg.

După ce mă îmbrac și-mi fac patul rapid, mă îndrept spre masă. Bobo pregătește mîncarea pentru prînz, în timp ce pe mine mă așteaptă brînză, ouă, roșii, ceapă, pîine și o cană cu lapte sau ceai. Se scoală între timp și Irina și Cati. Somnoroase, se îndreaptă totuși spre fîntînă, reluîndu-mi acțiunile în totalitate. În general, însă, ne strîngem în jurul mesei la aceeași oră, toți odată. E foarte plăcut micul dejun la țară.

După masă, ne reluăm activitățile începute cu o zi înainte sau facem cu totul altceva. În orice caz, fiecare își face treaba pe cont propriu. Fiecare face altceva pentru a se simți bine sau pur și simplu pentru a-și umple timpul cu ceva. Cati ori lucrează la lucru de mînă, ori stă în casă și ascultă radioul, ori face plajă, ori citește. Irina coase, citește ori face lecții. Bobo spală vasele, gătește pentru prînz sau citește. De regulă, dimineața stăm în tindă, soarele ne mîngîie cu razele sale care încă nu dogoresc printre lăstarii de viță. Patul din tindă devine neîncăpător pentru patru ocupanți, așa că unii se mai plimbă de colo-colo, dar pentru mine are farmec cînd stăm toți.

Eu dimineața organizez excursiile scurte (pînă în pisc, de preferință), deoarece soarele luminează valea și Dosul, Cioaca, regiunile care mă interesează cel mai mult. Dimineața e și mai răcoare și sînt și mai vioi în comparație cu alte perioade ale zilei. Plec în pisc de unde admir satul și valea o vreme, după care mă întorc jos. Bobo e aproape gata cu masa, în jur de ora 13. Ne strîngem în antreu, punem masa și mîncăm, ascultînd și buletinul de știri la radio. Mîncarea este una din cele mai simple: ciorbă, cartofi, fasole, ou, compot. După masa de prînz urmează inevitabila odihnă de după-amiază. Coc și Bobo se culcă, eu și Irina citim. Eu însă nu reușesc să stau locului prea mult timp. Plictiseala mă năucește și căldura de asemenea. Beau apă pentru ultima oară, după care mă îndrept curajos spre culmea dealului. (...)

Se apropie ora 4. Bobo și Cati se scoală, pregătesc cafeaua și ne strîngem tot în tindă. În balcon este groaznic de cald. Eu pregătesc un munte de sandwichuri pe care împreună cu Cati și Irina le devorăm în timp record. La țară, pofta de mîncare e foarte mare.

Pe seară (după 8) stăm în balcon, citim, privim la lumea care trece pe drum, ascultăm greierii. Apare tanti Marioara sau tanti Reta cu "ceva" care ne îmbogățește cina. Aceasta o luăm tîrziu, după 9, cîteodată afară. Înainte de culcare citim sau comentăm diverse evenimente.

S. ANDREI
14 ani

© C. Bumbuț

Telalii fără fruntarii

Bazarul electronic

Publicitatea cea mai periculoasă pentru publicul cumpărător – am spus-o nu o dată – este cea prost făcută: e drept că nu-l ispitește să arunce banii, în schimb îl poluează cu imagini, exprimări și atitudini indecente. Nu întîmplător reclamele cele mai profitabile pentru negustor sînt așijderea și pentru mușterii: publicitatea, ca și discursul electoral și orice alt act de captare a bunăvoinței ascultătorului depind de acele norme ale conduitei burgheze în spiritul căreia s-au dezvoltat de-a lungul vremii. Un telal care te-ndeamnă agresiv să cumperi de la el nu sporește cît acela care-ți etalează marfa curtenitor.

Anul trecut, întors de la mare, vă povesteam despre vînzătorii ambulanți de pe plajă. Situația lor disperată (nu vinzi – nu scoți banul) și cerința fiziologică de a-și precupeți suflul de-a lungul curselor lor kilometrice îi obliga la o frazare concisă și eufonică a strigăturilor, exemplară pentru autorii "culți" de sloganuri publicitare.

Anul ăsta vin de la mare cu impresii noi. Am văzut tarabagii care făceau demonstrații la vedere cu diferite mărfuri ingenioase: un burete ce spăla perfect geamuri, un briceag ce tăia perfect cabluri, un aparat, puțin mai mare decît un degetar, ce remaia perfect ciorapii etc. Gălăgioși (ca prin definiție la bîlci!), dar condescendenți și răbdători cu cercul de gură-cască adunați mereu în jurul lor, chiar și cu cei mai cusurgii și mai suspicioși, acești vînzători-jongleri de sezon nu-și încetau nici o clipă perorația, nici demonstrația, fiind parcă ei înșiși niște aparate perfecte de făcut reclamă. Orice greșeală de exprimare, orice stîngăcie, orice gest nepotrivit i-ar fi pierdut în fața privitorilor. Nu știu cifrele lor de vînzări; e sigur însă că nu scot cîștigul colegilor lor vedete de televiziune.

Am mai spus-o: publicitatea din mass-media nu-i decît o prelungire, pe cale tehnologică, a celei din bazaruri. Radioul și televiziunea (mai ales posturile comerciale) nu sînt decît bazaruri electronice. Ambiția *tele-telalilor* noștri pare a fi aceea de a realiza "montaje artistice" ori "momente vesele", ignorînd rolul lor esențial: *de a face vînzare*. Un stagiu de vară la *Satul de Vacanță* – parcă nu le-ar strica...

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

● Anul IV ● Nr. 191 ● 6-12 septembrie 1996 ●

ISTORIA (ŞI CRIZA) LECTURII ÎN LUMEA OCCIDENTALĂ

Multă vreme, studiile despre literatură s-au ocupat aproape exclusiv de text şi de autor. Cititorul - fără de care, totuşi, literatura "nu există" - a devenit obiect de studiu sistematic relativ recent. În ultimele decenii, ca urmare a dezvoltării ştiinţelor limbajului şi ale comunicării, literatura a început să fie tot mai mult privită sub aspect comunicaţional, iar cartea a intrat într-un lanţ de "produse media", alături de (şi la concurenţă cu) cotidiane, reviste, filme, programe radio şi TV. În sfîrşit, era electronicii, reţelele de tip Internet au adus o modificare totală a comunicării umane şi a impactului ei social. În acest context, lectura, în datele ei antropologice şi istorice, ca activitate fundamentală a cunoaşterii, este redefinită în funcţie de dimensiunile "satului global" şi de noile mecanisme ale stocării şi transmiterii informaţiilor.

După o serie de abordări teoretice, după cercetări cu mijloace sociologice ale lectorului empiric, a venit vremea sintezelor şi a studiilor interdisciplinare, care valorifică rezultatele şi metodele cercetărilor anterioare, de la semiotică la istoria mentalităţilor, de la istoria cărţii şi a bibliotecilor la sociologia comunicării. Anul trecut a apărut, în ediţie italiană şi franceză (la Editori Laterza şi Editions du Seuil) o **Istorie a lecturii în lumea occidentală**, coordonată de Guglielmo Cavallo şi Roger Chartier. Cel dintîi e bizantinolog, profesor de paleografie greacă la Universitatea din Roma, şi lucrează acum la o **Istorie a lecturii în lumea bizantină**. Cel de-al doilea este director de studii la École des Hautes Études en Sciences Sociales şi autor a numeroase volume de istorie a culturii, între care **Originile culturale ale Revoluţiei franceze**. Cartea, pe care o prezentăm acum cititorilor **Dilemei**, conţine studii ale unor mari specialişti europeni şi americani şi urmăreşte, cronologic şi tipologic, practicile de lectură în cultura occidentală, din antichitate pînă în zilele noastre. Deşi este o lucrare de mare erudiţie, redactarea limpede, fără abuzuri tehniciste, precum şi fixarea într-un teritoriu interdisciplinar, i-au asigurat un notabil succes de librărie şi au făcut-o atractivă pentru un public mult mai larg decît "breasla" specialiştilor.

Revoluţiile lecturii

Introducerea cărţii face o trecere în revistă a evoluţiei lecturii din Antichitate pînă astăzi. Guglielmo Cavallo şi Roger Chartier identifică traseul practicilor de lectură, înainte de toate, pe baza comportamentelor concrete, fizice şi psihice, faţă de textul scris. Devine semnificativ astfel faptul că, în Grecia antică, se citea cu glas tare, în faţa unui auditoriu, "interpretînd" textul, aşa cum recomandau tratatele de retorică, pentru a-i înţelege sensurile profunde, în timp ce lectura tăcută, "în gînd", e rar pomenită în mărturiile autorilor antici. Evul Mediu cunoaşte, în mediile monastice, lectura "murmurată", ca o rugăciune, pentru a cunoaşte cuvîntul lui Dumnezeu şi pentru mîntuirea sufletului. Călugării citeau puţine cărţi, dar le reciteau mereu, ori le transcriau murmurînd cuvintele. Creşterea numărului de şcoli a dus la transformarea funcţiei textelor scrise. Acum "se citeşte pentru a scrie, pentru *compilatio*, care e metoda specifică a compunerii operelor scolasticii. Şi se scrie în vederea lecturii".

Cea dintîi revoluţie a lecturii e legată tocmai de această perioadă. Roger Chartier şi Guglielmo Cavallo afirmă că transformarea radicală a practicilor lecturii nu trebuie considerată o consecinţă directă a inventării tiparului de către Gutenberg. E adevărat că aceasta a asigurat o circulaţie mult mai mare a cărţilor, la un preţ mult mai mic, sporind astfel numărul de cititori şi făcînd ca un cititor să aibă acces la un număr mult mai mare de cărţi. Dar structura cărţii (paginaţie, coperte, aspect grafic etc.) rămîne încă, în prima vîrstă a tiparului, identică manuscriselor medievale. Aşadar, "prima revoluţie a lecturii e în mare măsură independentă de revoluţia tehnică prin care s-a modificat, în secolul al XV-lea, producerea cărţii. Ea e mai curînd puternic înrădăcinată în mutaţia care transformă, în secolele al XII-lea şi al XIII-lea, însăşi funcţia scrisului, cînd modelului monastic al scriiturii, care îi atribuie textului scris o sarcină de conservare şi de memorie disociată de orice lectură, îi este substituit modelul scolastic al lecturii, care face din carte obiectul şi în acelaşi timp instrumentul muncii intelectuale". Lectura tăcută devine, acum, regula, pentru că "instituie cu scrisul un raport mai liber, mai secret, complet interiorizat. Ea permite o lectură rapidă şi abilă, şi diverse întrebuinţări ale aceleiaşi cărţi, citită cu glas tare, pentru alţii sau cu alţii, atunci cînd ritualul sau socialitatea o cere, şi citită în tăcere, pentru sine însuşi, în singurătatea biroului, a bibliotecii sau a oratoriului".

A doua revoluţie a lecturii se suprapune şi ea peste un element de progres tehnic - industrializarea producţiei tipografice, spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Dar esenţial este procesul alfabetizării de masă, care duce la apariţia unui nou public, format, în secolul al XIX-lea, mai ales din femei, copii, muncitori, categorii care devin cititori constanţi de cărţi, ziare, reviste. Apar - şi îşi fixează modul de organizare, rămas aproape neschimbat pînă în zilele noastre - bibliotecile publice, se nasc societăţile şi cabinetele de lectură, care permit citirea cărţilor fără a le cumpăra. În mediile populare, lectura are de-acum mai ales scopuri de divertisment şi evaziune; e o lectură neglijentă şi dezinvoltă, care va duce mai tîrziu la lectura de tip consumistic.

La cea de-a treia revoluţie a lecturii sîntem martori şi participanţi, ea fiind legată de evoluţia computerelor şi a reţelelor de date. "Electronica - afirmă Cavallo şi Chartier - permiţînd comunicarea textelor la distanţă, anulează distincţia, pînă azi de neşters, între locul textului şi locul cititorului. Ea face posibil visul antic al Bibliotecii Universale. Desprins de materialităţile şi de localizările sale, textul în reprezentarea sa electronică poate teoretic să ajungă în orice loc şi la orice cititor... Presupunînd că toate textele existente, manuscrise sau tipărite, ar fi transformate în texte electronice, disponibilitatea universală a patrimoniului scris ar deveni posibilă". Pe de altă parte, textele electronice modifică noţiunea de context, fiind distribuite - şi receptate - în baza unor structuri logice: baze de date, "repertorii" electronice care permit, prin intermediul unor cuvinte-cheie, navigarea de la o operă la alta, de la o epocă la alta, fragmentînd lectura şi subordonînd-o altor criterii decît linearitatea citirii tradiţionale. "Acest lucru redefineşte «materialitatea» operelor, rupînd legătura fizică existentă între obiectul tipărit (sau manuscris) şi textul sau textele al căror purtător este, şi conferindu-i *cititorului* - şi nu autorului sau editorului - dominaţia asupra subdivizării sau asupra prezentării textului care apare pe ecran". Semn al unei democratizări *à outrance*, această dominaţie asupra lumii textelor necesită o capacitate de asimilare a noii relaţii cu scrisul. În absenţa ei, "noul cititor electronic" riscă totala dezorientare.

E posibilă "contrarevoluţia"?

Ce se va întîmpla însă cu "vechea" lectură şi cu mijloacele tradiţionale de multiplicare şi difuzare a textelor - cartea, ziarul, revista?

Studii recente au demonstrat că în ţările dezvoltate se citeşte, în general, tot mai puţin. În Europa, ţările scandinave deţin supremaţia în materie de lectură: un suedez din trei citeşte cel puţin o carte pe lună şi mai mult de jumătate din populaţia adultă citeşte zilnic cel puţin un ziar. În Norvegia presa are cele mai mari tiraje (în raport cu numărul de locuitori). Explicaţia constă, în primul rînd, în atenţia care i se acordă lecturii în şcoală şi în prezenţa activă şi substanţială a bibliotecilor publice în viaţa comunitară. La celălalt pol se află Italia unde, conform unui sondaj realizat anul trecut de asociaţia editorilor, numai aproximativ un sfert din populaţia adultă intră în librărie cel puţin o dată pe an. De citit se citeşte, dar mai ales literatură "de evaziune", eseistică uşoară pe diverse teme (de la biografiile starurilor la impresii de călătorie), benzi desenate, cumpărate însă din supermagazine şi de la chioşcurile de ziare. În Statele Unite, la o populaţie de aproape 240 de milioane, aşa-numiţii cititori "puternici", care citesc din convingere şi pasiune şi care creează curentele de opinie s-ar reduce la aproximativ 15000 de persoane (după estimările lui Furio Colombo, profesor de comunicaţii de masă în Italia şi SUA, în cartea sa **Destinul cărţilor şi alte destine**, Torino, 1990).

Atît în Statele Unite, cît şi în ţările Europei Occidentale se înregistrează în ultima vreme o creştere a analfabetismului "de revenire": adică persoane care au trecut prin şcoală, au învăţat scrisul şi cititul, dar "le-au uitat", nepracticîndu-le, ori au o foarte redusă capacitate de a uza de ele. OECD are în curs de elaborare un studiu tocmai despre aceste capacităţi, sintetizate în cuvîntul englez *literacy* (fr. *littératie*), care nu are încă un corespondent românesc intrat în uz. Studiul, realizat deocamdată în şapte ţări membre ale OECD, verifică pe eşantioane reprezentative ale populaţiei cîteva abilităţi considerate strict necesare omului modern: cum se completează un formular, cum se scot ideile principale dintr-un text utilitar etc. Primele rezultate date publicităţii la sfîrşitul lui 1995 (suedezii au fost iarăşi pe primul loc!) au surprins neplăcut, demonstrînd că persoane cu un grad de instruire medie (sau peste) se descurcă destul de greu în faţa unui text scris (altminteri, unul utilitar, nicidecum literar). În Franţa, de pildă, studiul a fost pur şi simplu contestat ca "neştiinţific" (deşi la realizarea lui participaseră şi specialişti francezi), pentru că rezultatele lui arătau că doar jumătate dintre francezi "trec" de nivelul satisfăcător în exercitarea scrisului şi cititului. Oricum, astfel de studii, cu toată relativitatea lor inerentă, au rolul de a măsura, într-un anumit moment, starea de lucruri, îndemnînd la măsuri adecvate.

În aceste condiţii, aprobarea de către Senatul SUA a unui "National Literacy Act" (1990), care creează o structură guvernamentală de combatere a analfabetismului, pare un lucru firesc şi necesar. În Europa, deşi cartea nu e considerată doar o marfă şi lăsată la libera apreciere a pieţei, ca în SUA (se mai acordă subvenţii pentru cărţile de cultură "înaltă", greu vandabile), industria editorială se străduieşte cu greu să facă faţă crizei. Armando Petrucci, care semnează în **Istoria lecturii** citată un studiu intitulat **A citi pentru a citi: un viitor pentru lectură**, consideră că în ultimii ani "industria editorială europeană publică tot mai mult, îşi diversifică produsele, traduce mult, apare în ansamblu mai vie şi mai dinamică decît acum cîteva decenii; dar nu reuşeşte să-şi creeze un spaţiu de piaţă sigur şi în expansiune; şi trăieşte (ca şi cea nord-americană) cu spaima unei progresive (sau neprevăzute) reduceri a deja limitatului public pe care-l are la dispoziţie".

Această stare de lucruri, care în cel mai bun caz s-ar putea numi stagnare, nu se explică însă doar prin concurenţa mijloacelor audio-vizuale. Chiar în interiorul literaturii se petrec mutaţii în gusturi, preferinţe, ierarhizări. Se înregistrează o serioasă contestare a *canonului* care a asigurat pînă acum "ordinea lecturii" în cultura occidentală sau, cum o numeşte Armando Petrucci, "ideologia occidentală a lecturii". El dă exemplul Germaniei de est, unde după 1989 publicul respinge "produsele editurilor locale, clasicii, proza, autorii subcanonului marxist, şi se aruncă cu aviditate şi în mod haotic spre ceea ce oferă piaţa cărţii din partea occidentală a Germaniei: Trivialliteratur, hobbystică, romane poliţiste, SF, turism etc". Nu altceva s-a întîmplat, după '89, în România: literatura de consum şi-a cucerit segmentul ei normal de piaţă, satisfăcînd aşteptările unui public "inactiv" înainte, din lipsă de obiect.

Contestări ale canonului se înregistrează însă şi pe alte coordonate: studenţii din universităţile americane cer introducerea în bibliografia obligatorie a mai multor autori hispanici, asiatici ori negri, astfel încît canonul să fie mai puţin eurocentric şi "mai american". În mod neexplicit (deocamdată!), un refuz asemănător pluteşte, difuz, în atmosfera liceelor europene: clasicii din manuale sînt tot mai puţin citiţi cu adevărat, elevii fiind atraşi mai mult de "moderni". Nu e prima dată cînd un canon acceptat prin tradiţie este contestat - notează Armando Petrucci. S-a mai întîmplat de cel puţin două ori: "prima dată între secolele al III-lea - al V-lea d.C., cînd cultura creştină s-a revoltat împotriva celei de tradiţie păgînă"; "a doua între secolele XIV-XV, cînd umaniştii italieni au refuzat canonul culturii universitar-scolastice şi i-au opus un alt repertoriu de autori, mai ales greci şi latini". De fiecare dată, "schimbările de canon au fost însoţite de noi moduri de producere a mărturiilor scrise, de noi modele de cărţi şi de noi practici de lectură".

În societăţile avansate - tehnologic şi cultural - dominantă pare a fi, deocamdată, o lectură de masă, definită de unii drept "postmodernă", în care genurile şi gusturile se amestecă, autorii "de elită" stau lîngă cei "de consum", iar textele impuse ca valoroase pe căi instituţionalizate par tot mai puţin atractive. Principiul plăcerii individuale triumfă în alegerea textelor, ca şi în procesul propriu-zis al lecturii. Dezvoltarea tot mai mare a reţelelor şi a băncilor de date va fi, probabil, cea care va defini noua "ordine a lecturii". Deocamdată însă nimeni nu poate prevedea - ori măcar aproxima - cum va fi aceasta.

Mircea VASILESCU

Doi preşedinţi...

Doi preşedinţi, două debuturi de campanie, două tentative de a fi realeşi în funcţia supremă; două declaraţii tranşante privind viitorul a două culturi naţionale, privind destinele a două noi generaţii; două strategii diferite de zgîndărit ambiţia în rîndul a două electorate...

Pe de o parte, Ion Iliescu promite că, într-un eventual nou mandat al său, tot românul va ajunge să posede două limbi străine.

Pe de altă parte, Bill Clinton se mărgineşte să făgăduiască alegătorilor americani un zdravăn program de alfabetizare.

Întrebare-concurs pentru marţieni: care dintre cei doi lideri conduce o supraputere mondială (poate unica) şi care – un mic stat din lumea a treia? Iar dintre cele două naţii cărora li se adresează cei doi perseverenţi bărbaţi, care domină oare din punct de vedere cultural mapamondul? Poligloţii ambiţiosului Iliescu, cel călare ca un *surfer* pe "al treilea val"? Ori analfabeţii modestului Clinton, cel animat de măruntele idealuri iluministe ale unui învăţător de ţară?

Jocul de-a "Scrisorile marţiene" ar putea continua astfel pînă la umplerea unui volum cît al lui Montesquieu, dar ce contemporan de-al nostru, S.F.-ist sau nu, ar mai crede că marţienii-şi scriu misive ca persanii de acum aproape trei veacuri, cînd noi înşine, americani ori ba, punem tot mai rar mîna pe plaivaz?!

Un lucru-i limpede pentru toţi pămîntenii: anume că Bill Clinton vrea să-şi instruiască poporul, nu ca să-l scoată erudit, ci ca să-i ofere instrumentul cunoaşterii şi aplicării legilor – ţelul oricărui stat cu politică democratică (*demotică*, am putea spune, cu un termen ce desemnează un proces cultural similar petrecut în vechime).

Dacă scrisul a fost inventat şi multă vreme conservat de sacerdoţii legislatori, el a fost răspîndit maselor de către politicienii civilizatori în perioadele de avînt republican ale istoriei. Cultura europeană, aşa cum ni se arată astăzi, este una esenţialmente funcţionărească, avocăţească şi, nu în mică măsură, negustorească: o cultură a scrisului menit să prelungească memoria ("o stavilă în calea uitării"...); o cultură a scrisului menit să consemneze şi să consfinţească (că-z doară *scripta manent*...); o cultură a rapoartelor şi a dărilor de seamă asupra acestei chestii care fuge, fuge, nu poate fi oprită şi din care facem parte fără a fi fost în prealabil întrebaţi (ce tragedie, ţaţo, conştiinţa modernă!)...

Pîrjolind pădurile Galiei şi, odată cu ele, tradiţia druidică a învăţăturii orale, civilizaţia noastră de conţopişti a făcut primul pas pe lungul drum care abia azi pare să se înfunde. Graţie unor povestitori uituci (însă alfabetizaţi), ni s-au păstrat *Iliada*, *Cîntecul lui Roland* şi multe altele; dar cine poate spune cîte capodopere ale oralităţii s-au pierdut?!... Oricum, de capodopere nu ducem lipsă; bibliotecile gem de opuri – necitite, ce-i drept, dar la care oricine are acces (cel puţin în regimurile democratice). Astăzi, cînd cu ieşirea din "Galaxia Gutenberg", delectarea şi înţelepciunea ni le căpătăm tot mai mult din surse netipărite, hîrtia face loc unor suporturi de înregistrare mai eficiente, în timp ce cartea redevine obiect sacru, scrisul – cifru, iar litera – simbol. Custozii acestora redevin cei de altădată: *avocaţii* (citeşte *politicienii* – cei democraţi, pentru care alfabetizarea cetăţeanului înseamnă conştientizarea drepturilor şi îndatoririlor sociale) şi *preoţii* (citeşte *literaţii* – cei ce se mai apleacă, încă, cu religiozitatea scribilor egipteni şi a copiştilor medivali, asupra paginii de scris, redescoperind, mai mult sau mai puţin conştienţi, asemănarea dintre *scriitură* şi *Scriptură*).

În rest, pînă şi-un marţian poate s-o constate: românii sînt într-adevăr mai citiţi decît americanii, şi asta pentru că toată ziua văd la televizor filme americane subtitrate (nu dublate, "aşa, ca la proşti"...)! Şi cum să nu devii şi poliglot, cînd poţi să *te-uiţi-şi-cîştigi* milionul, ţinînd minte de pe o zi pe alta că, în *Paradise Beach*, Jim i-a oferit lui Joe "doi *burgeri* şi un *hot dog* la *barbecue*-ul de la *ranch*"!!! Dar ăsta nu e meritul lui Ion Iliescu, ci al traducătorului din "al treilea val"...

Florin DUMITRESCU

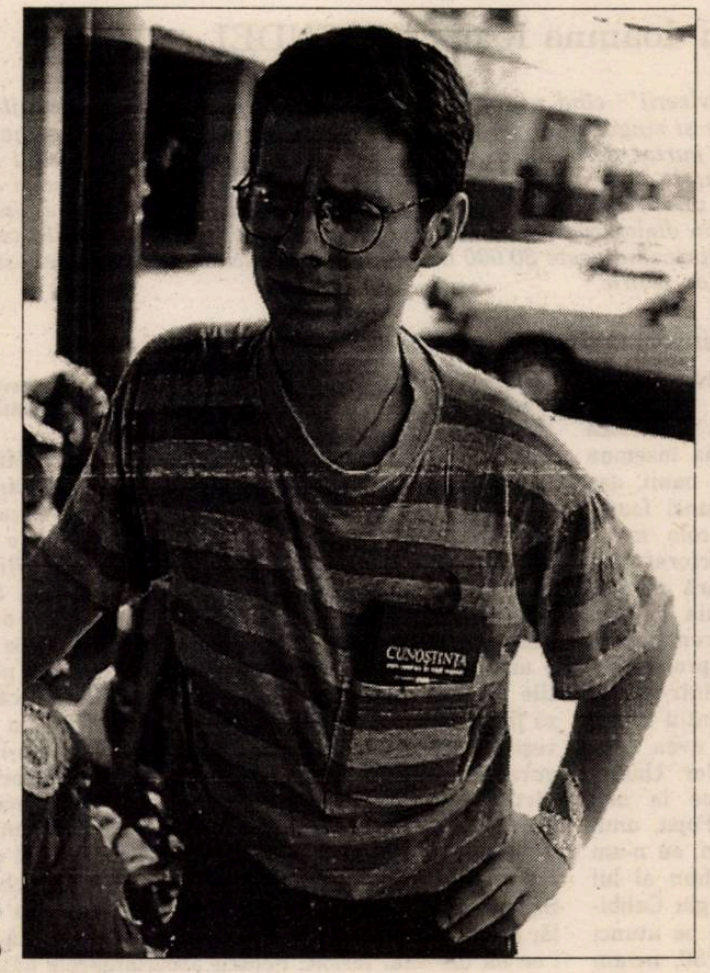

© S. Gheţie

Biblioteca şi politica

Orăşelul Orange din Franţa a izbutit să devină un subiect de pagina întîi încă de la alegerile municipale de anul trecut, cînd împreună cu alte cîteva centre urbane, dintre care Toulon este cel mai important, a adus în fruntea treburilor politice primari aparţinînd Frontului Naţional - formaţiune care ocupă extrema dreaptă a eşichierului politic francez. Principala promisiune pe care au făcut-o candidaţii Frontului Naţional a fost aceea că în toate situaţiile de concurenţă vor fi preferaţi francezii. De exemplu: primăria va repartiza locuinţele disponibile întîi conaţionalilor, şi de abia apoi, dacă mai rămîn, străinilor. Se înţelege că în acest context străinii sînt cei veniţi mai de demult sau recent în Franţa şi care "s-au naturalizat" francezi. Aparent simplu, şi pentru unii poate şi corect. Dar realităţile unui fost imperiu care a renunţat treptat şi nu fără dureri la teritorii străine, selecţia între "noi" şi "ei" e destul de dificilă.

Oricum, scandalul din Orange n-a izbucnit din cauza caselor, ci în mod cu totul neaşteptat din cauza bibliotecilor. Primarul Frontului Naţional, Jacques Bompard, a observat că în majoritatea bibliotecilor franceze "curentul de gîndire naţională, încarnat de Jean-Marie Le Pen, Philippe de Villiers nu este reprezentat", că în domeniul cultural tirania stîngii obturează accesul la informaţie şi în acest fel îi manipulează - pe banii statului - pe potenţialii alegători. Bibliotecarii l-au plimbat de-a lungul rafturilor şi i-au arătat că pe lîngă operele lui Karl Marx pot fi găsite şi cărţile lui Péguy, operele complete ale lui Charles de Gaulle, dar şi pe acelea ale lui Barrés, Gobineau, precum şi cărţile unor scriitori judecaţi pentru colaborarea cu fascismul: Drieu la Rochelle sau Brasillach.

Primarul nu s-a declarat satisfăcut şi a impus cumpărarea cărţilor semnate de Léon Gautier (care a luptat în divizia Charlemagne, purtînd uniforma Waffen SS), studiilor lui Julius Evola, ale lui Henry Coston - pamfletar antisemit, volumul lui Emmanuel Ratier *Misterele şi secretele B'nai B'rith*, despre "complotul iudeo-masonic". Desigur, pînă la un punct se poate susţine că primarul luptă pentru libertatea informaţiei. Dar dincolo de acest punct, directorul care se ocupă de comunicaţii la primărie a impus şi locul în care pot fi cumpărate aceste cărţi: editura Christian Bouchet, care nu este doar editor ci şi şeful organizaţiei de extrema dreaptă Noua Rezistenţă. După cum scrie ziarul *Le Monde* (14-15 iulie '96), tot acolo s-a format politic şi intelectual însuşi directorul pentru comunicaţii al primăriei. Pentru unii ideile sînt şi mai gustoase şi mai corecte dacă pot fi însoţite de un cît de mic cîştig concret.

Şefa bibliotecii a demisionat spectacular. Organizaţia de vigilenţă republicană, alcătuită imediat după alegeri, a iniţiat o opoziţie activă prin afişe, pichete şi manifestaţii la faţa locului şi un protest adresat ministrului culturii, Douste-Blazy, somat să ceară primarului angajamente precise în legătură cu proiectele culturale. Orăşelul fierbe: tot din *Le Monde* aflăm că aleşii cu diferite convingeri politice îşi vorbesc tare şi urît pe stradă sau se agresează pe terasele cafenelelor.

La o dezbatere organizată de cotidianul *Le Monde* pe tema crizei politicii culturale, ministrul Douste-Blazy a denunţat cu hotărîre măsura primarului din Orange care a "decis să scoată unele cărţi din biblioteca municipală pentru a le înlocui cu cele ale autorilor de extremă dreaptă". Ministrul a promis că va înainta Parlamentului un proiect de lege care va "asigura pluralismul în bibliotecile publice. Cu excepţia extremei-drepte, nici o formaţiune politică nu pretinde să aibă o politică culturală. Ultraliberalii o resping oricum". Aici este şi nodul problemei: statul liberal s-a dezangajat - pe motivul restrîngerii cheltuielilor bugetare - dintr-o seamă de proiecte culturale pe care le finanţa. În felul acesta primăria "face ce vrea pe banii ei". E puţin probabil că locuitorii din Orange au votat pentru cenzurarea inventarului bibliotecii, şi manifestaţiile de protest din oraş o dovedesc. Dar consecvent e primarul, nu alegătorii. Pe de o parte toată agitaţia creată în jurul unei biblioteci dintr-un mic oraş de provincie este stenică: ea dovedeşte că oamenii înţeleg însemnătatea mizei, chiar cînd aparenţele par a indica o suprareactivitate. Probabil că în oraşul Orange, primarul Frontului Naţional nu are a se lupta fizic cu străinii, să le dea sau să le ia case. Şi atunci, luptă cu cărţile, eliminînd străinii şi făcînd în aceeaşi respiraţie şi pasul următor: îi clasifică pe francezi, cărţile unora merită să fie cumpărate din banul public, ale altora nu. Criteriul de selecţie se revendică de la principiile afirmate de Le Pen: "Responsabil de şomaj şi de toate relele care decurg, pentru societatea franceză este capitalul anonim şi vagabond, cel al marilor societăţi multinaţionale, expresie a noii ordini mondiale de tonalitate masonică. Scopul lor este un profit nelimitat şi deci ilicit, organizat şi impus ca o soluţie inevitabilă. Acesta este adevăratul complot: *mondialismul*".

Or, este absolut sigur că orice bibliotecă necenzurată este o sfidare pentru Le Pen şi partidul său. Aşa cum spunea, cu vigoare, ministrul culturii, Douste-Blazy, "cultura este una dintre modalităţile cele mai vii şi mai eficiente prin care se pot apăra valorile democraţiei, respectul pentru dreptul şi opiniile fiecăruia".

Nu se ştie deocamdată dacă acei alegători care au votat Frontul Naţional în speranţa de a primi mai repede o casă au fost satisfăcuţi. Oricum, au riscat să citească mai puţine cărţi. Oamenii "practici" vor spune că e de preferat un acoperiş concret, volatilei libertăţi de informaţie. Atîta doar că problema e fals formulată: nu e vorba de ori, ori, e posibil să ai şi una şi alta.

Magdalena BOIANGIU

(după **Le Monde** - iunie '96)

La umbra cărţilor, prin timpuri

– de vorbă cu doamna Ioana BERINDEI –

Contemplăm o suită de "euri provizorii" cînd ne uităm la biblioteca pe care ne-am alcătuit-o, micul muzeu al devenirii noastre şi singurul ce va fi rezervat vreodată celor cu destin obişnuit. O expoziţie a hainelor ce le-am purtat de-a lungul unei vieţi e greu de închipuit; albumul de fotografii al fiecăruia, oricît de amănunţit ar fi, păstrează doar clipe, nu continuitatea unor stări de spirit sau a iluminărilor la descifrarea unui sens pe care numai cărţile aşezate pe raft ni le pot aminti.

Tema acestui număr ne-a prilejuit un dialog cu dna Ioana Berindei, care s-a desfăşurat în bilbioteca familiei, o adevărată zidire de cărţi, cuprinzînd peste 30.000 de volume. Soţia acad. Dan Berindei este, la rîndul său, absolventă a Facultăţii de istorie.

"Bibliotecile au crescut o dată cu mine"

Stimată dnă Ioana Berindei, care-i prima dvs. amintire despre o librărie?

Ioana Berindei: Nu cred că-i una directă. Biblioteca era ceva pe care am deschis ochii. Librăria însemna locul unde alerga tata, imediat ce primea banii, aşa ştiam, asta făcea primul lucru. Eram atunci foarte mică, mă aflam cu părinţii la Paris, acolo m-am născut. Tata, Ion Hudiţă, îşi pregătea doctoratul în istorie şi cum venea bursa regală din ţară mergea să-şi cumpere cărţi. Am venit în România cu lăzi întregi. La Iaşi, unde el era conferenţiar la Universitate, preda istoria diplomaţiei, şi profesor la liceul militar, s-a-ntîmplat să locuim tot într-o casă care avea legătură cu cărţile, a lui Constantin Stere. Superbă, cu o grădină de vis, şi-n plus avea ceva misterios în pod: o lunetă, distracţia copiilor. Uneori şi a celor mari care veneau obişnuit pe la noi: Profiriţa Sadoveanu şi soţul ei, Costache Popa, unul din fraţii mamei mele. La Sadoveni auzeam, eu n-am fost de faţă, că venea un prieten foarte bun al lui Costache Popa, un tînăr matematician, Sergiu Celibidache, care cînta la pian... jazz, o noutate pe atunci în Iaşi. Cînd tata a intrat în politică, în '30, ne-am mutat la Bucureşti. Iar am pus cărţile în lăzi, iar am aranjat o nouă bibliotecă. Şi le-am mai pus o dată, în timpul războiului, în refugiu, cînd tata a ales ce-a crezut el mai bun, mai de nepierdut, unicate dintre cărţile casei şi le-a depozitat undeva. Au dispărut cu toată zestrea noastră în nişte lăzi cu care nu ne-am mai întîlnit niciodată. Biblioteca părintească a fost una chinuită. Şi-mi pare rău, fiindcă datorită ei se legase între mine şi tata o afecţiune specială: nu-mi cenzura niciodată lecturile, se amuza de naivităţile mele, chiar dacă mă lua puţin peste picior. Ţin minte ce teorii savante îi făceam pe la 15 ani, cînd am citit "Marii iniţiaţi"! Rîdea, dar în acelaş timp îmi şi explica pe înţelesul vîrstei mele ce trebuie să reţin din lecturi.

Aţi descoperit vreodată, cercetînd biblioteca tatălui dvs. un secret al personalităţii lui?

Foarte mirată am fost, după război, găsind în rafturi pe Karl Marx. El făcea politică ţărănistă, la început cu dr. Lupu, apoi cu Maniu, pe care-l venera. Ce căuta Marx acolo, am întrebat, bănuiesc foarte "critică" la adresa tatei. "Nu pot să-l resping sau să-l accept dacă nu-l citesc". De la Paris eram prieteni cu familia profesorului Constantinescu-Iaşi, care după 23 august 1944 a devenit un om proeminent al noii lumi. Cît de buni amici erau şi se sprijiniseră în viaţă, cît de mult discutau, nici unul nici altul n-a cedat de la teoriile, gîndurile şi opţiunile politice. Ceea ce găsesc că e inteligent şi binevenit între oameni cultivaţi. A fost pe urmă un moment cînd tata fiind arestat, sora mea a fost dată afară din Conservator, deşi dna Florica Muzicescu, Maria Fotino, chiar în situaţia asta o chemau să ţină ore cînd ele erau ocupate, fiindcă o considerau o pianistă excepţională; mama s-a dus la Constantinescu-Iaşi s-o ajute. "Nu pot, madam Hudiţă. Fiica dtale e un element decadent, strică pe ceilalţi." Apoi, "omul civilizat" a făcut oficiile de gazdă, cerînd soţiei: "Dragă, te rog aranjează un aperitiv, să luăm ceva..." Mama a pretextat graba, dusă a fost, şi n-a mai vrut s-audă de el. Lecturile comune, studiul în aceleaşi biblioteci pariziene deveniseră amintiri fără consecinţe. Cu fiica lui am rămas amică. Sora-mea s-a dus pe un şantier, a fost pontatoare, a lucrat apoi la statistică şi pînă la urmă a ajuns la documentare, la Biblioteca Academiei.

Volume, stări de spirit, lecturi

Credeţi că biblioteca este singurul spaţiu în care evadăm trasîndu-i hotarele după gustul nostru, cum nu se întîmplă totdeauna cu altele care ne aparţin?

În oarecare măsură, da. Cînd copiii noştri, Mihnea şi Ruxandra, erau mici, stăteau în aceeaşi cameră, despărţită de un încăpător raft de cărţi. Aşa era situaţia atunci. Cine venea la Ruxandra vedea o "faţă de cărţi", care, numai să fi făcut cîţiva paşi dincolo, spre colţul fratelui său, arăta cu totul altfel. Să fi avut două odăi separate nu s-ar fi observat o mai clară diferenţă între firea celor doi, decît cea pe care o marcau cărţile. Acolo-i spuneam fetiţei mele poveştile pe care mi le cerea ea: "dar să nu fie adevărate, să fie poveşti *inventées*", inventate adică. Era un copil vesel, imaginativ, dar cu ochi trişti. Ruxandra-i singura din familia noastră care nu s-a născut printre cărţi ci la închisoare. Cînd am fost arestaţi mama, eu, unchiu-meu, Costache Popa, soacră-mea - ba nu, ea era deja închisă atunci - Mihnea avea doi ani şi ceva, cînd m-am întors trecuse de cinci. Tata era închis la Sighet. Spusesem destule "poveşti *inventées*" în celulă; se ia un roman, făcut pe o schemă obişnuită, dar i se dă un final fericit. Pentru ascultătoarele bătrîne, ori femeile mai simple ăsta-i un mijloc bun de a le încuraja speranţa.

O "bibliotecă inefabilă" într-o celulă?

Cum altfel? N-aveam un colţ de hîrtie, acolo. Dar vorbeam de spaţiul de evadare: el nu e peste tot la fel. Pentru mine, Biblioteca Academiei înseamnă o răcoare ce te cuprinde încet, chiar şi în cele mai calde zile de vară; B.C.S.-ul, în care n-am lucrat, am fost doar de cîteva ori să-mi văd nişte colege, te copleşeşte cu solemnitatea ei uneori apăsătoare, vezi toate cărţile şi-ţi dai seama cîte n-ai citit, alteori încurajatoare - cîte mai poţi citi... Biblioteca Universitară, cu statuia regelui Carol I în faţă, crea o intimitate specială; înăuntru lemnul lustruit emana o căldură blîndă care te făcea să visezi, parcă: acolo şi la Academie ne întîlneam cu Dan, în studenţie. În dec. '89, a dispărut în flăcări un "loc al nostru"; nu va mai putea fi reconstituit în veci, oricîtă fidelitate ar încerca să obţină noua construcţie. O bibliotecă tandră şi plină de minuni e cea a Institutului de Arhitectură Ion Mincu, unde am lucrat 16 ani, ca secretară de catedră a rectorului, arh. Ascanio Damian; un loc foarte viu.

Care e momentul de început al celei în care stăm de vorbă?

Copilăria lui Dan, care de la 8 ani cumpără cărţi. Cînd ne-am cunoscut prima oară, ne-am şi certat. Eram în anul I, el în II. Făcusem o lucrare de seminar la George Brătianu, tradusesem ceva din cronicarul Tudebodus şi trebuia să interpretez Cruciada a II-a după mărturiile acestuia. Era o latină uşoară, traducerea a mers bine, apoi am prezentat studiul meu despre temă. M-a atacat la sfîrşit un june cu barbă, luîndu-mă cumva de sus: "să spună dra ce bibliografie a folosit?" Am spus că întîi m-am dus la Larousse să mă orientez şi apoi am studiat la Biblioteca Academiei. "Cine a mai văzut să te duci la Larousse pentru o lucrare de istorie?" George Brătianu rîdea, îmi lua apărarea. Dar Berindei, el era "adversarul" meu, o ţinea pe a lui, nu mersesem la cele mai recente apariţii, veneam cu lucruri "ştiute". Regretam puţin că nu-l lăsasem pe tata să mă ajute, cum se oferise. Pe urmă Dan m-a condus la tramvai şi m-a bombănit tot timpul. După-amiază, cînd am ieşit de la cursuri ne-am dus la librăria Cartea Românească, unde îl cunoşteau vînzătoarele. Cînd ne-a invitat la ziua lui, pe cîţiva colegi şi pe mine, şi-am văzut biblioteca lui de istorie din camera în care ne-a primit, am rămas uluită. "E-a tatălui tău?". "Nu, a mea, cumpăr cărţi de cînd mă ştiu. Nu dau bani pe altceva, nu merită."

O bibliotecă ne exprimă şi şovăielile de gust, sau sentimentalismul: cărţi din copilărie nu avea?

Ele erau la Beuca, la conacul de-acolo. Acolo erau poveştile, Andersen, Creangă, acolo Jules Verne, Robinson Crusoe, La Fontaine, într-o ediţie frumos legată.

Le mai aveţi?

Nu.

Melancolii

V-am spus, şi-n viaţa lui şi-n viaţa mea apar biblioteci chinuite. Străbunicul său, Dimitrie Berindei, fost ministru al lucrărilor publice, îşi adunase, ca arhitect, o bibliotecă de mare valoare cu multe albume de artă şi rarităţi. Fiul lui, Ion (Gioni) Berindei, tot arhitect, a construit Palatul Cantacuzino (Muzeul Enescu), Palatul Administrativ din Iaşi, alte clădiri frumoase; unele nu s-au păstrat. Cînd lucrările de la Palatul Administrativ erau în toi, nu s-au mai găsit bani, statul n-avea fonduri etc. Ca să se încheie a fost nevoie să vîndă ceva, şi-atunci Berindeii au dat cărţi, documente, arhivă – soţul meu era copil pe vremea aia – aşa că la socrul meu n-au mai ajuns decît vreo 3000 de volume. În '47, înainte de naşterea primului nostru copil, ne-am dus la ţară şi, la plecare, Dan i-a cerut lui taică-său nişte cărţi de istorie împrumut. L-a refuzat, poate făcea asta dintr-un fel de superstiţie şi-a plecat undeva pe cîmp, cu ţăranii. A furat atunci Dan 5 cărţi din biblioteca pe care oricum ar fi moştenit-o: Dimitrie Cantemir "Hronicul vechimii moldovlahilor", Iaşi, 1835, două volume, Dionisie Fotino "Istoria vechii Dacii", tradusă în 1859 de G.Sion, şi "Statistica" lui Frunzescu, de la 1872. Cu ele am rămas, din tot ce era acolo. Toamna l-au luat pe socru-meu, numai cu un rucsac în spate; au confiscat tot. Cînd s-a întors de la Canal, peste cîţiva ani, nu mai avea nimic; cu aceste 5 cărţi am rămas noi din toată biblioteca Berindei, pe linie paternă. Din cele alese de la tata, eu am mai apucat să aduc vreo 200 de cărţi aici, în casă, cînd m-am căsătorit. Cîteodată îi spuneam că m-am dus la istorie numai să-l liniştesc, fiindcă se întreba mereu pe ce mîini o să încapă ce-a fost strîns de el, după moarte.

Cînd intraţi într-o librărie aveţi sentimentul că nu veţi mai avea mult timp să citiţi şi limitaţi alegerea volumelor?

Ei, sigur, e un fel de presentiment al sfîrşitului: cît timp îmi mai rămîne la dispoziţie, o să apuc să le răsfoiesc măcar? După cum mă deprimă un "raft de autor", cu cărţi nevîndute. E o tristeţe care mă urmăreşte un timp, un fel de imagine a zădărniciei, foarte concretă.

Am avut această imagine în '90, cînd am văzut pe tarabe "Apărarea are cuvîntul" şi "Femei celebre", reeditate după 60 de ani. Cineva le crezuse valori şi le pitise bine în biblioteca personală... Între timp, Balzac, Shakespeare, Hugo, Blaga, fuseseră editaţi în sute de mii de exemplare, dar "gustul" subteran nu se clintise. Ieşea acum, în libertate, arătîndu-ne o lume diversă, adevărată, dar nu totdeauna încurajatoare...

Eu m-am bucurat că s-a reeditat atunci o carte care tot de vreo 60 de ani nu apăruse, din care tata ne citea în familie, cu voce tare: "În preajma revoluţiei" a lui Stere. Pe el îl entuziasma acest fel de comunicare a emoţiei. Pe Coşbuc, de pildă, îl recita cu patos. Dintr-o pagină de Stere, auzită cînd eram cred destul de mică, am înţeles prima oară mecanismul unei figuri de stil destul de obişnuite, dar pentru mine absolut noi atunci: "ochi de cicoare".

Mai cumpăraţi cărţi şi acum?

Cînd ai o asemenea bibliotecă nu poţi zice, eu nu pot, că ai citit-o pe toată. Dar nu există una din cele peste 30.000 de cărţi să n-o fi luat măcar o dată în mînă, să verificăm ceva, să căutăm o pagină ştiută, să urmărim circulaţia unei teme, a unor idei. Mai cumpărăm, deşi acum nu-mi place să mai intru decît într-o singură librărie: la Dalles unde cărţile sînt adevărate minuni. Şi ca preţ - adevărate şocuri. Acolo mă duc intenţionat fără bani. Sînt liberă să mă răsfăţ ca într-un paradis, singurul care mi-e la îndemînă.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus. bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Mircea VASILESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 192
13-19 septembrie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

VIAȚA ȘI OPERA

© C. Bumbuț

„În preajma războiului din 1916, Slavici combătu acțiunea de eliberare a Ardealului și asta ar fi puțin lucru, dar după ce unitatea se înfăptui în loc să tacă sau să mărturisească lipsa de viziune, el întări că rău se făcuse ceea ce se făcuse. (...) Moartea izbăvi în 1925 opera de om."

G. CĂLINESCU, Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Domnului Director General al SOCIETĂŢII ROMÂNE DE RADIODIFUZIUNE

MEMORIU

Redactorii, realizatorii şi secretariatul din cadrul Departamentului de Literatură şi Artă protestează împotriva hotărîrii Consiliului de administraţie al Societăţii Române de Radiodifuziune de a numi prin concurs în funcţia de redactor şef al Departamentului Arte, Ştiinţă (recent înfiinţat cu prilejul reorganizării grilei de programe radio) pe doamna Maria Cristina Sârbu, profesoară. Contestăm alegerea făcută de comisia formată din: Tudor Cătineanu, director general al S.R.R., Paul Grigoriu, director general adjunct, Grigore Vieru, membru în Consiliul de administraţie, Marius Guran, consilier prezidenţial, membru în Consiliul de administraţie, Apostol Stan, istoric, membru în Consiliul de administraţie.

Sîntem convinşi că un neprofesionist, lipsit de orice competenţă în domeniul radiofonic, nu poate fi capabil să conducă o redacţie formată în marea ei majoritate din jurnalişti cu o bogată experienţă, cunoscători avizaţi ai fenomenelor vieţii culturale româneşti, membri ai Uniunii Scriitorilor.

Precizăm că, în ceea ce priveşte modul de desfăşurare a concursului, nu au fost respectate normele legale, deoarece: 1) anunţarea concursului nu a fost făcută în presă, ci numai la avizierul intrării din strada Temişana; 2) nu a fost prezent nici un reprezentant al Sindicatului ca girant al bunei desfăşurări a concursului; 3) candidatul care a fost admis la concurs, Maria Cristina Sârbu, nu are experienţă în domeniile redacţional şi managerial, neîndeplinind una dintre condiţiile de participare la concurs.

În condiţiile în care cultura română este în general marginalizată, postul naţional de Radio este o şansă pentru miile de ascultători de a mai fi în contact cu multiplele aspecte ale culturii naţionale.

Seriozitatea cu care redacţia noastră a încercat să suplinească, în condiţii dificile, acest neajuns ne dă dreptul să ne îngrijorăm pentru destinele radiofoniei culturale, mai ales astăzi cînd mulţi sînt înclinaţi spre divertisment şi satisfacerea unor ambiţii personale.

Subliniem faptul că de la constituirea noului Consiliu de administraţie nici un membru al acestui consiliu nu a discutat cu membrii redacţiei noastre şi nici directorul Canalului România-Cultural nu s-a consultat cu noi în vederea alcătuirii grilei de program.

Acest dezinteres ne determină să constatăm că redacţia noastră este situată undeva la margine, de unde persoanele nu au chip.

Revenirea asupra deciziei de înlocuire a redactorului şef este pentru colectivul redacţiei noastre singurul act de dreptate făcut atît radiofoniei culturale, cît şi eticii profesionale.

Membrii Departamentului Literatură şi Artă: Ioana Diaconescu, Dan Verona, Julieta Ţintea, Maria Urbanovici, Fita Maria, Popa Daniela, Liliana Ursu, Raluca-Olga Dumitru, Victoria Dimitriu, Ioan Ion Diaconu, Andreea Radu, Eugen Lucan, Georgeta Drăghici, Ileana Corbea, Anca Mateescu, Năstac Constantin, Dorin Orzan, Moanţă Ion, Nicolescu Gabriela, Mocanu Aurelia, Protopopescu Valentin, Cornelia Marian, Tănase Gina, Timotei Mariana, Liviu Grăsoiu.

Aduse cu poşta

În hăţişul tranziţiei

O pensie mijlocie este echivalentă astăzi, în România, cu un pachet de Kent pe zi. În Germania, mi se spune, ajutorul social include pe lîngă banii de masă şi de casă, şi bani de haine, de transport, ba chiar şi de ziar. La noi, plastic vorbind, pensia nu include decît banii de ţigări: douăzeci de bucăţi pe zi (şi nu neapărat Kent)! Parlamentarii sînt retribuiţi cu echivalentul zilnic a zece pachete de ţigări superioare, în timp ce, pe alte meleaguri, o asemenea leafă se plăteşte băieţilor de prăvălie în primul an de activitate. Ne oprim atunci, facem o cruce mare şi întrebăm uimiţi: "de ce?". Răspunsul e banal: pentru că sistemul nostru economic, răvăşit de o reformă anapoda şi o privatizare aşijderea, nu poate oferi mai mult. Şi cînd spun "reformă anapoda" nu dau acestei expresii un înţeles peiorativ, ci mă refer exact la sensul propriu: pe dos, de-a-ndoaselea, în altă direcţie decît trebuie. Operînd modificările de formă înaintea modificărilor de fond, cărora de altfel nu le-a acordat niciodată vreo atenţie, legiuitorul nu putea obţine nimic altceva decît o agravare a crizei moştenite pe care a drapat-o în faldurile reformei. Numai că tensiunile create de reformă tind să arunce în aer economia!

Unii încearcă să dea vina pe corupţie. Sumele vînturate în conturile acesteia sînt într-adevăr impresionante. Şi atunci, amploarea fenomenului ne obligă să întrebăm iarăşi: "de ce?". Oameni coruptibili au fost şi vor fi, oriunde şi oricînd. Dar corupţia proliferează numai într-un cadru propice. Este tocmai ceea ce a creat tranziţia!

Atît ineficienţa economică sursă de ruinare socială, cît şi corupţia sursă de ruinare morală, provin nemijlocit din lipsa de viabilitate a sistemului economic. Sub lozinca economiei de piaţă, statul a abandonat controlul producţiei dar a monopolizat controlul proprietăţii. Or, tocmai proprietatea trebuia descentralizată înainte de toate, ca primă măsură de normalizare. Această măsură ar fi permis imediat fiecărei societăţi comerciale să facă primul pas pe calea privatizării prin vînzarea unui lot de acţiuni destinat exclusiv propriilor salariaţi. Descentralizarea administrativă subsecventă ar fi fost atunci, şi numai atunci, justificată juridic şi economic – şi ar fi condus în mod natural la iniţierea relaţiilor specifice economiei de piaţă. Statul însă nu a transferat societăţilor comerciale nici una dintre componentele dreptului la proprietate, în speţă dreptul de dispoziţie, adică dreptul de vînzare. Ca atare, lipsită de o motivaţie reală în planul proprietăţii, simpla descentralizare administrativă a fundamentat în România un sistem economic ambiguu şi nefuncţional aflat de şase ani într-o permanentă stare de blocaj financiar. Prin liberalizare s-au pus bazele unei economii de piaţă în care statul îşi face singur concurenţă, spre deliciul celor aflaţi, nu întîmplător, în poziţii profitabile. Sistemul actual este mai ineficient şi mai inadaptabil decît cel anterior. Indicatorii economici s-au prăbuşit. Nivelul de viaţă nu creşte. Cresc, în schimb, miliardele manipulate fraudulos. România ancorează discret, fără ezitări şi fără regrete, la ţărmul lumii a treia.

Cu toate că nu mai controlează direct proprietatea publică, statul deţine exclusivitatea vînzării acesteia. Există cel puţin excepţii care îndrituiesc părerea că statul, prin anumiţi reprezentanţi, poate să vîndă ce vrea, cînd vrea, cui vrea şi cu cît vrea. Utilizînd şablonul de pînă acum, randamentul privatizării va fi minim, ceea ce înseamnă că pierderile vor fi maxime. Privatizarea prin cupoane a introdus deja o pierdere netă de 30%. Este realist să apreciem, în aceste condiţii, că doar o jumătate din capitalul social privatizabil va fi valorificată. De altfel, valorificarea nu priveşte nici societăţile privatizate şi nici pe cetăţenii români în firava lor calitate de acţionari. Şansa folosirii privatizării ca pîrghie financiară de reabilitare economică şi regenerare socială a fost ratată!

Deşi evident falimentar din toate punctele de vedere, mecanismul de transfer al proprietăţii este chezăşuit de Opoziţie, este acceptat fără rezerve de mass-media şi este implementat, cu cîştiguri electorale, de partidul de guvernămînt. Acest zadarnic şi tulbure consens ridică un nou şi dureros "de ce?".

Corneliu PÎSLARU

Şugag – Alba, la 2 septembrie 1996

Duşmanii noştri cei iubiţi

România văzută din Franţa

Din nou în Franţa, unde îmi petrec cîteva săptămîni de vacanţă, încerc un sentiment ambivalent: pe de o parte plăcerea de a regăsi gustul unor feluri de mîncare, al unor vinuri, farmecul unor peisaje, al micilor oraşe de provincie, al sociabilităţii din bistrourile de la ţară etc., iar pe de altă parte prezenţa unei absenţe. Îmi lipseşte ceva, un spaţiu uneori frumos, alteori urît, n-are importanţă, o anume inconsistenţă a aerului şi bolta de un albastru-lăptos care încununează Munţii Apuseni, pădurile lor aproape de nepătruns şi păşunile care se pierd la orizont. Îmi lipseşte limba pe care o vorbesc de bine de rău şi, cel mai ciudat, deşi îl suport adesea cu dificultate, îmi lipseşte aspectul desuet şi provincial al Clujului cu conflictele sale parohiale, derizorii cînd sînt raportate la o scală mondială, dar atît de intens trăite de acei pentru care ele sînt sensul vieţii. Chiar arhaismul remanent, cel adevărat, nu parodiile folclorice groteşti insuflă ceva omenesc, cu tot ceea ce omul are vulgar sau josnic, dar şi cu ceea ce oferă el ca reală compasiune. Sună destul de nostalgic. Şi, fără îndoială, acest **Stimmung** o să le pară bizar celor care se gîndesc doar la plecarea din ţară... şi pot să-i înţeleg, într-atît de greu este traiul zilnic, uneori violent, fără reguli ale jocului social, încît viaţa pare o scufundare într-un soi de anarhie flască, care nu face decît să-şi disimuleze numele.

De peste o lună, de cînd m-am întors în Franţa, citesc ziarele şi revistele franţuzeşti şi nimic despre România. În locul retras în care-mi petrec vacanţele, cunoştinţele mă întreabă: "Ce se-ntîmplă în România? Nu se aude nimic." Şi într-adevăr, de cîtva timp nu se întîmplă ceva spectaculos; deci ea nu există pentru gazetarii care aşteaptă vituperările lui Funar sau Vadim Tudor. Cel puţin în aparenţă, cînd e linişte şi pace, România este inexistentă pentru "sora ei latină". Interesul publicistic se deşteaptă doar cînd vede sînge sau evenimente care mobilizează emoţiile, îndepărtîndu-i pe cititori de la adevăratul scop al politicii, prin disimularea sentimentală, ducîndu-i în direcţia contrară.

Trebuie să mărturisesc că arareori am citit în presa franceză, cu excepţia domeniului geopolitic, articole în care să se povestească fapte, evenimente a căror importanţă pentru viaţa socială sau politică a ţării să corespundă observaţiilor mele, să redea ceea ce eu am putut vedea, auzi şi uneori înţelege în această ţară. Totul este ori scandalos, ori insignifiant. Desigur, problema copiilor abandonaţi este gravă, dar care gazetar s-a ocupat de problema extrem de gravă a învăţămîntului primar şi secundar de la ţară? Fireşte, înclinaţiile hipernaţionaliste ale unor politicieni nu prevestesc nimic bun, dar cine a cercetat cu seriozitate degradarea îngrijorătoare a sistemului sanitar? Fără îndoială, sărăcia şi rasismul al cărui obiect sînt ţiganii trebuie subliniate, dar totuşi există o sărăcie generală care îi loveşte pe pensionari şi care ar pretinde măcar compătimire. Care dintre gazetăraşii care se delectează cu gafele, erorile şi imprecaţiile PUNR s-a ocupat de viaţa oamenilor obişnuiţi din oraşe, tîrguri şi sate?

Cînd presa scrie despre România, nu dai decît de o serie de clişee şi de imagini false, fie că sînt laudative, fie că sînt depreciative şi de aceea o bună parte dintre vizitatori se reîntorc dezamăgiţi: ceea ce au văzut nu corespunde cu ceea ce li s-a făgăduit. Şi cum ar putea fi altfel? Publiciştii nu au vreo curiozitate. S-au scris vreodată măcar cîteva articole în care să se facă un tablou comparativ şi analitic al pictorilor români, ale căror opere sînt împrăştiate prin ţară, unele în mici şi frumoase oraşe de provincie? Fireşte, mulţi au auzit vorbindu-se despre cele cîteva regiuni turistice, marcate încă de regimul comunist, dar în ţară există încă multe comori necunoscute. Autocarele revarsă valuri de turişti sosiţi să se extazieze în faţa kitsch-ului pseudo-rural din cimitirul de la Săpînţa, dar n-am văzut nici un fel de cohorte la Muzeul de artă din Oradea, unde poate fi văzută cea mai frumoasă colecţie (cu excepţia celei Szent Endre din Ungaria) a şcolii de pictură de la Baia Mare. Pentru un francez, România este o ţară a folclorului (un folclor fals, oferit pentru a satisface cererea de exotism de proastă calitate), a mînăstirilor cu picturi pe zidurile exterioare (extraordinare, merită s-o repetăm), a plajelor ieftine (din punctul de vedere al veniturilor occidentale) de la Marea Neagră şi a unei capitale reconstruite de un megaloman paranoic (G. Jean-Pierre Penoncel-Hugos, "Bucureştiul suprarealist", în **Le Monde**, joi 15 august 1996. Acest articol, care nu e lipsit de perspicacitate, dă totuşi o imagine catastrofică a României, privită doar din capitala ai cărei locuitori reprezintă mai puţin de 10% din totalul populaţiei). E destul de puţin pentru viaţa unei ţări cu cîteva secole de cultură şi cu felurite tradiţii populare.

Aşa e, la toate eşaloanele puterii politice şi administrative responsabilii nu fac nimic, sau aproape nimic, pentru a pune în valoare ceea ce este frumos, emoţionant, captivant, dincolo de cărările bătute ale facilităţii. Aceleaşi trasee, aceleaşi festivaluri folclorice de o infinită tristeţe care jalonează parcursul obligatoriu al vizitatorilor... cînd sînt atîtea lucruri de văzut... şi atîtea de auzit de la oameni, în toate apucăturile şi comportamentele lor.

La sfîrşitul primăverii l-am întîlnit la Cluj pe un trimis special al CEE, însărcinat să organizeze primele structuri ale unui turism destinat celor care merg pe jos. El mi-a povestit deruta lui în faţa lipsei de înţelegere, a relei voinţe şi a sumbrelor manevre cu care erau întîmpinate propunerile lui de către responsabilii care, în fapt, nu făceau nimic ca să pună în valoare într-un mod inteligent şi cu grija necesară patrimoniul muntos şi rural al ţării. Aceşti vechi-noi birocraţi nu concepeau turismul ecologic decît ca pe un mijloc de a dobîndi bani în detrimentul adevăraţilor beneficiari, ţăranii, ciobanii, crescătorii de animale, toţi cei care se ţin departe de centrele de dezvoltare comerciale. De aceea ei propun să se construiască bungalouri, sate de vacanţă şi nu (cum ar fi fost mai subtil, deşi nu imediat rentabil) organizarea cu ajutorul sătenilor în cătune şi în rezervaţii a unor structuri materiale care ar permite dezvăluirea unei alte Românii, bogată, diversă, cultă, descoperirea oamenilor.

Dacă România doreşte să-şi îmbunătăţească imaginea, elitele ei ar trebui să înceteze să se epuizeze în jelanii de falsă umilinţă în legătură cu starea ţării (falsă umilinţă, care disimulează adesea o aroganţă refulată); ei ar trebui să renunţe la atitudinea servilă faţă de Occident servind mereu ceea ce se aşteaptă de la ei; ei trebuie să-şi asume pur şi simplu ceea ce există, fără să se scuze şi fără să exagereze. Este singurul mod în care se poate construi o imagine în care călătorul perspicace nu va percepe, dincolo de spectacolul unei ospitalităţi adesea ostentative, înşelăciunea, manipularea.

Nu trebuie uitat că, de cîte ori este refulată, realitatea are virtutea cardinală de a reveni, cînd te aştepţi mai puţin.

Scriu astăzi această cronică dintr-un loc la sudul Masivului Central, în munţii Cevennes. Trăiesc printre oamenii de la ţară. Deşi e perioadă estivală, turistică, fiecare crescător de capre sau de oi, fabricant de brînză, zarzavagiu, zidar, electrician, tinichigiu, instalator, ebenist îşi vede de treburile lui, în timp ce în fermele lor devenite hanuri şi pensiuni rurale turiştii se opresc pentru o noapte, o săptămînă sau mai mult, descoperind un tărîm auster unde oamenii muncesc din greu... e o lecţie de viaţă, care, cine ştie, cîndva va rodi... dînd naştere unei priviri spontane, omeneşti, mai puţin obturată de farmecul corupător al spectacolelor mediatice.

Claude KARNOOUH

L'Espis, 19 august 1996

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Protecţia socială**
- **Democraţia creştină**

PENTRU O POETICĂ A GRIURILOR

Articolul despre grîuri publicat săptămîna trecută mi-a adus aminte de un exerciţiu pe aceeaşi temă prilejuit, înainte de 1989, de o expoziţie a lui Virgil Almăşanu. Îl propun cititorilor ca pe o piruetă spectrală de pe vremea cînd ne refugiam în literatură...

"Griul este duşmanul picturii" - scrie Delacroix undeva în *Jurnal,* excedat de prudenţa mată a cromaticii "clasice" de care, în furorul său polemic, îl vedea pîndit pînă şi pe somptuosul Veronese. Neoimpresioniştii citau des acest "srigăt de luptă", absorbiţi, cum erau, de superstiţia culorilor pure, ferite de echivocul amestecului pigmentar. Ironia face însă ca imaginea neoimpresionistă - cu puzderia ei de tente policrome, juxtapuse harnic pe suprafeţe nu o dată eroice - să producă, de la distanţă, un efect lăptos, un soi de palpit argintiu, o luminescenţă difuză, în care nu culoarea iese victorioasă, ci atmosfera. Ca şi cum griul alungat şi-ar fi luat revanşa. În cele din urmă, a fost nevoie de insistenţa modernă asupra limbajului, pentru ca această "ne-culoare" să capete un statut mai prietenos. Griul nu mai e, azi, duşmanul picturii, chiar dacă poate fi, încă, duşmanul cîte unui pictor. Din pericol insidios, el a devenit o adevărată piatră de încercare a meseriei, misterul ei, un test de "rafinament" aproape obligatoriu. Şi s-ar putea specula îndelung asupra alunecării treptate a picturii europene de la problematica luminii şi umbrei la aceea a griurilor...

E nevoie de un răbdător exerciţiu al privirii şi de un fel de euforie a plictiselii pentru a încerca repertorierea feluritelor specii de gri: griuri care au patosul albului orbit, sau, dimpotivă, promisiunea auroral a negrului (ori albastrului) diluat, griuri uşoare, din familia palorii, şi griuri apăsătoare, dramatice, ca cerurile la şes iarna; griuri de mătase, voaluri subţiri, cu sunet răcoros şi vag, griuri adînci, baritonale, acoperind lumea ca o perdea de clopote; griuri-fum şi griuri-cenuşă, cu miros de materie arsă, griuri lichide, leşioase, griuri de pergament, de zid vechi, de argint patinat, de plumb, de aluminiu; griuri prăfoase, care sufocă, şi griuri exaltante, spumoase, de nori juvenili; griuri meteorologice, învăluitoare, moi, griuri casante, griuri opace sau transparente, griuri utopice, ca imaginile visate, şi griuri prozaice, expozitive, de o strictă neutralitate; griuri sceptice, griuri ale discreţiei, sau ale amocului, griuri tandre, griuri bătrîneşti, griuri ale indeciziei, ale aşteptării indefinite, ale mediocrităţii. Toropeli gri, ameninţări gri, răgazuri gri. Griuri mute, griuri impersonale, griuri postume, griuri ale absenţei; griuri de zăpadă murdară, de film vechi, griuri mînăstireşti, griuri industriale, griuri administrative, griuri înşelătoare, în care siluetele abia apar, sau tocmai dispar, ca substanţa însăşi a singurătăţii. Griuri care nu sînt decît lipsă a culorii şi griuri născute din culori rupte, sau din confuzia tuturor culorilor; griuri statuare, pietroase, şi griuri intimiste, ale cuminţeniei burgheze, griuri scăpătate, comemorative, griuri proletare, democratice, griuri ale intransigenţei şi griuri ale compromisului, griuri funebre sau indiferente, griuri aristocratice, griuri cazone, simplitatea gri, subtilitatea gri, inexpresivitatea gri; pulberea, osul putred,

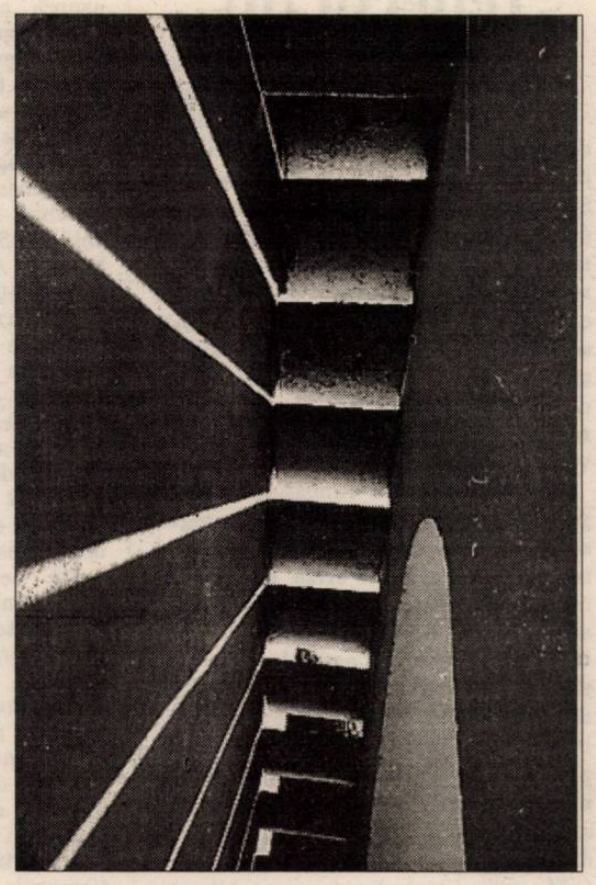

scrumul, zorii, toamna tîrzie, pagina de ziar, mestecenii, griul pisicilor, griul uniformelor, griul monezilor. Păienjenişul, tencuiala, soarele uneori, moartea.

Andrei PLEŞU

DINOZAURII NU MOR NICIODATĂ

Se spune că în Germania circula pe vremea nazismului o anecdotă. Sau, mai degrabă, un fel de glumă cinică despre sărăcia posibilităţilor de a alege într-un sistem dictatorial. După această anecdotă, "*există, în nazism, trei posibilităţi. Dacă eşti inteligent şi în partid, nu eşti sincer; dacă eşti sincer şi inteligent, nu eşti în partid; dacă eşti sincer şi în partid, nu eşti inteligent*".

Nu se ştie dacă în partea răsăriteană a Germaniei, trecută de la nazism la comunism, această anecdotă va fi supravieţuit ori nu după război; dar este evident, pentru oricine a trăit sub comunism, că era sau este perfect aplicabilă şi pentru regimurile de tip bolşevic. În definitiv, este aici o parabolă sarcastică a înregimentării totalitare. Rigidă, constrîngătoare, opresivă, ordinea impusă de dictaturile ideologice a obligat milioane de oameni la duplicitate şi schizofrenie.

Dar nu pe toată lumea. Conform anecdotei citate, cei care erau sinceri şi în partid nu erau inteligenţi; or, partidul unic, fie el nazist, fie comunist, nu pretindea inteligenţă, ci sinceritate; sau măcar formele socializate ale acesteia - devotament, supunere, zel. Mediocritatea şi imbecilitatea au fost pentru sistemele totalitare ideologice resurse vitale. Se ştie de altfel că Stalin a fost caracterizat de Troţki drept "cea mai eminentă mediocritate a partidului nostru". Indivizii inteligenţi din partid ori au fost suprimaţi, în perioadele de teroare, ori au fost nevoiţi să facă pe imbecilii pînă cînd s-au imbecilizat de-a binelea. Pînă cînd au devenit imbecili veritabili.

Iar metamorfoza în sens invers este imposibilă. Într-un interviu publicat în "Adevărul literar şi artistic" din 1 septembrie, Mircea Dinescu spune, în stilul lui lipsit de menajamente, că "dacă virgula dintre subiect şi predicat ar face explozie, am avea multe cadavre în Parlamentul României". Dar nu numai "locul virgulei" face victime. Aproape fiecare dezbatere parlamentară exhibă, într-un fel sau în altul, persistenţa fondului de stupiditate potenţată de comunism. Un exemplu aproape didactic îl oferă cele despre modificarea legislaţiei ceauşiste referitoare la homosexualitate. Abandonarea acestei legislaţii retrograde - ale cărei rădăcini istorice se află în cea stalinistă din anii '30, denunţată în epocă, între alţii, într-un text celebru, de Klaus Mann - şi punerea în acord a noului cod penal cu legislaţia din ţările democratice a stîrnit şi stîrneşte discuţii la fel de încinse şi la fel de imbecile - "savante" ca şi cele despre "martorii lui Iehova". Cînd s-au organizat chiar manifestaţii de tip fundamentalist, de mirare într-o ţară ce nu încetează să se autoelogieze pentru cumsecădenie şi toleranţă.

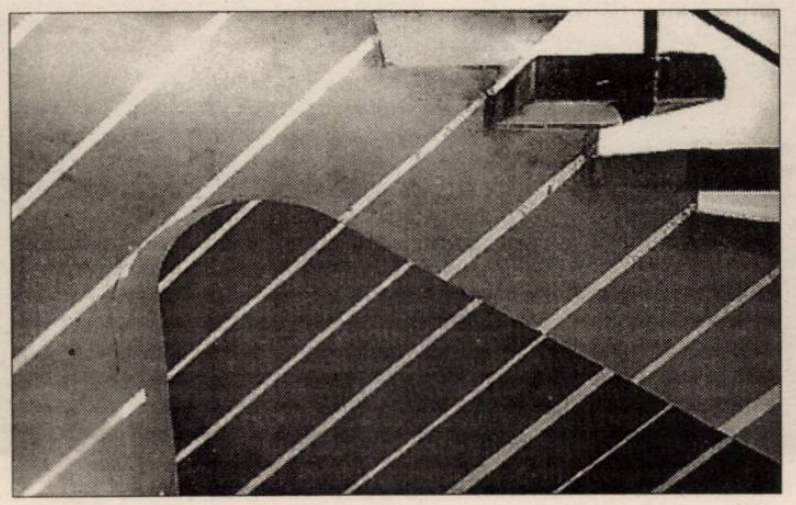

Acest număr este ilustrat cu fotografii realizate de Cosmin Bumbuţ

Citind relatările despre discuţiile din Parlament despre articolul referitor la homosexualitate, mi-am amintit de uimirea unui profesor universitar dintr-o importantă ţară occidentală. Bun cunoscător şi admirator al culturii române, fusese la o recepţie unde se afla şi ambasadorul român în ţara lui. Degajat, destins, jovial, reprezentantul oficial al României s-a lansat acolo într-o dizertaţie despre sinucidere. "E - spunea el - o deprindere mic burgheză. Numai micii burghezi sînt preocupaţi de problematica sinuciderii. Cioran era şi el un mic-burghez, de aceea a scris atît de mult despre disperare şi sinucidere". Toate aceste enormităţi erau debitate cu solemnă suficienţă. Cel care mi-a povestit întîmplarea era convins că este vorba de un dinozaur comunist, nu se ştie de ce numit în importantul post de ambasador al României într-o mare ţară occidentală. Am fost însă (şi sînt) de părere că nu trebuie exagerat. Că nu este vorba de comunism, ci de stupiditate. Atîta. Ajunge. "Mon cher ami, i-am spus acelui profesor, e vorba de un idiot, nu de un dinozaur comunist. Un imbecil, înţelegi? Specie universală şi, crede-mă, nemuritoare!".

În interviul lui din "Adevărul literar şi artistic", Mircea Dinescu este de părere că "dinozaurii au murit de tîmpiţi, fiindcă n-au mirosit că s-a schimbat temperatura"; mă îndoiesc. Este mai probabil că dinozaurii nu mor niciodată, dacă, într-adevăr, sînt, cum spune poetul, "tîmpiţi". Tîmpenia este o condiţie a nemuririi.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Reflexe, reacţii, reflecţii (II)

Vorbeam săptămîna trecută despre reflexele individului în faţa stimulilor sociali şi despre reacţiile structurilor politice şi juridice în faţa acestor reflexe. Spuneam că, în condiţiile statului de drept, reflexele sînt cele *normale*, iar reacţiile sînt o consecinţă a acestor reflexe. Mai arătam că, în cazul contestării reflexe a constituţionalităţii unui nou mandat prezidenţial pentru dl. Iliescu, reacţia preşedintelui a fost nefericită. La fel este şi reacţia instituţiilor statului în faţa violenţelor lui Cozma Miron.

Presa a adus la cunoştinţa opiniei publice fatul că, în Valea Jiului, legea se numeşte Cozma Miron. Statul român pare a fi în criză de suveranitate pe teritoriul al cărui stăpîn absolut este liderul sindical. Puterea reală pe care o are acolo l-a făcut pe jalnicul personaj să creadă că nimic nu i se poate opune, că vînjoşii săi bodyguarzi, prin forţa pumnului lor, pot impune o ordine socială, că minerii exaltaţi pînă la bestialitate pot stopa aplicarea legii care dispune fără dubiu că, pentru toate cîte a făcut C.M., unicul tratament acceptabil este cel penal. Dar aceasta este o iluzie. Să nu credem că puterea de care dispune C.M. este atît de mare încît poate paraliza forţa de coerciţiune a statului. Nu! Adevărata problemă este că statul preferă să mimeze penibil voinţa de a pedepsi infractorul, în vreme ce, în realitate, nu face nimic pentru asta. Cauzele acestei dezertări a instituţiilor judiciare sînt obscure. Nu atît pentru că ele sînt, în mare parte, necunoscute, cît pentru că ele vin din acea zonă mlăştinoasă şi umbroasă a politicului în care obsesia maladivă de a păstra puterea se conjugă, nu o dată, cu crima organizată.

Nu am mai întîlnit unanimitate în susţinerea ideii ostracizării cuiva, dar, în cazul de faţă, mărturisesc că nu am auzit nici măcar o persoană care să-l apere sau să-l justifice plauzibil pe furiosul ortac. Indignarea e unanimă, pentru că ceea ce calcă în picioare C.M. este tot ceea ce poate edifica un stat: legile sale, moravurile sale, miturile sale (vă amintiţi interviul televizat în care individul ne-a anunţat că seamănă cu Eminescu?). Ochii tuturor se îndreaptă spre Poliţie, Parchet şi Instanţele de judecată. O reacţie *în termenii legii* a acestor instituţii se impune. Şi ce vedem? Pasivitate vecină cu complicitatea, scrupule care evocă teama.

C.M. a înţeles că slăbiciunea cea mai evidentă a statului român sînt politicienii săi. Pe el nu-l mai miră că, la nivel politic, nu se percep curentele de opinie ale societăţii civile, căci C.M. însuşi a experimentat paradoxala noastră viaţă politică: a fost adulat de Putere şi apoi repudiat de aceasta (vezi ultimele declaraţii ale dlui A. Năstase); a fost blamat de Opoziţie şi apoi aplaudat de aceasta (vezi Congresul PNŢCD din 1992). Urmarea acestor experienţe este logică: C.M. vrea să devină senator. El va candida ca independent şi să nu ne mirăm dacă la toamnă îl vom vedea jurînd solemn cu mîna pe Constituţie.

Sever VOINESCU

TV (totul de vînzare)

Televiziunea naţională sau lumea pe dos

I

Televiziunea Română a catadicsit, în sfîrşit, să schimbe genericul emisiunii (de) *Actualităţi*. Cel vechi era bine uzat tehnic, moral, stilistic, dar prezenta (dez)avantajul de a atrage atenţia asupra continuităţii: la TVR, *Actualităţile* erau aceleaşi, la fel, imuabile. Pe lîngă generic, responsabilii TVR au îndulcit (albăstrind-o, "catifelînd-o") şi atmosfera: în sfîrşit, parcă ne uităm, totuşi, la televizor, nu la o gazetă de perete îngălbenită de intemperii, supusă "evenimentelor" de tot felul, dar reuşind, cu chiu, cu vai, să reziste, parcă fără voia ei. S-a schimbat, însă, numai ambalajul: *Actualităţile* TVR continuă să fie îngheţate, oficiale, speriate. Cel mai grav lucru care li se poate reproşa este lipsa de viziune, absenţa unui stil, crisparea şi imitaţia nemărturisită. Căci pericolul care poate paşte *Actualităţile*, făcîndu-le, ipotetic, să cadă dintr-un păcat în altul, este, pe fundalul aceleiaşi absenţe de proiect propriu, care nu face, la rîndul ei, decît să reflecte timorarea politică, dependenţa şi, pînă la urmă, dezinteresul "puterilor" în ceea ce priveşte serviciul naţional public de televiziune, părăsirea interesată, promiscuitatea voită în care acesta este ţinut, pericolul cel mare care, spuneam, pîndeşte *Actualităţile* şi, în general, Televiziunea Română este acela al imitaţiei penibile. Şi ce-ar putea imita o televiziune, oricare, din România, la ora actuală, decît ProTv-ul, singura televiziune *cu stil* de la noi. Dar ce stil! Unul perfect şi exclusiv de piaţă, de magazin ilustrat, în care *Ştirile* devin mici povestioare de almanah. Oare între îngheţarea TVR-ului şi "faptele diverse" ale ProTV-ului să nu mai poată exista şi altceva? Există, în fapt, dar se apropie de "gradul zero": în bine, *Telejurnalul* de pe Tele 7 abc, în rău, *Observatorul* Antenei 1, jurnal cîştigător al unui premiu APTR, dar aflat, în ultima vreme, într-o degradare perceptibilă. "Gradul zero", însă, nu atrage, este perceput ca lipsă de stil, iar aceasta se plăteşte.

Ating, aici, o problemă care se cere măcar enunţată. Aceea a poziţiilor, unele faţă de altele, ale diferitelor posturi de televiziune, fie ele private sau de stat. Apărute inevitabil mai tîrziu, în urma postului public, existent deja - proces istoric suficient de general, cel puţin pe Bătrînul Continent, petrecut, aşadar, nu numai la noi -, posturile privat-comerciale s-au definit iniţial ca alternativă la - de obicei - osificarea postului public. La noi, lucrurile s-au petrecut foarte repede, fulgerător chiar: în mai puţin de un an, situaţia iniţială s-a inversat: reperul (fie el şi negativ) nu îl mai constituie TVR, ci - să recunoaştem - ProTV. TVR a dispărut pur şi simplu de pe "piaţă" - şi îmi măsor vorbele! Acum, TVR are de recuperat. Misie grea, dar mai ales delicată. Căci peste tot, postul public are o dublă postură: el există şi pe piaţă, dar, în acelaşi timp, asemenea statului în spaţiul politic, care nu trebuie să se confunde cu un partid sau un altul, el trebuie să scape exigenţelor stricte ale pieţei, asumîndu-şi *misiuni* şi *obligaţii* de natură educaţional-culturală. La noi, dubla postură a postului naţional public există, dar în negativ, ca absenţă. În loc de *şi-şi*, cum ar fi normal, TVR stă *între*, în neunde: *nici-nici*. Se eschivează de la asumarea dublei posturi ascunzîndu-şi, pe rînd, o faţă în spatele celeilalte. Acum, ea va trebui să ofere alternativa la televiziunea de piaţă. Are de inventat un proiect şi un stil. Nu de bani sau de tehnică duce ea, în mod esenţial, lipsă. Căci adevăratul post naţional, la ora actuală, este unul privat: ProTV, care a început în forţă, atrăgînd atenţia asupra diferenţei sale, dar încet-încet pare a se pregăti să preia, pur şi simplu, funcţiile pe care în prezent le îndeplineşte TVR-ul - *şi pe care aceasta nu ar trebui să le îndeplinească!* Am în vedere divertismentul facil, fără efort propriu, distracţia ca distragere. TVR are, în clipa de faţă, marea şansă de a fi expropiată, de a se afla la zero: nu are de pierdut decît neantul, totul e, pentru ea, de făcut. Va face ea, însă, acest "tot"? Teoretic, este de aşteptat şi de dorit. Am avea, astfel, unde să ne refugiem de agresivitatea pieţei. Un astfel de refugiu trebuie să existe. Este un spaţiu socialmente necesar. Va fi el, oare, creat? Eu, unul, îi simt teribil lipsa.

Căci, cu toate performanţele ei realizate înainte de termen, televiziunea, în România, este mediocră. Încă mediocră. Diversitatea ei este una pur nominală: un singur stil, şi acela sufocant, monocord. Nici nu are rost să "zapezi": nu ai ce schimba cu ce. Posturile se imită şi se bat pe mereu aceleaşi fripturi sleite. În toată această hămesire, numai postul naţional public - Televiziunea Română - ar mai putea aduce ceva esenţial nou, diferit. Dar Televiziunea Română nu există! Noi nu avem, în România, o televiziune de stat. Statul - ca garant al însuşi spaţiului public de "joc" democratic - pare a nu mai avea nici un interes în redefinirea postului naţional. L-a folosit şi l-a aruncat! Acum există atîtea televiziuni particulare gata să-i apere - discret, diversificat, subtil - interesele. Căci, la noi, statul continuă să fie un stat-partid. Şi nu se întrevăd şanse prea mari de schimbare a acestei situaţii.

II

Am primit pe la mijlocul verii o scrisoare de la un tînăr domn pe nume **Radu Dobrescu**. Este vorba, de fapt, de o foarte interesantă şi foarte incitantă analiză a "evenimentului ProTV". Articolul este, din păcate, dezvoltat şi nu ar putea fi reprodus. Mă voi mulţumi să reproduc, în numărul de faţă, "rezumatul" pe care autorul îl face propriului articol în paginile de scrisoare adresate mie, urmînd ca săptămîna viitoare să încerc a decupa pasajele cele mai "tari" din articolul propriu-zis. De ce ţin să fac acest lucru? Pentru simplul motiv că discutarea critic-analitică a televiziunii trebuie să depăşească şi la noi statutul de minorat, dacă nu chiar de inexistenţă publică ce o caracterizează în prezent şi să capete demnitatea (aş îndrăzni să spun: filosofică) pe care o merită şi pe care, în alte părţi, o deţine.

"Fenomenul TV nu m-a interesat decît în măsura în care am încercat să surprind fenomenul ProTV în noutatea sa esenţială, dincolo de raţiunile comerciale care ar putea-o justifica şi explica, dincolo deci de noutatea «secundară» (devenită astfel în analiză) a unei modalităţi mai suple şi mai performante de integrare a exigenţelor economiei de piaţă. Televiziune pură, televiziune spectacol dincolo sau dincoace de televiziune comercială, televiziune afacere: analiza s-a concentrat pe modalităţile prin care ProTV semnează pentru propriii telespectatori contractul de monogamie TV şi nu pe efectul economic de ansamblu astfel obţinut. De aceea: «narcisism» (simulat, înscenat, operaţional... el nu este mai puţin un arhaism eficient), autoreferenţialitate, autoseducţie, autofascinaţie, pe scurt, aburul, marginea, dantela, suflul secund al autopublicităţii obsesive dincolo sau dincoace de «totul de vînzare» sau de «am un produs bun, trebuie să-l vînd ca pe cel mai bun», emanaţia acesteia din urmă, expresă şi diferită de noutatea comercială în care îşi are totuşi originea. Economie libidinală mai degrabă.

Esenţialul ar putea fi rezumat astfel: ProTV nu se mulţumeşte cu a fi disponibil într-o gamă (existenţei îi trebuie totuşi un minimum de excelenţă atunci cînd nu este una de stat!), gamă în care TVR ar ocupa «locul din oficiu», ci cere, pe alocuri strident, a fi pur şi simplu «investit» telelibidinal, prin chiar poziţia sa în această gamă, adică la polul opus faţă de TVR, ProTV accede la un alt tip de existenţă decît cel al subzistenţei, în cazul său excelenţa devine un «pleonasm al existenţei» (Finkielkraut). Tocmai acest supliment de zgomot m-a interesat: excesul autopublicităţii, partea «blestemată» care scapă totului-de-vînzare ca parte, diferită, a acestuia, tot ceea ce o desparte ca televiziune de toate celelalte care au şi aşa destule dificultăţi să «existe» într-o gamă, fascinaţia artificială dar nu mai puţin eficientă pe care o exercită asupra noastră (poate că ceea ce seduce e tocmai artificialul - «numai la ProTV» - înscenarea, simularea ca atare dincolo de prezumţia de pavlovizare, tot aşa cum în striptease nu ne seduce dezvelirea-dezvăluirea protagonistei, ci «transa» narcisică în care cade, spectacolul pe care această transă şi-l dă sieşi, înscenarea propriu-zisă, simularea în sine). Latura seductivă deci dincolo de exigenţele comerciale (împreună ar forma un hipertot de vînzare), maniera în care ProTV decupează şi pro-duce evenimentele dincolo de imperativul categoric al informaţiei pe care-l estetizează (*Ştirile de la ora 18* sînt astfel o noutate în România, o previzionare a infoshow-ului de la 19,30, tease curat anunţînd marele striptease al realităţii), ritmul în care ProTV funcţionează dincolo de conţinutul propriu-zis al emisiunilor (deşi inseparabile), dantela ideologică (dar şi amprenta personală tatuliciană: «Viaţa ca, scuzaţi concurs») dincolo de realitatea brută a unui program de concursuri eficient, spectacularul formal în şi dincolo de lubrifierea ludică a sensului (deşi, iarăşi, inseparabile)."

Bogdan GHIU

Cît şi cum s-a schimbat clasa politică

Bilanţul legislaturii '92-'96 dovedeşte că ne-am schimbat enorm bătînd pasul pe loc. Avem aceeaşi lege electorală deşi toate partidele au redactat proiecte pentru una nouă, păstrăm pragul parlamentar de trei la sută deşi puterea şi opoziţia au pledat pe rînd pentru ridicarea acestuia, sîntem proprietari pe avutul obştesc numai pe hîrtie deşi cabinetul trece privatizarea pe lista succeselor. Guvernul a rămas neclintit după vreo opt moţiuni simple sau de cenzură, gropile de pe străzi s-au învechit chiar dacă administraţia locală e una nouă, Televiziunea naţională funcţionează tot fără Consiliu de administraţie deci în afara legii. În ciuda acestor "constante", în viaţa publică s-a produs un fel de revoluţie, o adevărată răsturnare de valori şi psihologii: foştii activişti nu mai au complexe europene, elita artistică şi opoziţia anticomunistă s-au lepădat de simţul ridicolului, minerii îşi pun speranţa în intelectuali, tineretul universitar preferă rock-ul cu "Timpuri noi" lîngă şeful statului, ţăranii strigă lozinci încurajatoare pentru liderul Convenţiei Democratice. Toţi cei care-au crezut pătimaş în sfinţenia unora sau în demonismul altora îşi caută acum alte puncte de sprijin: Alianţa Civică nu-şi mai aduce aminte de Marian Munteanu, ex-feseniştii şi-au uitat contramanifestaţiile, ţărăniştii s-au dezis de teza salvării prin monarhie, liberalii au descoperit în Radu Câmpeanu un colaboraţionist, majoritarii au înţeles că "pactul cu diavolul" te poate împinge jos de pe punte tocmai cînd sperai să ajungi cu bine pe celălalt mal. Liderii politici sînt cu toţii dezamăgiţi şi, dezamăgiţi fiind, le e foarte greu să renunţe la carieră. Tocmai de aceea ei candidează ori recandidează, fac dezvăluiri compromiţătoare despre colaboratorii de altădată, se avîntă spre alianţe pînă mai ieri detestate. Nici unul nu părăseşte scena; dimpotrivă, spre ea se bulucesc acum nu doar "emanaţi" şi "străini care n-au mîncat salam cu soia", ci şi universitari, vraci, turnători, chirurgi, preoţi, versificatori de profesie. Toţi vor să ne salveze, toţi îşi iubesc ţara, toţi se pricep la politică şi la geopolitică, la drept internaţional şi la economie de piaţă, la integrare şi minorităţi, la servicii secrete şi mecanisme de tip democratic. Parlamentul e o instituţie destul de compromisă, partidele trăiesc prin declaraţii, comunicate şi ameninţări, preşedinţia a ajuns permanent subiect de scandal, dar "pretendenţii" se bat pentru apariţii pe micul ecran, mandate şi funcţii. Rigiditatea încăpăţînată din precedentele campanii tinde să fie înlocuită de o flexibilitate extremă. Rolurile şi mesajele electorale s-au inversat, defectele contracandidaţilor sînt studiate pentru a vedea ce trebuie copiat din ele, bunul-simţ e suspect iar cei care ţin la el fac figură de oameni fără talent politic. Convenţia Democratică a abandonat promisiunile despre reconstrucţia societăţii civile, despre decomunizare şi reformă, convinsă fiind că nu poate cîştiga puterea decît dacă întrece în populism şi în demagogie echipa care a obţinut majoritatea cu patru ani în urmă. Ca atare, principala alianţă antiguvernamentală ne oferă spectacolul jalnic al identificării liderului său cu Alexandru Ioan Cuza şi nimeni nu scoate o vorbă despre modul în care s-a sfîrşit cariera politică "a domnitorului de la Ruginoasa." În replică, la Cotroceni se practică discursul occidental, deschiderea faţă de minorităţi, preocuparea obsedantă pentru integrare. Opoziţia promite locurile de muncă, scutirile de impozit, pensiile şi mîndria naţională promise în cealaltă campanie de reprezentanţii puterii; puterea a împrumutat programul adversarilor de dreapta, i-a debarcat pe nostalgicii agresivi şi ne îndeamnă să învăţăm limbajul european. Orgoliile s-au estompat, principiile s-au pierdut pe drum, trădările, derapajele şi compromisul nu mai deranjează pe nimeni: PAC se aliază cu PL '93 după o lungă şi duşmănoasă distanţare; candidatul UDMR la preşedinţie vorbeşte româneşte într-o sală plină cu etnici maghiari, după ce colegii săi de partid visaseră să folosească limba maternă şi în Parlament; Paul Goma ne îndeamnă de la Paris să-l votăm pe Nicolae Manolescu, după ce l-a beştelit un întreg cincinal; Claudiu Iordache tună şi fulgeră în cotidianul guvernului împotriva Opoziţiei, după ce a semnat lungi seriale antiprezidenţiale în "cealaltă parte a presei"; consilierii de la Cotroceni laudă evoluţia Partidului Democrat după ce au dat apă la moară celor ce vedeau în Petre Roman doar un play-boy; foştii aliaţi la guvernare îl acuză pe Nicolae Văcăroiu de trădare de ţară după ce i-au închinat lungi ode şi discursuri parlamentare ca unui "erou al stabilităţii". Ş.a.m.d.

Nimic nu mai e cum a fost, orice e posibil.

Elena ŞTEFOI

P.S. Înscrierea numelui meu în Comitetul de sprijin pentru candidatura lui Petre Roman la preşedinţie se datorează unei erori de comunicare. Ea a fost reparată prompt chiar de staff-ul electoral al USD, în comunicatul oficial care sintetizează manifestarea de la Sala Palatului (publicat luni, 9 septembrie, în mai multe cotidiane bucureştene).

De jur împrejur

Procese coreene

Este de neînţeles, de aici de la Bucureşti, de ce într-o ţară în plină expansiune economică, într-un evident proces de democratizare, cum este cel din Coreea de Sud, mii de studenţi îşi riscă viaţa şi libertatea cerînd într-un mod violent reunificarea fără condiţii cu Coreea de Nord. Ţara visurilor lor este o dictatură, cu un dictator care din motive confuze ezită să-şi exercite autoritatea în nume propriu, unde foametea e o realitate şi nu o perspectivă, în care ajutoarele internaţionale se obţin prin manipularea ameninţării cu înarmarea nucleară. În Coreea de Nord nimeni nu protestează: pentru că oricum nu e voie şi pentru că, probabil, catastrofa nu face decît să potenţeze neputinţa.

Spre deosebire de Nord, dictatura din Sud a fost însoţită mereu de proteste. De-a lungul anilor, periodic, studenţii manifestau în mod violent împotriva felului cum e condusă ţara şi după confruntările cu poliţia - arestările şi condamnările deveniseră o rutină - studenţii deveneau funcţionari, demnitari, profesionişti cu o înaltă calificare, integraţi în sistem şi pînă la un punct mulţumiţi de performanţele lui.

Anul acesta manifestaţiile studenţeşti au coincis cu procesul celor doi foşti conducători ai Coreei de Sud: Chun Doo Hwan şi Roh Tae Woo. În 1979, preşedintele dictator Park Chung Hu a fost asasinat de către propriul său şef al securităţii, Chun a ajuns la putere instaurînd legea marţială "ca o măsură necesară împotriva ameninţării Nordului". În 1980, studenţii din oraşul Kwangju au protestat, şi armata a intervenit în forţă. Cifra oficială a morţilor a fost 200. Se crede că au fost mult mai multe victime, dar că soldaţii au ars cadavrele sau le-au îngropat în locuri în care acum s-au construit noi cartiere de blocuri. Chiar dacă oficialitatea a izbutit să impună tăcerea, mînia nu s-a stins, şi cînd în 1987 au izbucnit alte proteste, iniţiate de alţi studenţi, generalul Chun a ezitat să folosească încă o dată forţa şi a hotărît să-i cedeze puterea protejatului său, generalul Roh. Roh a organizat alegeri - pe care firește le-a cîştigat - dar oricum devenise primul preşedinte ales şi în această calitate l-a exilat pe predecesorul său într-un templu îndepărtat. În timpul mandatului său, ţara lui a găzduit Jocurile Olimpice, a fost acceptată la ONU şi şi-a îmbunătăţit performanţele economice într-un mod spectaculos. În 1992, a organizat din nou alegeri, care au fost cîştigate de Kim Young Sam, primul preşedinte civil al Coreei de Sud în ultimii 32 de ani. Părea că modelul tranziţiei dirijate, în care tiranii luminaţi zdrobesc opoziţia, asigură prosperitatea, iar apoi deschid încet-încet robinetul libertăţilor democratice funcţionează spre fericirea tuturor (bineînţeles cu excepţia morţilor). Pe acest fond idilic a izbucnit un imens scandal de corupţie care-i implica pe foştii dictatori, dar într-o măsură şi pe actualul conducător. Încolţit, Kim acceptă declanşarea procedurii judiciare. Procesul, care a oferit poporului timp de cîteva luni spectacolul, în sine reparator, al orgoliilor generali îmbrăcaţi în uniforme de puşcăriaşi, s-a terminat cu sentinţe foarte severe: Chun a fost condamnat la moarte pentru participarea la complotul din '79, pentru represiunea din '80. Contribuţia lui Roh la aceste evenimente a fost apreciată la 22 de ani de temniţă. Ţinîndu-se de mînă, cei doi au ascultat sentinţa şi au declarat că nu vor intenta recurs şi nu vor cere graţiere. Ar trebui s-o ceară fostului lor protejat şi probabil că în această ocazie s-a folosit varianta coreeană a proverbului "pe cine nu laşi să moară, nu te lasă să trăieşti".

Pînă la următoarele alegeri din martie 1997, preşedintele Kim urmează să se descurce cumva cu protestatarii care-l contestă pe el, dar şi cu preşedinţii marilor companii (Samsung, Daewoo) condamnaţi pentru dare de mită. Analiştii politici susţin că Kim îşi caută un succesor "prietenos", ca să se asigure că nu va trece din palatul prezidenţial în cel de justiţie. Propria lui experienţa ar trebui să-i şoptească lucruri cumplite despre prietenia în politică. În timpul procesului, preşedintele Kim a trebuit să cîntărească foarte precis intensitatea represiunii: acţiunea de acum 16 ani l-a adus pe predecesorul său în boxa acuzaţilor. Decît să deplaseze poliţia, poate că ar fi fost mai ieftin să organizeze pentru protestatari excursii în Coreea de Nord.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Metode, văicăreli, bătălii pentru locuri în frunte

Pentru că "orbecăim împreună - candidaţi şi alegători - prin ceaţa tranziţiei", **Curierul naţional** din 9 septembrie ne arată cu degetul cele două puncte de sprijin care "garantează" ...ieşirea la mal: ele sînt, în ordine, Caragiale şi spectacolul de tip american. Cearta între candidaţii impuşi de la centru şi clienţii locali, vîrtejul promisiunilor de gratuităţi şi reduceri, inventarele de nume celebre pentru comitete de sprijin, pupăturile de copii şi babe, prinderea în horă ori cununatul sub ochii cameramanilor ţin loc de programe şi de confruntare între lideri politici. Cît despre "legile esenţiale pentru economia de piaţă, pe care atîta o iubim, (ele) au fost trecute pe banca rezervelor. Degeaba vrem să ni se explice cum vor fi atraşi investitorii străini, cum vor fi sprijiniţi ai noştri, cum va fi lichidat lichelismul, fie mare, fie mic, cum va fi stîrpită birocraţia sufocantă şi ciubucul generalizat, cum vor fi create locuri de muncă şi, în general, spre ce ne îndreptăm". Văicăreala electorală l-a atins pînă şi pe senatorul Adrian Păunescu: după ce a cîntat, a recitat şi s-a simţit dator să susţină puterea înainte şi după revoluţie, candidatul PSM la preşedinţie se declară (într-o conferinţă de presă transcrisă în **Vremea**, sintetizată în **Ziua**) "o victimă a celor două regimuri". Poetul îi acuză de plagiat pe Ion Iliescu, Emil Constantinescu şi Petre Roman, care ar fi dat năvală pentru a-şi însuşi cenacliştii, sloganurile şi obsesiile din pepiniera socialistă. Mîndria de a vedea cum adversarii îi fură ideile, făgăduind electoratului vrute şi nevrute în ritmuri de folk, pop, rock sau doină e mai mică decît spaima păunesciană în faţa comploturilor planetare: "Jocurile sînt făcute şi noi, ceilalţi, cîţi om fi, n-avem dreptul să intrăm în joc", strigă numărul trei de pe buletinele de vot pentru funcţia supremă în stat disperat că e cotat cu şansa a cincea. Mînia domniei-sale are, ce-i drept, temeiuri serioase: "izvorul" inspiraţiei de la care se adăpau "barzii naţionali" a fost descoperit, ca prin minune, de aproape toate staff-urile electorale. "Proclamaţia de la Ruginoasa", "Apelul de la Alba Iulia", "Declaraţia de la Focşani", "Demonstraţia de forţă de la Sala Palatului" ori "Alaiul de omenie pe meleaguri buzoiene" poartă pecetea unor condeie "admirate" pe vremea "geniului de la Scorniceşti" şi distribuite generos în partidele postdecembriste. "Schimbarea fesului a şi atins proporţii de fenomen", constată Dragomir Horomnea în **Jurnalul naţional** (marţi, 10 septembrie). Ziaristul nu se referă însă la "fesul stilistic" de care ţin cu dinţii unii "politicieni părelnici ai tranziţiei de la vale la deal", ci la "tehnica şi tehnologia schimbării pălăriei de fetru a unei formaţiuni cu căciula ţuguiată a alteia (şi viceversa)". "Patrioţi ai ciolanului", îi numeşte Octavian Paler în **România liberă**, "aceşti domni năduşesc vorbindu-ne despre ţară, dar ţara nu e, pentru ei, decît o carte măsluită cu care vor să prindă un loc eligibil pe liste". "Cazul Halaicu" rămîne, pentru scriitorul-editorialist, de neacceptat: "Încercarea de a-l trimite în Parlament pe cel care şi-a bătut joc de noi şi de Bucureşti patru ani, ruşinea post-Câmpeanu cea mai mare a Opoziţiei, e deja prea mult". "Opţiunea pentru activitatea legislativă" îl atrage nu doar pe fostul primar general al Capitalei, ci şi pe consilierul prezidenţial Dan Iosif; în **Vocea României** el ne explică de ce se visează senator: "În primul rînd, în aceşti patru ani de muncă alături de domnul preşedinte, m-am confruntat cu o serie de probleme care aveau ca motivaţie carenţele unor legi, proasta lor interpretare şi, nu în ultimul rînd, lipsa de solicitudine a celor care erau obligaţi să le aplice şi să le respecte. În al doilea rînd, din postura de parlamentar poţi comunica mult mai uşor cu cei care au nevoie de tine". Fostul protestatar crede că "pelerinajul prin judeţul pe care îl reprezinţi te aduce mult mai aproape de sufletul şi suferinţele omului, ajutîndu-te în acest fel să-l înţelegi mult mai bine". Culmea, pe el nu-l acuză de plagiat nici senatorul Păunescu, nici politologul Brucan, nici redactorii de la Televiziunea naţională - dar noi cunoaştem de multă vreme şi în diverse variante acest înduioşător "crez politic"! (E.Ş)

Argument

Prin adolescenţă, într-o librărie mică de provincie descopeream un excelent romancier. În acea perioadă aveam obiceiul să întîrzii foarte mult printre rafturile librăriilor, fapt care stîrnea în mod inevitabil suspiciunea vînzătoarelor. Obişnuiam să mă opresc asupra fiecărei cărţi şi, atunci cînd nu ştiam nimic despre autorul în cauză, să răsfoiesc volumul şi să citesc un fragment. (Munceam cu osîrdie la făurirea culturii mele generale - orice tînăr care vrea să devină intelectual trebuie să se-ngrijească de ea, de cultura generală, nu?)

Ei bine, într-o zi a acelei perioade pline de căutări febrile, sub privirile iscoditoare şi indignate ale vînzătoarei de la *casă*, am citit nişte fragmente extraordinare scrise de un autor de care nu auzisem absolut nimic. Paul Georgescu. Am fost convins multă vreme că descoperisem un debutant (şi trăiam voluptăţile marilor critici). Apoi am găsit prin anticariate şi alte cărţi scrise de el. Mă întrebam de ce nu se vorbea nimic despre un aşa de talentat romancier. Oricum, Paul Georgescu era descoperirea mea şi mă ţineam foarte mîndru, de parcă aş fi avut un as în mînecă.

Mai tîrziu, după ce am intrat la facultate,.am aflat că Paul Georgescu nu era aşa de necunoscut pe cît credeam. Paul Georgescu *al meu* fusese foarte activ în vremea realismului socialist. Era critic şi scria articole ideologice; era un om de temut. M-am mai liniştit cînd am aflat că, de la un timp, "s-a retras" şi a început să scrie romane. A renunţat la privilegii şi a intrat în umbră. Ei, vezi - îmi ziceam - omul şi-a dat seama de greşelile pe care le-a făcut şi acum îşi regretă păcatele tinereţilor; este trist şi scrie romane. "Da' de unde - mi-a replicat Radu Cosaşu în spiritul lui hîtru cînd, mai tîrziu, am ajuns în redacţia revistei *Dilema* -. Paul a rămas vesel, energic, realist şi socialist avînd cea mai sigură scară de valori literare începînd cu Proust şi Joyce." Am simţit atunci ce trebuie că simte fata cuminte îndrăgostită de un incurabil derbedeu. Chiar dacă îţi sînt spulberate, pe rînd, toate circumstanţele atenuante pe care le acorzi, te încăpăţînezi de fiecare dată să mai găseşti încă una. Iar eu am găsit-o pe cea de la care am pornit: opera. Sînt conştient că, în faţa lui Dumnezeu, opera nu poate salva o viaţă decăzută (de fapt, cine ştie?), dar noi nu sîntem decît nişte simpli cititori. Pentru noi cartea este cea care rămîne şi "depune mărturie" în favoarea autorului său. Faptele se uită. De aceea, chiar şi francezii, cei mai neiertători în privinţa lui Céline, la 50 de ani de la evenimente, au început să-şi reconsidere atitudinea. Ce să mai vorbim de perioade mai mari? Cine-şi mai aminteşte că, de exemplu, Grigore Alexandrescu al nostru şi al manualelor şcolare a fost un poet de curte detestat de unii din contemporanii săi? Dacă ar fi să ne luăm după Platon, cititorii, ca beneficiari ai scrisului, sînt prin definiţie nişte uituci. Numai că pe uitarea aceasta s-a clădit impresionantul monument al Literaturii. Căci, nu cred că mai este cazul să mai adaug că Literatura de cititori e făcută.

... Aşa gîndeam cînd am hotărît să realizez un număr de revistă pe tema **Opera şi viaţa** (şi tot atunci, sub impulsul unei nerăbdări, am scris şi fragmentul de mai sus, hotărît să-l ofer ca **argument**). Apoi am început să primesc textele colegilor de redacţie şi ale colaboratorilor şi mi-am dat seama că frumuseţea condiţiei de "responsabil de număr" la *Dilema* nu se opreşte numai la faptul că poţi propune o temă de gîndire, ci (şi aceasta în primul rînd) că te poţi confrunta cu părerile celorlalţi, că poţi intra în dialog. De fapt, eşti ajutat să-ţi părăseşti certitudinile, monologul la care eşti predispus, pentru a reuşi să te deschizi către ceilalţi şi să înveţi de la ei.

Dintre cele pe care le-am primit, două articole m-au surprins, adică mi-au oferit, de pe poziţii diferite, perspectiva alterităţii. În primul rînd, textul Simonei Popescu, în care este povestit un episod similar cu cel pe care-l trăisem eu în adolescenţă. De data aceasta obiectul revelaţiei era Leonid Dimov. Am aflat, astfel, că experienţele personale, chiar şi cele care aparent ţin de domeniul extraordinarului, nu sînt atît de unice precum par (şi simptomatic este faptul că şi eu şi Simona Popescu am folosit aceleaşi cuvinte: "am crezut că era un debutant", "era numai al meu" etc.).

Al doilea text care mi-a zguduit firavele certitudini a fost interviul cu Nicolae Dragoş (realizat de Andrei Manolescu). M-a tulburat seninătatea cu care vorbeşte acest om despre el şi trecutul lui. M-a uimit felul cum ştie să-şi eufemizeze penibilele compromisuri: "compuneri menite să nu depăşească spaţiul unei clipe." M-au speriat proiectele pe care le are în legătură cu generaţiile foarte tinere (bazîndu-se desigur pe faptul că cei mici nu au avut de-a face cu trecutul lui): "Încerc astfel să găsesc modalitatea de a mă adresa celor mai mici dintre cititori, cu gîndul (pe care vi-l mărturisesc) că şi pe această cale aş putea cîştiga, în timp, interesul micilor lectori pentru *trecutele şi viitoarele mele cărţi* (s.m.)". Prin urmare, mi-am dat seama că e o mare greşeală să eludezi omul din spatele operei, cel puţin atîta timp cît acesta se mai află printre noi. (C.P.-B.)

Biofobia, un semn de scleroză literară

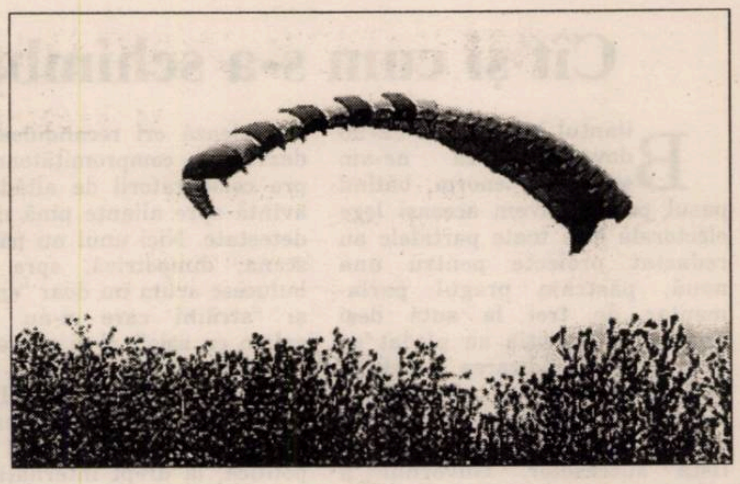

Va mai trece, din păcate, multă vreme pînă cînd vom fi în stare să analizăm pînă în ultimele detalii ce a însemnat experimentul comunist pentru fiinţa umană. Deocamdată lucrurile au fost şi sînt percepute microscopic: haosul economic, clivajele sociale, dezastrele din ecosistem, devălmăşia etnică în scop omniacaparant ş.a.m.d. Dar adevărata tragedie se derulează înăuntrul nostru, în microscopia reacţiilor fiecăruia, acolo unde, invariabil, fiecare cerebel îşi are ceauşelul propriu. Încă n-au explodat în anatomia noastră toate efectele anilor de "alimentaţie raţională", cu tot cu "înlocuitorii" ei, iar frigul şi igrasia din apartamentele anilor '80 îşi au încă adînc încuibate efectele pînă şi în nepoţii noştri. Şi încă mai departe, printre circumvoluţiuni, umbra ceauşelului umblă în voie, ne alterează reflexele, ne face imuni la iniţiativă, ostili la schimbare, reacţionari şi alterofobi, capitularzi şi invidioşi în sterilitate, hipnotizaţi simultan de putere şi eşec, de colectivism şi individualism, de avariţie şi risipire, de resemnare şi răzbunare, de dorul după ziua de ieri şi clătitul amăgirilor că, poate, mîine...

În cultură, o astfel de zonă (între multe altele) în care se preumblă ceauşelul fantomatic este caracterizată de ceea ce am putea numi *biofobie*: alergia la biograficul detaliat şi crud-adevărat, mania fragmentarismului şi a părtinirii cu dichis prestabilit. În comunism, cultul personalităţii (liderul suprem) coincide cultului depersonalizării (restului social): ai dreptul la *supunere*, nu şi la *expunerea* fiinţei tale.

Cînd Ceauşeştii au impus editurilor să dispară fotografia scriitorului de pe coperta a patra, cînd nota biobibliografică nici măcar la autorii morţi, ai istoriei literare, nu mai era acceptată, cînd în afară de cîţiva aleşi de la vîrf (dar şi ei expuşi rigorilor propagandei) scriitorul nu mai avea drept la apariţia TV, cînd ţi se limita prezenţa editorială la o carte pe an (şi asta numai pentru mandarini) ca nu cumva să-ţi faci un nume prea sonor, în virtutea formulei: "Nicule, cine conduce ţara asta, tu sau ei?" - e limpede de ce *prezenţa fizică* a scriitorului, însăşi viaţa lui pur şi simplu, a devenit - în ciuda condiţiei sale de "persoană publică" - ceva deochiat, de pus la index, ceva neinteresant, nerevelator.

Pe de altă parte, odată cu propagarea excesivă şi abil dirijată a imaginii scriitorului ca "beţiv, curvar şi plin de bani", se declanşa automat "greaţa biografică". Puteai să fii sigur că, făcînd iute un amestec din exemplele cele mai la îndemînă (Păunescu, Barbu, Titus Popovici, Săraru, dar şi Marin Preda şi Nichita), românul vede viaţa literaţilor ca un chiolhan perpetuu, pe banii vînzării de conştiinţă - şi atît! Uriaşa cantitate de anecdotică pe tema eternelor "banchete de la Uniunea Scriitorilor", a "milioanelor de lei datorie la Fondul literar" şi a "orgiilor de la Mogoşoaia", anecdotică deversată "în mase" ori infiltrată sistematic în opinia publică, a făcut un rău imens statutului de scriitor în România. L-a degradat pînă la dispreţ, pînă la fobie: "mai bine să nu ştim nimic despre viaţa lui..." - iată efectul final, cel mai pernicios de altminteri.

Din prezent, "biofobia" s-a deplasat şi-n trecut, la istoria literară, mişcare ajutată, desigur, de pudibonderia şi secretomania specifice propagandei partidului unic. Lasă că manualele funcţionau pe post de curăţătorie biografică, din raţiuni - hai să admitem - educative: la manual, totul trebuie să fie sfînt, fără sex şi compromisuri politice, acolo nu există demenţă, ci "întunecare a minţii", acolo nu se moare, ci se "trece în eternitate", acolo nimeni nu se sinucide, nu violează, nu e filorus, filonazist, evreu sau legionar, ci invariabil...un eufemism, sfios sau eroic. Însă pînă şi în cele mai specializate studii abia de se găseau aluzii la cutare "pete negre", "zone umbroase" şi "puncte nevralgice" din biografia clasicilor, de genul relaţiilor lui Ady cu Goga, tinereţea lui Rebreanu, antiiudaismul lui Iorga, ortodoxism şi unitarism, Basarabia etc., etc.

"Nu ne interesează viaţa scriitorului" - iată formula reluată după 1989 din varii perspective. Apărătorii *statu quo*-ului ceauşist, amestecînd anume criteriile, cred că absolvă cariile morale prin virtuţile estetice (Sadoveanu, Arghezi, Camil Petrescu, G. Călinescu ş.c.l.), că amendarea biografiei politice coincide cu "demolarea artistică" şi pun, în chip fatal, semnul egal între exhibarea viciului etic şi comportamental al biografiei şi anularea *de facto* a valorii artistice a operei. Să tăcem, spun ei, asupra coabitării argheziene cu toate polarităţile politice, asupra coabitării lui Camil cu mussolinianismul, să ne facem că nu vedem "Cronicile optimistului" ş.a.m.d.

Mai departe: pentru unii, toată gîndirea şi opera lui Cioran dispar ca prin farmec în faţa iernii lui biografice din 1940-41. Pentru alţii, Mihail Sebastian nu mai există ca eseist, romancier sau dramaturg, ci doar ca admirator fervent al lui Nae Ionescu. Unii reduc esenţa poeziei eminesciene la morbul demenţial şi ereditatea tarată. Alţii o reduc la *Doină* şi xenofobie, amestecînd politica de partid cu emoţionalitatea omului. Unii văd un Mircea Eliade muncind zeci de ani şi umplînd zeci de cărţi numai de focul dea minimaliza iudaismul, în vreme ce alţii sînt gata să-l facă mare autor pe Brătescu-Voineşti din pricina germanofiliei sale. Oricum ai da-o, viaţa omului e sucită şi-nvîrtită, numai expusă neutru şi acceptată ca atare - nu! Fie că-i circumstanţă atenuantă sau agravantă, fie că-i pretext doctrinar sau estetic, biografia se vede malformată, neglijată, anulată sau supralicitată, hulită şi amputată în numele obsesiei ideologice.

La polaritatea de mai sus se adaugă, firoscos, metodele de analiză imanentistă a textului literar, ca şi epoche-ul fenomenologic. Ţin minte din studenţie ce trăzniţi am fost de îndemnul semioticianului de-a "face abstracţie de persoana autorului" şi de a aborda "textul în sine". Adică vine unul şi zice că "plouă, plouă, plouă" şi eu să-mi dau dintr-o dată seama că-i vorba de geniul bacovian, dar făcînd abstracţie de omul Bacovia, cu tot delirul său! Sau unul cică "de-aş avea o floricică" şi eu să-mi dau brusc seama de-aici că-i vorba de una şi aceeaşi persoană cu cel care-a scris "*Mortua est*"! Cînd am replicat că e nevoie să ştim nu doar textul, ci şi contextul său sociopsihologic, mi s-a spus că judec în spiritul determinismului marxist, de parcă idealismul transcendental n-ar avea şi el propriile-i condiţii pozitive, de strictă materialitate şi circumstanţiere strict istorică.

Există, prin urmare - dincolo de cele două tendinţe "fireşti" (existente pretutindeni), de supralicitare *versus* ocultare a biograficului - o biofobie persistentă în spaţiul nostru literar. Spaţiul unei literaturi june, s-ar zice, şi care, deci, nu-şi poate permite luxul adevărului biografic total, pentru că asta ar însemna denudare exhibiţionistă şi smintire a naţiei! Bine, măcar, că nea ferit Dumnezeu de scriitori bestiofili şi pedofili, că de pederastia bietului Claymoor oricum nu mai vorbeşte nimeni.

Sărind însă din istorie-n prezent, să observăm cum ceauşelul mediatic îi evită sistematic pe scriitori: o monitorizare, fie şi numai de şapte zile, a *mass media* sînt convins că va revela hiperprezenţa vedetelor sportive şi a oamenilor de teatru şi film, faţă de cvasiabsenţa oamenilor de litere. Lucru valabil şi în cazul unor reviste ca *VIP*, chiar şi al unor ziare şi reviste de succes, conduse de scriitori, precum *Evenimentul zilei* şi *Formula As*. Ştiu, o să ziceţi că menirea scriitorului e să scrie singur la el acasă, nu să apară la TV ca actorii, cîntăreţii şi sportivii. Lucru adevărat numai în parte...

Dar m-am lăţit nepermis de mult. Una peste alta, nu viaţa şi opera scriitorilor contează: nu demult, am luat un bobîrnac în orgoliul profesional de la un gazetar american: ce e mai important la un ziar, a întrebat el. Ziariştii? Tiparul, hîrtia, seriozitatea, patronul, bugetul? *Cei care-l scriu*, am răspuns eu cu pieptul bombat. Aş! moft, zice americanul. Cel mai important factor din viaţa unei gazete e *cititorul*!

Aşa că mai bine să ne ocupăm de viaţa & opera cititorilor!

Dan C. MIHĂILESCU

MIRCEA ZACIU: Dorința scriitorului român este aceea a unei notorietăți cu orice preț

Realitatea are privilegiul că este mai puternică decît individul

Ce reprezintă jurnalul pentru dumneavoastră?

Am afirmat în prefața primului volum că am început să scriu jurnal de la 13 ani, deci ceea ce este editat pînă la ora aceasta reprezintă numai o mică parte din jurnalul meu general. Am ales acest ultim deceniu din motivele pe care le-am arătat tot în prefață: am vrut să dau o mărturie despre ultimii zece ani ai dominației comuniste. Tendința de estompare a faptelor, a vinovățiilor, de deformare a realității, de cele mai multe ori din interese politice, se accentuează pe zi ce trece și atunci m-am gîndit că e nevoie, printre altele, și de mărturia cuiva care a participat nemijlocit la viața scriitoricească, la viața intelectuală a Universității. Avînd la îndemînă acest document (subiectiv, dar totuși un document) al unor fapte trăite nemijocit, m-am gîndit că ar fi util pentru cititorul de astăzi și încă mai util pentru cel de mîine să aibă un asemenea material.

Aceasta din perspectiva prezentului. Dar, la vremea respectivă, care era motivația pentru care scriați? Aveați conștiința cronicarului?

Pe vremea aceea, impulsul era unul de defulare. Ceea ce nu se putea rosti public puteam să afirm în intimitatea cea mai tăinuită, pe hîrtie. Dacă pînă atunci ținusem jurnal numai sporadic (în momente de criză), în acei ani jurnalul a devenit mai sistematic și a ajuns tot mai voluminos tocmai pentru că presiunea realității era foarte puternică. Imposibilitatea de a riposta unei realități opresante mă făcea să mă refugiez în scris, și astfel am ajuns să notez aproape zilnic ceea ce simțeam și observam, cu scopul premeditat de a transmite viitorimii mesajul meu. Firește că la ora aceea nu mă gîndeam că voi ajunge să editez o asemenea carte în timpul vieții și, datorită lipsei speranței, în subtextul jurnalului meu se simte apa freatică a disperării.

Credeți că realitatea poate exercita o tiranie asupra operei?

Da, fără îndoială. Realitatea are acest "privilegiu", că este mai puternică decît individul. Opresiunea realității se înregistrează nu numai în cazul jurnalului, ci și în cel al operei de ficțiune. Ba aș spune chiar că în acest ultim caz, opresiunea este și mai pregnantă. În mod insidios, realitatea poate să se strecoare în procesul de creație și să intervină, modelînd opera uneori în detrimentul adevărului. Desigur, aici este vorba de rezistența morală a scriitorului, de conștiința lui etică și estetică, de măsura în care el nu este dispus să cedeze presiunilor realității, pentru a-și salva opera. Dar dorința scriitorului român este aceea a notorietății, a unei notorietăți cu orice preț; există o anumită grabă de a se afirma public. Acest lucru s-a văzut și în timpul celui de-al doilea război mondial, cînd au fost și unele compromisuri morale, dar mai ales după 1948, cînd presiunile asupra conștiinței scriitoricești au devenit din ce în ce mai puternice. Din păcate, foarte mulți scriitori au rămas marcați de această ingerință; ei poartă și acum amprenta timpului și a diverselor etape prin care a trecut societatea românească din '48 pînă în '89.

Detașare și îngăduință

Cum vedeți acum perioada despre care ați scris în jurnalul publicat? O vedeți cu alți ochi, ați reușit o oarecare detașare?

Cred că acesta este cuvîntul - o anumită detașare și, din păcate, o anumită îngăduință. Acesta este avantajul jurnalului asupra memoriilor. Jurnalul încearcă să surprindă faptele pe viu și atunci reacția lui este mult mai promptă și mai neconcesivă. În vreme ce, cu trecerea timpului, omul este supus unei distanțări care-i estompează trăirile.

Credeți că același proces, al estompării de care vorbeați, se poate înregistra și la scara istoriei?

Da, și se observă că, pe măsură ce ne îndepărtăm de epocă (sîntem la aproape 7 ani de la ruptura din '89), se simte o tendință de a "ierta" anumite păcate ale mișcării literare din deceniile trecute.

E bine, e rău? E normal?

E normal, pentru că omenește este să încerci a ierta, a trece cu vederea anumite fapte care aparțin unui trecut, care s-au clasat. Nu este normal din punctul de vedere al istoriei și al istoricului literar. Istoricul literar este obligat să înregistreze faptele cu detașare, fără resentimente, dar cu exactitate și să claseze ceea ce a fost rău și ceea ce a fost bine într-o anumită perioadă istorică.

Noi am rezistat prin literatură și am abdicat tot prin literatură

Puteți să creați un portret-robot al scriitorului român din epoca ceaușistă? Sau, dacă nu, să oferiți măcar niște tipologii?

E imposibil să dai un portret-robot al scriitorului român din acea perioadă pentru că nu a fost doar un singur tip. La realitatea respectivă au existat reacții foarte diverse și, prin urmare, tipologii scriitoricești la fel de diferențiate. Scriam odată, într-un articol, că noi am "rezistat" prin literatură și am abdicat tot prin literatură. Prin aceste două perspective putem să tipologizăm și scriitorii. Deci au fost scriitori care au încercat realmente o formă de rezistență prin scris. Sînt unii care spun că prin literatură am rezistat foarte bine și că astăzi putem recupera toate valorile din trecut. Ei bine, nu e chiar așa. La o observare atentă, această așa-zisă rezistență prin literatură este și ea foarte nuanțată. Au fost, în primul rînd, forme de rezistență manifestă, care s-au exprimat nu atît prin scris, cît prin atitudini orale sau civice (mă gîndesc, de exemplu, la Dinescu sau la Blandiana); o seamă de alți scriitori au folosit modalitatea de a strecura în opera lor, sub formă esopică sau parabolică, diverse semnale către cititor, prin care-și manifestau o anumită aversiune față de societatea în care trăiam. O altă categorie de scriitori încercau să eludeze realitatea acelor vremuri. Așa a fost cazul oniriștilor, care făceau abstracție de realitatea imediată...

Dar, pînă la urmă, realitatea nu a făcut abstracție de ei.

Realitatea i-a obligat ori să părăsească țara, ori să renunțe la scris, ori să se adapteze la o altă formulă artistică. Din această categorie există un singur caz care s-a salvat printr-o operă absolut remarcabilă, și anume Radu Petrescu. El a reușit să realizeze o alternativă la proza oficializată. Doar că opera sa eludează, cum spuneam, realitatea imediată. Pe mine m-a frapat (și am scris aceasta și în volumul 3 din **Jurnal**) cum un om de o sensibilitate extraordinară, cum a fost el, încerca în jurnalele lui să fugă de presiunea realității, refugiindu-se în natură, în lecturi, în comentariul livresc etc. În perioada bucureșteană, în pofida faptului că a trăit în condiții mizere și fiind marginalizat (el nu a ajuns niciodată la o situație pe care ar fi trebuit să o aibă un scriitor de valoarea lui), în romanele lui nu răzbate nici un fel de răbufnire, protest sau măcar rezervă față de lumea în care viețuia. Alți scriitori au încercat eludarea realității prin recurgerea fie la un suprarealism tîrziu, fie la formele onirice, ludice, fantastice etc. A existat, în sfîrșit, categoria scriitorilor care au făcut compromisuri și aici iarăși există grade diferite. Au existat scriitori care și-au desfigurat opera prin cedări minimale la presiunea cenzurii (fie tăind anumite pasaje, fie acceptînd să introducă ceva ce le era impus). Un exemplu în acest sens ar fi Marin Preda. La prima ediție a Delirului, scandalul a fost imens, pentru că era prima dată cînd se aducea în discuție figura lui Ion Antonescu. La a doua ediție, el a cedat unor presiuni ale factorilor politici și a trebuit să contracareze compromisul pe care regimul l-a înghițit, prin introducerea unei figuri care voia să-l evoce pe Ceaușescu. Asemenea cedări au fost multiple. Acesta ar fi tipul scriitorului permeabil la presiunile oficiale din dorința de a-și salva opera. Ultima categorie este cea a celor care au abdicat în mod spectaculos - sînt marile figuri jenante - foarte bine cunoscute, pentru că ele sînt dispuse să devină trubadurii oricărei formațiuni aflate la putere. Aceștia au fost numai cîțiva, dar ei făceau cel mai mare zgomot, fiind în prim-planul vieții literare.

E puțin probabil ca un caracter decăzut să poată crea o operă importantă

Cum vedeți, ca istoric literar, nu aceste cazuri flagrante, ci cazurile îndoielnice, în care a mai fost vorba și de talent?

Acestea sînt cazurile cele mai dureroase pentru literatură. Ele vor fi operate, însă, fără durere de posteritate. Istoricul literar din viitor va fi un chirurg complet insensibil la factorul sentimental, el va decanta la rece ceea ce rămîne și ceea ce dispare din opera unor astfel de scriitori. Pentru noi, care am trăit epoca, este mai dificil să judecăm, pentru că în chimia acestei judecăți intră și un element prin care noi nu sîntem complet în afara jocului; noi nu sîntem total nevinovați, și noi am avut momentele noastre de slăbiciune și cedare. Este greu să ridici piatra. Există critici care nu ezită să o facă, chiar dacă și lor li se poate reproșa că au avut momente cînd nu au ieșit cu obrazul chiar curat sau că au semnat niște texte pe care cu drag le-ar uita astăzi. Deci, cred că este prematur pentru criticul literar contemporan să-i judece foarte la rece pe marii lui contemporani care au comis unele greșeli. Fără îndoială, însă, sîntem obligați să spunem lucrurilor pe nume. Dacă zic că îmi este greu să judec, aceasta nu înseamnă că aș vrea să escamotez realitatea. Nu pot să spun că, de exemplu, Sadoveanu este total nevinovat sau Călinescu n-a făcut nimic în detrimentul literaturii. Nu e în spiritul adevărului. Nici un critic de astăzi nu va putea susține valoarea unui **Mitrea Cocor** și a unor opere minore de la sfîrșitul vieții lui Sadoveanu, sau nimeni nu va putea eluda faptul că George Călinescu a făcut niște penibile afirmații în susținerea unor nonvalori din momentul respectiv (să ne gîndim la elogiul lui A.Toma în Academie). Dar aceste judecăți trebuie formulate cu o anumită precauție și eliminînd din ele doza de resentiment.

Cum trebuie privite cazurile în care importanți scriitori au făcut parte din aparatul de stat și de ale căror decizii au depins viețile unor oameni (cum a fost, de exemplu, Sadoveanu)?

Aici, firește, vina este a omului și am putea să disociem omul de creator. Dar iată că vina omului se răsfrînge și asupra creatorului.

Credeți că există vreo legătură între caracterul unui artist și talentul lui?

Cred că da, în pofida tezei că omul și opera sînt două lucruri distincte. Aceasta nu înseamnă însă că un mare caracter trebuie obligatoriu să dea o mare operă. Au fost oameni de mare caracter care au fost scriitori fără har. E puțin probabil, pe de altă parte, ca un caracter decăzut să poată crea o operă importantă. Se mai poate, totuși, ca opera să reprezinte încercarea de redempțiune, de ispășire a unui păcat - dar aceasta este cu totul altceva.

Opera genială poate salva autorul decăzut?

Mie mi-e greu de crezut că o operă genială poate fi produsul unui autor decăzut - pornesc de la această premisă. În privința operei, ea, în orice caz, se poate salva. Omul nu e absolvit de operă, dar opera se poate desprinde de biografie pentru a urma o traiectorie independentă.

Convorbire realizată de

Cezar PAUL-BĂDESCU

Pactul cu tine însuți

Ani de zile, la școală, i-am "studiat" pe autorii de literatură după același tipic: pornind mai întîi de la datele bio-bibliografice - pe care, pentru extemporale și examene, trebuia să le înveți pe dinafară - și continuînd apoi cu "opera", mai precis cu fragmente "reprezentative" din manual. În anii mici, ni se cerea doar să spunem ce "sentimente și idei" se "desprind" din poezia x sau romanul y, care e "concepția despre viață" a autorului și, la sfîrșit, ca o încununare, cum apreciem stilul, adică figurile de stil, care - și ele - se "desprind" din... Așa deprinși, ne desprinseserăm cu adevărat de scriitorii în cauză, cu viața și opera lor cu tot. Atunci, am încercat să găsesc lucrurile de care aveam nevoie oriunde în altă parte. Îmi aduc aminte că pe la începutul liceului l-am descoperit pe cont propriu pe, de pildă, Dimov. I-am citit nu mai țin minte ce carte. Nu știam nimic despre el, era prima dată că îi vedeam numele. Mi-am imaginat că trebuie să fie vreun debutant, un om foarte tînăr căruia tare îmi ardea, asemeni lui Caulfield al lui Salinger, să-i dau un telefon. Unde mai pui că am și făcut la școală o lucrare despre noul val al literaturii române, pornind de la cartea lui, și nimeni n-a zis nici pîs. Nu se auzise pe-acolo, pesemne, de Dimov. Era numai al meu, prieten necunoscut și fără vîrstă. În adolescență îmi alegeam autorii după ceea ce găseam în cărțile lor. Puțin îmi păsa de prestigii, nume mari, clasici și tot așa. Nici nu știam prea bine prin ce secol au trăit, ce au făcut și nici nu mă interesa. Deschideam o carte și, la sfîrșit, puteam să spun o grămadă de lucruri despre autorul ei: dacă e un pisălog, un profesor, o acriturâ, dacă e tînăr sau bătrîn, dacă e iubit sau nu, dacă a fost sau nu un om adevărat, dacă e numai mînuitor de cuvinte, dacă a scris doar ca să se afle-n treabă sau dacă e adevărat. De fapt, după o perioadă de citit în neștire moloz beletristic, am ales autorii care-și puneau întrebările pe care și le pune orice adolescent: Cine sînt eu? Ce-i cu lumea în care trăiesc? Ce-o să se-ntîmple cu mine? Nu știu ce-ar fi fost tinerețea mea fără ei. În ceea ce privește cărțile lor, cărțile celor dragi, n-am folosit niciodată cuvîntul "operă". Mult prea oficial. Nu știu de ce îl asociez cu cuvîntul... beton.

Scriitorii. Clasificare:
cei care scriu pentru posteritate;
cei care scriu pentru ei;
cei care scriu pentru că nu știu să facă altceva;
cei care scriu pentru că trebuie să facă asta;
cei care scriu ca să-și găsească o justificare;
cei care scriu dintr-o obscură frică de ei și de toate;
cei care scriu pentru aplauze;
cei care scriu ca să fie iubiți;
cei care scriu ca să fie mai buni;
cei care scriu ca să umple un raft de bibliotecă;
cei care scriu ca să nu se sinucidă;
cei care scriu pentru ca să confirme;
cei care scriu pentru că le este ușor;
cei care scriu pentru bani;
cei care scriu din inerție, pentru că așa au apucat sau dintr-un impuls mecanic;
cei care scriu din bovarism;
cei care scriu ca să-și ascundă chipul;
cei care scriu pentru că nu știu să trăiască;
cei care scriu ca să se apere de lumina vulgară a vieții;
cei care scriu ca să fugă de ei;
cei care scriu pentru că le place să mintă frumos;
cei care scriu ca să se piardă;
cei care scriu ca să-și găsească un corp;
cei care scriu ca să nu uite lumea de ei;
cei care scriu ca să nu se uite pe sine.
Și tot așa. Cărțile lor vorbesc despre asta. Și viața lor...

Dacă aș fi vreun estet postrevoluționar, aș spune și eu că viața e una și opera e alta. Că, adică, se subînțelege, poți face niscaiva compromisuri ca să-ți fie mai bine, odată ce au mai făcut-o și alții - genii, coloși, ceahlăi... Meschină apărare a celor mici și murdărei care filfîie umbre mărețe. Dubioasă concepție venită dintr-un totalitarism cultural pe cale de a apune. Opera nu scuză viața. După cum, păcat de viața celui care moralmente este sub propria sa "operă". Desigur, creatura de hîrtie nu are a da socoteală de faptele creatorului ei. Îl trage după ea, îi șterge urmele, îl efasează, îl elimină. Îl depersonalizează și-l absolvă. Îți pare rău cînd afli de slăbiciunile celor care din cărțile lor păreau strălucitori, așa cum îți pare rău pentru propriile tale greșeli. Și-ți este rușine. Și taci mai bine.

Opera! Ce fascinație... Opera - uriașă himeră care destramă vieți, devoratoare. Atîția oameni bîntuiți de difuze angoase, în căutarea imortalității. Pseudonime, heteronime, personaje, identități, euri, roluri, cuvinte - un întreg mecanism al iluziei. Opera - automistificare, substituire, alienare. Opera - cuvînt funebru: ia locul vieții cînd aceasta se va fi sfîrșit. Piatră tombală. Viață? Care viață cînd e vorba de un scriitor? Cea din C.V.-uri, din dicționare? Cea repovestită de o străină gură? Viața de zi cu zi? Viață din timpul somnului? Viața desfășurată cu martori? Fără martori? Acea substanță volatilă pe care o prind simțurile și creierul tău din cînd în cînd, asta să fie? Senzațiile rare de perplexitate cînd totul se concentrează? Sau clipele cînd fericirea domestică te face transparent și curat ca aerul de dimineață? Viața exprimată sau cea tăcută?

Sînt ființe care fac legătura între dezordinea vieții metamorfotice și cristalizările de cuvinte. Ele își asumă cuvîntul eu - cel mai misterios, mai neliniștitor dintre cuvinte. M-am gîndit mult la afirmația unui poet român contemporan care spunea că "Poetul, ca și soldatul, nu are viață personală". Cred că lucrurile stau cu totul altfel: că, mai degrabă, poetul, ca și soldatul, *are* viață personală. Unică, de neînlocuit, specifică, distinctă. Și, în plus, el mai are nu numai conștiința tragică a acestei singularități trecătoare, ci și o sfîșietoare nevoie de a-și găsi expresia, de a se vedea pe sine, el, necunoscutul, nevăzutul, de a se vedea, indiferent ce ar descoperi. Ce înseamnă însă "viață personală", ce înțelege fiecare prin asta se vede din cărți. Pentru unii - întîlniri cotidiene, dureri de stomac, cancanuri, fapte mărunte consemnate în dezamăgitoare jurnale. Pentru alții - stări tulburi, vise, viziuni, confuzii, tot ce ține de ceea ce Keats numea "capacitate negativă".

Nu i-am înțeles niciodată pe susținătorii impersonalismului, chiar pe cei mai subtili dintre ei. Într-o zi am dat peste o frază din Nabokov care m-a impresionat așa cum nu o pot face (în cazul meu, cel puțin) decît genul de afirmații personale: "Mintea mea a făcut în repetate rînduri eforturi uriașe pentru a putea distinge și cea mai vagă licărire personală în întunecimea impersonală dintre extremele vieții mele." Scrisul - pactul cu tine însuți, chinuitor și angoasant. Nu știi dacă prin asta ți-ai cîștigat sau ți-ai pierdut sufletul. O formă de a găsi pe bîjbîite ceva care să semene cu tine, așa ca în vis, cînd te solidarizezi cu o ființă care pare a fi tu. Dar și un fel de a te pierde. Insuportabil gînd și acum, în timp ce scrii.

Simona POPESCU

În căutarea unei noi etici a scrisului

Cît adevăr și cîtă mistificare?

Există oameni buni despre care toată lumea știe că sînt buni, alții - însă - trec drept răi. Ticăloșii izbutesc și ei - și probabil că nu prea rar - să facă figură de cetățeni onorabili. Taciturnii vorbesc puțin fie pentru că n-au ce spune, fie pentru că, deși au, nu simt nevoia să iasă mereu în față. Mutrele respingătoare ascund uneori complexe monstruoase, alteori inimi de aur. Generoșii pot părea risipitori, iar avarii - cumpătați. Deștepții se mai și prostesc, pe cînd puzderie de proști se țin - într-adevăr - fudul. Multe talente se dezvăluie din întîmplare sau deloc. Chipurile spun cîteodată totul despre suflet, cîteodată nimic...

Între - vasăzică - omul concret și imaginile care-l au ca subiect pot exista atît de numeroase și de diferite tipuri de relație, încît e limpede că nu există rețete în materie. Cu atît mai mult atunci cînd e vorba despre ce-și face omul cu mîna lui, și la figurat, și la propriu: cînd - adică - el însuși construiește imagini care să-l reprezinte așa cum ar vrea să fie perceput. Fie că proiectăm sau meșterim - acasă ori la servici - lucruri folositoare, fie că facem - oriunde - gesturi semnificative, fie că producem - dacă producem - obiecte artistice, le modelăm întotdeauna în funcție nu doar de cum sîntem, ci și de cum am vrea ca ele să arate că am fi. În atari condiții, mai sînt ele "cinstite"? Cît adevăr și cîtă mistificare intră în compoziția lor?

Apoi, se adaugă proiecțiile și distorsiunile datorate celorlalți, care cîntăresc ceea ce facem și construiesc la rîndul lor imagini despre produsele muncii noastre. În cazul unor produse de consum public, fie utilitare, fie artistice, se ajunge astfel la supra- sau subevaluări, la prestigii impunătoare sau la atractivități conjuncturale, la legende și mituri. Chiar dacă ne iluzionăm că ne urmăm fără concesii gusturile, cumpărăm - de fapt - mîncăruri marca x și îmbrăcăminte marca y nu doar pentru că ne plac, ci și datorită faptului că le găsim pe piață, că am mai auzit de ele și așa mai departe. Nu-l citim niciodată pe Shakespeare fără să știm ce înseamnă Shakespeare, drept pentru care nici nu ne trece prin cap gîndul că s-ar putea să nu ne placă sau măcar că o piesă anume ne poate atrage mai puțin decît altele. Cînd cineva a-ndrăznit să nege o capodoperă a "Marelui Will", a făcut-o într-o fază de tulburare a minții. Și - oricum - acela se numea Tolstoi.

„Viața și opera lui..."

Iată un gen pe cale de dispariție: rar se mai scriu astăzi cumînți monografii ca altădată, care să se ocupe în prima parte de viața marilor artiști și-n cea de-a doua de opera lor. În zilele noastre, cărțile consacrate cîte unui singur autor nu mai urmează un tipar anume. Perspectivele teoretice ale lecturii s-au multiplicat fără limită, încît și analizele propriu-zise se fac în toate felurile. Criticii și istoricii creativității umane nu mai văd în meseria lor un simplu (vorba vine că "simplu") efort de cuprindere metodică, pe cît posibil exhaustivă, a domeniilor pe care le investighează. Ambițiile documentare s-au stins, operațiunile de inventariere a cîmpului cultural rămînînd - cum e și firesc - pe seama colectivelor, a institutelor. Ce-i drept, cînd vreun împătimit al istoriografiei tradiționale mai produce cîte o bună monografie tip "viața și opera", simți parcă o nostalgie față de vechea formulă, în care - totuși, totuși - autorul ales ca subiect îți apărea în față în carne și oase, într-o frumoasă poveste adevărată...

Cît de "adevărată", însă?! Întrebare la care - pînă cînd genul va fi redescoperit (dar... altfel!) - merită să medităm o clipă. Avansez aici o ipoteză privitoare la eroarea esențială și fatală a cărților tip "viața și opera": aceea a excesivei lor omogenități. Acceptabile cîndva, ele nu mai sînt astăzi credibile, oricît efort arhivistic ar fi depus vajnicii monografi și oricîte lucruri adevărate ar spune ei acolo. Detaliile portretului pot fi corecte, dar imaginea de ansamblu rămîne invariabil viciată, întrucît totul se supune unei imagini construite prin punerea în acord a vieții cu opera sau a operei cu viața. În limbajul criticii românești interbelice, așa ceva se numea "portret moral". Fără el nu se putea monografie, el era concluzia și cheia problemei; era - de fapt - și premisa uniformizatoare a întregii operațiuni exegetice. Decupajul secvențelor trăite și interpretarea textelor scrise serveau în egală măsură teza generală. "Portretul" ieșea impecabil, apăsat, binișor retușat.

Doar că viața nu e deloc, dar deloc atît de omogenă. Sigur că biografiile noastre se ordonează pe parcurs după cîteva linii de evoluție, dar sînt - în rest - dezordonate, confuze, cu multe detalii surprinzătoare, inexplicabile, incompatibile, așa-zicînd "centrifuge". Existența unui om e ramificată, alambicată, luxuriantă, imposibil de redus la o imagine sintetică fără mult prea mari pierderi. În consecință, un portret cu adevărat fidel ar trebui să aibă contururi mișcate, difuze, să includă disonanțe și distorsiuni, să descrie diversitatea, complexitatea, multiplicitatea contradictorie a unei vieți.

Alte propoziții. Opțiuni. Biografism.

Viețile sînt - așadar - pe jumătate coerente, pe jumătate dizarmonice, în timp ce operele sînt în parte adevărate, în parte mistificări. Greu de spus - atunci - care e legătura exactă dintre ele! Imposibil, adică. Viața trece într-un fel ori într-altul în pagina scrisă, iar scrisul face parte din viață. Dincolo de asemenea propoziții generale se află haosul - dar și șarmul - cazurilor particulare. Din păcate, doar unele capodopere au în spate biografii exemplare, altele fiindu-ne oferite de către canalii iremediabile. Pe de altă parte, nimeni n-a reușit - poate că din fericire! - să-i facă pe oamenii buni, frumoși, morali, încîntători în viață, dar lipsiți de talent artistic, să producă opere pe măsura calităților lor. Cum ziceam, nu există rețete.

Pot - însă - exista opțiuni: opțiuni morale atunci cînd se aplică operei codurile vieții; și opțiuni creative atunci cînd e vorba despre soluțiile de recuperare a vieții de către operă.

Cele dintîi ar presupune - pe scurt - valorizarea simultană a vieții și a operei celui în cauză, în ideea că izolarea totală a obiectelor artistice de contextele lor originare e imposibilă. Nu avem niciodată în față creații pure, fără autor. Cine și cum le-a compus? E greu de imaginat posibilitatea ca răspunsurile la aceste întrebări să nu aibă nici o influență asupra modului cum percepem operele respective. Pe lîngă evaluările estetice, li se aplică astfel și perspective socio-culturale, istorice, în ultimă instanță etice.

Cît despre opțiunile creative, reamintesc aici doar că proiectul noii generații literare a anilor '80-'90 are în centru, alături de alte cîteva concepte esențiale, biografismul, miza pe opera care absoarbe în mod programatic viața, cu toată concreteța ei, cu diversitatea, complexitatea și multiplicitatea contradictorie despre care am vorbit. În căutarea unei noi etici a scrisului...

Ion Bogdan LEFTER

Literatură şi laşitate

O singură poezie din primul meu volum, *Efebia*, a trezit atenţia celor care din întîmplare l-au citit. Ea se numeşte *O femeie tînără spune* şi este un scurt monolog dramatic: vocea unei soţii încă în putere, aparţinînd clasei mijlocii, care îşi deplînge lenta alunecare într-o bătrîneţe condiţionată social, într-o scleroză care este datina comunităţii. Ea se adresează, retoric, soţului ei, pe care îl vede cufundîndu-se în platitudine, în banalitate.

Problema cu micul meu succes este că modelul pentru acest tip de poem era împrumutat de la Werner Söllner, poetul *deutsch-rumänisch* emigrat în Germania, a cărui carte, *Piramida lupilor*, conţinînd traduceri pe româneşte, îmi căzuse în mîini în adolscenţă. Ce m-a cutremutat în lirica lui Söllner era o extraordinară directeţe şi limpezime, combinate cu o putere remarcabilă de a se raporta la lumea din jur *aşa cum era ea* în timpul lui Ceauşescu. Aveam să descopăr mai tîrziu, datorită maestrului meu, poetul Alexandru Muşina, şi împreună cu prietenii mei Simona Popescu, Andrei Bodiu şi Marius Oprea, şi alţi poeţi "germani din România". Antologia "Vînt potrivit pînă la tare", tradusă şi editată de Peter Motzan, a fost pentru noi o experienţă fundamentală. Descopeream, la aşa-numitul *Aktionsgruppe Banat* de la sfîrşitul anilor '70 (Willi Totok, Richard Waner, Hertha Müller, Rolf Bossert), ca şi în versurile regretatei Anemone Latzina, un fel de curaj care nu avea nimic cu balcanicele "fitile" sau "şopîrle", o demnitate care nu excludea, ba dimpotrivă!, simţul umorului şi o intransigenţă faţă de lume şi faţă de ceilalţi depăşită doar de intransigenţa faţă de sine.

Ei bine, în momentul cînd poemul meu sus amintit (cel cu femeia...) stîrnea reacţii spontane de apreciere, eu unul mă simţeam aproape culpabil. Cum putea fi apreciat aportul meu, micul meu aport, de către oameni care ignorau total experienţa poetică la care acesta se raporta? Pentru că, după cum puteţi uşor verifica, urmele lăsate de subcultura aproape radicală a tinerilor germani din anii '70 sînt extrem de puţine. Iar lipsa de adeziune a spiritului local la mesajul lor nu este un pur accident şi nici o fatalitate ţinînd de orientarea francofilă şi apoi proamericană a poeziei noastre de după dezgheţ. Este vorba despre o nepotrivire, o incompatibilitate *fundamentală* între tipul de scriitor (şi de intelectual) cultivat de către românii din România şi cel pe care îl (şi-l) impuneau tinerii germani din România (trebuie precizat că e vorba de *tineri* ca să nu intre din greşeală în această categorie cine ştie ce poet oficial de teapa unui Nikolaus Berwanger). Junii noştri veneau fie din tradiţia cultului culturii, a descoperirii pioase a lui Blaga, fie din hedonismul ludic al unor "aristocraţi" de felul celor din grupul de la Tîrgovişte sau, ca să mai dăm un exemplu prestigios, de felul dlui Paleologu. Pentru ei era mult mai important să fie "scriitori", "oameni de cultură", sincronizaţi cu Occidentul, decît să fie ei înşişi. Acesta era, de altfel, modelul în care erau încurajaţi să se formeze de cei mai aleşi reprezentanţi ai criticii literare, ei înşişi pe cît de competenţi şi subtili în sfera artei, pe atît de dezinteresaţi de gîndirea etică sau de efortul de a conceptualiza existenţa în general.

Autorii de limbă germană erau supuşi unor alte influenţe. Ei erau sincroni, mai mult sau mai puţin, nu cu "postmodernismul", "noul roman francez", "realismul magic", "minimalismul" sau "textualismul", ci mai degrabă cu toate convulsiile ideologice şi intelectuale produse, din '68 încoace, în Germania, de o generaţie care nu se înpăca cu nici un chip cu colaboraţionismul nazist al părinţilor şi care vroia, uneori împingînd lucrurile pînă la isterie, să afle totul despre lagărele de concentrare şi despre sprijinul pe care unii iluştri scriitori şi filosofi nu i l-au precupeţit lui Hitler, în faza ascensiunii sale la putere.

Desigur, această orientare pleca de la Bertholt Brecht, era impregnată de marxism şi neo-marxism şi, datorită unei imense naivităţi, cădea adesea pradă manipulărilor redegiste (deci sovietice). Cu toate acestea, în momentul cînd ea relua patetica afirmaţie a lui Adorno, că nu mai este posibil să scrii poezie după ce a fost posibil Auschwitz-ul, că a te încăpăţîna să faci "cultură" în aceste condiţii însemna să devii complicele barbariei odioase, autenticitatea nu îi lipsea deloc. Oricît de multe nuanţe am putea aduce unei asemenea poziţii hiperradicale, acuzîndo, probabil pe drept, că este un totalitarism în oglindă şi amintindu-ne că a deschis calea deşănţării pro-sovitice şi pro-teroriste a unora ca Sartre, nu putem înlătura profunda legitimitate a interogaţiei morale şi metafizice de la rădăcina ei. Ce rol poate juca literatura, cultura în general, într-o lume în care s-a produs imposibilul, inimaginabilul, monstruozitatea absolută?

Subcultura stîngistă a tinerilor poeţi germani din România conţinea în mod asumat o asemenea inteorgaţie, chiar dacă nu era scutită de naivitatea epocii, de a crede că relele socialismului vin din contaminarea cu nazismul şi că ar exista undeva o esenţă bună, umanistă a societăţilor bazate pe marxism. În poezia şi proza produse la noi după "deschiderea" din anii '60, adică după ce "libertatea creatoare" şi "diversitatea stilurilor" era permisă de poliţiune, o asemenea interogaţie gravă nu există. Deşi, la urma urmei, generaţia lui Ioan Alexandru, Sorescu sau Blandiana este contemporană cu aceea a revoltelor studenţeşti din Berlin şi Paris, iar atrocităţile petrecute în România lui Ghiţă Dej erau comparabile perfect cu crimele naziste şi erau infinit mai atroce decît abuzurile guvernelor franceze din perioada ultimelor războaie coloniale. Pentru generaţia "dezgheţului" însă, era mai important să redescopere Marele Anonim şi fiorul liric. Iar, ca să spunem aşa, "după douăzeci de ani", în anii '80, efortul de a ne pune în rînd cu lumea şi de a fantasma ludico-ironic pe matriţă "post-modernistă" era din nou mai important decît să încerci să înţelegi cu mintea ta tragicomedia ceauşismului real.

Sînt de la început de acord că generalizările (cele de mai sus, inclusiv) sînt nedrepte. Desigur, există excepţii semnificative în "lagărul" românesc, începînd cu febrilitatea teoretică a lui Leonid Dimov şi Dumitru Ţepeneag, continuînd cu "existenţialismul" lui Sorin Titel sau Virgil Mazilescu sau cu radicalismul intelectual deopotrivă estetic şi politic al unor Dan Petrescu, Alexandru Muşina, Liviu Antonesei, Mircea Nedelciu, Ioan Bogdan Lefter. Nu trebuie uitaţi nici experimentaliştii anarhişti care au refuzat şi refuză orice integrare în *establishmentul* sociocultural, ca Gheorghe Iova, Gheorghe Ene, Emil Paraschivoiu, Gheorghe Crăciun. Nu se cuvine ignorat umorul negru "exemplar" al regretatului Cristian Popescu şi nici disperarea unor Mariana Marin sau Liviu Ioan Stoiciu. Întorcîndu-ne înapoi şi recuperînd, trebuie să recunoaştem contribuţia esenţială a unor I.D. Sîrbu şi Nicolae Steihnardt la conturarea unui "maximalism" românesc, a unui proiect de regăsire a inteligenţei, talentului, moralei şi curajului. Deosebit de important mi se pare şi demersul dlui Adrian Marino de a restitui propriei sale opere dimensiunea doctrinară militant-raţionalistă şi liberală pe care controlul comunist a condamnat-o pînă mai ieri la penumbră.

Cu toate acestea, impulsurile etice sau chiar eforturile de coerenţă de o viaţă enumerate mai sus (la care, iată, descoperim cu ruşine că am uitat să adăugăm o experienţă fundamentală: cea a lui Paul Goma, singurul care, prin revolta lui total lipsită de prudenţă sau de jumătăţi de măsură, prin repulsia sa metafizică faţă de genocidul comunist, era cu adevărat contemporan, în anii '60, cu Europa Centrală şi de Vest) nu rezultă într-o *direcţie* lămurită, nu figurează o solidaritate. În raport cu teribila ruptură dintre ceea ce gîndeşte şi ceea ce spune, dintre ceea ce face şi ceea ce crede, dintre ceea ce este şi ceea ce crede că este intelectualul român, demersurile pe care le-am evocat sînt mult prea puţine şi "divergente", cu toată calitatea lor adeseori remarcabilă. Autorii citaţi de mine au cam tot acelaşi impact asupra spiritului public ca şi poeţii germani amintiţi la începutul acestui text.

Trebuie să înţelegem că trăim într-o ţară în care regula jocului, acceptată de majoritatea oamenilor de bine, spunea că este permis să mănînci rahat în şedinţele de partid, iar la tine acasă să fii isihast sau să înveţi greaca veche după indicaţiile lui Constantin Noica. O lume în care fiii de şefi de securitate din anii '50 pot apărea ca ingenui eseişti, posedaţi de puritatea esteticului şi netulburaţi de sîngele pe care se întemeia relativa lor libertate de mişcare şi informare. Cîţi dintre "ai noştri" au avut, după '89, curajul lui Vladimir Tismăneanu de a rupe pactul cu propria lor clasă şi de a o denunţa, cu radicalismul fiilor aristocraţiei ruse de altădată? E drept că Tismăneanu e la Washington, în timp ce personajele despre care gîndim atît de urît, rămase aici, depind încă, pentru confort, pentru păstrarea tonusului lor frivol postmodern, de relaţiile dobîndite de părinţii culpabili în ani grei de activitate. Trăim într-o lume în care oameni care au pîngărit spiritul de libertate al anilor '60, tot felul de Pittişi sau de Vintili pe care admiraţia pentru Janis Joplin sau Bob Dylan nu i-a împiedicat să îl tămîie pe Ceauşescu cot la cot cu odiosul Adrian Păunescu, reapar, cu *inocenţă*, şi se simt îndreptăţiţi să pozeze în legatari ai spiritului Flower Power.

În acest peisaj pestriţ, mi se pare că modelul poeţilor germani din România, pe care i-am amintit cu nostalgie (toţi trăiesc în Germania, cu excepţia lui Rolf Bossert care, după ce a emigrat, s-a sinucis), este încă valabil. Cine spune că rolul poeziei s-a încheiat în societatea românească îşi asumă responsabilitatea de a crede că proiectul nebulos, lansat cu impetuozitate, la începuturi, de generaţia '80, cea care cerea un efort de onestitate, de sinceritate, o eradicare a snobismului, fandoselii, evaziunii sterile, s-a înfăptuit cu adevărat. Din punctul meu de vedere, lucrurile nu stau deloc aşa. Acel drum către libertate şi demnitate care trece printr-o foarte dură confruntare cu propriile limite şi laşităţi, stă încă în faţa noastră. Degeaba ne îmbătăm cu apă chioară şi ne aliniem cu ifose la corul celor care critică vehement iresponsabilitatea anilor '60, degeaba ne cocoţăm, care mai calmi, care mai isterici, în copacul liberalismului (convingîndu-ne chiar că eram liberali încă de pe cînd eram pionieri). Convulsiile pe care societatea occidentală le-a trăit, cu toate exacerbările ideologice ridicole sau penibile, porneau din şi erau preţul inevitabil de plătit pentru o autoevaluare cinstită şi radicală. Să nu ne închipuim că noi putem exorciza demonii trecutului într-un spirit de vesel badinaj, că putem înfrunta răul din noi cu glumiţe de trei lulele sau cu ultimele teorii de la Harvard pescuite în urma unei burse pentru care trebuie să te arăţi fidel ierarhiilor culturale de Dîmboviţa.

Caius DOBRESCU

"Prefer senzaţia de necuprindere"

Sînt aproape convins că există destul de mulţi oameni de litere şi de cultură care au văzut măcar o dată binecunoscuta stampă care-l reprezintă pe Eminescu sub înfăţişarea unui arbore desfrunzit (1963); puţini însă ştiu cine este autorul acestei izbutite realizări plastice. Ea aparţine plasticianului basarabean Aurel David, decedat în anul 1984. Şi cuvintele din titlu îi aparţin.

Dar toate au avut un început. Soarta acestui artist este *simptomatică* pentru înţelegerea felului în care un maestru al penelului a ştiut, *horribile dictu*, să se pună în slujba realizării prin imagini a "idealurilor măreţe" ale socialismului, punîndu-şi creaţia în slujba unei ideologii atroce care a debusolat pînă în străfunduri lumea întreagă.

Aurel David s-a născut la 18 iunie 1934 în familia unor intelectuali basarabeni, mama lui a fost cadru didactic, iar tatăl său, Alexandru David, absolvent al Universităţii din Bucureşti şi autor a două volume importante în epocă: "Bibliografia lucrărilor privitoare la Basarabia apărute de la 1918 încoace" şi "Tipăriturile româneşti sub stăpînirea rusă (1814-1918)", editate la Chişinău, în 1933, şi respectiv, în 1934 (al doilea volum al "Tipăriturilor..." a rămas inedit), a redactat ziarul "Cuvînt Moldovenesc" pînă în momentul sinuciderii sale produse în 8 aprilie 1935. (Despre acest fapt cotidianul bucureştean "Universul" a relatat pe larg în numerele sale din luna aprilie a aceluiaşi an.)

Nimeni nu avea să prevadă la acea dată că soarta nefericită a tatălui său o va repeta întocmai Aurel David peste aproape cinci decenii. A existat, se pare, în familia David, o incapacitate (şi poate o nedorinţă) de a se adapta mediului în care i-a fost hărăzit să-şi consume existenţa.

După 1960, anul în care Aurel David şi-a isprăvit studiile de pictură la Institutul de Arte Plastice "Surikov" din Moscova, îl regăsim pe tînărul plastician angajat ca expert în cadrul Ministerului Culturii din R.S.S.M., unde era nevoit să accepte stîmjenitoare compromisuri prin procurarea pentru Muzeul de Artă din Chişinău a celor mai dezgustătoare produse ale "realismului socialist". Dar, aşa erau vremurile, şi un funcţionar al statului trebuia să li se supună. La scurt timp, însă, şi-a prezentat demisia, dedicîndu-se esenţialmente creaţiei. A lucrat intens la ample proiecte de artă monumentală (printre care: „Plugarul Universului" la Centrul de Cultură al Tineretului "Gagarin" din Chişinău; "Mitul lui Danco" pe frontispiciul unui imobil din centrul Tiraspolului; mozaicul inspirat de versul eminescian "Gîndurile, valurile" de la Casa Scriitorilor din Chişinău ş.a.), dar şi la cicluri de compoziţii de gen, portrete, naturi moarte, sculpturi, şi la un număr mare de stampe color (doresc să amintesc doar trilogia: Eminescu - Puşkin - Tolstoi, de un simbolism lantent, stratificat).

În 1981 a realizat un impunător monument din bronz şi aramă, închinat memoriei jertfelor fascismului, lucrare care ignora orice precepte ale artei oficiale, amplasat în Calea Orheiului din Chişinău. Avea deja la vremea aceea un "palmares" bogat, în care se număra un uriaş basorelief din metal cu imaginea lui V.I. Lenin (de circa 6 m), un portret "romantic" al lui L.I. Brejnev, şi alte piese cu reprezentarea "sombolurilor" caracteristice ale artei proletcultiste. Toate acestea sugerau iluzia unei prosperităţi creatoare şi îndestulări financiare. Dar nu era deloc aşa: Aurel David era un artist mereu nemulţumit, însingurat, stors de îndoieli şi profund marcat de neputinţa de a se revolta. Tihna atelierului şi intimitatea lui erau printre puţinele bucurii, doar aici crea cu adevărat nestingherit, dar fără speranţa de a expune. Dedublarea lacerantă – nu putea continua la nesfîrşit. Hărţuiala şi suspiciunile la care era supus artistul din partea organelor vigilente – care nu i-au iertat nici descendenţa, nici atitudinile ferme din ultimii ani – l-au împins către pasul decisiv. Manifesta pe faţă, în cadrul întrunirilor organizate de U.A.P. – împotriva abuzurilor, mistificării, anticulturii, incompetenţei şi mediocrităţii omniprezente. Or, să recunoaştem, era un imens curaj să spui public astfel de lucruri la începutul anilor '80. Într-un sfîrşit, n-a mai putut tolera propriile concesii şi singurătatea, curmîndu-şi viaţa: Eşecul său a fost neputinţa de a mai fi ca cei (şi cu cei) din jurul său.

Ciudată şi hilară reparaţie: în 1990 i s-a decernat (post-mortem) pentru "Arborele Eminescu" Premiul de Stat al Republicii Moldova; statul îşi revendică valorile, s-ar zice. Nu, îşi legitimează interesul pentru cultură prin victimele pe care le-au făcut predecesorii!

P.S.: În aceste zile, pe tarabele cu cărţi din Bucureşti, se poate vedea volumul lui Ovidiu Vuia, "Misterul morţii lui Eminescu" (Ed. Paco, 1996), avînd pe copertă reproducerea stampei "Arborele Eminescu" de Aurel David, însă numele lui nu apare nicăieri consemnat, ci doar cel al lui Nicolae Sîrbu. E oare vorba de o simplă scăpare?

Vladimir BULAT

Comportamente neomogene

Sînt studiaţi acei artişti care au izbutit să dureze o operă. Devin, prin asta, naturi exemplare, care cuceresc atenţia spiritului public. Şi această atenţie e, uneori, atît de copleşitoare, încît creează stări de spirit sau curente de opinie. Se ştie, de pildă, că Goethe, datorită prestigiului de care se bucura, a produs, după apariţia **Suferinţelor tînărului Werther,** o adevărată obsesie în lumea germanică, determinînd şi declanşarea unui val de sinucideri. La noi, după apariţia, în 1884, a plachetei **Poesii** de M.Eminescu, toată lumea inclusiv poeţii vremii, eminescianiza, creîndu-se, pentru cîteva bune decenii, o stare de epigonism eminescian în poezie. Şi exemplele s-ar putea, desigur, înmulţi. Dar nu e necesar. Important e, repet, de reţinut ideea că nu orice artist e creator de operă. Produc, întotdeauna şi în toate domeniile artei, foarte mulţi şi rămîn, în istoria disciplinei, dezamăgitor de puţini. Şi din aceşti puţini, unii rămîn în istoria disciplinei în care s-au manifestat. Acestora din urmă li se studiază opera, de obicei în posteritate. Posteritatea e hapsînă, nedreaptă şi capricioasă cu valorile. Dar, adesea, "îşi face datoria", preţuind cum se cuvine opera celor de dinainte, perpetuîndu-le memoria în universul îngust al valorilor.

Ca istoric literar, ştiu bine că destulă vreme, la noi, opera înaintaşilor scrisului românesc nu era cum se cuvine studiată. La începutul veacului, Ilarie Chendi exclama imperios: "Daţi-ne monografiile scriitorilor noştri". Această cerinţă n-a prea găsit ascultare. De abia între războaie s-au elaborat cîteva asemenea monografii. Călinescu a scris viaţa şi opera lui Eminescu, una despre Creangă, Şerban Cioculescu a scris o viaţă a lui Caragiale, Lovinescu în 1940, una despre Maiorescu. Şi, cu cîteva excepţii încă, cam asta a fost totul. Nici opera acestor mari valori nu se reedita în ediţii critice. În 1945, în **Istoria literaturii,** Călinescu se plîngea cît e de dificil travaliul celui ce vrea să scrie o istorie a literaturii române în condiţiile cînd lipseau ediţiile critice şi nu existau monografii despre scriitori, spre deosebire de ţările apusene, cu tradiţie culturală unde astfel de instrumente se aflau la îndemînă. După al doilea război mondial, mai tîrziu, după depresurarea de proletcultism, monografiile de acest fel au început să apară. Dl. Adrian Marino a publicat, în 1965 şi 1967, o monografie, în două volume, despre viaţa şi opera lui Macedonski, făcînd, după Tudor Vianu, dreptate marelui poet nedreptăţit. Exemplul dlui Adrian Marino a rodit. Pot spune, cu mînă pe inimă, că în deceniile de după anii şaizeci, cu toată cenzura dictaturii, istoricii literari şi-au făcut datoria. Au apărut, la cîteva edituri, cu deosebire la Editura Minerva, zeci de studii monografice despre opera şi viaţa unor scriitori fundamentali şi, chiar, a unora de "raftul doi" (expresia e a lui Perpessicius). Colecţia "Universitas" de la Editura Minerva îmi stă, edificator, drept mărturie. Acele decenii de pînă în decembrie 1989 n-au fost, pentru spaţiul acesta de interes, cum tot acreditează unii dogmatici întorşi, o Siberie a spiritului, cum n-au fost nici în celelalte sfere ale artei şi literaturii. S-a muncit cu spor şi cu folos, înălţînd valorilor literaturii române monumentele (deşi nu toate merită acest nume) care li se cuveneau. Şi nici măcar nu s-au făcut, pentru asta, concesii deformatoare de ordin sociologist dogmatic. Nu fac, aici, bilanţuri şi nu înşir liste de titluri. Dar avizaţii ştiu bine că am dreptate, încît generaţia mea de istorici literari n-are a se ruşina. S-au elaborat chiar şi studii de sinteză despre marile curente literare şi de idei din cultura română (preromantismul, barocul, romantismul, clasicismul simbolismul, junimismul, sămănătorismul, poporanismul, curentul cultural de la "Contemporanul", gîndirismul, literatura de avangardă) monografii pe genuri literare (poezie, roman, teatru, literatura dramatică, poemul în proză etc.etc.) şi cîteva, puţine, substanţiale istorii ale literaturii. Au fost, aceste două-trei decenii, o perioadă de mare, spectaculoasă eflorescenţă a istoriografiei literare. Şi, concomitent, cum aş putea uita?, au apărut şi destule ediţii critice, ireproşabile sub raport filologic şi, unele, solide şi la capitolul aparat critic. E drept, că în unele cazuri, textul acestor ediţii e sluţit prin amputare, încît, acum, se impun operaţii de restaurare. Dar opera valorilor fundamentale ale scrisului literar românesc a fost restituită în ediţii critice cu adevărat ştiinţifice. Ştiu bine că la acest ultim capitol mai avem enorm de făcut. Să vedem dacă viitorul va găsi soluţii eficiente pentru a se putea continua un travaliu de valoare inestimabilă.

N-aş vrea să se creadă că tratez ca un tot omogen opera şi viaţa unui artist. Ştiu bine, ca unul care am scris şi trei biografii (vieţile lui Maiorescu, Gherea, Stere), că deosebirea de mijloace şi de tratament e funciar diferită. Analiza operei impune judecăţi de valoare pertinente şi obiective, pe secţiuni şi ansamblu. Şi acest proces presupune, cu necesitate, o detaşare, o distanţare fără de care judecăţile au de suferit. Nu acelaşi lucru, vai, se întîmplă cu reconstituirea vieţii unui artist sau cugetător. Aici, în aceste cazuri, dimpotrivă, e necesar mai mult chiar decît un proces de empatie. E necesară cunoaşterea din interior şi de aproape a vieţii respectivului autor, adesea chiar preluarea tuturor amărăciunilor, suferinţelor şi chinurilor sufleteşti (şi fizice), cîte acumulează o biată viaţă de om. Şi numai după ce această osmoză dintre autor şi biograf s-a realizat, urmează procesul de ridicare deasupra, fără de care examenul critic - şi aici absolut necesar - nu se poate realiza. M-a surprins adesea că eroii biografiilor mele voiau, prin mărturiile lăsate, să mă îndrepte pe căi lor favorabile. M-am descleştat la vreme, nelăsîndumi obturate căile adevăratei înţelegeri obiective şi, deci, critice. Apoi, cine nu ştie că, adesea, între operă şi viaţă se cască un abis şi că e imposibilă relaţia de congruenţă? Uneori autori remarcabili au păcătuit omeneşte grav în viaţa lor, adoptînd atitudini condamnabile dintr-o perspectivă sau alta. Dar opera a rămas validă şi rezistentă estetic sau filosofic şi ea se cuvine astfel valorizată, fără a ascunde, deloc, avatarurile nenorocite ale vieţii autorului. Cititorul de bunăvoinţă poate oricînd cita exemple edificatoare în acest sens, verificînd, încă o dată, şi pe această cale, că opera şi viaţa unui creator sînt, adesea, compartimente distincte, neomogene şi contradictorii.

Z.ORNEA

Perisabile

Mecanismele şi motivele datorită cărora s-a ajuns la scrierea unor texte de laudă la adresa regimului Ceauşescu sînt alambicate şi nu lipsite de interes. Cum se văd ele, chiar din perspectiva unui om care s-a implicat direct şi activ în fenomen, poate fi de asemenea interesant.

- Domnule Nicolae Dragoş, aţi scris aproximativ douăzeci de cărţi. Cîte dintre ele credeţi că vor trece peste vremuri?

- În fiecare carte, chiar şi-n cele ratate, scriitorul, poetul cu deosebire, aşează o parte din viaţa, din sufletul, din credinţele sale, din opţiunile estetice. Are faţă de aceste cărţi o atitudine de părinte înţelegător, ca faţă de propriile odrasle. Îi va fi greu să discearnă cu exactitate ce va rămîne din scrisul său. Dar, încurajat fiind de comentariile făcute de critici ca Şerban Cioculescu, Edgar Papu sau Alexandru Piru, ori de cei din tînăra generaţie, care mi-au făcut onoarea să scrie despre cărţile mele şi să găsească în ele şi semnele atestînd şansa de a dura, cred că la vremea sa, o antologie exigentă ar putea propune măcar o sută de poeme, care să reziste dincolo de timpul şi de vieţile noastre. Sînt conştient că din diverse motive, unele strict conjuncturale, în cărţile tipărite (fără îndoială, nu în toate) există şi ceea ce ştiam de atunci că sînt, compuneri menite să nu depăşească spaţiul unei clipe. De altfel, în antologia "Poeme dintr-un sfert de veac", din 1989, am făcut eu însumi selecţia, delimitîndu-mă de ceea ce s-ar putea numi "balast liric".

- În ce măsură resimţeaţi obligativitatea de a le scrie sau care consideraţi că ar fi fost riscurile de a refuza acele compuneri pe care spuneţi că le făceaţi în mod conştient, asumat?

- Răspunsul nu poate fi simplist. Condiţionările şi raţiunile pentru care au fost acceptate a fi scrise astfel de compuneri sînt multe. Nu trebuie ignorat, cel puţin în ce mă priveşte, faptul că prin educaţie (avînd în vedere că la momentul încheierii celui de-al doilea război mondial, practic, intram în prima clasă de şcoală) eu şi generaţia căreia îi aparţin, am fost orientaţi într-o anume direcţie şi convinşi, neavînd termeni de raportare la trecut, de justeţea unor idei care, mai tîrziu, s-au dovedit a nu fi aşa cum erau înfăţişate. Contradicţia dintre idealuri (unele ademenitoare) şi realităţi a fost percepută mult mai tîrziu şi în grade diferite. Nu poţi să învinovăţeşti la modul general, întregi generaţii de copii de ţărani sau muncitori, de faptul că au găsit într-un sistem social - cu limitele, erorile şi lucrurile grave care s-au produs - şi şansa realizării lor; fie ea şi parţială. Asta a fost la început. Apoi, într-o perioadă mai tîrzie, nu se poate ignora nici faptul că în epocă, un ideal ca acela de independenţă şi desprindere de sub tutela sovietică, putea să găsească rezonanţe la conştiinţele vremii, mai ales atîta timp cît într-o atare opţiune se întrezărea şi o posibilitate de descătuşare spirituală mai largă. Nu uitaţi de '68, cînd poziţia românească, legată de evenimentele din Cehoslovacia, a contrastat chiar şi cu surdina pusă de occident condamnării invadării. Asemenea momente au putut să rodească într-o disponibilitate lirică (mai ales că poeţii sînt disponibili la elanurile momentului), să întreţină o stare de credinţă care să se transfere în susţinerea prin vers. Motivele pentru care s-au făcut concesii sînt deci, diverse. Aş exemplifica şi prin referiri la cele făcute de unii directori de edituri care puneau în planul editorial o carte omagială, avînd însă conştiinţa că prin acea carte puteau salva multe alte titluri valoroase ce puteau fi publicate la umbra ei. Nu sînt uşor de reconstituit acum motivele tuturor acestor gesturi subalterne. Dar asemenea explicaţii nu salvează cu nimic, astfel de compuneri de la perisabilitate. Şi ar mai fi de amintit un motiv; cel puţin în ceea ce mă priveşte. Prin profesie, am lucrat fie la reviste, fie la ziare, unde se primeau cerinţe clare, de neocolit, indicîndu-se să apară poezii sau articole consacrate diverselor momente din an inclusiv numărul de pagini ce urmau să găzduiască, rodul „comenzii sociale". Ca arhitect de revistă, trebuia să apelez la colaboratori şi o făceam. Ar fi fost atunci moral ca solicitîndu-le aşa ceva altora, tu, la rîndul tău, să nu o faci? Am considerat că ar fi fost un gest incorect din parte-mi. Alţi oameni de cultură, care au condus publicaţii la vremea respectivă, au avut luciditatea sau abilitatea de a dirija asemenea solicitări spre alţii, ei rămînînd de-o parte, identificîndu-se într-un anume fel cu autorii acelor indicaţii. Nu condamn asemenea gesturi dar nu pot să nu le remarc. Unii poate nu aveau harul pentru a scrie aşa ceva, deşi mă îndoiesc că un constructor care înalţă un palat nu poate zidi un bordei.

- Există creatori cu operă foarte valoroasă şi cu o biografie aflată cumva, la polul opus?

- Sînt exemple în care între operă şi viaţa creatorului s-au aşezat contradicţii greu de explicat. Se citează, spre exemplificare, să spunem biografia senzaţională a lui François Villon. El însă trece dincolo de biografie, prin operă. E, poate, un caz extrem. Există însă multe alte vieţi de scriitori în care lucrurile sînt mai complicate şi mai nuanţate. În privinţa creatorilor noştri din ultimele patru, cinci decenii, obligaţi să scrie în condiţii dictate de structurile social-politice cunoscute, sînt posibile nenumărate nuanţări. Unii au avut o privire critică, lucidă asupra realităţilor acelor vremuri şi au reuşit ca în scrisul lor să se întîlnească rareori sau chiar deloc, cu perisabilul. Alţii, din diverse motive, poate pentru a se salva chiar pe ei ca persoane, (sau poate pentru a-i putea ajuta şi salva pe alţii) au făcut aceste compromisuri. De ce am refuza gîndul că mai ales într-un sistem totalitar vechea zicere "nu-s vremile sub om, ci bietul om sub vremi" îşi păstrează intactă actualitatea? Mă gîndesc mai ales la acei creatori care au suferit teroarea închisorilor, iar după aceea au făcut declaraţii sau au scris articole ce par surprinzătoare astăzi, dacă le rupi din contextul dat.

- Care vă sînt activitatea şi proiectele post revoluţie? Faceţi gazetărie, mai scrieţi versuri?

- Împreună cu Mircea Moarcăş realizez o publicaţie săptămînală, independentă, **Ordinea,** cu profil socio-juridic. După '89 am publicat trei cărticele pentru copii (**Cartea cu litere, Vînătoarea de culori** şi **Zbor printre flori**) şi încă două, predate la edituri particulare, aşteaptă momentul apariţiei. Încerc astfel să găsesc modalitatea de a mă adresa celor mai mici dintre cititori, cu gîndul (pe care vil mărturisesc) că şi pe această cale aş putea cîştiga, în timp, interesul micilor lectori pentru trecutele şi viitoarele mele cărţi. Sînt pregătite pentru tipar, aşteptînd un moment mai prielnic tipăririi cărţii de poezie, volumele: "Fabule complete", volumul de poeme "Valul şi malul" şi o sută una sonete, sub titlul "Amintirea ca viaţă", ca şi volumul al doilea de confesiuni, aparţinînd unor persoane care l-au cunoscut pe Tudor Arghezi, volum la care ţin foarte mult pentru că mă simt îndatorat scrisului lui Arghezi. Mai sper să definitivez unul, două volume de evocări şi amintiri – convins fiind că reconstituirea unui timp trecut nu se poate face decît cu mărturisirile cît mai multor oameni care au trăit atunci.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Momente de lectură

Biblioteci primejduite

În călătoria sa la Athos, Jean Biès[1] constata relativa nepăsare a multor călugări faţă de "comorile" stocate în vastele biblioteci monastice. File din opere rare, fragmente din lucrările unor venerabili autori ori maeştri vechi erau smulse şi folosite cîteodată drept ambalaj. Distrugerea rapidă prin incendii ori putrezirea lentă a manuscriselor nu erau privite drept ireparabile catastrofe. Oamenii aceia considerau – spune J. Biès – că mai există încă în Athos persoane capabile să realizeze experienţa consemnată de atare texte şi apte, în consecinţă, să lase o nouă urmă scrisă.

Biblioteca nu e, potrivit acestei perspective, decît dovada acumulată a unor eforturi spirituale reuşite, dovadă destinată să *asiste*, să *orienteze* munca lăuntrică, drumul personal al căutătorului actual ori viitor. Tratată fără fetişism cultural, cartea rămîne doar un instrument concret – şi perisabil –, un îndreptar provizoriu pe o cale care ţinteşte oricum dincolo de text.

Două puncte mi se par, în această probă de "barbarie", relevante. Întîi că o lectură de asemenea tip e utilă doar în măsura în care ea e, nemijlocit, *operantă*: parcurgerea textului ar trebui să aibă drept beneficiu o nouă variantă, obţinută de cititor, a traseului narat. Lectura e folosită pentru a declanşa o realitate interioară echivalentă acestui traseu, pentru a-i parcurge în mod veritabil etapele, pentru ca lectorul să se prefacă în substanţă modelată de el. De altfel, aceste texte sînt, în majoritatea lor covîrşitoare, redactate la cererea expresă a unor "colegi" de drum. Ele nu vizează un public mai mult ori mai puţin interesat şi compentent, ci sînt stîrnite de o aşteptare deja foarte precis angajată. Sînt, am zice, texte tehnice – care devin inteligibile pe măsură ce lectorul e în stare să înainteze împreună cu ele.

În al doilea rînd, complementar de altfel primului, ni se dă să înţelegem că o atare bibliotecă nu poate persista în mod autentic decît dacă e pusă la lucru, dacă e dublată de un depozit interiorizat, dacă e dezvoltată şi îmbogăţită prin noi formulări – trăite – ale datelor ei. Trasînd o schiţă pentru istoria *contemplaţiei* în spaţiul ortodox, J. Lemaître (*Dictionnaire de spiritualité ascétique et mystique*, t. 2-2, art. *Contemplation*) înregistra secătuirea ei în cursul secolelor XI-XII, urmată de renaşterea iniţiată, la Athos, de Grigore Sinaitul, şi de curentul palamit în sec. XIV. Relativ la această cezură, el declara consonant, în fond, cu lecţia oferită prin intermediul lui J. Biès: "Nu lipsa cărţilor a pricinuit lîncezeala contemplaţiei. Chiar în aceste perioade de gol, au existat, fără a pune la socoteală operele vechilor maeştri, autori care au rescris tratate despre *theoria*. Există însă o mare distanţă de la prezenţa unei cărţi pînă la utilizarea ei şi punerea în practică a doctrinei sale. Spuneam că Simeon Noul Teolog însuşi nu a lăsat nici un fel de urmă a influenţei sale pînă la apariţia lui Grigorie Sinaitul (trei veacuri mai tîrziu). Cărţile, vlăstare ale spiritului, atestă o ascendenţă; ele nu garantează însă şi o descendenţă. Iar atunci cînd seamănă prea bine cu lucrările marilor antecesori, ele sfîrşesc prin a nu mai fi remarcate. Vine un moment cînd doctrinele cele mai atrăgătoare îşi pierd forţa de atracţie: entuziasmul se sedentarizează devenind veneraţie ori se răceşte, preschimbat în indiferenţă. Moment ce e evitat sau ia sfîrşit doar atunci cînd survine ceva cu adevărat "nou". Asemenea postùri ale bibliotecii, mobilate cu erudite compilaţii dar sterile în impozanta lor alcătuire, erau probabil vizate şi sancţionate de nepăsarea destructivă a călugărilor athoniţi. Atitudinea lor amintea de altfel gestul unui straniu personaj, locuitor al aceluiaşi munte în sec. XV, critic spectaculos şi brutal al oricărei "instalări" convenţionale în viaţa ascetică: Maxim Cavsocalybitul – incendiatorul colibelor eremitice.

Trei secole mai tîrziu, Paisie Velicikovski va căuta mulţi ani zadarnic, în Athosul ticsit de biblioteci, un acces la marile texte ale vieţii de rugăciune. În afara unui singur personaj nu a mai întîlnit pe nimeni care să le recunoască urma, care să le practice, care să le înnoiască experienţa. De la acest unic "istm" pare să provină – conform relatării lui Paisie[2] – întreaga literatură filocalică pe care el a recuperat-o şi a deschis-o spre spaţiul românesc şi rusesc. Chiar dacă putem contesta precizia, în teren, a acestei afirmaţii, ea ne oferă, în schimb, veracitatea simbolului: perpetuarea unei doctrine vii trece prin puncte înguste, prin variante unice, abrupt originale, de experienţă directă şi ultimă, puncte apte să relanseze – poate imediat sau peste un arc apreciabil de timp – o nouă filiaţie.

O lectură inaugurală

Referinţa primă a unui asemenea nod apare, pentru creştinism, în episodul Bunei Vestiri. *Evanghelia după Luca* (1, 31) prezintă făgăduinţa din *Isaia* (7, 14) – "Iată fecioara va lua în pîntece şi va naşte fiu şi vor chema numele lui Emanuel" – ca fiind emisă aici prin vocea arhanghelului Gabriel. Iconografia tratează însă momentul ca pe o scenă de lectură "în act". În registrul stîng al imaginii, Maria are în faţă Cartea vechi testamentară deschisă la versetul care orientează spre eschaton destinul comunităţii ebraice. În dreapta, îngerul îi anunţă posibilitatea de a deveni suportul imediat al profeţiei, de a da trup Logosului ca *Emanuel*, divinul cunoscut în intimitatea fiinţei noastre. Organizarea spaţială a icoanei lasă între cele două personaje un teritoriu al deliberării, al alegerii. Deliberare subliniată de uşoara mişcare de retragere a Mariei. Numai după ce ea participă la hermeneutica angelică a enunţului vechi testamentar, numai după ce îşi rosteşte consimţămîntul şi îşi angajează libertatea în acest act, doctrina citită va putea trece în Verb revelat, în Cuvînt viu care transformă materia umană din lăuntrul ei. Decizia Fecioarei inaugurează în fond o nouă *perspectivă* a întîlnirii. Experienţa ebraică a divinului va continua să avanseze pe direcţia unei întîlniri a cărei plenitudine e încă aşteptată; cea creştină trebuie să valorifice o prezenţă deja realizată.

În imnografia Naşterii, capacitatea Fecioarei de a realiza efectiv întîlnirea cu Logosul, de a deveni substanţa însăşi a experienţei lui e indicată printr-o foarte precisă desemnare. Ea e calificată drept *paradis noetic în care creşte arborele divin*. Pornind de la lectura Cărţii, Maria devine Maică a Domnului pentru că se transformă, sub raza Duhului, în *spaţiu intelectual*, în teren din care poate creşte, din care se poate înălţa *sensul* Cuvîntului. Cu toate că e mai greoi fonetic, termenul folosit în limbajul eclezial accentuează partea de iniţiativă intelectuală ce îi revine: varianta aceasta o numeşte "rai înţelegător". Nu doar pură substanţă receptivă, nu doar simplă acceptare, ci efort de a hrăni şi dezvolta Adevărul înrădăcinat în acest spaţiu. E probabil calitatea care o face să reapară într-un rol esenţial în episodul nunţii din Cana Galileii. Aici, unde Iisus îşi inaugurează lucrarea în văzul comunităţii, unde începe şirul minunilor transformante, Dumnezeu e cel reticent ("Ce este mie şi ţie femeie? Încă n-a venit ceasul meu". – *Ioan*, 2-4). Impulsul, decizia, declanşarea timpului christic aparţin de această dată – ca într-un soi de dialog contrapunctic – partenerului uman, acestei matrici intelectuale în care traseele Logosului s-au imprimat deja şi sînt active.

Lecturi itinerante

În trecerea de la lectură la valorificarea ei noetică, momentul Bunei Vestiri afirmă necesitatea unui mediator, a unui hermeneut, a unui ghid. Arhanghelul Gabriel face aici oficiul de a însufleţi doctrina, de a-i elibera sensurile, de a conduce drumul interogativ al Fecioarei spre actualizarea ei interioară. În Islam, el va avea un rol analog, de traducător celest, în receptarea Coranului de către Profet.

Această itineranţă în profunzimea textului – asistată de o călăuză –, devine una dintre modalităţile esenţiale ale căutării contemplative. Un exemplu relativ apropiat de noi ne este furnizat de *Mărturisirea pelerinului rus*, text apărut la sfîrşitul secolului trecut în Rusia. Prin intermediul traducerii lui în limba franceză de către Jean Gauvain (Neuchâtel, 1943), el intră într-un circuit mai larg de cunoaştere, furnizînd dovada şi poate modelul unei atitudini spirituale[3] practicată în proximitatea vieţii actuale. Cartea narează traseul unui laic ce se exersează în rugăciunea inimii, adoptînd soluţia concretă a pelerinajului. Ea transmite în fond experienţa *Filocaliei* – ca doctrină pusă în actul existenţial al căutării. Or, de-a lungul parcurgerii *Filocaliei* – ea însăşi o tehnică, acumulată de tradiţie, a itineranţei spirituale –, pelerinul rus va fi ghidat de *stareţul* său pentru a-şi obţine, în substanţa textului, propria variantă de drum. Stareţul, trecut deja într-un alt registru de proximitate, va selecta, pentru pelerin, pasajele filocalice şi ordinea lecturii lor. El va găsi întîlnirea optimă dintre aptitudinile căutătorului şi posibilităţile, consonante, ale textului; el va confirma etapele de drum interior deja atinse. Prin colaborarea dintre cei doi, textul e activat, incluzînd pe pelerin în logica înaintării sale.

E evident însă că o atare "deschidere" a textului, o asemenea activare nu se declanşează decît în cazul unei solicitări de anvergură. Calitatea receptivităţii – mobilizată deja de căutare – e aici tot atît de importantă ca şi capacitatea de dezvoltare a hermeneutului. Acestei receptivităţi îi revine, în fond, rolul de a iniţia actul hermeneutic, de a-i stîrni amploarea – aşa cum Maria va fi cea care va cere fiului ei transformarea apei în vin.

Lectura itinerantă a unui text, lectura textului utilizat ca vector nu se poate petrece decît în teritoriul unei întîlniri: numai acolo îşi poate *găsi* loc, numai acolo *îşi are locul propriu* (parafrazîndu-l pe H. Corbin) o atare hermeneutică. E ceea ce demonstrează, de altfel – atît în substanţa cît şi în suscitarea sa – volumul lui André Scrima despre maestrul spiritual (*Timpul rugului aprins*, Humanitas, 1996), volum care se deschide cu un capitol intitulat *Întîlniri în jurul unui pelerin străin*.

Anca MANOLESCU

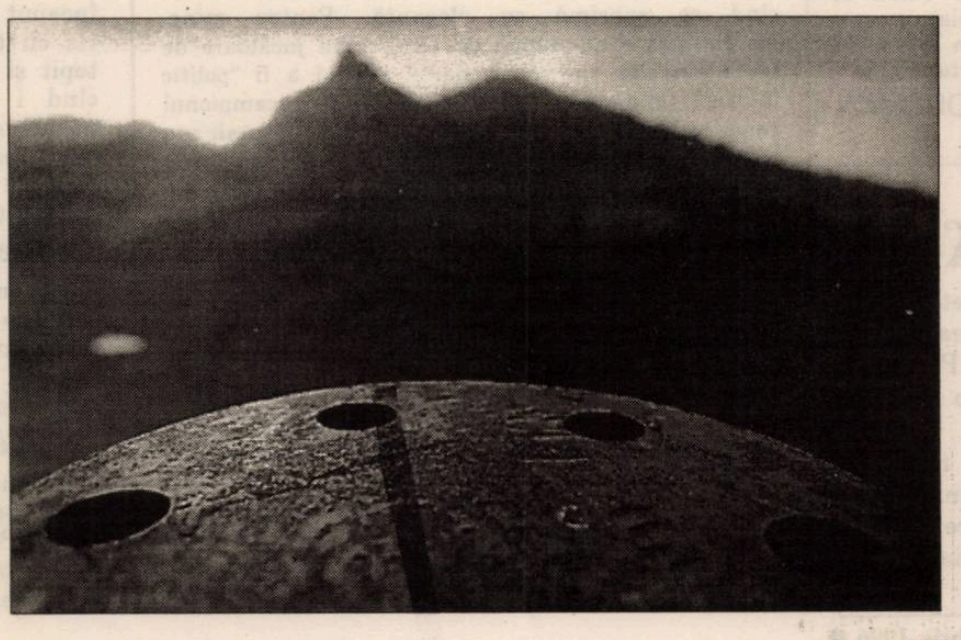

---

1. *Athos, voyage à la sainte Montagne*, Paris, Dervy livres, 1980.
2. Cf. Michel Aubry, *S. Paissius Velichkovsky*, Paris, L'Age de l'Homme, 1992.
3. În spaţiul românesc, *Pelerinul rus* a circulat probabil în manuscris pentru ca, după 1990, el să fie tipărit în două traduceri, una datorată părintelui Nicolae Bordaşiu, cealaltă lui Gherontie Cruceada.

Album

Bazar

Mamaia '96

Mai ales de cînd cu proaspătul meu fiu Luca, a-mi exprima, pe scurt şi metaforic, sensul vieţii a devenit mai mult decît o necesitate. Textele melodiilor prezentate la recentul Festival Mamaia '96 m-au ajutat din preaplin să-mi îndeplinesc visul. "*Vis*" nu e o vocabulă întîmplătoare, ci una cheie în versurile muzicii uşoare neaoşe: "*Doar un vis e de ajuns/ ca să poţi afla ce se-ascunde-n tine/ Chinul să-ţi aline*".

Cel de-al doilea substantiv prezent în versurile de mai sus, *chinul*, este la fel de relevant ca eternul vis. Mergînd şi mai departe, legătura dintre cele două cuvinte ne descoperă esenţa însăşi a filosofiei muzicale uşoare. Din păcate, e una tristă (să fie doar cauza tranziţiei?): "*E pămîntul trist/ Din copacii reci/ cad frunzele iubirii*". Prezenţa doar a visului, ca unică rămăşiţă a realităţii apuse, în general, unul de *iubire* şi, implicit, de *fericire*, duce la chin. Chinul în cauză vine din tînjirea după un trecut aproape mitic, în contradicţie cu tragicul prezent: "*În drumul tău o vreme/ Am fost doar un popas/ Doar în urma ta, nestins,/ Ceva mi-a mai rămas*". "*Drumul*", cu meandrele sale, este cel pe care tinerii interpreţi îşi tot împing iubirile, fericirile şi chiar viaţa înainte şi înapoi. Soarele muzicii de-altădată a cam fost acoperit de *nori* şi murat de *ploi*: "*De iubire îţi cînt/ Pe sub ploaie şi vînt*"; "*Nu vreau să cred/ Că s-a lăsat între noi/ O cortină de ploi*".

În lumina difuză a înserării mai sclipeşte doar metafora firavă a cîte unei stele: "*Numai eu, visător/ Ca şi pasărea-n zbor/ Te ascund într-o stea*". Acelaşi amurg stimulează trecerea de la sensibilitatea lirismului de anotimp la profunzimea filosofiei perene: "*Fericirea mi-o dai/ Fericirea mi-o iei cu tine./ Viaţa mea e doar o aşteptare/ Fără iubire clipa s-ar stinge/ Şi ar atinge/ Punctul final*". Acest ameninţător *punct final* se mai numeşte, într-un fel deja consacrat, *infinit* (vezi melodia de debut a Angelei Similea, "*Un albastru infinit*": "*Către infinit/ Navighează acum/ Ca o corabie nebună*" (cine, nu are o importanţă specială). Căci în "*lumea de mistere/ Plină de himere*", textierii (mai bine zis textierele), precum Andreea Andrei sau Liliana Ştefan *rătăcesc*, împreună cu restul oamenilor, prin *furtună*.

Iaromira POPOVICI

SIMŢĂMINTE PE TASTATURĂ

Salutăm primirea prin Internet a unui grupaj de poezii de la Universitatea Petrol şi Gaze din Ploieşti (cu semnătura Psenicka Irina). Cu toate că nu sîntem o revistă literară, vom reproduce cîteva versuri oferite cu dărnicie de imprimanta noastră: "Ai calcat pe alee, ai strivit frunza / O geana din vara / O raza de soare / Lasi pantoful si fugi. / E mai simplu in iarna, iti spui."

Din viaţa unui extremist de centru...

Trecerea femeilor la 5 seturi

Încă de pe vremea "Insulei pinguinilor" - o, bătrînul "cadavru" al lui Anatole France, cum l-a batjocorit Breton, azi mai viu ca niciodată, resuscitat, confirmîndu-l pe Şestov care-l numea: "inventatorul celui mai convingător zîmbet ironic" - ştiam că există amănunte care pot decide istoria cît marile idei, cît înaltele cauze, cît cele mai respectabile determinisme; sînt marile fleacuri fără de care, nu o dată, seriozitatea, gravitatea şi celelalte substantive impunătoare nu au spor, nu pot birui şi copleşi, aşa cum visează conştiinţa noastră tot mai bolnavă, cu cît e mai evoluată.

Astfel, France analizează într-o pagină fără rival cum s-a schimbat viaţa pe insulă din clipa cînd pinguinele au început să meargă cu toc la pantofi, înălţîndu-se cu cîţiva centimetri faţă de sol, ceea ce le-a dat o altă unduire a trupului, o altă arcuire a muşchilor, o altă mişcare a corpului, inclusiv a ideilor care circulă din creştet pînă în tălpi. Pinguinii au început să le privească altfel trecerea, ba chiar să le urmărească, întorcînd capul, pînă le pierdeau din vedere. Nu ne trebuie o bibliografie sau o bibliotecă (cum se zice? "uită-te la tine!") pentru a şti ce s-a întîmplat din cauza acestei îndelungi priviri după femeia care păşeşte altfel, aceea al cărei geniu - aşa proclama Stendhal - se vădeşte în felul cum traversează o stradă. N-o fi avut importanţa cărnii pentru evoluţia creierului în tranziţia de la maimuţă la om, dar e indiscutabil că tocul la pantof a influenţat serios viaţa bipedului (adică şi a bărbatului, nu-i aşa?) care a ajuns să inventeze maşina cu aburi şi să scrie, la anul 1000, ca domnişoara Şonagon şi la 1920 ca Marcel Proust.

Deşi cauza feminismului a biruit suficient pentru a nu o mai îmbrăţişa în generalităţile ei ci cît mai individualizat, caz cu caz, încercînd să progresăm mai ales în acest domeniu, al îmbrăţişării concrete şi precise - nu pot să trec cu vederea o ultimă iniţiativă în acest domeniu în care energiile continuă să clocotească pentru înfăptuirea acelui ideal formulat clar, simplu şi admirabil de un caricaturist român: "dreptul femeii să fie egal cu stîngul bărbatului".

În "New York Times" din 26 august 1996, Martina Navratilova a cerut ca meciurile din turneele feminine cele mai importante să nu se mai dispute în 3 seturi, ci ca la bărbaţi, în 5. Navratilova are argumente atunci cînd susţine că e vremea ca forurile tenisului mondial "să înţeleagă ceea ce restul lumii ştie: femeile pot să ţină distanţa." Ea nu se sfieşte - ca ori de cîte ori o idee e serioasă - să angajeze istoria: "Dacă bărbaţii ar fi jucat în 3 seturi, istoria tenisului ar fi trebuit rescrisă. Borg ar fi cîştigat titlurile lui la Rolland Garros şi Wimbledon? Nu cred. Eu aş fi cîştigat mai multe turnee ale marelui şlem? Îndiscutabil, fiindcă rezistenţa la efort face parte din antrenamentul meu."

Cred că are dreptate şi mă grăbesc a declara că ar fi o mitocănie ca aceste argumente să fie refuzate prin acea ochiadă avizată - cunosc speţa! - care ar insinua că Navratilova, "elegant vorbind", nu ar avea dreptul să se uite la cum şi cît joacă bărbaţii, "mă înţelegi, nu?" Sinistră e mitocănia de ambele sexe cînd se exprimă cu eleganţă. Pentru mine, Navratilova e nu numai cea mai bună jucătoare de tenis din cîte am văzut, dar - riscînd a fi "politic incorect" din p.d.v. al feminismului - campionul campionilor, fie ei femei sau bărbaţi, homosexuali sau lesbiene, albi sau negri, comunitari şi ne, atei sau credincioşi, aborigeni sau transfugi etc. Poate că trecerea femeilor la 5 seturi, nu va influenţa lumea cît tocul la pantofi, dar ceva, nădăjduiesc, se va întîmpla măcar în viaţa noastră de bărbaţi la cozi şi în pivniţe, în policlinici şi în cosmos, acolo unde încă tragem cot la cot cu ele. Nu pot să nu mă gîndesc la noi, aceştia. Rămîn un profeminist egoist, egotist şi egocentric, incapabil, totuşi, de o hotărîre crudă cînd văd o femeie interesantă (cum se spune azi şi în transmisiile TV de tenis: un "lung de linie interesant", "un rever interesant"...).

Am alergie numai la acelea cu convingeri morale ferme, bărbăteşti.

Radu COSAŞU

Familia mea

On attend bébé

Mămica doreşte un copil şi nu are nici o preferinţă! Dacă va fi băiat, se va numi Andrei, iar dacă va fi fetiţă se va numi Mona-Gisela. De "zestre" se vor ocupa cele două bunici cînd mămica şi copilul vor fi la maternitate.

La naissance de bébé

5 februarie 1973 - ora 11,05 - operaţie cezariană, 2400 g, 45 cm. Fetiţa noastră, Mona-Gisela s-a născut cu trei săptămîni înainte de termen şi este cam micuţă. Dar s-a născut în aceeaşi zi cu mămica ei, care îi doreşte mult, mult noroc şi fericire în viaţă, să fie un copil bun şi cuminte şi să-şi iubească şi să-şi asculte părinţii.

Premières impressions de maman

Fetiţa are o culoare foarte frumoasă, e ca o piersică la obrăjori, are puţin păr şi e negru, iar ochii sînt albaştri de lapte.

Bébé regarde

Reacţionează la lumină (29 martie). Urmăreşte cu privirea şi răspunde la surîsuri (2 aprilie). Azi, 22 aprilie, a descoperit că jucăriile atîrnate deasupra patului sînt colorate şi dacă le atinge fac zgomot. O distrează teribil şi se joacă tot timpul. Monicăi îi place cel mai mult elefantul roşu pe care-l prinde şi rîde şi gîngureşte şi agită mînuţele şi se dezgoleşte goală puşcă. Azi, 9 IV afară a plouat cu fulgere şi tunete; am dus-o la geam şi a tresărit cînd a fulgerat.

Bébé entend

A devenit atentă la sunetul jucăriilor sunătoare (29 martie). A reacţionat (a tresărit) cînd am lovit cîntarul (8 aprilie). Îi place să facă zgomot lovind singură jucăriile (22 IV). Îi place cînd i se vorbeşte şi se încruntă dacă este certată! Cînd aude voci cunoscute lasă rîsul şi întoarce căpşorul. Cel mai mult după bunicul Otto.

Bébé rit

Primul zîmbet (16 III 1983); tot acum a început să gîngurească. Azi, 18 III, Monica a rîs cu tăticul ei cu "hohote". Tăticul ei s-a topit şi nu mai poate după ea. Monica rîde cînd i se zîmbeşte şi se supără dacă o părăsim cînd e joaca în toi! Rîde cu hohote cînd mămica ei îşi scutură părul, cînd o ridicăm în fund, cînd îşi vede ursuleţul galben (5 luni).

La première dent

16 noiembrie 1973, 9 luni şi 11 zile. Mămica a auzit un ciocănit în ceaşcă şi cînd s-a uitat (cu greu!) a observat un "colţişor" în stînga jos. Acum, mămica trebuie să-i cumpere un cadou!

Premières tendresses

Monica i-a dat azi, 7 ianuarie, primul "pup" bunicului Filip (cine împarte, parte-şi face!). Pe mămica îi place să o muşte de nas, iar cu bunicul Otto să facă "bubucuţi" (asta, în semn de mare amor!) (11 luni).

Hausvater în Québec

Viaţa locuitorilor din Québec, *la belle province* (încă) a Canadei, se desfăşoară în mare măsură în spaţiul virtual creat de obscuritatea sălilor de cinematograf sau de ordinatoarele sofisticate instalate în *cyber*-cafenele. Acolo uiţi de vîntul dinspre nord şi de curentul Labradorului, cu o mînă distrată pianotezi pe claviatură, rătăcind pe Internet şi creînd astfel noi trasee în imensul hypertext al lui *World Wide Web*. Pentru cei cu înclinaţii mai radicale spre abstragere din real, casca dotată cu ecran oferă deliciile experienţelor virtuale într-o pseudo-lume concepută astfel încît să se plieze la capriciile subiectului fără să opună vreo rezistenţă. Oraşul Montréal însuşi, supranumit *cyber-ville*, are o anumită irealitate, cu casele lui tradiţionale din lemn, de aspect fragil, oglindite tremurat în suprafeţele reflectante ale zgîrie-norilor postmoderni, care multiplică pînă la ameţeală orice schimbare în configuraţia norilor sau în densitatea ceţei.

Este de aşteptat ca, pentru nişte oameni cu înclinaţii pronunţate pentru imaginile evanescente, concretul experienţei teatrale să fie mai puţin îmbietor. Totuşi, oferta de spectacole din Montréal este diversă şi interesantă, de la cabaretul inteligent prezentat de *Théâtre de Quat'Sous* la spectacolele solid articulate în cheie clasică precum *Gîlcevile din Chioggia* la *Théâtre du Rideau Vert*, de la îndrăzneţul *Quartett* al lui Heiner Müller, o versiune "scandaloasă" după Choderlos de Laclos jucată la *Espace Go* pe Boul' St. Laurent, meridianul zero al oraşului, la spectacolele cu dimensiuni culturale evidente găzduite în complexul de la *Place des Arts*. Am fost atras de respectabilitatea acestei din urmă instituţii,

Bustul Thaliei

care prezenta în *Sala a cincea*, un fel de Sala Atelier de la Naţionalul nostru *Insula lui Ahile*, în regia lui Alexander Hausvater, dorind îndeosebi să compar prestaţia regizorului canadian la el acasă cu realizările sale inovatoare şi mult discutate de la noi. Am pătruns în această adevărată fortăreaţă culturală din beton armat direct din reţeaua subterană care constituie, de fapt, un duplicat al centrului oraşului, permiţînd să ajungi în aproape orice instituţie de interes public fără a înfrunta intemperiile de afară.

Piesa tînărului dramaturg englez Tom Firth a fost adaptată şi localizată pentru o mai bună receptare în mediul din Québec. Patru manageri responsabili cu producţia, marketing-ul, distribuţia şi finanţele unei mari companii, aflaţi într-o excursie, naufragiază pe o insulă pustie de pe marele lac *St. Jean*. Ambientul este straniu şi ameninţător. Confruntaţi cu necesităţile elementare ale supravieţuirii, ei se dezbară, încetul cu încetul, de reflexele profesionale, pentru a-şi regăsi structurile psihice profunde, printr-un dureros proces de recuperare a rădăcinilor existenţiale. Doi dintre ei sînt semne de aer (Balanţă şi Vărsător), ceilalţi doi sînt semne de apă (Scorpion şi Peşti), drama fiecăruia fiind corelată cu tipul său fizico-psihic. Vărsătorul va redescoperi emoţiile şi angoasele sentimentalismului, Balanţa se va desprinde de formalismul în care ar dori să menţină relaţiile interumane, Scorpionul, oricum mai aproape de natură, se adaptează cel mai bine, reconectîndu-se la sursa lui puternică de energie internă. Cu maxim de interes se urmăreşte evoluţia personajului guvernat de intuiţia para-raţională a Peştilor. Acesta regresează la o stare de iluminată sălbăticie, în care pulsiunile fundamentale devin manifeste, aducîndu-l pe marginea unei revelaţii majore. Este uşor de văzut că piesa este construită prin raportare la *Furtuna* shakespeariană, actualizarea scenariului iniţiatic fiind realizată cu gust şi măsură.

Spre surprinderea spectatorului care a urmărit cu încîntare inventivitatea montărilor bucureştene ale lui Hausvater, realismul cuminte al acestui spectacol este decepţionant. Decorul, luxuriant, aduce pe scenă vegetaţia luată direct din pădure. Actorii intră în scenă înotînd în apa agreabil încălzită a unui mare bazin de cauciuc. Licăriri de stele, fulgere impecabile, un ambient audio-vizual high-tech se află acolo ca să dovedească celor circa douăzeci de spectatori că nu au dat banii degeaba. Jocul actorilor este conştiincios şi elementar, ca şi cum ar aparţine unor amatori, ceea ce nu este cazul. Programat seară de seară între 15 aprilie şi 5 mai, spectacolul se apropia, cu o demnitate şifonată, de încheierea scurtei sale cariere. Alexander Hausvater a înţeles perfect liniile de forţă ale piesei, s-a resemnat însă să pună în scenă ceea ce actorii puteau să arate şi ceea ce publicul era pregătiti să accepte. Îl aşteptăm din nou aici cu condiţii tehnice desigur mai precare, dar cu două elemente de preţ fără de care teatrul nu este posibil: actorii şi publicul.

Adrian MIHALACHE

Nu ratați

Avocatul diavolului - impecabil thriller psihologic, cu un Richard Gere în mare formă, Frances McDormand ("şerifa" din **Fargo**) în rolul psihiatrei şi un debutant excepţional: tînărul Edward Norton. **(a.l.ş.)**

Telalii fără fruntarii

Curat ca un porc

Desigur, aţi băgat de seamă: în prezent se pot vedea pe micul ecran două reclame – ambele la detergenţi universali – care au ca blazon taman porcul! Cel mai murdar animal, cum este îndeobşte considerat, interpretează în dublu rol aria purităţii! Această partitură era jucată pînă mai ieri de imaculatul răţoi cu pistoale la brîu (mai ţineţi minte? Cu *Anitra* la atac!).

Porcul publicitar e în realitate un godăcel, rozaliu şi bondocel. În spotul pentru *Rex* (la numele ăsta, mergea mai bine un cîine) e fugărit de ciocanul asasin şi salvat de antropomorfele sticle cu *Rex*. E vorba, v-aţi prins, de un purcel-puşculiţă, simbolul chiverniselii. Propăşirea economiei domestice rezidă aşadar în *Rex*. Astfel iniţiaţi, pricepem mai uşor spotul pentru *Dosia*, în care purcelusul ceramic îşi pierde rigiditatea, tolănindu-se într-o rînă. Noi vom şti că e acelaşi porc al chiverniselii, cel cu gaură-n spinare, a "ţişpea" oară stilizat. Noi va trebui să-nţelegem nu "jegul porcului", ci "norocul porcului". Spoturile cu pricina, concepute în cine ştie ce ţări vestice, au ajuns, prin adoptare şi adaptare aici, la noi, să ni-l facă simpatic pe imundul porc!

Dacă în reclame porcul ajunge să însemne curăţenie, peştele ajunge să semnifice murdăria (sau cel puţin duhoarea)... Asta – într-o altă reclamă la detergenţi, în care gospodina priveşte exasperată la cămăşile de perscari de duminică ale băieţelului şi bărbăţelului. Ea va fi scoasă din impas de "un vechi prieten", *Dero*. Baiul e că o asociaţie naţională a pescarilor a ameninţat cu judecata televiziunile ce dau spotul, pe motiv că defăimează *crapul românesc*, una din fuduliile faunei naţionale.

Telalii români nu şi-au dat încă seama: în publicitate animalul e sacrosanct. Folclorul poate oricît să îl ironizeze (şi odată cu el, şi marfa lăudată): doar un bou poate s-alerge după un *Cielo* şi doar un papagal poate să bea *Rio*. Telespectatorul român adult, sensibil la culme, vede peste tot asemenea aluzii. Iată de ce sloganul pentru ciocolăţica *Lion* nu ne îndeamnă, ca pe străini, să ragem de plăcere (*Pour rugir de plaisir*), ci va aduce din nou vorba de ieftinătate (deşi nu-i tocmai cazul, dimpotrivă): *Lion – îmblînzeşte leul*.

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţiu

JURNALE (8)
Letopiseţ în "dürftiger Zeit" (II)

Fiind vorba despre un jurnal (la volumul al doilea, am publicat o cronică în *Dilema* nr. 121, din 5 mai 1995), îngăduie-mi cititorul să-i ofer, brut, "neprelucrate", însemnările mele pe marginea acestei cărţi*. Chiar dacă "nu pictăm Orientul cu mijloacele Orientului", cum bine a spus-o Călinescu, poate că *hic et nunc* formula va fi propice.

*

Există trei categorii de persoane în jurnalul lui Mircea Zaciu: 1) Cele care sunt ca nişte sateliţi ai eului său (M.<arian> P.<apahagi>, A.<urel> S.<asu>, Vartic) - şi, pentru că autorul e cu mare parcimonie introspect, aceştia, deşi masiv prezenţi, sunt foarte puţin portretizaţi. 2) Ca să duc mai departe metafora sateliţilor, în a doua categorie intră, cred, cei pe care profesorul clujean îi simte în acelaşi "sistem solar" cu el (G.<usti> Buzura, Geta <Dimisianu>, Dimi<sianu> Gabriel, Paler, Ianoşi, Cosaşu), ceea ce nu exclude apropieri şi îndepărtări, după circumstanţe, de orbita fiecăruia. 3) Cei din alte "universuri", fie congruente cu ale diaristului (E.<ugen> S.<imion>, Breban, Mircea Martin ş.a.), fie cu totul incompatibile: Eugen Barbu, Ungheanu, Romul Munteanu, Dere (D.R.Popescu), Dulea...

*

Citită ca un "roman", cartea are incontestabil cîteva personaje care se detaşează net. Iese din pagini figura, dominată de o eficace agitaţie, plină de temperament şi de energie, "sufletistă" pînă dincolo de risc pentru cartea bună şi scriitorul onest, a editoarei Georgeta Dimisianu, protagonistă şi a unor pagini "epice" din jurnal (episodul înlocuirii ei cu Gabriela Adameşteanu). Subtil, complex, labirintic rezultă şi portretul lui Augustin Buzura, dacă punem cap la cap pasajele numeroase care-l privesc, scrise cu prietenească detaşare, cu o, uneori, tandră circumspecţie... Niki M. (Nicolae Manolescu) e surprins în etape psihice diferite, cînd mai optimist, cînd mai "căzut", mai tăios sau mai concesiv, mai alert sau mai blazat, care dau şi ele o bună imagine tridimensională. Nici Octavian Paler, frecvent consemnat, nu apare "omogen", uniliniar în benefica intransigenţă, tinzînd spre radicalitate, pe care o manifesta în anii care dau materia cărţii (1984-1986). La fel, Dinescu, inclus şi cu texte (scrisorile plesnind de sarcasmul jucăuş, de *grand guignol*, grav de tot în fond, către D.R.Popescu).

*

Dintre cei scrutaţi cu înţelegătoare răceală (trăsătură dominantă la Mircea Zaciu), e de remarcat silueta plină de sine a lui Nicolae Breban (*"el, Breban, a deschis pîrtia romanului «post-modernist» la noi... Infatuarea lui e, la urma-urmelor, copilărească, dar devine, după o jumătate de oră de insistenţe, obositoare... Dialogul cu el, imposibil. Interior încărcat, obosit, prăfuit... -Toţi aceşti Brebani s-au coalizat de fapt să mă nască pe mine, ei existau pentru a mă ivi eu!... Spune chiar două-trei expresii franţuzeşti, toate greşite. Omul degajă tot timpul un soi de energie teribilă, animalică, rămînînd totodată zîmbitor, afectat şi convins că te-a dat gata..."* - pp.89, 90). Admirînd intuiţia portretistică şi notaţia lapidar-relevantă, mă grăbesc să spun că, trasînd ferm o *faculté maîtresse*, aceste crochiuri, în genul aqua-forte-lor lovinesciene, nu pot fi totuşi dilatate pînă la generalitate. (Octavian Paler povestea, la lansarea cărţii, că dintr-o întrevedere a sa cu Mircea Zaciu, de cîteva ore de discuţii substanţiale, a intrat în jurnal doar detaliul că, din cine ştie ce pricină a neatenţiei, el a neglijat să-şi servească oaspetele cu nişte piersici aflate pe masă... Poate că e semnificativ, dar nu mai puţin maliţios). Iată încă un exemplu, lăsînd cititorului sarcina de a recunoaşte persoana: *"R.M., buhăit, plin de boli, cu o coamă leonină, cam nespălată, cu un alpenstock în care se sprijină căci nu-l duc picioarele slabe, ne-a stricat apoi toată masa, instalîndu-se cu noi cică doar pentru cinci minute, să bea o bere, dar bînd în final vreo şapte şi stînd preţ de trei ore... Troscănit, a început să spună şi ceea ce desigur n-ar fi vrut: cum s-a schimbat garnitura Clubului..., înainte erau oameni subţiri..., putea «trata» cu ei în condiţii optime. Brusc, fiindcă simţise aversiunea mea, îmi spune că o să ajung curînd la puşcărie, că aşa simte el"* (p.242, 243). Trimit şi la pasajele de la p.536, despre Eugen Simion, văzut, în aceeaşi oximoronică manieră, de toleranţă, inteligentă inaderenţă, şi de la p.551, despre prof. Mihai Pop: în zece rînduri, un destin de *"ardelean venit în Regat şi făcînd carieră printre «miticii» pe care-i execră, dar de care se foloseşte bine"*.

*

Evident că "marele" personaj-absenţă al cărţii, un fel de Godot bicisnic, e Dulea, cu "folclorul" aferent *("mai dulează, mai dulează", "Dulea lex, sed lex"* etc.). E psihanalizabil dispreţul din rărunchi al profesorului Mircea Zaciu faţă de acest ins, dispreţ care face ca singura mare filă ce l-ar fi putut imortaliza să nu poată fi scrisă (v.p.500); e ca o grevă a conştiinţei incapabile de imersia în imund.

*

Criticul din Mircea Zaciu nu e cu totul escamotat în faţa cronicarului migălos al timpurilor negre. Mărturie stau notaţiile cu rezerve, exprimate mai blînd sau mai intens, faţă de scrisul, *e.g.*, al lui Radu Petrescu (*"De ce, în pofida marilor sale calităţi stilistice, acest om n-a putut fi ceea ce se cheamă un mare scriitor?... Cred că explicaţia stă în însăşi fibra intimă a lui P., ins efeminat şi nevrotic, retractil, de o cloroză psihologică accentuată... Atent doar la partea frumoasă a realităţii, naturii, umanului..., pînă la oboseală. E o saţietate în cele din urmă a lecturii, care îndepărtează..."* - p.347). Ar mai trebui citate, dear fi loc, scurte judecăţi necomplezente despre Mircea Martin, R.G.Ţeposu, Dorin Tudoran, o masă rotundă cu Matei Călinescu, Nego<iţescu>, Ierunca, în care simpatia nu obnubilează rigoarea.

*

Temă de seminar: "Mircea Zaciu şi peisajul"... El însuşi are, la p.467, cîteva consideraţii pătrunzătoare despre relaţia ardelenilor cu marea. În ceea ce-l priveşte, profesorul vede şi aude dens, sintetic, şi unele rînduri amintesc de chinezăriile pe un bob de orez. Marea? *"Pescăruşii toată noaptea, cu ţipete ciudate, nemaiauzite, unele ca un hohot de rîs"*, p.478; *"o impietate: pe plajă, muzica acoperă zgomotul valurilor, singurul legitim"*, p.499. Bucureştiul socialist în iarnă? *"Aerul e bun, nepoluat căci nu mai circulă aproape nici o maşină, lumea umblă, ca la sate, prin mijlocul drumului mare, bulevardele sunt ca un drum mare, oraşul sub cerul înstelat de iarnă pare întunecat şi alb, un fel de Irkuţk"*, p.235; aceeaşi urbe, într-o viziune fulgurantă, între Bacovia şi Bosch: *"Bucureştiul arată groaznic; plin de praf, gropi, cîini vagabonzi în haite prin Piaţa Palatului, pe gazon, cerşetori, schilozi, nebuni gesticulînd, vorbind tare, ameninţînd cu pumnii pe Calea Victoriei (ca-n Bacovia), figuri patibulare"*, p.531. A se vedea şi finalul primei notaţii din 12.II.1986, p.390.

*

Bref, ce e, esenţial, această carte? Pentru lumea literară, *lato sensu*, un eveniment. Miezul ei "epic" fiind constituit de epopeea mizerabilă a *Dicţionarului scriitorilor români*, pe această coloană vertebrală se află fresca pointilistă a unor vremuri intelectualmente infame. Cartea e infuzată de acel sentiment camusian de divorţ între actor şi decorul său, de greaţa faţă de un cosmos (...haotic!) al prostiei şi ticăloşiei de stat, care te înconjoară însă concret prin indivizi de toate calibrele şi rangurile. Documentar, *Jurnalul* e de departe cel mai bun text despre viaţa scriitoricească şi universitară a epocii de aur calp, despre lăţirea întristătoare a specificei *trahison des clercs*. Literar, o mină de diamante de psihologie cărturărească sau politrucească, de semitonuri ale relaţiilor umane impregnate de damful erei bănuielii, de fixare a unor fapte semnificative din imensa istorie a cotidianului ceauşist, în palierul unde cultura interferează socialul.

George PRUTEANU

---

*) Mircea Zaciu, *Jurnal*, III, Ed. Albatros, Buc., 1996, 604 p., 8874 de lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Năravuri vechi...

Michael Holroyd, unul dintre cei mai marcanţi biografi englezi contemporani (Oscar Wilde, H.G. Wells etc.) şi-a început cariera în 1967 cu descrierea vieţii lui Lytton Stratchey, eseist al anilor '30, autor la rîndu-i al unor biografii de succes ("Eminenţi victorieni", "Regina Victoria", "Elisabeth şi Essex"). Cartea îi reapare în 1994 la aceeaşi editură (Chatto & Windus) şi apoi, în traducere franceză, la Flammarion, în 1995, servind ca scenariu filmului *Carrington* ce s-a bucurat de un imens succes la Festivalul de la Cannes de anul trecut.

În prefaţa ultimei ediţii în limba engleză, Holroyd povesteşte cum s-a născut ideea acestei biografii: o întîlnire, în octombrie 1962, cu James Stratchey – colaborator al lui Freud şi primul traducător al acestuia în engleză – fratele lui Lytton, într-o cameră acoperită în întregime cu celofan în care se ascundeau "mii de scrisori şi manuscrise aflate sub tone de praf şi pînze de păianjen". După moartea fratelui său, James aştepta "momentul în care opinia cultivată va fi evoluat suficient pentru a admite revelaţiile conţinute în aceste hîrtii".

Prima ediţie a cărţii nu a putut utiliza acest material în integralitatea sa: Holroyd a înţeles treptat că una dintre problemele personale ale lui Lytton Stratchey a fost homosexualitatea. Trebuie menţionat că "Labouchère Criminal Low Amendment Act" din 1885 – în baza căruia Oscar Wilde a fost condamnat în 1895 la muncă forţată – a rămas în vigoare pînă în 1967, fiind abrogat cu cîteva luni înainte de apariţia primei ediţii a cărţii.

Holroyd a avut de întîmpinat nenumărate dificultăţi în alcătuirea biografiei lui Stratchey; pînă în 1971 Leonard Woolf (soţul Virginiei) a refuzat să-i comunice scrisorile primite din partea acestuia din urmă (Geoffrey Keynes, fiul lui J.M. Keynes, va face acelaşi lucru); fapt explicabil, ţinînd cont că în memoriile sale Leonard a eliminat tot ceea ce ţinea de homosexualitatea unora dintre prietenii săi bloomsburyeni. Alături de soţii Woolf şi Lytton Stratchey grupul Bloomsbury era alcătuit, printre alţii, şi din Aldous Huxley, Katherine Mansfield, Somerset Maugham, Bertrand Russel, D.H. Lowrence.

Despre atmosfera grupului, sfidător faţă de convenţiile sociale, Holroyd ne relatează că într-una dintre şedinţe participă, la invitaţia prietenului său Keynes, prim-ministru din acea perioadă, Asquith, anunţat la intrare "Mr. Keynes şi un alt gentleman".

Biografia lui Stratchey, în noua variantă, adaugă descrieri autentice ale experienţelor sale homoerotice, extrase din jurnal sau manuscrise (aşa cum va proceda şi Henry Miller – nu este vorba despre faimosul romancier! - investigînd viaţa lui Michel Foucault). Cea mai interesantă este poate aventura avută cu Alberto Moravia într-un "palat de frumuseţe palidă" din Roma: "Am fost asigurat că Moravia este într-adevăr frumos. Conştient de particularitatea gusturilor sale, nu am fost surprins să găsesc un individ ce aducea cu o nevăstuică care mă aştepta în faţa coloanelor galbene ale vestibulului central. Pentru restul, nu era aşa de teribil. Am înţeles că a scris un roman pe care compatrioţii noştri refuză să-l traducă: «descriu în el femei dezbrăcate», mi-a explicat cu un accent italian de tăiat cu cuţitul" (romanul respectiv, "Indiferenţii", a fost tradus în Anglia abia în 1935 de către un prieten personal al lui Stratchey, Angus Davidson).

Toamna anului 1893: ştiri incredibile invadează saloanele londoneze. Oscar Wilde, după un succes fulminant în aprilie cu piesa "O femeie fără importanţă", ar avea o legătură homosexuală cu un tînăr aristocrat scoţian. Scandalul explodează în februarie 1895, cu ocazia premierei noii sale piese "Importanţa de a fi onest". În sală cineva îl apostrofează violent pe autor, acuzîndu-l de relaţii de "sodomie" avute cu fiul său, Alfred Douglas. Era lordul John Sholto, marchiz de Queensberry (autorul regulilor care, din 1866, guvernează boxul profesionist), exclus din Camera Lorzilor, deoarece refuzase să depună jurămînt cu mîna pe Biblie, declarîndu-se ateu. Wilde intentează proces marchizului, dar din acuzator devine rapid acuzat: Queensberry invocă Legea Labouchère în favoarea fiului său.

În ciuda presiunilor făcute de prieteni pentru a se exila în Franţa şi a scăpa astfel urmăririlor juridice, Oscar Wilde acceptă să execute pedeapsa de 2 ani de muncă forţată (hard labour). Apare fireasca întrebare: de ce Queensberry a avut cîştig de cauză într-un proces în care şansele păreau egale? Odon Vallet ne oferă, în "L'Histoire" din decembrie 1993, o posibilă explicaţie: în "Portretul lui Dorian Gray" (1891), al cărui titlu amintea, nu întîmplător, romanul de tinereţe, "Vision Grey", al fostului prim-ministru Disraeli, Wilde punea în scenă un tînăr dandy şi un bătrîn lord exersînd asupra acestuia o "oribilă atracţie". Mulţi pairi s-au recunoscut probabil în acest ultim personaj. Numeroşi intelectuali ai epocii, printre care G.B. Show sau André Gide au lansat o petiţie (pe care Zola va refuza să o semneze, ca semn al dezacordului faţă de binecunoscutele opţiuni amoroase ale lui Gide) în care se cerea eliberarea lui Wilde. În van: acesta va fi închis la Reading şi va supravieţui doar 3 ani eliberării. Va muri în acelaşi an cu bătrînul Queensberry .

Puritanismul victorian, contestat prin toate mijloacele literare şi nu numai de Lytton Stratchey (în 1916, cu ocazia unui proces intentat pentru refuz de încorporare, la întrebarea judecătorului "ce aţi face dacă un soldat german v-ar viola sora?", Stratchey răspunde nonşalant "m-aş intercala între ei", replică ce a sandalizat întregul Albion), nu a fost satisfăcut cu condamnarea lui Wilde. Tînărul locotenent Winston Churchill i-a căzut victimă în februarie 1896: tatăl unui fost coleg de la şcoala militară Sandhurst îl acuza de "acte grosiere imorale de genul celor aparţinînd lui Oscar Wilde". Viitorul prim-ministru a fost mai inspirat decît poetul, trimiţînd pe adresa detractorului său 500 de lire şi o scrisoare de scuze...

Radu CARP

O călătorie prin ţări de tranziţie

De cînd cortina de fier a căzut în vuiet de revoluţii, iar tranziţia a reparat drumurile şi a simplificat frontierele, e de-ajuns să încalţi această fermecată gheată modernă numită auotomobil şi poţi parcurge întreaga Europă Centrală în salturi, asemenea gîştelor. Pleci de la Oradea: a doua zi, hop, dormi în Budapesta, apoi Bratislava şi, hop, dormi în Praga, noaptea următoare la Berlin, cealaltă la Strasbourg şi apoi, hop, cobori în sud, la Liubliana ori Zagreb – e chiar ameţitor. Gîndiţi-vă că aşa ceva e posibil doar de puţin timp. Niciodată înainte nu se putea visa la o asemenea călătorie. Nu existau autostrăzi sau existau foarte puţine, vameşii erau lugubri şi suspicioşi, hotelurile lipsite de confort sau supraveghеate. Acum, o călătorie, călătoria în maşină, a devenit o bucurie fără egal, o plăcere care te lecuieşte de angoase, o aventură simplă şi încîntătoare – Europa ţi se oferă spre recucerire precum o femeie puţintel cam coaptă, destul de cochetă ca să te agaseze, dar nici într-un caz ca să te facă să suferi.

S-a sfîrşit, deci, cu plictiseala tropicală, cu jilăvelile Indiei, cu plajele străjuite de palmieri monotoni, cu toată acea îngrămădeală de temple aztece, de bazare chinezeşti, de pieţe africane, de talciocuri arabe – gata cu lungile voiaje în avioane supraîncărcate, cu aşteptarea în aeroporturi unde te scufunzi într-o mulţime anonimă. În propria-ţi maşină eşti la tine acasă şi-ţi poţi urma pornirile, îţi faci chesful în ritmul care-ţi convine.

Pentru că maşina a fost ponegrită atît de mult şi i s-au pus în cîrcă toate relele noastre, fiind transformată în simbolului absurdei noastre civilizaţii, simt nevoia să-i aduc în sfîrşit elogii. Fără îndoială, e frumos mersul prin pădure, cu sacul şi sudoarea pe spate, cu gîndul la un refugiu şi la momentul cînd vei ajunge la el atît de stors încît abia mai ai putere să te prăbuşeşti într-un pat. Între avionul care merge prea repede şi plimbarea pe jos care e oricum prea înceată, maşina e adevăratul mijloc de locomoţie pentru călătorul european, curios să-şi cunoască noua sa patrie. Deschizi harta, hărţile, şi descoperi acea reţea de firişoare roşii, atît de multe că ţi-e imposibil să faci un inventar al traseelor posibile care ţi-ar permite să ajungi la punctul de destinaţie. Lasă-te dus de hazard. La ieşirea dintr-un oraş unde tocmai ai înnoptat, eşti obligat să faci un ocol din cauza unui şantier şi te trezeşti în plin cîmp; hoinăreşti printre tufişuri, te pierzi, traversezi cîteva sate, ajungi într-un tîrziu într-un mic orăşel marcat chiar pe propria-ţi hartă. Acesta, de exemplu: Törötzenmiklos; parchezi în piaţa centrală, aproape de o bancă unde o să schimbi cîţiva dolari. Iată-te bogat. Mergi spre piaţă, te aşezi pe mica terasă a unui birt unde un grup de ţigani, negri ca tăciunele, comandă ceva de băut. Unul dintre ei are o secure atîrnată la brîu. Îţi mănînci cîrnatul în tovărăşia unei femei grase cu unghii vopsite în negru, care înfulecă un sandviş contemplînd, ca şi tine, piaţa animată. Dar ea rămîne acolo, foarte mult timp, pe cînd tu pleci repede, cu o pungă plină de fructe spălate la fîntînă.

Şi autostrăzile! Ce poate fi mai poetic decît aceste autostrăzi? Fereastra deschisă, 145 la oră, cu vîntul năvălindu-ţi pe sub cămaşă şi zburlinduţi părul, eşti ca un căpitan cu trei catarge în plină furtună, cu privirea ţintită spre orizont, excitat de pericol, atent să ţii direcţia deşi suflă vîntoasa. Numai datorită acestor autostrăzi poţi trece atît de rapid de la o capitală la alta, de la o monedă naţională la altă monedă naţională, poţi urca şi coborî, în complexa noastră Europă Centrală, pe fusteii scării, de la tranziţie spre economia de piaţă, liberalism şi prosperitate. Ici, indivizi în bluzoane jegoase te urmăresc fără milă pe stradă, sub ochiul indiferent al poliţiştilor, şi-ţi propun să le schimbi bancnotele murdare pe care le foşnesc printre degete unsuroase. Dincolo, un domn elegant, într-o bancă luxoasă, te întreabă amabil dacă vrei hîrtii mai mici sau mai mari.

Una din curiozităţile pe care le-aş putea propune, ca o concluzie, noului automobilist european avid de exotism, se află pe o şosea naţională într-o ţară din Europa foarte centrală. Din kilometru în kilometru, frumos înfipte în faţa unui decor campestru la marginea pădurii sau a unui lan de porumb, se ivesc în plină zi nişte creaturi pline de farmec, un fel de păpuşi în mărime naturală, îmbrăcate în şorţuri de piele sau în fustiţe extrem de scurte, cu pîntecul drept ofertă avantajoasă pentru cei din maşină, violent de blonde, agresiv de roşcate, machiate în aşa fel încît ar putea păli pe lîngă ele chiar şi panourile de semnalizare. La început, îţi spui că e o doamnă care vrea să traverseze strada; despre a doua crezi că îşi aşteaptă o prietenă sau poate chiar soţul. Dar la capătul numărătorii trebuie să accepţi evidenţa: aceste tinere femei care seamănă atît de mult cu pozele expuse în cabinele camioanelor sînt pur şi simplu coborîte din visele şoferilor pentru a se pune la

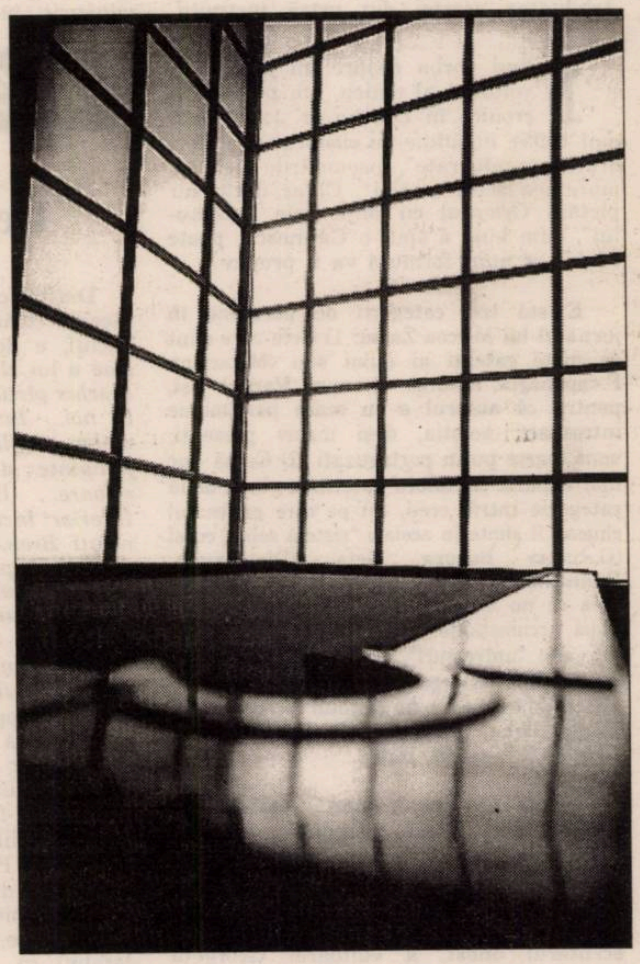

dispoziţia lor pe marginea drumului. Treci în viteză, agăţat de volan ca Ulysse de catargul corăbiei, fiindcă sirenele asfaltului îi ademenesc pe cei slabi în boscheţi, sub privirea emoţionată a vreunei vrăbii, pe cînd o muscă îţi bîzîie în parbriz, şi se dedau unor malefice voluptăţi.

Americanii ne-au adus ideea de a vedea un film sau de a-ţi potoli foamea fără să cobori din maşină, aşa-numitul drive-in.

Aceste Venus de pe şosea sînt, totuşi, numai ale noastre. Este replica Europei insolente, licenţioase şi viclene la uniforma care acoperă din ce în ce mai mult o lume lipsită de fantezie. Ele vor dispărea într-o zi, asemenea mărturiilor despre tranziţia care le-a născut, după cum desigur aţi înţeles, ca pe nişte produse foarte originale.

Norbert DODILLE

"S-a născut, a lucrat, a murit"

Considerat un simbol al unei despărţiri catartice de trecut, procesul de la Nürnberg e departe de a avea o presă atît de bună în Germania, ţara în care se presupune că s-a desfăşurat acţiunea lui binefăcătoare, ca în restul lumii. Faptul că justiţia a fost aplicată de reprezentanţii armatelor învingătoare pune multe semne de întrebare în legătură cu îndreptăţirea sentinţelor: o spune toată lumea, au fost judecaţi cei care s-au găsit la îndemînă şi "marii vinovaţi" au fost amestecaţi cu personaje mai mult sau mai puţin întîmplătoare. După Procesul principal cele care i-au urmat s-au revendicat de la jurisdicţia lui, iar reflexele noului război, al celui rece, trăgeau alte linii despărţitoare între acuzatori şi acuzaţi. Denazificarea – începută într-o ţară epuizată economic şi distrusă psihologic – a debutat prin excese şi s-a supus apoi imperativelor vieţii, care trebuia să continue. Dacă procesul de la Nürnberg ar fi fost un model, probabil că acţiunile judiciare împotriva criminalilor de război n-ar mai continua şi astăzi, probabil că n-ar mai fi fost necesară adaptarea unor legislaţii împotriva extremismului nazist, fascist etc.

A trecut peste jumătate de secol de la încheierea războiului şi încă nu s-a putut găsi un răspuns la cea mai simplă dintre întrebări: "cum de a fost posibil aşa ceva în sînul unei naţiuni civilizate" şi la următoarea, care decurge: "cum de a fost posibil ca oamenii cei mai civilizaţi din această naţiune civilizată să susţină barbaria?

"Mîinile lui extraordinare"

Cazul Heidegger este mereu reluat, tocmai prin caracterul extraordinar al subiectului. Poate că ar trebui, aşa cum sugerează un recent biograf al său - Rüdiger Safranski - să fie onorată doar calitatea gîndirii şi să fie omise cu totul întîmplările imunde ale vieţii. Heidegger însuşi a spus într-o zi despre Aristotel: "S-a născut, a lucrat, a murit".

"Încercarea de a găsi ce element din gîndirea lui Heidegger l-a alăturat pe filosof naziştilor, duce fără îndoială într-un impas. E mai important de subliniat că nici un element din filosofia sa nu i-a putut împiedica adeziunea, nimic nu l-a oprit să-l susţină în 1933 pe Hitler. Desigur, el n-a participat la violenţele antisemite, nici măcar nu le-a aprobat, dar a ştiut să se adapteze şi a ajuns să închidă ochii fără să facă prea multe mofturi. Nici un fel de comandament etic nu l-a făcut, după război, să ia în considerare vinovăţia germană: el a continuat să considere că doar ascendentul tehnic este întru totul detestabil, că nazismul n-a fost decît un avatar al său, firește deplorabil, dar în fond nici unic, nici evitabil" (Roger-Pol Droit - **Uitarea şi omul** - *Le Monde* 6 sept. '96).

Posteritatea filosofului n-a fost afectată de comportamentul său politic în acei ani cumpliţi, cînd, din punctul de vedere al sfîrşitului din 1945, Heidegger nu s-a plasat de partea care trebuie. Viaţa omului - care şi-a iubit soţia, Elfride, o persoană de un antisemitism patent, dar a păstrat o pasiune de o viaţă pentru evreica Hannah Arendt - a fost destul de încăpătoare încît să cuprindă toate misterele şi întrebările.

În iunie 1933, filosoful Karl Jaspers l-a vizitat pentru ultima oară pe colegul său Martin Heidegger. În martie, acesta devenise rector al Universităţii din Fribourg şi membru al Partidului naţional-socialist. Jaspers l-a întrebat: "Cum va putea un om atît de incult cum este Hitler să conducă Germania?" Heidegger: "Cultura nu are importanţă (...) Priveşte, ce mîini extraordinare are!" Desenul iscălit Serguei, care însoţeşte cronica din care am citat, înfăţişează un om care-şi acoperă ochii cu o mînă, în timp ce cu cealaltă în care ţine tocul cu peniţă, desenează ucigînd în acelaşi timp. Creaţia se transformă în crimă.

Perspectiva timpului face din ce în ce mai greu de descifrat resorturile intime care l-au determinat pe un intelectual să se alăture - sincer - unui sistem de gîndire anti-intelectual şi poate că adevărul care leagă toate motivaţiile este pe cît de obscur, pe atît de inutil. Ceea ce naşte sentimentul alarmei permanente este neputinţa de a sesiza clipa în care cuvintele încep să ucidă.

Între ruşine şi pudoare

Heidegger a fost o personalitate de asemenea dimensiuni încît adeziunea lui la nazism şi tăcerea lui de după '45 au justificat comportamentul unei întregi categorii de intelectuali germani, tăcerea universitarilor, refuzul de a analiza oroarea. În mediile ştiinţifice a vorbi despre sine e ceva nepotrivit, dacă nu obscen, aşa că moravurile academice au făcut să prevaleze discursul ştiinţific, cel al obiectivităţii imposibile, a prezentării "faptelor". Aşa cum observa Karlheinz Stierle "discursul academic al istoriografiei profesionale nu făcea decît să mascheze tăcerea. Deviza discreţiei eului, care se retrage în faţa obiectivităţii ştiinţei ascundea de fapt refuzul ororii. Şi totuşi există o ambivalenţă a tăcerii. Ruşinea, chiar neexprimată poate deveni energie creatoare. (...) Dar nu există normalitate acolo unde tăcerea n-a putut deveni cuvînt public". Karlheinz Stierle (n.1936), din care am citat, este profesor la Universitatea din Constance, unde i-a urmat lui Hans Robert Jauss, la catedra de literaturi romanice. Iar Jauss, născut în 1921 s-a angajat voluntar în Waffen-SS pe 23 octombrie 1939. Pe frontul de Est a comandat o companie de 120 de oameni cu gradul de Hauptsturmführer. Apoi a fost repartizat ca ofiţer de legătură (pentru că ştia limba franceză) la Divizia Charlemagne. A fost judecat de un tribunal al forţelor de ocupaţie care a pronunţat o sentinţă în care s-a constatat că n-a participat la "acţiuni criminale". Jauss "nu şi-a negat trecutul şi n-a minţit în legătură cu el, l-a menţionat în toate autobiografiile lui din toate etapele vieţii sale academice, de cînd s-a înscris la Heidelberg, în 1948". Într-un interviu recent, publicat în ziarul **Le Monde**, Jauss se explică pe sine şi pe ceilalţi: "Ca prizonier de război, datorită tribunalului de la Nürnberg am aflat cu precizie ce s-a întîmplat şi am constatat oroarea absolută comisă de Germania nazistă. Am sperat că în viitor atrocităţile comise în timp de război împotriva drepturilor omului vor fi întotdeauna judecate de tribunale internaţionale. Am sperat că, aşa cum credea Kant, o crimă împotriva umanităţii comisă în orice punct al globului poate fi pedepsită în oricare alt loc din lume. Dacă, după 1945, au mai fost crime împotriva umanităţii care sînt pasibile de a fi judecate de tribunale internaţionale nu cred totuşi că trebuie să apelăm la echivalenţe istorice între masacre: fiecare dintre ele îşi păstrează specificitatea în oroare şi comparaţia nu clarifică, mai curînd introduce confuzia. Crimele regimului nazist depăşesc tot ce se poate imagina în cadrul unei naţiuni civilizate".

Maurice Olender, autorul interviului din care am citat, îşi întreabă interlocutorul cum se explică tăcerea marilor universitari germani compromişi cu nazismul, cum se poate justifica faptul că n-au spus nimic elevilor lor. La care Jauss răspunde: "Tăcerea este fără îndoială legată de refuzul de a înţelege ceea ce este inuman. Leo Spitzer a cercetat fenomenul, întrebîndu-se de ce universitarii germani care au contribuit într-o asemenea măsură la legitimarea nazismului, după război s-au explicat cu atîta dificultate. Ca şi cum inumanitatea de neînţeles a crimelor regimului îi zăvora pe cei care fuseseră, sub o formă sau alta, actori sau martori într-o muţenie absolută. Stranietatea radicală a barbariei naziste a paralizat o generaţie de intelectuali, obligîndu-i la pasivitate, la inerţie mentală, pînă la urmă condamnîndu-i la stupiditate, în măsura în care stupoarea te amuţeşte.

A înţelege, a aproba

Înţelegerea este legată de libertatea voinţei. Nu poţi înţelege nici dacă eşti forţat, nici dacă ţi se impune prin regulament, nici măcar prin argumentaţie logică: a înţelege ceva, sau a înţelege pe cineva implică asentimentul. Trebuie să refuz să înţeleg ceea ce nu pot aproba din punct de vedere moral. Pentru mine libertatea voinţei care presupune înţelegerea este ultimul recurs al umanismului. Dacă poţi înţelege totul, atunci poţi ierta totul - ceea ce este inadmisibil. Nu se poate înţelege genocidul comis de naziști pentru că acesta ar fi un mod de a-l aproba: trebuie să continuăm să recenzăm şi să studiem faptele pentru a putea arăta unde a dus mecanica Reich-ului nazist, dar trebuie să refuzăm înţelegerea.

În acest context mi se pare periculos să admitem analizele istorice sofisticate care, explicînd totul, ne fac să înţelegem totul, ba chiar găsesc "raţiuni suficiente" pentru apariţia nazismului. Mi se pare de o mare naivitate concepţia conform căreia morala nu joacă nici un rol în studiul trecutului (...)

Ca să pătrundem mai exact în resorturile care articulează vinovăţia şi ruşinea, poate că ar trebui să amintesc că în limba germană, ca şi în multe alte limbi, **Scham**, ruşine, înseamnă totodată şi pudoare. Tăcerea poate fi determinată şi de pudoare. Dar a-ţi asuma integral culpabilitatea nu înseamnă că ruşinea dispare şi nici tăcerea care o acoperă. Ireparabilul nu poate fi nici compensat, nici răscumpărat".

Analiza lui Jauss este importantă pentru că exprimă punctul de vedere al intelectualului care a traversat personal relaţia călău-victimă şi care a găsit în sine puterea de a-şi clădi opera:

"Din sentimentul «inevitabilei ruşini naţionale» de care vorbea Jaspers, valabil şi pentru cei care n-au comis nici un fel de acţiune criminală, pot rezulta două atitudini: sau nu mai faci nimic, te laşi copleşit fie de o virtuoasă indignare, fie de o autoacuzare gratuită, pentru că n-are nici un sens ca fiecare să devină autoritate judecătorească; sau faci eforturi pentru a transforma culpabilitatea şi ruşinea într-o acţiune comună care să permită ieşirea dintr-un trecut umilitor. Eu m-am străduit să reformez structurile perimate ale universităţii germane. Împreună cu Hans Blumenberg am creat grupul «Poetik şi Hermeneutik», abordînd un proiect intelectual care contracara orice veleitate de reîntoarcere la ideea de naţionalism sau rasă ca vectori semnificativi în ştiinţele umane. M-a marcat fraza lui Walter Benjamin «Das es so weiter geht, das ist die Katastrophe» (Faptul că lucrurile merg în continuare aşa, aceasta este catastrofa). Altfel spus, catastrofa nu este un eveniment apocaliptic, o ruptură; ea rezultă din participarea tuturor, fie şi tacită. Inerţia, faptul că toţi concură pasiv la aceeaşi mişcare fără a se opune, iată ce duce la catastrofă: atunci barbaria nazistă irumpe în chiar sînul culturii. Ascensiunea lui Hitler n-a fost o necesitate istorică inerentă, tot aşa cum antisemitismul nu este consubstanţial Germaniei. Nu accept ideea de providenţă, nici pe aceea a unui destin natural care ar fi istoric".

Magdalena BOIANGIU

Dosare şi ficţiuni

– de vorbă cu doamna Dina BALŞ –

*Să privim cîteva cărţi dintr-un ghiozdan de-a patra: Creangă, Slavici, Caragiale, Brătescu-Voineşti, Sadoveanu. O lume mirifică. Să citim, apoi, după criterii etice foarte stricte "dosarele" vieţii scriitorilor: un "răspopit", un "trădător", un caracter nu totdeauna impecabil, un "antisemit", un "colaboraţionist". Groaznică adunare! Cu cît aflăm mai multe şi rafturile noastre cu cărţi sînt mai întinse, cu atît ele ar trebui să ne apară ca un adevărat pandemoniun, dacă reproşurile vieţilor le-am transfera autorilor de opere; situaţia s-ar rezuma cu o posibilă parafrază: "cititorul e bun, biblioteca-l corupe". Să ascundem atunci adevărurile neconvenabile sau să le arătăm cu necruţare? cît dăunează ele unei personalităţi şi în ce măsură o explică? Stăm de vorbă cu prozatoarea **Dina Balş**, decana de vîrstă a scriitoarelor române şi cititoare de literatură timp de aproape 90 de ani.*

Înflăcărări, etape, înţelegeri

Stimată doamnă Dina Balş, cum vedeţi relaţia operă-om?

Să-ţi spui o experienţă: în 1919, imediat după primul război, eram studentă la Belle Arte şi-aveam cursuri şi la Casa Şcoalelor şi la Fundaţia Regele Carol I, la bibliotecă, văd şi-acuma aula rotundă cu o scenă, şi pe podium un pupitru la care urca Tzigara-Samurcaş, un om foarte bine, specialist în istoria artei. Sala plină : studenţi, nu numai de la noi, dar şi de la istorie, de la litere, lume multă, din oraş; auditorii îl lăsau să-nceapă expunerea, şi-n momentul următor vuia toată sala de urlete: Trădătorule, nemţofilule, vîndutule! El tăcea. Se oprea şi lumea. Cînd încerca să reia şirul, crezînd că lumea s-a potolit, urma altă salvă. Rămăsese sub ocupaţie în Bucureşti şi era învinovăţit că pactizase cu nemţii. Cum îţi spui, venea şi lume din oraş să asiste la masacru: în spatele meu ştiu că se aşeza Alexandru Rosetti şi cu Grigore Romalo, ei nu mai erau studenţi dar se aflau nelipsiţi la spectacol. După 2-3 încercări, Tzigara-Samurcaş a renunţat să mai vie la Fundaţie, deşi făcea cursuri bune, ştia carte. L-am şi cunoscut mai tîrziu, era un om cu educaţie germană, civilizat şi, cred că nu mă înşel, a organizat muzeul de artă populară de la Şosea, pe unde-i acuma Muzeul Ţăranului Român. Mi-a fost milă de el, pînă la urmă, nu-mi plăcea cum fusese tratat, dar cînd am înţeles era tîrziu.

Dar pe studenţi îi înţelegeaţi?

Păi nu făceam parte dintre ei? A rămas să ne predea istoria artei numai profesorul Ştefănescu, ginerele lui Vlahuţă, pe care tinerii îl iubeau foarte mult, că era pasionat. El nu se purta cu noi aşa civilizat ca Tzigara-Samurcaş, ne trata de "mămăligi indiferente", închipuie-ti, dar asta nu ne deranja. Aşa, mai erau dezaprobaţi atunci, public, şi Constantin Stere şi Slavici. Dar Stere ştii de ce? Nu că rămăsese sub nemţi, în Bucureşti, scrisese parcă şi ceva la o gazetă, ci pentru că era considerat comunist. În mediul meu a fost privit ca infrecventabil şi aşa a rămas pînă la sfîrşit. Cu vîrsta de-acum l-aş putea înţelege altfel, nu zic neapărat că l-aş aproba, pe Samurcaş. Dar asta-i o chestiune personală. Acum judec cu altă minte. Sînt foarte bătrînă, am văzut multe, am devenit mai tolerantă. Alte bătrîne sînt necruţătoare, bodogăne, dau toată vremea lecţii. E vorba şi de temperament, probabil: mie îmi place confortul, aşa că n-aş putea să fiu intolerantă decît dacă aş alege ipocrizia. Nu pot. Şi încerc să nu impun la nimeni nimic, fiindcă ştiu că viaţa omului nu-i un bloc, n-are cum.

Confesiuni

Pe dvs. credeţi că literatura v-a salvat?

Nu m-a salvat, m-a satisfăcut. Fiindcă am avut de la-nceput atîtea oprelişti pînă să ajung să public... Şi nici n-aveam prea mare-ncredere-n mine. Cînd am fost în război - am ajuns cu spitalul de front pînă aproape de Stalingrad - am scris un jurnal, cred că lucrul cel mai bun pe care l-am pus pe hîrtie. I l-am dat bărbatului meu să-l vadă, aveam încredere în gustul lui fin, era foarte citit, şi ştii ce mi-a spus? "Da, e bine scris. Dar tu ştii că sînt atît de mulţi care scriu mediocru, încît, zău, nu merită să mai scrii". Probabil aşa era. Gata, n-am mai avut nici o veleitate. Dar jurnalul nu l-am aruncat. L-am arătat mai tîrziu unui cunoscut căruia, după ce l-a citit, i-a fost frică să-l ţie şi l-a dus la frate-său, undeva în Bucovina; ăla l-a ascuns ce l-a ascuns şi pe urmă i s-a făcut teamă şi l-a ars. Am început să scriu serios cînd am ieşit din închisoare şi căutam nebuneşte să fac ceva ca să-mi ţin zilele, mi se luase tot şi nici n-aveam drept de lucru. Şi-ntr-o zi, la nora lui Dinu Brătianu în casă m-am întîlnit cu un "om al zilei", aşa arătat, tînăr, sigur pe el, comunist - unul care-şi zicea Maşàla, dar cred că era ţăran şi-l chema de-acasă Maşală; poate că Maşàla suna distins pentru el. Părea să aibă ceva şcoală, era în orice caz bacalaureat. Probabil că de faţă cu el făcusem conversaţie convenţională, povestisem ceva de vreo vînătoare de altădată, fiindcă la un moment dat mi-a spus că ar fi bine să scriu pentru revista "Vînătorul şi pescarul", sigur m-ar publica, ştie precis că se caută "nume noi". Debutul meu acolo s-a făcut sub pseudonimul Florica Fluieraş, - pe buletin sînt şi Florica iar Fluieraş habar n-am de ce am adăugat, puteam alege orice alt nume departe de al meu, care nu "dădea" deloc bine în anii '50. Îl cunoşteam pe Păstorel Teodoreanu, care se entuziasma de ce scriam, şi la el l-am întîlnit şi pe Cezar Petrescu, povestitor inegalabil, avea o voce frumoasă, graseia, nu supărător, plăcut, şi spunea totul într-un mod extraordinar, adevărat, viu, ca o muzică. Lumea îl asculta vrăjită. Era odată de faţă şi un prieten de-al nostru, Giurgea Negrileşti, un trăznit, care cînd intervenea în conversaţie ori spunea ceva nostim ori ceva foarte deştept. Studii foarte mari n-avea, dar era foarte cultivat. Şi-l aud: "Domnule Cezar Petrescu, ce păcat că nu scrii cum vorbeşti".

Se referea, credeţi, la scrierile lui conjuncturale din epocă?

N-am de unde să ştiu. Am o scrisoare de recomandare de la el, cu care m-a trimis la ESPLA, cînd lucra Mihai Şora acolo. Mă recomanda lui Al.I Ştefănescu, prozator şi el, ca pe o autoare de succes sigur: femeie care scrie despre vînătoare, aşa ceva nu se găsea în literatura noastră, spunea el. Dar m-a sfătuit să semnez cu numele meu. Asta mi-a fost fatal: am fost respinsă fără argumente. Mă chema cum mă chema, fusesem cine fusesem. Dar la Steaua m-au publicat şi mi-au dat şi onorariu; de două ori, fără să schimbe o virgulă. Trimisesem nişte schiţe la sfatul lui Adrian Maniu.

Acolo numele dvs., de veche boierie, nu mai era o piedică?

Noi uităm mereu ce-am trăit, în ce fel de lume absurdă. Să-ţi spun ceva: la un moment dat aflasem pe căi ocolite că bărbatul meu, inginerul Alexandru Balş, condamnat politic, a murit în închisoare. Cînd, cum - nu ştiam. Şi-atunci am recurs la o stratagemă: am zis că trebuie să mă pensionez şi am nevoie să arăt situaţia lui, că adică soţul nu are un venit foarte mare din care m-ar putea întreţine şi pe mine. O vară întreagă am făcut naveta la Piteşti, la administraţia închisorii să-mi dea voie să mă uit în registru, să văd cînd a decedat bărbatu-meu. Trecuseră doi ani de la moartea lui. Şi-n fine i s-a făcut milă comandantului, după lungi săptămîni, şi m-a trimis la omul cu registrul. Ăla a scos un terfelog cu scoarţe tari, prin care trecea toarta unui lacăt mare ca prin două belciuge şi l-a trîntit pe masă. Pe urmă a "descuiat" dosarul, cum ar fi deschis un dulap cu scule şi m-a lăsat să mă uit la data morţii bărbatului meu. Ce era logic aici? Arăta mai degrabă a simbol simplist - şi viaţa dar şi moartea trebuiau ţinute sub lacăt. Aşa că nu-i de mirare că o dată lucrurile-ţi erau refuzate fără explicaţii, alteori aceleaşi lucruri se permiteau, cum era normal. După ce-am publicat prima mea carte cu poveşti de vînătoare "Pînda", la Litera, la Radu Albala, pe banii mei – dar cum n-aveam mulţi am mai redus din ele – am dat volumul "Zborul vieţii" la editura Eminescu. Respins, tot fără argumente. Peste vreo doi ani, Dan Răducanu, fostul meu redactor de carte de la *Litera*, îmi spunea că e un concurs de debut, tot la Eminescu, editura cu ghinion. Am pus "Zborul vieţii" în plic, am ales un motto şi-am început să aştept. Rezultatul? Premiul de proză pentru debut (la 70 de ani). Mi se alesese manuscrisul dintre cele 1500 care se prezentaseră la concurs. Vin şi-ntreb: chiar nimeni dintre redactori să nu-şi fi dat seama că volumul a mai fost pe la ei? Înseamnează că nici nu-l citiseră prima oară, s-au oprit la nume.

Dacă aţi fi încercat o experienţă tip Petru Dumitriu, veştejirea aristocraţiei, într-un fel de "cronică de familie", credeţi că aţi fi avut mai mult succes? Era o temă preferată de mulţi în acei ani de care vorbiţi. Rentabilă chiar.

Nu poţi să scrii niciodată despre cei pe care-i cunoşti prea bine. Şi pe urmă părerile mele despre aristocraţie nu erau aceleaşi cu ale lui Petru Dumitriu. Eu nu m-am gîndit niciodată la rentabilitate, am scris de plăcere, una fizică aproape, cum îţi face cîteodată plăcere vie, directă să bei cu poftă un pahar de vin. Şi cînd domnul Verzeanu de la „Vînătorul şi Pescarul" s-a răstit la mine, literalmente, ca revoltat: "dumneata ştii că ai talent?" - altă fericire mai mare nu credeam că mi se poate întîmpla, pe vremea aia. Poţi să explici? E un compliment fără margini să-ţi spună cineva că ai talent. Iar cînd devii autor... Te rog să crezi, oricît ai fi de prevenit, intră foarte multă vanitate în joc. Între ce eram eu atunci, soră medicală, şi pînă la a ajunge autoare publicată e o diferenţă, nu-i greu de înţeles sentimentele. La penultima mea carte, apărută la *Cartea Românească*, redactor a fost Sorin Mărculescu, care a spus în editură că proza mea l-a încîntat pur şi simplu, n-a avut a schimba nimic.

Aceste motive, descoperite prin experienţă personală, n-ar putea fi invocate şi de cei care-au scris la un moment dat ce li s-a comandat?

Nu ştiu, eu la comandă n-am scris, dar nici n-am trăit niciodată numai din cărţile apărute. Ceea ce ştiam că n-are şanse să fie publicat, n-am dat, amintirile de detenţie, de pildă, nu voiam să le "travestesc", cum se mai făcea, deşi le aveam în parte scrise.

Punct nevralgic

Doamnă Balş, l-aţi cunoscut pe Octavian Goga, la un moment venea şi-n casa dvs. Cum aţi comenta derapajul său politic?

Nu uita că el a fost propulsat de un sentiment al ţării, de sensibilitate generală - să nu facem acum pe "indiferenţii", "neangajaţii" - că la vremea cînd s-a impus Goga nu aşa stăteau lucrurile. Cînd a făcut guvern cu A.C.Cuza şi asta era în firea lucrurilor de atunci, şi ţinut cît a ţinut, fiindcă s-a dovedit a nu fi chiar "în firea lucrurilor", cum s-a crezut la început.

Compromis în viaţă, rectitudine în operă - cît credeţi că se împacă? Cum priveşte asta cititorul din dvs.?

Poate să dăuneze notorietăţii omului, lasă un gust amar. El nu scrie însă numai cu biografia, scrie cu talentul, care-i ceva din fundul sufletului. Să ne gîndim: la începutul secolului, cînd a murit, biografia lui Oscar Wilde era un scandal: închis pentru homosexualitate, compromis, distrus. Azi, pentru drepturile homosexualilor se duc discuţii în parlamente... Dar, crede-mă, pentru mine, cînd am fost în puşcărie, nu marele Dostoievski mi-a fost sprijin, ci blamatul, în copilăria mea, Oscar Wilde. Ce-a scris el acolo, în De proofundis, despre nişte bucăţele de pîine... reprezenta povestea mea, detenţia mea. Spune drept, cînd citeşti Verlaine sau Rimbaud, te gîndeşti la avîntul lor bezmetic pe timpul Comunei din Paris?

Pledaţi exclusiv pentru operă?

Pentru ce altceva? Un scriitor nu propune cititorilor viaţa sa, ci transmite o emoţie, un stil, o viziune despre lume, la urma urmei. Eu cînd vorbesc despre Sadoveanu mă gîndesc la *Baltagul*, nu la *Nada Florilor*, care m-a indignat, fiindcă-i un foileton vulgar, un fals artistic. Am aflat, de curînd, că semnătura lui s-ar găsi pe actul de condamnare la moarte a lui Pătrăşcanu. A semnat. Dar măcar el se răscumpără prin ce lasă. Dar de ce nu ne supără şi semnăturile miniştrilor lui Carol al II-lea, acordul lor la uciderea tinerilor legionari, ca represalii pentru omorîrea lui Armand Călinescu? Zăceau în rigolă, condamnaţi fără judecată, i-am văzut. Şi să-ţi mai spun ceva despre Sadoveanu, ceva ce ştiu de la unul din băieţii lui, Mircea. Odată au avut o ceartă şi i-a strigat lui taică-său: "tu cînd ai fost sincer şi cînd ai minţit: acuma cu comuniştii sau cînd purtai uniforma lui Carol al II-lea?". Bătrînul s-a înfuriat: "O să umplu închisorile cu voi". Cu copiii lui, îţi dai seama. Ginerele era oricum închis. Şi-atunci dacă acesta era temperamentul omului, crezi că nu putea semna condamnarea cuiva? A făcut ce-a crezut în momentul ăla, ce-a fost obligat să facă, ceea ce n-avea încotro... Nu mai scria atunci şi nici n-a mai scris ceva de valoare. Nu poţi să judeci la 80 de ani cu necruţarea de la 20, şi nici nu poţi să-ţi faci la 60 curăţenie în suflet ca la 20 de ani; şi nici nu trebuie să scrii sub influenţa unuia tînăr, ca să-i placi, cînd ai trecut prin ce-ai trecut. Ştii ce-am observat? Din vîrsta mea de 93 de ani, vreo 52 au trecut numai în schimbări, războaie, „cotituri istorice". Ba eram cu nemţii, ba luptam cu nemţii, ba eram aliaţi, ba inamici, ba prieteni pe jumătate (cu R.D.G.), ba parteneri europeni cu ei; şi toate se întîmplau numai cu un singur popor, nici ăla vecin. Asta doar într-o singură viaţă de om. Sigur, îi înţeleg pe cititorii mai severi în judecăţi, nu toţi trăiesc atîta cît am trăit eu.

Pagină realizată de

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus.bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul IV ● Nr. 192 ● 13-19 septembrie 1996 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

Anul IV
nr. 193
20-26 septembrie 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR: ANDREI PLEȘU

PROTEJAȚI *de* TRANZIȚIE

© C. Bumbuț

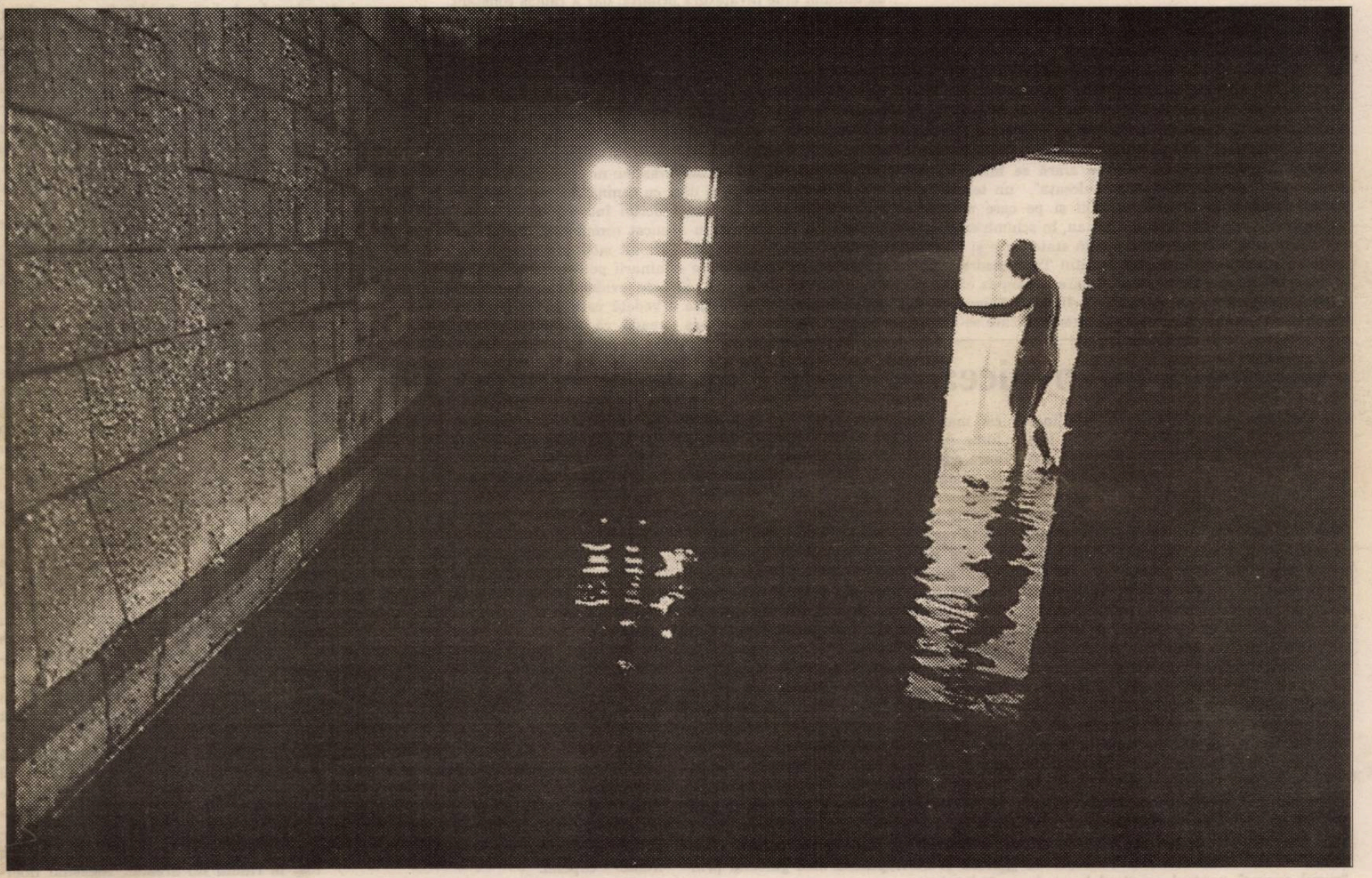

„Pentru România, trecerea la economia de piață reprezintă condiția esențială a dezvoltării sale. (...) Procesul aplicării reformei care asigură tranziția la economia concurențială (de piață) trebuie *să fie protejat social."* (*Economie,* manual pentru licee, clasa a XI-a)

❑ Vă propunem o discuție despre acest „trebuie"! ❑

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Frumoasa fără trup”

Cartea părintelui Andrei Scrima (**Timpul Rugului aprins**, Humanitas) reconstituie un moment din istoria culturii române şi oferă un prilej de reflexie celor care duc astăzi cultura mai departe. Pornind de la această carte, se va putea face istoricul centrului spiritual care a fost Mănăstirea Antim în anii tragici ai culturii româneşti, începînd cu anii războiului. Pentru că vor fi distinse mai multe faze în evoluţia grupărilor de la Antim, fiecare dintre ele cu cîte un spirit director: părinţii arhimandriţi Vasile Vasilachi, Benedict Ghiuş, Sofian Boghiu. Părintele Vasilachi, astăzi în SUA, după ce a trecut pe la Gherla, evocă grupul care s-a format din 1944 şi pînă în 1948, cînd a fost izgonit din stăreţie, în volumul **De la Antim la Pocrov**, (Detroit, 1984): lucrările de renovare a mănăstirii au atras personalităţi ale vremii care s-au ocupat de strîngerea banilor sau de şantier. Apoi, în fiecare joi seara erau ţinute, în chilia stăreţiei, întruniri literare, unde au citit din cărţile în pregătire Ion Marin Sadoveanu, Vasile Voiculescu, Paul Sterian, Alexandru Codin Mironescu, Mircea Vulcănescu, Sandu Tudor, care avea să joace un rol decisiv în grupul de reflexie spirituală "Rugul aprins". Duminică după amiază aveau loc conferinţele pentru marele public; pentru promovarea picturii şi muzicii bisericeşti au fost acordate premii anuale de către comitete prezidate de Mac Constantinescu şi de Paul Constantinescu. În permanenţă, din banii adunaţi, erau împărţite ajutoare săracilor.

A urmat faza dominată de părintele Benedict şi pe care o evocă părintele Andrei Scrima. Ceea ce mi se pare important de subliniat este faptul că a fost vorba de grupări deschise, cu o permanentă primenire a membrilor, toţi adunaţi în jurul slujbelor excepţionale de la Antim. Într-o vreme în care se instaura teroarea în societatea românească, stranele de la Antim ofereau celor prezenţi tărie şi mîngîiere, prin cuvintele şi notele răspîndite într-o armonie perfectă. În vreme ce afară se întindea imperiul fricii, aici se răspîndea "dulceaţa", un termen pe care-l foloseau frecvent medievalii şi pe care noi l-am uitat. Dacă grupurile se transformau, în schimb erau personalităţi care făceau legătura prin statornicie şi devotament: distinsul cărturar, mitropolitul Tit Simedrea, Alexandru Mironescu, Sandu Tudor, care a compus el însuşi piese imnografice, ca **Acatistul Sf. Dimitrie Basarabov** şi **Acatistul Rugului aprins**. În sfîrşit, în anii în care se făceau declaraţii despre libertatea cultului în România şi se dărîmau biserici, cînd "geniul Carpaţilor" idolatriza pe voevodul unităţii, Mihai Viteazu, şi îi ascundea ctitoria după nişte blocuri stupide, cînd mănăstirii i se tăiau gazele în plină iarnă, a urmat stăreţia părintelui Sofian care a continuat neîntrerupt slujbele.

La Antim s-au adunat clerici şi laici laolaltă, fără să se întrebe dacă este cazul să stea în încăperi separate sau să despartă discuţia teologică de cea laică. În faţa primejdiei care se anunţa şi care s-a instalat în forţă, oamenii s-au întors la surse pentru a găsi o cale de salvare personală şi colectivă. Numai minţile bolnave pot crede că a fost vorba de un grup conspirativ: grupul a fost lovit, prin arestări şi urmărire permanentă, pînă în 1989, numai pentru că nu cînta în struna regimului. Şi într-adevăr, la Antim sau la părintele Stăniloae acasă se discuta în marginea textelor de autoritate spirituală. În acest grup s-a dezvoltat dublul sens al sobornicităţii: al lucrării împreună a clericilor şi a laicilor, a deschiderii spre orizontul larg al lumii, ortodoxia redobîndindu-şi caracterul universal, de adunare şi învăţătură care uneşte neamurile şi nu se lasă acoperită de lozincăria ieftină a patriotarzilor de ocazie sau a adepţilor confuziei materialiste. Pe cît s-a putut, şi fiecare a simţit imboldul, ortodoxia a devenit filosofie de viaţă, un mod de a înţelege imediatul şi permanenţa. Frumuseţea deprinsă la Antim a avut trup, chiar atunci cînd unii dintre noi nu am ştiut să mînuim bine învăţătura primită: dar a rămas constant îndemnul de a uni într-un tot cuvîntul, gîndul şi fapta.

S-ar putea să mă înşel, dar mi se pare că divergenţele sînt destul de mari astăzi între cei care se revendică de la tradiţia ortodoxă. Deşi declarăm laolaltă respectul nostru faţă de învăţătura patristică şi de modul cuviincios de trai pe care-l recomandă Biserica Ortodoxă, divergenţele sînt destul de mari, de vreme ce ele duc la polemici şi chiar la atacuri dure. Sigur că după atîţia ani de izolare am pierdut arta conversaţiei: ne rostim opiniile ca şi cum ar fi definitive şi dăm cu seninătate lecţii de umilinţă şi smerenie. Dar dacă dorim într-adevăr să ieşim din groapa în care ne-au aruncat comuniştii, trebuie să ne ducem la alt set de idei şi la alt mod de a discuta decît cel deprins în orele de seminarii politice în marginea documentelor de partid. Şi este evident că lumina nu poate fi răspîndită de cîte o vedetă care, prin solicitări excesive, este împinsă să creadă că a devenit vocea adevărului. Există în societatea noastră actuală o formă de mediocritate foarte periculoasă, pentru că poate distruge valorile autentice printr-o falsă admiraţie şi printr-o suprasolicitare ce duce la uzură. În asemenea cazuri este foarte recomandabilă tăcerea, fie ea provizorie.

Din materialele pe care le-am parcurs, în vremea din urmă, mi se pare că se desenează trei tendinţe în discuţiile inspirate de ortodoxie. Este un discurs triumfalist, care susţine că doctrina trebuie păstrată nealterată, prin eliminarea contactelor intelectuale: cel care participă la cult şi dispune de o lectura puţină, afirmă că nu are nevoie de "decadenţă" apuseană şi nici de cultură. Orientarea este periculoasă pentru că poate duce la un gen de fundamentalism străin de ortodoxie. Există, apoi, tendinţa de a considera că studiul învăţăturii ortodoxe duce automat spre mituri şi arhetipuri, spre dispreţul faţă de civilizaţia modernă, chiar spre refuzul de a dialoga cu lumea contemporană din "afară". În ambele cazuri mi se pare că Ortodoxia devine o frumoasă fără de trup. Partizanul unei atari viziuni crede că este normal ca trenul să întîrzie, de vreme ce românul trăieşte în eternitate, şi că atunci cînd se sparge o ţeavă cel mai urgent lucru de făcut este un referat. Am fost, la rîndul meu, fascinat de cărţile lui René Guénon, dar nu am aflat în ele soluţii pentru viaţă. Lumini pentru a înţelege civilizaţia corpului contemporană, da; dar fatalismul viziunii mi s-a părut, în cele din urmă, deprimant. Nu putem reduce lumea complicată în care trăim, la cîteva fenomene. Este, în sfîrşit, o tendinţă de a implanta principiile în cotidian: operaţie dificilă care impune dialogul.

Problemele grave pe care le discutăm nu-şi află soluţionarea decît prin schimbul viu de idei. Or, cîte prilejuri avem noi să ne întîlnim şi să schimbăm idei, pentru că altfel discuţi atunci cînd te afli faţă în faţă cu „adversarul”? Au existat *"serile de la Darvari"* şi le-am pierdut: ce punem în locul lor, pentru că dezbaterea aceea trebuie continuată? Consiliul Europei organizează acum seri culturale în lăcaşurile fostelor mănăstiri, tocmai pentru a aduce aminte unei lumi secularizate de un mod de viaţă mai generos decît cel pe care-l ducem noi. Iar noi ce facem, noi care nu ne lăsăm contaminaţi de materialismul occidental? Desfiinţăm "serile de la Darvari"!

Fără dialogul viu, vom rămîne fiecare cu opiniile noastre şi în loc să organizăm conferinţe şi mese rotunde, vom scrie articole pe care le vom citi singuri. Articole în care va predomina lupta politică, fără profunzimi şi fără roadă.

Alexandru DUŢU

Întîlnirea duhovnicească de la Cernăuţi. August 1943

În vara anului 1943 se simţea liniştea aparentă, apăsătoare care precede furtunile; peste greutăţile economice, pierderile de război, începuseră bombardamentele americane în zona petroliferă a văii Prahovei. Multe avioane fuseseră doborîte de antiaeriana românească dar şi distrugerile erau numeroase. Fiecare presimţea apropierea sfîrşitului, unii voindu-l bun, alţii temîndu-se pe bună dreptate de el; viaţa culturală nu se oprise însă iar cărţile de interes neavînd nimic de-a-face nici cu dictatura nici cu rasismul se succedau. În această atmosferă, Tit Simedrea, mitropolitul Bucovinei, hotărăşte să primească la el oameni de cultură interesaţi şi apropiaţi de biserică; aveau să discute timp de 8 zile probleme ale vieţii spirituale. Am citit de curînd cartea apărută anul acesta în limba română a unui vechi prieten şi coleg de universitate, Andrei Scrima, fratele Andrei, călugărit puţin după terminarea studiilor universitare. Vorbeşte de "rugul aprins", centrul spiritual legat de mănăstirea Antim. Numele celor pe care îi evocă în carte, gîndurile lui, mi-au trezit amintiri care poate doresc să le cunoască şi alţii.

Înainte de constituirea nucleului de la Antim, legat de prezenţa esenţială a călugărului Ioan, refugiat rus într-o ţară creştină, prins apoi de către trupele ruseşti şi dus în Uniunea Sovietică pentru a fi judecat, trebuie amintită întîlnirea de la Cernăuţi, şi ea precedată de întîlniri la unul sau altul dintre participanţi. Am regăsit fotografiile întîlnirii de la Cernăuţi (făcute de tatăl meu şi de mine), poate voi avea ocazia să le public vreodată.

Henri H.Stahl trebuia să meargă la Cernăuţi; pe mine, elev în ultimele clase de liceu, mă lua cu el; aveam să fiu singurul participant tînăr al întîlnirii şi cum cei mai vîrstnici sînt plecaţi toţi într-o lume mai bună, aştern rîndurile de faţă spre aducerea aminte a lor şi a unor zile de plinătate sufletească: pe deasupra răutăţilor şi neomeniilor vremii aceleia, oameni de bună calitate găseau răgazul să se oprească asupra vieţii spirituale.

Am plecat din Bucureşti cu automotorul de Moldova, cel lucrat în uzinele româneşti şi care din anii '30 circula pe liniile ferate; drumul spre Cernăuţi trebuia să străbată Ploieştii şi apoi, prin Buzău, să continue spre nord. Zilele precedente bombardamentele americane fuseseră mai insistente ca în alte rînduri şi liniile ferate erau întrerupte; în mod excepţional automotorul a luat calea Sloboziei, spre Buzău, şi de acolo la Cernăuţi. Eram în postul ce precede Adormirea Maicii Domnului. Am ajuns spre seară şi ne-am îndreptat spre palatul metropolitan unde erau găzduiţi participanţii. Pe străzile oraşului evreii purtau ruşinoasa şi inacceptabila stea galbenă prinsă de piept.

Palatul metropolitan, construit sub austrieci în secolul trecut, este o clădire impunătoare; mobilată cu gust încă din timpul cînd regiunea făcea parte din imperiul austriac, are în faţă şi mai ales în partea din spate o admirabilă grădină. În timpul scurtei perioade în care ruşii ocupaseră (după un ultimatum) Bucovina şi Basarabia, şi înainte de a fi eliberate pentru trei ani de armatele române, se organizase în palat o expoziţie antireligioasă, cu ignoranţa şi prostul gust al mai tuturor acestui gen de expoziţii. În urma expoziţiei dăinuiau prin încăperi obiecte aduse din diferitele provincii ale imperiului rusesc, unele tocmai din extremul orient. În odaia unde dormeam erau obiecte de artă japoneză spre pildă.

În fiecare zi, după frugala masă de dimineaţă, ne adunam într-o sală unde pe rînd cei mai importanţi participanţi expuneau o problemă discutată apoi de către toată lumea. Discuţiile (stenografiate de către Neacşu) erau aprinse şi durau ceasuri de-a rîndul, uneori şi după ieşirea din sală, în grădină. Ţin minte două din discuţiile care mă interesaseră cel mai tare, cea despre parabola fiului risipitor (ce dăduse loc la vii şi controversate păreri - de ce tocmai el să fie răsplătit?) şi cea despre practica religioasă a ţăranilor.

Prînzul şi cina (feluri de post pregătite de bucătarul polonez, maestru gastronom) erau luate împreună, în jurul mesei prezidate de Tit Simedrea; un călugăr (în fiecare zi altul) citea, în picioare, alături de un piedestal, fragmente din viaţa sfîntului prăznuit în acea zi. Seara, după masă, ne adunam în capela palatului unde se oficia un serviciu religios; îmi stăruie încă în memoria minţii şi a sufletului liniştea şi reculegerea din penumbra capelei.

Tînăr şi neştiutor, nu vorbeam nimic, mă ţineam după cei mai în vîrstă să-i ascult, şi aveam ce auzi. Care erau participanţii? Îi numesc pe cei pe care i-am cunoscut mai bine (în parte îi ştiam dinainte, din Bucureşti): pe mulţi i-am întîlnit şi după aceea. Mai întîi Tit Simedrea; printre invitaţii lui, aleşi cu grijă, se numărau Sandu Tudor, Alexandru Mironescu, Constantin Noica, Mac Constantinescu, Paul Sterian, Viorel Suluţiu, Henri H.Stahl. Feţele religioase erau mai numeroase, dar singurii de atunci cu care am avut o legătură şi după aceea au fost Tit Simedrea şi mai ales Benedict Ghiuş. Am în fotografii şi chipurile altora, poate cînd vor fi publicate, alţii vor aşterne numele pe feţele lor.

Dacă aş vrea să zurăvesc destinul ţării noastre în anii ce au urmat, ar fi deajuns să amintesc de soarta celor pe care i-am pomenit. Tit Simedrea s-a refugiat la Bucureşti, fiind Bucovina pierdută; îl vedeam uneori la Antim şi apoi, după ani de zile, cînd am putut reveni în ţară, căutînd mormîntul unui călugăr atonit, l-am "regăsit" în cimitirul din Cernica unde este îngropat. Sandu Tudor a murit în închisoare, Alexandru Mironescu puţin după eliberarea din închisoare; Paul Sterian a fost arestat; Noica, după arestare, a avut domiciliu obligatoriu la Cîmpulung. În anii universităţii mele îl găseam în seminarul de filosofie. Apoi, l-am întîlnit fugar atunci cînd, plecat cu trenul de seară de la Cîmpulung, venea la Bucureşti să ia cărţi din bilbioteca tatălui meu; se întorcea cu trenul de miezul nopţii şi se prezenta a doua zi la postul de poliţie. Henri H. Stahl a fost scos din universitate odată cu Dimitrie Gusti, sociologia fiind interzisă (ca ştiinţă burgheză). Benedict Ghiuş, blîndul şi bunul Benedict Ghiuş, de care nu se putea să nu te ataşezi, pentru distincţia vorbirii, a autenticităţii vieţii lui sufleteşti, a frumoasei lui cîntări religioase, a fost la rîndul lui arestat, regăsind libertatea grav lovit trupeşte. L-am revăzut după mulţi ani cîntînd în biserica Patriarhiei, în timpul dictaturii; dar, venind din străinătate, l-am salutat numai fără să-i vorbesc şi zîmbetul lui mi-a fost de ajuns ca răspuns. Îmi era teamă atunci că orice conversaţie cu el (sau cu altcineva) poate aduce ponoase.

Fie-le ţărîna uşoară la toţi, că nu i-am uitat şi sufletul mi-e plin de cele primite de la ei.

Paul H. STAHL

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Democraţia creştină**
- **Provizoratul**

NUMAI DE JOS ÎN SUS SAU NUMAI DE SUS ÎN JOS?

Pentru virusul necunoscut care a provocat epidemia de meningo-encefalită şi pentru virusii electorali care atacă programul politicii noastre externe tocmai cînd marile cancelarii s-au hotărît să-l înscrie într-o competiţie foarte dură, societatea românească ar avea nevoie în primul rînd de anticorpii unor mentalităţi sănătoase.Între absenţa acestor mentalităţi şi neîncrederea investitorilor străini e uşor de făcut legături, dar reformiştii dintr-o tabără sau din cealaltă se feresc să le vadă, aşteptînd efectul minunilor pe bază de slogan patriotic. Pentru că în acest an şcoala începe sub ameninţarea unei boli "serioase", puterea locală şi puterea centrală au descoperit, acuzîndu-se reciproc, că în unităţile de învăţămînt nu funcţionează instalaţiile sanitare; masa electorală a fost îndemnată să recunoască importanţa regulilor elementare de igienă indiferent de opţiuni politice şi de diferenţele de buget. Pentru că în această toamnă Ungaria sare peste ultimul obstacol urmînd traseul firesc al integrării euro-atlantice, preşedintele statului şi contracandidaţii săi "de pe culoarul democratic" au descoperit, certîndu-se pentru "merite diplomatice", că pot ignora împreună ţifnele naţionaliştilor de stînga sau de dreapta (plus capcanele întinse de UDMR), cu speranţa că România va recupera într-o singură "zi istorică" handicapul creat timp de mai multe decenii dar ridicat pe noi culmi în ultimii şapte ani.

Înainte de alegerile locale sau imediat după încheierea lor, nimeni nu s-a gîndit că repararea ţevilor e mai dificilă decît înlocuirea unor comitete, că un popor lipsit de apă caldă îşi alege conducătorii după criterii confuze, că e greu să fii preocupat de democraţie, de legalitate sau de reformă dacă respecţi regulile elementare de igienă doar de frica morţii. De-a lungul a două legislaturi, vedetele conducătoare ori opozante nu s-au gîndit că vecinii noştri dinspre vest se află cu mult înaintea noastră, că zidul Berlinului a căzut prin contribuţia guvernului comunist de la Budapesta (pe cînd la Bucureşti răsunau osanale pregătind realegerea lui Ceauşescu la Congresul al XIV-lea) şi că atunci, în 1989, Ungaria făcea un pas decisiv spre integrarea în structurile euro-atlantice iar noi demolam sate, băteam din palme şi-i foloseam pe geto-daci pe post de scut poleit pentru mizeria degradantă. E normal să recunoaştem că tranziţia noastră a început cu un ciclu istoric în urma declanşării procesului de reformă în Polonia, Cehia şi Ungaria, după cum e normal să înţelegem că interesele economice dictează politica integrării fără să ţină cont de complexe adolescentine. Mulţi cred că Occidentul e gata să ne "trădeze" încă o dată lăsîndu-ne înafara calculelor legate de Pactul Nord Atlantic. Dar noi înşine ne excludem de veacuri din competiţia reală, mizînd pe lamentaţia carpato-dunăreană cînd e nevoie de schimbări structurale şi pe "inteligenţa" plasării oficiale în două luntrii - după model ceauşist - cînd raporturile de forţe se reconstruiesc pe noi temelii.

Spiritul economiei de piaţă şi spiritul reconcilierii pot fi mimate în declaraţii, comunicate şi angajamente semnate cu foruri continentale, dar ele rămîn străine de psihologia majorităţii alegătorilor tocmai pentru că elita politică a învăţat să le mimeze deşi nu crede în ele. Reacţiile civice în momente-cheie şi europenismul antiguvernamental de uz electoral sînt la fel de găunoase ca şi "principiile" pro-occidentale ale puterii: Hillary Clinton e întîmpinată cu lozinci monarhiste, iehoviştii sînt condamnaţi cu intoleranţă creştină, tratatul româno-ungar se semnează pe fondul protestelor împotriva lui Ion Iliescu; la Cluj nu iese nimeni în stradă să-l huiduie pe Gheorghe Funar chiar dacă la Bucureşti minerii au fost aplaudaţi şi cînd spărgeau capete, şi cînd răsturnau un guvern.

De sub zăpadă, virusul epidemic va fi, probabil, mai puţin agresiv; căldura noilor fotolii va potoli, după alegeri, mîniile protestatare şi setea "de curăţenie" care-i călăuzesc astăzi pe candidaţi. Obsesia spălatului pe mîini şi obsesia integrării în NATO pot rămîne deci, pentru alegători şi aleşi, "amintiri de campanie", asemeni "credinţei" că prin ordinul Cotrocenilor vom trăi în bunăstare continuînd să ne dispreţuim între noi, să ne prefacem democraţi, să pretindem respectul străinătăţii.

Elena ŞTEFOI

PROGRESE

Autorul acestei rubrici a luat - nedemocratic - hotărîrea de a-şi schimba obiceiul. Va scrie mai scurt, ceea ce, între altele, înseamnă că va scrie altfel. Vremile sînt iuţi, timpul său, ca şi timpul cititorului, au intrat în regim de accelerăţie. De altfel, dilemelor le stă mai bine într-un mediu sec şi într-o frază laconică, decît în umezeală şi verbozitate. Iar o pagină de gazetă - şi cu atît mai mult pagina 3 - e, ritmic, mai sănătoasă, dacă oferă trei semnături în loc de două.

Modernitatea, europenizarea, "retehnologizarea" au ameliorat simţitor stilistica luptei electorale. S-a trecut de la "bîtă" la "hard", adică de la capul crăpat la capul metamorfozat electronic. Emil Constantinescu se transformă în regele Mihai, spre satisfacţia celor care îi detestă pe amîndoi, Ion Iliescu se transformă în Nicolae Ceauşescu în ideea unităţii de monolit a României pre-decembriste cu cea post-decembristă, Emil Constantinescu cochetează cu portretul lui Cuza Vodă pentru a consfinţi insolita formulă politică a republicii regale, sau a monarhiei prezidenţiale. (Una din puţinele formule de consens din ultimii ani: Radu Câmpeanu îl propune pe Mihai I la preşedinţie, Iliescu declară că, de fapt, Alexandru Ioan Cuza a fost republican, iar Emil Constantinescu demarează electoral cu Proclamaţia de la Ruginoasa...). Mîrlănia computerizată, prostia computerizată, reaua credinţă computerizată - iată binefacerile civilizaţiunii! Lucrurile se petrec ca în poveştile despre "loup-garou": băiatul bun (în aparenţă) se transformă, pe ecranul mîncat de vîrcolaci al televizoarelor noastre, în bestie feroce. Oaia se face lup. Ce ne mai rezervă oare viitorul? Ce minuni ale tehnicii vor mai intra pe scena noastră politică? Ce gadget-uri HiTec ne vor manipula în mileniul care vine? Ce cascadorii, ce trucaje, ce holograme?

Deocamdată sîntem la vîrsta micilor experimente juvenile. O "mare idee" se întrevede, totuşi, prin inocenta lor ţesătură: ne aflăm în plin carnaval al identităţilor. Nici unul dintre cei care se mişcă dinaintea noastră nu pare să fie el însuşi. În spatele fiecăruia trebuie să ne aşteptăm a descoperi alt chip, mai bun sau mai rău decît cel care ni se arată. Fiecare e o închipuire, o întruchipare, un efect de camuflaj. Nu e acesta misterul însuşi al democraţiei? O sumă de alegători cu identitate difuză aleg, după criterii aproximative, o sumă de guvernanţi care nu-şi dezvăluie decît ambalajul şi nu sînt, uneori, decît ambalaj. Nu ştim exact *cine* optează - nu ştim exact *cum* - pentru nu ştim exact *ce*.

Andrei PLEŞU

ŞMECHERIA CEA DE TOATE ZILELE

La sfîrşitul săptămînii trecute, Asociaţia pentru apărarea drepturilor omului în România - Comitetul Helsinki a dat publicităţii un "Apel în legătură cu propunerea legislativă de modificare a Codului Penal". Apelul atrage atenţia asupra unei flagrante încălcări a Constituţiei. Proiectul a fost dezbătut de două ori în Camera Deputaţilor şi a fost de fiecare dată respins. Conform articolului 75 din Constituţie, atunci cînd un proiect de lege a fost respins de două ori de o Cameră a Parlamentului, respingerea este definitivă. Pentru a ocoli această prevedere constituţională, iniţiatorii au reintrodus proiectul respins folosind un truc grosolan: proiectul respins fiind unul de modificare a Codului Penal şi a Codului de procedură penală, ei l-au separat, acum prezentînd, chipurile, *două proiecte*, unul de modificare a Codului Penal, altul de modificare a Codului de procedură penală. Textul şi spiritul celor două proiecte au rămas însă identice cu ale proiectului unic respins de două ori, deci respins definitiv. O şmecherie.

Această trişerie penibilă a fost acceptată de parlamentari, deşi era evidentă. Cele două "noi" (!) proiecte au fost discutate, ca şi cum nimic anormal nu s-ar fi întîmplat, dezbaterile au fost, cum se şi cuvine, aprige la unele articole, în sfîrşit, printr-o coalizare a unei părţi din opoziţie şi a partidului de guvernămînt, au fost adoptate cîteva prevederi de o duritate stalinistă. Chiar şeful Comisiei juridice a Camerei Deputaţilor (reprezentant al unui important partid din opoziţie) declara că legislaţia românească va deveni, dacă proiectele vor fi votate, una dintre cele mai represive din Europa, poate chiar cea mai represivă.

Că reflexele totalitare nici nu au dispărut, nici nu pot fi trecute exclusiv în seama partidului de guvernămînt, o dovedeşte fără echivoc votul în favoarea celor mai represive articole din proiectul noului Cod Penal. Aceste articole - atrage atenţia Apelul Asociaţiei pentru apărarea drepturilor omului în România - "contravin prevederilor Convenţiei europene a drepturilor omului şi jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului". În urma adoptării lor, "Romania va fi percepută ca o ţară care nu respectă nici angajamentele pe care şi le-a asumat şi nici legislaţia internaţională pe care a acceptat-o".

Dar cine nu vrea, în România, să fie "european"?! Se dă chiar o înverşunată bătălie de cuvinte pe tema "cine este mai european", cine va duce - după alegeri - mai repede România în Europa. Există chiar o întrecere retorică în materie de "europenism". În faţa valului de vorbe mari se află, însă, realitatea retrogradelor intervenţii din Camera Deputaţilor, se află consensul în acceptarea mistificării prin care pe agenda dezbaterilor a fost readus vechiul proiect, constituţional definitiv respins, se află incapacitatea de angajare a unor reale confruntări politice şi sociale. Şmecheria cea de toate zilele îşi arată reversul: mediocritate abilă şi conservatorism obtuz.

Mircea IORGULESCU

TV (totul de vînzare)

Joi, 12, vineri, 13 şi altele

Acest număr este ilustrat cu fotografii de COSMIN BUMBUŢ

Joi, 12 septembrie, m-am delectat (acesta e, totuşi, cuvîntul!) cu o emisiune la care ţin, pe care nu o mai urmărisem de ceva vreme (ale verii valuri...), căreia i-am regretat absenţa (prostească, orbească) la Mediafest (ar fi fost cu siguranţă pe podium) şi care - am putut, acum, să constat - nu şi-a pierdut deloc din excelenţă, din unicitate (în "peisajul" televizual autohton): *Raporter Tele 7*. Aflată - aproximativ - la concurenţă cu *Am întîlnit şi români fericiţi* de pe ProTV, ea nu are cum să nu iasă în cîştig, făcînd, de fapt, prin implicarea socială neîndurătoare, lipsită de orice complezenţă, oficiu de *serviciu public*. *Am întîlnit şi români fericiţi* are şi ea, trebuie să recunosc, skepsisul ei pedagogic (cu sau fără ghilimele), dar emisiuni de felul - şi, de ce nu, chiar de calitatea - *Reporterului Tele 7* ar fi de datoria fiecărui post în parte să realizeze (eventual, ca sarcină obligatorie prevăzută de CNA în caietul de sarcini). O emisiune, oricît de bună (să amintesc, totuşi, pentru ediţia de joia trecută, numele Irinei Szasz şi pe cel al lui G.Geamănu, ca şi titlurile respective ale anchetelor lor: *Buni de nimic* şi *Oamenii din crater*; şi, nu în ultimul rînd, o frază greu de îndurat a neîndurătoarei Irina Szasz: "Comunismul nu a eşuat; el nu a fost pus în practică"!), nu poate, totuşi, să susţină şi, la limită, să salveze un post: Tele 7 abc nu agonizează, dar nici n-a crescut de cînd a apărut. Pare lăsat într-o tinereţe veşnică, şi e păcat. Suferă, oricum, de nanism.

Graţie lui Marcel Avram, postul din Piaţa Victoriei şi-a luat o relativă revanşă de audienţă vineri, 13 septembrie, cu ocazia celei de-a doua pogorîri pe pămîntul României a lui Michael Jackson. Am remarcat îngenuncherea în faţa troiţei din Piaţa Universităţii şi faptul că a fost evitat de oamenii politici.

Vineri, 13 septembrie a devenit, prin Pro TV, o sărbătoare a paranormalului (banal) şi a fantasticului (aproape filosofic): *Dosarele X*, *Zona crepusculară* şi *Umbrele întunericului* transformă vinerea într-un fel de sabat anticipat, pentru ca sîmbăta să ne rămînă, totuşi, liberă. *A propos*: dezolante nopţile zilelor de *week-end* în faţa televizorului. Poţi să ameţeşti zapînd! Nimic şi iar nimic! Televizorul te lasă exact cînd ai mai multă nevoie de el. Morala: evitaţi-l! Organizaţi-vă propriile distracţii!

ProTV (iar şi again)

Populism comercial: aceasta este formula care pare a i se potrivi postului din bulevardul Pache. ProTV este varianta comercială - deci adevărată - a TVR. Adevăratul, autenticul TVR e ProTV. Întîlnirea dintre social şi politic, pe de o parte, şi comercial, pe de altă parte, explică atît succesul postului cu pricina, cît şi unicitatea lui de "fenomen", de "eveniment". Încetîncet, serialele de calitate care i-au asigurat audienţa dispar, "telenovelele" îşi fac apariţia. În acest domeniu, nu există *concurenţă*, ci doar *completare*, insaţiabilitate. Tot timpul va mai fi loc pentru o "telenovelă" în plus. Niciodată nu vor fi prea multe.

Dacă "Te uiţi şi cîştigi", înseamnă că "Asta-i televiziunea". Sau: "Priveşti ProTV". Priveşti televiziunea". E ceva aici care sună ciudat. Cum adică? Mă pot uita la televizor, dar să *privesc*, şi încă, nici mai mult, nici mai puţin, decît însăşi televiziunea, ca lucru în sine?! Să fie ProTV însăşi Televiziunea? E bun acest post *ca* televiziune, dar nici chiar aşa, să se identifice cu însăşi esenţa fenomenului numit "televiziune", cu Ideea - nu ştiu dacă Platon o va fi avut în vedere (*theoria*) - de Televiziune. E o orbire aici, care ne este propusă. Nu: televiziunea este şi altceva, nu doar atît, nu doar asta!

Nu te supăra, frate!

Florin Călinescu e supărat - superior - pe mine. Susţine că nu aş avea dreptul să atac un fenomen de audienţa ProTV-ului nesusţinut, la rîndul meu, de o audienţă măcar apropiată. Că succesul popular este criteriul unic de valoare. Că el nu face decît să joace un rol, ca şi cum eu, aici, aş face altceva. Numai că convingerea - şi orbirea lui - este că rolul jucat de el, plebiscitat de "telectorat", este şi unicul legitim, dacă nu chiar unicul posibil. Şi nu este aşa. Există roluri şi roluri, piese şi piese, publicuri şi publicuri. Toate legitime, chiar dacă inegale ca "volum" social. Nu jucăm pe aceeaşi scenă, dar scenele diferite pe care jucăm sînt instalate, dacă nu în (pe) aceeaşi piaţă (agora), cel puţin în aceeaşi cetate.

Mă simt vinovat, totuşi, faţă de actorul şi regizorul Florin Călinescu de a nu-i fi lăudat la vreme acele producţii care merită: *promo*-urile, excelente, ale propriei emisiuni. Atente la actualitate, subversive de-a dreptul, economice în expresie. Ştie *poetul* Florin Călinescu ce ştie. Prestaţiile lui de dimineaţă continuă, însă, să mă lase visător. Şi nu numai pe mine. Florin Călinescu are nevoie de public *in praesentia*, este şi a rămas actor, *interacţionează*. Să sperăm că i se va da!

Enigmaticul domn I.Ş.

Rătăciţi în tranziţie nu este *Capital* (M6), dar, curios, nu este - în sens invers - nici *Faţă în faţă cu Ilie Şerbănescu*. Cunoscutul comentator economic constituie pentru mine un mister: se autopreţuieşte pe dos. A trimis în concurs, la Mediafest, două *Faţă în faţă*, dar nici o *Rătăciţi în tranziţie*, cînd este clar că e mai bun ca realizator al emisiunii economice - unde redactează dinainte şi monologhează - decît ca moderator de *talk-show*, modest din punctul de vedere al performanţei.

Meseria de scriitor

A fi scriitor - modern - nu înseamnă doar a scrie. Ci şi a ajuta ca produsul tău să ajungă, prin mijloace externe, la cititor. Este ceea ce pare a fi învăţat, printre primii la noi (i se poate adăuga şi Octavian Paler), Mircea Dinescu. Lunea şi marţea trecute, el a acaparat TVR-ul, în emisiunile domnilor Arachelian şi Ţîrlea. Iată cum, din duşman prezumat, televiziunea poate deveni aliatul culturii (în sens tradiţional). Trebuie, însă, să fii apt pentru aşa ceva şi, mai cu seamă, să fii gata să înfrunţi riscul banalizării propriei figuri. Ceea ce nu e puţin lucru. Ca în multe altele, M.D. are, la noi, meritul pionieratului.

Spot

La volanul unei maşini (de lux, dar nu contează), o tînără ce se vrea răpitoare acceptă, ce credeţi: o sticlă de vodcă! (Denumirea acesteia nu are nici o importanţă, pot spune doar că este de tristă amintire.) Ce părere aveţi, domnule colonel Virgil Vochină?

Bogdan GHIU

Statul de drept

Tristeţi de toamnă

Aşadar, Curtea Constituţională a respins contestaţiile cu privire la constituţionalitatea unui nou mandat prezidenţial pentru domnul Ion Iliescu. Decizia este fragilă din punct de vedere juridic, descurajantă din punctul de vedere al celor (foarte puţini) care mai cred că statul de drept este posibil în România şi nefericită din punctul de vedere al evoluţiei post-decembriste a puterii judecătoreşti. Multe sînt motivele pentru care întreaga istorie a "celui deal treilea mandat" capătă nimbul unei întîmplări triste. De la ezitările oamenilor politici (pentru care a nu te teme de Iliescu în confruntare electorală este mai important decît o biată încălcare a unor dispoziţii constituţionale imperative) pînă la cenuşia unanimitate a celor nouă de la Curte, totul ne face să credem că această decizie în genunchi este perfect explicabilă. Dar, dintre toate, cred că cel mai revoltător aspect este acela al felului în care s-au judecat contestaţiile.

Curtea Constituţională este, de multă vreme, un paradox mai degrabă amuzant. Şedinţele ei de judecată sînt, conform legii, publice. Însă nimeni nu le poate urmări pentru că nimeni nu poate pătrunde liber la Curte. Sediul înaltei instanţe este în Palatul Parlamentului (Casa Poporului, cum i se mai zice), edificiu în care a pătrunde liber echivalează cu o aventură imposibilă. Soldaţi, jandarmi, oameni din SPP, tipi vigilenţi cu pistoale şi radio-emiţătoare constituie acolo gărzi şi pichete, porţi grele de care nu poţi trece decît telefonînd cuiva din interior care trebuie să vină să te ia după ce, în prealabil, laşi buletinul la poartă, culoare şi zone interzise; toate acestea dau adevărata faţă a unui loc (diabolic după părerea mea) în care Curtea Constituţională îşi desfăşoară activitatea. Aici, în acest spaţiu, şedinţele Curţii... sînt publice. Ca o prelungire firească a acestor împrejurări cotidiene, sediul Curţii Constituţionale a fost, în duminca fixată drept termen de judecată a celor peste 50 de contestaţii, un fel de cetate inexpugnabilă. Paza a fost aspră, judecătorii au fost izolaţi de exterior, secretul a fost deplin. Numai oamenii preşedintelui bîntuiau culoarele kilometrice. Şi judecătorii.

Caracterul secret al şedinţei Curţii pare a fi perfect legal în ochii unor constituţionalişti. Să ne lămurim! Publicitatea şedinţelor de judecată este unul dintre cele mai importante principii ale procedurii jurisdicţionale în România. El se regăseşte înscris în art. 126 din Constituţie, în art. 290 din Codul de procedură penală, în art. 121 din Codul de procedură civilă. Firesc, şi de la acest principiu există excepţii. O şedinţă de judecată poate fi secretă dacă prin caracterul ei public ar produce dezordini sociale, ar atenta la morala publică sau ar vătăma demnitatea ori viaţa privată a unei persoane. Secretomania instalată în sala de judecată nu face decît să dea procesului o determinaţie suspectă care, în final, poate justifica orice nemulţumire şi orice neîncredere. În plus, rolul terapeutic al actului jurisdicţional nu poate fi actualizat decît în public. Dacă aşa stau lucrurile, de cine şi de ce s-au ferit judecătorii Curţii Constituţionale? De ce au refuzat aceşti înalţi magistraţi *dezbaterea* motivelor din contestaţii? Oare o problemă atît de importantă pentru această rudimentară democraţie română cum este constituţionalitatea unei candidaturi a preşedintelui în funcţie este bine să fie rezolvată într-o manieră ocultă? Dar toate acestea sînt întrebări retorice, adică întrebări prefăcute, puse doar pentru a da relief discursului, căci răspunsul la ele este notoriu.

O consecinţă logică a acestui caracter secret al şedinţei este întîrzierea nepermisă în motivarea deciziei. Nu mă refer neapărat la *motivare* în sensul atribuit uzual de jurişti (redactarea considerentelor unei hotărîri). Aici e vorba despre maniera direct totalitară de a nu furniza publicului nici un fel de argumente care să susţină decizia. Deplîngeam, cu cîteva săptămîni în urmă, liniştea totală a juriştilor din jurul preşedintelui în faţa argumentelor legale care duceau la concluzia că, pentru dl. Iliescu, din noiembrie 1996, ar începe un al treilea mandat prezidenţial. Acum sarcina de a demonta aceste argumente revine celor nouă judecători ai Curţii Constituţionale. Nu le va fi uşor. Decizia pe care au dat-o îi va proiecta, prin calitatea motivării ei, fie în rîndul marilor constituţionalişti (dacă vor găsi acele argumente peremptorii la care nu s-a gîndit nimeni), fie în penibilul cel mai jenant (dacă vor merge pe platitudini nerelevante de genul "Constituţia nu retroactivează").

Sever VOINESCU

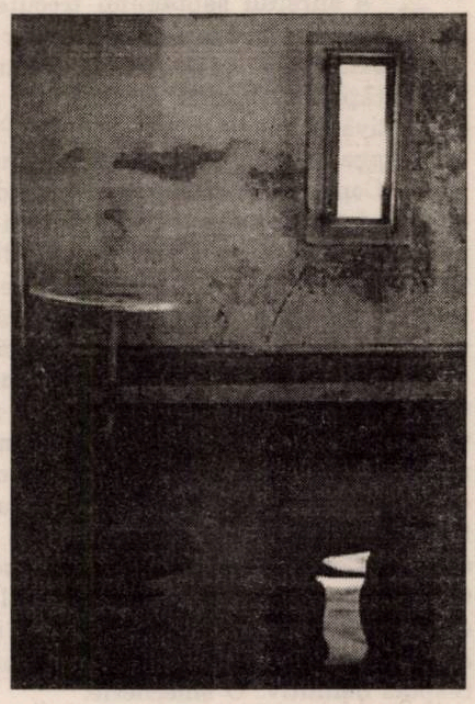

De jur împrejur

Teama de exagerări

S-a spus despre Bosnia-Herţegovina că a fost o Iugoslavie în interiorul Iugoslaviei: un stat multietnic, multiconfesional în care s-au găsit soluţii de convieţuire în prezenţa unor structuri economice neutre faţă de realitatea naţională şi a unor structuri politice acceptabile. Descompunerea prin explozie a Iugoslaviei şi-a concentrat violenţa tocmai aici, unde sîrbii şi croaţii au găsit că e momentul să se alăture celor din teritoriile unde sînt majoritari, şi musulmanii ale căror surse de sprijin erau prea departe au fost nevoiţi să se apere în condiţii de inferioritate numerică şi militară. Nesfîrşitul şir de tragedii umane din inima Europei n-a izbutit nici o clipă să creeze o şansă pentru stingerea conflictului; a fost însă în măsură să evidenţieze neputinţa Europei de a impune principiile afişate, neadecvarea Statelor Unite de a opera în locuri în care interesele sale nu sînt implicate. Acordurile de la Dayton - a căror importanţă nu poate fi subestimată, pentru că prin ameninţarea concretă s-a pus capăt măcelului - au proiectat un stat alcătuit din tot felul de entităţi, cantoane, cu unele graniţe convenţionale, dar şi cu altele reale, un stat virtual, întemeiat pe presupunerea că oamenii ar prefera pacea, războiului. Această presupunere urma să fie verificată prin alegerile de la 14 septembrie, cînd poporul trebuia să-şi aleagă conducătorii pentru vremea reconstrucţiei economice şi a refacerii legăturilor umane.

Rezultatele preliminare dovedesc că "manifestarea voinţei populare" n-a făcut decît să acorde în continuare girul conducătorilor naţionalişti, partizanilor şi realizatorilor purificării etnice, unor lideri care nici măcar formal nu-şi afirmă ataşamentul pentru valorile democratice.

Încercînd să repare efectele devastatoare ale luptelor care au antrenat exodul masiv al populaţiei civile, acordurile de la Dayton au prevăzut dreptul persoanelor deplasate de a vota în localităţile lor de baştină, pentru a reveni la amalgamul iniţial. Războiul a "produs" 650.000 de refugiaţi din Bosnia-Herţegovina dintre care 220.000 în Serbia, 136.000 în Croaţia. Musulmanii sînt deplasaţi în interiorul propriilor graniţe.

1200 de oficiali din 20 de ţări sub paza a aproximativ 45.000 de militari NATO ar fi trebuit să asigure securitatea dreptului la vot. Logistic, s-au făcut eforturi spectaculoase: autobuze, 19 drumuri bine-păzite. Psihologic, nici o forţă din lume n-a putut şi nu-i va putea convinge pe supravieţuitori că într-un fel sau altul se pot stabili puncte de contact cu ceea ce a fost viaţa înainte de 1991. S-au deplasat 13.500 de sîrbi şi croaţi şi 1000 de musulmani.

La Sarajevo, viaţa pare a-şi relua cît de cît aspectul paşnic. Ziariştii străini povestesc despre cafenelele de la Banja Luka. La Pale, unde republica lui Radovan Karadzici opune cea mai încăpăţînată rezistenţă aplicării acordurilor, situaţia economică se resimte şi sărăcia îi face pe oameni să recepteze mult mai nuanţat inflamările discursului militant. "Oamenii ştiu că SDS este un partid de bandiţi - spune o femeie din Pale citată de ziarul **Le Monde**. Ei votează totuşi pentru Karadzici considerînd că alegerile sînt ultima bătălie pentru un stat sîrb... E adevărat că politicienii din Sarajevo vorbesc mult mai calm şi mai inteligent, cînd îi compari cu discursul ridicol de pe aici... Sigur că n-aş vota pentru un musulman, să nu exagerăm, poate că ar fi nevoie de un partid sîrb moderat...".

În timp ce alegătorii tînjesc după moderaţie, politicienii se radicalizează. Candidaţii partidului lui Izetbegovici, care pînă acum părea să creadă în mod real în posibilitatea refacerii unor structuri democratice, au arborat în campania electorală o banderolă enormă cu trei A: unul pentru Allah, altul pentru Alija Izetbegovici şi ultimul pentru Armija - armata Bosniei. Faptul că Izetbegovici s-a aliniat la comportamentul contracandidaţilor săi şi nu invers dovedeşte cît de tare se înşeală - pentru că doresc să înşele - oficialii internaţionali care văd în aceste alegeri "un pas hotărîtor pentru asigurarea păcii". Au fost aleşi cu procente covîrşitoare, exact acei lideri care pot continua războiul.

Structura statală elaborată la Dayton, cu o preşedinţie tripartită pentru Bosnia-Herţegovina, are tot atîtea şanse de succes cît şi fosta conducere colectivă prin rotaţie, concepută de răposatul preşedinte Tito. Cît timp vor staţiona trupele NATO, e probabil că luptele nu vor fi reluate şi că refugiaţii vor căpăta viză permanentă în locurile în care i-a găsit trasarea graniţelor pe megacomputerele de la Dayton. Dar preşedintele Clinton a promis că îşi va retrage toţi soldaţii americani în decembrie. Liderii europeni sînt reticenţi în alcătuirea şi organizarea unor forţe proprii, discursul lor lăsînd să se înţeleagă că democraţia nu poate funcţiona decît acolo unde cetăţenii îi înţeleg mecanismele, fără ajutorul patrulelor bine înarmate.

În fond, Holbrooke - "arhitectul" acordurilor de la Dayton - seamănă mai mult cu Tito decît cu părinţii democraţiei americane, iar procentele obţinute pe 14 septembrie ar face cinste oricărui lider comunisto-naţionalist sau viceversa. Adevăratul cîştigător este Slobodan Miloşevici, care şi-a prelungit prin intermediul unor alegeri a căror corectitudine a fost girată de cele mai selecte organisme internaţionale, atît timpul, cît şi spaţiul de manevră. Spre deosebire de alegători, el nu s-a temut niciodată de exagerări.

Magdalena BOIANGIU

„Americanii lui Iliescu"

De o vreme încoace, "într-o anumită parte "a gazetelor bucureştene prima pagină apare cu formulări şocante care "demonstrează" că actualul lider de la Cotroceni e favoritul administraţiei Clinton şi ca atare nimeni nu-l poate învinge la alegerile din 3 noiembrie. Acest mesaj electoral hrănit din obsesia aranjamenteleor politice româneşti la scară planetară nu vine, totuşi, cum poate ni s-ar părea normal, de la publicaţii proguvernamentale ori prorezidenţiale - deci antrenate să-i intimideze pe opozanţii "istorici" descurajîndu-i, concomitent, pe fanii triumviratului Funar-Vadim-Verdeţ. Conform logicii dîmboviţene care-i "obligă" pe înverşunaţii adversari ai actualei puteri să lucreze în favoarea ei cu mai mare sîrg decît o pot face echipele de la Palatul Victoria, de la Cotroceni, de la PDSR şi de la SRI, "teza realegerii" lui Ion Iliescu prin contribuţia Casei Albe e semnată chiar de cei care, în campaniile precedente, ţineau morţiş să ne convingă că şeful statului român e "alesul Moscovei comuniste şi agent KGB". Îndatorate inevitabil gîndirii "titanilor" de la "Vremea", "Totuşi iubirea", "România Mare", "Politica" (deci luate de valul atacurilor împotriva "mafiei majoritare"), **România liberă** şi **Ziua** "demască" simpatiile politice ale ambasadorului Statelor Unite la Bucureşti ("agent al PDSR"), ne bombardează cu documente "confidenţiale" din arhivele diplomaţiei americane şi ne asmut împotriva "mercenarilor americani" pentru că ei "l-au transformat pe Elţîn din cadavru în preşedinte", "şi-au băgat coada în tratativele româno-ungare", ne împing de la spate să votăm cu puterea. Patriotismul şi clarviziunea democratică specifice echipelor conduse de Petre Mihai Băcanu & Sorin Roşca Stănescu ating apogeul în editorialul "Disecţie pe trupul campaniei lui Iliescu" (autor - Adrian Pătruşcă): "experţii americani au inventat mascarada cu interviul în care Emil Constantinescu se angaja să predea puterea Regelui Mihai". Premise de genul "ambasadorul Moses îl preferă la breakfast pe Adrian Năstase", "reprezentantul administraţiei Clinton s-a delectat tăind împreună cu Ion Iliescu un tort imens cu sabia", "el i-a sugerat - convingător - lui Hillary Clinton să nu poposească, în cursul recentei vizite întreprinse în România, la biserica Kreţulescu şi nici chiar la statuia lui Corneliu Coposu", duc, pentru mintea şi condeiele Convenţiei Democratice, la "marele adevăr" al acestei campanii: oficialităţile de la Washington "construiesc" victoria la urne a liderului de la Cotroceni, iar bieţii alegători români habar n-au ce-i aşteaptă! "Clipurile negative", în care figura "urmaşului lui Cuza" se metamorfozează în acela al "urmaşului Casei Hohenzollern" sînt, în opinia analiştilor opozanţi de la cotidianele anti-Moses, "tot o găselniţă americană". Poate tocmai de aceea şefului departamentului de imagine al echipei care se ocupă de campania prezidenţială a lui Ion Iliescu (graficianul Eugen Mihăescu, fost colaborator la "New York Times") consideră că respectivele clipuri sînt "de prost gust". **Evenimentul zilei** ignoră strigătele de alarmă împotriva "oamenilor lui Clinton", asumîndu-şi sarcina de a descoperi diferenţe de orientări estetice şi de program politic "între vechii pedeserişti şi noii consilieri prezidenţiali". Nici **Cronica română** nu se întreabă de ce n-au participat ambasadorii occidentali la "momentul istoric" al "Proclamaţiei de la Ruginoasa". În schimb, ea nu trece cu vederea faptul că Asociaţia «Vulturul Brâncovenesc» susţine moral şi material CDR, în consens cu sloganul «Dacă nu noi, cine? Dacă nu acum, atunci cînd?». Legea compensaţiei funcţionează, fără îndoială, dar cine să înţeleagă că nu poţi cuceri în acelaşi timp suportul electoral al dreptei de tip legionar - fie ea autohtonă sau de pe alte meleaguri -, încrederea Casei Albe - prin ambasadori sau prin Prima Doamnă - şi inima ţăranilor moldoveni pe veci "muiată" de cîntecele Sofiei Vicoveanca?! (E.Ş.)

Presa despre...

Adversarii lui Clinton

● **Omul secolului.** În pofida unei concurenţe acerbe, examinînd candidaturi diferite, George F. Will este de părere că prin originalitatea felului său de a gîndi, cel mai demn pretendent la acest titlu este V. I. Lenin. Într-un volum recent apărut în SUA, care reuneşte documente şi amintiri pînă acum secrete unul dintre "tovarăşii săi de luptă" povesteşte că l-a şocat decizia lui Lenin de a autoriza execuţiile "agitatorilor contrarevoluţionari" fără un proces în care această acuzaţie să fie cît de cît dovedită. Tovarăşul ar fi propus ca de acum înainte Comisariatul pentru justiţie să fie denumit Comisariat pentru exterminarea socială. Lenin s-a luminat la faţă şi-a spus: "Exact... asta e. Dar nu putem s-o spunem". Aşa a şi rămas: multe lucruri pot fi făcute, dar nu pot fi rostite. Originalitatea absolută a lui Lenin şi a urmaşilor săi a fost ştiinţa de a da unor cuvinte absolut oarecari conţinuturi cumplite asigurînd onorabilitatea discursului criminal. Procedeul nu dispare odată cu ideologia care l-a generat: "Unii lideri americani, inclusiv Preşedintele, se pare că au lipsit de la şcoală cînd s-a predat istoria secolului XX. Ei sînt permanent surprinşi de cantitatea şi calitatea sălbăticiei care se practică încă, de faptul că aceşti sălbatici nu se lasă înduplecaţi de nici un fel de chemare la bună-creştere. Departamentul de Stat i-a amintit lui Saddam că Rezoluţia 688 a Organizaţiei Naţiunilor Unite îi interzice să se poarte urît cu kurzii. Se presupune că aşa poate fi oprit din acţiune omul care în 1988 a folosit arma chimică în genocidul împotriva satelor kurde... Oamenii mari nu sînt cei care dau dovadă de moralitate, ci acei care se dovedesc consecvenţi" - încheie George F. Will în **News Week**.

● **Geniu sau cretin.** Tot despre Saddam e vorba. Longevitatea sfidării, aroganţa iniţiativelor, absenţa oricărei bariere morale sau de alt ordin, adună pe lîngă acest satrap oriental alăturări de superlative dintre cele mai bizare: "Pînă la urmă, Saddam Hussein este un monstru care nea determinat şi pe noi să facem lucruri monstruoase: să-i minţim pe kurzi şi să-i înşelăm; să-i incităm pe şiiţi la rebeliune şi, apoi să-i abandonăm; să promitem poporului irakian că o să-l scăpăm de tiran şi în ultimul moment să facem totul ca să întărim puterea acestui tiran. Totul pentru ca să se ajungă la acest embargou infam care provoacă victime printre copii. Ce are acest secol împotriva copiilor? La Stockholm s-a vorbit despre pedofili. Dar regimurile care apelează la legiuni de adolescenţi care se ucid între ei sînt mai acceptabile?

Şi acest Saddam Hussein este un geniu politic? Nu se descurcă rău, ca să supravieţuiască: are petrol, foloseşte metode din tradiţia lui Caligula, profită de rivalităţile dintre vecini, de diviziunile dintre kurzi şi de competiţia dintre clienţii săi occidentali. Dar dincolo de asta credeţimă, e un cretin. Un cretin perfect!" (Jean Daniel - **Le Nouvel Observateur** 5-11 sept. 96)

Evenimentele din Irak sînt în plină desfăşurare şi nici una dintre părţi n-a renunţat la obiectivul său final (care nu are nici o legătură cu poporul kurd), acela de a-şi dovedi intransigenţa în confruntarea cu adversarul. În pofida evidentei superiorităţi militare, preşedintele Clinton pleacă perdant: el trebuie să explice logica deciziilor lui, în timp ce Saddam n-are de dat nimănui socoteală. Chiar dacă-l bănuieşte că e cretin, tot repetînd cu voce tare că e genial poporul depinde integral de voinţa conducătorului. Într-o asemenea relaţie de dependenţă oamenii nu pot accepta că el e cretin fără a se autoînjosi. Şi aşa se transmite peste ani faima acestor "inteligenţe malefice", de data aceasta un mit întreţinut mai curînd de nevoia Statelor Unite de după căderea comunismului, de a avea un adversar pe măsură, decît de reala primejdie pe care el o reprezintă.

● **Boli**: presa mai este preocupată de diagnosticul cardiac al lui Boris Elţîn, de respiraţia întretăiată a procesului de pace din Orientul Mijlociu, de violenţa recurentă din America Latină.

● **Semne de sănătate:** rivalităţile de pe piaţa comunicaţiilor electronice, de construcţia unui aparat de zbor cu o capacitate de 700 de pasageri, proiect în care Airbus concurează cu Boeing, plecarea lui Carlo De Benedetti de la conducerea firmei Olivetti şi speranţa că dl. Caio va reuşi să rezolve dificultăţile, adică să refacă în măsura posibilului ceva din pierderi.

● **The Economist:** lista pieţelor în curs de formare (Emerging markets) începe cu China şi se termină cu Republica Cehia, Ungaria, Polonia şi Rusia. Între cele 25 de ţări analizate nu apare România. (M.B.)

Argument

Pentru instituţia cea mai importantă (deocamdată) care se ocupă cu protecţia socială în România, adică Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, domeniul se "desenează", la modul general, cam astfel: ocuparea forţei de muncă şi condiţiile de muncă; venituri/consumuri; locuinţă; mediu; sănătate; instruire; condiţii de odihnă; ordinea socială şi de drept... (*Protecţia socială*, scurtă prezentare, MMPS, Bucureşti, 1996). Mai "concret", însă, pentru MMPS protecţie socială înseamnă: **şomeri** (şi reconversia lor profesională, cum se spune; dar ce reconversie să faci, cînd nu te-ai hotărît dacă şi cum îţi restructurezi industria?); **salariaţi** loviţi de răul tranziţiei (de la ei îşi colectează MMPS fondurile, lor le oferă, trimestrial, cîte-o indexare, lor le garantează un salariu *minim*); **pensionari** de diverse feluri (bugetul asigurărilor sociale s-a separat, în fine, de bugetul de stat iar presa comentează înduioşătoarele lui tribulaţii); **copii, mame, handicapaţi, inşi foarte săraci** îndreptăţiţi să beneficieze de diverse scutiri şi ajutoare. Va să zică: *politici de ocupare a forţei de muncă şi de protejare a şomerilor, politică salarială, asigurări sociale, asistenţă socială*. La care se adaugă *legislaţia* şi *protecţia* muncii. De ce rămîne, totuşi, noţiunea de protecţie socială atît de vagă pentru presupuşii ei destinatari? De ce întîlnim în vorbirea curentă aşa, un fel de amestecătură între "ne *dă* indexarea/compensaţia", "m-a *dat* în şomaj", "îmi *dă* şomajul" (adică ajutorul de şomaj), "nu ni s-au *dat* pensiile la timp"? Nici măcar jurnaliştii nu cunosc prea bine "compartimentele" pe care le-am enumerat şi modul lor de funcţionare (MMPS e de altfel proverbial în lumea presei prin dispreţul său pentru transparenţă!). De ce, de ce? Probabil pentru că perpetuarea mentalităţii de *asistat* de către *statul-"donator"* e profitabilă politic. E mai avantajos, pentru politicieni, ca noţiunea de protecţie socială să fie vagă dar sugestivă: să inducă o spaimă de schimbare (reformă) şi o speranţă de ocrotire. Altfel cum ar putea promite ei, oare, că măresc pensiile în vreme ce scad impozitele? Sau cum s-ar putea intitula, pe afişele electorale, garanţii *"adevăratei* protecţii sociale?"

Iată de ce dosarul tematic din această săptămînă nu şi-a propus să discute cum funcţionează sistemul de protecţie socială ci mai degrabă *principiul* (unul reparator, se spune, dar asta nu îl face mai puţin dilematic) al protecţiei sociale. Mizerie - boală - discurs politic - caritate - acestea sînt *accentele* ce însoţesc o (primă) discuţie de principiu, aşadar, a cărei "mare întrebare" poate suna aşa: ce ţine Statul să fim şi ce înclinăm noi să fim: eterni protejaţi sau indivizi responsabili? **(D.V.)**

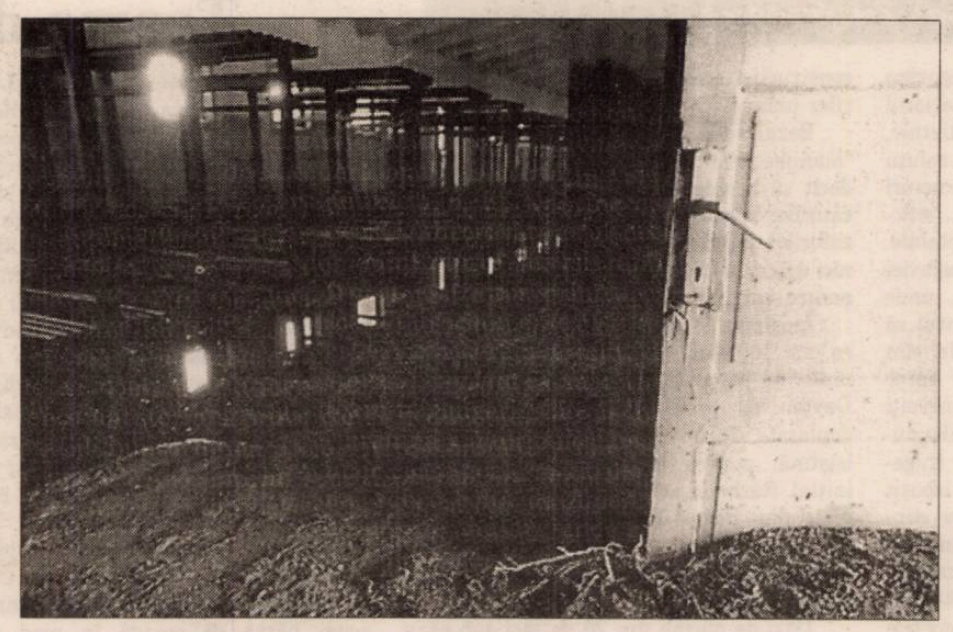

Statul-protector sau statul-judecător?

Problemele esenţiale ale protecţiei sociale nu pot fi tratate exclusiv în maniera impresionistă cu care ne-au obişnuit discursurile acelor politicieni care au înlocuit "grija faţă de om a statului socialist" cu formula potrivit căreia "statul este obligat să ia măsuri de dezvoltare economică şi de protecţie socială de natură să asigure cetăţenilor un nivel de trai decent". Formula citată aici este extrasă chiar din textul Constituţiei (art. 43 alin.1). Trebuie remarcat, mai întîi, că ea conţine o puternică sugestie etatist-autoritară, căci statul e obligat să intervină în economie; riguros vorbind, această obligaţie contravine unei alte dispoziţii constituţionale, şi anume celei în care se afirmă că "economia României este economie de piaţă". Pe de altă parte, în loc să specifice modalitatea în care respectiva obligaţie a statului e supusă controlului, formula care ne interesează indică un scop vag, ce nu poate fi susceptibil de o interpretare univocă: e vorba de "asigurarea unui trai decent". Definind protecţia socială în spiritul unui etatism fără margini şi atribuind acestui etatism un scop lipsit de un sens precis (traiul "decent"), Constituţia a devenit suportul unor discursuri politicianiste care coabitează foarte bine cu o sărăcie, la rîndul ei, fără margini, dar şi cu practici politice clientelare tipice pentru un stat socialist corupt. E evident că, în aceste condiţii, oricare cetăţean e aşezat, fără voia lui, în faţa unei alegeri scandaloase: cine nu alege să fie client al statului atotputernic, va fi sărac (va alege sărăcia). Una din consecinţele acestei situaţii este aceea că întrebările legate de statutul protecţiei sociale îşi pierd orice interes, fiind considerate o iluzie, o dovadă de irealism politic.

Şi totuşi aceste întrebări trebuie formulate. Ele sînt de felul următor: cine trebuie protejat? toţi indivizii sau doar cei care nu depăşesc un anumit venit? cine e protectorul? statul sau agenţiile private? cine decide pînă unde se extinde protecţia? se poate aplica principiul deciziei majoritare în acest caz? e drept ca 50 la sută plus unu să decidă cine va fi protejat şi cine nu? ce fonduri se folosesc pentru această protecţie? majoritatea se poate pronunţa asupra acestui subiect? e drept ca 50 la sută plus unu să decidă prelevarea unei părţi din veniturile tuturor pentru a-i întreţine pe cei care vor urma să fie protejaţi în mod special? în ce măsură protecţia unor indivizi nu e o lezare a egalităţii în faţa legii a cetăţenilor, care e "miezul" statului de drept? în ce măsură protecţia unor grupuri nu blochează eficacitatea principiilor pieţei? etc.etc.

Răspunsurile date acestor întrebări pot să fie, de bună seamă, extrem de diferite, dar ceea ce distinge în mod radical soluţiile politice alese în statele moderne de incoerentele măsuri de protecţie socială de la noi este tocmai caracterul explicit, public al dezbaterii care oferă soluţii de un tip sau altul. Nu putem oferi aici nici măcar o schiţă de răspuns pentru asemenea întrebări. Putem în schimb formula dificultatea majoră pe care îşi propune să o rezolve o abordare liberală a chestiunii protecţiei sociale.

În acest caz, dificultatea este legată chiar de sensul dat termenului "protecţie". Iată ce scria în acest sens un eminent istoric francez, Pierre Rosanvallon, un liberal moderat din familia spirituală a lui Raymond Aron, într-o carte care ar merita să fie tradusă şi în românește (**La crise de l'État-providence**, Seuil, 1981): "Liberalismul clasic rămîne blocat într-un paradox: el elaborează o teorie economică a autoreglării socialului prin intermediul pieţei, dar fără a se emancipa, în acelaşi timp, de reprezentarea politică tradiţională a statului-protector, aşa cum apare aceasta, de pildă, la Locke.". Rosanvallon a remarcat foarte bine că modelul statului liberal (modern) este acela al unui stat protector. La Locke, menţionat şi în scurtul pasaj citat aici, protecţia are ca obiect "viaţa, libertatea şi bunurile" fiecărui cetăţean. Aici trebuie făcute două observaţii. Pe de o parte, statul-providenţă, cel care îşi articulează acţiunea în jurul protecţiei sociale, este o extindere, o aprofundare a ideii statului-protector. Ca să luăm un singur exemplu, protecţia vieţii, care la Locke însemna protecţia corpului fiecărui cetăţean în faţa agresiunii celorlalţi, devine în modelul statului-providenţă "asigurarea subzistenţei fiecărui membru al comunităţii". Pe de altă parte, această schimbare de perspectivă este însoţită, într-un alt orizont, de formularea unei teorii (şi ea iniţial liberală) în care societatea nu mai este gîndită sub forma corpului, ci sub forma pieţei, un mecanism suficient sieşi. Întîlnirea celor două modele - a celui în care protecţia se extinde la asigurarea subzistenţei şi a celui în care societatea însăşi nu mai e gîndită ca un corp, ci exclusiv ca o piaţă - a produs două tipuri de reacţii. E vorba, mai întîi, de o reacţie extrem de coerentă din punct de vedere teoretic, cea în care protecţia vieţii, a libertăţii şi a bunurilor e redefinită ca protecţie a principiilor pieţei. Statul, în această perspectivă, nu mai este, la drept vorbind, o instanţă protectoare, ci un simplu judecător al corectitudinii derulării schimburilor dintre indivizi. El nu se investeşte în economie, ci rămîne arbitru, un spectator neutru, sesizat la fel ca o instanţă ordinară care împarte dreptatea ori de cîte ori cineva se consideră lezat în liberul exerciţiu al facultăţilor sale pe piaţa liberă. Protecţia e, la limită, una strict individuală. Termenul social nu mai are nici un sens. Protecţia socială e un miraj, va scrie Hayek în interiorul acestei paradigme. Cea de-a doua reacţie a fost şi ea, iniţial (adică în secolul al XIX-lea), coerentă din punct de vedere teoretic: în loc să redefinească protecţia în sensul în care judecătorul protejează interesele strict private, socialiştii (lor le aparţine această a doua reacţie!) au preferat să redefinească piaţa în limitele unei redistribuiri statistice a riscurilor, pe care statul este chemat să o controleze. Principiul socialist al protecţiei sociale este întemeiat pe iluzia că o noţiune cum e cea de probabilitate statistică se poate substitui inefabilei trăiri individuale, pentru ca nimeni să nu fie lipsit de un trai "decent", cum ar zice constituţionaliştii români.

Cristian PREDA

Ce promit prezidenţiabilii

Aflat la început de campanie electorală în vizită la APACA, preşedintele Ion Iliescu a fost pus în situaţia de a declara limpede cum stă ţara cu protecţia socială. O muncitoare i-a zis cam aşa: **Domnule preşedinte, dacă eu aş mai fi tînără şi dumneavoastră la fel şi am vrea să ne căsătorim, unde am locui?** Ziariştii, care au consemnat întrebarea, n-au mai luat seama la replică. După obiceiul său de a coti răspunsul spre o problemă macroeconomică, preşedintele i-ar fi putut răspunde foarte bine femeii cu o frază din programul său de candidat la preşedinţie. Aşa cum a făcut la întîlnirea cu ţăranii din judeţul Buzău.

Gazul s-a scumpit, benzina s-a scumpit, buticele astea p-aici pe colea fac ce vreau. Ce facem, cu ce trăim?, zice un ţăran. Ce răspunde preşedintele? **Numai întărirea economică o să creeze presiunea necesară pentru a stabiliza şi preţurile**, răspunde Ion Iliescu. **Sîntem distruşi complet,** nu se lasă ţăranul. **Producţia agricolă, producţia industrială, diversificarea ei şi concurenţa producătorilor...,** continuă imperturbabil candidatul la un nou mandat.

Ţăranul n-a înţeles nimic, dar asta nu schimbă neapărat locul preşedintelui în inima lui. Dimpotrivă: discursurile complicate şi pline de neologisme ale lui Ion Iliescu îi dau noţiunea distanţei şi îi măresc respectul pentru ceea ce nu înţelege. O şti el, domnul preşedinte... că deaia conduce ţara de atîţia ani. În plus, preşedintele şi-a făcut pomană cu doi defavorizaţi ai societăţii: a dat unei bătrîne o sută de mii de lei şi unui cerşetor douăzeci de mii. Lecţia acestor pomeni e că de la preşedinte vine scăparea.

Candidatul Convenţiei Democrate la preşedinţie, Emil Constantinescu, şi-a început campania electorală tot la ţară. Spre deosebire de Ion Iliescu, el a încercat să le vorbească ţăranilor pe limba lor. Şi să le spună că le va mări pensiile pînă la nivelul celor de la oraş, le va anula impozitele agricole şi va lupta împotriva speculanţilor.

N-avem chimicale de tratat grîul, n-avem lumină, drumurile sînt proaste, s-ar fi plîns ţăranii. **Dacă voi fi ales preşedinte al ţării, voi pietrui şi voi lumina drumurile, voi face conectarea satelor la reţeaua telefonică şi la reţeaua de electrificare... La sfîrşitul mandatului meu, satul românesc va fi mai bogat, mai frumos şi mai demn.** Foarte clar pentru toată lumea. Dar aşa de clar şi frumos, încît discursul părea să vină din altă lume. Din lumea lui Cuza, despre care ţăranul român contemporan nu ştie mai nimic, dar care îl face totuşi, preţ de un discurs, să viseze la toate bunătăţile de pe lume. Se simte protejat. După care se trezeşte. Efectul paradoxal al celui mai personalizat discurs prezidenţial, cel al lui Emil Constantinescu, a fost, deocamdată, acela de a-i ţine la distanţă pe ascultătorii încîntaţi.

Ce promite candidatul la preşedinţie al Uniunii Social-Democrate?

Discursul lui Petre Roman e undeva la mijloc: între viziunile macroeconomice ale lui Ion Iliescu şi memoria istorică actualizată a lui Emil Constantinescu. Petre Roman a vorbit şi el despre mărirea pensiilor, despre pămîntul care trebuie dat înapoi ţăranilor, despre scutirea parţială de taxe şi despre lupta cu sărăcia. La ţară, candidatul USD nu se încurcă în prea multe discursuri, ci trece direct la treabă, participînd la evenimente importante din viaţa oamenilor şi întemeiate pe tradiţia creştinească. Campania lui electorală a început cu o nuntă. Naş în Ardeal, candidatul la preşedinţie a respectat toate datinile din judeţele din care proveneau mirii şi s-a înconjurat de alai de nuntaşi şi de un sobor impresionant de preoţi.

Petre Roman nu pierde nici un prilej ca să arate – mai cu seamă ţăranilor sensibili la tot ce ţine de Biserică şi de ritualuri – că e de-al lor şi are ortodoxia în sînge. Pe de altă parte, spectacolele religioase sînt un mod de a le sugera că şi ierarhia luminată a Bisericii e de partea lui. Unul dintre episcopii care au oficiat cununia de la Gherla, Bartolomeu Anania, se numără printre iniţiatorii grupului de reflecţie al BOR din 1990, care vroia să reînnoiască Biserica.

În sate, Petre Roman e bine primit, mai cu seamă de protipendadă: învăţători, funcţionari, poliţie locală, medici, ţărani înstăriţi sau orăşeni care şi-au construit reşedinţe de odihnă după model occidental. Mulţi ţărani mai ţin încă minte că datorează guvernului Roman reforma agriculturii.

Roman ţine la aerul său de preşedinte european cu ticuri americane: protecţia socială îl preocupă în măsura în care mesajul lui optimist invită la un hei-rup naţional însoţit de bunăstarea generală. Toate în matca tradiţiei, se înţelege. Dacă mesajul lui, bazat în special pe gest, prezenţă şi fraze scurte, pare să aibă şanse de adecvare la cultura alegătorilor de la ţară, la oraş provoacă uneori chiar efuziuni sentimentale: la APACA, de pildă, se ştie, Petre Roman poate ameninţa şi cu închiderea fabricii şi tot nu va fi hulit...

Alegerea cetăţenească şi prin vot liber a preşedintelui României nu va fi dictată neapărat de promisiunile lor de protecţie socială. Tema nu mai e, de altfel, de mare actualitate. Protecţia socială rămîne în zona pensionarilor, a muncitorilor ameninţaţi de şomaj sau a marginalilor. În cazul acestora din urmă, au început să funcţioneze sisteme de asistenţă socială fie ele guvernamentale sau neguvernamentale. În rest, cetăţenii încep să se adapteze la economia de piaţă, şi caută să se descurce pe cont propriu.

În 1992, însă, cînd diferenţele sociale nu erau încă prea mari, punctele-cheie şi cîştigătoare ale discursului celor aleşi, Ion Iliescu şi PDSR, au fost protecţia socială şi reforma cu paşi mici.

Anul acesta, alegătorii înregimentaţi politic vor vota din convingere politică. Soarta alegerilor e hotărîtă însă, de multe ori, de nehotărîţii care votează pur şi simplu cu cine le place. Multă lume de la ţară se află în această situaţie. Oricît ar spera această lume într-o fericită protecţie socială, votul îi va rămîne, în esenţă, sentimental.

Tatiana NICULESCU

Şi strada ce zice?

Pe bulevardul Nicolae Bălcescu, între sediul PNL, alias Elvila, alias SAFI, alias capitalism fără milă şi sediul PDSR, alias protecţie socială, alias cinste şi sărăcie, se află o poartă roşie de tablă pe care scrie cu vopsea albă "S.C.TEZAUR SRL. Nu parcaţi! Garaj". Tocmai acolo m-am postat cu reportofonul, pentru a le pune trecătorilor întrebări despre protecţia socială. **Ce înseamnă aceste cuvinte pentru ei; unde li se pare că lucrurile merg mai prost şi unde, mai bine; de ce fel de protecţie socială duc mai mare lipsă; dacă apropiatul lor vot va ţine seama de promisiunile făcute de mai multe partide, pe această temă şi cum se vor orienta în general la vot, printre promisiuni.**

O fată (fără nume): E vorba de protecţia acordată de stat pentru categoriile defavorizate social. Peste tot, acest lucru merge bine. La guvernare e chiar un partid care se ocupă în mod expres de asta. Votul meu însă, nu-l voi da neapărat în funcţie de promisiunile legate de **p.s.**

Dan Rădulescu (student la F.F., lucrează la o firmă): P.s. - ar însemna drepturi minime pentru cetăţean, un nivel minim de viaţă asigurat. Ajutorul de şomaj pentru absolvenţii de liceu a funcţionat, cel puţin pînă la un moment dat, foarte bine. Şi eu am beneficiat de acest ajutor. Dar părerea mea e că nu poţi oferi mai mult atîta vreme cît nimic nu merge în economie. În ceea ce priveşte votul, asta e o opţiune mult mai largă. Eu cred că trebuie schimbat total sistemul, nu m-aş crampona în nici un fel de promisiunile electorale legate de **p.s.**

Irina Popescu (economistă): Am 63 de ani şi muncesc, pentru că o pensie de 208 mii de lei nu este suficientă. Din ce-am citit prin ziare şi din ce aud de pe la cine a fost în străinătate, realizez că lucrurile astea nu funcţionează bine la noi. În orice caz, nu e normal ca un om de 63 de ani să muncească pînă la ora 5, aşa cum fac eu. Copiii mei au terminat anul acesta facultatea şi eu a trebuit să le asigur existenţa. Nu ştiu cu cine o să votez, nu mai cred în nimeni. În orice caz nu cu Ion Iliescu, care ne-a dus din rău în mai rău. În patru luni, carnea s-a scumpit de două ori.

Alex. Popa (ziarist): Protejarea categoriilor defavorizate, asta ar trebui să fie. Dar în România, după cîte ştiu eu, peste 50% din populaţie trăieşte sub nivelul minim *de subzistenţă* (nu sub *cel decent*). **P.s.** ar trebui deci destinată lor. Prin măsurile care se iau însă, exact această pătură a populaţiei este afectată, deci pînă la urmă **p.s.** *rămîne un slogan.* Poate există cîteva excepţii, mă gîndesc la marile regii autonome, ca RENEL-ul, care sînt stat în stat şi îşi permit să dea salarii substanţiale şi drepturi mai multe. Dar în rest... Votul meu va fi unul pur ideologic. N-am să votez în funcţie de promisiuni, fiindcă toţi spun că vor oferi bunăstare şi decenţă.

Un ţăran: Nu mă pricep eu tataie la astea. Nu ştiu să vorbesc. Eu nu pot citi ziare pentru că nu mai văd bine şi nici n-am cum să le cumpăr din pensia de 15 mii de lei.

Coplea Nicoleta (medic): În domeniul sanitar, de exemplu, **p.s.** merge foarte prost. Dar ea e un element important în campania electorală şi toţi vorbesc de asta. Eu însă îi voi vota pe cei în care am mai multă încredere.

Constantin Marţian (inginer IPROCHIM): În momentul de faţă un trai minim de subzistenţă e departe de a fi asigurat. Nu ştiu ce se poate acoperi din cheltuielile obişnuite cu cei 97 de mii de lei, cît este salariul minim pe economie. Chiar ar fi interesant de făcut un calcul. Lucrurile astea sînt sau total neglijate de guvern, sau prea grave pentru a fi făcute publice. Rezolvarea e de ansamblu şi nu punctuală. Vă pot da un exemplu dintr-o discuţie publică pe care am avut-o recent. Era vorba de ridicarea plafonului de gratuităţi pentru pensionari de la pensia de 150 de mii la cea de 250 de mii. Atunci, o profesoară mi-a spus că, în învăţămînt, ei cîştigă 220 de mii şi ar trebui la rîndu-le să beneficieze de gratuităţi. În privinţa votului, eu sînt preşedintele Alianţei Civice la sectorul 6, deci...

Iolanda Geamăn (medic): P.s. ar însemna mărirea pensiilor şi chiar a salariilor celor din domeniul bugetar şi, pe de altă parte, îmbunătăţirea condiţiilor de trai şi de muncă. La capitolul sănătate **p.s.** e groaznică, asta ştiu foarte bine. PDSR-ul a promis tot timpul **p.s.** şi uitaţi unde sîntem, aşa că votul meu va fi în consecinţă.

Cornelia Predoiu (studentă la Ştiinţe Sociale): Pentru tineri, **p.s.** ar putea consta în diverse cluburi, posibilităţi de obţinere a unor slujbe, cursuri gratuite de perfecţionare etc. Dar deocamdată numai ONG-urile mai fac cîte ceva. Încă nu ştiu cu cine voi vota.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

Protector şi protejaţi

– convorbire cu Pavel CÂMPEANU –

Care ar fi "marea problemă" legată de protecţia socială, în România, acum?

Sînt două! Două probleme sociologice generale conexe, legate de instituţie şi de concept: de ce avem, dacă avem, într-adevăr, nevoie de protecţie socială? Şi care sînt implicaţiile faptului că mecanismul învestit cu asigurarea protecţiei sociale este statul - mai exact puterea executivă? Aş susţine următorul punct de vedere: protecţia socială este mărturisirea indirectă a unui eşec al integrării sociale. Sigur, există forme de protecţie inevitabile, practicate aproape de orice guvern (asigurarea unei reţele de învăţămînt sau sănătate, nici acelea întotdeauna integral statale), dar, în cazul nostru, ea e adresată unor categorii frustrate, care nu reuşesc să se integreze în aşa fel încît să-şi asigure o existenţă autonomă, de persoane independente, înăuntrul sistemului existent. În alţi termeni, incapacitatea societăţii de a-şi integra o parte dintre membri se numeşte excludere: aceeaşi societate care îi exclude pe tineri îi şi protejează pe tineri. Or, tinerii nu au nevoie să fie protejaţi şi nu au nevoie să fie excluşi, ci să fie puşi în condiţii în care se pot afirma ca persoane independente. E necesară protecţia socială? Sigur, ea există în ţări mult mai avansate ca organizare şi standarde generale de viaţă. Dacă mecanismul care se ocupă cu asta e statul, el devine un redistribuitor al produsului social care va asigura protecţia socială fabricînd indivizi dependenţi. Din acest unghi, protecţia socială în tranziţie diferă de aceea din societăţile care n-au avut fericirea să treacă printr-o astfel de experienţă: în primul rînd nivelul ei e foarte coborît într-un stat ca al nostru - care trebuie să fie generos fiind sărac lipit pămîntului. În afara faptului că n-are experienţă sau că modul în care-şi promovează personalul decizional poate fi pus în discuţie, el e evident un stat sărac! În al doilea rînd, însă, noi venim dintr-o lungă şcoală a dependenţei faţă de stat, iar protecţia socială repune statul tranziţiei în poziţia şi-n funcţiile statului pe care vrem să-l uităm. Deci el reprezintă un fel de contradicţie în termeni din perspectiva obiectivelor de fond ale tranziţiei înseşi, şi asta indiferent de felul în care funcţionează.

Dar societatea pare să sufere numai pentru că statul protector e sărac...

Există diferite răspunsuri posibile şi unele chiar discernabile la această condiţie. Există, de exemplu, răspunsul resemnării - şomerii care vin, îşi iau ajutorul şi atît. Există răspunsul căutării protecţiei sociale - a acelui soi de confort în mizerie pe care unii pot să-l prefere celuilalt tip de confort în mizerie pe care-l reprezintă tipurile de activitate la care ar avea acces. Există un militantism pentru îmbunătăţirea protecţiei sociale care la noi porneşte de la ideea subiacentă, fatalistă, că această relaţie cu statul este inevitabilă şi că, dacă tot sîntem sortiţi să fim dependenţi, măcar să fim în condiţii ceva mai bune. Există o reacţie activă de tipul încercărilor de reintegrare a celor care au fost cîndva integraţi - cum sînt programele, atît ea cîte sînt, de reprofilare a şomerilor. Dar există şi răspunsuri grave, cum ar fi, de exemplu, respingerea poziţiei de protejat social odată cu respingerea mecanismelor care reglează integrarea socială, inclusiv a celor juridice - ceea ce duce la creşterea criminalităţii şi a comportamentelor deviante. Răufăcătorii sînt rău-*făcători*: dispreţuiesc legile, periclitează viaţa, liniştea şi proprietatea, dar în acelaşi timp sînt nişte persoane cu imaginaţie, cu curaj şi care-şi iau riscuri. N-aş izola fenomenul creşterii criminalităţii de existenţa protecţiei sociale şi a modului în care funcţionează ea - în fond e o relaţie conflictuală. Există răspunsul emigrării - decît să fiu protejat în această societate care nu mă vrea mai bine-mi caut o alta. Există răspunsul comportamentelor deviante - oameni care, neputînd depăşi această condiţie cad în alcoolism, în narcomanie... Există răspunsul de tip anticonformist, care, într-un fel, preîntîmpină excluderea prin autoexcludere, deci prin contestarea organizării sociale şi a statului: nevoia protecţiei sociale, felul în care funcţionează ea şi paternalismul statal cu componenta lui în acelaşi timp frustrantă şi umilitoare pot încuraja formarea unor mişcări politice de diverse tipuri, unele unanim admise ca periculoase pentru democraţie – aşa cum s-a întîmplat în România interbelică, în care eşecul integrării tinerei generaţii a reprezentat una din sursele mişcării legionare. Asupra categoriilor celor mai expuse n-am nici un motiv să insist. Repertoriul celor de care se ocupă protecţia socială este unul al excluşilor.

Excluşii denumiţi curent în discursul oficial *categorii defavorizate*. Totuşi, muncitorii din marile întreprinderi ineficiente şi agonice pot fi consideraţi nişte "fericiţi" integraţi?

Continuitatea funcţiilor statului după '89 înseamnă dependenţa faţă de stat ca protector social şi ca proprietar al celor mai importante întreprinderi industriale. Şi al celor mai falimentare. Nu numai dependenţa se bifurcă, desigur, ci şi protecţia socială: gestiunea întreprinderilor contraproductive de care vorbiţi e o formă disimulată a protecţiei sociale.

Pe termen lung - o formă de anti-protecţie.

Argumentul susţinătorilor acestei politici e că noi am investit într-o mare industrie care există şi că ea ar putea fi recuperată. Şi acum, în campania electorală apar tot felul de "nemţi" mai mult sau mai puţin credibili, care se declară gata să facă ceva cu Galaţiul, de pildă.

Dar în nici un caz păstrînd toţi muncitorii de-acolo pe locurile lor.

Dacă ar prelua astfel de întreprinderi - cu siguranţă. Scuza invocată este: anii de criză ai tranziţiei în Europa de Est au coincis cu o criză a siderurgiei, cărbunelui, energiei, în general, pe plan internaţional, dar dacă se deschide piaţa de siderurgie? Şi dacă, şi dacă... Sigur, asta poate fi discutat în legătură cu ceea ce numesc anglo-saxonii forţă de muncă redundantă - de care dispunem din belşug. Dar asta nu se poate discuta în legătură cu modul absolut discriminant în care sînt tratate femeile ca forţă de muncă şi ca posibilităţi de integrare! Şi chiar ca ajutor social legat de maternitate. La cît este evaluat un copil?

Al doilea născut pentru care se oferă 100.000? Sau vă gîndiţi la alocaţie, la cei 9.000 de lei?

Protecţia socială acordată de statul sărac reproduce mizeria şi chiar o transferă din braţele statului în cele ale cetăţeanului, rămînînd acest penibil contrast între sărăcia statului ca protector şi nesărăcia lui ca gestionar.

Care ar fi soluţia alternativă?

N-aş putea să sugerez nimic de tipul ăsta. Societăţile în tranziţie sînt societăţi în dezintegrare - necesară - şi capacitatea lor integratoare este în mod fatal scăzută. Problema e cum putem limita efectele nocive - de exemplu a evita transformarea tensiunii latente stat protector-cetăţeni protejaţi în conflicte sociale incontrolabile, cum putem preveni asimilarea psihologică a stării de dependenţă şi considerarea ei ca o stare naturală. Există riscul de a transforma tranziţia într-o inerţie durabilă şi pe plan social.

Parteneriatul social - adoptarea deciziilor socio-economice prin negocieri tripartite între sindicate, patronat şi guvern şi gestionarea tripartită a fondurilor destinate protecţiei sociale - despre care a început să se scrie în diverse proiecte de reformă socială este o soluţie?

Bine, el ar reprezenta un progres. Parţial, pentru că soluţia nu se poate aplica tuturor categoriilor excluse. Priviţi spre Franţa, unde concomitent cu acest sistem de "înţelegere" au loc conflicte mult mai puţin tandre (studenţii, agricultorii...). Dar parţial, mai ales pentru că aduce o îmbunătăţire mecanismului de redistribuire, nu şi fondului care trebuie redistribuit: acesta rămîne sărăcia. Pentru o vreme. E adevărat, pot fi unele efecte pe plan uman, dacă ştiu să ceară, să negocieze. Iar patronatul, într-o eventuală troică de felul celei proiectate, pare puţin echipat să aibă un cuvînt de spus. Privatizarea mergînd aşa cum merge, ponderea lui socială creşte greu şi imaginea lui evoluează deocamdată într-un mod nu prea favorabil. Pînă şi opoziţia a început să vorbească despre proaspeţii îmbogăţiţi.

Acordaţi-i o circumstanţă atenuantă: discută despre cei care au deturnat şi deturnează bani publici...

Din punctul ăsta de vedere, s-ar părea că relaţia cea mai paşnică e între stat şi patronat. Dată fiind toleranţa statului faţă de unele căi de acumulare suspecte, mă tem că există o protecţie socială de stat care constă în protejarea marilor patroni. Nu putem demonstra nici că tipul ăsta de îmbogăţire e inseparabil de valul general de sărăcire, atît de inumană, şi nici că nu. Dar din cauza concomitenţei, nu putem să înlăturăm ipoteza. E o coincidenţă de teatru de calitate proastă!

lucrurile s-ar desfăşura potrivit normelor scrise pe hîrtie. Din păcate, noi avem peste douăzeci de confederaţii sindicale, care au produs şi lideri sindicali tip Miron Mitrea, Miron Cozma... Ce va însemna soluţia asta în asemenea de condiţii - e greu de ştiut. Nu-i un motiv ca experimentul să nu fie încercat. Să observăm totuşi că, prin el, statul e în continuare avantajat, păstrîndu-şi atributele, dar transferînd o parte din responsabilitate şi rămînînd astfel paternalist fără să aibă aerul că este. Apoi, sindicatele care reacţionează cel mai activ faţă de situaţii resimţite ca improprii sînt ale unui personal mai bine plătit, cei mai mulţi şi mai prost plătiţi nu

Perfida protecţie a inflaţiei

Într-o discuţie mai veche, OVIDIU NANEŞ, director ştiinţific al Institutului de Cercetare în domeniul Muncii şi Protecţiei Sociale, mi-a atras atenţia că, de fapt, nu putem şti cîţi şomeri sînt în România. Din cel puţin două motive: pe de o parte, întreprinderile temperează creşterea şomajului recunoscut oficial menţinînd un număr considerabil de oameni în şomaj tehnnic; pe de altă parte, mulţi din şomerii ieşiţi din evidenţa Oficiilor de Muncă nu şi-au găsit, de fapt, un serviciu. Şi sînt şomeri, dar nu figurează în statistici. Partajul timpului de muncă (o parte din muncitori se văd trimişi acasă, prin rotaţie, în concedii fără plată) sau plata cu jumătate din leafă, alteori, a celor expediaţi acasă pe o durată nedeterminată, au un cost: el se reflectă în preţuri, în inflaţie... Aceste explicaţii se produceau cu doi ani în urmă, pe cînd statisticile se învolburau de creşteri ale ratei şomajului (cam 12%...). Azi, executivul se mîndreşte că rata s-a micşorat, ea e sub 7%. L-am rugat iarăşi pe specialist să comenteze, de astă dată, scăderea din statistici. "Este vorba de aşa-numita rată administrativă a şomajului, iarăşi - spune interlocutorul meu. Scăderea se explică în mai multe feluri: vara e anotimpul muncilor sezoniere - creşte ocuparea. Desigur, programele Ministerului Muncii îşi spun şi ele cuvîntul, ele au imperfecţiuni dar şi o eficienţă anume. Însă şomajul n-a înregistrat creşterile pe care le-ar fi putut avea şi datorită politicii macroeconomice; e cunoscută relaţia dintre inflaţie şi şomaj: creşterea inflaţiei conduce la diminuarea ratei şomajului. Or, inflaţia a crescut mai mult decît s-a prognozat şi a fost un factor de stabilizare a şomajului, fiindcă ea a asigurat resurse pentru alimentarea unor unităţi ineficiente, pentru producţie pe stocuri ş.a.m.d. Derulate lent, procesul de privatizare şi cel de retehnologizare au avut şi ele o contribuţie în stabilizarea ocupării. Sigur, toate procesele astea sînt contradictorii. A continua în acest sistem este, obiectiv vorbind, imposibil. Aşa că o rată de 15, peste15% nu poate să fie o surpriză pentru noi în perioada următoare..." (D.V.)

Banul public susţine eşecul economic

...Omul de rînd muncea odinioară zi de vară pînă-n seară pentru a-şi agonisi bucata de pîine. Nu ajungea să se bucure de dumicat, că şi venea zapciul să strîngă dările, dijmele sau cum s-or mai fi numit ajustările la care era supusă mica agoniseală a bietului truditor. Încredinţat că aşa se cuvine pentru că aşa a fost orînduit, el nici nu cuteza să se întrebe încotro se duc aceste biruri şi ce face stăpînul sau ocîrmuirea cu ele. Cam astfel de lucruri afla un elev de şcoală primară din cartea de istorie. Din fericire, asta a fost odată, i se spune. Acum, îi va explica vreun unchi de-al său atoateştiutor, ocîrmuirea numită stat îşi opreşte o parte din cîştigul omului de rînd (numit fie salariu, fie profit sau venit agricol), sub formă de impozit. Deosebirea este că înainte birul era bun luat, pe cînd acum impozitele li se înapoiază oamenilor sub formă de prestări publice – un fel de ajutoare pentru sănătate, instruire, siguranţă, drumuri şi alte servicii de care beneficiază toţi gratuit sau în schimbul unor sume mici de bani. Impozitele se pot converti şi în împrumuturi ieftine pentru unele categorii defavorizate – tinerii, de exemplu. Micuţul nostru nu ar avea de ce să nu se bucure că are şansa de a fi ocrotit de cineva atît de inteligent şi de cinstit. Doar mai tîrziu va înţelege el că la noi lucrurile nu stau chiar aşa.

Contemporanul nostru trăitor în România aduce întrucîtva cu truditorul de odinioară. Cu leafa ajustată de foarfecele impozitelor, el nu pare să se bucure de grija pe care s-a angajat să i-o poarte statul. Se simte el în siguranţă cînd se duce la medic, bolnav fiind, sau cînd îşi trimite copilul la şcoală, adică într-un loc insalubru şi neprietenos? Prea rar îşi găseşte în omul legii un aliat atunci cînd descoperă lipsa portofelului la coborîrea din tramvaiul supraaglomerat, iar tinerii dezarmează şi îmbătrînesc visînd la credite ieftine pentru locuinţe. Respirînd zilnic acelaşi aer otrăvit, omul simplu uită prea repede că primeşte infinit mai puţin decît i se pretinde. Şi a uitat, pesemne, că la ultimele alegeri şi-a dat votul acelora care au ţipat mai tare că îi vor asigura protecţie socială. Or, protecţie socială înseamnă şi garanţia unui trai decent – adică a avea asigurată o bună aprovizionare cu bunuri de larg consum la preţuri accesibile, a-şi alege liber profesiunea şi modul de consum, a dispune de independenţă economică. Nu voi aminti decît că puterea de cumpărare, în şase ani de guvernare aşa-zis devotată protecţiei sociale, a scăzut la mai puţin de jumătate. Cam o treime din cîştigul pe care îl primeşte omul nostru simplu se duce la stat, nemaivorbind că, dacă îndrăzneşte să cîştige mai binişor, va fi obligat să dea sub formă de impozite cam o jumătate, ajungînd chiar pînă la 60% din salariu. Prestaţiile sociale în care ar trebui convertiţi aceşti bani, însă, sînt invizibile şi inexistente; întreg organismul acestor servicii sociale publice este în comă. Cauza: lipsa banilor la învăţămînt, sănătate, cultură. Dar... odată devenit public, banul este deturnat, dacă nu în buzunarele unor "aleşi" sau "auto-impuşi", atunci înspre vampirii economiei: ceea ce este cunoscut sub numele de moştenire comunistă – în speţă nenumăratele întreprinderi nerentabile, energofage, prost administrate şi producătoare de stocuri – au fost principalii beneficiari ai tranziţiei noastre stagnante. Economia de piaţă, care nu exclude nicidecum protecţia socială, impune şi regîndirea "modului de viaţă" al acestor giganţi. Ceea ce nu s-a înfăptuit, pretextîndu-se că zeci de mii de oameni vor fi aruncaţi în stradă. Iată că şi după "cosmetizare", în statisticile oficiale se poate citi că trei sferturi din producţia unei luni este stoc, marfă care nu se vinde nici la export, nici măcar pe piaţa internă. Judecînd după înţepenirea la nivelul decizional, pare că vîrfurile sînt ori foarte mulţumite, ori depăşite de situaţie. S-a ales aşadar subvenţionarea ineficienţei, din sacul banului public adunat de la omul simplu, botezat contribuabil, în loc să se subvenţioneze programe diverse şi serioase de reconversie profesională. De ce? De dragul unei păci sociale temporare care asigură menţinerea la putere a unei subţiri pături de privilegiaţi. Care şi-au construit un statut de autoprotejaţi ai tranziţiei. Şi pentru care protecţia socială în beneficiul plătitorului de impozit nu va fi niciodată mai mult decît o lozincă electorală.

Livia SĂPLĂCAN

Tripartitism: un lup, o varză, o capră

„Decizia e apanajul puterii politice, dar dialogul celor trei mari parteneri sociali - sindicatele, patronatul, guvernul - poate limpezi deciziile politice şi delimita o serie de domenii ale vieţii care trebuie lăsate în administrarea celor interesaţi... Dialogul social e o prelungire a drepturilor individului... Iată cum merg la noi procedurile de consultare, negocierile pe nivele, gestionarea paritară a bugetelor sociale, iată care sînt convenţiile internaţionale ce trebuie ratificate, ştim că-n ţările estice (şi africane) guvernul controlează şi ţine să controleze sindicatele, pe care continuă să le considere «curele de transmisie»... Iată, seminarul acesta doreşte să vă dezvolte capacitatea de a dialoga de pe poziţii de egalitate cu alter-ego-ul dv. (guvernamental sau patronal sau sindical), desigur, pişcoturile sînt apetisante, atenţie, dialogul tripartit efectiv este o marcă a seriozităţii, el poate face un spaţiu mai atrăgător pentru investitori..." Cam aşa sună, de cîţiva ani, deja, discursul experţilor străini în probleme sociale sosiţi în România. Mulţi dintre ei - francezi. Insula noastră de latinitate va adopta, probabil, modelul instituţional francez: pentru majoritatea românilor ştirea oficială care anunţa înfiinţarea, cîndva, în viitor, a unui Consiliu Economic şi Social n-a însemnat mai nimic, dar un asemenea consiliu, omonim, a funcţionat mult timp în Franţa, cu succes, contribuind la aflarea fericitului compromis între actorii sociali cu interese divergente. Succes astăzi mai palid, se pronunţă comentatorii înclinaţi să propună şi alte "metode sociale". Pînă şi-n sînul Organizaţiei Internaţionale a Muncii - "conştiinţa socială" a sistemului Naţiunilor Unite - s-au ridicat voci ce s-au plîns că tripartitismul a ajuns un principiu de "încremenire" a reflecţiei. Dar legiune sînt şi vocile partizane: salariaţii au justiţie socială, patronii - pace socială, guvernele - pace civilă, iată avantajele unui sistem tripartit!

În România funcţionează un Secretariat Tripartit pentru Dialog Social. Documentele guvernamentale invocă în felul lor lemnos tripartitismul ca pe un "obiectiv" de perspectivă apropiată: bugetele de asigurări sociale şi şomaj vor fi gestionate tripartit, parteneriatul social va fi "promovat ca mijloc de control şi de eficientizare a tuturor măsurilor de politică şi de protecţie socială"... Opinia publică, însă, e cu desăvîrşire străină de ce anume va să zică tripartitism. Să deducem de aici că guvernul s-ar fi chitit să fondeze aşa, mai pe tăcute, instituţii în care să-şi coopteze, pentru administrarea unor resurse, nişte parteneri-clienţi?

Să privim la Rusia şi la felul în care se face ucenicia "parteneriatului social". Galina Kovalskaia scria (în **Courrier International**, 21-27 aprilie, 1994) pornind de la povestea cu lupul, capra şi varza: "Salariaţi, funcţionari şi patroni trebuie să ajungem pe malul celălalt, al vieţii civilizate, fără ca nimeni să se trezească devorat (...) În Rusia se vorbeşte de doi ani de parteneriat social, nu vă mîncaţi între voi, se spune, dar (...) cum să defineşti parteneriatul într-o ţară unde nu se ştie ce e un proprietar, ce e un salariat într-o societate pe acţiuni (...) şi ce trebuie să facă Statul?" Propus în Occident ca "alternativă a principiului luptei de clasă", parteneriatul social a fost admis în societatea rusă, dar practica lui e anevoioasă: sindicatele "oficiale" sînt ascultătoare faţă de directori, cele "neoficiale" - nu. Ele se acuză reciproc. Salariaţii depind, ca pe vremuri, de direcţiune, iar situaţia lor nu depinde de negocieri, ci de subsidiile pe care statul le alocă. Marele duşman al parteneriatului social este, evident, tradiţia paternalistă! Totuşi, problema nu e insolubilă, conchide autoarea şi revine la deznodămîntul fabulei cu lupul, capra şi varza.

Revenind şi noi, la noi, e de mirare că aceste idei nu generează o dezbatere publică serioasă a modelelor de urmat. Fiindcă tripartitismul a fost, în unele perioade şi în unele ţări occidentale, o cale bună. Dar în altele - nu...

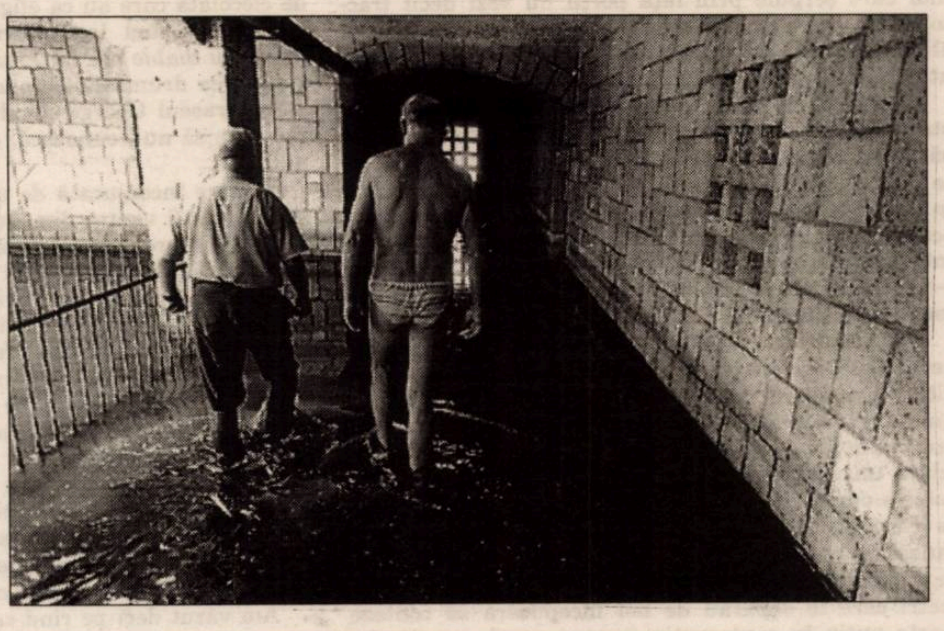

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Între majoritate şi minoritate

Protecţia socială e un concept modern care nu funcţiona la noi nici chiar în primele două decenii ale secolului. Cu o populaţie care locuia, în proporţii de aproape 90%, la sate, (iar în structura populaţiei active, procentul ţăranilor era aproape asemănător) nu putea fi vorba de protecţie socială. Şi asta pentru că imensa majoritate a ţăranilor era lipsită de pămînt în proprietate, căpătînd, dacă avea vite de muncă, prin învoieli defavorizatoare, de la boier sau arendaş o suprafaţă de pămînt pe care s-o lucreze. Obiceiul pămîntului era ca, toamna tîrziu, mai ales la recolta de porumb, oamenii boierului (sau ai arendaşului) să facă socoata, dîndu-i o parte ţăranului, majoritatea recoltei îndreptată fiind spre hambarele boiereşti. Şi pentru ca nedreptatea să fie şi mai amară, această împărţeală se făcea pînă prin februarie viitor, porumbul umezindu-se pe cîmp, provocînd pelagra, boală endemică printre ţărani. În acest fel, ţăranul era obligat să se împrumute, pentru hrană, de la boier (arendaş), ceea ce greva asupra obligaţiilor bietului pălmaş, totdeauna cu datorii de la un an la altul. Răscoala ţăranilor din 1907 e o consecinţă exasperată a acestor stări de fapt. Şi clasa politică a vremii nu s-a gîndit să remedieze lucrurile, protejîndu-l pe ţăran. Dimpotrivă, Petre P. Carp, şeful Partidului Conservator, s-a opus oricăror proiecte rurale reformatoare, declarînd, cinic, în Camera Deputaţilor: "În aşteptare, nu e decît un singur lucru de făcut, represiunea. Apoi, vom aviza". Iar Partidul Naţional Liberal, la guvernare fiind, a şi făcut represiunea, de pe urma căreia au căzut, ucişi, vreo cinci-şase mii de victime ţărăneşti. (Cifra de 12000 de victime, lansată, atunci, de Const. Mille în **Adevărul**, e o exagerate care s-a perpetuat. De fapt, cifra exactă a victimelor nu se va putea aprecia niciodată, pentru că regele Carol I a sechestrat dosarele în chestiune ale Ministerelor de Interne şi de Război, distrugîndu-le apoi). Cîteva reforme liberale în 1907-1908 au mai redresat lucrurile în lumea rurală. Dar, deocamdată, domnea reticenţa în privinţa înfăptuirii unei reforme agrare. De abia în 1913, Ion I.C. Brătianu, ca şef al P.N.L., reprezentînd aripa tînără şi progresistă a liberalilor, la sfatul stăruitor al lui Const.Stere, a propus un plan reformator care viza, deopotrivă, o reformă agrară şi una a dreptului la expresie politică a ţărănimii. C. Stere, raportor al acestui proiect reformator, în sesiunea parlamentară noiembrie 1913 - iunie 1914, n-a putut propune (refuzul conservatorilor şi al unor cercuri moşiereşti ale liberalilor a fost acerb) decît o reformă agrară de vreo două milioane de ha şi drept de vot, într-un Colegiu unic, pentru toţi ştiutorii de carte. Dar cînd a venit vremea votării acestor proiecte de legi reformatoare, în viitoarea sesiune parlamentară, în vara lui 1914, a izbucnit ceea ce avea să se numească primul război mondial şi proiectele au fost abandonate în favoarea altor preocupări mai presante. De protecţia socială a ţăranilor, adică a imensei majorităţi a populaţiei, nici că putea fi vorba. De abia în 1917 parlamentul de la Iaşi a hotărît o reformă agrară, fapt promis, în tranşee, soldaţilor şi de către regele Ferdinand. După război au avut loc aceste reforme, şi cea agrară şi cea a universalizării dreptului la vot (pentru bărbaţi), reforma agrară fiind mare, importantă (6 milioane ha), modificînd esenţial structura proprietăţii agrare. Din păcate, avantajele protectoare pentru ţărani ale reformei agrare n-au fost pe măsura aşteptărilor pentru că n-a fost însoţită de măsuri asiguratoare de credite pentru procurare de unelte. Cum ţăranii trebuiau să achite, în rate (anuităţi), pămîntul căpătat prin reformă iar criza economică din 1929-1933 a diminuat catastrofal preţul produselor agricole (în comparaţie cu cel al fabricatelor industriale), ţăranii au sărăcit, votîndu-se, chiar sub un guvern P.N.Ţ., legea circulaţiei bunurilor rurale, pe baza căreia ţăranii şi-au vîndut o parte din pămînt. În cartea sa *Economia românească după războiul mondial* (1940) Virgil Madgearu constată că situaţia e atît de alarmantă încît riscă să pericliteze iremediabil avantajele sociale ale reformei agrare. E ceea ce a consemnat şi *Enciclopedia României* (vol. III) în 1939. Astfel încît, deşi mai înlesnit în condiţia sa, de o protecţie socială a ţăranului între cele două războaie nu poate fi, de fapt, vorba. Lectura monografiilor *60 de sate româneşti*, realizată din iniţiativa lui Dimitrie Gusti, sau a unei cărţi precum *Sănătatea poporului român* de George Banu sînt, în acest sens, edificatoare. Şi, în realitate, protecţia socială ca realitate înfăptuită nu o putem constata nici în mediile orăşeneşti nevoiaşe, decît în mică măsură. Ţară retardatară, România nu avea resurse să asigure populaţiei nevoiaşe o adevărată protecţie socială. S-au făcut încercări, izbutite, din partea unor Regii ale statului sau organisme de breaslă de a construi în Bucureşti case ieftine în cartiere mărginaşe. (Azi aceste case, atunci modeste, sînt invidiate vilişoare). Funcţiona, cu bune rezultate, şi o Casă Centrală a Pensiilor, care îi proteja pe pensionarii statului sau pe cei particulari. Dar aceşti pensionari erau puţini, atunci, în ansamblul populaţiei, de protecţie socială beneficiind o cîtime foarte restrînsă de locuitori.

M-aş referi şi la protecţia socială a scriitorilor. În a doua jumătate a secolului trecut, cînd au început să existe scriitori mai mulţi şi importanţi, nimeni nu era profesionist şi nu putea trăi de pe urma scrisului. Se aciuiau, cum puteau, pe lîngă o mărime politică, căpătînd o slujbă mizer retribuită. Rar, vreun scriitor, asemenea lui Caragiale în 1889, (director general al teatrelor), Alecsandri ambasador sau Duiliu Zamfirescu în corpul diplomatic, se săltau în posturi bine retribuite. Masa scriitorilor o duceau rău şi pe apucate, iar cei mai mulţi dintre ei, pentru cărţile şi operele lor, nu luau nimic consistent. De abia în 1908 scriitorii se organizează într-o Societate a Scriitorilor Români. Dar de o protecţie socială a lor nici că poate fi vorba, deşi un Sadoveanu, încăpăţînîndu-se să fie un profesionist, fiind şi foarte productiv, trăia de pe urma scrisului său. Au mai fost, între războaie, cîţiva scriitori care au trăit din scris. Dar puţini, încît se pierdeau în masa celor ce trăgeau mîţa de coadă. Mai toţi erau slujbaşi, profesori sau gazetari, scriind în timpul liber. Funcţiona, în anii treizeci, o vilă a scriitorilor la Buşteni, organizată de SSR. Dar camerele erau puţine şi cererea mare. De o pensie a scriitorilor şi a urmaşilor lor nu se poate vorbi. Cînd, în 1935, a murit, la 41 de ani, Gib I. Mihăescu, un grup de scriitori a stăruit să se acorde soţiei şi celor două fetiţe o pensie de stat. Prim-ministrul, Gh. Tătărescu, s-a opus, afirmînd că aceasta ar putea crea un precedent. De abia în 1939, cînd Mihai Ralea a fost ministru al Muncii în guvernele carliste, s-a emis - din iniţiativa ministrului - o lege a pensiilor pentru scriitori şi urmaşi. Apoi, au venit, după 1948, deceniile dictaturii. Scriitorii vremii (puţini erau cei de dinainte) au avut, ce-i drept, parte nu numai de protecţie socială (Casa de Creaţie, împrumuturi numai de formă rambursabile), de un regim privilegiat. Era preţul plătit pentru elogierea, cădelniţată, a "noilor realităţi socialiste". Cu timpul, scriitorii importanţi s-au retras din corul lăudătorilor, scriind, cu conştiinţă, cărţi importante, cei mai mulţi, spre onoarea lor, rezistînd dictaturii prin cultură. Protecţia socială - chiar dacă se refuza, cu încăpăţînare, să se recunoască existenţa statutului de scriitor ca profesiune anume - s-a păstrat însă cu abilitate, fiind cîţiva puţini scriitori importanţi cu mari sume împrumutate care grevau Fondul Literar, fără şanse de returnare. Nici n-au fost - pînă azi - returnate. Apoi Uniunea Scriitorilor acorda pensii celor ce nu avuseseră slujbe şi celor bolnavi. Pe lîngă aceştia, exista pletora de neaveniţi, scriitori de trei lulele, care se constituiseră într-o cohortă ce sugea Fondului Literar împrumuturi. (Am fost peste un deceniu membru al unei astfel de Comisii care acorda împrumuturi şi ştiu bine despre plaga acestor abonaţi la Fondul Literar). Dar majoritatea scriitorilor o formau slujbaşii (gazetari, profesori, avocaţi, redactori, medici etc.), care nu apelau la împrumuturi, unii, fără slujbe, trăind - greu - din scrisul lor. Din 1990 situaţia aceasta a luat sfîrşit. Uniunea Scriitorilor a sărăcit. Au rămas cîteva Case de creaţie şi recreere, iar împrumuturi, fie şi rambursabile, nu se mai acordă. Pensii - puţine - acordate de Uniunea Scriitorilor au fost preluate - după stăruinţe - de Ministerul Muncii. O Comisie socială acordă, azi, ajutoare scriitorilor în vîrstă şi bolnavi. Suma e insuficientă faţă de masa nevoilor reale, fiind scriitori - mai ales cei bătrîni - care se află în mizerie lucie. Nici că poate fi vorba de protecţie socială reală şi eficientă, deşi se tot aude de proiecte care de care mai apetisante. Dar dincolo de proiecte nu se prea avansează. Ne apropiem, fatal, de normalitate. Foarte puţini vor putea trăi din scris. Ceilalţi, mai toţi, vor trebui să fie angajaţi, scriind cînd şi cum vor putea. Aceasta în ciuda faptului că s-a obţinut, în sfîrşit, recunoaşterea statutului de scriitor ca profesiune. E o cucerire importantă, cu valoare mai mult simbolică.

Z.ORNEA

O zi în Berry

În vara asta am fost la un coleg de la Universitatea din Paris care şi-a cumpărat o fermă în Berry. Este de fapt o veche gospodărie pe care el a transformat-o în reşedinţă secundară, cu tot felul de mobile ţărăneşti frumos lustruite, şi o bucată de pămînt pe care a închiriat-o unui localnic. Casa are o grădină mare – prietenul meu a plantat pomi şi minuscule straturi de zarzavaturi cu trei salate plus cîteva ierburi de care ar vrea să se folosească la gătit. Vacile trec pe sub fereastra bucătăriei, pe drumul care şerpuie prin faţa porţii nu vezi decît tractoare şi biciclete. Am fost încîntat că m-a primit la el: visez să am într-o zi o casă a mea, la ţară, şi pînă atunci mă mulţumesc cu cele ale prietenilor mei.

Eram în şezlong, citind o carte de Zola, într-o stare de pură delectare, şi asta făcea ca lectura mea să fie oarecum distrată. Atunci cînd te simţi bine nu te poţi abţine să-ţi repeţi că ţi-e bine, să nu te feliciţi în sinea ta că te simţi minunat, că ţi-ai oferit această ocazie; ajungi, tot spunîndu-ţi ce plăcut e să citeşti într-o grădină, să pierzi firul lecturii. Aşa se face că s-a lăsat noaptea fără să fi avut timp să trec de primele două capitole.

Pe cer străluceau stelele. Nimic mai banal, poate, decît aceste stele – le vedeam răsărind una după alta, pe măsură ce se întuneca imensa ţesătură de fundal pe care ele luminau cu putere. Pentru că nu mai eram obişnuit cu cerul de la ţară, am avut dintr-odată un sentiment ciudat privind, atît de aproape, astrele oprite în infinit, în timp ce păreau să fie doar la o zvîrlitură de băţ. Fără să-mi dau seama din ce cauză, ba chiar împotriva oricărei logici, mă simţeam în siguranţă văzînd aceste stele: miliardele de kilometri care le separau de noi începuseră să conteze foarte puţin în comparaţie cu prezenţa lor reală, familiară şi deci simpatică. Am plecat la o plimbare cu gazda, care se încurcă în explicaţii cu privire la Ursa Mare şi la nu ştiu ce cratiţă sub a cărei coadă se adăposteşte Steaua polară.

A doua zi ne-am dus să vizităm casa natală a lui George Sand, aflată la vreo douăzeci de kilometri. În această regiune totul e George Sand, de la prăjiturile de ciocolată care au ca efigie de zahăr candel numele scriitoarei, pînă la hanurile botezate inevitabil *La Mare au diable* ori *La Petite Fadette*. Găseşti, la întretăierea drumurilor, pancarte care te invită să urmezi "traseul George Sand", şi nu există nici un ţăran care să nu-l cunoască, de parcă ea i-ar fi fost bunică.

Casa e înconjurată de un mic parc à la française şi el poate fi vizitat din jumătate în jumătate de oră cu un ghid profesionist. Prietenul meu, care are relaţii în zonă, mi-a salvat un sfert de oră de aşteptare reuşind să ne facă să intrăm chiar în mijlocul unui astfel de circuit. Asta mi-a amintit că am avut într-o zi ocazia să văd Peştera Muierii, în timpul unei pauze de prînz, cu un oficial român care ne-a ajutat să trecem, pe mine şi micul meu grup, înaintea turiştilor indignaţi dar tăcuţi care aşteptau de mai bine de o oră în faţa grotei. Cred că astfel de drepturi de privilegiaţi sînt inacceptabile şi mă revolt împotriva lor ori de cîte ori le sînt victimă. Dar îmi place – ca unui om dedat la deliciile puterii – să trec în faţa altora cînd mi se iveşte prilejul; nu o fac însă niciodată fără să schiţez un refuz retoric.

Am văzut deci pe rînd camera în care Sand scria, camera în care ea a murit, camera în care a iubit, camera în care a dormit în copilărie, camera lui Chopin, tot felul de tablouri, veselă şi mobile strict autentice. Exista şi o sufragerie, iar în ea o imensă masă ovală sub o minunată lustră cîmpenească, cu etichete în faţa farfuriilor, aşa cum pun şi eu cînd îmi primesc invitaţii. Dar acolo stăteau Chopin, Flaubert şi alţii, ţi-i poţi imagina: " te rog, Gustave, un pic de dulceaţă. Mulţumesc, Frédéric, ia un măr, anul ăsta sînt foarte gustoase!". Vizitatorii erau în extaz. Printr-o nouă asociaţie de idei, la fel de necuviincioasă ca şi precedenta, reacţia celor din jurul meu mi-a amintit de insula Gorée din Senegal. Acolo ni se arătau camerele unde fuseseră închişi sclavii – o cameră în care îi legau, alta în care îi torturau, o cameră în care nu li se dădea de băut – ghidul povestea, foarte poetic, despre condiţia acestor nefericiţi sclavi şi fiecare pauză oratorică era punctată de exclamaţii ale turiştilor. "Oh!", strigau ei, aflînd că sclavii erau spînzuraţi de picioare.

Prietenul meu i-a mulţumit ghidului că ne-a lăsat să intrăm fără să plătim şi ne-am dus să vizităm o biserică extraordinară, la Vic, un sătuc oarecare, cu brutărie şi supermarché, toropit de căldură, gol şi curat ca o machetă de arhitect. Ceea ce emoţionează la această biserică sînt frescele sale din secolul doisprezece despre care îţi vine să crezi că au fost pictate de un artist modern, benzile desenate în stil Picasso, în special caii – par caii marelui Picasso. Am văzut acolo şi un Christ irezistibil păşind ca un soldat, cu crucifixul sub braţ, cu sprîncenele încruntate şi cu ochi de viteaz.

Ne-am întors spre seară şi mi-am reluat, în grădină, lectura mea din Zola. Cerul se întuneca. Era atît de plăcut să trăieşti, încît trebuia să te întrebi dacă n-ar fi fost normal să faci altceva.

Dar ce?

Norbert DODILLE

Slujirea departelui

Ei şi noi

În primă instanţă, socotim sclavia ca pe un rău al Antichităţii (trecînd, pudic, peste soarta "afro-americanilor" sau a ţiganilor noştri). E reacţia "civilizată", obţinută prin automatismul educaţiei. La o reflecţie sinceră, ne-am vedea însă, foarte bine, ca stăpîni de sclavi. Ce bine ne-am simţi poruncind şi, la o adică, umilindu-i, dacă nu pe toţi ceilalţi, măcar pe cîţiva! Ce agreabil ar fi să ne realizăm fantasmele de dominaţie! Cîtă plăcere la gîndul unei existenţe anesteziate prin lăţirea impenitentă a voluptăţii! Lupul din noi, *meretrix apostasiae*, umbra lui Dionysos, micul Cezar chircit subliminal, ce mai faună mitologică - şi ce lume bună (în stil *peplum*) - ne bîntuie imaginarul! Cum să nu fie antipatic (pentru unii: detestabil) creştinismul acesta "vinovat" de stîrpirea istorică şi psihologică a *insului reificat* prin sclavie? Cum să nu te enerveze - bărbat solid fiind - moleşeala siropoasă şi fadul paternalism ale unei religii care şi pe acelea le vrea (impunînd ierarhia) şi de acestea se îngrijeşte (propovăduind egalitatea slujitoare)? Cum *să iubeşti ca pe tine însuţi* : guşatul şi tîmpul, neghiobul şi infirmul, tîlharul şi curva, asasinul şi bătăuşul, muribundul şi senilul, nebunul şi paraliticul, beţivul şi drogatul, ciumatul şi leprosul, hermafroditul şi seropozitivul, pe scurt, *deşeurile* unei umanităţi patibulare, scursurile unei specii heteroclite şi ticăloase? Din această scîrbă arogantă şi eugenică s-a născut, cred, pornirea de a *instituţionaliza* "protecţia socială", nevoia de a practica filantropia prin intermedieri specializate.

Ridicaţi la demnitatea "cazului", izolaţi pînă la sacralizare, neglijaţi din grosolănie, persecutaţi medical şi hărţuiţi terapeutic, vizitaţi sau blagosloviţi de sărbători, "bolnavii de sărăcie" (ca şi bolnavii pur şi simplu) sînt cei pe care nu-i putem atinge nemijlocit, fără a ne întina "normalitatea". Am inventat, prin urmare, confreria *diaconilor umanitari* meniţi să ne scutească, printr-un ecarisaj competent, de riscul "contaminării". Ducă-se maicile Tereza şi doctorii Schweitzer *acolo*, printre năpăstuiţii supuranţi şi tînguitori, printre troglodiţii incontinenţi, buboşi, spurcaţi şi putreziţi de vii. Petreacă ei, pentru "pacea" noastră (celebrată printr-un Nobel de rigoare), ani de-a rîndul în Calcutta şi Lambaréné. Le vom elogia pateticul voluntariat, le vom premia sacrificiul, închipuindu-ne *cît de greu trebuie să le fi fost*. După care, îi vom eroiza negreşit, pentru ca distanta lor supraumanitate să-i facă *inimitabili*.

Împăratul fără de arginţi

Lăsînd în urmă exordiul parabolic, aş aminti persistenţa sclavajului, la multe secole după Hristos. Imperiile constantinian, merovingian, carolingian au subjugat sărăcii, pregătind tranziţia spre servitutea şi şerbia proprii Evului Mediu. Acestea fiind date (recitiţi-l pe Foucault), e falsă imaginea unui paleo-creştinism emancipant, care aboleşte "revoluţionar" privilegiile, oblojind burtăverzimea şi tămăduind suferinţa oriunde s-ar afla şi oricît de respingătoare li s-ar părea celor sănătoşi, avuţi şi (ventri)potenţi. Singura diferenţă faţă de lumea lui Cicero consta în discreta moralizare a pauperităţii şi in(tro)ducerea unui stil politic cu demarcaţii etice: pe măsura "novellizării" legislaţiei romane, săracul economic devine şi "sărac" în ordinea compasivă a Duhului sau a milei. Nu e puţin, dar e departe de a fi suficient.

Adevărul este că (în materie de ajutor social) litera Evangheliei se lasă citită cu greu, mai ales că nepriceperea sau chiar pripa raţionalizării lasă loc smintelilor. Hristos nu a fost "retor" (cu rostirea meşteşugită) şi nici "filosof" debitor logicii aristotelice. El nu ne-a transmis nici "doctrine" clare, nici "sisteme" savant articulate, ci numai acea spontaneitate suverană - amestec de fermitate şi libertate interioară - din care purced neîncetat paradoxurile, "inconsecvenţele", recomandările uluitoare. Aşa de pildă, Domnul spune: "Veniţi la Mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi Eu vă voi odihni pe voi" (*Matei* 11, 28), deşi vocea cripto-divină a *Psalmilor* declarase, fără apel: "Depărtaţi-vă de la mine toţi făcătorii de rele"! (6, 8). Or, cine e mai ostenit, pe lumea noastră, decît făcătorul de rele?

Mîntuitorul însuşi rămîne, ca Dumnezeu întrupat şi trăitor printre oameni, foarte greu de "clasat" socialmente. Ce fel de "sărac exemplar" este Acela care a primit, din faşă, aur, tămîie şi smirnă, pentru ca mai tîrziu să accepte costisitoare mirungeri? Cîte îi lipseau celui ce miracula - hrănind - mulţimile famelice, umplea năvoadele unor coate-goale şi căruia Ierusalimul i se închina, sub o boltă de finic? Ce fel de Împărat este acela care "nu are unde să-şi plece capul" şi care nu valorează, în faptul trădării, decît treizeci de arginţi?

Vasile, Ieronim şi Fabiola

Părinţii Bisericii au mers pe aceeaşi linie antinomică. Sfîntul Vasile cel Mare (care, mentor al primelor *aşezăminte de binefacere*, îmi va fi, aici, invitat de onoare) nu a fost doar un "tată al orfanilor şi ocrotitor al văduvelor, bogăţie pentru săraci şi toiag de bătrîneţe, învăţătură pentru tineri şi călugărilor dreptar al faptei bune" - după cum afirmă sinaxarele. M-am uitat peste *Regulile* sale - veritabilă Constituţie a monahismului răsăritean - şi am observat că, în text, *disciplina perfecţiunii lăuntrice* depăşeşte cu mult, ca întindere, preocuparea xenofilă şi prescripţia umanitară. Ilustrul cappadocian rămîne, bineînţeles, creatorul *vasiliadei* - instituţie eponimă care ocupă întîiul capitol din cronica milosteniei creştine. Graţie arhiepiscopului de Cezareea, provincia Pontului a fost împînzită cu bolniţe şi *xenodochium*-uri - aşezăminte monahale în care studiul, cenobitismul şi filantropia făceau casă bună. Înfăptuirea aceasta nu l-a acaparat însă pe de-a-ntregul: iată de ce majoritatea *Regulilor* abordează cu precădere tărîmul sufletesc, problemele subtile, "războiul nevăzut", încordarea filocalică. Relativa marginalitate a dicursului caritativ se explică atît prin devalorizarea vieţii terestre (nu este "nevoinţa" extremă o formă de *mortificare*?) cît şi prin preţuirea arătată suferinţei, ca instrument al *despătimirii*.

Există totuşi - la episcopii şi egumenii veacului de aur - o temă care conjugă evergetismul şi şlefuirea duhovnicească: *contemptus mundi* şi dispreţul aferent faţă de judecata oamenilor. Maxima Fericitului Ieronim (*Prima uirtus est monachi contemnere hominum iudicia, Ep.* 66, 6) ne ajută să înţelegem de ce *smerenia* a reuşit să umple (temporar) prăpastia dintre categoriile sociale tardo-antice. Începînd cu secolul IV, o seamă de aristocraţi romani şi orientali se metamorfozează în monahi, schimbînd purpura în pînză de sac. Convertiţii aveau obligaţia de a *evita frecventarea celor puternici*, chiar dacă opulentul Pammachius (lăudat în citata epistolă ieronimiană) continua probabil să asiste, sfidînd batjocura, la şedinţele Senatului. Sărind peste excepţii, deposedarea voluntară antrenează declasarea socială: prinţul se pierde în gloată, printre cerşetorii ale căror rînduri le-a îngroşat, de dragul pietăţii. Se poate deci afirma că, în regulă generală, călugărirea patricienilor care au preferat nobleţei de sînge, blazonul spiritual, a favorizat întîlnirea bogaţilor cu săracii pe terenul comun al ascezei. De obicei, monahii îşi împart sărăcia cu cei mai săraci dintre săraci. Există şi cazuri (precum acela al comunităţilor izolate în regiuni complet lipsite de resurse) cînd ei înşişi fac obiectul pomenilor: Fabiola - "faţă de a cărei iubire a sărmanilor Roma devenise prea strîmtă" - a "îmbrăcat", ne spune acelaşi autor (cf. Ep. 77, 2), toate obştile insulare din marea tyrrheniană (*Etruscum mare*). Ea îşi luase de asemenea grija întemeierii unui spital roman: "şi-a împărţit şi vîndut întreaga avere disponibilă - o avere dintre cele mai mari, pe măsura demnităţii rasei sale - punînd la îndemîna săracilor banii astfel reuniţi. Cea dintîi dintre toate (sc. femeile pioase), ea a înfiinţat un spital (cf. grecismul *nosocomion*) pentru găzduirea infirmilor, luîndu-i din piaţa publică, spre a îngriji mădularele roase de boli şi de lipsuri ale acestor nefericiţi". (*ibidem, 77, 5-6, apud* A. de Vogüé, *Histoire littéraire du mouvement monastique dans l'antiquité*, III, Paris, Cerf, 1996, p. 129).

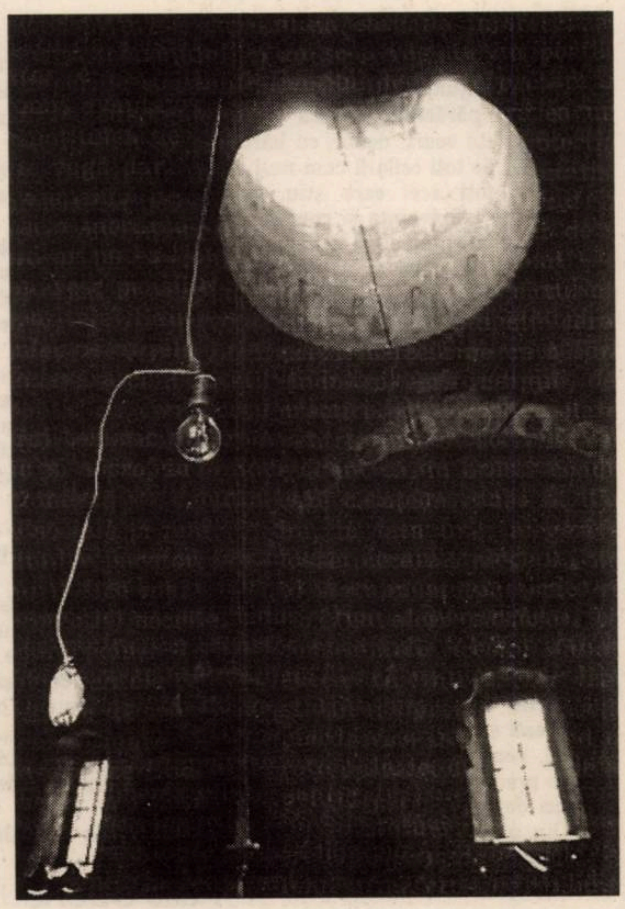

Lista văduvelor bogate şi penitente, care onorează memoria consortului defunct prin donaţii substanţiale (haine groase, alimente şi bani) e prea lungă pentru a o transcrie aici. Important e să notăm impactul misionar al acestei generozităţi reglemetate, care prilejuia - ca şi în cazul actualei "protecţii sociale", dar rămînînd în sfera privată - o redistribuire a profiturilor. Aş adăuga că *donaţia cucernică prefigurează pelerinajul penitenţial* din timpul Cruciadelor, dar şi *indulgenţele* medievale - instaurate după principiul potrivit căruia eforturile de aici (aventura iniţiatică a drumului, subvenţia gratuită) vor fi răsplătite în Veacul de apoi.

Organizarea instituţiilor caritative se reclama, explicit sau nu, de la două referinţe biblice fondatoare. Pe de o parte, săracii, bolnavii şi străinii trebuie ocrotiţi ca într-un *Abrahae tabernaculum*. Pe de altă parte, ei vor fi primiţi pentru a repara injustiţia (arhetipală) a naşterii Mîntuitorului în iesle, ca urmare a faptului că Fecioara nu mai aflase "loc de găzduire" (*Luca* 2,7): lumea dorea în sfîrşit să-L "omenească" pe Dumnezeu.

Apocalipsul parţialităţii

Loc de găzduire nu prea află unii nici astăzi - după două milenii de creştinism - fie că e vorba despre iehoviştii cu valută sau de "sărăntocii" autohtoni, ţinuţi tot mai mult la uşa hotelurilor estivale, a învăţămîntului superior sau a Europei occidentale. Proprietarii nu mai au loc de chiriaşi, iar alegătorii, de prezidenţiabili; legile nu mai au loc de corupţie, iar intelectualii, de capriciile noilor îmbogăţiţi; patriotismul nu mai are loc de populism, Constituţia dispare în jalnica aritmetică a mandatelor, aşa cum Justiţia e asaltată de crime improbabile şi criminali evanescenţi; cărţilor li se refuză biblioteca (din pricina preţurilor), iar României, intrarea în NATO... Nici restul lumii nu o duce prea grozav (palidă consolare!), dacă ne gîndim că americanii sînt înghesuiţi de capitalurile japoneze, că Rusia nu mai încape în Cecenia, Italia sudică, în cea de nord, Abatele Pierre, în Franţa *garaudiadei*, şi lumea a treia, pe Internet.

Asistăm, cu un soi de frenezie larvară, la o *soap-opera* despre agonia marilor ansambluri tradiţionale. Bun venit, aşadar, în Apocalipsul parţialităţii.

Teodor BACONSKY

Album

Bazar

Femei bionice, femei fantastice

Dintotdeauna, cînd merg la film mă uit întîi pe afiş să văd dacă sînt şi femei (doamne, eroine – mai frumos spus) pe afiş. Dacă nu sînt, un soi de instinct îmi spune să nu intru la respectivul film. Dacă în distribuţie apar suficiente nume feminine, un alt ancestral instinct îmi şopteşte că, mai ales în filmele poliţiste de duzină şi de cartier, ele nu reprezintă decît accesorii decorative de plan secund. *Femeia bionică*, prezentă duminicile la Tele 7 abc, e decorativă (pe gustul epocii ei – anii '70), dar nicidecum secundară. Mai mult decît poliţistă, şi anume agent secret, ea preia de astă dată rolul bărbatului hoinar în ale dreptăţii şi schimbător de situaţii şi de parteneri(e). Într-o perioadă de înflorire a ideilor feministe, bionica Lindsay Wagner ne demonstrează, într-o manieră deloc teoretică, că şi o "ea" poate administra lovituri năucitoare, poate alerga cu viteza Mercedes-ului şi se poate da, de cîte ori vrea, peste cap. E drept că toate aceste calităţi masculine i-au fost atribuite doar printr-o situaţie excepţională, şi anume un accident. De altfel, *Bionica* se înfruptă cu graţie din caracteristicile sexului celălalt, nepierzîndu-şi nici o iotă din feminitate. Aceasta este una cu influenţe hippy, manifestată prin plete blonde şi blugi strînşi pe corp. *Femeia fantastică* (protagonista unui mai vechi serial la acelaşi post de televiziune) purta un fel de costum de baie cu bust accentuat (pe cînd *Bionica* preferă cămăşile lălîi) şi bucle evidente (pe cînd *Bionica* are părul lins, dar totuşi corect coafat). De asemenea, dacă starea excepţională a *Bionicii* se datorează unui accident, cea a *Fantasticei* ţine de naşterea ei – vine de pe o insulă de Supraoameni. *Bionica şi Fantastica* reuşesc, în ciuda pregnanţelor feminine, să păstreze relaţii de strictă camaraderie cu partenerii lor într-ale serviciilor secrete.

Dacă cele două frumoase feroce puteau şi pot fi urmărite duminică dimineaţa, tot Tele 7 abc ne prezintă, duminică, ceva mai pe la prînz (la ora oamenilor aşezaţi şi cu burta plină) viitorul revoluţionarelor bionico-fantastice. Serialul *Un trio cu haz* are drept protagoniste două surori marginale în toate cele, începînd cu feminitatea: sînt rotofeie, supraponderale, needucate, falite şi fără bărbaţi (aceştia din urmă fiind la puşcărie). Fără supraputeri, cele două eroine ies din încurcături (sau mai bine zis nu ies) doar prin hazul din titlu.

Iaromira POPOVICI

Cuvinte den copii

Autobiografie

Subsemnatul Niţu Mihaela fiica lui Ion şi Gheorghiţa născută la data de 1 noiembrie 1984 în Bucureşti, de naţionalitate şi cetăţenie româncă. Am absolvit clasele primare I-IV. Domiciliu în strada Intrarea Aurora nr. 17 F.

Am fost la grădiniţă unde am învăţat engleza şi lucrurile de bază care se învaţă. În perioada 1991-1996 am absolvit clasele primare.

Sînt o fire bună dar cînd mă inervează cineva fac urît. Îmi place baschetul şi îngeneral sportul. Îmi place să am realizări în viaţă. Pot spune că sînt îndrăgostită de un băiat cu părul şaten ochi căprui pe care îl cheamă Dan. În trecut am mai iubit şi alt băiat.

Învăţ la liceul Miquelle de Cervantes Saavedra. Aceasta este autobiografia mea.

Din viaţa unui extremist de centru...

Mişcarea Bunăvoinţei de la Singapore la cofetăria "Scala"

După ce citesc în "Evenimentul zilei" ştirea pusă pe drept în chenar şi intitulată: "Guvernul din Singapore a lansat o campanie pentru a-i face pe oameni mai cumsecade", închid cîteva clipe ochii şi văd Bucureştii mei străbătuţi de această "Mişcare a Bunăvoinţei" al cărei scop este, precum formulează agenţia Reuter, "de a face viaţa mai frumoasă şi pe oamenii micului oraş-stat asiatic mai cumsecade şi mai veseli."

Văd, sub pleoape, aici, la doi paşi, pe bulevard, în faţa cofetăriei Scala, scene din cele propovăduite la Singapore drept "frumoase", cu care "oamenii pot deveni realmente mai buni" (acest "realmente" mă înnebuneşte ca menuetul lui Pederawski, Reuter neştiind că în româneşte "realmente" sună de o viaţă "realimente"):

Văd o bătrînică, sau chiar mai multe bătrînici - rimînd desigur cu "două rîndunici" - ţinute de mînă să treacă bulevardul, ceea ce şi Reuter numeşte "un act clasic" de cumsecădenie.

văd una, două, trei bătrînici invitîndu-i pe însoţitorii lor să intre în cofetărie, la o prăjitură, sau, dacă le e foame, la o friptură de pulpiţe de pui, căci există raionul "preparate", sau, dacă le e sete, la "un suc" de la raionul "băuturi".

Îi văd luînd loc la mese, văd bătrînicile mergînd la "cassă" comandînd şi plătind, aud tinerii - "primii vizaţi de această acţiune sînt tinerii, în special studenţii", precizează Reuter - înrebînd: "da' dumneavoastră ce mîncaţi? nu luaţi nişte papanaşi?", bătrînica acceptînd repede,

văd tînărul făcînd două drumuri, să-şi ia de la "băuturi" suculeţul şi de la "preparate" papanaşii, la "Scala" practicîndu-se în continuare autoservirea, orice s-ar întîmpla pe stradă,

îl văd aşezîndu-se la o masă şi bătrînica mîngîindu-i mîna, întrebîndu-l frumos: "al cui eşti?" şi el descriindu-şi concis părinţii - tatăl manager, mama la o casă de schimb - ea lăudîndu-i pentru cum l-au crescut,

aud cum bătrînica îl întreabă: "şi ce-ai mai citit?" iar el explicîndu-i politicos că nu mai citeşte decît parapsihologie, bătrînica, delicat, propunîndu-i să nu uite de Creangă, "Cuore", Jules Verne, "Cei trei muşchetari" şi chiar confesiunile lui Jean Jacques Rousseau, el ascultînd-o foarte atent, ea lămurindu-l firesc că a fost prof. de franceză şi însuşi Rousseau a scris "l'homme est né bon, mais la société l'a corrompu", el dă din cap că înţelege orice limbă şi, la fel de delicat, o întoarce spre "şi ce-aţi mai văzut la televizor?", fiindcă nu-mi imaginez Mişcare a Bunăvoinţei fără conversaţie şi conversaţie fără TV, bătrînica abia aşteptînd vorbele astea,

o aud povestindu-i pe larg nu atît ştirile cît apariţia d-lui Iliescu pe care ea îl divinizează şi care e atît de bun şi simpatic, singurul bărbat pe care ea acceptă să-l vadă în blugi, fiindcă (paranteză între un papanaş şi celălalt) un bărbat elegant nu are voie să poarte blugi sau ca Cristoiu cămaşă de blugi,

aud cum tînărul o întreabă blînd: "doamnă, nu-i aşa că sînteţi ironică...?", ea dînd din cap a negaţie hotărîtă cît înghite al doilea papanaş, el trecînd la a-i explica pe acelaşi ton blajin că "vă rog să mă iertaţi, stimată doamnă, dar nu suport nici un elogiu la adresa preşedintelui Iliescu, cel care...",

văd cum bătrînica îl opreşte cu un gest tandru şi îi spune ca o mamă care-şi priveşte ceva mai dur copilul în ochi: "Îţi mulţumesc, tinere, că m-ai trecut strada, dar acum te rog să părăseşti această masă." Tînărul înţelege, se ridică, salută scurt, demn, cu bărbia în piept şi pleacă.

Îi văd pe toţi ceilalţi cum nu-l urmăresc cu privirea, aşa cum fac toţi acei care ştiu, pe toate meridianele, să transforme bunăvoinţa şi cumsecădenia în discreţie.

Îl văd pornind-o pe bulevard spre Piaţa Universităţii unde se duce, calm şi paşnic, să-şi asiste un bun prieten care anunţase că se va lega în lanţuri pentru a protesta împotriva celei de a treia candidaturi a preşedintelui ţării care încalcă Constituţia.

Îl văd ajungînd exact la timp, acolo, tocmai cînd amicul lui se dezlega din lanţ şi-l dădea unui poliţist pentru ca acesta să-l poată confisca fără complicaţii; nu se huiduie, nu se aplaudă, se tace ca în "Glossa" lui Bacovia şi în tratatul lui Wittgenstein; bunăvoinţa, la noi, nu se poate lipsi de cultură.

Aud poliţistul mulţumindu-i şi întrebîndu-l, pentru a continua vorba, ce crede despre şansele Naţionalului în returul cu Cernomoreţ din Odesa.

Îl aud pe fostul înlănţuit declarînd deloc răstit, dar ferm, ca să-l audă presa şi TV-ul: "Nu-mi îngădui să discut cu poliţia despre fotbal şi echipele fostei Uniuni Sovietice."

Ce mai văd? Nu mai văd nimic. Deschid bine ochii şi-mi devine clar că o Mişcare singaporeană a Bunăvoinţei la Bucureşti e la fel de posibilă ca tăierea unei mîini, în Piaţa Amzei, pentru corupţie, dacă s-ar trece la modelul iranian, cum o preconizează de altfel foarte mulţi români cumsecade, dornici de o viaţă frumoasă.

Din păcate, continuă să rămînă fără răspuns cruciala întrebare: cu cianură, aţi încercat?

Radu COSAŞU

Ferpar

Am sosit!
Mă numesc MIREL-MITICĂ
împreună cu părinţii mei Mihaela şi Sori Dulgheru vă invită la petrecerea organizată c prilejul acordării numelui, care va avea loc în ziu de 24 aprilie 1993, orele 16 în localul "Bufet Gar din localitatea Leorda.

Cu aceeaşi plăcere vă invită şi naşi
Mariana şi Mihai Barbacar

Lecturi suplimentare

Fotografii de familie

În 1968, în Franţa, mai mult de jumătate di familii aveau un aparat de fotografiat, iar astăz au în procent de 80%. Sînt tot mai mult fotografiile care marchează momente simbolic din viaţa familială. Profesioniştii care prezida desfăşurarea marilor ritualuri de trecere, î special prima comuniune şi căsătoria, sîn detronaţi de către amatori. S-a sfîrşit perioada î care fotograful imortaliza bebeluşul de cîteva luni dolofan şi cu fundul gol, pe burtă şi aşezat pe piele de animal. De acum înainte fiecare famili fixează marile momente ale vieţii ei într-o serie d instantanee, producînd astfel un stoc de fotografi mai mult sau mai puţin bine gestionate: unel sînt îngrămădite în cutii, altele triate şi expuse î albume care refac în general istoria cuplului logodna, căsătoria şi momentele cînd îşi fac apa riţia primii copii. Aranjarea lor este întotdeaun cronologică şi copiii apar în mod regulat laolalt cu rudele apropiate cu ocazia sărbătorilor fami liale, căsătorii, botezuri, comuniuni sau în timpu vacanţelor în familie.

Astăzi fotografiile de familie s-au înmulţit î aşa măsură, încît numeroase familii posedă albu me specializate: pe de o parte un album de căsă torie, unde putem vedea alături de fotografiile dir ziua nunţii, invitaţia la căsătorie, meniul mese oferite cu această ocazie, lista cadourilor şi a celo care le-au dat; pe de altă parte, unul sau ma multe albume prilejuite de naşterea şi de primi ani ai fiecărui copil; în sfîrşit, albume consacrate familiei în ansamblul ei şi altele privitoare l călătoriile cele mai importante. Titlul, legendele lungi care apar sub fotografiile ordonate crono logic fac din aceste albume cronici ale micii istorii familiale sau povestiri de călătorie.

(din *Écritures ordinaires*, sub coordonarea lui Daniel FABRE

Traducere de Svetlana CÂRSTEAN

AmaLIA & Dan Perjovschi
Atelier Deschis

Societatea civilă este la noi în civil iar dialogul, un monolog camuflat.

Artistul serveşte patria şi patria pe preşedinte. Transparenţa s-a demodat. Accesul este pe

bază de cunoştinţe (unchi, nepoţi).

Cultura este în criză, criza peste tot.

Credeam că arta contemporană este un spaţiu al libertăţii.

Comunicarea vine din ambele direcţii. Efortul la fel. Artist şi societate.

Ne-am plictisit de galerii. Care nu sînt sau sînt proaste.

Ne-am plictisit de plictiseala mass media care nu (ne) înţelege sau (vă) înţelege prost. Ne-am plictisit de intermediari.

Credem în lucruri simple.

Sînteţi invitaţi să veniţi, vedeţi, întrebaţi, discutaţi, staţi şi dacă doriţi înţelegeţi pe dinăuntru atelierul nostru. Unde lucrăm şi trăim. Lucrări, proiecte, diapozitive, filme video, întrebări şi răspunsuri, apă minerală şi cafea.

20-22 septembrie 1996, de vineri pînă duminică, zilnic de la 10 dimineaţa la 8 seara sîntem la dispoziţia dumneavoastră pe strada Berthelot nr.12, vis-a-vis de Catedrala Sf.Iosif, în curtea Academiei de Artă la etaj. Urmaţi semnele.

Atelier Deschis este un exerciţiu de acces. Un dialog. Noi îl dorim. Dumneavoastră?

Perplexităţi

Addenda

N-am înţeles niciodată – altfel decît ca semne ale unei candori adulte – mirările unora în faţa realităţii: într-adevăr, *viețile infame pot crea capodopere!* Este cu atît mai curios cu cît reversul (vieţi definitiv cinstite ce nu zămislesc, neapărat, opere definitive) pare unanim acceptat ca truism, iar truismul ca o fatalitate: într-adevăr, repartiţia meritelor şi recompenselor este cam întîmplătoare, pe lumea asta!... Unde este dreptatea, cînd răii rămîn în dicţionare, iar cei animaţi de bune sentimente nici măcar nu intră?!

Lucrurile sînt ceva mai complicate, pentru că, desigur, nici turpitudinea absolută, abjecţia supremă şi întreg cortegiul de drăgălaşe infernuri nu garantează – oricît de solid ancorate în existenţa unui creator – gloria postumă; pînă la urmă, aceasta pare a fi rezultatul unor "calcule de culise" cărora doar Dumnezeu le ştie rostul... (Imaginea Creatorului recitînd cu ochii închişi **Cîntare Omului** şi respirînd, cu perversitate, versurile care-l îngropau pe Arghezi în propria mizerie este un artificiu retoric la îndemînă, dar nu mai mult!)

În cele ce urmează, m-am gîndit la o minimă listă de opere – generalmente "de propagandă" – care sînt, totodată, capodopere. Resorturile lor sînt adesea impure, intenţiile iniţiale s-au topit în timp, iar uneori cei glorificaţi prin împroşcarea adversarilor au cîştigat partida istoriei, făcînd regulile: ne-au rămas opere care, chiar impregnate de injustiţii, supravieţuiesc suverane.

Republica lui Platon – o capodoperă universală, oricum am lua-o; Platon în deplinătatea cruzimii senine şi a ideilor asasine (*vezi II, 410 a; III 495 d, e*); e de bon ton să spui că nu-i împărtăşeşti ideile, dar că te seduce prin "argumentaţie".

Principele de Machiavelli – o referinţă obligatorie; nu e cazul să insistăm, problema se cunoaşte.

Shakespeare (tragediile istorice) – în mod cît se poate de evident, scrise pentru a se pune bine cu casa regală, pe care o linguşeşte printre rînduri şi, de regulă, în tiradele finale... **Tragediile** sînt un *summum* al oportunismului curtean, travestit în pentametru iambic; nicicînd reaua voinţă faţă de uzurpatori nu a strălucit cu atîta perdea.

Preţioasele ridicole de Molière – o caricatură clasică; operă de un misoginism uriaş, pe care feministele contemporane – alte "femei savante"! – ar boicota-o dacă ar cunoaşte-o...

Versailles (palatul de la) – ridicat pe sudoarea săracilor întru glorificarea suveranului ("Regele-Soare"); Franţa republicană, născută din ura faţă de Bourboni şi faţă de privilegii, trăieşte – în parte – (şi) din venitul pe care îl aduce, anual, vizitarea palatului.

Eroica (Simfonia a 3-a zisă şi) de Beethoven – sau cînd miopia politică face muzică bună; nimic nu întrece în ingenuitate cazul bietului Ludwig van B., însufleţit de revoluţionare elanuri – pentru a fi dezminţit, sonor, de Realpolitik... (Altfel spus: o canonadă cazonă nu va aboli niciodată hazardul!)

Mizerabilii de Victor Hugo – roman "cu teză", roman "social", roman mult prea lung pentru o viaţă de om (de unde şi abandonarea lui, de către şcolari excedaţi...); se bucură de o reputaţie invers proporţională procentului real de cititori.

Zola (opere complete) – duce la ultimele consecinţe cele arătate mai sus, despre V. Hugo; aceiaşi şcolari vor căuta pasajele "picante", vor trece zglobii peste cele cu adevărat "incendiare" (în epocă...); portanţa autorului, considerabil diminuată de eşecul modei actuale – a intelectualului angajat.

Crucişătorul Potemkin de S.M. Eisenstein – îl veţi întîlni mereu în "Topurile" celor mai bune filme din istoria cinematografului; vehemenţa bolşevică a mesajului a pălit în "medium" (cf. McLuhan), iar mediumul a devenit obiect de analize semiotice interminabile – unde, printre "grile", "coduri" şi "interpretanţi", adjectivul *bolşevic(ă)* s-a scufundat semantic... Celebrul cărucior ţine, astăzi, loc de drapel roşu, într-o peliculă în care, oricum, albul tivit cu negru pare "modelul" potrivit.

Triumful voinţei de Leni Riefenstahl – infam-neliniştitorul documentar al celei mai hulite cineaste a tuturor timpurilor; naziştii mărşăluiesc (în '34) spre iluzia unei victorii – în cadre ce-ţi taie răsuflarea; Frau Riefenstahl neagă, astăzi, că ar fi făcut un lucru oribil: privindu-i filmul, oricine nu e orbit de patimă îi poate da dreptate...

Evanghelia după Matei de Pier Paolo Pasolini – cel mai tulburător film despre viaţa lui Iisus, făcut de un comunist, homosexual pe deasupra; PPP ar fi vrut ca filmul să fie un "manifest revoluţionar" (*"Nu am venit ca să aduc pace, ci război!"* etc.) mai curînd decît unul estetic; pariu pierdut: frumuseţea cadrelor cheamă o revoluţie în stil, şi nu în politic (Posibil comentariu: "Vade retro, Zeffirelli!")

Alex. Leo ŞERBAN

Telalii fără fruntarii

Pîinea şi cuţitul

Dacă omul societăţii tradiţionale trăia sub continua ameninţare a foamei, a epidemiilor şi a dezastrelor naturale, urmaşul său, în prag de mileniu, trăieşte stress-urile civilizaţiei postindustriale, dintre care căutarea obsedantă a confortului şi frenezia achiziţiilor juste nu sînt nici pe departe cele mai mărunte. Omul contemporan, mare consumator de mărfuri şi tot atît de mare consumator de publicitate, şi-a format cu timpul o "cultură" în domeniu. Această "cultură" – sau mai bine zis *subcultură* – consumistică e un ansamblu de învăţături şi reguli comparabile, ca funcţiune socială, cu străvechea înţelepciune populară.

Aşa cum ţăranul analfabet ştia să prevadă, cu o singură privire la cer, vremea pe cîteva zile, orăşeanul de astăzi ştie să ghicească diferite mărci de detergent numai după miros. El ştie, fie şi cu aproximaţie, preţurile diverselor produse şi serviciii, ştie unde şi cînd să caute marfa cea mai ieftină. Într-un cuvînt, ştie cum să se orienteze în cosmosul negustoresc care-l înconjoară. Şi aceeaşi subcultură a consumatorului este cea care-l ajută să facă distincţia dintre recomandările utile şi minciunile sfruntate ce coexistă în aceeaşi structură a diverselor anunţuri publicitare.

Desigur, publicitatea, ramură economică în care firmele producătoare investesc tot mai mult, încearcă să răspundă aşteptărilor unei clientele tot mai atente, tot mai critice, tot mai exigente. Emfaza anuţurilor publicitare trebuie să reflecte autenticele creşteri calitative ale mărfii exaltate, şi nu numai aviditatea celui care o vinde. Cel mai important examen la care consumatorul adult şi conştient supune discursul publicitar, în chiar momentul cînd îl receptează, este desigur cel al veridicităţii.

O analiză actuală a publicităţii nu mai poate privi, ca acum trei decenii, relaţia telal-muşteriu ca pe una stabilită între hipnotizator şi medium.

Chiar şi intelectualii cei mai stîngişti se văd în situaţia de a-şi domoli accentele polemice faţă de injusta "societate de consum". O atare societate e făcută nu doar din cei ce vînd, ci şi din cei ce cumpără. Şi dacă unii vin cu pîinea, cuţitul îl au totuşi ceilalţi.

Florin DUMITRESCU

Cronica literară de tranziţie

CĂRŢI COTROCENE: PREŞEDINŢIA DE LA ILUZIA DULCE LA FICŢIUNEA ACRĂ

Senatorul şi gazetarul Viorel Sălăgean pare făcut spre a încuraja teoriile fiziognomice; el e un cetăţean la care şi aspectul, şi comportamentul au ceva agreabil, destins, senin, drăguţ. Nu mă refer la comportamentul politic, aici pendulările sale mau pus uneori pe gînduri ca şi, din capul locului, lunga apartenenţă la un partid condus de nişte persoane foarte dezechilibrate, cum sunt d-nii Funar şi Gavra. Ce să caute un om cu scaun la cap acolo? Să apere Ardealul de mereu răcnita invazie hună? Că a fost secretar de partid pe presă şi edituri, n-ar fi un cap de ţară, de vreme ce e adevărat că nu mi-a ajuns la ureche să fi săvîrşit mişelii în aceste funcţii. (În această privinţă, mie, ca personaj al cărţii, în episodul unei anume conferinţe de presă, dl. Sălăgean îmi "pune în gură" fraze pe care nu le-am rostit niciodată, dar, treacă de la mine! capriciile memoriei!)

Cartea*, aşadar - sub forma unui jurnal "literarizat" - îi seamănă: e agreabilă, destinsă, senină, drăguţă. Omul povesteşte ce a făcut el de-a lungul celor 57 de zile de campanie electorală şi de strîngere a sutei de mii de semnături necesare, ce a gîndit, ce a simţit, cu cine s-a-ntîlnit şi cu cine nu, ce i-au spus oamenii din popor sau din elite prin pieţe sau prin săli, sunt intercalate şi 20 de pagini de dialog cu generalul Ştefan Guşe (care nu prea au ce căuta aici), dar şi un eseu politico-economic (rezonabil), *"13 cauze ale crizei economice româneşti"*, precum şi, nu se putea altfel, schiţa programului său electoral. Autorul are o anume suplеţe diplomatică, cu briz-briz-urile trebuincioase, prin care-şi catifelează naraţiunea cînd vrea să menajeze sau să estompeze. Lucrurile sunt povestite cu un fel de candoare luminoasă îndeobşte sobră, decentă, şi, pe alocuri, patetic lirică ("*o dragoste mijind din neant ca o recunoaştere a ceea ce faci*" etc., p.123). În unele pasaje, condeierul mai pierde controlul, şi stilul ia atunci turnùri bazaconiale: "*Mă las prins, pînă dincolo de limitele bunului simţ, care îmi strunește, prin subconştient, din cînd în cînd, pornirile sentimentale fluşturatice, în acest joc al plăcerii de a fi adulat, trăind clipele nebuniei păcatului originar, săvîrşit cu dulce naivitate de Adam şi Eva în Grădina Raiului. Gazetarul din mine mă împinge mereu spre acea fază a trăirilor sentimentale, în care laşi totul abandonat în mîinile jucăuşe ale neantului întîmplării*" (p.163: limbajul acesta ameţitor e apropo de întîlnirea cu lucrătoarele de la Societatea Comercială "Braiconf"). Există şi o tendinţă de auto-contemplare la Viorel Sălăgean, un soi de narcisism venial: "*Seara, îmbrăcat în blugi şi o bluză de vară, cobor pe malul lacului... Rup cu cel mai natural gest ţărănesc o bucată de pîine, apoi una de brînză şi una de şuncă, înşirîndu-le* (?) *în gura plină de poftă, muşc zgomotos din roşie...*" etc. (p.123).

Dincolo de aceste afectări şi arabescuri, cartea nu e totuşi plicticoasă, pentru că pe lîngă brînză, şuncă, roşii şi complimente inteligente, ex-prezidenţiabilul memorialist înşiră şi ceva piper. Vreau să spun că, graţios şi acomodant cum e, V.Sălăgean nu-şi reprimă integral nici spiritul critic, nici antipatiile, aşa că unele pagini iau întorsături vituperante. E de părere, de pildă, că lui "*Ion Gavra, cîndva un ziarist mediocru la «Scînteia tineretului», tolerat numai pentru calitatea lui mai veche de activist înflăcărat al C.C. al U.T.C...., îi lipseşte nu numai o singură doagă, ci mai multe*" (pp.298,299). Secvenţa în care preşedintele PUNR, d-l Gh.Funar, îl întreabă pe colaboratorul său cel mai apropiat: "*«Domnule Gavra, nu ai văzut celălalt ciorap, că unul e pe picior?» A urmat o trimitere amoroasă în loc de răspuns...*" (p.299) este eminamente memorabilă. Ea face parte din capitolul intitulat "*În ochii lui Gavra, Funar este «un Bulă»*" şi este, ca şi episodul "Surdu", un "crîmpei semnificativ" al vremilor pe care le trăim. Dl. George Danielescu i se pare "*de la început un om destul de superficial şi fără anvergura necesară...*" (p.151). Directorului de la *Românul*, dl. Ion Petcu, dotat cu "*aroganţa tipică omului care uită repede de unde a plecat..., ar fi trebuit să i se pună numele de cameleon*" (p.137). De dl. Victor Surdu este complet şi violent dezamăgit: "*Mă simt jignit de cacealmaua pe care mi-a servit-o, cu zîmbetul pe buze, Victor Surdu şi mă cuprinde o ură năprasnică faţă de acest mizerabil tip uman... Să spun că acest om este total neserios sau fluşturatic mi se pare prea puţin pentru atitudinea sa de-a dreptul golănească, ce frizează iresponsabilitatea... Cabotin politic...*" (p.240).

O carte onorabilă de pus în raftul literaturii politico-gazetăreşti de consum.

*

Tot politico-gazetărească e şi alcătuirea quasi-romanescă pe care o PREZINTĂ (chiar acesta e cuvîntul folosit pe copertă)** scriitorul Nicolae Cristache. El a avut ideea de a juxtapune, de mai multe ori, cîte un şir de patru episoade (cu acţiune exterioară sau cu aer de monolog interior), fiecare avîndu-l ca protagonist pe unul din următorii inşi: Ion Iliescu, Adrian Năstase, Dan Marţian, Virgil Măgureanu. Autorul reflectează eseistic pe marginea acţiunilor (ori non-acţiunilor) sau a mentalităţilor lor (ori atribuite lor), îi pune să rostească fraze din discursurile lor publice, dar şi unele născocite (suntem în ficţiune: roman!), cugetă pe pagini înguste, dar uneori cam lungi, asupra situaţiei în general şi în particular. Armătura ideologică a cărţii e constituită de aserţiunile că 1. Ion Iliescu a greşit "*abandonînd poporul pentru a sluji interesele unei ideologii... (care) nu mai trăia decît în mintea sa şi a încă unui pumn de utopici*" (p.163), şi 2. că PDSR a "*trecut către un alt proprietar decît cel recunoscut de toţi* (I.Iliescu, n.gp), *către Adrian Năstase, lent, subtil şi cu toate onorurile pentru vechiul stăpîn*" (p.142), fiind astfel transformat (partidul) într-o "*tabără de hoţi şi de bandiţi*" (p.106). Iar tema propriu-zisă s-ar afla în înfruntarea surdă dintre cei doi, dintre mentalitatea "*sărac dar cinstit*" şi cea "*ciocoistă*" a "*clanului lui Adrian Năstase*" (p.157).

Se spun multe vorbe dure, în paginile lui Nicolae Cristache, la adresa unor evoluţii politice de la noi, a corupţiei, a înavuţirii frauduloase, a lui Adrian Năstase, a PDSR, unele pertinente, altele înecate într-un comentariu tulbure-moralist-sarcastic sau în dialoguri inutile. Modalitatea de ansamblu este, însă, derutantă şi chiar agasantă. Acest amestec de realitate, ficţiune şi "editorial" jurnalistic e o struţo-cămilă care nechează cu copitele şi sforăie cu coada. Dacă autorul ar fi făcut analiză politică pur şi simplu, ieşea un lucru mai închegat, despre care ştiai de unde să-l apuci şi cu ce se mănîncă.

George PRUTEANU

---

*) Viorel Sălăgean, *Am fost candidat la preşedinţie*, Ed. Societatea "Adevărul" S.A., 1996, 352 p., 6.000 de lei

**) Nicolae Cristache prezintă *Condamnat la Cotroceni - Roman cu patru personaje politice în viaţă - volumul 1*, (ed.) OCHIUL SOACREI - supliment trimestrial (I), f.l., f.a., 192 p., 8900 de lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Parazitarea creierului

A făcut curăţenie în partid, s-a spălat pe mîini de disidenţi - guvernul a făcut marea curăţenie de vară, tratatul de vecinătate este, în fapt, preludiul unei mari purificări etnice, activă, de altfel, în anumite zone ale ţării: curat şi cinstit – o deviză sub care defilează candidaţii electoralelor din toamnă. Curăţenia, puritatea sau purificarea – sînt componentele discursului politic actual. S-ar spune că toate marile teme care frămîntă vocabularul ideologic aparţin sau, cel puţin, converg către curăţenie. Chiar şi executivul îşi propune să-şi cureţe propriile structuri de elementele negative, după cum a sunat angajamentul politic luat în faţa plenului ultimelor reuniuni preelectorale. Eliminarea corpilor străini, tăierea membrului bolnav, renunţarea la ornamente şi austeritatea, recursul la simplitatea evocatoare a României profunde fac parte din repertoriul seducţiei, din butaforia persuasivă, din principiile profilactice la care se supun, de-a valma, partide, organizaţii, grupări sindicale sau instituţii oficiale. Prefecturile au fost curăţate de cei care nu consimt să transmită în teritoriu mesajul guvernamental – e drept, parte din prefecţi sînt acum undeva, la etajele superioare, mai aproape de vîrful piramidei. De cîteva luni, culorile lîncede şi persistente în care încremeniseră instituţiile au început să se topească. A început, cum spuneam, marea curăţenie – şi nu de puţine ori, amănuntele acesteia, pînă acum ascunse privirii publice, devin elemente ale terapiei de grup. E drept că această cură de ultimă oră nu vindecă, nu reface, nu întremează – poate, cel mult, să propună o altă imagine şi să investească alţi purtători de cuvînt. Discursul politic despre curăţenie se materializează cu deplină eficienţă în evocarea corupţiei şi, mai ales, a terapiei anticorupţie. Ministerul de Interne decartează alene calea regală a măsurilor anticorupţie, organele de control ale puterii adaugă alte pagini glorioase, într-un lent proces de demistificare naţională a bogăţiei personale. Prestigiul unor colaboratori este sacrificat pe masa de operaţii preelectorale. Eliminarea corupţilor, după cum ne demonstrează chiar lentoarea cu care se petrece, înseamnă un greu şi aproape final sacrificiu de sine.

Curat şi cinstit

Aşa se rezumă vasta operaţiune propagandistică. Propunerea ca viitorii parlamentari să-şi declare averile la începutul mandatului a fost amînată şi, după cum se vede, cineva aşteaptă să vadă care va fi scorul după electoralele din noiembrie, pentru ca proiectul să se materializeze. Cert este că sintagma electorală acoperă adevărul nepolitizat al cinstei şi curăţeniei generale. Astfel că avertismentele ecologiştilor (politicieni sau nu) referitoare la întinsele zone de mizerie tehnologică şi industrială care domină harta şi ruinează ecosistemul – sînt ignorate, curăţenia este gîndită drept chestiune de partid, negociată în birouri politice şi nu pe marginea gropilor de gunoi, în blocurile confort 4, din Ferentari, sau chiar în multe din spitalele ţării. De altfel, abia acum s-a aflat că sute de şcoli funcţionează de ani fără avizul inspectoratului şcolar sanitar. Acoperişurile lor sînt sparte, pardoseala – desfundată, nu au apă şi căldură. Nimeni nu ştie cîte întreprinderi funcţionează în aceeaşi stare.

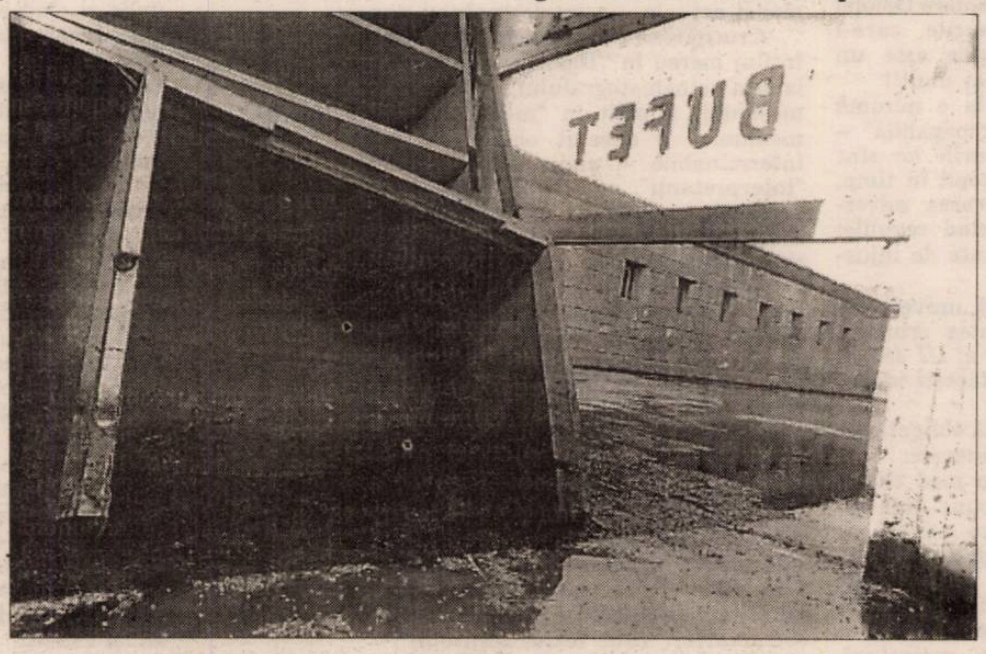

Săpunul anual

Transferul curăţeniei (dintr-un limbaj al corpului definind protecţia personală, în limbaj politic, reprezentînd protecţia de grup; adică din zona fiziologicului în cea a ideologicului) nu supără pe nimeni. Astfel, curăţenia ambiguă (personală sau de grup) a devenit negociabilă. Apa potabilă, de pildă (mai precis, debitul slab şi uneori inexistenţa ei) pare a declanşa mai degrabă litigii politice decît administrative şi, în general, o tensiune mai mare în zona celor care numai de apă nu se pot plînge, decît în cartierele mărginaşe care trăiesc infernul lipsei apei potabile. Acest decalaj între recurenţa curăţeniei la nivelul limbajului politic şi inexistenţa ei în concretul vieţii de zi cu zi începe să distrugă mitul României în care "bolile sărăciei" au fost eradicate. Poetica purificării este contrapunctată de cea a morbului – statisticile traficului de influenţă, mitei, evaziunii fiscale se sincronizează cu acelea ale zecilor de milioane de boli (multe cronice) care parazitează, de ani buni, energia omului de rînd. Într-un puseu de sinceritate, exministrul Sănătăţii afirma că fiecare român suferă, în medie, de şapte boli, în diferite stadii de evoluţie. S-ar părea că nu există boală în faţa căreia să fim pregătiţi. Mai mult chiar, fiecare invazie virală găseşte în România un spaţiu liber unde se desfăşoară, imaginativă, speculînd privirile întoarse către operaţiunile pompieristice de curăţire instituţională. După cum sănătatea este o stare excepţională, şi boala este (sau cel puţin aşa ne spun medicii) excepţională. Gripa nu răspunde la tratamentul tradiţional, hepatita este rebelă şi nemaiîntîlnită, holera nu are cauze bine stabilite şi poate ataca din nou, virusul meningitei nu a putut fi izolat şi nu ştim cum să-l *eradicăm*. Noi sîntem cinstiţi şi curaţi, doar bolile noastre sînt murdare şi necinstite.

Meningita e o boală a mizeriei

Ca şi holera sau tuberculoza. Mizerie şi sărăcie, iată o reţetă sigură. Ele se nasc în trupurile neîngrijite. Meningita are, în schimb, cîteva atribute care, într-o poetică a morbidităţii, o plasează cîteva trepte mai sus decît holera. Meningita pare născută ca plăgile, din tînguirile pustiei, din imprecaţiile profeţilor. Pentru că, spre deosebire de altele, în care prevalent este atacul împotriva organelor interne – digestive sau respiratorii – meningita este o boală a creierului (mai precis o inflamaţie a meningelui) şi, în cazul nostru – a encefalului. Pînă la această oră nu se cunosc prea multe despre etiologia bolii şi nici despre originea virusului care, după cum spuneam, nici nu a fost evidenţiat. Meningita rămîne, cu tot cu semnificaţiile ei poetice, o boală epidemică – sursă de coşmaruri şi de discurs politic. Milenarismul nu a început să se hrănească din fantasma bolii care atacă tocmai creierul, ca sifilisul lui Leverkuhn – o fac însă discursurile consolatoare sau resemnate ale oficialilor.

Ştim, însă, ce favorizează boala – iată o achiziţie importantă într-o lume a curăţeniei. S-a spus că este o boală care se transmite pe cale digestivă. Principalul suspect este mizeria consumului sau cea a produsului. Mii de boli se transmit prin coaja pîinii, a strugurilor sau prin conducta de apă. Pentru că, trebuie să spunem, în setul de prezumţii intră şi cea conform căreia apa ar fi principala sursă de infecţie. În cele cîteva fluxuri holerice din ultimii ani, tot apa era agentul maladiv. Versiunea a prins: lumea consumă acum apă fiartă (deşi *"n-are nici un gust sau nu mai are energie"*) ori apă minerală (deşi *"este contaminată cu mercur"*). Apa a fost prinsă, mereu într-un complex de superstiţii şi vinovăţie, însă niciciînd atît de adînc-alienatoare. Neîncrederea în apă este mai mare ca în alte perioade. Întregul sistem de captare este reevaluat în mentalitatea populară: staţiile de epurare sînt nişte gropi de gunoi, lucrătorii nu-şi fac treaba, bazinele de colectare sînt îmbîcsite de noroi, şoferii salubrităţii intră în grevă, în ciuda pericolului de extindere a epidemiei, conductele sînt vechi şi penetrabile, prin fisuri se infiltrează diverse boli, instalaţiile sanitare sînt adevărate bombe ecologice, subsolurile sînt pline de mîl, iar în canale, afirma un senator, cresc şerpi veninoşi, cu cap triunghiular şi cu muşcătura mortală. Psihologia abisală a devenit psihoză. Meningita, în schimb, funcţionează în mai multe trepte şi pe mai multe paliere – boala nu mai are ca ţintă corpul (lipsurile au recreat în mentalitatea omului de rînd o imagine austeră a corpului: el trebuie chinuit, muncit, pentru că, în cele din urmă, nu-i aşa?, *munca l-a creat pe om*), ci creierul, adică zona raţionalităţii şi a pasionalităţii. Meningita neutralizează actori importanţi ai vieţii personale – apetitul sexual sau alimentar, conştiinţa de sine, afectele, echilibrul... mai ales dacă este situată în encefal, această zonă cerebrală atît de plină de semnificaţii (en-kephalos) sexuale.

Oficialii propun în cazul meningitei un limbaj prudent, interstiţial, în care virusul aluziei politice se dezvoltă enigmatic şi subtil, trădîndu-se doar prin actele ratate ale discursului. Adversarul guvernanţilor, primarul general, considerat vinovat de extinderea bolii, se spală pe mîini, ca un Pilat din Pont dîmboviţean. În schimb, pretinde că este necesară o curăţenie generalizată şi amînarea începerii anului şcolar. Guvernul dispune repartizarea unei sume de 200 de milioane celor două spitale bucureştene care se ocupă de bolnavii de meningită, primăria afirmă că va dona 500 de milioane. Boala este disputată, invocată şi evocată pe diverse voci şi printr-o gesticulaţie bogată, ale cărei semnificaţii sînt, mai degrabă magice – virusul nu poate fi identificat. Asta da catastrofă, ăsta da combustibil politic. Un profet, etern candidat la conducerea naţiei, afirma, cinstit şi curat (adică limpede şi fără ocolişuri), că meningita este pedeapsa lui Dumnezeu.

Boala îşi continuă destinul şi tinde să se banalizeze printre celelalte boli mai mult sau mai puţin grave (talasemia, SIDA, tuberculoza, rîia) – traseul ei în limbajul politic, însă, mai ales în plină campanie de curăţenie preelectorală, nu s-a încheiat. Oricine se va găsi suficient de poet pentru a glosa pe seama unei boli care atacă raţiunea prin stomac.

Sorin ŞERB

Plasa de siguranţă

Preocuparea pentru satisfacerea nevoilor elementare - hrană, casă, asistenţă medicală - ale celor care dintr-un motiv sau altul nu se pot ajuta prin forţe proprii a fost dintotdeauna legată de nevoia de stabilitate politică. Ţările bogate - adică acele ţări în care "capul de locuitor" are o legătură reală şi nu doar statistică cu ceea ce politicienii numesc *produsul intern brut* (PIB) - au elaborat de decenii sisteme de securitate socială, plase de siguranţă pentru cei înlăturaţi de regulile dure ale concurenţei. Şi Statele Unite, şi Marea Britanie, şi Franţa, şi Germania Federală au o legislaţie care asigură servicii şi ajutoare celor în nevoie, favorizează prin scutiri de impozite preocupările individului pentru propria sa securitate socială (participarea sa voluntară la fonduri de pensii, asigurări suplimentare de sănătate etc.). Toate aceste sisteme au fost la vremea apariţiei lor o expresie a compasiunii, dar şi a eficienţei autoapărării sociale, şi societăţile respective au beneficiat în totalitatea lor (sau aproape) de progresul economic, ştiinţific, pedagogic creat de economia de piaţă.

Protecţia socială asigurată de socialismul real - unul din punctele cele mai bătute ale propagandei comuniste - a avut faţă de legislaţiile comparabile din ţările dezvoltate avantajul simplităţii: alocarea unor sume importante din resursele centralizate ale statului sănătăţii şi învăţământului a dus într-o primă perioadă la succese extensive remarcabile. Industrializarea forţată a absorbit forţa de muncă, eliminînd într-o primă perioadă problema şomajului, iar apoi pe măsură ce rezultatele acestei industrii nu se converteau în creşterea nivelului de trai, forţa de muncă a continuat să primească bilunar sau lunar sume de bani, nelegate în vreun fel de calitatea sau utilitatea produsului finit. Şi în socialism s-a produs, cu timpul, o erodare a protecţiei sociale: concediile medicale erau acordate şi plătite cu zgîrcenie, asistenţa era doar în ziare gratuită, biletele de odihnă "prin sindicat" se distribuiau cu parcimonie. Nostalgia cu care foarte mulţi oameni - unii dintre ei evident necomunişti sau hotărît anticomunişti - evocă certitudinile "epocii de aur" se explică parţial şi prin faptul că sărăcia generală a societăţii era nivelatoare şi nu suscita dorinţe şi invidii. Odată intrat în facultate era aproape sigur că tînărul va avea peste cinci ani, dacă nu o meserie, măcar o diplomă, care-i va asigura un salariu (retribuţie cum se spunea în ultimul timp în România) care combinat cu cel al soţului (soţiei) şi cu ajutoarele părinţilor (de la oraş sau de la ţară) vor fi suficiente pentru un apartament la bloc şi pentru un automobil Dacia, care prin pile se putea obţine şi fără defecte de fabricaţie. Pentru oamenii care nu-şi puneau probleme în legătură cu legitimitatea sistemului în care trăiau - şi, în pofida nemulţumirii generale, aceştia erau majoritatea - viaţa se învîrtea în jurul lui "se dă", "a face rost", "a te descurca". În România, în cinci decenii locuitorii oraşelor chiar au ajuns să creadă că 8 sau 10 metri pătraţi sînt suficienţi şi obligatorii pentru traiul unei persoane, orice spaţiu suplimentar fiind fie o insultă, fie o infracţiune. Mentalitate din care funcţionarii spaţiilor locative şi-au asigurat propria "protecţie socială" nelegiferată, compusă din lei-tramvai, sau plată în natură. În Rusia se regretă "convivialitatea" traiului în apartamente comune, cu bucătăriile în care mirosul de ciorbă însoţea declaraţiile de dragoste şi denunţurile făcute cu scopul de a obţine o cameră în plus.

Acest sistem perpetuat prin coerciţiune de-a lungul a două sau trei generaţii a dus - în mod paradoxal - la dezvoltarea aceloraşi efecte de care se plîng legiuitorii occidentali: *dispariţia sentimentului responsabilităţii faţă de propria persoană, absenţa dorinţei de a trăi independent, de a dobîndi prin forţe proprii necesarul adecvat satisfacţiilor personale.* Orice comparaţie trebuie să se oprească aici, pentru că în rest totul este atît de diferit, încît orice alăturare pare - şi probabil că şi este - indecentă.

Renunţarea la avantajele dobîndite

Cel mai greu pe lume nu este să renunţi la un vis sau la o dorinţă, ci să pierzi ceea ce ai învăţat să crezi că este al tău. În Franţa sistemul de securitate socială a fost elaborat imediat după război, a fost reglementat în anii expansiunii economice şi acordă sprijin substanţial tuturor celor aflaţi în nevoie şi care nu ştiu cît timp va dura această nevoie. Trebuie precizat că de avantajele lui nu se bucură numai sau în special săracii, ci şi clasa mijlocie. De ani de zile, încă în timpul guvernării socialiste s-au elaborat proiecte pentru a limita cheltuielile, ca să nu mai sporească deficitul bugetului Casei securităţii sociale (gestionată de sindicate, dar asigurată de stat). Societatea civilă a protestat, iar cînd la sfîrşitul anului trecut guvernarea de dreapta a decis să treacă la fapte (măsurile preconizate au fost considerate - cu jumătate de gură - raţionale chiar şi de opoziţia socialistă), protestul s-a transformat într-o turbulenţă de asemenea violenţă, încît guvernul Juppé a fost nevoit să dea înapoi. Legile nu s-au aprobat, dar problemele au rămas. Jacques Attali, economist de orientare socialistă (fost intim al fostului preşedinte Mitterrand), răspundea în legătură cu avantajele probabile: "Să fie limpede. Cheltuielile pentru sănătate şi pentru educaţie cresc mai repede decît produsul naţional brut. E normal, acestea sînt servicii nelegate de productivitate. E bine ca o societate să-şi consacre o parte din ce în ce mai mare din averea sa pentru sănătate. Dar trebuie reduse cotele fixe, reţinerile obligatorii şi de la un anumit nivel în sus cheltuielile pentru sănătate nu mai trebuie compensate. Bogaţii nu trebuie să se bucure de aceleaşi avantaje ca şi săracii. Tuturor li se asigură dreptul la sănătate, dar nu toţi sînt îndreptăţiţi la finanţarea publică. Compensările ar trebui să scadă, pe măsură ce veniturile familiei sînt mai mari... rigoarea socială nu înseamnă nedreptate socială, dimpotrivă." (**Le Nouvel Observateur** - 29 august – 4 septembrie 1996)

Pînă acum s-a încercat diminuarea deficitului Securităţii sociale (60 de miliarde de franci) prin aplicarea unui impozit general. Din cauza îmbătrînirii populaţiei şi a perfecţionării tehnicilor medicale, costurile cresc cu 5% în fiecare an. Încercările de a stopa cererea au eşuat. Reforma Juppé tinde să limiteze oferta: controlul spitalelor regionale, plafon impus medicilor pentru totalitatea costului reţetelor, informatizarea dosarelor medicale pentru a se limita numărul consultaţiilor... Toate aceste măsuri raţionale, după cum susţin autorii lor, sînt considerate coercitive de către beneficiari, fie ei pacienţi, sau medici. Se ia ceea ce s-a dat şi ani de zile a fost considerat de la sine înţeles. Un excelent reportaj din acelaşi număr al revistei **Le Nouvel Observateur** îi prezintă pe oamenii cei mai loviţi de criză: oricît de curios ar fi, aceştia nu sînt marginalii, "mizerabilii": ei sînt oricum în afara sistemului. Restricţiile, economiile îi lovesc în special pe acei care se află la graniţa - atît de importantă sub raport psihologic - dintre sărăcia cu lustru şi sărăcia pur şi simplu. Prosperă casele de amanet şi magazinele unde se vînd obiecte la mîna a doua. Întreprinderile de pompe funebre observă că se fac economii şi la omagiile pentru "scumpul dispărut". Odată ieşiţi din circuit, oamenilor - chiar celor cu înaltă calificare - le este din ce în ce mai greu să se angajeze într-un loc de muncă similar. La nivel global, faptul că societatea face economii îi loveşte pe aceia care aveau puţine economii.

A doua şansă

Legea semnată recent de preşedintele Clinton prin care acceptă restrîngerile impuse de adversarii săi republicani în materie de protecţie socială este considerată de mulţi comentatori de "o cruzime monumentală". Noile reglementări întrerup o tradiţie a compasiunii care se revendică de la F.D. Roosevelt. Apoi, în timpul preşedintelui Johnson s-a constituit un sistem extrem de generos - risipitor, spun adversarii - care odată cu victoriile mişcării pentru egalitatea drepturilor rasiale a contribuit substanţial la modificările esenţiale din structura socială americană. Acum aproape toţi economiştii şi sociologii găsesc numai defecte politicilor de "discriminare afirmativă" care au permis minorităţilor în trecut desconsiderate şi oprimate un acces egal la învăţămîntul de calitate, şi la perspectivele asigurate de acesta. După decenii de aplicare, politica şi-a epuizat probabil resursele inovative, expunîndu-şi doar disfuncţiile; dar procentul însemnat al populaţiei de culoare care şi-a dobîndit accesul în clasa mijlocie este un rezultat al reglementărilor din anii '60. Faptul că în anul electoral american s-a discutat cu toată seriozitatea despre eventualitatea candidaturii generalului Collin Powell - fiul unei familii de emigranţi jamaicani - la preşedinţia Statelor Unite dovedeşte nu numai că sistemul de ajutor a folosit celor care au beneficiat de el, dar că a şi contribuit la schimbarea mentalităţilor celor care l-au oferit.

Noile reglementări stabilesc limite precise în timp pentru cei îndreptăţiţi să primească ajutoare: cei care nu au serviciu vor primi subsidii doar timp de doi ani. Dacă în acest interval nu găsesc o modalitate de a se întreţine singuri vor fi obligaţi să presteze activităţi în folosul comunităţii. Nici o persoană nu mai este îndreptăţită să primească ajutoare mai mult de cinci ani în timpul vieţii. S-a restrîns şi perioada de timp în care mamele singure primesc ajutoare pentru creşterea copiilor. Practic, mai toate vechile facilităţi au fost diminuate sau anulate. "Actualul sistem de protecţie socială este abominabil - scrie Joe Klein în revista **Newsweek**, 12 aug. 1996. Este inflexibil, birocratic, lipsit de inimă. Nu este capabil să rezolve problemele ridicate de formele noi ale sărăciei - dependenţa, tipul de mizerie cu cauze mai curînd comportamentale, decît economice". Partizanii reformei sistemului de securitate socială susţin că sprijinul acordat de stat nu trebuie să fie un mod de viaţă, ci o posibilitate de a acorda o a doua şansă celor care dintr-un motiv sau altul "au ieşit din cursă". Dar după cum remarcă criticii reformei, presiunea economică s-ar putea dovedi insuficientă pentru cei care nu vor să fugă şi nu-şi propun să cîştige vreo cursă. Succesul oricărei reforme sau plan de protecţie socială nu se judecă pînă la urmă prin numărul celor care beneficiază de asistenţă. Cu cît aceştia sînt mai mulţi, cu atît asistenţa este mai puţină şi mai umilitoare. Programele unei societăţi libere trebuie să-i înveţe pe oameni că relaţia lor cu instituţiile de binefacere este temporară. Adoptată într-un an electoral, reglementarea americană s-a făcut cu ochii pe alegător: sondajele arată că americanul consideră că sistemul de pînă acum nu făcea decît să încurajeze indolenţa, sporirea numărului de copii nelegitimi, scăderea standardelor în instituţiile de învăţămînt şi la angajarea în serviciu.

Pariul angajat de autorităţi este fără îndoială riscant: s-ar putea ca locul lăsat pentru iniţiativă să contribuie la renaşterea spiritului de iniţiativă care a făcut din Statele Unite o mare putere acasă şi în lume. S-ar putea ca noile reglementări să arunce într-o fundătură un mare număr de oameni (unii vorbesc de circa 2,6 milioane de oameni care se vor confrunta cu sărăcia absolută - **The Economist**, 3 aug.). Li se va oferi atunci legiuitorilor a doua şansă, cea de a-şi corecta propria "cruzime monumentală".

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Fişe dintr-o mansardă

– vizită la Leagănul nr.1, loc de desfăşurare a programului *Holt International* de ocrotire a mamei şi copilului –

Statistică

• Agenţia de servicii de asistenţă socială **Holt International**, iniţiatoarea mai multor programe de protecţie, cu filiale în 30 de ţări, a fost întemeiată cu cîteva decenii în urmă de un cuplu american care a adoptat copii orfani din Coreea.• Deschisă la 1 aprilie a.c. filiala din Bucureşti găzduieşte în clipa de faţă, pentru o perioadă de minimum şase luni, 10 mame avînd vîrste cuprinse între 17-26 ani.• Cinci provin din familii dezorganizate, trei dintre ele au crescut la Casa de copii, a patra a rămas orfană, are numai mamă, care trăieşte în mediul rural. Dintre cele 10 tinere ce şi-au găsit un adăpost aici, una singură are familie alcătuită din doi părinţi, dispunînd, în plus şi de condiţii foarte bune de trai.• Criterii de primire în aşezămînt: mamă cu copil, fără serviciu, fără soţ, fără casă.• Nivelul de instruire, de educaţie în general, este eterogen, de la numai 8 clase la trei ani de facultate. Două dintre fetele care locuiesc în acest aşezămînt s-au născut în mediu intelectual, părinţii ambelor avînd studii universitare.

Foarte scurtă biografie

Pe uşile camerelor de la ultimul cat al clădirii unde se desfăşoară programul Holt, în loc de nume se află fotografiile copiilor, 9 băieţi şi o fetiţă. Aceasta e fiica unei foste studente alungate de-acasă atunci cînd a rămas gravidă, deşi părinţii săi, amîndoi intelectuali, au condiţii foarte confortabile de trai, ocupă o casă cu grădină, aflată în zona elegantă a oraşului. Viitoarea mamă s-a aciuat întîi la o prietenă (dormind pe scara blocului pînă a găsit-o acasă) iar după ce-a născut s-a mutat la o familie de cunoscuţi care au primit-o cu omenie, ba chiar, îndrăgindu-i fetiţa, au intenţionat să o înfieze. Nevrînd să se despartă de copil, a părăsit casa care-o adăpostea şi-a apelat la serviciul de ocrotire a mamelor singure. (De altfel ea a contactat leagănul încă din perioada prenatală, cînd a beneficiat de programul de protecţie a gravidei cu probleme.) A sperat că, odată apărut copilul, cei de-acasă vor accepta situaţia. Nu s-a întîmplat aşa; mai degrabă o ajută o soră sau o mătuşă din străinătate care trimit lucruri pentru copil şi îi scriu, semn că n-o repudiază. De cînd a născut a fost acasă o singură dată, cu copilul, însoţită de o lucrătoare de la centrul de ocrotire. Era o sărbătoare (ziua mamei ei), cînd oamenii se mai îmblînzesc. Tînăra a fost ţinută afară, în grădină; în casă n-au primit-o decît pe asistenta socială care le-a arătat fetiţa nou născută. Justiţiarul, inflexibilul bunic, a ţinut cîteva minute nepoţica în braţe, se pare că a şi lăcrimat puţin, dar n-a cedat. Este în joc "onoarea familiei". După această experienţă, fosta studentă declară că aici, la leagăn, ar fi în stare să doarmă şi pe jos, în orice condiţii, numai să nu fie îndepărtată din unicul spaţiu unde se simte în siguranţă: "dacă ies pe stradă, toţi dau în mine". Consideră că fetiţa reprezintă cel mai mare dar al vieţii sale şi nu vorbeşte despre tatăl copilului.

Romanţă rurală

În două sate aflate pe drumul spre Giurgiu se desfăşurau anul trecut nişte poveşti romantice în care erau prinse, fără să ştie una de alta, două fete îndrăgostite de-acelaşi băiat, un absolvent de liceu, fermecătorul Ion. Amîndouă au rămas însărcinate. În perioada graviditătii, una din tinere, care urma şcoala sanitară la Bucureşti, a avut un mare necaz: i-a murit tatăl. Cu greu şi-a încheiat studiile. Ca să nu piardă anul, toată lumea din aşezămîntul de ocrotire şi-a dat silinţa s-o sprijine: cînd pleca la şcoală, cineva avea grijă de băieţelul său abia născut, altcineva i-a bătut la maşină lucrarea de diplomă, o persoană săritoare a îndosariat-o artistic, să arate cît mai frumos. În general, locatarele mansardei au trăit alături de ea emoţiile examenului şi bucuria absolvirii. Maică-sa, rămasă văduvă, nu vrea s-o primească în casa din sat decît pe ea, pe copil să nu-l vadă, o priveşte ce face. În aceeaşi ogradă, în altă casă, stă şi bunica paternă, femeie mai cumsecade: să aducă liniştită băieţelul, că-i şi el un suflet, acolo, o să crească la ea. Dar introducerea copilului într-un conflict familial ar stîrni poate noi adversităţi între soacră şi noră, care mai au şi alte motive de neînţelegere. Eforturile de lămurire a aprigei bunici sînt în curs. Cu tact şi perseverenţă, Irina Anghelescu, psiholog, coordonatoarea acestui program de ocrotire a mamei şi copilului, speră că va avea cîştig de cauză. Deocamdată, într-o cameră a unei vechi clădiri bucureştene, "refuzatul" doarme legănat pe picioare, ca la ţară, de tînăra femeie care-şi trăieşte maternitatea cu un instinct sigur: îi cîntă, îl alintă, îi vorbeşte tot timpul - chiar înainte de a i se fi spus că aşa trebuie să procedeze, "verbalizînd", conştientizînd relaţiile dintre ei. Uneori, prinsă de copil, pare să mai uite de activităţile ce trebuie îndeplinite în cadrul programului de autogospodărire, specific locului (nu e singura); se apucă de ele cu grabă, dornică să revină cît mai repede lîngă bebeluş. Cînd la aşezămînt i s-au făcut fiului său nişte poze color, a întrebat dacă poate să-i trimită una şi lui Ion, la care ţine încă foarte mult "Trimite-i cui vrei, tu decizi!". A fost foarte mulţumită că are voie. Dacă maică-sa ar primi-o în sat cu copilul, ar putea prinde un post de asistentă medicală într-o comună apropiată şi s-ar încadra în muncă. Dar dacă n-o primeşte? Ion, care a devenit de două ori tată cam în acelaşi timp, s-a însurat cu cealaltă iubită, ea e mai bogată.

Botez la bloc

Cea mai tînără mamă de aici are 17 ani; băieţelul său, zdravăn şi mîncăcios, este alintat "elefanţelul". Tatăl a dispărut din viaţa ei îndată ce-a aflat că-i gravidă. Nu părea, totuşi, un fluşturatec: erau în vorbă de-un an, venea în casa părinţilor, urmau să se căsătorească. Încercările de a sta de vorbă cu mama băiatului au fost un eşec: dacă el nu vrea, ea ce poate face? Tînăra însărcinată n-a mai avut ce căuta acasă, unde 5 persoane stăteau în două camere mici, într-una ea, cu două surori, în cealaltă părinţii. Tatăl vitreg, altminteri om de treabă - cum altfel ar fi luat o femeie cu trei fiice dintr-o căsătorie anterioară? - nu concepe să fie "arătat cu degetul" de-ntreg blocul, fiindcă una din fete a făcut "copil din flori". Îi e rusine de vecini. Soţia sa, care păstrează legăturile cu fiica ajunsă la leagăn, luptă să-l aducă la sentimente mai bune. Ceva-ceva a reuşit: de curînd acesta a venit la aşezămînt s-o ia pe tînăra mamă cu fiul pentru o zi acasă, unde a organizat botezul "elefanţelului" cu fastul cuvenit împrejurării. Se pare că, de fapt, el e un mare iubitor de copii, poate şi fiindcă n-a avut niciodată unul al său, nemaivorbind că nepotul (!) e băiat, fala oricărui bunic ce se respectă. Relaţiile cu familia încep să se normalizeze, opinia blocului nu mai contează atît de mult. În cazul în care s-ar reintegra vechiului cămin, problema-problemelor rămîne spaţiul de locuit: unde să mai încapă şi ea cu copilul?

De-o viaţă în instituţii de ocrotire socială

Două dintre tinerele provenite din Casele de copii, din Bacău şi din Mediaş au necazuri cu actele. Celei dintîi i-a expirat buletinul exact cînd lucrurile păreau a se aranja cum e mai bine: i se găsise un post de vînzătoare la Loto (salariu circa 200.000 lei) şi locuinţă cu chirie (90.000 lei) într-un cămin de nefamilişti. Vrînd să şi-l reînnoiască s-a dus la Bacău şi cu acest prilej a aflat că a fost scoasă din evidenţa populaţiei, Casa de Copii nemaiputînd fi menţionată ca adresă, în cazul său. Ce-i de făcut? Pentru rezolvarea situaţiei, personalul centrului de ocrotire bate la toate uşile, cu tenacitate şi speranţă. Venind de la Casa de copii din Mediaş, cea de a două "mămică" locuieşte de cîţiva ani în Ferentari împreună cu un zidar cam "îndrăgostit de pahar", într-o casă modestă, de chirpici, lăsată moştenire de-o bătrînă singură, gazda zidarului, pe care ea a îngrijit-o pînă la moarte. S-au căsătorit. Au un băieţel de 4 ani, cu nume distins, ca într-un roman foileton, neaşteptat de bine crescut pentru mediul în care s-a dezvoltat, iar în curînd va veni pe lume şi un al doilea copil. A fugit de-acasă cu ce-avea pe ea şi cu băieţelul de mînă, fiindcă bărbatu-său o bătea, o încuia în odaie să nu-i vadă vecinii vînătăile de pe faţă; odată şi-a ieşit cu totul din fire şi i-a rupt dinţii cu cleştele. E însărcinată în luna a 6-a. Foarte harnică, ordonată, gata să facă ce-i de făcut chiar peste rînd, ar îndeplini orice muncă, fie şi femeie de serviciu, deşi a lucrat cîndva ca ţesătoare, nu se teme de efort, e corectă, nu minte, nu fură. Dar unde va sta cu doi copii? În Bucureşti, adresă valabilă pe buletin are numai zidarul din Ferentari.

Principii şi detalii

- dialog cu dna Irina ANGHELESCU, coordonatoarea programului de ocrotire a mamei şi copilului -

Stimată doamnă Irina Anghelescu, în odăile prin care am trecut am văzut afişe, calendare, colaje de hîrtie, icoane, aşezate nu numai pe peretele din răsărit, dar, parcă, nici o fotografie "de-acasă". E un semn că tinerele mame ajunse aici vor să se rupă de viaţa de dinainte?

Irina Anghelescu: În camera cu multe icoane stă mămica unui băieţel care va pleca în curînd de-aici. Singură şi-a găsit un serviciu, o să se mute în oraş, împreună cu o prietenă, aşteaptă numai să-i vină mobila din provincie, de la o bunică, fiindcă locuinţa găsită n-are nici de unele. Vom plăti transportul, 100.000 lei. Chiar după ce părăsesc leagănul tinerele rămîn în atenţia noastră vreme de încă 6 luni: poate au probleme cu banii, cu creşa copilului, cu actele, trebuie să aibă pe cineva la care să apeleze. Pe de altă parte, ne străduim să le reinserăm în familiile de origine, nu vrem să rupă toate legăturile. Aici au cît de cît condiţii bune de trai, direcţia leagănului ne asigură pîinea zilnică şi hrana, nu plătim chiria, lumina, căldura. **Holt International** a avut grijă de dotări - maşini de spălat, aragaz, mobilier, mai nou s-a făcut rost şi de două maşini de cusut şi am iniţiat un curs de croitorie. Le-a cam plictisit pe fete partea teoretică, nu prea păreau interesate, dar acum am început să lucrăm propriu-zis, au croit o fustă, dintr-un material mai vechi pe care una din ele vrea s-o transforme. Ziua sînt ocupate, văd de copii, fac curăţenie, îşi mai gătesc cîte ceva, primesc vizite. După-amiaza şi seara însă, le-apucă dorul de casă, de partener, de viaţa dinainte, le apasă singurătatea şi grijile. Indiferent de program, căutăm să fim şi atunci lîngă ele.

Ce reprezentare au ele despre protecţia socială?

Una personalizată, mă confundă pe mine cu ea: "dumneavoastră ne daţi, dumneavoastră vă ocupaţi" etc. Mă străduiesc să le explic că nu-i vorba de persoana mea, sau a colaboratoarelor, *ele* au drepturi, *copiii* au drepturi, specifice, care trebuie cunoscute şi pretinse. Tînăra din Bacău, de pildă, n-a luat alocaţie vreme de un an, n-a ştiut că i se cuvine. Alta, din Buşteni, bănuia că alocaţia se dă numai celor căsătorite şi o primeşte soţul. Toate astea ar trebui să li se spună înainte de a ieşi din maternitate, numai că nu se întîmplă aşa. Mai sînt probleme cu actele pentru procesele de paternitate, de pensie alimentară etc., trebuie să le îndrumăm, să ştie cum să-şi apere drepturile. Am adus aici un jurist care le-a informat despre multe dintre aceste chestiuni.

Viaţa petrecută în condiţiile de la aşezămînt nu le creează şi un sentiment de, cum să zic, amînare a răspunderilor proprii?

Aici e un adăpost, nicidecum un paradis. Desigur pentru unele dintre tinere, v-am spus cît de diferite sînt biografiile, condiţiile de aici reprezintă un confort cu care nu s-au întîlnit niciodată pînă acum. Dar mereu le spun tuturor că existenţa de-aici e doar un provizorat: ele trebuie să-şi facă o viaţă normală, să aibă un loc de muncă, să se căsătorească, să intre în societate cu fruntea sus şi pe picioarele lor. Deocamdată se tem, le îngrijorează viitorul lor statut. Motive au: chiar şi aici, la leagăn, unii mai fac cîte o observaţie grosolană privind eforturile noastre: "ce vă zbateţi atîta cu toatele pentru nişte...?" Noi ne vedem de treabă. Vă daţi seama prin cîte minţi trece, *deformat*, conceptul de protecţie socială? Ale unor părinţi insensibili la dramă. Ale unor lucrători dintr-o instituţie de ocrotire, care nu înţeleg că te poţi dedica binelui nu din interese ascunse ci fiindcă el trebuie făcut. Ale unor birocraţi pentru care noţiunea de ocrotire a semenilor noştri rămîne doar literă de paragraf, nu-i îndeamnă la rezolvarea cazurilor concrete, dureroase, sensibile. Avem aici o tînără mamă care nu cere niciodată învoire, nu primeşte nici o vizită, nici măcar a unei prietene sau colege de şcoală, nimic. Se pare că băieţelul s-a născut dintr-o legătură cu un bărbat care avea deja familie; nu vorbeşte despre asta. Cînd a venit aici, foarte stresată, privea numai pe sub sprîncene, într-o apărare continuă faţă de lume. Cînd a primit prima oară banii care li se dau - pentru un suc, o prăjitură, transport, corespondenţă - 30.000 de lei lunar, în două tranşe - şi-a cumpărat reviste de cultură, **România literară**, de pildă, dar n-a comentat cu nimeni nici ce-a citit, nici ce-o interesează. Am văzut-o o dată în parcul leagănului, "stînd de vorbă" cu băieţelul ei de cîteva luni, destinsă, cu o linişte atît de mare pe faţă că parcă numai ei doi rămăseseră pe lume, n-aveau nevoie de nimeni în jur; regret că nu i-am făcut o fotografie atunci.

Văd că fotografiile se fac mai ales la prilejuri festive.

Ne străduim să fie cît mai multe aceste ocazii. Eu însămi mi-am sărbătorit ziua de naştere aici, instituind tradiţia. De ziua fiecărei mame, onomastica sau cea de naştere, de ziua copiilor, de nume sau la împlinirea unei vîrste rotunde - o lună mai mult! - facem mese comune, cu dulciuri preparate aici, de toată lumea, cu fructe, băuturi răcoritoare, niciodată, nici cel mai slab alcool. Dimineaţa le-am obişnuit să ia cafeaua împreună, într-o cămăruţă special amenajată, unde mai şi fumează unele; picul acela de cafea pe care-l cumpărăm nu e cine ştie ce, dar vrem să le creăm un tabiet, ceva civilizat, să se împrietenească stînd de vorbă cît sorb o ceaşcă, să aspire la un fel de viaţă normală, sau să nu-l uite, dacă l-au avut cîndva. Cînd am primit ajutoarele s-a oferit îmbrăcăminte - la programul nostru participă şi o organizaţie, *Old Vision*, care ne sprijină cu aşternuturi, prosoape, pături, jucării şi o alta, *Pestalozzi*, tot de asistenţă socială. Condiţiile de aici sînt cît pot fi ele de bune în etapa actuală. Dar mai acut se pune pentru noi altă problemă: cum le reîmprietenim cu lumea, acum tinerele mame se află în raport de tensiune cu ea, cum se îmbină sentimentul de siguranţă pe care li-l dă protecţia socială, cu cel al răspunderii faţă de propria viaţă, unul care depinde de ele? Cît reuşim să le educăm pe tinere ca persoane independente, de fapt asta-i întrebarea.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus.bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

● Anul IV ● Nr. 193 ● 20-26 septembrie 1996 ●

Anul IV
nr. 194
27 sept. - 3 oct. 1996
16 pagini 500 lei

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR: ANDREI PLEŞU

DEMOCRAŢIA CREŞTINĂ -
cît creştinism, cîtă democraţie?

© Alexandre Polzin

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Pe această temă:

● *Articole de: Sabina FATI (pag. 6), Paul LĂZĂRESCU (pag. 7), Daniel BARBU (pag. 8), Alexandru VÂLCU (pag. 9), Z. ORNEA, Cristian PREDA (pag. 10), Teodor BACONSKY (pag. 11), Richard WAGNER (pag. 14) Mircea VASILESCU (pag. 15)* ● *Interviu cu Alexandru GLODEANU (pag. 16)*

Interculturalitatea în Europa regiunilor: cazul României

Analizele de astăzi asupra Europei Centrale şi de Est presupun cercetări asemănătoare acelora ale lui Alexis de Tocqueville. Potrivit lor este necesară examinarea atentă a posibilităţilor de instituire a democraţiei, în funcţie de starea socială a populaţiei, de tradiţii, obiceiuri, forme de gîndire, maniere de a percepe şi de a practica religii, modalităţi de a întreţine raporturi interpersonale şi raporturi cu puterea. Cred că problematica identităţilor trebuie văzută în funcţie de multipla apartenenţă geografică pe care o are România şi în funcţie de moştenirile plurale cuprinse în patrimoniul acesteia.

În comparaţie cu alte ţinuturi ale Europei, România are regiuni ale căror trăsături definesc echilibrul dintre diverse influenţe religioase, tradiţii şi obiceiuri, dintre mai multe moduri de viaţă. Întîlnirile Bisericilor Ortodoxă şi Catolică, precum şi ale lumii germano-austriece cu aceea româno-sîrbă, convergenţele româno-maghiare şi româno-sîrbe, coabitarea evreilor germani vorbitori de idiş cu evreii spanioli vorbitori ai limbii ladino, interferenţele slovaco-româno-germane şi bulgaro-româno-germane reprezintă cîteva exemple strălucite ce ajută la un alt mod de înţelegere a trecutului, dar şi a prezentului. Văzută din această perspectivă, istoria României are o dimensiune central-europeană şi una sud-est europeană. Asemenea aspecte, ce presupun un alt tip de evaluare, au fost de prea multe ori trecute cu vederea de istorici (dar şi de filologi, sociologi, filosofi, jurnalişti), ei luînd în considerare în mod exagerat rolul evenimenţialului şi al factologicului, dar mai ales ideile politice cărora li s-au subordonat fără obiecţii. De aici şi controversele pe teme ce invită la o pluralitate şi complementaritate a interpretărilor. Bazîndu-mă pe rezultatele cîtorva cercetări fundamentale, încerc să atrag atenţia asupra faptului că geografia istorică nu poate fi ignorată atîta vreme cît ea sugerează semnele interioare şi exterioare ale civilizaţiilor. Adeseori, circumstanţele istorice şi sociale au generat multiple culturi interferente. Ele se datorează tocmai poziţiei geografice care, în locul constrîngerilor spaţiale, a încurajat deschiderile, deci circulaţia ideilor şi persoanelor, a produselor culturale şi de civilizaţie.

Regiunile marginale ale României (ca de exemplu Banatul, Crişana, Sătmarul, Bucovina şi Dobrogea) indică mai multe întîlniri decît oricare altele din Europa Centrală sau din Europa de Sud-Est; arată cum a fost posibilă coexistenţa mai multor limbi şi a mai multor culturi. Au fost momente cînd populaţiile lor s-au situat mai presus de apartenenţele etnice ori dincolo de sistemele naţiunilor înarmate. Aşa a fost cu putinţă ca în spaţiile amintite să poată fi pus în practică spiritul inventiv mai mult şi mai eficient decît în regiunile din interiorul ţării; viaţa individului să dobîndească importanţă şi să se situeze dincolo de ideologiile abstracte; creaţia culturală să fie inspirată de realitatea socială şi nu invers; valorile colective tradiţionale să fie conservate ca rezultat al contribuţiei multiplelor identităţi. Dacă m-a interesat cum şi cu ce rezultate civilizaţiile exterioare au exercitat influenţe asupra aceleia româneşti, a fost pentru că am urmărit să scot în evidenţă psihismul colectiv ce a rezultat dintr-o asemenea atingere.

O reinterpretare a trecutului susţinută de argumente academice şi ideologice sugerează cîteva metode şi concepţii de reformă a învăţămîntului în domeniul ştiinţelor sociale din fostele ţări comuniste; un posibil mod de depăşire a reflexelor mentale datorate gîndirii unice. O reformă în care va fi de dorit să primeze manualele de istorie alternative, dar, îndeosebi, explicaţiile asupra convieţuirii multietnice, asupra influenţelor culturale reciproce, asupra fenomenului interculturalităţii, explicaţii frecvent întîlnite şi în lumea vest-europeană.

Produsele intelectuale şi de civilizaţie ale românilor, maghiarilor, sîrbilor, germanilor, bulgarilor, slovacilor, evreilor din România s-au transformat, prin convieţuire, într-un patrimoniu comun. Acceptarea ideii potrivit căreia acest patrimoniu conţine multiple origini contribuie la înţelegerea istoriei, dar şi a lumii contemporane. În genere, culturile din regiunile marginale (şi nu numai ele) ale unei ţări sînt plurale. Ele nu se pot regăsi plenar într-o singură limbă. Aşa se face că spaţii precum Banat, Sătmar, Transilvania nu pot fi catalogate doar prin rezultatele culturii de limbă română. Un anume gen de plurilingvism a marcat profund regiunile în discuţie, locuitorii lor fiind moştenitorii unei civilizaţii plurale şi promotorii voluntari ori involuntari ai conceptului de convergenţă.

Scrise în secolul al XIX-lea de Paul Iorgovici, Constantin Diaconovici Loga, Alexandru Papiu Ilarian, August Treboniu Laurian ş.a., unele dintre operele istorice şi literare de limbă română au intrat într-o corespondenţă de idei cu acelea ale Şcolii Ardelene şi cu acelea ale cărturarilor romantici moldavo-munteni. Tot atît de adevărat este că ele s-au aflat în consonanţă şi cu valorile estetice şi politice promovate de paşoptiştii din capitalele Europei. Mai mult, folosind limbile germană şi maghiară, unii dintre învăţaţii români amintiţi promovaseră ei înşişi bi- şi trilingvismul spre a se face înţeleşi şi a penetra mai uşor în mediile culturale şi politice ale vechiului Imperiu Habsburgic. Creatorii în limbile germană, maghiară şi sîrbă au fost cel puţin la fel de numeroşi, iar contribuţiile lor sînt imposibil de trecut sub tăcere. De asemenea, nu lipsite de interes au fost şi mai sînt rezultatele culturale în limbile slovacă şi bulgară. O parte dintre oamenii de ştiinţă şi dintre scriitorii profesînd în aceste limbi s-au ridicat la nivelul exigenţelor cercurilor academice şi artistice ale Europei Centrale şi de Vest. Exemplul scrierilor semnate de nume prestigioase (valori ale patrimoniului cultural local şi central-european totodată) precum: Johann Nepomuk Preyer, Leohard Bohm, Szentkláray Jenö, Milleker Bodog, Borowski Samu, Chorin Aron este edificator pentru înţelegerea a ceea ce numeam, într-unul din studiile mele, multi şi interculturala fizionomie a regiunii Banat.

În acelaşi sens, importantă este şi variata producţie artistică, arhitecturală şi muzicală a cărei identitate este imposibil de definit dintr-o perspectivă aşa-zis etno-culturală. Au fost şi sînt cazuri cînd scriitorii nu pot să-şi asume o anumită identitate, ei fiind (mai cu seamă în regiunile marginale) descendenţii familiilor mixte. Din activitatea multora dintre ei deslusim rostul punţilor de legătură intercomunitară, rolul plurilingvismului ca mod de existenţă normală în două sau chiar trei culturi şi în colectivităţi umane cu tradiţii diferite. Tentaţi a face speculaţii în jurul incertului concept de etnic sau în jurul aceluia de identitate naţională, unii dintre scriitorii şi publiciştii români contemporani au expus puncte de vedere care au luat prea puţin în considerare realităţile din teren.

Cunoaşterea fenomenului intercultural presupune înţelegerea caracterului plural al evoluţiei istorice, aspect îndelung ignorat ca urmare a evoluţiei scenei politice din România. Tocmai de aceea este de aşteptat ca punerea în valoare a conţinutului acestuia să contribuie la înţelegerea matură a trecutului şi a prezentului, să stîrnească nedumeriri, rezerve sau chiar să provoace spiritele mai puţin familiarizate cu atari reconstituiri. Am apreciat că predarea istoriei interculturale ar fi de real folos în dobîndirea reperelor privind alteritătile, repere pe care regimurile totalitare fascist şi comunist au căutat să le nege şi chiar să le şteargă din memoria colectivă. Şi astăzi, la şapte ani după răsturnarea dictaturii, instituţiile statului român continuă să joace un rol dominant în promovarea imaginii asupra identităţii culturale a ţării. În multe situaţii, din partea lor transpare o propagandă naţionalistă, arareori avînd ceva în comun cu spiritul european de astăzi (cu atît mai puţin cu fenomenul intercultural), de unde şi formele de izolare cărora trebuie să le facă faţă România. Aplicarea pluralismului cultural întîmpină încă mari dificultăţi şi, din păcate, aspectul este vizibil nu numai în cazul reprezentanţilor Puterii, dar şi al Opoziţiei. Am dat ca exemplu interculturalitatea, socotind că România ar putea să-şi asigure un mod european de comunicare inter-regională şi inter-statală tocmai prin înţelegerea şi aplicarea în învăţămînt a unei instrucţii bazate pe rezultatele studiilor de acest gen. Argumentele invocate sînt, cred eu, suficient de temeinice pentru ca o disciplină cu un atare conţinut să fie promovată ca obiect de studiu în licee şi în facultăţi.

Victor NEUMANN

Duşmanii noştri cei iubiţi

Sexul şi mondializarea economiei. O afacere extraordinară

O crimă rămîne o crimă, chiar dacă are circumstanţe atenuante. O crimă a cărei victimă este un copil e şi mai rea, deoarece copilul este o fiinţă fragilă, îndreptăţită la protecţia adulţilor. În Belgia, crima comisă de un pedofil, traficant de copii şi de videocasete pornografice, este un lucru îngrozitor. Pe drept cuvînt, întîi mediile, apoi marele public au fost tulburaţi. Timp de două săptămîni faptele lui abominabile au fost obiectul a numeroase comentarii, ocupînd primplanul informaţiei pentru a culmina pe 26 şi 27 august cu rezoluţiile congresului mondial de la Stockholm în legătură cu exploatarea sexuală a copiilor. Firesţe, deşi nu au nici o valoare legală, aceste rezoluţii ţintesc să elimine ceea ce secretarul de stat cu acţiunea umanitară din Franţa a definit "un flagel diabolic mondial". Acum fenomenul nu se petrece doar în ţările sărace, el a ajuns şi în cele bogate... şi poate că acesta este motivul declanşării unui scandal fără precedent; fiindcă exploatarea sexuală a copiilor nu e o chestie recentă, dar niciodată pînă acum, cînd era vorba de Tailanda, de Filipine sau de Cambodgia, nu s-au auzit atîtea voci mînioase. Deci aşa stă treaba.

Participanţii la congres au fost şocaţi de dimensiunea fenomenului care, acum, a cuprins planeta. Desigur, ţările occidentale au adoptat măsuri penale draconice pentru a-l limita; dar ca şi în materie de droguri, e foarte greu de oprit. Încă o dovadă - dacă mai era nevoie - că doar coerciţiunea nu poate mare lucru, dacă nu se acţionează la rădăcina răului. Consumatorii locali şi străini îşi continuă îngrozitorul lor comerţ sexual. Introducerea unor măsuri represive poate înspăimînta doar o vreme, pentru că a acţiona astfel, înseamnă a confunda efectele cu cauzele. La Stockholm, Ron O'Grady, directorul Organizaţiei neguvernamentale **End Child Prostitution in Asian Tourism** a izbit cu piciorul în furnicar punînd problema în termeni foarte direcţi: "Dacă anchetele noastre sînt corecte, a declarat el, în zilele săptămînii în care se desfăşoară congresul nostru, peste un milion de copii din Asia sînt gata să ofere prestaţii sexuale la 10-12 milioane de adulţi". Cifre terifiante, la care Ron O'Grady adaugă: "Cînd valorile globale sînt determinate de televiziune, de forţele pieţei şi de comerţ, băieţii şi fetiţele devin obiecte care se cumpără şi se vînd" (**International Herald Tribune**, 28 aug.-1996). Conform acestui responsabil există un raport direct între "satul global", schimburile generalizate funcţionînd sub egida legilor "naturale" exaltate de un liberalism dezlănţuit şi dezvoltarea fără precedent... a pedofiliei şi abuzurilor sexuale asupra copiilor, mondializată la rîndul ei. Corelaţie confirmată în acelaşi ziar de Carol Bellamy, director executiv al UNICEF: "Profitînd de poftele nemăsurate şi de abuzul de putere, comerţul sexual cu copii a devenit o industrie care vehiculează miliarde de dolari: de aceea această practică aberantă se împămînteneşte în toate ţările. Astăzi, exploatarea sexuală a copiilor este un *business* în plină expansiune, şi ţările bogate nu sînt o excepţie". Evident, Occidentul este implicat în această afacere cu beneficii gigantice. Şi atunci ar fi cazul să ne întrebăm de ce controalele represive îi pedepsesc în special pe consumatori sau pe micii traficanţi şi arareori pe marii organizatori. Deoarece banii nu stau sub saltea, ei circulă, tranzitează prin bănci. De ce atunci să nu se ceară informaţii băncilor cînd se bănuieşte că unele depozite importante au o origine dubioasă? N-ar fi atît de greu să se cerceteze filierele, să se reconstituie reţelele şi să se monteze bariere mai greu de trecut decît cele cîteva arestări, de la capătul firului. Pedofilia ridică exact aceleaşi probleme ca şi banii obţinuţi din comerţul cu stupefiante. Dar o luptă sistematică pe acest plan ar însemna un atentat la domeniul sacrosanct rezervat banilor, mai ales cînd sume atît de importante sînt integrate într-o maşină financiară globală, alimentînd speculaţii suspecte, comerţul de lux, dobîndirea de privilegii etc.

Nici pedofilia, nici abuzul sexual căruia îi cad victimă fetele tinere nu sînt lucruri noi în istoria omenirii. Istoria şi antropologia au consemnat aceste obiceiuri în vechile civilizaţii şi în unele societăţi primitive. Rezervate întotdeauna unui mic grup social, aceste practici sînt incluse în rituri iniţiatice sau cosmice, integrate în valorile unei societăţi în care nu era vorba de comerţ. Privilegii ale castei preoţeşti sau fenomene sociale de integrare, ele erau excepţii. Acum, e vorba de industrie şi de comerţ, de altceva, nou, unde decăderea, mizeria fizică şi spirituală, moartea se confruntă cu profituri gigantice. Orice tradiţie, oricît de primitivă, a fost abandonată.

Cei care au crezut că ţările Europei fost comuniste sînt ferite de o asemenea calamitate, sau că va fi un fenomen marginal, s-au înşelat amarnic. Aici, de la Neva pînă la Dunăre, banul comandă balul macabru. La congresul de la Stockholm, delegatul român, Gheorghe Roman, directorul ONG **Charity Save the Children** declara: "Bucureştiul în care există aproape două mii de copii ai străzii, trăind în condiţii sordide, a devenit o destinaţie atractivă pentru numeroase organizaţii de pedofili" (N.Y.H.T.) Sigur, nu s-a ajuns încă la cifrele din Ungaria, mai "occidentalizată": la Budapesta, 30000 de copii, băieţi şi fete între opt şi paisprezece ani, trăiesc prostituîndu-se pe stradă, sau sînt trimişi de proxeneţi în camerele de hotel. În indiferenţa generală, acest trafic şi cel al videocasetelor porno prosperă, deoarece la toate nivelurile tăcerea se cumpără cu cîteva sute de dolari. (Informaţie difuzată de RFI pe 25 august 1996).

Ce spun autorii de discursuri democratice şi naţionaliste? Nimic. Domneşte tăcerea, o tăcere densă şi lugubră. Nici la Budapesta, nici la Bucureşti n-am auzit ridicîndu-se voci împotriva acestor practici abjecte, făptuite în special de occidentali cu complicitatea proxeneţilor locali. Liberalii occidentalizanţi îşi proiectează visele unei societăţi ideale deschise spre o piaţă triumfătoare, uitînd că piaţa nu a creat niciodată valori etice transcendentale, ci doar valori de schimb fără credinţă şi lege. În timp ce din partea lor, protocroniştii de toate culorile şi de toate extracţiile ne oferă ciorba reîncălzită a unui tradiţionalism de tinichea, ei uitînd, la rîndu-le, că spaţiul lor mioritic, unde se vorbeşte fie românesţe, fie ungureşte, seamănă cu un sinistru lupanar pentru turişti în căutare de "emoţii tari".

Citind discursurile rostite la Stockholm, cum să nu nutreşti un pesimism fără speranţă cu privire la devenirea lumii post-moderne?

Claude KARNOOUH

Cevennes, 30 august 1996

Propuneri de *Dilema* pentru viitor:

- **Provizoratul**
- **Mc Donald's la Bucureşti**
- **Social-democraţia**

PROBLEME DE AMBALAJ

Alexandru Paleologu observa, de curînd, că aproape toţi marii "autohtonişti" interbelici aveau, în maniere, vestimentaţie şi lecturi, o înclinaţie nedisimulată spre europenitate, dacă nu spre cosmopolitism. Cazul limită e Nae Ionescu: românismul militant şi ortodoxismul ireductibil se întîlneau într-un personaj de formaţie apuseană, cochet şi monden (cel puţin la suprafaţă), cu reflexele sociale şi carisma unui adevărat *dandy*. Contemporanii consemnează fără excepţie preocuparea lui pentru îmbrăcămintea bine croită (de Gică Christescu), pentru cămăşile de mătase ("Uite, mă, asta e de la Paris") şi pantalonii Prince de Galles. Şi el şi alţi intelectuali "naţionalişti" mai mult sau mai puţin notorii vorbeau bine marile idiomuri evropeneşti, citeau autori catolici (Jacques Maritain în primul rînd), călătoreau voluptuos în străinătate şi practicau eticheta fără pogoăminte neaoşe. Pe scurt, erau, toţi, nişte *domni*, în perfectă sincronie cu lumea largă. Pînă şi un "radical" ca Nichifor Crainic îmi povestea, la bătrîneţe, că pentru pregătirea cursului său de mistică făcea repetate salturi la **Bibliothèque Nationale**, în căutarea ultimelor noutăţi bibliografice: un scrupul de universitar modern, care nu ezita să se "adape" la sursele occidentale. Ca să nu mai vorbim de faptul că nu se simţea împiedicat, ca ortodox, să facă ample prelegeri despre mistica renană.

Aşadar, chiar şi pentru a fi un "autohtonist" credibil e nevoie de dexterităţi şi rafinamente europene. Patriotul frust, care contemplă "străinătatea" cu o încruntătură ciobănească, care nu ştie să-şi poarte cu graţie haina, care abia dacă o rupe niţeluş pe franţuzeşte şi trăieşte în suficienţa tîmpă a "plaiului natal" nu face bune servicii cauzei sale. Poate că e om cumsecade (deşi, în genere, nu e!), poate e de bună credinţă, dar stă rău, rău de tot, cu ambalajul...Îl văd adesea în parlament, sau în diferite emisiuni de televiziune: necioplit, asudat, semi-doct, complexat şi - inevitabil - resentimentar, el se dezlănţuie contra "elitelor trădătoare" cu o vulgaritate birjărească. Genetic inapt de subtilitate şi cuviinţă, nu are decît soluţia de a se mîndri cu propria bădărănie, ca şi cum ea ar fi expresia autentică a vigorii strămoşeşti. Cu un asemenea personaj nu se poate comunica. El e predestinat să fie ruşinea ţării pe care o cădelniţează, iar dacă ajunge la putere - nenorocul ei.

Andrei PLEŞU

ELIGIBILI PRIN ŞANTAJ

Scandalurile care însoţesc întocmirea listelor electorale şi estimările publice ale preţului de cost pentru un loc mai în faţă ne lecuiesc o dată îm plus de iluzii: cariera politică poate fi îmbrăţişată, după şapte ani de libertate, mai ales de cei care-şi pot cumpăra imunitatea parlamentară vînzînd informaţii despre adversari ori cerind sprijin financiar propriului partid. Ca şi indexările cu 5% acordate bugetarilor în acest final de legislatură, milioanele vărsate de fiecare candidat în puşculiţa pentru turnee prin ţară sînt considerate "o investiţie sigură": cu o minimă creştere a salariilor de bază, guvernul încearcă să-şi conserve poziţia pentru a-i sărăci apoi şi mai mult pe alegători; cu o maximă contribuţie la cheltuielile de imagine, eligibilii încearcă să-şi asigure dreptul la abuzuri şi ilegalităţi, convinşi că fără mandat de parlamentar e greu, dacă nu chiar imposibil, să te orientezi în hăţişurile economiei de piaţă.

Afaceriştii tranziţiei au făcut deja (mez)alianţe electorale cu moraliştii tradiţionali sau cu intelectualii utopici: lîngă liderul de la Cotroceni stau fraţii Păunescu, lîngă preşedintele CDR intră în cadru Viorel Cataramă, alături de "fraierii săraci" ai Partidului Alianţa Civică (expresia aparţine profesorului Manolescu) se impune statura lui Dinu Patriciu, la adăpostul social-democraţiei lui Petre Roman şi-a regăsit suflul de mare magnat însuşi celebrul Triţă Făniţă. La mijloc, între liderii "oneşti" şi sponsorii "dubioşi" e loc pentru personalităţi necompromise, pentru slugi paraverificate care-şi aşteaptă răsplata, pentru complici orgolioşi, pentru candidaţii din teritoriu.

Excluşii de pe liste sînt de două categorii: unii au făcut parte din Parlament dar au devenit indezirabili din diverse motive, alţii aşteaptă de cîţiva ani o rotaţie a puterii dar abia acum îndrăznesc să se imagineze în locul ei. Formaţiunea majoritară are probleme mai ales cu foştii parlamentari agramaţi (dar anonimi – celebrităţile n-au nevoie de diplome!) iar Convenţia Democrată trebuie să închidă gura nemulţumiţilor foşti deţinuţi politici aflaţi în concurenţă cu activiştii tineri. Ambele categorii au la îndemînă cîteva metode de atac şi le folosesc fără menajamente: demisiile zgomotoase şi migrarea (de la PDSR spre alte partide) precedată de conferinţe de presă, ieşirea din alianţă (la CDR) însoţită de comunicate acuzatoare, dezvăluirea unor vechi matrapazlîcuri şi a unor noi jocuri de culise (în ambele tabere). Intoxicaţia de presă, dosarele de corupţie, "mărturiile cutremurătoare" şi auto-victimizarea întregesc tabloul reacţiilor de protest faţă de strategiile partinice din pricina cărora mulţi pretendenţi la un fotoliu parlamentar rămîn pe dinafară cu două luni înainte de alegeri.

Părăsit de propriii săi stăpîni, un senator majoritar nu s-a sfiit să recunoască, în public şi cu lacrimi de pocăinţă: "am venit în partid curat şi plec corupt". În acest moment de cumpănă, pentru fostul parlamentar conducerea partidului de guvernămînt este doar "o haită de maidanezi care mi-a ros firul cinstei". "Revelaţiile" eliminaţilor evită esenţialul: în cazurile în care "firul cinstei" e o ţesătură solidă, fie nu încapi de la început pe listele puterii, fie eşti folosit (temporar) doar pentru creşterea prestigiului opoziţiei.

Elena ŞTEFOI

200

Glumele grosolane, fioroasa vulgaritate complice, ipocrizia represivă atît de frenetic manifestate cu ocazia discuţiei din Camera Deputaţilor despre articolul 200 din proiectul noului Cod Penal au avut un efect cu mult mai grav decît adoptarea unui text represiv, jenant pentru parlamentarii unei ţări care, altminteri, *militează neabătut* pentru democraţie, modernitate, europenizare etc., etc. Articolul 200 se referă la relaţiile sexuale dintre persoane de acelaşi sex. În forma adoptată de Camera Deputaţilor, aceste relaţii sînt pedepsite cu închisoare de la 6 luni la trei ani, iar în anumite circumstanţe pedepsele sînt încă mai severe.

Parlamentarii (puţini: ai PD, ai PL'93, ai PAC şi ai UDMR) care au încercat să se împotrivească proiectului au argumentat invocînd prevederile unor convenţii internaţionale şi angajamentele asumate de România. Un argument valabil, secundar însă, de nu chiar inutilizabil în contextul dat. Fiindcă este un argument de autoritate, ce nu face decît să creeze resentimente şi să dea apă la moară celor care spun că Europa occidentală, depravată, imorală, decăzută, vrea să impună României... homosexualitatea şi lesbianismul. Nu este chiar atît de greu să aţîţi, fie şi într-o lume în principiu "selectă", monstruosul bigotism fariseic al primitivismului de gloată.

În realitate, adevărata problemă a articolului 200 nu este homosexualitatea: este respectul pentru viaţa privată a individului. Relaţiile sexuale aparţin integral acestui domeniu, indiferent de natura lor. Reprimarea unui tip particular al acestor relaţii, în cazul dat a relaţiilor dintre persoane de acelaşi sex, este sinonimă cu încălcarea unui drept fundamental, dreptul la libertatea vieţii intime.

Nu este vorba, deci, de "liberalizarea" homosexualităţii, nici, cu atît mai puţin, de... introducerea homosexualităţii în România. Este vorba de altceva: de acceptarea sau nu a respectului pentru viaţa personală, de legiferarea sau nu a ingerinţei Statului în domeniul vieţii private a individului. Un principiu de la care nu există derogări este de fapt pus în joc, iar acest principiu se află la baza civilizaţiilor şi a democraţiilor europene moderne. Nu pentru că "au grijă de homosexuali", "sînt depravaţi", "vor să ne transforme într-un popor de homosexuali" etc., etc. insistă instituţiile europene să se renunţe la represiune, ci pentru a exista, concret, garanţia respectării acestui principiu.

Este ceea ce nu s-a spus în Parlamentul României.

De altfel, regimurile totalitare au avut o atitudine identică faţă de homosexualitate. Nu însă din considerente "morale", chiar dacă erau şi acestea ipocrit invocate, ci în virtutea vocaţiei esenţiale a acestor regimuri de a-şi subordona integral viaţa particulară a indivizilor.

În 1934, într-o publicaţie ce apărea pe atunci la Praga, scriitorul şi publicistul Klaus Mann, fiul lui Thomas Mann, om de stînga şi antifascist militant, a publicat un dramatic articol în care denunţa vînătoarea de homosexuali în URSS. "În Uniunea Sovietică, o legislaţie recent promulgată supune homosexualitatea unor condamnări grele. Iată ce surprinde şi te întrebi cu ce logică şi cu ce morală poate un guvern socialist să se justifice pentru a amputa de drepturile sale şi a defăima un grup uman precizat, constituit pe baza înclinaţiilor ce i-au fost date de natură" - scria Klaus Mann. Se arăta că homosexualitatea este identificată cu fascismul şi era menţionată o afirmaţie întrebuinţată de Maxim Gorki - "Să facem să dispară homosexualitatea, iar fascismul va dispărea"! În ziarele antifasciste formula "asasini şi pederaşti" era, notează Klaus Mann, la fel de frecventă ca şi "trădători ai poporului şi evrei" în publicaţiile naziste. Iar după asasinarea lui Rohm, naziştii îi vînau şi ei pe homosexuali şi îi trimiteau în lagărele de muncă. Antifascistul şi intelectualul de stînga Klaus Mann era însă indignat de ceea ce se petrecea în Uniunea Sovietică. "Este pe cale să se facă din «homosexual» un ţap ispăşitor, un fel de «evreu» al antifasciştilor. Este abominabil"; fiindcă, adăuga Klaus Mann, "să fie în sfîrşit înţeles: este o dragoste ca oricare alta, nici mai bună, nici mai rea. Cu tot atîtea posibilităţi de sublim, de sensibilitate, de melancolie, de grotesc, de frumuseţe sau de trivialitate ca şi dragostea dintre un bărbat şi o femeie. Au existat epoci şi ţinuturi unde această dragoste făcea parte integral din moravuri; există altele unde nu era în obiceiuri, iar imbecilii o socoteau o depravare. Un mare număr de bărbaţi şi de femei a cunoscut-o de-a lungul vieţii lor; un număr relativ scăzut nu a cunoscut decît această formă de iubire. Sînt cei care sînt exclusiv homosexuali - tip uman la care nu se ajunge de altfel prin ispită sau prin obişnuinţă, ci prin naştere."

Rînduri scrise în 1934.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Fair-play

Dreptul nu poate reglementa *în totalitate* raporturile care se stabilesc, într-un regim democratic, între putere şi opoziţie. Legea nu poate decît să asigure *tuturor* actorilor veţii politice un set de drepturi şi obligaţii specifice a căror exercitare/îndeplinire constituie însăşi substanţa democraţiei. Este adevărat, nu se pot concepe norme juridice care să oblige puterea să favorizeze opoziţia, după cum este neverosimilă existenţa unor norme juridice care ar obliga opoziţia să menajeze puterea. Legea este aceeaşi pentru orice grup politic, iar regulile jocului politic legal stabilite se cer a fi respectate de către toate forţele politice. Statul de drept se întemeiază pe astfel de legi. Statul de drept este, însă, mai mult decît aceste legi. Statul de drept nu poate fi realitate dacă spiritul legilor sale nu contaminează şi relaţiile sociale rămase în afara reglementării juridice.

Întrebat despre felul în care se pot reglementa juridic relaţiile de putere, unul dintre cei mai cunoscuţi constituţionalişti americani răspundea că, inevitabil, vor fi "zone" ale acestor relaţii care vor scăpa reglementării prin drept. Acolo, însă, puterea se va confrunta cu opoziţia după reguli de *fair-play*. Atît grupul de la putere cît şi cel din opoziţie vor juca corect chiar şi acolo unde legea nu impune o anumită conduită, pentru că ambele forţe politice ştiu că, poate chiar de a doua zi, pot inversa rolurile. Mentalitatea că ceea ce este astăzi la putere poate fi mîine în opoziţie, convingerea că poziţia ocupată în structurile puterii este vremelnică, determină pe politician să joace *fair*. Cînd, însă, această mentalitate nu există, cînd în locul ei se află bine înrădăcinată şi bine camuflată ideea că situaţia de a fi la putere concurează cu eternitatea, orice regulă a corectei purtări este sfidată arogant. De curînd, puterea actuală a făcut încă o dată dovada că acest spirit al statului de drept îi este străin.

Cu cîteva săptămîni în urmă, la Ţebea, a fost comemorat Avram Iancu. Aşa cum se întîmplă în fiecare an, moţii s-au strîns în număr mare în jurul istoricului gorun spre a-şi pomeni eroul. Prefectul de Hunedoara, alături de primarul PDSR-ist al micii localităţi, au stabilit că, la această adunare, vor vorbi preşedintele ţării, preşedintele Uniunii "Vatra Românească" şi preşedintele Asociaţiei "Avram Iancu". Deşi prezenţi la adunare, alţi contracandidaţi ai dlui Iliescu în cursa prezidenţială nu au fost lăsaţi să vorbească. Mai mult, autorităţile locale au ameninţat cu intervenţia în forţă dacă vreo altă persoană ar fi încercat să se adreseze sutelor de moţi. Motivaţia acestei interdicţii a fost una infantilă: manifestarea comemorativă nu trebuia să capete nuanţe politice. Se comemora un personaj cu însemnată activitate politică, era invitat preşedintele României (a cărui demisie s-a şi cerut, de altfel, chiar la Ţebea), s-a vorbit cu aprindere despre Tratatul româno-ungar, dar manifestaţia nu avea nimic de-a face cu politica. Pe de altă parte, această "nevinovată" distincţie care se face, în plină campanie electorală, între *preşedintele Ion Iliescu* şi *candidatul Ion Iliescu* este una dintre cele mai incorecte manevre pe care staff-ul prezidenţial le practică. Ea este complet lipsită de temei; de la momentul depunerii candidaturii, dl. Iliescu este, *deopotrivă*, preşedinte şi candidat. Altfel devenim ridicoli. Imaginaţivă! Dl. Iliescu pleacă în campanie electorală. Este candidat. Autobuzul pe care scrie "Votaţi Iliescu" se opreşte într-un sat. Aici dl. Iliescu întîlneşte o bătrînă săracă de care i se face milă. Redevine preşedinte şi ajută bătrînica cu 100000 de lei dintr-un fond special al Preşedinţiei. Apoi, din nou candidat, dl. Iliescu îşi continuă turneul electoral.

Sever VOINESCU

● Nici nu s-a uscat bine cerneala înaltelor semnături de pe Tratatul româno-maghiar (bolnave, istoric una de alta, de parcă şi-ar fi viruşi, nu vecini, România şi Ungaria se "tratează" reciproc), că imaginile ceremoniei cu pricina au şi fost confiscate, monopolizate electoral de către partidul de guvernămînt. Se revanşează şi ei, bieţii puternici, cum pot, mai ales după antecedentul jenant de cînd cu Clauza, cînd, din reflex, procedaseră la fel.

● Campania electorală a demarat, cum să spun, perfect, genial: PDSR şi CDR, în ordinea intrării în scenă, şi-au şi tras, sub centură, cîte un spot electoral, prin care n-au reuşit să demonstreze altceva decît că *staff*-urile de campanie respective nu se pot abţine să se joace pe computer şi că fiecare înţelege, în continuare, să-şi facă propagandă bazîndu-se pe celălalt. Exerciţii de admiraţie... Exerciţii, de fapt, de "colaborare" mecanică. N-ar fi mai logic, în aceste condiţii, ca "al treilea" să cîştige? Şi poate că, dacă tot se dau atît de mult în vînt după treburi pe computer, n-ar fi mai nimerit ca bătălia, caftul electoral să devină joc animat pe calculator? Căci, pînă una, alta - şi nu se anunţă mari schimbări, dimpotrivă -, asta pare a fi campania de anul acesta: animaţie creată artificial.

● Marţi, 17 septembrie, a fost "ziua cea mai lungă" de televizor a săptămînii trecute. Personal, am avut următorul "traseu": *Dunărea albastră* de Miklós Iancsó ("Telecinemateca", TVR 1), Brucan+Isopescu ("Prognoze electorale", TVR 1), *Caravana ProTV: Votezi şi cîştigi* (M.Tatulici la Timişoara), *Moarte(a) la Veneţia* (L.Visconti, la ProTV). S-o iau pe rînd:

- Noroc cu Tratatul româno-maghiar! Primul folos tangibil al semnării lui a fost programarea acestui *balet* politico-tele-cinematografic genial, în care morala politică era făcută film nu prin subiect, ci prin mesaj specific: mişcarea de camere, cadrele infinite, anomia controlată. În sfîrşit, mi-am zis, iată un film *filmat*, un film *cinematografic*, cum ar fi zis Flaubert despre *Doamna Bovary*: nu ştiu ce va ieşi, dar ştiu că va fi ceva cu adevărat *scris*. Şi n-am putut să nu mă duc cu gîndul la filmele româneşti, de ieri şi de azi. Şi ele, ca şi politica românească...

TV (totul de vînzare)

Te uiţi şi pierzi timpul

- Brucan: nu avem ce face, "preşedintele oricărei ţări este un creator de *news*"! E avantajul poziţiei. La noi, însă, nu e valabil, căci Ion Iliescu tocmai *news* nu produce, TVR-ul - cel mai adesea - fiind cea care i le produce - din (mai) nimic. Deplasarea undeva în ţară a preşedintelui ales/reeligibil nu e un *eveniment* care să poată face materie de *news*, ci campanie electorală curată mascată, murdar, în "ştire".

- Despre M.Tatulici (şi ProTV), ce să mai spun: pare a-şi fi pus în gînd să ne facă pe toţi fericiţi, şi în direct. ProTV, continuînd ce a început la alegerile locale, îşi apropriază evenimentele, le face ale sale, se iscăleşte pe ele (ideea a fost exprimată în articolul primit de la Radu Dobrescu, despre care aminteam acum două săptămîni, dar din care nu am mai dat fragmente, cum promisesem, căci am înţeles că va apărea undeva). Se insinuează în structura evenimentului, îl restructurează şi organizează televizual, îl face *spectacol*. Iar la un spectacol cine s-ar da în lături *să participe*? Este, însă, această participare *prin televizor, de* televizor, una specific politică? A devenit televiziunea *intrinsecă* politicului? Efortul ProTV-ului e maxim, "agresivitatea" lui, pe măsură. La o oră cînd ne obişnuiserăm cu Ruxandra Săraru, şi-a făcut apariţia Iolanda Stăniloiu: ora femeilor! Revenind (pentru a încheia) la *Caravană*: dublarea scenei, dispariţia studioului. Politicieni nu numai pe scena politică şi pe aceea, indirectă, a ecranului, ci, literal, pe scenă: actori. "Maurizio Constante Show" (Canale 5)? Politica devine spectacol *la propriu*. Interactivitatea: *în direct*.

● Excelent "dosarul" (ne-penal) Corneliu Vadim Tudor realizat de Antena 1 ("Sondaj electoral", vineri, 20 septembrie). Idee publicistică originală. Halucinante, amintirile lui Sorin Roşca Stănescu de pe cînd era coleg de şcoală cu C.V.T. Echilibrată, şi, astfel, oportună, analiza de final a lui Ion Cristoiu asupra "cazului" public al liderului PRM. Din om de presă scrisă, directorul *Evenimentului zilei* a devenit omniprezent la televiziune: nu există post care să nu-l invite.

● După milionul de dimineaţă al ProTV-ului, iată, de ceva vreme, şi milionul de noapte al Antenei 1. Români, urmăriţi ProTV şi, în pauze, citiţi *Jurnalul naţional* ! Deşi întrebările din conţinutul acestuia din urmă au devenit oarecum delirante, căci privesc "stilul" (epitete, comparaţii, personificări) jurnalistic de la Podul Băneasa, nu conţinutul informaţional sau ideatic al ziarului. Şi cu atît mai mult cu cît Marius Tucă nu e (deloc) Florin Călinescu, cum nici acesta nu este exact ce-ar trebui (sau ce-ar vrea) să fie. Posturile se copiază fără jenă, iar chestia cu milionul devine, iată, fenomen.

● Mi s-a reproşat, în vremea din urmă, că nu "ajut" emisiunile culturale, că nu "ajut" cultura, de care se ocupă, evident, TVR (1, dar mai ales 2), nescriind despre astfel de emisiuni. S-o spun răspicat, dar politicos: astfel de emisiuni există, e drept, dar sînt, mai toate, "leneşe" (în sensul în care Ion Barbu vorbea despre "poezia leneşă"); nu atît proaste, cît lax, neinteresant făcute. Un exemplu recent: ancheta "Citiţi poezia română contemporană?", realizată de Letiţia Guran la emisiunea (tot de ea realizată) *Hyperion* (TVR 2, vineri, 20 septembrie), bazată pe o falsă problemă. Căci realizatoarea ar trebui să ştie: poezia, în contemporaneitatea scrierii ei, se citeşte între producători. M-am săturat, apoi, de vulgata "generaţia '80 = poezie a cotidianului". Este *irelevantă*, aşa cum, de altfel, a fost întreaga anchetă.

● Şi, după atîtea apariţii, să remarc şi o dispariţie de pe micul ecran: aceea a lui George Pruteanu, de la ProTV. Le va lipsi românilor "Doar o vorbă să-ţi mai spun"? Sau ce "se dă", aia luăm? Continuu să mă uit, dar de cîştigat am ceva (mult) mai puţin...

Bogdan GHIU

Economie

Cine suflă peste focul inflaţiei?

Apropierea de cel de-al patrulea trimestru al anului întăreşte convingerea că rata inflaţiei pe 1996 nu va fi cea prognozată. Toamna '96 ne-a adus un nou galop al preţurilor.

În primăvară, cînd s-a votat bugetul în Parlament, se miza pe o rată a inflaţiei de numai 20%. La sfîrşitul lui august, cînd a fost rectificat bugetul, prin ordonanţă guvernamentală, s-a prognozat o inflaţie de 30%. Acum ştim că va fi mai mare.

Din nefericire, se caută "ţapi ispăşitori". Chiar analiştii serioşi care de-a lungul anilor s-au distins prin competenţă şi corectitudine, prinşi în iureşul campaniei electorale au început să arate cu degetul tocmai spre locuri unde se suflă cel mai puţin în focul inflaţiei. Pentru că aşa "cade bine".

Inflaţia îşi reîncarcă bateriile în economia reală. În acel sector în care se interferează marile fluxuri economice: producţia de bunuri şi servicii, consumul intern, exportul şi importul.

Sociologii ştiu că produsele a căror scumpire sensibilizează în cel mai înalt grad populaţia, provocînd nevroze generalizate, sînt pîinea, carnea, laptele, curentul electric, benzina, energia termică, telefonul, transportul public. Tocmai preţurile acestor produse au sărit din nou din matcă, aruncînd în aer bugetele de familie. Şi determinînd, pe scara economiei, un şir lung de alte scumpiri. Ceea ce a făcut ca inflaţia să fie scăpată de sub control. După ce în '94 şi '95 spirala inflaţionistă a manifestat tendinţe clare de încetinire a ritmului, în acest an şi-a reluat cursa creşterii.

Într-o economie raţională, nu se poate face abstracţie de trinomul costuri-preţuri-profit. Peste tot, în ţările dezvoltate, intervenţia statului în economie are în vedere costurile şi nu preţurile de consum. A obţine eficienţă nu înseamnă altceva decît raţionalizarea costurilor. Preţurile se vor aşeza singure, în condiţii concurenţiale.

Ar fi nevoie, însă, de o piaţă a consumatorului, care să-i asigure protecţie. Un vis, deocamdată, pentru România. Noi îndurăm drama ţărilor subdezvoltate: dominaţia producătorilor. Ei decid ce produc, cît produc, cum produc. Plus preţul de vînzare. Inflaţia fiind, întîi şi întîi, un canal de subvenţionare a producătorilor de către consumatori. Mai mult, în condiţiile tranziţiei "de culoare românească" – fără concurenţă, fără o piaţă consolidată şi cu o legislaţie confuză –, resimţim dictatul unor grupuri de producători monopolişti. Adevărate grupuri de interese, reprezentînd mari întreprinderi de stat: fie regii, fie societăţi comerciale. Se promovează astfel un periculos favoritism social (să rupi de la gura celor care tac, poate la fel de săraci dacă nu chiar mai săraci, pentru a le da celor gălăgioşi), ce şi-a dovedit deja caracterul nefast, în sensul că afectează stimulentele muncii, întîrzie reformele şi eternizează standardele de viaţă sub limita decenţei.

Marea iluzie, în decembrie '89, a fost trecerea rapidă la un alt standard de viaţă. Apropiat de ceea ce vedem în filmele occidentale. Dar iluzia s-a spulberat. Deziluzia de a nu fi ajuns încă la capătul tunelului, după atîţia ani, i-a orbit pe mulţi şi-i împiedică să judece raţional. Este tot mai mult revendicat mitul "cazanului comun": un uriaş buzunar al statului în care se adună veniturile de la toţi, după muncă, pentru ca apoi să se împartă după "merit". Cel care ţipă mai tare fiind favorizat. În aceste condiţii, înaintează extrem de greu înşurubarea în societatea noastră a unei table de valori care să pună lucrurile în ordinea lor firească. Ne pierdem timpul cu inutile discuţii despre producţie, consum, profit, proprietate. Noţiunile au intrat în dezbatarea publică, în actele politice, în vorbirea curentă, dar nu există acel factor de legătură care să le unească într-un sistem: *conştiinţa eficienţei economice*.

O noutate în industrie: din această toamnă, îşi va face simţită prezenţa masivul acţionariat popular ce s-a născut în urma preschimbării cupoanelor şi a certificatelor de proprietate. Societăţile comerciale, care au şi început să împartă certificatele, s-au încărcat cu peste 15 milioane de acţionari şi cu 600 de milioane de acţiuni. În rest, aceleaşi vechi necazuri: supracapacităţi de producţie, multe nefolosite sau prost folosite; structuri de cost supraîncărcate, fie din cauza consumurilor exagerate, fie reprezentînd preţul risipei de resurse, al gestiunilor frauduloase şi al furturilor; personal supraponderal, ce constituie una din frînele care ţin în loc productivitatea. De toate aceste nenorociri nu avem nici o şansă de a scăpa fără restructurare şi privatizare.

În industrie, inflaţia dă încă iluzia unui minim de rentabilitate, chiar dacă productivitatea, eficienţa şi competitivitatea nu înregistrează decît creşteri lente. Fără îndoială că e nevoie de o altă manieră de organizare a muncii, de spirit managerial modern, de flexibilitate şi de caracter prospectiv.

Acum economia suportă un nou şoc al supraîncălzirii, inflaţionist şi el. Din cauza excesului de decizii administrative, multe cu substrat electoral, sistemul economic este ca un automobil ce înaintează cu frîna de mînă trasă. Doar costul vieţii urcă în voie.

Adrian VASILESCU

Patrioţi, potemkinişti, păsări rare

"Gheorghe Funar s-a angajat să oprească procesul început în decembrie 1989, pe care l-a denumit «Prăbuşirea prin noi înşine»" - iată ştirea principală a paginii politice din **Evenimentul zilei** în prima ediţie apărută după week-endul în care primarul Clujului şi-a deschis campania electorală prezidenţială. În aceeaşi zi, în **Jurnalul naţional**, regizorul Sergiu Nicolaescu declară cu mîna pe inimă: "A susţine că în România nu a fost Revoluţie în '89 e o crimă". Foştii aliaţi guvernamentali strigă în gura mare de şapte ani că familia Ceauşescu a fost înlăturată de la putere printr-un complot, dar pînă în această campanie electorală senatorul (PDSR) Nicolaescu crezuse "sincer" că Funar e mare patriot, Vadim mare pamfletar şi Verdeţ mare democrat. Acum, cele trei "laterale opozante" ale fostului patrulater guvernamental se laudă între ele, ameninţînd că vor "aduce în faţa naţiunii adevărul despre evenimentele din decembrie 1989, martie 1990, iunie şi septembrie 1991". Secretarul de stat Mihai Ungheanu, "care a lucrat cu trei miniştri şi doi secretari de stat", ştie adevărul nu doar despre revoluţie ci şi despre greşelile primilor ani de tranziţie. Într-un interviu luat în **Vremea** de Florian Popa Micşan (migrat la Păunescu de la "România Mare"), "cunoscutul cărturar preocupat de soarta valorilor şi de structurile de protecţie pe care statul trebuie să le încurajeze" ne împărtăşeşte convingerile sale despre ce a fost şi ce ar fi trebuit să fie: "O schimbare era iminentă, lumea aşteptînd o modificare importantă care întîrzia.Ea s-a produs în decembrie 1989 cu rezultate diferite de cele sperate sau dorite. Societatea românească a fost tare îndoctrinată în direcţia utopiilor, a imaginilor unor societăţi mîntuitoare, tărîmuri ale fericirii, lucru evident mai ales după război. Multe din speranţele mulţimilor care ieşeau în stradă în decembrie se îndreptau către aceste dimensiuni utopice". Despre restructurarea departamentului pe care îl păstoreşte - rezistînd pe poziţii în pofida certurilor, remanierilor şi pactelor între "foşti" -, Mihai Ungheanu are opinii la fel de tranşante: "În 1990, Ministerul Culturii a fost răscroit pentru a deveni o potemkiadă administrativă(...) Sub guvernarea Văcăroiu această potemkiadă a fost doar parţial înlăturată". Şi pentru că de "soarta valorilor" se ocupă alături de (unii) cărturari şi (unii) liderii politici, **Cronica română** nu pierde prilejul să rezume strigătele electorale ale lui C.V. Tudor împotriva directorului SRI şi a preşedintelui Iliescu sub titlul "PRM îl consideră pe Funar un mare patriot". Tot din patriotism, dar neremarcat ca atare de guvernamentali sau de adversarii guvernului, György Frunda, candidat al UDMR pentru funcţia supremă, îi spune (cît de clar poate) unui redactor de la **Adevărul**: "Neintegrarea este pericolul dezmembrării României, la adresa suveranităţii şi a independenţei României". Simţind dincotro bate vîntul cum numai un conducător de armată poate simţi, "Tinca îşi duce bătălia pe terenul lui Funar", după cum constată acelaşi cotidian. La întîlnirea cu presa organizată în Cluj, ministrul Apărării le-a mărturisit curioşilor mai ales ce nu va fi în stare să facă: 1. "Nu mă puteţi face să spun ceva rău de preşedintele Iliescu; 2. Nu-mi voi coborî nivelul propriului discurs electoral la acela al preşedintelui PUNR". "Decis să rămînă fidel partidului de guvernămînt", ministrul de Externe Teodor Meleşcanu recunoaşte senin (pentru **Cronica română** din 24 sept.) la intrarea oficială în cursa pentru un mandat de senator: "Cred în ideea de bun simţ, ca mod de conduită şi de expresie, inclusiv în politică".

Loialitatea soldăţească (străină deopotrivă şefilor de partid şi membrilor de rînd ai formaţiunilor postdecembriste) şi bunele maniere civile (pe care electoratul habar n-are că le-ar putea pretinde candidaţilor) vor fi oare impuse viitorului Parlament pe cale... diplomatică, după ce trivialitatea patriotardă a garantat îndelunga (dar inutila) "stabilitate" a guvernului Văcăroiu?! (E.Ş.)

Maniere electorale

● **Unul singur.** La alegerile de săptămîna trecută din Bosnia, în districtul Srebrenica s-a prezentat la vot un singur musulman. La secţia de vot se ajungea după o ascensiune pe o cărare accidentată. Se ştia că autobuzele destinate transportului alegătorilor musulmani - al acelor care au izbutit să scape din masacrul de astă-vară - n-ar fi putut străbate acest traseu plin de gropi şi atunci s-ar fi oprit lîngă podul şubred, alegătorii urmînd să parcurgă pe jos restul de drum, pînă la centrul de vot situat departe de oraş. În oraşul propriu-zis au votat sîrbii care l-au ocupat. "Bărbaţii din Srebrenica au fost şterşi pentru totdeauna din listele electorale în iulie 1995", comentează un diplomat. Şi totuşi unul a venit să voteze: a fost un aventurier sau un nebun, se întreabă observatorii străini. "A fost amuzant să vezi un musulman după patru ani de război" conchide Alexander, un observator sîrb. "Dorinţa noastră este ca musulmanii să plece, deoarece este imposibil să mai trăim împreună", afirmă Dane Katanici, delegatul Partidului democratic sîrb. (**Le Monde**, 17 sept. 1996) La Srebrenica după cum se poate observa, campania electorală a început din timp şi energic, alcătuindu-se majoritatea cu ajutorul gloanţelor şi plutoanelor de execuţie. Şi totuşi a rămas un om - ziarul nici măcar nu-i păstrează numele - care mai speră că urnele pot modifica realitatea impusă prin violenţă. Nu este vina lui dacă acei care mai cred în democraţie sînt consideraţi fie nebuni, fie aventurieri, iar cei care organizează masacre, oameni întru totul normali.

● **Diavolul, sandvici între îngeri.** În Statele Unite, comentatorii observă că în campania electorală, anunţurile negative, cele care atrag atenţia asupra defectelor adversarului nu sînt acceptate de spectatori. Succesul campaniei lui Clinton care se traduce (deocamdată) prin avansul din sondaje vine şi din tipul său de reclamă-sandvici cum spun specialiştii: soluţia adversarului (rea, inumană) este prezentată între imaginile pozitive ale propriilor propuneri. "Oamenii s-au săturat de ciondăneli, de hiperbole şi de partizanat, ei doresc politeţe, inspiraţie şi soluţii specifice. Sînt mai deschişi faţă de ideile «mici, practice», cum ar fi concediul de boală, decît faţă de schemele majore (reducerea cu 15% a impozitelor). Nu este o realitate fericită din toate punctele de vedere, dar este o dorinţă de echilibru, o evoluţie sănătoasă, o reacţie la lipsa de bun simţ din anii trecuţi". (Joe Klein - **Newsweek**, 23 sept.1996). Acelaşi efect este observat şi în Marea Britanie: "Viscount Leverhulme, un industriaş britanic, s-a plîns odată că jumătate din sumele cheltuite pentru reclamă sînt bani aruncaţi, dar nenorocirea este că nu ştie care jumătate. S-ar putea considera un om norocos. Cei care se ocupă de reclama politică o duc mult mai rău. Nu numai că risipesc o jumătate din sumele alocate, dar cu cealaltă jumătate pierd voturi. Şi cei mai proeminenţi perdanţi sînt probabil specialiştii Partidului conservator care îl personifică pe Tony Blair, liderul Partidului laburist, prin imaginea diavolului. O trăsătură evidentă a recentelor alegeri generale a fost avansul obţinut de Partidul liberal democrat care nu a cheltuit nimic pentru spoturi publicitare şi a beneficiat astfel de furia alegătorilor revoltaţi de pălăvrăgeala celorlalte partide. (**The Economist**, 14 sept. 1996)

● **Amestecul de genuri.** Afacerea Dutroux, asasinul belgian pedofil, şi-a întins semnificaţiile dincolo de detaliile oribile ale faptului divers. Dutroux nu era un individ cu o dublă identitate, cu o faţă perfect onorabilă şi cu alta criminală. El era un recidivist în materie de delicte sexuale, hoţ, traficant de maşini, deci un om cunoscut şi repertoriat de poliţie. Faptul că a fost lăsat să acţioneze în libertate se poate explica fie prin imbecilitatea vecină cu iresponsabilitatea a poliţiei, fie prin "înalte protecţii" asigurate - şi aici se detaliază altă alternativă - de "reţele de pedofili cu funcţii înalte" sau de sumbre comploturi politice. Pe fondul cercetărilor în afacerea Dutroux a fost redeschis dosarul asasinării fostului viceprim-ministru Andrée Cools, împuşcat într-un parking în 1991. Asasinat căruia i-au urmat sinuciderea unui general, dezvăluiri în legătură cu mari afaceri de corupţie, demisia lui Willy Claes din postul de secretar general al NATO. Deocamdată legăturile dintre toate aceste şiruri de fapte sînt confuze, dar ziarele insistă asupra unor coincidenţe bizare. Îi revine justiţiei de a descoperi dacă, într-adevăr, există o legătură între pedofilie şi politică, alta decît clişeul vehiculat de toate partidele, de la dreapta la stînga, indiferent de naţionalitate - "Alegeţi-ne, vrem un viitor mai bun pentru copiii voştri." (M. B.)

De jur împrejur

N-a fost să fie

Într-un roman de Norman Mailer, **Strigoiul lui Harlot**, un şef al CIA ţine un cinic discurs despre recrutarea agenţilor în ţări străine, explicînd cum trebuie ei manipulaţi şi plătiţi, cît de periculoşi sînt agenţii "idealişti", care acţionează de capul lor, exagerează, "îşi consumă prea repede benzina şi pot să se ridice împotriva ta. Sînt deci preferabile relaţiile financiare, şi elementul care dă rezultate bune în spionaj este stabilitatea." În meseria în care trădarea se numeşte o maximă mobilitate a sentimentelor, şefii trebuie să dea subalternilor senzaţia, perspectiva fidelităţii: a agentului faţă de misterioasa organizaţie, a organizaţiei faţă de anonimii care lucrează pentru ea. Discursurile din romane sînt patetice şi inteligente, viaţa le sfidează cu sordidul ei: în recenta sa invazie în zona de securitate kurdă, Saddam Hussein a prins şi a pedepsit aproximativ 100 de agenţi CIA care pregăteau un complot împotriva lui.

Celor care le reproşează americanilor că nu l-au lichidat pe tiranul de la Bagdad, odată cu războiul din Golf, Bent Scowcroft, fost consilier pentru securitate naţională al preşedinţilor Ford şi Bush, le răspunde: "Dacă am fi continuat în 1991 presiunea împotriva Bagdadului, am fi rămas singuri. Şi dacă am fi reuşit să-l răsturnăm pe Saddam ar fi fost nevoie ca mii de soldaţi americani să ocupe Irakul pe un timp nelimitat, creînd în Golful Persic un vid de putere de care Iranul ar fi profitat." Strategii americani au contat pe faptul că, învins, Saddam va putea fi răsturnat de forţele interne ostile. Sancţiunile economice erau menite să creeze fondul nemulţumirii populare care să favorizeze comploturile. N-a fost să fie. Statele Unite, prin CIA, au sprijinit cu bani şi arme grupuri din opoziţie, îngrijindu-se chiar de o formaţiune politică, CNI - Congresul naţional irakian - care ar fi urmat să fie baza noului sistem politic post-Saddam. Episodul sîngeros melodramatic cu fuga şi reîntoarcerea ginerilor pare a fi făcut parte din acest scenariu cu multe ramificaţii şi acţiuni paralele. Cînd trupele lui Saddam au intrat pe 31 august în Erbil, centru al rezistenţei kurde, au găsit acolo o impozantă clădire, unde fuseseră părăsite computere şi telefoane mobile, echipamente pentru staţiile radio şi TV care răspîndeau propaganda anti-Saddam (toate în valoare de mii de dolari) şi pe membrii grupului de opoziţie. Ofiţerii de legătură americani au izbutit să plece cu ultimul avion. Opozanţii rămaşi în viaţă afirmă că existau garanţii implicite că Statele Unite nu-i vor abandona în caz de eşec. Oficialii CIA susţin că ei nu au dat asemenea asigurări. Un expert în problemele irakiene recunoaşte: "Credibilitatea Statelor Unite şi reputaţia lor că-şi pot proteja prietenii au suferit o lovitură îngrozitoare".

Desigur, nimeni nu se aşteaptă de la o agenţie de spionaj la rigoare morală şi spirit de sacrificiu, dar şi o asemenea lipsă de profesionalism este dezamăgitoare. După scandalul Ames, cînd s-a descoperit că legătura agenţilor de pe teritoriul rusesc se face de către un beţiv american plătit de KGB, ceea ce a dus la distrugerea reţelei şi la executarea membrilor lor, acum instituţia ca atare se dovedeşte la fel de "neglijentă" cu supravieţuirea celor pe care i-a susţinut. Element al unei birocraţii guvernamentale, mecanism complicat care a ajuns să lucreze pentru a avea ce raporta Congresului, CIA este un bun subiect de roman şi un rău partener politic: ea nu poate provoca nici înlăturarea tiranilor, nici stabilitatea. Tot bieţii idealişti îşi vor asuma riscurile, şi dacă vor izbuti, CIA sau alte organizaţii similare îşi vor însuşi - prin abile campanii de "dezvăluiri" - meritele.

Magdalena BOIANGIU

Argument

După ce a dedicat un număr liberalismului şi înainte de a oferi cititorilor un dosar al doctrinei social-democrate, Dilema repune în dezbatere traseele democraţiei creştine, urmărindu-le deopotrivă în istoria europeană şi în tranziţia postcomunistă. Între ideologii care văd creştin-democraţia ca pe "o soluţie salvatoare" pentru ieşirea din criză şi analiştii dispuşi să constate că "în sol românesc" această doctrină rămîne "un produs artificial" se află, ca întotdeauna, alegătorii: ei "judecă" manifestările electorale cu preoţi, icoane şi citate din Biblie aşteptînd (totuşi) apariţia unor politicieni cu frica lui Dumnezeu, deci a Legii.

În Parlamentele ultimilor ani, discursurile procreştine şi discursurile prodemocrate s-au bătut adesea cap în cap: cînd era vorba de minorităţi - naţionale sau sexuale -, de secte sau de libertatea de expresie, liderilor fascinaţi de "valori ortodoxe" le-a fost greu să fie democraţi; cînd au avut prilejul să jure strîmb, să se facă frate cu dracul sau să rîvnească la bunuri nemuncite, adepţilor democraţiei şi statului de drept le-a fost uşor să uite cele zece porunci. Aşadar, cît creştinism şi cîtă democraţie într-un singur program de partid – la noi şi în lume –, cum se pot împăca între ei cei doi termeni acceptaţi aproape fără rezerve în mod separat? (E.Ş.)

PNŢCD – de la romantism la postmodernism, pe drumul cel mai scurt

România este singura ţară din fostul lagăr socialist în care partidele istorice au încercat să se refacă. Asta pentru că în perioada comunistă nu au existat (ca în celelalte foste state socialiste) curente şi mişcări disident-reformiste, pe care să se sprijine noile partide. Există şi comentatori care susţin că renaşterea partidelor istorice face parte dintr-un scenariu (pus la cale de Moscova!). În opinia acestora, readucerea pe scena politică, după 45 de ani de totalitarism, a acestor partide a apropiat electoratul de foştii comunişti, pe de o parte, iar pe de altă parte a întîrziat formarea unor partide noi (social-democrate sau liberale) care să aibă susţinere de masă. Foarte probabil că nu a existat un astfel de scenariu, dar revenirea partidelor istorice în politica postdecembristă n-a putut împiedica, cel puţin în prima fază, consolidarea politicii de Front (de vreme ce peste 70% din electorat l-a susţinut pe Ion Iliescu în '90).

După şapte ani de experimente, unele interesante, nu neapărat şi necesare, PNŢCD a devenit cel mai puternic partid din Opoziţie.

Faza clasică

Această etapă scurtă poate fi considerată probabil cea mai consecventă din istoria postdecembristă a PNŢCD şi fruntaşii partidului vor petrece întotdeauna clipe relaxante rememorînd entuziasmul ordonat din epoca reînfiinţării partidului, în decembrie 1989. "Partidul a fost relegalizat chiar în ziua revoluţiei de către supravieţuitorii holocaustului comunist, care îşi cer scuze de la opinia publică pentru vîrsta lor înaintată, dar asta nu o pot repara" – declara atunci Corneliu Coposu. Perioada de armonie şi echilibru a PNŢCD a fost depăşită rapid. Nemulţumiţi de ceea ce se întîmpla la începutul lui '90, discursurile liderilor partidului încercau să legitimeze partidul făcînd apel la istorie, idealizînd o sumedenie de aspecte ale perioadei interbelice

Faza romantică

În primii ani după '90, politica PNŢCD a fost în aceeaşi măsură nostalgică şi visătoare, efect al improvizaţiei. Metoda principală de lucru era intuiţia. Astfel, pe 26 septembrie 1991, cînd minerii au vizitat Parlamentul, cerînd demisia preşedintelui Iliescu, deputatul ţărănist Ioan Alexandru a binecuvîntat asistenţa şi cu crucifixul în mînă a spus de la microfonul Camerei Deputaţilor: "De-acum avem o ţară unită, creştină. Fără violenţă". Cu o altfel de intuiţie, Ion Raţiu a intervenit însă spontan, încercînd să salveze aparenţele şi explicîndu-le minerilor că nu Parlamentul îl poate demite pe preşedintele ţării. Dar după nici 24 de ore, Miron Cozma, în fruntea unei "delegaţii", este primit, mai de voie, mai de nevoie, la Teatrul Naţional, unde au loc lucrările Congresului Naţional al PNŢCD. Fruntaşii ţărănişti şi minerii strigă împreună "Jos Iliescu!" şi "Unitate!". Reprezentanţii partidului strîng bani pentru hrana minerilor, uitînd şi iertînd, într-un mod cît se poate de creştin că, în 1990, aceiaşi mineri au devastat, printre altele, şi sediul central al PNŢCD. Pasiunea pentru morală a PNŢCD, dezvăluindu-şi unul din paradoxurile inerente, este pusă, astfel, sub semnul întrebării. Ceea ce nu înseamnă, desigur, că a fost depăşită, prin aceasta, faza romantică.

PNŢCD (la fel ca celelalte partide istorice) i-a reunit iniţial pe cei care fuseseră oprimaţi de vechiul regim şi care, înainte de venirea comuniştilor la putere, se bucuraseră de privilegii sau poziţii de relativă putere în societatea interbelică. Ceea ce a făcut ca interesul de grup al acestora să se transforme în obiectiv politic (refacerea cadrului politic, economic şi social din perioada interbelică). Ulterior, însă, odată cu "rafinarea" obiectivelor politice, paseismul propriu acestei etape a început să se manifeste prin referirea nu atît la perioada de glorie a partidului, cît la cele cîteva zile în care legitimitatea de refondatori a liderilor partidului nu a fost pusă în nici un fel la îndoială.

Candidatura la preşedinţie a dlui Ion Raţiu încununează perioada romantică a PNŢCD. Făcînd parte dintr-o familie cu tradiţii politice în Ardeal, dl. Raţiu revine în 1990 în România după 50 de ani petrecuţi în Occident. Domnia sa este o persoană care a ştiut să facă bani, se pricepe la afaceri şi deci poate scoate ţara din criză. Acesta era mesajul. Clipul electoral îl arată pe Ion Raţiu îmbrăcat în costum naţional, pe prispa unei case ţărăneşti de unde le vorbeşte oamenilor cu un oarece accent străin despre avantajele pe care le-ar avea votîndu-l pe el. Imaginea prezidenţiabilului ţărănist din clip, suprapusă peste cea a dlui cu papion, a stîrnit interesul doar unui procent de 4,3% dintre alegători (majoritatea bărbaţi, ţărani şi intelectuali în aceeaşi proporţie). PNŢCD promitea atunci tot felul de avantaje ţăranilor. Dar felul în care o făcea amintea mai degrabă de perioada şi de programul partidului adoptat în 1935, pornind de la ideea construirii "statului ţărănesc", întemeiat pe colaborarea tuturor claselor sociale, în cadrul "democraţiei rurale".

Perioada simbolistă

Pe măsură ce se accentuează capacitatea partidului de a "media" eficient mesajul pe care îl transmite, creşte şi ponderea acţiunilor cu impact preponderent simbolic. Multe din chestiunile politice, economice sau sociale puse în discuţie în perioada de după 1992 de către PNŢCD prin calificative de tipul "rău", "bun", "comunist", "neocomunist", încearcă să schiţeze distanţa dintre oferta puterii şi calităţile opoziţiei. Politicii duse de guvern nu i se contrapune un program alternativ de guvernare, ci i se răspunde prin portrete ale celor care sînt la putere. Aceştia nu sînt neapărat nepricepuţi, dar sînt "aceiaşi din regimul Ceauşescu". Etichetarea membrilor partidului de guvernămînt şi a preşedintelui a fost una dintre strategiile PNŢCD la alegerile din '92. În acest fel, electoratul trebuia să observe diferenţa dintre continuatorii regimului comunist şi personalităţile verticale propuse de ţărănişti. În vreme ce oamenii lui Iliescu au fost membri ai PCR, au studiat la Moscova, au avut funcţii de răspundere pe vremea lui Ceauşescu, liderii PNŢCD au cunoscut închisorile comuniste, au avut experienţa domiciliului obligatoriu, au refuzat să colaboreze cu regimul Ceauşescu. "Trecutul glorios al partidului nostru, jertfele şi suferinţele îndurate în slujba crezului pe care-l împărtăşim reprezintă chezăşia că nu ne vom abate niciodată de la acest drum" –, iată ce propunea PNŢCD prin vocea dlui Diaconescu, în 1992. Pentru alegători, însă, aceste experienţe nu aduceau în mod necesar, o dată cu ele, şi prosperitatea. Legătura dintre idei nu presupunea pentru PNŢCD raporturi directe între cauză şi efect. Liderii PNŢCD au modificat principiul (lui Lazareff) conform căruia "trebuie să explici ideile prin fapte şi faptele prin oameni", încercînd să demonstreze că este suficient să defineşti oamenii prin fapte şi faptele prin idei.

În plus, nu de puţine ori, PNŢCD exhiba, sub diverse forme, contradicţii diverse. Astfel, cînd opoziţia a propus prima moţiune de cenzură (martie '93) adresată guvernului Văcăroiu, Mircea Ciumara semnalează "ambiguitatea privind tipul de societate conturat prin măsurile de ordin politic, economic şi social, excesul de centralism, descurajarea sectorului privat prin sistemul de impozite", în vreme ce Ion Raţiu prezice că moţiunea, "o eroare a opoziţiei", va fi respinsă şi nu o semnează. Dar PNŢCD are şi alte iniţiative, care pot fi considerate mai degrabă simbolice – de pildă, în iulie '94, Ioan Mureşan citeşte în faţa Camerelor reunite ale Parlamentului cererea de suspendare din funcţie a preşedintelui ţării.

Modernismul cu faţă umană

PNŢCD se autodefineşte de centru-stînga, dar atitudinile sale au fost mai degrabă de dreapta. Această opţiune nu a fost recunoscută în clar de liderii partidului care chiar şi în 1995 declară că PNŢCD are mulţi susţinători printre ţărani. Ţăranii, însă, conform studiilor sociologice îşi recunosc interesele în platformele apropiate de stînga. Fragmentările de acest tip ar putea arăta că fruntaşii partidului nu ştiu exact cît de apropiată este doctrina partidului (despre care liderii PNŢCD susţin că nu este foarte mult diferită de cea din perioada interbelică) de convingerile propriului electorat. "Cel mai înalt scop al transformărilor sociale în concepţia demo-creştină decurge din relaţia dintre om şi Dumnezeu", spune deputatul Mircea Ciumara – şi, continuînd în aceeaşi perspectivă a "raţionalizării aspectelor vieţii", senatorul Radu Vasile subliniază că "transformarea pe care o are în vedere PNŢCD începe de la schimbarea radicală a dreptului de proprietate şi de la eliberarea persoanei umane de constrîngerile birocratice, iar toate celelalte idei sînt de fapt obiective post-transformare". Iată una dintre modalităţile de accelerare a tranziţiei în viziunea PNŢCD.

În plin postmodernism – multvisata sinteză

Aducerea tradiţiilor într-o sperată etapă post-industrială, iată ce-şi doreşte PNŢCD. În perioada din urmă, PNŢCD a înţeles că pentru a fi popular trebuie să ştie să se vîndă, acceptînd astfel să expună publicului şi, deci, să pună în practică ceea ce specialiştii în campanii electorale numesc "personalitatea săpunului" (sintagmă lansată de psihologul Ernest Dichter în anii '30). În acest sens, ei au preluat învăţătura conform căreia "trebuie să spui că produsul este nou, dar că el îndeplineşte o funcţie conformă cu tradiţia şi să arăţi că noul produs nu constituie o ruptură cu trecutul, ci mai degrabă continuarea sa naturală". Astfel PNŢCD declară că "statul trebuie să respecte drepturile minorităţilor naţionale şi să le garanteze identitatea naţională". Gabriel Ţepelea adaugă că "PNŢCD asigură toate minorităţile că va respecta integral toate drepturile etniilor, punînd accentul pe Principiul egalităţii în drepturi şi obligaţii, Principiul acordării unui sprijin de stat, judeţ ori comună, proporţional cu reprezentarea numerică în localitate" ("Politica faţă de naţionalităţi"). Cu toate acestea, PNŢCD s-a opus vehement şi sistematic vreme de trei ani introducerii Recomandării 1201 în Tratatul româno-ungar. Într-o lume care reclamă dreptul la diferenţă, PNŢCD tinde să conserve ceea ce liderii săi consideră a fi specificitatea autohtonă. Însă, în acelaşi timp, PNŢCD se consideră a fi promotorul integrării României în structurile euro-atlantice, desigur ţinînd cont de specificul naţional. În acest fel se explică, probabil, votul deputaţilor ţărănişti din Camera Deputaţilor cu ocazia dezbaterii articolului 200 privitor la homosexuali. Armonizarea legislaţiei interne cu aceea europeană trebuie, aşadar, să ţină cont de tradiţia noastră ortodoxă, iar locul homosexualilor este în închisoare, în această accepţie a creştinismului. Multvisata sinteză se va lăsa aşadar aşteptată. Ajuns prea puternic pentru a se putea regenera din interior, PNŢCD pare să nu aibă altă soluţie decît reluarea ciclului – poate într-o nouă prezentare.

Sabina FATI

Democraţia Creştină

● O butadă: "A sta la centru şi a face o politică de stînga cu alegători de dreapta" ● Întrucît nu există o ideologie democrat creştină rigidă, nu există nici un program politic unic ● Democraţii creştini sînt neîncrezători cu privire la orice extindere a puterii de stat.

Partidele democrat creştine sînt partide de tip "popular", adică fiecare partid democrat creştin se adresează şi este deschis oricărui locuitor al ţării respective indiferent de grupa socială, confesională sau etnică din care face parte. Politica acestor partide se bazează pe concepţia creştină despre om şi răspunderea acestuia faţă de Dumnezeu. Din învăţătura creştină nu poate fi derivat nici un fel de program politic. Dar creştinismul, prin concepţia sa despre om şi menirea acestuia în lume, constituie fundamentul etic pentru abordarea unei politici pline de simţul răspunderii. Or, tocmai datorită recunoaşterii acestei baze morale, oferite de învăţătura creştină, devine posibilă acţiunea concertată atît a creştinilor de toate confesiunile, cît şi a cetăţenilor aparţinînd religiilor necreştine în rezolvarea problemelor de interes comun.

Definirea democraţiei creştine este o sarcină dificilă pentru politologi. În cea mai recentă lucrare despre ea, *L'Europe de la démocratie chrétienne*, Bruxelles 1995, autorul, Jean-Dominique Durand, preia definiţia avansată cu patru decenii în urmă de Michael Patrick Fogarty: "o mişcare de laici care se interesează, pe propria lor responsabilitate, de rezolvarea problemelor politice, economice şi sociale pe baze creştine şi care deduc din aceste baze şi din experienţă că în lumea modernă democraţia reprezintă, logic, cea mai bună formă de guvernămînt" (*Christian Democracy in Western Europe 1820-1953*, Londra, 1957). Din păcate această definiţie nu pune suficient în lumină extrema diversitate a democraţiei creştine. De altfel, Jean-Dominique Durand vorbeşte de "familia de partide democrat creştine" a căror trăsătură de unire o constituie inspiraţia creştină "într-un sens strict, mai mult culturală decît religioasă."

Democraţia creştină s-a născut în secolul al XIX-lea în regiunile occidentale în care asociaţiile şi organizaţiile catolice, ca şi sindicatele confesionale erau implicate puternic. După Jean-Marie Mayeur, în fundamentalul său studiu *Des partis catholiques à la Démocratie chrétienne, XIX-XXe siècles*, Paris 1980, "intransigenţa" catolică ar fi matricea democraţiei creştine. Dar sursele majore ale ei sînt, pe de o parte, catolicismul liberal al lui Lamennais şi Lacordaire, iar pe de altă parte, catolicismul social, care s-a dezvoltat rapid după enciclica *Rerum novarum* a lui Leon al XIII-lea în 1891, ca reacţie împotriva mizeriei muncitorilor şi a excesele liberalismului economic. Acelaşi spirit se regăseşte în Franţa, la Marc Sangnier, artizanul reconcilierii catolicilor cu Republica, reconciliere care se va desăvîrşi abia după eliberarea Franţei în Mişcarea Republicană Populară (MRP).

Perioada dintre cele două războaie mondiale a fost, în Franţa cu deosebire, o perioadă fecundă, marcată de un intens efort de reflecţie şi de reînnoire intelectuală care continuă şi în prezent să alimenteze gîndirea democrat creştină pretutindeni în lume. Monseniorul Montini, viitorul Paul VI, este cel care a tradus şi introdus în Italia lucrările lui Jacques Maritain (*L'Humanisme intégral*). *Le personalisme communitaire* al lui Emmanuel Mounier - continuat cu strălucire de filozoful Étienne Borne - a inspirat doctrina "centrului" lui Jean Lecanuet, Pierre Méhaignerie şi François Bayron transformat recent în formaţia politică Force Démocrate.

După război, aproape în întreaga Europă Occidentală partidele democrat creştine au jucat un rol major: de durată pentru cele din Germania şi Benelux şi efemer pentru altele (cazul MRP în Franţa şi astăzi, după multe decenii de guvernare, cazul democraţiei creştine italiene, victimă a corupţiei pe care a lăsat-o să se dezvolte).

Dacă strategiile politice variază în funcţie de contextele naţionale, există totuşi numeroase forţe convergente doctrinare şi programatice între toate partidele democrat creştine reunite în Uniunea Europeană Democrat Creştină (UEDC) care constituie în momentul de faţă cel de al doilea grup puternic în Parlamentul European, compus din 157 de membri (faţă de 198 ai grupului socialist) şi care are o influenţă politică remarcabilă.

Democraţia creştină nu-şi trage programul acţiunii politice dintr-un sistem doctrinal definitiv şi monolitic. Proiectul său provine din aporturi suprapuse, uneori combinate, din straturi succesive, printre care se disting Evangheliile şi textele sacre, magisterul pontifical, contribuţiile unor gînditori şi oameni politici catolici ai secolului XIX, filozofi din secolul nostru ca Jacques Maritain, Emmanuel Mounier, Maurice Blondel, Henri Bergson, Étienne Borne, Nicolai Berdiaev şi alţii, experienţe politice ca "popularismul" lui Luigi Sturzo (adică fondat pe responsabilitatea şi participarea cetăţenilor), precum şi aportul gîndirii protestante, atît de important mai ales în domeniul gîndirii economice.

Democraţia creştină reprezintă un curent politic situat la centru, care caută o "a treia cale" plecînd de la constatarea insuficienţelor şi a eşecului socialismului şi liberalismului, pentru "a afirma o gîndire radical diferită de liberalismul individului şi de socialismul tovarăşului" (Alain Leroux). Merită să semnalăm aici şi butada lui Georges Bidault care definea astfel democraţia creştină: "a sta la centru şi a face o politică de stînga cu alegători de dreapta".

Proiectul de societate propus de democraţia creştină se fundamentează pe apărarea proprietăţii private - a cărei funcţie socială este mereu subliniată -, pe intervenţia statului atunci cînd este necesară corectarea nedreptăţilor organismelor intermediare, pe familie, comună, regiune şi pe principiul *subsidiarităţii*. Politica democrat creştină scoate mereu în evidenţă valoarea subsidiarităţii, a autoadministrării şi autoajutorării, care pot asigura iniţiativei particulare cel mai larg şi sigur spaţiu de afirmare.

Un al doilea principiu major al democraţiei creştine îl constituie *personalismul*, adică respectarea naturii unice şi originale a fiecărui om, cu posibilitatea deplinei realizări a capacităţilor sale.

Cel de al treilea principiu este cel al *economiei în serviciul omului*. Conceptul de economie socială de piaţă a fost introdus de democraţia creştină, el definindu-se ca o economie în care legile liberei concurenţe şi mecanismele pieţei sînt atenuate în sensul dreptăţii pentru toţi. Proprietatea privată este piatra de temelie a economiei de piaţă cu caracter social. Proprietatea privată oferă cetăţeanului posibilitatea de decizie şi, prin aceasta, îi sporeşte libertatea personală. Tuturor cetăţenilor trebuie să li se acorde şansa de a avea acces la cele mai variate forme de proprietate. Posibilitatea salariaţilor de a deveni coproprietari ai mijloacelor de producţie reprezintă o necesitate, deoarece numai aşa se poate diminua dependenţa economică a acestora, se poate dezvolta cointeresarea lor în procesul de producţie şi se poate garanta repartizarea judicioasă a veniturilor.

Dacă economia planificată a dus la feudalismul nomenclaturii dominante şi la anihilarea cetăţenilor pînă la reducerea lor la simple numere, economia socială de piaţă aduce, dimpotrivă, o contribuţie importantă la promovarea libertăţii, pentru că ea îi descătuşează pe cetăţeni de tutela şi aberantele constrîngeri ale economiei planificate. Prin ea se obţine cel mai preţios drept al consumatorului: libertatea de a alege. Democraţia creştină scoate din centrul fenomenului economic pe producător, punînd în locul său pe consumator. Tot omul, de la cel mai sărac pînă la cel mai bogat, trebuie servit în mod egal şi eficient de economia socială de piaţă. Economia socială de piaţă este o economie a societăţii deschise, democratice, care contribuie la viaţa, libertatea, bunăstarea şi demnitatea cetăţenilor. Cel mai strălucit exemplu îl constituie succesele economiei sociale de piaţă obţinute în refacerea Germaniei occidentale după cel de-al doilea război mondial.

Democraţia creştină recunoaşte democraţia reprezentativă care poate funcţiona la fel de bine şi într-o republică şi într-o monarhie constituţională. Democraţia reprezentativă stabileşte legătura dintre conducerea politică a statului şi responsabilitatea democratică cetăţenească. Prin alegeri, democraţia reprezentativă dă posibilitatea periodică de schimbare a guvernului. Dar şi în perioada dintre alegeri ea controlează permanent guvernul, şi anume prin intermediul parlamentului şi al tribunalelor. Astfel, democraţia reprezentativă îngrădeşte conducerea statului fără să-l priveze de libertatea lui de acţiune. În afară de acestea, formarea unei opinii publice libere face şi ea posibilă controlarea puterii.

Întrucît nu există o ideologie democrat creştină rigidă, nu există nici un program politic unic. Fiecare partid democrat creştin îşi are programul politic propriu, în funcţie de realităţile naţionale ale statului respectiv, cu condiţia de a respecta proprietatea privată, iniţiativa individuală şi de a recuza colectivismul şi ideologia marxistă. De altfel trebuie subliniată fermitatea partidelor democrat creştine faţă de cele totalitare: în primul rînd contra fascismului şi nazismului, în ciuda poziţiilor ambigue ale Bisericilor; în al doilea rînd, democrat creştinii au făcut proba, după război, a unei rare lucidităţi cu privire la Uniunea Sovietică şi la comunism. Într-un timp în care cultura europeană era impregnată de marxism, fermitatea gîndirii unui Étienne Borne sau aspectul profetic al analizelor lui Konrad Adenauer asupra destinului Germaniei de Est constituie exemple relevante. Jean Lecanuet afirma într-un discurs din 1980: "statul trebuie să fie servitorul, nu dominatorul libertăţilor. Democraţii creştini sînt neîncrezători cu privire la orice extindere a puterii de stat. Democraţia creştină este un adversar ireductibil, principalul adversar al totalitarismului sub orice formă, al tuturor dictaturilor, fie că ele îşi spun de dreapta sau de stînga."

În sfîrşit, trebuie să menţionăm cîteva dintre principiile fundamentale ale democraţiei creştine care stau la baza politicii externe duse de guvernele formate de aceste partide: menţinerea păcii în libertate, realizarea unităţii naţionale şi, nu în ultimul rînd, realizarea unităţii europene. Partidele democrat creştine au o contribuţie activă la alcătuirea unei ordini internaţionale stabile şi bazate pe respectarea drepturilor omului şi ale naţionalităţilor, inclusiv ale minorităţilor etnice, care va oferi tuturor popoarelor şansa unei vieţi în libertate, democraţie şi pace.

Să reamintim că în România democraţia creştină este reprezentată de către PNŢCD. Este, indiscutabil, meritul regretatului preşedinte Corneliu Coposu de a fi afiliat, încă în timpul dictaturii ceauşiste, în anul 1987, Partidul Naţional Ţărănesc la Internaţionala Creştin Democrată. PNŢCD este membru cu drepturi depline în Uniunea Europeană Democrat Creştină din anul 1991.

Paul LĂZĂRESCU

Ciudăţenii şi eclectism

– de vorbă cu Mircea VÂLCU, senator PUNR Sibiu –

Unii dintre liderii PUNR declară că doctrina partidului este liberală (ori neoliberală). Alţii vorbesc de o apropiere de creştin-democraţie. După părerea dvs. care este adevărul?

În contextul politic actual apare tot mai dificilă stabilirea unor "bariere" între doctrinele partidelor politice româneşti. Există în prezent pe eşichierul politic cu mult mai multe partide decît doctrine politice, unele dintre aceste partide neavînd nici o doctrină în sensul în care trebuie înţeles acest termen, gen "Partidul Automobiliştilor". Trecînd însă peste asemenea ciudăţenii ale vieţii noastre politice, sîntem nevoiţi totuşi să admitem un anumit eclectism doctrinar, aspect care are reprezentare nu numai în viaţa politică românească, ci şi în plan internaţional. În ceea ce priveşte PUNR, noi avem în vedere atît momentul politic actual, cît şi perspectiva istorică a României. Apar astfel necesare elemente de liberalism economic şi politic, avînd în vedere tradiţia dezvoltării economice moderne a României, şi deopotrivă soluţia dezvoltării în viitor. Nu putem însă omite şi nevoia protecţiei sociale a unei populaţii asupra căreia au apăsat decenii de dictat economic eronat, cu consecinţele sale sociale dezastruoase. Referitor la "apropierea" de creştin-democraţie, cred că e speculată descendenţa comună a PNŢCD şi PUNR, din vechiul Partid Naţional Român. Fondul de moralitate pe care se aşază doctrina social-liberală a PUNR facilitează de asemenea speculaţii pe această temă. Cred însă că argumentarea apropierii de care vorbiţi este relativă, astfel de raţionamente putînd conduce la concluzia eronată că între partidele eşichierului politic român n-ar exista diferenţe doctrinare.

Cum vedeţi dvs. legătura dintre creştin-democraţie şi naţionalism?

Democraţia este un termen a cărui folosire nu trebuie să se facă fără discernămînt şi raportat astfel poate duce la consecinţe imprevizibile. Cred că se poate omite un anumit fond de educaţie politică, de conştiinţă civică, de context economic, de relaţii internaţionale interpretate realist şi nu la modul ideal. Astfel, în unele democraţii, unele ţări ale lumii intervin în treburile interne ale altor ţări, încercînd să le impună propria lor idee despre democraţie, deşi ţările respective au alte concepte despre viaţă şi democraţie. Uneori, această democraţie seamănă cu un internaţionalism care aduce a socialism utopic. Elementul naţional particularizează conceptul despre democraţie şi cred că pe această linie trebuie să se situeze România.

Ce rol joacă ortodoxismul în convingerile membrilor PUNR?

Ortodoxismul înseamnă o străveche tradiţie care subliniază specificul românesc. Nu sîntem însă înguşti în această problemă, omul are libertatea credinţei, fără totuşi ca această toleranţă să nu fie "rudă" cu democraţia.

A consemnat

Andrei MANOLESCU

De ce nu este posibilă o Democraţie Creştină în România?

Asemeni liberalismului clasic şi socialismului, ce au înscrise în actele lor de identitate ambiţia explicită de a fi doctrine politice «naturale», aplicabile direct pe orice coordonată a spaţiului modernităţii, doctrina socială a Bisericii (Catolice), care constituie miezul teoretic al democraţiei creştine, îşi întemeiază la rîndul ei vocaţia universală prin dubla referinţă, exterioară oricărei subiectivităţi, la dreptul natural şi la cel supranatural. Doctrina socială creştină, aşa cum a fost formulată de Leon al XIII-lea în enciclica *Rerum Novarum* (1891), afirmă, în chip fundamental, că, înainte chiar de a lua în calcul Revelaţia, demnitatea persoanei umane se impune ca o evidenţă raţională. Această demnitate, ce ţine de ordinea dreptului natural, trebuie să impună reguli tuturor activităţilor umane, inclusiv celor politice şi economice. De aceea, orice putere publică (în sensul lui Montesquieu) nu s-ar putea organiza în mod legitim decît de jos în sus, prin articularea organică a persoanelor în grupuri din ce în ce mai largi: familie, comunităţi locale, corpuri profesionale, societate politică.

Subsidiaritatea: Statul respectă autonomia actorilor sociali

Această articulare ierarhică s-ar cuveni să funcţioneze după *principiul subsidiarităţii*, enunţat încă în secolul trecut de Wilhelm von Ketteler şi promovat ca un concept ordonator al doctrinei sociale de către Pius al XI-lea în enciclica *Quadragesimo Anno* (1931). Potrivit acestui principiu, în societatea politică, autorităţii publice superioare nu-i este îngăduit să intervină decît în măsura în care instanţa inferioară consimte să-i ceară sprijinul, fiind incapabilă să răspundă satisfăcător unei anumite situaţii concrete cu propriile mijloace, ori prin colaborarea cu alte instanţe aflate la acelaşi nivel. De fapt şi de drept, în competenţa autorităţilor superioare n-ar trebui să cadă decît chestiuni ce nu pot fi soluţionate de instanţele inferioare. Astfel, numai ceea ce familia nu poate duce la bun sfîrşit revine comunităţii locale, sau asociaţiei profesionale şi doar ceea ce acestea nu au puterea să înfăptuiască trece în sarcina Statului. Pe scurt, resursa politică de bază pe care contează adepţii principiului subsidiarităţii este sensul responsabilităţii persoanelor şi corpurilor sociale şi profesionale, Statul fiind limitat la exerciţiul unei funcţii supletive. Sau, cu alte cuvinte, Statul este dator să respecte autonomia actorilor sociali şi să intervină doar acolo unde apare o insuficienţă a indivizilor şi grupurilor.

Dacă Democraţia Creştină europeană, vindecată de tradiţionalismul conservator prin acceptarea vocaţiei pluraliste, republicane şi a-sau inter-confesionale a sistemelor constituţionale post-totalitare, a fost marele beneficiar politic al dispariţiei fascismului şi naţional-socialismului, inaugurînd o reformă radicală a Statului şi instituţiilor sale, în schimb, în România, roadele căderii comunismului au putut fi culese de supravieţuitorii politici ai sistemului totalitar, într-un regim de continuitate a Statului şi instituţiilor sale, tocmai din pricina absenţei unei Democraţii Creştine.

O morală naţională ce exclude diferenţa şi pluralismul

Inexistenţa unei doctrine sociale care să fi pregătit din vreme cadrele şi militanţii unei mişcări democrat-creştine trebuie considerată mai puţin o carenţă a Ortodoxiei, deoarece este o consecinţă a felului în care aceasta a fost adoptată şi asimilată de români, ca o «lege» (*românească*, sau *strămoşească*) în care o anumită formulă dogmatică se topeşte într-o expresie etnică dată şi într-un mod anume de a normaliza existenţa colectivă. Creştinismul românesc este socotit de majoritatea apologeţilor săi nu atît o viziune despre persoana umană, despre drepturile-libertăţi şi drepturile-creanţe înscrise genetic în natura umană, viziune pe baza căreia se pot contracta raţional anumite forme de organizare socială, cît rezultatul unei sinteze unice şi irepetabile, un fel de produs istoric şi organic, bun exclusiv pentru români şi care le aparţine numai şi numai lor. Astfel înţeles, creştinismul poate fi folosit şi ca un soi de morală naţională, chemată să dea răspunsuri la problemele care, în alte societăţi, ţin de competenţa politicului. În plus, slaba urbanizare de pînă în 1948 a produs o «lume» (în sensul expresiilor «a fi în rîndul lumii» şi «a face lucrurile ca lumea») românească caracterizată de o puternică uniformitate statistică a comportamentelor şi referinţelor la valori, o «lume» în care diferenţierea şi pluralismul apăreau ca fenomene suspecte, anormale, neromâneşti. De altfel, creştinismul trăit ca «lege românească», ca mod organic de manifestare a unei tradiţii indivizibile şi specifice şi ca procedeu de excludere a diferenţei şi pluralismului, nu numai că nu recunoaşte autonomia politicului, dar îl şi socoteşte o îndeletnicire dubioasă din punct de vedere moral. Or, contribuţiei neoscolasticii la elaborarea doctrinei sociale creştine i se datorează revalorizarea radicală, de inspiraţie aristotelică, a participării la viaţa politică, revalorizare care culminează prin triumful democraţiei creştine în Italia, Germania şi Austria. Interesul faţă de binele comun şi angajamentul politic sînt privite, în mediile catolice occidentale, ca o formă eminentă de exprimare a demnităţii persoanei, ca o cale privilegiată de reinstaurare socială a valorilor creştine.

Biserica sedusă de stat...

Creştinismului românesc fiind o «lege» a vieţii naţionale care cuprinde ordinea juridică şi cultura politică, rezultă că Statul şi Biserica se includ reciproc, că nu se manifestă niciodată ca entităţi cu putinţă de izolat una de cealaltă. De altfel, prima din cele trei Constituţii ale regimului comunist, cea din 1948, nu instituie un regim explicit de separare, în măsura în care are grijă să dispună şi pentru Biserica Ortodoxă Română, consacrîndu-i un paragraf în care se prevede că aceasta este «autocefală şi unitară în organizarea sa» (art. 27), fiind, cu alte cuvinte, coextensivă cu Statul. Nu pe seama slăbiciunii omeneşti, ori a unei excesive înclinaţii spre compromis trebuie pusă colaborarea sistematică şi loială a autorităţilor ortodoxe cu Statul totalitar. În perioada 1945-1989, ierarhia a aplicat consecvent ecleziologia bizantină, nu a făcut decît să rămînă coerentă cu disciplina politică la care «legea românească» a supus dintotdeauna Biserica. Cu atît mai mult cu cît reforma învăţămîntului public din anul 1948 a dus la o modificare în favoarea ierarhiei a raporturilor de forţă din chiar sînul Bisericii. Începînd cu 1918, înfiinţarea Facultăţii de Teologie a Universităţii bucureşteane, apariţia cîtorva filosofi şi eseişti care revendicau o orientare creştină, ca şi notorietatea de care se bucurau unii îndrumători de opinie legaţi de revista «Gîndirea», au dus la un oarecare control instituţional al laicilor, dacă nu propriu-zis în teologie, atunci cel puţin asupra mesajului creştin. După 1948 însă, clerul a căpătat din nou monopolul absolut asupra producţiei teologice. În mod paradoxal, comunismul a asigurat hegemonia clericală asupra Bisericii, expulzînd problematica creştină din cîmpul intelectual.

... deşi ea trebuia să fie principalul acuzator al statolatriei totalitare

Pentru toate aceste motive, în ciuda vizibilităţii sociale pe care o capătă Biserica şi a inflaţiei de referinţe la morala creştină din discursurile publice, decembrie 1989 nu a fost experimentat ca un eşec al *statalismului*, ci ca unul al dictaturii personale şi al ideologiei comuniste. Biserica Ortodoxă Română nu are o tradiţie de rezistenţă faţă de Stat, fie el modern sau totalitar. Ea nu s-a deprins să afirme în plan politic primatul conştiinţei asupra forţei, întîietatea adevărului asupra puterii, a îndrăznit rareori să judece sintezele politico-juridice pe care Statul le-a elaborat periodic. Dimpotrivă, Biserica a fost un agent indispensabil al consensului care constituie temeiul sentimentului naţional românesc, Biserica i-a ţinut pe români laolaltă într-un singur «popor politic», atît în epoca Statului liberal, cît şi a celui totalitar, în virtutea dublului principiu «toţi suntem români» şi «toţi românii sînt ortodocşi». Fidelitatea ei constantă faţă de Stat şi imparţialitatea pe care a arătat-o faţă de ventilarea regimurilor politice a fost principalul factor care a împiedicat scindarea societăţii româneşti, în epoca totalitară, într-un «popor» socialist şi un altul retras într-o rezistenţă pasivă şi o cultură tradiţională şi creştină. Pentru că Biserica legitimează naţiunea nu ca pe o comunitate de valori care solicită o adeziune critică, ci ca pe o unitate indestructibilă de limbă, sînge, credinţe şi comportamente ce se cuvine admirată şi apărată cu orice preţ. Ortodoxia românească pare chiar sedusă de Stat, cu precădere de Statul de ordine, de Statul care-i împărtăşeşte suspiciunea faţă de libertatea conştiinţei, pluralism şi afirmarea diversităţii.

Într-un anume fel, Biserica Ortodoxă, ca şi naţiunea de altfel, este produsul Statului. Ea nu-i premerge decît în ordine strict cronologică, nu într-una politică şi juridică. Nu i-a fost dat să traverseze modernitatea în opoziţie cu Statul, ci s-a lăsat plămădită de acesta. Mai întîi, Statul liberal i-a dăruit autocefalia, unitatea prin patriarhie şi dominaţia asupra celorlalte confesiuni. Mai tîrziu, Statul totalitar a scutit-o de concurenţa - periculoasă întrucît se desfăşura chiar pe terenul meritelor naţionale - a Bisericii Greco-Catolice şi i-a garantat securitatea cu preţul unei retrageri parţiale din sfera publică. În fond, ierarhia ortodoxă şi teologia românească nu au avut cum să încurajeze apariţia unei doctrine sociale care, la rîndul ei, să aducă pe lume democraţia creştină, deoarece pentru ele Statul a exprimat întotdeauna, indiferent de ideologia titularilor puterii, o transcendenţă, cea a naţiunii. Cu acest titlu, Statul român nu poate fi gîndit decît ca un Stat unitar şi centralizat. Căci el a organizat naţiunea, în 1859 şi 1918-19, prin anularea particularismelor culturale şi a tradiţiilor politico-juridice locale în favoarea unui sistem administrativ de tip jacobin. Într-un asemenea context, de la crearea României Mari şi pînă astăzi, principiul subsidiarităţii, principalul instrument politic al Bisericii occidentale şi al intelectualilor ataşaţi de tradiţia creştină, a fost complet ignorat, deşi, printr-un straniu paradox, el ar putea descrie destul de precis modelul teoretic de organizare a Bisericii Răsăritene care, în termenii ecleziologiei bizantine, se numeşte sinodalitate.

Căci invocarea lui ar presupune o luare în considerare, fie şi numai teoretică, a posibilităţii autoguvernării provinciilor istorice, a autonomiei familiilor, comunităţilor locale şi grupurilor minoritare în domeniul învăţămîntului şi sănătăţii, a constituţionalizării suveranităţii Bisericii în propriul său domeniu de competenţă. Dar ce episcop român s-a simţit în sinea sa cu adevărat episcop fără să fie asigurat printr-un act domnesc, regal sau prezidenţial de confirmare şi recunoaştere? Sau cine şi-ar putea închipui că poate susţine deplina descentralizare şi autonomie locală, ori precedenţa competenţelor colectivităţilor locale şi grupurilor minoritare asupra celor statale, fără să stîrnească spectrul «separatismului maghiar»? Prefectul, judeţul şi, în anii '90, episcopiile care imită forma judeţelor sînt, în ochii oricărui «bun român», singurele garanţii serioase ale unităţii şi caracterului naţional al Statului. Cine-ar putea îndrăzni să conceapă, în România, un Stat care să guverneze fără să administreze, un Stat articulat, în care familiile, corpurile profesionale, grupurile minoritare, comunităţile locale, Bisericile şi regiunile să se auto-administreze în virtutea unui contract de solidaritate şi potrivit unui principiu de subsidiaritate, un Stat al cărui drept de ingerinţă să fie strict delegat şi permanent controlat de familii, corpuri profesionale, grupuri minoritare, comunităţi locale, Biserici şi regiuni, un Stat pregătit, prin exerciţiul sistematic al subsidiarităţii, să se integreze în Uniunea Europeană?

O asemenea îndrăzneală ar fi fost îndreptăţită să arate chiar Biserica Ortodoxă, dacă, în anii '90, şi-ar fi regăsit propria tradiţie de organizare sinodală a competenţelor şi autorităţii. Pe acest temei, ea ar fi putut să se impună drept principalul acuzator al statolatriei totalitare, ar fi incitat la demontarea dispozitivului instituţional al Statului comunist şi la proiectarea unei arhitecturi constituţionale de tip subsidiar. S-a întîmplat însă ca dezbaterea asupra Statului, în care Bisericii i s-ar fi cuvenit de drept rolul de moderator, să fie înlocuită de o punere în scenă a «memorialului durerii». De pe terenul constituţional şi politic, unde ar fi trebuit să se instaleze, critica totalitarismului a alunecat în domeniul moral şi istoric. Unei deconstrucţii structurale a statului totalitar i-a fost preferată un fel de judecată morală a trecutului comunist. Numai că procesul Statului totalitar, singurul care, condus după metoda italiană şi germană a anilor '45-'50 şi, mai ales, cu ajutorul unui instrument deconstructiv de forţa principiului de subsidiaritate, ar fi putut avea unele ecouri în textul noii Constituţii şi în sistemul legislativ post-decembrist, nu a putut recruta nici măcar un singur acuzator public. În acelaşi timp, «procesul comunismului», care a beneficiat de un întreg parchet de acuzatori, nu a produs în final nici măcar un singur vinovat. Pentru că, în Constituţia din 1991 şi în capilaritatea instituţională a actualului Stat de drept, locuieşte încă, fără ca cineva să-i conteste paşnica posesie, Statul socialist.

Daniel BARBU

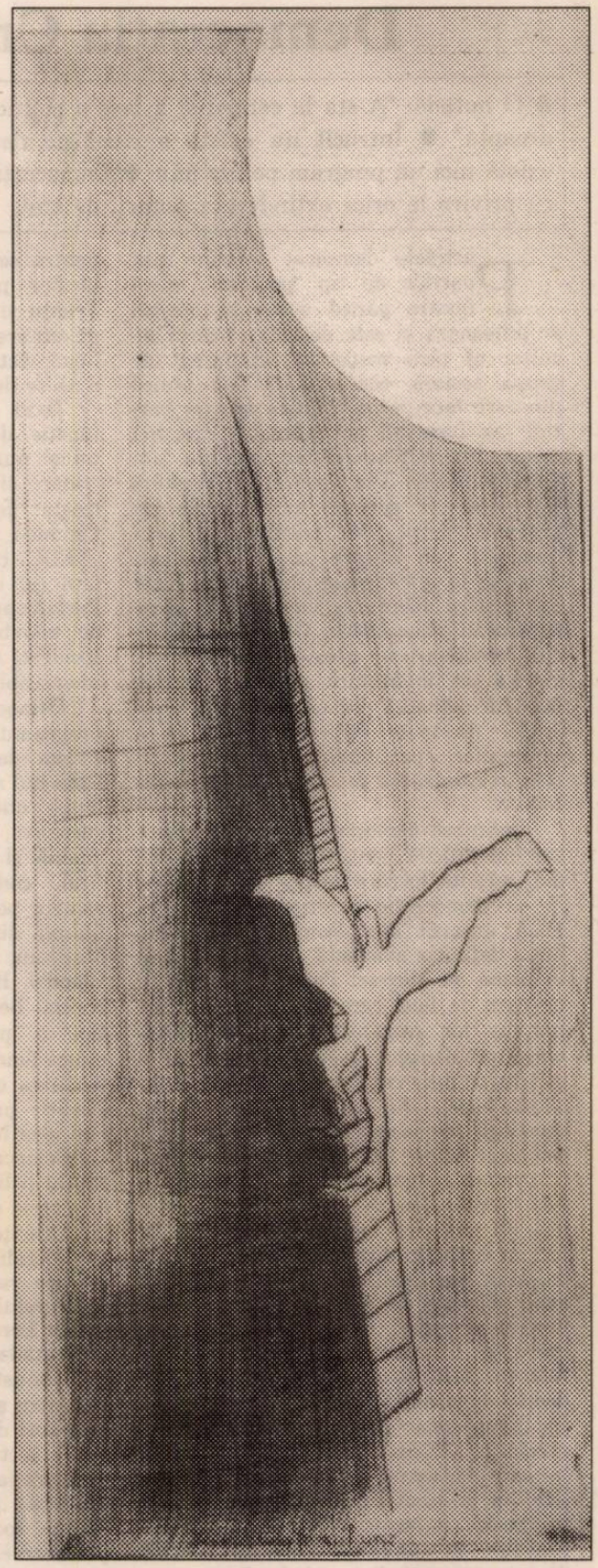

Ilustrăm acest număr cu lucrări ale tînărului grafician german ALEXANDER POLZIN

Doctrină de viitor sau de conjunctură?

S-ar putea ca o parte din electoratul atît de derutat de pleiadele de partide şi de "subpartide" să se întrebe care este sensul adaosului de "creştin" la o ideologie democrată. S-ar putea ca alţii, de altă religie decît creştină, să vadă în acest adaos un nou tip de fundamentalism. Şi totuşi, această grupare relativ nouă de partide s-a impus printre-ale lumii mari grupări politice stînd astăzi alături de liberalism şi social-democraţie care au vechi tradiţii în istoria vieţii parlamentare. Partidele democrat creştine au depăşit barierele unor zone geografice fiind răspîndite pe toate continentele şi numărînd adepţi în continuă creştere. Dar ce vor spune islamiştii? Ce vor spune iudaismul şi buddismul cînd se vor intersecta în interese şi ideologie sau dogme cu principiile moralei creştine? Nu se vor crea oare noi motive de confruntare mondială, de data aceasta, pe motive religioase? Ca şi concepţie, democraţia creştină nu este o ideologie agresivă. Ea nu numai că nu intră în competiţie cu ele, dar urmăreşte aplanarea conflictelor existente şi instaurarea unui climat mondial de pace. Spre deosebire de alte religii şi doctrine politice, democraţia creştină are la bază principiul iertării şi cel de ajutorare a semenului. Nazismul promova ura de rasă, comunismul, lupta de clasă, dar chiar şi marile religii monoteiste ca iudaismul şi islamismul au trăsăturile lor de neîngăduinţă. Iudaismul acceptă legea talionului (dinte pentru dinte, ochi pentru ochi), iar islamismul propovăduieşte răspîndirea lui chiar şi prin foc şi sabie. Spre deosebire de egalitarismul comunist, impus cu duritate, cel din democraţia creştină este de întrajutorare liber consimţită. Democraţia creştină acceptă liberalismul şi concurenţa loială. Parabola talanţilor este un exemplu grăitor de fructificare şi de agonisire prin muncă cinstită şi respinge neproductivitatea. Cu alte cuvinte, democraţia creştină este o ideologie de centru în care se oglindeşte ceea ce este moral şi progresist în alte ideologii, fie de stînga, fie de dreapta, dar respinge extremele şi metodele lor intransigente.

*

Au existat unii pretinşi mari oameni politici (care au făcut parte chiar din CDR) care au criticat adaosul de CD la cel de PNŢ ironizîndu-l pe Seniorul Coposu care a aderat, încă înainte de revoluţia din Decembrie, la Internaţionala Creştin-democrată. Acel om, deliberat hulit de societatea postrevoluţionară, a urmărit să aducă un suflu nou partidului format încă în vechiul Imperiu Austro-Ungar. După 18 ani de temniţă, din care opt ani de izolare totală în care n-a putut comunica cu nimeni nici un cuvînt, şi după bătăi şi umilinţe, pus în libertate nu a încercat să se răzbune nici pe regimul care i-a distrus viaţa, nici pe torţionarii care şi-au luat în serios jalnicele lor "atribuţii de serviciu". Acesta este sensul Democraţiei Creştine! Ridicarea continuă a prestigiului acestui partid revine membrilor său şi mai ales celor tineri care au menirea să-l revigoreze cu "mlădiţe" de calitate şi să-l debaraseze de "uscături" în cazul în care s-ar constata astfel de situaţii.

Asemenea unui ordin monahal, laicii care aderă la acest gen de democraţie, nu vin pentru interese materiale ci pentru a-şi aduce, printr-o muncă istovitoare, contribuţia lor pentru binele obştesc. Este drept că în numele creştinismului s-au petrecut (şi încă se mai petrec) multe nelegiuiri şi chiar crime şi se mai propagă ura. Pentru toate acestea vinovat a fost omul nepotrivit care s-a infiltrat în locul pe care nu-l merita. Complice a fost şi mulţimea neputincioasă de a se opune acelor puţini şi sadici care transformau, periodic, colectivitatea în adevărate abatoare umane. Cruciadele au vărsat mult sînge islamic. Inchiziţia a ars pe rug şi a schingiuit mulţi creştini nevinovaţi. Schisma cea Mare din 1054 a dezbinat popoarele Europei în două tabere adverse. Noaptea Sfîntului Bartolomeu din 1572, cînd Caterina de Medici a îndemnat ca protestanţii să fie măcelăriţi în timp ce dormeau, a fost o crimă colectivă premeditată comisă tot în numele lui Dumnezeu. Şi cîte alte războaie religioase nu s-au purtat şi nu se mai poartă peste tot în lume! Sub ochii noştri se repetă acelaşi război fratricid între "Slavii din Sud" (Iugoslavia) care sînt deopotrivă ortodocşi, catolici şi musulmani, ucigîndu-se chiar dacă aparţin aceleiaşi familii (soţi, părinţi sau copii). Dar atentatele laşe, comise din umbră în Irlanda de Nord, nu sînt duse tot de creştini? Dar să nu vorbim de alţii şi să privim în ograda proprie. Lupta, adeseori pătimaşă, dintre ortodocşii şi greco-catolicii din Transilvania nu reprezintă oare o ruşine pentru un popor şi o religie în care dogmele şi ritualul sînt identice?

Actele reprobabile ale istoriei nu ar fi fost posibile fără un lanţ succesiv de factori negativi, printre care educaţia greşit imprimată, începînd încă de la vîrsta copilăriei, precum şi a ignoranţei acelor timpuri. Ele au permis să-şi facă loc în conducerea societăţii nebuni sadici – (dar cu diagnostice nestabilite de cei competenţi să o facă) – cum au fost cei de tipul lui Stalin, Hitler, Tamerlan, Nero şi atîţia alţii.

*

Societatea de astăzi este frămîntată şi chinuită de căutări care nu-şi găsesc soluţionarea. Se inventează partide din cele mai excentrice: al automobiliştilor, al pensionarilor, al privatizaţilor, al liberschimbiştilor şi, nu pe ultimul loc, al amorului liber. Ţara noastră, aflată pe primele poziţii în "ierarhia mizeriei", parcă urmăreşte să se înscrie în cartea recordurilor prin numărul ei mare de partide. În vremurile moderne, cînd "explozia" industrială şi demografică ameninţă să vicieze natura, sînt necesare partide ecologiste, dar alături de ele sînt necesare şi partide pentru "salvarea sufletelor noastre".

Fanatismul este respingător sub orice formă s-ar manifesta. De aceea doctrina creştin-democrată, care a sesizat că societatea ar putea "să-şi piardă busola", speră că a găsit o soluţie general-valabilă care să fie acceptată de toţi cetăţenii Terrei pentru ca "pe pămînt să fie pace, iar între oameni bună învoire".

Dr. Alexandru VÂLCU

Creştinismul în alegeri

Sînt creştin ortodox - au declarat la recensămîntul din '92 aproape 87% dintre români. Acesta e, probabil, motivul pentru care artizanii de imagine electorală ai multor lideri politici mizează, plusînd adesea, pe ingredientul emoţional al pioşeniei şi respectării valorilor creştine. "În fiecare duminică" - ni se explică - Adrian Năstase participă la slujba religioasă, cîntă, plasat cu modestie între cîteva bătrînici cumsecade, apoi promite enoriaşilor că partidul lui va controla preţurile... Petre Roman - aflăm - a fost întîmpinat la Buzău, de un preot care a rostit solemn: "Să dăm Cezarului ce-i al Cezarului, şi lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu...". Parcurgînd diversele programe ale partidelor, analiştii au remarcat modul halucinant în care partidele de stînga promit să se ghideze după principii economice de dreapta - şi invers. Iar calitatea (morală) de politician-bun creştin sugerată de clipurile TV şi de comportamentul "în teren" al candidaţilor sporeşte confuzia doctrinară. Dar... cum percepe capitala apropierea liderilor politici de biserică? Comentariile celor care au acceptat, pe străzile Cartierului Militari, o discuţie pe această temă sînt, aproape toate, critice. Obsedaţi mai cu seamă de bătălia PDSR - Convenţie şi de candidaţii la preşedinţie ai acestor două formaţiuni politice, bucureştenii au observat că turneele electorale s-au declanşat, de astă dată, la sate şi se simt înclinaţi să judece destul de aspru "naivitatea ţărănească"... Iată vocile acestor (cu o excepţie) oraşeni şi (cu o excepţie) "creştino-sceptici".

Diavolul şi bunul Dumnezeu

Ştiţi cum se spune: fă-te frate cu diavolul pînă treci puntea - asta fac politicienii, se fac frate cu orice, asta-i opinia mea. Singura idee-n capul lor e să atragă oamenii şi mai ales electoratul de la ţară pe care poţi să-l duci de nas cum vrei: eu am stat un an de zile într-un sat de munte, unde se trăia după Vechiul Testament, tot, absolut, şi unde singurul partid de care ştiau era PDSR-ul. Cîştig de cauză-n treaba asta cu valorile creştine le dau ţăraniştilor, ăsta-i partid creştin-democrat, partid vechi, nu poţi să-i suspectezi, mai ales că au avut un om ca domnul Coposu... **(Economistă, 43 de ani)**

Măgarul, preşedintele şi Dumnezeu

Cu Dumnezeu înainte să mergem toţi! Că numai o putere dumnezeiască ne poate ajuta ca să ne dea un nou preşedinte, sau tot pe preşedintele ăsta al nostru, să ne-ajute şi pe noi, ţăranii, că facem agricultura cu măgaru' şi cu calu'... Nu să cîştige voturi şi pe urmă să ne lase aşa, cu ochii-n soare! **(Ţăran, 50 de ani)**

Nesinceri, ridicoli...

Greutăţile materiale din ultimul timp fac ca lumea să se îndrepte un pic mai mult spre biserică şi din cauza asta se arată şi politicienii buni creştini. Mi s-a părut ceva de carnaval, este din partea lor ceva nesincer. Deci eu nu cred că sînt chiar aşa apropiaţi de biserică politicienii, nu mai vorbim de Iliescu care toată viaţa a fost un comunist şi e ateu. Poate cei care-au fost mai mult în închisorile comuniste au o credinţă mai puternică, dinspre ei mi se pare mai credibilă această apropiere. Dinspre partea PDSR-ului mie mi se pare ridicol - la toate adunările să mai aducă şi un preot să binecuvînteze ceva, pentru faţadă, să zică lumea, uite, dom'le, nu sînt aceiaşi comunişti de pe vremea lui Ceauşescu. Dar dă bine pentru electoratul lor de la sate şi pentru oamenii mai simpli! **(Inginer mecanic, 29 de ani)**

Indignare

Profită de naivitatea oamenilor, ei cred că prin asta pot să cîştige electoratu-ăsta... Păi dacă au credinţă nu trebuie s-o folosească-n modu-ăsta, aşa, de-a însuşi nişte probleme ale lor, personale, cum ar fi lupta după oase, după fel de fel... Dom'le, dacă ai credinţă, mergi la biserică, acolo, roagă-te în sinea ta, şi nu triumfa, nu te bate cu cărămida-n piept că tu eşti ăla care o să faci ceva! Asta e după mine o demagogie, dom'le! Nu e bine aşa ceva! Însuşi Mîntuitorul le-a atras atenţia, cînd a fost cu Sfîntul Templu de-a făcut bazar acolo! Eu cred că sînt nişte laşi. Sînt nişte laşi care caută să profite de problema asta. Dar sînt atîtea probleme care nu le rezolvă! **(Electrician, 50 de ani)**

Amuzament

Ei se duc în biserici să-şi spele săracii păcatele! Pe cuvînt! Păi vă daţi seama ce-au făcut ăştia din ţara asta? Eu dacă-l văd pe domnul Năstase într-o biserică la slujbă mă gîndesc la păcatele lui. Nu ştiu, pe mine m-apucă rîsul cînd îşi fac cruci la televizor. **(Taximetrist, 27 de ani)**

Corupţia la biserică

Convenţia s-ar vedea mai apropiată de biserică. Ei mai au fost trecuţi prin greutăţi, mai au fost bătuţi de comunişti, alungaţi de vechiul sistem. Probabil că ei or avea tradiţia şi or vrea s-o menţină, în rest... PDSR-ul e compromis, nu numai cu biserica, cu toate... N-aţi citit în "Evenimentu'", cu ăla care e datornic la bancă, c-a dat 50 de milioane pentru campania electorală? De ce se mai duc în biserică acuma? Se duc în biserică să-l văd eu, sau dînsul, pe ăla care ne-a mîncat banii de-acolo de unde i-am depus? Nu i-e ruşine, ce dracu! La biserică dacă merge trebuie să facă aşa, cît de cît, ceea ce spune cartea de biserică. **(Şofer, 45 de ani)**

Politicienii credincioşi sînt deosebiţi

Am o părere foarte bună despre politicienii care cred în Dumnezeu, consider că e un lucru deosebit. Unii cred mai mult, alţii mai puţin. Unii îşi dau sentimentele pe faţă alţii vor numai să pară credincioşi. Nu prea mă interesează politica, sînt minoră. Dac-ar fi să votez, după părerea mea aşa de minoră, tot domnul Iliescu e mai bun ca să facă ceva pentru ţară fiindcă are mai puţine să-şi facă lui... **(Elevă, 17 ani)**

Paradă şi iar paradă

Chestia cu biserica, cu credinţa şi cu tot ce ţine de religie este numai ca o paradă pentru că în general nouă, românilor, nu ne-a mai rămas decît credinţa şi Dumnezeu. În rest, cred că din toate punctele de vedere am fost trişaţi. Nici unii nu mi se par credibili. Ion Iliescu nu pare a fi omul care să se fi închinat înainte, deci el a învăţat să se închine după revoluţie ca să-i folosească şi să ajungă cît de cît la sufletul cetăţeanului. Este şi un partid de opoziţie creştin-democrat dar nu ştiu ce să spun în privinţa lui. De obicei nu fac politică, să vă spun sincer, n-am votat niciodată, nu cred c-am făcut bine, dar nici acum nu sînt hotărîtă. Dac-o să votez, o să votez ca să nu mai apară domnul Iliescu şi partidele din jurul dînsului. **(Operatoare farmaceutică, 28 de ani)**

Mai întîi economia

E propagandă de interes politic, nu sînt sinceri, sînt parşivi. Dar îi cred oamenii de la ţară, pentru că sînt mai puţin informaţi decît noi, de la oraş, şi de-asta Iliescu are şanse, că dacă a dat 100.000 la o babă şi nu ştiu ce, asta este! Convenţia, atîta, sînt mai serioşi, părerea mea. Acolo este un partid creştin-democrat, m-am gîndit la asta, însă eu sînt mai atent la partea cu economia de piaţă decît cu morala creştină. Preoţii cred că n-au ce căuta în politică. **(Lăcătuş mecanic - şomer, lucrează la negru la o sală de jocuri mecanice, 38 de ani)**

Exagerări

Fiecare ştie cît crede şi nu putem să contestăm pe nici un politician din punct de vedere al credinţei, dar cred că unii exagerează. Începînd chiar cu Iliescu, ce să spunem? El exagerează, că nu le face din plăcere, vrea să mai deţină preşedinţia cîţiva ani. Ăsta cred că e un lucru, după mine, greşit gîndit şi de el, pentru un om la vîrsta la care e... **(Pensionară, 49 de ani)**

Perdeaua credinţei

Acuma, să mă scuzaţi, asta este o perdea, de a te aşeza în dreptul unei credinţe ca să-ţi atingi un scop. Noi, care am spus, ştiţi, pe ascuns, *Tatăl Nostru*, şi ne-am crescut copiii, am o fetiţă care-i doctor şi una care e la liceu, şi le-am învăţat să fie sub credinţa lui Dumnezeu, rămînem aşa şi ne uităm lung, ei sînt atei, sînt aşa... Eu sînt creştin-ortodox şi cred că asta e calea cea mai bună dar depinde fiecare cum apreciază, cum înţelege... Am cutreierat 22 de ani ca şofer pe internaţional, am cunoscut toată Europa şi Asia, Iran, Irak... Am fost şi-n Germania şi se zice că acolo creştin-democraţii au salvat ţara după război, dac-ar putea şi-ai noştri, ar face o treabă nemaipomenită. N-am nimica cu politica, sînt un om al muncii, uitaţi-vă ce bătături am în palme, sînt şofer, lucrez pe maşini de-astea mari, acum m-am privatizat, am şi eu un camion al meu, cu mari sacrificii, cu datorii la bancă, cu dobînzi la dobînzi... Pe cei din Convenţie îi văd să aducă o schimbare, au o viziune... Să fie înţelegători, să vadă strada, care sîntem noi... Sincer vă spun, uitaţi-vă, am ieşit afară din bloc să vin să beau o bere cu soţia, că acasă e ceva sufocant, nici apă nu e şi e mai frig înăuntru, uitaţi, umblu cu trening pe dedesubt. Noi înţelegem, sîntem un popor aşa de răbdător, extraordinar... Nu ştiu, totuşi, sub perdeaua asta că sînt credincioşi, caută să prostească oamenii.... Şi eu mai ştiu de la tatăl meu un proverb: cu gîndul la Maica Domnului şi cu mîna-n buzunarul omului. **(Întreprinzător, 52 de ani)**.

Delia VERDEŞ

În afara şi înăuntrul dimensiunii religioase

Dacă mă gîndesc bine, la noi, în secolul trecut, un partid politic cu programul democraţiei creştine a fost Partidul Conservator. Existînd de mai înainte, dar organizat efectiv în 1885, Partidul Conservator avea un program şi o ideologie de dreapta. Milita, altfel spus, pentru păstrarea rînduielilor constituite. Asta, de la început, cînd liberalii, aripa I.C.Brătianu si C.A. Rosetti, erau consideraţi "roşii" şi reformatori periculoşi. Cu timpul, în perioada guvernării de 12 ani (1876-1888) a liberalilor de sub conducerea lui I.C. Brătianu, şi aceştia se cuminţiseră bine, şeful liberalilor devenind un pragmatic şi un constructor al României moderne. Dar între cele două partide care se succedau, după voinţa suveranului, la guvernare, e neîndoielnic că Partidul Conservator era situat la dreapta eşichierului vieţii politice. Funcţionau şi grupări distincte în fiecare dintre cele două partide. Aşa era, în Partidul Conservator, gruparea politică junimistă. În 1881, în programul numit "Era nouă", junimismul politic afirma că, acum, nu mai exista, de fapt, nici o deosebire între cele două partide, gruparea politică dirijată de Petre P.Carp fiind gata să colaboreze cu liberalii într-un guvern de coaliţie. Pertractările, începute mai devreme, s-au purtat în 1884 şi au eşuat numai pentru că junimiştii au cerut prea mult (ministere, prefecturi, primării, parlamentari). Dar aripa mai puternică, a adevăraţilor conservatori (de sub conducerea lui Lascăr Catargi) refuza orice colaborare cu liberalii, militînd ferm pentru programul ei. E drept, fundamentele României moderne s-au pus în lunga (cea mai lungă din istoria vieţii politice româneşti) guvernare liberală dintre anii 1876-1888. Ar fi însă nefiresc să se nege contribuţia Partidului Conservator, care a îndeplinit o necesară funcţiune cenzurativă în calea, cîte o dată, a prea pripitelor măsuri legislative liberale. Dar, după 1900 deosebirile de program între cele două partide s-au accentuat. Ion I.C. Brătianu, ajuns în 1908, conducătorul Partidului Naţional Liberal, a anunţat un program reformator în favoarea ţăranilor. La început, în 1907, prin reformele anunţate după răscoala ţăranilor, apoi, în 1913-1914, un program mai îndrăzneţ, cu o împroprietărire de cca două milioane ha şi crearea unui singur colegiu electoral pentru toţi ştiutorii de carte. Partidul Conservator, condus, din 1907 de Petre P.Carp, s-a opus îndîrjit acestor proiecte reformatoare, refuzînd orice împroprietărire a ţăranilor (prin exproprierea latifundiarilor) şi chiar acordarea dreptului la expresie politică lumii satelor. Carp, apoi Al.Marghiloman, au rostit, în parlament, discursuri intransigente împotriva proiectelor reformatoare ale Partidului Naţional Liberal. Apărau cu demnitate, dar vădit retrograd, rînduielile existente, refuzînd orice ameliorare, deşi România profundă era vădit sufocată de stările de fapt bine denumite de Gherea *neiobăgiste*. Acum, în aceşti şase-opt ani, harta vieţii politice româneşti se împărţise, net, între dreapta (Partidul Conservator) şi reformatoare de stînga (Partidul Naţional Liberal). După război, lucrurile s-au modificat total. Partidul Conservator (cu amîndouă ale sale grupări) dispare complet, apărînd noi partide politice (Partidul Poporului, Partidul Ţărănesc, Partidul Naţional ardelean, din 1926 aceste din urmă două partide fuzionează în P.N.Ţ.). Partidul Naţional Liberal a supravieţuit extraordinar şi era, de fapt, atotputernic. După crearea României Mari şi înfăptuirea celor două mari reforme (agrară şi electorală), P.N.L. condus, pînă în 1927, cînd moare, de Ion I.C.Brătianu se instalase, ironie a sorţii inevitabile, la dreapta vieţii politice (sau centru dreapta), militînd, cu program bine clădit, pentru ordonarea noilor structuri româneşti. P.N.Ţ. ocupa, acum, centrul-stînga din viaţa politică şi lucrurile se vor menţine astfel şi mai tîrziu, în anii treizeci. Examinînd analitic perioada interbelică nu se poate nega că orientarea de centru dreapta a P.N.L. a contribuit, în hotărîtoare măsură, la înfăptuirile economice, sociale, administrative ale ţării. P.N.Ţ., ce-i drept, a tras ponosul consecinţelor crizei economice care, din păcate, a coincis cu guvernarea sa (noiembrie 1928 - decembrie 1933). Această potriveală a sorţii nefericite a împiedicat P.N.Ţ. să-şi realizeze programul politic de centru-stînga. Dar între războaie, cu siguranţă, P.N.L. aduce aminte de programul de centru dreapta al demo-creştinilor, în special a celor din R.F.G. care au construit Germania postbelică în guvernarea lungă din 1949 pînă în 1969 (Adenauer, Erhard, Kiesinger) şi, apoi, după interstiţiul social democrat din 1969 pînă în 1982 (Brandt, Schmidt), din nou la putere din 1982 dacă soarta ar fi fost mai bună cu P.N.Ţ., cu siguranţă că guvernarea (guvernările?) lor ar fi semnificat cea ce, pe alt plan şi cu alte mijloace, au înfăptuit social-democraţii în Germania postbelică. Oare, de aceea, a adoptat P.N.Ţ., în structurile sale de astăzi, şi denominaţia de creştin democrat? E, oricum, singurul partid de la noi, de astăzi, care anunţă o orientare democrat-creştină.

Dar democraţia creştină prezintă - măcar în denominaţie - şi o dimensiune religioasă. Nu foarte apăsată ci, mai curînd, convenţională. Dar, oricum, există, fie că e de sorginte catolică sau protestantă, ca în Germania. (Cum se ştie, în Italia democreştinii care au condus ţara peste patru decenii, s-au prăbuşit cu totul, dispărînd, datorită corupţiei adînci, din viaţa politică). La noi, amintitele partide politice indiferent dacă se situau la drepta, centru dreapta, stînga (vechiul Partid Ţărănesc şi social-democraţii) sau centru-stînga - nu au avut şi o dimensiune religioasă. Surprinzător, în România, partidele care au anunţat, în programe, o dimensiune religioasă s-au situat, decişi, la extrema dreaptă a vieţii politice. Aşa a fost Uniunea Naţional Creştină creată, în 1922, de A.C.Cuza. Peste un an, în 1923, partidul lui Cuza se reorganizează în "Liga Apărării Naţional-Creştine" (LANC). Zona de influenţă a partidului acesta era, la început, în mediul universitar, apoi şi în mica burghezie orăşenească. Dar programul acestui partid nu trecea de exclamaţiile xenofob antisemite. Le-a menţinut şi din 1935 încolo, cînd, fuzionînd cu Partidul Naţional Agrar al lui Octavian Goga, a creat Partidul Naţional Creştin. A guvernat ţara o singură dată, timp de 44 de zile, de la 19 decembrie 1937 la 10 februarie 1938, datorită voinţei regelui Carol al II-lea de a crea un răgaz politic pînă la instituirea propriei sale guvernări dictatoriale. Dar în aceste 44 de zile, Partidul Naţional Creştin a izbutit - cu acordul regelui - să promulge, prin decrete-legi, măsurile lor programatice discriminator antisemite. În 1935 Nichifor Crainic, atunci încă vicepreşedinte al partidului gogo-cuzist a elaborat şi publicat un program numit al statului etnocratic, cu specială tentă religioasă. Dintre cele şapte principii ale programului, cel dintîi suna aşa: "Legea lui Hristos, legea statului". Dar programul lui Crainic nu a fost însuşit de patidul gogo-cuzist, Crainic fiind silit să părăsească - datorită unor rivalităţi de persoane - acest partid. Celălalt partid politic cu şi mai pronunţată pecete religioasă a fost, negreşit, mişcarea legionară, cu denumirile de partid cunoscute (Legiunea Arhanghelului Mihail, Garda de Fier, Partidul Totul pentru Ţară). Religiosul era aici atît de pronunţat, încît, la început şi chiar mai încolo, mişcarea legionară a fost considerată mai curînd o sectă religioasă decît un partid politic. Dar militantismul politic era neabătut practicat, ajungînd să capete, pînă la urmă, pondere în viaţa politică, întrunind, la alegerile din decembrie 1937, peste 15% din voturile electoratului. Aspiraţia spre xenofobie şi totalitarism, critica democraţiei şi a pluripartidismului erau elementele principale ale programului politic al legionarismului. Iar în scurta lor guvernare a statului naţional-legionar, în coabitare cu generalul Ion Antonescu, din 14 septembrie 1940 la 24 ianuarie 1941 s-au compromis total. Aşadar, încă o dată, partidele cu emblemă religioasă, în programe sau denominaţie, au fost, în România, organisme politice de extremă dreapta. De aceea, orice asociere de doctrinarismul şi programul democreştin e neavenită, excluzîndu-se de la sine.

Z.ORNEA

Despre economia socială de piaţă

După 1989, discursurile politice din România au reuşit să impună în conştiinţa publică două clişee redutabile: primul afirmă că ne aflăm într-o situaţie absolut inedită în istorie, una extrem de dificilă, în măsura în care nimeni nu a mai "experimentat" ieşirea din totalitarism. Al doilea clişeu postdecembrist sugerează că dificultatea care apasă pe umerii noştri poate fi îmblînzită - în drumul către un regim democratic şi către libertatea pieţei - prin recursul la unele modele, cele mai frecvent invocate fiind cel al ţărilor din Asia de Sud-Est sau cel al ţărilor scandinave. Clişeul "situaţiei inedite" nu poate fi susţinut decît de către cei care nu recunosc solidaritatea perfectă a comunismului cu nazismul. Cei care sînt conştienţi că acestea sînt două specii ale genului "totalitarism" realizează că după sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, atunci cînd s-a produs discreditarea absolută a primei specii de totalitarism, a avut loc o primă ieşire din societatea închisă. Inaniţia celui de-al doilea clişeu poate fi pusă în evidenţă invocînd (a) faptul că Asia sud-estică este un spaţiu politico-cultural dominat de autoritarism şi de inapetenţă pentru mecanismele democraţiei europene, respectiv (b) faptul că modelul economic suedez a eşuat la fel de lamentabil ca şi modelul socialismul real la sfîrşitul anilor '80. Rezumînd, se poate spune că situaţia în care se află ţările din Est (inclusiv România) după 1989 nu e deloc inedită: o ieşire din totalitarism s-a produs deja, la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial; iar dacă e vorba de utilizarea unui model, atunci cel german este singurul utilizabil în contextul în care nu se renunţă la nici unul din ţelurile pe care lumea civilizată ni le oferă (piaţa liberă şi democraţia).

Doctrina care a secretat modelul german al ieşirii din totalitarism poartă numele de creştin-democraţie.

Reuşitele creştin-democraţilor germani din anii '50 sau din anii '90 sînt indiscutabile. Explicaţia acestei reuşite e situată de obicei la nivelul măsurilor economice asumate de creştin-democraţi, măsuri aşezate sub eticheta "economiei sociale de piaţă" (vezi Jean-Dominique Durand, L'Europe de la démocratie chrétienne, Complexe, 1995, p.170). Prezenţa termenului "social" în această formulă a înşelat multă lume. Un exemplu extras din lumea românească postdecembristă e suficient pentru a arăta în ce fel se poate produce o asemenea eroare, datorată inconsistenţei ideologice a discursului politic: idealul "economiei sociale de piaţă" a fost prezentat ca o parte integrantă a programului unui partid care se declară a fi social-democrat, fără a fi luat de altfel în serios de Internaţionala socialistă (e vorba de PDSR), şi nu de partidul care se reclamă de la creştin-democraţie (e vorba de PNŢCD). Tot atît de stranie ca şi această dublă revendicare inconsistentă este şi tăcerea partidelor liberale de la noi care par a nu fi auzit vreodată de inspiraţia profund liberală a doctrinei economice propuse în 1949 de CDU, prin "Principiile directoare de la Düsseldorf". Într-adevăr, se pare că expresia "economie socială de piaţă" nu a fost decît un ambalaj, un "limbaj plauzibil" pentru a "vinde" electoratului german principiile liberale ale pieţei (vezi Ralf Dahrendorf, *Reflecţii asupra Revoluţiei din Europa*, Humanitas, 1993, p. 86). Doctrina aplicată de CDU în Germania postbelică este creaţia unor economişti liberali autentici, de felul lui Walter Eucken, Anton Böhm şi Alfred Müller-Armack, care au pregătit teoria ieşirii economice din totalitarism încă din anii războiului. Cel care a reuşit să impună politic aceste principii liberale, Ludwig Erhard, ministru al Economiei din 1949 în 1963, apoi cancelar din 1963 în 1966, recunoştea el însuşi că economia de piaţă nu are cum să fie modificată într-un sens "social" ea fiind socială prin însăşi natura sa (apud Fr. Hayek, *La présomption fatale*, PUF, 1993, p.161). Ludwig Erhard a sintetizat într-un articol din 1961 în ce a constat acţiunea sa politică, mai precis, care au fost principiile care au transformat idealul economiei sociale de piaţă într-o realitate. Erhard descria mai întîi situaţia postbelică a Germaniei în termenii următori: haos economic datorat planificării totale sau restînse, inflaţie camuflată de blocajul preţurilor, încetarea acţiunii economice a monedei naţionale, piaţă neagră şi comerţ clandestin, dublate de o "birocraţie de stat care încerca, în van, să menţină ficţiunea unui echilibru şi a unei stabilităţi a preţurilor", în condiţiile în care libera formare a preţurilor era înlocuită cu simple acte administrative. "Întreaga viaţă economică era handicapată de un mecanism de control greoi care avea ca unic scop supravegherea aplicării numeroaselor decrete şi ordonanţe ale autorităţilor guvernamentale". Economia socială de piaţă, al cărei debut coincide cu reforma monetară, cu crearea "mărcii germane" în 1948, a plecat de la ideea că "libertatea politică este de neconceput în absenţa libertăţii economice". Piaţa a luat locul planului şi al ordonanţelor guvernamentale. Cel de-al doilea principiu, pe care Erhard îl menţiona în 1961 atunci cînd îşi rezuma "experienţa", era următorul: "economia socială de piaţă este un sistem economic care - pentru a servi interesele colectivităţii - îi cere fiecăruia, indiferent dacă e patron, salariat sau consumator, un sentiment al propriei responsabilităţi faţă de colectivitate. Aşa se distinge ea de concepţia liberală din secolul al XIX-lea" (Ludwig Erhard, "*Le système économique libéral et le redressement allemand*", în Les Essais, 11/1961, pp. 13-22). Aşa cum poate observa oricine, cele două principii ale lui Erhard nu lasă statului nici un rol: libertatea politică are nevoie nu de stat, ci de libertate economică, iar sentimentul responsabilităţii este lăsat în seama patronilor, a salariaţilor şi a consumatorilor. Acesta e un fel de a spune că eforturile perseverente şi sacrificiile individuale devin eficace atunci cînd agenţii guvernamentali nu pretind să se substituie celor care îi aleg în urma scrutinului democratic.

Cristian PREDA

CRUCEA DEMOCRAŢIEI

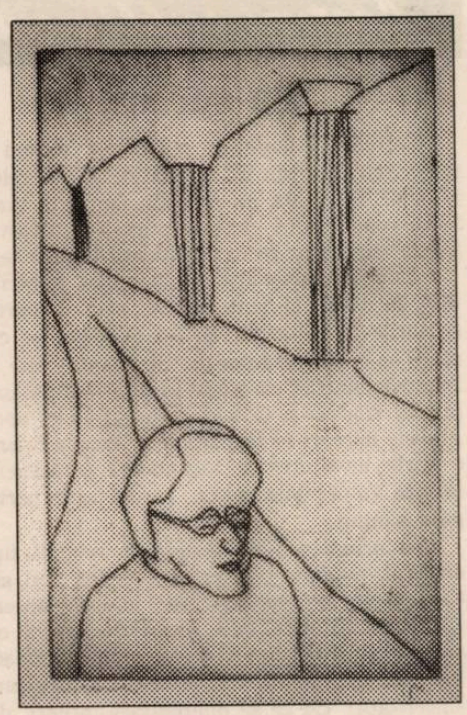

Logodna dilematică

În principiu, toţi cei care se vor creştini şi se ştiu democraţi ar trebui să se împace foarte bine cu o societate "creştin-democrată". Voi încerca să arăt de ce această frumoasă logodnă între mîntuire şi justiţia socială nu e chiar atît de armonioasă pe cît am fi tentaţi să credem.

Prima dificultate întîlnită este de ordin conceptual-terminologic şi aceasta pentru că noţiunile angajate acceptă (cel puţin) două definiţii: una minimală şi o alta, deschisă. Potrivit definiţiei minimale, creştinismul este religia celor mîntuiţi în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Definiţia minimală a democraţiei este: sistemul socio-politic în care guvernarea revine unor reprezentanţi ai poporului, aleşi prin vot universal. Definiţia deschisă a creştinismului complică dezbaterea: "celor mîntuiţi în Iisus Hristos" li se cere să fie, pe deasupra, *botezaţi* în numele Sfintei Treimi, mărturisitori ai *simbolului de credinţă niceo-constantinopolitan*, credincioşi practicanţi ai *cultului divin public*, exponenţi ai unei morale axate pe *Decalog* şi *Fericiri*, mădulare ale *Bisericii dreptmăritoare*... Avem de-a face cu următorul paradox: cu cît domeniul de definiţie al creştinismului se dilată, cu atît mai puţini sînt creştinii care *au loc* în cadrul astfel extins. Lucrurile stau asemenea, *mutatis mutandis*, în privinţa democraţiei. Alegătorul care se prezintă la vot mai are încă mult de lucru pentru a-şi asuma *integral* "democraţia": el trebuie să cultive un anumit *umanism*, să accepte *egalitatea electorală* a concetăţenilor, să-şi aplice lui însuşi etica pretinsă guvernanţilor (transparenţă, respectul legii, alternanţă şi responsabilitate), să-şi armonizeze *interesul personal* cu *interesele colective*, dar mai ales să fie convins că sistemul se auto-reglează prin *corecţii de parcurs* (duşmanul de moarte al democraţiei fiind mulţumirea de sine). Acelaşi paradox: cu cît democraţia *se intensifică* (prin multiplicarea exigenţelor atitudinale), cu atît *se răresc* democraţii autentici. Dar dacă atît creştinismul, cît şi democraţia sînt "idealuri" cultivate în sînul elitelor, ce mai rămîne din materia "democraţiei creştine" înţeleasă ca *sistem social global*? Putem aplica *întregii societăţi* o formulă de guvernare împărtăşită *minoritar*, în vreme ce majoritatea nu face decît să o mimeze formal şi aproximativ? Şi dacă putem, nu alunecăm în tentaţia "totalitară" a *binelui predestinat*?

A doua dificultate survenită ţine de distribuţia accentelor, în funcţie de care se compun "figurile" jocului. Aşa de pildă, se cuvine să vorbim despre "democraţia creştină", reducînd Revelaţia lui Dumnezeu în istorie la condiţia unei simple determinări adjectivale? Creştinul e convins că dispune de un *positum*: faptul substanţial (sau "hipo-static") al Întrupării. El are datoria de a căuta mai întîi împărăţia cerurilor, încredinţat fiind că "toate celelalte i se vor adăuga", precum zidurile casei răsărite deasupra unei temelii imbatabile. Nedumerirea creştinului nu se opreşte însă la bănuiala că "dreapta credinţă" a fost/poate fi transformată în ornament al unei politici profane, dat fiind că nici eventualitatea "creştin-democraţiei" nu onorează suficient Revelaţia: reţetă de compromis, aceasta ar presupune *echivalarea* termenilor (inacceptabilă întrucît democraţia - sistem tranzitoriu - nu are comună măsură cu soteriologia definitivă a creştinismului).

Ce se întîmplă dacă răsturnăm situaţia descrisă mai sus, rămînînd faţă în faţă cu un ipotetic *creştinism democratic*? Unii ar putea denunţa aici tautologia, întrucît e greu să ne închipuim un *creştinism anti-democratic* (nu e democraţia cea mai corpolentă întrupare a faimosului: "iubeşte şi fă ce vrei?"). Alţii s-ar putea întreba - anxios - dacă nu cumva ne putem imagina, în schimb, o *democraţie anti-creştină*. Ştim că au existat monarhii de drept divin diametral opuse "sufragiului universal". Ştim iarăşi că există democraţii hipersecularizate (Occidentul stă mărturie) în care creştinismul nu excede sfera dreptului privat. Cum vom stabili totuşi momentul în care prefixul *ne-* se transformă în *anti-*? Cînd devine indiferenţa, intoleranţă? Deconcertanta sarabandă a acestor raporturi de opoziţie, contiguitate, complementaritate şi identitate, ne obligă, iată, să ne întoarcem la punctul de plecare.

Divorţul

Or, punctul nostru de plecare a fost întrebarea: putem subînţelege faptul că un creştin cu aderenţă la democraţie, va fi negreşit un "creştin-democrat"? Răspunsul e negativ, mai ales dacă mutăm reflecţia din planul gramaticii sociale în acela al Adevărului. Ca să nu ne învîrtim în cercurile descrise mai sus, avem datoria de a spune răspicat că, *în absolut*, creştinismul şi democraţia sînt divergente. Dictonul *vox populi, vox Dei* este cea mai perfidă imbecilitate din cronica genului, pentru că vocea poporului se aude numai în pieţe, iar vocea lui Dumnezeu răsună doar în Sfintele Scripturi: pe ce temei le-am putea confunda? Cum am putea lua drept *Cale a Domnului* scrutinul de la 20 mai '90, consumat, după cum se ştie, într-o ambianţă de intoxicare perversă, discordie indusă şi furt nerusinat?

Democraţia grecească a fost o experienţă politică *pre-creştină*, iar democraţia actuală tinde să fie o experienţă politică *post-creştină*. Creştinismul autentic, atît cît s-a putut el manifesta în diacronia societăţilor omeneşti, rămîne *la mijloc*, între păgînismul clasic (unde absenţa lui Dumnezeu era suplinită prin divinizarea Cetăţii) şi neopăgînismul modern (în care prezenţei lui Hristos i se substituie Statul-Providenţă). Dacă nu adorăm iluzia, trebuie să recunoaştem că democraţia (inegalabilă în privinţa păcii sociale şi a autoreglării) capătă chip tocmai prin distorsionarea valorilor creştine. *Diversitatea* vocaţiilor personale ("în casa Tatălui sînt multe lăcaşuri") - mîndrie şi condiţie a oricărei comunităţi - devine *pluralism* politic impersonal. *Egalitatea obligaţiilor morale* (reflex al preoţiei universale) se transformă într-o hazardată egalitate a *şanselor*. Hirotonia - plebiscitată ritual prin acel *dignus est* - devine *vot secret*. Viaţa veşnică se eclipsează înaintea opulenţei pămînteşti, taina conciliarităţii se degradează în parlamentarism şi *talk-show* etc. Nu "construim" religiozitatea democratică printr-o retorică a similitudinii: democraţia este noua religie, o religie nelipsită de dogme, liturghii şi sacerdoţi, care abordează *religia concurentă* cu un fel de cinism cordial în formă şi necruţător în fond. Ea nu se mulţumeşte să parodieze creştinismul (care, deşi maimuţărit, şi-ar păstra demnitatea modelului), ci îl dislocă istoriceşte, sacrificînd Tradiţia pe altarul relativismului cultural şi al mondialismului policentric. Într-o democraţie coerentă, Revelaţia biblică este doar un discurs într-un miliard de alte discursuri posibile şi indistinct legitime. Legea îşi pierde majuscula, se fărîmiţează, suferind tortura unei redefiniri permanente, iar imperativul categoric alunecă de pe bolta cerului (ptolemaic sau kantian) direct în ordinea minoră a pariurilor individuale.

"Lupta cea bună"

În asemenea condiţii, aderenţa creştinului la democraţie reprezintă o înfrîngere (prezentată ca adaptare la realitate), dar nu mai puţin un mod de a altera, prin negociere ideologică, fascinaţia Adevărului intransigent. Rătăciţi printre "adevăruri" sectoriale, regionale sau disciplinare, numeroşi urmaşi ai lui Hristos de la sfîrşitul secolului XX au în faţă o alternativă dintre cele mai penibile: apostazia sau fundamentalismul. Nu e vorba, se înţelege, despre o lepădare de Hristos violent dramatizată şi nici despre vreun integrism terorist. Apostatul contemporan este creştinul "născut, iar nu făcut", a cărui credinţă slujeşte ca marcaj identitar flotant: se declară creştin atunci cînd e cazul, dar o lasă mai moale cu creştinismul atunci cînd mărturisirea lui ar putea leza vreo sensibilitate heterodoxă sau agnostică. Se prezintă ca un adept necondiţionat al democraţiei, chiar dacă ataşamentul său implică prefacerea periodică a creştinismului în fapt de cultură sau într-o inofensivă preţuire a "tradiţiilor". Credinciosul acesta reprezentativ, dar văduvit de exemplaritate, ar hohoti lăuntric la gîndul martiriului, deşi existenţa lui nu e străină de o anume morală, ca şi de o difuză frică a lui Dumnezeu. Fundamentalistul ocupă căsuţa simetrică: "făcut, iar nu născut", el a prins creştinismul din urma unei vieţi păcătoase, propunîndu-şi - cu zelul clasic al convertitului - să recupereze tot ceea ce simte că a irosit. Democrat de circumstanţă, el nu ezită să demoleze "idolul" democraţiei, dacă îşi dovedeşte astfel *fidelitatea* faţă de "arcanele" ecleziastice. În general, "apostatul" e un personaj încă tînăr, care plănuieşte strategii de carieră şi vînează ahtiat însemnele onorabilităţii. În ce-l priveşte, "fundamentalistul" e mai degrabă copt şi deci preocupat - intermitent sau obsesiv - de proximitatea propriei morţi. Primul este prea puţin creştin, într-o lume nemîntuită. Cel de-al doilea profesează un creştinism "excesiv", într-o lume care nu mai vrea să ştie de mîntuire. Amîndoi ilustrează patologia *urbană* a religiozităţii, reunindu-se - în grade şi cu motivaţii diferite - pe terenul democraţiei (definite ca "rău necesar" sau ca "rău major", alături de comunism). Amîndoi se simt agresaţi de faptul că toropeala şi incandescenţa spirituală sînt alternativ dezavuate de către Biserică şi societatea civilă.

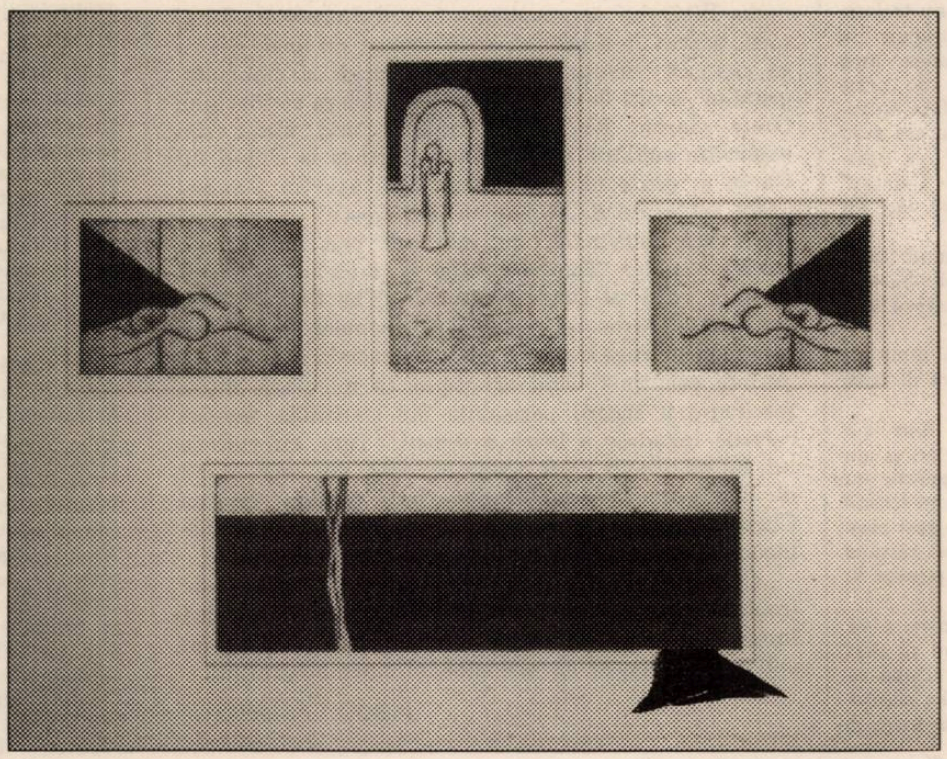

Întrevedem echilibrul în opţiunea creştinului care, situat la egală distanţă de fariseism şi fanatism, care poate înfrunta necrispat natura *babilonică* a democraţiei. El are, dacă nu posibilitatea, cel puţin datoria de a încerca să recucereasca societatea laicizată, aşa cum creştinii "primitivi" au cucerit-o pe cea politeistă: prin discreţia exemplului consecvent, prin puterea rugăciunii pentru duşmanii lui Dumnezeu şi cu ajutorul unei panoplii din care să nu lipsească nici "sabia Duhului", nici săgeţile ironiei. Admit că metoda recomandată adineaori şi-a dovedit eficienţa abia după trei secole de martirică nevoinţă şi că protagoniştii primei patristici depăşeau, ca anvergură intelectuală, apologetica zilelor noastre. E acesta un motiv suficient pentru a prelua soluţiile gata-făcute sau pentru a ne refugia în aşteptarea sectară a Sfîrşitului? Nu.

La ora post-modernităţii, apărarea credinţei rămîne o aventură palpitantă, dar şi riscantă, dacă ne gîndim la parţiala osificare a Tradiţiei, la carenţele meta-discursului teologic, la incomunicarea dintre personalităţile laicatului şi ierarhie, ca să nu mai amintim instrumentalizarea politică a Liturghiei, analfabetismul religios, neglijenţa catehetică, presiunea sincretismelor şi a şabloanelor eurocratice. E greu să *convingi* într-o epocă deja convinsă că (r)evoluţia tehnologică surclasează Logosul, sigură că nimic nu e sigur şi dornică să reinventeze o umanitate golemică. E complicat să-ţi aperi certitudinile sau (doar) să-ţi publici intuiţiile cînd mistica e ridiculizată, neo-pozitivismele triumfă şi diferenţa se aliază cu nepăsarea pentru a submina identităţile. E imposibil, în fine, să fii creştin *şi* democrat, dacă respecţi *ad litteram* avertismentul lui Iisus Hristos: "Nimeni nu poate să slujească la doi domni, căci sau pe unul îl va urî şi pe celălalt îl va iubi, sau de unul se va lipi şi pe celălalt îl va dispreţui; nu puteţi să slujiţi lui Dumnezeu şi lui mamona" (*Matei*, 6, 24).

Teodor BACONSKY

Lecturi suplimentare

La microscop

Textele găzduite de extremele acestei pagini (în majoritatea lor) au un alt statut faţă de cele din restul revistei. Diferenţa provine din faptul că autorii lor nu le-au conceput în vederea publicării. Acest lucru este foarte important pentru definirea naturii textului.

Articolele obişnuite de ziar sînt scrieri menite să iasă în lume şi sînt dotate, prin urmare, cu toate scuturile de protecţie, cu tot blindajul pe care este în stare să-l fabrice autorul. "Duşmanul" este multiplu şi imprevizibil. Cel care iese în faţa mulţimilor trebuie în primul rînd să-şi ia toate precauţiunile; apoi să atace. Ambele mişcări se realizează cu armele retoricii – pe de o parte învăluirea şi ascunderea persoanei proprii, a laturii vulnerabile adică, pe de altă parte folosirea persuasiunii.

La prima vedere, textele de celălalt tip, care fac obiectul paginii 12, au de partea lor sinceritatea. Caracterul lor personal ar implica absenţa măştii (*persona*). Nu este, însă, aşa. Orice act de comunicare, chiar şi cel mai direct, nu va eluda niciodată retorica. Există numai retorici şi retorici (printre care şi cea a sincerităţii). Cu ce se diferenţiază, atunci, de celelalte, textele la care ne referim? Dacă primele, destinate publicării, aveau *activate* toate scuturile posibile, pentru orice situaţie (erau aruncate, doar, în necunoscut!), cele personale, în schimb, sînt unidirecţionate. Ele au în vedere, în general, un singur destinatar şi sînt pregătite numai pentru contactul cu acesta. Strategia retorică va fi de un singur tip, cu atît mai mult cu cît destinatarul este cunoscut.

Publicăm în continuare un text în care destinatarul este unic (chiar dacă aproximat) – este vorba despre scrisoarea unui bărbat către o femeie, trimisă în vederea stabilirii unei legături (amoroase). Scrisoarea are, la începutul ei, un desen realizat cu creioane colorate, ce reproduce foarte *artistic* o ambarcaţiune cu pînze pe mare (din păcate imposibil de reprodus în registru alb-negru); imaginea are legenda "Îţi trimit o părticică/ Din tinereţea mea, de pe valuri". Tipul de retorică utilizat este determinat de mai mulţi factori: situaţia în cauză, spaţiul cultural de care aparţine expeditorul (şi, se presupune, şi destinatara), epoca în care este datată scrisoarea (≈ 1958). Cititorii *Dilemei* sînt în afara acestor coordonate, ceea ce le va permite o privire detaşată asupra arsenalului retoric din text. Şi, pînă la urmă, cum "stilul este omul", asupra unei laturi a naturii umane. **(C. P.-B.)**

Scrisori întredeschise

D-şoarei Rodica

Naş dori ca primirea acestei scrisori dela o persoană necunoscută să vă aducă neplăceri sufleteşti, deşi e un gest nepoliticos acela de a vă scrie fără să vă cunosc personal şi fără consimţămîntul demnităţii persoanei Dvs. Spun că nu vă cunosc personal pentru că nu am avut nicio convorbire. Însă vă veţi întreba: "ce rost mai are atunci această scrisoare din moment ce nu mă cunoşti?" Da. Perfect. Dacă nu vă cunosc personal vă cunosc din vedere. Iar dacă vă cunosc din vedere, de unde pînă unde vă ştiu adresa? Fiţi fără grije, orice ţel, dorinţa este încununată de succes dacă ştii cum să procedezi. Am să vă spun totul. Aveţi încredere în sinceritatea mea, deşi ştiu perfect de bine căci a convinge pe cineva să admită un adevăr care nu trebuie demonstrat, e un lucru greu şi dificil. Asta o spun din modesta mea experienţă cîştigată în munca mea profesională, cît şi cea particulară legată de orice domeniu al vieţii. Avînd acelaş drum prin faţa întreprinderii care lucraţi "Mătasa Populară", deoarece stau prin apropierea salonului de dans "Victoria", pe Agricultori şi totodată treceam pe această stradă "Călăraş" mergînd la întreprindere, am avut ocazia să vă văd, nu odată ci de mai multe ori.

Eram cu un coleg cînd vam văzut în ultimul timp. Ne duceam la salonul Victoria, după ce ne plimbasem. Sa întîmplat în luna Oct. 957, mai avînd cîteva zile pînă să plece militar.

În timpul plimbări prin oraş, vezi multă lume pe care n-o cunoşti, ş-ai dori so cunoşti pe careva de care manifeşti senzaţie.

Iertaţimi cuvîntul dacă-i prea tare. Aşa s-a întîmplat cu mine. Adică vam văzut de cîteva ori şi am dorit să vă cunosc. Întrucît situaţia nu mi-a permis nu am putut să vă cunosc personal. Să vă fi oprit pe stradă să vă spun că vreau să vă cunosc, ar fi fost un gest prea îndrăzneţ şi nepoliticos şi plus de asta aş fi fost respins deşi cred că acum voi fi respins. Însă sunt optimist şi cred că se va realiza dorinţa mea.

De aceea am recurs la corespondenţă pentru a vă cunoaşte pe această cale. Sunteţi nerăbdătoare să ştiţi de unde vă cunosc adresa? Aşteptaţi vă rog! După ce vam văzut de mai multe ori în sufletul meu sa născut dorinţa de a vă cunoaşte şi pentru aceasta am început investigaţiile. O, nu mă consideraţi detectiv neîncepător şi nici profesionist. Vam urmărit pînă la întreprinderea care lucraţi Dvs. unde am putut să aflu adresa.

Acum rămîne numele. Ce era să fac. Eu îmi puneam întrebări şi tot eu răspundeam. Eram tocmai ca un profesor fără elevi. În sfîrşit a venit dezlegarea nodului gordian. Cel care ma ajutat în dezlegarea lui a fost ziarul "Scînteia tineretului", care sunt la curent cu toate evenimentele ce se petrec zilnic. Eram f. fericit. Văzîndu-vă fotografiată cu trei colege ca fruntaşe, în ziua de 14-III-958.

Fericit voi fi cînd voi primi răspunsul dela Dvs. favorabil în ceea ce priveşte dorinţa m-ea care cred că-i şi dorinţa Dvs. adică să putem fi prieteni sinceri şi să colaborăm ca corespondenţi la revista "Corespondenţa noastră". Nu sunteţi de acord? Cred că după ce aţi citit toate acestea nu mai sunteţi surprinsă de această neaşteptată scrisoare.

Deaceea rămîn pe aşteptarea răspunsului Dvs.

Iar ca încheiere îţi urez multă voe bună, sănătate şi împlinirea idealurilor tale frumoase de viitor.

La revedere, ... *(semnătură indescifrabilă)*

P.S. Îţi urez spor la muncă, fiind totodată un exemplu bun pentru celelalte tov. ale Dvs.

Din viaţa unui extremist de centru...

Doamna Morgana

Fără îndoială că nu sîntem mulţi cei care încă tresărim citind în palmaresul Festivalului de la Veneţia că Michèle Morgan a primit - alături de Vittorio Gassman, Robert Altman şi Dustin Hoffman - "Leul de aur" pentru întreaga ei creaţie. N-a fost mai mult decît o tresărire, aceea încercată la amintirea unei fidelităţi uzate, a unui amor-de-demult, redescoperit într-o fotografie de la "2 Mai", cîndva, cine mai ştie cînd, într-o coadă pentru antinevralgice, într-o piaţă, printre flori de toamnă, morcovi şi borcane cu miere. O deriziune tandră - un sentiment care se impune din ce în ce mai mult în lume, dar nu şi în România - a urmat zvîcnetului bucuros: de ce un Leu? de ce s-a nimerit o fiară, fie regală, ca simbol pentru slăvirea actriţei? Un surîs m-a împăcat cu situaţia: acest Leu era omagiul bestiei către aceea care cu o singură privire - "ştii că ai ochi frumoşi?" o întreba Gabin - a îmblînzit pînă şi bestia umană.

Toată creaţia doamnei Michèle Morgan e orfică. Fără să atingă culmile acelea pe care mai mult prejudecăţile decît estetica riguroasă le numesc "ale tragediei", ea a cunoscut şi a străbătut subterana în care bărbatul strigă Lizei: "Nu sînt bun!" Cu aceştia a avut de-a face, pe aceştia i-a tratat, printr-o hipnoză, lecuindu-i de răutate, mai bine zis ameliorîndu-i; e limita geniului ei de a privi. Dar nu numai pentru aceasta o iubim, noi, cei care am trăit, de cîteva ori, iluzia - mai gravă decît apolitismul - de a fi venit pe lume doar ca să ne îmblînzim iubitele. Doamna Michèle Morgan ne-a făcut să trecem de la Fata Morgana la Femeia Morgana. Aşa am intuit-o, încă şcolari, pe cînd aflam, la geografie, de ceea ce se întîmplă, în pustiu, cu vedeniile şi, la cinematograf, cu artistele. M.M. a fost prima actriţă de care ne-am îndrăgostit (acceptă-se persoana întîi plural, deşi eram singur în sală, însoţitoarea mea, servanta Roza, fiind cu operatorul în cabina lui), văzînd-o pe pînză, la cinema "Nero" pe Calea Şerban-Vodă, în filmul "Quai de Brumes", alături de şi în braţele lui Jean Gabin.

Cu ea începe acel fenomen puştoiesc, naiv, curat, ridicol, grandios şi tot mai greşit teoretic pe măsură ce ne maturizăm, de puţini trăit pînă în măruntaiele lui oximoronice: înamorarea la cinema, fără ruşine şi raţiune, de o fiinţă ireală, inaccesibilă, dar întru-totul vie, palpabilă cu ochiul, obsesivă, decisivă în raporturile cu celelalte imagini ale lumii ce-şi zic femei, dar "nu sînt ca Michèle Morgan a mea". Inteligenţa încă se cruceşte, ridicolul lucrează inutil, el nu numai că nu ucide simţirea, dar - caz rar - o înnobilează. De ani şi ani de zile o port pe M.M. în, cum se zice, suflet, prin nenumărate subterane şi şedinţe şi de multe ori, fiindu-mi rău şi vrînd să mă gîndesc la ceva frumos, o iau din "Marile manevre", de la fereastra de unde urmăreşte plecarea escadronului, din "Orgolioşii", de lîngă Gérard Philipe, medic beţivit şi zdrenţăros în singura melodramă, probabil, semnată de Sartre...

Filmul a dus, într-adevăr, pînă în pînzele albe şi pe pînza albă acest fenomen de identificare amorezată, înscris - cazul meu, chiar "caz de amor", vorba Bibicului carnavalesc - în codul ereditar. Tatăl meu, născut în acelaş an cu Malraux, nu avea nevoie să citească "Schiţa pentru o psihologie a cinematografului" scrisă de acela, pentru a înţelege ce însemna Greta Garbo. El n-ar fi înţeles mai nimic din explicaţia sublimă a lui Roland Barthes la chipul lui Garbo şi poate al altor cîteva care aparţin fenomenului de "a ieşi de la cinema îndrăgostit" (într-o hermeneutică personală, nu mai pot cita decît două cazuri: Marilyn Monroe cîntînd la ukulele în "Unora le place jazul" şi Diane Keaton în "The Reds"): "Chipul Gretei Garbo reprezintă acel moment fragil cînd cinemaul extrage o frumuseţe existenţială dintr-o frumuseţe esenţială, cînd arhetipul se mlădiază într-o fascinaţie a figurii perisabile iar claritatea esenţei carnale îngăduie o lirică a femeii." Tata, cu vorbele lui, nu mi-a spus decît o singură dată, deturnîndu-mă de la un matineu cu Stan şi Bran pentru "Regina Christina", "vino cu mine să vezi ce înseamnă o femeie frumoasă".

Cine nu cunoaşte fenomenul nu-i de plîns, nu-i de ironizat - îi cer doar să nu se fălească, să nu se dea înţelept, să nu se proclame cunoscător perfect al sufletului omenesc şi, mai ales, al cinematografului.

Radu COSAŞU

Album

retro CINEMA scop

******* Armata celor 12 maimuţe** – Un viitor cu nuanţe de gulag birocratic; sau: "secolul XXI va fi orwellian sau nu va fi deloc"! Deşi exuberanţa vizuală se manifestă frecvent în dauna story-ului şi a personajelor, deşi imaginile de neuitat (vezi animalele de la Zoo alergînd în libertate într-un New York al anului 1996) nu pot estompa încîlcelile intrigii iar ritmul nu rezolvă impresia de dezechilibru a întregului, este cel mai bun film al lui Terry Gilliam, de la **Brazil** încoace! Nu-l rataţi.

****** Avocatul diavolului** – Din nou, o crimă care scoate la suprafaţă mizeria din spatele unor aparenţe respectabile, cu procurori corupţi şi cu deja clasicul proces... Puştiul prins aproape asupra faptului (extraordinarul Edward Norton!) devine miza unui joc: acela de a dovedi că apărarea poate orice. (Sau, cum spunea cinicul avocat – Richard Gere –: "Dacă vrei să fii regulat, du-te la tribunal, dacă vrei dreptate, du-te la bordel!") Rînd pe rînd amuzant şi neliniştitor, plin de surprize şi nelipsit de suspans, filmul lui Gregory Hoblit (autor al serialului TV **NYPD Blue**) captivează în ciuda lungimii (2 h 11).

***** Husarul pe acoperiş** – Ecranizarea superbului roman omonim al lui Giono (premiul Goncourt în 1951) făcută de Jean-Paul Rappeneau (**Viaţa la castel, Sălbaticul, Cyrano de Bergerac**). Calitate franţuzească, decoruri magnifice (Provenţa...), interpretarea impetuoasă a lui Olivier Martinez şi o tulburătoare Juliette Binoche; imaginea lui Thierry Arbogast şi profesionalismul lui Rappeneau fac restul. Cam lung, dar finalul – de o sobrietate emoţionantă – răscumpără timpii morţi.

**** Tipu' de la cablu** – Dacă pînă acum Jim Carrey (Ace Ventura, Masca etc.) vi s-a părut insuportabil, e timpul să vă răzgîndiţi şi să-i mai acordaţi o şansă. "Omul-cu-faţa-de-cauciuc" dovedeşte că este (şi) un actor, nu doar un gimnast al expresiei, în acest posibil thriller devenit imposibilă parodie a genului. "Cablul pe gratis e cel mai bun afrodisiac", ni se spune în film; iar Televiziunea e cel mai ieftin bordel, am putea adăuga. Un pariu interesant în regia lui Ben (**Reality Bites**) Stiller. **(a.l.ş.)**

***** = nu rataţi; **** = excelent; *** bun; ** = de văzut; * = la risc; • = execrabil.

Perplexităţi

Protecţia mentală

Există în România în clipa de faţă două scandaluri: penalizarea homosexualităţii şi dezertările din armată. Spre deosebire de cele bine ştiute, sînt scandaluri *tăcute*, reduse la muţenie de conspiraţia accidentală a cîtorva factori culturali: pudibonderia, indiferenţa şi obedienţa.

După unele estimări, în România ar trăi astăzi un milion de homosexuali. Potrivit formei recent adoptate a Codului Penal, aceşti oameni sînt pasibili, în orice moment, de puşcărie. Pedepsind relaţiile între persoane de acelaşi sex săvîrşite *în orice condiţii* (deci inclusiv în intimitate), noul Cod Penal nu este doar anticonstituţional şi nu contravine numai recomandărilor Consiliului Europei; el e mai aspru chiar decît Codul ceauşist-comunist, prin introducerea unor circumstanţe agravante care ridică anii de detenţie la 25! Proaspăt instalat ca ministru al Justiţiei, pedeseristul Ion Predescu şi-a început mandatul intervenind personal în dezbaterile din Camera Deputaţilor care au dus la votarea articolului 200 (PL '93, PD, UDMR şi PAC au votat împotrivă) şi declarînd postului ProTV că noua reglementare este necesară "pentru a stăvili răspîndirea (homosexuală, se subînţelege) a virusului HIV"... Dacă lăsăm deoparte ideea că un Cod Penal nu se face în funcţie de o situaţie aleatorie (găsirea unui antidot HIV este oricînd posibilă!), rămîne dezgustul de a vedea, încă o dată, ipocrizia la lucru: sînt "protejaţi"/pedepsiţi (tot) cei care *ar putea fi* infectaţi! În plus, noţiunea banală de prezervativ şi faptul că heterosexualii sînt la fel de expuşi riscului HIV nu par să se fi acuplat vreodată cu mintea noului ministru. În aceste condiţii, a invoca dezinvolt "Tradiţia şi obiceiurile noastre strămoşeşti" ţine de incultură; a *depenaliza* nu înseamnă a "obliga" 96% din populaţia României să treacă la homosexualitate; înseamnă însă – pur şi simplu – a da celor 4% un drept elementar. Cînd mass-media, muzica pop şi filmele prezintă zilnic moduri de viaţă *alternative* şi cînd dreptul la avort este (încă!) intangibil, deputaţii noştri nu par neliniştiţi că am rămas singurul stat din Europa de Est care emite legi împotriva homosexualilor.

Dezertările din armată – despre care mass-media a început să vorbească mai insistent în urmă cu un an – nu au provocat, din cîte ştiu, nici o reacţie *civilă*. Probabil că funcţionează încă, la noi, mentalitatea potrivit căreia "Armata e sfîntă" şi orice probleme ivite în sînul ei ţin exclusiv de competenţa acesteia. Lucrul ar fi corect dacă ar fi vorba de o armată profesionistă (deşi opinia publică ar trebuie să fie informată şi în acest caz!); cum, însă, cazurile de dezertare şi/sau sinucideri s-au manifestat cu precădere în rîndul recruţilor – deci a unor tineri care îşi satisfac, toată lumea ştie în ce condiţii, stagiul militar –, felul în care au reacţionat mai-marii Armatei, Procuratura Militară şi, în ultimul rînd, (tocmai pentru că *nu* a reacţionat) opinia publică mi se pare scandalos!

Armata din vremea lui Ceauşescu a fost, pentru cei chemaţi să-şi satisfacă stagiul, infernul descris de Patapievici în *Zbor în bătaia săgeţii*.

Nu există nici un semn că lucrurile s-ar fi schimbat peste noapte, în ciuda "glanţului" aşternut peste discursurile de integrare în NATO şi a micilor eforturi cosmetice la vîrf. Armata rămîne, în România, o şcoală a umilinţei şi duplicităţii – o şcoală unde înveţi ipocrizia, de care vei avea nevoie mai tîrziu, şi neputinţa de a ieşi din rînd fără a fi pedepsit... Or, tinerii care au încercat actul disperat al dezertării sînt, în general, recruţii de un an – adică aceia faţă de care "prinde" cel mai bine "pedagogia" socială: ei sînt cei mai expuşi batjocurii şi, implicit, gesturilor extreme. Printr-un mecanism pervers însă al căutării ţapilor ispăşitori, tot ei sînt găsiţi vinovaţi. Cel care fuge, sătul pînă-n gît de infern, cel care – în disperarea lui – poate să şi ucidă pentru a lăsa în urmă infernul, *tot el trebuie pedepsit*! Organizatorii infernului sînt la adăpost de pedepse, ei pot fi, cel mult, "sancţionaţi"! Dar cine e, moral şi penal, vinovat de sinuciderea unor recruţi? Cine trebuie să răspundă pentru climatul inuman în care trebuie să respire 365 de zile un tînăr al acestei ţări – fiul, fratele sau soţul unor femei?...

Deşi diferite, cele două probleme ţin de aceeaşi "protecţie mentală" în care – din păcate – trăim.

Alex. Leo ŞERBAN

Bustul Thaliei

"Gîndeşte, porcule!"

Ordinul adresat lui Lucky de către Pozzo sună ca o somaţie pentru spectatorul obligat să răspundă provocării textului matrice al dramaturgiei postbelice, expresia extremă a auto-reflexiei culturii occidentale, care este *Aşteptîndu-l pe Godot*. Dacă Roger Blin, primul regizor care a pus în scenă piesa la micul teatru Babilon din Paris în 1953, percepea cu acuitate rezonanţele sociale ale textului şi mai mult intuia decît înţelegea noutatea formală a piesei, Dominic Dembinski, în spectacolul său de la Teatrul Nottara, îşi propune să vorbească spectatorului în "limbajul pierdut al inimii înţelegătoare". Riscant demers pentru sensibilitatea postmodernă, care înţelege să recupereze emoţia numai prin filtrul autoironic al memoriei culturale. Este adevărat că o interpretare abstractă, gen Bob Wilson, ar fi părut excesiv îndatorată stilului anilor şaizeci. A vedea în personajele piesei doar imaginile arhetipale ale marilor comici americani, mecanisme interne ale maşinii de măcinat absurdul, este o modalitate care ajunge foarte aproape de graniţele unui convenţionalism desuet. De aceea, încercarea lui Dominic Dembinski de umanizare a piesei, de regăsire a concretului individual este justificată, cu condiţia să se fi oprit la timp, înainte de căderea în derizoriul melodramei.

Personajele evoluează într-un decor bine gîndit de Adriana Grand, o frescă reprezentînd "Izgonirea din Rai", realizată în stil "Trupa pe butoaie" care înconjoară scena, plafonul fiind acoperit cu semnele zodiacale. În avanscenă, două jumătăţi de peşte iluminate din interior servesc drept adăpost pentru cei doi vagabonzi. Din păcate, costumele, reuşite în sine, apar stridente cînd sînt proiectate pe fondul vizual încărcat al scenei. Caruselul, ca şi muzica lui George Marcu, combinînd reminiscenţe din Gustav Mahler şi Ennio Morricone, accentuează atmosfera de bîlci grotesco-sentimental de formulă *La strada*. În tot acest ansamblu, se pierde imaginea copacului, element esenţial de decor, cu trimitere simbolică la o asană de bază.

Ion Haiduc, în Estragon, găseşte tonul just, fiind uman fără a cădea în mizerabilism. Personajul său Gogo (fraierul), aminteşte de ultima arcană, *Le mat*, a jocului de tarot: individul rătăcitor, ţap ispăşitor bătut, respins, alungat, tratat ca un cîine de pripas, lipsit de frumuseţe, care este, totuşi, într-un sens ascuns, stăpînului jocului. Nu întîmplător, Beckett atrăgea atenţia asupra legăturii dintre numele Godot şi gheata grosolană a lui Estragon, *le godillot*. În rolul lui Vladimir, Constantin Cotimanis se stăpîneşte bine în primul act, după care cedează unor impulsuri patetice cu tremolouri deplasate, ca de pildă în replica "Să fi dormit eu cînd ceilalţi sufereau" etc. Cuplul hegelian stăpîn-sclav este foarte bine realizat, contrastînd atît cît trebuie cu perechea de vagabonzi, fără să dezechilibreze stilistic spectacolul, cum se întîmplase în versiunea mai veche *d'après* Esrig de la Naţional. Valentin Teodosiu are momente admirabile în Pozzo şi rolul său ar putea fi considerat o mare reuşită dacă n-ar fi afectat de inexplicabile stridenţe ocazionale. Talentul lui Alexandru Jitea este vizibil, dar prestaţia lui în Lucky ar fi cîştigat mult printr-o mişcare scenică mai puţin abundentă şi manieristă. Ideea de a încredinţa rolul mesagerului unui vîrstnic nici nu ajută, nici nu strică, iar Ion Porsilă este o apariţie emoţionantă, amintind de Nicolae Secăreanu în Firs din *Livada...* lui Pintilie. Din păcate, finalul melodramatic, cu pomul miniatural şi efectele de ecou, cu dialogul păpuşilor luat parcă din faimosul film *Lily* al anilor '50, lasă o impresie dezagreabilă care estompează meritele reale ale spectacolului. Chiar dacă în viziunea disperant dizolvantă a piesei capacitatea raţiunii apare ca derizorie, ordinul lui Pozzo către Lucky trebuie luat în serios şi îndeplinit de către toţi cei care, realizatori şi public deopotrivă, construiesc, prin complicitatea lor, succesul unei seri.

Adrian MIHALACHE

Cronica literară de tranziţie

Teribilul copil bătrîn G. Călinescu

Să lăsăm puţin deoparte cărţile şi să ne înfigem ochii adînc în viaţă. Am fost zilele trecute, pe 21 şi 22 ale acestei luni, alături de Ioana Pîrvulescu, Gabriel Dimisianu, Mircea Martin, M.Cărtărescu şi alţii, la "Zilele culturii călinesciene", simpozion de-acum tradiţional (are vreo trei decenii în spate) care se desfăşoară an de an la Oneşti, prin rîvna profesorului Constantin Th. Ciobanu. Am vorbit acolo despre Călinescu. Verba volant.

> "Dacă spunem despre Kogălniceanu că era dansator şi despre Bălcescu că visa zestre spre a-şi cumpăra arme, astea nu-s frivolităţi, ci mici piese de construcţie istorică".
>
> "Un mare intelectual se întîmplă foarte adesea să fie şi un mare copil" (G. CĂLINESCU).

Călinescu n-a avut o copilărie firească; nici măcar o copilărie epică. Anii copilului Călinescu au fost mediocri, lipsiţi de seva dragostei părinteşti, brăzdaţi de complexe şi frustrări. Amintirea acelui timp avea temeiuri a-l indispune. Fusese fiul Mariei (Mariţa) Vişan, servitoare în casa ceferistului Constantin Călinescu, tatăl fiind (probabil!) Tache Căpităneşcu (Capitanovici), fratele soţiei aceluia...

Copilăria e unul din modurile sale de a exista, e, cu un cuvînt al lui D. Cantemir, o feldeinţă a sa. A făcut necontenit, în plan spiritual înalt, apologia ingenuităţii, a naivităţii, a candorii. Putem spune că, esenţial şi tipologic, a fost un *copil bătrîn*. Cu toate variantele implicite, inclusiv *enfant terrible*. Incomod prin vitalitate debordantă şi curiozităţi frondeure, agil şi independent, "*turbulent*", capricios şi "*demonic*", Călinescu a fost şi un *domn Goe* - avea, ca adult, "*priviri de copil ştrengar*" (1), "*un aer ştrengăresc*" (2); mai avea de trăit cîteva ore, şi faţă de cei care-l vizitau "*avea o expresie ghiduşă. Parcă stătea să ne facă o farsă*" (3) - din care, cum însuşi sugera în *Domina bona*, "*ar putea să se nască un Faust, cel care caută sensuri absolute în viaţă, fără a ocoli violenţele şi experienţele*". S-a născut.

Ideea geniului ca structură superior infantilă i-a plăcut întotdeauna lui Călinescu, şi o profesa. O va fi preluat din Schiller? din Papini? "*Geniul e copilăros şi nebun*", zice acesta din urmă în *Un uomo finito*, pe care Călinescu l-a tradus în tinereţe. Este în Călinescu o coastă papiniană, vădită în propensiunea spre integralitate. Comentînd într-un eseu *Uber naive und sentimentalische Dichtung* a lui Schiller, relevă apăsat ideea: "*Geniul are note comune cu copilul*" (SS,417). Să nu uităm apoi că nestrămutat Călinescu s-a proclamat grec. Or, de la Anatole France încoace, legătura e făcută: "*Ces grands enfants que vous nommez des Grecs*" (*Le Jardin d'Epicure*, Calman-Lévy, 1921, p.137).

*

"*Întîia amintire pe care o am ca copil este următoarea: mă aflam în braţele cuiva pe o tindă gigantică, privind spre un bulevard imens...*" (*Psihologie, 1964*). * "*Casa mi se părea colosală, ...treptele peronului imense ca ale basilicii Sfîntul Petru...*" * "*Mărul era imens... şi de o acreală paradiziacă...*" * "*Ofiţerul era căpitan şi-l socoteam important ca Alexandru cel Mare...*" * "*De Botoşani se leagă amintirea unei pagode enorme într-o pădure de arbori monstruoşi...*" * "*Curtea era foarte mare..., spaţii incomensurabile pentru mine...*" (*Rememorări*, 1947).

Nu e nevoie de psihanaliză pentru a băga de seamă tîlcul psihologic al acestor mărturisiri. În copil e nexul adultului. Călinescu, om şi literat, a avut percepţia hiperbolizantă, dilatatorie (*gigantic, colosal, incomensurabil* etc.; v. şi portretul lui Lovinescu din *Istorie...*), ceea ce nu va să zică falsificatoare. "*Copiii au senzaţiile puternice*" (*Rememorări*, 1947), şi, sub acest unghi, copil a rămas. Putea zice, cu Caragiale, *văz enorm şi simţ monstruos*.

*

Ca şi Brâncuşi, pe care, însă (structură? conjunctură?), nu l-a prizat, a postulat cantonarea în vîrsta mirifică. "*Toţi rămînem în fond copii*" (CO, 392) şi, altă dată: "*Copilăria nu dispare niciodată din noi*" (CO, 274). Detestă deci "*persoanele serioase care ascund un fond de apatie şi sunt abstracte, schematic tangenţiale vieţii*" (CO, 314). Vivacitatea lui Călinescu a fost o căutare indirectă a copilăriei ratate. "*O amintire de demult, pe care mi-a povestit-o, era legată de o păpuşă, la care se uita lung ori de cîte ori trecea prin faţa vitrinei unde o văzuse. Cînd, după o vreme, i s-a promis jucăria dorită, băieţelul a refuzat darul... Mai tîrziu, cînd a avut el posibilitatea, şi-a umplut casa de păpuşi*" (4). Cu alte cuvinte, Călinescu ducea cu el acel gol de copilărie, vîrsta absentă din componenţa sa, pascalianul său gouffre avec lui se mouvant. Fără o mamă adevărată şi fără un tată adevărat, fiul fetei-încasă Mariţa n-a putut fi - în "timp util" - un copil adevărat, *realizat*. Copilăria nu i-a reuşit, a clacat-o - şi ceva a rămas neconsumat. Într-o bună formulare, "*în G.Călinescu se ascundea(u) un Jim şi un Felix* (şi un Filip, aş adăuga eu; n.gp) *în căutare de tată*" (5). Ce altceva spune el însuşi, în declaraţia că nu glorie ţintesc eforturile sale, ci: "*aş vrea numai să fiu iubit*" (CO,323).

Propoziţia poate avea măcar două sensuri şi, în fapt, Călinescu a pendulat între a fi un copil în căutare de tată şi un tată în căutare de copii (v.infra). "*Pe autorul Enigmei Otiliei îl obsedează ideea paternităţii*" (6). Neîmplinirea a dat ecouri în operă. Existenţial, nu doar copiii, în beletristica sa, dar şi taţii sunt rataţi.

(*Urmare în nr. viitor*)

George PRUTEANU

Sigle, trimiteri: *SS=Scriitori străini*, EPLU, 1967; *CO=Cronicile optimistului*, 1964. (1) Dinu Pillat, 1969; (2) George Muntean, 1968; (3) Cornelia Ştefănescu, 1969; (4) Alice Vera Călinescu, 1975; (5) D.Micu, 1979; (6) Ov.S.Crohmălniceanu, 1967.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

RICHARD WAGNER

CREŞTIN-DEMOCRAŢII ÎN GERMANIA

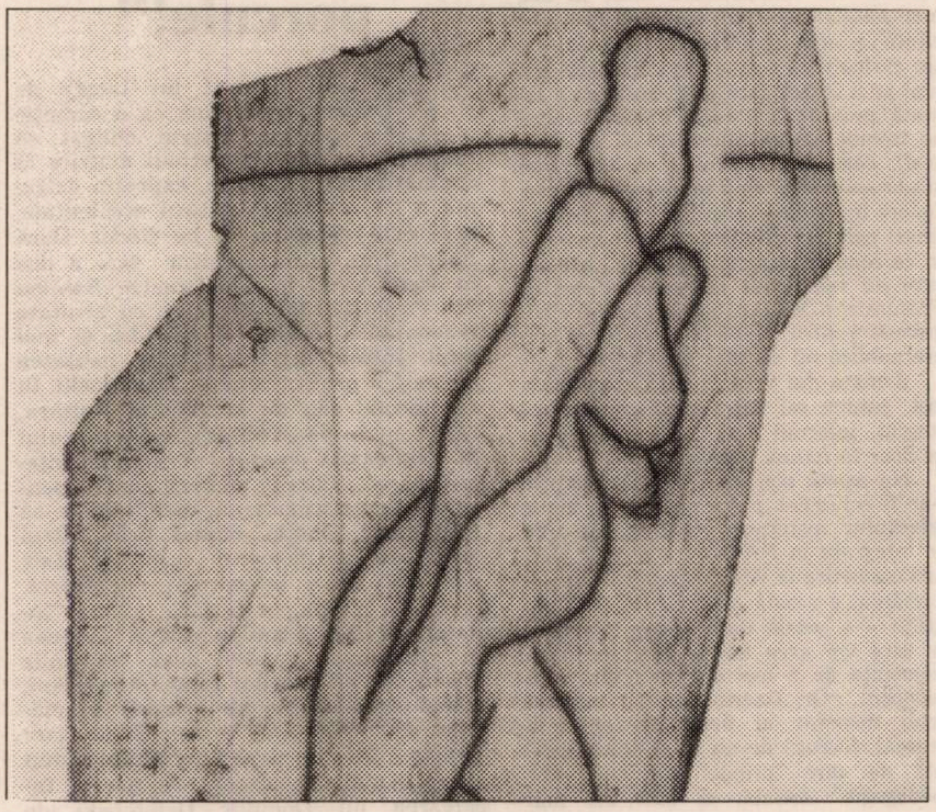

Probleme ale înfiinţării

După distrugerea celui de-al III-lea Reich s-a pus problema reorganizării situaţiei din Germania. Pornind de la prevederile Puterilor Aliate trebuia instaurat un sistem pluripartit. Statul nazist lăsase în urma sa pînă şi cultura politică în ruine. După doisprezece ani de dictatură şi cinci ani de război nu mai rămăsese mult din partidele politice ale Republicii de la Weimar a anilor '20. Şi totuşi trebuia apelat la acestea. În timp ce Partidul Social Democrat al Germaniei (SPD) şi Partidul Comunist al Germaniei (KPD) au putut să se bazeze pe rezervorul tradiţional al clasei muncitoreşti, fundalul înfiinţării unui partid naţional creştin a fost mult mai complicat. S-ar fi putut continua în tradiţia vechiului Partid de Centru, dar acesta fusese unilateral înrădăcinat în catolicism în Republica de la Weimar. În noul partid naţional creştin trebuiau încorporate două confesiuni, cea catolică şi cea evanghelică. Pe lîngă aceasta mai trebuiau de exemplu să stea la aceeaşi masă opozanţii catolici ai regimului naţional-socialist cu susţinătorii naziştilor din spectrul naţionalist german. Pacea între aceste două fracţiuni a fost în mare parte răscumpărată prin trecerea sub tăcere a trecutului. Vestgermanii s-au concentrat asupra reclădirii ţării şi au îndepărtat în mod colectiv vina.

În acelaşi timp trebuiau respectate şi particularităţile regionale. Regiunile Germaniei diferit dezvoltate în timp din punct de vedere al istoriei culturii doreau nu numai un sistem statal federalist, ci şi o structură corespunzătoare de interese în ceea ce privea partidele. Acest lucru a dus la crearea în Bavaria a unui partid propriu naţional creştin, sub denumirea Uniunea Social-Creştină (USC), care este legată pe plan parlamentar pînă astăzi de formaţiunea naţională, Uniunea Democrat-Creştină (UCD). UCD însăşi nu activează în Bavaria. De diversitatea regională şi politică s-a ţinut cont şi atunci cînd s-a folosit denumirea de "uniune" în loc de "partid". Pentru a putea ţine cont de diferitele grupări de interese au fost înfiinţate în interiorul partidului Uniunea Tînără pentru Tineret, Uniunea Femeilor, Uniunea Întreprinzătorilor Mijlocii şi comisiile sociale pentru lucrul de sindicat, care se bazează pe dogma socială creştină. Fundamentul programatic reiese din îmbinarea valorilor creştine cu crezul într-o economie socială de piaţă. În RDG Uniunea Creştin-Democrată de după război a devenit parte integrantă a partidului unic, un fel de "Frontul Plugarilor", care a flancat interesele Partidului Socialist Unitar German (SED).

Adenauer şi Erhard

Creştin-democraţii au influenţat în mod decisiv Republica Federală din anii înfiinţării şi ai dezvoltării sale, în timpul "miracolului economic" pînă în anii '60. Timp de mai bine de zece ani, Konrad Adenauer (1876-1967), încăpăţînat regionalist din Rhenania, a aşezat şinele legăturilor Republicii Federale cu Vestul. Guvernele conduse de el cu majoritatea creştin-democrată au pregătit drumul Germaniei de Vest în Comunitatea Economică Europeană, mai tîrziu Uniunea Europeană, şi în NATO. Mai ales prin conceptele economice ale lui Ludwig Erhard (1897-1977) acestea au putut reconstrui în acelaşi timp puterea economică a Germaniei. Astfel au construit fundamentul prosperităţii pentru dezvoltarea statului social în anii '60 şi '70 prin marea coaliţie (UCD/UCS şi PSD) şi prin coaliţia social-liberală (PSD şi PLD). Politic vorbind, aceste partide au pregătit Republica Federală, pe fundalul războiului rece şi al statului împărţit, să devină moştenitoarea Reichului german cu toate îndatoririle (plata reparaţiilor către învingători şi despăgubiri către victime) şi pretenţiile (la reunificare şi retrocedarea fostelor teritorii de est). Aceasta a dus la efecte secundare, precum relaţii deosebit de tensionate cu statele sovietizate din lagărul de est, mai ales cu Polonia şi cu Cehoslovacia. Creştin-democraţii sînt răspunzători pentru doctrina "Hallstein", care cerea impunerea de sancţiuni, în cazul recunoaşterii RDG-ului de către alte state, ceea ce a făcut ca iniţiativele din anii '60 în mare parte imposibile. De abia guvernul de coaliţie social-liberal condus de Willy Brandt (PSD) a putut detensiona situaţia prin "politica de est".

Era opoziţiei

După schimbarea puterii de la Bonn din 1969, eşichierul creştin nu a avut multe de spus în opoziţie. Semnele timpului arătau către o reconciliere în conflictul dintre est şi vest. Pretenţiile asupra fostelor regiuni de est nu mai erau justificabile, ameninţarea cu comunismul speria în statul federal prosper din ce în ce mai puţini oameni. Pe această temă nu mai putea fi organizată o campanie electorală. Se punea mai mult problema în politica internă de a asigura pe termen lung reglementările sociale, iar în politica externă, de a încheia înţelegeri neortodoxe cu RDG-ul, nerecunoscut ca stat, cu Polonia şi cu Uniunea Sovietică, mai ales pentru a uşura situaţia oamenilor. Se punea problema facilitării traficului turistic, pentru a îmbunătăţi situaţia de viaţă şi posibilităţile de emigrare a persoanelor aparţinînd minorităţilor germane din lagărul socialist. Avînd în vedere recunoaşterea în vest a faptului că în viitorul apropiat comunismul nu va dispărea, ideea unei politici pragmatice faţă de lagărul de est era din ce în ce mai agreată. S-au consemnat succese în politica de emigrare dusă faţă de est-germani şi de germanii din Europa de Est, iar comuniştii au fost acceptaţi la discuţii. În acelaşi timp însă s-a prelungit viaţa comunismului prin plăţi şi retractări propagandistice. Era o dilemă.

Poziţia creştin-democraţilor, aflaţi în opoziţie, faţă de toate aceste probleme a rămas pentru început din principiu una de respingere. Ei se arătau rigizi, rămînînd ataşaţi de viziunile lor programatice din anii '50. În problemele de politică internă s-a răzbunat lipsa de influenţă – care durează şi astăzi –, asupra organizaţiilor de salariaţi. În Germania există sindicate naţionale, iar în acestea comisiile sociale ale UCD nu au multe de spus. Mişcarea sindicală este legată în mod tradiţional de PSD. În ceea ce priveşte politica externă, creştin-democraţii au fost mult timp prizonierii asociaţiilor de refugiaţi. Aceste organizaţii ale refugiaţilor din regiunile de est, din RDG şi din Europa de Est aveau cele mai mari pretenţii de retrocedare a regiunilor şi averilor şi erau împotriva recunoaşterii juridice a rezultatelor tratatelor de pace de după război. Creştin-democraţii s-au constituit de la început ca susţinători ai acestui grup al populaţiei, care a devenit partea previzibilă a clientelei politice tradiţionale a partidului respectiv. Şi astăzi politica creştin-democraţilor faţă de Cehia este în mare parte influenţată de cerinţele organizaţiilor germanilor sudeţi.

Revenirea la putere

Cu toate acestea, după revenirea la conducere în 1982, creştin-democraţii au continuat tacit politica de est. Această revenire la putere a fost favorizată la începutul anilor '80 de problemele economice care se anunţau şi de accelerarea înarmării în conflictul est-vest din timpul erei Reagan. Coaliţia social-liberală se lovea mai ales de problema financiară. Ea finanţase statul social din ce în ce mai mult prin îndatorirea statului. PLD a recunoscut semnele timpului, a schimbat partenerul de coaliţie şi a rămas astfel la guvernare. Prin păstrarea ministrului de Externe Genscher în funcţia sa, a fost asigurată continuitatea politicii externe, fie şi simbolic. UCD anunţase la preluarea puterii o schimbare, din care însă nu a putut înfăptui prea mult. UCD se extinsese în spectrul politic atît, încît curentele ei puternice se despărţeau din ce în ce mai mult. Ajungeau de la marginea de dreapta, naţionalistă (Lummer, Kanther) pînă la marginea de centru-stînga (Blüm, Geissler). Astfel toate deciziile au devenit de la început compromisuri în interiorul partidului. Prin aceasta Uniunea Creştin-Socială bavareză a putut funcţiona ca maestru conservator de corectare a partenerului mai mare. Capul acesteia, Franz Josef Strauss, care tindea către autoritarism, avea ambiţii politice naţionale, care depăşeau graniţele Bavariei. S-a profilat pe de-o parte ca purtător de cuvînt al naţionaliştilor, pe de altă parte a fost unul dintre responsabilii creditului de miliarde acordat RDG-ului în 1983, care a ajutat în mod decisiv la îndepărtarea falimentului economic al "republicii muncitoreşti şi ţărăneşti".

Astăzi UDC este un partid de curente cu un conducător - Helmut Kohl - care concentrează totul în persoana sa, moştenindu-l în acest rol pe Konrad Adenauer. Rezistenţa sa în politică de peste o decadă şi jumătate a împiedicat formarea unei noi elite de politicieni în partid. Nimeni nu a putut să se profileze îndeajuns pe lîngă Kohl sau să instaureze o nouă ordine în partid. În viitor, retragerea sa va arunca partidul într-o criză inevitabilă.

Cele mai importante înfăptuiri ale partidului lui Kohl din ultima decadă sînt: rapida reunificare a Germaniei şi întărirea rolului european al Germaniei dincolo de reunificare, mai ales în relaţiile cu Franţa. UCD nu a putut rezolva problemele Germaniei unite. Criza economică durează, numărul şomerilor este mare.

Uniunii Creştin-Democrate i se datorează o politică monetară stabilă. Dar asta deja este totul. Ca toate celelalte partide din vest, şi ea are dificultăţi organizatorice în noile landuri federale din fosta RDG. Reminiscenţe din timpul partidului unic şi interesul scăzut pentru apartenenţa la vreun partid al cetăţenilor fostei RDG creează probleme. Situaţia politicii interne în Germania de astăzi se caracterizează prin debusolare, problemă pe care nici UCD nu o poate rezolva. În Germania trebuie ţinut cont de prea multe grupuri de interese. Împărţirea puterii între Guvern, Bundestag, Bundesrat (cele două Camere ale Parlamentului Federal, -n.tr.), landuri, asociaţii economice şi sindicate, biserici, germani de vest şi de est – care au putut scuti statul prosper mai ales de lupte extreme de reîmpărţire – se arată a fi deosebit de grea, avînd în vedere necesitatea reformelor fundamentale de structură. Este necesară o schimbare de guvern, însă opoziţia este total lipsită de idei. Îi reproşează Uniunii Creştin-Democrate tot timpul desfiinţarea statului social, neavînd însă vreun concept propriu de finanţare. În momentul de faţă disputa a luat forma unei dezbateri fără sfîrşit pe tema impozitării. Şi creştinii ştiu să preţuiască banii.

Traducere de
Markus KLEININGER

ÎN ITALIA - MĂRIRE ŞI DECĂDERE

În urmă cu cîteva zile, la Palermo a fost reluat procesul lui Giulio Andreotti, acuzat de asociere cu Mafia. Principalul moment al acestei noi înfăţişări a fost depoziţia unui "pocăit" (fost mafiot care s-a hotărît să colaboreze cu justiţia), de la care se aştepta să clarifice dacă Andreotti s-a întîlnit, aşa cum se bănuieşte, pe cînd era prim-ministru, cu unul dintre capii crimei organizate. Nefiind martor direct la o asemenea scenă, "pocăitul" a relatat doar ceea ce a auzit de la alţi mafioţi. Procesul, aşadar, va continua, şi rămîne de văzut dacă acuzaţiile vor putea fi probate. Soarta lui Giulio Andreotti rezumă însă soarta întregii democraţii creştine italiene, reluînd, în versiune proprie, vechiul motiv al "măririi şi decăderii". La urma urmei, Andreotti este un om bătrîn, redevenit "simplu cetăţean" (chiar dacă, teoretic, e încă senator pe viaţă), iar procesul va fi lung şi greu... Dar aflarea adevărului este extrem de importantă nu doar pentru soarta fostului premier democrat-creştin; procesul de la Palermo înseamnă chiar judecarea politicii italiene a deceniilor postbelice. O politică de care opinia publică şi noua clasă de politicieni par hotărîte să se despartă.

Scurtă şi încărcată istorie

Istoria Italiei postbelice se confundă, practic, cu anii de glorie ai democraţiei creştine. Faptele sînt, în genere, cunoscute, dar o rememorare a lor nu strică. După război, Italia are de înfruntat o serie de probleme extrem de complicate: este ţară învinsă; Sicilia încearcă să profite de situaţie şi să se declare independentă; lupta dintre partizanii comunişti şi adepţii/urmaşii lui Mussolini ajunge pînă în pragul războiului civil; comuniştii sînt extrem de puternici, iar Uniunea Sovietică încearcă prin toate mijloacele să-şi extindă dominaţia şi asupra peninsulei. Pînă la urmă, toate aceste dificultăţi dispar, dar nu fără urme. Primele alegeri libere sînt cîştigate de democrat-creştini, însă la o diferenţă foarte mică de Partidul Comunist, şi numai după implicarea energică a Bisericii în campania electorală. Lupta a fost aprigă, iar unii istorici sînt de părere că Italia a fost la un pas de instaurarea comunismului. (Ceva mai tîrziu, confruntarea politică din acei ani avea să devină tema unei serii de blînde comedii cu Don Camilo, preot de ţară interpretat de Fernandel, aflat în dispută cu primarul comunist care vrea să facă revoluţie în comună.)

De aici a început totul: existenţa unor extreme puternice, care s-au luptat deschis după 1944 (partizanii comunişti şi urmaşii regimului fascist) i-a conferit democraţiei-creştine nu doar aura de moderaţie şi de "centru", dar şi imaginea de unică soluţie cu adevărat viabilă, care să salveze ţara de alte eventuale aventuri politice. Din 1948 pînă în 1992, Italia a avut aproape cincizeci de guverne: Partidul Democrat-Creştin n-a lipsit, practic, din nici unul; sau, cu alţi termeni, n-a fost niciodată în opoziţie. Se poate spune, deci, că Italia de azi este şi rezultatul politicii moderate a creştin-democraţilor; dar la fel de bine se poate afirma că decăderea PDC îşi are originea tocmai în perpetuarea la putere, în absenţa, timp de peste patru decenii, a unei alternanţe reale a partidelor politice la guvernare.

Cum democrat-creştinii n-au reuşit niciodată să obţină în alegeri o majoritate suficientă pentru a guverna singuri, au avut nevoie de coaliţii. Partenerii "tradiţionali" au fost, pentru multă vreme, Partidul Republican şi Partidul Liberal – două partide mici, aflate mereu sub cota de 10 procente din opţiunile alegătorilor, care au sfîrşit prin a deveni partide-satelit, iar de cîţiva ani au dispărut de pe scena politică, odată cu scăderea democraţiei creştine. La un moment dat, PDC a realizat, chiar în vremea lui Andreotti, o "monstruoasă coaliţie" cu Partidul Socialist. Era o epocă de mare avînt a Partidului Comunist şi exista riscul ca acesta să devină cel mai puternic partid. Admiratorii lui Andreotti văd în această alianţă o mişcare inteligentă care a salvat Italia de comunism; criticii lui consideră că n-a fost decît un clasic joc de culise menit să împartă tortul puterii "în cerc închis".

Centru-stînga, centru-dreapta, centru-centru

Cert este că sistemul politic şi electoral italian (legea electorală a funcţionat pînă în 1994 pe principiul majoritar, bazat pe liste de partide), a menţinut, într-un sistem democratic, o stare ciudată: un partid care a monopolizat scena politică ("am avut şi noi partidul nostru unic, ca în Est", spun italienii), lipsit de o opoziţie structurată şi de posibilitatea unei alternanţe la guvernare. Cum opoziţia "moderată" era lipsită de forţă şi de pondere, adevărata opoziţie a făcut-o Partidul Comunist. Pe de altă parte, grupările extremiste de stînga şi de dreapta, care contestau sistemul în sine, nu o guvernare sau alta, întăreau imaginea de moderaţie şi de "unică soluţie" a democraţiei creştine. Mai ales în "anii de plumb", anii terorismului, ai Brigăzilor Roşii, ai conflictelor de stradă, o mare parte a electoratului (cea moderată, centristă) nu avea ce vota decît veşnica alianţă de centru, în care miniştrii îşi schimbau portofoliile între ei, în care alegerile anticipate erau regula, şi nu excepţia: cel mai "îndelungat" guvern a rezistat un an şi trei luni, cel mai "scurt", numai o săptămînă. Între timp, economia mergea înainte şi omul de rînd vedea că trăieşte tot mai bine de la an la an. Aşa-numitul "miracol economic italian" n-a făcut decît să întărească şi mai mult democraţia-creştină.

Numai că deţinerea îndelungată a puterii uzează. Cu atît mai mult în Italia, despre care anglo-saxonii spun că este neguvernabilă. Începînd din anii '80, pentru a menţine ritmul de creştere a nivelului de trai, guvernele fac mari împrumuturi de la cetăţeni: deficitul public actual al Italiei este uriaş, viitorul tinerilor este ipotecat, pentru că ei vor trebui să muncească pentru a recupera datoriile făcute de guvernele anterioare. Pe de altă parte, mulţi politicieni eternizaţi în posturi înalte intră în diverse combinaţii cu lumea crimei organizate. Au loc crime şi atacuri teroriste despre care nici astăzi nu se ştiu prea multe (cazul cel mai celebru fiind cel al premierului Aldo Moro). Credibilitatea PDC se erodează, iar în scurt timp iese în prim-plan Partidul Socialist; ceea ce nu înseamnă că democrat-creştinii trec de-a dreptul în opoziţie, ci doar că se schimbă liderul coaliţiei. Bettino Craxi, liderul socialist, este al doilea fost prim-ministru judecat (în contumacie însă, pentru că a reuşit să se refugieze la timp în Tunisia) pentru diverse delicte, de la deturnarea de fonduri la finanţarea ilegală a partidelor politice şi trafic de influenţă.

Dispariţie şi urmări

Decăderea are loc la începutul anilor '90 şi are mai multe cauze. Mai întîi, desigur, uzura firească după atîţia ani de guvernare. Apoi, adoptarea unor legi speciale, care acordau protecţie şi avantaje mafioţilor dispuşi să colaboreze cu justiţia, i-a făcut pe mulţi să spună ce ştiu. Au ieşit astfel la iveală puternicele legături ale lumii politice cu criminalitatea organizată. Pe de altă parte, Antonio Di Pietro şi echipa sa de procurori din Milano au descoperit relaţiile partidelor politice cu mediile economico-financiare: acordarea de avantaje economice "contra cost" era una dintre cele mai frecvente activităţi ale multor demnitari. În sfîrşit, nu trebuie uitată, printre cauzele care au declanşat ieşirea din scenă a PDC, schimbarea naturală a generaţiei politice. Existau, în Parlamentele de pînă acum cîţiva ani, politicieni care îşi păstrau scaunul de deputat sau senator de cîteva decenii bune. (Un asemenea exemplu este şi actualul preşedinte Oscar Luigi Scalfaro, democrat-creştin din garda veche, prezent în politică din 1949.)

După izbucnirea scandalurilor de corupţie şi de legături cu Mafia, ceea ce a mai rămas din Partidul Democrat Creştin s-a scindat, dînd mai întîi naştere la două ramuri: Partidul Popular şi Centrul Creştin-Democrat. Cea din urmă a susţinut de la început Forza Italia şi guvernul lui Silvio Berlusconi. Cealaltă, după o perioadă de expectativă, s-a scindat din nou, producînd alte două formaţiuni: Partidul Popular şi încă un Centru Democrat-Creştin. Motivul scindării a fost dorinţa unor lideri de a se alia cu Polul de centru-dreapta, în timp ce alţii au considerat că locul creştin-democraţilor este mai degrabă spre stînga.

Astăzi, aceste partide sînt mici, nu obţin prea multe voturi, şi nu au nici mare influenţă. Electoratul centrist de altădată s-a îndreptat în primul rînd spre Berlusconi şi spre noul partid Forza Italia. Omul de afaceri a fost vehement acuzat, cînd a intrat în politică, de "reciclare" a vechilor parlamentari creştin-democraţi, pentru a le mai obţine o imunitate. Dar noul guvern de centru-stînga are, şi el, în componenţă, destule figuri din vechiul PDC. Aflaţi deci pretutindeni şi nicăieri (şi alte partide au primit "refugiaţi" ex-DC), foştii democrat-creştini nu reuşesc să refacă unitatea de altădată a partidului. Democraţia creştină nu mai reprezintă, practic, în Italia, un curent politic coerent şi cu impact în electorat, ci doar o serie de grupuri de interese, nişte cioburi rămase din gloriosul PDC de pînă mai ieri.

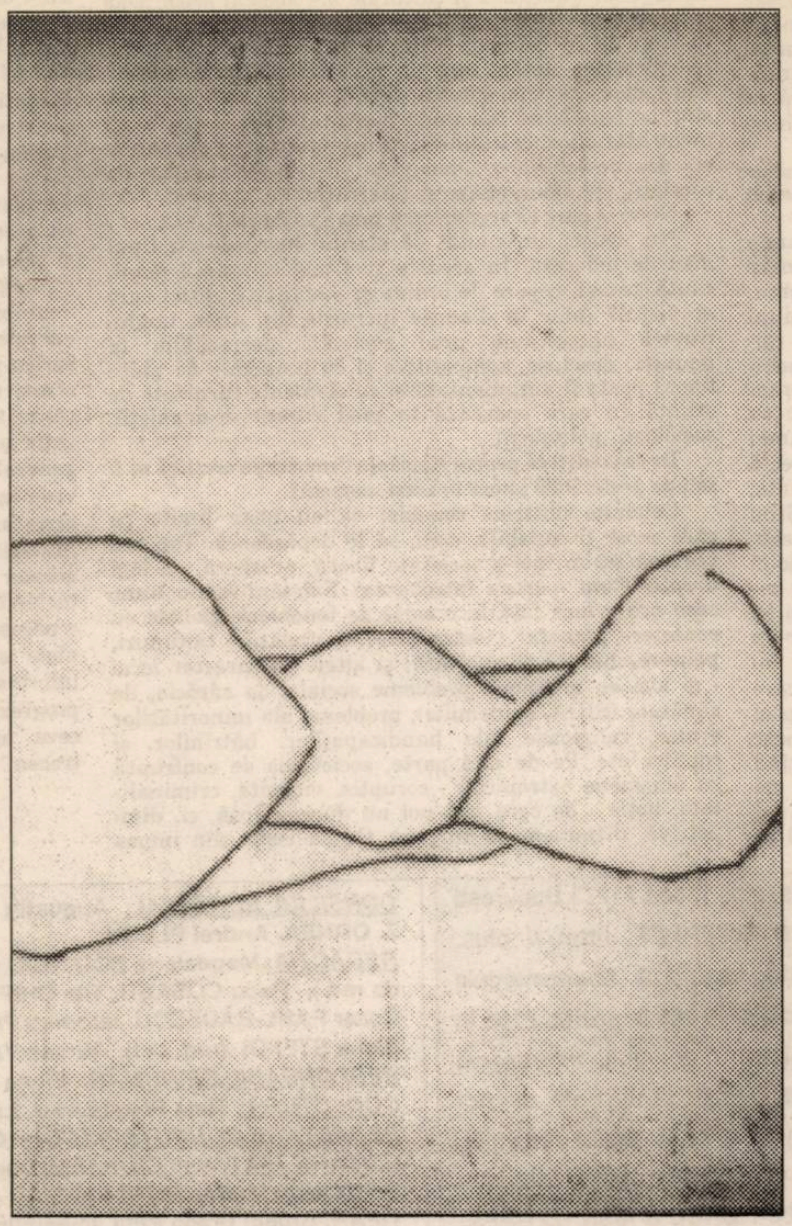

Statul în stat: Biserica

Unii analişti sînt de părere că pulverizarea democraţiei-creştine are drept cauză principală faptul că, după cîteva sute de ani, a fost ales un papă ne-italian: Ioan Paul al II-lea, ocupat cu lupta împotriva comunismului şi cu problemele globale, nu s-a amestecat în politica italiană (pe care de altfel nici n-o cunoştea), lipsind astfel Partidul Democrat-Creştin de sprijinul tradiţional al Vaticanului. Scindările de acum ar fi consecinţa disputelor dintre diversele grupuri de influenţă şi interese inspirate de cîţiva importanţi şi puternici cardinali, care au avut totdeauna un cuvînt de spus în politica italiană, dar papii dinainte au reuşit să menţină unitatea.

Oricum, destinul democraţiei-creştine din Italia a fost fixat, în liniile sale principale, chiar din perioada tulbure de după război. Atunci, creştin-democraţii s-au impus nu ca doctrină în dispută cu alte doctrine, ci ca unică posibilitate de a salva ţara de pericolul comunist. Cum valorile susţinute de DC conveneau unei mari părţi a electoratului, într-o ţară catolică tradiţională şi destul de conservatoare, menţinerea la putere n-a fost chiar atît de grea. Dar ea a distrus celelalte curente politice moderate, făcînd caz de pericolele extremiste: fascismul şi comunismul. Pentru că, la urma urmei, atît gloria, cît şi decăderea Partidului Democrat-Creştin din Italia îşi au rădăcinile, în egală măsură, în această situaţie stranie pentru o democraţie occidentală: disputele ideologice şi politice s-au agitat multă vreme în jurul comunismului şi fascismului (ce-i drept, bogat reprezentate), în timp ce orientările democratice (liberalismul şi social-democraţia) au fost ca şi inexistente, partidele care le reprezentau nefiind decît mase de manevră pentru realizarea majorităţii parlamentare. Efectele acestei stări de lucruri n-au dispărut nici azi, şi vor mai dura încă, pînă în momentul cînd Italia va şti să se despartă cu adevărat de ceea ce mulţi s-au grăbit să numească "prima republică", fără a o instaura pe a doua.

Mircea VASILESCU

Clarificarea unui program

- dialog cu fizicianul Alexandru GLODEANU -

Oamenii politicii nu sînt todeauna şi oameni politici, dacă îi judecăm după felul cum sesizează realitatea zilei şi propun în programele lor, în discursuri şi acţiuni concrete, soluţii pentru viitor. Comparaţi cu figurile trecutului de foarte aproape, ceva progres nu se poate, totuşi, nega. Cei mai mulţi dintre anteriori răspîndeau un aer de clan marţian căruia problemele de pe planeta unde a nimerit îi sînt necunoscute (deşi el le crea) şi trebuiau rezolvate prin abuz de forţă. Spre deosebire de aceştia, o bună parte din cei de acum par să se fi mai obişnuit cu noi şi ne contemplă cu o oarecare curiozitate binevoitoare, ca pe nişte băştinaşi pe cale de îmblînzire dar care mai au încă pretenţii bizare: hrană, căldură, apă, salubritate, educaţie etc. Nu cumva viziunea pe care ne-o oferă oamenii politicii de azi se datorează, într-o măsură, şi alegătorilor ce nu-şi asumă datoria de a gîndi la destinul propriu legat de cel al colectivităţii? Cum examinează electoratul o ofertă politică? Ar fi capabil un alegător să propună altă variantă, pe termen scurt, mediu şi lung? Dialogăm pe aceste teme cu dr. Alexandru Glodeanu, fizician, care are în vedere, în versiune proprie, un posibil program bazat pe valorile democrat creştine.

Experienţă de cunoaştere

Cum v-a venit ideea, stimate domnule Alexandru Glodeanu, să alcătuiţi o variantă de program politic, economic şi de educaţie, cînd numai de programe şi promisiuni de doctrine nu ducem lipsă acum? Şi de ce ?

Alexandru Glodeanu: După avîntul general din decembrie '89, am putut observa destul de repede un refuz al intelectualilor care, în majoritate, nu s-au implicat în politică din două motive. Primul - *sila de concept*, aşa cum fusese el înţeles de aproape un secol, culminînd cu experienţa comunistă, al doilea considerarea politicii ca o meserie, o specializare aparte (cum, de altfel, şi este). Aşa că o mare parte dintre intelectuali au aşteptat să vină la conducerea treburilor ţării profesioniştii. Cum arată însă politicienii noştri de azi? O parte, nu prea însemnată, văd că societatea merge prost şi vor să pună umărul la redresarea ei, cu răspundere civică; o categorie mai restrînsă, îşi încearcă pur şi simplu norocul; extrem de mulţi sînt însă cei superficiali, considerînd că e destul să intre în politică şi, în mod automat, vor şi *face* politică. Or, eu nu cred că poate exista un om politic, o formaţie, un partid, cu pretenţii de a conduce ţara în ansamblul ei, fără a avea o filosofie, o ideologie/doctrină şi un program concret de guvernare pe termen scurt, mediu şi lung, derivat din doctrina sa.

Pînă aici, lucruri cunoscute, se poate spune. Cînd m-am gîndit cum aş alcătui eu un program, ca experienţă de cunoaştere, ca aventura unei idei duse pînă la capăt, am plecat de la: 1. nevoile materiale şi spirituale ale omului modern, dorinţa de mai bine a membrilor societăţii şi în special a tineretului şi 2. de la caracterul statistic şi sinergetic al societăţii umane, supusă fenomenelor de interferenţă, fluctuaţie, disipaţie şi bifurcaţie. Dacă vrem să avem o societate democratică şi deschisă, productivă şi aptă de competiţie, compatibilă cu ţările vest europene - mă gîndesc la instituţii şi la legislaţie - trebuie să ne bazăm pe libertate şi pe egalitatea şanselor. Asta nu înseamnă, în acelaş timp, că putem ignora interferenţa dintre fenomenele sociale şi politice, care pot să conducă la anumite limitări (izvorîte din principiul de excluziune şi subsidiaritate).

Aceleaşi probleme nu s-au pus în faţa tuturor formaţiunilor politice atunci cînd şi-au formulat mesajul către electorat?

De acord. Dar ce observăm examinînd formaţiunile politice actuale şi prestaţia lor? Unele sînt *doctrinare* (liberale, social-democrate, creştin-democrate, comuniste etc.) altele *"sectoriale"* sau doctrinare pe porţiuni (naţionaliste, sau minoritare - fie că este vorba de minorităţi naţionale, de pensionari, ecologişti, automobilişti etc.) şi, în fine, cele care, din considerente "pragmatice", se declară *fără ideologie* (şi se mîndresc cu asta). Lipsa de ideologie însă sau îmbrăţişarea a numai unor aspecte ideologice are drept consecinţă directă faptul că aceste formaţiuni reacţionează la evenimente, fără perspectivă. Şi, ca un corolar, nu foarte bine. Ştim cu toţii că aprecierea unei doctrine, dacă ea este acceptabilă sau nu, se bazează în principal pe două criterii: unul general şi celălalt concret. Omul are nevoie permanent de repere la care să se raporteze şi să poată răspunde la întrebările ce-i fixează locul într-un anume timp, într-o anumită comunitate, într-o societate (ţară, stat). Altfel spus, are nevoie să ştie care este relaţia cu semenii săi, ce poate şi ce are el dreptul să facă. De acord, poate că nu toţi alegătorii pornesc de la un atare nivel de întrebări generale, atunci cînd aleg o formaţiune sau alta. Dar al doilea criteriu, cel concret, în speţă *succesul* doctrinei respective şi al purtătorului de cuvînt al acesteia (partidul politic) în rezolvarea problemelor reale cu care se confruntă o anumită societate într-o perioadă finită de timp, pe acesta este greu de crezut că nu-l sesizează în practică. Dacă privim în urmă, în ultimii 50 de ani omenirea a fost martoră şi participantă la două evenimente extraordinare prin consecinţele lor. Încheierea celui de al doilea război mondial a repudiat doctrina fascismului şi a nazismului; spunîndu-se *nu* rasismului treptat-treptat s-a ajuns să se recunoască egalitatea dintre oameni şi rase (şi, pe cale de consecinţă, drepturile omului, egale pentru toţi). La rîndul ei, Revoluţia din 1989, din Centrul Europei, a repudiat doctrina comunistă, adică i-a negat principiile, metodele, practicile şi rezultatele. Bine, şi-atunci ce-a rămas? Care au fost doctrinele politice care s-au impus cel mai mult şi au condus la cele mai bune rezultate în cazul ţărilor şi guvernelor care le-au aplicat? Doctrina liberală, cea social democrată şi doctrina democrat-creştină.

"De ce am ales democraţia-creştină"?

V-aţi oprit la cea din urmă datorită succesului pe care l-a înregistrat ea în Germania şi în Italia, ţări care s-au redresat rapid după catastrofa celui de al doilea război mondial?

În parte, da. Oricum însă toate cele trei doctrine pomenite mai înainte au în comun cîteva elemente necesare unei societăţi ce vrea să se dezvolte normal: dialogul permanent şi schimbul de valori cu exteriorul, afirmarea iniţiativei individuale prin competiţie (concurenţă) în viaţa economică şi socială şi acceptarea proprietăţii particulare drept cea mai bună formă de realizare a competiţiei (deşi este mai puţin agreată de către unii social-democraţi şi socialişti, pentru care proprietatea colectivă reprezintă încă o valoare.) Cele trei doctrine promovează democraţia, întruchipată în statul de drept şi valorile societăţii civile. Mi se pare că ele sînt o consecinţă logică, ştiinţifică dacă vreţi, a conceptelor ştiinţifice şi culturale ale acestui secol. Dar totul trebuie privit conform realităţilor zilei de azi. Pornim de la evidenţe cum ar fi aceea că, de pildă, colectivitatea umană are un caracter statistic. Observăm, deci, că majoritatea fenomenelor din societate sînt *probabilistice* (de unde necesitatea de a opera cu medii statistice, calculate riguros matematic) *disipative* şi de *ne-echilibru*, dominate de interferenţe, de corelaţii, de sinergetism şi bifurcaţie.

Nu vi se pare că argumentaţi prea specializat?

Nu, deloc; am căutat să clarific lucrurile cu tipul meu de judecată. În această realitate complexă omul, caută, totuşi, repere de ordine şi stabilitate, altfel cum ar vieţui? Aduc în discuţie lucrurile din acest unghi, fiindcă necesitatea unei societăţi permeabile la noutate, deschise, competitive şi cu economie de piaţă liberă poate fi argumentată şi cu elemente furnizate de ştiinţă cu care operează în mod curent economiştii, sociologii, politologii.

De ce credeţi că pentru România democraţia creştină ar fi soluţia preferabilă altora în acest moment?

Celelalte doctrine consider că au nişte limite pe care ea ar fi capabilă, cred, să le depăşească. Toţi am vrea să trăim într-o societate liberă, prosperă, cu legi drepte. Cum - asta-i întrebarea? Existăm într-o lume care are a face faţă la o serie de fenomene globale cu caracter *planetar* (cutremure, inundaţii, taifunuri, poluare chimică şi nucleară) şi altele cu caracter *local* - şi aici aş menţiona probleme sociale, de sărăcie, de sănătate (SIDA, epidemiile), probleme ale minorităţilor etnice, religioase, ale handicapaţilor, bătrînilor şi copiilor etc. Pe de altă parte, societatea se confruntă cu fenomene extremiste - corupţie, violenţă, criminalitate, hoţie - de care nici noi nu ducem lipsă, ci, dimpotrivă, dispunem de surplus. Ca să ieşim din impas avem nevoie de *solidaritate umană* (internă şi internaţională), de *compasiune* şi *toleranţă* de un *liant moral* care să unească şi să stimuleze membrii societăţii pentru a găsi împreună soluţiile acceptabile. Faţă de celelalte două doctrine, liberalismul şi social-democraţia cel puţin aşa cum sînt ele înţelese (sau nu) acum la noi, democraţia creştină dispune de atribute care-i pot permite să rezolve problemele sociale ale oamenilor şi ale societăţii în ansamblu, mai bine şi mai eficient, cred eu.

Care ar fi acestea?

Acceptă dialogul permanent, atît în interior cît şi în exterior, are o filozofie - cea creştină - şi o ideologie care adaptează principiile filozofiei creştine la o doctrină politică practică. Morala creştină, liantul său de bază, asigură solidarităţii umane, compasiunii, toleranţei şi protecţiei sociale cîmp liber să acţioneze şi să se dezvolte. La noi ce se întîmplă în clipa de faţă? Doctrina liberală consideră suficiente economia de piaţă, concurenţa, democraţia şi statul de drept, fără a acorda solidarităţii, protecţiei sociale, compasiunii şi toleranţei aceeaşi pondere. Ca urmare se produce polarizarea puternică a societăţii în bogaţi şi săraci, iar manifestarea corupţiei poate da naştere la alienare, la nostalgii după trecut, la tulburări sociale. La rîndul ei social-democraţia nu poate evita cu totul o anumită "zestre negativă", s-o numim aşa, legătura sa cu marxismul (compromis total economic şi moral de comunism) şi ateismul, pe care le-a îmbrăţişat la un moment dat. Dacă ne punem problema creării unei societăţi de piaţă liberă, de concurenţă şi competiţie - atunci solidaritatea, caritatea, toleranţa, compasiunea apar ca nişte restricţii. Întrebarea este: sînt ele impuse din afară sau în mod natural? În democraţia creştină ele apar în mod natural, bazate pe valorile creştine. Neavînd această morală ca punct de reper, social-democraţia le poate aplica într-un moment convenabil sau poate renunţa la ele cînd are interes. În vest, social democraţia acceptă religia, adică o tolerează. La noi, o banalizează prin manifestările religioase la care participă cu zel neofit, prea evident. Se simte că e un ritual exterior impus. De aceea, propunînd să-mi explic întîi mie însumi necesitatea democraţiei creştine în România, am ajuns la concluzia că această doctrină este posibil să ne scoată din impas fiindcă se bazează pe triada: competenţă, voinţă de renaştere în libertate, credinţă în Dumnezeu şi în valorile creştine.

Cum priviţi viaţa noastră politică din perspectiva acestei clarificări doctrinare?

Mi se pare că suferă de un sindrom moştenit, de care nu s-a emancipat: consideră încă omul ca pe un observator exterior al societăţii, reziduu de gîndire al unei doctrine bazate pe determinism strict, un fel de viziune newtoniană aplicată la social. Realitatea complexă pare să intre puţin în preocupările oamenilor politici. Luaţi ziarele, amintiţi-vă de emisiunile TV - şi căutaţi să deduceţi din ele care ar fi preocupările noastre prioritare: vine regele, nu vine regele, pleacă Iordănescu, rămîne Iordănescu etc. În acest timp se petrec cîteva fapte importante, cu consecinţe deloc de neglijat. Unul ar fi derapajul energetic. A fost de-ajuns ca producţia să crească într-un an cu cîteva procente şi ne-am trezit descoperiţi la acest capitol. Care-i strategia noastră - inclusiv una a protecţiei sociale? Scumpirea? Pot s-o scumpesc cît vreau, sursa de energie rămîne tot atîta cît a fost, dacă nu-mi pun serios problema care să fie politica energetică pe timp scurt, mediu şi lung. Alt exemplu: din bugetul şi aşa sărac al statului, care n-are destui bani pentru educaţie şi preconizează reducerea anilor de învăţămînt general obligatoriu chiar sub baremurile existente pe vremea lui Ceauşescu (10 clase), se finanţează teme de cercetare pentru cosmetică, în care firesc ar fi să investească firmele producătoare şi de desfacere a acestor articole. În situaţia în care integrarea noastră în NATO este considerată de toată lumea românească o necesitate stingentă, care implică alinierea noastră la nişte standarde moderne, obligatorii (computerizare, informatizare etc.), sîntem mult mai interesaţi de progresul nostru în domeniul fardurilor. Mi se pare ceva aproape simbolic pentru momentul prin care trecem.

Pagină realizată de
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 212.23.84 ● Telefax: 312.75.59 ● INTERNET: http: // plus. bry.indiana.edu / dilema html ● e mail: fcr.@tag.vsat.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea.● Abonamentele pentru străinătate se pot contracta, angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, parter, tel. 679.68.54 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Ştefan Aug. DOINAŞ, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red. şef adj.), Ilieş CÂMPEANU (secr. gen. de red.), Radu COSAŞU, Tita CHIPER, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red. şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Elena ŞTEFOI
CORECTURĂ: Nina PRUTEANU, Lidia LUPESCU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Gabriela ANDREESCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Dana ONOFREI
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Grupul Drago Print, tipografia FED, Calea Rahovei 147, sect. 5, Bucureşti

● Anul IV ● Nr. 194 ● 27 septembrie - 3 octombrie 1996 ●